LIETUVIŲ
ENCIKLOPEDIJA

ŠEŠIOLIKTAS TOMAS

Lietuva — LVS

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS LEIDYKLA

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS REDAKTORIAI:

Antanas Bendorius, Pranas Čepėnas, Juozas Girnius, Vincas Maciūnas, Jonas Puzinas

Kalbos taisytojas Vladas Kulbokas

GARBĖS KOMITETAS:

Prel. Jonas Balkūnas, prof. J. Kaminskas, prof. Vincas Kanauka,
prof. Steponas Kolupaila, prof. Kazys Pakštas, prof. Jonas Vengris

Teisės patarėjas Lietuvos garbės konsulas adv. Antanas Shalina

Šį tomą redagavo Juozas Girnius

Copyright 1958 by Lietuvių Enciklopedijos Leidykla

Printed in the United States of America

Leidėjas Juozas Kapočius
Nugarėlę ir emblemą darė J. Steponavičius
Techninė priežiūra ir laužymas — Kazys Simanavičius
Tekstus linotipu rinko Petras Pilka
Spaudė Lithuanian Encyclopedia Press, Inc.
Leidyklos ir redakcijos adresas:
265 C Street, South Boston 27, Mass., USA

XVI TOME RAŠIUSIEJI REDAKTORIAI IR BENDRADARBIAI

Adamkavičius, Valdas
Ališauskas, Kazys, ats. plk. ltn. (karo sk. red.)
Aloyza, M. M.
Alseika, Vytautas (filmas)
Audėnas, Juozas
Avižonis, Konstantinas, dr. prof. (Rusijos ir Lenkijos istorijos sk. red.)
Bagdonavičius, Vytautas, M.I.C., kun.
Bagdžiūnas, A.
Balys, Jonas, dr. prof. (tautosakos ir tautotyros sk. red.)
Baltakis, Pranas, inž.
Baltinis, Andrius, kun. dr.
Barėnas, Kazimieras
Barzdukas, Stasys
Bendorius, Antanas (geografijos sk. red.)
Bieliauskas, Vytautas J., dr. prof. (psichologijos sk. red.)
Binkis, Edmundas, inž.
Bielskis, Julius J., dr.
Blazas, Henrikas
Bradūnas, Kazimieras
Brazaitis, Juozas, prof.
Braziulis (Braziulevičius), Vladas, ats. plk.
Budreika, Romas, inž.
Cicėnas, Jeronimas
Čeginskas, Kajetonas J., dr.
Čepas, Vytautas, dr. prof.
Čepėnas, Pranas (naujųjų amžių istorijos sk. red.)
Čerekas, Nikodemas
Čibiras, Kazimieras (Pietų Amerikos lietuviai)
Čipkus, Alfonsas (prancūzų ir rusų literatūra)
Čiurlys, Jurgis, inž. prof.
Čyvas, Matas, kun. dr.
Čižiūnas, Vaclovas
Dambrauskas, Pijus, kun. prof.
Dambriūnas, Leonardas
Damušis, Adolfas, inž. dr. doc. (cheminė technologija)
Danilevičius, Zenonas, dr.
Dargis, Leonardas
Dobrovolskis, Jonas
Doniela, Vytautas
Drąsutis, Pranas, inž.
Drunga, Karolis
Gaida, Pranas, kun. dr.
Gaižutis, Kazys
Galdikienė, Magdalena
Gerutis, Albertas, dr.
Gidžiūnas, Viktoras, O.F.M., kun. dr.
Gimbutas, Jurgis, inž. dr. (statybos sk. red.)
Gimbutienė, Elena, agr.
Girnius, Juozas, dr. (filosofijos sk. red.)
Grabauskas, Juozas, dipl. chemikas
Gudaitis, Kristupas, dr. (lietuviai evangelikai)
Gustaitis, Algirdas
 Yčas, Martynas, dr.
Yla, Stasys, kun.
Ivinskis, Zenonas, dr. prof. (Lietuvos istorijos sk. red.)
Jakštas, Juozas, dr. prof. (viduramžių istorijos sk. red.)
Janulaitis, Petras
Jasaitis, Domas, dr. (medicinos sk. red.)
Jesaitis, Margeris A., dr.
Jonikas, Petras, dr. prof.
Jonikas, Vincas
Jucaitis, Pranas, dr. prof. (chemijos sk. red.)
Juras, Pranciškus M., prel.
Jurgėla, Kostas R., dr.
Jurgėla, Petras
Jurma, Mall (estai)
Kačinskas, Jeronimas
Kairys, Stepas, prof. (farmacinė chemija)
Kanauka, Vincas, dr. prof.
Kardelis, Jonas
Karys, Jonas K. (numizmatika)
Karpius, Kazys, S.
Kasakaitis, Jurgis
Kaupas, Julius, dr.
Kavaliūnas, Jonas
Kavolis, Martynas, kun. dr. (evangelikų teologija)
Kėkštas, Juozas (lenkų ir ispanų literatūra)
Keturakis, Andrius (sporto sk. red.)
Kižytė, Marijona
Klimas, Adolfas
Kolupaila, Steponas, prof. (hidrologijos ir hidrografijos sk. red.)
Krasauskas, Rapolas, kun. (Lietuvos vietovių ir Lietuvos bažnyčios istorija)
Krikščiūnas, Matas (fizika)
Kučas, Antanas, dr. prof.
Kulbokas, Vladas
Kulbokienė-Maminskaitė, Veronika (Vilniaus kraštas)
Landsbergis, Algirdas anglosaksų literatūra)
Laucevičiūtė, Aleksandra, (meno istorija)
Laurinaitis, Jonas Martynas, ats. plk. ltn.
Lazauskas, Grožvydas J., inž.
Lingis, Juozas (skandinavų kraštai)
Lišauskas, Vladas
Liuima, Antanas, S.J., kun. dr. prof.
Maceina, Antanas, dr. prof.
Maciūnas, Vincas, dr. prof.
Mačiuika, Benediktas V.
Makauskis, Jonas
Malėnas, Ignas
Mariūnas, Viktoras
Masaitis, Česlovas, dr. (astronomija)
Masilionis, Juozas
Matyckas, Jonas, inž. prof.
Matulionis, Balys, dr.
Matulaitis, Kazys A., M.I.C., kun. dr.
Matulis, Steponas, M.I.C., kun. dr.
Mažeika, Almis Povilas, dr. (okeanografijos ir jūrininkystės sk. red.)
Mažiulis, Antanas (etnografijos sk. red.)
Merkis, Kazys
Meškauskas, Juozas, dr. prof.
Mickonis (Mickevičius), Bronius, dr.
Mikaila, Jurgis, inž.
Misiulis, Vincas, dr.
Nagys, Henrikas, dr. (latvių ir vokiečių literatūra)
Narutis, Pilypas, inž.

Nauburas, Martynas (Klaipėdos kraštas ir M. Lietuva)
Norkaitis, Jonas, dr.
Novickienė, Birutė
Ostrauskas, Kostas, dr.
Oželis, Kazys, ats. plk., dr. doc.
Pakštas, Kazys, dr. prof.
Pamataitis, Petras, dr.
Paplėnas, Jonas, dr. (ekonomika)
Paulauskas, L.
Pauliukonis, Pranas (senovės istorija)
Pažemėnas, Juozas, adj. (finansų mokslas ir bankai)
Pikturna, Vytautas, kun.
Pyragius, Jonas
Povilaitis, Bronius, dr. (žemės ūkio sk. red.)
Prapuolenis, Juozas
Prunskis, Juozas, kun. dr. (žurnalistikos sk. red.)
Puzinas, Jonas, dr. prof. (proistorės sk. red.)
Rabikauskas, Povilas, S.J., kun. dr. prof.
Račkus, Aleksandras M., dr.
Radzevičius, Stasys, inž.
Raila, Bronys
Rastenis, Vincas
Rauktys, Juozas, prof. (botanika, miškininkystės sk. red.)
Raulinaitis, Pranas Viktoras, dr.
Razminas, Klemensas, msgr.
Regelis, Kostantinas, dr. prof. (botanika)
Reklaitis, Povilas, dr. (meno istorija)
Rimšelis, Viktoras, M.I.C., kun. dr.
Rudaitis, Zigmas, dr.
Rudinskas, Pranas, agr.
Rukša, Antanas, dr. prof. (klasikinė senovė)
Ružaniec-Ružancovas, Aleksandras, ats. plk.
Rūkas, Antanas
Saldukienė, Birutė
Salys, Antanas, dr. prof. (kalbotyros sk. red.)
Skardžius, Pranas, dr. prof.
Skipitis, Rapolas, adv.
Slapšys, Mykolas, dr.
Slavutyč, Yar, dr. (ukrainiečiai)
Sonda, Jackus
Stankus, Steponas, dr. (ekonomika)
Sužiedėlis, Simas
Šapoka, Adolfas, dr. prof. (Lietuvos istorija)
Šešplaukis, Alfonsas, dr.
Šiaučiulis, Juozas
Šimutis, Leonardas
Šmulkštys, Liudas adv.
Šulaitis, Eduardas
Tercijonas, Vincas, dr.
Tininis, Juozas
Tomarienė, Sonė
Trimakas, Antanas, dr.
Trumpa, Vincas (istorija)
Tulaba, Ladas, prel. dr
Vaičiulaitis, Antanas
Vaidelys, Jonas
Vaišnora, Juozas, M. I. C., kun. dr. (katalikų teologijos sk. red.)
Vaitekūnas, Aleksandras, dr.
Vaitėnas, Mykolas, dr.
Vaitiekūnas, Vytautas
Vaitkūnaitė, Birutė
Valaitienė-Liutkevičiūtė, Antanina
Valaitis, Jonas
Valukonis, Jonas (matematika)
Vardys, Vytautas, dr.
Varnas, Antanas J., inž.
Vasaitis, Antanas, doc.
Vasyliūnas, Izidorius
Vėbra, Juozas, dr. prof.
Vengris, Jonas, dr. prof.
Viesulas, Romas, dail.
Vykintas, Stepas
Vinikas, Matas J., dr.
Vizgirda, Viktoras
Zakarauskas, Vaclovas, kan.
Zalubas, Romas, dr.
Zundė, Pranas, inž. (Vokietijos lietuviai)
Žičkus, Povilas
Žilevičius, Juozas, L.M. (muzikos sk. red.)
Žukaitė, Rita

Informacijų (apie organizacijas, laikraščius, asmenis, vietoves) dar suteikė: Pulgis Andriušis, D. Augienė, V. Augustinas, P. Balšaitytė, B. Babrauskas, dr. S. Biežis, Pr. Dailidė, inž. B. Daukus, J. Diamentis, dr. K. Drangelis, Pr. Enskaitis, K. Gimžauskas, J. Gliauda, dr. J. Grinius, agr. Alf. Indreika, kun. J. Jakaitis, P. Jurkus, kun. dr. A. Juška, prof. J. Kaminskas, dr. J. Kaškelis, F. Kirša, Ant. F. Kneižys, dail. Z. Kolba, prel. M. Krupavičius, J. Kukanauza, Br. Kviklys, V. Mašalaitis, S. Miglinas, dr. J. Mikelėnas, B. Paramskas, dr. K. Pautienius, J. Petrėnas, dr. A. Petrika, kun. J. Pragulbickas, inž. Br. Prapuolenis, St. Santvaras, V. Sidzikauskas, dail. A. Varnas, dr. V. Vygantas, J. Virbalis, K. Žalkauskas.

Iliustracinę medžiagą šiam tomui talkino: Lietuvos generalinis konsulatas Naujorke, konsulas dr. J. Bielskis, Alkos muziejus (prel. P. Juras), Lituanistikos muziejus (dr. A. M. Račkus), A. Bendorius, S. Kolupaila, P. Reklaitis, o taip pat V. Augustinas, K. Barėnas, J. Gimbutas, Alg. Gustaitis, P. Jurgėla, kun. R. Krasauskas, B. Kviklys, Vyt. Maželis, M. Nauburas, P. Pauliukonis, A. Petrašiūnas, J. Prapuolenis, J. Rauktys, P. Rudinskas ir kt. — Nuotraukas perfotografavo: D. Čibas (Los Angeles), A. Plenys (Stuttgarte, Vokietijoj), A. Vaškelis (Filadelfijoj) ir V. Noreika (Čikagoj).

Į kitose raidėse dedamas lietuvių ar Lietuvos organizacijas L raidėj duotos nuorodos tik platesnės reikšmės organizacijoms. Kitų organizacijų, kurių neduota L. raidėj ir kurioms nėra nuorodų, reikia ieškoti prie atitinkamų žodžių, pvz. filatelistų organizacijų prie filatelijos, Lietuvos turizmo s-gos prie turizmo ir pn.

Lietuva, Tėvyne mūsų (V. Maciūnas)
Lietuvių Aktyvistų Frontas (J. Brazaitis ir P. Narutis)
Lietuvių Dailės D-ja (J. Girnius)
Lietuvių Diena (A. Mažiulis ir Z. Ivinskis)
Lietuvių D-ja Nuo Karo Nukentėjusiems Šelpti (Ad. Klimas)
Lietuvių Karininkų (=Karių) S-ga (J. M. Laurinaitis)
Lietuvių Katalikių Moterų D-ja (M. Galdikienė)
Lietuvių Katalikų Blaivybės D-ja (J. Kavaliūnas ir J. Girnius)
Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija (S. Matulis)
Lietuvių Mokslo D-ja (J. Puzinas)
Lietuvių tarybų (JAV) Vykdomasis Komitetas
Lietuvių Tautos Taryba
Lietuvos Atstatymo B-vė (J. Paplėnas)
Lietuvos Bankas (J. Pažemėnas)
Lietuvos Brasta (K. Avižonis)
Lietuvos Cukrus (V. Lišauskas)
Lietuvos Darbo Federacija (V. Vaitiekūnas)
Lietuvos Demokratų Partija (J. Audėnas)
Lietuvos Jaunimo Sąjunga
Lietuvos Katalikų Universitetas (J. Girnius)
Lietuvos Laisvės Paskola (J. Pažemėnas)
Lietuvos Metrika (Z. Ivinskis)
Lietuvos Mokslų Akademija
Lietuvos Statutas (A. Šapoka)
Lietuvos Taryba (S. Sužiedėlis)
Lietuvos Vaiko Draugija (B. Novickienė)
Lietuvos Ž. Ū. Kooperatyvų S-ga (J. Audėnas)
Ligonių kasos (J. Paplėnas)
Lygumai A. Bendorius)
Likėnai (B. Matulionis)
Likeris (A. Vaitekūnas)
Likimas (A. Maceina)
Linas (J. Rauktys, Pr. Rudinskas, G. J. Lazauskas, J. Balys, A. Mažiulis, Z. Ivinskis)
Lincoln, Abraham (V. Vardys)
Lindė-Dobilas, J. (V. Kulbokas)
Lindeno (N.J.) lietuviai (J. Prapuolenis)
Linkaičiai (J. Mikaila ir kt.)
Linkmenys (V. Kulbokienė, K. Gaižutis ir R. Krasauskas)
Linksnis (L. Dambriūnas)
Linksniuotė (L. Dambriūnas)
Linkuva (A. Bendorius, J. Lingis ir R. Krasauskas)
Lioliai (R. Krasauskas)
Lipniūnas, Alf., kun. (St. Yla ir J. Girnius)
Lyrika (A. Čipkus)
Liszt (K. Ostrauskas)
Liškiava (A. Bendorius, rd. ir P. Reklaitis)
Litas (J. K. Karys ir J. Pažemėnas)
Litauische Literarische Gesellschaft (A. Mažiulis)
Litauische Wegeberichte (Z. Ivinskis)
Literatūra (A. Čipkus)
Lytis (M. Yčas, M. Vaitėnas ir V. Bieliauskas)
Litografija (R. Viesulas ir P. Reklaitis)
Lituanica, lėktuvas (P. Jurgėla)
Lituanistikos Institutas (S. Sužiedėlis ir P. Jonikas)
Liturgija (P. Dambrauskas ir M. Kavolis)
Liubartas Gediminaitis (Z. Ivinskis)
Liubavas (A. Bendorius)
Liubekas (A. Bendorius, V. Trumpa, P. Reklaitis ir Pr. Zundė)
Liublinas (A. Bendorius, K. Avižonis ir P. Reklaitis)
Liublino unija (A. Šapoka)
Liubomirskio maištas (K. Avižonis)
Liucerna (J. Vengris)
Liudvikas (K. Avižonis, P. Čepėnas, J. Jakštas ir V. Trumpa)
Liudvinavas (A. Bendorius, V. Bieliauskas ir rd.)
Liustracija (Z. Ivinskis)
Liuteris, Martynas (M. Kavolis)
Liuteronų Bažnyčia (M. Kavolis)
Liuvenas (Pr. Gaida ir P. Reklaitis)
Livonija (S. Sužiedėlis)
Lizdeika (Z. Ivinskis)
Locke, John (V. Doniela)
Logika (V. Doniela)
Logistika (V. Doniela)
Lokininkas (A. Mažiulis)
Lokomotyvas (J. Matyckas)
Londonas (A. Bendorius, J. Pažemėnas ir K. Barėnas)
Lopacinskis (R. Krasauskas)
Los Angeles (A. Bendorius ir Alg. Gustaitis)
Lotaringija (A. Bendorius ir J. Jakštas)
Lotynų kalba (A. Rukša ir K. Avižonis)
Lotynų literatūra (A. Rukša)
Lubinas (B. Povilaitis)
Luckas (P. Reklaitis); Lucko suvažiavimas (Z. Ivinskis)
Lukas Evangelistas (L. Tulaba ir P. Reklaitis)
Lukšiai (A. Bendorius, R. Krasauskas ir rd.)
Lukšys, Povilas (K. Ališauskas)
Luokė (V. Jonikas ir R. Krasauskas)
Luomas (K. J. Čeginskas)
Lūpos (V. Kanauka)
Luvras (P. Reklaitis)
Lvovas (K. Avižonis)

XVI TOME VARTOJAMOSIOS SANTRUMPOS

A = Amperas (Ampère)
a. = amžius
adm. = administracija, -inis
adv. = advokatas
ag. = anglų, -iškai
agr. = agronomija, agronomas
a. j. = arklio jėga
akad. = akademija, -ikas, -inis
alb. = albanų, -iškai
am. = amerikiečių, -iškai
apg. = apygarda
apl. = apylinkė
aps. = apskritis
ar. = arabų, -iškai
aram. = aramėjų, -iškai
arch. = architektūra, architektas
arkiv. = arkivyskupas
arm. = armėnų, -iškai
as. = asirų, -iškai
asist. = asistentas
asm. = asmenvardis
at. sv. = atominis svoris
aukšt. = aukštaičiai, -ių, -iškai
av. = Avestos, avestiškai
bdv. = būdvardis
b. g. = bendroji giminė
brėž. = brėžinys
b.r.t. = brutto registrinė tona
buv. = buvęs, -usi
b-vė = bendrovė
bžk. = bažnytkaimis
bžn. = bažnyčia
chem. = chemija, -inis
cm = centimetras
Co. = Company ‚kompanija'
ctr. = centneris
č. = čekų, -iškai
D. = Didysis, Didžioji
d. = diena, -os
dek. = dekanas
deš. = dešinysis, -ioji
did. = didysis
dipl. = diplomas, -uotas, -inis
dir. = direktorius
d-ja = draugija
dkv. = daiktavardis
D.L.K. = Didysis Lietuvos Kunigaikštis
doc. = docentas
dol. = doleris
dpt. = departamentas
dr. = daktaras (mokslo laipsnis)
ds. = daugiskaita
dv. = dvaras
erdm = erdvėmetris
egz. = egzempliorius, -ių, -iai
e. o. = ekstraordinarinis
est. = estų, -iškai
ev. = evangelikas, -ų
ež. = ežeras
fak. = fakultetas
fort. = fortepijonas
g = gramas
g. = gimė
gen. = generolas
germ. = germanų, -iškai
gyd. = gydytojas
gimn. = gimnazija
gyv. = gyventojas
gl. = galininkas
glžk. = geležinkelis
got. = gotų, -iškai
gr. = graikų, -iškai
gub. = gubernija, gubernatorius
gud. = gudų, -iškai
h = lot. hora ‚valanda'
ha = hektaras
hebr. = hebrajų -iškai
ide. = indoeuropiečiai, -čių
įk. = įkurtas
imp. = imperatorius, imperija
įn. = įnaginiinkas
ind. = indų, -iškai
inst. = institutas
inž. = inžinierius, inžinerija
isp. = ispanų, -iškai
įst. = įsteigtas, -i, -os
išsp. = išspausdintas, -ino
it. = italų, -iškai, italikų
įv. = įvardis
jap. = japonų, -iškai
j. l. = jūros lygis
jm. = jūrų mylia, jūrmylė
jnt. = jungtukas
jst. = jaustukas
k. = kaimas; kalba
kair. = kairysis
kan. = kanauninkas
kat. = katalikas, -ų
kg = kilogramas
kl. = klasė
km = kilometras
km. = kilmininkas
kng. = kunigaikštis, -tė
komp. = kompozitorius, kompozicija
korp. = korporacija, -inis
kpt. = kapitonas
kt. = kiti, -ų
k-tija = kunigaikštija
ktm = kietmetris
kun. = kunigas
kW = kilovatas
kWh = kilovatinė valanda
l = litras
lat. = latvių, -iškai
LB = Lietuvių Bendruomenė
LE = Lietuvių Enciklopedija
lenk. = lenkų, -iškai
liet. = lietuvių, -iškai
lyg. sv. = lyginamasis svoris
liut. = liuteronas, -ų

lot. = lotynų, -iškai
ltn. = leitenantas
LU = Lietuvos Universitetas
M. = Mažasis, -ji (pvz. M.Lietuva)
m = metras
mi. = mirė; metai, -ais
med. = medicina; medikas
mėn. = mėnuo
m. g. = moteriškoji giminė
mil. = milijonas
min. = minutė
m-ja = ministerija
mjr. = majoras
mkm. = maksimumas, maksimalus
mkt. = mokytojas, -a
mkla = mokykla
mm = milimetras
mnm. = minimumas, minimalus
mst. = miestas
mstl. = miestelis
muz. = muzika, -inis, -ikas
N. = Naujasis, -oji, -ieji, -osios
nd. = naudininkas
n. g. = niekatroji giminė
nr. = numeris
n.r.t. = netto registrinė tona
nrvg. = norvegų, -iškai
ol. = olandų, -iškai
ord. = ordinarinis
org. = organizacija, -inis
ork. = orkestras
p. = pietų, -inis
par. = parapija
pav. = paveikslas
pirm. = pirmininkas
plg. = palygink
plk. = pulkininkas
pn. = panašus, -iai
po Kr. = po Kristaus gimimo
pop. = popiežius
pr. = prūsų, -iškai
p. r. = pietų rytų, pietryčių
prc. = prancūzų, -iškai
prel. = prelatas
pr. Kr. = prieš Kristaus gimimą
prl. = prielinksnis
prof. = profesorius
prot. = protestantas, -ų, -iškai
prs. = persų, -iškai
prtg. = portugalų, -iškai
prv. = prieveiksmis
psl. = puslapis
p. v. = pietų vakarų, pietvakarių
pvz. = pavyzdys, pavyzdžiui
r. = rytų, -inis
red. = redaktorius; redagavo
rom. = romėnų, romanų, -iškai
rus. = rusų, -iškai
S = Senasis, -oji, -ieji, -osios
sav. = savaitė
sek. = sekundė
sem. = seminarija
sekr. = sekretorius
sen. = senovės, -inis
s-ga = sąjunga
sk. = skyrius
skr. = sanskrito, -iškai
skv. = skaitvardis
sl. = slavų, -iškai
spv. = slapyvardis
st. = stotis
styg. = styginis
stp. = santrumpa
stud. = studentas, -ų
suom. = suomių, -iškai
sva. = senovės vokiečių aukštaičių
š. = šiaurės, -inis
šm. = šauksmininkas
šv. = šventas, šventasis
švč. = švenčiausias, -ia
šved. = švedų, -iškai
t = tona
t. = tomas
techn. = technika, techninis
temp. = temperatūra
teol. = teologija
t.y. = tai yra
t. p. = tas pats; ten pat
tr. = tark
trm. = tarmybė; tarminis, -iškai
tt. = tomai; tolimesnieji puslapiai
turk. = turkų, -iškai
ukr. = ukrainiečių, -iškai
univ. = universitetas
V = voltas
v. = vakarai, -ų, -inis
vad. = vadinamasis, -oji
v-ba = valdyba
val. = valanda
vd. = vardininkas
VDU = Vytauto D. Universitetas
ved. = vedėjas
vg. = vengrų, -iškai
v. g. = vyriškoji giminė
vid. = vidutinis
vidr. = vidurinis, -ė
vyr. = vyriausias, vyresnysis
virš. = viršininkas
vysk. = vyskupas
vkž. = veiksmažodis
vls. = valsčius
vok. = vokiečių, -iškai
v. pirm. = vicepirmininkas
vs. = vienaskaita
vsd. = viensėdis, vienkiemis
vst. = valstybė
vt. = vietininkas
VU = Vilniaus Universitetas
vva. = viduramžių vokiečių aukštaičių
vvž. = viduramžių vokiečių žemaičių
vž. = vokiečių žemaičių
W = vatas
Ž. = Žemasis, -oji
žem. = žemaičių, -iškai
žr. = žiūrėk
ŽŪA = Žemės Ūkio Akademija

XVI TOMO STRAIPSNIŲ AUTORIŲ SANTRUMPOS

A. B. : A. Bendorius
A. Bg. : A. Bagdžiūnas
A. Č. : A. Čipkus
Ad. K. : Ad. Klimas
A. Grt. : A. Gerutis
A. J. Vr. : A. J. Varnas
A. Kč. : A. Kučas
A. Kt. : A. Keturakis
A. L. : A. Landsbergis
A. Lc. : A. Laucevičiūtė
Alg. G. : Alg. Gustaitis
A. Lm. : A. Liuima
A. Mc. : A. Maceina
A. M. R. : A. M. Račkus
A. Mž. : A. Mažiulis
A. P. Mžk. : A. P. Mažeika
A. Rkš. : A. Rukša
A. Ržc. : A. Ružaniec-Ružancovas
A. Š. : A. Šapoka
A. Trm. : A. Trimakas
A. Vč. : A. Vaičiulaitis
A. V.-L. : A. Valaitienė-Liutkevičiūtė
A. Vtk. : A. Vaitekūnas
B. M. : B. Mickonis
B. Mtl. : B. Matulionis
B. Nov. : B. Novickienė
B. R. : B. Raila
Br. P. : Br. Povilaitis
B. Sld. : B. Saldukienė
B. V. : B. Vaitkūnaitė
Č. M. : Č. Masaitis
E. Bnk. : E. Binkis
E. Gbt. : E. Gimbutienė
E. Š. : E. Šulaitis
G. Lz. : G. Lazauskas
H. B. : H. Blazas
H. N. : H. Nagys
Y. S. : Y. Slavutyč
Iz. V. : Iz. Vasyliūnas
J. Aud. : J. Audėnas
J. B. : J. Balys
J. Brz. : J. Brazaitis
J. C. : J. Cicėnas
J. Č. : J. Čiurlys
J. Dbr. : J. Dobrovolskis
J. G. : J. Girnius
J. Gbt. : J. Gimbutas
J. Grb. : J. Grabauskas
J. J. : J. Jakštas
J. K. : J. Kėkštas
J. Kč. : J. Kačinskas
J. K. K. : J. K. Karys
J. Krd. : J. Kardelis
J. Ksk. : J. Kasakaitis
J. Kv. : J. Kavaliūnas
J. Lng. : J. Lingis
J. Mk. : J. Makauskis
J. Mkl. : J. Mikaila
J. M. L. : J. M. Laurinaitis
J. Ms. : J. Masilionis
J. Mtc. : J. Matyckas
J. Nrk. : J. Norkaitis
J. P. : J. Puzinas
J. Ppl. : J. Paplėnas
J. Pr. : J. Prunskis
J. Prg. : J. Pyragius
J. Pžm. : J. Pažemėnas
J. Rkt. : J. Rauktys
J. Snd. : J. Sonda
J. V. : J. Vaišnora
J. Vbr. : J. Vėbra
J. Vlk. : J. Valukonis
J. Vlt. : J. Valaitis
J. Vng. : J. Vengris
J. Ž. : J. Žilevičius
K. Alš. : K. Ališauskas
K. A. M. : K. A. Matulaitis
K. Avž. : K. Avižonis
K. Brd. : K. Bradūnas
K. Brn. : K. Barėnas
K. D. : K. Drunga
K. Gdt. : K. Gudaitis
K. Gž. : K. Gaižutis
K. J. Čg. : K. J. Čeginskas
K. Mrk. : K. Merkis
K. O. : K. Ostrauskas
K. Ož. : K. Oželis
K. Rgl. : K. Regelis
K. R. Jrg. : K. R. Jurgėla
K. Rzm. : K. Razminas
K. S. K. : K. S. Karpius
L. D. : L. Dambriūnas
L. Drg. : L. Dargis
L. P. : L. Paulauskas
L. Šm. : L. Šmulkštys
L. T. : L. Tulaba
M. A. Js. : M. A. Jesaitis
M. Č. : M. Čyvas
M. Gld. : M. Galdikienė
M. Y. : M. Yčas
M. J. : M. Jurma
M. Kr. : M. Krikščiūnas
M. Kv. : M. Kavolis
M. Kž. : M. Kižytė
M. M. Al. : M. M. Aloyza
M. Nb. : M. Nauburas
M. Slp. : M. Slapšys
M. Vt. : M. Vaitėnas
N. Č. : N. Čerekas
P. Blt. : P. Baltakis
P. Č. : P. Čepėnas
P. Dmb. : P. Dambrauskas
P. Jc. : P. Jucaitis
P. Jk. : P. Jonikas
P. Jn. : P. Janulaitis
P. Jrg. : P. Jurgėla
P. M. J. : P. M. Juras
P. Plk. : P. Pauliukonis
P. Pm. : P. Pamataitis
P. N. : P. Narutis
P. Rbk. : P. Rabikauskas
P. Rdn. : P. Rudinskas
Pr. G. : Pr. Gaida
P. Rkl. : P. Reklaitis
Pr. Z. : Pr. Zundė
P. S. : P. Skardžius
P. V. R. : P. V. Raulinaitis
R. Bdr. : R. Budreika
Rd. : redakcija
R. Krs. : R. Krasauskas
R. Skp. : R. Skipitis
R. Vsl. : R. Viesulas
R. Zlb. : R. Zalubas
R. Žk. : R. Žukaitė
S. K. : S. Kolupaila
S. Mtl. : S. Matulis
S. Stn. : S. Stankus
S. Suž. : S. Sužiedėlis
S. T. : S. Tomarienė
St. B. : St. Barzdukas
St. Y. : St. Yla
St. K. : Stp. Kairys
St. R. : St. Radzevičius
St. Vk. : Stp. Vykintas
V. A. : V. Adamkavičius
V. Als. : V. Alseika
V. Bgd. : V. Bagdanavičius
V. Č. : V. Čepas
V. Čž. : V. Čižiūnas
V. Dn. : V. Doniela
V. Gdž. : V. Gidžiūnas
Vyt. B. : Vyt. Bieliauskas
V. J. : V. Jonikas
V. Klb. : V. Kulbokienė
Vl. Brz. : Vl. Braziulis
Vl. Klb. : Vl. Kulbokas
V. Kn. : V. Kanauka
V. Lš. : V. Lišauskas
V. M. : V. Maciūnas
V. Mr. : V. Mariūnas
V. Pkt. : V. Pikturna
V. Rmš. : V. Rimšelis
V. Trc. : V. Tercijonas
V. Trp. : V. Trumpa
V. Vrd. : V. Vardys
V. Vt. : V. Vaitiekūnas
V. Vzg. : V. Vizgirda
Z. Dn. : Z. Danilevičius
Z. I. : Z. Ivinskis

L

Lietuva vardas eilės laikraščių, organizacijų ir t.t.

I. Laikraščiai:

1. Žemaičių kunigų seminarijos klierikų 1883 Kaune leistas rankraštinis laikraštėlis, kurį redagavo ir daugiausia prirašydavo A. Dambrauskas-Jakštas. Tarp kitų bendradarbių buvo M. Jurgaitis, J. Ziebrys. Pasirodė 4 nr. Uždraudė seminarijos rektorius A. Baranauskas.

2. 1892 XII 6 — 1920 V 8 Čikagoj leistas tautinės krypties laikraštis, ligi 1918 VI ėjęs savaitraščiu, vėliau, ligi sustodamas, dienraščiu. Be to, kai prasidėjus I pas. karui buvo gautos pašto lengvatos, nuo 1914 VIII 6 prie L. leistas dienraštis Amerikos Lietuva, ėjęs ligi 1915 XII 1, kada red. J.

LIETUVA

Nr. 1. Chicagos, Ill. Šeštata diena 10 Gruodžio (December,) 1892 m. Metas 1.

Chmieliauskui perėjus dirbti į Kataliko redakciją ir sumažėjus personalui, dienraštis sustojo. L. pradžios istorija buvo paini ir sunki. Iš Vištyčio vls. kilęs St. Rokošas (Ragaišis), pirkęs Nowe Życie spaustuvę, lenkiškai leido Reform, kurią redaktoriai buvo pavertę grynai socialistine. Už šmeižtus ir karikatūras įpykusios lenkės išvaikė redaktorius ir sumaišė visą Rokošo spaustuvę. A. Olšauskas pasiūlė leisti lietuvišką L., o į red. — Joną Grinių. Rokošas bijojo įsileisti socialistą J. Grinių, bet vėliau nusileido. J. Grinius iš karto L. padarė socialistiniu laikraščiu ir, nepatenkintas leidėju, išsiuntinėjo prenumeratoriams laiškučius, kad L. leidėjas ‚naujalenkis' Rokosz visai prasiskolinęs ir jo spaustuvę bei siunčiamas prenumeratas perima skolininkai. Kilus triukšmui, S. Rokošas spaustuvę už 500 dol. pardavė V. Žaliauskui, kuris teįmokėjo vos 200 dol. 1893 J. Grinius perkėlė dar neišpirktą spaustuvę į Bridgeportą. Rokošas teismo keliu atsiėmė spaustuvę ir išvijo leidėjus bei J. Grinių (suredagavusį 12 nr.), o spaustuvę 1893 III pardavė P. Zakarevičiui ir S. Lelešiui, kurių pirmasis dirbo redakcijoj, o antrasis (beraštis darbininkas) rūpinosi laikraščio išlaikymu. Išleidę dar vienuolika numerių, leidėjai vėl pritrūko pinigų. Tada 1893 VI iš Rokošo spaustuvę perėmė Ant. Olšauskas, susitaręs su S. Lelešiumi ir rinkėjais lenkais Švaneku ir Sosnovskiu bendrai laikraštį išlaikyti. Gavęs naują kryptį, laikraštis įgavo skaitytojų pasitikėjimą ir jau po 8 mėn. buvo išmokėta Rokošui skola. Pasitraukus iš dalininkų lenkų rinkėjams, o vėliau ir Lelešiui, nuo 1901 ir oficialiai L. leidėju tapo vienas A. Olšauskas, išugdęs L. į rimtą ir įtakingą laikraštį, vėliau pasiekusį per 6000 egz. tiražo. Tik kai subankrutavo jo bankas, Olšauskas turėjo 1917 VI laikraštį perduoti J. Bačiūnui su J. Pajausku. Nuo 1918 VI leidėju buvo Lithuanian Publishing Co. Perėmęs laikraštį, A. Olšauskas iš pradžių pats jį ir redagavo, kol surado redaktorių — V. Kudirkos rekomenduotą J. Adomaitį-Šerną, atvykusį šiam reikalui iš Lietuvos ir pradėjusį L. redaguoti nuo 1895 XII. Kai J. Adomaitis-Šernas dėl senatvės nebepajėgė redaktoriaus pareigų eiti, oficialiai jis paliktas vyr. red., o nuo 1912 III faktinuoju red. buvo pakviestas Br. K. Balutis. 1919 VI Balučiui pasitraukus, L. red. buvo dar P. Norkus ir J. Gedminas. Be to, redakcijoj ilgiau ar trumpiau dar dirbo A. Lalis, Kl. Jurgelionis, F. Rakas, J. Laukys, K. Gineitis ir kt. Laikraštis visą laiką buvo lietuviškos krypties, būręs apie save liberalius ‚tautiečius', to meto vidurio srovę. J. Adomaitis-Šernas įdėdavo ir socialistinių straipsnių, kurių nebebuvo prie Br. Balučio. Laikraštis išleido nemaža ir knygų, žymiai prisidėdamas prie Amerikos lietuvių švietimo.

P. Jurgėla (red.), A. Olšauskas ir ‚Lietuva' 1934.

3. Lietuvos vyriausybės oficiozinis dienraštis, ėjęs Kaune 1919 I — 1928 I 31 (viso išleisti 2704 nr.). Įsteigtas 1919 sausio mėn. pirmojoj pusėj, kai vyriausybė iš Vilniaus persikėlė į Kauną. Formaliai dienraštis buvo ministro pirmininko žinioj, kuris skyrė ir vyr. redaktorius. Iš pradžių

Lietuva

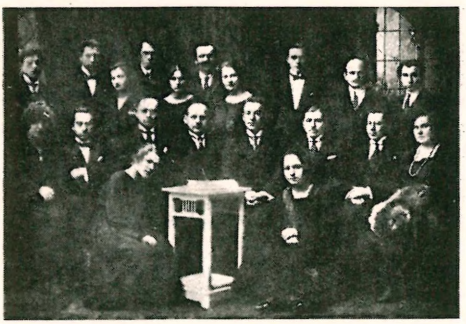

‚Lietuvos' dienraščio redakcija, administracija ir ekspedicija 1924, minint penkerių metų sukakti. Viduryje dienraščio red. dr. K. Jokantas

vyr. red. buvo Albinas Rimka, po jo dr. Vilius Gaigalaitis ir ilgesnį laiką Balys Sruoga (1921–23). 1923 trumpą laiką redagavo Matas Bagdonas ir Mykolas Biržiška. Krikščionių demokratų valdymo laikais vyr. red. buvo dr. Kazimieras Jokantas (1923–25) ir dr. Juozas Purickis (1925–26), liaudininkų bei socialdemokratų — Pranas Dailidė (1926), o po 1926 XII 17 perversmo — vėl trumpą laiką dr. K. Jokantas, o vėliau ligi galo M. Bagdonas. Redakcijoj yra dirbę A. Vienuolis-Žukauskas, F. Kirša, Just. Strimaitis, Z. Kuzmickis, J. Ambrazevičius, V. Jocaitis, K. Baikštys, A. Gricius, J. V. Šlekys ir kt. Dienraštis uždarytas, kai tautininkai ėmė oficiozo vieton leisti Lietuvos Aidą, jau partijos dienraštį. Labiausiai dienraštyje pasireiškęs politinės publicistikos talentas buvo Vygandas (J. Purickis). Prie dienraščio 1920–21 ėjo savaitinis literatūrinis priedas Sekmoji Diena, kurį redagavo F. Kirša, o nuo 1926 I ligi dienraščiui sustojant iliustruotas savaitinis priedas Iliustruotoji Lietuva, kurį redagavo Daumantas (Dzimidavičius) ir Z. Kuzmickis.

4. 1939 XI — 1941 X Brukline, N. Y., J. Tysliavos leistas ir redaguotas mėnesinis iliustruotas žurnalas. Redakcijos darbe talkino V. Bukšnaitis, T. Mažeika, V. Širvydas, Pr. Lapienė ir kt. Šalia aktualių informacijų, gausiai davė poezijos, beletristikos, istorinių straipsnių.

5. 1943–44 neperiodiškai ėjęs antinacinės rezistencijos leidinys (‚lietuvių tautos laikraštis'). Leido įvairių krypčių šiaulių visuomenės veikėjai. Pabrėžiant antpartinį Lietuvos laisvės siekimą, buvo pasirinktas ne tik senojo oficiozo vardas, bet ir antraštinė klišė buvo padaryta iš senosios L., tęsiami leidimo metai ir eilinė numeracija (pvz. 8 nr. žymėtas skliausteliuose 2712). Tiražas buvo nedidelis, ir tolimąsias krašto vietas leidinys retai kada pasiekdavo.

6. Lietuvos laisvės komiteto nuo antro 1952 pusmečio Naujorke neperiodiškai leistas politikos žurnalas. 1952 išėjo 2, 1953 — 2, 1954 — 2, 1955 1, 1956 — 1 nr. Redakci-

Lietuva

1943.VII.31 LIETUVIŲ TAUTOS LAIKRAŠTIS №8 (2712)

Nutilėjimų svisoje

Gebbelsas, peikdamas savo tautiečių norą gauti objektyvių nešališkų žynių, pareiškė: objektyvumas yra žalingas mūsų tautai. Situo dėsniu vadovaujasi ir vokiečių propoganda Lietuvoje. Kas jiem nepatinka, nu-

džiai, laik. vyriausybė prieš savo valią yra priversta savo veikimą sustabdyti. Toki padėties formulavimą pranešė Rentelnui, uždėjo vainiką, ir tokiu būdu rugpiūčio 5 d

nę kolegiją sudarė J. Audėnas, dr. Br. Nemickas, V. Vaitiekūnas. Įvairių sričių bendradarbiai šiame žurnale paskelbė nemaža studijinių straipsnių ne tik politikos, bet ir apskritai lituanistiniais klausimais. Žurnalas ėjo knygos formato, po 80–96 psl.

II. Organizacijos ir kt.:

7. V. Kudirkos su draugais 1888 įkurta Varšuvos univ. liet. stud. d-ja, V. Kudirkos parengtuose įstatuose savo tikslais formulavusi: ‚1. platinimą šviesos, 2. atgaivinimą ir pakėlimą tautiškos dvasios, rašliavos ir dailės, 3. pagerinimą ūkio būties, 4. platinimą rubežių lietuvystės'. Ji sumanė leisti Varpą, kurio prospektas buvo išspausdintas jau 1888 III 28, o pradėjo eiti 1889.

8. (Lithuanie) Liuveno univ. (Belgijoj) 1909 įkurta liet. stud. organizacija. Organizaciją įkūrė M. Reinys, P. Bielskus, A. Viskanta, S. Šultė, J. Galdikas ir E. Stukelis, norėdami organizuotai pasireikšti univ. gyvenime ir populiarinti Lietuvos vardą. Tais pat metais įsigijo savo vėliavą (su Lietuvos vyčiu) ir su ja dalyvavo universiteto sukakties iškilmėse. Tą vėliavą pašventino prof. kan. D. Nys (žr.). Vėliau ji buvo pargabenta Lietuvon ir atiduota ateitininkų globon. Šalia Šveicarijos Fribourge 1899 įsisteigusios Rūtos (žr.), L. buvo antrasis organizacinis telkinys, laikomas ateitininkų sąjūdžio istorine versme. L. nariai 1910 II 19 Liuvene sudarė Lietuvių katalikų studentų s-gos pirmąją valdybą iš P. Kuraičio, J. Galdiko, A. Maliauskio ir A. Viskantos. Padedami Pr. Dovydaičio, liuveniškiai atliko studentų ateitininkų suorganizavimą.

9. Akc. draudimo b-vė, įsteigta Kaune 1921, ministrų kabinetui 1921 IV 20 patvirtinus įstatus. Specialiu Apdraudimo draugijos ‚Lietuva' išimtinių teisių įstatymu (Vyr. Žin. 1922 nr. 81/707) jai suteikta 10-čiai metų išimtinė teisė a. drausti turtą nuo ugnies visuose Lietuvos valstybės miestuose, kur ne daugiau kaip 40.000 gyv. ir b. drausti transportą ir gyvybę. Šis įstatymas betgi nesuvaržė Valstybinės draudimo įstaigos (žr.) veikimo, palikdamas jai teisę ir toliau visoje valstybės teritorijoje vykdyti ugnies, transporto ir gyvybės draudimą. Pagrindinis b-vės kapitalas veikimo pradžioje 5 mil. auksinų: 5000 akcijų po 1000 auksinų; vėliau jis kito: 1923 III 500.000 lt., 1924 V pakeltas iki 1 mil. lt., o 1934 V sumažintas iki 600.000 lt. Stambesnieji akcininkai — Ūkio bankas, Varpas ir kt. L. imamų draudimo premijų didumą ir perdraudimo sutartis tvirtino vyriausybė. Gryno pelno 25% ėjo valstybės iždui. L. steigė agentūras apskričių miestuose ir miesteliuose. Pradžioje veikė tik ugnies draudimo skyrius, 1924 įsteigta gyvybės draudimo ir transporto draudimo (Lietuvoje ir užsienyje) skyriai. L. ypatingai išplėtė ugnies draudimą mažesniuose miestuose, miesteliuose ir kaimuose. Jau po poros veikimo metų, 1924, ugnies draudimų suma siekė per 102 mil. lt., premijų surinkta apie 1,1 mil. lt., o 55 gaisrų nuostoliams padengti išmokėta 351.113 lt. Transporto draudimo premijų 1924 surinkta 108.177 lt., nuostolių pareikšta 14 atvejų 13.000 lt. sumai. 1927 XII 31 L. balansas prašoko 2 mil. lt., o veikimo pabaigoje jis jau buvo dvigubai didesnis. L. steigėjų tarpe buvo G. Feterauskas ir ilgametis pirm. ir dir. St. Digrys. Valdyboje yra buvę E. Draugelis, V. Zakarevičius, J. Strimaitis, V. Vailokaitis, Vl. Lašas ir kt. 1940 L. bolševikų nacionalizuota. *J.Ppl.*

10. Liudo Jakavičiaus Šiauliuose po I pas. karo įsteigtas knygynas-leidykla, daugiausia leidęs paties L. Jakavičiaus parengtus kalendorius bei kaimo knygeles. Žr. Jakavičius, Liudas.

11. VDU stud. korporacija, įregistruota 1932 III 19 ir veikusi ligi bolševikams ateinant 1940. Telkė nacionalistiškai nusiteikusį, bet prieš tuometinius tautininkus nusistačiusį jaunimą (vad. ‚voldemarininkus').

12. Čikagoj 1946 įkurta filatelistų draugija. Žr. Filatelija.

Lietuvaičių Seserų Institutas (stp. LSI) s-ga, jungianti JAV veikiančias lietuvaičių vienuolijas, įsteigta motinos M. Teofilės, kazimieriečių generalės, sušauktoj lietuvaičių vienuolijų generalių motinų ir mokyklų inspektorių konferencijoj Joseph Marie viloje Newtown, Pa., 1953 IV 5. Instituto nariai: Šv. Kazimiero Seserys, Chicago, Ill.; Šv. Pranciškaus Seserys, Pittsburgh, Pa.; Nukryžiuotojo Jėzaus Seserys, Brockton, Mass.; Marijos Nekalto Prasidėjimo Seserys, Putnam, Conn. Šiose vienuolijose yra per 1100 lietuvaičių vienuolių. Instituto prezidentė yra motina M. Teofilė; sekretorė motina M. Aloyza, O.S.F.; iždininkė sesuo M. Augusta, Im.C.; mokytojų skyriaus direktorė sesuo M. Eucharista, S.S.C.. Tikslai: siekimas dvasinės

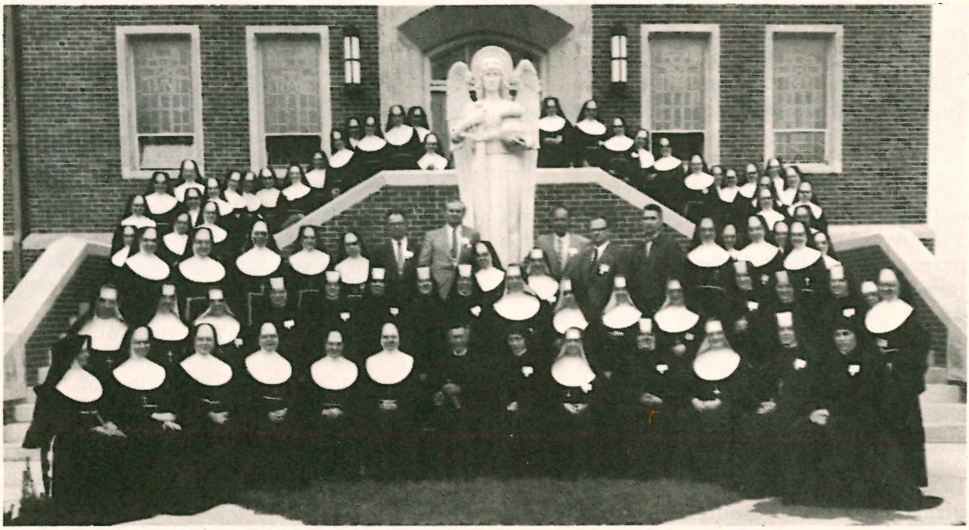

Lietuvaičių Seserų Instituto lituanistiniai kursai Šv. Pranciškaus seserų vienuolyne Pitsburge 1956.

vienuolinės tobulybės; derinimas seserų veiklos lietuvybės ugdyme; seserų mokslinimas ir jų darbų tvarkymas parapijose; nuotaikos sudarymas ir pasiruošimas apaštalavimo darbui Lietuvoje. Pop. Pijus XII suteikė institutui Šventojo Sosto palaiminimą.

Be pasitarimų vienuolijų vidaus reikalais, institutas ypatingai rūpinasi sudaryti seserims mokytojoms progų pagilinti tauti-

Lietuvaičių Seserų Instituto vadovybė (kongregacijų vadovės, motinos generalės ir mokyklų inspektorės): iš kairės sėdi motina M. Aloyza, Im.C., motina M. Teofilė, S.S.C., motina M. Anunciata, C.J.C., motina M. Lojola, O.S.F., iš kairės stovi sesuo M. Eucharista, S.S.C., sesuo M. Felicija Im.C., motina M. Aloyza, O.S.F., motina M. Liguori, C.J.C., sesuo M. Julija, O.S.F.

nę sąmonę, gimtosios kalbos mokslą ir kitas lituanistines studijas. Tam tikslui kas vasarą rengiami kursai, vis kitame vienuolyne, kur dalyvauja vienuolės iš visų liet. vienuolynų. Programon įtraukiama lietuvių kalba, Lietuvos istorija, lietuvių literatūra, tautosaka, dainos ir šokiai, parodomosios pamokos, bendros diskusijos ir t.t. Kursus veda pačios seserys mokytojos ir įvairių specialybių pakviesti lietuviai pasauliečiai. Pirmieji tokie lituanistiniai kursai buvo 1954 vasarą Putname, antrieji Brocktone, tretieji pas pranciškietes Pitsburge, o 1957 — kazimieriečių vienuolyne Čikagoje. Studijos šiuose kursuose dabar duoda kolegijos laipsnio kreditus. Institutas yra išleidęs nemaža lietuviškos pagalbinės medžiagos, ypatingai seserims mokytojoms, būtent skaitymo vadovėlių, brošiūrėlių Lietuvos geografijos ir istorijos mokymui, dainų ir šokių vadovėlių, literatūros, tautosakos, vaidinimėlių ir kt. Keturis kartus per metus leidžiama lietuviško pobūdžio biuletenis seserims mokytojoms, pavadintas LSI Banner (žr.) su pagalbiniais priedais ir aplinkraščiais. 1958 šis biuletenis pavadintas LSI Švyturiu. Institutas stengiasi, kad lietuvių kalba būtų įvedama į kasdieninių pamokų lentelę. LSI delegatės dalyvauja liet. visuomenės sueigose, kur liečiami religiniai ir kultūriniai jaunimo auklėjimo klausimai. LSI priklauso prie JAV LB švietimo skyriaus. Fordhamo univ. lituanistiniuose kursuose dalyvauja po keliolika LSI seserų (sudaro apie pusę klausytojų). Baigiama tvarkyti pilna lietuviškų studijų programa pradžios m-loms. Ruošiamas mokytojoms vadovėlis su pavyzdine programa Vasario 16 iškilmėms parapinėse mokyklose. Be JAV, turimos galvoj ir Brazilijos bei Argentinos liet. mokyklos, o taip pat pasiruošimas apaštalavimo darbui Lietuvoje, kai ji bus vėl išlaisvinta. *M.M.Al.*

Lietuvaičių Sesučių Draugija, 1931 III 11 įregistruota Mariampolėje Lietuvių katalikių bendrijos Sesutės vardu, buvo tretininkių organizacija, turėjusi Marijampolėj savo mūro namus ir laikiusi mergaičių amatų mokyklą.

Lietuvaičių Švietimo Draugija vienuolinė organizacija, turėjusi centrą Lenkijoj; veikė slaptai — dėvėjo paprastus tamsius drabužius, o ne abitą. Lietuvoj jų centras buvo Panevėžy, kur nuo 1927 rudens jos turėjo vidurinę mergaičių amatų ir namų ruošos m-lą (ilgametė dir. E. Porvaneckaitė). Be to, jos turėjo mergaičių amatų ir namų ruošos m-las Rokišky ir Tauragėj, dirbo Adakavo žemesniojoj žemės ūkio m-loj, Liet. katalikių moterų draugijos Kauno mergaičių darbo namuose ir tos pat d-jos Panevėžio kūdikių prieglaudoje Lopšely. Palangoj turėjo vilą ir laikė vaikų darželį. 1940 visos jų įstaigos buvo bolševikų nacionalizuotos.

Lietuvai Gelbėti Draugija įsteigta 1919 Amerikos lietuvių gydytojų d-jos iniciatyva. Tikslas buvo ūkiškai padėti besikuriančiai Lietuvos valstybei. D-ja veikė kelerius metus. Jai pirmininkavusio dr. S. Biežio liudijimu, d-jos pastangomis įvairio-

Lietuvaičių Švietimo D-jos Panevėžio mergaičių amatų ir namų ruošos mokinės su savo paruoštais raguoliais 1939 Velykoms

se lietuvių kolonijose buvo surinkta per 50 t įvairių drabužių ir apie 60.000 dol. pinigais. Tai visa buvo pasiųsta Lietuvos Raudonajam Kryžiui, su kuriuo d-ja palaikė tiesioginius ryšius.

Lietuvai Gelbėti Taryba sudaryta JAV liet. katalikų ir tautininkų 1940 VIII 10 Pitsburge. Prisidėjus kitoms lietuvių srovėms, 1941 pradžioje jos vardas buvo pakeistas į Amerikos Lietuvių Tarybą (žr.).

Lietuvai Pagražinti Draugija įkurta 1921 IV 23 P. Matulionio, kan. J. Tumo ir kt. iniciatyva. Jos pradžia susijusi su tuomet sudarytu medžių sodinimo komitetu. Kasmet d-ja skelbė medelių sodinimo dienas, pvz. 1923 buvo sodinamas Laisvės, 1924 Vilniaus, 1925 Aušros medis ir t.t. Į šį darbą buvo įtraukiamos mokyklos ir kitos organizacijos, ypač jaunimo. Be viešose vietose pavieniui pasodintų ir aptvertų vienokio ar kitokio vardo medelių, buvo medžiais apsodinami keliai, paupiai, miestų parkai bei aikštės ir pn. (buvo kasmet pasodinama dešimtys ar net šimtai tūkstančių medelių). Žemės ūkio m-ja spręsdavo, kur, kiek ir kurių medelių sodinti. Ji duodavo ir pačių medelių. Ypač šiame darbe d-jai talkino miškų departamento dir. St. Vaiciekauskis ir doc. J. Kuprionis. Vėliau imta rūpintis ir paukščių globa, rengiant organizuotas į medžius inkilėlių kėlimo išvykas. Be gamtos globos (kovojant prieš beatodairinį medžių kirtimą Kaune, 1925 IV buvo sudarytas specialus gamtos apsaugos komitetas ir 1925 V 10–16 paskelbta gamtos apsaugos savaitė), buvo rūpintasi ir paminklų apsauga. Tam reikalui 1925 IV buvo sudarytas paminklų apsaugos komitetas (iš dailininkų A. Varno, P. Rimšos, A. Žmuidzinavičiaus, J. Zikaro, architekto Vl. Dubeneckio ir inž. J. Skripkaus). D-jos rūpesčiu ir surinktomis aukomis buvo sutvarkytas Gedimino kalnas Veliuonoje, Birutės kalnas Palangoje, dr. J. Basanavičiaus parkas. Per savo skyrius visame krašte (jų 1926 buvo 30, daugiausia apskričių miestuose ir kurortinėse vietovėse) d-ja daug kur prisidėjo ar paskatino sutvarkyti miestelių aikštes ir sodus, mokyklų darželius, kapines ir t.t. Rinkti eksponatai projektuojamam oro muziejui Kaune. D-ja pirmoji ėmėsi Vytauto D. 500 metų mirties sukakties iškilmingo minėjimo iniciatyvos ir jos pirm. plk. Vl. Braziulevičius 1928–29 vadovavo iš įvairių organizacijų atstovų sudarytam Vytauto D. iškilmėms rengti komitetui (vėliau šiam komitetui pagal atitinkamą įstatymą pirmininkavo švietimo ministras). D-jos nariai daug kur suorganizavo vietinius šio komiteto skyrius. Pati d-ja išleido almanachą Vytauto D. garbei 1937 (red. Pr. Lubickas). Populiarinant savo idėjas buvo išleista eilė kitų vienkartinių leidinių, rašyti straipsniai periodikoje (ypač čia pasižymėjo kan. J. Tumas), skaitytos paskaitos per radiją. Po gen. Vl. Nagevičiaus nuo 1925 d-jai pirmininkavo plk. Vl. Braziulevičius - Braziulis. Ilgalaikiai valdybos nariai buvo prof. T. Ivanauskas, doc. L. Vailionis, kan. J. Tumas, dir. St. Vaiciekauskis, dail. K. Sklėrius, mjr. A. Ardickas, agr. Špokevičius, P. Žaltauskas ir kt. D-jos veikla buvo nutraukta 1940.

Vl.Brz. ir rd.

Lietuvaitė 1910–14 Kaune ėjęs katalikių moterų mėnesinis laikraštis. Šio laikraščio mintis kilo Kauno kunigų ketvirtadienio pasitarimuose (A. Dambrauskas, P. Dogelis, P. Januševičius, K. Olšauskas ir kt.). Be kauniškių, savais įnašais prisidėjo ir seiniškiai (J. Laukaitis, J. Staugaitis ir kt.) bei vilniškiai (P. Kraujalis, Vl. Mironas, J. Tumas ir kt.). Teresės Kubilinskaitės (Kobelinskaitės) vardu leidimas buvo gautas 1909 VII 26, ir nuo naujų metų pradžios laikraštis pradėjo eiti. Oficialiajai redaktorei talkino kun. P. Januševičius, kuris daugiausia pats laikraštį ir prirašydavo, įvairiomis Kauno zitiečių pavardėmis prisidengdamas. Be straipsnelių, buvo dedama eilėraščių ir apysakaičių. Dalį korespondencijų skolindavosi iš Vienybės, kitą dalį prirašydavo Saulės m-los mokinės ir įvairūs vargonininkai. Laikraštis buvo Liet. kat. moterų d-jos organas.

Lietuvai Vaduoti Sąjunga (stp. LVS) tautinės srovės organizacija, veikusi JAV 1941–49. S-ga buvo įkurta ryšium su tautininkų pasitraukimu iš Alto. Iš pradžių, kuriant Altą Pitsburge 1940 VIII 10, dalyvavo ir tautininkai, kurių atstovas K. S. Karpius buvo išrinktas pirmuoju Alto sekretorium. Bet kai kitos Altą sudarančios grupės bei jų spauda nepalankiai sutiko Lietuvos buv. prezidento A. Smetonos atvykimą, 1941 IV tautininkų atstovas iš Alto pasitraukė. 1941 VI 7–8 tautininkų veikėjų suvažiavime J. Bačiūno ūkyje, Sodus, Mich., buvo nutarta įsteigti savą organizaciją Lietuvos laisvinimo reikalui ir ją pavadinti LVS vardu. Pirmuoju jos pirmi-

ninku buvo Ant. Olis. 1942 LVS centras persiorganizavo ir persikėlė į Clevelandą prie Dirvos. Ten sąjungai trejus metus pirmininkavo dr. S. T. Tamošaitis ir tiek pat P. J. Žiūrys; paskutinis pirmininkas buvo dr. M. J. Colney. Ilgametis sekretorius (1942–48) buvo K. S. Karpius. Sąjunga steigė skyrius kolonijose, rengė A. Smetonos paskaitas tarp lietuvių ir amerikiečių, rūpinosi Lietuvos klausimu parengti literatūros ir tam reikalui iš surinktų aukų išleido buv. JAV pasiuntinio Lietuvai O. J. C. Noremo knygą Timeless Lithuania 1943, plačiai paskleistą tarp amerikiečių valdžios žmonių bei įstaigų, diplomatų, veikėjų ir t.t. Amerikiečiams supažindinti su bolševikų teroro metodais buvo angliškai išverstos svarbesnės dalys plk. Petruičio knygos Kaip jie mus sušaudė. Vėliau lietuviškai išleista iš Lietuvos pabėgusiųjų žurnalistų parengta knyga Lietuva tironų pančiuose. 1944 II 5–6 Naujorko seime buvo sudaryta speciali komisija Lietuvos klausimui amerikiečiuose kelti, pavadinta Amerikos lietuvių misija (žr.). LVS toliau vykdė savo veiklą per šią misiją, finansuodama jos darbus, aprašytus LVS išleistoje knygoje Amerikos Lietuvių Misija ir jos darbai. LVS drauge su misija likvidavosi, kai tautininkai 1948 grįžo į Altą ir kai 1949 įsisteigė Amerikos lietuvių tautinė sąga (žr.). *K.S.K.*

Lietuvanis (Lituwanis, Lytuvonis) M. Stryjkovskio lietuviams įrašytas lietaus dievu, bet jokio kito šaltinio nepaliudytas. Nors vardas ir lengvai siejamas su ‚lietus' ir nors mūsų tautosaka žino priemonių, kuriomis seniau žmonės ‚šaukdavo' lietų, tačiau niekur tautosakoje neužtikta lietaus dvasia ar jį teikianti būtybė, todėl ir L. laikytinas dievu nebuvėliu, greičiausiai sumaišius su lat. lietuvėns (slogutė). A. Brückneris, sujungęs jį su lat. lietuvėns, toliau siejo su ukrainiečių irgi slogute, arba ‚pinčiuku', vad. Litun, Letun, kurio vardas sutinkamas jau 1619 šv. Jono vaidinimų įtarpuose. J. Balio nuomone, taip pat L. pas mus įmaišytas galįs būti iš latvių. L. mūsų romantiškai nusiteikusių praeities tyrinėtojų darbuose dievu išliko iki 1922; L. buvo L. Jakavičiaus (žr.) slp.

M. Stryjkowski, Kronika Polska, Litewska, Żmudzka 1846; *W. Mannhardt,* Letto-Preussische Götterlehre 1936; *A. Brückner,* Osteuropäische Götternamen (Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung 50, 1922); *J. Balys,* Parallels and Diferences in Lithuanian and Latvian Mythology (Spiritus et Veritas 1953). *A.Mž.*

Lietuva, Tėvyne mūsų oficialiuoju Lietuvos himnu tapęs Vinco Kudirkos eilėraštis, pirmą kartą išsp. Varpe 1898 nr. 6 su pridėtomis paties Kudirkos komponuotos melodijos gaidomis. Antrasis eilėraščio posmas buvo įrašytas 1902 X 24 ant Kudirkos kapo pastatytame paminkle, betgi 1903 III 2–3 tas įrašas buvo rusų policijos iš paminklo iškirstas.

Kudirkos eilėrašty buvo taikliai išreikšti pagrindiniai laikotarpio idealai: romantinis aušrininkų žavėjimasis didinga senove (‚Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia'), pozityvistinis varpininkų darbo tautos gerovei reikalavimas (‚Tegul dirba ant naudos tau ir žmonių gėrybės', ar kaip vėliau pataisyta: ‚tavo naudai ir žmonių gėrybei') ir visus atgimstančios Lietuvos veikėjus žadinanti ir jungianti patriotinė dvasia (‚Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse'). Tas eilėraštis buvo išsp. antrašte Tautiška giesmė. Po metų Vargėla (Kazys Grinius) V. Kudirkos nekrologe (Varpas 1899 nr. 6) jį jau pavadino tautišku himnu.

Himno reikalas tuo metu buvo jau ir spaudoje keliamas. Antai Mažagėtas (Jurgis Šaulys) Žinyčioje nr. 4–5 1902 paskelbė straipsnį Ar turime tautišką giesmę, kuriame neigiamai pasisakė dėl noro tokia giesme laikyti Antano Baranausko ‚Tu, Lietuva, tu mieliausia mano motinėle' (tai dalis dainos ‚Nu, Lietuva, nu, Dauguva' iš A. Baranausko Kelionės Petaburkan), kaip ją išsispausdinęs pavadino Tėvynės Sargas: ‚Tą visai Lietuvai žinomą dainą drėsame pavadinti mūsų ‚tautiška giesme', nes ji aiškiausiai ir pilnai perstato ir tikrą dabartinį mūsų tautos padėjimą ir dvasią, kuri tikrų lietuvių širdyse tvyskia' (T. S. 1899 nr. 12). Mažagėtas siūlė kažkokią kitą dainą (‚kaipo bandymą siunčiu ant tikslo parašytą giesmę'), kuri tačiau, anot Žinyčios redakcijos, buvusi ‚niekam neverta nesumaningu savo sustatymu' ir todėl nebuvusi atspausdinta. Prieraše prie Mažagėto straipsnio Žinyčios redakcija tvirtino: ‚Mes visgi prisilaikome senosios tame dalyke nuomonės: jog iš visų dainų ir giesmių, kuriomis dainiai ligi šiol mus apdovanojo, šita visų labiausiai pritinka, nes jau daug metų kelia mūsų drąsą ir viltį žadina: paveizdėt tik, su kokiu karščiu ją mūsų jaunuomenė dainuoja'. Tą Baranausko dainos keliamą jaunimo entuziazmą Žinyčios redaktorius J. Tumas-Vaižgantas vėliau įspūdingai atvaizdavo savo Pragiedruliuose.

Lietuva, Tėvynė

Buvo ir kitokių pasiūlymų himno reikalu. Vincas Pietaris savo straipsnyje Padėjimas mūsų tautos XIX amžiuje (išsp. po jo mirties Tėvynės Sarge 1903 nr. 11-12) rašė: ‚Jeigu lietuviams duotų pasirinkti sau himną, aš patarčiau jiems rinkti šitą Dovydo psalmę: Dievas galybių su mumis...'

Lietuviams tinkamo himno ieškota ir A. Mickevičiaus kūryboje. Anot A. Miluko (Pirmieji Amerikos lietuvių profesionalai ir kronika I 1929, 137–139) Seinų seminarijos klierikai dar nuo Petro Kriaučiūno laikų (jīs seminarijon įstojo 1871) kaip savo tautinį himną giedodavę A. Mickevičiaus Pono Tado pradžią: ‚Lietuva, tėvyne mano...' Buvusių seiniškių klierikų tas himnas buvęs nusivežtas Amerikon ir čia kaip ‚himnas narodavas lietuviškas' buvo bažnyčioj po pamaldų sugiedotas Susivienijimo Lietuviškų Katalikiškų Draugijų trečiojo seimo, vykusio 1888 X 30–31 Pensilvanijos mieste Mahanoy City, dalyvių.

Ilgainiui himnu įsigalėjo Kudirkos eilėraštis. Jis buvo sudainuotas jau 1899 XI 13 Česlovo Sasnausko vadovaujamo choro Petrapilyje per koncertą, surengtą lietuvių studentų naudai (Varpas 1899 nr. 6). Ypač svarbus buvo Kudirkos dainos išpopuliarėjimui Didžiojo Vilniaus seimo išvakarių koncertas 1905 XI 20/XII 3, į kurį susirinkę iš visos Lietuvos seimo dalyviai turėjo progos išgirsti Miko Petrausko vadovaujamo choro sudainuotą L.T.M. 1906 Rygoje buvo išsp. Antano Kačanausko fortepijonui parengtos gaidos: Lietuvos Hymnas, žodžiai ir melodija V. Kudirkos.

Kudirkos himnas vis plačiau buvo giedamas Lietuvoje per įvairius koncertus ir vakarus, o taip pat jam jau bent kai kur imta reikšti himnui derama pagarba. Antai Vilniaus Žinių (1907 nr. 45) korespondencijoje apie 1907 II 18 Ramygaloje įvykusį vakarą rašoma: ‚Pradedant vakarą, vietinis choras padainavo ‚Lietuva, Tėvyne mūsų', kuri jau pažįstama ne tik lietuviams, bet ir svetimtaučiams. Laike giedojimo publika sustojo, išskyrus kelias dvarpones, kurias, matyt, menkai apeina tas viskas, kas taip brangu yra kiekvienam lietuviui... Išpildžius Lietuvos himną, vietiniai artistai-mylėtojai sulošė tris komedijas'. Kad Kudirkos himnas jau ir svetimtaučiams tikrai buvo žinomas, rodo A. Nikolskio brošiūra K voprosu o sovremennom nacionalnom vozroždenii litovcev i otnošenii ich k russkim i poliakam 1908 (Prie klausimo apie dabartinį tautinį lietuvių atgimimą ir jų santykius su rusais ir lenkais), kurioje autorius rašo, kad mėgiama lietuvių daina esanti neseniai sukurtasis lietuvių himnas (litovskij gimn) ir ji pacituoja lietuviškai ir rusiškai. Ir taip Kudirkos biografas ir jo raštų leidėjas 1909 Juozas Gabrys galėjo rašyti, kad ‚mūsų tautiškas himnas ‚Lietuva, tėvyne mūsų'... šiandien plačiai skamba Lietuvoj'.

Vis dėlto, Kudirkos himno melodija nepatenkino daugelio lietuvių muzikų. Anot M. Gustaičio (Lietuva 1926 nr. 18, cf. J. Žilevičius, Česlovas Sasnauskas [2]1953), Č. Sasnauskas, kuriam Kudirkos himno melodija nepatikusi kaip sudurstyta iš lenkų ir rusų melodijų, pats norėjo duoti lietuviams himną, parašydamas Maironio žodžiams Kur bėga Šešupė dvi harmonizuotas melodijas, išsp. Žinyčioje 1902 nr. 4–5. Viena iš jų buvo paties Sasnausko choro sudainuota drauge su Kudirkos L.T.M. Petrapilyje 1899 XI 13. Tėvynės Sargo korespondentas, rašydamas apie tą koncertą (1900 nr. 2–3), abi Kudirkos ir Sasnausko dainas vadino tautiškais himnais. Himno pobūdžio buvo ir Sasnausko harmonizuotasis Maironio Jau slavai sukilo, apie kurį labai palankiai atsiliepė M. K. Čiurlionis: ‚Yra tai, be abejojimo, tikro įkvėpimo veikalas, ir visa širdimi linkiu, kad išsiplatintų Lietuvoje, kad visų būtų giedamas ir atjaučiamas' (Viltis 1909 nr. 48; cf. J. Žilevičius, Č. Sasnauskas [2]1953, 60). Apie Kudirkos himną Čiurlionis neigiamai pasisakė savo straipsnyje Apie muziką, išsp. drauge su S. Čiurlionienės rašiniu Lietuvoje, kritikos žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją 1910. Užsiminęs apie naująsias dainas, ‚kurios išaugo, tarytum usnys rugiuose, tarp tų senųjų gražiųjų ir platinasi jos labai, ir patinka', Čiurlionis pastebi: ‚Pirmoje eilėje stovi mūsų tautiškas gimnas, kurs, nuostabu, taip panašus pradžioje į ‚preobraženskago polka' maršą, kad negirdėdamas žodžių, neišskirsi' (t.p., 76). Mikas Petrauskas, pažymėjęs Methfesselio Studentų dainos ir Moniuškos įtaką Kudirkos melodijai, toliau rašė: ‚Kadangi Kudirkai, kaipo ne teoretikui ir nespecialistui, nebuvo galima būti verpete muzikalės literatūros, o patsai, būdamas jauslus, pasiduodąs įtakai, nesukontroliuodavo įžymėtų savyje svetimų motyvų ir išliejo juos su prakilniais ir giliais žodžiais. Vienok himno muzika labai gerai nušviečia ir pabrėžia mintį, taigi nė priešintis tam nėra

Tautiška giesmė.

Gaidą ir žodžius sudėjo *V. K.*

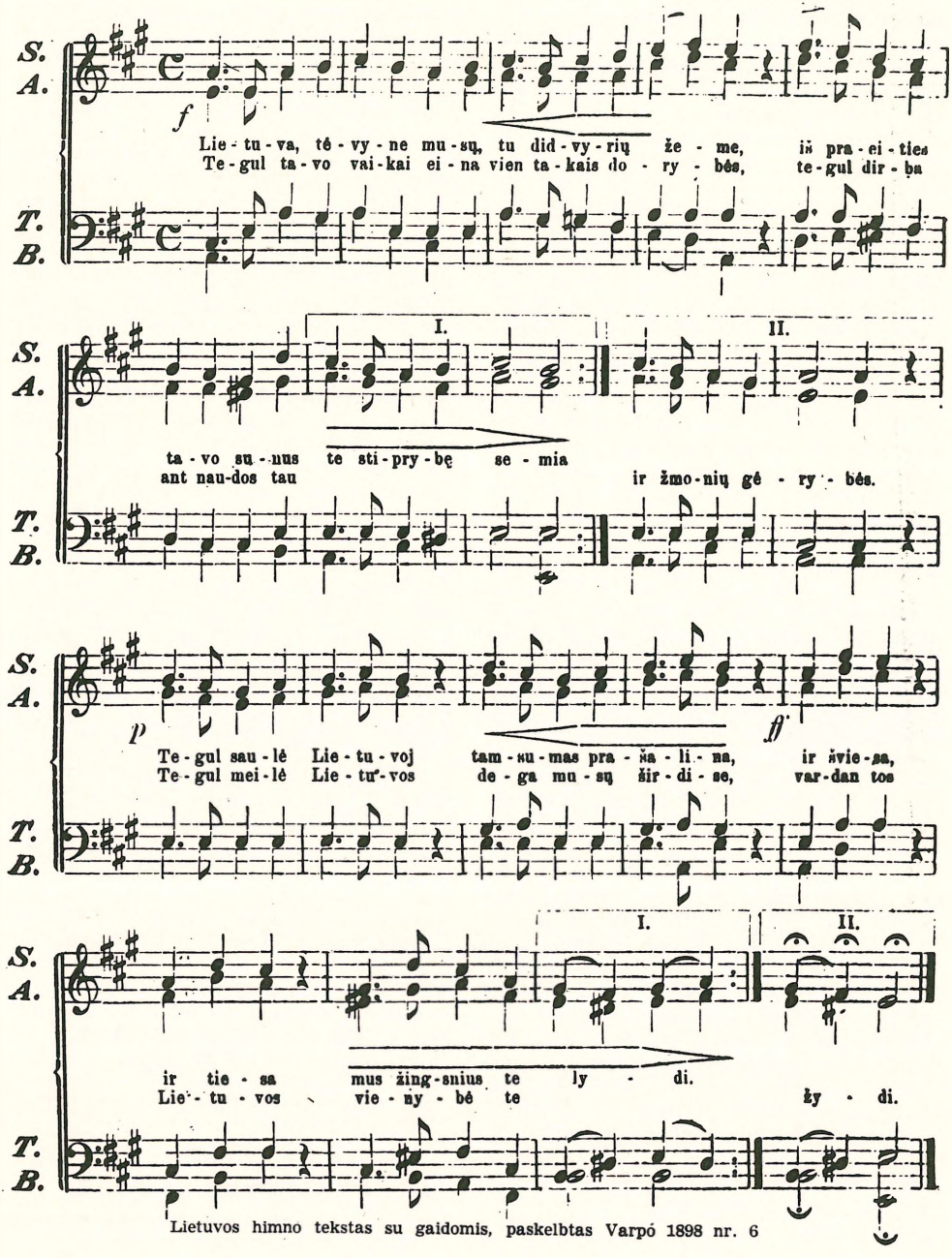

Lietuvos himno tekstas su gaidomis, paskelbtas Varpo 1898 nr. 6

Lietuva, Tėvynė

reikalo, kad tai nevisai savarankiškas muzikos kūrinys' (Laisvoji mintis 1915 nr. 1; cf. Vinco Kudirkos jubiliejinis Varpas 1924, 133–134). Buvo M. Petrauskas parašęs Kudirkos žodžiams ir savo originalią melodiją, bet ji neprigijo, kaip neprigijo ir kiti panašūs bandymai: Juozo Drijos-Visockio ir Petro Stankevičiaus, kuris 1908 Rygoje išsp. Lietuvos Himną, prie V. Kudirkos žodžių, mišriam chorui.

Lietuvos Nepriklausomybės išvakarėse suaktualėjo ir himno klausimas. Lietuvos Aide tuo reikalu net polemika iškilo. Ją pradėjo slapyvardžiu Buvusis pulko muzikantas pasirašęs savo straipsneliu Dėl mūsų himno (Lietuvos Aidas 1917 nr. 20), tvirtindamas, kad ‚Kudirkos himnas, nors pavadintas tautiniu, bet neatitinka nei savo melodija nei žodžiais lietuvių dvasios ir nežadina tautinių jausmų'. Jo melodija esanti paimta iš leibgvardijos Preobraženskio pulko maršo, kurį jam pulke nekartą tekdavę griežti. Be to: ‚Ne visai mane patenkina ir Kudirkos žodžiai. Jie pakankamai išreiškia tėvynės meilę, bet jie nežadina brangių plačiajai visuomenei tikybinių jausmų'. Dėl to visko jis siūlė: ‚Kudirkos himnas bene jau metas būtų sukrauti archyvan'. Po to jau išsamiau himno reikalu rašė Kazys Banaitis (Lietuvos Aidas 1917 nr. 33–34). Prieraše prie jo straipsnio redakcija nurodė, kad ji gavusi tuo klausimu ir daugiau pasisakymų. A. Jakštas prikišęs Kudirkos himnui vietomis kalbos netaisyklingumą (‚dirba ant naudos') ir reikalavęs, kad naujame himne būtinai turįs būti paminėtas Dievas. Taip pat ir kažkoks M. D. Kudirkos himne pasigedęs ‚maldos turinio'. Panašūs pageidavimai buvo ir plačiau reiškiami. Antai Tėvynės Sargo (1918 nr. 21) korespondencijoje iš Garliavos rašoma, kad ten ir kai kur kitur himne giedama: ‚Tegul dirba Dievo garbei ir žmonių gėrybei'. Korespondentas priduria: ‚Rodos, sektinas būtų toks žodžių pakeitimas ir kitiems. Be abejo, mūsų himne turėtų būti šalia Lietuvos-tėvynės ir Dievas paminėtas'. Maldos nuotaikos Kudirkos himne pasigedo ir K. Banaitis, savo straipsnyje kritikavęs jo melodiją ir žodžius, kurie ‚yra perdaug minkšti ir tyliai švelnūs. Jie taip pat persilpnai išreiškia nepriklausomybės jausmą, laisvės troškimą ir pasiryžimą ją ginti'. Pasvarstęs kelias pretenduoti į himną galinčias dainas, Banaitis siūlė himnu bent laikinai paimti Stasio Šimkaus suharmonizuotąjį Jurgio Sauerveino eilėraštį Lietuviais esame mes gimę, nes ‚taip padarę, turėtumėm vieną galingiausių Europoje himnų'. Be to, ‚tuo būdu nepadarytumėm mes jokio staigaus žingsnio, nes jau keletą metų prieš karą rusų valdžiai uždraudus Kudirkos himną, daugumas mūsų vakarų ir iškilmių baigdavosi minėtąja daina' (t. y. Lietuviais esame mes gimę). Kudirkos himną užsistojo žinomasis archeologas Tadas Daugirdas (Lietuvos Aidas 1917 nr. 42): ‚Taigi manau, kad jei Kudirkos kompozicijoj kai kas ir yra nevisiškai lietuviška arba jei pats muzikos veikalas yra nepertobuliausias, bet jis jau yra priimtas ir kiekvienam lietuviui daro didelio įspūdžio'.

Daugirdas tiksliai pastebėjo, kad Kudirkos himnas jau buvo priimtas. Tiesa, kai kur kaip himnas buvo dar sudainuojamas Lietuviais esame mes gimę (vienas arba drauge su L.T.M., kaip ‚abu mūsų tautiniai himnai', plg. Tėvynės Sargas 1918 nr. 21 ir kt.), bet jis neįstengė lietuvių visuomenėje nurungti Kudirkos himno. Tuo metu, kai spaudoje dar buvo polemizuojama dėl himno, visuomenė himną jau turėjo. Jį, giedamą vakaruose ar iškilminguose susirinkimuose, pagerbdavo atsistojimu tiek pačiame Vilniuje, tiek ir tolimos provincijos kaime. Pvz. Tėvynės Sargo korespondencijoje (1918 nr. 21) apie vakarėlį Kazokų k., Kėdainių aps., rašoma: ‚Uždainavus ‚Lietuva, Tėvyne mūsų' nė nepajutome, kaip visa salė sustojo išreikšdama pagarbą taip brangiai mūsų Lietuvai tėvynei, atgimusiai po taip ilgo vargų miegelio'. Be abejojimo, tai gerai matydama Nepriklausomybės iškilmių (jos buvo numatytos 1918 VI, paskui atidėtos, bet ir nebeįvyko) muzikinė komisija, kurią sudarė Juozas Tallat Kelpša, Teodoras Brazys ir Juozas Naujelis, nustatydama iškilmių muzikos-dainų programą, nutarė, kad kaip himnas bus giedama Kudirkos L.T.M. (Tėvynės Sargas 1918 nr. 24). Tai, žinoma, tebuvo jau buvusios padėties konstatavimas, nes L.T.M. jau tada ir vėliau buvo plačiai giedama įvairiomis patriotinėmis ir politinėmis progomis. Sakysime, Petrapilio lietuvių seime 1917 V 27 iškilus nesutarimams ir vieniems dainuojant revoliucinę marseljetę, kiti giedojo L.T.M. Giedodami tą himną stiprinosi ir demonstravo lietuvių moksleiviai, 1919 IX 30 bermontininkų žandarų varomi iš atimamų Šiaulių gimnazijos rūmų ir 1921 X 1 lenkų policijos jėga išmetami iš Vilniaus lietuvių

gimnazijos. Pagaliau L.T.M. buvo giedama ir oficialiomis progomis. Pvz. tuo himnu 1919 I 21 baigta antroji Lietuvos valstybės konferencija Kaune. Taip pat 1920 V 15 pirmajame Steigiamojo seimo posėdy pirmininku išrinktam A. Stulginskiui paskaičius rezoliuciją, skelbiančią esant atstatytą nepriklausomą Lietuvos valstybę, visi atstovai sustoję sugiedojo L.T.M. Susikūrus Lietuvos valstybei, L.T.M. tapo oficialiu valstybiniu himnu. Vėliau dar buvo keliami pageidavimai jį pataisyti, įvedant žodžius ‚Tegul Dievas Lietuvoj tamsumus prašalina'. Betgi pataisos nebuvo visuotinai priimtos, ir himnas išliko nepakeistas.

Pirmosios bolševikinės okupacijos metu L.T.M. kaip himnas ne iš karto buvo uždraustas. Tuo himnu buvo pvz. baigiamos kasdieninės Lietuvos radijo transliacijos (taip pat imta juo ir pradėti, panaikinus programos pradžioje pirmiau transliuotą maldą). Bet 1940 VII 21 vad. ‚Liaudies seimui' priėmus Lietuvos inkorporavimo į Sov. Rusiją nutarimą, radiofono programą, kuri tą dieną dar buvo pradėta himnu, buvo įsakyta baigti jau be himno. Paskiau programos buvo baigiamos lietuviškai įgrotu internacionalu.

Iš viešojo Lietuvos gyvenimo šalinamas himnas darėsi patriotinio protesto prieš Lietuvos pavergimą apraiška. Antai 1940 VIII 14–15 Kaune vykusio mokytojų suvažiavimo pabaigoje orkestrui pagrojus internacionalą visa salė spontaniškai su dvasiniu pakilimu sugiedojo L.T.M. Tad naujiems mokslo metams prasidedant, Švietimo komisariatas 1940 VIII 31 pranešė visoms m-lų vadovybėms, kad ‚senasis tautos himnas nebegiedamas. Lietuvos T.S.R. himnas yra internacionalas'. Liaudies komisarų tarybos pirm. M. Gedvila 1940 XI 6 spalio revoliucijos išvakarėse pasakytoje kalboje rado reikalo pabrėžti, kad ‚tautinė vėliava ir himnas buvo senojo režimo simboliai'. Tad ir 1941 karui prasidėjus pirmasis ženklas Lietuvos visuomenei, kad bolševikinis jungas jau yra numestas, buvo L.T.M., kuri suskambėjo per lietuvių partizanų paimtą radijo stotį 1941 VI 23.

Antrosios bolševikinės okupacijos pradžioj L.T.M. buvo per radiją kartais transliuojama. 1950 buvo įvestas naujas sovietinis himnas, kurio žodžius parašė A. Venclova, o muziką J. Švedas ir B. Dvarionas.

L.T.M. plačiai tebeskamba lietuvių išeivijoje, o taip pat ir bolševikų okupuotoje Lietuvoje tebėra neužmiršta ir tebežadina patriotinę lietuvių dvasią. 1945 Lietuvos inteligentijos suvažiavime pasakytąją kalbą iš vokiečių koncentracinės stovyklos išsigelbėjęs B. Sruoga baigė šiais žodžiais, darydamas aiškią užuominą į L.T.M.: ‚Tiktai aš pats, patyręs savo nedalioje tiek daug neteisybės, tiek daug klastos, norėčiau palinkėti, kad mums, besikeliant į kūrybos žygius, būtų mūsų širdyse amžiams ugnimi įrašyta: ‚Ir šviesa, ir tiesa mūs' žingsnius telydi!' (B. Sruogos Raštai 1957 VI, 338). Dar ir 1957 II 16 Kauno jaunimas, Tautos šventės proga vidunaktį demonstruodamas buvusiojoje Laisvės Alėjoje, giedojo L.T.M. Apie tai pažymi savo atsiminimuose viena buvusi Sibiro tremtinė, o paskiau Kauno tarnautoja, kuriai 1957 pasisekė išvykti iš Lietuvos Austrijon (Į Laisvę 1958 nr. 15). *V.M.*

Lietuvėns latvių liaudies prietarų nelabasis, piktasis kaukas, įsivaizduojamas velniūkščio, žmogaus (neužaugos, plikio) arba gyvulio (juodo šuns, katino, žebenkšties) pavidalu. Naktimis l. slopinąs žmones, užguldamas ant krūtinės, kamuojąs ir jodinąs gyvulius arba pridaraąs kitokios žalos namuose. Pasakose vaizduojamas dar raganium, vokietuku, vaiduokliu. Kad naktimis gyvulių nejodintų, ant nugaros dedamas šepetys, apverstas peilis ar koks kitas aštrus įnagis. Ketvirtadienių vakarais šeima turinti visa susirinkti ir namuose kelti didelį triukšmą, kad tą nelabąjį nubaidytų. Geriausiai tačiau apsaugojąs burtininko užkalbėjimas ir ‚lietuvėno kryžius' — penkiakampė žvaigždė (gali būti ir 6, 7, 8, 9), įrėžtina ar kreida įrašytina naujame pastate, gyvulio rage, nugaroje. Tai reikią daryti niekam nematant ir tam tikromis dienomis (Kalėdų vakarą, Jurginių rytą, Joninėse) kalbant burtažodžius.

Lietuviai Reiche gyvenančių lietuvių laikraštis, B. Daunoro leistas ir redaguotas 1944 Kaune, nuo rudens Berlyne, sujungiant L. su Ateitimi. Tuomet L. ėjo du kartus per savaitę nuo 1944 XI 3 keturių psl. didumo, o nuo 1945 II 16 dviejų puslapių. Paskutinis nr. 26/40 išėjo 1945 IV 11 (sekantis surinktas ir spausdinamas 1945 IV 18 numeris nebespėtas baigti ir išsiuntinėti). Be oficialių žinių iš karo eigos, buvo daug korespondencijų iš įvairių Vokietijos vietovių, kur buvo lietuvių. Be B. Daunoro, redakcijoj dirbo K. Barauskas ir St. Butkus.

Lietuviai Budžiai 1955 VI 30 Clevelande dr. K. Pautieniaus ir kt. įsteigta jauni-

mo auklėjimo ir sporto organizacija. Turi uniformą su lietuviškais ženklais ir parašais. Su burine jachta Palanga buriuoja, daro iškylas ir pn. Narių daugumas yra buvę skautai.

Lietuviais esame mes gimę sutrumpintas ir kiek pataisytas (originale buvo—lietuvninkai) vokiečio Jurgio Sauerveino eilėraštis Jaunųjų lietuvninkų giesmelė (išsp. Lietuviškame Aušros kalendoriuje ant metų 1884), kuris, Stasiui Šimkui prieš I pas. karą sukomponavus įspūdingą melodiją, virto populiaria patriotine daina, laikoma neoficialiu M. Lietuvos himnu. Nepriklausomai Lietuvai besikuriant, toji daina nekartą buvo giedama kaip tautinis himnas, bet neįstengė nurungti Kudirkos Lietuva, Tėvyne mūsų (žr.), tapusios oficialiuoju Lietuvos himnu. Šimkaus melodijos pradžia buvo naudojama kaip Lietuvos radiofono signalas, kuris buvo panaikintas 1941 po Lietuvos įjungimo į Sov. Rusiją. *V.M.*

Lietuvininkų Paslas (‚Lietuwininkû Paslas savo Broliams Burams Naujienû parneszas') šilutėje 1863 II pasirodęs ir 1864 dėl lėšų stokos sustojęs vokiečių liberalų pažangos partijos laikraštis. Laikraštis buvo leidžiamas vokiečių vyriausybei nepalankioj dvasioj ir dėl to buvo valdžios įstaigų persekiojamas.

Lietuvininkų Prietelis (‚Lietuwininkû Prietelis'), arba Klaipėdos Ceitunga, antrasis M. Lietuvos laikraštis, išėjęs Klaipėdoj 1849 IV ir ėjęs kas savaitę ligi metų galo. Leido spaustuvininkas F. W. Horchas, red. kun. R. A. Zippelis (žr. Cippelis). Laikraštis sustojo, kai redaktorius buvo iškeltas iš Klaipėdos į Darkiemį. Laikraštyje buvo duota politinių žinių, istorinių straipsnių.

Lietuvio Žodis ‚kovai už lietuviškumą, ekonominę Lietuvos nepriklausomybę, tautos gerbūvį ir ateitį' dvisavaitinis laikraštis, išėjęs Kaune 1933 IX 1 ir netrukus sustojęs. Turinys nukreiptas už lietuvių įsigalėjimą versluose, prieš perdidelį procentą kitataučių toje srityje. Leidėjas — knygų leidykla Žibintas, ats. red. J. Krapas.

Lietuvis laikraščiai, ėję šiuo vardu:

1. 1901 III 29 — IX Filadelfijoje, Pa., ėjęs savaitraštis. Leidėjas A. A. Jocius, red. V. Daukšys (žr.). X 10 leidėjo turtas parduotas už 225 dol. susidariusioms skoloms atlyginti. Laikrašty bendradarbiavo J. Ališis (Ališauskas), T. Astramskas, St. Homolickis - Malevskis (žr.), J. Mačys- -Kėkštas, K. Stiklius ir kt. Be žinučių, spausdino eilėraščių ir apysakaičių.

2. 1906 XII Vilniuje pasirodęs visuomenės, politikos, mokslo ir literatūros dvisavaitinis laikraštis. Jį sumanė leisti pas kun. J. Ambraziejų Vilniuje 1906 VII 11 susirinkę mokytojai. Laikraštis buvo skiriamas Vilniaus srities lietuviams, bet drauge jis buvo Lietuvių mokytojų susivienijimo organas. Oficialiu red. rašėsi dr. J. Basanavičius, faktiškai redagavo Pr. Klimaitis su L. Gira. Po 5 ar 6 nr. laikraštis perėjo į kun. St. Stakelės rankas; šiam patekus į rusų policijos nemalonę, L. daugiau nebeišėjo.

3. 1924 XI 14 — 1928 I 31 Kaune ėjęs tautininkų laikraštis, iš pradžių žurnalo formato, 16 psl. ‚visuomenės, politikos ir literatūros' savaitraštis, nuo 1927 I 2 dienraštis. Ats. redaktoriais rašėsi O. Ambraziejutė, Em. Mėlynaitė ir kt. Faktiškai iš pradžių redagavo P. Vaičiūnas, vėliau A. Smetona, A. Voldemaras, L. Noreika, kun. Iz. Tamošaitis. Be jų, bendradarbiavo J. Tumas-Vaižgantas, P. Matulionis, O. Pl. Puidienė, Pr. Mašiotas, Vyt. Jakševičius, K. Šakenis, V. Gustainis ir kt. Sustabdytas drauge su oficiozu Lietuva (žr.), nutarus jų vieton leisti Lietuvos Aidą (žr. 2).

4. 1933 XII Rygoje pasirodęs tautiškai katalikiškos minties mėnesinis iliustruotas laikraštis, ėjęs ligi 1936. Jį leido buv. Rygos Balso rėmėjai, nepatenkinti Latvijos lietuvių s-gos leidžiamu Lietuvių Balsu. L. turėjo atskirą jaunimo skyrių, daug rašė sporto klausimais, spausdino dailiosios literatūros. Red. mkt. J. Stabinis (ats. red. rašėsi St. Burlevičius).

5. Žr. Lietuvis Brazilijoje.

6. 1945 VIII 16 — XI 15 ėjęs Vokietijoje gyvenančių lietuvių dvisavaitinis laikraštis. Pirmieji du nr. išleisti Hassendorfe, kiti keturi Dörverdene, britų zonoje. Be to, išleistos 4 ieškojimų laidos. Laikraštis buvo sustabdytas anglų karinės valdžios. Tai buvo pats pirmasis po karo Vokietijos lietuvių laikraštis, spausdintas spaustuvėje (pirmieji du nr. be lietuviškų ženklų). Jame buvo informacijų apie svarbiuosius pasaulinius įvykius, korespondencijų iš lietuvių gyvenimo Vokietijoje, vienas kitas straipsnis dienos klausimais, eilėraščių. Leidėjas ir vyr. red. K. Kemežys, red. S. Narkeliūnaitė.

7. 1949 VII 23 — 1950 VI 23 Vokietijoj, Memmingene ėjęs laikraštis, susijungus

Dillingeno Mūsų Keliui ir Memmingeno Minčiai. Iš pradžių ėjo du kartus per savaitę, vėliau dvigubais numeriais, nuo 1950 pradžios savaitraštis. Leidėjai A. Laikūnas (ligi 1949 XI) ir V. Meškauskas (visą laiką). Redaktoriai Al. Laikūnas (ligi 1949 XI), V. Meškauskas (visą laiką) ir J. P. Palukaitis (ligi 1950 V). Išleista 70 numerių.

Lietuvis Brazilijoj savaitraštis, ėjęs Sao Paulo mieste nuo 1929 I 13 ligi 1941 VI, kada ypatingais karo meto įstatymais Brazilijoje buvo uždaryta visa svetimšalių spauda. Pradžioje jį leido ir red. J. Ruškys, kuris laikraštį netrukus įklampino į skolas. Tada savo globon laikraštį perėmė Lietuvos konsulas Brazilijoje, ir leidimui buvo suorganizuota Šviesos b-vė. Laikraštis buvo leidžiamas nepartine lietuviška kryptimi ir, kai 1931 susiorganizavo Brazilijos lietuvių s-ga, buvo jos organu. 1934 nuo 16 (276) nr. laikraščio vardas buvo sutrumpintas tiesiog į L i e t u v ą. Nuo 1937 prie laikraščio ėjo vaikams skiriamas priedas Mažųjų Pasaulis, vėliau išaugęs atskiru laikraštėliu. Laikraščio redaktoriai pradžioje po Ruškio buvo St. Puišys, kun. Jer. Valaitis, Lionginas Gaigalas, St. Vancevičius (ilgesnį laiką), S. Bakšys ir kt. Bendradarbiavo Ant. Dutkus, Pr. Ziezis, dr. Pr. Mačiulis, J. Gaurilius, E. Pažėra ir kt.

Lietuvis Mykolas žr. Mykolas Lietuvis.

Lietuvis Teisininkas 1949 V — 1952 VIII Detroite Lietuvių teisininkų d-jos neperiodiškai leistas rotatorinis žurnalas teisės klausimams bei liet. teisininkų organizacinio gyvenimo problemoms gvildenti. Išėjo 5 nr. Redagavo J. Gliaudys-Gliauda. Bendradarbiavo dr. B. Baleniūnas, Č. Butkys, B. Ivanauskas, J. Liūdžius, M. Mackevičius, A. Plateris, A. J. Stiklorius ir kt. Be straipsnių, buvo dedami teisininkų d-jos oficialūs raštai, informuojama apie teisininkų gyvenimą ir vedama pasirodančių teisiniais klausimais rašinių bibliografinė registracija. Spausdinta po 250 egz.

Lietuviška Ceitunga (Lietuwiszka Ceitunga) Klaipėdoje 1877 XII 4 pasirodęs savaitraštis. Redagavo Martynas Šernius (Szernus) ir leido drauge su H. Holzu, su kuriuo Klaipėdoj turėjo spaustuvę. Laikrašty rašė J. Sauerveinas, 1881 įsijungė J. A. Vištalius (Vištelis-Višteliauskas), o 1882 laikrašty rašė dr. J. Basanavičius, J. Šliūpas, buvo įdėta A. Baranausko ir kun. A. Barkausko eilėraščių. L.C. tuo būdu buvo pirmasis M. Lietuvos laikraštis, kuris bandė atverti skiltis ir D. Lietuvos bendradarbiams. Šiame laikrašty su minėtais bendradarbiais pirmą kartą prasiveržė ir lietuviška patriotinė dvasia. Tačiau daliai skaitytojų naujieji bendradarbiai pasirodė svetimi, ir jie prašė redaktoriaus, kad būtų liautasi ‚žemaitiškai zaunyti'. O kadangi 1883 pasirodė jau ir Aušra (jos pirmojo numerio išleidimą 150 markių auka parėmė ir L.C. redaktorius M. Šernius), tai L. C. tautiškų straipsnių spausdinimą sulaikė ir ribojosi informaciniais bei tikybiniais straipsniais. Tarp jos bendradarbių buvo M. Keturakaitis, J. Kikilius, E. Radžiūnas, M. Doblys, K. Lokys, K. Voska ir kt. 1896–1900 prie L.C. ėjo priedas Laukininko (nuo 1898 Laukininkų) Prietelis, 1900 išvirtęs Lietuvos Ūkininku. Iš pradžių buvusi lietuvišku laikraščiu, vėliau L.C. pateko į vokiečių rankas ir pasidarė vokietinimo įrankis, leistas Klaipėdoj ligi II pas. karo. Nuo 1900 L.C. ėjo du kartus per savaitę, nuo 1913 — tris kartus, o paskutiniaisiais savo metais jau buvo dienraštis. Dar prieš I pas. karą L.C. leidėju tapo Siebertai, leidę ir Memeler Dampfboot. Tuo vokietiniu laikmečiu L.C. yra redagavę H. Springys, M. Kakys ir kt., paskutiniaisiais metais H. Gelhaar. Visą laiką L.C. buvo spausdinama gotiškomis raidėmis.

Lietuviška Enciklopedija žr. Enciklopedija.

Lietuviškai Konservatyviškas Laiškas (Lietuwiszkay Konzerwatiwiszkas Laiszkas) 1908 Karaliaučiuje vokiečių konservatyvų partijos rinkimų reikalams leistas laikraštis, kurio pasirodė 9 nr. Redaktorium rašėsi G. Budries.

Lietuviškai - Vokiškas Savaitraštis (Litauisch-deutsche Wochenschrift) 1912 X 4 Tilžėje pasirodęs laikraštis, 1913 pasivadinęs Prūsų Lietuvos Savaitraščiu (žr.). Ats. red. pasirašė E. Jagomastas, faktiškai leido ir red. Jokūbas Stiklorius. Laikraštis buvo skiriamas geriau išmokti lietuvių k. ir apskritai teikti žinių iš Lietuvos ir lietuvių tautos gyvenimo. Kad suvokietėjęs jaunimas galėtų lengviau lietuviškai išmokti, iš pradžių šalia lietuviškųjų straipsnių (lotyniškuoju raidynu ir, palyginti, parašytų gera lietuvių k.), buvo dedami vokiškai vertimai.

Lietuviška Mokslo Draugystė žr. Lietuvių Mokslo Draugystė.

Lietuviškas Baras Vilniaus krašto lietuvių kultūros žurnalas, ėjęs Vilniuje nuo 1933 VII ligi II pas. karo pradžios, iš pradžių kas trys mėn., nuo 1938 pradžios kas mėnesį. Žurnalui leisti iniciatyva išėjo iš Vilniaus liet. studentų s-gos rėmuose veikusios visuomenininkų sekcijos. Žurnalo siekimas buvo lietuviškoji vienybė. Red.-leidėju rašėsi Mot. Kraužlys, kurį laiką V. Umbrasas. Vyr. red. M. Kraužlys, red. V. Martinkėnas ir P. Viščinis. Tarp bendradarbių buvo Kaj. Blažys, R. Mackevičius, Pr. Čenys, A. Liobytė, A. Valaitis, kun. dr. A. Viskanta, Ad. Juškevičius, P. Grybauskas, M. Gudėnas, M. Čibiras, J. Jankauskas.

Lietuviškas Darbininkas (Lietuwiszkas Darbininkas) 1894 M. Jankaus Bitėnuose leistas laikraštis, kurio tais metais pasirodė 12 nr. Prirašydavo pats M. Jankus, surinkęs iš visur korespondencijų. Spausdino (lotynų rašmenimis) po 500 egz.

Lietuviškasis Balsas (Lietuwiszkasis Balsas) 1885 VII 2 — 1889 II J. Šliūpo leistas laikraštis, iš pradžių ėjęs Naujorke, 1888 išsikėlęs į Shenandoah, Pa. Laikraščiui leisti aukas sudėjo Lietuvos mylėtojų draugystė (žr.). Pradžioje jį rėmė lėšomis

LIETUWISZKASIS
BALSAS.

bei paskata ir kun. A. Varnagiris, bet vėliau tarp L.B. ir kunigų bei 1886 pradėjusios eiti Vienybės Lietuvninkų užvirė aitri kova. Tai atsiliepė ir į laikraščio padėtį: iš 500 prenumeratorių 1885 gale beliko 100. Iš pradžių manęs eiti kas savaitę, 1886 L.B. ėjo tik kas dvi savaitės (24 nr.). 1887 L.B. vėl šiek tiek atsigavo: ėjo tris kartus per mėnesį maža knygute (12 nr.), paskui vėl tik du kartus (13–19 nr.); nuo 16 nr. ėjo laikraštinio formato ir nuo 19 nr. jau kas savaitę (iš viso 25 nr., 278 psl.). 1888 išėjo 30 nr. (232 psl.), nors buvo ketintas leisti 3 kartus į mėnesį. 1889 pasirodė 4 nr. Iš viso buvo išleista 96 nr. Laikraštis buvo sutelkęs nemaža bendradarbių, daugiausia iš pačios Lietuvos. Nuo pat pradžios bendradarbiavo J. Adomaitis-Šernas, M. J. Andriukaitis, J. A. Kalnėnas-Andziulaitis, M. Davainis-Silvestraitis, M. Jankus, A. Jurgelaitis, L. Malinauskaitė-Šliūpienė, J. Kėkštas-Mačys, A. Vištelis ir kt. Vėliau dar prisidėjo A. Vilkutaitis, A. Kriščiukaitis, P. Leonas, P. Matulionis, V. Kudirka ir kt. Daug buvo spausdinama ilgų korespondencijų iš Lietuvos, o vietos įvykiams pradžioje mažai dėmesio skirta. Straipsniai buvo ilgi, per kelis numerius, ir vietiniams skaitytojams per sunkia kalba parašyti. Tai ir nulėmė, kad L.B. negalėjo stipriau šaknų įleisti, nors apskritai jis buvo pirmasis tokio lygio laikraštis JAV lietuviuose.

T. Astramskas ir kt., Susivienijimo Lietuvių Amerikoje Istorija 1916; *J. Šliupas,* Jaunystė gyvenimo pavasaris 1927; *J. V. Girdvainis,* Aušrininkas Jonas Šliupas 1934; *J. Būtėnas,* Dr. J. Šliupo veiklos epizodas (Kultūra 1935 nr. 10 585–590).

Lietuviškas Knygynas (Lietuwiszkas Kningynas) Garso Amerikos Lietuvių (žr.) savaitinis priedas, 16 psl. knygelė, ėjęs 1897 nuo 32 nr. ligi 1898 10 nr. (III 10). Vėliau L.K. buvo pakeistas jo leidėjo kun. A. Miluko pradėtu leisti Dirvos žurnalu. Prenumeratoriams šis priedas buvo siunčiamas nemokamai, kiti galėjo jį prenumeruoti. Šiame priede buvo dedama dailiosios literatūros ir rimtesnių straipsnių, pvz. 1 nr. buvo išsp. B. Prūso apysaka Antanukas (kun. A. Kaupo vertimas) ir S. Moigio laiškai S. Daukantui. Viso išėjo 11 nr., 275 psl. Red. kun. A. Milukas.

Lietuviškas Laiškas (Lietuwiszkas Laiszkas) 1. 1862 Įsrutyje pasirodęs ir po poros nr. sustojęs vokiečių demokratų (red. Fr. Hagenas) laikraštis, nukreiptas prieš F. Kuršaičio Keleivį, kuris jį vadino ‚tikru melagiu', skelbiančiu ‚visus demokratiškuosius vėmalus, kurie vokiškose ceitungose prieš karaliaus valdžią ir prieš Dievo karalystės vaikus' skleidžiami (Keleivis 1863 nr. 3). Vc. Biržiška kelia abejonę dėl laikraščio vardo ir vietos, prileisdamas, kad Keleivis L.L. vardu galėjęs turėti minty Lietuvininkų Paslą (žr.).

2. 1896 XI 5 Tilžėje pasirodęs savaitraštis, 1897 nuo 13 (21) nr. savo vardą pakeitęs į Aušrą (žr.). Leido E. Jagomastas, kuriam redakciniame darbe talkino D. Lecas ir K. Voska. Laikraštis drąsiai gynė lietuviškuosius reikalus ir nepataikavo vokiečiams bei vokietininkams. Tarp bendradarbių buvo V. Kalvaitis, M. Raišiukytė, E. Šadagys.

Lietuviškas Politiškas Laikraštis (Lietuwiszkas Polytiszkas Laikrasztis) 1884 I Ragainėje pasirodęs savaitraštis, netrukus

perkeltas į Karaliaučių, o iš čia į Tilžę. 1885 nuo 51 nr. jis pasivadino Žiūronu ir ėjo dar ligi 1886 pabaigos. Red. Kristupas Kibelka. Laikraštis buvo 4 psl., gotiškais rašmenimis, atstovavo liberalų partijai ir gynė lietuviškuosius reikalus. Jame rašė ir dr. J. Basanavičius su J. A. Višteliu, keldami lietuviškąją praeitį. Dalį medžiagos perspausdindavo iš Aušros.

A. B(ruožis) Klaipėdiškis, Prūsų lietuvių laikraščiai 1914.

Lietuviškas Prielaiškas (Lietuwiszkas Prielaiszkas) mokytojo M. Puco M. Lietuvoje nuo 1849 bandytas leisti priedu prie vokiečių liberalų laikraščių (Sommerfeldo Dorfzeitung für Preussen, kun. Herrendörferio Die Freie Gemeinde). Laikraštį skundė valdžiai Fr. Kuršaitis. 1851 III 9 konfiskavus 7 nr., laikraštis sustojo, o red. M. Pucas išvyko į JAV. Laikraštis ėjo Tilžėje.

Lietuviškoji Draugystė Birutė žr. Birutė.

Lietuviškoji Literatūros Draugija žr. Litauische Literarische Gesellschaft.

Lietuviškoji Medicina mėnesinis medicinos žurnalas Kaune, pasirodęs 1941 VIII kaip LTSR Medicinos tęsinys, pradedant 4 nr. Nuo 1942 VI prie žurnalo ėjo priedas Vyriausios Sveikatos Valdybos Žinios. Dėl popieriaus varžymų žurnalas negalėjo reguliariai kas mėnesį išeiti. Sustojo 1944 sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą.

Lietuviškos Knygos Klubas leidykla, įsisteigusi Čikagoje prie Lietuvių katalikų spaudos d-jos, leidžiančios dienraštį Draugą. Pirmieji leidiniai ir išėjo šios d-jos vardu (jos inicialai tebėra leidyklos ženkle. V. K. Jonyno projektuotame), bet nuo 1951 vartojamas L.K.K. vardas (d-jos vardu nuo 1951 pasirodė tik maldaknygių ir angliškų knygų). Marijonų provinciolo pritarimu (1947 V 27), leidyklą suorganizavo kun. dr. K. A. Matulaitis. Pirmasis iniciatorių pasitarimas įvyko 1948 pavasarį, pirmoji knyga (J. Balio Istoriniai padavimai) pasirodė 1949. Klubo nariai yra asmens, kasmet įmoką 5 dol. ir už tai galį pasirinkti klubo leidinių už 7,50 dol. Iki 1950 narių susirinko 572, iki 1957 — 750. Nuo 1951 klubo vedėjas yra kun. V. Bagdanavičius, MIC. Iki 1958 pradžios išleistos 45 knygos, iš kurių tik 4 vertimai. Iš pradžių kreiptas dėmesys ir mokslinei knygai (S. Kolupailos Nemunas), vėliau apsiribota beveik išimtinai religiniais leidiniais (11 iš 45) ir dailiąja literatūra (27 knygos iš 45), kurios stambią dalį sudaro Draugo romanų konkursui gautieji dalykai. Iš 27 dailiosios literatūros dalykų išleista 13 romanų, po 6 novelių ir poezijos rinkinius ir 2 vaikams knygelės. Platinimo reikalams leistas biuletenukas Lietuviškos Knygos Mėgėjas, kurio išėjo 6 nr. (paskutinis pasirodė 1954 V). Veikimo pradžioje grožinio turinio knygų tiražo vidurkis buvo apie 2000, vėliau sumažėjo iki pusės. 1958 pirmoj pusėj išleista dar 4 knygos, tuo būdu iš viso 49 knygos. Iš vertingesnių leidinių dar suminėtina Lietuvių beletristikos antologija (red. B. Brazdžionis), Lietuvių poezijos antologija (red. J. Aistis ir A. Vaičiulaitis), Daumanto Partizanai, kolektyvinis veikalas Kovos metai dėl savosios spaudos ir kt. 1958 rudenį klubo vedimą perėmė kun. Pr. Garšva, MIC.

L.K.K. leidiniuose vartojamas leidyklos ženklas (V. K. Jonyno projektas)

Lietuviškųjų Organizacijų Komitetas Klaipėdoje žr. Klaipėdos krašto visuomeninės, kultūrinės, sporto organizacijos.

Lietuviškųjų Studentų Organizacijų Sąjunga žr. Studentas.

Lietuviškų Knygynėlių Draugija įsteigta 1905 Vilniuje ir veikusi ligi I pas. karo. Jau 1906 pradžioj buvo suorganizuoti 23 knygynėliai (Kauno gubernijoj 14, Suvalkų 2 ir Vilniaus 7). Vėliau jų skaičius išaugo iki 50. Dažniausiai jie buvo slapti, nes juose buvo laikoma ir nelegalių leidinių. 1906 išleista knygelė draugijos antrašte (L.K.D.) su knygynėlių tvarkymo nurodymais ir knygų katalogu. D-ja buvo sukurta F. Bugailiškio rūpesčiu.

Lietuviškų Studijų Institutas akademinių kursų eilė, kasmet ruošiama Čikagoje studentijai ir šiaip šviesuomenei. Institutą išlaiko Mokslinių studijų klubas, 1957 persiorganizavęs į Lietuvių katalikų mokslo akademijos Čikagos židinį. Pradžią jam suorganizuoti davė kunigų V. Bagdanavičiaus, A. Baltinio ir A. Juškos suorganizuoti ir Lojolos univ. globoti žurnalistikos kursai 1952 X 2 — XII 11 (36 paskaitas lankė 50 asmenų, iš kurių baigiamuosius egzaminus išlaikė 33). 1953 XII 5 — 1954 II 13 Lojolos univ. ir Marywood kolegijos Scrantone, Pa., globoj vyko 27 paskaitų

Lietuviškų Studijų Instituto žurnalistikos kursų (1952) klausytojai po S. Piežos ir prof. S. Kolupailos paskaitų Chicago Herald American redakcijoje. Vidury inst. vedėjas kun. V. Bagdanavičius, M.I.C.

ciklas lietuvybės išlaikymo išeivijoj klausimu (35 asmens, parašę rašto darbus, gavo pažymėjimus; be to, apie 80 seselių kazimieriečių už paskaitų lankymą gavo įskaitas iš Marywood kolegijos). 1954–55 18 paskaitų ciklas buvo skirtas jaunimo problemoms išeivijoj (lankė ligi 50 klausytojų). 1956 I 7 — III 24 vyko 10 paskaitų ciklas, skirtas socialiniams klausimams (lankė ligi 45 pasauliečių ir per 100 seselių kazimieriečių, gavusių įskaitas iš Marywood kolegijos, prie kurios šis ciklas buvo akredituotas). 1956–57 skaityta 11 paskaitų moderniosios kultūros apraiškų vertinimo tema (lankė tik pasauliečiai, ligi 50 asmenų). Visą laiką vadovauja kun. V. Bagdanavičius. Nuolatiniai lektoriai: kun. V. Bagdanavičius, kun. A. Baltinis, kun. P. Celiešius, kun. A. Juška, P. Maldeikis, dr. P. Mačiulis, A. Plateris, inž. J. Rugis, dr. Z. Smilga. Po vieną kitą paskaitą yra skaitę P. Augius, Vl. Jakubėnas, P. Jonikas, prof. Stp. Kolupaila, dr. V. Manelis, kun. V. Rimšelis, S. Sužiedėlis, V. Vardys, tėvai jėzuitai ir kt. *V.Bgd.*

Lietuvių ABN Centrinė Delegatūra antikomunistinė kovos organizacija, įsteigta 1950. Jos pirm. yra J. A. Gytis, gen. sekr. J. A. Noreika. Ši organizacija dalyvauja ABN — Antibolševikiniame Tautų Bloke. J. A. Gytis yra ABN centrinio komiteto narys ir Tautų tarybos gen. sekretorius. Delegatūra yra dalyvavusi tarptautiniuose antibolševikiniuose kongresuose Anglijoje, Kanadoje, Vokietijoje, Italijoje ir kt. Šiuo metu delegatūra veikia iš vien su Azijos antikomunistine lyga.

Lietuvių Aidas Brazilijoje 1930 VII–1941 VII Sao Paulo mst. ėjęs savaitraštis, kurį leido lietuviškos spaustuvėlės savininkas Kostas Uckus, o red. Ant. Dutkus. Laikraštis skelbėsi ‚nepartiniu darbininkų laikraščiu', faktiškai buvo kairiųjų, net anarchistinių bei prokomunistinių tendencijų.

Dr. P. Mačiulis, Kultūriška Brazilijos lietuvių veikla (Pasaulio lietuviai 1935, 107).

Lietuvių Aktyvistų Frontas (stp. LAF) pirma rezistencinė organizacija okupacijai pašalinti ir Lietuvos nepriklausomybei atstatyti, veikusi 1940–41. Jos nariais galėjo būti bet kuris lietuvis, pasiryžęs aktyviai siekti Lietuvos nepriklausomybės ir dėl jos aukotis, nepaisant kokių jis bebūtų politinių bei religinių įsitikinimų. LAF veikime žymėtini 3 tarpai: organizavimasis bei pasiruošimas sukilimui, sukilimo metas ir veikimas po sukilimo vokiečių okupacijoje.

Organizuotis slapti būreliai Lietuvoj pradėjo tuoj bolševikams į Lietuvą atėjus 1940. Slaptus būrelius sutelkti ir, kur jų nebuvo, organizuoti pirmos pastangos pasireiškė 1940 X 9 Vilniaus ir Kauno atstovų pasitarime Kaune. Berlyne susidarė to paties tikslo organizacija, kurios steigiamasis susirinkimas įvyko 1940 XI 17 buv. Lietuvos atstovo Kazio Škirpos iniciatyva ir kuri pasivadino LAF. Tas vardas buvo perimtas ir visai centralizuotai pogrindžio organizacijai Lietuvoje. Lietuvos teritori-

joje betgi kai kur pasiliko ir kiti vardai — Lietuvos apsaugos gvardija Tauragės aps., Geležinis vilkas Šakių aps., Lietuvos laisvės armija Šiaulių srity. Žemaičiuose veikė dar ir Juodoji svastika, bet ji buvo vokiečių žinioje ir LAF direktyvoms nepasidavė. Lietuvoje LAF iš karto turėjo du štabus — Kaune ir Vilniuje. Kauno štabas savo žinioje labiau turėjo organizacinius reikalus, ryšį su provincija. Vilniaus štabas labiau rūpinosi politiniais reikalais ir ryšiais su užsieniniu LAF. Specialūs ryšininkai buvo siunčiami pro geležinę uždangą; jų dalis buvo išduoti ir žuvo. Tačiau laimingai sukeliavusių ryšininkų dėka Berlyno štabui buvo perduodamos tikros žinios apie padėtį krašte ir pasiruošimus sukilimui. Iš Berlyno buvo parnešta į Lietuvą 1940 XII 5 išleista LAF brošiūra ‚Iš bolševikinės vergijos į naują Lietuvą', buvo parneštos apytikrės informacijos apie Vokietijos ir Sovietų pramatomo karo pradžią, sugestijos sukilti ir paskelbti Lietuvos vyriausybę karui prasidėjus.

Berlyne LAF veikla skyrėsi nuo veikimo Lietuvoje. Berlyne LAF veikė pusiau viešai, palaikė ryšius su svetimos spaudos ir atstovybių žmonėmis, Vokietijos kariniais sluoksniais. Taip pat ruošė programą būsimai išlaisvintai Lietuvai. Joje buvo to meto madingų totalistinių tendencijų, su vadu, su rasizmo užuominomis. Tačiau tai negalėjo laimėti visiško vokiečių palankumo. Jie toleravo LAF, kiek jis buvo antikomunistinis ir antisovietinis, bet juo nepasitikėjo, nes jis siekė Lietuvos nepriklausomybės, ir vokiečių gestapas pradėjo organizuoti lietuvių nacionalsocialistų partiją tarp lietuvių pabėgėlių. Tuo tarpu Lietuvoje veikusiam LAF rūpėjo pirmiausia pasiruošimas sukilimui, vyriausybės sudarymas ir paskelbimas, krašto perėmimas iš bolševikų ir perdavimas į Lietuvos vyriausybės rankas; tad ir Berlyne paruošta programa liko jam ar visai nežinoma, ar paskiau svetima.

1941 VI 7 suėmimai Vilniuje ir VI 14–22 masinės deportacijos visoje Lietuvoje stipriai apardė LAF tinklą Lietuvoje. Tada iš abiejų štabų buvo sudarytas vienas vyriausias štabas Kaune. Jo reikšmė birželio 23 sukilimui (žr. Sukilimas) buvo ta, kad jis paruošė sukilimo planą ir jį sėkmingai įvykdė, sukilimą laiku paskelbdamas, paimdamas Kauną ir Vilnių į savo rankas, Kaune paskelbdamas Lietuvos vyriausybę ir visą kraštą sukeldamas ant kojų nepriklausomybės siekti ginklu ir dėl jos aukotis.

Po sukilimo LAF organizacija išėjo iš pogrindžio viešai veikti. Kaune ji išleido dienraštį Į Laisvę (žr.), provincijoje keturis savaitinius laikraščius (Kėdainiuose Laisvą Žodį, Biržuose Naująsias Biržų Žinias, Šiauliuose Tėvynę, Telšiuose Žemaičių Žemę); jie buvo vieninteliai laikraščiai visuomenei informuoti tuo metu. LAF buvo aktyvus užnugaris vyriausybei ir tarpininkas tarp vyriausybės ir neorganizuotos visuomenės. Kai vokiečių okupacinė valdžia sukliudė visus ryšius vyriausybei su kraštu, LAF savomis priemonėmis palaikė ryšį su provincija ir ją informavo apie vyriausybės darbus bei jos nusistatymus perduodavo vyriausybei. Tam reikalui vyriausybėje LAF turėjo savo įgaliotinį (L. Prapuolenį). Tačiau nacinės okupacijos metu pačioj LAF organizacijoj pasireiškė jėgų, kurios lengvai pasidavė iš šalies gestapo veikiamos ir kurstomos. Dalis buvusių voldemarininkų, ypačiai vadovaujami atvykusių iš Berlyno LAF, davėsi gestapo įtikinami, kad lietuviai turi nekelti nepriklausomybės reikalavimo ir tepasitikėti Hitlerio dosnumu po karo. LAF štabas betgi nesidavė tokiems gundymams nei įkalbamas, nei įgrasinamas. Tada gestapui remiant buvo suorganizuota jau liepos pradžioje Lietuvos nacionalsocialistų (paskiau: nacionalistų) partija, kuri turėjo perimti iš LAF vadovaujamą įtaką lietuvių visuomenėje. Visuomenės delegacijos iš provincijos vieningam tautos nusistatymui ir vienai organizacijai atstatyti, pasitarimai su Lietuvių nacionalistų partijos (LNP) atstovais, atrėmimas LNP pasikėsinimų perimti LAF dienraštį ir kitus jo padalinius, pagaliau LNP surengtas pučas VII 24 naktį prieš vyriausybę ir ją remiantį LAF, kai kurių LAF štabo narių perėjimas į LNP — vis tai svarbieji įvykiai LAF gyvenime iki civilfervaltungo įsteigimo. Tačiau nei LAF neperdavė savo organizacijos aparato LNP, nei nebuvo surasta vienybės tarp LAF ir LNP, nes juos skyrė tuo metu principinis dalykas: LAF stovėjo už besąlyginį nepriklausomybės reikalavimą, jo oponentas už atsisakymą nuo jo. Įsteigus civilfervaltungą, Lietuvos vyriausybės veikimas VIII 5 oficialiai buvo nutrauktas. Tada ir LAF sustabdė skyrių ir savo karinio dalinio veikimą, palik-

damas tik štabą Kaune. Štabo likimą galutinai nulėmė jo paruoštas ir kelių dešimtų pasirašytas memorandumas Vokietijos vyriausybei dėl Lietuvos laikinosios vyriausybės veikimo nutraukimo ir Lietuvos nepriklausomybės paneigimo. IX 20 memorandumas buvo pasiųstas registruotu paštu, ir jau IX 21 LAF įgaliotinis Levas Prapuolenis buvo suimtas ir išvežtas į Dachau stovyklą. Tai buvo pirma nacinės valdžios deportacija iš Lietuvos į kacetą. IX 22 vokiečių civilfervaltungas oficialiai paskelbė, kad LAF yra uždarytas ir jo turtas konfiskuojamas. LAF narių daugumas vėl perėjo į pogrindį ir pasireiškė naujomis rezistencinėmis organizacijomis.

LAF štabų asmeninės sudėties dar neminint, galima tik pažymėti, kad LAF pirmo tarpo veikimas viešumoje buvo sutapęs su plk. Kazio Škirpos vardu Berlyne, kuris veikė LAF vado titulu, antrame ir trečiame tarpe Lietuvoje LAF veikimas buvo sutapęs viešumoje su vardu Levo Prapuolenio, kuris veikė kaip LAF įgaliotinis. *J.Brz. ir P.N.*

Lietuvių Amerikiečių Informacijos Centras (stp. LAIC iš Lithuanian American Information Center) yra Naujorke 1944 IV įsteigta Alto (žr. Amerikos Lietuvių Taryba) informacijos įstaiga. Vykdydamas savo uždavinį organizuoti Lietuvai palankią opiniją, šis informacijos centras palaiko ryšį su JAV vyriausybės žmonėmis, kongreso ir jo įvairių komitetų nariais; parūpina informacinės medžiagos laikraštininkams bei įvairioms agentūros, ieškančioms žinių apie Lietuvą, ir t.t. Leido neperiodinį biuletenį Lithuanian Bulletin (žr.) ir tebeleidžia JAV spaudoj pasirodančių žinių apie Lietuvą ir lietuvius santraukas, kuriomis aprūpina laisvojo pasaulio lietuvių spaudą. Be to, išleista 12 leidinių anglų kalba įvairiais klausimais, susijusiais su Lietuvą. Kai buvo steigiamos Jungtinės Tautos, San Francisco mieste veikė ir LAIC atstovybė, teikdama delegatams ir pasaulio spaudai medžiagos apie Lietuvą. Kurį laiką turėjo savo korespondentą stebėti Jungtinių Tautų posėdžiams. Artimai bendradarbiavo su R. Lemkinu, kai šis ruošė genocido konvenciją, ir pats centras parengė genocido klausimu išsamų pranešimą, įteiktą senato užsienio reikalų pakomitečiui. Rūpinosi, kad JAV kongresas oficialiai ištirtų Lietuvos užgrobimą, ir vėliau teikė pagalbos šiam reikalui sudarytam vad. Kersteno komitetui. Naujorke ir Vašingtone surengė spaudos konferencijas, pirmą kartą Amerikon atvykus Vliko atstovams (M. Krupavičiui ir V. Sidzikauskui), imigravus buv. prez. dr. K. Griniui ir atskridus į JAV trims Lietuvos žvejams. Prisideda prie 1941 birželio mėn. įvykių minėjimo, išrūpindamas JAV prezidento ar valstybės sekretoriaus pareiškimus ir Naujorko gubernatoriaus ar burmistro proklamacijas. Rūpinasi, kad JAV kongresas tinkamai paminėtų Vasario 16 d. (1957 kalbėjo arba savo pareiškimus į Congressional Record įdėjo 28 senatoriai ir 80 atstovų, kiti 21 senatorius ir 19 atstovų pasiuntė Altui sveikinimus, iš viso pasireiškė 148 kongreso nariai; be to, 13 gubernatorių ir ligi 20 miestų burmistrų išleido atitinkamas proklamacijas). Iš pradžių, prieš Balfo įsteigimą, LAIC turėjo socialinį skyrių tremtinių reikalams, kuris daugeliui padėjo surasti JAV gyvenusius gimines ir vedė platų susirašinėjimą visokiais imigracijos reikalais. Vien vad. affidavitų buvo atspausdinta 100.000. Kovota už palankų įstatymą DP įsileidimui į JAV. Ligi 1951 VIII LAIC direktorius buvo K. R. Jurgėla, po jo pareigas perėmė M. M. Kižytė, anksčiau buvusi sekretore. Be jų, ligi 1946 XI dar dirbo plk. K. Grinius ir pradžioje keletą mėnesių prof. K. Pakštas.

Lietuvių Amerikiečių Menininkų Klubas žr. Lietuvių Menininkų Klubas.

Lietuvių Archyvas Studijų Biuro (įsteigto 1941 rudenį) leidinys apie pirmąją bolševikinę okupaciją bei jos terorą. Buvo spausdinama dokumentinė medžiaga, surinkta iš bolševikų pasilikusių archyvų bei įstaigų, autentiški pareiškimai žmonių, dirbusių bolševikinėse įstaigose (buv. ministro pirm. V. Krėvės-Mickevičiaus, buv. komisaro J. Glušausko, buv. ‚liaudies seimo' atstovų L. Dovydėno, gyd. A. Garmaus, aktorių H. Kačinsko ir R. Juknevičiaus ir kt.) pareiškimai, studijos apie įvairių gyvenimo sričių padėtį bolševikinėj okupacijoj ir t.t. Spėta išleisti 4 tomai, kurių pirmuosius tris suredagavo J. Balčiūnas-Švaistas, o ketvirtąjį P. Babickas. 1943 pabaigoj redagavimą perėmęs J. Leonavičius dalį išsivežtos medžiagos paskelbė Dirvoje 1950 VII 6—1951 IX 20 ir Naujienose 1954 X–XI. JAV dr. J. Prunskis nauja laida perspausdino L.A. III tomą 1952.

Lietuvių Atletų Klubas (Lithuanian Athletic Club, stp. LAK) Brukline įkurtas

1901 jungti lietuvių jaunimui, brandinant jo sportinį ir kultūrinį tvirtumą. Klubas įsteigtas A. Simonavičiaus iniciatyva. Inkorporuotas 1903 III 9. Klubo sportininkai 1910–35 laikotarpy žymiai pasireiškė bokse, imtynėse, sunkumų kilnojime; Juozas Žukauskas (Jack Sharkey) bokse ir Antanas Kundrotas imtynėse buvo iškilę į pasaulinio masto sportininkus. Po II pas. karo klubas šelpė tremties sportininkus Vokietijoje. Sportinė klubo veikla pagyvėjo sulaukus prieauglio iš naujųjų ateivių. Klubo krepšininkai 1955 ir 1957 iškovojo JAV ir Kanados lietuvių krepšinio meistro vardą. Plačiai reiškėsi šachmatuose, stalo tenise. Klubas nuo 1921 turi Brukline savo namus ir biznį. Klubui priklauso apie 50 aktyvių sportininkų ir per 100 narių rėmėjų. Klubo pirmininkais buvo: J. Palkauskas, P. Vyšniauskas, K. Lugauskas, V. Šabūnas, J. Tankus, V. Meškūnas, T. Kaizeris, V. Bukšnaitis, A. Lukė, F. Venys, J. Jokubauskas, Zinius, A. Gimbutas, J. Petersonas, C. Mitchel, Lapšys. Sporto vadovai: V. Osipauskas, K. Čerkeliūnas, A. Andriulis, A. Vakselis, A. Ruzgas, A. Bagdžiūnas. *A.Bg.*

Lietuvių Bajorų Draugija įregistruota 1928 IV 26. Steigiamasis susirinkimas įvyko Kaune 1928 VI 10. Organizatorius Jonas Beržanskis (žr.). Savo uždarą veiklą draugija tęsė ligi bolševikmečio.

Lietuvių Balsas 1. 1915 VIII — 1918 II Petrapily, nuo 1917 Voroneže ėjęs savaitraštis, ligi 1916 pusės vienintelis lietuviškas laikraštis Rusijoj. Leidimą jam išrūpino M. Yčas, lietuvių centrinio komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti pirm. ir Rusijos dūmos narys. Jis buvo ir atsakomasis red. Faktiškai redagavo L. Noreika. Redakcijoj dirbo V. Bičiūnas, B. Masiulis, J. Variakojis ir kt.; 1917 pradžioje pora nr. suredagavo Ad. Klimas. Bendradarbiavo J. Jablonskis, Pr. Mašiotas, J. Tumas-Vaižgantas, V. Putinas-Mykolaitis, Pr. Penkaitis, J. Kubilius, Br. Prapuolenis, A. Voldemaras, St. Šilingas, kun. B. Čėsnys, kun. P. Jakubėnas, K. Šakenis ir kt. Iš užsienio rašė J. Aukštuolis, Ig. Šeinius, J. Savickis, St. Šalkauskis (spv. Goštautas), dr. J. Šliūpas, kun. J. Žilius, kan. K. Prapuolenis ir kt. L.B. buvo lietuvių centrinio komiteto Rusijoje organas. Be šio uždavinio, L.B. daug padėjo kelti Lietuvos idėjai pabėgėliuose (įdėjo Stockholmo konferencijos nutarimus, kėlusius nepriklausomybės šūkį; padėjo suorganizuoti Petrapilio lietuvių seimą ir t.t.). L.B. buvo plačiausiai paplitęs laikraštis lietuviuose pabėgėliuose. Jau 1915 jo buvo spausdinama po 17.000 egz. Vėliau, įsigijus nuosavą spaustuvę, tiražas dar padidėjo. Prie laikraščio buvo leidžiami ir įvairūs priedai. 1917 spaustuvę perkėlus į Voronežą, ten nusikėlė ir L.B., pasidarydamas Tautos Pažangos partijos organu. Šiuo metu jį redagavo kolektyvas iš J. Vokietaičio, kun. J. Jasienskio, K. Šakenio ir M. Yčo. Trumpai L.B. ėjo ir po bolševikinės revoliucijos, cenzūros žiauriai braukomas ir revoliucinio komiteto privalomais raštais pripildomas. Laikraštis buvo sustabdytas tik Voronežo revoliuciniam tribunolui įvykdžius lietuvių suėmimus ir jo paties mokiniams iškračius senuką J. Jablonskį. Paskutinio nr. rankraštinė medžiaga su J. Jablonskio protestu prieš suėmimus, suimtųjų sąrašais, kratų aprašais ir t.t. buvo slapta iš Rusijos atvežta Lietuvon ir saugoma ateitininkų federacijos archyve, iš kurio 1940 VIII ji buvo išvežta Žemaitijon ir paslėpta.

M. Yčas, Atsiminimai III, 125–133; *J. Jablonskis*, Raštai I.

2. 1921 rudenį Kaune A. Smetonos redaguotas Tautos Pažangos partijos laikraštis, ėjęs tris kartus per savaitę. Jis pakeitė Lietuvos Balsą ir pats buvo pakeistas Tautos Balsu. Išėjo 22 nr. Paskutinis nr. išėjo 1921 XII 22/23.

3. 1931 III — 1940 VI Rygoje ėjęs Latvijos lietuvių visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo laikraštis; iš pradžių mėgintas leisti savaitraščiu, nuo 1933 II ėjo dvisavaitiniu (4–8 psl.). Jo leidimas buvo sutartas I Latvijos lietuvių kongrese, nutarus sustabdyti nuo 1921 ėjusį Rygos Balsą ir 1930 pasirodžiusį Latvijos Lietuvį. Redaktoriumi buvo pakviestas Aug. Vronevskis, nuo 1929 redagavęs Rygos Balsą. Leido Latvijos lietuvių s-ga. 1938 X buvo išleista jau 200 nr. Sustojo bolševikams užėmus Latviją.

4. 1945 IX 8 — 1947 VI Romoje ėjęs Italijos lietuvių mėnesinis žurnalas, kurį iš pradžių leido draugija Lituania, o vėliau Lietuvių centrinis komitetas Italijoj. Viso išėjo 19 nr. (1945 — 4, 1946 — 11, 1947 — 4), kurių dalis (nuo 9 nr.) buvo spaustuvėj spausdinti. Ligi 7 nr. ats. red. rašėsi M. Venslauskas. Pirmuosius du numerius suredagavo V. Lozoraitienė. Vėliau buvo sudaryta redakcinė komisija iš kun. L. Tulabos, T. L. Andriekaus ir J. Gauriliaus.

Redakcinės komisijos sąstatas keitėsi. Ypatingai žurnalas padarė pažangos redakcijon atėjus J. Kėkštui. Žurnalą iliustravo dail. V. Aleksandravičius.

5. Regensburgo ir Wiesbadeno lietuvių stovyklose ėję rotatorinukai, žr. Regensburgo ir Wiesbadeno lietuviai.

Lietuvių Bendruomenė žr. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė.

Lietuvių Bibliografinė Tarnyba Aleksandro Ružancovo - Ružaniec'o įsteigta ir vadovaujama bibliografijos įstaiga. Įsteigta Vokietijoje 1945 XI 11, vėliau perkelta į JAV, iš pradžių į Danville, Ill., vėliau į Westville, Ill. Tarnyba nuo 1948 leidžia biuletenį Knygų Lentyną (žr.).

1945–49 L.B.T. registravo vien tik Europos kraštuose spausdinamus leidinius, iš viso 888; iš jų 840 išleista Vokietijoje. 1950–57 suregistruota ir paskelbta Knygų Lentynoj laisvajame pasauly išleista 1371 knyga; iš jų Europos šalyse 254 (Vakarų Vokietijoje 142, Italijoje 44, D. Britanijoje 43, Prancūzijoje 10, Švedijoje 6, Belgijoje 4, Austrijoje 3, Suomijoje ir Šveicarijoje po 1), Š. Amerikoje 1010 (JAV 940, Kanadoje 69, Meksikoje 1), P. Amerikoje 67 (Argentinoje 28, Brazilijoje 21, Urugvajuje 7, Venecueloje 6, Kolumbijoje 5), Australazijoje 40 (Australijoje 39, N. Zelandijoje 1). Iš viso per 13 metų suregistruota 2259 knygos ir brošiūros; tai būtų dvejų paskutinių nepriklausomosios Lietuvos metų knygų leidimo produkcija. Suregistruota apie 40.000 žurnalų ir laikraščių straipsnių, jų svarbesnieji paskelbti Knygų Lentynoje. *A.Ržc.*

Lietuvių Bibliografinis Archyvas Berne įsteigtas 1946, pritarus tų metų vasarą Berne buvusiai Diplomatinės Tarnybos ir Vliko atstovų konferencijai. Archyvo tikslas — rinkti tremtyje išėjusius leidinius ir sudaryti lituanistinių studijų centrą Europoje. Prasidėjus masinei tremtinių emigracijai į užjūrius ir ten nusikėlus leidykloms bei įsisteigus kitoms institucijoms, kurios renka tremties leidinius, berniškis archyvas telkia toliau leidinius jo vedėjo dr. A. Geručio privatine iniciatyva ir lėšomis. Ligi 1957 pabaigos surinkta apie 3000 leidinių.

Lietuvių Biuletenis 1942 pradėtas pogrindy leisti rotatorium Lietuvių Fronto (žr.) narių žiniaraštis, išaugęs iš T(autos) T(arybos) pranešimų. Iki 1943 vasaros L. B. nereguliariai rodėsi, paprastai 4–6 psl. 1943 gale buvo leidžiama kas 10 dienų iki 16 psl., spausdinant po 600 egz. ir skleidžiant tarp narių ir patikimųjų. 1944 pavasarį L.B. kartais buvo leidžiamas kas savaitę ir dažniau. Nuo 1944 pradžios jį redagavo J. Kakarieka. Bolševikams Lietuvą vėl okupavus, L.B. dar kurį laiką sklido iš miškų. Tuo pačiu vardu savo biuletenį leidžia ir Lietuvių Fronto Bičiuliai laisvajame pasauly. Ligi 1958 rudens jo išėjo 33 nr.

Lietuvių Blaivybės Draugija Vilniuj žr. Vilniaus lietuvių organizacijos.

Lietuvių-Britų Draugija įsikūrė Kaune 1938 III 10 K. Bizausko iniciatyva. Pirmuoju pirmininku buvo prof. V. Čepinskis, nuo 1938 X Vl. Kurkauskas. Be jų, d-joje veikė Pr. Barkauskas, N. Davis, plk. Jurgutis, Kajeckienė, dr. J. Kaškelis, A. Survila ir kt. Britų pasiuntinybės padedama, d-ja buvo įsirengusi klubą su skaitykla ir biblioteka.

Lietuvių Centrinis Komitetas Nukentėjusiems Nuo Karo Šelpti 1. žr. Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti.

2. (Lithuanian Central War Relief Committee) Amerikos lietuvių centrinis komitetas, sudarytas JAV lietuvių organizacijų atstovų suvažiavime Wilkes - Barre, Pa., 1916 VIII 17 ir skirtas pravesti Lietuvių Dienai (žr.). Suvažiavime dalyvavo 50 atstovų, kurie atstovavo 19 organizacijų. Nutarus Lietuvių Dieną surinktas aukas skirti bendram lietuvių šalpos reikalui (Lietuvių d-jai nukentėjusiems nuo karo šelpti Rusijoj ir Lietuvoj, o taip pat Šveicarijoj veikiančiai Lithuania d-jai) ir jas išsiuntinėti pavesti JAV Raudonajam Kryžiui, socialistų s-gos atstovai (V. Mickevičius-Kapsukas, J. V. Stilsonas ir A. Valinčius) protestavo ir reikalavo, kad aukas rinktų pagal sroves atskiri fondai ir jas tvarkytų savo nuožiūra, o tik apyskaitas drauge sudarytų. Suvažiavimui šį reikalavimą atmetus, socialistų vardu V. Mickevičius-Kapsukas grasino, jog ‚jie protestuos lietuvių ir anglų spaudoj, kad Lietuvių Dienos darbas nėra visos lietuvių tautos darbas'. Į komitetą buvo išrinkti katalikų: adv. J. S. Lopatto (pirm.), kun. V. Bartuška (I v.pirm.), kun. Pr. Augustaitis (I sekr.), V. Lukoševičius (ižd.), K. Krušinskas ir J. Miliauskas, ‚tautiečių': F. Živatkauskas (II v.pirm.), M. Šalčius (II sekr.), V. K. Račkauskas (III sekr.), T. Paukštis (I iždo globėjas), dr. J. Šliūpas

(II iždo globėjas) ir R. Karuža (paskutinieji du įėjo į komitetą, nesulaukus socialistų atstovų į jiems rezervuotas vietas). Spaudos komitetą sudarė 3 ‚tautiečiai' (R. Karuža, dr. A. Šliūpaitė-Jankauskienė, V. K. Račkauskas) ir 3 katalikai (kun. B. Paukštis, kun. J. Miliauskas, J. Kaupas). Pravedus Lietuvių Dieną (1916 XI 1), katalikai 1917 I 15 iš komiteto pasitraukė (išskyrus pirm. J. S. Lopatto), laikydami, kad jis buvo sukurtas tik Lietuvių Dienai pravesti. Į jų vietą buvo kooptuoti 5 sandariečiai, o būstinė iš Wilkes-Barre perkelta į Naujorką. 1917 VII 12 komiteto veikla buvo sujungta su Lietuvos Gelbėjimo Fondu (žr.), nes, katalikams pasitraukus, komiteto ir šio fondo organizacijos buvo pasidariusios visai gretiminės.

Lietuvių Dienos sutvarkymui Amerikos lietuvių suvažiavimas 1916 (suvažiavimo protokolas, parengtas jo sekr. V. K. Račkausko).

Lietuvių-Čekoslovakų Draugija įsisteigė Kaune 1938 I 29. Steigiamąjį susirinkimą steigėjų vardu atidarė J. Brėdikis. Pirmininku išrinktas ats. gen. Sutkus. Veiklos nespėta išvystyti, nes netrukus Čekoslovakija buvo Hitlerio užimta. Išvykstančiam Čekoslovakijos pasiuntiniui Skalicky d-ja įteikė užuojautos adresą.

Lietuvių Dailės Draugija 1. pirmoji dailininkų ir jų rėmėjų organizacija, veikusi Vilniuje nuo 1907 ligi I pas. karo. Jos užuomazga atsirado 1906 pavasarį, besirengiant Vilniuje I lietuvių dailės parodai. Tai parodai, atidarytai Vilniuje 1906 XII 27 (pagal n. kalendorių 1907 I 9) gerai pavykus, buvo nutarta lietuvių dailės ugdymui suorganizuoti pastovią organizaciją ir jon sutelkti ne tik pačius dailininkus, bet ir kitus šviesuolius. 1907 parengtus įstatus steigėjais pasirašė A. Žmuidzinavičius, M. K. Čiurlionis, P. Rimša ir J. Vileišis. Steigiamasis susirinkimas įvyko Vilniuje 1907 IX 2. D-jon nariais buvo įstoję daug lietuvių inteligentų iš visos Lietuvos. 1907 d-joj narių buvo 15, 1908 — 75, 1909 — 99, 1910 — 117, 1911 — 161, 1912 — 241, 1913 — 281, 1914 — 366. Visą laiką jai pirmininkavo A. Žmuidzinavičius. Besteigiant d-ją ir organizuojant II dailės parodą, ypač daug dirbo ir M. K. Čiurlionis, tuo metu Vilniuj apsigyvenęs. Be pačių suminėtųjų dailininkų, d-joj dirbo J. Vileišis. Z. Žemaitis, M. Römeris, P. Leonas, A. Janulaitis, M. Nemeikšaitė, M. Putvinskaitė, S. Kairys, Č. Landsbergis ir kt. Pagrindinis d-jos veiklos baras buvo kasmet Vilniuje

M. K. Čiurlionio Lietuvių Dailės D-jos II parodos plakato projektas (1908)

rengiamos dailės parodos. Iš viso Vilniuje surengtos 8 parodos (paskutinė 1914 pavasarį), Kaune dvi (1911 ir 1914), Rygoj viena (1910). D-jos parodose savo kūrinius išstatydavo visi to meto lietuvių dailininkai, ne tik Lietuvoje gyvenantieji, bet ir išsimėčiusieji po Rusiją bei Lenkiją ar dar tebestudijuojantieji užsieny: M. K. Čiurlionis (I parodoj jo buvo 33 kūriniai, dalyvavo ir visose kitose parodose ligi savo mirties), Stabrauskis su žmona, A. Žmuidzinavičius, K. Sklėrius, A. Jaroševičius, P. Kalpokas, A. Varnas, V. Leščinskis, J. Mackevičius, Peseckis, A. Staneika, skulptoriai P. Rimša, J. Zikaras, V. Žičkauskis, arch. Vivulskis (iš Paryžiaus) ir kt. Pirmojoj parodoj dalyvavo 16 dailininkų (su 180 kūrinių) ir 4 architektai; iš viso yra dalyvavę 35 dailininkai su 980 kūrinių. VIII Vilniaus parodoj dalyvavo 12 dailininkų ir 71 liaudies meno eksponentas; išstatyta 133 dailės, 502 liaudies ir 16 taikomosios dailės kūriniai; parodą aplankė apie 1200 asmenų. Mirus M. K. Čiurlioniui, Vilniuj 1911 IV 23 — V 8 surengta pomirtinė jo kūrinių paroda (kūrinius surinko P. Rimša). Kai iš Rusijos grįžo Čiurlionio kūriniai, buvę ten išsiųsti 1912 parodai Maskvoje, Vilniuje nuo 1913 X buvo suorganizuota nuolatinė jo kūrinių paroda-galerija, kurioj buvo 227 paveikslai.

Lietuvių Dailės

Rūpindamasi Čiurlionio dailės ir muzikos kūrinių likimu, d-ja buvo įsteigusi atskirą Čiurlionio kuopą (žr.). Šalia individualinės kūrybos, d-ja rūpinosi ir liaudies menu, laikydamasi principo, kurį M. K. Čiurlionis buvo taip išreiškęs: ‚Liaudies dailė turi būti mūsų pamatas, iš jos turi pakilti savotiškas lietuvių stilius' (Vilniaus Žinios 1908 nr. 75). Prie visų parodų buvo atskiras liaudies meno skyrius: pirmojoj parodoj — 206 eksponatai, aštuntoj — 502. Audinių daugiausia buvo gaunama iš Rytų Aukštaitijos (Utenos, Zarasų aps.), juostų — iš Suvalkijos (seniausių ir gražiausių iš Utenos, Ukmergės, Panevėžio aps.), medžio drožinių — iš Žemaitijos. Surinktieji liaudies meno kūriniai vėliau pateko į Čiurlionio galeriją; daugumas jų gauta aukomis, kai kurie pačios d-jos supirkti. 1913 d-ja su liaudies meno eksponatais (apie 1000) dalyvavo II Rusijos liaudies dirbinių parodoj Petrapily ir gavo sidabro medalį. Po šios parodos buvo gauta 2000 rublių pašalpa išleisti lietuvių tautinių ornamentų albumui, kuriam medžiaga buvo jau anksčiau renkama. Užėjęs karas sutrukdė šio albumo išleidimą, bet 1912 d-ja išleido A. Jaroševičiaus parengtą piešinių albumą Lietuvių Kryžius. Buvo leidžiama paveikslų-reprodukcijų (atvirukų), o nariams per parodas burtų keliu skiriamas vienas kūrinys (pvz. P. Rimšos Golgota, Stabrauskio Mirties šmėkla). Kiek palyginti d-jos veikla buvo besiplečianti, rodo 1913 apyskaita: pajamų gauta 7315,56 rublių, išlaidų turėta 5750,34 rubliai. D-jos veiklą nutraukė I pas. karas. Po jo d-jos varytą darbo barą perėmė dar platesniais pagrindais sudaryta Lietuvos meno kūrėjų d-ja (žr. Meno kūrėjų draugija). *J.G.*

2. Kaune 1926–30 veikusi d-ja, laikiusi save senosios L.D.D įpėdine. Pirmasis iniciatorių pasitarimas įvyko 1925 XII, d-ja įregistruota 1926 II. Sekdama senosios L. D.D. pavyzdžiu, d-ja nesiribojo tik dailininkais, bet telkė visus, kurie domėjosi menu. Todėl pvz. pirmojoj valdyboj iš dailininkų tebuvo A. Žmuidzinavičius (ilgametis pirm.) ir Ign. Šlapelis (dailės turtų globėjas), o kitus valdybos narius sudarė nedailininkai: J. Vileišis, kun. dr. J. Lesauskis ir profesoriai M. Römeris, P. Leonas, P. Matulionis ir Z. Žemaitis. Bet užtat prie valdybos buvo atskiras dailės klausimų komitetas (P. Kalpokas, P. Rimša ir A. Varnas, vėliau d-jos sekretorius). D-ja buvo įsteigusi Kaune dailės saloną, kuriame rengė parodas. 1926 XI Kaune d-ja surengė senosios tapybos parodą, o 1927 IV — pirmąją liaudies raižinių parodą (abiem parodoms katalogus parengė P. Galaunė). 1928 surengta jubiliejinė Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio paroda (15 dailininkų su 266 darbais). Be to, surengta daug kitų parodų. 1927 d-ja išleido V. Bičiūno knygą apie M. K. Čiurlionį ir 1929 A. Rūkštelės Lietuvių tautodailę. 1928 d-ja turėjo 236 narius; iš dailininkų joje daugiausia reiškėsi dar senosios kartos atstovai. D-jos veikla sustojo apie 1930, tuos pačius metus, kai jaunosios kartos dailininkai išėjo viešumon Nepriklausomųjų dailininkų d-jos (žr.) vardu.

Lietuvių Dailės Institutas (stp. LDI) dailininkų A. Valeškos, T. Valiaus ir V. Vizgirdos iniciatyva įkurtas 1947 Vokietijos Freiburge. Steigiamasis susirinkimas įvyko 1947 XII 14. Kaip steigėjai jame dalyvavo P. Augius, A. Dargis, V. K. Jonynas, A. Marčiulionis, V. Petravičius, V. Rataiskis-Ratas, A. Valeška, T. Valius, L. Vilimas, V. Vizgirda. LDI tikslas: tirti, ugdyti ir remti lietuvių dailę. Kvietimo keliu į LDI priimami nariai — grynosios ir taikomosios dailės srityje pasireiškę lietuvių dailininkai ir meno teoretikai; garbės nariais — asmenys, kūrybiniu darbu arba materialine parama nusipelnę lietuvių dailei; nariais rėmėjais — asmenys, materialiai remią LDI veiklą, bendradarbiais — prisidedantieji prie LDI veiklos. Tik įsikūrusi organizacija buvo Freiburge įsteigusi diskusijų klubą, kurio savaitiniuose susirinkimuose buvo diskutuojami lietuvių meno ir kultūros klausimai. 1948 Vliko vykdomoji taryba paskyrė institutui 5000 reichsmarkių premiją už Lietuvos vardo garsinimą svetimųjų tarpe. Tais pat metais LDI, bendradarbiaudamas su Lietuvių Tremtinių Bendruomene, surengė apžvalginę lietuvių dailininkų parodą Hanau, kuri vėliau buvo perkelta į JAV. LDI tarpininkaujant, toje parodoje buvo paskirtos 8 LTB ir 4 laikraščių (Lietuvių Žodžio, Minties, Mūsų Kelio ir Žiburių) premijos. 1949 įvyko pirmoji LDI narių paroda Freiburge, Augustiner muziejuje. Tais pat metais International Corporation of Fine Arts, kurios būstinė buvo Münchene, pakvietė visą LDI kolektyvą tos sąjungos nariais. 1949 įvykusioj tarptautinėj trem-

tinių dailininkų parodoj Amsterdame, Olandijoj (paroda vėliau buvo perkelta ir Paryžiun) lietuviams dailininkams daugiausia atstovavo LDI nariai. 1950 instituto veikla buvo perkelta į JAV. 1950 VIII 30 įvyko pirmasis valdybos posėdis Čikagoje, o 1952 X 6 ten pat visuotinis narių suvažiavimas. LDI suvažiavimų buvo 2 Čikagoj ir 3 Toronte, Kanadoje. Institutui pirmininkavo V. Vizgirda, T. Valius, A. Valeška. 1958 buvo 26 nariai, didesnė dalis JAV. LDI lietuvių meną aktyviai reprezentuoja tarptautinėj plotmėj. Nariai ruošia parodas kolektyviai ar pavieniui JAV, Kanadoj, Australijoj ir Prancūzijoj. JAV institutas suruošė šias parodas: 1953 grafikos parodą Memorial Art Gallery, Rochestery, 1954 lietuvių spaudos atgavimo sukakčiai paminėti grafikos parodą Čikagoje, 1956 religinio meno parodą Čikagoje Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo 30 metų sukakčiai paminėti (oficialus rengėjas LB Čikagos apylinkės kultūros taryba), 1958 grafikos parodas Kolorado univ. (Delavare, Col.), Milwaukee International Institut ir Ilinojaus univ. Urbanoj (Ill.). Kanadoj 1956 suruošta bendra paroda Wilistead galerijoj Windsore ir 1957 bendra paroda Kanados Lietuvių V Dienos proga Niagaroj. LDI ruošia leidinį apie lietuvių dailę. *V.Vzg.*

Lietuvių Daktarų Draugija žr. Medicina.

Lietuvių Dantų Gydytojų Draugija žr. Medicina.

Lietuvių Darbininkų Draugija įsteigta Brukline 1932 IV 2, dalyvaujant 109 asmenims. Ją įsteigė komunistų tarpe išaugusi opozicija (sklokininkais vadinama), norėdama demaskuoti komunistų vadovybės ‚generalinės linijos' tikruosius tikslus. Todėl komunistų partija d-jai visaip kenkė ir mėgino net iš vidaus ją susprogdinti. Tos vidaus grumtynės pakenkė d-jai, bet nepajėgė jos sužlugdyti. Visi komunistuojantieji nariai buvo pagaliau iš d-jos pašalinti. Rengdama paskaitas, diskusijas, leisdama savo laikraštį, d-ja padėjo daugeliui komunistų suvedžiotųjų pažinti tikruosius komunistų tikslus ir įsijungti į nuoširdžių kovotojų su komunizmu eiles. Kurį laiką d-ja turėjo 35 kuopas su arti 1000 narių. Brukline, Čikagoje, Worcestery (Mass.), Lawrence (Mass.), Wilkes-Barre (Pa.), Rockforde (Ill.), Patersone (N.J.) buvo suorganizuoti savi chorai, o Brukline dar ir tautinių šokių grupė, surengta daug koncertų. Čikagoj pastatyta net operečių ir lengvesnio turinio operų. Šiuo metu d-ja turi kuopas Brukline, Bostone, Patersone, Clifsidėje (N.J.) ir Montrealy (Kanadoj). Ligi 1946 centro valdyba buvo Brukline, tų metų rudenį perkelta į Bostoną, nuo 1957 vasaros vėl grąžinta į Brukliną. Formaliai atskira b-vė, o faktiškai L.D.D. iki 1943 rudens leido savaitraštį N. Gadynę, o nuo 1947 VIII jau savo vardu leidžia žurnalą Darbą, išeinantį 4 kartus per metus ir paskutiniaisiais metais pasiekusį aukšto intelektualinio lygio. Iš pradžių žurnalą redagavo Stp. Strazdas, nuo 1953 pradžios prof. J. Kaminskas, talkinamas kolektyvo. D-jai pirmininkavo L. Prūseika 1932–35, A. Jankauskas-Jenkins 1936–39, M. Žvingilas 1940–41, J. Stilsonas 1943 ir 1950–55, E. Spūdienė 1944–45, N. Jonuška 1946–47, J. Jankauskas 1948-49, V. Jackūnas 1955–57, J. Buivydas nuo 1957 VI. *J.Snd.*

Lietuvių Darbininkų ir Amatininkų Susivienijimas Klaipėdoj žr. Klaipėdos krašto visuomeninės, kultūrinės, sporto organizacijos.

Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija žr. Komunizmas.

Lietuvių Darbininkų Sąjunga (stp. LDS, pilnas vardas: Šv. Juozapo Lietuvių Romos Katalikų Darbininkų S-ga) kun. F. Kemėšio įkurta Bostone 1915 VI 10. Katalikiškos darbininkų s-gos ir drauge laikraščio mintį iškėlė 1915 pradžioje Čikagos darbininkai (M. Mažeika, A. Nausėda ir kt.), tik nutarė tai kurti ne Čikagoje (čia jau ėjo 3 dienraščiai), o Rytuose, Bostone. Kun. Fabijonas S. Kemėšis tam reikalui iš Čikagos atvyko į Bostoną. Tuolaikinis Bostono klebonas kun. T. Žilinskas nuoširdžiai tam pritarė ir pakvietė kun. F. Kemėšį vikaru. Pasitaręs su Bostono ir apylinkės lietuviais darbininkais ir parengtąjį įstatų projektą apsvarstęs čikagiškių pionierių susirinkime, kun. F. Kemėšis sušaukė steigiamąjį s-gos susirinkimą Bostone 1915 VI 10. Iš Bostono ir apylinkės miestų dalyvavo 25 atstovai, kurie priėmė įstatus, išrinko laikinąją centro valdybą (kun. F. Kemėšis, M. Žioba, M. Juškienė, J. Romanauskas-Romanas, M. Venis, P. Grinkevičius, V. J. Kudirka, Pr. Kuras, J. Petrauskas) ir nutarė steigti spaustuvę ir leisti laikraštį Darbininką. Per trejetą mėnesių kun. F. Kemėšis surinko apie 3000 dol. ir daug pasižadėjimų paskolos, ir 1915

Lietuvių Darbininkų S-gos jubiliejinis seimas Bostone 1940 IX 19–20. Viduryje pirmoje eilėje sėdi kun. J. Švagždys ir prel. P. Juras, ilgamečiai sąjungos pirmininkai

IX 19 Bostone pasirodė s-gos organas Darbininkas (žr.), ėjęs tris kartus per savaitę, o nuo 1925 — du kartus. Renkant Darbininkui paskolą, drauge buvo organizuojamos s-gos kuopos. Iki I s-gos seimo (Bostone 1916 VII 3–4) jau buvo suorganizuota įvairiose lietuvių kolonijose 29 kuopos. 1916 gale veikė 46 kuopos su 1093 nariais. Įsteigtas prie centro knygynas; sudarytas fondas šelpti lietuvius darbininkus streikų metu; aktyviai dėtasi kovon dėl Lietuvos nepriklausomybės, dalyvaujant Lietuvių tautos taryboje; rinkta aukų religiniams ir tautiniams reikalams; leista knygų ir brošiūrų. 1920 įsigyta už 21.000 dol. savi namai Bostone, nupirktos naujos mašinos spaustuvei. Nemažą smūgį s-ga pergyveno užėjus depresijai, kai buvo netekta daugelio narių (buvo jų ligi 2000) ir laikraščio prenumeratorių. Šiuo metu kuopos išlikusios tik N. Anglijoje. LDS nariai mokėjo 3 dol., o vėliau 4 dol. metinio mokesčio, už tai gaudami laikraštį. 1950 įvykusiame seime laikraštį Darbininką ir (tam tikromis sąlygomis) namus, knygyną bei spaustuvę s-ga perleido lietuvių pranciškonams. Nuo to laiko s-gos centras perkeltas į Norwoodą, bet posėdžiai daromi So. Bostone. Sąjungai pirmininkavo M. Žioba (kelerius metus), M. Abračinskas, J. Treinavičius, Vl. Paulauskas, J. Smilgis, V. J. Kudirka, kun. J. Švagždys (apie 10 m.), prel. P. Juras (1945–52), V. J. Kudirka (nuo 1952). Dvasios vadais buvo kunigai T. Žilinskas, Pr. Juškaitis, dr. K. Urbonavičius, P. Juras, J. Švagždys, Pr. Virmauskis. Redaktoriais buvo kun. F. Kemėšis, Pr. Gudas, J. Karosas, K. Pakštas, kun. J. Dabužis, P. Daužvardis, kun. Vl. Taškūnas, J. Laučka, prel. dr. K. Urbonavičius, Ant. F. Kneižys (drauge ilgametis s-gos sekr.), S. Sužiedėlis. Be suminėtųjų, s-goj daug dirbo Pr. Virakas, J. Glavickas, J. Glineckis, M. Dusevičiūtė, Ant. Peldžius (ilgametis laikraščio administratorius), Pr. Razvadauskas, N. Meškūnienė, D. Averka, Br. Kapočienė ir kt. S-gos himną (pagal A. Jakšto tekstą ‚Geras, drūtas darbininkas') sukomponavo A. Aleksis.

Uosis (kun. F. Kemėšis), Kaip atsirado L.D.S. ir Darbininkas (Amerikos lietuvių katalikų metraštis 1916); *Ant. F. Kneižys,* Darbininkų Sąjunga (Amerikos lietuvių katalikų darbai 1943); A. F. Kneižio suteikta informacija.

Lietuvių Darbininkų Spaudos Draugija žr. Komunizmas.

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas žr. Komunizmas.

Lietuvių Demokratų Lyga JAV lietuvių politinė organizacija, telkianti Amerikos lietuvius vieningai veiklai pagal demokra-

tų partijos programą. L.D.L. įkurta Čikagoj 1936 J. Juozaičio (Jatis), A. G. Kumskio, adv. J. Ziūrio ir kt. lietuvių demokratų. Ilgametis pirm. J. Juozaitis. Nors savo veikloje lyga apsiriboja politine sritimi, tačiau nepamirštami lietuviškieji reikalai: jos iniciatyva jau 1948 išrūpinta Lietuvių dienos paskelbimas Illinois valstybėj. Į valdines vietas stengiasi pravesti lietuvius kandidatus arba tokius amerikiečius, kurie palankūs Lietuvos reikalams (pvz. senatorius Douglas).

Lietuvių Demokratų Partija 1. 1902–05 Lietuvos Demokratų Partijos (žr.) vardas; 2. Augsburge 1945 XII 15 įsisteigusi nacionalistinė organizacija, veikusi pustrečių metų, kol ją pakeitė Lietuvos atgimimo sąjūdis (žr.). Pirmininkavo Stp. Vykintas, centro komiteto nariai: J. Virbalis, I. Gatautis, dr. A. Rukša ir J. Vasaitis.

Lietuvių Diena 1. JAV-ėse 1916 XI 1. Prasidėjus I pas. karui, tuojau pat JAV lietuviai susirūpino karo paliestoje tėvynėje kenčiančių tautiečių šelpimu. Buvo pradėta rengti dalines l.d. rinkti aukoms Lietuvos reikalui. Katalikų Čikagoje sušauktojo visuotinio seimo 1914 IX 21–22 nutarimu L.D. rengta liet. parapijose 1914 XI 26. Kitais metais (1915) liet. parapijose L.D. vardu švęsta šv. Kazimiero (III 4), Lietuvos globėjo, šventė, renkant aukas nukentėjusiems nuo karo lietuviams šelpti. 1916 IV 15 kun. F. Kemėšis Bostone buvo gavęs valdžios įstaigų sutikimą viešai L.D. rinkliavai gatvėse, tačiau kažkas ‚organizuotos lietuvių visuomenės' vardu amerikiečių įstaigose prieš tai užprotestavo (rengiamoji L.D. esanti tik kelių kunigų reikalas), ir viešai rinkliavai leidimas nebebuvo duotas. Wyomingo slėnio (Pensilvanijoj) lietuviai, kurie nuo 1914 rengė vietinę L.D. (žr. Lakewood lietuvių diena), tais pat metais ėmėsi iniciatyvos surengti L.D. visose JAV. Kun. J. Miliauskas su kun. V. Bartuška teiravosi Vašingtone šiuo klausimu. Ten nieko nelaimėjus, kun. J. Kasakaitis ir adv. J. S. Lopatto kreipėsi į vietinį kongresmaną J. J. Casey, kuris pažadėjo išrūpinti L.D. leidimą. Gavus šį pažadą, Wilkes-Barre, Pa., 1916 VIII 17 buvo sušauktas visų lietuviškųjų organizacijų suvažiavimas, kuris sudarė L.D. pravesti atskirą organą, pavadintą Lietuvių centriniu komitetu nukentėjusiems nuo karo šelpti (žr.). Komitetą sudarė 6 katalikų ir 6 ‚tautiečių' atstovai (pirmininkavo adv. J. S. Lopatto). Socialistams buvo komitete rezervuotos dvi vietos, bet jie reikalavo komitete ⅓ vietų. Be to, jie reikalavo aukas rinkti ne bendrai, o srovíniu pagrindu, t.y. kiek kuri srovė susirinks, tiek ir bus skirta toms organizacijoms, kurios jai sroviškai artimos. Socialistų siūlymą atmetus, jie nesutiko į komitetą įeiti, o jų tuo metu atsikviesti A. Bulota ir Žemaitė važinėdami po lietuvių kolonijas varė aštrią akciją tiek prieš Lietuvių d-ją nukentėjusiems nuo karo šelpti bei jos vadovybę (M. Yčą ir kt.), tiek prieš JAV sudarytąjį komitetą, siūlydami saviškiams atskirai rengti L.D. rinkliavas.

Visose JAV lietuvių kolonijose 1916 XI 1 buvo suorganizuoti rinkėjai Lietuvių Dienos rinkliavai

L.D. leidimas iš prez. W. Wilsono buvo gautas, ir ji buvo paskirta 1916 XI 1. Komitetas dirbo jos organizacinio parengimo darbą, lėšoms gavęs paskolos iš katalikų Tautos Fondo 5000 dol. ir iš ‚tautiečių' Lietuvos Gelbėjimo Fondo 1500 dol. Tačiau dirbamam darbui grėsme iškilo socialistų varomoji akcija ne tik savo lietuviškoje spaudoje, bet ir amerikiečių įstaigose. Massachusetts valstybės socialistinės lietuvių organizacijos 1916 X 1 sušaukė suvažiavimą (dalyvavo 38 d-jų 78 atstovai), kuriame priėmė rezoliucijas, 1. kad įžeisti centrinio komiteto, jog ten nėra ⅓ socalistų atstovų; 2. kad turi būti skirta ⅓ surinktų aukų Lietuvoj kairiųjų atskirai susiorganizuotai Lietuvių d-jai nukentėjusiems nuo karo gyventojams agronomijos ir teisių pagalbai teikti (žr.) ir 3. kad kiekvienas bendras skyrius ⅓ aukų turi atsiųsti į socialistinį Lietuvos šelpimo fondą (Keleivis 1916 nr. 39). Daug kur socialistai pirmieji gavo leidimus viešosioms rinkliavoms ir pavėlavusiems ‚komitetininkams' statė Bostono suvažiavimo sąlygas. Kitur viena ir kita pusė skundėsi vietos amerikiečių valdžiai, ir duoti leidimai vie-

šai rinkliavai buvo atšaukti (Newark, N. J.; Bridgeport, Conn.; Grand Rapids, Mich.; Schenectady, N. Y., ir kt.), kol bus visų srovių susitarta. Atrodė, kad L.D. bus ir lietuvių sužlugdyta, kaip atsitiko nesusitarusiems lenkams (surinko vos 17.000 dol.!). Tolimesnį L.D. likimą išgelbėjo Bostonas, kur kun. F. Kemėšis ir kun. J. Žilinskas, pasitarę su kt. katalikais, susitarė su socialistais ir paskelbė ‚Bostono rezoliuciją', kur sutarta surinktas aukas siųsti Vilniun atskiriems asmenims po lygiai, o šie tegul atiduos šalpos d-joms; tai reiškė, jog bendrai surinktų ⅓ aukų išsiunčiama Vilniaus kairiųjų d-jai. Bostono rezoliucija sudarė pagrindą kitoms vietovėms, ir iki X 28 buvo beveik visur sudaryti bendri L.D. komitetai, kur ⅓ surinktų aukų buvo paliekama socialistų nuožiūrai. Kai kur jau turįs leidimą viešai rinkliavai socialistinis vietos komitetas išsireikalavo ½ visų rinkliavų (Waukegane, Ill.; Waterbury, Conn. ,ir kt.) arba į bendrą komitetą teįsileido ⅓ ‚katalikų ir tautiečių' ir pn. Buvo vietovių, kur vietiniai komitetai nutarė neduoti surinktų aukų jokiam fondui, bet nusiųsti tiesiog į Lietuvą (pvz. West Lynn, Mass.). Kartais sulipdyti vietos komitetai sugriūdavo paskutinę dieną (X 30 Pitsburge, Pa., išėjo socialistai).

L.D. pavyko daugiau, negu buvo tikėtasi. Atskirose vietovėse gatvėse aukas rinko per 1000 rinkėjų (Bostone, Čikagoj), ir jiems išėjus ‚užšventė' kai kurios siuvyklos, įmonės, o gatvėse sustojo judėjimas. Lietuva ir lietuviai daugeliui amerikiečių buvo kažkas nežinoma, nauja. Angliškai paruošta informacinė medžiaga, lapeliai buvo išgrobstyti. Daug buvo politiškai laimėta, Lietuvą išgarsinant, o aukų buvo surinkta per 200.000 dol. Iš jų JAV Raudonajam Kryžiui įteikta 179.599,18 dol. Įvairiais daiktais (medžiagos, nauja avalinė) buvo gauta aukų dar 25.000 dol. vertės. Kai kurios vietovės (pvz. Great Neck, N.Y.; E. St. Louis, Ill.; Salem, Mass. ir kt.) surinktus pinigus atsiuntė socialistiniam Lietuvos šelpimo fondui, o kitos siuntė tiesiog į Lietuvą: tos sumos ir liko neįtrauktos į bendrąją L.D. apyskaitą.

Praėjus L.D., prasidėjo įniršis dėl aukų paskirstymo. Lietuvos šelpimo fondas rinko iš rinkliavos skyrių susitarimus, aukų sumas ir siunčiant aukas JAV Raudonajam Kryžiui pridėtus pareiškimus (kiek aukų priklauso vad. Agronomijos d-jai), reikalaudamī visų rinkliavų ⅓ dalies. Schenectady, N.Y., kairiųjų organizacijos 1917 I 7 priėmė protestą prieš L.D. centrinį komitetą su reikalavimu ⅓ aukų skirti vad. Agronomijos d-jai, nusiuntė šį protestą JAV Raudonajam Kryžiui ir jo lietuvišką bei anglišką tekstą paskelbė Keleivy (1917 nr. 3). Keleivio redakcija prie šio teksto pridėjo savo pastabą, kad taip pat turi padaryti ir kiti vietos komitetai, pasiųsdami Schenectady lietuvių reikalavimą. Tokių protestų JAV Raudonasis Kryžius susilaukė 67. Lietuviams savo tarpe besipešant, JAV Raudonasis Kryžius delsė aukas skirstyti ir išsiųsti. Pirmą kartą jų pasiųsta 1917 XII 18, iš viso 12.000 dol., 10.000 dol. kun. A. Steponaičio vardu Šveicarijon ir 2000 dol. F. Bortkevičienės vardu Petrapilin (Globos d-jai). Vėliau, 1917 II 15, vėl pasiųsta kun. A. Steponaičio vardu 25.000 dol. ir III 3 Globos d-jai 5000 dol. Lietuvos šelpimo fondo delegacijai IV 11 atsilankius JAV Raudonajame Kryžiuje, IV 13 buvo pasiųsta dar jo nurodytai Grūdo d-jai Petrapilyje (Pr. Keinio vardu) 7500 dol. (Be vad. Agronomijos d-jos, kairiųjų rankose buvo dar ir suminėtosios Globos ir Grūdo d-jos). Po to JAV Raudonasis Kryžius vėl aukas užšaldė. Netrukus gi įsikišo ir Valstybės Departamentas, kad į Vokietiją (priešo kraštas) tų pinigų siųsti nebegalima. Tuo būdu liko įšalę 130.099,18 dol. ir surinktieji daiktai. Tik po I pas. karo paliaubų JAV Raudonasis Kryžius iš šių aukų pradėjo šelpti Lietuvos gyventojus. Šalpos darbui vadovavo JAV Raudonojo Kryžiaus Berlyno direktorius, o pačią šalpą Lietuvoje vykdė kpt. Charles S. Paine. Prie daiktinės rinkliavos JAV Raudonasis Kryžius pridėjo iš savų lėšų apie 26.000 dol. ir dar kitų gėrybių už 52.000 dol., neskaitant persiuntimo ir kt. išlaidų. Tą darbą JAV Raudonasis Kryžius baigė savo nuožiūra, nes visi savos dalies reiškėjai į L.D. aukas jau buvo dingę. L.D. rengti sudarytasis Lietuvių centrinis komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti buvo subyrėjęs ir L.D. Raudonojo Kryžiaus apyskaitos nepaskelbė. Be JAV Raudonojo Kryžiaus apyskaitos, žinoma, kad buvo suorganizuota L.D. per 400 vietinių komitetų ir kad visos L.D. išlaidos buvo 7.034,34 dol.

Keleivis (protokolai laiškai ir kt.) 1916 nr. 35, 37, 38, 39, 40, 47 ir kt., 1917 nr. 1, 3, 5, 9, 10, 16, 25 ir kt.; JAV Raudonojo Kryžiaus (E. J. Swift) laiškas (Pasaulio Lietuvis 1938 nr. 8).

A.Mž.

2. Pop. Benedikto XV paskirtoji diena (1917 V 20) pravesti rinkliavas viso pasaulio katalikų bžn. nuo karo nukentėjusiai Lietuvai šelpti. Kitų I pas. karo naikinimų paliestų tautų pavyzdžiu nuo 1916 pavasario lietuvių veikėjai ėmė rūpintis Vatikane gauti atskirą L.D. Tuo reikalu pirmasis ten rašė J. Gabrys. M. Yčas, parlamentarinės Rusijos dūmos delegacijos Alijantų kraštams narys, gavęs audienciją pas popiežių (1916 VI 12), įteikė L.D. reikalu memorandumą ir gavo pažadą. Kun. V. Bartuška, kuris buvo iš JAV kaip Lietuvių tautos tarybos delegatas atsiųstas Šveicarijon, iš Vilniaus centrinio komiteto atsivežė įgaliojimus Romon. Ir jam per audienciją Benediktas XV pažadėjo paskirti L.D. pasaulio bžn., bet Lietuvos vyskupai turėjo bendru laišku kreiptis į popiežių, kaip, savo atskiras dienas gaudami, buvo padarę Lenkijos ir Belgijos vyskupai. Nors prašymus rašė Amerikos lietuvių katalikų suvažiavimas (1917 I 10–11), Šveicarijos Lietuvių taryba, tačiau L. D. klausimas Vatikane dėl lenkų veiklos (msgr. Skirmunt) pakibo ore. Iš Petrapilio atvykęs dvasinės akademijos prof. Pr. Būčys visai negavo audiencijos L.D. reikalu. Tik Rusijos lietuvių atsiųstam veikliam kan. K. Olšauskiui 1917 II pradžioje pasisekė gauti popiežiaus pažadėtosios L. D. paskyrimą. Kai Benediktas XV pareiškė šiam, jog vis laukiąs kolektyvaus Lietuvos vyskupų laiško, Olšauskis atsakė: ‚Jeigu Lietuvos vyskupai, dėl jam nežinomų priežasčių, neatsiunčia laukiamo laiško, tai badaujanti Lietuvos liaudis nėra tuo kalta'. Pats popiežius, prašydamas viso pasaulio katalikus melstis už kenčiančią Lietuvą ir ją paremti pagal išgales, ne tik paskyrė viso pasaulio bžn. L.D. (1917 V 20), bet dar paaukojo 20.000 lirų. L.D. rinkliavai organizuoti ir jai pravesti buvo sudarytas Šveicarijoje specialus komitetas — Vykdomasis lietuvių komitetas nukentėjusiems nuo karo Lietuvoje šelpti. Jo pirmininku tapo kan. K. Olšauskis, v.pirm. kun. V. Bartuška, sekr. kun. J. Purickis, ižd. kun. Vl. Daumantas, nariais — kun. A. Steponaitis ir J. Gabrys. Reikėjo skubiai viso pasaulio bžn. išsiuntinėti atsišaukimus. Nesulaukdamas vysk. Karevičiaus rašto, komitetas jo vardu surašė atsišaukimą ir padėjo jo parašą, tikėdamas iš anksto, kad vėliau bus gauta aprobata. Iš Marseille kun. J. Purickis išsiuntinėjo atsišaukimus į viso pasaulio vyskupus, neaplenkiant net tolimiausių Australijos, Azijos ir Okeanijos diecezijų. Iš Šveicarijos atsišaukimai buvo išsiuntinėti į kariaujančių Europos centro valstybių vyskupus. Po to beveik visi komiteto nariai ėmė važinėti Europoje pas vyskupus. Kadangi lenkai vis skelbė, kad Lietuva esanti Lenkijos dalis — ir anksčiau lenkų darytosios dienos aukų dalis tekusi ir lietuviams, L.D. rinkliavos organizatoriai, ypač Prancūzijoje, išgirsdavo skaudžių priekaištų. Neskaitant lenkų trukdymų ir įvairių techniškų kliūčių, kun. Vl. Daumanto aukų sąrašuose iki 1918 VII buvo įtraukta 402.794 šveicarų frankai. Bet į tą skaičių neįėjo aukos Vokietijos, kurios bžn. buvo surinkta apie pusė visos sumos (pusė milijono markių). Per Vatikaną ėjo aukos iš Belgijos ir kt. kraštų, ir jos, kaip ir Vokietijos vyskupijų suma, buvo betarpiškai persiųsta vysk. Karevičiui, kuris Šveicarijos komitete protestavo prieš jo vardo panaudojimą ir reikalavo kan. Olšauskį pašalinti iš komiteto pirmininkų. Atskirai ėjo Rusijos vyskupijų aukos, kurių iš Mogiliavo arkivyskupijos ir Žitomiriaus vyskupijos bžn. susidarė 70.000 rublių, 1917 dar buvusių aukštos vertės. Pinigus vysk. Ciepliakas perdavė 3 kunigams (Vailokaičiui, Česniui ir Rėklaičiui), kad jie persiųstų vysk. Karevičiui, tačiau šių pinigų didžioji dalis laimingai buvo spėta sunaudoti tremtinių pargabenimui Lietuvon. L.D. komiteto iždininkui kun. Daumantui nesutvarkius galutinai kasos knygų, L.D. rinkliavų aukos ne tik nebuvo paskelbtos pagal vyskupijas L'Osservatore Romano, kaip buvo numatyta iš anksto, bet iš viso pilna L.D. atskaitomybė niekada nebuvo paskelbta. Buvo ir kitų sutrikimų. Pvz. Anglijos katalikų bžn. surinkti pinigai nebuvo persiųsti Lietuvon, nes ji buvo laikoma esant priešų rankose. Nors materialiai L.D. rinkliavos Lietuvai nedaug tepadėjo (iš viso gal buvo surinkta per 1 mil. litų), tačiau jos turėjo nemažos propagandinės reikšmės. Lietuva sugebėjo atskirai nuo lenkų pasauliui prisistatyti (lenkai buvę surinkę per savo dieną 15 mil. šveicarų frankų). Šveicarijos komitetas gavo iš tolimiausių pasaulio kampų (net iš Afrikos negrų) jaudinančių paguodos ir užuojautos atsiliepimų. Visas susirašinėjimas ir L.D. dokumentai su gautais iš pasaulio vyskupų laiškais, drauge su visų Šveicarijos lietuvių organizacijų archyvais užsienio reikalų m-jos prie-

žiūroje buvo perduota Centriniam valstybės archyvui Kaune.

Recueil de documents, concernant la Journée Lituanienne, accordé par Sa Sainteté Benoit XV 1918; *V. Bartuška,* Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *J. Purickis,* Lietuvių veikimas Šveicarijoje Didžiojo Karo metu (Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1928); *M. Yčas,* Atsiminimai II 1936; ('') Mano audiencija pas pop. Benediktą XV (Draugija 1923); *K. Rėklaičio* Atsiminimai (surašė Z. Ivinskis 1951 Romoje, rankraštis). *Z.I.*

Lietuvių Dienos (Lithuanian Days) mėnesinis iliustruotas žurnalas, einąs Kalifornijoj, Los Angeles, nuo 1950 pabaigos vietoje ankstesnio Kalifornijos Lietuvio (žr.). Tekstu ir foto nuotraukomis žurnalas vaizduoja viso laisvojo pasaulio lietuvių gyvenimą. Kiekviename nr. yra 50–60 foto nuotraukų, lietuviško teksto 16 psl. ir angliško — 8 psl. 1950–55 vyr. red. buvo Juozas Vitėnas, nuo 1955 VIII Bern. Brazdžionis. Anglų k. dalies skyriaus red. nuo 1950 yra Milton Stark (1955–56 buvo Vyt. Adomaitis, o 1956–58 Elena Tumienė), reportažo red. nuo 1952 XI Juozas Kojelis, literatūros red. nuo 1955 Juozas Tininis, foto red. nuo 1958 Daumantas Čibas. Be to, redakcijoj dar dirbo dail. Povilas Puzinas kaip meninės dalies red. (1950–55) ir Leonardas Valiukas kaip vyr. red. pavaduotojas (1952–55). Leidėjas Antanas F. Skirius.

L. D. l e i d y k l a leidžia knygas lietuvių ir anglų k. Paminėtini leidiniai: Žemė (naujosios poezijos antologija), M. Biržiškos Lietuvių Tautos Kelias, V. Ramono Crosses (M. Stark vertimas), Amerikos Lietuvių Vardynas, gen. Raštikio atsiminimų du tomai Kovose dėl Lietuvos ir kt. Leidyklos vedėjas A. F. Skirius.

Lietuvių Draugija Nukentėjusiems Nuo Karo Gyventojams Agronomijos Ir Teisių Pagalbai Teikti, arba trumpai Agronomijos ir Teisių d-ja, įkurta 1915 V Vilniuje. Ją steigė ano meto kairieji, dar 1914 pasitraukę iš bendro šalpos darbo (Lietuvių d-jos nukentėjusiems nuo karo šelpti centrinio komiteto). Savo įstatuose nurodė, kad pirks ir dalins ūkininkams sėklas, gyvulius, padargus, steigs kooperatyvus, biurus darbininkų reikalams ir t.t. Centru numatytas Vilnius, o veiklos plotu Vilniaus, Kauno, Gardino ir Suvalkų gubernijos. Steigėjais pasirašė: J. Vileišis, V. Ruokis, St. Kairys, J. Čiurlys ir A. Janulaitis. Jos valdybon išrinkta: pirm. adv. J. Vileišis, v.pirm. J. Krišč iūnas, sekr. dr. J. Šaulys, ižd. F. Bugailiškis, nariais — M. Biržiška, F. Bortkevičienė, A. Janulaitis, M. Januškevičius, V. Ruokis, M. Sleževičius ir svetimtaučiai: dūmos atstovai A. Meištavičius (lenkas) ir B. Fridmanas (žydas). Vilnių užėmus vokiečiams, Krišč iūno vietoje v.pirm. tapo St. Kairys, o Bortkevičienę, Januškevičių, Ruokį ir Sleževičių pakeitė P. Klimas, J. Paknys, Vl. Stašinskis ir Br. Žilinskas. Nors d-ja buvo sukurta ūkininkams teikti medžiaginę paramą bei teisinę pagalbą, tikrovėje ji dirbo ‚vyriausiai šelpdama mokinius'. Iki 1916 V išlaikė maitinimo punktus Kuršėnuose bei Papilyje ir vaikų prieglaudą Šiauliuose, o vėliau teveikė Vilniuje, kur turėjo tris prieglaudas su 152 mokiniais. Gabesnieji vaikai, prieglaudų mokyklose gavę pradinį lietuvių kalbos mokslą, buvo atrenkami ir leidžiami į Vilniaus lietuvių gimnaziją. Pasunkėjus Vilniuje maitinimo sąlygoms, dalis prieglaudose laikomų vaikų vėliau buvo iškelta Surdegin, kur buv. stačiatikių vienuolyno patalpose įsteigta prieglauda ir m-la. Be prieglaudų ir m-lų, d-ja Vilniuje 1916–18 laikė 3 liaudies valgyklas, kurios varguomenei davė nemokamus pietus. D-ja pradžioj lėšų gavo iš Rusijos miestų s-gos ir kt. rusiškų šalpos įstaigų (todėl ir buvo prisiimti valdybon du svetimtaučiai). Šiek tiek aukų jau 1915 gavo ir iš JAV. 1916–17 d-jai iš JAV Lietuvos Šelpimo Fondo pavyko gauti didesnes šalpos sumas (arti 10.000 dol.) ir pasiekti nepaprastos reikšmės skirstant Lietuvių Dienos (žr.) aukas. Lietuvos Šelpimo Fondas sutiko dalyvauti Lietuvių Dienos bendroje rinkliavoje tik su sąlyga, kad ⅓ surinktų aukų būtų skirta šiai Agronomijos ir teisių d-jai. Prasidėjus dėl to ginčams ir ėmus iš atskirų vietovių organizuoti JAV Raudonajam Kryžiui ‚lietuvių visuomenės protestus' prieš bendrąsias lietuvių šalpos organizacijas, Lietuvių Dienos aukų išsiuntimas buvo sulaikytas, o vėliau JAV vyriausybės ‚išaldytas'; tos aukos tik po 1919 Lietuvai tepersiųsta.

Lietuvių Draugija Nuo Karo Nukentėjusiems Šelpti veikė I pas. karo metu Lietuvoj ir Rusijoj. Jos statutą Vilniaus gubernatorius Veriovkinas patvirtino 1914 XI 27 (naujuoju kalendoriumi). Steigėjais pasirašė: adv. P. Leonas, M. Yčas, A. Smetona, E. Vileišienė, dr. A. Vileišis, kun. K. Olšauskis ir inž. J. Mašiotas. Steigiamasis susirinkimas, išrinkęs centro komitetą, įvyko Vilniuje 1914 XII 4. Kadangi d-jos veiklą visų pirma judino centro komitetas, dažnai d-jos vietoj buvo tiesiog kalbama

apie Lietuvių komitetą ar Centrinį lietuvių komitetą. Kur žemiau vartojamas ‚komiteto' žodis, turima mintyje šios d-jos centro komitetas.

Kai 1914 VIII 1 prasidėjo Vokietijos karas su Rusija, netrukus atsirado nemaža sužeistų ir civilių žmonių, todėl kilo reikalas tuos sužeistuosius globoti. Rusijoj tam reikalui susidarė vad. Miestų s-ga, kurios gen. įgaliotiniu buvo paskirtas Maskvos burmistras M. V. Čelnokovas. To laiko Valstybės dūmos atstovas Martynas Yčas kreipėsi į Čelnokovą prašydamas, kad Miestų s-gos teikiama pagalba būtų praplėsta ir tiems žmonėms, kurie buvo priversti iš karo pafrontės kraustytis arba bėgti viską palikę į rytines sritis. Miestų s-gos vyriausioji taryba su tokiu pasiūlymu sutiko ir paskyrė M. Yčą savo įgaliotiniu visoje Lietuvoje (su Suvalkų kraštu) ir Gudijos dalyje, tam reikalui asignuodama 25.000 rublių. Turint lėšų tuojau buvo įsteigtas Vilniuje Miestų s-gos komitetas, kuris suorganizavo maitinimo punktus prie geležinkelio stočių; o kur atsirado pirmieji karo pabėgėliai, ten buvo dar suruošti atitinkami punktai vaikams globoti, būtent: Rietave, Kvėdarnoje, Jurbarke.

Pačių lietuvių (Andriaus Bulotos, kun. Vl. Jezukevičiaus ir Viktorijos Landsbergienės) pastangomis buvo išsirūpinta iš Vilniaus karo srities vadovybės leidimas steigti Vilniuje Laikinąjį lietuvių komitetą nukentėjusiems dėl karo šelpti. Šis komitetas susidarė 1914 VIII 11 iš 20 asmenų: V. Landsbergienė (pirm.), A. Bulota ir kun. J. Bakšys (v.pirm.), D. Malinauskas, kun. Vl. Jezukevičius, F. Bortkevičienė (sekretoriai), kun. J. Kukta, E. Vileišienė (iždininkai) ir kt. Po dviejų mėnesių V. Landsbergienė atsisakė ir jos vietoj buvo išrinktas A. Bulota. Iš pradžių šio komiteto žinioje buvo 150 pabėgėlių, kuriems buvo pavesta Rūtos d-jos salė ir Šv. Mikalojaus par. patalpos. Kai pabėgėlių padidėjo ligi 1000, vaikams buvo atskirai paruošti bendrabučiai. Inž. P. Vileišis savo namuose davė patalpą, kurioje galėjo prieglaudą rasti 40 vaikų. Komitetas pajėgiems dirbti padėdavo surasti darbą. Rugsėjo mėn. pradžioje komitetas turėjo savo globoje 257 žmones, o šio mėnesio pabaigoje jau buvo 500; gruodžio mėn. tas skaičius prašoko 1000. Pradžioje komitetas mažai turėjo lėšų; aukos buvo renkamos lietuvių parapijose. Ypač aukų rinkime pasižymėjo E. Vileišienė. Pabėgėlių skaičiui nuolat didėjant, M. Yčas iš Imperatoriškosios laisvosios ekonominės d-jos tarybos gavo įgaliojimą suorganizuoti Vilniuje valgyklą pabėgėliams.

Didžiausios paramos visokios organizacijos, šelpusios nukentėjusius dėl karo, susilaukė tada, kai Petrapilyje Rusijos valstybės tarybos nario A. B. Neidgardo sumanymu įsikūrė Didžiosios kunigaikštytės Tatjanos komitetas pabėgėliams šelpti. Rusų caras buvo paskyręs savo dukterį Tatjaną to komiteto garbės pirmininke ir asignavo šiam komitetui iš pradžių 900.000 rublių. M. Yčas kreipėsi į šio komiteto pirmininką Neidgardą, su kuriuo nuo seniau gerai pasipažino, kad skirtų Vilniaus lietuvių komitetui tam tikrą pašalpą. Tada Vilniuje buvo įsteigtas Tatjanos komiteto skyrius, kuris lietuvių komitetui paskyrė po 10.000 rublių kas mėnuo. Pasijutę tvirčiau stovį, Vilniaus lietuviai nutarė laikinąjį komitetą praplėsti į centrinį komitetą nukentėjusiems dėl karo šelpti su teise steigti krašte skyrius arba turėti savo įgaliotinius. Tokiu būdu laikinasis lietuvių komitetas Vilniuje likvidavosi (persiorganizavo į Vilniaus skyrių) ir jo visi įrengimai buvo perduoti centriniam komitetui.

Į centrinį komitetą 1914 XII 4 steigiamajame susirinkime 92 balsuotojų buvo išrinkti E. Vileišienė, P. Leonas, J. Mašiotas, A. Smetona, M. Yčas, dr. A. Vileišis, kun. Vl. Jezukevičius, kun. K. Olšauskis, A. Žmuidzinavičius, D. Malinauskas, kun. P. Dogelis, A. Janulaitis ir kun. J. Kukta. Po kai kurių pasikeitimų galutinai susidarė toks centrinis komitetas: pirm. M. Yčas, v.pirm. A. Smetona ir kun. J. Kukta, sekr. St. Šilingas ir kun. P. Dogelis, ižd. adv. J. Kymantas, nariai adv. P. Leonas, kun. Vl. Jezukevičius, dr. A. Vileišis, E. Vileišienė, kun. K. Olšauskis, D. Malinauskas, J. Balčikonis, dr. J. Basanavičius ir A. Žmuidzinavičius. Reikalų vedėjas buvo Jokūbas Šernas. Pirmutinė stambesnė komitetui auka buvo surinkta Maskvos rusų dienraščio Russkija Viedomosti — 4000 rublių. Kai tuo laiku M. Yčas buvo nuvykęs į Maskvą, ten miesto valdyba buvo surinkusi Lenkijai 200.000 rublių aukų, bet M. Yčas, turėdamas galvoje, kad Suvalkija tuomet oficialiai priklausė Lenkijai, pareiškė tam tikrą pretenziją, kuri maskviečių buvo priimta dėmesin ir iš tų Lenkijai surinktų 200.000 rub. teko lietuvių komitetui 30.000 rublių. Lietuvos kat. ir ev.

bažnyčiose surinkta aukų 29.000 rublių pinigais ir gerokai drabužių bei maisto. Tačiau, karo mūšiams vykstant ir rusų kariuomenei traukiantis atgal, pabėgėlių skaičius vis didėjo, ir jau 1915 vasario mėn. Vilniuje pabėgėlių buvo daugiau kaip 15.000. Vilniaus Antakalnio vasarnamiai virto komiteto prieglaudomis. Be materialinės pagalbos, komitetas dar rūpinosi dvasios reikalais. Ligi karo Vilniuje lietuviai teturėjo vieną Šv. Mikalojaus bžn. Po ilgų kovų (jose pasižymėjo kun. K. Olšauskis) buvo leistos lietuviškos pamaldos ir kitose Vilniaus bažnyčiose.

1915 pavasaris buvo Lietuvai gana sunkus, nes vokiečių armija veržėsi pirmyn ir pabėgėlių skaičius vis didėjo. Kai komiteto pinigai ėmė baigtis, jo delegacija, su M. Yču, nuvyko į Maskvą ir ten iš įvairių šaltinių surinko 100.000 rublių. Iš Maskvos dar buvo nuvykta į Petrapilį ir per Tatjanos komiteto pirm. Neidgardą iš šio komiteto išgauta lietuvių komitetui didesnė mėnesinė pašalpa — po 50.000 rublių. Kai ši delegacija sugrįžo į Vilnių su stambiais pinigais, pabėgėlių prieglaudos galima buvo laikyti ir toliau.

Centrinis komitetas ir jo skyriai iš pat pradžių palaikė glaudžius santykius su įvairiomis rusų labdaros organizacijomis, ypač su Miestų s-ga, Tatjanos komitetu, Žemietijų s-ga, Maskvos miesto taryba ir kt. M. Yčas išnaudojo lietuvių reikalui savo pažintis su tų organizacijų vadovybėmis. Be jo, Tatjanos komiteto skyrių įgaliotinių suvažiavime Petrapily 1915 V 16–20 dalyvavo E. Vileišienė, ten išdėsčiusi lietuvių tremtinių arba pabėgėlių padėtį. Rūpintasi iš pat pradžių ir ryšiais su užsienio lietuviais. 1915 IV 23 komitetas delegavo St. Šimkų į JAV rinkti aukų. St. Šimkus savo uždavinį sėkmingai atliko ir surinko JAV lietuvių kolonijose 26.000 dol., kurie teko nebe komitetui pabėgėlių šalpai, o 1919 atsistačiusiai Lietuvos respublikai.

1915 VII 1 centrinis komitetas turėjo 122 skyrius (su 1629 nariais): Suvalkų gubernijoj 40, Kauno 48, Vilniaus 32 ir Gardino 2. Didžiausias buvo kun. Pr. Bieliausko vadovaujamas Vilniaus skyrius, arba Vilniaus komitetas, kuris išlaikė 47 bendrabučius su 2545 žmonėmis. Be to, centrinis komitetas turėjo eilę savo įgaliotinių, kurie važinėjo po Lietuvą, tyrė gyventojų padėtį ir, kur buvo reikalo, steigė komiteto skyrius ar atitinkamus maisto punktus. Prie centrinio komiteto atskiriems reikalams veikė įvairios komisijos ir sekcijos. Komiteto atv. žr. LE XII, 273.

Kai ėmė aiškėti, kad Lietuvą okupuos vokiečiai, buvo nutarta centriniam komitetui pasidalyti į dvi dalis: vienai likti Lietuvoje atstovauti Lietuvai pas vokiečius, o antrai keltis į Rusiją ir ten globoti lietuvius pabėgėlius.

Kai rusų kariuomenė 1915 IX skubomis pasitraukė iš Vilniaus, ten likusiai lietuvių komiteto daliai teko nemaža rusų kariuomenės maisto, ypač cukraus. Daug čia padėjo J. Tubelis, tuo metu ėjęs rusų kariuomenės Vilniaus intendanto pareigas.

Vilniuj likusio centrinio komiteto pirm. buvo išrinktas A. Smetona, o sekretoriumi kun. P. Dogelis. Vokiečių okupacijoje dėl varžymų komitetui veikti buvo nelengva, bet jo veikla buvo reikšmingа, ne tik rūpinantis šalpa bei užstojant Lietuvos gyventojus prieš okupacinės valdžios žiaurumus, bet ir rengiant kelią Lietuvos nepriklausomybei. Trys komiteto delegatai 1916 VI dalyvavo Lozanoj (žr.) sušauktame pavergtųjų tautų kongrese, kur jie iškėlė Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą. Komiteto pirm. A. Smetona vėliau tapo ir Lietuvių Tarybos (žr.), išrinktos Vilniaus konferencijoj 1917 IX 18, pirmininku.

Rusijoj M. Yčo pasiūlymu centrinio komiteto vietą buvo pasirinktas Petrapilis, kur buvo Rusijos vyriausybės centras ir kur veikė Tatjanos komitetas. Beorganizuojant Petrapily centrinį komitetą M. Yčo dešine ranka buvo K. Šalkauskis, paskui vadovavęs savo suorganizuotam pabėgėlių registracijos biurui ir buvęs komiteto įgaliotiniu ypatingiems reikalams. Petrapily centrinį komitetą sudarė pirm. M. Yčas, v.pirm. P. Leonas (vėliau išvykęs į Maskvą), sekr. St. Šilingas ir ižd. J. Kubilius (po jo mirties dr. J. Januškevičius) ir nariai kun. K. Olšauskis, J. Balčikonis, adv. A. Tumėnas (Voroneže) ir inž. T. Naruševičius (Maskvoj). Paskutinieji du į centrinį komitetą buvo kooptuoti tik Rusijoj. Reikalų vedėju iš Rygos buvo pasikviestas kun. J. Tumas, kuriam talkino Pr. Penkaitis, vėliau J. Linartas. Pirmaisiais ypatingaisiais įgaliotiniais buvo adv. F. Valiukas, V. Turas ir M. Sleževičius. Be to, atskirose vietovėse buvo vietiniai centrinio komiteto įgaliotiniai. Prie komiteto veikė eilė sekcijų. Dvasininkų sekcijai vadovavo prof. kun. Pr. Būčys, agronomų — Sergijus Klimas, technikų — St. Ši-

Rusijos lietuvių organizacijų, besirūpinančių nuo karo nukentėjusių šelpimu, suvažiavimo Petrapilyje 1916 II 23 prezidiumas: (iš dešinės) A. Purėnas, M. Yčas, Pr. Mašiotas, A. Spurga, P. Leonas, K. Šalkauskis, Č. Petraškevičius ir R. Skipitis

lingas ir reikalų vedėjas dail. Ad. Varnas, kultūros — Klemensas Skabeika, švietimo — kun. P. Jakubėnas. Švietimo sekcijos žinioje buvo komiteto įsteigta lietuviška spaustuvė, kurioje buvo spausdinami laikraščiai ir knygos. Kiek vėliau kultūros ir švietimo sekcijos buvo sujungtos į kultūros ir švietimo sekciją, kurioje nuo 1917 pradžios teko, be Kl. Skabeikos, dar dirbti Adolfui Klimui ir dar, po poros mėnesių, Stasiui Matijošaičiui. Spaustuvės faktinis tvarkytojas ir vedėjas buvo J. Rinkevičius. Kun. P. Jakubėnas buvo suorganizavęs biurą, per kurį buvo susirašinėjama su okupuota Lietuva.

1916 pradžioje komitetas turėjo užregistravęs 114.000 lietuvių pabėgėlių ir per 80 savo skyrių. Tuo laiku buvo įsteigtos įvairiose vietose 64 pradžios mokyklos pabėgėlių vaikams ir apie tiek pat prieglaudų vaikams ir seneliams. Vėliau visoj Rusijoj buvo susidarę 254 skyriai ir tiek pat pradžios mokyklų su lietuvių kalbos dėstymu, o pačių pabėgėlių bei tremtinių buvo daugiau kaip 200.000.

Be Tatjanos komiteto, prie Rusijos vidaus reikalų m-jos buvo suorganizuota speciali taryba pabėgėlių globai tvarkyti. Į šią tarybą buvo deleguoti Valstybės dūmos 7 nariai, jų tarpe M. Yčas, o lietuvių centro komitetui šioj taryboj atstovavo St. Šilingas ir K. Šalkauskis. Per šią tarybą ėjo visos lėšos, valstybės iždo asignuojamos įvairiems komitetams arba organizacijoms. M. Yčo įtaka Tatjanos komitete tiek buvo iškilusi, kad jis buvo vėliau išrinktas šio komiteto v.pirm. ir A. B. Neidgardo pavaduotoju, todėl lengviau būdavo išgauti reikiamų lėšų lietuvių komitetui arba jo skyriams. Mėnesinė komiteto sąmata buvo ligi pusės milijono rublių. Jau 1915 XI buvo gauta komitetui iš rusų 1.400.000 rb.

Rusų kariuomenė, besitraukdama iš M. Lietuvos, buvo paėmusi belaisviais nemaža civilių žmonių, kurių tarpe didesnė dalis buvo lietuvių. Jie buvo ištremti daugiausia prie Volgos, ir jų padėtis, kaip Vokietijos piliečių, buvo gana sunki. Komitetui pavyko įtikinti Rusijos vyriausybę, kad tie iš M. Lietuvos ištremtieji yra tokie pat lietuviai, tik Vokietijos piliečiai, ir tada rusų administracija jų nebespaudė, nors griežtai laikė savo priežiūroje, o lietuvių komitetas galėjo jiems teikti šiokią tokią pagalbą.

Kai buvo pastebėta, kad rusų organizacijos savo įvairiose anketose bei raštuose nemini lietuvių vardo, o vis dėlto minimi kitų tautybių žmonės, tapę pabėgėliais, 1915 pabaigoj komitetas paruošė tinkamą raštą ir įteikė Žemietijų ir Miestų s-goms. Į šį raštą buvo atsižvelgta, ir tų visokių anketų blankai iš naujo buvo atspausdinti, ir lietuvių vardas buvo minimas.

Lietuvių komitetas gavo iš rusų vyriausybės įvairių lengvatų, pvz. geležinkeliais gabenti siuntinius papigintu tarifu, o centrinio komiteto ir jo skyrių atsakingi darbininkai buvo atleisti nuo karinės prievolės. Tai davė progos į pabėgėlių šelpimo darbą įtraukti daugiau lietuvių darbuotojų. Tokių atleistųjų buvo arti 300.

Be Petrapilio centrinio komiteto skyrių, įvairiose vietovėse buvo dar kitų anksčiau įsikūrusių draugijų nukentėjusiems nuo karo šelpti (žmonių paprastai taip pat lie-

Lietuvių Draugija

tuvių komitetais vadintų), kurios veikė savarankiškai, bet palaikė glaudžius ryšius su centriniu komitetu ir gaudavo iš jo lėšų. Tokių draugijų buvo Maskvoj, Petrapily, Odesoj, Kijeve, Rygoj, Helsinky (žr. šias vietoves). Sibire, Čitos mieste, veikė M. Čepo vadovaujama Užbaikalio liet. labdarybės d-ja tremtiniams šelpti, lėšomis aprūpinama centrinio komiteto. Maskvos lietuvių komitetas beveik viską savarankiškai dirbo, bet savo darbui lėšas taip pat gavo iš centrinio komiteto. Dar 1915 Maskvos lietuvių komitetas išleido pradžios mokykloms antrąja laida Kl. Skabeikos elementorių ‚Kas skaito rašo — duonos neprašo', o 1916 — antriesiems mokslo metams skaitymų knygą Vainikėlį, kurį sustatė mokytojai M. Vasiliauskas, K. Ambrozaitis, V. Arminaitė ir Ign. Statkevičius. Maskvoje išleisti vadovėliai paragino ir centrinio komiteto kultūros ir švietimo sekciją uoliau spausdinti ir kitus mokyklinius vadovėlius bei knygas.

Centrinio komiteto pastangomis Kryme prie Jaltos buvo įsteigta lietuvių džiovininkų sanatorija, kuria pasinaudojo keli šimtai lietuvių. Sanatorijos vedėjas dr. A. Sketeris, jam mirus — dr. J. Mikelėnas.

Be labdaros darbo, centrinis komitetas rūpinosi ir kultūriniais lietuvių reikalais. Ypatingai čia pabrėžtina jo suorganizuotos lietuvių aukštesniosios mokyklos. Dar Vilniuje komitetas šelpė kelis šimtus moksleivių, vėliau komiteto įgaliotinių (kun. K. Olšauskio, J. Balčikonio ir J. Vokietaičio) atgabentų į Voronežą. Dalis tų mokinių Vilniuj mokėsi ten atsikrausčiusioje Vilkaviškio berniukų gimn. Jos dir. rusas Slasčevskis norėjo, kad ir Voroneže komitetas tęstų šalpą, bet nenorėjo lietuvių k. dėstymo. Tada M. Yčas, gerai pažinojęs švietimo komisijos narį Voronkovą, per jį priėjo prie švietimo ministro P. N. Ignatjevo ir gavo leidimą Voroneže įsteigti savo vardo berniukų ir mergaičių gimnazijas su pilnomis teisėmis. Tatjanos komitetas iš pat pradžių tam reikalui asignavo 100.000 rublių. Berniukų gimnazija buvo atidaryta 1915 IX 23. Iš pradžių mokinių buvo per 300, o po trijų mėn. jų buvo 498 (iš jų 418 lietuvių). 1916 pavasarį išleista pirmoji 46 abiturientų laida, iš kurių pusė buvo lietuviai — 23. Pirmais metais direktoriavo Slasčevskis, vėliau Pr. Mašiotas, o inspektoriavo inž. K. Šakenis. Be jų, mokytojavo J. Jablonskis, J. Balčikonis, M. Šikšnys, J. Vokietaitis, kun. Astrauskas, Z. Žemaitis, Br. Untulis, kun. J. Šepetys, J. Špokevičius, kun. M. Krupavičius ir kt. Mergaičių gimn. suorganizuoti M. Yčas pavedė Pr. Mašiotui. Ši gimn. buvo mažesnė, pradžioj tebuvo 96 mokinės. Mergaičių gimn. dėstė K. Šepetienė, A. Bliūdžiūtė, J. Jablonskytė, S. Čiurlionienė ir kt. Abi šios gimn. vadinosi M. Yčo vardu. Be jų, dar veikė į Voronežą atkelti Saulės mokytojų kursai, vadovaujami J. Vokietaičio, su 77 mokiniais (lietuvių k. dėstė S. Čiurlionienė, lotynų k. — J. Balčikonis). Pats komitetas dar buvo Voroneže suorganizavęs pedagogijos kursus, buhalterijos kursus, dvi dviklases mokyklas ir vėliau J. Yčo vadovaujamą lietuvių mokytojų institutą. Dalis moksleivių lankė Voroneže iš Vilkaviškio evakuotą gimnaziją, kurioje lietuvių kalbą dėstė J. Damijonaitis, ir rusų aukštesniąsias mokyklas, jie buvo taip pat lietuvių komiteto šelpiami. Moksleivių bendrabučių Voroneže buvo 10 (3 mergaičių ir 7 berniukų). 1916 pradžioj komiteto bendrabučiuose gyveno 873 moksleiviai. Centrinio komiteto įgaliotiniu visų moksleivių globai buvo kun. K. Olšauskis, vėliau kun. J. Jasienskis.

Petrapily centrinis komitetas išlaikė bendrojo lavinimo kursus, įsteigtus 1915 X ir nuo 1917 IX perorganizuotus į lietuvišką gimnaziją (kursų vedėjas ir paskui dir. Ant. Purėnas). Pirmaisiais metais klausytojų buvo apie 300. Kursuose visi dalykai buvo dėstomi rusų k., o lietuvių k. kaip mokomasis dalykas, gimnazijoj — visi dalykai dėstyti lietuviškai, o rusų k. kaip mokomasis dalykas. Tarp mokytojų buvo K. Būga, J. Chodakauskaitė, kun. P. Jakubėnas, kun. J. Tumas, K. Puida, F. Damijonaitis, V. Matulaitis, A. Liutkevičiūtė, O. Jablonskytė, J. Baronas, K. Sklėrius, J. Zikaras, B. Mėginaitė ir kt.

Žiburio mergaičių progimnazija, išsikėlusi iš Marijampolės, buvo apsistojusi Tambove. Jos vyriausiu tvarkytoju buvo Žiburio d-jos pirm. kun. dr. M. Gustaitis, kuris kaip Marijampolės valstybinės berniukų gimnazijos kapelionas kartu su ta gimnazija buvo apsigyvenęs Jaroslavlyje. Gavus leidimą, ta progimnazija buvo praplėsta į 7 klasių gimnaziją, kuri 1918 rudenį išleido 12 abiturienčių. Šia mokykla pasinaudojo 219 mergaičių. Mokytojai ir mokinių bendrabučiai buvo aprūpinami iš Tatjanos komiteto gautomis lėšomis. Gim-

nazijai ir bendrabučiams vadovavo kun. dr. P. Bielskus.

Amatų mokyklų organizavimu ypačiai pasižymėjo Pr. Penkaitis. Centrinio komiteto pavestas jis pirmiausia suorganizavo amatų mokyklą ir atitinkamas dirbtuves Jaroslavlyje, o vėliau dvi amatų mokyklas su dirbtuvėmis Jekaterinoslave. Smolenske panašų darbą varė A. Vosylius. Tokių amatinių dirbtuvių buvo ir Petrapily, Maskvoj, Voroneže ir kt. Šioj srity reiškėsi ir Pr. Kuzma.

Centrinis komitetas šelpė ir studentų jaunuomenę, einančią mokslus Maskvos, Petrapilio, Odesos, Kijevo ir kt. universitetuose bei aukštosiose mokyklose.

Centrinis komitetas rūpinosi ir ryšiais su užsieniu bei jo lietuviais, o taip pat ir bendruoju Lietuvos laisvės reikalu. Ypač jam rūpėjo, kad kituose kraštuose susidarytų lietuvių organizacijos šelpti Lietuvoj pasilikusius žmones bei vokiečių nelaisvėn patekusius lietuvius belaisvius. 1915 X buvo sušaukta Stockholmo konferencija (žr. Stockholmas) ir suorganizuotas Švedų-lietuvių komitetas palaikyti ryšiui su Lietuva ir jos vargstantiems žmonėms teikti bent šiokios tokios pagalbos. Šio komiteto reikalų vedėju buvo paskirtas centrinio komiteto įgaliotinis J. Aukštuolis, kuriam netrukus padėjėju buvo atsiųstas dar I. Šeinius-Jurkūnas. Į Kopenhagą centrinio komiteto įgaliotiniu buvo nusiųstas J. Savickis, Danijos Raudonojo Kryžiaus globoj sudaręs lietuvių sekciją rūpintis pagalba Vokietijoj ir Austrijoj esantiems karo belaisviams ir civiliniams imtiniams. Šveicarijon centrinio komiteto įgaliotiniu buvo paskirtas St. Šalkauskis. Be savo tiesioginių šalpos uždavinių, visi šie įgaliotiniai vykdė ir politinį informacijos Lietuvos reikalu uždavinį. Kai 1916 Valstybės dūmos parlamentinė delegacija lankėsi Anglijoj, Prancūzijoj, Italijoj, jos narys M. Yčas naudojosi proga atstovauti ir lietuviškus reikalus kaip lietuvių centrinio komiteto Rusijoj pirmininkas. Šios kelionės metu jis pirmininkavo vad. lietuvių Lozanos I konferencijai (žr. Lozana) ir gavo audienciją pas Benediktą XV, kuriam įteikė memorandumą su prašymu pasaulio kat. bažnyčiose paskirti Lietuvių dieną (žr.). Tais pačiais 1916 centrinio komiteto įgaliotiniai pirm. M. Yčas ir kun. J. Žilius atliko kelionę į JAV glaudesniam ryšiui užmegzti su JAV lietuviais.

Centrinio komiteto organu buvo Lietuvių Balsas (žr.), ėjęs iš pradžių Petrapily, o vėliau Voroneže ligi 1918 II, kada visa Rusijos valdžia jau buvo galutinai patekusi į bolševikų rankas. Pirmiausia bolševikai užgrobė visas įstaigas Petrapilyje, kurios buvo pavestos įgaliotiniui L. Noreikai, kai centrinis komitetas evakavosi į Voronežą. Neilgai trukus V. Kapsukas-Mickevičius, Č. Petraškevičius, V. Bielskis ir V. Požėla atvyko į Voronežą ir prievarta perėmė centrinio komiteto įstaigas, gi komiteto pirm. M. Yčas mėnesį buvo bolševikų iškalintas.

M. Yčas, Atsiminimai (ypač II 10–60 ir 93–164, III 102–119) 1935–36; (") Rusijos lietuvių pastangos kovose už Lietuvos nepriklausomybę (Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis [2]1955, 32–49). *Ad.K.*

Lietuvių Draugija SSSR Tautų Kultūrai Pažinti veikė nuo 1929 (įstatai patvirtinti 1929 X 4, steigiamasis susirinkimas įvyko 1929 XII 8). Tarp steigėjų buvo M. ir Vc. Biržiškos, K. Jablonskis, Ign. Jonynas, V. Ruzgas ir kt. Iš karto d-jon įsirašė 26 nariai, 1939 buvo apie 40 narių. Pirmąją valdybą sudarė M. ir Vc. Biržiškos, V. Krėvė-Mickevičius, Ign. Jonynas ir Pr. Augustaitis, VDU hum. mokslų fak. profesoriai. Ilgiau pirmininkavo M. Biržiška, I. Jonynas, V. Krėvė-Mickevičius, o paskutiniu pirmininku trumpą laiką buvo J. Paleckis. D-ja rūpinosi grąžinti iš Sov. Rusijos savo laiku pagrobtą Lietuvos Metriką, bet pastangos liko tuščios. Surengė eilę sovietinių parodų Kaune (Sov. Ukrainos grafikos 1931, Sov. knygos 1935, Sov. motinos ir vaiko 1940 ir kt.), o Maskvoje liet. knygos parodą (1940). Valstybinės operos solistai Kučingis ir Staškevičiūtė koncertavo Maskvoje. Valstybės teatre surengtas Čaikovskio mirties minėjimas. 1935 suorganizuota ekskursija į Sov. Rusiją (dalyvavo minėtieji pirmosios v-bos nariai ir B. Sruoga). Rengta paskaitų apie Sovietų mokslinius laimėjimus (prof. S. Kolupaila ir kt.). D-jos žymesnius žygius finansavo Lietuvos užsienio reikalų m-ja. 1938–39 d-jos narių mažumoj pradėjo reikštis prosovietinės tendencijos. D-ja likvidavosi 1940, Lietuvą užėmus Sovietams.

Lietuvių Ekonominis Centras žr. Amerikos Lietuvių Ekonominis Centras (raidėj A, o taip pat papildymų tome).

Lietuvių Enciklopedija žr. papildymų tomą.

Lietuvių-Estų Draugija plėsti šių tautų kultūriniams santykiams buvo įst. Kaune 1927 III 27. Kasmet vasario 24 buvo ruo-

šiami Estijos nepriklausomybės minėjimai Kaune ir kitose Lietuvos vietose. Ypač iškilmingai Karininkų ramovėj Kaune, pasikviečius Estijos operos solistus, buvo atšvęsta Estijos nepriklausomybės 20 m. sukaktis 1938. D-jos delegacija dalyvaudavo nepriklausomybės šventės iškilmėse Talinе. Retkarčiais buvo suorganizuojamos ekskursijos menininkų, visuomenininkų ir kt. apsilankymai Estijoje. Suderinus veiklą su Lietuvių-Latvių Vienybės D-ja (žr.), trijų Pabaltijo kraštų šešios atitinkamos d-jos bendrai kasmet šaukdavo kongresus, kurių paskutinis įvyko Talinе 1940 VI 13–15. Ilgametis d-jos pirm. buvo Kauno burmistras J. Vileišis. D-joj veikė St. Šilingas, gen. Vl. Nagevičius, Pr. Penkaitis, Pr. Stakelė, J. Šatas, Vosylius, V. Bičiūnas, K. Žalkauskas, mjr. Ardickas, E. Laucevičius, P. Brazaitis, vet. gyd. Sniečkienė (estė), mkt. Andriulytė ir kt. 1938 d-ja turėjo 108 narius. Bolševikai d-ją uždarė 1940.

Lietuvių Evangelikų Liuteronų Sąjunga Pagalba įregistruota Tauragėje 1923 XI, veikė ligi 1936. Steigėjai: mkt. Mikas Jonušaitis, Mikas Preikšaitis (abu iš Tauragės ev.-liut. par.), karininkas Andrius Gintautas ir stud. Kristupas Gudaitis (abu iš Ž. Naumiesčio ev.-liut. par.). Steigiamajame s-gos susirinkime dalyvavo Kauno, Jurbarko, Šilalės, Batakių, Ž. Naumiesčio, Kretingos, Tauragės, Sudargo ir kt. ev.-liut. par. atstovai. S-gos pirmasis ir ilgametis (10 m.) pirm. buvo dr. K. Gudaitis. S-gos tikslas bei uždaviniai: 1. kelti dvasinį, kultūrinį ir tautinį liet. ev. susipratimą, 2. raginti bei remti ev. jaunimą eiti mokslus, reikalinguosius paremti pašalpomis ir išrūpinti stipendijų, 3. rūpintis liet. ev., kurie reikalingi pašalpos bei prieglaudos, 4. rūpintis liet. ev. spauda ir 5. palaikyti glaudžius santykius su M. Lietuvos liet. ev. Sąjunga turėjo apie 3000 narių ir per 12 savo gyvavimo metų buvo įsteigusi savo skyrius daugely ev. par. (Tauragėje, Ž. Naumiestyje, Sudarge, Batakiuose, Šilalėje, Kretingoje, Šilinėje, Jurbarke, Žvyruose, Marijampolėje, Kaune ir kt.), viso apie 30 skyrių. Prie skyrių veikė jaunimo rateliai, o s-gos ribose veikė ev. moterų šalpos organizacija. Skyriai veikliai dalyvavo parapiečių organizavime bei švietime, ruošdami religinio ir tautinio turinio paskaitas, vaidinimus, jaunimo iškylas, chorus, vaikų darželius ir kt. S-ga buvo stipri bei veikli parama liet. ev. sinodui ir jo rinktiems atstovams ev.-liut. konsistorijoje atstovaujant ir ginant liet. ev.-liut. reikalus. S-ga su M. Lietuvos draugyste Sandora įsteigė ir išlaikė prieglaudą Tauragės dv. S-ga leido dvisavaitinį laikraštį Srovę (1931–34) ir išleido Srovės kalendorių 1934; 1935–39 tiems reikalams ėjo savaitinis laikraštis Evangelikų Kelias (žr.

Lietuvių Evangelikų Sąjungos steigiamasis suvažiavimas Kaune 1936 X 5: viršuje — suvažiavimo dalyviai, apačioj kampe — suvažiavimo prezidiumas (iš kairės): prof. dr. P. Jakubėnas, prof. dr. V. Gaigalaitis, dr. K. Gudaitis, dr. A. Juška ir dr. O. Stanaitis

Kelias). M. ir D. Lietuvos liet. ev. sujungimo tikslu įkūrus bendrąją Lietuvių ev. s-gą (žr.), s-ga Pagalba 1936 sustojo veikusi, o jos skyrių ir narių dauguma įsijungė į naująją s-gą. *K.Gdt.*

Lietuvių Evangelikų Sąjunga įregistruota 1936 V 11. Besireiškianti nevienovė tarp atskirų liet. ev. grupių buvo skatinanti priežastis steigti bendrą s-gą D. ir M. Lietuvos liet. ev. jungti. Dėl to, iš anksto susitarus su liet. reformatais ir Klaipėdos krašto liet. evangelikais, 1936 X 5 Kaune, Žemės Ūkio Rūmuose, įvykusiame bendrame steigiamame susirinkime gausiai dalyvavo lietuviai liuteronai, reformatai ir Klaipėdos krašto lietuviai evangelikai: 42 įgalioti L.E.S. skyrių atstovai, 30 Klaipėdos krašto įvairių organizacijų ir visuomenės atstovų, 24 ev.-reformatų atstovai, 87 kitų organizacijų atstovai bei svečiai. S-gos centro valdybon išrinkta: dr. Otonas Stanaitis (pirm.), doc. kun. Jonas Pauperas, Karolis Žalkauskas, prof. dr. Povilas Jakubėnas (ev.-ref. vardu), mkt. Mikas Jonušaitis, prof. dr. Vilius Gaigalaitis (M. Lietuvos liet. ev. vardu), dr. Kristupas Gudaitis ir kun. Petras Dagys. L.E.S. turėjo apie 4000 narių ir antra tiek rėmėjų bei prijaučiančių; skyrių buvo 42, beveik visose ev. par.: Kaune (1 liut. ir 1 ref.), Šančiuose, Tauragėje, Ž. Naumiesty, Kretingoje, Šilalėje, Batakiuose, Jurbarke, Skirsnemunėje, Sudarge, Garliavoje, Marijampolėje, Pilviškiuose, Skuode, Liudvinave, Kybartuose ir kt. S-gos ribose prie skyrių veikė jaunimo kuopelės ir ev. moterų labdarybės skyriai; kai kuriose parapijose veikė ir vaikų darželiai. S-gos tikslas ir uždaviniai: 1. suartinti ir jungti D. ir M. Lietuvos lietuvius ev., 2. organizuotai rūpintis liet. ev. jaunimo dvasiniu ir tautiškai kultūriniu auklėjimu, 3. parapiečių organizacinio ir valstybinio susipratimo kėlimas, 4. liet. ev. spauda, šalpa ir labdarybė. L.E.S. glaudžiai bendradarbiavo su liet. ev. sinodu ir konsistorija. *K.Gdt.*

Lietuvių Farmacininkų Sąjunga Rusijoje veikė I pas. karo metu. Kai karui prasidėjus 1914 pabaigoje Maskvoje susitelkė nemaža lietuvių farmacininkų, iniciatorių grupė (K. Grybauskas, J. Makauskis, Vl. Narbutas, St. Nasvytis, A. Sutkus, J. Valentinavičius, A. Žukauskas-Vienuolis) nutarė steigti L.F.S. tikslu burti jon visus liet. farmacininkus, išsisklaidžiusius įvairiuose Rusijos miestuose, saugoti juos nuo ištautėjimo ir raginti, laikui atėjus, grįžti Lietuvon. 1915 pradžioje įvyko steigiamasis susirinkimas, kuris patvirtino įstatus ir išrinko valdybą iš J. Makauskio (pirm.), Vl. Narbuto, St. Nasvyčio, A. Sutkaus ir Tartylos. Greitu laiku narių įsirašė per 200, daugiausia iš Maskvos. 1916 pradžioje pradėta neperiodiškai leisti laikraštį Farmaceutų Reikalus (red. A. Sutkus). Laikraštis sustojo ėjęs 1917 gale. Tuo pat laiku nustojo veikusi formaliai ir s-ga, nors faktiškai ji veikė dar ligi 1918 V, kuomet valdyba (Makauskis, Narbutas, Nasvytis ir Žukauskas) išvyko Lietuvon. Apsigyvenę Vilniuje, valdybos nariai pranešė liet. farmacininkams, kad s-gos veikla tęsiama toliau ir nutarė sušaukti pirmą liet. farmacininkų suvažiavimą Vilniuj 1918 X. Bet dėl geležinkelių susisiekimo pakrikimo iš tolimesnių vietų niekas atvykti negalėjo, todėl susirinkimas neįvyko. Buvo tik keliolikos asmenų pasitarimas, kuriame prov. Jonas Makauskis buvo numatytas siūlyti farmacijos skyriaus prie sveikatos departamento viršininku (sveikatos departamentas prašymą patenkino, ir šias pareigas J. Makauskis pradėjo eiti nuo 1918 XI 18). Vėliau įsikūrė Lietuvos farmaceutų s-ga (žr.). *J.Mk.*

Lietuvių Fizikos ir Matematikos Mokytojų Draugija įsikūrė 1937 Kaune. Nariais buvo tik Kauno aukštesniųjų mokyklų mokytojai ir vienas kitas universiteto mokomojo personalo narys. Didesnės veiklos neišvystė. Turėjo keletą pasitarimų programų, vadovėlių ir metodiniais klausimais. Darbą nutraukė 1940 bolševikų invazija.

Mokytojų Al. Pakalniškio ir A. Zujaus iniciatyva tuo pat vardu 1950 suorganizuota kuopelė veikia Čikagoje, kurion įsirašė 17 mokytojų. Jos visas darbas ribojasi organizavimu paskaitų matematikos, fizikos ir astronomijos klausimais. Tiek Lietuvoje, tiek Čikagoje d-jai vadovauja M. Krikščiūnas. *M.Kr.*

Lietuvių Frontas Kaune 1934 II 17 — V 10 ėjęs dvisavaitinis informacinis laikraštis. Leido ir red. V. M. Vabuolas.

Lietuvių Frontas (stp. LF) rezistencinė organizacija, kilusi 1941 Lietuvoje, pogrindyje, vokiečių okupacinei valdžiai sustabdžius laikinosios vyriausybės veikimą ir uždarius Lietuvių Aktyvistų Frontą (žr.). Siekdamas sukliudyti okupacinės valdžios užmačias ir reikšti lietuvių tautos nusistatymus, LF stebėjo ir demaskavo okupanto sumanymus bei kėslus ir formavo lietuvių opiniją. Tai darė LF politinis-informacinis

Lietuvių Fronto Bičiulių studijų savaitės Kennebunk Port, Me., 1958 metu žuvusiųjų už Lietuvos laisvę pagerbimas. Kalba prof. J. Brazaitis Nuotrauka *V. Maželio*

skyrius. Karinis skyrius telkė karinius branduolius ir rinko ginklus tam atvejui, jei, sugriuvus frontui, tektų palaikyti krašte tvarką ginklu ar pasipriešinti invazijai. Informacijos reikalui nuo 1943 I LF leido pogrindinį Į Laisvę ir politinės apžvalgos savaitinį Lietuvių biuletenį. Atskiri LF sambūriai leido Vardan Tiesos, satyrinį Pogrindžio Kuntaplį, Lietuvos Judą (atsidavusių okupantui asmenų registracija) ir kt.

LF dalyvavo bendros rezistencinės vadovybės — Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto — sudaryme. LF atstovai buvo jo v.pirm. ir politinės komisijos pirm. Raudonajai armijai 1944 antrą kartą okupavus Lietuvą, LF atstovas Vlike vienintelis iš Vliko narių nepasitraukė iš krašto, pasiryžęs dalintis tautos likimu. Su kitomis rezistencijos organizacijomis LF sudarė krašto rezistencinę vadovybę kovai su sovietine okupacija ir sovietiniu kolonizmu Lietuvoje.

Po karo Vliką atkūrus Vokietijoje, LF atstovai vadovavo Vliko Vykdomosios Tarybos informacijų tarnybai, paskiau užsienio reikalų tarnybai. 1952 VIII 5 LF iš Vliko pasitraukė. LF atstovais Vokietijoje atkurtame Vlike buvo dr. Adolfas Damušis, dr. Pranas Padalis, Juozas Brazaitis, Algirdas Grigaitis, Viktoras Gailius, dr. Zenonas Ivinskis.

L F B i č i u l i a i (LFB) susiorganizavo Jungtinėse Valstybėse buvusių LF narių inicityva 1951. LFB siekia: veikti laisvojo pasaulio sąžinę ir žadinti jo veiklumą pavergtai Lietuvai padėti; atskleisti okupanto kėslus ir nusikaltimus teisei, žmoniškumui ir taikai; palaikyti gyvą tautinio solidarumo ryšį tarp laisvųjų lietuvių ir lietuvių tėvynėje bei ištrėmime; ugdyti Lietuvos laisvės kovų pagarbų atminimą; įsąmoninti laisvuosius lietuvius, kad pagarba ir lojalumas gyvenamajam kraštui nekliudo lietuviui visur ir visada būti lietuviu; padėti jaunajai išeivių kartai kilti į mokslus; surasti ryšį su vyresniąja karta, išlaikyti lietuviško gyvenimo dvasią; remti tautinių vertybių kūrėjus ir kūrybinius laimėjimus nešti į visuomenę; remti savo tautinės bendruomenės susiorganizavimą; skleisti pilnutinės demokratijos idėjas ir vykdyti demokratinius nusiteikimus.

LF Bičiuliams gali priklausyti lietuvis ar lietuvė, kurie pritaria LFB siekimams, įsipareigoja vykdyti LFB organizacines prievoles, pasiryžta laikytis krikščioniškosios moralės.

LFB sambūriai veikia Amerikoje, Australijoje, Europoje. Gausiausi LFB sambūriai yra JAV. LFB kiekviename krašte tvarkosi autonomiškai. JAV LFB valdyba eina ir LFB vyriausios valdybos pareigas. Nuo 1953 LFB Jungtinėse Valstybėse leidžia trimėnesinį žurnalą Į Laisvę. LFB organizuoja studijų savaites, rengia Lietuvos laisvės kovų minėjimus, organizuoja mokslus einančiam jaunimui stipendijų, organizuoja tautinių tradicijų (Joninių, Kūčių ir kt.) praktikavimą. *J.Brz.*

Lietuvių Gailestingųjų Seserų Draugija žr. Medicina.

Lietuvių Giedotojų Draugija Tilžėje žr. Giedotojų draugija.

Lietuvių ‚Globos' Draugija (Lietuvių Globa šelpti mūsų broliams lietuviams belaisviams iš Prūsų Lietuvos) įsteigta 1914 Vilniaus lietuvių, daugiausia moterų (V. Landsbergienė, F. Bortkevičienė ir kt.), M. Lietuvos karo belaisviams ir tremtiniams šelpti. Iš M. Lietuvos rusai išvežė per 12.000 senelių, moterų ir vaikų apgyvendinti Rusijos gilumoje žiauriose sąlygose. Vilniaus lietuviai rūpinosi pravežamais pro Vilnių M. Lietuvos tremtiniais, juos registravo ir šelpė. Iš to moterų būrelio vėliau išaugo atskira d-ja, kurios įgaliotiniai dūmos atstovas Pr. Keinys ir inž. St. Kairys 1914–15 žiemą apvažiavo Saratovą, Simbirską ir kt. apylinkes suregistruodami M. Lietuvos tremtinius ir suteikdami pirmąją šalpą. Šalpos darbui lėšas sudėdavo patys lietuviai Lietuvoje ir JAV, nes rusų šalpos įstaigos ‚priešo' žmonėms nieko neskyrė. Vilnių užėmus vokiečiams, jos centras išsikėlė Petrapilin, kur ‚Globai' vadovavo F. Bortkevičienė (sekr. Zigmas Valaitis). 1916 I sudaryta dalinė registracija rodė M. Lietuvos tremtinių per 8000, o d-ja teįstengė šelpti tik 4557 (iki 6 metų — 428, 6–15 — 1122 ir per 70 — 283). Savo našlaičių 3 prieglaudose d-ja išlaikė 85 (1917 — 55), 6 pradžios mokyklose 150 vaikų (laikomų bendrabučiuose), 4 senelių prieglaudose 150 (beveik visi ligoniai) asmenis, išleisdama daugiau kaip po 4000 rb. kas mėn. (1917 vos po 3350), kai įmanomai šalpai reikėjo nors po 18.800 rb. mėn. 1917 po spalio revoliucijos bolševikams nacionalizavus banke paskutines d-jos sumas ir tik ką gautas iš JAV aukas, visoks šalpos darbas sustojo, o 1918 II buvo uždaryta ir pati d-ja.

Lietuvių ‚Grūdo' Draugija žr. Grūdas.

Lietuvių-Gudų Draugija įsikūrė 1925 (įregistruota 1925 XI 19). Steigėjai buvo prof. V. Čepinskis, dr. J. Purickis, M. Šalčius, V. Lastauskas (Lastouski) ir kt. Žymesnės veiklos neišvysčiusi, d-ja sunyko ir 1929 I 17 buvo išregistruota kaip nebeveikianti. Iš naujo ji buvo atgaivinta 1933 V 2 Lietuvos gudų veikimo centro (įsikūrusio 1933 II 19) iniciatyva. Pirmininku buvo išrinktas inž. K. Duš-Dušauskas. Djon buvę įstoję Pr. Augustaitis, inž. Aukštuolis, M. Biržiška, V. Borisevičius, T. Ivanauskas su žmona Honorata, J. Purickis, L. Vailionis, E. Volteris ir kt.

Lietuvių Informacijos Biuras 1. (Bureau d'Information de Lithuanie, Lietuvos informacijų biuras) įsteigtas P a r y ž i u j e 1911 J. Gabrio. Tais pat metais J. Gabrys dalyvavo Londono tautų kongrese ir pirmą kartą Europos akivaizdoje iškėlė Lietuvos reikalą įteikdamas prancūzų ir anglų kalbomis atspaudintą memorandumą, kuriame buvo pabrėžtas lietuvių tautos skirtumas nuo slavų ir germanų. 1912 kartu su prancūzų žurnalistu Jean Pélissier J. Gabrys įkūrė Paryžiuje mėnesinį žurnalą Les Annales des Nationalités, apie kurį pradėjo grupuotis ir kitos pavergtosios tautos; Paryžiuje buvo sušauktas pirmasis pavergtųjų tautų suvažiavimas, įkūręs Pavergtųjų tautų sąjungą (Union des Nationalités), kurios pirm. buvo prof. P. Painlevé (vėliau Prancūzijos ministras pirm.), v.pirm. prof. Ch. Seignobos, sekr. J. Pélissier, reikalų vedėjas J. Gabrys. 1914 aukų rinkti J. Gabrys išvyko į JAV. 1915 pradžioje jis grįžo į Paryžių ir rudenį L.I.B. (drauge su Pavergtųjų tautų s-ga ir jos leidiniu) perkėlė Šveicarijon, į L o z a n ą. Pradžioje L.I.B. sutapo su vienu J. Gabriu (jis vienas sudarė biurą). 1916 V 30 — VI 4 pirmojoj Lozanos lietuvių konferencijoj buvo nutarta biurą reorganizuoti, papildant jį dviem nariais: vienu iš Lietuvos ir vienu iš JAV; biuro narius parinkti buvo pavesta numatytai Lietuvių tautos tarybai (žr.). Į perorganizuotą biurą J. Gabriui netrukus talkon atėjo kun. J. Purickis sekretoriumi ir Vl. Daumantas (Dzimidavičius) iždininku. Po mėnesio įvykusioj II lietuvių Lozanos konferencijoj buvo ratifikuoti I konferencijos nutarimai ir biurui pavesta išdirbti bei vykdyti politi-

Lietuvių Informacijos

nės akcijos programą, kol susiorganizuos taryba. Belaukiant šios tarybos susiorganizavimo, J. Gabrys veikė ‚Lietuvių tautos tarybos delegacijos' vardu. Tokia taryba buvo sudaryta 1917, iš JAV atvykus kun. dr. V. Bartuškai, o iš Rusijos kun. K. Olšauskiui; iš Lietuvos niekas nebuvo vokiečių išleistas. Sudarytoji taryba (JAV katalikų Lietuvių tautos tarybos atstovas kun. dr. V. Bartuška, Šveicarijos lietuvių atstovai kun. J. Purickis ir kun. Vl. Daumantas, Benedikto XV paskelbtajai Lietuvių Dienai pravesti vykdomojo komiteto pirm. kun. K. Olšauskis ir biuro vedėjas J. Gabrys) buvo pavadinta Vyriausia lietuvių tautos taryba, bet faktiškai ji nesusiorganizavo tokia, kokia buvo planuota (iš Lietuvos, Rusijos ir JAV lietuvių oficialių atstovų). Tai tačiau nebuvo kliūtis biurui atlikti daug reikšmingo darbo. Be anksčiau suminėtųjų, į biuro darbą įsijungė naujų jėgų: nuo 1917 pradžios jo vicepirmininku įėjo kun. dr. V. Bartuška; kurį laiką biuro bendradarbis buvo kun. K. Olšauskis; vėliau, J. Purickiui išvažiavus Berlynan, biure dirbo dar kun. A. Steponaitis. Biuras leido prancūzų ir anglų k. Pro Lithuania (vėliau rašė be h), pradėtą leisti dar Paryžiuje ir nuo 8 nr. perkeltą į Lozaną. Vokiečių kalba nuo 1916 V buvo leidžiamas Litauen mėnesinis leidinys, ėjęs ligi 1919 II (Pro Lituania ėjo ligi 1918 galo). Litauen prižiūrėjo J. Eretas ir M. Ašmys, o Pro Lituania ir olandų kalba leidinius tvarkė Padovani ir Schurman. Be šių periodinių leidinių, buvo leidžiami neperiodiniai komunikatai spaudai. Biuro bendradarbiai taip pat rašė į svetimą spaudą, keldami lietuvių tautos politinius reikalavimus. Šalia to, biuras savo ir kitų vardais parengė ir išleido apie 50 leidinių (jų tarpe ir stambių veikalų) apie Lietuvą. Biuro veikla rėmėsi amerikiečių lietuvių (daugiausia katalikų Lietuvių tautos tarybos suorganizuotojo Tautos Fondo) lėšomis. Biuro plati propagandinė ir politinė akcija buvo veiksniu, kuris ir vokiečius skatino greičiau leisti sušaukti Vilniaus 1917 konferenciją, išrinkusią Lietuvos Tarybą.

Lietuvių Informacijos Biuro (Šveicarijoj) vedėjas J. Gabrys su JAV lietuvių atstovais Lozanoj 1916. Iš kairės: V. Daumantas - Dzimidavičius (biuro talkininkas), dr. J. Bielskis (Lietuvių Tautos Tarybos atstovas), J. Gabrys ir R. Karuža (Lietuvos Autonomijos Fondo atstovas)

Nudirbęs svarbų, išliekamos vertės propagandinį darbą, L.I.B., jo vedėjo Gabrio įtakoje, kai kada vaikydavosi sensacijų ir iš dalies nustojo pasitikėjimo ne tik lietuvių, bet ir svetimtaučių akyse. Gabrio konfliktui su Valstybės Taryba vis aštrėjant, biūras ilgainiui atitrūko nuo atsikuriančios Lietuvos valstybės reikalų. 1919 prie Lietuvos neoficialinės atstovybės Berne įsteigto spaudos biuro vedėja buvo paskirta J. Chodakauskaitė (Tubelienė), o lozaniškis biuras nustojo veikęs. 1919 X buvo surašyta biuro darbų apyskaita, ir jis visiškai likviduotas, o jo medžiaga perduota Lietuvos užsienio reikalų ministerijai. 1923 J. Gabrys vėl buvo bandęs atgaivinti L.I.B. veiklą ir Pro Lituania leidimą.

J. Gabrys, Vers l'Indépendance lithuanienne 1920; (") Lietuvos nepriklausomybės genezė (N. Romuva 1938 nr. 7 ir 8); *J. Purickis,* Lietuvių veikimas Šveicarijoj didžiojo karo metu (Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1928, ²1955); *V. Bartuška,* Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *A. Steponaitis,* Atsiminimai 1938. *A.Grt. ir rd.*

2. (Lithuanian National Council, Information Bureau) JAV, Vašingtone 1917 VI 15 atidarytas informacijos biuras vesti kovai už Lietuvos reikalus ir atremti rusų bei lenkų propagandai JAV valdžios sluoksniuose. Biurą įsteigė katalikų Lietuvių tautos taryba (žr.), kurią lėšomis aprūpino jos suorganizuotasis Tautos Fondas (žr.). Kai po visuotinio Naujorko seimo 1918 III 13–14 katalikų Lietuvių tautos taryba ir vidurio srovės Lietuvių tautinė taryba sudarė bendrą Vykdomąjį komitetą (žr. Lietuvių tarybų Vykdomasis komitetas), biuras perėjo šio komiteto žinion. Biurui vadovavo dr. Julius J. Bielskis ligi 1919 XI 11. Netrukus Amerikon atvyko Lietuvos misija su J. Vileišiu priešaky, kuri iš dalies perėmė Vykdomojo komiteto įstaigą bei veiklą, drauge ir informacijos biurą, nors retkarčiais ir buvo biuro vardu išleidžiama žinių. Iš pradžių biure dirbo vienas dr. J. Bielskis, talkinamas kelių lietuvaičių, tuo laiku dirbusių JAV įstai-

Lietuvių Informacijos Biuras 1918–19 Vašingtone. Prie pirmojo stalo iš kairės sėdi K. Česnulis, prie vidurinio — adv. B. Mastauskas, prie trečiojo — J. Kaupas

gose. Vėliau į talką buvo pritrauktas stud. K. Česnulis-Ščesnulevičius (daugiausia važinėjo su prakalbomis), adv. Balys Mastauskas (dirbo JAV karinėje įstaigoje, biurui labai daug talkino laisvalaikiu; pasižymėjo iniciatyva, turėjo daugelį pažinčių amerikiečiuose ir išrūpino lietuvių delegacijos priėmimą pas prez. Wilsoną 1918 V 3, kur prezidentas pažadėjo sudaryti studijų komisiją Lietuvos klausimui ištirti), Julius Kaupas (tuo metu Vašingtone atliko karinę prievolę). Biuras informavo JAV valdžios įstaigas, kongreso narius ir spaudą apie lietuvių siekimus, rengė memorandumus ir rezoliucijų tekstus, organizavo lietuvių kolonijose pageidaujamą veiklą, išleido eilę informacinių leidinių (T. Noraus - J. Žilinsko Lithuania's Case for Independence, dr. J. J. Bielskio Lithuania, Do You Feel the Draft, Sidelights on Life in Lithuania, visos išleistos 1918). Be informacinio darbo, biuro vedėjo pastangomis buvo užmegzta daug politinių kontaktų, kurie Vykdomajam komitetui (vadovavo T. Norus-Naruševičius, vėliau M. J. Vinikas) padėjo organizuoti ir vesti politinę akciją.

Sustiprinti politinei akcijai bendras abiejų tarybų suvažiavimas 1919 III 18 nutarė įsteigti informacijos biurą ir Naujorke. Šis biuras dirbo ligi 1919 IX 16, vadovaujamas Carl Byoir (jis buvo ir JAV oficialaus viešosios informacijos biuro vicepirmininkas), kuris kasdien visai JAV spaudai teikė teigiamų žinių apie Lietuvą, spausdintų šimtuose laikraščių bei žurnalų.

Dr. J. J. Bielskio ir *dr. M. J. Viniko* laiškai.

3. Plg. Lietuvių amerikiečių informacijos centras, Lietuvių spaudos biuras.

Lietuvių ir Amerikiečių D-ja oficialiai įsikūrė Lietuvoje 1938 IV 15. Steigėjai: K. Pakštas, F. Kemėšis, M. Biržiška, S. Kolupaila, Pr. Zdankus, A. M. Račkus, kan. F. Kapočius ir kt. Pirmininkavo J. Kaupas. Faktiškai buvo veikiama jau nuo 1934. Buvo minima JAV nepriklausomybės VII 4 (dažniausiai ruošiama iškyla garlaiviu) ir rudenį padėkos diena buvo atžymima pietumis ir paskaitomis salėje bei per radiją. Narių buvo apie 100. D-jos tikslas buvo palaikyti kultūros santykius su JAV ir Amerikos lietuviais.

Lietuvių Istorijos Draugija (Lithuanian Historical Society) įkurta JAV 1957 XII 15. D-jos steigimo mintis buvo iškelta 1956 VI 30 Čikagoje įvykusio Kultūros kongre-

so istorijos sekcijoje. D-jai pirmininkauja V. Liulevičius. D-ja pradėjo žygius leisti neperiodinį istorijos ir pagalbinių istorijos mokslų leidinį Tautos Praeitį.

Lietuvių Istorijos Mokslo Draugija įst. 1913 IX 28 Worcesteryje, Mass., veikė iki 1914 pabaigos. Jos uždavinys buvo rinkti JAV lietuvių istoriją liečiančias senienas, dokumentus bei spaudinius ir siųsti Lietuvių mokslo d-jai Vilniuje. Steigėjai buvo Kazys Bajorinas, Mykolas Norkūnas, Povilas Virbickas, kun. Juozas Žebrys ir kun. Tomas Žilinskas. Mintį šiai d-jai steigti davė dr. J. Basanavičius, tuo metu lankęsis JAV. Kai 1913 rudenį dr. J. Basanavičius iš JAV grįžo Lietuvon, M.Norkūnas jau įteikė jam daug įvairių lituanistikos senienų, retų fotografijų ir pirmųjų JAV ėjusių lietuviškų laikraščių komplektų. Paskui beveik kas mėnesį būdavo siunčiami lituanistinės medžiagos siuntiniai Vilniun dr. Basanavičiaus vardu tol, kol ryšiai per I pas. karą tarp JAV ir Lietuvos visiškai nutrūko.

M. Norkūno laiškai Lituanistikos muziejaus archyvuose. *A.M.R.*

Lietuvių - Italų Draugija įsikūrė Kaune 1936 XI 13 Politinių ir socialinių mokslų instituto iniciatyva. Vykdydama savo uždavinį plėtoti kultūrinius santykius su Italija, d-ja 1938 II Kaune surengė italų meno parodą (per 150 kūrinių), o 1939 IV 24 — V 7 italų grafikos parodą ir IV 24–30 italų muzikos bei scenos meno savaitę Valstybės teatre. St. Santvarui ir V. Marijošiui buvo pavesta perdirbti Lituani operos libretą ir pastatyti. Po M. Kavolio paskutine pirmininke buvo J. Tubelienė. D-joje reiškėsi dr. V. Juodeika, dr. P. Mačiulis, prof. Marini, V. Marijošius, R. Kalpokas, St. Santvaras, V. Jonuškaitė, D. Zaunius, Stp. Povilavičius ir kt. D-ja bolševikų uždaryta 1940.

Lietuvių Jaunimo D-jų Santara Klaipėdoj žr. Santara.

Lietuvių Kalbos Draugija (stp. LKD) 1. įsteigta Kaune 1925 XII 4. Steigimo iniciatoriai — buv. Terminologijos komisijos nariai: A. Dambrauskas, Pr. Dovydaitis, Iz. Tamošaitis, Ad. Varnas, A. Vireliūnas ir J. M. Laurinaitis. Be kalbininkų, d-jos nariais buvo ir šiaip lietuvių kalbos kultūra susirūpinę šviesuoliai, ypačiai rašytojai (Maironis, J. Tumas, B. Sruoga, M. Vaitkus, prof. E. Volteris, dr. J. Brundza ir kt.). Pirmąją valdybą sudarė pirm. J. Balčikonis, nariai A. Dambrauskas-Jakštas, Iz. Tamošaitis, J. M. Laurinaitis, L. Kuodys. Po J. Balčikonio pirmininkavimą perėmė Pr. Penkaitis. J. Jablonskis pirmame susirinkime buvo pakeltas garbės nariu. D-jos organu laikyta prie Lietuvos Mokyklos ėjusi Mūsų Kalba (žr.), kurios 1925 nr. 3 buvo išsp. d-jos įstatai. Keltas K. Būgos žodyno leidimo klausimas; sudaryta rašybos komisija (J. Jablonskis, A. Smetona, J. Tumas, L. Kuodys); susirinkimuose svarstyti kalbos klausimai. Neilgai veikusi, ši labiau visuomeninė ‚kalbos mylėtojų' negu akademinė kalbininkų organizacija sunyko ypatingesnių darbų nepalikus. *Rd.*

2. Kaune įregistruota 1935 II 20, veikė ligi 1940; telkė kalbininkus. D-jos pradžia sietina su Gimtosios Kalbos leidimu. 1933 pradėta leisti, Gimtoji kalba visai susvyravo, ir jau buvo kilęs jos likvidacijos klausimas. Tuomet, 1935 I 26, susirinkęs būrelis žmonių (K. Alminauskis, A. Ašmantas, J. Balčikonis, J. M. Laurinaitis, A. Salys, Pr. Skardžius ir J. Talmantas) nusprendė įkurti LKD ir Gimtąją Kalbą padaryti jos organu. Patvirtinus įstatus (parengtus J. M. Laurinaičio), 1935 IV 4 įvyko d-jos steigiamasis susirinkimas, kuriame buvo išrinkta pirmoji valdyba: pirm. Pr. Skardžius, v.pirm. A. Salys, sekr. K. Alminauskis, iždi. J. M. Laurinaitis ir knygininkas J. Talmantas. Kad d-jos veikla būtų sėkmingesnė, vėliau buvo sudarytos penkios sekcijos: terminologijos, viešosios kalbos, spaudos kalbos ir mokyklinės bei užsienio liet. kalbos. Savo darbingumu daugiausia pasižymėjo terminologijos sekcija; be kitų dalykų, ji apsvarstė bendruosius filosofijos terminus, kurie vėliau, St. Šalkauskio paruošti, buvo išspausdinti Logos žurnale (1937, 2 nr.) ir 1938 išleisti atskira knygele. Toliau LKD savo visuotiniuose susirinkimuose tarp ko kito yra svarsčiusi ir sprendusi bendrinės kalbos stabilizacijos bei taisyklingumo klausimus, rašybos reformos dalykus, spaudos kalbos negeroves ir kt. Ilgą laiką buvo ruošiami Gimtosios Kalbos radijo ketvirčiai. Nuo 1938 pradžios LKD perėmė į savo rankas Gimtosios Kalbos leidimą. Padidinusi žurnalo skaitytojų skaičių ligi 10.000, ilgainiui iš sudaryto atsargos kapitalo d-ja buvo pasiryžusi išleisti visą eilę populiarių knygelių aktualiais bendrinės kalbos klausimais. Prieš karą suspėta išleisti tik vieną ‚Lietuvių kalbos patarėją', L. Dambrausko paruoštą ir A. Salio bei Pr. Skardžiaus re-

daguotą Užplūdus rusams Lietuvą, LKD nebuvo likviduota, bet dėl nepaprastų aplinkybių nebe daug ką galėjo ir veikti. Vokiečių okupacijos metu jos veikla nebebuvo atgaivinta. *P.S.*

3. Tremtyje, Vokietijoje, atgaivinta LKD veikė 1946–49. D-jai atgaivinti daugiausia iniciatyvos parodė J. M. Laurinaitis. Organizacinis pasitarimas įvyko 1946 XI 3 Rebdorfo stovykloj prie Eichstätto. Jo dalyviai (Pr. Skardžius, P. Balčiūnas, St. Barzdukas, J. M. Laurinaitis ir Iz. Matusevičiūtė) nutarė atgaivinti Lietuvoj veikusią LKD apytikriai tais pačiais pagrindais ir šiam darbui vadovauti išrinko Pr. Skardžių, o įstatus parengti pavedė J. M. Laurinaičiui. 1947 II 8 įvyko pirmasis d-jos suvažiavimas (iš 24 kviestųjų asmenų dalyvavo 8), išrinkęs v-bą (pirm. Pr. Skardžius, nariai St. Barzdukas ir J. M. Laurinaitis) ir numatęs veiklos gaires. Narių iš viso buvo 17. LKD darbą daugiausia teko dirbti pačiai valdybai. Ji parengė ir spaudoje paskelbė du atsišaukimus gimtosios kalbos reikalu. Mūsų Kelio redakcijos pakviestas, Pr. Skardžius šiame laikraštyje turėjo pastovų ‚Kalbos kampelį'. Didžiausias d-jos darbas tremtyje buvo Pr. Skardžiaus, St. Barzduko ir J. M. Laurinaičio parengtas Lietuvių kalbos vadovas 1950.

St. Barzdukas, Savo mielai ir gražiai gimtajai kalbai (Žiburiai 1949 nr. 49). *St.B.*

4. JAV 1950, daugiausia St. Barzduko, J. M. Laurinaičio ir Pr. Skardžiaus pastangomis, imta organizuoti LKD. Buvo iš pradžių įkurti 4 skyriai, iš kurių savo veikla daugiau tepasireiškė tik vienas Čikagos skyrius, įst. 1950 IX 16, į P. Joniko sušauktą steigiamąjį susirinkimą atsilankius 19 asmenų. Pirmosios valdybos pirm. buvo išrinktas P. Jonikas, nuo 1956 ji pavaduoja A. Dundulis. Skyrius buvo veiklesnis pirmuosius 4–5 metus; narių skaičius išaugo iki 102, kurių tarpe buvo kad ir nedidelis būrelis ir senųjų ateivių, vienas kitas ir JAV gimusių lietuvių. Skyrius savo tikslų siekia susirinkimais, paskaitomis, raštais spaudoje ir pn. Paminėtos K. Būgos ir J. Jablonskio mirties sukaktys. Kai kurie skyriaus nariai rašė kalbiniais reikalais straipsnių spaudoje; du vedė laikraščiuose kalbos skyrelius. Skyrius kėlė lietuvių k. pamokų įvedimo reikalą, ypač į vietines angliškąsias lietuvių lankomas mokyklas (pirmiausia parapines), čia bendradarbiaudamas su vietos lietuvių mokytojų d-ja. 1952 XII Čikaginėse Margučio ir netrukus Barkuvienės (Sophie Barcus) radijo programose buvo pradėtos lietuvių kalbos valandėlės, trukusios iki 1955 VI 29. Kultūros kongrese Čikagoj 1956 VI 30 suorganizuota lietuvių k. sekcija. 1958 VIII su JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros Fondo parama atgaivintas Gimtosios Kalbos leidimas (red. komisijos nariai P. Jonikas, A. Salys, Pr. Skardžius). *P.Jk.*

Lietuvių Kalbos ir Literatūros Mokytojų Sąjunga veikė Lietuvoje 1935–40. Ji apėmė visus lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojus vidurinėse mokyklose, gimnazijose, mokytojų seminarijose ir aukštosiose mokyklose. Rūpinosi grynai pedagoginiais-metodiniais kalbos ir literatūros dėstymo reikalais; per švietimo ministeriją išrūpino pridedamąjį atlyginimą už rašomųjų darbų taisymą. Centro valdyba, renkama mokytojų konferencijos, buvo Kaune. Pirmininkas visą laiką buvo J. Ambrazevičius; ilgą laiką sekretoriavo J. Žiugžda; valdyboje yra buvę Pr. Skardžius, Z. Kuzmickis, A. Ašmantas, J. Rainys, A. Salys, A. Skrupskelienė ir kt. Paskutinis s-gos suvažiavimas įvyko Vilniuje 1940 V 5 (iš vilniečių į v-bą buvo išrinktas V. Dasys); netrukus s-ga buvo uždaryta Lietuvą okupavusių bolševikų.

Lietuvių Kalbos Žodynas buvo pradėtas rengti K. Būgos. 1920 grįždamas iš Permės univ. į Lietuvą, jis jau buvo parsivežęs dalį savo surinktos medžiagos. Švietimo ministerija buvo jam pavedusi redaguoti žodyną, bet staigi mirtis darbą nutraukė, teišėjus 82 psl., ligi žodžio ‚anga'. 1930 pabaigoje vėl susirūpinta šiuo reikalu, ir švietimo ministerija pavedė darbą doc. J. Balčikoniui. Buvo suorganizuotas platus talkininkų tinklas žodžiams rinkti. Per 10 su puse metų 857 talkininkai surinko 559.986 žodžius. Tiek pat apytikriai surinko ir pati žodyno redakcija iš neišrinktų raštų. I tomo rankraščiai buvo nusiųsti Ryto spaustuvei Klaipėdoje 1936, ir 1939 I tomas buvo surinktas. 1940 Ryto spaustuvę nupirkus Spinduliui, žodyno rinkinys su renkamąja medžiaga atsidūrė Kaune. Nelaužytas rinkinys buvo dar papildomas nauja medžiaga. Tuo metu užėjo ir karas bei okupacijos. Žodyno redakcija iš pradžių betarpiškai priklausė švietimo ministerijai, 1938 buvo įjungta į Lituanistikos institutą, su kuriuo 1940 rudenį persikraustė į Vilnių. Įsikūrus Lietuvos moks-

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS

T. I

A—B

REDAGAVO
J. BALČIKONIS

VILNIUS 1941

lų akademijai, žodyno redakcija buvo į ją įjungta. Bolševikai nebuvo patenkinti I tomu, griuvus jų okupacijai jis 1941 išėjo toks, koks buvo anksčiau paruoštas. Jis apima A ir B raides ir turi 1008 psl. Vokiečių okupacijoj darbas buvo toliau tęsiamas ir buvo bebaigiamas spausdinti II tomas. Nauja bolševikinė okupacija vėl darbą sukliudė, ir II tomas, apimąs C–F raides, perdirbus buvo išleistas tik 1947. III tomas, apimąs G–H raides ir turįs 820 psl., išėjo 1956. IV tomas, apimąs I–J raides ir turįs 448 psl., išėjo 1957. Nepriklausomoje Lietuvoje formalinei žodyno redagavimo tvarkai nustatyti redakcijai talkino A. Salys, Pr. Skardžius ir J. Gerulis. I tomo redaktorius J. Balčikonis; be jo čia dar dirbo: N. Grigas, A. Lengvinas (mirė 1940), A. Lyberis, E. Mikalauskaitė, J. Mikeliūnas, E. Samaniūtė, J. Senkus, Z. Uoselis ir K. Vosylius. Žodynan buvo dedami gyvosios ir raštų kalbos žodžiai, lietuviški žodžiai, barbarizmai ir hibridai. Bolševikiniai okupantai, kad žodynas būtų suredaguotas pagal bolševikinius reikalavimus, priežiūrai yra priskyrę prof. B. Lariną. Daugumas žodyno redakcijos darbininkų darbą yra pradėję dar nepriklausomybės metu. III tomo redakcinė kolegija: J. Kruopas, J. Kabelka, K. Ulvydas (ats. redaktorius) ir B. Vosylytė. Be jų, dar dirbo N. Grigas, Z. Jonikaitė, S. Kėzytė, A. Kučinskaitė, A. Lyberis, J. Paulauskas ir D. Urbas. Prof. J. Balčikonis redagavo šio tomo rankraštį pagal senąją instrukciją. Paskui tekstas buvo perredaguotas pagal naująją žodyno instrukciją, sudarytą vadovaujantis marksizmo-leninizmo kalbos mokslu, Lietuvos, Latvijos ir Ukrainos kalbininkų konferencijos, įvykusios 1952 IV 22–24 Vilniuje, diskusijų medžiaga ir sovietinės leksikografijos teorija bei praktika. Kreipiamas dėmesys į sovietinės santvarkos meto žodžius ir frazeologiją. Priešdėlėtieji veiksmažodžiai ir iš jų kilę daiktavardžiai duodami tomo gale atskira rodykle (taip pat ir IV t.); dedami ir dažniau liet. literatūroj vartojami tarptautiniai žodžiai. Šaltiniu nebenaudojama A. Jakšto-Dambrausko, M. Jankaus, A. Smetonos, A. Salio, Pr. Skardžiaus ir kt. raštai. Įeina P. Cvirkos, L. Giros, A. Griciaus, A. Gudaičio-Guzevičiaus, J. Marcinkevičiaus, V. Mozūriūno, S. Neries, J. Šimkaus raštai ir Engelso, Lenino, Markso raštų vertimai. IV t. į redakcinę kolegiją naujai įeina Z. Jonikaitė, į bendradarbius — A. Valeckienė, o nebėra D. Urbo. (Kiti tie patys, kaip ir III tome). Ir šio tomo rankraštis, parašytas pagal senąją instrukciją; iki žodžio **iš** jį peržiūrėjo J. Balčikonis.

Lietuvių Kareivių Susivienijimas, Amerikos įsikūrė puskarininkių J. Zamkaus ir A. Tutlio Čikagoj 1919 VIII 14 sušauktame buvusių karių susirinkime. Tikslas buvo kovoti dėl Lietuvos laisvės, siunčiant Lietuvai savanorių, renkant aukų ir t.t. Ligi 1919 galo susitelkė iki 1500 narių 9 kuopose (7 Čikagoj, 2 jos apylinkėj). Pirmai centro v-bai pirmininkavo dr. S. Biežis, sekretoriavo J. Zamkus. Susivienijime uoliai reiškėsi Sp. Darius. Nepajėgus suorganizuoti Amerikos lietuvių brigados (nors savanorių atsirado, bet nebuvo lėšų ekspedicijai finansuoti), paskirų savanorių į Lietuvą išvyko nedaug, bet buvo palaikyta tautinis entuziazmas, surinkta Lietuvai aukų. Čikagoj surengta didelė manifestacija su 12 orkestrų, 1100 vyrų Amerikos karine uniforma ir tūkstančiais kitų lietuvių. Šios manifestacijos proga surinkta 9000 dol., kurie buvo pasiųsti Lietuvon šauliams. Rytiniame JAV pakrašty to paties pobūdžio

sąjūdis vadinosi Lietuvos Laisvės Sargais (žr.).

Lietuvių Karininkų (= Karių) Sąjunga veikė Rusijoj 1917–18. Kilus I pas. karui, Rusijoje atsidūrė daug lietuvių, mobilizuotų ar pabėgėlių. Tarp jų buvo keletas senesnių karininkų, gal šimtas karo meto karininkų ir gerokai mūsų mokytinės jaunuomenės. Daugumas karių kovojo fronte. Ir būdami atkirsti nuo savo krašto, jie turėjo toliau kariauti už Rusijos interesus. Savo tautinę dvasią jie gaivino tik bendraudami su tremtiniais, skaitydami retai gaunamą lietuvišką spaudą ir atsivežtas maldaknyges. 1917 rusų revoliucijai sugriovus carinės monarchijos tvarką, lietuviai kariai pasijuto esą laisvesni ir kartu su estais, ukrainiečiais, lenkais ir kt. kibo į savo organizacinį darbą, turėdami tikslą laisvą Lietuvą. Karo laukuose ir krašto įgulose, neišskiriant nei Sibiro, nei Kaukazo, lietuviai kariai pradėjo šaukti susirinkimus, steigti vykdomuosius komitetus. Petrapilio komitetas, pirmininkaujamas karo valdininko Al. Žilinsko, 1917 VI 7 (pagal n. kalendorių) sušaukė I visos rusų kariuomenės lietuvių suvažiavimą, kurio 78 delegatai atstovavo 16.000 lietuvių karių (iš viso jų tuo laiku galėjo būti apie 25.000). Suvažiavimas (pirm. gyd. J. Žemgulys, sekr. L. Natkevičius) įsteigė Rusų armijos L.K.S., kuri kovotų už ‚laisvą Lietuvos demokratinę respubliką', ir išrinko 16 narių jos centro komitetą (pirm. J. Laurinaitis, v.pirm. Al. Žilinskas, sekr. J. Elisonas). Savo priimtoj rezoliucijoj suvažiavimas reikalavo, kad būtų sujungtos visos Lietuvos žemės; kad Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijos, sudarančios D. Lietuvą, rusų laikinosios valdžios būtų pavestos valdyti Laikinajam Lietuvos vykdomajam komitetui; kad Lietuvos ateities neturi teisės spręsti jokia atskira valstybė; kad Lietuvos klausimas yra tarptautinis ir kad todėl Lietuvos ateitis gali būti sprendžiama tik Tautų Taikos Kongrese, į kurį lygiomis teisėmis turi būti kviečiami ir Lietuvių Tautos atstovai; kad šiame kongrese turi būti sujungta D. ir M. Lietuva. Skelbdamas, kad ‚Lietuvoj turi būti demokratiška tvarka' ir kad ‚tik Steigiamasis Lietuvos Susirinkimas gali spręsti Lietuvos valdymo formą lygiai ir Lietuvos santykius su kaimyninėmis tautomis bei valstybėmis', suvažiavimas ‚pranešа Lietuvių Tautai, kad lietuviai kariai, kaip tikri Lietuvos Tėvynės sūnūs, yra pasiryžę visuomet, visur ir visokiom aplinkybėm esant, visa savo pajėga remti Lietuvių Tautos iš seno statomus Laisvės reikalavimus ir ginti Lietuvos Tėvynės Laisvę'. Rezoliuciją buvo pasiūlęs Lietuvių tautos tarybos pirm. St. Šilingas. Prieš tai karštai buvo ginčytasi lietuvių pulkų kūrimo klausimu, neaiškiai rezoliucijai surinkus 48, teigiamai 30 balsų. Suvažiavimo nutarimai ir jo įkurtosios s-gos įstatai buvo išleisti 14 psl. knygele Pirmojo organizuoto rusų armijos lietuvių karininkų suvažiavimo posėdžių (1917 V 25–29) nutarimai ir medžiaga (tai vienintelė lietuvių karių knygelė, išleista Rusijoj, išsp. Petrapilio Lietuvių spaustuvėj 1917). Tomis pačiomis dienomis Petrapily vyko Lietuvių tautos tarybos sušauktas visuotinis lietuvių seimas (pagal s. kalendorių V 27 — VI 4), kuriame kariai taip pat dalyvavo kaip teisėti atstovai. — S-gos centro komitetas sujungė daugumą karių ir jų komitetų, davė jiems veikimo kryptį, gaivino tautinę dvasią, stiprino valstybės siekimo ir savo kariuomenės steigimo mintį. Tą darbą varė per savo laikraštį Laisvą Žodį (žr.), atsišaukimais, gyvais ryšiais su karių organizacijomis. Suvažiavimas paliko kariuomenės dalių steigimo reikalą spręsti referendumo keliu. Bet batalionai ėmė steigtis be jokio referendumo. Todėl s-gos centro komitetas sudarė Smolenske 1917 X Lietuvių pulkų steigimo komisiją (pirm. P. Gužas, v.pirm. paplk. Kubilius ir gyd. M. Nasvytis, sekr. Baltušis, vėliau B. Gied-

Lietuvių karių veikėjai Rusijoj I pas. karo metu. Atvaizde iš kairės: I atskiro Vitebsko bataliono vadas Ant. Juozapavičius, Pr. Klimaitis, Lietuvių karių sąjungos pirm. J. M. Laurinaitis ir v.pirm. Al. Žilinskas

raitis, referentas Vėgėlis, vėliau prisidėjo dar Al. ir J. Žilinskai, L. Natkevičius). Susiorganizavo 1 atskiras batalionas Vitebske (vadovavo kar. A. Juozapavičius), atsargos batalionas Smolenske (paplk. Kubilius), raitininkų divizija Valke (kar. J. Mikuckis), pėst. batalionas Rovne (kar. Adamkavičius) ir Sibiro lietuvių Vytauto D. batalionas. Buvo sudarytas projektas ir visų ginklų rūšių atskirai divizijai steigti, bet to projekto nebeteko įvykdyti, nes visos rusų valdžios trukdė valstybinės kariuomenės skaldymą. Kad įsisteigę batalionai nebūtų įvelti į rusų vidaus ginkluotą kovą, s-gos centro komitetas buvo paskelbęs neutralitetą. — L.K.S. centro komitetas atliko ir visai tremtinių visuomenei svarbų politinį uždavinį. Petrapilio lietuvių seimas suskilo ir nebeišrinko tautos atstovybės. L.K.S. centro komiteto sumanymu Voroneže 1917 XII pradžioje buvo įsteigta Vyriausioji Lietuvių Taryba Rusijoj (žr.). — II karių suvažiavimas įvyko Petrapilyje 1918 I 29, kada jau buvo įsivyravusi komunistų valdžia. Karo komisariatas pavedė suvažiavimo vadovavimą lietuviams komunistams, kurie ir palenkė į savo pusę daugumą atstovų. L.K.S. centro komitetas buvo paneigtas ir išrinktas Lietuvių Kareivių Revoliucinis Komitetas. Tačiau ir šis suvažiavimas, prieš komunistų norą, pareikalavo ‚Lietuvos žemei pilnos teisės spręsti savo likimą'. L.K.S. buvo sugriauta. Netrukus privertė išsiskirstyti ir lietuvių batalionus. Dar buvo stengiamasi perkelti lietuvių karinę veiklą į Vyr. Lietuvių Tarybą Voroneže. Ten buvo nutarta įsteigti karinę sekciją, su pirm. J. Laurinaičiu, bet tą pačią dieną pradėtieji tarybos narių areštai galutinai sužlugdė lietuvių veiklą Rusijoje. Karių masė 1918 pavasarį ir vasarą pradėjo skverbtis į vokiečių okupuotą Lietuvą. Čia jie sudarė pagrindą netrukus pradėtai steigti Lietuvos kariuomenei.

P. Gužas, Lietuvių karių gyvenimas Rusijoj (Karys 1928 nr. 8); *J. M. Laurinaitis*, Kariuomenė (Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Dešimtmetis 1930); ('') Lietuvos kariuomenė 1928. *J.M.L.*

Lietuvių Katalikių Moterų Draugija veikė Lietuvoj 1908–40 ir jungė katalikes moteris bendram kultūriniam ir socialiniam darbui, rūpinosi moterų ekonomine gerove ir gynė moterų teises. D-jos šūkis, priimtas 1922 konferencijoj, buvo ‚Tiesa ir Meilė'.

I moterų suvažiavime Kaune 1907 IX 23–24 iškilus pasaulėžiūrinėms skirtybėms, kauniškės suvažiavimo iniciatorės, sudariusios organizacinį komitetą (pirm. V. Lebkauskienė), parengė L.K.M.D. įstatus. Kauno gubernatoriui įstatus patvirtinus 1908 III 21 (pagal s. kalendorių), 1908 IV 26 Kaune įvyko pirmasis d-jos suvažiavimas, kuriame iš visos Lietuvos dalyvavo apie 200 moterų. Pirmąją v-bą sudarė: pirm. E. Vaitkevičienė, v.pirm. J. Stanelytė, sekr. V. Lebkauskienė, ižd. M. Rabašauskienė, narės T. Kubilinskaitė, M. Račkauskienė, O. Paliulytė ir Jankauskaitė. Greitai d-jos veikla išsiplėtė, ypačiai Kaune. Skyriai steigėsi ir provincijoj. Dėl savo gyvos veiklos d-ja susilaukė rusų val-

Lietuvių katalikių moterų d-jos suvažiavimas Kaune 1911 VII 6

Lietuvių Katalikių

džios nepalankumo, ir 1912 VII d-ja buvo uždaryta. Tačiau Petrapilin nuvykusi delegacija išsiderėjo leidimą formaliai naujai d-jai, kurios įstatai rusų buvo patvirtinti 1912 XI 3. Vokiečių okupacija I pas. karo metu d-jos veiklą buvo iš pradžių sustabdžiusi, bet d-ja pirmoji ir šiuo metu vėl atgaivino savo veiklą. Pirmasis jos susirinkimas įvyko Kaune 1917 VIII 5. Nors ir griežtoje vokiečių priežiūroje (v-bos posėdžiuose dalyvaujant vokiečių kariams), buvo rengta koncertų, vaidinimų. Nepriklausomos Lietuvos gyvenimui d-jos veikimo planą bei įstatus (įregistruotus 1919 X 20) priderino d-jos sušauktas kongresas Kaune 1919 IX 1–3. Speciali d-jos komisija, sudaryta 1920 IX 27, buvo iniciatorė Lietuvių moterų tėvynei ginti komiteto (žr.). Savo ruožtu d-ja jau nuo anksčiau buvo įsitraukusi į laisvės kovų meto veiklą — rinko kariuomenei aukas, mezgė šiltus drabužius, globojo sužeistuosius ir grįžusius karo belaisvius. Ypačiai plačiai veikė Panevėžio skyrius, šią veiklą išvystęs visoj apskrity.

Padidėjus skyrių skaičiui, 1921 suorganizuotos apskričių tarybos, 1926 pavadintos rajonų valdybomis. Jos šaukė rajoninius suvažiavimus. 1931 pagal vyskupijas d-jos skyriai buvo paskirstyti į 5 regijonus. 1928 d-ja turėjo 217 skyrių su per 20.000 narių, o 1940 jau buvo 410 skyrių (30 rajonų, 5 regijonai) su 42.000 narių. Per savo gyvavimo 32 metus d-ja turėjo 6 pirmininkes: E. Vaitkevičienę (1908–10), J. Stanelytę (1910–11), T. Kubilinskaitę (1911–15), P. Pikčilingienę (1917–19), Em. Gvildienę (1927–28) ir M. Galdikienę (1919–27 ir 1928–40). Be jų, d-joj veikė O. Stulginskienė, St. Ladigienė, M. Rūškytė, P. Spudienė, U. ir E. Starkienės, M. Ruginienė, A. Ragaišienė, O. Beleckienė, V. Karvelienė, M. Sidaravičienė, O. Gratkauskienė, R. Petrušauskienė, A. Sereikytė, J. Drungaitė ir kt. Jubiliejinis kongresas buvo sušauktas Kaune 1928 VI 29–30 ir drauge surengta savaitę trukusi paroda. Kongrese dalyvavo 3170 dalyvės. Kitas jubiliejinis kongresas įvyko Kaune 1933 VI 4–5 su apie 10.000 dalyvių ir menine bei sporto programa. 1938 įvyko jubiliejinė konferencija. Okupantai 1940 d-ją uždarė, konfiskavo jos turtą ir perėmė jos įstaigas.

Atskiros veiklos sritys. Dirbdama švietimo darbą, d-ja išlaikė mergaičių amatų ir namų ūkio mokyklą Kaune 1908

Lietuvių katalikių moterų draugijos centro valdyba 1933. Iš kairės sėdi dvasios vadas kan. F. Kapočius, pirm. M. Galdikienė, E. Starkienė ir dr. V. Karvelienė, stovi M. Matulionytė, O. Jonkaitytė, M. Sidaravičienė ir A. Sereikytė

–14 (pirma tokia m-la Lietuvoj; ją baigė 158 mokinės) ir keturias mergaičių žemės ūkio mokyklas: Karmėlavoj nuo 1918, Rietave nuo 1925, Balbierišky nuo 1926 ir Vabalninke nuo 1927. Pastaroji mokykla 1930 buvo perkelta iš Vabalninko į Salamiesčio dv. centrą. Šios visos mokyklos turėjo savo stipendininkes. Vietos moterims prie mokyklų buvo ruošiami kursai ir parodėlės. Veikė keletas d-jos išlaikomų vaikų darželių ir vasaros aikštelių. D-ja leido Lietuvaitę 1910–14, Moterų Balsą (nuo 1918 VII išėjo 6 nr.) ir nuo 1920 IX Moterį. Išleista eilė knygų šeimininkavimo ir vaikų auklėjimo klausimais (E. Starkienės red. Ką valgome 1935 ir Mūsų rūbai 1936, M. Sidaravičienės red. Namai ir moteris 1937, O. Gratkauskienės red. Krikščioniškoji šeima 1936 ir kt.), kurių daugelio išėjo po 10.000 egz. D-ja turėjo 32 knygynus. Kasmet buvo suruošiama apie 2000 paskaitų (pvz. 1937 buvo sušaukta 2240 susirinkimų, kuriuose skaitytos 2255 paskaitos) auklėjimo, namų ruošos, ūkiniais, visuomeniniais ir religiniais klausimais.

Moterų teisėms ginti d-ja parengė įstatymo projektą, seimo priimtą 1922, kuriuo buvo pataisyti iš rusų laikų išsilikę įstatymai, siaurinę žmonų ir dukterų teises į turto paveldėjimą. 1926 d-ja darė žygių apginti ištekėjusių moterų tarnybos teisę. D-jos centre teisininkė duodavo nemokamai moterims patarimų teisės klausimais.

Socialinės veiklos srityje d-ja turėjo mergaičių globos sekciją ir motinos ir vaiko sekciją. Mergaičių globos sekcija, įkurta 1929 VI, buvo tarptautinės mergaičių globos s-gos narė ir siųsdavo savo atstoves į tarptautinius s-gos suvažiavimus. Sekcija išlaikė 2 darbo na-

Lietuvių katalikių moterų d-jos kongreso eitynės su vėliavomis

mus, 1 globos namus ir 2 darbo tarpininkavimo biurus. Globos namais kasmet pasinaudodavo apie 10.000 mergaičių, o darbo namais 2640. Svarbesniuose pasienio miestuose ir Kaune sekcija turėjo stočių misijas, kurios teikė keliautojoms reikalingų patarimų. Motinos ir vaiko sekcija buvo suorganizuota 1931 rūpintis pagalba nėščioms ir gimdyvėms. Sekcijos žinioje buvo 9 sveikatos apsaugos punktai įvairiuose d-jos skyriuose, Motinystės namai Kaune ir 2 vaikų lopšeliai (Kaune ir Panevėžy). Sekcija turėjo savo gydytoją instruktorę, o punktai — gailestingąsias seseris bei akušeres. Buvo organizuojami jaunų motinų rateliai vaikų auklėjimo klausimams studijuoti. Sekcija turėjo kilnojamąją motinos ir vaiko parodėlę ir projekcijos aparatą paskaitoms pailiustruoti. D-jos skyriai išlaikė 16 senelių prieglaudų. Sekcijų ir kitus vykdomus socialinės globos darbus aprūpinti lėšomis 1932 buvo įsteigtas socialinės globos fondas, į kurį d-jos narės mokėjo 1 lt. metinio mokesčio.

Ekonominė sritis. Savo veiklos pirmoje pusėje d-ja buvo turėjusi 2 kepyklas, 14 krautuvių, 8 viešbučius, 8 valgyklas, 27 arbatines, eilę audimo, siuvimo ir mezgimo įstaigų. 1925 buvo įsteigti 3 vištininkystės punktai specialistės instruktorės priežiūroj. Prie Karmėlavos mergaičių žemės ūkio m-los veikė vaisių džiovinimo punktas. 1936 buvo suorganizuota šeimininkių sekcija rūpintis profesiniais šeimininkių reikalais. Ši sekcija ruošė kursus, konkursus, parodas ir ekskursijas. 1938 šv. Monikos diena buvo paskelbta šeimininkių diena. Tą dieną vyko paskaitos, eitynės ir parodos. 1939 d-ja buvo pasistačiusi Kaune kelių šimtų tūkstančių litų vertės namus.

D-ja buvo Katalikių organizacijų s-gos (žr.) narys. Ši sąjunga, 1946 atgaivinta ir vėliau perorganizuota į Pasaulio lietuvių katalikių organizacijų s-gą, jungia atskirų kraštų lietuvių katalikų moterų d-jas, iš kurių veikliausia yra Kanados lietuvių kat. moterų d-ja, nuo 1955 galo leidžianti Moterį. JAV atgaivinti d-jos veiklą nebuvo reikalo, nes čia jau nuo seniau veikė ALRK moterų s-ga (žr.). Žr. Katalikių organizacijų s-ga.

O. Beleckienė-Gaigalaitė (red.), Tiesos ir Meilės tarnyboje, Lietuvių katalikių moterų d-ja 1908–33, 1933. *M.Gld.*

Lietuvių Katalikių Tarnaičių Šv. Zitos Draugija (kitaip Lietuvių kat. moterų darbininkių šv. Zitos d-ja) žr. Zitietės.

Lietuvių Katalikų Blaivybės Draugija (iš pradžių vadinosi Katalikų d-ja Blaivybė) įsikūrė Kaune 1908 III 21/IV 3 (patvirtinimo data). Steigėjai kun. K. Marma ir mkt. J. Gvildys, kurių pirmasis d-jai pirmininkavo ligi 1914 II, kada jį pakeitė kun. J. Galdikas. D-ją steigiant, žmonėse dar buvo gyvas atminimas blaivybės bro-

lijų, vysk. M. Valančiaus įsteigtų ir po kraštą paskleistų, ir pati blaivybės idėja neužgesusi. Tai lengvino veiklos sąlygas, ir 1910 pradžioj d-ja turėjo jau apie 100 skyrių su per 20.000 narių. Nariai buvo abstinentai, kurie negėrė jokių svaigalų; blaivininkai, kurie negėrė stipriųjų svaigalų, ir nepilnamečiai. Daugumą narių sudarė blaivininkai. 1913 narių skaičius buvo jau 49.968. Išsiplėtė ir skyrių tinklas: 1914 veikė 191 skyrius (Kauno gubernijoj 127, Vilniaus 31, Suvalkų 29 ir Kuršo 4), kurie turėjo 72 arbatines, 20 skaityklų, 26 chorus. Iš tų 191 skyriaus 1914 II suvažiavimui savo apyskaitas buvo prisiuntę 153 skyriai; jie turėjo 34.766 narius, iš kurių 8228 abstinentus ir 14.302 nepilnamečius narius. Tie skyriai drauge 1913 buvo turėję pajamų 71.820,28, išlaidų 57.158,27 rublius; centro kasa turėjo 6239,87 rublių pajamų ir 6007,64 išlaidų. 1914 centro sąmata buvo 8300 rublių. Per 1914 skyrių skaičius pakilo ligi 212 (Kauno gubernijoje 141, Suvalkų 35, Vilniaus 32, Kuršo 4) ir įsisteigė 19 naujų arbatinių bei valgyklų. 1915 II suvažiavimui apyskaitas atsiuntė 107 skyriai, kur narių buvo 34.311 (18.313 blaivininkų, 5534 abstinentų ir 10.464 nepilnamečių narių). Be kitų įstaigų, tais metais turėta dar 4 prieglaudos. 1911–15 leistas kalendorius ‚Dieve, padėk' (1914 jo tiražas buvo 75.000 egz.) ir skleistos blaivybės turinio brošiūros (kunigų K. Marmos, K. Paltaroko, F. Kemėšio, N. Butkevičiaus ir kt. parašytos). Tų brošiūrų buvo paskleidžiama labai plačiai: pvz. 1914 įvairių brošiūrų (drauge su kalendoriumi) paskleista 258.985 egz. Skyrium minėtina d-jos veikėjo J. Gvildžio veikalėlis Blaivybė 1912, ilgus metus tarnavęs blaivininkų paskaitoms vadovėliu. 1913 buvo paskelbtas konkursas dramos veikalams, skelbiantiems kovos su girtavimu mintį. Buvo susilaukta 10 originalių ir 4 verstinių veikalų; po 100 rublių premijuota P. Mičiulio ir K. Alytos dramos, 50 rublių premija paskirta E. Rucevičienės vertimui, be to, už 50 rublių nupirkta V. Bičiūno drama. Vesta propaganda valsčiuose už svaiginamųjų gėrimų parduotuvių uždarymą; 1914 tokios parduotuvės buvo uždarytos Švėkšnos, Veiviržėnų, Darbėnų, Kulių, Mažeikių, Onuškio, Čedasų, Panemunio, Rokiškio, Gervėčių valsčiuose. Dalyvauta tarptautiniame blaivybės sąjūdy: XIII priešalkoholiniame tarptautiniame kongrese d-jai atstovavo kun. J. Galdikas (šio kongreso aprašymą 1911 išleidęs atskira brošiūra), XIV tokiame pat kongrese Milane — kun. dr. J. Steponavičius. XIII kongreso dalyviams buvo išdalyta kun. K. Marmos prancūziškai parašyta brošiūrėlė apie L.K.B.D. veiklą. Švęstos blaivybės šventės drauge su visos Rusijos krikščionių blaivininkų s-ga. 1913 dalyvauta Petrapilio higienos parodoj, kur d-ja už savo ten išstatytus spaudinius gavo sidabro medalį.

Nepriklausomoje Lietuvoje d-jos įstatai pirmą kartą įregistruoti 1919 XII 10, tačiau faktiškai d-jos veikla atgaivinta 1921. Kurį laiką d-jai vadovavo kan. J. Stakauskas, ilgametis pirm. buvo dr. A. Gylys (1926–35), po jo J. Gvildys. Pagal naujus įstatus, nariai buvo tik abstinentai. 1925 d-ja turėjo 174 skyrius su 16.000 narių, 1927 — 180 skyrių su 22.000 narių, 1931 — 169 skyrius su ligi 16.000 narių. Vėliau d-jos veikla susiaurėjo, nors dar ir 1935 metinėj konferencijoj dalyvavo 121 atstovas. Kai kurie skyriai laikė arbatines su skaityklomis (ypač iš pradžių), turėjo savo namus, knygynus, kioskus. D-ja organizavo paskaitas susirinkimuose ir per radiją, priešalkoholinius biurus, priešalkoholinius kursus vadams parengti rajonuose, priešalkoholines parodas, blaivybės savaites. 1931 I 4–5 Kaune d-ja surengė pirmąjį Blaivaus jaunimo ugdymo kongresą, o 1933 XII 29–31, sukakus 75 m. nuo vysk. M. Valančiaus pirmųjų blaivybės brolijų ir 25 m. nuo d-jos įsikūrimo, pirmąjį Lietuvos priešalkoholinį kongresą. Šio kongreso plenumo, jaunimo, mokytojų, tėvų ir kunigų posėdžiuose dalyvavo per 500 asmenų; kongreso metu surengtą priešalkoholinę parodą aplankė apie 10.000 žmonių. Buvo įsteigta narkotikams tirti laboratorija (vadovavo dr. A. Gylys) ir vėliau priešalkoholinis muziejus, veikęs 1927–35. D-jos iniciatyva 1925 visuotiniu balsavimu 20 valsčių buvo uždarytos visos svaigiųjų gėrimų parduotuvės (tais metais tokių ‚sausų' valsčių iš viso buvo 30). Vėliau, daugiausia d-jos v.pirm. agr. J. Valatkos rūpesčiu, buvo pradėta krašte propaganda gamintis bealkoholinius gėrimus pavaduoti svaigiesiems. Išleistos kelios agr. J. Valatkos brošiūros, kaip gaminti vaisių sultis. Pradėta vaisių sulčių gamyba (agr. J. Valatkos vadovaujama dirbtuvė Vaisiai) vėliau buvo perduota Pienocentrui.

Be suaugusiųjų, kuriuose blaivybės min-

tį d-ja skleidė per savo skyrius, ji rūpinosi ir blaivaus jaunimo ugdymu per abstinentų sekcijas ateitininkų ir pavasarininkų sekcijose. Stipriu ramsčiu d-jos veikloj buvo stud. ateitininkų abstinentų sekcija, įkurta 1922 A. Tylenio, J. Leimono, J. Mičiulio, A. Bistricko ir A. Bukotos iniciatyva. 1925 sekcijoj buvo 74 nariai. 1926 įsikūrė atskira stud. ateitininkų abstinentų korporacija (pirmasis pirm. buvo V. Rastenis). Sekcijos, vėliau korporacijos nariai vertė iš svetimų kalbų blaivybės turinio knygeles, kurias d-ja leido; bendradarbiavo d-jos leidžiamoj periodinėj spaudoj, o pačios korporacijos 1926–28 buvo leistas mokslinis blaivybės žurnalas Santūra (žr.); rengė blaivybės paskaitas visuomenei ir moksleiviams (1924 surengė 229 paskaitas), organizavo moksleivių ateitininkų kuopuose abstinentų sekcijas, kurios 1925 turėjo apie 2000 narių. 1930 šios kuopos, kartu su kitomis moksleivių organizacijomis, išskyrus skautų, buvo valdžios uždarytos. L.K.B.D. pakartotinai (1931, 1933) prašė švietimo m-ją leisti veikti moksleivių abstinentų kuopelėms L.K.B.D. ir mokytojų globoj, bet leidimo negavo. L.K.B.D. organizavo abstinentų sekcijas taip pat pavasarininkuose ir jas globojo. Iš viso 1926 veikė 400 abstinentų sekcijų su 10.000 narių. Daugely kuopų šios sekcijos veikė ligi 1940. Vaikams (7–15 m.) d-jos iniciatyva buvo 1922 įkurta Angelo Sargo vaikų s-ga, sparčiai augusi: 1927 ji turėjo 120 kuopų su 15.000 narių, 1929 — 270 kuopų su 34.000 narių, 1931 — 370 kuopų su 37.000 narių. 1932 padarius reformą, veikimas dar pagyvėjo ir 1933 veikė 406 pulkai su 60.000 narių. Daugelis angelaičių pulkų turėjo savo chorus, kooperatyvėlius, knygynėlius, sporto įrankius. Iš L.K.B.D. globos angelaičiai buvo išjungti 1935.

D-jai dirvą parengė ir ją išugdė Lietuvos kunigai. Dirbdami ir toliau d-jos eilėse, po I pas. karo jie buvo įsteigę Kaune ir savo Lietuvos Katalikų Kunigų Abstinentų Vysk. Valančiaus D-ją (oficialiai įregistruotą 1926 II 11, faktiškai anksčiau susidariusią, nes jau 1924 įėjusią į Lietuvos blaivybės tarybą). Ši kunigų abstinentų d-ja 1926 turėjo apie 40 narių, stipriai talkinusių L.K.B.D. veiklai.

L.K.B.D. daug dėmesio skyrė spaudai ir nepriklausomybės metu: nuo 1922 leido Sargybos (žr.) laikraštį, nuo 1924 Laimės kalendorių (1933 išėjo dešimtą kartą), vaikams St. Tijūnaičio redaguojamą mėnesinę Žvaigždutę (žr.), Angelo Sargo vaikų s-gos organą, kurio leidimą į galą perėmė jėzuitai. Leista daug ir nemažu tiražu blaivybės turinio knygų (vysk. Pr. Būčio, dr. A. Gylio, M. Endziulaitytės-Gylienės, J. Gvildžio, kun. F. Kemėšio, dr. A. Lėvano, dr. J. Matuso, dr. D. Jasaičio ir kt.). Nepriklausomybės metais ligi 1933 d-ja buvo išleidusi 86 knygas ir brošiūras. Priskaitant vėliau išleistus, o taip pat prieškarinius leidinius, d-jos leidinių skaičius siekė per 100.

Be aukščiau suminėtųjų, d-joj veikė dr. J. Eretas, kun. A. Kripaitis, K. Dineika, A. Tylenis, kun. J. Želvys, Pr. Samulionis, V. Zymantas, J. Labokas, A. Valašinas, dr. A. Lėvanas, dr. J. Matusas, agr. J. Valatka, E. Kačarauskaitė, P. Rimkūtė, J. Slapšinskas, dr. Z. Ivinskis ir kt.

D-ja palaikė ryšius su užsienio blaivinimo organizacijomis ir dalyvavo tarptautiniuose priešalkoholiniuose kongresuose (paskutinį kartą XX tokiame kongrese Helsinky 1939, kur d-jai atstovavo dr. J. Leimonas). D-jos pirm. dr. A. Gylys buvo nuolatiniu nariu Tarptautinio priešalkoholinio komiteto, kurio būstinė buvo Lozanoje, Šveicarijoj.

Vairas, 1914–15; *Dr. J. Matusas*, 20 metų tautos blaivinimo darbo (L.K.B.D. dvidešimties metų istorija) 1928; *A. Gylys* (red.), Pagrindiniai alkoholizmo klausimai 1932. *J.Kv. ir J.G.*

Lietuvių Katalikų Blaivininkų Sąjunga, Amerikos žr. Pilnųjų Blaivininkų Sąjunga, Amerikos.

Lietuvių Katalikų Jaunimo Draugija Neringa žr. Neringa.

Lietuvių Katalikų Jaunimo Federacija Pavasaris (iš pradžių Liet. kat. jaunimo s-ga Pavasaris) žr. Pavasarininkai.

Lietuvių Katalikų Mokytojų S-ga jungė pradžios, aukštesniųjų bei specialinių mokyklų mokytojus, universiteto dėstytojus ir švietimo tarnautojus profesiniais ir kultūriniais tikslais. Pirmąją s-gos užuomazgą sudarė 1911 Kaune veikusių Saulės mokytojų kursų mokiniai. Savo įstatėlių trečiame punkte jie buvo numatę ‚nešti mokslą, sutinkantį su tikėjimu ir dora, organizuojant sodžiaus jaunimą'. Šis uždavinys, gavus kun. P. Dogelio paramą, buvo įvykdytas išleidžiant Pavasarį, davusį pradžią pavasarininkų (žr.) sąjūdžiui. Toliau I pas. karo metu Vilniaus švietėjų būrely kat. mokytojų susiorganizavimo reikalą iš naujo iškėlė Pr. Dovydaitis, vėliau tapęs Kau-

no pirmosios lietuviškos gimnazijos direktoriumi ir 1918 pradėjęs leisti Lietuvos Mokyklą (žr.). Iš šio žurnalo skaitytojų susiformavo ir L.K.M.S., Vilniuj įsikūrusi 1918 V 25 (įstatai išsp. Lietuvos Mokykloj 1918, 192–194). Buvo nutarta šaukti jos visuotinį narių suvažiavimą Vilniuj 1919 I pradžioj, vėliau jo vieta ir data atkelta į Kauną 1918 XII 14–15, bet dėl to meto politinių įvykių sukrikus susisiekimui, suvažiavime dalyvavo tik apie 30 Kauno ir artimesnės jo apylinkės mokytojų. Nors Pr. Dovydaičio parengti s-gos įstatai buvo įregistruoti Kaune 1919 XII 20, tačiau s-gos veikla liko necentralizuota ligi suvažiavimo, sušaukto Kaune 1920 VI 30 — VII 1. Suvažiavime dalyvavo per 50 mokytojų iš visos Lietuvos. Iš jų pranešimų paaiškėjo, kad katalikų mokytojų s-gos veikia Vilniuje, Kaune, Seinuose, Panevėžy, Utenoj, Kaišiadoryse, Jurbarke. Priimti s-gos įstatai ir nustatytas tikslas ‚jungtomis pajėgomis dirbt mokymo ir auklėjimo darbą pedagoginiais ir doriniais religiniais Kristaus mokslo principais ir aktualingai remt mokslinius, dorinius, teisinius ir medžiaginius pačių mokytojų reikalus'. Centro valdybon išrinkta Bagdonas, St. Balčytis, Pr. Dovydaitis, J. Gvildys, K. Jokantas, V. Kasakaitis, J. Strimaitis, kun. A. Šmulkštys ir St. Tijūnaitis. Sąjungos organu pasirinkta Lietuvos Mokykla. Prof. Pr. Dovydaitis sąjungai pirmininkavo ligi 1923, Vc. Kasakaitis 1923–26, dr. Kl. Ruginis 1926–36, dr. J. Grinius 1936–40. Sąjungos veikloje aktyviausiai reiškėsi St. Tijūnaitis, kun. P. Dogelis, J. Gvildys, J. Strimaitis, Vl. Arminaitė, M. Galdikienė, Ign. Malinauskas, A. Šerkšnas, A. Rinkūnas, J. Kralikauskas ir kt. 1921 s-ga turėjo 310 narių, 1922 — 752, vėliau narių skaičius buvo pasiekęs per 1500. Tačiau po tautininkų valdžios įsigalėjimo ir privatinių katalikų mokyklų sulikvidavimo daugumas skyrių (1922 jų buvo 45) sunyko. Vietoj metinių konferencijų buvo šaukiamos konferencijos kas dveji metai, ir jose dalyvauti drįsdavo tik drąsesnieji mokytojai (pvz. 1933 I 4–5 konferencijoj Kaune dalyvavo 41 atstovas ir 34 svečiai, bet 1939 XII 30 konferencijoj Vilniuj buvo jau 180 dalyvių). Demokratiniu Lietuvos laikotarpiu s-gos veikla buvo gyva. Kai kurie skyriai turėjo knygynus (Utenoj, Ramygaloj, Telšiuose ir kt.), kiti — skaityklas (Kaišiadoryse, Šiauliuose, Žagarėje ir kt.). 1925 suorganizuota ekskursija į Suomiją. Kas vasarą buvo organizuojami mokytojams kursai (pvz. 1922 tokie kursai buvo Šiauliuose, Jurbarke ir Plungėje, 1925 Telšiuose, Ukmergėje ir Kaišiadoryse, 1931 lietuvių k. kursai Palangoje). 1928 XII 28–31 Kaune surengta pirmoji pedagoginė savaitė. Nuo 1923 buvo perimtas iš prof. Pr. Dovydaičio Lietuvos Mokyklos (žr.) leidimas. 1924 IX 15 s-ga įsteigė Kaune S. Daukanto mokytojų seminariją, dirbusią vakarais Saulės rūmuose, vėliau kurį laiką Aušros gimnazijoj. Seminarijos dir. buvo dr. Kl. Ruginis, v.dir. Ign. Malinauskas, o tarp mokytojų buvo prof. V. Mykolaitis, dr. K. Pakštas, J. Talmantas, P. Šležas, dr. Č. Pakuckas, P. Katilius, V. Bičiūnas, Z. Ivinskis, K. Dineika ir kt. Šešiomis laidodomis išleista apie 200 mokytojų. Likviduodama privatines mokyklas, švietimo m-ja seminarijos veiklą sustabdė 1932. Per žemės reformą 1926 gavusi Raudondvario dvare sklypą, s-ga buvo projektavusi ten įsteigti pavyzdinę gimnaziją su bendrabučiu mokiniams, bet dėl nepalankių politinių aplinkybių nebuvo galima užsimojimą įvykdyti. Dėl autoritetinio režimo nepalankaus nusistatymo privačių mokyklų atžvilgiu nepavyko s-gai nė Kaune gimnazijos įsteigti. Tik asmeniniu titulu s-gos pirm. dr. Kl. Ruginis 1932 gavo leidimą Kaune M. Pečkauskaitės vardo gimnazijai. Jai kontingentą beveik išimtinai sudarė s-gos 1931 Kaune, Ateitininkų rūmuose, įsteigta pradžios m-la (vedėjas A. Šerkšnas 1931–33, J. Žilionis 1933–39, J. Mikulevičius 1939–40). Mokyklą daugiausia lankė inteligentų tėvų vaikai, nes už mokslą reikėjo mokėti (keletą metų švietimo m-ja neskyrė pašalpos nė vieno mokytojo atlyginimui). Pradžioj mokslas truko 3 metus, išeinant 4 skyrių programą, vėliau 5 metus, išeinant 6 skyrių programą. 1939 s-ga įsteigė 500 lt. premiją už pedagoginį veikalą, kuri pirmą kartą 1940 II 16 Vilniuje buvo įteikta J. Laužikui už Ch. Bühler veikalo apie jaunystės psichologiją vertimą. S-gos veikla buvo nutraukta 1940 užėjus bolševikams.

Lietuvių Katalikų Moksleivių Ateitininkų Sąjunga žr. Moksleivių ateitininkų s-ga.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija (stp. LKMA) Kaune įregistruota 1922 VIII 12; steigiamasis susirinkimas įvyko X 22. Pirmąją valdybą sudarė pirm. vysk. J. Skvireckas, v.pirm. profesoriai Pr. Dovy-

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

SUVAŽIAVIMO DARBAI

1933

I

Redagavo
JUOZAS ERETAS

KAUNAS 1935

daitis ir St. Šalkauskis, sekr. kun. dr. M. Reinys, ižd. adv. L. Noreika, knygininkas dr. A. Sennas. LKMA siekė apjungti liet. kat. mokslininkus, sudaryti palankesnes sąlygas moksliniam darbui, ruošti mokslininkų prieauglį, kelti tautoje mokslinį lygį bei krikščionišką kultūrą. Akademijai nuo 1926 iki mirties 1938 vadovavo prel. A. Dambrauskas-Jakštas. Po Jakšto pirmininkavo prof. St. Šalkauskis iki 1940, kada bolševikai akad. uždarė. LKMA atliko didelį darbą tiek kat. mokslininkų parengimu, tiek katalikų mokslinių pajėgų sutelkimu savo suvažiavimais. Vysk. Pr. Būčys iš Amerikos liet. kat. federacijos išgavo akademijai Lietuvos paskolos bonais 42.500 dol. Tai įgalino akademiją per 18 metų parengti ištisą eilę savo stipendininkų moksliniam darbui. Daugiausia J. Eretui vadovaujant buvo sušaukti Kaune trys liet. kat. mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimai: 1933 II 27–28, 1936 II 24–25, 1939 II 20–21. Suvažiavimai turėdavo eilę sekcijų, 1939 aštuonias. Pilnaties posėdžiuose dalyvių 1933 buvo apie 300, 1936 — 550, 1939 — per 500. 1933 suvažiavime skaitytos 28 paskaitos, 1936 ir 1939 — po 30 paskaitų. Visų suvažiavimų paskaitos išleistos trimis tomais, vardu ‚Suvažiavimo Darbai', kurie sudaro 1518 psl. (532, 472, 514). Redagavo dr. J. Eretas (II t. su dr. A. Saliu). Pirmajame suvažiavime siekta mokslines kat. pajėgas apžvelgti ir glaudžiau apjungti. Jame į pirmus akademikus pakelti prel. A. Dambrauskas-Jakštas, prof. St. Šalkauskis ir prof. Pr. Dovydaitis. 1936 suvažiavime vedamoji mintis buvo dvasinės žmogaus krizės problema. Jo metu surengta dalinė liet. kat. mokslo darbų paroda su daugiau kaip 50 autorių ir 400 knygų. Paskutinis suvažiavimas praėjo pop. Pijaus XI minties ženkle: dilatentur spatia veritatis! (teplatėja tiesos erdvė). Rengdamasi lietuviškosios enciklopedijos leidimui, LKMA rinko biografinę medžiagą ir rengė Lietuvos žymesnybių žodyną (iš pradžių šį darbą dirbo J. Tumas-Vaižgantas, vėliau doc. kun. Pr. Penkauskas ir dr. J. Eretas). Rūpinantis lietuviškosios enciklopedijos leidimu ir Spaudos Fondui, šiam 1930 II 10 pasiūlius, 1930 V 20 buvo sutarta leisti vieną bendrą enciklopediją. LKMA bendradarbiavo su Spaudos Fondu Lietuviškosios Enciklopedijos leidime nuo I sąsiuvinio (1931 X 1) ligi IX t. (1940). Po prof. Pr. Brenderio mirties 1938 LKMA buvo nusipirkusi jo turtingą ir ypač kalbotyros klausimais vertingą biblioteką. Akademijai savo biblioteką (3000 tt.) mirdamas 1938 paskyrė ir prel. A. Dambrauskas-Jakštas (I suvažiavime išrinktas LKMA garbės pirmininku).

Bolševikų uždarytos akademijos atsteigimo mintį 1952 iškėlė dr. S. Bačkis. Iniciatoriai Romoje 1954 III 30 sudarė vysk. V. Padolskio vadovaujamą reorganizacinį komitetą, kuris pritaikė naujoms sąlygoms įstatus ir 1956 III 2 pravedė korespondencinius centro v-bos rinkimus. Vadovybėn išrinkti pirm. vysk. V. Padolskis, v.pirm. prof. Z. Ivinskis, nariais kunigai J. Vaišnora, A. Liuima, L. Tulaba ir V. Balčiūnas. Numatyta steigti akademijos židinius visur, kur susiras akademijos narių, bet centru palikta Roma. 1957 X 2–4 Romoje sušauktas suvažiavimas, kuriame skaitytos 8 paskaitos.

LKMA įstatai (Draugija 1923, 40–44); LKMA įstatai 1955; Suvažiavimo Darbai I–III (1935, 1937, 1940); *Vysk. P. Būčys*, Atsiminimai (Z. Ivinskio 1950 surašytas rankraštis). *S.Mtl.*

Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija 1. (Amerikos L.K.S.D. po šv. apaštalo Povilo globa) Čikagoj įsteigta 1915 I. Buvo už-

simojusi leisti knygas, organizuoti lietuvių kolonijose knygynėlius ir spaudos kioskus, remti ir platinti katalikiškus laikraščius ir t.t. Nariui, užsimokėjusiam 1 dol. metams, duota knygų už 2 dol., įmokėjusiam 25 dol. — knygų už 2 dol. kasmet ligi jo mirties. Pirmaisias veiklos metais suorganizuota 20 kuopų ir išplatinta 4000 egz. knygų. Tačiau vėliau nepasisekė veiklos išplėtoti. D-joj veikė kun. V. Kulikauskas, J. Tumasonis, I. Nausėda ir kt. D-ja išleido kun. P. Lapelio redaguotą Amerikos lietuvių katalikų metraštį 1916 ir kt.

2. Čikagoje įkurta 1951 d-ja (anksčiau veikė kitais vardais: 1909–35 kaip Draugo B-vė, 1935–51 kaip Marijonų gilda), kuri leidžia dienraštį Draugą, o jos suorganizuotas ir palaikomas Lietuviškos knygos klubas (žr.) leidžia knygas, taip pat platina kitų leidyklų knygas. D-jos spaustuvėj spausdinama eilė kitų laikraščių bei žurnalų. D-jos direktoriatas: pirm. prel. I. Albavičius, v.pirm. A. Rudis, sekr. kun. P. Činikas, ižd. kun. J. Jančius (marijonai).

Lietuvių Katalikų Studentų Ateitininkų Sąjunga buvo įsteigta 1927 VI 18 (įregistravimo data), kai anksčiau LU veikusi ateitininkų draugovė suskilo atskiromis korporacijomis ir kitais vienetais. S-gos tikslas buvo jungti visus šiuos vienetus. Taip pat ji jungė ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose esančius ateitininkų vienetus. Vokietijoje ir JAV imta vadintis tiesiog Studentų Ateitininkų S-gos (žr.) vardu. Plg. Ateitininkai.

Lietuvių Kelias liaudininkų savaitraštis, pradėtas leisti 1950 II 16 Brukline, po poros mėn. (nuo 16 nr.) perkeltas į Watertown, Conn., kur dr. M. Devenio pastangomis ir lėšomis buvo įrengta kukli spaustuvė. Laikraštis sustojo 1950 XI 17. Viso buvo išleisti 36 nr. Faktinuoju leidėju buvo dr. M. Devenis. Redaktoriais Brukline buvo J. Petrėnas, L. Dovydėnas ir H. Blazas, Watertowne, Conn. — H. Blazas ir prof. Viktoras Biržiška.

Lietuvių Kolegija Romoje žr. Kazimiero Kolegija Romoje.

Lietuvių Komunistų Sąjunga Amerikoje žr. Komunizmas.

Lietuvių konferencija 1. (dažniau vadinama seimu) Petrapily žr. Petrapilio lietuvių seimas. 2. Vilniuje žr. Vilniaus lietuvių konferencija.

Lietuvių Kongresas Demokratinei Tvarkai Atsteigti įvyko 1936 VI 20–21 Clevelande. Jo mintį iškėlė St. Michelsonas Keleivyje. Kongrese dalyvavo 345 organizacinių vienetų 382 delegatai, kurie atstovavo 71.000 lietuvių.. Paskaitas skaitė: St. Michelsonas, L. Prūseika, dr. P. Grigaitis, A. Bimba, dr. A. Rutkauskas ir R. Mizara. Kongresas buvo surengtas vad. ‚bendro fronto', sutarus socialistams, komunistams ir kt. kairiesiems kovoti prieš tautininkišką Lietuvos režimą. Kongresas sudarė veikimo komisiją iš 7 asmenų, rinko perversmui aukas ir veikė iki 1940 VI. Sudaryto fondo lėšos, išsiskyrus nuomonėms dėl krašto okupacijos ir laisvės, liko išalusios.

Lietuvių Krikščionių Darbininkų Draugija veikė keletą metų prieš I pas. karą Suvalkų gubernijoj, rūpindamasi darbininkų socialiniais ir kultūriniais reikalais. Vilkaviškio skyrius dvarininko Gauronskio dovanotame pamiestėj sklype pastatė prieglaudai namus ir įsteigė senelių prieglaudą. Veiklus skyrius buvo Marijampolėje, kur buvo ir d-jos centras. Vilkaviškyje veiklūs veikėjai buvo kun. P. Sakevičius, siuvėjas M. Arminas, Marijampolėje — A. Staugaitis, O. Kisieliūtė. Skyriai buvo įsteigti Prienuose, Naumiestyje, Aleksote, Seinuose (pirm. S. Tijūnaitis), Virbalyje, A. Panemunėje, Balbierišky, Suvalkų Kalvarijoje (pirm. J. Lapėnas) ir kt. Draugijos centro pirm. buvo Ant. Staugaitis.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija (JAV — sąjunga) žr. Krikščionys demokratai.

Lietuvių Krikščionių Draugija Žiburys žr. Žiburys.

Lietuvių Krikščionių Ūkio Draugija Žagrė žr. Žagrė.

Lietuvių Kultūros Institutas įst. Naujorke 1941 IX ALRK Federacijos rūpesčiu, jo direktoriumi pakvietus prof. K. Pakštą. Instituto vadovybę sudarė: prof. A. Sennas — liet. kalbos ir literatūros sekcijos vedėjas, prof. J. W. Stanton-Stankevičius — Lietuvos istorijos sekcijos vedėjas ir prof. K. Pakštas — Lietuvos geografijos ir tarptautinių santykių sekcijos vedėjas ir drauge instituto direktorius. Buvo užsimota išleisti ištisą eilę lituanistinių studijų, iš kurių išleista K. Pakšto The Lithuanian Situation 1941 ir The Baltoscandian Confederation 1942, A. Vaičiulaičio Outline of Lithuanian Literature 1942, A. Senno The Lithuanian Language 1942, K. Pakšto Lithuania and World War II 1947. Siekda-

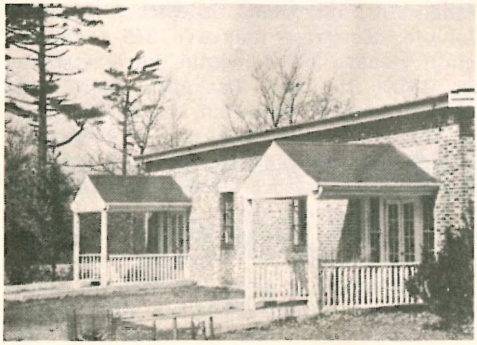

Prel. Pr. Juro įkurtas Alkos muziejus Brocktone

mas atgauti Lietuvai nepriklausomybę ir apginti lietuvių teises į Vilnių ir M. Lietuvą, institutas buvo iš pradžių ir pokarinio planavimo įstaiga, palaikiusi plačius santykius ir su kai kurių kitų tautų panašiomis įstaigomis. Instituto vedėjas prof. K. Pakštas skaitė nemaža lituanistinių paskaitų Čikagos univ. patalpose ir kt. Ligi 1943 VI institutas veikė kaip įstaiga su tarnautoju. Nebetesint ALRK Federacijai finansiškai remti, vėliau institutas virto tik organizacija, kurios vadovybę perėmė prel. Pr. Juras. Jis įsteigė (iš pradžių Bostone, nuo 1951 Brocktone) Amerikos lietuvių kultūros archyvą (žr.), sutrumpintai vadinamą Alka. Nuo 1949 IX institutas leidžia vaikams Eglutę, kuri pirmaisiais metais išsilaikė tik prel. Pr. Juro parama.

Lietuvių Kultūros Švietimo Draugija žr. Kultūros Švietimo Draugija.

Lietuvių Kunigų Sąjunga Vokietijoje žr. Kunigų Sąjunga.

Lietuvių Labdarybės Draugija Vilniuje žr. Vilniaus krašto lietuvių organizacijos.

Lietuvių Laikraštis savaitinis literatūros, mokslo ir politikos iliustruotas savaitraštis, pats pirmasis lietuviškas laikraštis spaudą atgavus, gavęs leidimą 1904 X 2 ir ėjęs Petrapilyje 1904 XI 18 (n. kalendoriumi XII 1) — 1906 I 6. Leido Antanas Smilga, remiamas Petrapilio Lietuvių ir Žemaičių labdarybės d-jos ir Dvasinės akademijos profesorių, cenzūruojamas univ.

priv. doc. E. Volterio. Faktiškas red. K. Račkauskas-Vairas; oficialiai red. pasirašė K. Narutavičius, nuo 4 nr. A. Smilga. Laikraštis buvo konservatyvios krikščioniškos krypties. Leidžiamas toli nuo Lietuvos, pačioje Lietuvoje mažai tebuvo žinomas ir su Lietuvos visuomenės gyvenimu maža susijęs. Greit turinys pradėjo menkėti, teksto mažėti, o laikraštis ėmė puoštis rusų-japonų karo vaizdais, kurių, gaudamas veltui klišes, nesigailėjo ir nedarė atrankos. Įsisiūbavus 1905 revoliucijai, L.L. nebepajėgė konkuruoti su Vilniaus žiniomis ir sustojo. Žymesni bendradarbiai: kun. J. Balvočius-Gerutis, kun. Pr. Būčys, F. Bugailiškis, kun. Bl. Česnys, S. Kymantaitė, M. Yčas, Maironis, Margalis, K. Sakalauskas-Vanagėlis ir kt. Nuo 1905 VII 16 (17 nr.) laikraščio savaitiniu atskiru priedu ėjo Lietuvių Laikraščio Lapelis.

N. Smalstys, Atsiminimai apie L. L. (N. Romuva 1934, 454). *J.Ms.*

Lietuvių-Latvių Vienybės Draugija veikė nepriklausomoje Lietuvoje 1923 III — 1940 VI ir rūpinosi vienybės idėjos skleidimu tarp giminiškų lietuvių ir latvių tautų. Jau anksčiau lietuvių-latvių vienybės mintį puoselėjo dr. J. Basanavičius, M. Jankus, dr. J. Šliūpas, kan. J. Tumas, inž. P. Vileišis, o iš latvių pusės Valdemars, Veinbergs, inž. J. Riteris, inž. S. Paegle. Minėti latvių vienybininkai, prie jų jungiant ir prof. Plakį, 1921 Rygoje įsteigė Latvių-Lietuvių Vienybės Draugiją (jai visą laiką vadovavo J. Riteris) tikslu propaguoti šių dviejų tautų vienybę ir kartu oponuoti tiems latviams, kurie siekė glaudaus draugiškumo su Lenkija (ypač užsienio reikalų ministro Mejerovičiaus laikais). D-joje aktyviai reiškėsi ir eilė lietuvių, kaip kun. A. Juodvalkis, A. Vronevskis, Vizbaras. Lietuvoje, kan. J. Tumo ir prof. E. Volterio iniciatyva, L.-L. V.D. įsisteigė Kaune 1923 III 17. Kiek vėliau d-jos skyriai įsisteigė Šiauliuose ir Klaipėdoje. D-jai pirmininkavo: prof. E. Volteris, J. Raupys, plk. A. Merkys; valdybos nariais yra buvę kan. J. Tumas, prof. J. Bagdonas, J. Vanagas-Simonaitis, prov. J. Makauskis, P. Ruseckas, B. Žygelis, I. Andrulytė ir kt. Kaip idėjinis d-jos aktyvistas minėtinas dr. J. Šliūpas, kuris aiškiai buvo už lietuvių-latvių federaciją, vienos valstybės sudarymą. D-jos garbės nariais buvo prof. P. Matulionis, dr. J. Šliūpas, J. Vileišis, Vydūnas. D-ja išleido T. Zeiferto Latvijos istoriją 1927 (vert. J.

Lietuvių-Latvių Vienybės kongresas Rygoj 1930. Pirmoj eilėj iš dešinės: kan. J. Tumas, J. Raupys, inž. J. Riteris

M. Laurinaitis), nuo 1929 kasmet Kaune ruošė latvių k. kursus; globojo latvių dailės parodas ir t.t. Prie d-jos veikė ir stud. sekcija (joje veikė J. Raustis, J. Garniutė, A. Zemribas ir kt.). D-jos narių skaičius siekė apie 100.

Vienybininkų eilės padidėjo, kai apie 1930 prasidėjo aktyvus profesinis bendradarbiavimas tarp abiejų kraštų žurnalistų, studentų, mokytojų, gydytojų, vaistininkų, kooperatininkų, miškininkų ir kt., rengiant bendrus pasitarimus bei konferencijas. Apie 1930 į vienybininkų eiles įsijungė ir estai. Tada veikė 6 vienetai: Lietuvių-latvių, Latvių-lietuvių, Latvių-estų, Estų-latvių, Lietuvių-estų, Estų-lietuvių informacinis biuras, kurio skyriai buvo kiekvienoje valstybėje. Centrinio biuro įstaiga būdavo toje valstybėje, kurioj vykdavo kongresas. Lietuvių informacinio biuro ir Centrinio informacinio biuro pirmininkais yra buvę Jonas Vileišis ir plk. A. Merkys. Pirmasis lietuvių-latvių vienybės kongresas įvyko 1924 VII 25–27 Rygoje, dalyvaujant apie 500 asmenų. Aiškintasi galimybės šioms tautoms politiškai susijungti ir prieita išvados, kad už tai kalba visi argumentai. Vienoje iš rezoliucijų buvo reikalaujama Vilniaus grąžinimo Lietuvai. Antrasis kongresas 1925 įvyko Kaune. Toliau kongresai vykdavo paeiliui čia Lietuvoje, čia Latvijoje, o paskui ir Estijoje. Dalyvaudavo visų 6 vienybės vienetų atstovai ir nariai, profesinių d-jų atstovai ir nariai lygiomis teisėmis; tai sudarydavo kelis šimtus dalyvių, kurių skaičių dar padidindavo svečiai. Kongresai trukdavo tris dienas. Priešpaskutinis kongresas įvyko Kaune 1939 VI 9–11, paskutinis Taline 1940 VI 13. Šio pastarojo atidarymas vyko įprasta tvarka, bet kitą dieną, sužinojus apie Sov. Rusijos ultimatumus, kongreso darbas nutrūko liūdnu atsisveikinimu. Kongresų darbai buvo išleidžiami atskirais leidiniais.

Vienybininkai pagrindinio savo tikslo nepasiekė dėl vyriausybių abejingumo ir rūpinimosi tik savo kiemu: II pas. karui prasidėjus, lemtingaisiais 1939–40, Pabaltijo valstybių realios vienybės nebuvo. Pasibaigus karui, lietuvių ir latvių vienybininkų likučiai, atsidūrę šiapus geležinės uždangos, vėl atgaivino Pabaltijo tautų vienybės ideologinę veiklą, susijungdami į vieną L a t v i ų-L i e t u v i ų V i e n y b ę (LLV). Sąlygos Vokietijoj tokiai veiklai po karo buvo palankios: pabaltiečiai gyveno bendrose stovyklose, daugely vietų turėjo bendrus atstovavimo organus, steigė bendras institucijas. Reorganizacinio darbo pirmiausia ėmėsi laisvosios Latvijos paskutinė Latvių-lietuvių vienybės d-jos valdyba,

kuriai pirmininkavo istorikas Julijs Bračs. Vietoj šešių buvusių organizacijų numatyta tik trys: Lietuvių-latvių, Estų-lietuvių ir Estų-latvių vienybės d-jos. 1946 pirmas vienybininkų skyrius įsisteigė Honsene, o 1947 — Brünninghausene, Gestachte (E. Skujenieks), Hannovery, Lübecke (F. Kirša ir O. Liepinš), Merbecke, 1948 — Rotenburge, prie Bremeno (M. Gaide), Braunschweige, Wolterdingene (K. Likums), Grevene, Bodenwerderyje, Freiburge, Oldenburge ir Wehnene, 1949 — Pinneberge (Pabaltijo univ.), Neustadte (Holšteino), Flensburge, Memmingene, Dedelstorfe, Fellbache (gen. S. Pundzevičius), Eutine ir du skyriai Anglijoje; 1950 — Hamburge. 1948 IV 18 Rotenburge, prie Bremeno, įvyko pirmoji reorganizuotos LLV atstovų konferencija (pirm. kpt. Igns Apirubis, mokąs abi kalbas), kurioje buvo patvirtinta nauja organizacinė d-jos struktūra ir išrinkti šios d-jos garbės nariais Vydūnas, inž. S. Paegle, M. Biržiška, F. Kirša ir E. Skujenieks. Antroji atstovų konferencija įvyko 1949 VI 1 Hannovery (pirm. plk. Ant. Macelis), trečioji — 1950 V 14 Hamburge. Platesnis LLV rūpesčiu organizuotas visuomeninių ir kultūrininkų pasitarimas įvyko Lübecke 1947 X 19, kur buvo išrinkta spaudos komisija (E. Skujenieks, O. Liepinš, S. Narkeliūnaitė, Kl. Prielgauskas, J. Petrėnas), davusi pradžią LLV spaudos biurui (vadovavo E. Skujenieks). Leista LLV spaudos biuleteniai ir LLV reikalams neperiodinis leidinys Aistija. Pokariniai LLV kongresai buvo du: 1948 VI 19 Wolterdingene ir 1949 VI 1 Hannovery. Abiejų tautų vienybės diena buvo paskirta lapkričio 28 d. (1561 XI 28 Livonija buvo sujungta su Lietuva).

Išsisklaidžius iš Vokietijos, LLV veikla susilpnėjo, tačiau ten, kur daugiau yra pabaltiečių, ruošiami bendri kultūriniai parengimai ir palaikomi savo tarpe ryšiai. 1951 yra įsisteigę skyriai JAV Bostone ir Clevelande, Kanadoj Londone, Ont., ir Argentinoj Buenos Aires. Bostone nuo 1956 kasmet skyrius talkina surengiant trijų viešų koncertų seriją, kiekvienais metais koncertuoti kviečiant lietuvį, latvį ir estą.

B.M.

Lietuvių Legionas, įsteigtas Naujorke 1930 II 16 (įregistruotas 1935 XII 19 kaip The Lithuanian Legion of America), jungia buv. karius bei jūreivius, tarnavusius JAV ar Lietuvos kariuomenėse, o taip pat M. Lietuvos savanorius, Lietuvos šaulius ir partizanus bei kt. kovotojus dėl Lietuvos nepriklausomybės. Legionas laikosi lietuviškų tradicijų ir dirba Lietuvai. Vartojama Lietuvos karo aviacijos pirmoji uniforma (tamsiai mėlyna su avietinėmis siūlėmis) bei pilotė ir ankstyvesnis Lietuvos kario kepurės ženklas — skaistvarinis Vyčio kryžius sidabriniame vainike. Atlapuose — Gedimino stulpai. Vėliavoje — geltonas Vyčio kryžius. Legiono statutą paruošė ir organizaciją inkorporavo legiono įkūrėjas ir organizatorius K. R. Jurgėla (iki 1938 legiono štabo adjutantas). 1938 legionas turėjo 8 postus. Daliai postų sunykus (Bridgeporte, Waterbury, New Havente, visi Conn.) arba perėjus į Amerikos legioną (II Dariaus postas Bostone ir III Dariaus-Girėno postas Čikagoj), legionas buvo pakrikęs. Iš naujo legioną 1951 atgaivino trys likusieji postai: I Dariaus-Girėno postas Brukline, IV S. Rydzevičiaus-Rytz postas New Britain, Conn., ir VII F. Sabonio postas Hartforde, Conn. Organizacijos branduolys buvo I T. Kosciuškos postas Brukline; jo nariai buvo ir Stp. Darius su St. Girėnu. Šiems lakūnams žuvus su Atlantą perskridusiu lėktuvu Lituanica, postas juos pakėlė savo garbės nariais ir pats 1933 VII 21 pasivadino jų vardu. Šis postas 1933 iš savo narių suorganizavo Lituanikos aeroklubą (vėliau atsiskyrusį), kuris parengė kelis lakūnus (P. Šaltenį ir kt.). Instruktorium buvo lakūnas A. Kiela. Šio posto suorganizuotas fondas padovanojo Lietuvos šaulių s-gai lėktuvą, kurį 1937 Lietuvon nugabeno Pov. Šaltenis (vėliau JAV aviacijos kapitonas, žuvęs). I postas darė žygių valstybės departamente, kad vietoj Kovno būtų vartojamas Kaunas. Legionas pirmasis pradėjo Amerikoj ruošti Lietuvos kariuomenės įkūrimo ir Klaipėdos išlaisvinimo sukaktis, ruošia ir dalyvauja kitose tautinėse iškilmėse, dalyvauja V 30 iškilmių eitynėse su JAV, Lietuvos ir legiono vėliavomis. V 30 parade 1935–41 Naujorke lietuvių legionininkai dalyvaudavo drauge su latviais ir estais (lydėdavo kun. J. Laurinaičio suorganizuotas Angelų Karalienės par. jaunimo orkestras). Tokio pabaltiečių veteranų bendradarbiavimo paskatinti, lietuvių legionininkai buvo Naujorke suorganizavę Baltic American Society (pirmuoju pirmininku buvo iniciatorius K. R. Jurgėla). Pirmasis legiono vadas buvo Jonas A.

Bučnis, adjutantas K. R. Jurgėla, dabar — vadas P. Jurgėla, adjutantas J. Liaukus.

P.Jrg.

Lietuvių Literatūros Draugija Čikagoje įkurta 1945 III 25 S. Pipiraitės, M. Šileikio ir M. Gudelio iniciatyva. Iš pradžių vadinosi Literatūros rateliu, nuo 1949 dabartiniu L.L.D. vardu. Surengta daug paskaitų, ruošti rašytojų minėjimai, suorganizuota keletas literatūros vakarų, kurių pelnas skirtas šelpti lietuvių kultūrai nusipelniusiems asmenims. 1949 ir 1951 surengti novelės konkursai (1949 laimėjo A. Baronas, A. Tulys ir J. Švaistas, 1951 paskirta tik II premija, tekusi N. Mazalaitei). Nuo 1945 V 26 Naujienų dienraštyje turimas skyrius Literatūra (anksčiau redagavo K. Augustas, S. Pipiraitė ir A. Tulys, dabar K. Augustas, M. Šileikis). Išleisti du tomai Literatūros metraščio 1950 ir 1954 (red. M. Gudelis) ir 5 knygos, tarp jų Vc. Biržiškos Senųjų lietuviškų knygų istorija (du tomai). Nuo pradžios d-jai pirmininkauja M. Gudelis. Pirmąjį dešimtmetį sekretoriavo S. Pipiraitė, vėliau — St. Vainoras.

S.T.

Lietuvių Menininkų Klubas 1. Vytauto F. Beliajaus ir Miko Šileikio steigtas Čikagoj 1936–37. Klubo steigimo mintis kilo rengiant Čikagoje lietuvių dailės parodas 1935, 1936 ir 1937. Jų reikšmingesnė buvo 1936 V 23 Mandel galerijoj atidarytoji paroda su 234 eksponatais; dalyvavo premijas laimėjusieji Staneikė (I grafikos premija), M. Šileikis (I tapybos premija), A. Skupas, O. Radvilaitė ir Pralle-Prialgauskaitė, be to, P. Rimša, Percikovičiūtė, Iz. Ilakis, naujorkiečiai Vitkus, Wassel, Wise-Kulber ir Sinkevičius, kun. K. Urbaitis, medžio skulptorius Ant. Giedraitis ir kt. Kluban norėta sutraukti visų meno šakų atstovus; tarp jų buvo muzikas J. Byanskas, šokių specialistas V. F. Beliajus ir kt. Norėta suorganizuoti fondą menui remti. Tačiau nesulaukta tikėtosios paramos, ir klubas savo veiklos neišvystė.

2. (Lietuvių Amerikiečių Menininkų Klubas) Čikagoj įsteigtas 1956 IX 15 susirinkime, kuriame dalyvavo LRD pirm. B. Babrauskas, Amerikos lietuvių dailininkų s-gos pirm. Z. Kolba, Scenos darbuotojų s-gos pirm. A. Kutkus ir Amerikos liet. architektų ir inžinierių s-gos Čikagos apygardos pirm. J. Mulokas. Klubas jungia architektus, dailininkus, muzikus, rašytojus ir scenos darbuotojus. Pirmininkauja dail. Z. Kolba, kiti v-bos nariai: v.pirm. P. Gaučys, sekr. J. Mulokas, ižd. A. Kutkus ir spaudos atstovas muzikas A. Nakas. Jėzuitų jaunimo namuose 1957 X 20 atidaryta Čiurlionio vardo galerija (dir. M. Šileikis), kurioje rengiamos meno parodos. Suorganizuotas meno kūrinių fondas supirkti dabarties dailininkų kūrinių ir, laikui atėjus, juos perduoti nepriklausomai Lietuvai. Prie Čiurlionio galerijos organizuojami Lietuvos laisvės kovų, liaudies meno ir kt. skyriai — kultūros muziejus Lituania.

Lietuvių Meno ir Literatūros Draugija Vilniuje žr. Vilniaus krašto lietuvių organizacijos.

Lietuvių Meno Kūrėjų Draugija žr. Meno Kūrėjų Draugija.

Lietuvių Meno Sąjunga žr. Komunizmas.

Lietuvių Mintys Rygoje 1933 I 29 pasirodęs ir po 5 nr. sustojęs mėnesinis žurnalėlis. Red. A. Pastaras, leido lietuvių jaunimo Laisvės d-ja, kurią sudarė Rygos liet. I pagrindinės m-los absolventai.

Lietuvių Misijų Draugija žr. Baptistai.

Lietuvių Mokytojų Sąjunga 1. (L. M. Susivienijimas) 1905 Vilniuje įkurta Vilniaus

Čikagoje 1957 X 20 atidarytos Čiurlionio galerijos siena

didžiojo seimo metu, žr. Mokytojas (Bendrinės lietuvių mokytojų organizacijos).

2. 1917 Voroneže, pasibaigus vasariniams lietuvių mokytojų kursams (lankytiems apie 130 klausytojų), jau rusų revoliucijos metu, sumanyta atgaivinti slaptai Lietuvoje veikusi L.M.S. Įvykus skilimui tikybos dėstymo klausimu, dauguma (apie 120 asmenų, kurių tarpe tik 4 buvę Lietuvoje L.M.S. nariai) įkūrė s-gą, pasivadinusią Lietuvių mokytojų profesine s-ga ir laikė save buvusios Lietuvoje L.M.S. tęsiniu. Į valdybą išrinkti: J. Jablonskis (pirm.), E. Endziulaitis, Pr. Mašiotas, J. Poderys, J. Vokietaitis ir O. Zenkevičiūtė. Nepatenkinta mažuma (apie 40 asmenų, bet dauguma buvę L.M.S. nariai), neigiamai nusistačiusi tikybos dėstymo klausimu, įkūrė atskirą Liaudies mokytojų s-gą. Lietuvių mokytojų profesinės s-gos įstatai buvo atspausdinti 1918 pradžioje. Ne ką tos s-gos spėjo nuveikti, nes tais pačiais metais įvykęs bolševikinis perversmas ir pairęs frontas paskatino mokytojus greičiau grįžti į Lietuvą. 1919 I 20 Vilniuje vėl sušauktas steigiamasis mokytojų susirinkimas ir išrinkta valdyba: Pr. Mašiotas, M. Šikšnys, P. Karazija, O. Mašiotienė ir St. Kairiūkštis. Bet ir ši valdyba nespėjo parodyti didesnės veiklos dėl Vilniaus krašto okupacijos: vieni valdybos nariai pasitraukė į Kauną, kiti liko Vilniuj. Lietuvoj nebuvo įkurta bendrinė mokytojų organizacija, nes tuojau pat susiorganizavo dvi pasaulėžiūrinės mokytojų organizacijos: Lietuvos mokytojų profesinė s-ga (žr.), pasirėmusi voronežiškės Liaudies mokytojų s-gos pagrindais, ir Lietuvių katalikų mokytojų s-ga (žr.), o 1927 dar ir tautinės krypties Lietuvių mokytojų tautininkų dr. J. Basanavičiaus vardo s-ga, vėliau pasivadinusi tiesiog L.M.S. (žr. žemiau).

3. 1927 X 8 Kaune įsisteigusi Lietuvių Mokytojų Tautininkų dr. J. Basanavičiaus vardo Sąjunga, nuo 1935 pradžios pasivadinusi tiesiog L.M.S. S-gos šefu pakviestas prez. A. Smetona, pirmininku perrinktas švietimo m-jos gen. sekr. K. Masiliūnas (ilgametis pirm.), gen. sekr. — mkt. P. Papečkys (išbuvęs ligi galo tose pareigose). S-goj dar veikė A. Daniliauskas, M. Krikščiūnas (ižd. ir pirkimų bei statybų prižiūrėtojas), V. Augustauskas, L. Vaitiekūnas, V. Tumėnas, M. Miškinis, M. Kviklys, A. Lengvenis, Pr. Karalius, L. Bulgarauskas ir kt. S-ga turėjo 20 apskrities komitetų su 189 skyriais ir su per 3000 narių (1936 buvo 2500 narių). Iš pradžių dirbtas daugiau organizacinis darbas, o iš kitų darbų 1929 surengti A. Panemunėje fizinio lavinimo kursai ir 1928 XI 6 įsteigtas dr. J. Basanavičiaus vardo liaudies univ., kurio 1937 buvo 56 skyriai (1936–37 skaityta per 4000 paskaitų, klausytojų per 160.000 asmenų). L.M.S. rengė Mokytojų Dienas Kaune (Velykų atostogų metu, suvažiuodavo ligi 1000 mokytojų) ir Klaipėdoje. Sudarė sanatorijos fondą ir įsigijo Palangoje vasarnamį ir sklypą, kuriame pastatė naują vasarnamį. Abejuose vasarnamiuose buvo 56 kambariai. Birštone (Kampiškių šile, kairėje Nemuno pusėje) iš valdžios s-ga nupirko 2 sklypus reprezentaciniams vasarnamiams statyti ir norėjo patraukti švedijos, Suomijos ir kitų Pabaltijo valstybių mokytojus vasaroti. 1937 pradėjo leisti aukštesniųjų mokyklų mokiniams Mokslo Dienas (žr.). Sutarę su Jaunojo Ūkininko leidėjais, šį laikraštį pritaikė ir pradžios mokyklų mokiniams. 1938 iš leidėjų, V. Augustausko (Augustaičio), L. Vaitiekūno ir M. Krikščiūno, perėmė Tautos Mokyklos (žr.) leidimą su daugiau kaip 3000 prenumeratorių ir su per 10.000 litų kapitalo. Nuo 1939 I 5 L.M.S. pirmininkas įėjo pilnateisiu nariu į Lietuvių tautininkų s-gos vyr. valdybą; tas pats principas taikytas ir apskričių bei skyrių valdybose. S-gos veikla nutraukta 1940 užėjusių bolševikų. *M.Kr.*

4. Vilniuje žr. Vilniaus krašto lietuvių organizacijos.

5. Vokietijoj ir JAV žr. Mokytojas (Bendrinės lietuvių mokytojų organizacijos).

Lietuvių Moksleivių Susivienijimas Amerikoje žr. Moksleivių Susivienijimas.

Lietuvių Moksleivių Tautininkų Draugovė Jaunoji Lietuva žr. Jaunoji Lietuva.

Lietuvių Mokslo Draugija įst. Vilniuje 1907 IV 7. Mintis steigti liet. mokslo d-ją yra sena. Jau vysk. M. Valančius ir S. Daukantas svajojo apie tokios d-jos steigimą, tačiau tuo metu trūko žmonių. Kylant liet. tautiniam susipratimui ir atsirandant didesniam liet. inteligentų būreliui, reikalas tolydžio aktualėjo. Jau 1879 J. Basanavičius, dar būdamas studentas, kėlė mintį kurti liet. mokslininkų d-ją. Šis klausimas suaktualėjo ypačiai po to, kai 1879 Tilžėj buvo įkurta Litauische Literarische Gesellschaft (žr.). Ši d-ja, kad ir turėjo lietuvišką vardą, bet buvo grynai

Lietuvių Mokslo Draugijos vadovybė 1911–12: (iš kairės) J. Kairiūkštis, A. Smetona, J. Balčikonis, A. R. Niemi, Z. Žemaitis, dr. J. Basanavičius, M. Biržiška, A. Vileišis, J. Šlapelis ir J. Vileišis

vokiška. Todėl J. Sauerveinas 1882 Lietuviškoje Ceitungoje (nr. 12) rašė, kad prūsų lietuviams, norint išsaugoti savo gimtąją kalbą, būtina steigti savą ‚Lietuvišką mokslo draugystę', kuri leistų populiarias lietuviškas knygas ir kt. Tai minčiai pritarė J. Basanavičius, kuris 1882 Lietuviškoje Ceitungoje (nr. 15) pabrėžė, jog nesą ko tikėtis, kad mūsų kaimynai vokiečiai, lenkai ar rusai rūpintųsi liet. kalbos ir tautybės išlaikymu. 'Jei kalba išliks, gyva išliks ir Lietuva, kalbai sunykus — nebus Lietuvos, nebus lietuvninkų'. Todėl steigtina d-ja liet. kalbai apginti ir išlaikyti. Į ją turėtų įeiti ir ‚maskoliškosios Lietuvos' lietuviai. Netrukus į J. Sauerveino ir J. Basanavičiaus straipsnius atsiliepė ir J. Šliūpas. Jis Lietuviškoje Ceitungoje (nr. 31 ir 32) rašo, jog atėjęs laikas visiems įrodyti, kad liet. kalbos šaknys dar nepagedusios, kad jų dar nėra pakandęs svetimas kirminas; reikią parodyti, kad ir lietuvių dvasia neatlyžusi, kad pergalėtojai ties Žalgiriu dar nesiramstą lazdomis ir nemaną be kovos žengti į kapą. J. Šliūpas jau nurodo kursimos d-jos tikslus, nusako narių pareigas ir kt. Ir 1883 Aušroje (nr. 4) d-jos steigimo reikalą judina straipsnyje ‚Apie insteigimą Lietuviškos mokslų bendrystės / draugystės'. Ta mintimi pirmiausia pasinaudojo prūsų lietuviai, 1885 įkūrę kad ir ne mokslo, bet mokslo populiarinimo, Birutės draugystę (žr.). Ir pats J. Šliūpas, nuvykęs į JAV, 1889 Baltimorėje įsteigė Lietuvių Mokslo Draugystę (žr.), kuri iš dalies siekė mokslo tikslų. Šliūpinei d-jai nustojus veikti, 1896 įkurta Tėvynės Mylėtojų Draugija (žr.), kuri rūpinosi leisti moksliškas knygas. Lietuviams atgavus spaudą ir po 1905 revoliucijos, padėtis bent kiek pagerėjo. 1905 Vilniaus Žiniose kun. J. Totoraitis vėl kelia d-jos steigimo reikalą; jos tikslas turėtų būti Lietuvos istorijos tyrinėjimas. Ir patys rusai 1905 viduryje norėjo steigti Vilniuje archeologinę d-ją vietos senovės paminklams globoti. Negana to, 1905 VII 17 rusų laikraštyje Severo Zapadnoje Slovo (nr. 2347) palankiai pasisakoma kultūrinių bei mokslinių d-jų steigimo reikalu: ‚Kad išvengtų nesusipratimų tautinėje dirvoje, būtų žymiai tiksliau suteikti kiekvienai krašte gyvenančiai tautybei teisę laisvai kurti draugijas ir sąjungas, kurių tikslas būtų studijuoti tautos kultūrą, istoriją ir rūpintis gimtosios šalies paminklų saugojimu'.

J. Basanavičius, grįžęs iš Bulgarijos Lietuvon, 1905 IX 10 Vilniuje sukvietė 20 asmenų pasitarimą L.M.D. steigimo reikalu. IX 11 išrinkta komisija įstatams paruošti iš J. Basanavičiaus, J. Jablonskio, P. Matulionio, kun. J. Stankevičiaus ir J. Vileišio. Netrukus paruoštas įstatų projektas pagal Vienos antropologinės d-jos ir Petrapilio geografinės d-jos pavyzdžius. Tačiau dėl po Didžiojo Vilniaus Seimo kilusios reakcijos įstatų įteikimas rusų val-

Lietuvių Mokslo Draugijos visuotinis suvažiavimas Vilniuje 1918

džiai nusitęsė iki 1906 XII 2, ir 1907 II 28 įstatai patvirtinti. D-jos tikslai šiaip nusakyti §1: ‚Vilniuje įsteigta L.M.D. rūpinsis ištardyti lietuvių tautą ir jos apgyventą kraštą. Todėl ji užsiiminės: a. lietuvių antropologija ir etnografija, b. Lietuvos archeologija ir statistika, c. geologija, flora, fauna ir kitais gamtos mokslais'. Pagaliau 1907 IV 7 ‚Vilniaus Kanklių' salėje įvyko steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo 44 asmenys, o 42 buvo pareiškę norą tapti d-jos nariais. Išrinkta pirmoji valdyba (komitetas) iš šių narių: pirm. J. Basanavičius, v.pirm. P. Matulionis ir St. Matulaitis, sekr. J. Vileišis, iždininku A. Vileišis, knygininku A. Smetona, nariais J. Bagdonas, P. Vileišis ir kun. J. Tumas. J. Basanavičius baigiamajame žodyje palinkėjo, kad d-ja ateityje taptų Lietuvos Mokslų Akademija. 1907 VIII 18–19 įvyko jau pirmasis visuotinis narių susirinkimas, kur priimti dar 47 nauji nariai ir išrinkti 6 garbės nariai: A. Bezzenbergeris, A. Šachmatovas, F. Fortunatovas, J. Baudouin de Courtenay, K. Jaunius ir A. Leskienas. L.M.D. ilgainiui išaugo į didelę organizaciją ir į darbą įsijungė daugumas to meto liet. intelektualinių pajėgų. 1908 VIII 18 jau buvo 144 nariai, 1915 — 650, 1918 — 846, o per visą savo veikimo laikotarpį d-ja turėjo apie 2000 narių. Užmegzti ryšiai su užsienio mokslo d-jomis (1914 turėti ryšiai su 25 d-jomis) bei atskirais mokslininkais. Be paminėtų užsieniečių garbės narių, d-jai dar priklausė A. Niemis, J. Endzelynas, M. Gruševskis, P. Šmitas, A. Prochaska ir kt. Vėliau garbės nariais dar pakelti: J. Basanavičius, V. Lamanskis, A. Prochaska, E. Volteris, T. Wróblewskis. Iki 1927 II 16 d-jai vadovavo J. Basanavičius, po to 1927 II 16 — IV 25 D. Alseika, 1927 IV 25 — 1929 IV 13 B. Untulis, nuo 1929 IV 13 M. Šikšnys, vėliau A. Viskanta. 1938 I 24 d-ja lenkų suspenduota, sandėliai ir knygynas užantspauduoti. 1938 VI 1 d-ja lenkų uždaryta ir nuo VI 27 kuratorium paskirtas adv. Węclowskis. 1939 I 11 d-jai leista veikti kitu vardu: Lietuvių Mokslo Mylėtojų Draugija. Valdybos pirm. išrinktas A. Juškevičius. 1939 V d-jos turtas atgautas, kad ir gerokai nukentėjęs. 1940 d-ja dar kurį laiką veikė, bet po to įjungta į Lietuvos Mokslo Akademiją.

L. M. D. veikla. Darbo sąlygos visą laiką yra buvusios sunkios. Lėšas daugiausia sudarydavo nario mokestis, kuris rusų laikais buvo 2 rb. įstojamojo ir 3 rb. metinio mokesčio (1914 sąmata buvo 2775 rb., iš kurių 2000 rb. nario mokesčio), lenkų okupacijos laikais — 4 zlotai įstojamojo ir 6 zlotai metinio. Paramos būdavo gaunama iš Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto, iš atskirų asmenų vietoje ir JAV (kun. A. Kaupas testamentu užrašė 3000 rb.). Iki I pas. karo atlikta daug or-

Lietuvių Mokslo

ganizacinio darbo ir sutelktas nemažas narių skaičius. I pas. karo metu veikla susilpnėjo, nes daugelis d-jos narių išsisklaidė įvairiose Rusijos vietose. Apsiribota tik Vilniuje pasilikusių narių darbu. 1920 lenkams užėmus Vilnių, nemaža d-jos narių pasitraukė ar buvo ištremta į Nepriklausomą Lietuvą. Visą darbo naštą vilko tik vilniečiai. Gyviau d-jos gyvenimas pasireikšdavo kasmet šaukiamuose suvažiavimuose, kuriuose būdavo ne tiktai aptariami d-jos darbai bei planai, bet taip pat skaitomi referatai įvairių mokslo sričių: istorijos, etnografijos, kalbotyros, teisės, ekonominių mokslų, technikos, geologijos, muzikos ir t.t. Kad darbas būtų visapusiškesnis, dirbta sekcijomis, kurių buvo šios: pedagogų, teisininkų, etnografų, kalbininkų, ekonomistų, medikų - farmacininkų - gamtininkų ir kt. Skaityta referatų ir valdybos posėdžiuose. Iš viso skaityta per 150 referatų. Be to, ruošta ir viešų paskaitų, svarbesniųjų įvykių minėjimų, pvz. Aušros 25 m. jubiliejus ir kt. 1914 VI 1 — VII 1 ir 1929 V 18 suruoštos spaudos parodos, 1916 dalyvauta vokiečių ruošiamose etnografinėse parodose ir t.t. 1919 III 24 atidaryti mokslo kursai—liaudies universitetas, kur buvo dėstoma Lietuvos istorija, liet. literatūra, filosofija, psichologija, matematika ir kt. Po poros metų lenkai tuos kursus uždarė. L.M.D. yra ypačiai daug nusipelniusi paruošdama ir leisdama vadovėlius mokykloms. Vadovėlių leidimo reikalas ypačiai buvo aktualus vokiečių okupacijos metu, kada pradėta kurti lietuviškos mokyklos. 1914 suvažiavime išrinkta vadovėlių komisija iš Ig. Končiaus, J. Vokietaičio, A. Jakučionio, Pr. Mašioto ir V. Palukaičio. 1915 suvažiavime ji pakeista nauja komisija iš M. Biržiškos, K. Bizausko, A. Janulaičio, P. Klimo, A. Smetonos. Nuo to laiko v-bos posėdžiuose daugiausia ir buvo svarstomi vadovėlių paruošimo, jų recenzavimo, spausdinimo reikalai. Iki 1918 X 2 L.M.D. spaudai paruošė ir išleido 56 vadovėlius lietuvių kalbai, istorijai, literatūrai, geografijai, psichologijai, gamtos mokslams, matematikai, fizikai ir kt. Išleista ir šiaip knygų. Be to, d-ja nuo 1907 leido savo žurnalą Lietuvių Tautą (žr.). Pagaliau L.M.D. rūpinosi ir senovės paminklų apsauga. Jau 1908 d-ja ėmėsi atitinkamų žygių, kad būtų saugomos Trakų, Lydos ir kitų pilių liekanos. 1912 protestuota prieš Vilniaus

Lietuvių Mokslo Draugijos valdyba Vilniuje 1931. Iš kairės sėdi P. Karazija, M. Šikšnys (pirm.), dr. D. Alseika, stovi Ad. Juškevičius, St. Matjošaitis, Br. Untulis ir dr. J. Šlapelis

magistrato sumanymą panaudoti Gedimino kalną Vilniuje vandentiekio reikalams. D-jos intervencijos dėka, projekto vykdymas sutrukdytas. Atskiri d-jos nariai (J. Basanavičius, V. Nagevičius) darė ir archeologinius kasinėjimus.

Iš svarbiųjų L.M.D. darbų paminėtina įsteigimas bibliotekos, archyvo ir muziejaus.

B i b l i o t e k a. D-ja turėjo didelę, daugiausia lituanistinių dalykų, biblioteką. Jos pagrindą sudarė atskirų asmenų ir organizacijų padovanotos knygos. Iš stambiųjų aukotojų pažymėtini: J. Basanavčius (4000 t.), E. Volteris (1200 t.), kun. J. Tumas (750 t.), M. Davainis-Silvestravičius, A. ir B. Burbos, F. Kaunackis (atidavė S. Daukanto biblioteką) ir kt. SLA padovanojo bibliotekai 823 knygas ir Birutės d-ja Tilžėj—750. Be to, daug knygų buvo gaunama mainais už Lietuvių Tautą iš užsienio mokslo d-jų bei bibliotekų. 1940 biblioteka turėjo 31.000 knygų. Bibliotekoje yra buvęs ir turtingas periodikos skyrius: čia buvo gausu lietuviškų laikraščių, ėjusių M. Lietuvoje, Rusijoje, JAV, Nepriklausomoje Lietuvoje ir kitur. Nemažas buvo ir plakatų skyrius. Nuo 1909 veikė ir skaitykla.

A r c h y v a s yra buvęs labai įvairus. Pradžia sudaryta jau 1908. Tais metais gauta Birutės d-jos Tilžėje archyvas, A. Juškos archyvas, 1908 Belvederio dv. savininko Burbos šeimos XVI–XIX a. archyvas. Į L.M.D. archyvą pateko A. Klemento, D. Poškos, S. Daukanto, M. Valančiaus, L. Ivinskio, J. Sauerveino, A. Baranausko, S. Baltramaičio, P. Vileišio, A. Rondamanskio, J. Basanavičiaus ir daugelio kitų rankraščių ir dokumentų. Be to, d-jai atiduoti archyvai Maskvos Dramos artistų b-vės, Farmaceutų s-gos, Atžalos kuopos ir kt. Surinkta nemaža rusų laikų ir pirmosios vokiečių okupacijos dokumentų. Atskirą dalį sudarė t a u t o s a k o s archy-

Lietuvių Mokslo Draugijos rūmai Vilniuje (Antakalnyje); okupacijoje juose įkurdintas Lietuvių kalbos ir literatūros institutas

vas. L.M.D. jau 1909 pradėjo rinkti liet. liaudies dainas, ypačiai Dzūkuose. 1910 įsigytas fonografas melodijoms užrašyti. 1913 pradėta skirti premijas liaudies dainų rinkėjams. 1940 tautosakos archyve buvo per 50.000 vienetų liet. liaudies dainų, pasakų, patarlių, mįslių, prietarų, burtų, padavimų ir kt.

Muziejus. Jo užuomazga susidarė jau pačioje L.M.D. veikimo pradžioje iš dovanų, gautų iš atskirų asmenų. Tačiau daugiausia sunkumų turėta su patalpomis. Pačioje pradžioje L.M.D. būstinė yra buvusi A. Smetonos bute, nuo 1907 X 2 prie Šv. Mikalojaus bažnyčios ir nuo 1908 V 17 Pranciškonų namuose Lydos gatvėje 7. Kadangi patalpos buvo menkos, todėl 1908 (drauge su Lietuvių Dailės D-ja) susirūpinta statyti Lietuvių Tautos Namus, kur būtų įrengtas Lietuvių tautos muziejus ir dailės galerija. Iki 1913 surinkta 17.600 rb., už kuriuos 1913 VI 23 Tauro kalne įsigyta 1596 m² aikštė. 1913 J. Basanavičius ir M. Yčas JAV surinko 22.330 dol. Pinigai (43.315 rb.) padėti Rusų-Azijos banke, tačiau iki 1914 karo pradžios neskubėta nei Liet. Tautos Namų pastatyti, nei nusipirkti numatytus Raduškevičiaus-Donskio namus (prieš Šv. Rapolo bažnyčią). Tenupirkti P. Vileišio namai, 7000 rb. paskirta vadovėliams leisti, o banke likusieji pinigai (37.000 rb.) po karo žuvo. Tik 1930 I 12 įsikurta buv. P. Vileišio rūmuose (Antakalnio gatvėje). Tada imta tvarkyti ir L.M.D. rinkinius, tačiau patalpų muziejui nepakako. Pagrindiniai muziejaus skyriai yra buvę šie: etnografinis, archeologinis, istorijos ir gamtos.

Etnografinis skyrius 1940 turėjo 2050 eksponatų, daugiausia iš Vilniaus krašto. Pačioje pradžioje šį skyrių praturtino eksponatai iš 1900 pasaulinės parodos Paryžiuje; juos 1909 perdavė d-jai M. Zauniūtė. Vėliau d-jai padovanojo savo liaudies meno rinkinius Liet. dailės d-ja. Nemaža eksponatų atiteko L.M.D. iš lenkų uždarytos Švenčionių mokytojų s-gos ir Ryto d-jos rinkinėlių. Etnografinį skyrių sudarė liet. tautiniai drabužiai, priejuostės, juostos, įvairūs audiniai ir mezginiai. Čia buvo ir keli audinių, juostų, mezginių pavyzdžių albumai, du iš jų 1900 Paryžiaus parodos. Be to, skyriuje buvo didelis Velykų margučių rinkinys, daug verpsčių,

rūpintojėlių, dėžučių, tabokinių, liet. liaudies muzikos instrumentų (skudučių, trimitų, kanklių, ožragių, Labanoro dūdų ir kt.), medžio raižinių ir šiek tiek žemės ūkio ir namų apyvokos dalykų. Skyriuj laikyta nemaža liturginių drabužių kolekcija.

Archeologinis skyrius 1940 saugojo apie 2000 eksponatų. Tai daugiausia įvairūs atsitiktiniai radiniai, pradedant mezolitu ir baigiant ankstyvosios istorijos laikais. Buvo įkapių ir iš kasinėjimų, pvz. V. Nagevičiaus iš Pryšmančių ir Kiauleikių (Kretingos vls.), J. Basanavičiaus iš Taurakalnio ties Svėdasais, Semeniškių (Anykščių vls.) ir Raginėnų (Šeduvos vls.). Dalį mažiau vertingų radinių d-jai yra perdavusi ir Petrapilio Archeologinė komisija.

Istorijos skyrius daugiausia susidėjo iš numizmatikos kolekcijų. Numizmatikos skyreliui pradžią davė P. Vileišis, 1907 X 2 paaukojęs nemaža monetų; vėliau jį praturtino J. Basanavičius ir kt. 1940 buvo apie 5000 monetų. Be to, čia buvo saugomi įvairūs radiniai, daugiausia keramika iš Gedimino kalno Vilniuje, Katedros aikštės, Lydos pilies ir kt.

Gamtos skyrius sudarytas iš geologinių, mineraloginių, antropologinių ir zoologinių eksponatų. Viena iš vertingiausių yra buvusi kun. P. Jurskio padovanota paleontologinė kolekcija, sudaryta iš Papilės apylinkėse ir kitose Lietuvos vietose surinktos medžiagos. Čia buvo laikomos ir kaukolės iš J. Basanavičiaus kasinėjimų.

Be to, d-ja turėjo per 300 paveikslų, skulptūrų ir kitokių meno dalykų.

Pagaliau paminėtinas J. Basanavičiaus kambarys, kuris buvo paliktas toks, koks yra buvęs jo paskutiniaisiais gyvenimo metais.

Muziejus dėl vietos stokos negalėjo būti reikiamai sutvarkytas, todėl tik maža eksponatų dalis buvo išstatyta, o kiti buvo sudėti dėžėse ar laikomi sandėliuose. Muziejus buvo gana gausiai lankomas, pvz. 1940 jį aplankė 9465 žmonės. Didžiausią lankytojų dalį sudarė ekskursijos. Dabartiniu metu muziejaus rinkiniai išskirstyti po atskirus Lietuvos Mokslų Akademijos skyrius.

L. Gerulis, L. M. D. ir jos įsteigimas (Lietuvių Tauta I 1910); *J. Puzinas*, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje XIX a. gale ir XX a. pradžioje (Senovė I 1935); *A. Valaitis*, Iš L. M. D. istorijos (Lietuvių Tauta IV : 3, 1932); *M. Alseikaitė*, L. M. D. 33 metai (N. Romuva 1940 nr. 14); *P. Stukėnaitė-Decikienė*, L. M. D. muziejus (Gimtasai Kraštas 1941 nr. 1–2). *J.P.*

Lietuvių Mokslo Draugystė įst. 1889 XII 22 Baltimorėje, Md., J. Šliūpo iniciatyva. D-jos tikslas—platinti apšvietimą ir mokslą lietuvių kalba, gaivinti lietuvybės meilę. D-ja, siekdama savo tikslų, spausdina ir platina mokslines ir šiaip naudingas knygas, padeda steigti liet. mokyklas ir šelpia lietuvius, siekiančius aukštesniojo mokslo. D-jos pirm. iki 1891 buvo J. Šliūpas, o jam išvykus į Wilkes-Barre, Pa., nuo IV 12 Ig. Bubelis. 1891 įsisteigė skyriai (kuopos) šiose vietose: II 22 Plymouthe, Pa. (pirm. J. Andziulaitis), V 21 Shenandoah, Pa. (pirm. St. Mačinskas), V 28 Pittstone, Pa., VI 14 Mahanoy Plane, Pa., VIII 23 Filadelfijoje, Pa. (pirm. K. Kiršėnas). Pradžioje d-jai priklausė įvairių įsitikinimų žmonės (veiklus narys buvo ir kun. A. Burba), bet vėliau tapusi laisvamanine organizacija, ėmė irti ir 1896 IV likvidavosi. Jai užsidarius, įkurta Tėvynės Mylėtojų D-ja (žr.). D-jos organu 1892–93 buvo Apšvieta (žr.), 1894–96 N. Gadynė (žr.). L.M.D. nuo 1890 leido Metinius pranešimus. Be to, išsp. J. Šliūpo Lietuwiszkieje rasztai ir rasztininkai 1890, J. Basanavičiaus Apie senovės Lietuvos pylis, J. Šliūpo Bestiality of the Russian Czardom Toward Lithuania 1891, D.L.K. Vytauto paveikslą 1891 ir kt. *J.P.*

Lietuvių Moterų Darbininkių Susivienijimas žr. Komunizmas (Lietuvių Moterų Progresyvis Susivienijimas).

Lietuvių Moterų Draugija Gražina įst. Kaune 1933 III 4, jungė moteris tautininkes ir skelbė savo tikslu ugdyti bei palaikyti lietuviškus papročius, kalbą ir kt. Skyrių buvo visose apskrityse. Garbės pirm. buvo išrinkta J. Tubelienė. Pirmąją valdybą sudarė Mikštienė (pirm.), Acukienė, Gustaitienė, Čiburienė, Kavolienė ir kt.

Lietuvių Moterų Globos Komitetas įst. D. Sleževičienės iniciatyva Kaune 1919 VII 23, 1936 perregistruotas Lietuvių Moterų Globos Draugijos vardu. Tai viena iš seniausių socialinės globos organizacijų nepriklausomoje Lietuvoje, globojusi našlaičius (pirmiausia tėvų, nukentėjusių Lietuvos laisvės kovose) bei apskritai neturtingus vaikus. Buvo išlaikomos dvi prieglaudos su pradžios mokyklomis Kaune ir nuo 1921 Gelgaudišky, nuo 1932 vidurinė amatų mokykla su dirbtuvėmis (m-los pirmoji laida, 16 vaikų, išleista 1933) Kaune. Be to, nuo 1924 administruota Raudondvario valstybinė vaikų prie-

glauda (su pradžios m-la ir vaikų darželiu) ir 1939–40 Vilniaus valstybiniai vaikų namai. Gabesnieji auklėtiniai buvo leidžiami ir į vidurines m-las bei gimnazijas. Kaune buvo išlaikomas moksleivių bendrabutis. Ligi 1939 buvo paruošta gyvenimui 1780 vaikų. 1939 buvo globojami 420 vaikų. Didelę piniginę paramą iš pat pradžios suteikė Anna Lindhagen, švedų Forenningen Radda Barnen atstovė, Pabaltijo komiteto Švedijoj pirm., tuo laiku aplankiusi Lietuvą. Toliau daug aukų sudėjo JAV lietuviai: 1923 JAV su paskaitomis lankėsi D. Sleževičienė ir V. Vencienė. Ypačiai jų darbą čia parėmė B. Bacevičienė, L. Šliūpienė, O. Ramanauskienė, K. Katkevičienė, J. Mikolainienė ir kt. L.M. G.K. pirmininkavo D. Sleževičienė, E. Čiurlionė, B. Novickienė ir L. Raupienė. Aktyvios valdybos narės: Ks. Žilinskienė, K. Žalkauskienė, J. Damijonaitienė. Garbės nariai dr. J. Alekna ir J. Makauskis. Veikė ligi bolševikų atėjimo.Draugija buvo Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų s-gos, o taip pat Lietuvos moterų tarybos narys. Dalyvauta įvairiose tarptautinėse motinos ir vaiko globos konferencijose (pirmą kartą 1921 E. Prūsienė buvo pasiųsta delegate į tarptautinį vaikų globos kongresą Stockholme).

Lietuvių Moterų Globos Komitetas 1919–24; Lietuvių Moterų Globos Draugija 1919–39. *B.Nov.*

Lietuvių Moterų Laisvės Sąjunga, įsteigta Maskvoje 1917 III 6, jungė santarietes, liaudininkes, socialdemokrates, krikščiones demokrates ir nepartines Rusijoje atsidūrusias Lietuvos moteris. Rengė paskaitas lietuvių kolonijose, viešuose mitinguose reikalavo visas partijas užtikrinti moterims lygias teises būsimoje laisvoje Lietuvoje, aktyviai dalyvavo rinkimuose į Petrapilio lietuvių seimą, kuriame s-gos pirm. O. Mašiotienė sveikindama skatino neužmiršti ir moterų teisių lygybės klausimo. 1918 grįžusios į Lietuvą, s-gos narės jungėsi į visokeriopą veiklą, pvz. pirmininkė O. Mašiotienė Vilniuje organizavo pirmuosius sveikatos punktus. *B.Nov.*

Lietuvių Moterų Progresyvis Susivienijimas žr. Komunizmas.

Lietuvių Moterų Sąjunga įsteigta Vilniuje 1908 po moterų suvažiavimo Kaune 1907 IX 23–24. Šis suvažiavimas, įvykęs siaučiant rusų reakcijai, nebegalėjo reikšti politinių reikalavimų ir turėjo apsiriboti kultūriniais reikalais. Suvažiavime moterys suskilo ir vieningos organizacijos neįsteigė. Nors buvo išrinktas 10 asmenų organizacinis komitetas su G. Petkevičaite priešaky moterų s-gai steigti, tačiau dalis to komiteto narių pasitraukė. Katalikės moterys Kaune susiorganizavo į savo atskirą d-ją, o kitos Vilniuje įsteigė L.M.S., kurios valdybą sudarė O. Pleirytė-Puidienė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė ir J. Smetonaitė. Be jų, s-goj aktyviai reiškėsi G. Petkevičaitė, F. Bortkevičienė, J. Griniuvienė, O. Leonienė, dr. Burbaitė, J. Žymantienė - Žemaitė, M. Putvinskaitė, O. Norkytė. Sąjunga daug prisidėjo vykdydama moterų suvažiavimo nutarimus ir rinkdama parašus peticijai valstybės dūmai dėl degtinės pašalinimo (surinkta 60.000 moterų parašų). Daugiausia sąjungos veikla reiškėsi jos narių straipsniais, žadinančiais moterų tautinę sąmonę ir savo teisių supratimą to laiko spaudoje (Lietuvos Žiniose, Viltyje ir kt.). I pas. karas s-gos veiklą nutraukė. *B.Nov.*

Lietuvių Muzikų Draugija ir kitos Lietuvos bei apskritai lietuvių muzikų organizacijos žr. Muzika.

Lietuvių Nacionalistų Partija (stp. LNP), vad. voldemarininkų sambūris, savo įsikūrimo data laiko 1934 V 6 A. Panemunėje įvykusį devintą Geležinio Vilko (žr.) grupių vadų suvažiavimą. Šis suvažiavimas nutarė anksčiau vadistiniais-kariniais pagrindais besitvarkiusį Geležinį Vilką perorganizuoti į LNP kaip politiškai ideologinę organizaciją su aiškia politine programa ir demokratinių rinkimų keliu sudaroma vadovybe. Persiorganizavimo pranešime K. Mačius, vyr. štabo organizacijos viršininkas, nurodė: ‚kadangi su tautininkais mūsų kelias yra išsiskyręs, tai ir tautininkų vardu negalime vadintis. Tačiau, pagal mūsų tautinį charakterį, ideologiją ir siekiamuosius tikslus, mums priklausantį tautininkų vardą tenka keisti tolygiu nacionalistų vardu. Tuo būdu iš GV persiorganizuojame į L.N.P.' Centro v-bos pirmininku suvažiavimas išrinko kūrėją-savanorį K. Mačių (mirusį 1943 tremtyje prie Uralo), kurį 1937 XII 17 suvažiavime pakeitė dimisijos plk. ltn. Ant. Mačiuika, miręs 1940 IV (jo laidotuvių metu pirmą kartą viešumon iškilo LNP vardas). Tretieji vadovybės rinkimai nebespėta įvykdyti, ypač todėl, kad 1940 V 26 kone visa vadovybė ir aktyvesnieji veikėjai buvo suimti ir išsiųsti į priverčiamojo dar-

bo stovyklas (iš jų netrukus pateko į bolševikų rankas). Būdama opozicijoj tuometiniam režimui, LNP visą laiką veikė slaptai (buvo žinoma ne LNP, o voldemarininkų vardu) ir buvo persekiojama. 1938 ji dėjosi prie demokratinių grupių koalicijos, sudarytos Klaipėdos krašte ir leidusios Žygį. Pirmosios bolševikinės okupacijos metu Vokietijon pabėgusieji nacionalistai dalyvavo Lietuvių Aktyvistų Fronto kūrime ir 1941 birželio sukilime. Po šio sukilimo VI 29 partija įsiregistravo vadistiniais įstatais (pagal to meto padėtį) ir viešai veikė keturis mėnesius, kol buvo okupacinės vokiečių valdžios uždaryta. Partijos vadu, pasibaigus pirmajai bolševikų okupacijai, buvo apšauktas iš kalėjimo išėjęs buv. centro valdybos II v.pirm. Jonas Karutis (žr.); nusilpus jo sveikatai, vėliau jį pakeitė kiti. Viešosios veiklos metu LNP eilėse telkėsi ir tie tautininkai, kurie nebuvo voldemarininkai. Išsiskyrus Lietuvos Laisvės Kovotojų S-gai (žr.), LNP vėl liko daugiausia voldemarininkų sambūriu. Atsisteigusi LNP atgaivino atskiru padaliniu Geležinį Vilką (vadovavo plk. Gaušas, vėliau kpt. Ign. Vilius), suorganizavo penkis savisaugos batalionus, prisidėjo prie Savitarpinės Pagalbos (vietoj LRK) suorganizavimo, įteikė vokiečiams memorandumą dėl įvairių okupacinių negerovių. Okupacinės valdžios uždaryta, LNP toliau veikė pogrindy ir dalyvavo 1943 sukurtame Vlike (nacių suimtas Iz. Kurklietis mirė Bayreutho kalėjime 1945 pavasarį). Vlike LNP dalyvavo ir Vokietijoj ligi 1946, kada ji pašalinta (ryšium su Nürnbergo byloje iškilusiu dokumentu apie ‚vad. voldemarininkų' ryšį su Vokietija prieš II pas. karą — Der Prozess gegen die Kriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgericht Nürnberg XXXI, 385). Šalia Lietuvos laisvinimo uždavinių užsieny, ypačiai rūpintasi kova pačiame krašte: 1944 XII iš Berlyno grįžo į Lietuvą aktyviai prisidėti prie laisvinimosi kovos Geležinio Vilko vadas su nemažu daliniu (to dėka Užnemunėj išaugo partizanų Geležinio Vilko pulkas, minimas J. Daumanto Partizanuose, 83). Egziliniam LNP komitetui pirmininkauja dr. Vincas Misiulis; aktyviau veikia daugiausia iš LNP išaugęs Lietuvos Atgimimo Sąjūdis (žr.). LNP programa, kurios laikomasi ligšiol, buvo priimta 1937 suvažiavime. Pagal ją, nacionalistai yra nacionaldemokratai, kovoją už lietuvių tautai valdymosi formą su nacionaliniu turiniu ir išoriniais demokratiniais valdymosi principais; religija laikoma didele vertybe, bet teigiamas Bažnyčios ir Valstybės nepriklausomumas, reikalaujant jų griežto atskyrimo, nors drauge nurodant, kad valstybė turi remti bažnyčią kaip dvasios vadovę. LNP kūrėjai ir veikėjai daugiausia buvo kariai, savanoriai-kūrėjai.

Dr. V. Misiulio suteikta informacija; *Stp. Jakubickas*, Geležinio Vilko 30 metų sukakčiai (Tėviškės Žiburiai, 1958 II–III).

Lietuvių Naujienos nuo 1938 II Filadelfijoje, Pa., einąs mėnesinukas. Leidžia ir red. Juozas Gustis, turįs savo spaustuvėlę. Primityvaus lygio.

Lietuvių Numizmatikos ir Istorijos Draugija (stp. LNID) įkurta 1917 VIII 18 Čikagoj, veikė iki 1936. Jos tikslas buvo rinkti lietuviškas senienas ir gelbėti nuo sunaikinimo JAV lietuvių istorijai svarbesnius dokumentus. LNID buvo tęsinys ankstesnės Lietuvių istorijos mokslo d-jos (žr.), kurios veiklą buvo sustabdęs karas.

Lietuvių Numizmatikos ir Istorijos Draugijos 1919 išleistas Lietuvos nepriklausomybės medalis (scenarijų sugrupavo ir vinjetes piešė dr. A. M. Račkus, medalį — A. L. Van den Berghen)

JAV lietuviai ypatingai buvo sujaudinti, kai ‚giltiniečių' (Krako ir Montvydo) 1915 nužudyto kun. J. Žebrio (žr.) muziejiniai rinkiniai bei svarbus archyvas su vysk. M. Valančiaus, S. Daukanto, L. Ivinskio ir kitų rašytojų rankraščiais pateko makulatūrai. Pagaliau kun. Al. Skripkos, Pov. Baltučio ir Al. M. Račkaus pastangomis 1917 VIII 18 Čikagoje buvo sušauktas įvairių lituanistikos mylėtojų susirinkimas, kuriame nutarta įkurti LNID ir jos valdybon išrinkti: kun. P. Lapelis pirm., Juozas Hertmanavičius v.pirm., Pr. Savickas sekr., kun. Jonas Kloris ižd., Ant. Budvytis ir Julius Šliogeris dir., kun. Al. Skripka ir Al. M. Račkus konservatoriai. Lituanistikos eksponatams krauti vietą davė kun. Al. Skripka savo klebonijoje, o daiktus registravo, metrikavo, skirstė ir konservavo stud. Al. M. Račkus.

Lietuvių Numizmatikos ir Istorijos Draugijos rinkiniai — regalijų skyriaus eksponatų dalis parodoje Kaune 1935. Atvaizde matyti dr. A. M. Račkus

Sparčiai gausėją eksponatai buvo skirstomi į numizmatikos, archivalijų, sfragistikos, ikonografijos, regalijų, filatelijos ir bonistikos bei miscelanea skyrius. Ypačiai turtinga buvo numizmatikos sekcija, kaupusi įvairiomis progomis lietuvių mėgtus nusikaldinti paminklinius medalius ar žetonus, taip pat įvairių organizacijų vad. čipsus (metalinius čekius). Šioje sekcijoje daug veikė A. Budvytis, Al. Davidonis, dr. A. Graičiūnas, P. Insoda, M. Powills, A. M. Račkus, Pr. Savickas, kun. A. Skripka ir kt. Lietuvos populiarinimui 1919 buvo nukaldinta Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui paminėti 3000 žalvarinių medalių. To medalio po 2 egz. buvo išsiuntinėta į žymiuosius pasaulio muziejus, o likusieji paskleisti tarp JAV kolekcionierių. Dalyvauta eilėje numizmatikų ir jos mėgėjų parodų (Filadelfijoje 1919, Čikagos meno institute 1920, Bostono viešojoje bibliotekoj 1921, Montrealy 1923, Clevelande 1924, Detroite 1925, Vašingtone 1926, Rochestery 1928, Čikagoj 1929, Buffalo 1930, Cincinnati 1931, Čikagoj 1932 ir 1933, Clevelande 1934). Beveik visose šiose parodose laimėta premijų. Šalia sen. Lietuvos numizmatinių eksponatų Lietuvai populiarinti buvo išstatomas Lietuvos žemėlapis ir V. D. Brennerio-Baranausko nukaltojo JAV Linkolno cento poros pėdų didumo modelis, nurodant jo kūrėją gimus Lietuvoje. Lietuvių skyriaus šiose parodose lankytojams buvo paskleista per 100.000 atvirukų su T. Kosciuškos, V. D. Brennerio-Baranausko ir Čilėje išgarsėjusio prof. Ign. Domeikos medaliniais portretais bei biografijomis. Pasaulio lietuvių kongreso 1935 Kaune proga, kartu su dr. Račkaus muziejaus paroda, LNID suruošė VDU rūmuose didžiulę amerikinės lituanistikos parodą. Po šios parodos LNID visus savo eksponatus padovanojo Lietuvos valstybei ir, laikydama savo tikslus pasiektus, 1936 savo veiklą baigė.

The Numismatist 1920 IV, vol. 33, 150–151; Hobbies 1933, vol. 37, 11 nr.; Vytis 1920 II 15; Kosmos 1928, 431–433; The Numismatist 1930 VIII, vol. 53, 501; *L. Str.*, Dr. A. M. Račkaus muziejaus paroda (Židinys 1935 nr. 8–9); Mūsų Vilnius 1935 IX 1; *A. Navarackas*, Dr. A. M. Račkaus muziejaus, išeivijos, kultūros ir spaudos paroda (N. Romuva 1935 nr. 39); Karys 1935 nr. 31 ir 38. *A.M.R.*

Lietuvių Politikos Centras Vilniuj 1914, tuojau I pas. karui prasidėjus, susidaręs neformalus įvairių krypčių, išskyrus socialdemokratus, politikų susitelkimas sekti karo įvykius ir planuoti Lietuvos ateitį. Sudarytas St. Šilingo iniciatyva. Aktyvūs dalyviai buvo M. Yčas, L. Noreika, J. Kubilius, M. Sleževičius, dr. J. Basanavičius, A. Smetona, dr. J. Šaulys, kun. P. Dogelis,

Pr. Dovydaitis ir kt. Buvo priimtas St. Šilingo parengtas kreipimasis į JAV lietuvius, kuriame buvo išdėstytas tuometinis lietuvių politikų nusistatymas: tarptautinių įvykių akivaizdoje Lietuva negali ‚pasilikti šalia dabarties atsitikimų', nes ‚tylėjimas tolygus būtų laisvos Lietuvos idealo palaidojimui'; laikant atėjus ‚tinkamiausią momentą Lietuvos laisvės klausimui kelti' ir randant Lietuvą turint ‚ganėtinai politikos pajėgų, kad galėtų kaktą pakelti', keliama reikalas visiems lietuviams vieningai veikti (‚reikia visoms srovėms susijungti ir petys į petį eiti prie vienodo tikslo — Lietuvos laisvės, paliekant konkrečios laisvės formos apsprendimą momentui ligi išgausim realią teisę patys savo gyvenimą tvarkytis'); plėtojami konkretūs uždaviniai: kelti visų Lietuvos žemių (M. ir D. Lietuvos) sujungimą ir ‚aiškinti Lietuvos istoriją ir etnografijos ribas plačiai, nes diplomatija — tai derybos', rengti platų memorandumą apie Lietuvą istoriniu, etnografiniu, ūkiniu bei politiniais atžvilgiais ir jam renkamą medžiagą skelbti atskirais straipsniais svetimtaučių spaudoj, plačiai ir nuosekliai kelti lietuvių tautos opiniją Europoj ir Amerikoj, užmegzti ryšius su JAV valdžia ir ‚ruošti tenykštę visuomenę, o lygiai lietuvių koloniją prie Lietuvos reikalavimų'. Šis kreipimasis 1914 X iš Suomijos buvo M. Yčo išsiųstas JAV lietuvių veikėjams: B. K. Balučiui, V. K. Račkauskui, dr. J. Šliūpui, kun. Serafinui, kun. Žilinskui ir kt. Nors ir turint momento atsakomybės jausmą ir suvokiant konkrečius dabarties uždavinius, L.P.C. nebuvo lemta ilgai veikti. M. Yčas savo Atsiminimuose L.P.C. žlugimą (nors ‚jo veikimas buvo naudingas ir gal būtų jis išsivystęs ir sugebėjęs daug nuveikti mūsų politikos srityje') taip aiškina: ‚pas mus taip yra, kad mes visuomet esame linkę daug laiko pašvęsti ne pačiam reikalui iš esmės, bet daug diskutuojame, daug kalbame dėl formos bei formalumų', ir dažnai pasirodo, kad ‚gero dalyko didžiausias neprietelis yra kartais dar geresnis sumanymas' (II, 62). Kadangi L.P.C. nebuvo formali organizacija, buvo sumanyta politinį lietuvių visuomenės atstovavimą pavesti valstybės dūmos lietuvių atstovams, sudaryti jų komitetą iš esamųjų ir buvusiųjų atstovų. Dūmos atstovai susirinko Vilniuje 1914 X 21–22 (dalyvių atvaizdą žr. LE, V, 229) ir savo komiteto pirm. išrinko P. Leoną. Užmegzti kontaktui su latviais kun. V. Jarulaitis buvo pasiųstas į Rygą, bet jo misija nebuvo sėkminga: latvių politikai nepareiškė noro savo veiklą derinti su lietuviais. Antras komiteto žygis buvo priėmimas M. Yčo pasiūlymo įkurti visą Lietuvą apimančią nuo karo nukentėjusių šalpos organizaciją (žr. Lietuvių draugija nuo karo nukentėjusiems šelpti). Bet nesutikimai šioje djoje atsiliepė ir pačiam dūmos atstovų komitetui. Kai anos d-jos steigiamasis susirinkimas kairiųjų atstovais išrinko A. Janulaitį ir J. Mašiotą be susitarimo su pačiais kairiaisiais, iš tos d-jos pasitraukė A. Bulota ir M. Januškevičius. Rasdamas, kad abi pusės nusikalto ‚tautos dezorganizacijos darbu' ir kad tuo būdu ‚vienybė suiro', P. Leonas 1915 I 23 atsisakė nuo pirmininkavimo ir išstojo iš paties komiteto, kuris tada ir iširo. Taip netikėtai baigėsi šis pirmasis ano meto bandymas susitelkti į vieną instituciją politinei kovai dėl Lietuvos laisvės. Tik po dvejų metų Lietuvoj buvo suorganizuota Lietuvos taryba (žr.), o Rusijoj Lietuvių tautos taryba (žr.).

M. Yčas, Atsiminimai I, 232–238; II, 61–69. *J.G.*

Lietuvių-Prancūzų Draugija (ligi 1928 I 7 vadinosi Prancūzų-Lietuvių D-ja) veikė Kaune nuo 1923 pradžios (įregistruota 1923 III 17) ligi bolševikų pirmosios okupacijos ir turėjo tikslą plėtoti lietuvių ir prancūzų kultūrinius ryšius. Iš Prancūzijos atstovų d-jai daug padėjo G. Padovani, Ristelhubert ir ypač G. Dulong (Prancūzijos įgaliotas ministras Lietuvai nuo 1935 X). Taip pat d-jos veikloje aktyviai reiškėsi Lietuvoje dirbę prancūzų kalbos lektoriai R. Schmittlein, Prioult, Prou, Vincent, Gintz. Bet daugumą narių sudarė patys lietuviai, iš kurių minėtini šie d-jos veikloje pasižymėję asmenys: M. Römeris (ilgametis pirm.), E. Turauskas ir E. Turauskienė, St. Bačkis, P. V. Raulinaitis ir P. Raulinaitienė, M. Urbšienė, M. Valušienė, K. Žalkauskienė, St. Daukša, V. Gustainis ir kt. D-ja buvo suorganizavusi prancūzų k. kursus (vadovavo E. Turauskienė), o vėliau platesnio pobūdžio prancūzų k. ir literatūros kursus (vadovavo P. V. Raulinaitis, o dėstė anksčiau minėtieji prancūzai lektoriai), kuriuos lankė keli šimtai asmenų. D-ja turėjo kelių tūkstančių tomų biblioteką ir skaityklą su prenumeruojamais ar iš Prancūzijos atstovybės gaunamais prancūzų žurnalais. Plačiajai

visuomenei buvo dažnai ruošiamos paskaitos, popietinės muzikos valandos ir pn.; kartą metuose buvo surengiamos didelės vaišės sutelkti lėšų d-jos veiklai. Draugijai skaitė paskaitų ir tokie žymūs prancūzų kultūros atstovai, kaip rašytojas J. Romains, M. Bedel, prof. L. Le Fur, A. de Maistre ir kt. 1937 minėta Napoleono žygio į Rusiją 125 metų jubiliejus: įmūryta paminkinė lenta Karo ligoninėj, kur Napoleonas buvęs keletą dienų sustojęs; skaitytos paskaitos apie Napoleono žygį; R. Schmittlein išl. knygą apie lietuvių pulkus Napoleono armijoje. 1939 II surengta didelė prancūzų moderniojo meno paroda (12 paveikslų nupirko Čiurlionio galerija) ir išleistas M. Urbšienės parengtas jos katalogas. Paskutiniaisiais d-jos veiklos metais Lietuvos gimnazijose organizuoti prancūzų k. ir literatūros rašinių konkursai, kurių laimėtojams Prancūzijos vyriausybė skyrė premijas. 1939 tokiam konkursui buvo gauta apie 300 rašinių. Teikta pagalba prancūzų k. mokytojams, vykusiems pasitobulinti į Prancūziją. *P.V.R. ir rd.*

Lietuvių Prekybininkų, Pramonininkų ir Amatininkų Sąjunga (Lietuvių Verslininkų Sąjunga) žr. Verslininkai.

Lietuvių Profesinių Sąjungų Grupė, atstovaujanti tremtyje Lietuvos profesines s-gas, žr. Profesinės sąjungos.

Lietuvių Profesionalų Draugija Naujorke žr. Profesionalas.

Lietuvių Profesorių Draugija Amerikoje žr. Profesorius.

Lietuvių Profesorių Užsienyje Sąjunga žr. Profesorius.

Lietuvių Proletarų Poetų J. Janonio Vardo Sąjunga žr. Proletarų Poetų S-ga.

Lietuvių Rašytojų Draugija žr. Rašytojų Draugija.

Lietuvių Rašytojų ir Žurnalistų Sąjunga įsikūrė 1922 I 31 (tą dieną įvyko steigiamasis susirinkimas, oficialiai s-ga įregistruota 1922 III 11). Iš pradžių įsirašė 15 narių, daugiausia žurnalistų. Iš rašytojų jai priklausė daugiau tie, kurie drauge reiškėsi ir kaip žurnalistai (J. Tumas - Vaižgantas, A. Vienuolis - Žukauskas, J. Pronskus ir kt.). Žurnalistai vyravo ir vėliau. Iš pradžių s-gai vadovavo J. Tumas-Vaižgantas, nuo 1925 J. Purickis. 1929 III 22 s-ga persiorganizavo į Lietuvos žurnalistų s-gą (žr. Žurnalistų s-ga). Rašytojai 1932 įsikūrė savo draugiją (žr. Rašytojų d-ja). Formaliai L. R. ir Ž. S. išregistruota 1932 III 18.

Lietuvių Rezistencinė Santarvė (stp. LRS), įsteigta 1950 IX 8, yra politinė ir kultūrinė užsienio lietuvių organizacija, užsibrėžusi dvejopą tikslą: 1. teikti paramą Lietuvos antikomunistinei rezistencijai tėvynėje, 2. užsienio lietuvių tarpe palaikyti ir stiprinti rezistencinę dvasią ir kovinį ryžtą demokratinės Lietuvos valstybės nepriklausomybei atstatyti. LRS savo kilmę sieja su 1946 vasarą įkurta Lietuvos partizanų pogrindžio viena vadovaujančia organizacija — Bendruoju Demokratiniu Pasipriešinimo Sąjūdžiu (žr. papildymų tome) ir jo laisvajame pasaulyje vėliau sudaryta BDPS užsienio delegatūra. Vienerių metų būvyje paruošus organizacijos statutus, sudarius LRS organizacinius pagrindus bei padalinius Europoje ir Amerikoje, 1951 XI 28 paskelbtas viešumai specialus pareiškimas, pasirašytas 36 vadovaujančiųjų, prie įsteigimo prisidėjusių ar jį rėmusių asmenų pareiškimas, smulkiau išdėstęs LRS uždavinius ir metodus (leidinys LRS 1952, Londone). Šiame pareiškime pateikiamos idėjos, kurių laikosi LRS, kaip pvz. Krašto Primato dėsnis (galutinę išsilaisvinimo kovą vadovauti ir laimėti gali tik pati tauta tėvynėje, todėl tik ji galutinai apsispręs dėl būsimos laisvos santvarkos ir jos formų); partiškumo nenaudingumas dabartinėje užsienio lietuvių veikloje; vieno vadovaujančio politiškai visuomeninio centro reikalingumas užsienyje, nesisavinant vyriausybinių prerogatyvų ir paliekant laisvę įvairiems sambūriams bei individams pagal savo sąžinę reikšti laisvos lietuvių tautos politinę valią; Lietuvos valstybės juridinio tęstinumo pagrindo išlaikymas ir darnus bendradar-

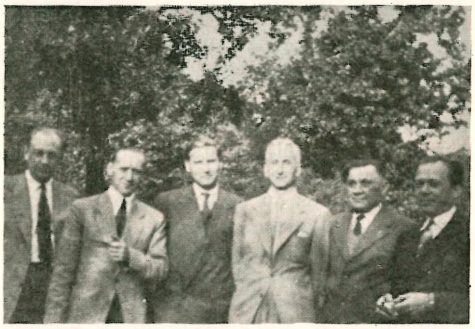

Lietuvių Rezistencinės Santarvės veikėjų grupė: prof. S. Žymantas, dr. A. J. Greimas, J. Masiulis, F. Neveravičius, plk. T. Vidugiris, S. Kuzminskas

biavimas su Lietuvos Diplomatine Tarnyba užsienyje. Kovinės tradicijos išeiviuose išlaikymas, idealizmo žadinimas, tikėjimo ir savo jėgomis pasitikėjimo stiprinimas, pasipriešinimas susmulkėjimui, defetizmui, nevilčiai ir apatijai, — svarbiausi LRS moraliniai uždaviniai emigracinės visuomenės atžvilgiu. Šiems uždaviniams puoselėti LRS nuo 1951 Londone pradėjo leisti žurnalą Santarvė, kurio pirmieji penki numeriai buvo hektografiniai ir skirti daugiau organizacijos vidaus reikalams, o nuo 1953 spausdinti spaustuvėje (žr. Santarvė).

Nors dėl savo specialios padėties ir pobūdžio ir nesiekdama būti masine organizacija, LRS per keletą metų išplėtė savo veiklą ir turi padalinių daugelyje lietuviškų kolonijų pasaulyje. Skyrių, branduolių ar pavienių rėmėjų yra Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, JAV, Kanadoje, P. Amerikoje, Australijoje ir kt. Nuo 1955 organizaciniu požiūriu LRS pasidalino į du junginius: Amerikos LRS (ALRS), kuri apima skyrius ir padalinius JAV ir turi savo atskirą ALRS Centro Komitetą, ir Europos LRS (ELRS), kuri turi savo atskirą Europos LRS Komitetą ir kuriam priklauso veiklos derinimas visų kitų LRS padalinių, išskyrus esančius JAV. Abiejų centrinių komitetų išrinktieji nariai sudaro jungtinį vyriausią organą — LRS tarybą, kurios pirmininkas yra laikomas LRS pirmininku ir turi teisę formaliai atstovauti visai LRS. Praktiniams darbams derinti ir vadovauti yra LRS tarybos biuras, kurio po du narius renka abu centriniai komitetai. Šie keturi nariai išsirenka penktąjį pirmininku. LRS veikloje yra pasireiškę daug užsienio lietuvių. Iš pačių ryškiausių pažymėtini: V. Banaitis, B. Bieliukas, L. Bieliukienė, K. Barėnas, J. Bendorius, prof. M. Biržiška, A. Daunys, K. Drunga, dr. A. J. Greimas, J. Kalėda, S. Kuzminskas, S. Mackevičius, J. Masiulis, F. Neveravičius, dr. P. Pamataitis, B. Raila, plk. V. Strimas, plk. I. Šešplaukis, V. Tamošiūnas, plk. dr. J. Vėbra, plk. T. Vidugiris, H. Žemelis, V. Žilinskas, prof. S. Žymantas ir kt.

B. Railos informacija.

J A V-ėse LRS įsteigta 1951; iš pradžių vadovavo sekretoriatas (Naujorke), kurį vedė Stp. Mackevičius. Tais metais įsteigti ir pirmi skyriai (Naujorke, Los Angeles, New Haven). 1952 VI 23 pradėjo veikti Amerikos LRS krašto komitetas (Los Angeles): pirm. dr. P. Pamataitis, v.pirm. plk. S. Kruvelis ir V. Pitkunigis, ižd. A. Daunys, nariai dr. J. Petkevičius, plk. ltn. I. Šešplaukis ir G. Urbonas. Veikimas apėmė Šiaurės ir Pietų Ameriką. 1955 II 10 nauju statutu ji pavadinta Amerikos LRS (ALRS), vyriausia vadovybė — centro komitetu (kas treji metai renkamu visuotiniu narių balsavimu). Veikimo plotas, kaip JAV inkorporuotos organizacijos, formaliai tesiriboja šiuo kraštu. ALRS vadovybės priešakyje, be dr. P. Pamataičio, vienerius metus (1955–56) yra buvęs ir B. Raila. Kiti komiteto nariai yra: V. Žilinskas, Stp. Mackevičius, A. Daunys, Br. Bieliukas, L. Savaitienė, L. Bieliukienė, I. Šešplaukis ir B. Gediminas.

Vyriausiam LRS komitetui nuo 1950 pirmininkauja St. Kuzmickas. LRS dalyvauja Lietuvos Nepriklausomybės Talkoj (žr.).

P.Pm.

Lietuvių Romos Katalikių Moterų Sąjunga Amerikoje žr. Amerikos Romos Katalikių Moterų Sąjunga.

Lietuvių Romos Katalikų Apšvietos D-ja Motinėlė žr. Motinėlė.

Lietuvių Romos Katalikų Darbininkų Šv. Juozapo Draugija žr. Juozapo Darbininkų Draugija, Šv.

Lietuvių Romos Katalikų Federacija Amerikoje žr. Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija.

Lietuvių Romos Katalikų Kunigų Sąjunga Amerikoje žr. Kunigų Vienybė.

Lietuvių Romos Katalikų Labdaros Sąjunga žr. Labdaros Sąjunga.

Lietuvių Romos Katalikų Moksleivių Amerikoje Susivienijimas žr. Moksleivių Katalikų Susivienijimas.

Lietuvių Romos Katalikų Studentų ir Profesionalų Sąjunga Amerikoje žr. Studentų ir Profesionalų Sąjunga.

Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas Amerikoje žr. Susivienijimas Lietuvių Romos Katalikų Amerikoje.

Lietuvių Romos Katalikų Šv. Juozapo Darbininkų Sąjunga žr. Lietuvių Darbininkų Sąjunga.

Lietuvių Romos Katalikų Vargonininkų Sąjunga Amerikoje žr. Amerikos Lietuvių Vargonininkų Sąjunga.

Lietuvių Sąjunga 1. Vokietijoj II pas. karo metu atsidūrusius lietuvius jungusi bendrinė organizacija, žr. Vokietija (Vokietijos lietuviai); 2. kitų atskirų kraštų to vardo sąjungas žr. prie tų kraštų: Anglija, Brazilija, Latvija.

Lietuvių Sanitarinės Pagalbos Draugija žr. Vilniaus krašto lietuvių organizacijos.

Lietuvių Scenos Darbuotojų Sąjunga žr. Scenos Darbuotojų Sąjunga.

Lietuvių seimas Petrapily žr. Petrapilio lietuvių seimas.

Lietuvių Socialistų Sąjunga Amerikoje (iš pradžių — partija) žr. Socialistų S-ga.

Lietuvių Spaudos Biuras (Litauiska Pressbyrån) 1917 I įsteigtas Stockholme ten gyvenusio rašytojo Igno Šeiniaus-Jurkūno. Jau anksčiau teikęs žinių apie Lietuvą švedų spaudai, Šeinius 1917 pradžioje ėmė leisti biuro vardu hektografuotus biuletenius ir siuntinėti laikraščiams. Medžiaga buvo imama iš lietuvių laikraščių Amerikoje ir Rusijoje. Nemaža žinių buvo gaunama tiesiogiai iš vokiečių okupuotos Lietuvos. I pas. karo metu Stockholmas buvo svarbus lietuviškos politinės veiklos centras: ten įvyko dvi politinės lietuvių konferencijos, kurių metu lankėsi žymūs to laiko veikėjai, tad medžiagos informacijoms buvo gana gausu. Biuras 1918 IV 3 paskelbė pasauliui žinią apie Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą II 16. Švedų spauda noriai pasinaudodavo biuro teikiamomis informacijomis, o per švedų telegramų agentūros komunikatus žinios apie Lietuvą pasiekdavo taip pat danų ir ypač norvegų spaudą. *A.Grt.*

Lietuvių Spaudos Draugija įsteigta JAV Lietuvių redaktorių bei leidėjų (laikraštininkų) pirmojo suvažiavimo 1910 III 17–18 Brukline. Jo pradininkas buvo Kataliko leidėjas J. M. Tananevičius. Suvažiaviman atvyko Draugo, Kataliko, Keleivio, Kovos, Lietuvos, Tėvynės, Vienybės Lietuvninkų ir kt. atstovai (J. Adomaitis-Šernas, J. Baniulis, J. Brazys, J. Grinius, V. S. Jokubynas, kun. A. Kaupas, J. Kūlys, A. Martus-Martusevičius, St. Michelsonas, P. Norkus, M. Olšauskienė, A. Olšauskas, J. Paukštys, V. K. Račkauskas, J. O. Širvydas, V. Šlekys, dr. J. Šliūpas, S. Tananevičius ir P. Tumasonis-Brandukas; dalyvių nuotrauka žr. LE X, 45). Suvažiavime svarstė sušvelninti ginčų būdą, panaikinti neteisingus užsipuolimus, kovą su nesąžiningais korespondentais ir jų sukeltų audrų baigimą, gerinti kalbą, redaktorių ir leidėjų santykius ir kt. Įsteigtoji d-ja turėjo įgyvendinti laikraštininkų nutarimus, tačiau tuojau nubiro socialistinė srovė, netrukus pasitraukė ir katalikai, kurių kun. A. Kaupas buvo d-jos sekretorius. Po kelerių metų (1915) d-jai priklausė tik vidurio krypties laikraščiai: Amerikos Lietuvis, Katalikas, Ateitis, Lietuva, Tėvynė, Vienybė Lietuvninkų. Sušaukti keli metiniai susitikimai, bandyta leisti knygų (dr. J. Šliūpo Lithuania in Retrospect and Prospect 1915, kanauninko K. Prapuolenio Lenkų apaštalavimas Lietuvoje 1918), 1917 skelbtasi turint generalinį įgaliojimą platinti dr. J. Šliūpo, V. Dembskio ir V. K. Račkausko (d-jos ilgamečio sekr.) raštus.

Lietuvių Studentų Sąjunga 1. Vokietijoj ir JAV žr. Studentas (Lietuvių studentų organizacijos); 2. Vilniuj žr. Vilniaus krašto lietuvių organizacijos.

Lietuvių Studentų Santara žr. Santariečiai.

Lietuvių Studentų Susišelpimo Draugija Lietuvoje įsikūrė 1922 I 5. Anksčiau to paties vardo d-ją buvo įsteigę Tartu univ. lietuviai studentai. Po I pas. karo kai kurie tos d-jos valdybos nariai (Vl. Lašas, Vl. Kuzma ir kt.) atvežė į Lietuvą d-jos archyvą; eilė žmonių, baigusių mokslus, buvo likę tai d-jai skolingi; grįžusiųjų tarpe buvo studentų, kurie stojo tęsti studijų 1922 įkurtame LU. Todėl nutarta įsteigti to paties vardo d-ją ir Kaune. Kariuomenės intendantūrai nutarus likviduoti savo valgyklą Kaune, Laisvės al. 34, d-ja perėmė tą valgyklą ir po kelerių metų ją perkėlė į naujas patalpas (Gedimino gatvė 36). D-jos kooperatinė veikla išsiplėtė taip, 1939 d-ja turėjo dvi valgyklas (Gedimino gatvėj ir Šančiuose), maisto ir kitų prekių krautuvę, alaus barą, kino teatrą, vasaros metu Vytauto parke sezoninę užkandinę. Savo patalpose d-ja turėjo skaityklą ir biblioteką savo nariams. Buvo daroma pusės mil. litų metinė apyvarta. Iš gautojo pelno buvo teikiama nariams parama, pvz. 1938 buvo suteiktos beprocentinės paskolos 60 studentų ir skirtos stipendijos 6 studentams. 1939 narių buvo 211. Nariais buvo studentai, o baigusieji arba kiti — buvo nariais rėmėjais (dr. J. Šliūpas, profesoriai V. Čepinskis, P. Leonas, Vc. Biržiška, Vl. Lašas, A. Rimka, V. Kuzma ir kt.). D-jai pirmininkavo Ant. Tamošaitis, Ad. Kairys, Juozas Audėnas, Kostas Kriščiūnas, Br. Miglinas, A. Drobnys ir kt. D-jon telkėsi kairieji studentai. 1940 d-ja bolševikų likviduota.

Lietuvių Studentų, Užsieny Mokslus Einančių, Sąjunga žr. Studentas.

Lietuvių-Suomių Draugija Kaune buvo įkurta 1927 (įregistruota 1927 IV 30). Akstinu d-jai įkurti buvo beartėjąs dešimtmetis nuo Helsinkiuose 1917 V 6 surengto lietuvių-suomių susiartinimo vakaro, kuriame dalyvavo garsus suomių choras Suomen Laulu ir daug suomių aukštosios visuomenės, o iš lietuvių dar buvo atvykę Petrapilio studentų. Besirengiant paminėti to istorinio įvykio sukaktį, ir kilo L.-S.D. mintis. Įstatus parengė iniciatoriai, buvę Helsinkių lietuvių d-jos nariai, gen. V. Nagevičius, plk. T. Daukantas, prof. J. Šimoliūnas, kun. A. Sabaliauskas ir P. Šatas. 1927 V 8 įvyko minėjimo iškilmės Karo muziejuje, per kurias muziejaus orkestras grojo suomių kompozitorių kūrinius. Po iškilmių, sutraukusių daug visuomenės, tos pačios dienos vakare įvyko d-jos steigiamasis susirinkimas, kuriame 35 įsirašę nariai išrinko pirmąją d-jos valdybą iš V. Nagevičiaus, T. Daukanto, J. Šimoliūno, kun. A. Sabaliausko ir M. Yčo. Paminėtina, kad tą pačią dieną iškilmės buvo surengtos ir prie 200 suomių karių (mirusių ištikus šiltinės epidemijai, kai 1855 Krymo karo metu Suomijos gvardijos pulkas buvo pasiųstas per Lietuvą) kapų Totoriškių k. kapinėse prie Skapiškio. Iš pradžių draugijai ilgą laiką (ligi 1934) pirmininkavo gen. V. Nagevičius; be jo, draugijos pirmininkais yra buvę plk. M. Kalmantas, kan. A. Sabaliauskas, inž. A. Rėklaitis. Ilgą laiką d-jos sekretoriais yra buvę kan. A. Sabaliauskas, dr. J. Balys. D-ja daug prisidėjo palaikyti Lietuvos kultūrinius santykius su Suomija, švęsdavo Suomijos tautines šventes ir parengdavo spaudai ir radijui paskaitėlių apie Suomiją. Nuoširdžiai d-ją rėmė Suomijos konsulas Aarnio su žmona. D-jos garbės nariais buvo išrinkti kan. A. Sabaliauskas, prof. A. R. Niemi, prof. J. J. Mikkola su žmona Maila Talvio ir kt.

Lietuvių Susivienijimas Amerikoj žr. Susivienijimas Lietuvių Amerikoje.

Lietuvių Susivienijimas Rūta žr. Rūta.

Lietuvių-Švedų Draugija Kaune buvo įregistruota 1926 I 16 (faktiškai pradėjo veikti anksčiau). Tikslas: plėsti ir stiprinti kultūrinius ir ūkinius santykius tarp Švedijos ir Lietuvos. D-jai tarpininkaujant ir Lietuvos pasiuntinybei Stockholme remiant, eilė lietuvių mokslininkų turėjo progos Švedijoje lankyti specialius kursus, nagrinėjusius Švedijos ir Pabaltijo kraštų santykius. D-jai globojant eilė švedų mokslininkų (Erixon, Curman ir kt.) lankėsi mokslinių studijų tikslais Lietuvoje. D-ja palaikė ryšius su analogine Švedų-Lietuvių D-ja Stockholme, dalyvavo parodų rengime, menininkų kvietime ir stipendijų Švedijoje parūpinime. Kasmet buvo rengiama švedų tradicinė prieškalėdinė šv. Liucijos (XII 13) šventė. 1939 III 28 — IV 1 Kaune surengta švedų savaitė su koncertais ir paskaitomis. D-jai yra vadovavę prof. P. Šalčius, M. Yčas, nuo 1933 prof. K. Pakštas, nuo 1938 dr. A. Juška. D-joje veikė kan. J. Tumas (vienas iš d-jos iniciatorių), P. Leonas, A. Janulaitis, J. Vileišis, P. Kregždė, prof. Stp. Kolupaila, prof. J. Šimoliūnas, dr. A. Trimakas ir kt., o taip pat Kaune gyvenusieji švedai. Okupantai d-ją uždarė 1940.

Lietuvių-Šveicarų Draugija įkurta Kaune 1932 III 18. D-jai daugiausia priklausė šveicarai profesoriai Lietuvoje ir Šveicarijoje studijavę lietuviai. Pirmąją valdybą sudarė prof. Iz. Tamošaitis, prof. Z. Žemaitis, prof. K. Regelis, prof. Pr. Brenderis ir Gustaitytė. D-ja skatino Lietuvos kultūrinius santykius su Šveicarija ir tarp kitų dalykų 1937 surengė Kaune šveicarų knygos parodą.

Lietuvių Šv. Kazimiero Draugija žr. Kazimiero Draugijos, Šv.

Lietuvių Šv. Kazimiero Kolegija Romoje žr. Kazimiero Kolegija, Šv.

Lietuvių Švietimo Draugija Rytas žr. Rytas.

Lietuvių Švietimo Draugija Saulė žr. Saulės Draugija.

Lietuvių Švietimo Draugija Šviesa žr. Šviesos Draugija.

Lietuvių Švietimo Draugija Žiburys žr. Žiburio Draugija.

Lietuvių Švietimo Vinco Kudirko Vardo Draugija žr. Kudirkos Švietimo Draugija.

Lietuvių tarybų (JAV) Vykdomasis Komitetas (dažnai vadintas ir Egzekutyviniu ar Pildomuoju komitetu) buvo sutartas Naujorko visuotiniame lietuvių seime 1918 III 13. Šiame seime dalyvavę katalikai nuo 1915 II savo politinei veiklai buvo sudarę Lietuvių Tautos Tarybą (žr.), vėliau vadintą ir Amerikos Lietuvių Taryba, o antra šio seimo srovė, vad. ‚tautiečiai' (tautiniai liberalai, sandariečiai), buvo 1917 VI sudarę Lietuvių Tautinę Tarybą (žr.). Nors ir palikdamos savo sukurtąsias tarybas toliau savarankiškai veikti, šios grupės nutarė sudaryti bendrą Vykdomąjį

Lietuvių tarybų

Vykdomojo Komiteto pirm. dr. M. J. Vinikas (dešinėj) ir Lietuvių Informacijų Biuro vedėjas dr. J. J. Bielskis prie milijono parašų (138 knygos), įteiktų JAV prezidentui 1921 V 31, prašant pripažinti Lietuvą de jure

Komitetą derinti Lietuvos laisvinimo veiklai ir bendrai lietuviams atstovauti JAV valdžios įstaigose. Formaliai komiteto personalas buvo sudarytas 1918 X 19; jį sudarė T. Norus-Naruševičius, dr. J. Šliūpas (‚tautiečių' atstovai), kun. J. Žilius ir K. Česnulis (katalikų atstovai). 1918 XI 8 abiejų tarybų susirinkime buvo sudarytas komiteto plenumas: T. Norus-Naruševičius, M. J. Vinikas, J. O. Širvydas, J. V. Liutas-Liutkauskas, A. B. Strimaitis ir dr. J. Bielskis, K. Česnulis, J. Kaupas, kun. J. Žilius, adv. J. S. Lopatto ir L. Šimutis. Komitetui pirmininkavo T. Norus-Naruševičius, nuo 1919 II 16 M. J. Vinikas (Tautinės tarybos atstovai), o sekretoriavo kun. J. Žilius (Tautos tarybos atstovas). Faktiškai sutartinė tarybų ir vykdomojo komiteto veikla prasidėjo jau anksčiau. Dr. J. Šliūpas nuvyko į Vašingtoną dirbti 1918 VIII. Vašingtone veikė Lietuvių Tautos Tarybos suorganizuotas ir dr. J. Bielskio vadovaujamas Lietuvių Informacijos Biuras (žr.), kuris buvo perduotas Vykdomojo Komiteto žinion. Nuo to laiko JAV lietuvių politinė akcija visų pirma ir koncentravosi šio komiteto rankose. 1918 VIII 30 nutarta organizuoti JAV lietuvius karius. 1918 X 4 prisidėta prie įsteigimo (su JAV vyriausybės oficialia sankcija) Vidurio Europos Tautų Unijos (ją sudarė čekoslovakai, jugoslavai, ukrainiečiai, rumunai, italai iridentai, lietuviai ir iš pradžių lenkai; pirmininkavo T. G. Masarykas, vėliau Čekoslovakijos prezidentas). Šioje unijoje susitelkusios tautos surengė formalų ir viešą savo kraštų nepriklausomybės paskelbimą istorinėje Laisvės salėje Filadelfijoje 1918 X 26. Lietuvių vardu kolektyvią deklaraciją pasirašė T. Norus-Naruševičius. V. Jankauskas buvo pasiųstas į Vašingtoną atkreipti JAV vyriausybės dėmesį į Lietuvai gresiantį pavojų, jeigu pirmasis paliaubų projekto punktas, reikalaująs ištraukti visas priešų karines pajėgas iš užimtų kraštų, nebus pakeistas (Lietuva dar nebuvo susiorganizavusi kariuomenės, o vokiečių vietą grėsė užimti besiveržią lenkai ir bolševikai); tas punktas buvo pakeistas. Vokietijai pripažinus Lietuvą, sąjunginiukai Lietuvos klausimu laikėsi labai rezervuotai. Todėl teko imtis veiklos išsklaidyti Lietuvos priešų skleidžiamą opiniją, kad Lietuvą kurianti Vokietija. 1918 XI 17 kablegramomis duota žinia Šveicarijon ir Aukštuoliui Stockholme, kad ‚politiškoji situacija reikalauja reorganizavimo Vilniaus Tarybos'; kai XI 21–22 ta reorganizacija buvo atlikta, XI 23 komitetas pasiuntė pritarimo pareiškimą (‚mes užgiriame naują Lietuvos valdžią ir pripažįstame jos autoritetą'); Vilniuj reorganizuotosios valdžios autoriteto pripažinimą išreiškė ir abiejų tarybų suvažiavimas Naujorke 1918 XI 26–27. Paryžiaus taikos konferencijai sekti abiejų tarybų 1918 XII 4 buvo nutarta pasiųsti delegaciją (T. Norus-Naruševičius, dr. J. Šliūpas, kun. J. Žilius, J. Kaupas, adv. J. S. Lopatto, adv. K. Česnulis; dr. J. Šliūpą vėliau pakeitė B. K. Balutis, katalikų tarybai atsisakius jam duoti įgaliojimą). T. Norui-Naruševičiui 1919 I 25 išvykus Europon, komiteto pirm. tapo chem. inž. Matas J. Vinikas. 1919 III 18 tarybų suvažiavime nutarta propagandos reikalui informacijos biurą įsteigti ir Naujorke, jam pasamdant amerikietį C. Byoir; šis biuras veikė ligi 1919 IX 16 ir kainavo apie 60.000 dol. C. Byoir buvo JAV informacijos biuro vicedirektorius ir, būdamas šiame poste, kasdien teikė ne tik JAV, bet ir viso pasaulio laikraščiams informacijų apie Lietuvą. 1919 II 12 komitetas įteikė JAV valstybės departamentui prašymą pripažinti atsikūrusią Lietuvą ir jos laikinąją vyriausybę. Tam prašymui paremti buvo sumanyta surinkti milijoną parašų 1919 IV 12 ir 14 dieną; milijonas parašų buvo surinkta, drauge daug patarnauta amerikiečiams supažindinti su Lietuvos reikalu. Tą pat mėnesį amerikiečių įstaigos panaikino Lietuvai blokadą ir davė leidimą Lietuvon siųsti pinigus; JAV RK sutiko atšaldyti Lietuvių Dienos (žr.) surinktąsias aukas.

Komitetas prisidėjo prie Lietuvių, Latvių, Estų ir Ukrainiečių Lygos (jai pirmininkavo V. F. Jankauskas), kuri 1919 V 25 Naujorke surengė didelę demonstraciją. 1919 VI 9 Čikagoj sušauktas Amerikos lietuvių seimas, priėmęs Lietuvos reikalu politines rezoliucijas ir nutaręs Lietuvai padovanoti Laisvės Varpą (žr.). 1919 VIII buvo pradėtos derybos su JAV vyriausybe suteikti Lietuvai ligi 100 mil. dolerių paskolą (savo tarpe prasidėjus ginčams, reikalas užsidelsė, ir momentas buvo pralaimėtas). Kongresmano Rob. J. Caldwell rūpesčiu JAV senato užsienio reikalų komisija 1919 VIII 29 posėdy svarstė Lietuvos nepriklausomybės klausimą; parengti medžiagai į talką komitetui iš vakaro buvo suvažiavę per 20 lietuvių veikėjų. Po šio posėdžio ligi 1919 IX 19 komitetas susilaukė 50 laiškų iš JAV kongresmanų ir senatorių su Lietuvai simpatijos pareiškimais, o 1919 IX 16 F. La Guardia (vėlesnysis Naujorko burmistras) pasiūlė kongrese skirti lėšas JAV konsulato Lietuvoje steigimui. 1919 X 4 paskelbtas ir plačiai paskleistas memorandumas Lithuania against Poland, protestuojąs prieš lenkų, JAV finansuojamų, veržimąsi Lietuvon. 1919 X 15 komiteto pirm. M. J. Vinikas susilaukė laiško iš valstybės sekretoriaus Lansingo, kur pirmą kartą buvo išreikštas oficialus JAV nusistatymas: Lietuvos klausimas laikomas Rusijos klausimo dalimi, ir jos pripažinimas atidedamas, kol Rusijoj susikurs demokratinė valdžia, kuri galės pati pareikšti savo nuomonę. 1920 I 7 laiške nurodoma, kad Lietuva nėra pripažinta ir kad komitetui neteikiama diplomatinio statuso, bet kad su juo bus palaikomi neformalūs santykiai. Nors ir santūriai laikantis, vis dėlto 1919 X 24 buvo neoficialiai duotas leidimas organizuoti JAV lietuvių brigadą ir verbuoti Lietuvai savanorius (žr. Lietuvos Laisvės Sąrgai). Besirengiant atvykti Lietuvos finansinei misijai, imta rūpintis Lietuvai paskolos suorganizavimu (žr. Lietuvos Laisvės Paskola): 1919 XI 4 Naujorke buvo sušauktas organizacijų ir veikėjų suvažiavimas šiuo klausimu, o XI 5 tarybų posėdis Pitsburge, pritaręs suvažiavimo nusistatymui ir nutaręs sutelkti 4 mil. dol. paskolą. Kai į JAV 1919 XII 18 atvyko Lietuvos finansinė misija (iš J. Vileišio, mjr. P. Žadeikio ir kun. J. Žiliaus), ji savo veiklai rado parengtą dirvą. Vykdomojo Komiteto įstaigą ir iš dalies veiklą perėmė atvykusi Lietuvos misija ir pirmasis Lietuvos atstovas JAV J. Vileišis (paskirtas 1920 II 18). Tačiau Vykdomasis Komitetas formaliai liko ir toliau egzistuoti ligi tol, kol JAV 1922 VII 27 pripažino Lietuvą de jure. Ligi to laiko JAV vyriausybė palaikė santykius su Vykdomuoju Komitetu kaip su Lietuvos vyriausybės de facto atstovybe. Nors tuo metu Lietuva dar nebuvo JAV pripažinta de jure, bet Vykdomasis Komitetas su JAV vyriausybe sudarė tokias sutartis, kokias paprastai sudaro tik pripažinta valstybė. Pvz. buvo įvestas dokumentų legalizavimas; pripažinti komiteto keliavimo leidimai ir pasai; komiteto pastangomis nuimta Lietuvai blokada, pradėta prekyba, pasirašyta pašto sutartis, leistas pinigų siuntimas, pagaliau pripažinta komitetui teisė perimti Lietuvai piliečių palikimus, aukas ir gautą paskolą.

Dr. M. J. Vinikas, Amerikos lietuviai Lietuvos nepriklausomybės darbuose (Tėvynė 1938 II 18); *V. Širvydas,* J. O. Širvydas 1941; *dr. M. J. Viniko ir dr. J. J. Bielskio* laiškai.

Lietuvių Tauta Lietuvių Mokslo Draugijos Vilniuje žurnalas, leistas 1907–36. Leidimas žurnalui leisti gautas iš rusų val-

LIETUVIŲ TAUTA

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJOS RAŠTAI

KNYGA III.

VILNIUJE - - „Ruch'o" spaustuvė, Totorių gatv. 5. - - 1925 m.

džios dar prieš d-jai įsisteigiant, todėl I tomas (knyga) išleistas J. Basanavičiaus 1907. 1907 VIII 18–19 išrinkta redakcinė komisija Lietuvių Mokslo D-jos raštams leisti iš J. Basanavičiaus, A. Bezzenbergerio, K. Būgos, J. Jablonskio, K. Jauniaus, A. Smetonos, kun. J. Tumo, A. Voldemaro ir E. Volterio. Nuo 1909 L.T. redagavo A. Smetona, M. Biržiška ir J. Šlapelis, vėliau J. Basanavičius ir kt. Iš viso išsp. 5 knygos: I knygos 4 dalys (iš viso 584 psl.) 1907, 1908, 1909 ir 1910; II knygos 4 dalys 1911, 1913, 1914 ir 1919; III knygos 2 dalys ir 1 sąsiuvinis (iš viso 660 psl.) 1921, 1923 ir 1925; IV knygos 3 sąsiuviniai (iš viso 680 psl.) 1926, 1928 ir 1932; V knyga (294 psl.) 1936. Žurnale spausdinta d-jos referatai ir daug vertingos medžiagos iš Lietuvos istorijos, etnografijos, liet. kalbos, tautosakos ir kt. Pagrindiniais bendradarbiais yra buvę: P. Avižonis, J. Basanavičius, M. Biržiška, K. Būga, E. Fraenkelis, K. Grinius, M. Gustaitis, J. Yčas, A. Janulaitis, P. Karazija, A. Sabaliauskas, A. Srba, J. Totoraitis, J. Tumas, A. Viskanta, A. Voldemaras, E. Volteris, J. Žiogas ir kt. *J.P.*

Lietuvių Tautinė Sąjunga Amerikoje žr. Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga.

Lietuvių Tautinė Sandara Amerikoje žr. Sandara.

Lietuvos Tautinės Jaunuomenės Sąjunga Jaunoji Lietuva (ligi 1933 III Lietuvių Tautiško Jaunimo Sąjunga Jaunoji Lietuva) žr. Jaunoji Lietuva.

Lietuvių Tautinė Taryba (Amerikoje) šalia katalikų Lietuvių tautos tarybos (žr.) įkurta vidurio srovės (‚tautiečių') apjungti jų gausių organizacijų veiklą kovai už Lietuvos laisvę. Jos užuomazga reikia laikyti Lietuvos autonomijos fondą (žr.), kuris buvo sudarytas 1914 X Brukline. Formaliai L.T.T. suorganizavo Naujorke 1917 VI 27 susirinkę tautinės srovės veikėjai, pirmojon valdybon išrinkę V. F. Jankauską, J. O. Širvydą, V. Daukšį, M. Bučinską, V. K. Račkauską r K. S. Karpių (dar įėjo M. J. Vinikas ir V. Vitkus). Vėliau taryba buvo reorganizuota, priimant visų tautinių organizacijų ir kiek anksčiau Newarke susidariusios Tautinės Tarybos atstovus. Sandara savo atstovu tarybon siuntė dr. A. Bacevičių, Lietuvių centrinis komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti — V. F. Jankauską, Lietuvos neprigulmybės (anksčiau vadinosi—autonomijos) fondas — J. O. Širvydą, Lietuvių spaudos d-ja — V. K. Račkauską, TMD — dr. A. Zimontą. Pirmininku buvo išrinktas P. S. Vilmontas (jis visą laiką pirmininkavo), v.pirm. Vl. Lazdynas (Leščinskas), sekr. K. S. Karpius (jam išvykus, netrukus pareigas perėmė J. O. Širvydas), ižd. V. Ambrozevičius. Vėliau taryboj dar dirbo J. Ambraziejus, P. Bukšnaitis, dr. K. Drangelis, J. V. Liutkauskas, P. Norkus, dr. J. Šliūpas (sekr.), B. K. Balutis, R. Karuža, A. B. Strimaitis ir kt. Taryba atliko daug įvairių žygių. vesdama propagandinę kovą už nepriklausomą Lietuvą, pvz. 1917 VII 10 tarybos delegacija naujam Rusijos ambasadoriui Bachmetjevui įteikė memorandumą, reiškiantį lietuvių tautos norą galutinai išsilaisvinti iš Rusijos; Rusijos misijos viešame priėmime Carnegie salėje buv. JAV prez. R. T. Rooseveltui pareiškus, kad po karo Lietuva atgaus laisvę, tarybos delegacija po kelių dienų jam padėkojo, ir t.t. Suprantant, jog momentas reikalauja sudaryti vieningą visų lietuvių politinę atstovybę, ieškota bendradarbiavimo su katalikų 1914 sudarytąja Lietuvių Tautos Taryba. Bendrai su katalikais surengtas visuotinis lietuvių seimas Naujorke 1918 III 13–14 (dalyvių buvo apie 1200). Seime priimta Lietuvai nepriklausomybės reikalavimo rezoliucija, o kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės Amerikoje nutarta sudaryti abiejų tarybų (L.T.T. ir Lietuvių Tautos Tarybos) bendrą Vykdomąjį Komitetą (žr. Lietuvių tarybų Vykdomasis Komitetas), to meto spaudoj vadintą dar Pildomuoju ar Egzekutyviu Komitetu. Iš L.T.T. atstovais į šį komitetą įėjo dr. J. Šliūpas, inž. T. Norus-Naruševičius, J. O. Širvydas, M. J. Vinikas, J. V. Liutas (Liutkauskas). Vykdomojo komiteto pirm. buvo išrinktas L.T.T. atstovas inž. T. Norus-Naruševičius, o po jo M. J. Vinikas (nuo 1919 II 16). Tolimesnė L.T.T. veikla daugiausia ir reiškėsi per šį komitetą bei į jį pasiųstuosius atstovus. Pasibaigus I pas. karui, abi tarybos 1918 XII 4 sušaukė savo bendrą susirinkimą, kuriame priėmė iškilmingą priesaiką Nepriklausomai Lietuvai. Besirengiant Paryžiaus taikos konferencijai, bendras tarybų posėdis nutarė pasiųsti JAV lietuvių delegaciją: dr. J. Šliūpą, inž. T. Norų-Naruševičių, adv. J. S. Lopatto, kun. J. Žilių, adv. K. Česnulį ir J. Kaupą. Katalikams užprotestavus prieš dr. J. Šliūpo kandidatūrą, L.T.T. ji

vėliau pakeitė B.K. Balučiu. Aktyviai dalyvauta kovoj, kad JAV pripažintų susikūrusią Lietuvą de jure. Vykdomajam komitetui atspausdinus Lietuvos žemėlapį (5000 egz.), L.T.T. dar atsispausdino šio žemėlapio 5000 egz. ir juos paskleidė amerikiečiuose. Savo veiklą L.T.T. baigė 1922 VII 27, kai JAV de jure pripažino Lietuvą. L.T.T. darbui lėšų teikė Lietuvos neprigulmybės (anksčiau vadinosi — autonomijos) fondas.

SLA kalendorius 1918; *V. Širvydas,* J. O. Širvydas 1941; *dr. M. J. Viniko* laiškas.

Lietuvių Tautininkų Mokytojų Dr. J. Basanavičiaus Vardo Sąjunga žr. Lietuvių Mokytojų Sąjunga (3).

Lietuvių Tautininkų Sąjunga žr. Tautininkai.

Lietuvių Tautinis Sąjūdis (stp. LTS) užsieny sukurta lietuvių tautininkų organizacija, apimanti daugiausia buvusius Lietuvoje veikusios Lietuvių Tautininkų (žr.) S-gos narius bei jos anų laikų arba naujus simpatikus. Ideologiniu požiūriu LTS laikosi tų pačių pagrindų, kaip viltininkuose pradėjusios formuotis tautininkų srovės, bet formaliai nėra identiškas su Lietuvoje veikusia tautininkų s-ga ir faktiškai eilėje sričių kitaip žiūri į Lietuvoje tautininkų remtuosius praktiškosios politikos darbus ir ne visur seka jų pavyzdžiu galvodamas apie būsimojo Lietuvos gyvenimo santvarką. Lietuvos laisvinimo kovai vesti sąjūdis dalyvauja Lietuvos Nepriklausomybės Talkoje (žr.). JAV, kur veikia Amerikos Lietuvių Tautinė S-ga (žr.), sąjūdžiui lieka daugiau tik tie politiniai uždaviniai, kurie išeina už JAV ribų. Kituose gi kraštuose, kur nėra kitų tautinės srovės organizacijų, sąjūdžiui šalia politinės Lietuvos laisvinimo kovos tenka kartais dirbti ir kultūrinį darbą.

Lietuvių Tautinių Korporacijų Sambūris žr. Tautinių Korporacijų Sambūris.

Lietuvių Tautiška Bažnyčia Amerikoje žr. Tautinė Bažnyčia.

Lietuvių Tautiškoji Partija (iš pradžių vadinta dar ir Tautinė Lietuvių Pirmeivių Partija) įsteigta Brukline 1914 X 3. Kai Amerikos lietuvių II visuotinis seimas, kuriame dominavo socialistai (dėl nenustatymo, kad atstovai būtų siunčiami proporcingai narių skaičiui), atmetė dr. J. Šliūpo siūlymą aiškiai pareikalauti Lietuvai autonomijos, dr. J. Šliūpas išsivedė po to seimo ‚pirmeivius ir neprigulmingus tautiečius', kurių 63 susirinko 1914 X 3 pas P. Draugelį Brukline atskiro ‚nepartinės Visuotino Seimo dalies' posėdžio. Posėdžiui pirmininkavo dr. J. Šliūpas, sekretoriavo J. O. Širvydas. Ten buvo įkurta ir L.T.P., kurios pirmąją valdybą sudarė dr. K. Drangelis (pirm.), R. Karuža, T. Paukštis ir J. O. Širvydas. Antrajame partijos seime Filadelfijoje 1915 L.T.P. pasivadino nauju vardu — Amerikos lietuvių tautine Sandara (žr.).

Lietuvių Tautosakos Archyvas (LTA) įsteigtas 1935 pagal vyriausybės išleistą Tautosakai tvarkyti įstatymą (Vyr. Žinios 1935 VII 6, nr. 488 : 3405), kaip centrinė įstaiga, kuriai buvo pavesta rūpintis visais su tautosakos rinkimu, tvarkymu ir leidimu susijusiais reikalais. Iš pradžių LTA veikė tiesioginėj švietimo m-jos žinioj, nuo 1939 sudarė atskirą Lituanistikos instituto skyrių ir 1940 buvo įjungtas į Lietuvos Mokslų Akademiją. LTA vedėjas 1935–44 buvo Jonas Balys, tarybos pirmininkas Jurgis Elisonas. Buvo suorganizuotas planingas tautosakos rinkimas, sutelkus gausų bendradarbių - korespondentų būrį visame krašte ir leidžiant visą eilę instrukcijų ir klausimų lapų (dvi laidos ‚Tautosakos rinkėjo vadovo' 1936 ir 1940). LTA 1940 pradžioj jau turėjo 433.756 įvairios tautosakos variantus rankraščiuose ir 1206 fonografo plokšteles, kuriose buvo įrašyta 8328 dalykai, daugiausia dainos. Leidiniai: Tautosakos Darbai, 7 tomai, 1935–40; Lietuvių Tautosaka, I t. 1940. Iš pradžių veikė Kaune, o nuo 1940 rudens Vilniuje. Karo ir okupacijų metu archyvo veikimas žymiai susilpnėjo, tačiau jo rinkiniai karo veiksmų, atrodo, nebuvo sunaikinti. Antrosios sovietų okupacijos metu LTA buvo panaikintas kaip savarankiška įstaiga ir prijungtas prie Mokslų akademijos lietuvių kalbos ir literatūros instituto kaip vienas jo skyrelių. Tautosakos rinkiniai išliko ir cituojami, kaip Mokslų akademijos tautosakos rankraščiai arba sutrumpintai MATR, kartais LTR (Lietuvių tautosakos rankraštynas).

A. Mažiulis, Nepriklausomos ir dabartinės Lietuvos tautosakos darbai (Aidai 1957 nr. 2). *J.B.*

Lietuvių Tautos Katalikų Bažnyčia, kitaip Šv. Jono Amerikos Katalikų Bažnyčia, sekta Čikagoje, žr. Jonistai.

Lietuvių Tautos Katalikų Sąjunga, kitaip vadinta dar Katalikų Sąjunga, pasireiškė Rusijos lietuviuose 1917, Petrapily

organizuojant Lietuvių tautos tarybą ir Laikinąjį Lietuvos valdymo komitetą. Į šias institucijas ji buvo iš pradžių priimta, bet vėliau, kairiesiems ultimatyviai reikalaujant, priversta pasitraukti. Petrapilio seime s-ga turėjo 32 atstovus; lyderiai buvo kun. B. Česnys ir karininkas Adamonis. Vėliau po seimo Voroneže sudarytoje Vyr. lietuvių tautos taryboj s-gai atstovavo kun. Pr. Penkauskas. Programos s-ga neturėjo ir, neilgai gyvavusi, iš lietuviško politinio horizonto išnyko.

Lietuvių Tautos Namai žr. Lietuvių Mokslo Draugija.

Lietuvių Tautos Pažangos Partija žr. Tautos Pažangos Partija.

Lietuvių Tautos Taryba vardas kelių organizacinių sambūrių, kurie I pas. karo metu atstovavo Lietuvos laisvės siekimui vardu tų lietuvių, kurie buvo atsidūrę už Lietuvos (kaip emigrantai ar karo pabėgėliai) įvairiuose kraštuose:

1. Jungtinėse Amerikos Valstybėse L.T.T. (nuo 1916 IX 26 suvažiavimo Brukline vadinta ir Amerikos Lietuvių Taryba, ag. Lithuanian National Council) Čikagoje katalikų sušaukto Amerikos liet. politiško seimo 1914 IX 21–22 nutarta sudaryti ir 1915 II 10 faktiškai sudaryta. Minėtasis seimas buvo šaukiamas katalikų, kviečiant jame visus dalyvauti, bet faktiškai dalyvavo beveik vieni katalikai. Nutartoji L.T.T. buvo numatyta kaip visų lietuviškųjų organizacijų apjungėja, bet faktiškai ji taip pat apjungė tik katalikiškąsias organizacijas. Laikinąja taryba seimas paskyrė jame sudarytojo Tautos Fondo (žr.) valdybą (kun. F. Kemėšis, adv. A. Šlakis, dr. A. Rutkauskas, B. Vaišnora, J. S. Vasiliauskas, A. Nausėdienė ir J. Jaroševičius), kuri kvietimą atsiųsti tarybon atstovus išsiuntinėjo visoms didžiosioms to meto liet. organizacijoms. Organizacijoms, turinčioms per 5000 narių, numatyta du atstovai, o 1 atstovas organizacijoms, turinčioms narių tik per 1000. Kitoms organizacijoms kvietimo nepriėmus, Čikagoje 1915 II 10 L.T.T. sudaryta tik iš katalikiškųjų organizacijų atstovų. Pirmaisiais tarybon atstovais katalikų Susivienijimo įėjo kun. F. Kemėšis (sekr., vėliau v.pirm.), ir V. J. Lukoševičius, ALRK Federacijos— kun. J. Misius ir J. S. Vasiliauskas, Pilnųjų blaivininkų susivienijimo — dr. A. K. Rutkauskas (pirm.) ir kun. J. J. Jakaitis, Lietuvos Vyčių — adv. A. Šlakis. Vėliau dar prisidėjo Lietuvių darbininkų s-gos, ALRK moterų s-gos ir Tautos Fondo atstovai. Tarybos sąstatas keitėsi besikeičiant atstovams. Po dr. A. Rutkausko pirmininkavo dr. J. Bielskis (1916–18), Jonas G. Miliauskas-Milius (1918–19) ir Balys Mastauskas (1919–20). Be anksčiau suminėtųjų, taryboj dar dirbo kunigai: J. Žilius, V. Bartuška, Pr. Augustaitis, J. Dabužis, J. Kasakaitis, J. Kaulakis, J. Ambotas, J. Švagždys, J. Kuras, K. Vasys ir kt., pasauliečiai: K. Česnulis, A. Nausėdienė, O. Petrauskaitė, J. Kaupas, K. Pakštas, P. Šivickis, P. Mulevičius-Molis, L. Šimutis, A. Staknevičius-Staknys, Vaišnoras, J. Karosas ir kt. Tarybos tikslas buvo ‚rūpintis Lietuvai laisvės išgavimu', organizuoti tam reikalui JAV lietuvių pastangas, palaikyti ryšius su Lietuvos veikėjais. Pirmas didelio masto tarybos atliktas žygis buvo 1915 IV 20 lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis išleista peticija, reikalaujanti Lietuvai pilnos autonomijos ir visų lietuviškųjų žemių sujungimo. Vėliau, nusistačius reikalauti Lietuvai pilnos nepriklausomybės, peticijos tekstas buvo atitinkamai pakeistas, ir vėl iš naujo jai surinkti parašai. 1916 III 17 taryba pasiuntė Europon savo atstovus kun. V. Bartušką ir dr. J. J. Bielskį. Pirmiausia nuvykę į Stockholmą, jie susitiko su J. Aukštuoliu ir I. Šeinium, o Kopenhagoje su J. Savickiu. IV 28 išvykę Lietuvon, užmezgė ryšį su Kauno ir Vilniaus lietuvių veikėjais, o taip pat įteikė raštu savo prašymus kunigaikščio Isenburgo pavaduotojui Mohl (po savaitės buvo gautas maršalo Hindenburgo atsaky-

Lietuvių Tautos Tarybos atstovai dr. J. Bielskis ir kun. dr. V. Bartuška (abu pirmoj eilėj sėdi) su Skandinavijos lietuviais (antroj eilėj iš kairės I. Jurkūnas-Šeinius, J. Aukštuolis ir Petronis) Stockholme 1916 IV

mas, kur buvo pažadėta kai kurių prašytų lengvatų lietuviams belaisviams (susirašinėti lietuviškai, turėti kapelionų ir pn.); skirti valdininkais daugiau lietuvių, mokančių vokiečių kalbą; duoti prel. A. Dambrauskui - Jakštui leidimą Ateičiai; leisti Centriniam lietuvių komitetui nukentėjusiems nuo karo šelpti nemokamai naudotis geležinkeliais daiktams persiųsti ir, nors vokiečiai atsisakė leisti minėtajam komitetui tiesiog priiminėti paramą ir ją betarpiškai dalyti, sutiko priimti JAV lietuvių delegatų paskirtus du atsiųsimosios paramos dalinimo prižiūrėtojus. Lietuvą palikę V 23, sustoję Berlyne delegatai tarėsi su Vokietijos Raudonuoju Kryžiumi dėl bendradarbiavimo persiunčiant paramą Lietuvon. Nuvykę Šveicarijon, delegatai dalyvavo Lozanoj (žr.) sušauktose lietuvių I ir II konferencijose ir ten pat įvykusiame III pavergtųjų tautų kongrese, kur dr. V. Bartuška lietuvių delegacijos vardu pareiškė lietuvių tautos nusistatymą siekti laisvės. Dr. J. J. Bielskis dar apsilankė Kopenhagoj (susitiko J. Savickį ir iš Stockholmo atvykusį J. Aukštuolį), o kun. dr. V. Bartuška Romoje (gavo audiencija pas popiežių Lietuvių Dienos reikalu). Abu delegatai grįžo Amerikon 1916 VIII 9 ir apie savo kelionę darė pranešimus lietuvių kolonijose, rinkdami aukas Tautos Fondui, finansavusiam L.T.T. veiklą. Jų kelionės pranešimai buvo išspausdinti ir atskiromis brošiūrėlėmis. 1917 I 10–11 taryba sušaukė Pitsburge 33 žymesnių katalikų veikėjų suvažiavimą, kuris pirmasis viešai ir plačiai paskelbė Lietuvos nepriklausomybės (‚visiškos politiškos neprigulmybės') deklaraciją ir ją septynių didžiųjų kat. organizacijų vardu (per kun. J. Žilių ir dr. J. J. Bielskį) įteikė JAV prezidentui ir Europos valstybių ambasadoriams Vašingtone. 1917 II kun. dr. V. Bartuška vėl buvo deleguotas į Šveicariją ten dirbti propagandinio darbo perorganizuotame Lietuvių informacijos biure ir L.T.T. atstovauti to paties vardo institucijoj, veikusioje Šveicarijoje. Didžiajame lietuvių seime Naujorke 1918 III 13–14, kur šalia katalikų dalyvavo ir tautinė srovė, buvo nutarta suderinti L.T.T. ir tautinės srovės 1917 suorganizuotosios Lietuvių Tautinės Tarybos (žr.) darbą ir sukurti bendrą Vykdomąjį Komitetą (žr. Lietuvių tarybų Vykdomasis komitetas). Jam pirmininkavo tautinės srovės atstovai, pirma T. Norus-Naruševičius, vėliau M. J. Vinikas, o sekretoriavo L.T.T. atstovas kun. J. Žilius. L.T.T. atstovais šiame komitete buvo dr. J. Bielskis, kun. F. Kemėšis, kun. J. Žilius, adv. K. Česnulis, J. Kaupas, kun. J. Kaulakis, Pr. Šivickis, kun. K. Vasys, L. Šimutis ir kt. Vykdomasis komitetas perėmė savo žinion Lietuvių informacijos biurą, kurį buvo sukūrusi L. T.T. Biurui ir toliau liko vadovauti dr. J. J. Bielskis. Toliau savo darbą L.T.T. vykdė visų pirma per Vykdomąjį komitetą, bet taip pat veikė ir pati. Specialiai minėtina L.T.T 20 narių delegacijos 1918 V 3 priėmimas pas prez. W. Wilsoną. Delegacijai priėmimą išrūpino ir jai vadovavo adv. B. Mastauskas, parengtą memorandumą JAV prezidentui ir vyriausybei perskaitė kun. J. Jakaitis. Atpasakojus Lietuvos tuometinius vargus ir nepriklausomybės siekimą, memorandume JAV vyriausybė buvo prašoma remti Lietuvos reikalą ir ji įjungti į 14 punktų programą. Perspėti Lietuvos veikėjus nepadaryti klaidos, kviečiant karaliumi Urachą ir dedant vilčių į Vokietiją, 1918 IX Lietuvių Tautos Taryba vėl pasiuntė savo delegaciją (adv. B. Mastauską, kun. J. Dabužį ir K. Pakštą) Šveicarijon pasitarimų su Lietuvos Valstybės Tarybos nariais ir Šveicarijos lietuvių veikėjais. Buvo planuojama sudaryti naują, sąjungininkų pilną pasitikėjimą turinčią Vyriausią Lietuvių Tarybą Paryžiuje, bet dėl kai kurių nesutarimų amerikiečių lietuvių atstovai iš to planavimo pasitraukė (1918 XII 10). 1918 X atvykus į Šveicariją prof. A. Voldemarui, keliais atvejais tartasi su juo ir delegacijos vardu per jį Lietuvos Valstybės Tarybai 1918 X 25 įteiktas raštas, kuriuo buvo pagiriami Lietuvos Valstybės Tarybos žygiai ‚visiškai Lietuvos nepriklausomybei grąžinti ir Vokietijos bei kitų jos nepriklausomybės priešų įtakai pašalinti'; pasisakoma, kad ‚Amerikos lietuviai Princo Uracho pakvietimą į Lietuvos karalius skaito netikru tautos valios išreiškimu', nes amerikiečiai lietuviai yra pasiryžę ‚Lietuvos valstybę statyti demokratinės respublikos pamatais' ir ‚priešintis visokioms su Vokietija sutartims, kurios mažintų visišką Lietuvos nepriklausomybę'. Sekti Paryžiaus taikos konferencijai 1919 JAV lietuvių delegacija buvo sutarta bendrame abiejų tarybų posėdy. Delegacijoj iš L.T.T. dalyvavo kun. J. Žilius, adv. K. Česnulis ir J. Kaupas, o

Lietuvių Tautos

Lietuvių Tautos Tarybos nariai su Lietuvos Valstybės nariais Lozanos konferencijoje 1918 rudenį. Pirmoj eilėj iš kairės — kun. J. Dabužis, A. Smetona ir B. Mastauskas, antroj — K. Pakštas ir M. Yčas

iš seniau Paryžiuj buvo kun. J. Dabužis ir B. Mastauskas, tuo laiku persikėlęs Paryžiun tarnauti. 1919 VIII 18–22 Worcestery, Mass., įvykęs ALRK Federacijos kongresas nutarė sudaryti stiprią Federacijos tarybą, kuri galėtų iš L.T.T. perimti ir politinius uždavinius. Kadangi atvykusi Lietuvos finansinė misija pasiėmė Lietuvos reikalų tvarkymą JAV, Federacijos tarybos suvažiavime 1920 II 10–11 oficialiai pranešta, kad L.T.T. panaikinta drauge su jos atstovybe Vašingtone ir su informacijos biuru. Tautos Fondas buvo paliktas toliau veikti. Tuo metu į JAV atvykusi Lietuvos misija perėmė daug darbo, bet galutinai tarybų Vykdomasis Komitetas baigė savo darbą tik tada, kai JAV pripažino Lietuvą de jure (1922 VII 27).

K. Pakštas, Amerikos lietuviai katalikai kovoje dėl Lietuvos nepriklausomybės (Amerikos lietuvių katalikų darbai 1943, 307–317); *Kun. dr. V. Bartuška,* Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *Dr. J. J. Bielskis,* Amerikos lietuviai Lietuvos laisvės kovoje (Lietuvių Dienos 1954 X — 1955 V); *Dr. J. Bielskio, kun. J. Jakaičio, prof. K. Pakšto ir L. Šimučio* laiškai.

2. Rusijoje L.T.T. buvo sutarta 1917 II 11/24 Petrapily sušauktame vad. ‚mažajame lietuvių seime', kuriame srovėms atstovavo po 10 asmenų. Buvo nutarta, kad į sudaromą tarybą visos srovės — socialdemokratai, socialistai-liaudininkai, demokratinė tautos laisvės Santara ir krikščionys demokratai — atsiųs po 3 atstovus. Naujai susidariusiai partijai buvo nustatyta sąlygos, kuriomis ji gali būti tarybon pakviesta (atskira programa, visuomenės pritarimas-narių gausa, vadovybė). Pirmas steigiamasis tarybos posėdis įvyko III 13/26, kur išrinkta komisija patikrinti partijų mandatui; sudarytas 6 asmenų prezidiumas: St. Šilingas (pirm.), V. Bielskis (v.pirm.), kun. K. Reklaitis (antras v.pirm.), L. Noreika (sekr.), A. Tumėnas (antras sekr.) ir Gabr. Liutkevičius (ižd.); pakviesti į tarybą ir tuometiniai dūmos atstovai M. Yčas, M. Januškevičius, Pr. Keinys ir kun. J. Laukaitis. Taryba deklaravo: ‚1. kad Lietuva yra atskira etnografinė, kultūrinė, ekonominė bei politinė vieneta; 2. kad lietuvių tauta ir skaičiaus, ir kultūros, ir ekonomijos žvilgsniais yra pamatinis Lietuvos gyventojų gaivalas; 3. kad Lietuvos gyvenimą tvarkant visos Lietuvoje gyvenančios tautos naudotųsi lygiomis teisėmis ir kad visoms joms būtų garantuotas laisvės plėtojimasis ir Lietuvos valdyme dalyvavimas; 4. kad Lietuva turi būti išskirta į administravimo vienetą; 5. kad Lietuva privalo turėti iš savo gyventojų tarpo savąją valdžią savajam kraštui tvarkyti; 6. kad Lietuvos valdymo pagrindu turi būti padėtos piliečio laisvės garantijos'.

Tame pat posėdy nutarta sudaryti Laikinąjį Lietuvos Valdomąjį Komitetą iš 12 asmenų (po du atstovus iš 6 srovių) ir dar rezervuoti jame 12 vietų Lietuvos svetimtaučiams (6 gudams, 3 žydams, 2 lenkams ir 1 rusams). Šis komitetas buvo sudarytas 1917 III 14/27 iš krikščionių demokratų ir katalikų tautos s-gos atstovų adv. A. Dubinsko, kun. J. Laukaičio. B. Pečkauskio ir A. Tumėno, pažangiečių M. Yčo ir kun. J. Tumo, santariečių P. Leono ir R. Skipičio, socialistų liaudininkų M. Januškevičiaus ir M. Sleževičiaus, socialdemokratų G. Liutkevičiaus ir Vl. Požėlos. Komitetas buvo įpareigotas: ‚1. ... paimti savo žiniai visas evakuotas, laikinai sustabdytas ir naujai įsteigtas Kauno, Vilniaus ir Suvalkų gub. kultūros, ūkio, pramonės ir labdarių įstaigas, po Rusiją išblaškytas; 2. ... paimti savo žiniai tų Vilniaus ir Kauno vietų, kurios nėra vokiečių užimtos, reorganizavimą ir administravimą, Laikinosios Rusijos Vyriausybės programa remiantis; 3. ... paimti savo žiniai ruošti: a. Lietuvos tremtinių pabėgėlių į tėviškes grąžinimą, b. Lietuvos ūkio bei pramonės atgaivinimą, c. Lietuvos trobesių atstatymą, d. Lietuvos karės nuostolių atlyginimą; 4. ... paimti savo žiniai Lietuvos Steigiamojo Susirinkimo ruošimą, visuotino, be lyties skirtumo, lygaus, tiesaus ir slapto balsavimo pa-

matais, kuris nustatytų Lietuvos vidaus tvarką, o lygiai Lietuvos santykius su kaimyninėmis tautomis'.

Tarybos delegacija (M. Yčas, M. Januškevičius ir V. Bielskis) III 18/31 įteikė Laikinosios Rusijos vyriausybės ministrui pirm. kng. Lvovui savo III 13/26 deklaraciją ir pranešė apie Laikinojo Lietuvos valdomojo komiteto sudarymą bei krašto valdymą liečiančius nutarimus. Lvovas aniems nutarimams pritarė ir pasiteiravo, ką taryba norėtų turėti Kauno, Vilniaus ir Suvalkų gubernatoriais. III 19 / IV 1 kita delegacija (M. Januškevičius, V. Bielskis ir L. Noreika) tarybos deklaraciją su tais pačiais nutarimais įteikė Darbininkų ir kareivių atstovų tarybai. Steklovas, priimdamas nutarimus, atsakė: ‚Darbininkų ir kareivių atstovų taryba yra nutarusi ir pripažinusi visoms tautoms ir politikos apsisprendimo teisę. Vyriausybė to į savo programą nesutikusi įdėti, nes Rusija tada galinti suskilti į kokią 20 respublikų', tačiau jų tarybos ‚neatsitraukė nuo priimtojo nutarimo ir pažada visur savo autoritetu paremti tuos teisingus tautų, ir lietuvių, apsisprendimo reikalavimus. Taip jau ji padarė su lenkais, padarys ir su lietuviais'. Tačiau iš tiesų rusai žaidė tik žodžiais ir pažadų pildymą vilkino, o pačioje taryboje prasidėjo partinė nesantaika. Jau III 26 / IV 7 posėdy socialdemokratai ir socialistai liaudininkai pareikalavo tuojau iš tarybos pasitraukti katalikų tautos sgą (nors ši pačios L.T.T. komisijos nutarimu buvo pripažinta atskira srove) ir kun. J. Laukaitį (‚piktą lietuvių priešą ir caro pakaliką'). Savo reikalavimą jie rėmė ir grasinimu pasitraukti iš darbo ir pranešti Rusijos vyriausybei bei Darbininkų ir kareivių atstovų tarybai pasitraukimo priežastis (‚darbo bendrų palankumą ir parsidavimą carui'). Nusileisdami ligi III 28/ IV 9 vakaro pateiktam ultimatumui, katalikų tautos s-ga ‚vardan Lietuvos vienybės' pasitraukė iš tarybos, ir tuo būdu kairieji laimėjo persvarą. Bet šis laimėjimas pačios tarybos reikalų pirmyn nepastūmėjo. Nesulaukiant iš rusų pažadus vykdant, IV 19 / V 2 posėdyje buvo nutarta skubiai (laukdami ‚galim pasivėlint') sušaukti Petrapily 1917 V 27 / VI 9 visos Rusijos lietuvių seimą (žr. Petrapilio lietuvių seimas), kad tarybos reikalavimai būtų paremti visos visuomenės balsu. Seimui rengti buvo sudaryta komisija (V.

Vyriausios Lietuvių Tarybos Rusijoj nariai, išėję iš bolševikų kalėjimo 1918, drauge su tuo pačiu metu kalintais Voronežo ateitininkais

Bielskis, F. Bortkevičienė, M. Yčas, M. Januškevičius, kun. J. Tumas, R. Skipitis ir St. Šilingas). Rinkimai buvo pravesti tarybos nustatyta tvarka, ir juose dalyvavo beveik visos lietuvių kolonijos. Tačiau seimo daugumai (140 balsų prie 128 ir 4 susilaikius) priėmus rezoliuciją su aiškiu nepriklausomos demokratiškos Lietuvos reikalavimu, visas kairysis sparnas (neišskyrus nė santariečių) iš seimo pasitraukė.

Kai Petrapilio seimas išsiskirstė neišrinkęs vyriausio lietuvių politinio organo Rusijoj, tokiam organui sudaryti iniciatyvos ėmėsi Lietuvių karių s-gos centro komitetas. Organizatoriais buvo pakviesti J. Jablonskis, K. Grinius ir Pr. Mašiotas. Jie kreipėsi į partijas, prašydami atsiųsti į Voronežą savo atstovus sudaryti Vyriausiai Lietuvių Tarybai Rusijoj, kitaip dar vadintai Aukščiausiąja visos Rusijos lietuvių tautos taryba (atskirose vietovėse veikė vietinės tarybos, pvz. Ukrainos lietuvių tautos taryba Kijeve). Be organizatorių, kurių Pr. Mašiotas liko tarybos pirmininkų, jon įėjo iš Voronežo M. Yčas, kun. J. Jasienskis, Jonas Kriščiūnas, kun. Pr. Penkauskas, Vyt. Petrulis, iš Petrapilio — St. Šilingas, M. Sleževičius, L. Noreika, kun. J. Vailokaitis, iš Maskvos — dr. J. Bagdonas, kun. E. Paukštys, R. Skipitis, kandidatais dr. J. Alekna, dr. E. Draugelis, Z. Žemaitis ir J. Vokietaitis. Tik socialdemokratai nesijungė bendran darban ir šliejosi prie V. Kapsuko vadovaujamo vad. lietuvių reikalų komisariato, dirbusio kaip bolševikų valdžios sekcija. Taryba pradėjo veikti 1917 XII 1 ir visų pirma rūpintis pabėgėlių grįžimo atgal į Lietuvą reikalu, bet jau 1918 II beveik visi tarybos nariai, lietuvių komisariato reikalavimu, buvo areštuoti ir apie mėnesį išlaikyti Voronežo kalėjime (M. Yčo liudijimu, iš kalėjimo išeiti padėjo 15.000 rublių kyšis revoliucinio komiteto sekr. Plepiui). Formaliai taryba likviduota 1918 IV 19 liaudies komisaro tautų reikalams J. Stalino ir lietuvių reikalams komisaro V. Mickevičiaus-Kapsuko nutarimu.

L.L.T. protokolų ištraukos Keleivio 1917 23, 27 ir kt. nr.; *M. Yčas,* Rusijos lietuvių pastangos kovose už Lietuvos nepriklausomybę (Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis ²1955); *P. Gužas,* Lietuvių karių gyvenimas Rusijoje (Karys 1928 nr. 8); Lietuvos istorijos šaltiniai III 1958.

3. Šveicarijoje L.T.T. mintis buvo iškelta I Lozanos konferencijoj 1916 V 30 — VI 4, nurodant, kad nuo seniau jau veikiąs Lietuvių informacijos biuras (žr.) nebegali tinkamai aprėpti visų reikalų ir kad reikia sudaryti atskirą tarybą, kuri teiktų tam biurui direktyvas. Numatyta, kad tarybą turi sudaryti 3 atstovai iš Lietuvos ir 2 iš JAV ir kad tarybos narius 3 metams savo laiku renka visuomenė. II Lozanos konferencija 1916 VI 30 — VII 4 aprobavo tarybos sudarymo mintį (‚pataria, kad Rusijos, Lietuvos ir Amerikos lietuviai kuo veikiausiai atsiųstų į sumanytąją Tarybą savo atstovus'), tik aiškiai nustatė, kad tarybos narius išlaikytų tos srovės, kurioms jie atstovauja, ir drauge nutarė, kad taryba ir savo vardu ir nariais būtų visai slapta įstaiga, o viešumoje veiktų biuro vardu. Toks metodas pasirinktas, norint išvengti galimų represijų iš rusų valdžios pusės; be to, manyta, kad slapta organizacija turėsianti daugiau autoriteto. Užtat ir tie memorandumai, kurie Lietuvos klausimu buvo uoliai siuntinėjami svetimų valstybių vyriausybėms, buvo teikiami ‚Lietuvos Tautos Tarybos Delegacijos' vardu.

Tokia taryba, kokia buvo numatyta, nesusiorganizavo: sukviesti srovių atstovus nepavyko, nes srovės neturėjo lėšų pasiųsti savo atstovams. Buvo sudaryta darbo, o ne srovių taryba iš JAV lietuvių atstovo kun. dr. V. Bartuškos, Lietuvos atstovų J. Purickio ir Vl. Daumanto (Dzimidavičiaus), Vykdomojo lietuvių komiteto nukentėjusiems nuo karo Lietuvoj šelpti pirm. kun. K. Olšauskio ir informacijos biuro vedėjo J. Gabrio. Dar prieš tarybos susidarymą informacijos biuras parengė memorandumą apie Lietuvą (su lozaniškių konferencijų rezoliucijomis, reikalaujančiomis Lietuvai nepriklausomybės) ir

Šveicarijos lietuviai su JAV lietuvių atstovu Fribourge 1916 VII. Iš kairės — dr. J. Purickis, dr. J. Bielskis (iš JAV), kan. A. Steponaitis ir V. Daumantas - Dzimidavičius

tarybos vardu jį išsiuntinėjo visų valstybių galvoms, ministrams pirmininkams, užsienio reikalų ministrams ir žymesniems politikams. Taip pat tarybos vardu eilė memorandumų įvairiais aktualiais klausimais buvo pasiųsta vokiečiams, kurie laisvajame pasauly atsidūrusių lietuvių paisė. Buvo prisidėta prie Vilniaus lietuvių konferencijos 1917 sušaukimo (šis reikalas kelis kartus keltas vokiečiams) ir dalyvauta pačioj šioj konferencijoj, sudarant viltingesnę nuotaiką. Tarybos nariai kun. K. Olšauskis ir J. Purickis dalyvavo II Stockholmo konferencijoj 1917 X 18–20 su iš Rusijos atvykusiais lietuvių atstovais. Surengtą II Berno konferencija 1917 XI 2–10 (be Šveicarijos lietuvių, tarybos ir biuro narių, joj dalyvavo Lietuvos Tarybos nariai A. Smetona, St. Kairys, J. Šaulys, kun. A. Petrulis ir kun. J. Staugaitis, be to, iš Lietuvos tuo laiku atvykęs prel. Maironis), patvirtinusi Vilniaus lietuvių konferencijos nutarimus, pripažinusi Lietuvos Tarybą vyriausiu lietuvių tautos organu, iškėlusi reikalą būsimai Lietuvos valstybei turėti Klaipėdos uostą. 1917 XII po rusų ir vokiečių paliaubų kilus gandams apie Vokietijos ketinimą Lietuvą atiduoti Rusijai, taryba paskelbė rezoliuciją, išskaičiuojančią rusų Lietuvai padarytas skriaudas ir besąlygiškai reikalaujančią Lietuvai visiškos nepriklausomybės. 1918 vis labiau augant Lietuvos Tarybos svoriui, ypač Vokietijai 1918 III pripažinus Lietuvos nepriklausomybę, šveicariškės tarybos reikšmė ėmė mažėti: jos vaidmuo vesti diplomatinę kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės jau buvo atliktas. Paskutinė konferencija su Lietuvos Tarybos prezidiumu ir kai kuriais nariais įvyko Lozanoje 1918 IX 5–16.

J. Purickis, Lietuvių veikimas Šveicarijoj Didžiojo karo metu (Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis ²1955); *V. Bartuška*, Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *J. Gabrys*, Vers l'indépendance lithuanienne 1920; (") Lietuvos nepriklausomybės genezė (N. Romuva 1938 nr. 7 ir 8); *A. Steponaitis*, Atsiminimai 1938.

Lietuvių Teisininkų Draugija žr. Teisininkas.

Lietuvių Tremtinių Bendruomenė, kartais vadinta Vokietijoj ir Lietuvių Tautinė Bendruomenė, žr. Pasaulio Liet. Bendruomenė, Vokietijos lietuviai.

Lietuvių Tremtinių Žemės Ūkio Darbuotojų S-ga žr. Žemės Ūkio Darbuotojų S-ga.

Lietuvių Ūkio Draugija Vilniaus krašte veikusi organizacija, kuri jungė ūkininkus. Sumanyta 1924 tuometinio Vilniaus lietuvių laikinojo komiteto pirm. dr. A. Alseikos. Leidimas gautas tik po poros metų. 1926 XI 23 Vilniuje įvykęs Vilniaus krašto ūkininkų suvažiavimas d-jai toliau organizuoti ir vadovauti išrinko ūkininką St. Špoką (pirm.), agr. M. Stankevičių, ūkininką K. Gaigalą (v.pirmininkai), St. Matjošaitį (sekr.), agr. P. Kurilavičių (reikalų vedėjas), kun. K. Maliukevičių (ižd.), kun. P. Prunskį ir ūkininką Biekšą. Suvažiavime dalyvavo 140 atstovų. Savo rezoliucijose tarp kitų dalykų suvažiavimas prašė Lenkijos vyriausybę teisingo žemės reformos pravedimo ir nebausti tėvų už leidimą vaikų į lietuviškas mokyklas. Galutinai d-jos įstatai buvo patvirtinti 1928 II 6. Nuo 1936 d-jos veikla vėl buvo lenkų varžoma, ir 1938 II 22 d-ja buvo uždaryta kaip ‚kenksminga viešajai tvarkai'. Buvo suorganizuoti 103 ūkio rateliai su 1634 nariais. Be to, veikė jaunųjų ūkininkų 140 ratelių.D-jos globoje buvo 14 kooperatyvų ir 3 pieninės (kurių Daugėliškio pieninė Gerovė per metus perdirbo apie 2.700.000 litrų pieno, pagamino apie 117.300 kg sviesto ir turėjo apie 320.000 zlotų apyvartą) su filijomis. Be to, d-ja turėjo pavyzdinių žemės įdirbimo įrankių punktų, javų valymo punktų, šuliniams betoninių rentinių ir stogams čerpių dirbtuves. Buvo daromi bandymai su trąšomis, kasmet organizuojami pašarinių runkelių ir įvairių daržovių auginimo konkursai bei parodėlės. Skyrius instruktuodavo jaunieji visuomeniniame darbe pasižymėję agronomai - inžinieriai: M. Kraužlys, J. Jankauskas, M. Čibiras, E. Deveikis, P. Kašėta, J. Pajaujis, A. Blažys, V. Žilėnas ir kt. Ypač buvo d-jai daug darbo, kai 1933 nederlius ir badas ištiko Švenčionių ir Brėslaujos apskritis. D-ja leido laikraštį Dirvą (žr.), kalendorių ir įvairias ūkio knygeles (viso 18). Vaivadijos ūkio skyrius d-jos veiklą gyrė ir skyrė d-jai pirmąsias premijas, o vaivadijos politinis skyrius nutarė d-ją likviduoti. Po 1938 ultimatumo priėmimo nebuvo gauta leidimo atgaivinti d-jos veiklai. *J.C.*

Lietuvių-Ukrainiečių Draugija įst. Kaune 1928 I 28 ugdyti lietuvių ir ukrainiečių bendradarbiavimui. Buvo rengiami koncertai. D-ja turėjo savo chorą ir vaidintojų grupę. Nuo 1932 Kaune neperiodiškai buvo leidžiamas spausdintas biuletenis Lietuvių ukrainiečių draugi-

jos žinios, kuriame buvo ne tik aktualių žinių, bet ir straipsnių apie Ukrainos praeitį bei kultūrą. D-joje veikė M. ir Vk. Biržiškos, J. Purickis, L. Vailionis, J. Bartavičius, V. Daudzvardas ir kt.

Lietuvių Verslininkų Sąjunga žr. Verslininkai.

Lietuvių Veteranų Sąjunga Ramovė žr. Ramovė.

Lietuvių Veterinarijos Gydytojų Sąjunga žr. Veterinarijos gydytojas.

Lietuvių Vienybės Sąjūdis (stp. LVS) rezistencinė politinė organizacija, sukurta 1942 rudenį Kaune studentų grupės suorganizuoto jaunimo rezistencinio sąjūdžio Atžalyno, jungusio įvairių pasaulėžiūrų jaunimą. Vėliau į Atžalyną buvo įtraukti ir Vilniaus univ. studentai. Taip pat visa eilė vienetų iš neakademinio jaunimo gretų įsisteigė visoje Lietuvoje. Be kovos su nacine okupacija, Atžalynas savo uždaviniu laikė ugdyti jaunime pasaulėžiūrinę toleranciją. Rezistencinių ir tautos vienijimo tikslų siekimui politinėje srityje tuojau po savo įsisteigimo Atžalyno centro valdyba sukvietė tolerancija pasižymėjusių spaudos žmonių ir visuomeninininkų pasitarimą, kuriame ir buvo nutarta įsteigti LVS. Savo politinėje ideologijoje sąjūdis akcentuoja reikalą išskirti pasaulėžiūrinės ir politinės kovos sritis, laiduoti kultūriniam gyvenimui autonomiją, didinti ūkinius resursus reikiamai derinant privatinę ir viešąją iniciatyvą valstybės ūkinės programos rėmuose, užtikrinti humanišką valstybės socialinę globą kiekvienam piliečiui ligos, nedarbo ir senatvės atvejais.

Rezistencinę kovą su okupantu LVS vedė per Atžalyną ir jo tuo pačiu vardu leidžiamą pogrindinį laikraštį. Nuo pat pradžios LVS dalyvauja Vlike. Vokietijoj atsidūrusieji sąjūdžio nariai tęsė savo veiklą ir turėjo tris visuotinius suvažiavimus. Pirmasis iš jų įvyko 1946 IV 6–7 Bad-Cannstatte, antrasis ten pat 1947 IV 29, o trečiasis 1948 XI 20–21 Fellbache (prie Stuttgarto). Vidutiniškai juose suvažiuodavo po 50–60 dalyvių. Paskutinysis suvažiavimas įgaliojo LVS tremties centro valdybą ir toliau atstovauti sąjūdžiui, kai ryšium su emigracijos banga sąjūdžio bičiuliai pasklido po visus pasaulio kontinentus. Nuo 1949 centro valdybos būstinė yra JAV. 1946 sąjūdis išleido vienkartinį leidinį Tremtinių Romuvą (40 psl.), kuriame ryškino savo programinius nusistatymus, artimus neprikląusomoje Lietuvoje N. Romuvos žurnale keltosioms idėjoms. Rašyta šiais klausimais: ‚Naujosios Romuvos' keliu (įžanginis žodis—G. Valančius), Demokratija, kaip tautinės vienybės pagrindas, arba Vienybės ideologijos principai (J. Girnius), Valstybė ir privatinė iniciatyva ūkyje (J. Povilaitis), Mūsų santykių su lenkais klausimu (dr. A. Stanys). *V.Mr. ir J.Pžm.*

Lietuvių Vyriausia Taryba Rusijoje žr. Lietuvių Tautos Taryba (Rusijoje).

Lietuvių Visuomenės Sąjunga žr. Klaipėdos krašto visuomeninės, kultūrinės ir sporto organizacijos.

Lietuvių - Vokiečių Kultūrinio Bendradarbiavimo Draugija įsikūrė Kaune 1928 VIII 23. Pirmininkavo prof. J. Yčas. Didesnės veiklos neišvystė. Uždaryta 1934 I 9.

Lietuvių-Žydų Kultūrinio Bendradarbiavimo Draugija buvo įkurta 1928 V 26. Surengta eilė paskaitų, kurių N. Šapiros paskaita apie Lietuvos reikšmę naujajai žydų literatūrai buvo išsp. Darbuose ir Dienose IV (1934). Ligi 1935 pirmininkavo prof. M. Biržiška.

Lietuvių Žinios 1. 1908 XII McKees Rock, Pa., pasirodęs krikščioniškos krypties mėnesinukas, kurį leido ir red. Jurgis Baronas. 1912 jį pakeitė Amerikos Lietuvaitė.

2. 1923 Čikagoj pasirodęs ir 1924 sustojęs savaitraštis, kurį leido Roselando liet. socialistų s-gos rajonas, o redagavo St. Strazdas.

3. 1937 IV — 1951 IV JAV ėjęs katalikiškos krypties visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo savaitraštis. Iš pradžių ėjo Clevelande, 1942 XI persikėlė į Pitsburgą (ten nupirko spaustuvę kun. M. Kazėnas ir rėmė lėšomis), kur 1951 IV 1 jį perėmė tėvai pranciškonai ir sujungė su Darbininku ir Amerika. Redaktoriais buvo J. Šukys, kun. V. Vilkutaitis, St. Gabaliauskas, T. B. Mikalauskas ir Alg. Kasulaitis. Leido Liet. R. Kat. Literatūros d-ja.

4. 1945 IX — 1946 VII Danijoje, Kopenhagoje, Lietuvių studentų atstovybės leistas mėnesinis rotatorinukas. Išleista 15 nr.

5. Hanau (žr.) lietuvių stovyklos rotatorinis leidinys 1945 (8 nr.).

Lietuvių Žodis 1. nuo 1933 IX 1 kelis kartus vienkartinių laidomis pasirodęs lietuvių verslininkų laikraštukas. Jis skelbė ‚Lietuva - lietuvių - lietuviams!', spausdindavo po 10.000 egz. Kai kurios jo laidos bu-

vo sulaikytos, nes įžeidė mūsų prekyboje įsigalėjusius svetimtaučius.

2. Vokietijoj, Detmolde, 1946 X 12 — 1949 V 7 Baltų centrinės tarybos lietuvių skyriaus leistas savaitraštis, kuris nuo 1949 III 1 buvo ir Lietuvių tremtinių bendruomenės britų zonoje organas. Redagavo J. Kardelis (ligi 1948 XI, nr. 109), Br. Aušrotas ir Pr. Naujokaitis (abu visą laiką). Vertėjas cenzūrai ir iš svetimos spaudos buvo Kazys Jankūnas, sporto skyrių vedė Vl. Bakūnas, šachmatų skyrių vedė ir laikraštį rinko Kazys Škėma; administratorius Alb. Tamošiūnas. L.Ž. buvo pagrindinis britų zonos lietuvių laikraštis, jungęs visų krypčių lietuvius ir daug dėmesio skyręs kultūriniams klausimams. Tiražas sukosi apie 4000–6000 egz. (didesniam tiražui buvo sunku gauti popieriaus). Prasidėjus emigracijai į Angliją, buvo išleista informacinė brošiūra Pažinkime Angliją (paruošė L.Ž. redaktoriai, redagavo J. Kardelis). Buvo projektuota ir patį laikraštį perkelti į Angliją.

Lietuvių Žurnalas mėnesinis socialistinės krypties laikraštis, pasirodęs Čikagoj 1912 II 21 ir sustojęs 1914 pabaigoj. Leido P. M. Kaitis (Martinkaitis), red. dr. A. J. Karalius. Daugiausia buvo spausdinami vertimai.

Lietuvių Žurnalistų Sąjunga žr. Žurnalistas.

Lietuvninkas 1. (rašėsi Lietuvnikas) Juozas (1865 I 25 Viščiakaimio k., Alvito vls., Vilkaviškio aps. — 1943 VII 22 Baltimorėje) kunigas. 1884 atvykęs į JAV, mokėsi jėzuitų Loyolos vardo aukštesnėj m-loj ir, kard. James Gibbons globojamas, Švč. Marijos Vardo kunigų sem. Baltimorėje. 1893 įšv. kunigu ir paskirtas Baltimorės lietuvių parapijos klebonu, ten ir klebonavo iki mirties. Ištisus 50 metų L. buvo vienas iš pagrindinių Baltimorės lietuvių kolonijos religinės ir tautinės veiklos judintojų. Jam klebonaujant, Baltimorės lietuvių parapija perkeliama į Šv. Alfonso bžn., vieną iš puošniausių pačiame miesto centre, įkuriama parapinė mokykla, mokytojomis parkviečiamos seserys kazimierietės. L. uoliai rėmė visas religines ir patriotines organizacijas. Buvo Lietuvių mokslo d-jos narys labdarys. Atsikuriant Lietuvos valstybei, organizavo pinigų rinkimą Tautos Fondui ir pats jam gausiai aukavo. Už savo tautinę veiklą L. 1935 Lietuvos valstybės apdovanotas Gedimino ordinu. *K. Brd.*

Kun. J. Lietuvninkas

2. Jurgis (1855 X 12 Suvalkų krašte — 1917 Vilniuje?) knygnešys. Knygnešio darbą pradėjo 1890, tarnaudamas Marijampolės pašte vežėju. Iš Prūsų į Vilkaviškį pristatytas knygas Marijampolėn jis parsigabendavo pašto vežimo pasostėje. Jis buvo pagrindinis knygų gabentojas Marijampolei. Toliau po plačią apylinkę knygas paskleisdavo jo žmona Petronėlė. 1897 per kratą buvo pas juos rasta knygų ir sąrašų, kas knygas imdavo. Abu L. buvo areštuoti, kalinti Marijampolės kalėjime, vėliau išsiųsti į Petrapilio kalėjimą ir paskui ištremti į Žitomirą. Ten atsiėmė ir savo dvi dukreles. Vėliau leisti grįžti į Vilnių, bet ir ten kurį laiką laikyti policijos priežiūroje. L. miręs Vilniuje 1917 iš bado (kitu liudijimu, jis miręs tremtyje ir tik šeima grįžusi į Vilnių). Žmona nuo 1931 gavo knygnešės pensiją, buvo dar gyva 1933 ir gyveno Marijampolėje.

J. Lietuvninkas

P. Ruseckas, Knygnešys I, 302–303; II, 232–233 ir 240–242.

Lietuvos Abolicionistas Lietuvos abolicionistų d-jos organas, kurio Kaune 1922 išėjo 4 nr. Red. G. Petkevičaitė, talkinama A. Gustaitytės - Šalčiuvienės.

Lietuvos Abolicionistų D-ja (iki 1930 vadinosi Lietuvos abolicionisčių d-ja) buvo įsteigta 1920 IX 8 G. Petkevičaitės iniciatyva kovoti su legalizuotos prostitucijos formomis, studijuoti jos priežastis ir ieškoti būdų joms pašalinti. Iš pradžių d-ja buvo subūrusi apie 1000 narių 26 skyriuose. 1921 XII 28–29 Kaune įvyko pirmasis suvažiavimas, nutaręs leisti ketvirtinį Lietuvos Abolicionistą. Tačiau po 4 nr. laikraštis sustojo, sunyko ir skyriai (antrame suvažiavime 1924 XI tedalyvavo Kauno skyrius), bet kova už d-jos tikslus vesta ir toliau. D-jos pastangų dėka 1935 III 30 (Vyr. Žinios, 477 nr.) priimtas įstatymas

kovai su lytinėmis ligomis, panaikintas BS §529 apie paleistuvavimo namų laikymą ir įvestas naujas BS §524[1], numatąs 3 metus sunkiųjų darbų kalėjimo už tokių namų laikymą. Tuo būdu buvo galutinai Lietuvoje panaikinta legalizuota prostitucija — pasiektas vienas svarbiausių d-jos tikslų. Ilgametė (1924–38) d-jos pirmininkė dr. P. Kalvaitytė-Karvelienė. D-ja buvo Tarptautinės abolicionistų federacijos (dalyvavo jos kongresuose) ir Lietuvos moterų tarybos narys. *B.Nov.*

Lietuvos Advokatų Taryba (iš pradžių vadinosi Lietuvos Prisiekusių Advokatų Taryba) veikė nuo 1921 I 1 ligi 1933 IX 15 remdamasi tuomet Lietuvoj veikusiu Rusijos įstatymu (Įstatymų Rinkiniu, XVI t.), vėliau — Teismų santvarkos įstatymu. L.A.T. kompetencija buvo saugoti advokatų profesijos dorovę ir garbę, žiūrėti advokatų profesinio darbo teisėtumo ir taisyklingumo, tvarkyti bylas mirusių, sergančių ar dėl kitų priežasčių negalinčių eiti savo pareigas advokatų, šaukti visuotinius advokatų susirinkimus, spręsti profesinius advokatų ginčus. Ligi 1933 IX 15 tarybos kompetencijai priklausė ir advokatų priėmimas bei atleidimas, Teismų santvarkos įstatymas šią funkciją pavedė teisingumo ministrui. Bet ir pagal šį įstatymą tarybai priklausė advokatų drausmės bylos: drausmės tvarka taryba galėjo bausti advokatą įspėjimu, papeikimu, bauda ligi 3000 lt., uždraudimu eiti advokato pareigas ne ilgiau kaip vienerius metus ir pašalinimu iš advokatų. Tarybos sprendimą nubaustasis galėjo skųsti Teisėjų drausmės teismui, kurio sprendimas buvo galutinis. L.A.T. buvo renkama visuotinio advokatų susirinkimo 3 metams iš 9 (anksčiau 7) narių. Pirmuoju tarybos pirm. buvo Vl. Stašinskis, vėliau per 10 metų ligi savo mirties (1938 V 12) prof. P. Leonas, po jo M. Sleževičius (ligi 1939 XI 11) ir Vl. Požėla, o po jo 1941–44 Zigmas Toliušis. Tarybos nariais yra buvę S. Bieliackinas, A. Bulota, M. Cimkauskas, O. Finkelšteinas, V. Fridšteinas, Alg. Leonas, J. Našliūnas, J. Priferis, Pr. V. Raulinaitis, Vl. Stašinskis, Vl. Stankevičius, R. Skipitis, M. Sleževičius, E. Sudikas, A. Sugintas, K. Šalkauskis, Z. Toliušis, A. Tumėnas. Buvo leidžiamos metinės tarybos apyskaitos nuo 1928, kuriose buvo duodama ir tais metais mirusiųjų narių biografijos. *R.Skp.*

Lietuvos Aero Klubas (stp. LAK) įsteigtas Kaune 1927 V 1. Tikslas: populiarinti ir remti Lietuvoje oreivybės mokslą bei sportą. Steigėjai karo aviacijos lakūnai: Stp. Darius, A. Mačiuika, J. Pyragius, Vyt. Jablonskis, Morkus, Peseckas, J. Narakas ir kt., kuriuos parėmė gen. S. Žukauskas (pirmasis pirm.), gen. J. Bulota, gen. Vl. Nagevičius, plk. St. Pundzevičius, plk. T. Daukantas, K. Petrauskas, J. Vileišis, inž. V. Landsbergis, Vl. Blaveščiūnas, J. Vailokaitis ir kt. Ilgametis klubo pirm. buvo prof. Z. Žemaitis. Kaune klubas turėjo an-

Lietuvos advokatų visuotinis suvažiavimas 1930. Pirmoj eilėj iš kairės antras — tuometinis Lietuvos Advokatų Tarybos v.pirm. S. Bieliackinas, penktas — pirm. prof. P. Leonas

Lietuvos Aero Klubo aviomodelių šventė Kaune nepriklausomybės metais

garą Linksmadvary, civilinių lakūnų m-lą (vyr. instruktorius ats. ltn. Jonas Dženkaitis) ir karo aviacijos atsargos lakūnų eskadrilę (vadas ats. kpt. Leonas Taunys). Nidoje nuo 1933 veikė klubo įsteigta ir išlaikoma sklandymo mokykla (iš pradžių trumpai vadovavo G. Radvenis, vėliau J. Pyragius), kurią, ligi vokiečiams atimant Klaipėdos kraštą, lankė per 600 jaunuolių. Kas žiemą Kaune buvo ruošiami kursai civiliniams lakūnams ir modelistams. Provincijoj kas vasarą buvo ruošiamos aviacijos dienos (1934–40 laikotarpyje jų surengta 42), į kurias suplaukdavo tūkstančiai dalyvių. Klubo rūpesčiu gimnazijose buvo organizuojami aviomodelistų būreliai. Nuo 1935 buvo leidžiamas žurnalas Lietuvos Sparnai (žr.). Išleista eilė knygų (A. Mačiuikos, A. Plaušinaičio, J. Pyragiaus), tarp jų J. Pyragiaus redaguotas leidinys Paukščių Keliais 1933, skirtas Lietuvos civilinės aviacijos dešimtmečiui paminėti. Klubo rūpesčiu 1935 prie susisiekimo m-jos įsteigta orinio susisiekimo inspekcija — valdžios organas civilinės aviacijos reikalams (inspektorium buvo ats. mjr. J. Špokevičius). Klubas organizavo Dariaus-Girėno laidotuvių ir Vaitkaus sutikimo Kaune iškilmes. Buvo įsteigtas Dariaus ir Girėno vardo fondas remti lietuvių žygius aeronautikos srity ir Lietuvos oro pajėgų stiprinimą. Metinė klubo apyvarta buvo apie 300.000 litų. Lėšos buvo gaunamos ne iš valstybės iždo, o iš visuomenės (buvo nuolatinė piniginė loterija). Bolševikams užgrobiant Lietuvą, klubas turėjo 14 lėktuvų, 8 lavinimosi ir 12 mokomųjų sklandytuvų. Bolševikai klubą pirma subolševikino, o vėliau likvidavo, turtą išveždami Rusijon ar sunaikindami. Klubas buvo Tarptautinės aeronautikos federacijos (F.A.I.) narys nuo 1929 ir Tarptautinės sklandymo studijų komisijos (I.S.T.U.S.) narys nuo 1936. Klubo iniciatyva nuo 1936 pradėta kviesti Pabaltijo civilinės aviacijos konferencijos. Klubo sklandytojai B. Oškinis ir J. Pyragius su sklandytuvais Biržiečiu ir Rūta 1937 dalyvavo Lietuvos sportininkų grupėj, lankiusioj JAV lietuvių kolonijas. 1939 klubas surengė Kaune pirmas orinio sporto (aviomodelių, sklandymo ir lėktuvų) varžybas, kuriose dalyvavo suomių, estų ir latvių aero klubai, o vokiečių ir lenkų aero klubai atsiuntė reprezentacines ekipas.

J.Prg. ir rd.

Lietuvos Agronomų Sąjunga įst. Kaune 1921 IV 5 (įregistravimo data). Į ją buvo susibūrę daugumas Lietuvoje dirbusių agronomų. S-gai ilgus metus pirmininkavo dr. Jurgis Krikščiūnas. S-ga priklausė Pabaltijo agronomų organizacijai, kurią sudarė Suomija, Estija, Latvija ir Lietuva. Ši organizacija ruošė periodinius suvažiavimus, iš eilės vis kitoje čia suminėtų valstybių (pirmasis suvažiavimas įvyko 1926 Suomijoje). Savo organizacijos reikalams ir kai kurioms žemės ūkio problemoms svarstyti s-ga šaukdavo metinius narių suvažiavimus Kaune, dažniausiai vad. žaliosios savaitės metu. Kad susipažintų su naujaisiais žemės ūkio laimėjimais, buvo rengiamos narių ekskursijos į užsienį. Siekdama artimo bendradarbiavimo su Klaipėdos krašto ūkininkais, s-ga nuomojo Jakų dv., kuriame veikė žemės ūkio m-la ir kuriame Klaipėdos krašto ūkininkų d-ja ruošė vasaros metu namų ruošos kursus, kuriuos lankė klaipėdietės mergaitės. 1936 s-ga išleido savo jubiliejinį leidinį ‚Penkiolika metų L.A.S. darbo (1921–1935)'.

Po II pas. karo Vokietijoje atsidūrę lietuvių agronomai su kitais žemės ūkio darbuotojais 1946 įkūrė Liet. Tremtinių Žemės Ūkio Darbuotojų s-gą (žr. Žemės Ūkio Darbuotojų S-ga). JAV, Čikagoj, 1950 VII suorganizuota vietinė Lietuvių Agronomų Sąjunga Čikagoj, turinti savo tikslu rūpintis savo narių profesiniais, tautiniais ir kultūriniais reikalais, ugdyti

Lietuvos Aidas

Lietuvos agronomų pirmas suvažiavimas Kaune 1919. Viduryje sėdi to meto žemės ūkio ministras agr. A. Stulginskis, vėliau respublikos prezidentas

narių tarpe bendradarbiavimo, sugyvenimo ir savitarpinės pagalbos dvasią. Organizuojamos ekskursijos į įvairias JAV žemės ūkio mokslo institucijas, bandymų stotis ir pn. Organizuojamos paskaitos.

Lietuvos Aidas 1. Lietuvos Tarybos organas, pirmas lietuviškos minties laikraštis vokiečių okupacijos metu per I pas. karą, pasirodęs Vilniuje 1917 IX 6 ir ėjęs ligi 1918 XII 31, kada Lietuvos valstybinės įstaigos dėl bolševikinio antplūdžio turėjo keltis į Kauną. Iš pradžių ėjo du kartus per savaitę, vėliau buvo dienraštis, į galą vėl tris kartus per savaitę. Oficialiu red. buvo rašomas A. Smetona, o redakcijos nariais ir artimais bendradarbiais po laikraščio antrašte buvo žymimi M. Biržiška, P. Bugailiškis, P. Klimas, kun. dr. J. Stankevičius, agr. A. Stulginskis, dr. J. Šaulys, A. Žmuidzinavičius. Faktiškai iš pradžių redagavo P. Klimas, vėliau L. Noreika, talkinamas kan. J. Tumo ir kun. dr. V. Zajančkausko. Savaitinio priedo Mūsų Ūkio sk. redaktoriai buvo J. Tūbelis, Pr. Tamošaitis. Be to, dar ėjo mėn. iliustruotas priedas Liuosoji Valanda. Valstybės kūrimo metu L.A. buvo skelbiami vyriausybės oficialūs aktai, kurie vėliau buvo perspausdinti Laikinosiose Vyriausybės Žiniose (žr.). Numeris su Vasario 16 aktu buvo vokiečių okupantų konfiskuotas. Vokiečių cenzūrai, kurią vykdė kariuomenės spaudos skyrius (jame dirbo Kodatis ir Aukštuolaitis), buvo spausdinamas (geresniame popieriuje)

LIETUVOS AIDAS

№ 22 (70) Vilnius, antradienis, 1918 m. vasario mėn. 19 d. II metai

LIETUVOS TARYBA
skelbia
Lietuvos nepriklausomybę

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario m. 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18—28 d. 1917 metais, **skelbia atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE** ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Vilniuje, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Tarybos nariai:

Dr. J. Basanavičius, K. Bizauskas, M. Biržiška, S. Banaitis, P. Dovydaitis, St. Kairys, P. Klimas, D. Malinauskas, V. Mironas, St. Narutavičius, A. Petrulis, Dr. J. Šaulys, K Saulys, J Šernas, A. Stulginskis, A Smetona, J. Smilgevičius, J. Staugaitis, J. Vailokaitis, J. Vileišis.

vertimas į vokiečių kalbą. Šie vertimai ėjo Litauische Echo vardu, kurio numeriai sutikdavo su tos pat dienos L.A. numeriais, ir buvo siunčiami į Berlyną, skiriant ‚tik tarnybos reikalui' (nur für den Dienstgebrauch). Iš viso L.A. išleista 214 nr.

2. Tautininkų valdymo meto oficiozas, leistas Kaune Pažangos b-vės nuo 1928 II 1 vietoj sustabdytos oficiozinės Lietuvos ir tautininkų Lietuvio. Buvo tęsiama senojo Lietuvos Tarybos leistojo L.A. numeracija, pirmąjį numerį skliausteliuose atžymėjus kaip 215-tą. Ligi 1932 XII 21 red. V. Gustainis, po jo I. Šeinius, nuo 1934 XI 15 ligi 1939 pavasario (vieningos vyriausybės sudarymo) V. Alantas, po šio A. Merkelis (1939 IV 13 — XI 2) ir nuo 1939 XI B. Dirmeikis. Redakcijos sekretorium ilgą laiką buvo Simas Aleksynas-Aleksandravičius, kuris pasirašinėjo ir ats. redaktoriumi. Redakcijoje dirbo A. Gricius, A. Dėdelė, V. Kemežys, A. Nezabitauskis, S. Povilavičius, F. Kirša, V. Rastenis, M. Ilgūnas, D. Cesevičius, Br. Raila, S. Leskaitis, J. Kusa, L. Balvočius, Pr. Razma, St. Kalvaitis, J. Beleckas, J. Kalakonis, J. Levickas ir kt. Iš užsieninių korespondentų ypač aktyvus buvo prancūzas H. de Chambon. Nuo 1935 X 29 ėjo dviem laidomis: rytinė 6 val. ir vakarinė 13 val., o 1939 V 9–XII 30 trimis laidomis. Nuo 1938 buvo leidžiamas iliustruotas savaitinis kultūros priedas 4–8 psl. Kalbos skiltelę nuo 1938 I redagavo dr. A. Salys. Paskutinis L.A. numeris išėjo 1940 VII 15 ir buvo 335-tasis (5544-tasis). Jo vieton išėjo komunistų leidžiama Darbo Lietuva (žr.).

10c.
Rytinis LIETUVOS AIDAS
Nr. 601 (5003) ANTRADIENIS, SPALIŲ 10 D. 1939 (XIV) m.
Grįžę lietuvių delegacijos nariai padarė vyriausybei pranešimą apie Maskvos derybas
Priėmimai Londone
Benešo kalba Paryžiuje
Sandėn Daladier kalba
LIETUVOS AIDAS
Nr. 602 (5004) 1939 (XIV) m. ANTRADIENIS, SPALIŲ 10 D. KAINA 20 Ct
SUTARTIES BELAUKIANT
Optimizmas dėl Sarodžioglous pasitarimų Maskvoje
Baltijos kraštų vokiečiai bus apgyvendinti paimtuose kraštuose
Kaip vokiečiai tvarkysis užimtoje Lenkijoje
Vakarinis LIETUVOS AIDAS
Nr. 603 3003 ANTRADIENIS, SPALIŲ 10 D. 1939 (XIV) m.
Skuba iškraustyti iš Estijos ir Latvijos vokiečius
Gandai apie karo padėtį Vokiečių fronte. - Laukia Hitlerio kalbos šiandien. - Tebesąs maišas įtempimas tarp Vokietijos ir Turkijos
(Telefonu iš Berlyno)

Lietuvos Antinacinės Rezistencijos Buvusių Politinių Kalinių Sąjunga žr. Lietuvos Rezistencijos Buvusių Politinių Kalinių Sąjunga.

Lietuvos Apgyventos Vietos I visuotinojo Lietuvos gyventojų 1923 surašymo duomenys. Centrinio statistikos biuro leidinys 1925, VIII+735 psl.

Lietuvos Atgaja žr. Atgaja.

Lietuvos Atgimimo Draugija nepartiškai tautinės lietuviškos krypties organizacija, įkurta Kaune 1921 gaivinti tautinį susipratimą laisvos Lietuvos piliečių tarpe ir kovoti su karjerizmu ir kitomis negerovėmis. D-jon buvo susitelkę daugiausia senosios kartos atstovai, aušrininkai ir varpininkai: gen. J. Bulota, prof. P. Matulionis, Vincas Palukaitis, Andrius Matulaitis (vyskupo Jurgio brolis), inž. Pr. Stanaitis, inž. Kl. Gaigalis, inž. T. Okunis, inž. Br. Prapuolenis, M. Šlepavičius, V. Mošinskis, J. Jesaitis ir kt. Pirmasis pirmininkas buvo inž. V. Pauliukonis, vėliau ilgą laiką pirmininkavo gen. J. Bulota (jis buvo išrinktas ir garbės pirm.). Mirus J. Jablonskiui, d-ja buvo sukūrusi fondą šelpti filologijos mokslus einančius studentus; fondo v-bą sudarė d-jos atstovai gen. J. Bulota su inž. Br. Prapuoleniu ir kooptuotieji nariai prof. Z. Žemaitis ir dr. A. Salys. Buvo rengiamos paskaitos. Kaune veikė d-jos choras, įsteigtas 1933 (dir. J. Kumetis). Nuo 1934 I 16 d-ja leido dvisavaitinę Tėvų Žemę (žr.). 1938 išleidė I. Gataučio redaguotą leidinėlį Laisvės Takas 1918–1938.

Lietuvos Atgimimo Sąjūdis (stp. LAS) nacionalistinė organizacija, įsteigta 1948 IV 11 Augsburgo suvažiavime vietoj Lietuvių demokratų partijos (žr.). Šiame suvažiavime priimti įstatai bei programa buvo išspausdinti 1950. Savo tikslu sąjūdis skelbia nepriklausomą, tautinę ir demokratinę Lietuvą. Vadovauja 3 metams renkama vyriausioji valdyba. Kelias kadencijas jai pirmininkavo Stp. Vykintas, kol

1957 III 12 jį pakeitė Leonas Virbickas. Vyr. valdyboje yra buvę J. Virbalis, J. Mašiotas, Stp. Jakubickas, gen. T. Daukantas, dr. J. Deveikė, A. Dapkus, A. Žiedas, Kl. Čeputis, Alg. Kaulėnas, J. A. Noreika ir kt. Sąjūdis veikia vietininkijomis: Vokietijos, Anglijos, JAV, Kanados, Australijos ir P. Amerikos. Leidžia Laisvąją Lietuvą (žr.) ir kitą spaudą, teikia Lietuvos klausimu straipsnių svetimųjų spaudai, dalyvauja ABN tarptautiniame sąjūdy, priklauso Lietuvos Nepriklausomybės Talkai (žr.). Veikia 20 skyrių ir keletas grandžių. Garbės nariai: Vydūnas ir gen. T. Daukantas. *St.Vk.*

Lietuvos Atsargos Karininkų Sąjunga veikė Kaune 1923–40 ir jungė Lietuvos kariuomenėje tarnavusius karininkus, karo gydytojus ir karo valdininkus. S-gos tikslas: jungti visus atsargos karininkus į vieną šeimą, ginti narių teises ir rūpintis jų ekonominiais, kultūriniais, etiniais ir kariniais reikalais. S-ga organizavo savo nariams paskaitas, suvažiavimus, vakarus ir kt. Prie s-gos buvo įsteigta smulkaus kredito d-ja. Apskričių ribose buvo steigiami skyriai. S-ga turėjo vėliavą ir ženklą. Ilgesnį laiką s-gai pirmininkavo ats. plk. A. Merkys.

Lietuvos Atstatymas to pat vardo b-vės nuo 1917 XI Naujorke apie trejus metus leistas mėnesinis laikraštis, skirtas Lietuvos atstatymo, pramonės ir prekybos reikalams. Rašė P. Bukšnaitis, R. ir V. Karužos, T. Norus, V. Petrulis, A. Rimka, A. B. Strimaitis, J. Šliūpas, A. S. Trečiokas, J. Žilius, P. J. Žiūrys ir kt.

Lietuvos Atstatymo Bendrovė korporacija įkurta JAV tikslu padėti Lietuvai ūkiškai atsikurti po I pas. karo. Jos sumanytojai buvo keli Newarko veikėjai. 1916 II 12 susirinkę Astorijos viešbutyje Naujorke, jie nutarė įsteigti korporaciją, kuri sutelktų 5 mil. dol. kapitalą Lietuvai atstatyti. Direktoriais išrinkti: V. Ambrozevičius, dr. A. Bacevičius, kun. J. Dabužis, A. Staknys ir kun. B. Žindžius. Antrame sumanytojų susirinkime dar dalyvavo R. Karuža ir F. J. Cahill. Vėliau iniciatyvą perėmė 1916 IX 28–29 Brukline buvęs katalikų (Lietuvių Tautos Tarybos) ir tautininkų seimelis, kuriame dalyvavo 134 žmonės. Seimelis pritarė minčiai steigti L.A.B., bet jos kapitalą apribojo 1 mil. dol. Direktoriais išrinkti: kun. J. Ambotas, dr. A. Bacevičius, M. W. Bučinskas-Bush, R. Karuža, kun. F. Kemėšis, J. Lukoševičius, kun. Matulaitis, A. Staknys, J. O. Širvydas, Valiukonis ir J. Vasiliauskas. Steigėjų tarpe dar buvo V. K. Račkauskas, J. Strimaitis ir kt. B-vės pirm. išrinktas R. Karuža, sekr. V. K. Račkauskas, reikalų vedėju A. B. Strimaitis, iždininku pradžioj kun. N. Petkus, vėliau M. Bučinskas-Bush. Katalikai netrukus iš b-vės pasitraukė. 1916 XI 16 L.A.B. inkorporuota Delaware valstybėje 1 mil. dol. kapitalu. Akcijos (šėro) nominalinė vertė 10 dol. Akcijoms platinti b-vė turėjo tinklą agentų, kurių veikliausias buvo Alb. Trečiokas Newarke. 1918 X 1 b-vė turėjo 900 akcininkų ir 60.000 dol. jų sudėto kapitalo. I pas. karui pasibaigus ir Lietuvos valstybei atsikūrus, akcininkų skaičius pašoko iki 5000, o kapitalas pasiekė 365.000 dol. (K. Vairo-Račkausko teigimu, akcijų buvo pasirašyta 420.000 dol. sumai). Faktiškai buvo parduota 35.593 akcijos už 355.930 dol.

Teoriškai L.A.B. turėjo būti finansinė įmonė organizuoti kapitalui, kuris vėliau turėjo būti investuotas į prekybos, pramonės ir kredito įmones Lietuvoje. Be to, b-vė ryžosi suburti amatininkus ir juos grupėmis perkeldinti į Lietuvą. Ji suregistravo per 14.000 specialybėmis sugrupuotų žmonių, ketinusių grįžti į Lietuvą. B-vės pirm. R. Karuža tuoj po karo vyko į Lietuvą patirti, kaip praktiškai įsijungti į Lietuvos ūkį. Jis įsteigė Kaune L.A.B. skyrių, kurio pagrindinis uždavinys buvo piniginių perlaidų persiuntimas tarp JAV ir Lietuvos. Skyriui vadovavo A. Vosylius. Jam padėti iš JAV 1920 pasiųstas centro direktoriaus titulu K. Vairas-Račkauskas. Skyriuje dirbo Vl. Masiulis, J. Tumas ir kt. R. Karužai grįžus į JAV, L.A.B. numatė tokį veiklos planą: 1. perkelti į Lietuvą dalį kapitalo prekėmis, kurių Lietuvoje tuo metu trūko, 2. prekes ten pardavus, pinigus panaudoti įmonėms Lietuvoje kurti ir 3. steigti Lietuvoje banką ir banką JAV-ėse b-vės transakcijoms tvarkyti. Pirmas prekių transportas, 10.000 statinių gazolino ir žibalo už 115.000 dol., pasiųstas į Lietuvą 1920 per Liepojos uostą. Transporto dalis parduota Latvijos krašto apsaugos m-jai, kita dalis parduota Lietuvoje. Gauti pinigai (apie 135.000 dol.) panaudoti įmonėms Lietuvoje steigti. 1920 pradžioje L.A.B. įsteigė 3 įmones. Nupirkusi brolių Šuvalų dirbtuvę Kaune, joje įsteigė akc. Nemuno b-vę ūkio mašinoms

gaminti; Šančiuose perėmusi vokiečių paliktus obuolių perdirbimo fabriko pastatus, įtaisė Ringuvos b-vę sėmenų aliejui spausti; importo-eksporto reikalams įkūrė Dubysos b-vę. Kiek vėliau įsteigė Lietuvos Kredito banką. Į šias įmones b-vė investavo apie 175.000 dol. (4 mil. auksinų). JAV-se b-vė nupirko už 56.000 namus, juos, pridėjusi apie 35.000 dol., pertvarkė ir juose įkūrė Baltic States Banką. Pinigi nių perlaidų operacijos, gazolino ir kt. prekių prekyba davė b-vei apie 210.000 dol. pelno.

Nukrypdama nuo savo tiesioginio tikslo, L.A.B. ėmė finansuoti lietuvių įmones JAV-se: Filadelfijos lietuvių kooperatyvą, Brockton-Montello lietuvių avalynės įmonę Progress Shoe Manufacturing Co., Resorcin Manufacturing Co. ir kt. Daugelis tų operacijų buvo nepelningos, bet nelaimingiausias buvo L.A.B. dalyvavimas Phoenixvillėje, Pa., lietuvių įkurtoje akc. b-vėje Resorcin Manufacturing Co., gaminusioje chemijos pramonėje vartojamą resorciną. L.A.B. paskolino Resorcino b-vei 25.000 dol. fabrikui statyti. Po kelių mėnesių paskola buvo grąžinta. Kai vėliau Resorcino b-vė nutarė padidinti kapitalą 100.000 dol., L.A.B. įsipareigojo išplatinti jos akcijas, pasilikdama sau 10% komisijos. Dar akcijų nepardavusi, L.A.B. avansu, už akcijas surinksimų pinigų sąskaiton, davė Resorcino b-vei apie 90.000 dol. naujam fabrikui statydintis. 1918 XI 11 karo paliaubas pasirašius, Vokietija ėmė importuoti į JAV resorciną žema kaina. Resorcino b-vė žlugo. Pardavusi Resorcino b-vės fabrikus, L.A.B. teatgavo tik menką avanso dalį. Operacijos su Resorcino b-ve L.A.B. davė 88.700 dol. nuostolio. Liberty bonus pavertusi pinigais, L.A.B. turėjo 15.600 dol. nuostolio. Aūksinui lygiagrečiai su vokiečių marke smunkant, finansinė L.A.B. padėtis vis sunkėjo. Ją, be to, silpnino didelės administracinės išlaidos. Vien JAV dar organizacinėje stadijoje buvusios b-vės valdybai, direktoriams ir tarnautojams algoms, komisijomis ir atlyginimui už posėdžius išmokėta apie 106.000 dol. Nors $^2/_3$ tos sumos buvo išmokėta akcijomis, o tik ⅓ pinigais, pats faktas, kad per 30% investuoto kapitalo išleista atlyginimams dar įmonei besiorganizuojant, liudija perdidelį jos vadovų optimizmą apie b-vės ateitį. L.A.B. reikalams pašlijus, ją nutarta likviduoti. Iš 35.593 parduotų akcijų tik 11.458 buvo pareikštos; kitos Lietuvoje nebuvo registruotos ir todėl negalėjo pretenduoti į L.A.B. likučius. 1936 II 25 likvidavus L.A.B. investacijas Lietuvoje, JAV akcininkams grįžo 28.000 dol.

L.A.B., davusi JAV lietuviams apie ⅓ mil. dol. nuostolio, įkūrė Lietuvoje kelias reikšmingas įmones ir Lietuvos ūkyje paliko žymų savo veiklos pėdsaką. Didžiausios bet kada lietuvių akcinės b-vės pagrindais sukurtos užsienyje įmonės žlugimo priežastys: 1. teoriškai pasiruošusių ir praktiškai patyrusių vadovų stoka, 2. perdidelės administracinės išlaidos ir, svarbiausia, 3. perdaug rizikingos operacijos JAV-se. Nuo 1917 apie 3 metus L.A.B. leido mėnraštį Lietuvos Atstatymą. 1919 išleido kpt. L. Natkevičiaus Lietuvos Kariuomenė (176 psl.).

Vyt. Širvydas, Juozas O. Širvydas 1941; *K. Vairas-Račkauskas,* Amerikiečių bendrovių veikimas (Pasaulio Lietuvis 1938 nr. 15–20). *J.Ppl.*

Lietuvos Aukštieji Kursai žr. Aukštieji Kursai.

Lietuvos Aukštoji (lenk. Wysokie Litewskie) žr. Aukštoji, Lietuvos.

Lietuvos Auto Lietuvos šoferių ir auto tarnautojų s-gos leistas mėnesinis žurnalas, pasirodęs 1932 VII. Ėjo neilgai.

Lietuvos Automobilių Klubas (stp. LAK), įsteigtas 1926 III 20, būrė automobilių savininkus ir rūpinosi automobilizmo sportu. Kaip Tarptautinės automobilizmo s-gos narys, nuo 1929 klubas turėjo teisę savo nariams išdavinėti dokumentus vykti į tuos kraštus, kurie priklausė tai s-gai. Klubas rengė automobilių lenktynes ‚Aplink Lietuvą', išleido Lietuvos kelių žemėlapį (antroji laida buvo papildyta Vilniaus krašto keliais), turėjo Kaune savo patalpas. Ilgametis klubo pirm. buvo Kauno burmistras J. Vileišis, sekr. inž. St. Radzevičius. 1940 bolševikai nusavino klubo turtą (apie 60.000 lt.) ir klubą likvidavo. Žr. Automobilių klubai. *St.R.*

Lietuvos Autonomijos Fondas, nuo 1917 I 15 pakeitęs vardą į Lietuvos Nepriklausomybės Fondą, buvo įst. Brukline 1914 X 4 poseiminėje ‚tautiečių' konferencijoje, kurioje dalyvavo apie 60 visuotinio lietuvių seimo (įvykusio Brukline 1914 X 1–3) atstovų, X 3 įsteigusių Lietuvių tautiškąją partiją ir sudariusių jos komitetą su dr. K. Drangeliu priešaky. Tautinio fondo reikalingumą dr. K. Drangelis buvo kėlęs jau pačiame seime, jo antrą ir trečią dieną. Todėl oficialiai L.A.F. ir skelbėsi į-

Lietuvos Autonomijos Fondo (vėliau pavadinto Lietuvos Neprigulmybės Fondu) aukų pakvitavimas

steigtas ‚per visuotinąjį seimą, Brooklyn, spalio 3, 1914'. Iš pradžių fondui pirmininkavo dr. J. Šliūpas, vėliau B. K. Balutis, nuo 1918 vasaros dr. K. Drangelis. Iždininku visą laiką buvo T. Paukštis. Ilgesnį laiką sekretoriavo P. Jurgeliūtė. Fondo veikloje pasireiškė J. O. Širvydas, V. K. Račkauskas, R. Karuža, A. Rimka, V. Jankauskas, J. Sekevičius, S. Vitaitis, J. Liutkauskas, dr. A. Zimontas, dr. J. Jonikaitis ir kt. Fondo tikslas buvo politinė kova už Lietuvos laisvę. Remtos dr. J. Šliūpo kelionės su paskaitomis Lietuvos reikalu (Syracuse univ., Bostono univ. ir kt.). Suteikta paskola Lietuvių spaudos d-jai išleisti dr. J. Šliūpo knygai Lithuania in Retrospect and Prospect 1915. R. Karuža pasiųstas į Europą (1916 IV 16 — VII 16), kur dalyvavo Lozanos liet. konferencijoj ir pavergtųjų tautų kongrese. Dalyvauta Wilkes-Barre, Pa., 1916 VIII 17 suvažiavime Lietuvių Dienos organizavimo reikalu ir kovota prieš A. Bulotos ir socialistų akciją, neigusią bendrą šalpos ir politinės veiklos darbą. Vėliau vidurio srovei (‚tautiečiams') sukūrus Lietuvių tautinę tarybą (žr.), remtas jos darbas. 1917 finansuota dr. J. Šliūpo kelionė į Europą (jai išleista 3200 dol.), kurios metu dr. J. Šliūpas, išvykęs 1917 IV 28, pervažiavo visą Rusiją, susitiko su tenykščiais lietuvių veikėjais ir vėliau dalyvavo Stockholmo liet. konferencijoj 1917 X, pritarusioje Vilniaus lietuvių konferencijos nutarimams, iškėlusiems nepriklausomybės reikalavimą. Aukos ėmė fondan gausiau plaukti 1917, kai, pirmininkaujant B. K. Balučiui dr. K. Drangelio pasiūlymu, ‚Lietuvos' laikrašty buvo įvestas aukų skyrius ‚Kalėdos ir Lietuva'. Nuo 1918 vidurio pirmininku tapęs dr. K. Drangelis prieš tų metų Kalėdas įvedė aukų skyrių ‚Kalėdų Eglutę' trijuose laikraščiuose: Lietuvoje, Vienybėje ir Dirvoje. Vien tik ‚Lietuvos' skaitytojai per šį skyrių tais metais sudėjo fondui 10.000 dol. aukų. Gausiau aukoti, be abejo, visų pirma skatino tai, kad Lietuvos nepriklausomybė buvo jau paskelbta ir valstybė jau kūrėsi. Iš viso per fondo veiklos laiką buvo surinkta 85.201,51 dol., iš kurių išleista 84.378,10 dol. Didžiausios išlaidų pozicijos buvo šios: Lietuvos delegacijai Taikos konferencijoje 22.305 dol., Lietuvos reikalams per Paryžiaus atstovybę 30.000 dol., Lietuvos karo misijai (Laisvės Sargams) 10.000 dol., Lietuvių tautinės tarybos atstovui Vašingtone 6845 dol. ir šios tarybos propagandos reikalams 5600 dol., Lietuvos šauliams 1000 dol. 1982,03 dol. likutis buvo perduotas Lietuvos atstovybei Vašingtone. Fondas likviduotas 1920 XI 25.

SLA kalendorius 1917 ir kt. metai; *V. Širvydas*, J. O. Širvydas 1941; *dr. K. Drangelio* suteikta informacija.

Lietuvos Baigusių Aukštąjį Mokslą Moterų Sąjunga (nuo 1936 Lietuvos Aukštąjį Mokslą Baigusių Moterų Sąjunga), įregistruota Kaune 1928 VI 11, jungė aukštąjį mokslą baigusias moteris skatinti į intelektualinį ir visuomeninį darbą, rūpintis moterų teisių įgyvendinimu, savitarpio solidarumo ugdymu ir pn. Sąjunga buvo International Federation of University Women (centras Londone) narys, dalyvavo jos kongresuose (1931 JAV delegate buvo E. Gimbutienė, 1938 Londono kongrese E. Treiderytė), jos leidžiamoms anketoms bei mokslo darbams teikdavo Lietuvą liečiančių duomenų. Palaikyti santykiai su kitų kraštų panašiomis organizacijomis ir su Tautų Sąjunga. Plečiant veiklą, 1938 pradžioj buvo sudarytos atskiros teisininkių ir pedagogių sekcijos. Pirmininkavo V. Gudavičienė, O. Krikščiūnienė, A. Gustaitytė-Šalčiuvienė ir kt. S-ga buvo Lietuvos moterų tarybos narys. *B.Nov.*

Lietuvos Bajorų Draugija žr. Lietuvių Bajorų Draugija.

Lietuvos Balsas 1. 1906 Kaune ėjęs prorusiškas laikraštis. Gavęs Kauno gubernatoriaus koncesiją tokiam laikraščiui, Ant. Daukša bandė leidėju pritraukti S. Banaitį, padėdamas šiam gauti leidimą spaustuvei steigti. Bet S. Banaitis leidimą vilkino ir 1905 visas leidimo teises perdavė A. Daukšai. Tada šis pasikvietė redaktoriumi Pr. Klimaitį ir 1906 I 19 (II 1) pasirodė

1 nr. Po trijų ar keturių nr. Klimaičiui atsisakius, dar kelis nr. suredagavo rusų samdinys Petrusevičius. Žmonių neskaitomas, jis buvo leidžiamas Kauno gubernatoriaus lėšomis, o vėliau ir spausdinamas gubernijos spaustuvėj.

V. Biržiška, A. Daukša ir L.B. (Mūsų Senovė 1922, 4–5 nr.).

2. 1921 IV 21 Kaune pasirodęs A. Smetonos laikraštis, kuris ėjo tris kartus savaitėje ligi su 75 nr. baigė savo dienas 1921 X 18/19. Leido Tautos Pažangos partija, lėšų daugiausia teikė M. Yčas. Pagrindiniai bendradarbiai, be red. A. Smetonos, buvo L. Noreika, M. Yčas, St. Šilingas, A. Voldemaras. Jo vietoje pasirodė Lietuvių Balsas (1921 XI 3/4), vėliau Tautos Balsas (1921 XII), Tėvynės Balsas (1922 I), Krašto Balsas (1922 X 29), Tautos Vairas (1923 VI), Vairas (1923 IX), Skeveldrų Rinkinys (1924 II), Irklas (1924 III), Tautos Vairas (1924 III), Lietuvis (1924 XI), virtęs Lietuvos Aidu (1928 II). Visi šie tarpiniai dėl baudų ir teismų sustojo, o tęstinumui išlaikyti paprastai ėjo Balso, o vėliau Vairo žodis.

Lietuvos Baltijos Lloydas Lietuvos laivininkystės bendrovė, įregistruota 1936 XI 21 su 2 mil. lt. pagrindinio kapitalo. Jau 1937 pagrindinis kapitalas buvo padidintas iki 3,5 mil. lt. B-vės organizavimu daugiausia rūpinosi inž. Viktoras Reklaitis. B-vės pradininku buvo Maistas, tuo metu vadovaujamas agr. J. Tallat-Kelpšos. Maisto b-vė, norėdama atsipalaiduoti nuo brangios užsieninių laivininkystės bendrovių pagalbos, nusipirko tris jūrinius laivus, kuriais buvo vežami užsieniuosna Maisto ir Pienocentro gaminiai. Du šių laivų: Kretinga ir Utena buvo šaldytuvai — gerai tiko linijiniam susisiekimui. Jais vėliau (jau L.B.L.) buvo palaikoma reguliarus susisiekimas tarp Klaipėdos ir Antverpeno ir atvirkščiai. Suorganizavus L.B.L., jam buvo perleisti visi Maisto laivai. L.B.L. savininkai buvo: Maistas, Lietūkis, Pienocentras ir finansų m-ja. B-vė sparčiai augo ir, prasidedant II pas. karui, jau turėjo 7 jūrinius laivus, 42 Nemunu plaukiojančias vytines (baidokus), keletą upinių garlaivių-vilkikų ir keletą upinių motorlaivių-vilkikų, 2 jūrinius vilkikus, vieną taisymo laivą-dirbtuves ir dar nuomojo 22 svetimas vytines. Vytinės buvo medinės ir plieninės, daugiausia 500 ir 600 tonų dydžio. L.B.L. savo skyrių turėjo visuose didesniuose Lietuvos miestuose ir korespondentų visose tose valstybėse, su kuriomis Lietuva daugiausia palaikė prekybinius ryšius: Anglijoje, JAV, Vokietijoje, Belgijoje, Olandijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Šveicarijoje, Čekoslovakijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, SSSR. Klaipėdos L.B.L. veikė per įstatymiškai savarankišką Baltijos Transporto B-vę, kurios kapitalo savininku buvo pats L.B.L. Abiejose šiose b-vėse dirbo apie 1200 darbininkų, jūrininkų, laivininkų ir tarnautojų. L.B.L. centrui Kaune vadovavo valdybos tarybos pirmininkas inž. V. Reklaitis (nariais buvo J. Tallat-Kelpša, D. Cesevičius, A. Danta, J. Glemža, V. Meilus, V. Grudzinskas ir kt.). Prekybinius ir technikinius L.B.L. reikalus Kaune tvarkė valdytojas plk. V. Grudzinskas, dir. inž. J. Sližys ir vyr. buhalteris K. Barmus. Klaipėdoje B.T.B. vadovavo dir. L. Dargis (padėjėjas klaipėdietis E. Žugaras). Žymesni skyrių vedėjai buvo: laivininkystės — J. Lapšys, V. Barauskas, ekspedicijos — J. Kirvaitis ir B. Aušrota. B-vės turto dydis netrukus buvo kelis kartus didesnis už pagrindinį kapitalą, nes darbas buvo pradėtas ant sveikų ir plačių pagrindų. B-vė glaudžiai bendradarbiavo su pagrindinėmis Lietuvos gėrybes eksportuojančiomis ir iš užsienio importuojančiomis bendrovėmis; iš karto pajėgė suorganizuoti ne tik patį prekių vežiojimą savais laivais, bet dar plačiai nuomojo ir svetimų laivų; vertėsi ekspedicija, sandėliavimu, laivų kleravimu ir pakrovimu bei iškrovimu. B-vės veiklą užgniaužė Lietuvos okupacija. *L.Drg.*

Lietuvos Bankas (1922–1940) centrinis nepriklausomos Lietuvos bankas, įsteigtas remiantis 1922 VIII 11 Steigiamojo Seimo priimtu ir 1922 VIII 29 paskelbtu įstatymu (Vyr. Žinios nr. 104). Pagrindinis L.B. uždavinys buvo 1. įgyvendinti pastovią ir patvarią pinigų sistemą atsikūrusioje respublikoje, 2. reguliuoti pinigų apyvartą krašte ir 3. skatinti savais kreditais žemės ūkio, pramonės ir prekybos augimą. Jam buvo suteikta monopolinė teisė leisti nevardinius banknotus kaip teisėtus valstybės mokėjimo ženklus. Bent ⅓ išleistų litų notų sumos turėjo būti padengta auksu, o likusioji suma kitomis lengvai realizuojamomis vertybėmis (paprastai auksu pagrįstomis valiutomis ir trumpalaikiais kredito pasižadėjimo dokumentais).

Lietuvos Banko steigėju buvo krašto vy-

Lietuvos Bankas

Lietuvos Banko rūmai Kaune, pastatyti 1925–28 (arch. M. Songaila ir inž. F. Vizbaras) Nuotrauka *V. Augustino*

riausybė, bet jam buvo suteikta privatinės akcinės b-vės forma. Pasirinkdama tokį L.B. teisinį pobūdį, Lietuva vadovavosi tuometine vyraujančia opinija prieš grynai valstybinį notų banką. Jau 1920 tarptautinė finansų konferencija, susirinkusi Briusely, rekomendavo įsteigti centrinius notų bankus, kur jų dar nebuvo, laisvus ‚nuo politinės įtakos ir tvarkomus vien sveikų finansų pagrindais'. Vadinasi, L.B. buvo pavesta pirmaeilės svarbos v i e š o j i funkcija — tvarkyti pinigų apyvartą krašte, bet tiek savo teisiniu, tiek administraciniu atskyrumu L.B. buvo padarytas nepriklausomas bendrojo valstybės aparato jam įstatymu suteiktų galių ribose. L.B. administracijos viršūnėje stovėjo Lietuvos prezidento skiriamas banko valdytojas. Jis ir keturi banko akcininkų trejiems metams renkami direktoriai sudarė banko valdybą. Vieną iš išrinktų direktorių respublikos prezidentas skirdavo valdytojo pavaduotoju. Šalia valdybos, buvo dar banko taryba, taip pat akcininkų renkama trejiems metams iš 6 narių. Jos pareigos buvo prižiūrėti ir tvirtinti svarbesnius valdybos nutarimus. Didesnės reikšmės L.B. klausimams aptarti bent vienąkart per mėnesį rinkdavosi bendrų posėdžių banko valdyba ir taryba drauge, tuo būdu sudarydamos generalinę tarybą. Valdytojas galėjo sustabdyti vykdymą valdybos bei tarybos nutarimų, kurių išsprendimą turėjo pavesti banko generalinei tarybai. Tačiau tokie generalinės tarybos nutarimai įsigaliodavo, jei finansų ministras juos patvirtindavo. Vyriausybė visą laiką turėjo bent $^3/_4$ visų L.B. akcijų, tuo būdu faktiškai ji nulemdavo L.B. administracijos sąstato sudėtį, o per prezidento skiriamą valdytoją ji galėjo lemiamai paveikti ir patį L.B. organų nutarimų vykdymą. Praktiškai L.B. veikė gana savarankiškai: vyriausybė didžia dalimi laikydavosi jo rekomendacijų finansinėj srity ir jokių esminių konfliktų neiškildavo tarp L.B. vedamos linijos pinigų bei kredito srityse ir finansų ministro varomos politikos. Pirmuoju banko valdytoju buvo prof. Vl. Jurgutis (1922–29), po jo V. Stašinskas (1930–38) ir J. Tūbelis (1938–39), o paskutiniu buvęs ilgametis pavaduotojas J. Paknys (1939–40).

Savo operacijas L.B. pradėjo 1922 X 2 su 5 tarnautojais. Pagal 1922 XII 20 sutartį su finansų ministru L.B. įsipareigojo perimti visas valdžios iždines ir taupomų valstybės kasų operacijas. Tuo būdu 1923 L.B., perimdamas iždines ir įkurdamas jų vietoj savo skyrius, išplėtė organizacinį tinklą visame krašte. Nepriklausomai nuo iždinių perėmimo pirmieji banko skyriai buvo įsteigti Klaipėdoj ir Kybartuose, o vėliau Biržuose ir Šilutėj (1925), Jurbarke (1930) ir Jonišky (1931). Iki karo pradžios L.B. turėjo 26 skyrius šiose vietose: Alytuje, Biržuose, Jonišky, Jurbarke, Kaišiadoryse, Kaune, Kėdainiuose, Klaipėdoj, Kretingoj, Kybartuose, Lazdijuose, Mariampolėj, Mažeikiuose, Panevėžy, Pasvaly, Raseiniuose, Rokišky, Šakiuose, Šiauliuose, Šilutėj, Tauragėj, Telšiuose, Ukmergėj, Utenoj, Vilkavišky ir Zarasuose. Į 1939 pabaigą L.B. išplėtė savo veiklą ir Vilniaus srity. Mažesnių vietovių skyriai svarbiausia tarnavo Lietuvos iždo reikalams, kaip mokesčių surinkimo agentūros, o jau antroj eilėj jie pasireiškė kaip piniginių išmokėjimų tarpininkai ir vietos trumpalaikio kredito tenkintojai.

L. B. o p e r a c i n ė a p ž v a l g a. L.B. veiklos kondensuotą vaizdą duoda jo metinių balansų lentelė (žr.):

LIETUVOS BANKO BALANSAI (mil. lt. XII 31 dienai)

Metai	Auksas	Užsienio valiuta	Vario ir sidabro monetos	Diskontas ir paskolos	Vertybės popieriai	Kiti aktyvai	*Balansas*	Pagr. ir ats. kapitalai	Banknotai apyvartoj	Ein. s-tos ir depozitai	Kiti pasyvai
1922	15,2	17,9	—	8,6	—	2,1	43,8	10,9	30,4	0,2	2,3
1923	16,5	38,1	—	28,0	—	6,3	88,9	12,0	60,1	12,4	4,4
1924	30,8	51,6	—	47,3	—	22,1	151,8	12,1	93,0	27,0	19,7
1925	32,3	20,6	7,3	60,2	—	19,1	139,5	12,6	81,9	22,7	22,3
1926	31,4	35,4	7,1	53,6	—	18,6	146,1	12,9	86,8	34,4	12,0
1927	33,2	52,8	6,5	78,9	—	13,8	185,2	13,0	96,6	66,3	9,3
1928	34,3	43,6	6,2	91,5	—	19,9	195,5	13,2	84,8	80,4	17,1
1929	35,1	78,5	5,4	84,1	—	13,2	216,3	13,4	94,8	99,6	8,5
1930	39,4	86,3	4,3	101,6	—	11,2	242,8	13,6	117,2	102,7	9,3
1931	50,1	33,2	3,9	109,1	—	11,5	207,8	13,9	109,0	78,0	6,9
1932	49,1	16,0	4,4	91,9	—	11,8	173,2	14,0	96,2	57,2	5,8
1933	52,0	15,3	3,5	83,8	—	12,6	167,2	14,1	87,6	60,8	4,7
1934	52,1	8,4	3,4	101,1	—	11,6	176,6	14,2	88,2	68,5	5,7
1935	36,1	9,9	5,2	103,0	7,3	9,4	170,9	14,3	103,5	45,8	7,3
1936	73,1	4,1	7,7	105,4	6,0	12,8	209,1	14,4	110,4	78,0	6,3
1937	79,0	1,9	13,0	119,4	3,8	12,5	229,6	14,5	116,6	91,7	6,8
1938	64,7	4,9	17,2	120,7	6,7	10,5	224,7	14,6	141,7	61,9	6,5
1939	53,0	6,6	5,9	163,0	18,2	36,8	283,5	14,7	165,9	82,2	20,7
1940											
V 15	57,4	17,2	6,9	176,6	16,6	39,2	313,9	14,9	169,0	108,9	21,1

Aktyvų pusėje atkreiptinas dėmesys į banko aukso bei užsienio valiutos rezervų ir išduotų kreditų eigos vystymąsi, o tarp pasyvų svarbiausią poziciją, žinoma, sudarė banknotai apyvartoj, kaip tiesioginiai L.B. pasižadėjimai, ir turimos einamos sąskaitos bei depozitai (daugiausia valdžios įstaigų). Kaip žinia, 1922 X 2 L.B. savo operacijas pradėjo beveik iš nieko, o iki 1924 pabaigos jo balansas išaugo iki 152 mil. lt. Tai buvo pirmasis banko veiklos etapas, kada beveik vienintelis uždavinys buvo įgyvendinimas pastovios bei patvarios valiutos ir, sukėlus pasitikėjimą litu, galimas didesnis išgyvendinimas krašto mokėjimų apyvartoj pasklidusių užsieninių pinigų (JAV dolerių, anglų svarų). Tuo metu svarbiausiu banknotų plėtimosi šaltiniu buvo ne banko duodami kreditai, o aukso bei užsienio valiutos įplaukos, susidarę dėl palankių užsienio prekybos sąlygų. Tos sąlygos pablogėjo ypač 1925 (banko užsienio valiutų rezervai sumažėjo apie pustrečio karto), o 1926 padėtį pasunkino dar ir vidaus politiniai neramumai. Todėl nors banko kreditai plėtėsi, bet negalėjo atsverti sumažėjusių užsienio valiutos įplaukų spaudimo notų apyvartos mažėjimui ir drauge balanso sumų susitraukimui. Padėtis pagerėjo 1927, nors jos vystymąsi vėl buvo pertraukęs 1928 šiaurinės Lietuvos nederlius ir gana žymus užsienio prekybos balanso pasyvas (34 mil. lt.). Rekordinių rezultatų L.B. pasiekė 1929–30. Jo notų apyvartą, 1930 pasiekusią 117 mil. lt., ypač kėlė padvigubėjusi užsienio valiutos pozicija. Užsienio valiutos rezervų išaugimą paveikė 1. abejų metų gana aktyvūs užsieniniai prekybos saldai (apie 45 mil. lt.), 2. 1930 įplaukusi pirmoji 2 mil. dol. švedų degtukų monopolio paskolos rata. Žinoma, notų apyvartą plėtė ir pirmąkart 100 mil. lt. ribą peržengę banko išduoti kreditai. Iš antros pusės, ekspansinę banko politiką turėjo prilaikyti staiga išaugusios einamų sąskaitų bei depozitų pozicijos, daugiausia susidarę dėl padidėjusių valdžios biudžetinių perteklių. Jų žymesnis atitraukimas būtų tolygus notų apyvartos padidėjimui. Pats notų padengimas auksu bei užsienio valiutomis apogėjaus pasiekė 1929 — 119,8%, o 1930 — 107,3%. Banko balanso suma prisiartino prie ketvirtadalio bilijono litų (243 mil. lt.).

1931–35 laikotarpis buvo pats sunkiausias dėl visuotinės ūkinės depresijos ir pa-

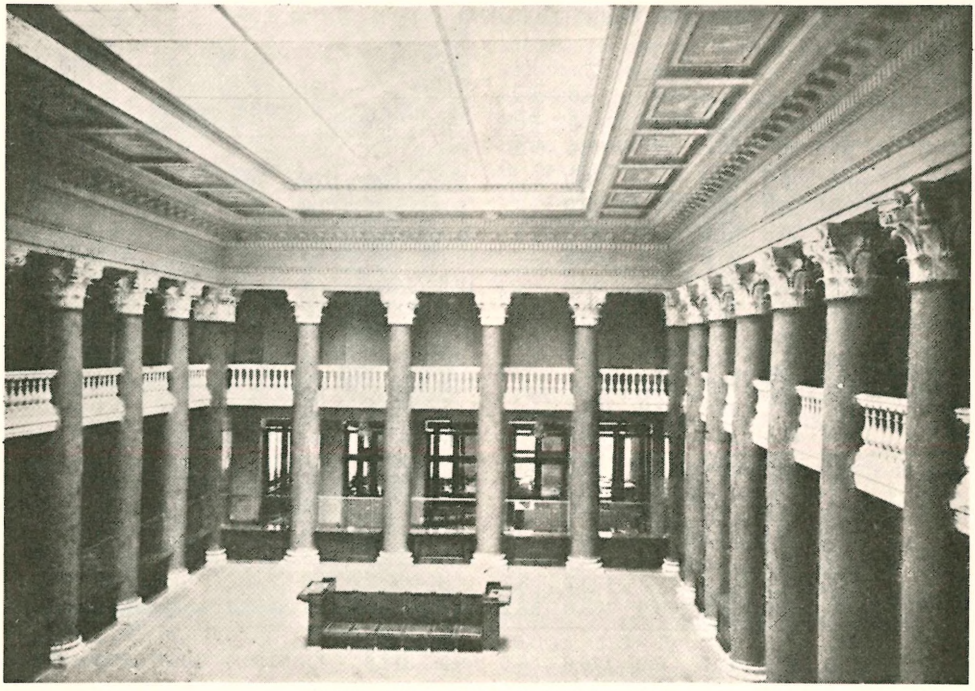

Lietuvos Banko (Kaune) operacijų salė

čių tvirčiausių pasaulio valiutų sukrėtimo. 1931 vasarą vokiečių bankų krizė iš dalies pakirto pasitikėjimą ir Lietuvos privatiniais bankais. Kai kurie iš jų vienos savaitės būvyje neteko apie 25–30% turimų indėlių. Tik L.B. energinga kreditų pagalba apsaugojo kraštą nuo bankinės krizės. Tų pat metų rudenį D. Britanija, atsimesdama nuo aukso standarto, padarė L.B. apie 4 mil. lt. valiutinių nuostolių dėl anglų svaro kurso kritimo. Nuo to laiko L.B. pradėjo koncentruoti savo užsieninius rezervus į aukso fondą ir mažinti užsienio valiutos poziciją, tuo būdu netekdamas nemažų užsienio valiutos įplaukų, praeityje gautų iš užsienio bankų palūkanų pavidalu. Šį nusistatymą dar sustiprino 1933 III prasidėjęs JAV dolerio nuvertinimas. Ir taip metai po metų L.B. visos pozicijos traukėsi. Slapta spekuliacija eventualiu lito nuvertinimu plito, nors L.B. aukojo viską auksiniam lito paritetui apsaugoti. Didžiausias spaudimas L.B. padengimo rezervams pasireiškė 1935: nuo 1935 I 1 iki 1935 X 1 aukso bei užsienio valiutos rezervai krito visu trečdaliu (nuo 60,5 mil. lt. iki 39,8 mil. lt.), o notų padengimas iš 68,6% smuko iki 41,7%. Norėdama apsaugoti nustatytą lito paritetą ir juo pasitikėjimą, valdžia įvedė nuo 1935 X 1 užsienio mokėjimo priemonių kontrolę.

1936–37 L.B. pozicijos, pagerėjus ūkinei padėčiai, pradėjo vėl kilti. Tačiau normalų L.B. veiklos augimą iškreipė iš vėžių 1938–39 politiniai tarptautiniai įvykiai: 1938 III lenkų ultimatumas, rudeninė Hitlerio ekspansija Čekoslovakijoje, o 1939 III Klaipėdos okupacija, — tai įvykiai, kurie sukrečiamai veikė Lietuvos pinigų rinką. Pvz. 1939 IV 30 L.B. notų apyvarta pasiekė rekordinės 181,6 mil. lt. sumos. Ją svarbiausia išplėtė L.B. kreditai atskiriems bankams, kurie buvo priversti dalį savų paskolų perduoti L.B., kad tuo būdu gautais kreditais bankai galėtų patenkinti staiga padidėjusių indėlių atitraukimą. Antra, notų apyvartą plėtė ir padidėję valdžios mokėjimai, sukeldami tolydinį iždo einamųjų sąskaitų ir depozitų mažėjimą pačiame L.B. Tolimesnę L.B. raidą lėmė prasidėjęs karas ir bolševikų bazių atsiradimas, o jį paglemžė galutinė Lietuvos okupacija. Tačiau bolševikams nepavyko išgauti L.B. aukso, deponuoto D. Britanijoj,

JAV, Prancūzijoj ir Tarptautiniame atsiskaitymų banke Bazely. Tik vieni švedai paklausė bolševikų įsakymo ir perdavė apie 8,5 mil. lt. aukso. Laikinoji Lietuvos vyriausybė 1941 VI L.B. atkūrė, žinoma, be notų emisijos teisės. Vokiečių okupacinė valdžia kurį laiką atkurtą banką toleravo. Tarp kitko vokiečiai nesėkmingai bandė per atsistačiusį L.B. išgauti jo auksą, deponuotą Prancūzijoj ir Tarptautinių atsiskaitymų banke. Tuo būdu L.B. užsienio aktyvai tebėra užšaldyti Tarptautiniame atsiskaitymų, Prancūzijos ir Anglijos bankuose. Tik JAV vyriausybė iš dalies leidžia naudoti L.B. auksą, deponuotą Federaliniame rezervų banke pagal Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pateikiamą sąmatą.

L. B. politikos metmens. — L.B. pirmaeiliu uždaviniu laikė įgyvendinimą pastovios bei patvarios valiutos ir jos auksinio pariteto išlaikymą. Šis pagrindinis L.B. nusistatymas lėmė tiek jo notų emisiją, tiek pačią kredito politiką: lito ‚pastovumo išlaikymo tikslu Bankas nesvyruodamas aukojo ir banknotų apyvartos ir kreditų davimo reikalus' (L.B. valdytojo pareiškimas 1932 X 2). Šis pagrindinis L.B. nusistatymas galiojo ir po to, kai ūkinės depresijos įtakoj vienas kraštas po kito pradėjo naudoti valiutos pariteto keitimą ir nuo aukso bazės atsisakymą, kaip vieną iš ekonominės politikos priemonių, t.y. paveikti krašto ekonominę gerovę, panaudojant ir valiutines manipuliacijas. L.B. ir krašto vyriausybė buvo įsitikinę, kad Lietuvos gyventojų gerovė svarbiausia priklausė nuo žemės ūkio produktų eksporto galimybių ir jų kainų lygio užsieny. Lito nuvertinimas būtų sukėlęs daugiau žalos, kaip naudos: būtų sumažėjęs pasitikėjimas savu pinigu ir tuo pačiu santaupos kredito įstaigose, eksportas vien dėl to nepakiltų, o nuvertintais pinigais pabrangusio prekių importo vis tiek nebūtų buvę galima žymiau sumažinti, nes jis daugiausia buvo neišvengiamas krašto reikalams patenkinti. Buvo imtasi kitų tiesioginių priemonių kovoje su ekonominė depresija, o užsienio prekybos balansui išlyginti pereita prie importo licencijų sistemos ir abišalės kompensacinės prekybos. Toms priemonėms sustiprinti ir lito pariteto neliečiamybei pabrėžti 1935 X 1 buvo įvesta užsienio valiutos operacijų kontrolė. L.B. laikė, palyginti, aukštą notų padengimą auksu bei užsienio valiutomis. Tai buvo daroma ne tik lito paritetui išlaikyti. L.B. rezervai buvo tas šaltinis, iš kurio dažnai tekdavo padengti užsienio mokėjimo įplaukų trūkumą, palyginti su Lietuvos ūkio bei valdžios prievolėmis užsieniui.

L.B. buvo didžiausias ir pigiausias trumpalaikio kredito šaltinis. Jo diskonto procentas kurį laiką buvo keleriopai žemesnis už privatinį palūkanų lygį krašte. 1922–30 jis svyravo tarp 6–8% plus 1–2% komisas importo kreditui. Nuo 1930 IV 1 vietoj importo kreditui komiso įvestas diferencialinis diskonto procentas: 1930–33 importininkai turėjo mokėti 7–8,5%, o kitiems L.B. skolininkams buvo taikomas tik 6%. 1934 I 1 — 1939 V 15 buvo praktikuotas vieningas diskonto procentas visiems kreditams: nuo 1934 I 1 — 6%, nuo 1936 VII 1 — 5,5%, nuo 1938 VII 1 — 5%. Pagaliau, 1939 V 15 grįžta prie diferencialinio diskonto %: importo prekybai 6–7%, o kitiems skolininkams palikta 5%. Imdamas palyginti žemą palūkanų procentą, L. B. tegalėjo patenkinti tik savo pasirinktas klientų grupes: pirmoj eilėj žemės ūkio produktų eksporto prekybą, toliau vidaus paklausas tenkinančią pramonę, reikalui esant vietos komercinių bankų kredito pareikalavimą, o paskiausiai importo prekybą. Tokia selektyvinė L.B. kredito politika ugdė krašto gamybines jėgas, stiprino užsienio valiutos bei aukso įplaukas ir drauge pačio lito emisijos bazę. Žinoma, L.B., tenkindamas didelę dalį trumpalaikio kredito paklausų, nuosekliai spaudė žemyn ir privatinį palūkanų lygį. Jau 1930 komerciniai bankai sutarė nebeimti daugiau, kaip 12% už savo paskolas. Nuo 1934 komercinių bankų imamas palūkanų lygis buvo surištas su L.B. diskonto procentu: jie galėjo imti už savas paskolas tik trim punktais aukštesnes palūkanas, kaip L.B. diskonto procentas. Nuo 1935 L.B. pradėjo paremti ir valstybės kreditą, įsigydamas įstatymo leistose ribose pradėtų leisti valstybės paskolos lakštų.

Lietuvos Bankas 1922–32, 1932; Lietuvos Banko biuletenis 1928–40; *A. Rimka,* Lito pirmasis dešimtmetis (Tautos Ūkis 1932 nr. 10). *J.Pžm.*

Lietuvos Banko Biuletenis nuo 1928 VII 15 leistas 4 kartus per metus Kaune ligi 1940 bolševikų okupacijos lietuviškai ir angliškai.

Lietuvos Bibliografijos Institutas (stp. LBI) įst. 1924 prie Lietuvos univ. biblio-

tekos kaip neetatinė įstaiga, vedama Vaclovo Biržiškos. Pagal spaudos įstatymą per apskričių viršininkus LBI gaudavo iš leidėjų po 1 egz. kiekvieno leidinio, juos suregistruodavo ir perduodavo universiteto bibliotekai. 1928 Bibliografijos Žinių steigėjas Aleksandras Ružancovas buvo pakviestas LBI reikalų vedėjo pareigų eiti, o šis žurnalas parinktas LBI organu. Atskirų bendradarbių 1928–40 laikotarpy paskelbta žurnale: Vc. Biržiškos 423 leidiniai (1927), A. Ružancovo 13.266 (1928–40), Vytauto Steponaičio — 1151 (1927–40 bibliografijos papildymai, atsiradę dėl tam tikrų trūkumų leidinių surinkimo ir persiuntimo srity). Be to, A. Ružancovas suregistravo taip pat daugiau kaip 10.000 straipsnių, paskelbtų žurnaluose ir laikraščiuose, tačiau Bibliografijos Žiniose buvo skelbiami tik stambesnieji ir svarbesnieji. I. Kisinas rūpinosi asmenine bibliografija, M. Mašiotaitė-Urbšienė — lituanica. Kartotekos buvo laikomos bendradarbių butuose. 1918–26 bibliografija, parengta Vc. Biržiškos, nebuvo paskelbta, rankraštis sudegė II pas. karo metu, tik dalis leidinių pakliuvo į 1922–23 ‚Knygų' žurnalą ir Iz. Kisino Lietuviškų knygų sisteminį katalogą 1938.

Per 1927–40 laikotarpį nepriklausomoje Lietuvoje pasirodė neperiodinių leidinių (knygų ir knygelių-brošiūrų):

1927 — 553	1932 — 969	1937 — 1197
1928 — 861	1933 — 973	1938 — 1426
1929 — 961	1934 — 1032	1939 — 1349
1930 — 1007	1935 — 1035	1940 — 1243
1931 — 1129	1936 — 1105	

iš viso 14.840. Iš tų leidinių apie 8,3% buvo tautinių mažumų ir svetimomis kalbomis, daugiausia hebrajų ir idiš, vokiečių (Klaipėdos kraštas), lenkų (po Vilniaus grįžimo Lietuvai). Institutui rūpėjo, kad šalia pilnos valstybinės bibliografijos Lietuva turėtų pilną tautinę bibliografiją. Stengtasi surinkti visus leidinius lietuvių k., kurie pasirodydavo ir už Lietuvos ribų, ypač užjūrio lietuvių išeivių kolonijose. Tačiau leidinių rinkimas buvo nuolat trukdomas užsienio spaudos cenzūros, kuri nepraleisdavo leidinių, kur buvo pasisakoma prieš Lietuvos buvusią valstybinę santvarką. Itin JAV lietuvių leidinių trūkdavo. Bet Lietuvos valstybės saugumo vadovybė perduodavo LBI krašte ir užsienyje leistus nelegalius uždarytų partijų leidinius, kurie buvo laikomi plieninėse VDU bibliotekos spintose ir tvarkomi paties LBI direktoriaus Vc. Biržiškos.

LBI nustojo veikęs 1944. Jo pradėtą darbą pavergtoje Lietuvoje tęsia LTRS Knygų Rūmai Vilniuje, o laisvajame užsienyje A. Ružancovo Lietuvių Bibliografinė Tarnyba (žr.).

V. Steponaitis, Lietuvos bibliografijos pirmas papildymas 1927–1940 (atspaudas iš Bibliografijos Žinių 1943 nr. 1–6) 1944. *A.Ržc.*

Lietuvos Bibliotekininkų Draugija įregistruota 1931 V 2 Kaune bibliotekininkų ir bibliografų Vaclovo Biržiškos (ilgametis d-jos pirm.), Elenos Eimaitytės, Vincento Ruzgo, Aleksandro Ružancovo, Felicijos Šalkauskaitės ir Kazimiero Škėmos pastangomis. Be šių, draugijos veikloje dar pasireiškė Iz. Kisinas, M. Čilvinaitė, M. Mašiotaitė-Urbšienė, B. Vileišytė-Tursienė (šios dvi bolševikų buvo išvežtos į Sibirą). Savo organu draugija pasirinko Bibliografijos Žinias. Dažnais susirinkimais ir ekskursijomis draugija savo nariams sudarė sąlygas profesiškai tobulėti ir buvo tikroji bibliotekininkų mokykla. Pradžioje d-ja apėmė bemaž išimtinai Kauno bibliotekininkus (1931 buvo 24 nariai). D-jai itin rūpėjo praplėsti viešųjų bibliotekų tinklą krašte. Surinktos anketos duomenys buvo paskelbti A. Ružancovo Bibliografijos Žiniose ir 1934 atskirai ‚Lietuvos bibliotekos 1932' atspaudu. Iš 20 aps. miestų tuo laiku tik 12 turėjo viešąsias bibliotekas. Tačiau 1935 švietimo ministerija pradėjo steigti viešąsias bibliotekas miestuose bei miesteliuose ir iki 1940 pristeigė jų jau 135. Naujiems bibliotekininkams parengti d-ja surengė kursus, ir jos narių skaičius kiek padidėjo (1936 buvo 42 nariai). Buvo palaikomi gyvi ryšiai su kitų šalių, ypač Pabaltijo, bibliotekininkų d-jomis, nuo 1936 dalyvauta tarptautinėje bibliotekininkų federacijoje ir įvairiuose suvažiavimuose. Visi ryšiai su užsieniu nutrūko užėjus bolševikinei okupacijai. 1941 d-ja nustojo veikusi. *A.Ržc.*

Lietuvos Bitininkas 1905 Vilniuje kun. Juozo Ambraziejaus leistas mėnesinis iliustruotas ūkininkų laikraštis. Išėjo 12 nr. 1906 jo vietoje kun. J. Ambraziejus leido Šviesą. Be bitininkystės, L.B. daug dėmesio skyrė ir kitoms smulkiosioms žemės ūkio šakoms. Daugiausia prirašė pats leidėjas-redaktorius.

Lietuvos Blaivybės Taryba buvo įsteigta Kaune 1924 II 20. Ją sudarė šios organizacijos: Liet. kat. blaivybės d-ja, Sveika-

tos ir blaivybės d-ja Sveikata, Lietuvos šaulių s-ga, Metodistų bažnytinė blaivybės draugovė, Liet. kat. moterų d-ja, Liet. kat. kunigų abstinentų d-ja, Šv. Kazimiero d-ja, Angelo Sargo vaikų s-ga. Prezidiumą sudarė kun. J. Stakauskas, K. Ralys ir M. Galdikienė. Planuota ruošti seimui įstatymų projektai, derinti blaivybės propagandą, kovoti prieš ‚girtą biudžetą'. Veikta neilgai.

Lietuvos Blaivinimo Sąjunga įst. prof. J. Bagdono iniciatyva 1937. Ligi bolševikų atėjimo suorganizuota apie 100 skyrių. Iš pradžių leista Pr. Giedraičio redaguota Blaivioji Lietuva, dvisavaitinis žurnalas. Nuo 1938 V 20 ji buvo pakeista ‚Blaivybės ir sveikatos' žurnalu, kurio redaktorium pasirašė prof. J. Bagdonas, s-gos pirm. Sąjungoj veikė dr. V. Vaičiūnas, gyd. N. Indrašius, teisininkas J. Tomkus, M. Nakutis, mkt. V. Saladžius, A. Grėbliauskas ir kt. Prof. J. Bagdonas atstovavo s-gai XXII tarptautiniame priešalkoholiniame kongrese Helsinkyje. Bolševikinės okupacijos 1940 nutrauktą veiklą s-ga buvo atgaivinusi 1941 rudenį; 1944 buvo apie 70 skyrių, bet dėl okupacinių sąlygų jų veikla buvo ribota.

Lietuvos Brasta centrinis Brastos srities mst. Gudijos Muchovieco ir vakarų Bugo upių santakoj, žymus geležinkelių ir plentų mazgas Sov. Gudijos ir Lenkijos pačiame pasienyje. Prieš II pas. karą L.B. buvo vakarinio Pagirio (lenk. Polesie) miestas ir tvirtovė Pinsko vaivadijoj (lenk. Brześć Litewski ir vėliau Brześć nad Bugiem). 1938–39 buvo 55.374 gyv., pusė jų žydų.

L.B. yra vienas seniausių tos srities miestų, buvęs įkurtas jotvingių, lenkų ir gudų gyvenamų sričių pakraštyje, buvęs pietinių jotvingių žemėje, dėl kurios XIII a. varžėsi Vokiečių ordinas, Mozūrų bei kiti lenkų kunigaikščiai ir Haličo-Volinijos kunigaikščiai. Rusų metraščiai L.B. pirmą kartą mini jau 1017 Berestjės vardu. Pro čia ėjo prekybos kelias į Lenkiją. XI a. L. B. buvo kovų objektas tarp Turovo ir lenkų kunigaikščių, bandžiusių užimti jotvingių žemes. 1044 L.B. paimta tolimojo Kijevo kng. Jaroslavo Išmintingojo, o XII a. antroj pusėj pateko į Volinijos kunigaikščių rankas. XIII a. pradžioje L.B. buvo kurį laiką užgrobta Krokuvos kng. Leško Baltojo (žr.), kuris šioje srityje pradėjo kolonizuoti lenkus. Vėliau L.B. kurį laiką vėl valdė Haličo ir Volinijos kunigaikščiai, kartu su lenkais ir Ordino riteriais naikinę karingus jotvingius ir XIII a. pabaigoje pasidaliję jotvingių žemes. 1241 L.B. buvo sunaikinta totorių.

Susikūrus Lietuvos valstybei, Lietuvos kunigaikščiai taip pat bandė užvaldyti L. B. sritį, bekariaudami su Haličo ir Volinijos kunigaikščiais dėl buvusių pietinių jotvingių žemių. Apie 1319 L.B. paėmė valdžion Gediminas. Kęstučio laikais nuo 1348 L.B. buvo nebegінčijama Lietuvos valstybės dalis, nors ir ne kartą naikinama įsiveržusių Ordino riterių. Vytauto laikais L. B. su apylinkėmis administraciniu atžvilgiu buvo įjungta į Trakų vaivadiją. Nuo XIV a. antrosios pusės L.B. apsigyveno žydai, ir čia susikūrė seniausia Lietuvoje žydų bendruomenė, kartu su kitomis žydų bendruomenėmis gavusi žymių privilegijų Vytauto laikais. 1446 D.L.K. Kazimieras L.B. derėjosi su lenkų delegatais, kvietusiais jį į Lenkijos karaliaus sostą. 1505 L. B. įvyko Lietuvos seimas, svarstęs to meto svarbiausius Lietuvos valstybės reikalus, tarp jų ir santykių su lenkais sureguliavimą. D.L.K. Aleksandras XVI a. pradžioj L.B. buvo atidavęs Vosyliui Glinskiui, paskirdamas jį L.B. seniūnu. Vosylius Glinskis aktyviai dalyvavo savo brolio Mykolo Glinskio sukilime prieš Žygimantą Senąjį ir, sukilimą sumalšinus, 1508 emigravo į Maskvą, tuo būdu prarasdamas L.B. seniūniją. Po kurio laiko L.B. perėjo į Radvilų rankas. 1553 Radvila Juodasis L.B. įsteigė spaustuvę protestantų raštams lenkų kalba spausdinti; ji veikė ligi 1567. Ši taip vad. Brastos spaustuvė (žr.) 1560 išspausdino garsiąją Brastos Bibliją lenkų kalba.

Žygimantui Augustui 1569 Liublino seime nuo Lietuvos atskyrus Palenkės ir Volinijos žemes ir jas prijungus prie Lenkijos, L.B. su apylinkėmis buvo palikta Lietuvos valstybės ribose. 1569 L.B. išskyrus iš Trakų vaivadijos ir iš ją supančių sričių įkūrus atskirą L.B. vaivadiją, L.B. pasidarė centriniu tos vaivadijos miestu. 1588 Lietuvos Statutas L.B. apylinkėse buvusius valstybinius dvarus priskyrė prie L. B.–Kobrynės (žr.) ekonomijos. 1590 ir 1954 L.B. įvyko bažnytiniai stačiatikių ir katalikų vyskupų suvažiavimai bažnytinės unijos (žr.) sudarymui svarstyti. 1596 Zigmantas Vaza L.B. sušaukė stačiatikių ir katalikų vyskupų suvažiavimą ir jame paskelbė R. Katalikų ir Stačiatikių Bažnyčių

uniją Lietuvos-Lenkijos Respublikos ribose. Versdamas stačiatikius jungtis prie unitų, Zigmantas Vaza L.B. uždarė nuo XVI a. vidurio čia veikusią stačiatikių broliją su jų mokykla.

XVI a. pabaigoje ir XVII a. L.B. įvykdavo ir Lietuvos žydų religiniai bei savivaldybiniai suvažiavimai, kai čia susirinkdavo Lietuvos žydų rabinai žydų reikalais, prieš važiuodami į bendruosius su Lenkijos žydais seimus Liubline. Iš tų Lietuvos žydų atstovų suvažiavimų ilgainiui išsivystė atskiri Lietuvos žydų seimai, kaip aukščiausias žydų savivaldybės ir religinės bendruomenės organas Lietuvoje. Tokie Lietuvos žydų seimai XVII ir XVIII a. dažnai posėdžiaudavo L.B., kur buvo vienas didžiausių ir kartu seniausių Lietuvos žydų kahalas (žr.).

Maskvos ir švedų karų metu 1657 L.B. įvyko ir atskiras lietuvių seimas, Lietuvos valstybiniams to meto reikalams svarstyti, nors tokie atskiri Lietuvos seimai ir nebuvo numatyti 1569 Liublino unijos akte. 1657 L.B. užėmė švedų kariuomenė, bet netrukus turėjo iš čia pasitraukti. 1706 L.B. vėl kurį laiką buvo švedų užimta.

Rusijos carės Kotrynos II gen. Suvorovui sumušus lietuvių ir lenkų kariuomenės dalinius prie L.B., per 1795 Lietuvos-Lenkijos padalijimą L.B. atiteko Rusijai. Rusų valdžioje L.B. (rus. Brest-Litovsk) buvo apskrities miestas iš pradžių Slonimo, vėliau vadinamosios Lietuvos, o nuo 1801 Gardino gubernijos sąstate. XIX a. pirmoje pusėje rusai čia pastatė didelę tvirtovę (1831 rusų nugriauto L.B. senamiesčio vietoje). Nuo tada L.B. pasidarė viena stipriausių Rusijos ir Vokietijos pasienio tvirtovių. 1914–15 čia vyko smarkios kautynės, bet 1915 L.B. tvirtovę pavyko paimti vokiečiams. L.B. tebesant vokiečių okupacijoje, čia 1917 XII — 1918 III vyko derybos tarp Rusijos ir Vokietijos atstovų, pasibaigusios garsiąja L.B. taika (žr. Brastos taika), kuria rusai atsižadėjo savo pretenzijų į Pabal'ijo kraštus ir Lenkiją. Tačiau po karo L.B. nebegrįžo Lietuvai, nes 1919 ji buvo lenkų kariuomenės užimta ir įjungta į Lenkiją, vėliau ją pavadinus Brześć nad Bugiem. Lenkų valdoma L.B. garsėjo žemės ūkio produktų prekyba, daugiausia buvusia žydų pirklių rankose. 1930–31 J. Pilsudskis L.B. kalino opozicinių lenkų partijų vadus.

Prasidėjus II pas. karui, L.B. 1939 buvo užimta Sov. Rusijos kariuomenės ir prijungta prie Sov. Gudijos. 1941 Vokietijai pradėjus karą prieš Sov. Rusiją, prie L.B. vyko žymios kautynės, ir L.B. buvo užimta vokiečių, kurių okupacijoje išliko ligi 1944, kada ją vėl užėmė Sovietų kariuomenė. Nuo 1945 L.B. yra Sov. Gudijos ribose Sovietų Sąjungos ir Lenkijos pasienyje. *K.Avž.*

Lietuvos Caritas Sąjunga žr. Lietuvos Karitas Sąjunga.

Lietuvos Centrinis Statistikos Biuras žr. Centrinis Statistikos Biuras.

Lietuvos Chemikų-Vaistininkų Draugija žr. Vaistininkas.

Lietuvos Cukrus, akc. b-vė, faktiškai pradėjo veikti 1931 X 16 (įstatai patvirtinti 1930 XII 31, b-vė paskelbta formaliai veikianti nuo 1931 VIII 6) tikslu plėsti cukrinių runkelių kultūrą, gaminti cukrų bei kitus jų produktus ir jais prekiauti.

Pastatyti 3 cukraus fabrikai smulkiam cukrui gaminti: 1931 X 16 pradėjęs veikti Marijampolėj, 1935 X 16 Pavenčiuose ir 1940 Panevėžyje (numatytu laiku nebaigtas įrengti ir pradėjęs veikti kiek vėliau). Marijampolėje nuo 1935 buvo gaminamas ir maltinis cukrus (pudra) iki 2 t per parą. Pavenčiuose 1938 pradėtas gaminti presuotas gabalinis cukrus atskirai įrengtoje 70 t per parą galingumo rafinerijoje. Kiekvienas fabrikas kaštavo apvaliai po 6 mil. lt. Jų produkcijos galingumas buvo iki 800 t cukrinių runkelių per parą. Bet jų mašininio įrengimo galingumas buvo su apie 50% atsarga, ir reikale kiekvienas jų galėjo perdirbti cukrinių runkelių iki 1100 t per parą. Ketvirtą fabriką planuota statyti Kėdainiuose. Cukraus fabrikų atvaizdus žr. LE IV, 123–124.

Žaliavai užtikrinti kasmet su ūkininkais buvo sudaromos sutartys cukriniams runkeliams auginti. 1931–32 šių sutarčių sudarymas buvo pavestas Lietuvos cukrinių runkelių augintojų d-jai, nuo 1933 sutartis sudarė pati b-vė. Cukrinių runkelių kultūros apsimokėjimas priklausė nuo derliaus ir kainos. Cukringesnioji sėkla davė mažesnį derlių. Užtat b-vė buvo pasirinkusi normalaus cukringumo sėklą, kuria augintojus pati aprūpino. 1931–32 mokėta Lt. 4,00/50 kg cukrinių runkelių. 1932–36 apie 10% kainos už cukrinius runkelius augintojams buvo išmokama b-vės akcijomis. Po dviejų kainos 1933 ir 1935 sumažinimų, nuo 1937 mokėta Lt. 2,00/50 kg.

Lietuvos Cukrus

Augintojų skaičius nuo 2489 (1931) pašoko ligi 9000 (1940), o cukriniais runkeliais apsodinami plotai tuo pačiu metu iš 2820 ha ligi 11.000 ha.

Gaminiai. B-vė gamino ir pardavė smulkų, gabalinį ir maltinį baltą cukrų, taipogi geltoną cukrų. Balto cukraus komercinė išeiga iš cukrinių runkelių normaliai buvo apie 1½% mažesnė jų cukringumo ir siekė 16–17%. Cukraus išeigai svarbus veiksnys, be cukrinių runkelių sėklos cukringumo, buvo dar cukraus gamybos ilgumas. 1932 Marijampolės fabrike 153 dienas trukusios gamybos metu iš 121.929 t runkelių pagaminta 16.191,5 t cukraus (išeiga 13,28%), o 1934 per 88 darbo dienas iš 91.770 t runkelių — 15.232,7 t cukraus (išeiga 16,6%), nors abejais metais pristatytų į fabriko aruodus runkelių cukringumas buvo maždaug vienodas. Patyrimo keliu buvo prieita išvada, jog normali cukraus fabrikų gamyba turėjo trukti 80–90 dienų. Didžiausia cukraus išeiga (17,51%) pasiekta Pavenčių fabrike 1937. Tais metais du fabrikai, kartu dirbę 163 dienas, pagamino daugiausia cukraus — 28.447,6 t iš 164.317,1 t cukrinių runkelių (bendra išeiga 17,39%). Dėl nedidelio pareikalavimo maltinio cukraus buvo gaminama apie 100 t per metus, gabalinio — iki 1500 t (1939). Antraeiliai gamybos produktai buvo melasa (iki 4% perdirbtų runkelių svorio), cukrinių runkelių išspaudos (apie 45%) ir kalkių purvas (apie 6%). Pradžioje augintojai-akcininkai nemokamai gavo išspaudų 20% ir kalkių purvo 3%, nuo 1935 — išspaudų 35%, melasos 3% ir kalkių purvo 5% jų pristatytų grynų cukrinių runkelių svorio.

Darbo jėga. Cukraus fabrikai normaliai dirbo apie 3 mėn. metuose. Vidutiniškai viename fabrike gamybos metu dirbo apie 700, o negamybos metu iki 200 darbininkų ir tarnautojų. Trims fabrikams veikiant, netiesioginė darbo jėga ūkiuose ir transporte siekė 100.000 darbininkų.

Finansiniai reikalai. B-vė įst. su 3 mil. lt. pagrindinio kapitalo. Pirmos laidos 30.000 vardinių akcijų pasirašymui baigiantis, jų 94,63% perėmė finansų ministerija. 1932 b-vės kapitalas padidintas iki 5 mil. lt., išleidžiant antros laidos 20.000 akcijų. Finansų ministerija pasilaikė 54% b-vės akcijų, o likusias pavedė perleisti cukrinių runkelių augintojams, kuriems tais metais b-vė išrašė apie 12.000 akcijų. 1935 b-vės pagrindinis kapitalas padidintas iki 6 mil. lt., išleidžiant trečią 10.000 akcijų laidą. Akcijas baigus realizuoti, 1937 finansų ministerija jų turėjo 47,38%. Kiti kapitalai 1938–39 siekė: atsargos kapitalas Lt. 2.606.000, amortizacijos kapitalas Lt. 5.724.282,75, specialus fondas cukraus pramonei krašte plėsti Lt. 1.500.000.

B-vės pelną lėmė cukraus savikaina ir akcizo dydis. Kadangi pirmo fabriko įrengimų nereikėjo apmuitinti ir pirmaisiais veikimo metais cukrus nebuvo akcizuotas, b-vė 1931–32 turėjo pelno Lt. 886,189,71 ir išmokėjo akcininkams 6% dividendą, vėliau tapusį tradiciniu. Pirmaisiais metais cukraus savikaina prašoko 80 ct./kg. Mažinant cukrinių runkelių kainą ir jų auginimui koncentruojantis prie fabrikų, cukraus savikaina 1937–38 buvo sumušta ligi 44,8 ct./kg. Betgi valstybės iždas turėjo gauti iš b-vės pajamų, kurios kompensuotų netektas cukraus muito įplaukas. Nuo 1932 savas cukrus buvo apdėtas akcizu (pradžioje 30 ct., vėliau 45 ct./kg). Kasmet b-vės pelnas normaliai nesiekė 1 mil. lt.; tik 1934-35 jis buvo Lt. 2.287.631,77. Skolų užsieniui nuo 1938 pradžios bendrovė neturėjo. Jos turtas 1939 siekė: nekilnojamas Lt. 6.167.891,63, kilnojamas Lt. 10.067.741,70 (medžiagų ir prekių per 7 mil. lt. neskaitant).

Cukraus importo išimtinė teisė b-vei buvo suteikta 1934. Cukraus importas priklausė nuo vietoje pagaminto cukraus kiekio ir jo suvartojimo, kuris savo ruožtu nemažai priklausė nuo cukraus kainos. Kada 1930 cukrus buvo atpigęs iki 90 ct./kg, jo suvartota 27.000 t per metus. Dėl muito pakėlimo 1931 cukrus pabrango iki Lt. 1,10/kg. Vietoje pagaminto cukraus detali kaina dėl aukštos savikainos ir akcizo 1932 buvo Lt. 1,30/kg. Nors ilgainiui cukraus savikaina mažėjo (ir jo kaina 1934 gale sumažinta iki Lt. 1,25/kg), cukrus dėl savikainą siekusio akcizo negalėjo būti žymiau atpigintas iki 1936, kada jo detali kaina buvo numušta iki Lt. 1,00/kg. 1931 cukrui krašte pabrangus ir ūkinei depresijai įsigalint, cukraus suvartojimas krito ir 1934 tesiekė 17.000 t. 1936 atpiginto cukraus suvartojimas pradėjo didėti ir ir 1939 buvo pasiekęs 31.000 t. Du cukraus fabrikai iki 1939 galėjo patenkinti kylantį cukraus suvartojimą krašte. Tačiau dėl neišvengiamų apskaičiavimų praktiškų svyravimų ir dėl 1933 ir 1938 cukrinių

runkelių neužderėjimo be cukraus importo nebuvo apsieita. B-vė importavo cukraus tonomis: 1934 — 12.359, 1935 — 3040, 1936 — 3277, 1937 — 414, 1938 — 1900, 1939 — 8500.

Vietinių medžiagų naudojimas. Cukrinių runkelių sėklai pas save išauginti pradžioje buvo dauginama prekybinė, vėliau ir elitinė svetima sėkla. 1938 vietoje buvo pagaminta du trečdaliai reikalingos sėklos. Savi selekcininkai išvedė savą tinkamą cukrinių runkelių motininę sėklą. Eita prie visiško sava sėkla apsirūpinimo (iki 350.000 kg metuose). Mažiau priklausyti nuo akmens anglies importo ir mažinti gamybos išlaidoms fabrikų kūryklos buvo pritaikomos durpių kurui. 1938 ¾ kūryklų buvo apkūrenamos durpėmis. 3 fabrikai sunaudojo metuose per 16.000 t durpių. Pradžioje iš užsienio įgabentas kalkinis akmuo netrukus visas buvo pagaminamas vietoje. Metuose jo buvo sunaudojama apie 12.000 t. Cukrui pilti maišus b-vė pradžioje importavo džiutinius. Vėliau visas pareikalavimas buvo tenkinamas vietoje pagamintais pakuliniais ir lininiais maišais. 3 fabrikams kasmet reikėjo nemažiau ½ mil. maišų.

Krašto pajamos. Per 9½ veikimo metus b-vė išmokėjo apvaliai 180 mil. lt., kurie beveik visi teko kraštui. Muitais ir akcizu valstybės iždui teko 89 mil. lt., ūkininkams 52 mil. lt., geležinkeliams 11 mil. lt., darbininkams 6 mil. lt., kredito įstaigoms 4 mil. lt. ir kitiems 18 mil. lt. Šitokios įplaukusios sumos stiprino krašto ūkio organizmą ir kėlė krašto gerovę.

L.C. kaip akcinės bendrovės veikimas formaliai buvo nutrauktas kraštui Sovietų 1940 VIII 1 paskelbtuoju stambiosios pramonės nacionalizavimo įstatymu. B-vės valdybos pirm. visą laiką buvo J. Norkaitis, centro dir. Vl. Lišauskas. *V.Lš.*

Lietuvos Dailininkių Moterų Draugija įsikūrė 1938 IV. Pirmininkavo d-jos iniciatorė V. Šleivytė, valdyboj dar buvo A. Janulaitienė, B. Didžiokienė, J. Petkevičienė, L. Šlapelienė, R. Ingelevičienė, K. Petrikaitė-Tulienė ir kt. Buvo surengta viena moterų dailininkių paroda. 1940 d-ja okupantų uždaryta.

Lietuvos Dailininkų Draugija senosios kartos dailininkų realistų organizacija (pirm. J. Zikaras), 1933 pavasarį surengusi Kaune parodą, kurioj dalyvavo 25 dailininkai su daugiau kaip 300 kūrinių.

Lietuvos Dailininkų Sąjunga profesinė dailininkų s-ga, jungusi visų krypčių Lietuvos dailininkus nuo 1935. Daugiausia s-gos veikla reiškėsi dailės parodų rengimu. Pirmoji s-gos surengta paroda (po 1935 apžvalginės parodos, rengtos kultūros departamento) buvo 1935 I rudens paroda, kurioj dalyvavo 60 dailininkų su 362 kūriniais. Toliau parodos Kaune buvo rengiamos kasmet. Pasiskirsčius realistų ir individualistų sekcijomis, 1939 V rudens paroda vyko atskirai sekcijomis ir atskiru laiku; individualistų sekcijoj dalyvavo 26 dailininkai su 113 kūrinių, realistų sekcijoj — 48 dailininkai su 271 kūriniu. Imtasi parodas rengti ir provincijoj: Šiauliuose 1939, Telšiuose 1940. Lietuvių dailės parodos surengtos Rygoje ir Taline 1937. Prisidėta rengiant prancūzų meno parodą Kaune 1939. S-ga išleido V. Kairiūkščio parengtą K. Sklėriaus monografiją (su 60 reprodukcijų) 1938. Iš s-gos surengtų parodų specialiai išskirtina Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti skirta IV rudens dailės paroda 1938, kurioje dalyvavo 84 dailininkai su 237 darbais. 1935 IX 19 įsikūrusiai s-gai iš pradžių vadovavo J. Vienožinskis, vėliau pora metų V. Vizgirda ir nuo 1938 rudens Ad. Smetona. Pirmosios bolševikinės okupacijos metu s-ga buvo paversta komunistinio tipo profesine s-ga. Vokiečių okupacijos metu s-gos veikla buvo vėl atgaivinta ir 1942 surengta apžvalginė paroda, kurioje buvo išstatyta 400 kūrinių, atstovavusių 81 dailininkui (43 tapytojai, 22 grafikai, 13 skulptorių, 2 dekoratoriai, 1 keramikas). Išleistas parodos katalogas su dailininkų biografijomis ir kūrinių reprodukcijomis.

Lietuvos Dantų Gydytojų Sąjunga žr. Medicina.

Lietuvos Darbininkas 1. 1896 V 1 lietuviškai ir lenkiškai (Robotnik Litewski) pasirodęs pirmasis lietuvių socialistinis laikraštis (pirmojo numerio aptarimu, ‚pašvęstas reikalams Lietuvos darbininkų luomos'). Pirmąjį jo numerį lenkiškai parengė A. Domaševičius, o lietuviškai išvertė dr. K. Grinius. Nepavykus jį išspausdinti Vokietijoje, 1 nr. buvo išsp. J. Brandto spaustuvėj Züriche (leidimo vieta pažymėtas Paryžius). L.D. ir kitiems leidiniams spausdinti Domaševičius nupirko Londone spaustuvėlę ir ją pavedė K. Pilėnui, bet šis pasirodė rusų caro agentas ir spaustuvėlę pardavė. Todėl leidimas susitrukdė,

ir tik 1898 buvo Tilžėje išspausdintas antras, o 1899 trečias nr.

2. 1929 IV 17 — XI 23 Kaune ėjęs savaitraštis vietoje karo komendanto uždarytojo Lietuvos darbo federacijos organo Darbininko (žr.). L.D. buvo taip pat Kauno karo komendanto 1929 XI 24 uždarytas, o jo ats. red. prof. Pr. Dovydaitis nubaustas 1000 lt. bauda ir 1 mėn. arešto.

Lietuvos Darbininkų ir Tarnautojų Sporto Sąjunga įsteigta Kaune 1938 II prie Darbo Rūmų. Ji jungė įmonių darbininkų sporto ratelius ir atskirus sporto klubus, veikusius prie Darbo Rūmų. S-ga buvo Darbo Rūmų finansuojama ir prižiūrima. Pirmininku buvo paskirtas Alf. Gilvydis. Veiklą nutraukė bolševikų okupacija 1940.

Lietuvos Darbininkų Spaudos Draugija 1925 Smolenske Lietuvos komunistų partijos užsienio biuro suorganizuota draugija knygoms leisti. 1925–28 ji išleido Lenino raštus (17 tomų, įvadais aprūpintų M. Beržo, t.y. Z. Angariečio-Aleksos) ir kitų leidinių. D-jos vardas pranyko apie 1929.

Lietuvos Darbininkų Susivienijimo Generalinė Atstovybė žr. Darbininkų Generalinė Atstovybė.

Lietuvos Darbo Balsas 1933 VII 22 — XI 11 Kaune Lietuvos socialdemokratų partijos leistas savaitraštis, kurį redagavo L. Purėnienė. Savaitraštis sustojo priverstinai, vėliau jo vieton išėjo Mūsų Kelias (žr.).

Lietuvos Darbo Federacija (stp. LDF) įsteigta Lietuvos krikščionių darbininkų atstovų suvažiavimo, įvykusio Kaune 1919 IX 27–28 (įstatai įregistruoti 1919 X 17). Pagrindiniai iniciatoriai buvo V. Endziulaitis, K. Ambrozaitis, P. Radzevičius, P. V. Raulinaitis ir kt. LDF tikslas buvo pasidaryti Liet. krikščionių darbininkų atskirų kultūrinių bei profesinių organizacijų apsijungimo centru. Tačiau faktiškai LDF pasidarė betarpiška krikščionių darbininkų organizacija. Federantai betarpiškai sudarė LDF skyrius, kurių daugiausia buvo 1926 — per 400. Greta kultūrinių ir profesinių darbininkų reikalų LDF pasiėmė ir politinį jiems atstovavimą. Steigiamajame Seime LDF iš 112 atstovų turėjo 14 (A. Matulaitis iš seimo pasitraukęs išėjo savanoriu ir žuvo), I seime iš 78 — 11, II seime iš 78 — 12, III seime iš 85 — 5 atstovus. LDF atstovai seimuose siekė kraštui socialinės taikos, darbininkams — socialinio aprūpinimo bei jų teisingų reikalų patenkinimo tautos ūkio ir švietimo srityse. LDF nedalyvavo vyriausybės sudėtyje, bet LDF frakcijos balsai seime skatino vyriausybės iniciatyvą darbininkų reikalais. LDF iniciatyvos žymesnieji socialinės srities įstatymų projektai buvo dvarų darbininkų samdymo, atleidimo bei atlyginimo, pramonės darbininkų kompensacijos, ligonių kasų, darbo dienos ilgumo nustatymo, darbo inspekcijos, draudimo nelaimingais atsitikimais. LDF atstovas steigiamajame seime dr. K. Ambrozaitis buvo žemės reformos įstatymo projekto referentas. Po 1926 XII perversmo LDF lyderis dr. A. Milčius buvo valstybės kontrolierium (1926 XII 18 — 1928 VI 9). LDF vaidmuo darbininkų profesiniam ir kultūriniam organizavimuisi reiškėsi materialine ir moraline parama bei talka Lietuvos geležinkelininkų s-gai, metalo pramonės darbininkų s-gai, mažažemių ir naujakurių s-gai, miškų, lentpiūvių ir medžio apdirbimo pramonės darbininkų s-gai, darbo jaunimo s-gai, nors formaliai tos sąjungos nebuvo LDF nariais (žr. Profesinės sąjungos). LDF tautinio vaidmens Lietuvos darbininkams pavyzdžiu gali būti nuo 1922 iki 1932 Kaune veikęs LDF skyrius, kuris vadinosi lenkiškai kalbančių darbininkų šv. Juozapo draugija. 1922 šio LDF skyriaus nariai lietuvių kalbos nemokėjo. 1932 šiame skyriuje jau nebuvo lietuviškai nekalbančių narių, ir skyrius susilikvidavo, jo nariams įsijungus į LDF lietuvių darbininkų skyrius. Kooperacijos idėjai darbininkuose skatinti bei vykdyti Kaune buvo įsteigta LDF vartotojų bendrovė ‚Kova'. LDF nuo 1919 leido savaitraštį Darbininką (žr.) ir kitų leidinių. Ir savo ideologija, spauda ir visa veikla LDF skelbė ir varė griežtą kovą prieš komunizmą, būdama Lietuvos darbininkų antikomunistinis avangardas. Dėl šio savo vaidmens LDF buvo toleruojama ir po 1926 XII perversmo. Kai visų kitų demokratinių partijų organizuota veikla buvo užgniaužta, LDF veiklesnieji skyriai tebeveikė, LDF vyriausias sekretoriatas reguliariai organizavo skyrių atstovų suvažiavimus. Tačiau Lietuvos vidaus gyvenimo politinių sąlygų raida vertė ir LDF atitinkamai prisitaikyti. Todėl 1934 IV 15 LDF skyrių atstovų suvažiavimas Kaune pakeitė LDF statutą, LDF vardas buvo pakeistas į Lietuvos Krikščionių Darbininkų Sąjungą (LKDS). Iš LDF

Lietuvos Darbo Federacijos atstovai Steigiamajame seime

tikslų ir priemonių aptarties buvo išleista politinių reikalų sritis, o buvo išryškinti kultūriniai ir profesiniai darbininkų reikalai. Be to, vietoje LDF lyderių seimuose (dr. K. Ambrozaitis, P. Jočys, V. Kasakaitis, dr. A. Milčius, dr. P. V. Raulinaitis, P. Radzevičius) organizacijos priešaky atsistojo su LDF seimine veikla tiesiogiai nesusiję veikėjai (prof. P. Dovydaitis, dr. P. Dielininkaitis, V. Kalakauskas, J. Katilius, dr. A. Maceina, kun. V. Reičiūnas, kun. J. Stankūnas, C. Surdokas, K. Viltrakytė). Šis statutinis prisitaikymas prie krašto vidaus gyvenimo politinių sąlygų ir naujų veikėjų į organizaciją įsijungimas davė naują judresnį LDF - LKDS veiklos tarpsnį. 1938 LDF-LKDS turėjo 42 skyrius ir per 6000 narių, 8 darbo jaunimo grandis, 10 savišalpos kasų prie skyrių, 10 darbo jaunimo sporto klubų, profesinę tarnaičių organizaciją, profesinę kiemsargių organizaciją. 1937 išleido Darbo mergaitės-tarnaitės kalendorių, 1939 suorganizavo dviejų savaičių darbo jaunimo stovyklą. Skyrių susirinkimai ir bendrieji suvažiavimai (1936, 1938, 1940) savo nutarimais šaukėsi vyriausybės ir visuomenės dėmesio bei paramos aprūpinti darbininkus maža nekilnojamąja nuosavybe su nameliais, darbo atlyginimą derinti su prekių kainomis, įvesti visuotinį draudimą senatvės, ligos, invalidumo, nelaimingų atsitikimų atvejais, darbo atlyginiman įvesti šeimos principą, pagerinti žemės ūkio darbininkų padėtį ir t.t. LDF-LKDS tęsė LDF antikomunistinio Lietuvos darbininkų avangardo tradicijas, savo antikomunistinę veiklą ypatingai suaktyvindama 1939–40, kai Lietuvai primestos raudonosios armijos įgulos padrąsino Lietuvos darbininkuose reikštis komunistinius sovietų agentus. LDF pirmininkais yra buvę dr. P. V. Raulinaitis, P. Radzevičius, dr. K. Ambrozaitis, prof. P. Dovydaitis. LDF-LKDS pirmininku 1934–40 buvo prof. P. Dovydaitis. Pasižymėję LDF organizatoriai iš pačių darbininkų buvo T. Aleliūnas, M. Arminas, A. Baltrušaitis, V. Beržinskas, J. Bulionis, J. Brazdžionis, J. Dubauskas, P. Gruodis, A. Kardišauskas, O. Kisieliūtė, inž. K. Kosarskis, P. Kovalskis, Č. Krasauskas, mkt. P. Lumbis, J. Puskunigis, J. Rožanskas, J. Sederavičius, A. Simanauskas, J. Sinkevičius, A. Staugaitis, A. Šalčius, K. Šukys, J. Trumpaitis, J. Valaitis, V. Žvirgždinas. LDF - LKDS laikotarpiu prisidėjo daug naujų organizatorių iš jaunimo. Per pirmąją sovietų okupaciją LDF-LKDS pirmininkas Pr. Dovydaitis ir daug veikėjų buvo deportuoti į Sibirą; v.pirmininkas ir eilė veikėjų pačioj pradžioj buvo suimti (jų vienus Vokietijos-Rusijos karas užklupo Lietuvoje ir išgelbėjo, kiti žuvo Sibiro stovyklose); kiti valdybos nariai ir reika-

lų vedėjas arešto išvengė slapta pasišalinę iš okupuotos Lietuvos. Nepaisant sovietinio teroro, LDF-LKDS jaunimas įsijungė į antibolševikinę rezistenciją ir suvaidino žymų vaidmenį 1941 VI tautos sukilime. 1942 LDF-LKDS vadovybė, organizuodama darbininkų pogrindžio pasipriešinimą vokiečių okupacijai, grąžino organizacijai senąjį LDF vardą. 1943 į Vliką įėjo ir atnaujintoji LDF. Tremty šalia LDF-LKDS skyrių atstovų suvažiavimo 1940 Vilniuje rinktos centro valdybos nuo 1948 ėmė reikštis skyrium keletas buvusių federantų(P. Jočys ir kt.) bei pašaliečių, pasivadinusių LDF centro komitetu. Susidarė 2 LDF atstovybės. Pirmoji, 1952 išbalsuota iš Vliko, turi savo nedeleguotą atstovą Lietuvos laisvės komitete, Lietuvos delegacijoje Pavergtosiose Jungtinėse Tautose, informuoja krikščionių darbininkų profesinių s-gų tarptautinį centrą apie okupuotos Lietuvos darbininkų padėtį, bendradarbiauja sovietų pavergtos Rytų ir Centro Europos profesinių s-gų vardu daromuose bendruose tremties atstovų pasireiškimuose; antroji grupė nuo 1952 yra Vliko narys, turi savo nedeleguotą atstovą Lietuvos delegacijoje Pavergtosiose Jungtinėse Tautose ir priklauso Vidurio Europos krikščioniškųjų profesinių s-gų federacijai Naujorke.

‚Darbininkas' 1919–40; *Vargo Brolis (P. Jočys)*, LDF ir Socialdemokratų darbai seime 1926; *K. Nakauskas (J. Katilius)*, LDF (Darbo žmonių kalendorius 1928, 23–35); Darbo mergaitės-tarnaitės kalendorius 1937; Christian Labor Information Service, published by Central European Federation of Christian Trade Unions, New York; *P. V. Raulinaitis*, LDF įsikūrimas ir veikla (Tėvynės Sargas 1955 V : 2). *V. Vt.*

Lietuvos Darbo Jaunimo Sąjunga (įregistruota Kaune 1932 II 5 kaip Lietuvos Miestų Jaunimo Sąjunga Darbas, 1932 XI 25 pasivadino L.D.J.S.) žr. Darbo Jaunimo Sąjunga.

Lietuvos Darbo Sąjunga žr. Darbo Lietuvos Sąjunga.

Lietuvos Degtukų Akcinė Bendrovė, įregistruota 1926 VI 10 su pagrindiniu 100.000 litų kapitalu (steigėjai N. Zeltinas, H. Bliumentalis ir J. Dreilingas), turėjo degtukų fabriką Vilijampolėje, prie Kauno. Pagal Lietuvos paskolos sutartį su švedais įvedus Lietuvoje degtukų monopolį, 1930 bendrovė buvo perorganizuota, pagrindinis kapitalas padidintas į 6 mil. litų ir jai pavestas monopolio vykdymas. Be jau turėto degtukų fabriko Vilijampolėje, kuris buvo praplėstas, bendrovė pastatė popieriaus fabriką Petrašiūnuose ir degtukų šiaudelių fabriką Klaipėdoje. Jos žinioje buvo ir degtukų fabrikas Jonavoje, kurio veikimas monopolį vykdant buvo sustabdytas. Bendrovė per metus sunaudodavo degtukų gamybai apie 20.000 ktm drebulinių rąstų ir apie 10.000 erdm popiermedžių popieriui gaminti.

Lietuvos Demokratų Partija (stp. LDP; ligi 1905 galo vadinosi Lietuvių Demokratų Partija) išaugo iš varpininkų (žr.) sąjūdžio. Formaliai jos pradžia laikomas Varpo ir Ūkininko artimesniųjų bendradarbių slaptas suvažiavimas 1902 X 17 Dabikinės dv., Šiaulių aps. Suvažiavimas (pirmininkas Pov. Višinskis) nutarė steigti LDP ir išrinko komisiją programai paruošti (Kazys Grinius, Povilas Višinskis, Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys ir Jonas Bortkevičius). Partijos komitetan buvo išrinkti P. Višinskis, J. Bortkevičius ir F. Bortkevičienė. Be suminėtųjų, pirmaisiais partijos nariais dar buvo St. Matulaitis, Pr. Mašiotas, Ant. Avižonis, J. Biliūnas, J. Bagdonas, P. Mikolainis, G. Petkevičaitė, V. Mickevičius, M. Zauniūtė ir kt.

Komisija programos projektą baigė ruošti 1902 XI 15 ir paskelbė tų metų Varpo 12 nr. Pirmojoj programos daly pabrėžta, kad rusų jungo priespaudoj lietuvių tauta niekada negalės turėti nei teisių, nei laisvės. To meto sąlygose skelbiamas autonomijos reikalavimas (‚tai tegali įvykti tik išgavus pilną Lietuvos autonomiją etnografiškose ribose'), bet galutiniu siekimu deklaruojama nepriklausomybė: ‚Laisva ir nepriklausoma kitoms tautoms ir viešpatystėms Lietuva — tai tolimasis siekis mūsų LDP'. Pagrindiniais lietuvių tautiniais reikalavimais keliami a. lietuvių kalbos išlaikymas ir b. jaunimo mokymas. Lietuvių k. išlaikymui reikalaujama turėti laisvą lotyniškomis raidėmis spaudą ir visose viešose vietose bei įstaigose vartoti lietuvių k., visus raštus bei dokumentus rašyti lietuviškai. Jaunimui reikalaujama mokymo laisvės ir bent pradžios mokslo nemokamai. Pradžios mokyklose reikalaujama lietuviškų vadovėlių ir lietuvių mokytojų, kad visas dėstymas vyktų tik lietuviškai. Visuose apskričių miestuose reikalaujama įsteigti gimnazijas, įvesti į jas lietuvių k. dėstymą, dėstyti lietuviškai tikybą, priimti visus mokinius be luomo ar tikybos skirtumo ir be ištikimybės liudijimų ir pn. Vilniui reikalaujama grąžinti

universitetą su lietuvių k., literatūros ir istorijos katedromis. Krašto valdyme reikalaujama plačios savivaldos miestams, valsčiams ir kaimams, kad visi vietos pareigūnai būtų renkami pačių žmonių ir tik lietuviai, kad būtų panaikintas įstatymas, draudžiąs lietuviams katalikams užimti administracijos ir kitas vietas, kad sodiečių teisės būtų sulygintos su kitų luomų ir kad vietoj dabartinio valstiečių valsčiaus būtų įvestas visaluominis valsčius, o visoje Lietuvoje ‚visaluominis seimas' rūpintis visais krašto reikalais. Visų pirma kreipiamasi į sodiečius (‚sodiečiai lieka pagrindiniu sluoksniu'). Kaimų ir miestų darbininkais paliekama rūpintis jau veikiančiai socialdemokratų partijai. Svarbiu reikalu pabrėžiamas miestų atlietuvinimas ir numatoma rūpintis nutautėjusių miestiečių žadinimu grįžti į lietuvybę. Nemanydama ginti dvarininkų ir kunigų luomo reikalų, partija tik kelia reikalavimą, kad šių luomų nariai, istorijos būvy pametę savo tautybę, vėl grįžtų prie lietuvių tautos ir lietuvių k. priimtų savo namų kalba.

1903 VIII 15–16 Vilniuje, J. Vileišio bute, įvyko antrasis suvažiavimas, kuriam pirmininkavo J. Bagdonas, o dalyvavo 14 narių ir 4 svečiai. Paruoštoji partijos programa buvo apsvarstyta, bet dėl atsiradusio nuomonių skirtumo kai kuriais klausimais galutinai nepriimta. Buvo paskelbtos trys pagrindinės gairės: ‚1. LDP idealas yra liuosa ir savo etnografinėse ribose nepriguli nuo kitų viešpatysčių ir tautų Lietuva, pačių gyventojų valdoma slapčiu, betarpišku, visuotiniu, paremtu ant lygybės pamato balsavimu. 2. Įvykdydama savo tikslą, LDP remiasi ne ant ekonomiškųjų kokios nors vienos luomos, bet ant politiškai - kultūriškųjų visuomenės reikalų. 3. LDP pasitiki įvykinti savo tikslą tiktai kovos keliu' (Varpas 1903 nr. 9–10). Suvažiavimas priėmė Varpo ir Ūkininko 1904 sąmatą (pajamos 2400 markių, išlaidos 5000 markių) ir deficitui padengti nutarė suteikti 1400 rublių (3000 markių) garantiją. 1904 suvažiavimas įvyko Aleksandravo dv. prie Šiaulių, bet jo protokolas nebuvo surašytas. 1905 įvyko keli suvažiavimai. Naujai priimta ir 1906 pradžioje atskiru leidinėliu išleista partijos programa (parengta P. Višinskio, J. Vileišio ir K. Griniaus, kuris ją redagavo) pakeitė vardą iš ‚lietuvių' į ‚Lietuvos' ir iš naujo pabrėžė, kad ‚partijos idealas — laisva, niekam nepriklausanti, demokratiška Lietuvos Respublika su teisingu turtų padalinimu, suvienyta su kaimyniškomis demokratiškomis valstijomis federacijos ryšiais', o ‚artimesnis gi partijos tikslas — plati demokratiška etnografiškos Lietuvos autonomija su Seimu Vilniuje, be skirtumo tautos, tikėjimo ir lyties'.

Be rūpinimosi laikraščiais, per kuriuos partija turėjo tautai didelės įtakos, nors narių turėjo visai nedaug, 1905 buvo aktyviai dalyvauta plačiame revoliuciniame sąjūdy, vykusiame visame krašte. 1905 VI LDP išleido atsišaukimą ‚Visi dabar išvien į kovą', kuriame skelbė: ‚Atsikratykim nuo maskolių caro biurokratų valdžios' ir kvietė visus susitelkti ir sukurti bendrai kovai centrinį komitetą (jo nebuvo sukurta, nes socialdemokratai veikė atskirai, o kitų partijų dar nebuvo). Be šio atsišaukimo, buvo išleisti dar du kiti: ‚Lietuviai, neapsileiskime' ir ‚Gana, jau gana'. LDP spaudos, atsišaukimų ir agitatorių veikiami, valstiečiai pradėjo valsčiuose rinktis ir daryti įvairius nutarimus, reikalaudami lietuviškos mokyklos, lietuvių k. įstaigose, mokesčių sumažinimo ir t.t. Vienas iš pirmųjų tokių susirinkimų buvo Pajevonyje 1905 IV 2, o vėliau visame krašte — Paežeriuose, Taujėnuose, Pandėly, Kupišky, Kruopiuose, Čipėnuose, Andrionišky, Vievy, Daugėlišky, Semeliškėse, Žiežmariuose, Žasliuose, Gelvonyse, Varėnoj, Radvilišky ir kt. Priimtuosius nutarimus pasirašydavo daug ūkininkų, pvz., Pandėlio 900, Pajevonio per 200 ir pn. Nuo netvarkos apsisaugoti buvo įspėjama, pvz. ‚dvarų neplėšyti ir nedeginti, bylas su ponais baigti trečiųjų teisme, jei ponai to nenorėtų — priversti juos' (Taujėnų valsčiaus nutarimas). LDP 1905 gale išleistame atsišaukime žodelis dvarininkams buvo reikalaujama ‚savo apygardose, kur žmonės šneka lietuviškai, įsteigti bent po vieną tikrai lietuvišką pradedamąją mokyklą'. Šis revoliucinis valstiečių sąjūdis Didžiojo Vilniaus seimo metu susiformavo į LDP jaunųjų veikėjų V. Pauliukonio, E. Galvanausko, J. Gabrio, P. Rusecko ir kt. sukurtą valstiečių s-gą (žr.). Iš pradžių LDP rezervuotai sutiko šią naują s-gą (steigiamajam susirinkimui patalpa buvo gauta ne pas ‚savuosius', o pas kun. J. Ambraziejų-Ambrozevičių; Lietuvos Ūkininkas savo 1 nr. J. Gabrio straipsnį apie valstiečių sąjungą išspausdino tik su redakcijos pa-

staba, kad ne su viskuo sutinkama). Tačiau, kada vėliau valstiečių s-gos veikėjai (E. Galvanauskas, J. Gabrys) turėjo nuo persekiojimo palikti Lietuvą, valstiečių s-gos vadovybė visiškai perėjo į LDP rankas. LDP aktyviai dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime, kur prezidiume jai atstovavo A. Smetona, o sekretoriate J. Gabrys. Kalbėtojais iš jos eilių seime pasireiškė P. Višinskis, M. Sleževičius, E. Galvanauskas ir kt.

Sąjūdžiui paremti 1906 pradžioje LDP atviru laišku kreipėsi į JAV lietuvius, pranešdama, kad vietoj sustabdyto Ūkininko partija imasi leisti savo organą Lietuvos Ūkininką, o Varpą toliau leis neperiodiškai. Šalia socialdemokratų ir Kankinių kasos šiek tiek aukų iš JAV gavo ir LDP. Iš pranešimo Vienybėje Lietuvninkų 1906 nr. 47 matyti, kad partijos agitatorių važinėta po visą Lietuvą (Kurtuvėnus, Užventį, Varnius, Žarėnus, Telšius, Alsėdžius, Plungę, Švėkšną, Šilalę, Kaltinėnus, Nemakščius, Raseinius, Tverečių, Mielagėnus, Daugėliškį, Garliavą, Marijampolę, Šiaulius, Kauną, Seredžių, Jurbarką, Vilkaviškį, Kuršėnus, Papilę, Sedą, Panevėžį, Ukmergę, Vabalninką, Biržus ir kt.

1906, prasidėjus rinkimams į Valstybės dūmą, revoliucinis sąjūdis aprimo. Ryšium su dūmos rinkimais LPD Kauno kuopos komitetas paskelbė savo reikalavimus: 1. kad dūma būtų renkama lygiu, slaptu, visuotiniu ir betarpiu balsavimu; 2. kad Lietuvai būtų duota koplačiausia savivalda; 3. kad būtų panaikintas luomų skirtumas; 4. kad būtų leista sava tautinė mokykla; 5. kad Lietuvoj būtų įsteigtas universitetas; 6. kad bežemiams ir mažažemiams būtų duota žemės; 7. kad būtų pagerintas darbininkų būvis ir kad jie būtų apdraudžiami nuo ligos, senatvės ir nelaimingų įvykių; 8. kad būtų laiduota darbininkams streikų laisvė. Patekę į Valstybės dūmą LDP nariai nuo savęs įteikė tokius reikalavimus: ‚Lietuvos Demokratų dūmos atstovų būrelis geidžia, kad Valstybės dūma pamatiniais valstybės įstatymais pritartų Lietuvai autonomiją su Seimu Vilniuje renkamu visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu'. Lietuvos autonominiam seimui Vilniuje reikalauja pavesti tokius dalykus: ‚1. Vietinio valdymo sutvarkymas; 2. įstatymas savų kriminalinių (nusikaltimų ir nusidėjimų dalykams) ir civilinių (šiaip jau ne baudžiamųjų atsitikimų byloms) teismų (sūdų); 3. įstatymas saviškos vyresnybės, saviškos policijos; 4. mokyklos (didžiosios, vidutinės ir mažosios) ir mokymo dalykai; 5. ūkio, žemės ir kiti vietiniai gyventojų reikalai'.

Rusijos valdžiai vėliau atsigriebus ir pradėjus gniaužti laisvės sąjūdį, LDP veikla turėjo taip pat susiaurėti. Jos įtaka reiškėsi per spaudą: Lietuvos Ūkininką su įvairiais priedais ir kasmetiniu kalendorium, Lietuvos Žinias (nuo 1909) ir knygutes ūkio ir kitais reikalais.

1912 vasarą Vilniuje, J. Vileišio bute, sušaukta LDP veikėjų konferencija, kurioje šalia senųjų varpininkų nemaža dalyvavo jaunosios studentijos, nutarė vėl Tilžėje atgaivinti nelegalų Varpą, kuris galėtų laisvai klausimus kelti be carinės cenzūros varžymo. Taip pat buvo nutarta iš naujo peržiūrėti partijos programą ir tam reikalui sudaryta komisija. Šioj komisijoj daugiausia dirbęs A. Rimka 1914 Varpo 3 nr. R-lis vardu paskelbė naujos programos projektą, su nežymiomis pataisomis priimtą LDP suvažiavimo Vilniuj 1914 VI. Naujoje programoje buvo plačiai išdirbta socialinių reikalų programa, tarp kitų dalykų reikalaujanti draudimo nuo luošumo ir senatvės pensijų, neturtingųjų gydymo, 8 val. darbo dienos, streikų laisvės ir pn. Darbo žmonėmis laikomi ne tik samdiniai, bet ir smulkieji bei vidutiniai ūkininkai, amatininkai, smulkieji verslininkai ir įstaigų bei organizacijų tarnautojai. Siūloma sudaryti žemės fondą, į kurį įeitų ‚1. valstybės ir valdančios giminės žemės ir girios, taipgi tos cerkvių, bažnyčių ir vienuolynų žemės, kurias seimas pripažins toms įstaigoms esant nereikalinga; 2. privatinės žemės, kurios tektų labai jau tolimiems giminėms; 3. tam tyčia išpirktos žemės šalies lėšomis nuo atskirų valdytojų; 4. visos šalies girios ir ežerai'. LDP idealai programos taip nusakyti: ‚1. visuomenės gyvenime — tokia tvarka, kur nebūtų vietos išnaudojimui ir kur visi žmonės, turėdami lygias teises ir atlikdami vienodas pareigas, lygiai galėtų naudotis ir visais mokslo bei kultūros vaisiais; 2. politikoje — tautų tolerancija, kurion lygiomis teisėmis ir lygiomis pareigomis įeina ir laisva demokratiška Lietuva'. Konkrečiai išdėstomi Lietuvos autonomijos reikalavimai savarankiškam politiniam, kultūriniam ir ekonominiam gyvenimui. Programos 10 § teigiamas nusistatymas, kad ‚į

Bažnyčios ir tikėjimo bendrovių (parapijų) dalykus valstybė nei vietos savivaldybės nesikiša, ir jos laikomos privatinėmis draugijomis, kurios valdosi visai savarankiškai'. I pas. karas ir 1915–18 vokiečių okupacija išardė LDP organizaciją. Rusijoje atsidūrę jos veikėjai reiškėsi socialistų liaudininkų (žr.) vardu. Nors ir pakrikus vadovybei, likusieji Lietuvoje J. Vileišis ir J. Šaulys 1917 IX Vilniaus konferencijoj buvo išrinkti į Lietuvos Tarybą ir drauge su kitais jos nariais pasirašė Nepriklausomybės aktą. LDP formaliai užbaigė savo veiklą, kai 1920 V 15 Lietuvos Valstybės Taryba baigė savo darbą, susirinkus Steigiamajam seimui, nes į Steigiamojo seimo rinkimus šitoji srovė ėjo ne LDP, o Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos vardais.

Varpas (1896 nr. 1; 1902 nr. 12; 1905 nr. 1–10; 1913 nr. 1; 1914 nr. 3; 1920 nr. 1; 1953 nr. 1); Vienybė Lietuvninkų (1905 nr. 18 ir 34; 1906 nr. 8); Lietuvos Ūkininkas (1905 nr. 1; 1906 nr. 3, 21 ir 62); Akc. B-vės Varpas penkerių metų (1920–24) darbuotė; Lietuvos Žinios (1940 nr. 105–121), LDP programos; *Stp. Kairys,* Lietuva budo 1957. *J.Aud.*

Lietuvos Didžioji Kunigaikštija žr. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija.

Lietuvos Dirva iliustruotas žemės ūkio laikraštis, ėjęs du kartus per mėnesį nuo 1923 pavasario ligi 1925 VII. Išleista 53 nr., didelio formato, 24–32 psl. Leidėjas Lietuvos žemės ūkio draugija, vėliau Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų s-ga, gaudama paramą iš valdžios. Žurnalas dėjo ilgus straipsnius, pasirodžiusius ir atspaudais. Žemės ūkio ir gyvulininkystės klausimais rašė J. Ardickas, J. Aleksa, J. Krikščiūnas, J. Krišč iūnas, P. Šalčius, M. Veitas ir kt.

Lietuvos Dviratininkų S-ga (stp. LDS) įkurta Kaune 1923 X 8, veikė ligi 1936. Be Kauno, turėjo skyrius Telšiuose, Šiauliuose, Utenoj, Skaudvilėj, Kuršėnuose, Kazlų Rūdoj ir Smilgiuose. S-goj dirbo J. Šulginas, K. Markevičius, Kl. Prialgauskas, V. Gulmanas, M. Barcevičius, P. Ruseckas, plk. Petrauskas, A. Binkevičius, J. Vilpišauskas. Nuo 1924 LDS priklausė pasaulinei dviratininkų s-gai.LDS dviratininkai (J. Vilpišauskas, J. Gedminas, Preisas, Markevičius, Tendys ir kt.) pirmavo Lietuvoj, iš Klaipėdos ir Šilutės lenktynių parsiveždavo visas taures, lenktyniavo Rygos ir Liepojos trekuose, dalyvavo pasaulio olimpiadose (Vilpišauskas Paryžiuje 1924, Gedminas Amsterdame 1928). Be dviračių sporto, LDS daug nuveikė sunkiojoj atletikoj, kur ji rengė ir laimėjo visas Lietuvos bokso, imtynių ir kilnojimo pirmenybes 1925–32. Bokse žymiausių laimėjimų pasiekė šiauliškis Juozas Vinča, 1927 tapęs Pabaltijo meistru. Prieš kitataučius boksininkus turėjo laimėjimų K. Markevičius (su J. Vinča dalyvavo Amsterdamo olimpiadoj 1928), L. Misiūnas, R. Mironas. Sunkumų kilnojime pasižymėjo Pranas Vitonis, dalyvavęs Amsterdamo olimpiadoj 1928. 1930 jo spaudimo rekordas (93,75 kg) pralenkė Latvijos ir Estijos rekordus. 1932 Kaune pirmosiose rungtynėse su Latvija Lietuvai laimėjimą (3 : 2) iškovojo LDS penketukas (pradedant plunksnos svoriu): Ramanauskas, Rimas, Šusteris, Smilgevičius ir Platkauskas. Imtynėse Lietuvos meistro vardus turėjo LDS nariai: Rūseckas, Nitas, Dagys ir Malkevičius. Markevičius buvo Kauno meistras 1924–26. Iš bėgikų LDS eilėse buvo Bieliūnas, Šimanas, Bakūnas, Blinka, iškovoję s-gai prezidento ir ministro pirmininko pereinamąsias taures už estafetinius bėgimus 1931–34. J. Petraitis dalyvavo Amsterdamo olimpiadoje 1928 ir, išvykęs į Urugvajų, laimėjo pirmą vietą 1500 m bėgime Montevideo mst. 1931. Šaudymo rungtynėse iš mažo kalibro šautuvų pirmavo LDS nariai: prof. T. Ivanauskas 1923, E. Račiūnas 1924, K. Markevičius 1925. LDS moterys reiškėsi dviračių sporte (St. Maliauskaitė), šaudyme (Ivanauskienė, Pacevičiūtė) ir krepšiny laimėjo žaibo turnyrą Kaune 1931.

K.Mrk.

Lietuvos Ekonomistas neperiodinis prekybos ir pramonės laikraštis, ėjęs nuo 1933 VI 1 vietoj 1928 įsteigto Ekonomisto, tęsdamas jo leidimo metus. Red. ir leidėju iš pradžių rašėsi Juozas Žiūra, 1936 Ant. Pakarklis. 1936 gale buvo pasirodę 38 nr.

Lietuvos Ekonomistų Draugija (anksčiau — sąjunga) žr. Ekonomistų Draugija.

Lietuvos Eksportas akc. b-vė, įsteigta Kaune 1927 X 14. Įstatai paskelbti 1928 IV 18 (Vyr. Žin. nr. 270/1747). Juos pasirašė finansų m-jos įgaliotinis J. Vaitekūnas, Pieno Centro atstovai J. Glemža ir Tallat-Kelpša, Lietuvos pieno perdirbimo b-vių s-gos atstovas J. Valatka ir dar (kaip privatūs asmenys) Jonas Glemža, Jonas Valatka ir D. Trimakas. Pagrindinis kapitalas 750.000 Lt.: 750 vardinių akcijų po 1000 Lt. Įstatuose nusakytas tikslas: teikti gy-

vulių ir paukščių produktus užsienio ir vidaus rinkai, kelti gyvulininkystę, tinkamai tvarkant jų produktų perdirbimą, prekybą ir eksportą. L.E. pastatė Klaipėdoje didelius ir modernius šaldytuvus, kuriuose eksportiniai produktai buvo sandėliuojami, kontroliuojami ir pakraunami eksportui. Eksportavo raguočius, kiaules, mėsą, piautus paukščius ir kt., daugiausia Maisto, gaminius. Apie 1930 šaldytuvai buvo perleisti eksploatuoti Maistui.

L.E. steigti finansinį pagrindą sudarė Lietuvos kooperatyvų centrų gratifikacijos, kurios buvo gaunamos iš tų centrų produktus importuojančių įmonių. Ilgainiui gratifikacijų susidarė apie 700–750.000 Lt. Dėl kai kurių priežasčių (komercinės paslaptys) kooperatyvų centrai nenorėjo gratifikacijomis gautų sumų rodyti balansuose ir pelno ir nuostolio apyskaitose. Jos buvo laikomos atskiruose depozituose. Eksportui vis didėjant, iškilo reikalas steigti atskirą b-vę eksportuojamų gėrybių paruošimui, draudimui ir transportui tvarkyti. Tuos uždavinius ir pasiėmė L.E., savo veikla sukoncentravęs Klaipėdos uoste, kitų, įstatuose numatytų, tikslų nesistengdamas realizuoti. Jais rūpinosi kooperatyvų centrai, investavę gratifikacines sumas į L.E.

P.Jn. ir J.Ppl.

Lietuvos Elektros Stočių Akcinė Bendrovė Elektra pradėjo veikti 1937 XII 17, kai susisiekimo ministras jos vyr. direktoriumi paskyrė inž. Pr. Drąsutį. Steigiamasis susirinkimas, sušauktas 1938 II, valdybos pirm. išrinko Vc. Birutavičių. Kapitalo buvo numatyti 6 mil. litų (1940 kapitalas buvo 4 mil. litų). Vykdant Energijos komiteto numatytą planą, buvo pastatyta ir pradėta eksploatuoti Radviliškio ir Rekyvos durpynų įmonės, pastatyta nauja Rekyvos elektros stotis su transporto linija ir pastotimis aptarnauti Kuršėnams, Šiauliams, Radviliškiui, Šeduvai ir Panevėžiui. Užėję rusai b-vę nacionalizavo; vokiečiai ją buvo įjungę į Energieversorgung Ostland G.m.b.H.

Lietuvos Energijos Ūkiui ir Žemės Turtams Tirti Komitetas žr. Energijos Komitetas.

Lietuvos Esperantininkų Sąjunga buvo įkurta Kaune 1919 XII 10 daugiausia prel. A. Dambrausko - Jakšto, vėliau ilgamečio d-jos pirmininko, iniciatyva. Iš pradžių jos veikla daugiausia reiškėsi Kaune, kur dar prieš I pas. karą veikė Kauno esperantininkų d-ja. Buvo daromi savaitiniai pobūviai su muzikine programa inž. P. Medemo (Kauno skyriaus pirm. ir atstovas Pasaulinėj esperanto s-goj), o po jo mirties prel. A. Dambrausko-Jakšto bute. Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais įsisteigė nemaža skyrių ir provincijoj: Šiauliuose, Panevėžy, Marijampolėj, Kėdainiuose, Jonišky, Žagarėj, Ukmergėje, Klaipėdoje. 1922–26 ir (iš naujo 1934 persiorganizavusi) nuo 1935 sąjunga leido žurnalą Litova Stelo (žr.), kuris buvo siuntinėjamas į visą pasaulį; iš jo nemaža žinių apie Lietuvą patekdavo tarptautinėn viešumon. Tada pasauly mažai žinomai Lietuvai daug patarnavo ir 1923 išleistas liet. prozos ir poezijos almanachas Litovo Almanako. Sgą rėmė užsienio reikalų m-ja (ypač A. Voldemaras, pats mokėjęs esperanto k.). Vėliau įvairūs esperantininkai, be esperanto k. žodynėlių ir vadovėlių, išleido ir daugiau lietuvių kūrybos esperantiškai. Daugelį metų esperanto kalbai populiarinti vesti kas savaitę radijo pusvalandžiai. Veikė švietimo m-jos kontroliuojami esperanto k. kursai (lektorė B. Dvarionaitė), išleidę kelias laidas Kaune, Šiauliuose, Marijampolėj, Panevėžy ir kt. 1938 sušauktas Pabaltijo esperantininkų kongresas Kaune. Apskritai lietuvių esperantininkų sąjūdy yra reiškęsi be suminėtųjų dar A. Klimas, St. Tijūnaitis, J. Mačernis, keliauninkas A. Poška-Paškevičius, Pulgis Andriušis, P. Lapienė, Pr. Enskaitis, B. Giedra, E. Medonis-Medišauskas, prof. V. Ruokis, J. Lazauskas, doc. J. Dagys, Vl. Butkus, L. Kalvelis, A. Prapuolenis, lenkų gimn. dir. Opulskis ir kt.

Lietuvos Evangelikių Moterų Sąjunga įregistruota Biržuose 1930 VII 31, veikė ligi bolševikų okupacijos, jungdama ev.-reformates. Steigėjos K. Šepetienė ir O. Mikelėnienė. Veikė 5 skyriai. 1940 s-gos sąmata buvo išaugusi ligi 10.000 lt. S-ga rūpinosi senelių prieglaudomis, turėjo vaikų darželį (tvarkomą pagal Montessori sistemą), rengė mergaitėms šeimininkavimo kurselius, talkino parapijų vadovybėms.

Lietuvos Evangelikų Kelias, laikraštis, žr. Kelias (4).

Lietuvos Farmaceutas 1933 II 28 Kaune pasirodęs ir po 2–3 nr. sustojęs žurnalas. Leido Lietuvos farmaceutų tarnautojų sga (įregistruota 1932 IV 30), red. M. Barkauskas.

Lietuvos Farmaceutų S-ga veikė Kaune 1920–40. Sąjungą įkurti buvo nutarta Lietuvos farmacininkų kongrese 1920 III 14–16 (rengimo komiteto pirm. P. Raudonikis, sekr. J. Makauskis), kuriame dalyvavo 133 farmacininkai. Kongreso išrinktas komitetas iš Stp. Nasvyčio, J. Makauskio, P. Raudonikio, P. Rozenbliumo ir J. Valentinavičiaus parengė įstatų projektą ir 1920 vidury je sušaukė platesnį pasitarimą s-gos steigimo reikalu. Pasitarimas įstatams įregistruoti išrinko komisiją: J. Matulaitį, K. Mažoną, J. Meškauską, Stp. Nasvytį ir J. Valentinavičių. S-ga buvo įregistruota 1920 XII 2. S-ga rūpinosi profesiniais farmacininkų reikalais, ruošė farmacijos įstatymus ir memorandumus ir teikė vyriausybei; atstovavo farmacininkams farmacijos kolegijoje, veikusioje prie farmacijos skyriaus; skyrė premijas VDU stud. farmacininkams už surinktus vaistinių augalų herbariumus; rėmė pinigais VDU stud. farmacininkų d-jos biblioteką; su vaistininkų d-ja nuo 1923 leido Farmacijos Žinias (žr.). S-gai pirmininkavo provizoriai Pajaujis, Stp. Nasvytis, S. Bucevičius, P. Staugaitis, Pr. Stakelė, J. Žemaitis. *J.Mk.*

Lietuvos Filatelistas Lietuvos Filatelistų D-jos (įregistruotos Kaune 1924 VI 24) mėnesinis leidinėlis, pasirodęs 1924 X ir po kelių nr. sustojęs. Red. rašėsi prof. E. Volteris.

Lietuvos Filharmonijos Draugija žr. Filharmonija.

Lietuvos Fizinio Lavinimosi Sąjunga (stp. LFLS), įkurta Kaune 1920, save kildino iš nepriklausomos Lietuvos pirmosios sporto organizacijos Lietuvos Sporto S-gos, įregistruotos Kaune 1919 VII 24 ir pirmininkautos Jono Sližio. LFLS įstatus kaip steigėjai pasirašė J. Sližys, Stp. Garbačiauskas, K. Dineika ir Vyt. Bagdonavičius, S-goj, be jų, reiškėsi Stp. Darius, gen. J. Bulota ir jo sūnūs Vytautas ir Kęstutis, E. Kubiliūnaitė-Garbačiauskienė, J. Gališauskas, J. Stanelis, P. Arminas, V. Balčiūnas, D. Žilevičius, M. Bankauskas, K. Bočkus, J. Grigalauskas, K. Markevičius, J. Kundrotas, K. Petruškevičius, Č. Butkys, R. Marcinkus, J. Navakas, P. Brazaitis, N. Čerekas (ilgą laiką gen. sekr.), J. Ambajus, H. Legnikas, V. Stakniūnas ir kt. Buvo steigiami skyriai ir provincijoj. Iš viso jų yra buvę 26. 1939 veikė 3 skyriai Kaune (Kauno skyriaus klubas, Tauras ir Kipras) ir po 1 skyrių Biržuose, Jonavoje ir Vilniuje. LFLS 1922 Kaune, Vytauto kalne, įrengė sporto aikštę, ilgą laiką buvusią ir visos Lietuvos sporto reprezentacine vieta (1929 ši aikštė buvo iš LFLS nusavinta ir joje įrengtas valstybinis stadionas ir vėliau Kūno Kultūros Rūmai). S-ga kurį laiką yra leidusi Lietuvos Sportą (žr.). LFLS spalvos buvo geltona-žalia. Be narių sportininkų, s-ga turėjo garbės narius ir narius rėmėjus (1927-31 sudėjusius s-gai per 50.000 lt.). Žymesni rėmėjai buvo K. Petrauskas, J. Lapėnas, J. Vailokaitis, prof. V. Jurgutis, plk. B. Giedraitis. Garbės pirm. buvo gen. J. Bulota. S-gai pirmininkavo J. Sližys, kpt. Stp. Darius, mjr. J. Stanelis, P. Brazaitis, J. Navakas, Č. Butkys.

LFLS kultivavo visas Lietuvoj praktikuotas sporto šakas, daugely jų būdama pionierė. F u t b o l e s-gos vienuolikė buvo Lietuvos pirmenybių nugalėtoja 1922, 1923, 1927 ir 1932. Žymesni futbolininkai: Stp. Darius, V. Stašinskas, V. Bartuška, J. Juozapaitis, Čepėnas, D. Žilevičius, Stp. Garbačiauskas, P. Janulevičius, V. Abramikas, T. Šliogeris, V. Matulevičius, A. Škėma, A. Bulvičius, M. ir A. Bankauskai, N. Čerekas, R. Marcinkus, A. Lingys, J. Kymontas, J. Baliulevičius, V. ir D. Ilgūnai, Art. Andriulis, A. Cenfeldas, St. Paberžis, Vl. Dzindziliauskas ir kt. B e i s b o l a s buvo pradėtas Lietuvoj žaisti Stp. Dariaus iniciatyva 1922; tais metais pravestose pirmenybėse laimėjo LFLS, triskart įveikusi karo aviacijos komandą; vėliau beisbolas nebebuvo žaidžiamas. K r e p š i n y j e LFLS vyrai laimėjo Lietuvos pirmenybes 1924, 1926 ir 1927 (žymesni to meto LFLS žaidėjai: St. Kumpis, P. Janulevičius, A. Bulvičius, V. Abramikas, A. Heningas, nuo 1934 — A. Andriulis, Pr. Mažeika, L. Petrauskas, V. Šodė, Č. Daukša, Pr. Lubinas (JAV lietuvis). LFLS moterys pirmavo Lietuvos pirmenybėse 1922–39, išskyrus 1925 (laimėjo Kovas) ir 1928–33, kai krepšinis buvo mažai žaidžiamas. Buvo iškovota pirma vieta Lietuvos tautinėj olimpiadoj 1938 (J. Dzindziliauskaitė-Jazbutienė, P. Radziulytė-Kalvaitienė, St. Markevičienė, A. Marcinkienė, G. Miuleraitė, Survilaitė, Žiginskaitė). Pagrindinį Lietuvos penketuką tuo metu sudarė, išskyrus LGSF narę Vailokaitytę, LFLS narės: S. Astrauskaitė, Jazbutienė, Markevičienė ir Miuleraitė (pastaroji Romos Gazetta della Sport buvo pripažinta geriausia Europos krepšininke). Be paminėtųjų, pažymėti-

nos dar šios įvairaus meto LFLS krepšininkės: A. Bulotaitė, M. Bieliauskaitė, E. Eimaitytė, B. Matulaitytė, V. Steponaitytė, M. Vaiciekauskaitė, V. Makūnaitė, B. Motiejūnaitė ir kt. Lengvojoj atletikoj LFLS buvo pradininkė: surengė pirmąsias Lietuvoj pirmenybes Kaune 1921 ir 1922, abukart jas laimėdama. LFLS ir vėliau įsikūrusi LGSF buvo tos organizacijos, kurios išugdė lengvąją atletiką. Žymesni LFLS lengvaatlečiai ir lengvaatletės: T. Šliogeris, Klungevičius, A. Bulvičius, Dobrega, Teišerskis, P. Radziulytė, V. Steponaitytė, M. Senkus, Dobertas, Bačinskas, K. Bulota, Vl. Bakūnas, Gavėnas, Br. Keturakis, Bieliūnas, J. Dzindziliauskaitė, A. Šimanas, M. Vaiciekauskaitė ir kt. Žiemos sporte, K. Bulotai vadovaujant, 1922 buvo suorganizuota pirmoji Lietuvoj ledo rutulio komanda, kuri buvo Lietuvos meistru 1926–28 ir 1935–39. Šioj srity pasižymėjo: A. Bankauskas, V. Matulevičius, Strazdas, V. Baltuška, H. Kemeklis, A. Racevičius, A. Bulvičius, Stp. Darius, K. Bulota, H. Petrauskas, A. Kuzmickas, J. Grigalauskas, M. Surkevičius, H. Ganusauskas, J. Pimpė, Petokas. Greitasis čiuožimas buvo pradėtas Lietuvoj irgi LFLS pastangų dėka; šią sritį organizavo ir joj pasižymėjo K. Bulota. Dailiajame čiuožime LFLS ilgai atstovavo L. Zeikus, ilgametis Lietuvos meistras. Plaukymas buvo pradėtas plačiau kultivuoti įsteigus LFLS-Kipro klubą (pirm. K. Bočkus); šioj srity reiškėsi A. ir B. Kuzmickai, J. Kuzmickaitė, J. Astrauskas, S. Astrauskaitė, Z. ir I. Kumfertaitės, A. Kostkevičius, Čerškus, Maziliauskas, Vaitkūnaitė, Šimonytė, Bagdonavičiūtė. Bokse LFLS pionieriai buvo Stp. Darius, V. Bartuška, J. Pyragius, V. Tarvydas. Lietuvos meistrai buvo V. Byla 1924 ir A. Škėma 1926. Lietuvos tautinėj olimpiadoj 1938 LFLS-Kipro nariai laimėjo pirmas dvi vietas musės (J. Žemaitis, J. Koira) ir gaidžio svory (Al. Vaiciekauskas, M. Brizgys). Dviračių lenktynes 1922 laimėjo LFLS narys K. Bulota; vėliau s-gos eilėse buvo J. Gedminas, V. Severinas ir 1938 tautinės olimpiados laimėtojas J. Pimpis (25 km). Imtynių Lietuvos meistru 1925–26 buvo Pankovas. Sunkumų kilnojime Lietuvos meistrai 1925–26 buvo V. Tarvydas ir šiauliškiai F. Kavaliauskas su Jarošu. 1938 tautinėj olimpiadoj pirmas vietas laimėjo A. Balčius (vidutinio svorio) ir P.

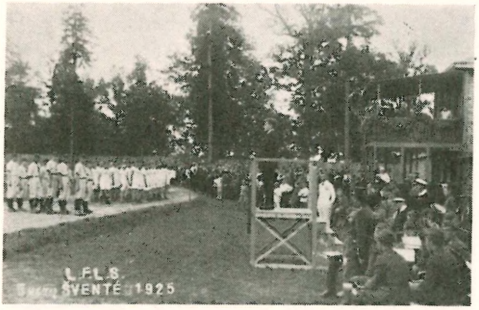

LFLS penkerių metų veiklos iškilmės Kaune 1925. Estradoj kalba Kl. Prielgauskas, Lietuvos sporto lygos pirm. Kiek toliau nuo jo kpt. Stp. Darius (baltais drabužiais)

Platkauskas (sunkaus svorio), o B. Černiauskas antrą vietą (lengvo svorio). Šaudymo (mažojo kalibro šautuvų) Lietuvos 1926 pirmenybes laimėjo inž. Tuskenis. LFLS nariai D. Žilevičius ir L. Abramavičius buvo Lietuvos šachmatų veteranai. LFLS Lietuvoj pradėjo ir plačiai kultivavo stalo tenisą (ilgametis Lietuvos meistras Dzindziliauskas, Remeikis, Adamavičius, Tėvelis, Meilus, Bulzgys, Karalius ir kt.).

LFLS nuopelnai Lietuvos sportiniam gyvenimui yra žymūs. Būdama pirmoji sporto organizacija, ji buvo ir sportinės spaudos pionierė, 1922 pradžioj išleisdama žurnalą Lietuvos Sportą ir pirmąsias krepšinio ir lengvosios atletikos taisykles (krepšinio taisykles savo lėšomis išleido LFLS narys Stp. Darius). LFLS pastangomis buvo sukurtos Lietuvos sporto (1922) ir futbolo lygos (1924).

LFLS pirmoji užmezgė santykius su užsieniu, pradėjusi žaisti su latviais bei estais ir Lietuvon pasikvietusi čekų, austrų, vengrų ir vokiečių komandas. *N.Č.*

Lietuvos Foto Mėgėjų Sąjunga įsteigta 1933 (įregistruota 1932 XII 27, steigiamasis susirinkimas 1933 I 15) po sėkmingai surengtos jos iniciatoriaus P. Babicko savo nuotraukų parodos. Steigėjai: mjr. A. Ardickas, agr. J. Ardickas, P. Babickas, A. Giedraitis, prof. S. Kolupaila, K. Laucius, V. Uždavinys, dail. A. Varnas ir kt. S-ga leido Foto Mėgėją (red. P. Babickas, vėliau A. Giedraitis). Buvo ruošiamos sąjungos narių foto parodos (Kaune 1933, 1935, 1936, 1937, 1938 ir 1939, Šiauliuose 1935, Klaipėdoje 1937, Vilniuje 1940). Už geriausias nuotraukas buvo skiriamos premijos. 1938 V 1–15 Kaune surengta tarptautinė

Foto paroda Kaune

foto paroda (65 dalyviai su 219 nuotraukų, iš kurių 35 užsieniečiai su 80 nuotraukų iš Čekoslovakijos, Šveicarijos, JAV, Vengrijos, Jugoslavijos ir Bulgarijos). S-ga parūpino Lietuvos vaizdų Paryžiaus tarptautinei parodai 1937, kurioje eilė narių gavo aukso medalius. Savo parodomis s-ga žymiai pakėlė foto mėgėjų kultūros lygį: keli nariai (K. Laucius, P. Karpavičius, K. Daugėla) laimėjo premijas tarptautiniuose konkursuose. S-gai vadovavo prof. S. Kolupaila, K. Laucius, mjr. O. Milaševičius ir kt. Reikalų vedėjas buvo V. Augustinas. S-ga uždaryta okupantų 1940.

Lietuvos Futbolo Lyga veikė Kaune 1924–32 ir jungė visas tuometines sporto organizacijas, kultivavusias futbolo žaidimą. Lygos iniciatoriai buvo V. Balčiūnas (pirmasis pirm.), Stp. Garbačiauskas, Stp. Darius ir kt. Lyga nustojo veikusi 1932, išleidus Kūno kultūros įstatymą, ir savo darbą perdavė naujai įkurtai Kamuolio žaidimų s-gai (žr.).

Lietuvos Gailestingųjų Seserų Sąjunga žr. Medicina.

Lietuvos Gaisrininkas mėnesinis ugniagesių žurnalas Kaune 1923 V — 1932 XII. Įsteigė ir iš pradžių red. Domininkas Siemaška. Kai redaktorius ir redakcijos nariai Liudas Gira su Aleksandru Ružancovu suorganizavo Kaune I Lietuvos ugniagesių kongresą 1924 V, kuris ir įsteigė Lietuvos ugniagesių organizacijų s-gą, žurnalo leidimą perėmė ši s-ga. Ats. red. buvo s-gos pirm. inž. Vl. Skardinskas, o faktinis red. Leonas Malachas. Žurnale buvo išspausdinta D. Siemaškos knyga Gaisrų gesinimo taktika (išėjusi ir atskirai), daug svarbių ugniagesybos straipsnių. Susidarius sunkumams atskirai L.G. leisti, jis buvo prijungtas prie Savivaldybės (žr.) ir red. A. Ružancovo. Vėliau žurnalas vėl atgijo, bet pakeitė vardą į Ugniagesį, pradėtą leisti nuo 1933 pradžios.

Lietuvos Galvijų Auginimo ir Kontrolės Ratelių Sąjunga (anksčiau buvusi Lietuvos Centrinė Galvijų Kontrolės Sąjunga) žr. Galvijų kontrolė.

Lietuvos Gamtininkų Draugija įsikūrė Kaune 1934. Nariais buvo universiteto ir aukštesniųjų m-lų mokomasis personalas. Pirmininkavo V. Čepinskis, L. Vailionis, A. Purėnas ir J. Dagys. 1936–40 d-ja leido žurnalą Gamtą (žr.). Prie d-jos veikė matematikų sekcija (apie 30 narių), kuriai pirmininkavo Viktoras Biržiška, vėliau dr. A. Juška. Sekcija du kartus per metus suruošdavo pranešimus (Vk. Biržiškos, B. Kodačio, dr. P. Katiliaus, dr. O. Stanaičio ir kt.) su diskusijomis. L.G.D. tęsė darbą, nors ir silpnai, ir užėjus okupacijoms. 1944 buvo imtasi Gamtos žurnalo atgaivinimo: numeris buvo surinktas, bet nespėtas atspausti.

Lietuvos Garlaiviai, sutrumpintai vadinta L i e t g a r, akcinė b-vė, įsteigta 1928. Pagrindinis jos organizatorius buvo inž. T. Reingardas. B-vę finansavo prancūzų bankininkas Ruf. Laivai: ‚Klaipėda' (1500 t) ir ‚Palanga' (1000 t) buvo nupirkti iš Bremerhaveno laivų savininko Schuchmanno, kuris pasidarė kartu ir b-vės dalininku, nes b-vė nepajėgė už laivus sumokėti visos pirkimo sumos. Nupirktieji laivai buvo aprūpinti lietuviškomis įgulomis ir pirmą kartą atplaukė Klaipėdon 1929 I 22: ‚Palangai' kapitonu vadovavo pats b-vės organizatorius inž. T. Reingardas, o ‚Klaipėdai' — Azguridis (gruzinų jūrų karininkas). B-vės valdybos pirm. buvo gen. S. Žukauskas. B-vės laivai plaukiojo pasipuošę lietuviškąja trispalve, bet krovinio ieškojo ir plaukiojo po visus Europos kraštus, išskiriant Viduržemio jūrą. Iš pradžių b-vė veikė labai gerai. Tik ‚Palangos' laivas 1929 davė apie 150.000 lt. gryno pelno. Buvo manoma pirkti naujų laivų, bet užėjęs pasaulinis ūkinis nuokrytis viskam pastojo kelią — b-vė pradėjo nustoti darbų ir 1932 likvidavosi. *L.Drg.*

Lietuvos Garlaivių Akcinė Bendrovė buvo M. Yčo, dr. J. Šliūpo ir kt. suorganizuota nepriklausomos Lietuvos pradžioje, dr. J. Šliūpui apie 1919 JAV lietuviuose sutelkus apie 50.000 dol. Likvidavosi 1928. Balansas 1928 I 1 buvo 367.676,03 lt., iš kurių garlaivių 209.000 lt. sumai, nuostolio 85.146,67 lt.

Lietuvos Gelbėjimo Fondas šalpos organizacija, sudaryta 1914 VIII Susivienijimo Lietuvių Amerikoje (SLA) Kankinių Šelpimo Komisijos (V. K. Račkauskas, dr. A. K. Rutkauskas ir V. Šlekys) rūpesčiu. 1914 X 3 suskilus Amerikos lietuvių II visuotiniam seimui Brukline ir ‚pirmeiviams bei neprigulmingiems' įsteigus Lietuvių Tautiškąją Partiją (žr.), L.G.F. šios partijos buvo sau prisiskirtas. Bijodama skilimo jau saviškių tarpe SLA vadovybė L.G.F. aukas skubiai išsiuntė Lietuvių Mokslo D-jai nukentėjusių dėl karo šalpai (868,20 dol.), o tuščio ir, tartum, jau uždaryto, fondo vardą atidavė ‚tautiečiams', kurie 1914 XI 26 fondą prikergė prie savo anksčiau sudaryto Lietuvos autonomijos fondo (žr.). L. G.F. vadovybėje buvo dr. J. Šliūpas, V. K. Račkauskas, J. Sekevičius, Pr. Bajoras ir kt. 1916 IV iš Petrapilio atvykęs adv. A. Bulota bandė dr. J. Šliūpą prikalbinti, kad L.G.F. prijungtų prie socialistinio Lietuvos šelpimo fondo. J. Šliūpas fondų sujungimo reikalą perdavė A.L.T. Sandarai, nuo kurios L.G.F. tuo metu priklause. Sandara palaikydama bendrinę Lietuvių d-ją nukentėjusiems nuo karo šelpti (Vilniuje ir Petrapilyje), A. Bulotos siūlymą atmetė ir toliau rinko lėšas L.G.F. (važinėjo M. Šalčius, Martus ir kt.). L.G.F. atstovai (J. Šalčius, S. Bulota ir P. Kamarauskas) dalyvavo Wilkes-Barre, Pa., 1916 VIII 17 lietuviškųjų organizacijų suvažiavime Lietuvių Dienos (žr.) reikalu. Kai šiame suvažiavime buvo sudarytas (Amerikos) Lietuvių centrinis komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti (žr.), L.G.F. jam paskolino 1500 dol. organizuoti Lietuvių Dienai. Šiame komitete, sudarytame iš 6 katalikų ir 6 vidurio srovės atstovų, vidurio srovė vieningai dirbo su katalikais ir buvo prieš socialistų siūlymą, kad Lietuvių Dieną aukos būtų renkamos ir skirstomos ne bendrai, o atskirų fondų (pagal sroves). Pravedus Lietuvių Dieną (1916 XI 1), katalikai iš jos centrinio komiteto pasitraukė (išskyrus komiteto pirm. adv. J.S. Lopatto), nes ji sudarant buvo nustatyta, jog šio komiteto ‚užduotimi būtų surengti vien Liet. Dieną'. Tačiau 1917 I 15 komitetas nutarė ir toliau veikti, katalikams pasitraukus. Šiam komitetui perėjus į vienos vidurio srovės (sandariečių) rankas, L. G. F. tapo jam visai gretimine organizacija. Todėl 1917 VII 12 L.G.F. įsiliejo į (Amerikos) Lietuvių centrinį komitetą nukentėjusiems nuo karo šelpti, jo vadovybėj gaudamas 4 vietas (iš 12). L.G.F. iki 1916 X 1 surinko 11.971,32 dol., iš jų 4342,93 dol. pasiuntė į Vilnių (Basanavičius, Šimkus, Smetona, M. Biržiška, J. Šaulys ir J. Vileišis) ir 3634,71 dol. (P. Leonas, F. Bortkevičienė) į Maskvą. 1916 R. Karužos kelionei į Europą L.G.F. buvo išleidęs 500 dol.

Susivienijimo Lietuvių Amerikoj kalendorius 1917, 1918 ir kt.

Lietuvos Generalinės Srities K(riminalinės) P(olicijos) Žinios vardas, kuriuo vokiečių okupacijos metu Kaune nuo 1942 XII ėjo ieškojimų biuletenis, anksčiau vadinęsis Kriminalinės Policijos Žinios (žr.). Leido Saugumo policijos ir SD vadas Kaune.

Lietuvos Geografinė D-ja veikė Kaune 1934–40. Iniciatorių susirinkimas įvyko 1933 V 23 ir pavedė K. Pakštui, S. Kolupailai ir J. Dalinkevičiui parengti įstatus. D-ją įregistravus 1934 I 9, steigiamasis susirinkimas įvyko 1934 I 26. Visą laiką d-jai pirmininkavo K. Pakštas, kol 1939 vasarą jam išvykus tas pareigas perėmė S. Kolupaila. Valdybos nariais buvo K. Arris, S. Kolupaila, J. Dalinkevičius, A. Bendorius, K. Bieliukas, Č. Pakuckas, inž. A. Krikščiūnas ir kt. D-jos tikslas buvo organizuoti kraštotyros darbus, tobulinti geografijos mokymą mokyklose ir skatinti geografinių žinių įsigijimą bei skleidimą. D-ja kas mėnuo universitete rengė viešas paskaitas, o vasaros metu — po vieną ekskursiją geografijos mokytojams ir mėgėjams. Buvo palaikomi santykiai su užsienio geografais; d-jos pakviesti, skaitė paskaitas S. Erixon, A. Lindblom ir kt. Narių buvo apie 30–40. Prie d-jos veikė dar atskira akademinė sekcija, jungusi geografijos ir jai artimų mokslų studentus. 1938 IX 16–18 Kaune sušauktas pirmasis geografų kongresas, kuriame paskaitas skaitė K. Pakštas, S. Kolupaila, Vl. Viliamas, Č. Pakuckas, P. Šivickis ir A. Bendorius. Kongreso darbai buvo išspausdinti Kosme (XIX t.), kurį d-ja laikė savo organu. Kongresas buvo baigtas ekskursija į Dzūkiją. Kongrese da-

lyvių buvo apie 100. 1940 ruoštas antras kongresas, bet dėl okupacijos, nutraukusios d-jos veiklą, nebegalėjo įvykti.

Lietuvos gydytojų organizacijos (bendrosios ir specialiosios) žr. Medicina.

Lietuvos Gimnastikos ir Sporto Federacija (stp. LGSF) įkurta 1922 V 17 K. Dineikos ir dr. J. Ereto. Tai buvo antroji lietuvių sporto organizacija po LFLS. Pradžioje LGSF buvo trilypė organizacija, kurią sudarė ateitininkų ir pavasarininkų sporto sekcijos ir savarankiški LGSF klubai. Vėliau, 1932 išleidus Kūno kultūros įstatymą, LGSF turėjo persiorganizuoti į vienalytę sporto organizaciją. Nuopelnai ypač dideli yra lengvojoj atletikoj. Ji pirmoji iškėlė racionalios kūno kultūros principą. Būdama masinė sporto organizacija (per 80 skyrių), ji plačiai apėmė Lietuvos jaunimą. Be sporto sekcijų ateitininkų ir pavasarininkų organizacijose, buvo įkurta beveik visuose didesniuose mst. savarankiški LGSF klubai. Pirmasis LGSF klubas įkurtas Kaune 1922, vardu ‚Alkis' (pirm. kpt. A. Pridotkas). Vėliau Kaune įkurta dar 4 LGSF klubai: akad. sporto klubas Achilas (1922 XI 14), akad. moterų sporto klubas Gražina (1926), vyrų Vytis ir moterų Živilė. Provincijoj žymesni LGSF klubai įsikūrė: Marijampolėj, Telšiuose, Šiauliuose, Panevėžy, Utenoj, Ukmergėj, Vilkaviškyje, Kybartuose, Šakiuose, Prienuose, Linkuvoj, Mažeikiuose, Raseiniuose, Kėdainiuose, Rokišky ir kt. Plėsdama savo veiklą, LGSF rengė sporto šventes: Kaune, Marijampolėj, Šiauliuose, Panevėžyje ir kt. 1924 pavasarininkų jubiliejinio kongreso metu Šiauliuose surengė sporto šventę, kurioje dalyvavo per 400 sportininkų. 1927 Palangoje per ateitininkų reorganizacinę konferenciją ir Kaune per pavasarininkų kongresą vėl buvo surengtos didelės sporto šventės. Be sporto švenčių, LGSF rengė daugybę sporto kursų, kur buvo paruošiami klubams instruktoriai. LGSF sėkmingiausias sportinės veiklos tarpas buvo nuo įsisteigimo iki 1928. Vėliau organizacijos veikla žymiai susiaurėjo (kurį laiką veikė tik Kauno, A. Panemunės ir Šiaulių klubai). Nuo 1937 LGSF veikla vėl žymiai pagyvėjo, ir tuo laiku jau turėta 8 klubai. Atgavus Vilnių, ten buvo įkurtas stiprus LGSF klubas. Bolševikų okupacijos nutrauktą veiklą LGSF vokiečių okupacijos metu vėl greitai atkūrė. Be Kauno ir Vilniaus atsikūrusių klubų, greitai klubai įsisteigė: Vilkavišky, A. Panemunėj, Šiauliuose, Raseiniuose, Jonišky, Ukmergėj, Panevėžy, Kėdainiuose, Kybartuose, Birštone, Ašmenoj ir kt. Daug LGSF eilėse išaugusių sportininkų ir dadar sutinkami pavergtosios Lietuvos aktyvių sporto dalyvių eilėse. 1942 švęsdama savo 20 metų sukaktį, LGSF surengė Kaune didžiulę jubiliejinę sporto šventę (be LGSF klubų dalyvavo visi Kaune veikiantieji sporto vienetai) ir išleido jubiliejinį leidinį ‚LGSF 20 m.', redaguotą A. Keturakio. Pirmasis LGSF pirmininkas buvo K. Dineika (ligi 1927 galo), vėliau pirmininkavo: J. Kudirka, B. Bučinskas, prof. B. Vitkus, dr. Pr. Padalskis, P. Venclova; gen. sekr. 1942–44 buvo adv. A. Keturakis. Kauno klubui vadovavo: J. Kudirka, inž. A. Bistrickas, dr. G. Valančius, K. Balta, adv. S. Balčiūnas, Vilniaus klubui — adv. A. Juknevičius ir L. Palevičius. Kiti žymūs LGSF darbuotojai buvo: K. Kleiva, Vl. Taučikas (bolševikų nukankintas Vilniaus kalėjime), Inčiūra, K. Steponaitytė-Marijošienė, O. Norušytė, P. Balčiūnas, A. Valavičius (bolševikų nukankintas antrosios okupacijos metu), P. Kimbris, J. Dėdinas, J. Kazickas, K. Zupka ir kt. LGSF išleido daug sportinės literatūros (K. Dineikos ir dr. J. Ereto) ir ligi 1930 leido laikraštį ‚Jėgą ir Grožį'.

LGSF pirmoji iškėlė mintį atgaivinti mūsų tautinius žaidimus ir juos pritaikyti sportuojančiam jaunimui. Pirmas toks žaidimas buvo Vilniaus ripka, seno lietuvių mėgiamo žaidimo stilizavimas. Didelių nuopelnų LGSF turėjo lengvojoj atletikoj, jos išpopuliarinime visoje Lietuvoje. LGSF daug kartų buvo šios šakos Lietuvos nugalėtoja; laimėjo Kauno miesto pereinamąją dovaną; 1927 pirmą kartą laimėdama Lietuvos lengvosios atletikos pirmenybes Klaipėdoje, sulaužė vokiečių dominavimą šioje sporto šakoje. LGSF eilėse išaugo visa eilė geriausių Lietuvos lengvaatlečių: St. Šačkus, J. Kudirka, A. Liūdžius, V. Ražaitis, A. Tamulynas, Ad. Akelaitis, Ad. Ašmonas, J. Vabalas, V. Kačergis, Inčiūra, A. Ožinskas, Alf. Vietrinas, Urbonas, Galinis, Žemaitis, A. Ignaitis, V. Ignaitis, K. Balta, V. Adamkavičius ir kt. Krepšinis buvo kultivuojamas nuo pat įsisteigimo, žaidžiamas ne tik Kaune, bet ir provincijoj, tiek vyrų, tiek moterų. Moterų krepšinio pradininkė buvo K. Steponaitytė-Marijošienė, pirmoji suorganizavu-

si ‚Saulės' mokytojų seminarijos moteris krepšininkes Živilės vardu. Kauno stud. ateitininkės turėjo savo krepšinio komandą ‚Gražiną'. 1938 įsijungus į LGSF eiles baigusių gimnazijas krepšininkių, LGSF moterų krepšinio komanda pasidarė viena stipriausių Lietuvoje. Čia tada žaidė: A. Vailokaitytė, E. Karnilavičiūtė, M. Balčiūnaitė, St. Augustinavičiūtė, Briedytė, O. Palionytė, Gavėnaitė ir kt. Vyrų krepšinis dar stipriau reiškėsi. 1924 Šiauliuose sporto šventėje dalyvavo 8 krepšinio komandos. 1929, 1932, 1933 LGSF buvo Lietuvos krepšinio meistras. Ypač krepšinio žaidimas sustiprėjo po 1938 ir vok. okupacijos metu, kada ir provincijoj buvo gerų krepšinio vienetų (Raseiniai, Joniškis, Ukmergė, Panevėžys). Žinomiausi LGSF krepšininkai: V. Kulakauskas (dabar Sov. Rusijos rinktinės dalyvis ir visasąjunginis treneris), P. Pimenovas, Žemaitis, Proscevičius, Tumaitis, Adomaitis, K. Brazauskas, J. Klimas, P. Vaitonis, Kudaba, Ad. Andriulis, Jankauskas, Luganavičius, Bendinskas ir kt. Futbolo žaidimą LGSF pradėjo organizuoti žymiai vėliau, 1927 įregistravo komandą B klasėje. Pagrindą tai komandai sudarė nuo 1924 veikusi pavasarininkų Pilies kuopos Vyčio komanda, suorganizuota K. Brazausko. Laimėjusi B klasės 1927 nugalėtojo vardą, LGSF komanda buvo 1928 perkelta į A klasę, kur vėl laimėjo meistro vardą ir pateko į Aukštąją lygą. Lietuvos futbolo meistro vardą LGSF laimėjo 1939. Tautinėje olimpiadoje 1938 LGSF futbole laimėjo II vietą ir sidabro medalį. LGSF futbolo komanda viešėjo Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, o kartu su KSS Olandijoje. Ypatingai atžymėtina LGSF viešnagė Lenkijoje, kur buvo sužaistos 6 rungtynės: Varšuvoje su Polonia 2 : 2, Lietuvos Brastoje 7 : 1, Balstogėje 5 : 0, Gardine 2 : 4 ir Vilniuje su Ridz-Smigly 5 : 2 ir 5 : 2. Šios dvejos pastarosios rungtynės buvo drauge ir lietuviško patriotizmo pakilimo šventė: jose buvo suvažiavę iš Vilniaus krašto per 700 lietuvių jaunimo. LGSF kvietėsi pas save garsesnes Vidurio Europos futbolo komandas (vengrų Kispest, čekų Slavija ir kt.). Beveik kasmet buvo žaidžiama su Pabaltijo futbolo vienetais. Daug nuopelnų LGSF futbolo komandos išugdymui turi St. Matulevičius ir A. Keturakis. Žymieji LGSF futbolininkai: J. Bužinskas, V. Jaškevičius, J. Klimas, Br. Galvičius, St. Skalskis, J. Znamenskas, J. Šlyžius, J. Paulionis, G. Kaminskas, K. Brazauskas (nacių areštuotas už pogrindžio spaudos spausdinimą ir išvežtas į Prancūziją, kur vėliau treniravo prancūzų komandas; dabar gyvena Naujorke), N. Antanavičius, Alb. Kaminskas, P. Apuokas, V. Deltuva, V. Juodis ir kt. LGSF pastangomis daugelis talentingų provincijos futbolininkų gavo progos iškilti pačiais geriausiais Lietuvos futbolininkais (pvz. B. Galvičius, J. Paulionis, broliai Danilevičiai, J. Šlyžius). Ledo ritulį LGSF pradėjo kultivuoti 1926. Pakaitomis su LFLS buvo Lietuvos meistras. Su Karaliaučium 1933 (tada Rytprūsių meistru) sužaidė 1 : 1. Žymieji LGSF ledo ritulio žaidėjai buvo: J. Klimas, K. Brazauskas, Dornas, Vl. Danilevičius, Zumeris, Znamenskas, A. Mačys, Jocys, Vl. Čepavičius, P. Čergelis, P. Apuokas ir kt. Slidžių sporte LGSF vaidino žymų vaidmenį ir 1940 surengtose Vilniuje Lietuvos pirmenybėse laimėjo I vietą. Žymieji slidininkai buvo: M. Garmus (nukankintas Sibire), Alf. Vietrinas, Jurgutis, Kelmas; moterų: I. Garmiūtė. Dailiojo čiuožimo LGSF atstovai: V. Ignaitis (ilgametis Lietuvos ir Pabaltijo meistras), Mickevičius, Milvydas, Gegeckas, moterų Dornaitė. Šachmatai pradėta kultivuoti 1932. 1933–34 tarpklubinėse Kauno pirmenybėse (ant 8-nių lentų) LGSF laimėjo II vietą iš 12 komandų. 1943 Vilniuje surengė I tarptautinį šachmatų turnyrą, kuriame be lietuvių dalyvavo estai ir latviai. Turnyrą laimėjo P. Vaitonis. Ypatingai plačiai šachmatais pradėta žaisti 1942-43. Žymieji šachmatininkai buvo: P. Vaitonis (Lietuvos meistras, 1951-52 ir 1957–58 Kanados meistras), Šimanauskas, Šiliūnas, A. Petreikis, Alg. Grigaitis, V. Rygertas, S. Balčiūnas, A. Keturakis ir kt. Vandens sporte plačiau pradėta reikštis tik 1940, kai buvo atgautas Vilnius ir gauta vienos buv. lenkų organizacijos jachtklubas.

A.Kt.

Lietuvos Gynėjas 1944 vasarą dar bolševikų neužimtoje Lietuvos daly 1944 VII 18 Simo Miglino įsteigtas ir redaguotas laikraštis, leistas Tėvynės Apsaugos Rinktinės; nuo 1944 VIII. L.G. vedamoji mintis buvo pasipriešinimas atslenkančiai bolševikų okupacijai ir lietuvių tautos laisvės siekimų užakcentavimas. Buvo spausdinama Telšiuose. Išėjo 5 nr., kurių paskutinis pasirodė 1944 IX 29.

Lietuvos Ginkluotosioms Pajėgoms Remti Organizacijų Sąjunga žr. Ginkluotosioms krašto pajėgoms remti sąjunga.

Lietuvos Gyventojai pirmojo 1923 IX 17 visuotinio gyventojų surašymo duomenys. Tekstas lietuvių ir prancūzų kalbomis. Centrinio statistikos biuro leidinys 1925, LXIX+311 psl.

Lietuvos himnas žr. Lietuva, Tėvyne mūsų.

Lietuvos Informacijos Biuras žr. Lietuvių Informacijos Biuras.

Lietuvos Intelektualinio Bendradarbiavimo Komisija žr. Lietuvos Tautinė Intelektualinio Bendradarbiavimo Komisija.

Lietuvos inžinierių organizacijos žr. Inžinierius.

Lietuvos Įstatymai sistematizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys, išleistas 1922, 1031 psl. Surinko A. Merkys, red. A. Kriščiukaitis. Jo tęsinys, tų pačių žmonių parengtas, pasirodė 1925, 904 psl. Plg. Lietuvos Novelos.

Lietuvos Istorijos Draugija įkurta Kaune 1929 V 6 (įregistravimo data). Steigėjai: A. Janulaitis (ilgametis pirm.), P. Tarasenka, K. Jablonskis, Vc. Biržiška ir Ig. Jonynas. D-jos tikslas — tyrinėti ir plėsti istorijos mokslą Lietuvoje, ypač atsižvelgiant į lietuvių tautos istoriją. Tam reikalui d-ja ruošė pasikalbėjimus, paskaitas, leido žurnalą Praeitį (žr.), kurio išėjo du tomai (I — 1930 ir II — 1933; III t. 1939 buvo surinkta gana didelė dalis). Be to, d-ja išleido K. Jablonskio veikalą Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje, I dalis (tekstai) 1941. D-jos iniciatyva 1938 IV 21 įsteigta istorijos mokytojų sekcija, kurios valdybą sudarė V. Daugirdaitė-Sruogienė, P. Spudas, K. Avižonis ir M. Krasauskaitė. *J.P.*

Lietuvos Jaunimas 1928 II Kaune prie Tautininkų Balso 7 (57) nr. pasirodęs savarankis priedas, Jaunosios Lietuvos organizacijos organas. Iš jo netrukus išaugo Jaunoji Karta (žr.).

Lietuvos Jaunimo Sąjunga liberalinio demokratinio jaunimo organizacija. Savo ideologija ji buvo giminiška valstiečiams liaudininkams ir studentams varpininkams. Pastarųjų veikėjai dažniausiai buvo ir LJS veikėjai, bet pati LJS buvo grynai kultūrinė organizacija.

LJS pradžia susijusi su 1910 pradėjusiu eiti mėnesiniu Lietuvos Ūkininko jaunimui skirtu priedu — Jaunimo laikraščiu. Šio laikraščio skaitytojai telkėsi į neoficialius

Lietuvos Jaunimo Sąjungos V visuotinis suvažiavimas Kaune 1927 VII 24–25

būrelius, kurių buvo gausu visame krašte. Jie rengė gegužines, vad. ‚lietuvių vakarus' (vaidinimus), klausė pranešimų ir paskaitų, platino lietuviškąją spaudą.

Nepriklausomoje Lietuvoje LJS įsisteigė 1922 I 5 (tą dieną įregistruoti jos įstatai) kaip vieša visame krašte veikianti organizacija. Pirmas skyrius susiorganizavo Kaune 1922 I 15. Daugiausia skyrių steigėsi miesteliuose, bet jų buvo ir didesniuose kaimuose. Pirmas suvažiavimas įvyko 1922 VI 23–24 Kaune, centro valdybos pirmininku išrinkęs J. Strimaitį. Tuo metu buvo 33 skyriai, o po pusmečio jų skaičius išaugo iki 52. Vėliau skyrių buvo ligi 300 su ligi 30.000 narių. Organizacijai išsiplėtus, buvo susiorganizuota rajonais. Jų suvažiavimuose dalyvaudavo ne tik skyrių įgaliotiniai, bet beveik visi to rajono nariai, todėl rajoniniuose suvažiavimuose jaunimiečiai pasirodydavo gausiai. Paprastai kartą per metus suvažiavę skyrių įgaliotiniai rinkdavo centro organus. Ligi 1927 pradžios jaunimiečių eilėse buvo nemaža mokytojų, talkinusių jaunimui. Visi skyriai turėjo knygynėlius; veikė apie 120 chorų (kai kurie skyriai turėjo ir orkestrus, pvz. Šančių skyrius turėjo 25 instrumentų simfoninį orkestrą) ir apie 20 sporto komandų. Daugelis skyrių turėjo blaivybės ir dramos sekcijas. Po 1926 XII 17 perversmo LJS veikla susiaurėjo dėl administracinių varžymų bei skyrių uždarinėjimo. Paskutinis suvažiavimas įvyko Kaune 1935 XI 30. Politiniais ano meto sumetimais vidaus reikalų ministro įsakymu LJS buvo uždaryta 1936 II 6, o jos turtas, patalpos bei bylos perduotos šauliams ir jaunalietuviams. Netrukus sustojo ėjęs ir sąjungos organas Jaunimas (žr.). Nuo 1936 X ėjo P. Kežinaičio redaguojamas tos pačios dvasios Mūsų Jaunimas.

LJS šūkis buvo: ‚švieskis ir šviesk', emblemoje simbolizuotas dailiame trikampyje,

vyšnios spalvos fone, aukštyn iškeltomis trimis strėlėmis.

LJS veikėjai buvo J. Strimaitis (pirm.), P. Ruseckas, K. Ralys, J. Norkus, B. Žygelis (pirm.), J. Kalnėnas, J. K. Beleckas, J. Kairytė, J. Bildušas, J. Paulauskas, J. Kupčinskas, J. Paleckis (pirm.), P. Kežinaitis, J. Vaišnora ir kt., vėlesniaisiais metais daugiausia stud. varpininkai.

Red. J. Būtėnas, Jubiliejinis Jaunimas, LJS 25 metų sukaktuvėm paminėti 1935.

Lietuvos Judas antinacinės rezistencijos laikraštis, kurio pirmasis nr. pasirodė 1943 IX 13. Laikraštis skelbė viešumai pavardes tų, kurie nusikalstamai ‚išduoda vokiečiams lietuvių reikalus', tapdami gestapo agentais ar šiaip vokiečių pataikūnais. Pirmojo nr. vedamasis rašė:‚Tautos išdavikai kenkia ne tik pavieniams asmenims, bet ir visai visuomenei... Išdavikai tautą savo darbais veda prie pražūties, todėl ir jų nusikaltimas tautos žvilgsniu yra pats didžiausias... Šiuo metu negalėdami pritaikyti jų kaltę atitinkančių bausmių, mes turime visuomenės žiniai viešai paskelbti, kas yra tapęs tautos išdaviku... Išdavikai tesižavi judošiaus grašiais ir tenedrįsta nuolatiniais pabučiavimais išdavinėti lietuvius'. Be tų, kurie iš tikrųjų buvo parsidavę vokiečiams, sąrašuose buvo ir tokių, kurie buvo į juos įtraukti tik tam, kad būtų nuo jų pogrindinės lietuviškos veiklos nukreiptas vokiečių dėmesys. L.J. pasirodė 2 nr. Buvo leidžiamas Lietuvių Fronto (žr.) žmonių.

Lietuvos Jūrininkų Sąjunga įst. Kaune 1923 III 27 gen. V. Nagevičiaus, gen. T. Daukanto ir kt. iniciatyva. Pirmuoju s-gos pirmininku buvo gen. V. Nagevičius. Vėliau s-gos centras iš Kauno buvo perkeltas į Klaipėdą. S-gos iniciatyva 1925 buvo įkurta Lietuvos jūrininkavimo ir prekybos b-vė. Rūpintasi profesiniais narių reikalais (1925 suorganizuota Lietuvos jūrininkų savišalpos kasa), propaguota Lietuvos laivyno reikalas. Nuo 1935 s-ga leido mėnesinį žurnalą Jūrą, po Klaipėdos užgrobimo perkeltą į Kauną ir pavadintą Mūsų Jūra (žr. Jūra). Klaipėdos radiofone nuo 1937 ligi Klaipėdos netekimo turėtas savaitinis pusvalandis (red. Vl. Bakūnas).

Tremty s-ga buvo atsteigta 1947 V 10 susirinkime Flensburgo lietuviškoje jūrų m-loje, pavadinus ją Lietuvos jūrininkų s-ga užsieny. 1948 I 24–25 Flensburge įvyko visuotinis suvažiavimas, priėmęs statutą ir išrinkęs valdybą (T. Daukantas, A. P. Mažeika, L. Balsys, R. Vilčinskas ir Šredersas). Populiarinta jūrininkystės mintis lietuviuose ir be sėkmės aiškintasi Lietuvos laivų likimas bei stengtasi juos atgauti. Vokietijoj s-ga buvo sutelkusi apie 100 narių. Pirmininkavo A. P. Mažeika, emigruodamas 1948 rudenį pareigas perdavęs L. Balsiui. Nuo 1952 XII 29 s-gos centras yra Naujorke, valdybą sudaro R. Vilčinskas, A. P. Mažeika, M. Slapšys ir A. Milaševičius. S-ga turi Laivininkystės ir žvejybos skyrių Technikos Žodžio žurnale, dalyvauja Lietuvos ūkio atstatymo studijų komisijoje, organizuoja senų lietuvių jūrininkų šalpą. *A.P.Mžk.*

Lietuvos Kamenecas žr. Kamenecas.

Lietuvos Kamuolio Žaidimų Sąjunga žr. Kamuolio Žaidimų Sąjunga.

Lietuvos Karininkų Ramovė žr. Karininkų Ramovė.

Lietuvos Karitas Sąjunga katalikų organizacija, 1938 XII 28–29 surengusi Kaune pirmą labdaros kongresą, 1939 IX 1 Kaune įsteigusi dvejų metų kurso socialinę moterų mokyklą (vedėja dr. O. Norušytė) rengti vaikų ir suaugusių socialinei globai darbininkes (vaikų darželių auklėtojas, vaikų priglaudų vedėjas, katechetes, o taip pat senelių prieglaudų, paliegėlių namų, sanatorijų ir pn. darbininkes). Pirmininkavo kun. V. Mieleška. Bolševikai s-gą uždarė 1940.

Lietuvos kariuomenė įsteigta 1918 gale Vilniuje. Pagrindą sudarė savanoriai. 1918–20 kariavo su bolševikais, bermontininkais, lenkais ir iškovojo Lietuvai laisvę. Taikos metu susidėjo iš 3 pėst. divizijų, 1 kavalerijos divizijos, 4 artilerijos pulkų, karo technikos dalių ir kitų pagalbinių ginklų rūšių. Joje buvo 16–24.000 karių. Žr. Lietuvos tomą (Lietuvos kariuomenė).

Lietuvos Kariuomenės Kūrėjų - Savanorių Sąjunga (anksčiau Lietuvos Kariuomenės Savanorių Sąjunga) žr. Savanoriai.

Lietuvos Kariuomenės Pirmūnų Sąjunga žr. Kariuomenės Pirmūnų Sąjunga.

Lietuvos Kariuomenės Sporto Draugija žr. Kariuomenės Sporto Draugija.

Lietuvos Karo Invalidas nuo 1928 Kaune kas metai leistas kaip Lietuvos karo invalidų s-gos ‚vienkartinis leidinys'. 1928 jį red. Akiras, 1929 A. Kuosa, 1930 J. Barčius, 1931 A. Kuosa, 1933 red. nepažymėtas, 1934 L. Žukauskas, nuo 1935 J. Barčius. 1929 leidinys buvo skirtas s-gos penkme-

čiui paminėti, 1933 — dešimtmečiui, 1938 — penkiolikmečiui ir drauge Lietuvos nepriklausomybės 20 m. sukakčiai. Leidiniai buvo įvairaus dydžio (30–76 psl. teksto ir 12–32 psl. skelbimų).

Lietuvos Karo Invalidų Sąjunga įst. 1923 XII 9 Kaune Jono Barčiaus ir kt. iniciatyva. Į S-gą buvo priimami visi karo invalidai, Lietuvos piliečiai, netekę sveikatos dėl tarnybos Lietuvos kariuomenėje, Lietuvos šauliai ir partizanai, netekę sveikatos eidami karo tarnybą; I pas. karo invalidai Lietuvos piliečiai ir karo invalidai, svetimų valstybių piliečiai, kurie ginklu ar kitu kuriuo būdu buvo prisidėję prie Lietuvos laisvės kovos. S-ga rūpinosi invalidų gyvenimo gerinimu. Pajamas sudarė vidaus reikalų m-jos pašalpa, narių mokesčiai, ruošiami vakarai, koncertai, aukos. Iš vyriausybės s-ga buvo gavusi nuomoti Žiežmarių dv., kur vasarą karo invalidai už mažą atlyginimą galėjo pailsėti. Palangoje buvo pastatyta sanatorija. S-ga palaikė glaudžius ryšius su Karo invalidams šelpti komitetu (žr. Karo invalidas), kuriam visą laiką vadovavo gen. V. Nagevičius. Pirmuoju s-gos pirm. buvo J. Barčius, vėliau, iki 1940 bolševikams ją uždarant, pirmininkavo Simanas Stanaitis. S-ga leido nuo 1928 metinį leidinį ‚Lietuvos Karo Invalidas' (žr.). Išleido P. Šeštakausko Šarvus 1936.

Lietuvos Karo Invalidų Vyčių Brolija žr. Lietuvos Laisvės Kovų Invalidų D-ja.

Lietuvos Katalikių Moterų Vyriausias Sekretoriatas žr. Katalikių Organizacijų Sąjunga.

Lietuvos Katalikų Sąjunga Kaune prel. P. Januševičiaus įsteigta (įregistruota 1925 X 17). Tikslas: ‚ugdyti visuomenėje lietuvybės, valstybingumo ir katalikybės idėją, dalyvaujant kultūriniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime'. Be prel. P. Januševičiaus, joje veikė provizorius Stakelė, technikas P. Šatas, K. Inčiūra ir kt. Tai buvo konservatyvi organizacija. Veikla daugiausia apsiribojo Kaunu, kur dalyvauta miesto valdybos rinkimuose. Šv. Kazimiero d-jai 1929 nustojus leisti Vienybę, jos leidimą perėmė s-ga, leidusi ją trejetą metų (red. A. Kupcikevičius). Su laikraščio užsidarymu sunyko ir pati s-ga, žymesnio vaidmens nesuvaidinusi.

Lietuvos Katalikų Universitetas nepriklausomoj Lietuvoj formaliai buvo įkurtas 1932, bet nepradėjo veikti. L.K.U. idėją bene pirmasis iškėlė kunigas J. Vyšniauskas ALRK Federacijos kongrese Bostone 1916 savo referatu apie universiteto steigimą Lietuvoje. Pritarus tai minčiai, buvo sudaryta ir komisija aukoms rinkti. Kadangi tačiau tuo metu buvo labiau degamų reikalų, aukų nedaug tebuvo surinkta. 1920 pabaigoje L.K.U. klausimas buvo plačiai diskutuotas katalikų kongrese po St. Šalkauskio paskaitos. 1921 L.K.U. klausimas buvo keliamas spaudoje; L.K.U. projektą pas vysk. Pr. Karevičių svarstė apie 30 kauniškių katalikų intelektualų. Ypač L.K.U. mintį rėmė dr. K. Pakštas. Jis 1921 rudenį prikalbino kunigus Pr. Garmų ir Br. Bumšą vykti į JAV rinkti aukų L.K.U. steigimui. Jiedu trumpu laiku surinko apie 50.000 dol., daugiausia vertybių popieriais (paskolos lakštais), kuriuos aukotojai dovanojo. Kada tačiau Lietuvos Universitete buvo įsteigtas teologijos-filosofijos fak., katalikai tuo tarpu atsisakė nuo savo universiteto steigimo. Surinktosios aukos buvo pavestos globoti Liet. kat. mokslo akademijai. Iš naujo L.K.U. mintis iškilo 1931, kai, vykstant tuometinio režimo kovai su katalikais, nuo 1931 IX 1 (Vyr. Žinios 363 : 2480) teol.-filosofijos fakulteto filosofijos skyrius buvo taip pertvarkytas, kad šis pertvarkymas reiškė beveik faktinį jo panaikinimą, nors ir buvo paliekamas fakulteto dvilypis vardas, konkordate fiksuotas. Tada Lietuvos episkopatas 1931 X 9 nutarė steigti savo globoje L.K.U. (klausimas buvo sprendžiamas 1931 X 6–10 ir 20–23 vyskupų konferencijose) ir 1931 XII 1 paskyrė centrinį komitetą L.K.U. aukoms rinkti. Nemažas aukas paskyrė patys vyskupai. Aukos buvo renkamos visoj Lietuvoj. L.K.U. steigimo komitetas buvo sudarytas iš A. Tumėno, P. Malakauskio, K. Pakšto, J. Ereto ir P. Karvelio. 1932 VI 18 gautas universiteto steigimui Apaštališkojo Sosto leidimas. Universiteto kancleriu - rektoriumi buvo paskirtas vysk. M. Reinys. Buvo numatyta iš pradžių atidaryti aukštąjį katalikų akcijos institutą (branduolin paskirti vysk. M. Reinys, A. Maliauskis ir St. Ūsoris) ir komercijos-administracijos fak. komercijos skyrių (P. Karvelis, J. Urmanas, K. Pakštas ir A. Tumėnas); vėliau buvo planuojama įsteigti dar filosofijos, teisės ir gamtos mokslų fakultetus. 1932 VIII 5 L.K.U. oficialiai įkurtas. 1932 VIII 8 apie univ. steigimą pranešta švietimo ministrui, o

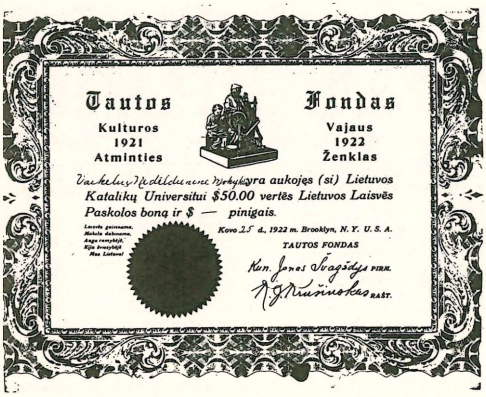

Lietuvos Katalikų Universitetui amerikiečių lietuvių 1921–22 vykdyto vajaus ženklas

VIII 17 jam pačiam įteiktas pakvietimas į atidarymo iškilmes. Švietimo ministras sveikino universiteto vadovybę su jos žygiu, palankiai L.K.U. steigimą sutiko VDU rektorius V. Čepinskis, bet spaudoj virė karšta polemika: kiek katalikų spauda rėmė L.K.U. steigimą, tiek tautininkų ir kairiųjų spauda buvo prieš jį. L.K.U. iškilmingas atidarymas buvo numatytas 1932 VIII 28 (darbą numatyta pradėti Saulės rūmuose Kaune 1932 IX 23), bet jo išvakarėse (1932 VIII 27) buvo netikėtai gautas švietimo ministro raštas, kad L.K.U. steigimui iš valdžios pusės yra kliūčių. Iš atidarymo iškilmių įvyko tik bažnytinė dalis — pamaldos. 1932 XI 15 L.K.U. vadovybė lankėsi dar kartą pas švietimo ministrą, kuris žadėjo universiteto statutų klausimui duoti eigą. Jausdami L.K.U. išlaikymo finansinį rizikingumą, be to, iš dalies nuraminti teol.-filosofijos fakulteto filosofijos skyriui taikytų suvaržymų liberalesniu išaiškinimu, katalikai tuo tarpu atsisakė nuo kovos už savo universitetą. Tačiau nebuvo apskritai atsisakyta L. K.U. minties, ir L.K.U. vadovybė liko tęsti parengiamąjį darbą toliau. 1932 XII 27 buvo įregistruota L.K.U. remti d-ja (pirm. dr. J. Grinius); neveikiant pačiam univ., ji taip pat tik formaliai teveikė. Tačiau L.K.U. steigimo vadovybė (vysk. M. Reinys, kun. dr. St. Ūsoris ir dr. P. Karvelis) vykdė ir toliau universiteto kūrimui pasiruošimo darbą ir kasmet apie jį darė pranešimą vyskupų metinėje konferencijoje. L.K.U. vadovybė skyrė stipendijas baigusiems aukštąjį mokslą toliau specializuotis užsieny. L.K.U. stipendijomis yra naudojęsi apie 15 asmenų (K. Barkauskas, Ign. Malėnas, O. Norušytė, O. Labanauskaitė, Br. Kazlauskas, St. Šerkšnas, St. Griškevičius, Ag. Šidlauskaitė, J. Girnius ir kt.). Saulės rūmuose telkta biblioteka (daug jai vertingų veikalų buvo padovanojusi kunigaikštienė M. Radvilienė). Po kiek laiko buvo perimtas gamtos mokslų žurnalo Kosmos administravimas ir jo nuostolių padengimas. Plačiajai visuomenei kasmet buvo surengiamas akademinis savaitės ar dviejų savaičių paskaitų ciklas kuria nors tema (pvz. 1934 socialinės santvarkos klausimais, 1935 teisės klausimais, 1936 apie korporatyvizmą, 1937 Lietuvos krikšto 550 metų sukakties temomis, 1938 apie rasizmą, 1939 apie Sov. Rusiją bei komunizmą ir krikščioniškąją karo ir taikos doktriną). Praktiniam darbui L.K.U. vadovybė turėjo reikalų vedėją, kuriuo buvo Pr. Mantvydas, vėliau J. Girnius.

K. Pakštas, L.K.U. (Židinys 1931 nr. 11); *M. Reinys*, Aukštoji kat. mokykla Lietuvoj (Židinys 1934 nr. 5–6). *J.G.*

Lietuvos Katalikų Veikimo Centras žr. Katalikų Veikimo Centras.

Lietuvos Katalikų Vyrų Sąjunga katalikų akcijos organizacija, veikusi 1934–40 ir telkusi vyrus religiniais, tautiniais ir kultūriniais bei visuomeniniais tikslais. Įstatai buvo įregistruoti 1934 I 9. Pirmasis suvažiavimas įvyko Kaune 1934 IX 24 ir į pirmąją centro valdybą išrinko dr. J. Grinių (pirm.), gyd. J. Balčiūną, inž. A. Bistricką, J. Grušą ir V. Keturakį. Po dr. J. Griniaus s-gai pirmininkavo agr. J. Valatka. S-ga buvo susiorganizavusi pagal vyskupijas regijonais, o šie dar skirstėsi rajonais. III konferencijos Vilniuje 1939 XII 30–31 metu s-ga turėjo 5 regijonus, 28 rajonus, 348 skyrius (vidutiniškai po 40 narių). Kreiptas dėmesys į katalikų vyrų aktyvų dalyvavimą savivaldybių ir kooperacijos veikloje, pravesta vysk. P. Būčio anketa šeimos klausimais, išspausdinta kelios brošiūros (Būčio, Ylos, Kuodžio, Šilinio) šeimos ir kitais klausimais, propaguota tėvo dienos ir, derlių nuėmus, padėkos dienos šventimas. S-gos vėliava buvo raudoname fone geltonos spalvos su lyg į apskritimą įrašytu lygių šakų kryžiumi.

Lietuvos Keleivis Klaipėdos krašto lietuvių dienraštis, Klaipėdoje ėjęs nuo 1924 I 1 ligi 1939 III, kada Klaipėdos kraštas buvo užimtas nacinės Vokietijos. L.K. išėjo vieton sustojusio Prūsų Lietuvių Balso (žr.); iš pradžių ėjo tris kartus per sa-

Lietuvos Keleivis

Atskiros Numeris 20 Centy

Lietuvos Keleivis

Wyriausias Kraßto Lietuwių Dienraßtis — Tikrasis Laukininkų Užtarėjas su Priedais

Nr. 71 | Kaipėda, Treczjadienį, 27 Kowo (Merco) 1935 Mt. | 12 Meta

Teismo Sprendimas

Keturi Jesuczio Žudikai nusmerkti Sušaudymui; „Femegerichto" Wykdytojai Wallat nuteisti wisam Amžiui Kalėti; Dr. Neumann ir Bertuleit po 12 Metų sunkiųjų Darbų Kalėjimo ir 9 „Sovog" Wadai po 10 Metų sunkiųjų Darbų Kalėjimo; von Soß, v. d. Ropp ir v. Dressler po 8 Metus sunk. Darbų Kalėjimo; 35 Kaltinamieji išteisinti ir 4 Bausmės paskirtos lygtinai

Kaunas, 26 kowo. Sjandien kariuomenės teismas Klaipėdos hitlerininkų byloje sekantį sprendimą:

1. Jesuczio Žudikus: Walter Prieß, Ewald Boll, Lepa ir Wannagat nuteisti mirti sušaudant ir konfiskuojamas turtas.
2. Loops žowėjai Johann ir Ernst Wallat — sunkiųjų darbų kalėjimo iki gywos galwos.
3. Sovogo wadas dr. Neumannas ir jo pawaduotojas Willy Bertuleit — po 12 metų sunkiųjų darbų kalėjimo ir konfiskuojamas jų turtas.
4. Kurt Grau, Paul Kwauka, Kurt Hack, Bruno Riegel, Szejtlewitz, Fritz Kuhn, dwarininkas Rademacher, Lappins, Brokoph — po 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo ir konfiskuojamas jų turtas.
5. ESM wadas, kuniqas von Soz, dwarininkas von der Ropp, Rehberg, Gronenberg, Lapschies, Seidler, Bertram, Runke, Lemke, Schedautzki, E. Boll, Lojch — po 8 metus sunkiųjų darbų kalėjimo ir konfiskuojamas jų turtas.
6. Dwarininkas von Dreßler, adwokatas Boettcher, buwęs „Memellaendische Rundschau" redaktorius Preikschas — po 8 metus į. d. kalėjimo.
7. Eugen Domasch, Breuß, Bongehr, Krieger, Lendschuss, Torkel, buwęs mokslų referentas Kurmies, Schagarus, Dwaronat, Goebler, Klein, stud. Luttkus, Ulrich, Awischus, Hoyer, Schoeler — po 6 metus sunkiųjų darbų kalėjimo ir konfiskuojamas turtas.
8. Klinger (Sovogo jaunimo smogikų wado pawaduotojas) — 5 metus į. d. kalėjimo ir konfiskuojamas turtas.
9. Ašmutat, Hirschbed, Petereit, Metzler, Brinkies, Nogat — 4 metai sunkiųjų darbų kalėjimo ir konfiskuojamas turtas.
10. Fuelhaase, Lorenz, Boettke, Loerzer, Lietz, Markus, H. Wanag, Tobaschus, Horn ir Gottschalk — po 4 metus sunkiųjų darbų kalėjimo.
11. Schneidereit — 2½ metų sunkiųjų darbų kalėjimo.
12. Kragenings, Eicke — 2½ metų sunkiųjų darbų kalėjimo.
13. Leo Boettcher (Seimelio rašteweduos), Mitzkat, Mertineit ir August Wallat — po 1½ metų kalėjimo įskaitant jau atkaltą laiką.
14. Naujoks, Urbschat, Stege, Stoecker, kalėjimo lygtinai jei per 5 metus nenusidės.
16. Udomas Molinnus" — 1½ metų ir Artur Kubutat 1 metus kalėjimo ir abiems leisti kreiptis į Walstybės Prezidentą prahant pasigailėjimo.
17. Glogau, Lenz, Metzler, Prenzlau, Kaiser, Konkol, Bernecker, Schulz, Kurt Junker, Stalgies, Schneidereit, Eigenfeld, Freis, Naujoks, Georg Wallat, Lakischus, Bloße, Hilgendorf Skodlerak, Strangalies, Podufal, Kurt Neumann, dr. Borchert, Schmeling, Kitkillus, Heimbs, Tied, Staigies, Docmke, Toleikis, Samada, Bergens, Cyjurius, Roebner, Jaßtat — wisuose jiems patiekiuose kaltinimuose išteisinti.
18. Lopsui priteista už gadynmą 500 litų ir kasmet 378 litus praedant 1934 metų gegužės 15 biena iki gywos galwos, kaip nuštojušiam balies darbingumo ir —
    ių Jesuczio žudikų priteišta Jesutienei 34 260 litų.
19. Teismo išlaidos uždedamos wisiems nuteistiesiems solidariai, o kurie neturės turto, bus padengtos walstybės lėšomis.

Kariuomenės teismas baigė skaityti sprendimą 10.07 malandą ir wiši nuteistieji, kurie buwo laiswėje, nugabenti į kalėjimą. Motywuotas sprendimas bus paskelbtas ž. m. balandžio mėnesio 3 d.

*

Kaunas, 26 kowo. Kariuomenės teismas skelbti sprendimą žjrzt sustrinko 9.40 wal. ir baigė 10.07 malandą. Jau iš anksto ryto Kaune buwo pastebimas didelis sujudimas; aplink teisingumo ministerijos rūmus rinkosi žmonių minios, nekantriai laukdamos paskutinio teismo žodžio. Ieje tris su wirš mėnesių trukusioje byloje. Teismo salėje, galerijose buwo matyti labai daug publikos, užsienių diplomatų, aukštų karininkų, Lietuwos ir užsienių spaudos atstowų. Sargybos taip pat prie rūmų, taip ir salėje buwo sustiprintos.

Sprendimą perskaitzius, teismo salėje nuteistųjų tarpe kilo nepaprastas susijaudinimas. Advokatai holo saminti sawo ginamuosius. Ypacz jaunasis von der Ropp. Wisi nuteistieji buwę laiswėje, sawo pajūstamiems atidawinėjo pinigus ir kitus daiktus, nes wyldant sprendimą, jie turi būti nugabenti į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą.

Tuoj po sprendimo Kaune pasirodė elektra telegramos ir jas publika godžiai graibstė. Kaune gywentojai patenkinti paskelbtuoju sprendimu, nes tai esanti teisėta bausmė už taip sunkų hitlerininkų nusižengimą Lietuwos walstybei.

Klaipėda neliečziama Berlyno Pasitarimuose

Hitleris nemanąs griebtis Smurto prieš Klaipėdą

Berlynas, kowo 26 (Elta). DK. Prießingai kai kurių wokiečių ir anglų laikraßczių twirtinimui, kad Klaipėdos klausimas, ryšium su prancūzų—rusų pasiūlytu Rytų paktu, turjs būti swarstomas Berlyne, iš anglų gelegacijos sluoksnių tai griežtai paneigiama. Iš anglų delegacijos sluoksnių patirkama, kad anglų wyriausybė Klaipėdos reikalų ir Nulijos ir Prancūzijos pasiūlytą paktą laiko klausimais, kurie tarp sawe wišiškai neturi nieko bendro. Todėl per Berlyno derybas jie nebus šiejami. Anglija nors ir laikosi Klaipėdos statuto signatarinė walstybė, taczjau, jei turi būti reguliuojami santykiai, tai jie gali būti sureguliuoti per Tautų Sąjungą ir Haagos Tribunolą.

Wienos užsienių agentūros atstowas rašo, kad anglų užsienių reikalų ministeris Simonas per derybas ju Hitleriu-išvykti „pasiwaizgintis"" nuo puolimų iš oro.

Paryžius, kowo 26 (Elta). Prancūzų aštowų rūmai 453 balsais prieš 125 priėmė 1935 m. karo laiwyno statybos programą. Programa, tarp kitko, numatyta pastatyti du 35 000 tonų karo laiwus.

Nuskendo 20 000 Kinieczių

Sanchajus, Elta. Kinijų wėl ištiko potwynio katastrofa. Patwinusi Geltonoji upė išsiliejo, išwersdama pylimus. Užlieti dideli Honano ir Hupei prowincijų plotai. Turimomis žiniomis, 20 000 žmonių prigėrė. Apie 100 000 žmonių bėga iš apsemtų sričzių. Ligšiolinių apskaičziawimu, materialiai nuostoliai siekia 40 mil. dolerių.

Pilsudskis Lenkijos Prezidentu?

Warszawa, kowo 26 (Elta). Iš Warszawos praneszama, kad Pilsudskis, turis tesiuoti „pasiwaizgintis"" nuo puolimų iš oro.

Paryžius, kowo 26 (Elta). Prancūzų aštowų rūmai 453 balsais prieš 125 priėmė 1935 m. karo laiwyno statybos programą. Programa, tarp kitko, numatyta pastatyti du 35 000 tonų karo laiwus.

Nuskendo 20 000 Kinieczių

Sanchajus, Elta. Kinijų wėl ištiko potwynio katastrofa. Patwinusi Geltonoji upė išsiliejo, išwersdama pylimus. Užlieti dideli Honano ir Hupei prowincijų plotai. Turimomis žiniomis, 20 000 žmonių prigėrė. Apie 100 000 žmonių bėga iš apsemtų sričzių. Ligšiolinių apskaičziawimu, materialiai nuostoliai siekia 40 mil. dolerių.

Pilsudskis Lenkijos Prezidentu?

Warszawa, kowo 26 (Elta). Iš Warszawos praneszama, kad Pilsudskis, turis tesiuoti

Beßaližkas Teismo Sprendimas

laukta su didžiausiu susidomėjimu laukta laukta su didžiausiu susidomėjimu, tarė sawo žodį. Teismo posėdžiai ėjo wieşai. Placzioji wisuomenė buwo kuo placziausiai informuojama apie bylos eigą. Teismas posėdžiawo, su mažomis pertraukomis, daugiau kaip tris mėnesius. Teismo pirmininkas su prokurorais, ciwiliniais ieškowais ir gynėjais didžiausiu atsidėjimu aiškino kiekwieną bylos aplinkybę. Taip pat teisiamiesiems kiekwienu metu buwo duota galimybė pasiaiškinti dėl jiems iškeltų kaltinimų. Reikia pasakyti, kad tiek patys teisiamieji, tiek jų gynėjai placziai naudojosi ta galimybe ir stengėsi kiekwiena proga patreipti bylą sawo naudai. Net ir užsienis parodė šiai bylai didelį susidomėjimą. Daugelis didžiųjų užsienio laikraščių paliuwė į Kauną sawo speciališus korespondentus, kurie smulkiai aprašinėjo bylos eigą. Todėl budu bylos wieşumas ir beßaližkumas buwo wišiškai garantuotas.

Wišu kruopštumu ir beßaližkumu išnagrės wišas bylos aplinkybes, teismas sjandien paskelbė sawo sprendimą. Skaitytojai ras kitoje wietoje paskirtas bausmes. Čia pirmininkas trenta į akį labai didelis išteisintųjų skaičius. Beweik wienas trečdalis teisiųjų wišiškai išteisinti. Keturi asmenys nuteisti tiktai lygtinai. Jau iš to wieno fakto aiškiausiai matyti, kad teismas nuteisė tiktai tuos kaltinamuosius, prieš kuriuos surėta nesugriaunamų įrodymų. Teismas wadowawosi aiškiais įstatymų nuostatais. Jis išteisino sawo sąžinės balso ir išteisino wišus tuos žmones, dėl kurių nebaitumo jis įtikino.

Teismas nuteisė tiktai tokius teisiuosius, dėl kurių nusikaltimo darbo jam nekilo joki abejonimų. Įstatymai yra lygūs wišiems. Lietuwos walstybės įtaisymas gludi laip įvtis tame, kad mūsų walstybė wišuose sawo weiksmuose remiasi ne kuo kitu, kaip tiktai įstatymais. Teisė ir teisingumas yra nepalaužiami ramsčiai, kuriais laikosi mūsų walstybė. Niekas neprimes mus nukrypti nuo šio wienintelės teisingo kelio. Ne weltui ant tų paczių didingų rūmų, kuriuose posėdziawo kariuomenės teismas, yra padėtas dar iš romėnų laikų likęs teisingas dėnis: Justitia est fundomentum regnorum! (Teisingumas yra walstymo pagrindas). Sąi šlinų dėsnį yra padėjusi nesugriaunamų pagrindų mūsų walstybė. Gerian išteisinti dešimts kaltų, negu nuteisti wieną nekaltą! Szios dienos teismo sprendimas aiškiausiai įrodo, kad tie aukštieji dėsniai wynauja mūsų walstybės organų weiksmuose.

Jų kitos puses tenka wisuomet prisiminti, kad walstybė leidžia tam tikrus nuostatus, kurie apsaugoja nuo piktų paskėsinimų tiek paczią walstybę, tiek jos piliecziu gywybę, dwasines bei medžiagines wertybes. Wiši tie gaiwalai, kurie prieš šias wertybes kėsinasi, turi wisuomet atminti, kad jie susiduns su įstatymais bei jų numatytomis bausmėmis, jeigu jų nusikaltamas tarbas pateks į

Lietuvos Keleivio redakcija: (iš kairės) Pr. Srugys, Bruvelaitytė, J. Linkys, J. Grigolaitis, J. Pronskus ir Birškūtė

vaitę, kol netrukus išaugo dienraščiu; buvo spausdinamas gotiškomis raidėmis. L.K. suorganizavo ir trumpą laiką vyr. red. buvo dr. J. Šaulys, kurį pakeitė M. Kiošys (m. 1927); šiam mirus 1926–29 vyr. red. buvo Mikas Gudaitis, 1929–32 Jurgis Tramišius, 1932–34 Jonas Grigolaitis, 1934–38 vėl J. Tramišius ir 1938–39 Ansas Lymantas. Atsakomuoju red. daugiausia pasirašinėjo Jonas Linkys. Redakcijoj dirbo Linkys, Strangalys, Vaidelys, A. Dėdelė, V. Gvazdinskas, Pulgis Andriušis, J. Pronskus, Birškutė, Pr. Srugys, Brūvelaitytė, Gvildys ir kt. L.K. priedai: kas šeštadienį Kaimynas (lengvo turinio skaitymai sekmadieniui), kas šeštadienį tikybinis priedas (tvarkė Ansas Baltris ir kun. M. Lokys), kas ketvirtadienį priedas vaikams (mkt. J. Dubickas), pirmadieniais moterims priedas, sekmadieniais kalbos ir krašto priedas, dvisavaitinis Laukininkų Patarėjas (agr. Zabielavičius, Sklėrius ir kt.), mėnesinis Mūsų Jaunimas (J. Grigolaitis ir kt.). *M.Nb.*

Lietuvos Kelias Vilniaus lietuvių savaitraštis, pradėtas leisti 1923 VII 22 (vietoj 1923 VI 17 uždaryto Vilniaus Kelio) ir lenkų uždarytas, paskutinį nr. (101) konfiskavus, 1925 VI 19. Red.-leidėja Ona Zavišaitė turėjo 3 bylas, kurių pirmoj išteisinta, antroj nubausta 200 auksinų, trečioj — 400 auksinų ar 3 mėn. kalėjimo. 1924 III 16 ir 1925 IV 3 numeriai buvo konfiskuoti, kurių pirmasis, teismui konfiskavimo nepatvirtinus, buvo atiduotas po 7 mėn. Faktiškai red. kun. P. Kraujalis. Vieton sustojusio L.K. vėliau ėjo Kelias (žr.).

V. Steponaitis, Vilniaus lietuvių spauda ir josios persekiojimai 1919–1923 (Mūsų Žinynas XIX t., 67 nr., 323–327).

Lietuvos Keliu 1944 vasarą ėjęs pogrindyje rezistencinis leidinukas.

Lietuvos kelių aprašai kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašai žr. Litauische Wegeberichte.

Lietuvos - Klaipėdos Kultūrinio Bendradarbiavimo Sąjunga žr. Lietuvos Vakarų Sąjunga.

Lietuvos Kolūkietis pavergtoje Lietuvoje Vilniuje nuo 1949 žemės ūkio m-jos leidžiamas mėnesinis laikraštis kolchozininkams. Vidutinis tiražas 9000 egz.

Lietuvos Komunistų Partija žr. Komunizmas.

Lietuvos Kooperacija 1927, 1928, 1929 ir 1932 metų Lietuvos kooperacijos apžvalginiai leidiniai, atitinkamai išėję 1929, 1930, 1931 ir 1934 Kaune. Pirmieji trys leidiniai šalia lietuviško teksto turėjo prancūziską vertimą, o ketvirtasis anglišką. 1927 apžvalga turėjo 168, 1928 — 312, 1929 — 324, 1932 — 548 psl. 1932–38 laikotarpis buvo apžvelgtas atskiru to paties vardu leidiniu 1939, 367 psl.

Lietuvos Kooperacinių Bendrovių Sąjunga buvo nutarta steigti pirmajame krašto kooperatyvų atstovų suvažiavime Kaune 1920 III ir įregistruota 1920 VII 20. Jos tikslas buvo dideliais kiekiais užpirkinėti prekes užsieny ir skirstyti krašto kooperatyvams, o taip pat supirkinėti žemės ūkio produktus ir juos pardavinėti užsieniui. Jau 1913 veikė 245 kooperatyvai (vartotojų b-vės) su 98.000 narių; atgavus nepriklausomybę, 1919 vėl įsisteigė 254 kooperatyvai. Augant jų skaičiui, iškilo reikalas organizuoti ir jų s-gą. Atskirų kooperatyvų susitelkimo į vieną centrą reikalas buvo pajustas dar prieš I pas. karą, kada kun. A. Vilimavičiaus ir kt. rūpesčiu 1915 I 26 buvo sudaryta vartotojų d-jų s-ga Kooperatorius su centru Šiauliuose. Po karo pirmiausia susikūrė eilė rajoninių s-gų: pirmoji 1919 V 15 įsikūrė Pakaunės rajoninė kooperatyvų s-ga, vėliau sekė Šiaulių, Vilkaviškio, Panevėžio, Kėdainių ir kt. Netrukus praktika parodė, kad ir jų neužtenka. Todėl ir nutarta steigti L.K.B.S., į kurią nariais 1921 įstojo 202 kooperatyvai; 1922 narių kooperatyvų buvo 292, 1923 — 256, 1924 — 263 (su 35.398 asmenimis), 1925 — 247, 1928 — 264, 1929 — 236 ir 1930 — 167. Įsteigtoji s-ga tuojau užmezgė santykius su kitų šalių kooperatyvų centrais: Vokietijoje su GEG Hamburge, Anglijoje su CWS Manchesteryje, su Latvijos ir Estijos kooperatyvų s-gomis. Prekių parduota:

1923 už	7.349.000 lt.	1927 už	— lt.
1924 "	10.737.000 "	1928 "	7.584.000 "
1925 "	5.818.000 "	1929 "	11.987.000 "
1926 "	9.304.000 "	1930 "	11.822.000 "

Kaip matyti, prekių pardavimas buvo labai nukritęs 1925, nes tada atsistojo naujas konkurentas Lietuvos kooperatyvų centras (žr.).

L.K.B.S. balansai atrodė taip.

AKTYVAI

Metai (I 1)	Turtas Lt.	Kiti aktyvai Lt.	Balansas Lt.
1925	423.432	2.385.190	2.808.622
1927	425.470	2.968.798	3.394.268
1930	494.039	3.402.218	3.797.734
1931			4.056.200

PASYVAS

	Kapitalai Lt.	Kiti pasyvai Lt.	Balansas Lt.
1925	868.506	1.940.106	2.808.622
1927	724.006	2.670.262	3.394.268
1930	314.339	3.493.495	3.797.734
1931	277.600	3.778.600	4.056.200

Tiek padarytosios prekių apyvartos, tiek metiniai balansai nerodo L.K.B.S. ypatingesnio augimo. Be jau aukščiau minėtų konkurencinių priežasčių, buvo dar ir ta, kad nuo 1923 lygiagrečiai veikė Lietūkis, kuris, kaip žemės ūkio kooperatyvų s-ga, vis plačiau per savo tinklą ėmėsi supirkinėti žemės ūkio produktus ir ūkininkams parūpinti prekių. Tatai iš dalies ėjo konkurencijos keliu, o dalimi susitarimu, nes nemaža tų pačių kooperatyvų dalis priklausė ir vienai ir kitai sąjungai. Pagaliau, 1930 X 25 visuotinis Lietūkio atstovų suvažiavimas nutarė L.K.B.S. perimti su visais jos nariais, aktyvais ir pasyvais. L.K.B.S. visas savo operacijas užbaigė 1930 XII 31 ir nuo 1931 I 1 visus aktyvus ir pasyvus perleido Lietūkiui.

L.K.B.S. nesitenkino vien prekybinėmis operacijomis. Kaip pirmasis kooperacinis centras, ji ėmėsi ir kitų uždavinių. Perėmė ir ligi 1925 leido kooperacijos mėnesinį žurnalą Talką, kol jį perėmė leisti Lietuvos kooperatyvų taryba (žr.). Laikė savo instruktorius, kurių uždavinys buvo padėti kooperatyvams steigtis, juos kontroliuoti, pagelbėti pradėjusiems silpti, parinkti tinkamų tarnautojų ir t.t. Įvairiose krašto vietose buvo steigiami kooperatininkų kursai, iš kurių išeidavo paruoštų tarnautojų, kurių tada labai trūko. Vien tik 1925 kooperatininkų trumpalaikiai kursai veikė Kaune, Kėdainiuose, Vilkavišky, Alytuje, Ukmergėje ir Užpaliuose. Įsisteigus Lietuvos kooperatyvų tarybai, visas kooperacinio švietimo ir propagandos darbas perėjo jai. L.K.B.S. ilgesnį laiką buvo ir Lietuvos kooperacinio sąjūdžio reprezentantė Lietuvoje ir užsienyje. Vienas iš pagrindinių s-gos steigėjų ir vadovų buvo prof. P. Šalčius.

A. Trimakas, Le Mouvement Coopératif en Lithuanie 1929; Lietuvos Statistikos Metraščiai 1927–29; Lietūkis 1923–1930; Lietuvos Kooperacija 1927–29; *P. Šalčius,* Das Genossenschaftswesen in Litauen 1938. *J. Aud.*

Lietuvos Kooperatininkų Draugija įkurta Kaune 1933 III 13. Rengtos paskaitos, palaikyti santykiai su užsienio kooperatininkais, ruoštos ekskursijos į vietos ir užsienio kooperatyvus (Švediją). 1938 buvo 86 nariai. 1937 sudaryta atskira moterų sekcija (pirm. A. Gustaitytė-Šalčiuvienė). D-jos steigėjai buvo prof. P. Šalčius (ilgametis d-jos pirm.), kun. F. Kemėšis, V. Zakarevičius, J. Sondeckis ir kt.

Lietuvos Kooperatyvų Centras buvo įsteigtas Kaune 1925. Steigėjai ir organizatoriai buvo V. Bilevičius, A. Kubilius, D. Trimakas, B. Sakalauskas ir kt. (katalikų Lietuvos ūkininkų s-gos nariai ar jai artimi asmens). L.K.C. nariais galėjo būti vartotojų kooperatyvai bei kitokios kooperacinės d-jos, besiverčiančios prekyba. Pirmaisiais metais į L.K.C. įstojo 76 kooperatyvai, vėliau tas skaičius padidėjo iki 98. L.K.C., pradėjęs operacijas su Lt. 509.762,03 balansu, pakėlė savo apyvartą 1928 ligi Lt. 1.129.459,83. Prekybai išplėsti L.K.C. turėjo įsteigęs sritinius didmenų sandėlius Kaune, Vilkaviškyje ir Šiauliuose. Šie sandėliai aprūpindavo prekėmis artimiausius kooperatyvus. Nepaisant narių skaičiaus ir, palyginti, trumpu laiku išaugusios apyvartos, L.K.C. pelnas buvo minimalus, vos Lt. 2139,97 (1928). Tai rodė, kad L.K.C. nesiekė pelno, tačiau toji pati priežastis neleido sudaryti didesnių nuosavų kapitalų, kurie būtų jam padėję sustiprėti ir mažiau priklausyti valdžios kreditų. Be to, vartotojų kooperatyvai kaime turėjo aptarnauti daugiausia ūkininkus, kurių daugumas buvo žemės ūkio kooperatyvų nariai. Tų dviejų rūšių kooperatyvų su panašiais tikslais ir tais pat nariais koegzis-

tavimas, vargiai buvo ekonominiais sumetimais pateisinamas. Visiškai natūraliai jie ėmė jungtis ir burtis apie Lietūkį, kuris galėjo juos aprūpinti ne vien kasdieninio vartojimo prekėmis, bet taip pat trąšomis ir ūkio padargais. Lietūkis supirkinėjo narių gaminius ir juos eksportuodavo; tai kooperatyvų nariams turėjo taip pat didelės reikšmės. 1930, daugumai L.K.C. narių perėjus į Lietūkį, pačiam centrui teko sustabdyti savo veiklą.

A. Trimakas, Le Mouvement Coopératif en Lithuanie 1929. *A.Trm.*

Lietuvos Kooperatyvų Sąjunga žr. Lietuvos Kooperacinių Bendrovių Sąjunga.

Lietuvos Kooperatyvų Taryba 1922 X sudaryta centrinė kredito vartotojų ir gamybos kooperatyvų organizacija kooperacijos idėjai plėsti, kooperatinėms įstaigoms reprezentuoti bei atstovauti. L.K.T. sudarė viso krašto kooperatyvai ir jų centrinės organizacijos, kaip Kooperacijos bankas, Pienocentras, Lietūkis, savo suvažiavimuose rinkdami L.K.T. narius bei mokėdami atitinkamą nario mokestį. L.K.T. kooperacijos idėjai propaguoti nuo 1928 leido dvisavaitinį laikraštį Bendrą Darbą, o kooperacijos mokslui aiškinti mėnesinį žurnalą Talką (ši ėjo nuo 1918, L.K.T. jos leidimą perėmė 1925). Vėliausiais metais abu tie leidiniai buvo sujungti į vieną ir pasirodydavo kas dvi savaitės Talkos vardu. Tų leidinių ilgametis vyr. red. buvo prof. Petras Šalčius. Leista ir knygų. Pirmasis L. K.T. pirm. buvo J. Fledžinskis, kiti — Vincas Kvieska, J. Krikščiūnas, Antanas Vaitkevičius.

Lietuvos Kraštotyros Draugija žr. Kraštotyra.

Lietuvos Krikščionių Darbininkų Sąjunga žr. Lietuvos Darbo Federacija.

Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija (vėliau Sąjunga) žr. Krikščionys Demokratai.

Lietuvos Kultūros Sąjunga žr. Kultūros Sąjunga.

Lietuvos Kultūros Taryba žr. Kultūros Taryba.

Lietuvos Laisvės Armija (stp. LLA) slapta karinio pobūdžio rezistencinė organizacija, įsikūrusi 1942 II kovai prieš okupantus ir už nepriklausomą Lietuvą. Vadovavo buv. Lietuvos kariuomenės karininkai, ir daugiausia jai priklausė buvę kariai. Tvarkėsi griežtais kariniais pagrindais. Pradžioje organizavosi smulkiais padaliniais, o vėliau turėjo ir stambesnių dalinių. Organizacija buvo apėmusi visą kraštą. Tarpusavio informacijai leido biuletenius. Savo atstovo Vlike neturėjo. Dar ilgesnį laiką LLA veikė ir antrojo bolševikmečio metu. Šiaurės vakarų Lietuvoje 1944 rudenį LLA turėjo kelių tūkstančių vyrų telkinį Vanagus.

Lietuvos Laisvės Komitetas iki 1952 XII vadinosi Patariamąja Lietuvių Grupe, kuri buvo sudaryta 1951 V 24 Naujorke, remiant Laisvosios Europos Komitetui (žr.), kad su juo ir su sovietų pavergtųjų Europos valstybių laisvės kovos tautinėmis organizacijomis aktyviai bendradarbiautų ir bendromis pastangomis sovietų pavergtųjų Europos valstybių išlaisvinimą artintų, sovietų pavergtųjų tautų išsilaisvinimo vilį stiprintų ir jų demokratinę dvasią bei moralinį atsparumą okupanto kėslams palaikytų. Steigiamojoje deklaracijoje komiteto nariai įsipareigojo ‚kietai dirbti, kad lietuvių tauta būtų išlaisvinta iš agresyvaus sovietinio imperializmo ir kad mūsų krašte būtų atstatytos žmogaus teisės'.. L.L.K. sudaro 8 nariai (J. Audėnas, K. Bielinis, M. Brakas, Br. Nemickas, A. Trimakas, V. Sidzikauskas, Pr. Vainauskas, V. Vaitiekūnas). Pirmąją L.L.K. sudėtį parinko Lietuvos atstovas Vašingtone. Kiekvienas L.L.K. narys faktiškai atstovauja kuriai liet. politinei ar rezistencinei organizacijai, bet formaliai L.L.K. nariai nėra atitinkamų organizacijų deleguoti. Pagal savo statutą tik pats L.L.K. $^2/_3$ balsų gali savo sudėtį keisti ar papildyti. Savo prezidiumą — pirmininką, sekretorių, iždininką — L.L.K. renka 1 metams. Savo santykius su Altu, Lietuvos diplomatais, Vliku L.L.K. grindžia savo nepriklausomybe ir visų minėtų institucijų glaudžiu bendradarbiavimu tiek Lietuvos laisvinimo politikos gaires nustatant, tiek planuojant bei vykdant laisvinimo veiklos uždavinius. L.L.K. veikla reiškiasi okupuotosios Lietuvos gyvenimo stebėjimu ir studijavimu, per Lietuvos delegaciją dalyvavimu Pavergtųjų Jungtinių Tautų parengiamuosiuose ir visuose kituose darbuose, bendradarbiavimu su sovietų pavergtųjų kitų valstybių laisvės kovos organizacijomis, Baltic Review, Revista Baltica, Lietuvos žurnalų leidimu, tarptautinės padėties nuolat keliamų ir Lietuvos reikalų diktuojamų informacinių, politinių ar diplomatinių žygių atskirose valstybėse ir tarpvalstybinėse bei tarptau-

Lietuvos Laisvės Komitetas. Iš kairės į dešinę sėdi LLK sekr. dr. A. Trimakas, pirm. V. Sidzikauskas ir iždi. M. Brakas, stovi K. Bielinis, V. Vaitiekūnas, dr. B. Nemickas, P. Vainauskas, J. Audėnas

tinėse institucijose organizavimu, dalyvavimu juose, bendradarbiavimu ar teikimu reikiamos medžiagos. Laisvojo pasaulio valstybių delegacijos Jungtinėse Tautose, Jungtinių Tautų įvairių komisijų nariai, UNESCO, tarpparlamentinė unija, laisvojo pasaulio valstybių vyriausybės, amerikiečių organizacijos kovai su komunizmu, Europos Taryba, didžiųjų valstybių konferencijos, Pan-Amerikos kongresai, Amerikos ir tarptautiniai darbininkų organizacijų centrai, tarptautinės organizacijos kovai su sovietiniu genocidu ar sovietiniu kolonizmu, tarptautiniai sovietų pavergtųjų tautų sambūriai yra L.L.K. veiklos reiškimosi laukas. Memorandumai, pranešimai, pareiškimai, prašymai, protestai, asmeniniai kontaktai, spauda, radijas yra L.L.K. veiklos priemonės.

V. Vaitiekūnas, Patariamoji lietuvių grupė (Lietuva, 1952 nr 1). *V.Vt.*

Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga (stp. LLKS) rezistencinė organizacija, įsteigta 1940 XII 26. Steigėjai — tautiškai liberališkų pažiūrų lietuvių inteligentijos jaunesnieji atstovai. Pirmos bolševikų okupacijos metu LLKS leido rotatorinius mažo tiražo leidinius, pavadintus ‚LLKS instrukcijos'. 1941 IV susijungė su Lietuvių Aktyvistų Frontu (žr.) ir aktyviai dalyvavo 1941 VI 23 sukilimo paruošime ir vykdyme, bet jau 1941 VIII iš LAF vėl išsiskyrė. Dalis iš LAF pasitraukusių LLKS narių veikė Lietuvių Nacionalistų Partijoje (žr.), kuri tuo metu buvo vieša, bet jau nuo rugsėjo pradžios ėmė iš jos skirtis (pasitraukdami iš vadovaujamų pareigų) ir galutinai išsiskyrė gruodžio mėn. LLKS pradėjo antinacinės rezistencijos darbą, išleisdama 1941 X Atvirą laišką tarėjams. 1942 pabaigoje pradėjo leisti rotatorinį pogrindžio laikraštį Laisvės Kovotoją (žr). Netrukus (nuo Laisvės Kovotojo nr. 3) laikraštis pradėtas leisti spausdintas. Kartu nereguliariai dar ėjo spausdinta Apžvalga, skirta vienai kuriai temai nagrinėti. Antinacinėje kovoje LLKS santykiavo su visomis rezistencinėmis grupėmis, 1943 viduryje įsijungė į Vyr. Lietuvių Komitetą, o 1943 pabaigoje drauge su juo įėjo į Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą (Vliką).

Antinacinės rezistencijos metu LLKS suorganizavo ryšius su laisvu užsieniu, pasiuntė savo atstovą Švedijon, kuris 1944 pradžioje buvo paskirtas ir Vliko įgaliotiniu Švedijoje. Su savo įgaliotiniu palaikė radijo ryšį ir informavosi, siųsdama ir gaudama iš jo slaptais keliais korespondenciją. Taip pat organizavo ir palaikė ryšį su latvių ir estų rezistenciniais sąjūdžiais ir tarpininkavo Vlikui, palaikant ryšį tarp Pabaltijo tautų rezistencinių centrų. 1944 pradžioje LLKS suorganizavo radijo siųstuvą, kuris veikė ‚Laisvos Lietuvos radijo Vilniaus' vardu. Transliacijos buvo gerai girdimos Kauno srityje ir, pradedant nuo Lietuvos sienų, Baltijos jūroje, Švedijoje ir atitinkamai kitur. 1944 IV per į laisvą užsienį siunčiamą Vliko ryšininką, gestapo suimtą Taline, gestapo iššifravo Vliką ir dalį LLKS vadovybės. Suimti LLKS vadovybės nariai buvo išgabenti Vokietijon.

Šio smūgio ir antrosios bolševikinės okupacijos dėlei 1944 pabaigoje ir 1945 pradžioje LLKS turėjo didelių persiorganizavimo sunkumų. Iki 1946 pradžios veikė kaip savarankė antibolševikinės rezistencijos organizacija ir turėjo savo atstovus bei ryšininkus partizaniniame judėjime. 1945 XII pradžioje LLKS pasiuntė savo ryšininkus į Vakarus ir nustatė pirmą ryšį tarp Lietuvos rezistencijos ir laisvo pasaulio. 1946 pradžioje rezistencinės taktikos ir tikslingumo sumetimais LLKS susijungė su Lietuvos Laisvės Armija ir kitomis rezistencinėmis grupėmis į Bendrąjį Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdį (BDPS). Laisvajame užsienyje dėl koncepcijų skirtumų iš LLKS išsiskyrus grupei, šiandien žinomai Lietuvių Rezistencinės Santarvės (LRS) vardu, LLKS užsienyje liko egzistuoti labiau formaliai; su tautininkais 1955 pasitraukė iš Vliko, bet dalyvauja Lietuvos Nepriklausomybės Talkoje (žr.). Krašte LLKS, po susijungimo su BDPS, nustojo egzistuoti 1946 viduryje.

Savo aktyviausios veiklos metu (antinacinėje rezistencijoje ir antrosios bolševikinės okupacijos metu) LLKS buvo viena iš stambiausių ir stipriausių pogrindžio organizacijų. Visų išleistų leidinių tiražas siekė ketvirtį milijono. Be pogrindžio laikraščių Laisvės Kovotojo ir Apžvalgos, LLKS Vilniuje leido dar spausdintą Laisvą Žodį, o įvairiose Lietuvos vietovėse dar rotatorinius leidinius. Pastarųjų tiražas nėra žinomas ir neįeina į minėtą ketvirtį milijono. *K.D.*

Lietuvos Laisvės Kovų Invalidų Draugija įst. 1923 IV 23 Kaune (įregistruota 1923 XI 17). Jos steigėjai buvo J. Karutis, J. Kiaunė ir kt. Pradžioje ši d-ja vadinosi Lietuvos karo invalidų Vyčių brolija ir jai pirmininkavo J. Karutis. 1934 jos vardas pakeistas ir 1934–44 d-jai pirmininkavo Jonas Viliušis. D-jos nariais galėjo būti tik Lietuvos nepriklausomybės kovose nustoję sveikatos kariai. D-jos tikslas: stovėti Lietuvos nepriklausomybės sargyboje, priminti tautai laisvės kovas, saugoti žuvusiųjų kapus, eiti garbės sargybą prie žuvusiųjų paminklo Karo muziejaus sodelyje ir rūpintis savo narių gerove. 1934 d-ja turėjo 160 narių. 1940 bolševikams okupavus Lietuvą, d-ja buvo likviduota, bet 1941 jos veikla atgaivinta. 1944 dalis d-jos narių pasitraukė į Vakarus ir 1946 atkūrė d-ją Wiesbadene (Vokietijoje). 1951 d-jos centras susidarė Filadelfijoje (JAV). 1946–54 d-jai pirmininkavo Bronius Tvarkūnas, po to — Adolfas Eigelis ir nuo 1958 rudens vėl B. Tvarkūnas. 1957 draugija turėjo 19 narių (tremtyje mirė 4 nariai). Daugumas narių gyvena JAV, 4 Vokietijoje ir po vieną Kanadoje, Australijoje ir N. Zelandijoje. D-ja rūpinasi nebepajėgiančių dirbti savo narių šelpimu, protezais ir kt. Aukų gauna iš visuomenės, ypačiai d-ją remia Liet. veteranų s-ga ‚Ramovė' ir Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų d-ja. Išleido vienkartinį iliustruotą leidinį Vyčio Ženklas 1938 (red. J. Viliušis). *J.P.*

Lietuvos Laisvės Paskola Lietuvos laikinosios vyriausybės pagal 1919 X 2 įstatymą buvo paskelbta kaip dvidešimties metų ‚Lietuvos Valstybės 5½% paskola nuo Amerikoj gyvenančių Lietuvos piliečių ant 5 milijonų dolerių', skirta ‚užlaikymui Amerikos Lietuvių brigados, užpirkimui įvairių prekių ir apskritai Valstybės lėšų padengimui' (L.V.Ž. nr. 13). Paskolos pravedimas buvo pavestas ‚Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijai per jos įgaliotus atstovus, susitarus jai su Pildomuoju Amerikos Lietuvių Tarybos Komitetu' (žr. Lietuvių tarybų Vykdomasis Komitetas). Paskolos emisijai organizuoti Lietuvos vyriausybė pasiuntė Amerikon specialią misiją (J. Vileišis, P. Žadeikis ir kun. J. Žilius), J. Vileišio vadovaujamą. Misija apsistojo Naujorke, kur 1919 XII buvo sudarytas specialus Paskolos komitetas. Pasitarus su komitetu, nutarta paskolai duoti patrauklesnis vardas—Lietuvos Laisvės paskola, o palūkanas sumažinti iki 5% metams ir jas mokėti vienąkart per metus, pristačius išėjusį liepos 1 d. kuponą. Lietuvos vyriausybė 1920 IV 29 šiuos nutarimus legalizavo, juos įtraukdama į Paskolos įstatymo pakeitimą (L.V.Ž. nr. 30). Tuo pačiu laiku paskolos terminą sutrumpino iki 15 metų. Pagaliau, visai formaliai paskolą sutvarkė tik 1921 VII 9 Steigiamojo seimo priimtas įstatymas, nustatydamas paskolos galiojimo pradžią 1920 VII 1 (V.Ž. nr. 70). Buvo atspausdinta trijų serijų nevardiniai lakštai su 15 metinių kuponų, pavadinant kiekvienos skirtingos kupiūros lakštus atskira serija: serija A po 50 dol., B — po 100 dol. ir C — po 500 dol.

Lietuvos misija, padedama JAV lietuvių organizacijų bei atskirų veikėjų, paskolos realizavimą pradėjo 1919 gale. Buvo suorganizuota 184 vad. paskolos ‚stočių', arba vietos komitetų. Išsivystė gana didelė paskolos platinimo talka. Lietuvos misijos nariai ir visa eilė kviestų kalbėtojų važinėjo po lietuvių kolonijas, rengė mitingus ir ragino pirkti laisvės lakštus, populiariai vad. bonais. Užsirašytą paskolos sumą galima buvo sumokėti per 5 mėn. grynais pinigais arba JAV valdžios paskolos bonais. Pirmasis numatytas paskolos platinimo tarpsnis (1919 XII — 1920 VI 20) turėjo didžiausią pasisekimą, sukeldamas 1.159.283 dol. brutto pajamų. Didžiausia suma 334.757 dol. surinkta 1920 III. Per balandį ir gegužę surinkta po 145.000, gi birželio suma pašoko iki 243.000 dol. Po to pirmoji paskolos platinimo talka buvo pratęsta dar iki 1921 VI 20. Per ją surinkta 539.864 dol. Tik liepos mėn. davė dar 172.500, gi rugpiūčio–sausio mėn. surinktos sumos svyravo tarp 40.000–73.000 dol. per mėnesį. Pagaliau, 1921 III–VI mėnesinės įplaukos smuko žemiau 5000 dol. (tik per balandį dar gauta 9200 dol.). Paskolos

Lietuvos Laisvės

lakštų pirkimo vėlesnę nesėkmę ypač lėmė 1920 antrojoj ir 1921 pirmojoj pusėj pasireiškęs nedarbas bei anglių pramonės darbininkų streikas. Pačių lakštų išplatinta per pirmą talką (1919 XII — 1921 VI 20) už 1.724.700 dol., o už juos įmokėta iki tol 1.710.296 dol. (įskaitant ir gautas palūkanas už laikytus pinigus JAV bankuose).

Norėdama sukelti naują entuziazmą JAV lietuvių tarpe, 1921 vasarą Lietuvos vyriausybė buvo užsimojusi išleisti visai kitą $1\frac{1}{2}$ mil. dol. 5% paskolą, pavadintą ‚Lietuvos gynimo paskola' (V.Ž. nr. 70 įstatymas datuotas 1921 VIII 3). Sumanymas pasiliko tik popieriuj. Jos vietoj pradėtas antrasis Lietuvos Laisvės paskolos vajus (1921 VII — 1923 IV 25). Lietuvos misija jau 1921 buvo reorganizuota į Lietuvos diplomatinę atstovybę. Todėl tolimesniam lakštų platinimui vadovavo Lietuvos atstovybės paskolos skyrius. Tuo laiku lakštų išplatinta už 123.450 dol. nominalinės vertės. Įskaitant įmokas už lakštus, parduotus anksčiau, ir gautas palūkanas iš bankų, per šį laikotarpį surinkta 154.385 dol. Tuo būdu iš viso L.L.P. lakštų išplatinta už 1.848.150 dol. nominalinės vertės, t.y. apie 37% numatytos 5 mil. dol. sumos. Už parduotus lakštus surinkta 1.833.515 dol. Įskaitant gautus %% už paskolos sumų laikymą bankuose ir kitas pajamas, iš viso L.L.P. akcija davė 1.864.682 dol. Atskaičius lakštų spausdinimo ir jų platinimo išlaidas, siekusias 135.555 dol., arba 8% surinktos sumos, Lietuvos vyriausybės dispozicijai liko 1.729.127 dol. Daugiausia lakštų parduota Čikagoje — už 401.500 dol. Worcesteryje lietuviai sudėjo 123.000 dol., Naujorke 115.900 dol., Waterbury 63.300 dol., Baltimorėj 52.000 dol., Filadelfijoj 44.500 dol., Pitsburge 40.200 dol. etc. Daugiausia lakštų nupirko Illinois ir Pensilvanijos valstybių lietuviai.

L.L.P. vaidmuo ypač ryškus 1920 Lietuvos biudžete. Tais kritiškais laisvės kovų metais L.L.P. įplaukos sudarė apie 18% visų tuometinių valstybės pajamų ir net 90% sumų, gautų iš visų tais metais užtrauktų paskolų. Žymų vaidmenį L.L.P. įplaukos vaidino ir 1921 biudžete, o jau mažesnį 1922 metais. Žinoma, vaisingiausiai paskolos pajamos galėjo būti sunaudotos Lietuvos mokėjimams užsieny, o ne iškeitus dolerius į tolydžio smunkančią vokiečių markę pačiame krašte.

L.L.P. pasisekimą lėmė ne nustatytų palūkanų aukštis (tuo laiku JAV valdžios viešai kotiruojamos paskolos ne ką mažesnes palūkanas duodavo) ar pažadėtos patikrinimo garantijos (paskola garantuotą ‚visu Lietuvos Valstybės turtu ir visomis jos pajamomis'). Į ją daugiau tenka žiūrėti kaip į tuometinių JAV lietuvių kietu darbu sudėtą aukštos perkamos galios doleriais Lietuvos laisvei didelę a u k ą iš palyginti keleriopai mažesnių uždarbių, kaip po 1939–45 karo. Paskola buvo išplatinta grynai visuomeniniu pagrindu. Šiame krašte lakštų pirkėjai negalėjo tikėtis jokios viešos rinkos jų kursams nustatyti. Patys kuponai pristačius tebuvo apmokami Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone, o ne kuriame šio krašto banke (tik iki 1924 IV 24 Lietuvos vyriausybė buvo pavedusi kuponų apmokėjimą vienam mažam Naujorko bankui). Nenuostabu, kad iš pradžių lakštai prireikus buvo parduodami už 25–30% jų nominalinės vertės. Vėliau Lietuvoj jais susidomėjo vietos bankai. Lakštai buvo kotiruojami Kauno vertybių biržoj. Jau 1927 jų kursas sukosi apie 65% nominalinės vertės. Tolimesnį lakštų kursą kėlė nepertraukiamai reguliarus suėjusio termino palūkanų kuponų apmokėjimas, leidimas lakštus priimti valstybės nustatytiems užstatams, visuotinis gaunamų už kitur įdėtus pinigus palūkanų lygio mažėjimas ir pačio paskolos išpirkimo termino artėjimas. Pvz. 1932 kurso vidurkis buvo 90%, o 1933 pradžioje jau apie 93% jų nominalinės vertės. Patys lakštai vis smarkesniu tempu plaukė į Lietuvą, pvz. vertinama, kad 1927 apie 25% visos emituotos paskolos sumos turėjo būti Lietuvoj, o 1933 jau net visas jos trečdalis. Vadinas, toji paskola faktiškai nemaža dalimi virto Lietuvos vidaus skola, kurios kuponus Lietuvos iždas apmokėdavo per Lietuvos banką litais dolerio pirkimo kursu Kaune. Būdinga, kad 1921–32 tarpe tebuvo pristatyta Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone ar Lietuvos bankui Lietuvoj tik 87% išėjusio termino palūkanų kuponų, už kuriuos išmokėta (doleriais ar dolerio pirkimo kursu litais) apie 9,6 mil. lt. Žinoma, visados dalis kuponų būdavo pristatoma apmokėti vėliau, nes išėjusio termino kuponus galima buvo inkasuoti per 10 metų. Reikia manyti, kad dalis lakštų buvo pamesta ar ‚užmiršta'.

Visa L.L.P. turėjo būti išpirkta vienu

kartu 1935 VII 1. Tam buvo iš anksto ruošiamasi. Būtų reikėję sumokėti už visą skolą maždaug 18.481.500 lt. (1.848.150 dol. ekvivalentas). Kaip žinia, 1933 JAV dolerio vertė sąmoningai buvo numušta, o 1934 I 31 galutinai užfiksuotas 41% jo nuvertinimas. Tuo pačiu procentu sumažėjo ir L. L.P., skaitant ją litais. Todėl 1935 I 1, t.y. vos pusmetį prieš išpirkimo terminą, visa paskola buvo vertinama tik 10.995.000 lt. Antra, pagal 1935 VII 1 L.L.P. įstatymo pakeitimą buvo nustatyta, kad paskolos bonų turėtojams, kurie nustatytu terminu nepristato bonų apmokėti ar sutikus visus ar jų dalį pratęsti nuo 1 ligi 10 metų, palūkanų mokėjimas ir likusių bonų išpirkimas atitinkamai pratęsiamas iki 1945 VII 1 (V.Ž. nr. 485 ir 488). 1935 pristatyta ir apmokėta bonų tik už 6.656.600 lt. Tais metais palūkanų išmokėta apie 800.700 lt. Neišpirkta skola 1936 I 1 buvo vertinama apie 4.326.400 lt. (40% emituotos sumos). Bent $^2/_3$ tos sumos sudarė sąmoningai pratęsti bonai, o kita dalis buvo pristatinėjama išpirkti vėliau. Per 1936–38 dar pristatyta išpirkti už 1,31 mil. lt. bonų, o išmokamų palūkanų suma 1938 nebesiekė 200.000 lt. Tuo būdu 1939 I 1 išpirktinų bonų suma buvo vertinama 27% emituotos sumos (per 500.000 dol. nominalinės vertės). Bent apie pusė tos sumos galėjo būti Lietuvos bankų ar atskirų žmonių rankose. Per visus 1939 L.L.P. bonų kursai sukosi tarp 585–590 lt. už 100 dol. nominalinės vertės lakštą. Tai reiškė, kad lakštų kainos buvo pasiekę veik 100% jų nominalinės vertės (dolerio pirkimo kursas Kaune sukosi apie 5,90 lt.). Bolševikai konfiskavo L.L.P. lakštus, kaip ir kitus Lietuvos valstybės pasižadėjimus.

Jonas Leonas, Lietuvos laisvės paskola Amerikoje (Tautos Ūkis, 1933 nr. 6–7); Vyriausybės Žinios (L. V. Ž. nr. 13, 30; V. Ž. nr. 70, 428, 485, 488).

J.Pžm.

Lietuvos Laisvės Sargai (Liuosybės Sargai) karinio pobūdžio JAV lietuvių organizacija, veikusi 1919–21 ir turėjusi tikslu sutelkti savanorių besikuriančiai Lietuvai padėti laisvės kovose. Jau 1917 lietuvių spaudoje buvo keliamas klausimas organizuoti prie JAV kariuomenės lietuvių legioną, kuris sujungtų lietuvių kilmės vyrus, stojančius į JAV kariuomenę. Lenkams tai iš dalies pavyko, bet lietuviuose kilo tuo klausimu polemika (‚susirado prieškarinių rėksnių', dr. J. Bielskio žodžiais), ir sumanymas sunyko. Bet kai be-

Amerikos Lietuvių Brigados karininkai Kaune 1920 I. Iš kairės į dešinę — kpt. J. J. Bielskis, nežinomos pavardės Australijos karys lietuvis (priskirtas vertėju prie Britų karinės misijos Kaune), mjr. O. Newkirk, plk. (vėliau brig. gen.) W. N. Swarthout ir kpt. V. Lazdynas-Leščinskis

sikuriančiai Lietuvos valstybei atsirado grėsmė iš gobšių kaimynų, JAV lietuviai rimtai susirūpino Lietuvai padėti ir karine parama. Abiejų (katalikų ir tautininkų) tuo metu veikusių tarybų bendrai sudarytasis Vykdomasis komitetas 1918 IX paskelbė atsišaukimą organizuoti Lietuvai karinę paramą. Iš JAV kariuomenės grįžę vyrai įvairiose kolonijose pradėjo organizuotis ir tęsti karinį lavinimąsi. Vienas iš pirmųjų iniciatorių buvo Jonas K. Milius (Miliauskas), 1918 rudenį grįžęs iš JAV kariuomenės ir 1919 pradžioj Garso redakcijoj sukvietęs būrelį jaunimo (daugiausia vyčių), kur buvo nutarta kurti lietuvių savanorių s-gą. Vėliau, susiorganizavus daugiau būrelių, pasivadinta L.S. vardu. 1919 IV jau pasirodė spaudoj katalikų ir tautininkų tarybų sudarytos komisijos (Pr. Purvis, V. Vaškas, J. Karosas, dr. J. Jonikaitis, J. Romanas, J. Milius) atsišaukimas: ‚užbaikime kalbas, uždarykime gražių pageidavimų šaltinius: jie laisvės Lietuvai neišgaus. Bet tverkimės kieto plieno kardo ir parodykime mūsų tautos priešams, kad lietuviai už savo laisvę nesigaili galvų pakloti'. L.S. vyriausiu organizatorium buvo pakviestas dr. Julius J. Bielskis, o centro raštinę vedė J. K. Milius. Visose didesnėse kolonijose susibūrė L.S., tarnavę JAV kariuomenėje ir šiaip jaunuoliai. Kur nebuvo buvusių kareivių kuopelių, ten spietėsi apie vyčius, savo organizacijon įvedusius karinį lavinimą. Iš Lietuvos buvo gauta karinės komandos nomenklatūra ir pasistengta visą veiklą su-

vienodinti. Nustatytomis dienomis buvo renkamasi karinės mankštos ir kautynių pratybų, o kai kuriose vietovėse pasisiūta (iš A. Merkio gautais nurodymais) lietuvių karių stiliaus ir spalvos uniformos (žr. atvaizdą LE X, 58). 1919 iš Paryžiaus atvykęs plk. (vėliau brig. gen.) William N. Swarthout (lietuvių pramintas Juododžiu), ten buvusios Lietuvos karinės misijos įgaliotinis, susipažino su L.S. organizacija ir patarė pasivadinti Amerikos Lietuvių Brigada (spaudoje buvo skelbiama, kad į Lietuvos karinės misijos organizuojamą Lietuvių Brigadą stojama per L.S.). Prie W. N. Swarthouto prisidėjus keletui kitų amerikiečių karininkų, Vykdomojo Komiteto raštinėj Vašingtone buvo sudarytas brigados centras (katalikų taryba savo atstovais buvo paskyrusi dr. J. J. Bielskį ir J. K. Milių, tautininkų — Pr. Purvį ir Vl. Lazdyną-Leščinską). 1919 XI pabaigoje dalis brigados karininkų išplaukė Londonan, kur prisidėjo dar keletas amerikiečių karininkų, o dar kiti prisidėjo Paryžiuje. Keliolikos karininkų būrys Kauną pasiekė Naujų Metų išvakarėse. 1920 I 1 buvo sudarytas brigados štabas: vyr. vadas gen. W. N. Swarthout, štabo viršininkas plk. J. G. Isbell, gen. adjutantas kpt. F. B. Stevens, gen. inspektorius ir ryšininkas tarp brigados štabo ir Lietuvos vyriausybės kpt. J. J. Bielskis, ryšininkas tarp brigados štabo ir prancūzų - anglų karinių misijų kpt. H. Pritchard. Tačiau — ‚dėl tuo laiku buvusių ypatingų vidinės politikos padėčių Lietuvoje, Brigados tikslas liko neįvykdytas' (dr. J. J. Bielskis). Liko neįvykdytas ir pačių L.S. tikslas: nors buvo suregistruoti keli tūkstančiai jaunų vyrų, pasiryžusių vykti Lietuvos ginti, Lietuvon tenuvyko tik kelios dešimtys (tarp jų Stp. Dārius, J. K. Milius, Pr. Purvis), kurie ten, nesusiorganizavus brigadai (1920 IV 7 buvo pavesta gen. Nastopkai ją suorganizuoti, bet faktiškai ji nebuvo suorganizuota), išskirstyti po įvairius pulkus. Pastangos gauti iš JAV vyriausybės nemokamą laivą kelionei į Europą nepasisekė, gi Lietuvos misija taip pat neturėjo lėšų apmokėti kelionės (75 dol. žmogui) ir kt. išlaidas. L.S. veikė daugiausia rytiniame JAV pakraštyje (ypačiai gausus buvo Worcesterio skyrius). Čikagos srityje veikė kita panaši organizacija — Amerikos lietuvių kareivių susivienijimas (žr.). Praktiniai šių organizacijų veiklos vaisiai nebuvo dideli, tačiau jų gyva veikla daug prisidėjo savo metu palaikyti amerikiečiuose lietuviuose patriotinį jausmą senajai tėvynei, o taip pat ir Lietuvoje kėlė nuotaiką.

V. Širvydas, J. O. Širvydas 1941, 335–336; *dr. J. J. Bielskio* laiškas.

Lietuvos Laisvės Trimitas pogrindinis leidinys Vilniuje, kurio 1 nr. pasirodė 1943 VIII; leidėju buvo žymima Lietuvos šaulių s-ga.

Lietuvos Lenino Komunistinio Jaunimo Sąjunga (stp. LLKJS) yra Sovietų Rusijos Komsomolo (žr.) organizacijos dalis. Nepriklausomos Lietuvos metu veikė slaptai, narių buvo nedaug, daugiausia žydai. Okupavus Lietuvą Sovietams, ji padaryta oficialia jaunimo organizacija, kuriai priklausymas daugeliui (pvz. besimokančiajam jaunimui) praktiškai yra priverstinis: nepriklausyti sąjungai reikia rezistencinės drąsos ir reiškia riziką. 1950 Lietuvoj buvo skelbiama esant apie 60.000 komjaunuolių, iš kurių 14.000 buvo įvairių aukštųjų m-lų studentai. 1953 I 1 buvo 99.094 komjaunuoliai (5910 skyrių, iš kurių 1821 kolchozuose). 1954 I 14-15 organizacijos VIII kongrese gen. sekr. Juozas Petkevičius (tebeinąs šias pareigas ligšiol) nurodė 114.265 narių. Iš to skaičiaus kolchozuose buvo tik apie 13.000 narių. Užtat smarkiai į organizaciją įprievartaujamas mokslus einąs jaunimas. Vilniaus univ. Žinynas (1957) nurodo tokį komjaunuolių augimą šiame universitete: 1945 buvo 12 narių, 1946 — 150, 1947 — 212, 1948 — 399, 1949 — 713, 1950 — 1033, 1951 — 1400, 1952 — 1668, 1953 — 2018, 1954 — 2229, 1955 — 2385, 1956 — 2530 (viso stud. 1956 buvo 3352, iš kurių 2559 lietuvių, 385 rusų, 101 lenkų ir 307 kitų).

Lietuvos Linas, akc. b-vė, įregistruota 1937 VII 9 su 100.000 lt. kapitalo. Steigėjai: Ant. Steikūnas, Alg. Sliesoraitis ir Kazys Matulevičius. B-vė Aleksote, Kaune, pastatė linų apdirbimo fabriką, kuris gamino pakulas iš nebruktų linų. Linų žaliavą b-vė supirkinėjo Suvalkų krašte ir Dzūkijoje. Fabrike dirbo apie 40 darbininkų. B-vė nacionalizuota bolševikų 1940; jos turtas įvertintas 300.000 lt.

Lietuvos Lloydas draudimo akc. b-vė, veikė nuo 1922 vasaros (įstatai patvirtinti 1922 V 17). Pradžioje draudė tik nuo ugnies, vėliau įvedė ir visus kitus draudimus: 1925 transportų ir laivų, 1926 vagysčių (į-

silaužimų), 1932 nelaimingų atsitikimų, 1936 autovežimių, 1938 gyvybės. Veikla pradėta su 120.000 lt. kapitalu, palaipsniui 1937 padidintu iki 800.000 lt. B-vės garantijų lėšos (pagrindinis ir atsargos kapitalai bei rezervai) 1922 buvo 125.330,47 lt., o 1937—1.518.441,56. Ligi 1938 nuostolių atlyginimui išmokėta 8.917.950,63 lt. (stambieji nuostoliai 1927 sudegus aliejaus fabrikui Ringuvai, 1929 Tilkos akc. b-vės fabrikui, 1931 kojinių fabrikui Cotton etc). Akcininkams buvo išmokama 6–7% dividendo. B-vės steigėjai buvo L. Ožinskis, A. Prūsas, J. Smilgevičius, dr. N. Soloveičikas, R. Tilmansas ir M. Yčas. Valdybai visą laiką pirmininkavo A. Vosylius, nariais buvo dr. L. Soloveičikas, dr. K. Tilmansas, M. Kopelmanas (direktorius-tvarkytojas) ir nuo 1925 dr. J. Alekna.

Lietuvos Matininkų ir Kultūrtechnikų Sąjunga šiuo vardu pasivadino 1928. Anksčiau ji veikė Lietuvos Matininkų S-gos vardu. Pastaroji buvo įsteigta 1918 XI 12. Steigėjai buvo Jonas Raupys, inž. S. Dirmantas, B. Jakutis (vėliau pulkininkas), Satkevičius (pirmasis s-gos pirm.), Prozorovas ir Daukšys. S-ga leido žurnalą Matininką (žr.). L.M. ir K.S. rūpinosi žemės ūkio ministerijos matavimų, žemėtvarkos ir melioracijų inžinierių ir technikų kultūriniais reikalais. 1938 pradžioje s-ga turėjo 361 narį (174 matininkus, 132 kultūrtechnikus ir 55 centro tarnautojus), daugiausia žemės tvarkymo departamento tarnautojus. Išaugus narių skaičiui, buvo sudarytos atskiros sekcijos: foto (1935 Niemčinavičiaus iniciatyva), meno (1936 R. Kuprevičiaus iniciatyva), intelektualinio lavinimosi (1937 Straukos iniciatyva) ir geodezininkų (1937 Kalinausko iniciatyva). Ypač daug uolumo parodė foto sekcija, kuri jau 1936 surengė foto parodą (457 darbai, aplankė ligi 4000 asmenų), vėliau kasmet organizavo foto konkursus (1937 konkurse dalyvavo 51 narys su 514 nuotraukų). Leista krašto vaizdų atvirukai; kelios dešimtys krašto vaizdų albumų pasiųsti užsienio lietuviams. Bendradarbiauta su Vytauto D. kultūros muziejumi, fotografuojant nykstančią kaimų ir kitą etnografinę medžiagą. 1938 įsteigtas s-gos knygynas. Per intelektualinio lavinimosi sekciją platinta spauda (1938 per šią sekciją nariai užsisakė periodinių leidinių per 12.000 lt. sumai). Dalyvauta tarptautiniuose matininkų ir kultūrtchnikų suvažiavimuose Züriche, Londone, Rygoj. 1935 Kaune įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos geodezininkų, matininkų ir kultūrtechnikų konferencija, kurios darbai išleisti 1940. Nuo s-gos persiorganizavimo (1928) leistas žurnalas Žemėtvarka ir Melioracija (red. inž. M. Chmieliauskas), kuris išaugo į rimtą technikos leidinį, spausdinusį geodezijos, kartografijos, hidrologijos ir kt. sričių darbus. Ilgametis s-gos pirm. buvo inž. M. Chmieliauskas. Garbės nariai: prof. S. Kolupaila, prof. S. Dirmantas, inž. Z. Bačelis, inž. J. Stanišauskis. Užėjusių bolševikų buvo 1940 VII perregistruota ‚profesine' s-ga, tačiau veikla buvo paralyžuota.

N. Romuva 1938, 105–106.

Lietuvos Mažažemių ir Naujakurių Sąjunga, įregistruota Kaune 1925 XII 5, jungė po žemės reformos pagausėjusius smulkiuosius ūkininkus bei miestų daržininkus ir laikė savo uždaviniu kovoti už suteikimą jiems kreditų bei kitos paramos. S-gą įsteigė dr. Pr. V. Raulinaitis, talkinamas A. Kardišausko, V. Kasakaičio, J. Valaičio, T. Aleliūno ir kt. I suvažiavimas įvyko Kaune 1926 I 25 ir išrinko vadovybę su Pr. V. Raulinaičiu priešaky. Greitu laiku atsirado jos skyrių visoj Lietuvoj. Tačiau jau 1928 prasidėjo jos skyrių uždarinėjimas, o formaliai s-ga buvo uždaryta 1934 I 9. Politiškai s-ga buvo artima Lietuvos darbo federacijai.

Lietuvos Medvilnės Manufaktūra vilnos ir medvilnės audimo įmonė Klaipėdoj, veikusi nepriklausomybės metu akc. b-vės pagrindais. Joje dirbo per 1100 žmonių.

Lietuvos metraščiai žr. Metraščiai.

Lietuvos Metrika D. L. K-tijos kanceliarijoje nuo XIV a. galo (1386) iki 1794 pastoviai susidaręs archyvas, apimąs visus Lietuvos valstybę liečiančius raštus, kurie buvo išleidžiami jos vardu. Lenkijos karaliaus vardu duodami aktai ir įvairūs dokumentai buvo atskirai tvarkomi ir laikomi. Jie sudarė ‚Karūnos Metriką'. XVIII a. gale L.M. buvo susidarę 566 stori didelio formato tomai. Jie apėmė privilegijas, žemių ir kt. dovanojimus bei patvirtinimus (‚knigi zapisej'), teismo sprendimus (‚knigi sudnych del'), santykius su kitomis valstybėmis, instrukcijas pasiuntiniams (‚nauki'), viešuosius valstybės reikalus, kariuomenės prievolių sąrašus ir kt. (‚Knigi publičnych del', ‚Knigi perepisej'). Pirmoje vietoje L.M. yra nuorašai aktų, kurie išėjo

Lietuvos Metrika

iš Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio kanceliarijos. Istorinėje literatūroje tačiau L.M. terminu buvo dar pažymimas D. L. K-tijos valstybinis archyvas kaip dokumentų ‚fondas', kuriame buvo laikomos privilegijos, sutartys su kt. valstybėmis, unijų aktai ir kt. reikšmingų dokumentų originalai. Pirmykščių originalių L.M. knygų iš XV–XVI a. labai maža bėra išlikę. Lietuvos kanclerio Leono Sapiegos 1594 patvarkymu visos L.M. knygos buvo iš naujo perrašytos. XVII–XVIII a. knygos yra išlikusios savo pirmykšte forma. L.M., kaip ir visas kt. D. L. K-tijos archyvas iki XVI a. pradžios buvo laikomas (drauge su iždo dokumentais ir pačiu iždu) Trakų pilyje. D. L. Kng. kur nors išvažiuojant, drauge vykdavo ir raštininkas su kanceliarijos tarnautoju (‚djaku'), kuriedu darė nuorašus visų valdovo kelionės metu išduodamų aktų. Atgal sugrįžę nuorašus jiedu įtraukdavo į atitinkamas L.M. knygas. XVI a. pradžioje, pervežant Lietuvos iždą į Vilnių, buvo pergabenta sostinėn ir L.M. ir padėta žemutinėje pilyje. Tikra, kad L.M. jau 1511 buvo Vilniuje, ir ten ji paliko ir po Liublino unijos (1569), nepriklausomai nuo Karūnos (Lenkijos) Metrikos tvarkoma. Šioje buvo nuo Lietuvos atplėštosioms 1569 ‚rusiškoms vaivadijoms' (Kijevo, Volinijos, Braclavo) tuoj pradėtos atskiros knygos. 1655 rusams užimant Vilnių dar buvo spėta L.M. evakuoti. Yra duomenų spręsti, kad ji buvo nugabenta į Prūsų pasienį (J. Jakubowski). Dalis L.M. žuvo. Apgrobdami Lietuvą, švedai buvo išvežę iš Lietuvos dokumentų, kuriuos grąžino Olyvos taika (1660), tačiau svarbūs iždo dokumentai nuskendo Baltijos jūroje. Pačią svarbiausią L.M. dalį ėmėsi saugoti Nesvyžiaus Radvilai, kurie jau XVI a., nuo kanclerio Radvilos Juodojo laikų laikydavo D. L. K-tijos žemės privilegijas pas save. Apie 1650 kancleris Stanislovas Albrechtas Radvila savo žinion paėmė unijų aktus, sutartis, privilegijas. Tie originalai buvo perkelti į Nesvyžių ir iš ten į Vilnių nebegrįžo. Seniausias Nesvyžiaus archyvo inventorius yra 1688. 1768 Respublikos seimo konstitucija buvo sudarytas sąrašas dokumentų, kurie buvo saugomi Radvilų archyve. Vežioti ir saugoti įvairiose vietose Nesvyžiaus archyvo aktai pagaliau pateko į Varšuvos archyvą. 1551 privilegija, kuria tariamai Radvilai Juodajam ir jo palikuonims buvo duota teisė saugoti pas save Lietuvos valstybės aktus, yra 1721–43 falsifikatas. Kai po visų okupacijų L.M. grįžo savo vieton, be Radvilų paimtų dokumentų, trūko Vilniuje dar svarbaus iždo archyvo, kurio likimas nežinomas. Ar jis buvo patekęs į Nesvyžių, nėra pėdsakų. 1765 L.M. iš Vilniaus buvo pergabenta į Varšuvą. Ji buvo sujungta su tuo pat metu iš Krokuvos ten atgabenta Karūnos Metrika ir čia sudarė slaptąjį archyvą. Pati seniausioji L.M. dalis (1386–1551) čia buvo 1773 perrašyta lotyniškomis raidėmis. Vadovaujant istorikui vysk. Adomui Naruševičiui (Naruszewicz), visos Varšuvon nugabentos L.M. knygos 1786 buvo naujai įrištos ir pernumeruotos. Prie senų rusiškų registrų (katalogų) buvo prijungti nauji lotyniškomis raidėmis sudaryti registrai. Neilgai tačiau L.M. tebuvo skirta būti Varšuvoje, nes 1794 rusų gen. Suvorovui paėmus mst., visas ten esąs archyvas tuoj buvo pervežtas į Petrapilį ir padėtas Senato III departamente. Tik diplomatinių santykių medžiaga Petrapilyje buvo išskirta ir perduota užsienio reikalų kolegijai. Kadangi per tretįjį Lenkijos-Lietuvos padalijimą Prūsija buvo gavusi daug Lenkijos žemių, 1799 jai buvo atiduota beveik visa Karūnos Metrika. Prie L.M., iš kurios Prūsų valdžiai tebuvo atrinkta nedaug knygų, buvo prijungti pasilikę Lenkijos Metrikos likučiai. Prūsų valdžios paimtoji Karūnos Metrika 1807 buvo grąžinta Varšuvon į Archiwum Ogólne Krajowe, iš kurio pateko į vyriausią valstybinį Lenkijos archyvą. Atiduodant Prūsams Karūnos Metriką, buvo sudaryti 7 tomai ‚Išrašų' (‚Vypisy'), kurie buvo įjungti L.M. Kai ‚metrikantas' Steponas Kozello aptvarkė L.M., 1809 dalis originalių tomų (seni manuskriptai) buvo perduoti viešajai (imperatoriškajai) Petrapilio bibliotekai. Kai kas yra patekę užsienio reikalų m-jos archyvui Maskvoje ir Rumiancevo muziejui, tačiau tikroji L.M. pasiliko pilnumoje. Kadangi ji būdavo vis reikalinga ir įvairiems praktikos reikalams (teismuose, bajorystei įrodyti), 1835 buvo sudaryta komisija, kuri turėjo pritaikyti L.M. panaudojimui. Toji komisija, nežiūrėdama tvarkos ir chronologijos, suvarstė ir įrišo palaidų aktų krūvas. Iš L.M. fondo buvo sudaryti 12 skyrių, kurio dalį sudarė ir Petrapilyje palikti Karūnos Metrikos tomai (Išrašų knygos, inventoriai, genealogijos, nuosavybių planai ir kt.). Pagaliau 1887

iš Petrapilio L.M. buvo perkelta Maskvon į teisingumo m-jos archyvą. Iš viso tada buvo perduota L.M. užrašų knygų (‚knigi zapisej) — 190 (Karūnos Metrikos — 92), teismo knygų — 303 (Karūnos — tik 4), viešųjų valstybinių reikalų — 37 (Karūnos — 43), karinių prievolių sąrašų knygų — 23 (Karūnos — 43). Kitų įvairių D. L. K-tiją ir Lenkiją liečiančių knygų, kurios iki 1918 buvo L.M. sąstate, buvo dar 843. Jas sudarė išrašai, inventoriai, įvairūs naujai sudaryti nuorašų tomai, kurių didelė didžiuma telietė Lenkiją.

L.M., iki XVII a. rašyta oficialia Lietuvos raštinės kalba — sen. slavų bažnytine kalba ir šiek tiek lotyniškai (dovanojimai, privilegijos), yra neįkainuojamos vertės šaltinis D. L. K-tijos istorijai. L.M. knygas yra studijavę eilė žymių tyrinėtojų. Daugiausia prie jų sėdėjo M. Liubavskij, sistemingai ištyrinėdamas D. L. K-tijos XV -XVI a. visuomeninius ir administracinius santykius. Iš L.M. daug medžiagos genealogijai ėmė—J. Wolff, apie Lietuvos seimą ir Ponų Tarybą — J. A. Malinovskij, N. Maksimenko, apie Lietuvos žydus — S. A. Beršadskij, apie visuomeninį D. L. K-tijos ūkį — M. B. Dovnar-Zapol'skij. Eilė kt. autorių, pradedant F. I. Leontovičiaus darbais iš Lietuvos visuomenės ūkio istorijos ar I. I. Lappo tyrinėjimais apie Lietuvą po Liublino unijos, panaudojo L.M. ir davė iš jos priedų prie savo veikalų. Daugiausia L.M. panaudojo rusai, šiek tiek lenkai. Nuo I pas. karo galo pasidarė prie L.M. priėjimas beveik visai nebeįmanomas.

Tik nuo 1903 pradėta sistemingai rinkinyje ‚Russkaja Istoričeskaja Biblioteka' spausdinti ištisai L.M. knygas. XX t. (R. I.B.) buvo išsp. (red. P. A. Gil'tebrandt) 1–3 teismų knygos (1510–22). I. I. Lappo, kuris L.M. leisti paruošė komisijos priimtą planą, 1910 išsp. XXVII t. (R.I.B.) 3–5 užrašų knygas (1–2 knygos yra tik aktų santraukos nuo Kazimiero Jogailaičio laikų). 1914 XXX t. Lappo išsp. viešųjų reikalų knygų 2–7 (1538–66). R.I.B. XXXIII t., kuris yra paskutinis L.M. tomas tame rinkinyje, S. L. Ptašickij 1915 išsp. Lietuvos kariuomenės sąrašus (1528, 1565, 1567). Didžiausia L.M. dalis yra pasilikusi iki šiol mažai panaudota. Iš L.M. skelbtos medžiagos reikia ieškoti įvairiuose leidiniuose, kaip pvz. Akty Zapadnoj Rossiji, Akty Jugo-Zapadnoj Rossiji, Akty Litovskoj Metriki (1413–1507), išleisti F. Leontovičiaus 1896 (pagal Varšuvos archyve rastas kopijas); apypilnį iš L.M. spausdintų leidinių sąrašą yra davęs K. R. Jurgėla.

Lietuvių tautos istorijai L.M. turi nepaprastos vertės. 1920 VII 12 taikos sutartyje su Sov. Rusija buvo įrašytas punktas, jog tarp iš Lietuvos išgabentų kultūrinių turtų turi būti grąžinta ir L.M. Tuo reikalu P. Galaunė, kaip komisijos narys, yra pateikęs plačią atskaitomybę, kodėl Lietuvai nepasisekė L.M. atgauti. Iš rusų pusės buvo ieškoma visokių kliūčių, kad tik L.M. pasiliktų Maskvoje. Be kitko, buvo nurodinėjama, jog L.M. esanti labai svarbi ir gudų, ir ukrainiečių istorijai; techniškai esą neįmanoma atskirti tik nepriklausomą Lietuvą liečiančias dalis; Lietuva dar neturinti L.M. tyrinėti specialistų. Dabar L.M. Maskvoje yra laikoma archyve Centralnyj Gosudarstvennyj archiv drevnych aktov. K. Jablonskiui ir dar vienam kitam yra pasisekę pamatyti ar gauti iš L.M. nuorašų. Kai kurie jų buvo išsp. Lietuvos istorijos šaltinių I t. (Vilnius 1955). Tik laisvas priėjimas prie L.M. medžiagos įgalintų šitą versmę išnaudoti Lietuvos istorijai tokiu laipsniu, kaip iki šiol nėra buvę. Vatikano ir Karaliaučiaus archyvai gali sėkmingai visokeriopais atžvilgiais papildyti L.M. ir duoti tokios medžiagos, kuri jokiame kitame archyve nerandama, tačiau L.M. visada palieka tikrasis pagrindas tirti D. L. K-tijos vidaus istorijai.

St. L. Ptaszycki, Opisanije knig i aktov Litovskoj Metriki 1887; ('') Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akty unji Litwy z Polską? (Kwart. Historyczny XVI 1902); Letopis zaniatij Archeografičeskoj komissiji za 1906 g., vypusk 19 1908 15–41 (I. I. Lappo planas L.M. išleisti); Opisanije dokumentov i bumag chraniasščichsia v Moskovskom Archivie Ministerstva Justiciji kniga 21 (Knigi Litovskoj Metriki) 1915 (daug tikslių duomenų); *M. N. Tichomirov*, Istočnikovedije istoriji SSSR s drevnejšich vremen do kanca XVIII v. I 1940; Belaruski Archiv II 1928 (ištisai išsp. L. M. 16-ta Užrašų knyga); ***J. Jakubowski*, Archiwum państwowe W. Ks. Litewskiego i jego losy** (Archeion IX 1931, I–17); Akta unji Polski z Litwą, išl. St. Kutzeba i Wł. Semkowicz, 1932 (įvado p. XVI–XXIII); *T. Taurogiński*, Z dziejów Nieświeża 1937; ***N. G. Berežkov*, Litovskaja** Metrika kak istoričeskij istočnik 1946; *P. Galaunė*, Lietuvos kultūros turtų likimas (Mūsų Žinynas 1923); *C. Jurgėla*, History of the Lithuanian Nation 1948, 536–538 (sąrašas šaltinių, kuriuose spausdinta L.M. dalykų); *Z. Ivinskis*, M. Liubauskio mokslo darbai Lietuvos istorijos srityje (Židinys 1933 nr. 8–9). *Z.I.*

Lietuvos Mylėtojai, kitaip Lietuvos Mylėtojų D-ja, kartais ir Tėvynės Mylėtojų D-ja, 1887–1905 slaptas Žemaičių kun. seminarijos klierikų, o vėliau ir kunigų, sambūris lietuviškai spaudai platinti ir ją

savo raštais remti. L.M. steigti paskatino lietuvių k. dėstydamas kun. K. Jaunius ir buv. seminarijos rektorius, vysk. M. Valančiaus bendradarbis kun. Jer. K. Račkauskis. Pirmasis L.M. pirm. buvo Jonas Karbauskas-Maišinys, o nariai: Pr. Urbonavičius, Pr. Bučmys, F. Lelys, J. Ložinskis, J. Šimaitis, J. Vizbaras, D. Pocius, J. Tumas, K. Pakalniškis, A. Daukantas, Kl. Kekys, V. Baltrušaitis, Pr. Žadeikis, K. Žebrys, A. Skinderis, P. Busteika, J. Civinskas, St. Bačkys, N. Petkus, Pr. Gugys, J. Maironis ir kt. Slaptą tilžiškę spaudą pristatydavo dažniausiai D. Miklius, o vėliau buv. klierikas J. Ložinskis, vienas iš L.M. steigėjų, ir kt. knygnešiai. L.M. raštų siuntė šviesiai, Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgai, Tėvynės Sargui ir kt. Jie surinko 1888 vasarą šiek tiek pinigų katalikiškoms knygoms leisti ir, J. Ložinskio vadovaujami, išvertė Alf. Liguori Pasirengimą mirčiai, bet (Tilžės spaustuvininkams pareikalavus 600 rublių įnašo) jos negalėjo išleisti. Vėliau klierikai slaptai labiau išlaikyti išskirstydavo verčiamą knygą dalimis ir taip išversdavo, nes Žemaičių kun. sem. lenkininkai buvo juos įtarę ir J. Ložinskį iš seminarijos išprašydino; tuo metu seminarijoje susidarė ir antra, dar slaptesnė, Šv. Kazimiero d-ja (žr.). L.M. išleido keliolika religinių knygų, dažniausiai J. Karbausko ir Pr. Urbanavičiaus bei jų draugų vertimų. Visos tos knygos neturi nė slapyvardžių, tepažymėta, kad išleido L.M. Lėšas knygoms surinkdavo iš savo draugų kunigų, nes kiekvienas kunigas turėdavo įmokėti po 200 rb. ir už juos gaudavo L.M. leidinių, kuriuos galėjo parduoti ar veltui išdalinti. Dažniausiai tokios religinės knygutės buvo per knygnešius veltui dalijamos. L.M. savo pinigais rėmė Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgą, Tėvynės Sargą ir kt., kuriuos dažnai jų nurodymu dalydavo knygnešiai veltui, išmėtydavo laukuose ar piaunamuose rugiuose ir pn. L.M. buvo ir pirmieji kun. M. Miežinio Žodyno prenumeratoriai, surinkę leidimo pradžiai 500 rb. Žemaičių kun. seminarijoj L.M. sudarė ir slaptą fondą, į kurį kasmet mokėdavo po 10–25 rb., o reikalui esant ir po daugiau. Šis fondas nukentėjusiems už lietuvybę kunigams išmokėdavo po 400 rb. metams, jei pasodindavo į Kretingos vienuolyną, ir po 800 rb., kai ištremdavo. Iš šio L.M. fondo mokėdavo ir nukentėjusiems knygnešiams, šelpdavo patekusius į kalėjimą, duodavo už juos kyšius žandarams ir teismams. Visi L.M. įstodami prisiekdavo ir jų veiklos neišaiškino nei rusai, nei lenkomanai.

Kun. N. Petkus, Kieno dvasia? (Žvaigždė 1923 nr. 10 ir 11; jo santrauka — Aušros 40 m. sukaktuvėse 1923); *P. Ruseckas*, Knygnešys I, 1926; *Vc. Biržiška*, Lietuvių Bibliografija III 1935.

A. Mž.

Lietuvos Mylėtojų Draugystė J. Šliūpo 1885 sukurta iš Bruklino ir Naujorko lietuvių, šiek tiek prakutusių siuvėjų ir kt. Ši draugystė sutarė leisti Lietuviškąjį Balsą (žr.). Jurgis Matulevičius, siuvamųjų mašinų agentas, nupirko spausdinamąją mašiną, o jo brolis surado vietos lietuvių, kurie davė laikraščio pradžiai po 10 dol. 1886 Vincas Paplauskas, Naujorko siuvėjų kontraktorius, davė 100 dol. išspausdinti kun. A. Tatarės pasakaites, kurios pasirodė 1887 (Pamokslai iszminties ir teisybes iszguldineti galwociu wisu amžiu del Lietuwos). Išvykus 1888 J. Šliūpui į Shenandoah, Pa., L.M.D. žlugo. Iš L.M.D. 1886 IV 17 kilo ir Susivienijimas Lietuvių Amerikoj.

T. Astamskas ir kt., Susivienijimo Lietuvių Amerikoje istorija 1916.

Lietuvos Miškininkų Draugija (išeivijoje — sąjunga) žr. Miškininkas.

Lietuvos Mokykla katalikiškos krypties mėnesinis pedagogikos žurnalas, ėjęs Kaune 1918–40. Pirmasis red. ir žurnalo iniciatorius buvo Pr. Dovydaitis. Žurnalas pradėjo eiti dar tebeveikiant vokiečių cenzūrai, bet jau pirmaisiais metais atskiri numeriai sudarė 540 psl. tomą. Leidimą rėmė vysk. Pr. Karevičius, 1919–20 buvo gauta švietimo m-jos parama. 1921–24 redaktoriui talkino St. Tijūnaitis. Perėmus iš Pr. Dovydaičio žurnalo leidimą Lietuvių katalikų mokytojų s-gai, 1925–35 redagavo dr. Kl. Ruginis. Suretėjus žurnalui (dvigubinant numerius) ir sumažėjus prenumeratoriams, buvo imtasi žurnalo reformos ir šiam reikalui nuo 1936 redaktorium buvo pakviestas Ign. Malinauskas, o jo padėjėju J. Kralikauskas. Žurnalas buvo padidintas ligi 80 psl. ir leistas reguliariai kas mėnesį; įvestas platus mokslinės pedagogikos ir psichologijos skyrius (2/5 teksto). Nuo 1938 Ign. Malinauskui buvo perleistas ir žurnalo leidimas. Sovietams kraštą okupavus, L.M., turėjusi 750 prenumeratorių, buvo sustabdyta, atmetus prašymą leisti ją perreformuoti į vaiko psichologijos ir dėstymo metodų žurnalą, atsisakant nuo pedagogikos mokslų kaip ideologinių. Kol dar nebuvo kitų pedagoginių žurnalų, L.M. buvo sutelkusi į-

vairių pažiūrų bendradarbius, tarp kurių buvo A. Alekna, J. Yčas, J. Jablonskis, Pr. Mašiotas, T. Žilinskas, J. Naujalis, V. Dubas, J. Vokietaitis, J. Elisonas, K. Šakenis, M. Šikšnys, A. Vireliūnas ir kt. Vėliau daugumą bendradarbių sudarė katalikiškosios krypties pedagogai, kaip vysk. K. Paltarokas, vysk. M. Reinys, M. Pečkauskaitė, J. Strimaitis, J. Gvildys, K. Barkauskas, J. Gobis, A. Krasuckas, E. Lastas, V. Arminaitė, K. Bajerčius, J. Mičiulis, Pr. Samulionis, V. Makutėnas ir kt. Paskutiniaisiais metais aktyviai žurnale bendradarbiavo prof. St. Šalkauskis, dr. A. Maceina, kun. K. Žitkus, doc. M. Morkelis, P. Maldeikis, J. Kralikauskas, A. Šerkšnas, K. K. Raičinskis, O. Norušytė, V. Burkevičius, A. Dulkytė ir kt. 1925 nuo 4 nr. kurį laiką prie L.M. ėjo mėnesinis (16 psl.) priedas Mūsų Kalba (redagavo A. Vireliūno vadovaujama redakcinė komisija).

Lietuvos Mokytojų Kooperatyvas Spaudos Fondas žr. Spaudos Fondas.

Lietuvos Mokytojų Pedagoginė Draugija Naujoji Mokykla žr. Naujoji Mokykla.

Lietuvos Mokytojų Profesinė Sąjunga, telkusi kairiųjų pažiūrų mokytojus, veikė 1919–40. Jos pirmoji užuomazga buvo Voroneže 1918 pradžioje įsikūrusi Liaudies mokytojų s-ga (pasibaigus Voronežo mokytojų vasariniams kursams buvo sušauktas lietuvių mokytojų suvažiavimas, tikybos mokymo klausimu suskilęs: viena dalis, apie 120 asmenų, įkūrė Lietuvių mokytojų s-gą, kita dalis, apie 40 asmenų, atskirą Liaudies mokytojų s-gą). Lietuvoje pirmiausia susiorganizavo atskiros apskričių mokytojų profesinės s-gos. Joms sutelkti į bendrą s-gą Kaune 1919 VIII 18–19 įvyko susirinkimas, svarstęs ir priėmęs L. M.P.S. įstatus. Kadangi šis susirinkimas įvyko kiek atsitiktinai, pasibaigus Kauno vasariniams aukštesniesiems mkt. kursams, formaliai L.M.P.S. įkurti buvo sušauktas Lietuvos mokytojų profesinių sąjungų atstovų suvažiavimas Kaune 1919 XII 27–30. Suvažiavime dalyvavo 23 atstovai, iš kurių pranešimų paaiškėjo profesines mokytojų s-gas veikiant Kėdainių (55 nariai), Mariampolės (156), Šakių (68), Alytaus (50), Vilkaviškio ir Šiaulių aps. Vienos šių apskričių profesinės sąjungos veikė voroneţiškės Liaudies mokytojų s-gos įstatų, kitos minėtojo Kauno suvažiavimo priimtų įstatų pagrindu. Suvažiavimas priėmė s-gos įstatus, padėjus pagrindan Mariampolės s-gos įstatus, su kai kuriomis pakaitomis paimtus iš voroneţiškės Liaudies mokytojų s-gos. Pirmojon centro valdybon išrinkta J. Gužys, M. Šalčius, St. Brašiškis, A. Jakučionis ir J. Statkevičius. S-ga įregistruota 1920 II 14. S-gos organu pasirinkta 1919 XII pradėjęs eiti Beraštis, pakeitęs savo vardą nuo 1920 rudens į Mokyklą ir Gyvenimą. 1920 pradžioj L.M.P.S. įkūrė pirmą kultūrinį kooperatyvą Spaudos Fondo (žr.) vardu. 1922 s-gos atstovų suvažiavime Kaune dalyvavo 41 skyriaus atstovai. Vėliau skyrių skaičius nusistovėjo: skyrių būta kiekvienoje apskrityje ir vieno centrinio Kauno mieste. Nuo 1927 pradžios s-gos skyriai pradėjo krikti, jos narių įtaka Lietuvos mokyklose menkėti ir galėjo reikštis tik Mokyklos ir Gyvenimo skiltyse. Labai s-gą susilpnino jos skilimas 1932–33, kai jos kairusis (socialistinis) elementas, išstumtas iš vadovaujamųjų pozicijų, pasitraukė iš s-gos ir įkūrė Lietuvos Mokytojų Pedagoginę D-ją Naująją Mokyklą su savo nauju organu ‚Mokykla ir Visuomenė'. Ekonominė ir kultūrinė L.M.P.S. veikla pradžioje buvo gana plati ir gyva. 1921 įsteigta Palangoje mokytojų sanatorija veikė kas vasarą samdomose vilose iki 1937, kada s-ga ją perkėlė į nupirktą iš dr. Sadovskaitės namą su 12.000 m² sklypu Palangoje. 1921 s-ga išnuomojo iš žemės ūkio m-jos Kėdainių dvarą, kur 1923 IX atidarė mokytojų seminariją su valstybinės mokyklos teisėmis. Prie seminarijos veikė ir bendrabutis moksleiviams. Vėliau (1927 I 1) ši seminarija buvo išbraukta iš švietimo m-jos šelpiamųjų mokyklų skaičiaus ir uždaryta. 1922 s-ga atidarė suaugusiųjų gimnaziją Kaune, kuriai 1926 VII 24 buvo suteiktos valstybinės mokyklos teisės. Ši gimnazija veikė iki pat Sovietų invazijos. 1925 s-ga įėjo į tais metais susidariusią Lietuvos Kultūros Tarybą ir veikliai dėjosi į talką organizuojant Vinco Kudirkos liaudies universitetą Kaune ir kai kur provincijoje. Pradedant 1921, s-ga kelerius metus iš eilės rengė, švietimo m-jai leidžiant, vasaros kursus pradinių mokyklų mokytojams įvairiuose Lietuvos apskričių miestuose. 1924 VIII 21 s-gos iniciatyva buvo sušauktas Kaune pirmas Lietuvos mokytojų kongresas. 1926 s-ga dalyvavo Pabaltijo mokytojų kongrese Rygoje, kur buvo įkurta Pabaltijo Mokytojų Sąjunga. Tos s-gos kongresai vyko paeiliui kiekvie-

noje iš Pabaltijo valstybių (1926 Rygoje, 1928 Taline, 1930 Kaune ir t.t.; paskutinis toks kongresas įvyko 1938 Taline). L.M.P.S. buvo įstojusi į Tarptautinę Mokytojų Federaciją, kurios centras buvo Paryžiuje ir kuri savo metines konferencijas šaukdavo iš anksto parinktose Europos valstybių sostinėse. L.M.P.S. dalyvavo tokiose konferencijose Prahoje, Kopenhagoje ir paskutinį kartą 1937 Paryžiuje. S-ga savo sukurtąjį ‚Spaudos Fondą' išlaikė savo rankose iki 1937, kada valdžios organams spiriant ir kai kuriems Spaudos Fondo vadovybės nariams sutinkant, buvo pakeisti Spaudos Fondo įstatai ir priimta nariais daug tautininkų s-gos žmonių. L.M.P.S., netekusi savo pozicijos Spaudos Fonde, atsiėmė iš jo visus turėtus kapitalus (apie 100.000 lt.) ir juos investavo į namus bei žemės sklypą Palangoje ir naujai įsteigtą Mokytojų Knygyną Kaune, Mickevičiaus gatvėj. Bolševikams okupavus Lietuvą, visas s-gos turtas buvo nacionalizuotas, o žurnalas ‚Mokykla ir Gyvenimas' paverstas naujai įkurtosios Švietimo ir Meno Darbuotojų Profesinės Sąjungos organu. L.M.P.S. steigėjais ir centro valdybos nariais įvairiais laikais buvo B. Žygelis (ilgalaikis pirm.), V. Ruzgas, V. Kvieska, J. Gužys, K. Kupčiūnas, K. Sleževičius, L. Abramavičius, A. Tamošaitis, J. Žiugžda ir kt. Ilgiausiai s-gai pirmininkavo prof. Kz. Sleževičius, paskutinės centro v-bos pirmininkas. *V.Cž.*

Lietuvos Moksleivių Sąjunga Varpas žr. Varpininkai (moksleiviai).

Lietuvos Mokslų Akademija įkurta 1941 I 16. Jos steigimu rūpinosi Lituanistikos institutas sovietinės okupacijos metu, siekdamas didesnės autonomijos moksliniam darbui ir apsaugos kultūriniam lobiam, tikint, kad okupacija ilgai netruks, o akademiją organizuojant bus galima laimėti laiko. Lituanistikos inst. direktoriui prof. V. Krėvei-Mickevičiui pavyko pasiekti komisarų tarybos nutarimą 1941 I 16 akademijai steigti ir sudaryti jos organizacinį komitetą: pirm. V. Krėvė-Mickevičius, nariai — M. Biržiška, V. Kuzma, S. Kolupaila, A. Purėnas, A. Rimka ir A. Venclova. Komitetas per 2 sav. turėjo pristatyti kandidatus į akademijos narius ir numatyti akademijos skyrių branduolius, o taip pat paruošti akademijos statuto projektą. Narių skyrimas ir statuto tvirtinimas ilgai užtruko komisarų taryboje. Statutas atsidūrė komisarų tarybos Kaune ruso sekretoriaus moksliniams reikalams rankose, o narių parinkimas — kompartijos centro komitete. Statutas buvo pagrindinai perredaguotas ir išplėstas pagal rusų ir gudų akademijų pavyzdžius. Iš lietuviško statuto pasidarė rusiškas ir probolševikiškas. Buvo numatyta akademijai suteikti teisė duoti mokslinius laipsnius (doktorato ir kt.), įpareigoti ruošti bolševikinius kadrus, studijuoti marksizmą ir leninizmą plačios apimties skyriuje. Apdairia taktika pavyko daug ką atitiesti įtikinus, kad steigiama akademija nebus pajėgi atlikti jai skiriamų specialių uždavinių ir kad būtų išmintingiau palaukti ir vėliau statutą papildyti. Vis dėlto paliko įpareigojimas ‚derinti Lietuvos mokslo ir kultūros darbą su TSRS mokslo įstaigų veikla ir su jomis palaikyti glaudžius santykius', o taip pat į akademijos tikslus įvelta pašalinių uždavinių: ‚telkti mokslines pajėgas gyvenime kylančiom problemom spręsti', ‚rūpintis mokslinių pasiekimų vykdymu socialistiniame gyvenime', ‚informuoti kitų kraštų mokslines įstaigas apie Lietuvos TSR mokslinius ir kultūrinius pasiekimus'. Šiaip jau pagrindiniai akademijos tikslai buvo nusakyti nuosaikiai, kad ir su tam tikru bolševikiniu paspalvinimu (pažymima kabutėse). Svarbesnieji iš jų buvo šie: 1. tirti Lietuvos praeitį ir dabartį, ‚socialinę, ekonominę ir tautinę struktūrą'; 2. tirti Lietuvos gamtą, jos turtus ir ‚spręsti būdus tiem turtam sunaudoti liaudžiai'; 3. spręsti pagrindinius lietuvių bendrinės kalbos, rašybos, terminologijos, vardyno ir kitus klausimus; 4. tirti tautosaką, papročius, kultūrą, socialines, psichines ir fizines ypatybes ‚Lietuvos TSR respublikoje gyvenančių tautų'; 5. sekti kitų kraštų mokslinius ir kultūrinius laimėjimus; 6. keistis su kitais kraštais moksliniais leidiniais. Šiem tikslam siekti akademija: steigia ir laiko mokslo įstaigas, institutus, bibliotekas, muziejus, archyvus; šaukia mokslo kongresus ir pasitarimus, ruošia ekspedicijas, skelbia konkursus; teikia premija už atliktus mokslo darbus ir tyrimus; skiria pašalpą pradėtiem mokslo darbam be tyrimam baigti; renka bei tvarko įvairią mokslinę medžiagą, šaltinius, juos studijuoja; leidžia periodinius ir neperiodinius leidinius, spausdina mokslo veikalus, ‚prižiūri mokslo veikalų vertimą iš svetimų kalbų'. Pastarasis įtarpas buvo taikomas

Lietuvos Mokslų Akademijos rūmai (buv. T. Wróblewskio biblioteka)

rusų kalbai, iš kurios vertimai turėjo griežtai atitikti originalą, ypač bolševikinės sąvokas. Statutą tvirtinant ir to išvengta. Atstačius, kiek buvo galima, pirmąją redakciją ir vėl atvertus į lietuvių k., statutas buvo įteiktas tvirtinti komisarų tarybos įstaigai. Kad buvo patvirtintas tik įduotas lietuviškas originalas, kuris ne visai atitiko rusiškąjį, bet pasidarė autentiškas, komisarų tarybos sekretoriatas gavo kompartijos papeikimą. Kompartijoje ilgai užtruko ir akademijos narių skyrimas. Komisarų pirm. M. Gedvilas žodžiu pareiškė, kad tai ne nuo jo priklauso, ir nukreipė į kompartijos centro komitetą. Tiktai 1941 pavasariop buvo patvirtinti akademijos nariai ir Vilniuje, T. Wróblewskio bibliotekos rūmuose, įvyko pirmas akademijos narių suvažiavimas, išrinkęs pirm. prof. V. Krėvę-Mickevičių, v.pirm. prof. A. Purėną ir sekr. Dz. Budri. Rusas filmininkas, daręs kino ekranui vaizdinę suvažiavimo apžvalgą ir pareiškęs norą suteikti jam Vilniaus foną, galėjo nusivilti, kai vėliau parodyta tik Lenino ir Stalino paveikslai ir bendra suvažiavimo dalyvių nuotrauka; iškirptas Gedimino kalnas, Vilniaus katedra, Vilniaus miesto panorama su bažnyčių bokštais ir kt.

Akademija pradėjo veikti su 4 institutais: lietuvių kalbos, istorijos, etnografijos ir lietuvių literatūros. Pirmieji 3 institutai buvo sudaryti iš Lituanistikos instituto skyrių; jie sudarė akademijos pagrindą. Naujai isteigtas lietuvių literatūros institutas, o kiek vėliau dar geologijos-geografijos, fizikos-chemijos, biologijos ir eksperimentinės medicinos. Visi jie tebuvo užplanuoti popieriuje. Konkretų darbą, pradėtą dar nepriklausomos Lietuvos laikais, dirbo tiktai lietuvių kalbos ir etnografijos institutai. Lietuvių kalbos instituto buvo redaguojami didysis ir mažasis lietuvių kalbos žodynai, tvarkomos žemės vardyno ir terminologijos kartotekos. Lietuvių k. žodyno I tomas buvo baigtas redaguoti ir spaustuvėje rinkti, bet neišėjo: sulaikė pats akademijos prezidiumas, kai kompartijos centro komitetas rado jį netinkamą dėl frazeologijos. Etnografijos instituto buvo tiktai iškaba. Jo žinioje dirbo tiktai Lietuvių tautosakos archyvas ir prijungtas Šiaulių ‚Aušros' muziejus. Literatūros institutas tvarkė Lietuvių mokslo d-jos rankraščius ir rinko naujus; jam dar priklausė Maironio muziejus Kaune, paverstas literatūros muziejumi. Istorijos instituto nariai gavo uždavinį rašyti dar-

bus apie socialinę lietuvių tautos evoliuciją, valstiečių sukilimus, baudžiavą. Sunkus darbus buvo akademijos bibliotekoje (T. Wróblewskio), kuriai buvo įsakyta ‚apsivalyti'; ji ne tiktai ‚nenusivalė', bet dar priglaudė Lietuvos kariuomenės biblioteką, atvežtą į Vilnių. Akademija dar apėmė ir tvarkė Lenkų mokslo bičiulių d-jos biblioteką ir muziejų, gudų ir žydų muziejus; savo globoje laikė Vilniaus kunigų seminarijos biblioteką, ev. reformatų archyvą, zoologijos muziejų, botanikos sodą, Kaune veikusią kultūros paminklams saugoti įstaigą. Akademijos žinion buvo telkiamos tos mokslo ir kultūros įstaigos, kurios tiesioginiai nepriklausė švietimo komisariatui arba meno reikalų valdybai prie komisarų tarybos. Akademija betarpiškai priklausė komisarų tarybai, kuri per daug nesikišo į vidaus tvarką, kol buvo Kaune (1941 birželio pabaigoje turėjo atsikelti į Vilnių). Už akademijos vadovybės akių buvo suprojektuota pertvarkyti statutą ir suorganizuoti kadrų ir specialų skyrių akademijos personalui tikrinti ir sekti. Projektai rasti komisarų tarybos įstaigoje Kaune (Laisvės al. 70) bolševikams pasitraukus. Ligi karui prasidedant tarp akademijos tarnautojų buvo nemaža tokių, kurie pro jokį kadrų skyrių nebūtų praėję.

Vokiečiams okupavus Vilnių, akademijos pirm. V. Krėvė-Mickevičius buvo atleistas ir jo vieton paskirtas prof. Vl. Jurgutis, kuris tose pareigose išbuvo ligi suėmimo (1943 III); jo pareigas perėmė prof. V. Mykolaitis-Putinas. Laikinoji Lietuvos vyriausybė, susidariusi Kaune, akademijos statutą pertvarkė, dalį narių atleido ir paskyrė naujus. Vokiečiai mojosi uždaryti akademiją su visomis jos įstaigomis, kaip nereikalingas karo metu, bet tas spaudimas buvo atlaikytas. Ir toliau savo darbą tegalėjo stumti į priekį lietuvių k. žodynas ir tautosakos archyvas. Nuo vokiečių buvo ginama ir saugoma žodyno ir tautosakos medžiaga; išleistas lietuvių k. žodyno pirmasis tomas (1941), Pr. Skardžiaus Lietuvių k. žodžių daryba 1943. Akademijos biblioteka perėmė keliolika tūkstančių knygų; jas bolševikai buvo sutelkę Vilniuje ir skyrę popieriaus fabrikui. Apsaugoti muziejiniai eksponatai bei paveikslai numatyti vokiečių išvežti. Lietuvių k. žodyno didelės dėžės padėtos saugion vieton, kad karo ugnies nebūtų sunaikintos.

Karui pasibaigus ir vėl bolševikam okupavus Lietuvą, L.M.A. veikla atgaivinta komisarų tarybos 1945 IV 14 patvirtintu statutu. Pirmasis akademijos visuotinis suvažiavimas įvyko 1946 II 20–23. Akademijai pirmininkauja J. Matulis, sekretoriauja K. Bieliukas. 1957 I 1 akademijoje buvo iš viso 616 tarnautojų, iš jų 268 moksliniai darbuotojai. Jų pasiskirstymas atskiromis įstaigomis buvo toks: 1. lietuvių kalbos ir literatūros institutas — 55 tarnautojai (iš jų 36 moksliniai darbuotojai), 2. istorijos institutas — 34 (21), eksperimentinės medicinos institutas — 36 (16), biologijos institutas — 96 (49), ekonomikos institutas — 30 (23), chemijos ir cheminės technologijos institutas — 36 (22), geologijos ir geografijos institutas — 41 (26), fizikos ir matematikos institutas — 24 (14), statybos ir architektūros institutas — 20 (12), energetikos ir elektrotechnikos institutas — 65 (23), akademijos prezidiumas — 124 (14), biologijos instituto botanikos sodas — 39 (6), Vilniaus istorijos-etnografijos muziejus — 16 (6). Be šių institutų (10) bei įstaigų, akademija derina bei koordinuoja darbą kitų 44 mokslinių įstaigų (įvairios bandymų bei tyrimų stotys, muziejai ir kt.). Iš 268 akademijos mokslinių darbuotojų (1957) buvo 37 tikrieji nariai ir nariai - korespondentai. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas (anksčiau veikė du atskiri institutai) leidžia Lietuvių k. žodyną (žr.), Lietuvių literatūros istoriją (I t. išėjo 1957), išleido Dabartinės lietuvių kalbos žodyną 1954 Lietuvių literatūros istorijos chrestomatiją 1957, straipsnių rinkinį pirmosios lietuviškos knygos 400 metų sukakčiai paminėti 1947 ir fotografuotinį jos leidinį 1947, XIX a. lietuvių poezijos rinkinį 1955 ir kt. Istorijos institutas leidžia Lietuvos istorijos šaltinius (I 1955) ir trijų tomų Lietuvos istoriją (I 1957). Eksperimentinės medicinos institutas 1956 buvo pertvarkytas ir dirba trijų tyrimo institutų forma sveikatos m-jos žinioje. Biologijos institutas drauge su kitais Pabaltijo botanikais rengia floros ir dendrofloros veikalus; hidrobiologai ištyrė Kuršių mares ir tiria didesniuosius ežerus žuvivaisai racionalizuoti; geobotanikai ištyrė tipišką rajonų augmeniją ir specialiai Nemuno užliejamų pievų (per 40.000 ha) augmeniją, rūpindamiesi pievų pagerinimu, ganyklų išplėtimu; inventorizuojama Lietuvos flora ir fauna.

Geologijos ir geografijos institutas tiria Lietuvos klimatą, reljefą, ežerus, pelkes; su Ekonomijos inst. pagalba išleido Lietuvos ekonominę geografiją; parengė Lietuvos fizinę geografiją. Chemijos ir cheminės technologijos inst. tiria Lietuvos mineralinius resursus. Fizikos ir matematikos, energetikos ir elektrotechnikos, statybos ir architektūros institutai susidarė 1956 iš anksčiau veikusio vieno fizikos-technikos instituto. Žemės ūkio institutas vėliau iš akademijos buvo išjungtas ir pervestas žemės ūkio m-jos žinion keturių tyrimo institutų forma. Institutai skelbia savo Darbus (literatūros institutas nuo 1947, istorijos nuo 1951, biologijos nuo 1951, eksperimentinės medicinos nuo 1948). 1947–52 išleisti 9 tomai akademijos Žinyno (vyr. red. J. Žiugžda). Nuo 1955 leidžiami akademijos Darbai. 1956 išleistas akademijos ir jos mokslo darbuotojų leidinių 1941–54 bibliografinis katalogas (nurodoma 359 pozicijos). Akademija turi teisę teikti mokslo laipsnius (daktaro ir mokslų kandidato). Akademija yra plačiai išsiskleidusi institucija, tačiau ji nėra nepriklausoma mokslinė institucija: veikia nuolatinėj valdžios ir komunistų partijos priežiūroje. Moksliniai darbai yra vykdomi sovietinės valdžios nustatytose srityse.

Lietuvos Moterų Komitetas Tėvynei Ginti buvo sudarytas moterų mitinge Kauno rotušės salėje 1920 X 3. Tai buvo metas, kai lenkai ypačiai grėsė beatsikuriančiai Lietuvos valstybei. Komitetas jungė visas Lietuvos moteris, be tautybės, tikybos ir pažiūrų skirtumo. Jis buvo sudarytas šalia Vyr. Lietuvos Gynimo Komiteto ir savo veiklą baigė drauge su šiuo pastaruoju. Moterų komitetui buvo skirti šie tikslai: moralinis ir medžiaginis kovojančių karių palaikymas, fronto aprūpinimas šiltais drabužiais ir maistu, sužeistųjų globojimas, propagandos už Lietuvos gynimąsi po visą kraštą skleidimas. Buvo įsteigta daugybė skyrių provincijoje, vien moterų ir mišrių. Kai kur į juos buvo įsirašiusios ištisos mokyklos. Ypač dosnios pasirodė sodietės, aukodamos geriausia, ką išlaikė savo skryniose. Komiteto narės išvežiodavo dovanas į frontą, sutikdavo ir globodavo sužeistuosius ir iš nelaisvės grįžtančius. Sužeistiems kariams buvo rengiami geriausių to meto meno jėgų koncertai. Komiteto iniciatyva 1921 VII 9 buvo sušauktas moterų organizacijų mitingas Kaune, kuriame priimtas griežtas protestas prieš Hymanso projektą (žr.) ir įteiktas seimui ir vyriausybei. *B.Nov.*

Lietuvos Moterų Kultūros Draugija buvo seserų širdiečių (žr.) įkurta Kaune 1922 VII 8 Lietuvos mergaitėms šviesti ir katalikiškai auklėti. D-ja nuo 1922 išlaikė Kaune mergaičių mokytojų sem. (1927 seminarija gavo valdžios teises, nuo 1932 oficialiai vadinosi nebe d-jos, o Švč. Jėzaus Širdies Kongregacijos vardu). Be to, d-ja 1922 buvo įkūrusi namų ruošos mokyklą Barzduose ir mergaičių žemės ūkio mokyklas Aukštadvaryje (1923) bei Antalieptėje (1924). Kaune ir kitur d-ja turėjo vaikų darželius.

Lietuvos Moterų Sąjunga veikė 1922 VII 8 — 1935 VI 10. Steigėjos: G. Petkevičaitė, F. Bortkevičienė, B. Grigaitytė, M. Marmienė ir kt. Tikslas: kelti moterų visuomeninį susipratimą ir ginti jų teises. Pirmininkavo F. Bortkevičienė. Kaip skyrių provincijoj steigėja ir paskaitininkė ypač buvo pasižymėjusi M. Brazytė. S-gos narės pasireiškė savo protestais, kai buvo norima sumažinti ištekėjusių moterų teises. Lietuvos Žiniose s-ga turėjo skyrių Moteris ir Gyvenimas. *B.Nov.*

Lietuvos Moterų S-ga Tautiniam Laivynui Remti įsikūrė Kaune 1923 X 8 ir veikė ligi 1940 bolševikų okupacijos. Tikslas: kelti lietuviuose jūros meilę, telkti lėšų tautinio laivyno steigimui, remti jūrinį sportą. S-ga įsteigta gen. V. Nagevičiaus iniciatyva. Steigiant ir vėliau s-gai daug padėjo kpt. St. Kuizinas. Pirmąją v-bą sudarė Martinkienė, Mošinskienė, Račkauskienė, Reklaitienė, Šimkienė ir Žalkauskienė. S-gai pirmininkavo C. Mošinskienė, V. Račkauskienė ir kt. Visą laiką uoliai dirbo Reklaitienė. Garbės pirm. buvo S. Smetonienė, garbės nariai gen. V. Nagevičius ir gen. T. Daukantas. Parengimais bei viešomis rinkliavomis s-ga sutelkė nemažas sumas pinigų, kurie buvo išleidžiami jūrų skautų ir jūrininkystės besimokančio jaunimo šalpai. Klaipėdos jūrų skautams s-ga davė 10.000 lt. jachtai Budžiui įsigyti ir subsidijavo jachtos Baltosios Lelijos įsigijimą, jaunimo s-gai Santarai Klaipėdoj nupirko jachtą Živilę, o Kauno jūrų skautų Algimanto draugovei barkasą Vadą. Šelpė nelaimėj atsidūrusius jūrininkus ir jų šeimas. Padėjo Lietuvos jūrininkų s-gai leisti žurnalą Jūrą (žr.). S-ga buvo Lietuvos moterų tarybos narys.

Lietuvos Moterų Susivienijimas seniausia lietuvių moterų organizacija savo teisėms ginti, slaptai įsteigta 1905 prieš Vilniaus didįjį seimą. Pirmąją valdybą sudarė O. Pleirytė-Puidienė, F. Bortkevičienė ir St. Landsbergytė. Veikimas plėtotas dviemis kryptimis — atgauti savą valstybę ir laimėti moterims žmogaus teisių pripažinimą. Pasireikšta kovoj prieš vad. Bulygino dūmos projektą (numačiusį cenzuotą ir luominę atstovybę): pasiųstas protestas į Maskvos moterų suvažiavimą, o s-gos atstovė O. Brazauskaitė (vėliau Mašiotienė) Lietuvos moterų vardu tuo pat reikalu kalbėjo visos Rusijos moterų suvažiavime 1905 X. Valdybos narė F. Bortkevičienė, demokratų partijos atstovė, dalyvavo komitete Vilniaus didžiajam seimui rengti. L.M.S. veikliai pasireiškė pirmame moterų sodiečių suvažiavime Latavėnuose, Okuličių dvare, prieš 1905 Kalėdas, kur O. Brazauskaitė kėlė reikalą moterims vieningai kovoti už žmogaus teises, šviesti savo vaikus, kovoti su rusų mokykla ir t.t. Susivienijimo narės aktyviai dalyvavo įvairiuose revoliuciniuose Vilniaus mitinguose, reikalaudamos sulyginti moterų politines balsavimo teises ir pagerinti ūkinę bei socialinę moters padėtį. Po 1905 revoliucijos užėjus reakcijai, susivienijimo narės dirbo pogrindyje, teikdamos pagalbą esantiems kalėjimuose ir padėdamos iš jų pabėgti (ypač pasižymėjo Filomena Grincevičiūtė). Po 1907 moterų suvažiavimo Kaune dalis susivienijimo narių tęsė veiklą jau 1908 įsteigtoj Lietuvių moterų sąjungoj (žr.).

F. Bortkevičienės straipsnis Lietuvos Žiniose 1930 III 29; *O. Mašiotienės* straipsnis Moteryje ir Pasaulyje 1938 nr. 1–2. *B.Nov.*

Lietuvos Moterų Taryba įregistruota 1929 IV 29 Kaune. Steigėjos: Ona Mašiotienė, S. Čiurlionienė, Br. Biržiškienė, El. Gimbutienė, dr. P. Kalvaitytė-Karvelienė, Birutė Novickienė, prof. V. Tumėnienė ir Jadvyga Tubelienė. Taryba apjungė apie 20 moterų organizacijų, turėdama savo tikslu burti Lietuvos moteris bendram kultūriniam darbui, budėti moterų teisių sargyboje, palaikyti glaudžius santykius su kitų kraštų moterimis ir įeinant į Tarptautinę moterų tarybą (I.C.W.) įsijungti į pasaulio moterų šeimą. Tiems tikslams siekti taryba turėjo savo radijo valandėlę nuo 1929, leido žurnalą ‚Moterį ir Pasaulį' nuo 1937, įsteigė Kaune (1933) moterų klubą su skaitykla ir audimo dirbtuves,

Lietuvos Moterų Tarybos valdyba (apie 1932). Iš kairės į dešinę — El. Gimbutienė, V. Račkauskienė, J. Tubelienė, J. Sutkuvienė, pirm. O. Mašiotienė, Gužytė, B. Biržiškienė

rūpinosi nepilnamečiams teismų įsteigimu, jaunimo filmų priežiūra, kovojo prieš moterų teisių siaurinimą pilietybės, turto bei darbo srityse ir už moterų įsileidimą į vadovaujamas vietas švietimo darbe. 1937 taryba sušaukė jubiliejinį (1907–37) moterų kongresą Kaune, kuriame dalyvavo per 1000 atstovių. Tarptautiniuose moterų tarybų kongresuose tarybai atstovavo 1929 Londone O. Mašiotienė, 1930 Vienoje O. Mašiotienė ir (ūkininkių sekcijoj) El. Gimbutienė, 1936 Dubrovnike (Jugoslavijoje) V. Lozoraitienė, A. Devenienė ir M. Avietėnaitė, 1938 Edinburge V. Lozoraitienė, P. Pikčilingienė. Be to, taryba dalyvavo ir kitų organizacijų tarptautiniuose kongresuose, pavesdama ją atstovauti atitinkamų Lietuvos organizacijų delegatėms: 1929 Vienoje Taikos ir laisvės lygos kongrese atstove buvo S. Čiurlionienė, 1931 Wellesley, Mass., aukštąjį mokslą baigusių moterų (I.C.U.W.) kongrese El. Gimbutienė, 1937 Marseille Taikos ir laisvės lygos antrame kongrese K. Masiulienė, 1938 šeimyninio auklėjimo kongrese Briusely M. Gylienė. Tarybai pirmininkavo O. Mašiotienė, vėliau V. Lozoraitienė (1934–39).

Lietuvos Motinoms ir vaikams Globoti Organizacijų Sąjunga žr. Motinų ir vaikų globa.

Lietuvos Muilas akcinė b-vė, įsteigta Panevėžy 1932 XII 20. Pagrindinis kapitalas steigimo metu buvo 150.000 lt., t.y. 1500 akcijų po 100 lt., bet 1939 VIII 8 jis siekė jau 500.000 lt. B-vė įkurta Lietūkio, Maisto ir Pienocentro kapitalais; akcijų turėjo įsigiję ir įvairūs atskiri kooperatyvai. Panevėžio fabrikas gamino įvairius skalbimo muilus (Skalbėja, Lietūkis ir kt.) bei eilę tualetinių muilų (Jurginas, Bijū-

nėlis, Gražuolė). Fabrikas suvartodavo daug kiaulinių taukų, kurių nebereikėdavo pigiai užsienin eksportuoti. Skystiems pramonėje vartojamiems muilams gaminti vartotas vietinis linų aliejus. B-vės apyvarta 1933 buvo 302.387,40 lt., o 1937 jau 1.082.945,68 lt. 1933 pagaminta 34.650 kg muilo, o 1937 jau 759.779 kg. 1938 fabrike dirbo apie 100 darbininkų ir tarnautojų. 1938 gamyba: 714.000 kg skalbiamojo ir 67.000 kg prausiamojo muilo, 144.000 kg ratų tepalo ir 64.172 dėžutės batų tepalo. Tais metais suvartota 139 t kiaulinių taukų, 237 t kokoso ir 95 t sėmenų aliejaus. Apyvarta tais metais siekė 1.160.000 lt. 1939 įsigytos naujos patalpos ir naujos mašinos. Fabriko dir. ilgai buvo inž. Dargužas, o muilo gamybos meistru Misiūnas, kuris Lietūkio lėšomis šios specialybės mokėsi Čekoslovakijoje.

Lietuvos Mūrininkas Kaune 1933 XII — 1935 IV ėjęs Kauno mūrininkų ir tinkuotojų profesinės darbininkų s-gos mėnesinis žurnalas. Ats. red. N. Morkūnas, red. K. Žuolys.

Lietuvos Namų Savininkų Tribūna Kauno lietuvių namų savininkų d-jos 1935 gale leistas laikraštis. Red. V. Jasionis.

Lietuvos Naujienos Kaune 1935 IX 7 pasirodęs ir 1936 XII 12 vidaus reikalų ministro įsakymu uždarytas dienraštis. Leidėjas Juozas Petrėnas, red.: Matas Bagdonas, J. Paleckis ir J. Petrėnas. Kai po gausių administracinių pabaudų dienraštis buvo uždarytas, leidėjas ir redaktoriai buvo bandę jį atgaivinti nauju Laiko Žodžio (žr.) vardu.

Lietuvos Neprigulmybės Fondas žr. Lietuvos Autonomijos Fondas.

Lietuvos Nepriklausomybės Fondas 1. žr. Lietuvos Autonomijos Fondas.

2. (Lithuanian Independence Fund, Inc.) Lietuvos Nepriklausomybės Talką (žr.) sudarančių tautinių organizacijų Naujorko valstybėj 1955 III 1 inkorporuotas fondas su teise telkti ir naudoti lėšas visoj JAV teritorijoj ir kituose kraštuose. Fondas finansuoja Lietuvos Nepriklausomybės Talkos žinioj veikiantį Lietuvos būklės studijų centrą ir kitą LNT veiklą. Fondo pirm. Ant. Senikas, ižd. K. Siliūnas.

Lietuvos Nepriklausomybės Talka (stp. LNT, ag. Lithuanian Independence Alliance) konfederacinio pobūdžio organizacijų sąjunga, kurion 1955 susitelkė tautinės organizacijos, besivadovaujančios skirtingu nepriklausomybinės veiklos ir ypač jos metodų supratimu, negu Vliką sudarančios organizacijos. LNT sudaro Lietuvių Tautinis Sąjūdis, Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga (šios dvi organizacijos pasitraukė iš Vliko), Lietuvių Rezistencinė Santarvė ir Lietuvos Atgimimo Sąjūdis (šios dvi organizacijos iš viso nebuvo Vlike). LNT yra išimtinai skirta siekti Lietuvos nepriklausomybei; visose kitose srityse LNT sudarančios organizacijos rezervuoja sau savarankiško veikimo teises. Savo veiklą LNT remia šiais dėsniais: 1. siekti Lietuvai nepriklausomybės ir sąlygų demokratiniu būdu Lietuvoje valdžiai išsirinkti ir tolimesnei santvarkai nusistatyti; 2. stebėti Lietuvoje vykstančius pasikeitimus ir pripažinti lemiamą reikšmę tautoje bręstantiems bei subręsiantiems nusistatymams; 3. Lietuvos nepriklausomojo gyvenimo vertinimuose bei kritikoje laikytis objektyvumo ir pagarbos Lietuvos nepriklausomybei; saugotis nuo ginčų dėl praeities įtraukimo į dabartinę veiklą nepriklausomybės atstatymo reikalu; 4. atjungti nuo nepriklausomybės kovos Lietuvos ateities gyvenimo projektavimus, paliekant juos laisvai paskirų organizacijų ar asmenų iniciatyvai ir laikant tatai tik patariamosios medžiagos rengimu būsimiems pačios tautos sprendimams; 5. Lietuvos konstitucinių ir kitų veikusių nuostatų keitimo klausimus rezervuoti pačiai tautai bei išsilaisvinimo metu susidarysiančiai Lietuvoje vadovybei; 6. remti ir stiprinti Lietuvos diplomatinių institucijų autoritetą tarptautinėje plotmėje, ypač valstybių institucijose, ir bendradarbiauti su Lietuvos Diplomatine Tarnyba: a. pripažįstant jos funkcionavimo susitvarkymą, b. laikantis principo, kad Lietuvos vardu santykiavimas su valstybinėmis institucijomis atliekamas tik jos, arba per ją arba su ja sutartais būdais, o lietuvių visuomeninių organizacijų santykiavimas su tarptautinėmis organizacijomis bei institucijomis vykdomas atsižvelgiant jos patarimų, c. palaikant savitarpinio informavimosi bei nuomonėmis ir patarimais ar pageidavimais pasikeitimo ryšį. LNT pripažįsta visas lietuvių politines tendencijas apimančio grynai nepriklausomybės veiklos centro naudingumą, bet tokio centro veikimui laiko būtina sąlyga minėtųjų dėsnių laikymąsi. LNT žinioje veikia Lietuvos Nepriklausomybės Fondas (žr.), skirtas lėšoms telkti,

ir Lietuvos Studijų Būklės Centras, finansuojamas šio fondo. LNT leidžia Lietuvos Naujienų Atranką, neperiodinius biuletenius lietuvių arba anglų kalbomis, kuriose teikiama informacija iš Lietuvos ir apie Lietuvą. LNT valdyba: pirm. Vincas Rastenis, nariai — Vaclovas Aleksninis (Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga), Bronius Bieliukas (Lietuvių Rezistencinė Santarvė), Bronius Nemickas (Lietuvių Tautinis Sąjūdis) ir Leonas Virbickas (Lietuvos Atgimimo Sąjūdis). LNT v-bos būstinė yra Brukline.

Lietuvos Nepriklausomųjų Dailininkų Sąjunga žr. Nepriklausomųjų Dailininkų Sąjunga.

Lietuvos Novelos 1935 III 16 veikiančiųjų Lietuvos įstatymų ir įsakymų, paskelbtų Vyriausybės Žinių 1–476 nr. rinkinys, sudarytas doc. K. Šalkauskio (su J. Šerkšniu ir V. Šalkauskiene), išsp. 1935, XXXIV +816 psl. Plg. Lietuvos Įstatymai.

Lietuvos Paslas 1896 IV — 1898 IX Tilžėje ėjęs laikraštis, iš pradžių savaitraštis, nuo 1897 X du kartus savaitėje. Leido ir redagavo Tilžės gimn. mkt. A. Kuršaitis. Ats. redaktoriais rašėsi kun. E. A. Hoffheinz, Ledrat, Chr. Jurkschat. L.P. buvo nusistatęs prieš lietuvių tautinį judėjimą, nes baiminosi ‚didlietuvių' katalikų (‚stabmeldžių popiežininkų') įtakos M. Lietuvoje.

A. B(ruožis) Klaipėdiškis, Prūsų lietuvių laikraščiai 1914.

Lietuvos Paštininkų Sąjunga žr. Paštininkas.

Lietuvos Pieninių ir Kontrolasistentų Draugija (iki 1936 sąjunga) žr. Pieninių ir Kontrolasistentų Sąjunga.

Lietuvos Pieno Perdirbimo Bendrovių Sąjunga žr. Pieno Perdirbimo Bendrovių Sąjunga.

Lietuvos Piliečių Sąjunga 1. JAV įkurta Lietuvos atstovo J. Vileišio iniciatyva 1920 X 8 veikėjų suvažiavime Naujorke. S-gos valdybą sudarė pirm. J. V. Liutas-Liutkauskas, nariai adv. F. J. Bagočius, adv. J. Bagdžiūnas, J. O. Širvydas, S. Vitaitis. 1921 pradžioje s-ga jau turėjo daug skyrių ir apie 4000 narių. Nariai mokėjo nario mokesčio kasmet 3 dol., skiriamus Lietuvai. Remta Lietuvos laisvės paskola, rinkta aukos. Šiai s-gai nepritarė katalikai. Atvykęs naujas Lietuvos atstovas V. Čarneckis pasidavė polemikos spaudimui, ir 1921 XI 30 bendroje konferencijoje jis pritarė s-gos likvidavimui ir jos vietoje steigimui naujos Lietuvos Respublikos Rėmėjų Draugijos. Tačiau ši projektuotoji dja nebuvo įsteigta, o L.P.S. buvo jos projekto jau likviduota.

2. 1941 gale be oficialaus leidimo įsisteigusi s-ga kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1942 veikė 3 apylinkės: Naujorko (apie 70 Lietuvos piliečių, lietuvių ir kitataučių), Čikagos (apie 40 narių) ir Clevelando. Tų trijų apylinkių atstovų suvažiavime 1942 pradžioje sudaryta laikina centro v-ba, o 1942 IV. paskelbta, kad susidarė Lietuvių Tautinė Taryba (Lithuanian National Council) kaip ‚vyriausias Lietuvos vadavimo organas'. Tarybą sudarė: pirm. plk. K. Grinius, v.pirm. dr. P. Vileišis ir kun. J. Prunskis, gen. sekr. prof. K. Pakštas, nariai: kun. K. Barauskas, kun. dr. A. Deksnys, St. Gabaliauskas, J. L. Januškis, H. Rabinavičius, dr. J. Robinzonas, kun. dr. J. Starkus ir A. Vaičiulaitis. Buvo numatyta, kad taryba išaugs į 20 asmenų vienetą, iš kurių 12 JAV gyvenančių Lietuvos piliečių, o 8 kitose pasaulio dalyse. Tačiau nei L.P.S., nei iš jos išaugusi taryba veiklos toliau nebeišvystė, nes JAV pradėjo sėkmingai reikštis Amerikos Lietuvių Taryba, o iš Lietuvos atėjo žinia apie ten susiorganizavusį Vliką.

Lietuvos Pionierius Vilniuje nuo 1946 vaikams leidžiamas iliustruotas savaitinis laikraštėlis. Leidėjas Lietuvos Lenino komunistinio jaunimo s-gos centro komitetas. Tiražas 60.000 egz.

Lietuvos Pliažas Lietuvos kurortų žurnalas, kurio 1 (5) nr. pasirodė 1932 VII 15 kaip tęsinys 1931 ėjusio Pliažo. Red.-leidėjas J. K. Beleckas Palangoje.

Lietuvos Politechnikas 1921 Kaune ėjęs žurnalas, skirtas technikos pramonės, politinės ekonomijos ir agronomijos reikalams. Leido ir redagavo inž. Juozas Jankauskas.

Lietuvos Politinių Emigrantų Komitetas 1927 suorganizuotas Lietuvos komunistų partijos užsienio biuro, vadovaujant V. Kapsukui-Mickevičiui. Įvykus Lietuvos politinių emigrantų kongresui Rygoje (1927 XI 5) ir suvažiavimui Vilniuje (1927 XI 25), kuriems vadovavo pabėgę socialistai, L.P.E.K. 1928 I 22 sušaukė Politemigrantų suvažiavimą Berlyne ‚Lietuvai nuo Lenkijos gelbėti' tikslu. Šiame suvažiavime dalyvavo dr. St. Matulaitis iš Minsko, Br. Leonas (Pušinis), V. Kapsukas-Mickevičius, Pr. Vilūnas, mokytojas Gaška ir kt. L.P.E.K. iš Kominterno gavo naujai lėšų

ir masiškai spausdino atsišaukimus bei kt. komunistinę literatūrą. Išnyko apie 1932.

Lietuvos Praeitis Lituanistikos instituto Lietuvos istorijos skyriaus leidinys, kurio pasirodė I tomo 2 sąsiuviniai. J. Stakausko redaguotas I sąsiuvinys išėjo 1940 (360 psl.) ir paskelbė Z. Ivinskio D. L. K-tijos ekonominę politiką savo dvaruose iki XVI a. pusės, J. Jakšto Naujausius Gediminaičių dinastijos tyrinėjimus ir A. Šapokos Gegužės 3 konstituciją ir Lietuvą. II sąsiuvinys išėjo 1941 dviem laidomis: viena prie bolševikų, antra prie vokiečių (pastarojoj nebuvo sovietinėj laidoj duotos kronikos).

Lietuvos profesinės sąjungos žr. Profesinės sąjungos.

Lietuvos Rajoninių Elektros Stočių Akcinė Bendrovė įregistruota 1926 V 6. Steigėjai: Arturas ir Eugenijus Langės, P. Herfordas, M. Yčas, J. Tūbelis, J. Somerhausenas, inž. J. Šliogeris, inž. A. Putrimas, inž. Vl. Skardinskas, dr. R. Šliūpas ir kt. Steigimo metu kapitalas buvo 1 mil. lt., 1931 jis buvo pakeltas ligi 4 mil. lt. (40.000 akcijų). B-vė pastatė Petrašiūnuose elektros jėgainę, iš kurios elektra buvo perkama ir Kaunui. Kaune elektros koncesiją turėjo belgai (Elektros šviesos Kauno mst. apšviesti akc. b-vė). Pasibaigus koncesijos terminui, jėgainė turėjo pereiti miestui. Todėl, nesirūpinant Kauno jėgainę plėsti, buvo daugiausia tų pačių žmonių kapitalu įkurta nauja akc. b-vė, kuri nebebuvo susieta su koncesijos sąlygomis. B-vei vadovavo A. Langė, po jo mirties (1932) E. Langė. 1940 bolševikai b-vę nacionalizavo.

Lietuvos Raudonasis Kryžius žr. Raudonasis Kryžius.

Lietuvos Raudonoji Pagalba žr. Mopras (MOPR).

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Žinios neperiodinis biuletenis, pasirodęs 1941 VII 29. Red. A. Ragauskas. Po 10 nr. (nuo 1941 XII 8) jį pakeitė Savitarpinės Pagalbos Žinios (žr.), kai LRK buvo vokiečių įsakymu perorganizuotas į Savitarpinę Pagalbą. Buvo skelbiami bolševikų į Sov. Rusiją išvežtųjų bei ieškomųjų sąrašai.

Lietuvos Revoliucionierių Socialistų Liaudininkų Partija žr. Socialistai revoliucionieriai.

Lietuvos Rezistencijos Buvusių Politinių Kalinių Sąjunga (stp. LRBPKS) Sov. Rusijos ir Vokietijos okupacijos metais kalintų lietuvių organizacija. Lietuviai, 1945

Lietuvos Rezistencijos Buvusių Politinių Kalinių Sąjungos II suvažiavimas Flossenburgo kacete, Vokietijoj, 1947 VIII

išėję iš nacių koncentracijos stovyklų ir kalėjimų, gyveną Tübingeno apylinkėse 1946 I 15 Pfullingene sudarė laikinąjį lietuvių politinių kalinių komitetą (pirm. V. Sidzikauskas), kuriam pavedė: sudaryti tikslią statistiką lietuvių, žuvusių nacių kalėjimuose bei koncentracijos stovyklose, suorganizuoti gyvuosius buvusius politinius kalinius ir sušaukti jų visuotinį suvažiavimą. Tas suvažiavimas įvyko 1946 VIII 28–29 Augsburge. Suvažiavimas norėjo įsteigti bolševikų ir nacių kalėjimuose kalintų lietuvių politinių kalinių sąjungą, bet tuo metu Sov. Rusija buvo JAV ir Anglijos sąjungininkė, ir prieš bolševikus bei jų terorą nebuvo galima viešai pasisakyti. Todėl suvažiavime įkurtoji s-ga buvo pavadinta Lietuvos antinacinės rezistencijos buvusių politinių kalinių s-ga (LARBPKS). Suvažiavimas vienbalsiai pasisakė prieš komunistų mėginimus įtikinti pasaulį, kad lietuviai buvo nacių persekiojami ir kalinami tik už bolševikinės santvarkos įgyvendinimą Lietuvoje. Atskiru atsišaukimu pažymėta, kad Lietuvos rezistencijos politiniai kaliniai kovojo ir kalbėjo tik už nepriklausomos ir laisvos Lietuvos atstatymą. Pirmosios valdybos pirm. buvo išrinktas kun. St. Yla. Buvo nustatyta, kad s-gos nariais gali būti ir gauti atitinkamą pažymėjimą asmenys, kalėję už antinacinės rezistencijos organizavimą ar joje dalyvavimą, nevykdymą okupacinės valdžios prievolių ir vengimą tarnauti vokiečių kariuomenėj. Prie centro v-bos nutarta suorganizuoti Tautinės martirologijos skyrių. Valdybos rūpesčiu (surinkus 20.500 reichsmarkių) buvo pastatyti paminklai Flossenburgo (žr.) koncentracijos stovykloje nukan-

kintiems lietuviams pagerbti (prie to darbo daug prisidėjo C. Petrikas). Antrasis s-gos suvažiavimas įvyko Flossenburge 1947 VIII 21–22. 1948 IV 9 prie s-gos sudaryta atskira sekcija antibolševikinės rezistencijos politiniams kaliniams registruoti, organizuoti ir jų specifiniams reikalams tvarkyti (J. Rimašauskas ir kt.). Buvo rūpinamasi narių šalpa ir padedama emigruoti. 1949 IX 1 centro valdyba perkelta į JAV, Vokietijoj s-gos įgaliotiniu palikus inž. P. Narutį. 1952 IX s-gos vardas pakeistas į dabartinį ir pilnateisiais nariais priimti antibolševikinės rezistencijos buv. politiniai kaliniai. Korespondenciniu būdu balsuojant 1956 pakeisti įstatai ir 1956 VIII 6 išrinkta nauja valdyba. Nuo 1947 s-gai pirmininkauja kun. V. Pikturna. Su kitų tautų panašiomis organizacijomis s-ga suorganizavo Free International Federation of Former Totalitarians Political Prisoners ir yra šios federacijos narys (lietuvių joje atstovas V. Sidzikauskas). Šios federacijos rūpesčiu kasmet XI 7 — bolševikinio perversmo diena — minima kaip Nežinomo Politinio Kalinio Diena. *V.Pkt.*

Lietuvos Rinka (Die litauische Markt) Kaune nuo 1928 III pora metų ėjęs prekybos ir pramonės mėnesinis žurnalas. Ėjo lietuvių, vokiečių (ir kai kurie nr.) rusų kalbomis. Leido N. Gecevičius, red. E. Škliaras, vėliau J. Bliukytė.

Lietuvos Rytai Vilniuj 1923 V 10 — 1924 VII 5 per savaitę tris kartus ėjęs politikos ir visuomenės gyvenimo laikraštis. Iš viso išėjo 177 nr. (keli nr. konfiskuoti). Redaktore ir leidėja pasirašė Jadvyga Šoblinskaitė. Ji buvo daug kartų kratyta, keliose bylose nubausta iš viso 22 mėn. kalėjimo (19 mėn. galėjo būti pakeisti piniginės baudos sumokėjimu, o 3 mėn. buvo privalu atsėdėti). L.R. pakeitė uždarytą Rytų Lietuvą, o po jų uždarymo ėjo Vilniaus Balsas.

V. Steponaitis, Vilniaus lietuvių spauda ir josios persekiojimai 1919–23 (Mūsų Žinynas 1930 nr.67).

Lietuvos Sargas Londone 1900 VII 8 pasirodęs ir po vieno ar poros nr. sustojęs laikraštėlis, kurį leido rusų agentas K. Pilėnas kovoti su kun. B. Šlamu, pradėjusiu Londono lietuvių organizavimą.

Lietuvos Sesuo gailestingųjų seserų mėnesinis laikraštis, kurio 1930 pasirodė keli numeriai. Leido Lietuvos Raudonojo Kryžiaus gailestingųjų seserų draugovė, red. O. Bakšytė.

Lietuvos Skautams Remti Draugija žr. Skautai.

Lietuvos Skautų Sąjunga žr. Skautai.

Lietuvos Socialdemokratų Partija žr. Socialdemokratai.

Lietuvos Socialistinės Jaunuomenės Sąjunga Draugas (vėliau Mūsų Draugas) žr. Draugas.

Lietuvos Socialistinės Moksleivijos Aušrininkų Organizacija (1922 III 11 — 1931 III 11) žr. Aušrininkai.

Lietuvos Socialistinio Jaunimo Sąjunga Žiežirba žr. Žiežirba.

Lietuvos Socialistų Liaudininkų Partija žr. Socialistai liaudininkai.

Lietuvos Socialistų Liaudininkų - Demokratų Partija žr. Socialistai liaudininkai.

Lietuvos Sodų, Vaisių ir Daržovių Gamintojų Draugija žr. Sodininkystė (Lietuvoje).

Lietuvos Sparnai aviacijos ir oro apsaugos žurnalas, leistas Lietuvos aero klubo Kaune 1935–40, iš pradžių mėnesiniu leidiniu, nuo 1939 pradžios du kartus per mėnesį. Redagavo 1935 J. Pyragius, 1936–38 A. Plaušinaitis, 1939–40 J. Dovydaitis; ats. redaktoriais buvo žymimi J. Krygeris, nuo 1938 IV J. Narakas. Užėjusių bolševikų 1940 L.S. pakeisti Liaudies Sparnais (žr.).

Lietuvos Spaudos Biuras 1. 1919 Lietuvos užsienio reikalų m-jos įsteigta įstaiga, nuo 1920 IV 1 dr. J. Ereto perorganizuota į Lietuvos Telegramų Agentūrą–Eltą (žr).

2. II pas. karo metu Berne veikusi įstaiga prie Lietuvos pasiuntinybės Šveicarijoje. Oficialiai negalėjo būti legalizuota, nes šveicarų įstaigos, griežtai laikydamosios neutralumo, neleido veikti viešai. 1940 sovietams okupavus Lietuvą, biuras aprūpino informacijomis apie padėtį Lietuvoje visą lietuvių išeivių spaudą, Lietuvos pasiuntinybes ir konsulatus, o taip pat teikdavo žinių šveicarų spaudai, Šveicarijos telegramų agentūrai ir kt. Tas darbas toliau buvo dirbamas ir vokiečių okupacijos metu. Biurą informacijomis daugiausia aprūpindavo Berlyne susitelkę lietuviai, ypač ministras K. Škirpa, dr. J. Jurkūnas, dr. P. Ancevičius, A. Valiukėnas ir kt. Biuro vedėjas buvo dr. A. Gerutis, tuomet Lietuvos pasiuntinybės Šveicarijoje sekretorius. *A.Grt.*

Lietuvos Sportas Kaune 1922 II 1 pasirodęs sporto žurnalas, žadėjęs eiti du kartus per mėnesį, bet nepajėgęs reguliariai eiti ir tų pat metų rudenį (11–12 nr. išėjo

X 22) sustojęs. Red. St. Garbačiauskas, leido LFLS. Rašė K. Dineika, J. Eretas, dr. K. Grinius, E. Kubiliūnaitė ir kt. LFLS atgaivintas, L.S. antrą kartą kurį laiką kas savaitė ėjo nuo 1937 I 19, redaguojamas N. Čereko ir tarp bendradarbių turėdamas V. Balčiūną, K. Čerkeliūną, K. Merkį, brolius Boreišas ir kt.

Lietuvos Sporto Lyga, įkurta Kaune 1922 III 22, jungė visas tuo laiku veikusias sporto organizacijas. Steigėjai Stp. Darius, J. Eretas, Stp. Garbačiauskas ir kt. Pirmąjį centro komitetą sudarė gen. J. Bulota, K. ir J. Bulotos, Stp. Darius, Stp. Garbačiauskas, E. Kubiliūnaitė-Garbačiauskienė ir Jonas Šodė, visi LFLS nariai. Vėliau centro komitetas buvo sudaromas iš įvairių ilgainiui įsisteigusių sporto organizacijų atstovų. Lygos priežiūroje veikė atski-

Lietuvos Sporto Lygos centro komitetas 1926: (iš kairės) J. Treinys, V. Balčiūnas, pirm. dr. A. Jurgelionis, vyr. ltn. Stp. Darius ir prof. dr. J. Eretas

rų sporto šakų komitetai: lengvosios atletikos, sunkiosios atletikos, žaidimų, dviratininkų ir motociklistų, vandens sporto, žiemos sporto, moterų sporto. 1926 VI 14-24 lyga pravedė kursus (apie 50 dalyvių) pirmajai sporto šventei Lietuvoje surengti. Lyga baigė savo veiklą išleidus 1932 III 15 Kūno kultūros įstatymą.

Lietuvos Sporto Sąjunga pirmoji sporto organizacija nepriklausomoje Lietuvoje, įregistruota Kaune 1919 VII 24. Pirmininkavo J. Sližys. Po metų s-ga persiorganizavo į Lietuvos Fizinio Lavinimosi S-gą (žr.).

Lietuvos Statistikos Metraštis Kaune 1924–39 finansų m-jos centrinio statistikos biuro leidinys. 1924–26 apžvalga išėjo 1928, 1927–28 — 1930, 1929–30 — 1931, o toliau kiekvienų metų apžvalga išeidavo sekančiais metais. Išėjo 12 tomų. Tekstas lietuvių ir prancūzų kalbomis.

Lietuvos Statutas senosios Lietuvos bajoriškųjų įstatymų kodeksas, sulaukęs trijų redakcijų — 1529, 1566 ir 1588, — kurių kiekviena istorikų vadinama I, II ir III Statutu. Visi trys priklauso laikotarpiui, kai tame Europos regione įstatymų kodifikacija buvo visiškai nežinoma, ir savo pobūdžiu laikomi labai tobulais anų laikų kūriniais.

Pirmasis kodifikacijos bandymas Lietuvoje buvo 1468 paskelbtas vad. Kazimiero teisynas (žr.). Šitas įstatymas, turįs 28 straipsnius, lietė betgi tik baudžiamąją teisę ir labiausiai vagystes. Valstybinės, civilinės ir visos baudžiamosios teisės nuostatai buvo išblaškyti krašto bei sritinėse privilegijose ir nerašytoje papročių teisėje. Kadangi XV a. Lietuva sparčiais žingsniais iš absoliutinės monarchijos veržėsi į luominę valstybę, kadangi buvo taip pat gyvo reikalo įstatymais apdrausti savąją valstybę nuo pavojų pavirsti jai Lenkijos karalijos provincija, kai valdovas buvo kartu ir lenkų karalius ir gyveno Lenkijoje, Lietuvos didžiūnai bei bajorija siekė vis naujų ir naujų savas teises apdraudžiančių ir valstybės savarankumą užtikrinančių įstatymų. Šito palinkimo vaisiai buvo gausios krašto privilegijos — 1447, 1492, 1506. Iš Žygimanto II Lietuvos bajorijos seimai jau pradeda reikalauti statuto — 1514, 1522. Šio meto Lietuvos politikos vadai, ypač kancleris Albertas Gostautas (žr.), visokiais būdais ieško kelių išlaikyti Lietuvos valstybės savarankumą. Statutas turi būti viena iš tokių priemonių. Susitinkama čia su valdžios ir turtų godžia karaliene Bona (žr.), kuri planuoja, kaip užtikrinti savo vienturčiui, tik ką gimusiam sūneliui sostus. Jai rūpi Lietuva, nes ją užsitikrinūs dėl Lenkijos didelių vargų nebūtų. Ji iškelia sumanymą dvejų metų vaikutį Žygimantą Augustą paskelbti tėvo paveldėtoju — didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Gostautui ir kitiems Lietuvos didžiūnams sumanymas patinka, nes Lietuva tuo būdu atsiejama nuo Lenkijos, užakcentuojama, kad jos valdovas yra didysis Lietuvos kunigaikštis, bet ne Lenkijos karalius. Jie betgi dar pareikalauja iš didžiojo kunigaikščio atlyginimo, kuris dar labiau iškeltų Lietuvos savarankumą ir išspręstų jos teisines problemas,—statuto. Žygiman-

Lietuvos Statutas

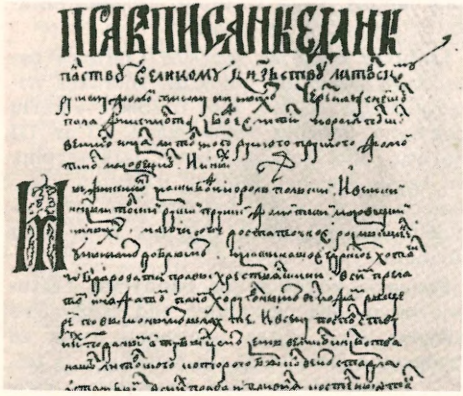

I Lietuvos Statuto (1529) rankraščio pradžia

tas II 1522 seime sutiko ir pavedė tokį statutą paruošti. Jis skubotai buvo paruoštas ir tų pačių metų pabaigoje įvykusiame antrame Lietuvos seime pateiktas valdovui patvirtinti. Žygimantas II 1522 XII 6 aktu jį patvirtino. Statutui betgi dar trūko galutinės redakcijos, ir jis toliau buvo taisomas ir veikiančiu įstatymu virto tik 1529 IX 29. Šį kartą tai buvo iš vienos pusės atlyginimas Lietuvai už Žygimanto Augusto, 9 m. berniuko, iškilmingą pakėlimą Vilniaus katedroje didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu ir drauge jos apraminimas, kai tais pat metais Žygimantas Augustas buvo paskelbtas ir Lenkijos karaliumi.

Kaip šitas 1529 I L. S. buvo ruošiamas ir redaguojamas, mažai težinoma. Žinoma tik, kad visam reikalui vadovavo A. Gostautas. Ar prie to darbo buvo pakviesta kokių teisės specialistų iš šalies, ar pasitenkinta savomis jėgomis, nežinome. Gal būt, pritraukta prie darbo Bolonijoj ir kituose universitetuose teisės mokslus baigę lietuviai, kurių daug tikrai nebuvo. Savame krašte juk nebuvo jokios ne tik teisės, bet ir iš viso jokios aukštesnės mokyklos. Tačiau L.S. tekstas rodo, kad jo autoriams nebuvo svetima ir kanonų, ir Romos teisė, nors pagrindiniu šaltiniu yra buvusios ankstyvesniosios privilegijos. Kai kurie statuto straipsniai yra stačiai perrašyti ar išversti iš ankstyvesniųjų privilegijų. Nemaža nuostatų yra paimta iš tais laikais plačiai naudotos papročių teisės.

I L.S. yra 13 skyrių, 282 straipsniai. Kiekvienas skyrius liečia kurią nors atskirą gyvenimo sritį. I skyrius kalba apie bendrąsias teisines garantijas, kad be teismo niekas nebūsiąs baudžiamas, ir apie nusikaltimus valstybei; II — apie krašto gynimą; III — apie valstybę, jos sienų neliečiamumą ir apie bajorų laisves; IV — apie našlių bei mergaičių paveldėjimo teises (tai nėra grynai civilinės teisės reikalas, nes dvarų valdymas susijęs su valstybės gynimo prievole, kurios moterys negali atlikti); V — apie globą; VI — apie teismų santvarką; VII — apie užpuolimus ir užmušimus; VIII — apie sprendimą ginčų dėl žemės; IX — apie medžiokles, girias, bitininkystę, ežerų ir kitų gamtos turtų panaudojimą; X — apie praskolintus ir įkeistus dvarus; XI — apie užmušimą valstiečių bei bausmes už tai ir šiek tiek apie vergus; XII — apie kaimynų ginčus dėl įvairių skriaudų; XIII — apie vagystes.

Paskutinis skyrius, vadinasi, lietė tai, kam labiausiai buvo skirtas 1468 Kazimiero teisynas. Betgi statuto tyrinėtojai jo pėdsakų statute nesuranda, ir kai kurie mano, kad šiuo metu jis jau buvęs nebenaudojamas, visiškai pamirštas. Šiaip apskritai L.S. yra tipingas bajorų-žemvaldžių įstatymdavystės dokumentas. Šios visuomenės ir valstybės interesas apsprendžia visą L.S. dvasią.

I L.S. dar nėra sulaukęs jokios rimtos studijos, kuri būtų nors bandžiusi išaiškinti jo teisinių normų kilmę bei įtakas. Tik bendrais posakiais čekai ir rusai, jais sekdami ir lenkai, L.S. vadina slavų teisės paminklu. Betgi niekas iki šiol nėra net bandęs įrodyti, kiek ten iš tikrųjų yra slaviškosios teisės įtakų. Viskas paremiama tuo tik, kad jis, kaip ir Kazimiero teisynas, parašytas ano meto Lietuvos valstybės kanceliarijoje visur vartota slavų rašto kalba. Bet šiuo keliu einant pvz. 1447 privilegiją reikėtų laikyti Romos teisės paminklu, nes ji parašyta lotyniškai...

1566 arba II L. S. buvo vaisius XVI a. vidury Lietuvoje vykusių socialinių ir valstybės santvarkos pakitimų. Tiesa, 1529 statuto trūkumai buvo tuojau pastebėti. Pastangos viską apimti nebuvo visiškai nusisekusios, buvo jame nemaža spragų, net prieštaravimų, nebuvo išlaikyta sistema. Ypač spragų buvo proceso teisėje. Dėl to jau 1544 seimas prašė didįjį kunigaikštį pataisyti L.S. Tuo tarpu betgi to darbo nebuvo imtasi, nes tam nepritarė didžiūnai, kurie bijojo, kad nauja L.S. redakcija nepaliestų jų privilegijų. Komisija L.S. pataisyti buvo išrinkta tik 1551, naują sta-

tuto redakciją ji pateikė tik po 10 metų — 1561. Dėl įvairių kitų reikalų jo svarstymas nusitęsė. Svarstyti ji pradėjo tik 1564 Bielsko seimas, kuris betgi peržiūrėjo tik jo dalį. Taip ir 1564 VII 1 privilegija jo dar neįvedė gyveniman. Galutinai jis buvo priimtas 1565–66 Vilniaus seime ir didžiojo kunigaikščio aktu paskelbta, kad nuo 1566 I 26 naujoji L.S. redakcija jau galioja. Matyt, tai lietė jau priimtuosius straipsnius. Visas L.S. galiojančiu įstatymu paskelbtas tų pat metų III 11. Tačiau ir po tos datos — 1566 Brastos ir 1568 Gardino seime buvo dar pakeista visa eilė L.S. nuostatų.

Kaip sakyta, šitas II L.S. svarbiausia atsirado dėl valstybės santvarkos pakeitimų. D. L. K-tijoje laikotarpy po 1529 vyko labai spartus pasikeitimo procesas iš absoliutinės monarchijos į bajorišką lenkiško pavyzdžio valstybę. Tuo pat metu buvo pakeista Lietuvos administracinė santvarka, įvesta vad. pavietų sistema ir pakeista teismų santvarka. I L.S. šitam naujajam gyvenimui jau jokiu būdu negalėjo tikti. Suprantama, kad Lietuvos bajorijai suteikimas lenkiško pobūdžio teisių bei pasisavinimas lenkiškos administratyvinės bei teismų santvarkos ir į II L.S. neišvengiamai atnešė visą eilę lenkiškos teisės skolinių.

Apskritai II L.S. kaip įstatymų kodeksas yra tobulesnis, sistemingesnis, jo straipsniai tvarkomi daugiau pagal to meto teisės mokslą, bet jis taip pat turi žymiai daugiau įžiūrimų svetimos, ypač Romos teisės, skolinių, atėjusių čia per miestų teisę, per vad. Sachsenspiegel (žr.). Ir visas šis laikotarpis yra Lietuvos europėjimo atbaigiamasis laikotarpis. Jos kultūrinis gyvenimas yra žymiai pakilęs. Ji stovi savos kolegijos ir pagaliau akademijos išvakarėse, jau įplasnojanti į gyvą protestantizmo bei jam pasipriešinimo sąjūdį. Tai jau nebėra savyje uždara valstybė, bet visos Europos gyvenimo veiklus narys. Tai jau ta pati epocha, kurios vėlesnis produktas buvo 1588 III L.S.

1566 L.S. pagrindas yra I L.S. Į ji įvestos betgi ne vien tos jau minėtos valstybės bei teismų santvarkos naujovės, bet taip pat visos privilegijos, paskelbtos po 1529 bei tame laikotarpy paskelbtieji seimo meto didžiojo kunigaikščio nuosprendžiai. O prie jo dar prijungtos svarbiausios krašto privilegijos: 1551 privilegija, apimanti 12 ankstyvesnių privilegijų, 1563 privilegija dėl rytų apeigų Bažnyčios tikinčiųjų teisių sulyginimo, Bielsko 1564 privilegija dėl II L.S. įvedimo, 1565 XII 30 privilegija dėl įvedimo pavietų seimelių ir 1566 III 11 privilegija II L.S. skelbianti veikiančiu įstatymu.

II L.S. yra žymiai platesnis už I L.S. Ir skyrių jis turi ne 13, bet 14. I–III skyriai yra skirti viešajai teisei; IV — teismams bei proceso teisei; V–X — civilinei teisei; X–XIV — baudžiamajai teisei. Kaip sakyta, yra visiškai naujas vienas skyrius ir eilė naujų straipsnių. Jų normos nėra iš kurios svetimos teisės atkeltos, bet paimtos iš savo krašto teisės — iš privilegijų ir papročių. Vadinasi, ir čia laikomasi bendro dėsnio, kad statutas yra savos veikiančios teisės kodifikacija, svetimos teisės normomis pasinaudojant tik savųjų trūkstant. Apskritai, nuo šio meto Lietuvos bajorų gyvenime papročio teisės nebelieka. Rašytoji teisė apima visas sritis. Ir apimamų klausimų platumu L.S. pralenkė visus savo meto įstatymų kodeksus, tik teisės principų pažangume, ypač baudžiamojoje teisėje L.S. buvo ir atsilikimo.

Ir II L.S. buvo parašytas kanceliarine slavų kalba. Kiek vėliau, gal būt, Steponui Batorui jis buvo išverstas į lotynų kalbą. Praktikoje jis buvo naudojamas iš rankraščių. Savo galiojimo laikais nebuvo spausdintas. Jis, kaip ir I L.S., išspausdintas tik mokslo reikalui, D. L. K-tijoje galiojo vos 22 m., kol buvo paskelbtas III L.S. Tose srityse, kurios 1569 Liublino seime buvo nuo Lietuvos atplėštos ir prijungtos prie Lenkijos — Volinijoj, Padolėje ir Kijevo srityje — jis galiojo iki tol, kol XIX a. buvo įvesti rusiškieji įstatymai.

1588 arba III L.S. paskelbtas tepraėjus vos 22 m. nuo paskelbimo II L.S., o jo paruošimas ir patvirtinimas vyko jau ypatingose sąlygose. 1566 L.S., kaip paruoštas skubotai, greta įgyvendinant dideles valstybines reformas, turėjusias vaisių ir socialiniame gyvenime, be abejonės, turėjo nemaža trūkumų. Tačiau jo pakeitimo reikalavimą iškėlė ne pati Lietuvos bajorija dėl tų trūkumų, bet lenkai 1569 Liublino seime surašant unijos aktą. Jiems nepatiko Lietuvoje nuo pat 1447 veikęs teisinis nuostatas neleidęs svetimšaliams, jų tarpe ir lenkams, Lietuvoje įsikurti ir gauti valstybinių vietų. Dėl to unijos akto §14 skelbė tokius nuostatus negaliojančius, o aktą pasirašius lenkai išreikalavo,

kad tuojau pat būtų sudaryta komisija L. S. pataisyti. Tačiau ši komisija, kaip sudaryta uždaviniui, kuriam Lietuvos bajorija toli gražu nepritarė, nieko nepadarė, o L.S. pakeitimų svarstymas buvo pradėtas gerokai vėliau. Projektą ruošė vicekanclerio, vėliau kanclerio Leono Sapiegos vadovaujama komisija, o bajorijos atstovai jos darbus svarstė Lietuvos atstovų priešseiminiuose suvažiavimuose bei konvokacijose, dažniausiai atvykstant ir D.L.K. Stp. Batorui, kuris jau 1582 tokiame Vilniaus suvažiavime pažadėjo L.S. paruoštą naują laidą patvirtinti savo aktu be seimo. Lietuviai, mat, puikiai žinojo, kad seime Lenkijos atstovai niekad nepraleis tokio statuto, kokį jie ruošė, kai lenkų į Lietuvą neįleidžiančių nuostatų jie ne tik nepanaikino, bet juos dar praplėtė. Kai 1585 seime lietuviai bandė patvirtinti statutą seimo nutarimu, lenkai atsisakė dėl to net kalbėti. Lietuviams dėl to jo patvirtinimui teko palaukti ypatingos progos.

Tai buvo naujo karaliaus Zigmanto Vazos karūnacijos seimas. 1587 elekcija skilo. Lenkai išsirinko du karalius: Zigmantą Vazą ir Maksimilijoną Habsburgą, o lietuviai paskelbė nepripažįstą nei vieno ir reikalavo naujos elekcijos. Kai Zigmanto šalininkai suskubo pirmieji jį atsivežti Krokuvon ir karūnuoti, lietuviai į 1588 karūnaciją bei į karūnacijos seimą nevyko, o pasiuntė tik delegaciją, vadovaujamą vicekanclerio L. Sapiegos. Ši delegacija pareiškė, kad Lietuva pripažinsianti Zigmantą ir savo didžiuoju kunigaikščiu, jei lenkai priimsią keletą Lietuvos reikalavimų, jų tarpe ir reikalavimą patvirtinti jų pačių paruoštą naują L.S. Lenkai šito nenorėjo, bet padėtis buvo kritiška, nes Zigmanto rivalas Maksimilijonas su kariuomene tebebuvo Silezijos pasieny ir nebuvo aišku, ar lenkų etmonui Zamoiskiui pasiseks jį sulaikyti. Zigmantui ir jo šalininkams buvo labai svarbu gauti Lietuvos pritarimą. Lenkams vis dėlto ilgai nenusileidžiant, Lietuvos delegacija I 27 pareikalavo ultimatyviai — arba L.S. turi būti patvirtintas, arba jie išvažiuoja. Taip pagaliau lenkai sutiko, kad Zigmantas L.S. patvirtintų. Bet vos tai buvo atlikta, atėjo žinia, kad Zamoiskis Maksimilijoną nugalėjo ir net nelaisvėn paėmė. Pavojus buvo praėjęs, bet L.S. patvirtinimo atšaukti buvo jau nebeįmanoma. Tada lenkai paskleidė gandą, kad Lietuvos delegacija juos apgavo. Ji, esą, nuo Krokuvos iki Byčinos buvusi išstačiusi savo specialius kurjerius ir apie Maksimilijono pralaimėjimą sužinojusi net 2 dienomis anksčiau ir dėl to griebusis ultimatumo. Ar tai buvo teisybė, sunku pasakyti. Nė vienas ir iš lietuvių delegacijos to nei paneigė, nei patvirtino. Statutas patvirtintas 1588 I 28, o juridinės galios jis įgijo nuo 1589 I 6. Lenkams jis negalėjo patikti, nes visiškai nesiskaitė su Liublino unija. Statutas tvarko tik Lietuvos reikalus, o Lenkijos nei neprisimena, lyg Lietuva su ja neturėtų nieko bendra. Karaliaus nė vardo. Valdovas, kaip ir abiejuose ankstyvesniuose L.S., kalba kaip didysis kunigaikštis, visiškai savarankiškos valstybės valdovas. Kalba apie savo pirmatakus didžiuosius kunigaikščius ir savo įpėdinius didžiuosius kunigaikščius. L.S. I skyrius numato bausmę už bandymą užgrobti D. L. K-tijos sostą, kai pagal Liublino unijos aktą jis yra neatskiriamas nuo Lenkijos karališko sosto. II skyriaus antrasis straipsnis įpareigoja bajorus ginti ‚mūsų valstybę D. L. K-tiją'. Liublino unija nustatė, kad abiejose valstybėse būtų suvienodintas piniginis vienetas, o L.S. operuoja tik lietuviškais skatikais ir lietuviškomis kapomis ir t.t.

III L.S. pagrindą sudarė II L.S., tačiau šis yra žymiai platesnis, turi net 120 straipsnių daugiau negu II L.S. Ypač yra išplėsti skyriai apie bajorų teises (daugumas jų yra skolinta iš Lenkijos), taip pat skyriai, liečiantieji baudžiamąją ir proceso teises. Kaip tik III L.S., kuris jau niekad nebuvo pakeistas, dėka Lietuvos teismų santvarka visus 200 metų iki valstybės gyvenimo pabaigos nebuvo pakeista: statuto nepakeitus, ją buvo neįmanoma pakeisti. Dėl to tai unijos laikais neretai į Lietuvą buvo atkeltos civilinės ir viešosios teisės normos, bet tik ne proceso teisė, kuri priklausė nuo III L.S. fiksuotos D. L. K-tijos teisinių institucijų struktūros.

III L.S. buvo paruoštas jau daug tobuliau, apimant visas savajame krašte veikusias teisines normas, dar labiau, negu II L.S., ruošiant remtasi Romos teise ir magdeburginių miestų teise, tačiau ir jis, žinoma, nebuvo visiškai tobulas. Pagaliau gyvenimas iškėlė naujų reikalavimų. Tad kalbos apie III L.S. pataisymą prasideda gana anksti. Kelia tą reikalą bajorai savo seimeliuose jau 1594, kartoja tą daug kartų vėliau. 1633 karūnacijos seimas paga-

liau nutarė sudaryti Lietuvoje specialią statuto pataisymo komisiją. Į ją buvo paskirti trys senatoriai, abu kancleriai, referendorius ir po vieną kiekvieno pavieto atstovą. Komisija dirbo Vilniuje 1634 dalyvaujant ir D.L.K. Vladislovui Vazai, tačiau vaisių iš to nebuvo. Lygiai nieko nepasiekė ir 1635 seimo skirtoji komisija, susirinkusi 1636. Tai buvo jau paskutinis bandymas, nors seimeliai tą klausimą dar kėlė daug kartų: 1670, 1735, 1765, 1776. Pastarąjį kartą Lietuvos seimeliai reikalavo savojo statuto pataisymo, atsiliepdami į Lenkijoje kilusį sumanymą paruošti bendrą abiem valstybėms kodeksą (Lenkai dar neturėjo jokio). Lietuvos seimeliai pasisakė už tai, kad Lietuvai tebūtų pataisytas veikiąs L.S., o lenkai tepasiruošią sau atskirą. 1776 konfederacinis seimas betgi nutarė ruošti abiem valstybėms bendrą statutą ir pavedė tai atlikti Lenkijos kancleriui Zamoiskiui. Prieš 1778 ir 1780 seimus Lietuvos seimeliai įpareigojo savo atstovus Zamoiskio paruošto statuto nepriimti. Prie lietuvių atstovų prisijungus ir daugumai Lenkijos atstovų, kuriems nepatiko Zamoiskio statuto projekte numatyti palengvinimai valstiečių baudžiavos, 1780 seime, kuriam projektas buvo pateiktas svarstyti, jis buvo atmestas, net be teisės jį kada nors vėl pateikti seimui svarstyti.

Sumanymas paruošti bendrą abiem valstybėms įstatymų kodeksą vėl iškilo Didžiajame Varšuvos reformų seime (žr.) 1791. Trečius metus dirbąs, abiejų valstybių suliejimo kryptimi padaręs jau daug žingsnių, jau priėmęs ir garsiąją gegužės 3 d. konstituciją, seimas, kuriame lietuvių atstovų buvo belikusi tik saujelė, pasisakė už bendrą kodeksą. Norėdami apraminti lietuvius, lenkai siūlė, kad tokį bendrą kodeksą ruošiant pagrindu būtų imamas L.S. Tačiau ir ta saujelė lietuvių spyrėsi, reikalaudama Lietuvai palikti savąjį L.S., tik jį pataisyti. Taip ir buvo sudarytos dvi komisijos abiem valstybėms atskiriems statutams paruošti. Buvo nutarta projektus paruošti dar iki 1791 IX 15. Tačiau komisijos to darbo nebaigė ir iki 1792 vasaros, kai visus darbus nutraukė ir visas reformas sugriovė Targovicos konfederacija. Dar po 3 metų žuvo ir valstybė. Tuo būdu III L.S. pergyveno valstybę nepakeistas. 1795 Lietuvą prijungusi prie Rusijos, Kotryna II įvedė joje ir Rusijos įstatymus, bet, jai sekančiais metais mirus, jos įpėdinis Povilas I Lietuvai grąžino jos senąją teisę. Tuo būdu III L.S. atgavo galią ir galiojo iki 1840, kada rusų valdžia, po 1831 sukilimo vykdydama smarkesnę rusinimo politiką, L.S. panaikino ir įvedė Rusijos įstatymus. Tuo būdu III L.S. veikė daugiau kaip 250 metų, palikdamas neišdildomų ženklų Lietuvos gyvenime. Betgi prisimintina, kad tai buvo bajoriškosios visuomenės statutas, tos, kuri priklausė bajoriškiesiems bei valstybės teismams. Tai buvo privilegijuotoji klasė, kuri vienintelė turėjo politines teises ir dalyvavo valstybės gyvenime. Kitos klasės bei kitos bendruomenės turėjo savo atskiras teises. Taip pagal atskirą teisę gyveno ir savo atskirus teismus turėjo miestiečiai, dvasininkai, žydai, o valstiečiai priklausė savo pono teismui. L.S. kitus luomus bei kitas bendruomenes paliečia tik tiek, kiek jie turi ryšių su bajoriškąja visuomene.

III Lietuvos Statuto (1588) pirmosios laidos viršelinis lapas

III L.S. laidos. Kaip 1529 ir 1566, taip ir 1588 statutas buvo parašytas tada Lietuvoje vartota kanceliarine slavų kalba, anuomet vadinta ‚rusų' kalba, kai dabartinės didžiarusių kalbos pirmatakė buvo vadinama Maskvos kalba. Kai Lietuvoje vartojamoji kanceliarinė slavų kalba buvo vadinama rusų kalba, tai Maskvoje ji buvo vadinama lietuvių kalba. Šią tai kalbą III L.S. paskelbė oficialia Lietuvos teismų kalba, įrašydamas nuostatą, kad ja būtų rašomi visi teismų sprendimai. Tai betgi buvo pakeista 1697 Coaequatio iurium (žr.) įstatymo, įvedusio į teismus lenkų kalbą.

1529 ir 1566 L.S., kaip sakyta, praktinio gyvenimo reikalui niekad nebuvo spausdinti, o 1588 III L.S. buvo išspausdintas vos ji paskelbus. Jis patvirtintas buvo 1588 I 28, o po dviejų savaičių, 1588 II 11, Zigmantas Vaza specialia privilegija jo išspausdinimo teisę suteikė vicekancleriui Leonui Sapiegai, kuris ji išspausdino tais pačiais metais originalo kalba. Kai III L.S. 1589 I 6 įsigaliojo, jau buvo išspausdintas. Spausdino Vilniuje Mamoničių spaustuvė. Sapiega buvo gavęs privilegiją L.S. išspausdinti ir lenkiškai, tačiau pats sakosi nepajėgęs jo išversti, neradęs daugeliui žodžių lenkiškų atitikmenų. Tačiau vėliau jis buvo leidžiamas jau tik lenkiškai. Iš viso gyvenimo praktikos reikalams III L.S. išėjo net 9 laidos. Pirmoji originalo kalba, o visos kitos lenkų: 1614, 1619, 1648, 1697, 1744, 1786, 1811 (šis 2 tomų — greta su rusišku vertimu) ir 1819. Kol buvo gyvas L. Sapiega, jis leido arba jo vardu leido spaustuvė, o po jo mirties kiekvienai laidai būdavo duodama nauja valdovo privilegija. 1811 išleido rusų valdžia Petrapily, o 1819 Vilniaus spaustuvininkų draugija. Visuomet buvo perspausdinama iš anksčiau leisto teksto, kurių visų pagrindu buvo 1614 pirmoji lenkiškoji laida. Žinoma, taip buvo pridaryta nemaža spaudos klaidų. Jokių pataisymų nebuvo. Tik kiekvienos laidos rengėjai paprastai pridėdavo keletą priedų, o svarbiausia prie straipsnių sužymėdavo kalbamą dalyką liečiančias seimų konstitucijas, kartais net lenkiškas. Tie priedai iš tikrųjų prie statuto nepriklausė, bet buvo naudinga paslauga tiems, kurie juo naudojosi praktikos reikalams. Kadangi knygos anais laikais buvo brangios, tai neturtingesnieji L.S. nusirašydavo. Tokių rankraščių yra išlikusių nemaža. Dar XVII a. III L.S. buvo išverstas Maskvoje į rusų kalbą, o Latgaloje į vokiečių kalbą. Lietuviškai ji yra išvertęs dar 1906 J. Šliūpas. Mokslo reikalams lenkiškoji laida dar niekad nebuvo perspausdinta, nei niekas vertimo nėra tikrinęs, o originalinio teksto yra du perspausdinimai. Ypač kritiškai ir su pastabomis bei daugelio egzempliorių palyginimais yra paruošta I. I. Lappo redaguotoji laida (1934-38). Žr. Bausmės Lietuvos statutuose.

Zbiór praw litewskich od r. 1387 do r. 1529, ed. A. T. Dzialyński, Poznań 1841; *Jireček*, Svod zakonov slovanskich, Praha; Statutum Lituanicum alterius editionis (1566), Collectanea ex Archivo Collegii Juridici VII, 1900, ed. Fr. Piekosiński; *I. I. Lappo*, Litovskij Statut 1588 g., I–II, Kaunas, 1934–38; *I. Jonynas*, Pirmasis Lietuvos Statutas (Vairas 1930); Ksiega pamiątkowa I Statutu 1935; *N. Maksimeiko*, Istočniki ugolovnych zakanov Lt. Statuta 1894; *A. Dubieński*, Główszczyzna w Statucie lit. 1906; *Leontovič*, Russkaja Pravda i Lit. Statut, Univ. Izviest., 1865; (") Istočniki lit. russkago prava (Varšavskije Univ. Izviestija) 1894; Spornyje voprosy po istorii russko-lit. prava 1893; *M. Liubavskij*, Lit.-russkij sejm 1901; *J. Malinovskij*, Rada vel. kn. lit. 1904–12; *S. A. Beršadskij*, Lit. Statut i Polskija konstitucii 1893; (") O nasliedovanii. . . po lit. pravu 1893; *L. L. Ptašickij*, K voprosu ob izdanijach i komentarijach lit. statuta 1893; (") K istorii lit. prava poslie III Statuta (Žurnal Min. Nar. Prosv., 1893); (") Nieco o III Statucie Litewskim i normach prawnych po nim na Litwie, Ksiega pam. kn. czci O. Balzera, II, 1925; *B. G. Olšamovskij*, Obiazatelnost' dlia Vel. kn. L. konstitucii seimovych. . . 1897; *A. Šapoka*, 1588 m. Lietuvos Statutas (Židinys 1938 nr. 1 ir 2); *A. Mikalauskas*, Das Strafrecht der drei litauischen Statute 1937; Teisės 52 nr. (1940), skirtas L.S. klausimams nagrinėti (J. Lappo, A. Janulaičio, Vl. Stankevičiaus, A. Platerio ir J. Deveikytės-Navakienės straipsniai). *A.Š.*

Lietuvos Studentas Kaune nuo 1930 rudens ligi 1934 pavasario ėjęs dvisavaitinis akademinis laikraštis. Įkurtas Albino Briedžio iniciatyva, sustojus Studentui (žr.). Leido VDU fakultetinių draugijų s-ga, o nuo 1932 VDU ir ŽŪA studentų atstovybės. Pirmuosius dvejus metus red. A. Briedis (1931 keletą nr. suredagavo dar V. Knyva), vėliau po metus Juozas Slapšinskas ir Bern. Brazdžionis; v.red. visą laiką buvo Benys Babrauskas. Perėmus leidimą studentų atstovybei, be faktinių redaktorių, redakcinę komisiją sudarė dar trys skirtiniai ideologinių organizacijų (ateitininkų, neolituanų, varpininkų) atstovai. Laikraštis lygiai vaizdavo visų stud. organizacijų veiklą, apsčiai dėjo pasikalbėjimų su profesoriais ir jų straipsnių, davė poezijos, beletristikos.

Lietuvos Studentų Sąjunga ir kitos bendrinės studentų organizacijos žr. Studentas (Studentų organizacijos Lietuvoje).

Lietuvos Studentų Varpininkų Sąjunga žr. Varpininkai (studentai).

Lietuvos Studentų Varpo Draugija žr. Varpininkai (studentai).

Lietuvos Sveikatos D-ja įsikūrė Kaune 1930 XII 17 (įregistravimo data). Steigiamasis susirinkimas įvyko 1931 III 15 ir pirmojon valdybon išrinko doc. J. Blažį (pirm.), dr. B. Matulionį, dr. A. Matuką, K. Ralį, dr. M. Nasvytį. D-jos įstatus kaip steigėjai buvo pasirašę gydytojai V. Bendoravičius, B. Matulionis, V. Vaičiūnas, M. Norkus ir doc. J. Blažys. 1933 II 26 įkurta speciali sekcija kovai su lytinėmis ligomis (gydytojai Karuža, Juškys, Sidaravičius, Trečiokas, Tercijonas, Ragaišienė-Kaupelytė ir kt.). D-jos veikla daugiausia reiškėsi per radiją vedama Sveikatos Patarėjo programa. Šią programą vedė B. Matulionis, A. Matukas ir kt.

Lietuvos Sveikatos ir Blaivybės Draugija Sveikata įsikūrė Kaune 1924 I 6 (steigiamojo susirinkimo data; įregistruota 1923 XII 11). 1929 I 17 buvo uždaryta kaip neveikianti. Vienu iš pagrindinių jos veikėjų buvo K. Ralys.

Lietuvos Šaulių Sąjunga žr. Šaulių S-ga.

Lietuvos Šelpimo Fondas (Lithuanian National Relief Fund) įst. 1914 X 3 vad. II visuotinio lietuvių seimo Brukline, nustatant fondui labdaros, bet ne politinius tikslus. Socialistams turint seime daugumą, L.Š.F. vadovybė buvo sudaryta iš socialistų ir jų siūlomų kitų srovių asmenų. Fondo pirm. buvo išrinktas K. Gugis, v.pirm. S. Mankus, sekr. M. M. Rice (Račiūtė) - Herman ir J. Neveckas, finansų sekr. T. L. Dundulis ir J. Stasiulevičius, ižd. K. Šidlauskas, kasos globėjais: M. Česna, J. Gegužis ir J. Gerdauskas. L.Š.F. visų buvo laikomas grynai socialistiniu, nors jis to prievardžio neprisipažino iki užbaigė savo dienas. Fondą rėmė Dilgelės, Kova, Laisvė, Naujienos, o Keleivis buvo L. Š.F. pasirinktas savo organu. Iki 1916 I 1 buvo surinkta 10.945,73 dol. 1916 II iškviesta iš Petrapilio adv. A. Bulota su žmona ir J. Žymantienė-Žemaitė, kurie iki 1917 IV lankė su prakalbomis lietuvių kolonijas ir rinko aukas. 1916 X fondas išvystė didelę veiklą Lietuvių Dienos (žr.) rinkliavai, išsiderėdamas, kad ⅓ aukų iš tų vietovių, kur dalyvaus jo rinkėjai, būtų JAV Raudonojo Kryžiaus persiųstos fondo nurodytoms kairiųjų organizacijoms (Agronomijos ir teisių pagalbai, Grūdui ir kt.). Tačiau po Lietuvių Dienos rinkliavos fondas pareikalavo didesnės dalies, būtent visų rinkliavų ⅓ jo globojamoms organizacijoms ir savo skundais JAV Raudonajam Kryžiui sustabdė tų aukų išsiuntimą (vėliau tos aukos buvo JAV vyriausybės ‚išaldytos' prasidėjus karui su Vokietija). Taip pat iš kai kurių vietovių Lietuvių Dienos aukų dalį fondas gavo tiesiog į savo iždą ir jų JAV Raudonajam Kryžiui nebepersiuntė. 1916 L.Š.F. pavyko surinkti 21.888,81 dol., o iki 1917 VII 1—dar 3882,62 dol. Iš viso iki 1917 VII 1 L.Š.F. turėjo 36.717,16 dol. pajamų. 1917 vasarą fondui aukos sustojo plaukti, nes kilo spaudoje balsai, kad jis netenka prasmės, ‚kuomet pas mus atsirado taip daug darbo surišto su revoliucija. Mūsų... aukos dabar renkamos jau revoliucijai...' (Keleivis 1917 nr. 32). Ir iki 1920 L.Š.F. jau tesurinko vos 944, 34 dol. Iš viso jis turėjo pajamų iki 1920 I 1 37.661,50 dol. Didžioji surinktų aukų dalis (apie 18.000 dol.) buvo pasiųsta į Vilnių kairiųjų šalpos d-joms ir per 12.000 dol. į Petrapilį (Grūdui, Žiburėliui ir kt.), o iš likusių arti 7000 dol. išleista Bulotų ir Žemaitės kelionėms bei kt. rinkimo išlaidoms. Lietuvių socialistų s-gos X suvažiavimas 1919 IX 27 — X 1 šiai s-gai persiorganizavus į Lietuvių komunistų partiją, L.Š.F. su iždė tuo metu buvusia 3480,07 dol. suma pateko į komunistų rankas.

Keleivis 1915–18 L.Š.F. apyskaitos. *A.Mž.*

Lietuvos Taisyklingos Medžioklės ir Žūklės Draugija žr. Medžioklė.

Lietuvos Taryba išrinkta Vilniaus konferencijos 1917 IX 17–22. Lietuvos Valstybės Taryba pasivadino 1918 VII 11. Buvo paleista 1919 IV 16, bet tų pačių metų X 17 vėl susirinko XV sesijos. Visiškai nustojo veikusi, susirinkus Steigiamajam seimui 1920 V 15. Nuo 1917 IX 24 veikė Vilniuje, nuo 1919 I 3 — Kaune.

Vilniaus konferencija IX 21 posėdy slaptu balsavimu į L.T. išrinko 20 asmenų: Saliamoną Banaitį, dr. Joną Basanavičių, Mykolą Biržišką, Kazį Bizauską, Praną Dovydaitį, Steponą Kairį, Petrą Klimą, Donatą Malinauską, kun. Vladą Mironą, kun. Alfonsą Petrulį, Antaną Smetoną, Joną Smilgevičių, kun. Juozą Stankevičių, kun. Justiną Staugaitį, Aleksandrą Stulginskį, Jurgį Šaulį, kun. Kazimierą Šaulį, Jokūbą Šerną, kun. Pranciškų Urbanavičių ir Joną Vailokaitį. Išrinkus net 6 kunigus, kitos dienos posėdyje (IX 22) so-

Lietuvos Taryba

Lietuvos Taryba, 1918 II 16 paskelbusi Lietuvos nepriklausomybę. Iš kairės į dešinę sėdi: J. Vileišis, dr. J. Šaulys, kun. J. Staugaitis, St. Narutavičius, dr. J. Basanavičius, A. Smetona, kun. K. Šaulys, S. Kairys ir J. Smilgevičius, stovi — K. Bizauskas, J. Vailokaitis, D. Malinauskas, kun. Vl. Mironas, M. Biržiška, kun. A. Petrulis, S. Banaitis, P. Klimas, A. Stulginskis, J. Šernas ir Pr. Dovydaitis

cialistų vardu S. Kairys išreiškė nepasitenkinimą. Visi kunigai viešai pareiškė iš tarybos išeiną. Konferencija tam nepritarė, bet ji sutiko, kad grupės pasitartų, o išrinktieji į tai atsižvelgtų ir patys padarytų sprendimą. Kun. J. Stankevičius ir kun. Pr. Urbanavičius pasitraukė, o jų vieton įėjo Stanislovas Narutavičius ir Jonas Vileišis.

Vilniaus konferencija dar buvo numačiusi vietos mažumom (lenkams, žydams, gudams) ir palikusi tarybai teisę kooptuoti naujus narius. Su mažumoms nepavyko susitarti: nė vienas jų atstovas nesutiko į tarybą įeiti. Kooptacijos teise norėjo pasiremti vokietis baronas Fr. v. Ropp, turėjęs dvarą Panevėžio aps., bet gyvenęs Berlyne. Tarybon ji stengėsi įsprausti karinė vokiečių vadovybė. Po konferencijos tarybos nariai buvo priimti kng. Isenburg-Birsteino, vokiečių rytų fronto vado. Aukštųjų karininkų apsuptas, tarybos nariams jis įteikė diplomus (vokiečių valdžios pripažinimo atestacijas) ir karininkų ramovėje iškėlė vaišes. Vokiečiai buvo leidę susirinkti Vilniaus konferencijai tam, kad atsirastų L.T., kaip lietuvių tautos atstovybė, kurios palankus vokiečiams nutarimas buvo reikalingas būsimoms taikos derybom su Rusija. Von Ropp turėjo būti to nutarimo inspiratorius, ryšininkas ir patikimas pranešėjas; taryba savo sudėtin jo nepriėmė. Kiek vėliau taryba buvo papildyta naujais nariais: 1918 VII 25 kooptuoti Jurgis Alekna, Eliziejus Draugelis, Martynas Yčas, kun. Juozas Purickis, Stasys Šilingas ir Augustinas Voldemaras; 1918 XI 27—Valdemaras Čarneckis, Liudas Noreika ir Vytautas Petrulis; 1919 I 16 pakviesti į tarybą įvairiems darbams ir mažumoms atstovauti dar 8 asmenys; 1920 III 20 priimti ir iškilmingai įvesdinti M. Lietuvos Tarybos atstovai — Vilius Gaigalaitis, Martynas Jankus, Kristupas Lėkšas, ir Jurgis Strekys.

Vilniaus konferencijos išrinktoji L.T. susirinko pirmojo posėdžio 1917 IX 24. Pirmame posėdyje išrinktas prezidiumas iš 5 narių: pirm. A. Smetona (gavęs 19 balsų), I v.pirm. S. Kairys (19), II v.pirm. kun. Vl. Mironas (13), I sekr. J. Šaulys (19) ir II sekr. P. Klimas (11). Prezidiumo nariai kiek keitėsi, išskyrus pirmininką (ligi 1919 IV 4). Vicepirmininkais dar buvo kun. J. Staugaitis, St. Šilingas, J. Šaulys, J. Vileišis, sekretoriais — K. Bizauskas, kun. A. Petrulis, J. Šernas; pirmasis sekretorius dar buvo vadinamas generaliniu. Nuo 1918 XI 2 prezidiumui iš 3 narių — pirmininko A. Smetonos ir vicepirmininkų kun. J. Staugaičio ir St. Šilingo — buvo pavestos valstybės aukščiausiojo organo (prezidento) funkcijos. Vadindamasis aukštuoju tarybos prezidiumu, jis skelbė pirmuosius įstatymus ir potvarkius, kurie pradžioje buvo spausdinami Lietuvos Aide, o paskui Laikinose Vyriausybės Žiniose. Išrinkus A. Smetoną laikinuoju Lietuvos prezidentu 1919 IV 4, tarybos pirmininko pareigas perėmė St. Šilingas. Ligi tol tvirtinusi mi-

nistrų kabinetus (A. Voldemaro I kabinetą 1918 XI 11, M. Sleževičiaus II kabinetą 1918 XII 26 ir Pr. Dovydaičio III kabinetą 1919 III 12), taryba savo teisę perleido prezidentui ir 1919 IV 12 M. Sleževičiaus IV kabineto jau nebetvirtino, o IV 16 ji buvo paskelbta paleista; jos funkcijas perėmė prezidentas ir ministrų kabinetas. Tačiau 1919 X 17 taryba sušaukiama XV sesijos. Taryba vėl priiminėjo įstatymus ir juos skelbė su prezidento (A. Smetonos), ministrų pirmininko (E. Galvanausko) ir tarybos redakcinės komisijos (L. Noreikos, kun. A. Petrulio ir kan. K. Šaulio) parašais. Taip buvo priimtas Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas 1919 X 30; tik po juo vietoje L. Noreikos yra V. Šato parašas. Nuo 1919 XI 30 Taryba ir jos bendrųjų įstatymų komisija (redakcinė) po įstatymais nebepasirašinėjo. 1920 III 20 iškilmingame tarybos posėdyje priimti M. Lietuvos atstovai. Posėdyje dalyvavo ir santarvininkų atstovai. Prancūzų atstovas pasveikino M. Lietuvos įsijungimą, nors Klaipėdos kraštas buvo prancūzų mandato teise valdomas. Tarybos darbai pasibaigė 1920 V 15, susirinkus Steigiamajam Seimui.

Savo darbų pradžioje (1917) taryba siekė lengvinti krašto okupaciją, susirišti su užsienio lietuviais ir nustatyti savo santykius su vokiečių valdžia. Surinkus plačius duomenis apie karinės vokiečių okupacijos kietumą, paruoštas ir įteiktas memorandumas Vokietijos kancleriui ir Rytų fronto vadui (1917 X 7). Memorandume reikalauta švelninti drastiškas rekvizicijas, mažinti mokesčius, palikti ūkiams arklius, neimti žmonių į priverstinius darbus (darbo batalionus), nekirsti be atodairos miškų, kovoti su įsigalėjusiomis krašte vagystėmis ir plėšikavimais, įvesti lietuvių k. į pradines mokyklas, suvaldyti apskrityse ir valsčiuose vokiečių pastatytus vadovus, jų neaprėžtą šeimininkavimą. Visi tie prašymai liko be pasekmės. Nieko nepasikeitė nė atšaukus kietąjį kunigaikštį Isenburg-Birsteiną (1918 I 11). Vokiečiai tenorėjo turėti tarybą įrankiu vykdyti krašto aneksijai — atsiremti lietuvių tautos atstovybe. Tam tikslui vokiečiams turėjo būti daugiau priimtinas tarybos siekimas susirišti su kitų kraštų lietuviais, kad būtų gauti ir jų įgaliojimai. Tačiau karinė vokiečių valdžia gana sunkiai davė leidimą tarybos delegacijai vykti į užsienį.

Švedijon buvo nuvykęs J. Šaulys, susitikęs Stockholme 1917 X 18–20 su Rusijos lietuvių atstovais. Stockholmo konferenciją pripažino tarybą lietuvių tautos vyriausia atstovybe ir pritarė siekimui Lietuvai nepriklausomybės. Šveicarijon vyko S. Kairys, kun. A. Petrulis, A. Smetona, kun. J. Staugaitis, J. Šaulys ir J. Mačiulis-Maironis (ne tarybos atstovas). Delegaciją Šveicarijon nulydėjo ir parlydėjo ligi Berlyno

Antrosios konferencijos 1919 I papildyta Lietuvos Valstybės Taryba

baronas von Ropp, negavęs tačiau įeiti į Berno konferenciją (1917 XI 2–10), kurioje susitikta su vakarų Europos ir JAV lietuvių atstovais. Šioje konferencijoje L.T. taip pat pripažinta vyriausia lietuvių institucija, galinčia kalbėti ir užsieny gyvenančių lietuvių vardu. Svarstyta būsimoji Lietuvos santvarka: pasisakyta už konstitucinę monarchiją, bet reikalas paliktas spręsti Seigiamajam Seimui. Nustatyti bendrieji Lietuvos sienų kontūrai, pageidaujant uosto, bet nutylint M. Lietuvos prijungimą, nes vokiečiai sužinoję tai būtų palaikę kėsinimusi į jų teritoriją. Siena nuo M. Lietuvos vesta į rytus Augustavo giriomis iki Nemuno aukštupio už Gardino; rytuose užbrėžta linija, atitinkanti 1920 sieną; šiaurėje vesta Vitebsko ir Kuršo gubernijų riba, skiriant Lietuvai Alūkstos sritį ir siekiant Bartos upe Liepojos. Tos sienos vėliau stengtasi ginti derybose su latviais Paryžiuje (1919) ir su rusais Maskvoje (1920).

Grįždama iš Šveicarijos tarybos delegacija ilgiau sustojo Berlyne, kur aiškinosi savo teises ir Lietuvos padėtį. Su vokiečių užsienio reikalų m-ja buvo sudaryta preliminarinė sutartis, vadinamasis 1917 XII 1 protokolas. Vokiečiai sutiko, kad L.T. skelbtų Lietuvos nepriklausomybę, nutraukdama ligšiolinius ryšius su kitais kraštais. Lietuviai turėjo pasižadėti, kad su Vokietija bus sudarytas tvirtas ir amžinas ryšys (festes, ewiges Bundesverhältnis), atremtas į keturias konvencijas: karinę, susisiekimo, muitų ir pinigų. Tą protokolą turėjo dar priimti taryba. Sukviestoje III sesijoje 1917 XII 5 pasireiškė žymūs nuomonių skirtumai. Kun. J. Staugaitis, A. Stulginskis, J. Vileišis siūlė iš Berlyno protokolo priimti tik tai, kas buvo pasakyta apie Lietuvos nepriklausomybės skelbimą; gi ‚jokių sutarčių su vokiečiais ir pasižadėjimų Taryba neprivalo daryti ir neturi teisės'. Daugumas narių tačiau buvo tos nuomonės, kad nieko vok. nežadant, ‚vokiečių valdžia nepaskelbs ir nepadės atstatyti nepriklausomos Lietuvos'. Apsvarsčius padėtį (XII 6–7), nerasta kitos išeities, kaip Berlyno protokolą priimti pagrindu susitarimui, kuriame turėtų būti pažymėta: Lietuvos valstybė atstatoma su sostine Vilniuje; L.T. imasi tvarkyti Lietuvos vidaus gyvenimą ir santykius su kitais kraštais; su Vokietija sudaromas amžinos ir tvirtos sąjungos ryšys, atremtas į konvencijas: karinę (‚su savarankia ir savitai tvarkoma Lietuvos kariuomene'), susisiekimo, muitų (‚muitų sienos bendrumas') ir pinigų (‚monetinės sistemos vienodumas'); konvencijas galutinai priima Lietuvos Steigiamasis Seimas. Kai su tokiu projektu delegacija (S. Kairys, P. Klimas, kun. Vl. Mironas, A. Smetona, kun. J. Staugaitis, J. Šaulys) nuvyko Kaunan tartis su Vokietijos kanclerio atstovu (von Lersner), paaiškėjo, kad ne tiktai tas projektas nereikalingas, bet vyriausioji vokiečių karo vadovybė nėra patenkinta nė Berlyno protokolu. Delegacijai tebuvo pareikšta, kad sutinkama atstatyti ‚savaranki Lietuvos valstybė'; neužsiminta nei Vilnius kaip sostinė, nei Steigiamasis Seimas. Dėl Vilniaus jau rodėsi lenkų intrigos. Kitus reikalus buvo paveikusios sutartos su rusais bolševikais derybos Lietuvos Brastoje (1917 XII 17). Vokiečių delegacijai reikėjo tarybos nutarimo, kad Lietuva atsiskiria nuo Rusijos ir dedasi su Vokietija. Delegacijai buvo įduotas naujas projektas, kuris numatė Lietuvos atsipalaidavimą nuo kitų kraštų ir jungimąsi su Vokietija amžinu ir tvirtu ryšiu, bet nebuvo užsimintas net Lietuvos nepriklausomybės skelbimas. Tą pačią dieną (XII 10) delegacija grįžo į Vilnių ir posėdžiavo nuo popiečio iki gruodžio 11 vidurnakčio. Po ilgų pasitarimų ir ginčų priimtas toks nutarimas:

‚I. Lietuvos Taryba, krašto ir užsienio lietuvių pripažinta kaip vienintelė įgaliota Lietuvių tautos atstovybė, pasiremdama pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir 1917 metų rugsėjo mėn. 17–23 d. lietuvių konferencijos Vilniuje nutarimu, skelbia nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą su sostine Vilniuje ir jos atpalaidavimą nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis valstybėmis.

II. Tai Valstybei tvarkyti ir jos reikalams ginti taikos derybose, Lietuvos Taryba prašo Vokiečių Valstybės apsaugos ir pagalbos. Atsižvelgdama į gyvus Lietuvos interesus, kurie reikalauja nieko netrunkant sueiti į artimus ir patvarius santykius su Vokiečių Valstybe, Lietuvos Taryba stoja už amžiną, tvirtą sąjungos ryšį su Vokietijos Valstybe, kuris turi būti įvykdytas ypač militarinės bei susisiekimo konvencijos ir muitų bei pinigų sistemos bendrumo pamatais'.

Toks nutarimas buvo priimtas po ilgų

ginčų ir svyravimų. Tarybos protokolai rodo, kad 1917 XII 10 posėdyje už jį balsavo tiktai 15 narių; prieš balsavo S. Kairys, St. Narutavičius ir J. Vileišis; susilaikė A. Stulginskis; nedalyvavo posėdyje Pr. Dovydaitis. Tačiau visi tarybos nariai pasirašė po tuo nutarimu, vadinamu gruodžio 11 formule. Ja norėta iš vokiečių išgauti Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą, užsitikrinti palankesnį lietuviams sprendimą Brastos derybose, kurios turėjo prasidėti XII 17, ir pagaliau turėta vilties, kad vokiečiai leis krašto viduje tvarkytis pačiai tarybai. Savo posėdžiuose XII 13–15 taryba nutarė: prašyti Vokietijos vyriausybę, kad pripažintų Lietuvos nepriklausomybę; kreiptis į Vokietijos kanclerį Hertlingą, kad tarybai leistų organizuoti civilinę valdžią; skirti Lietuvos apskritims tarybos komisarus; steigti Berlyne Lietuvos atstovybę. Nė vieno iš tų nutarimų tarybai nepasisekė įgyvendinti. Nebuvo patenkintas nė jos prašymas (1918 I 2) įsileisti lietuvius į Brastos derybas. Taryboje pasireiškė nusivylimas vokiečiais ir įtarimas, kad jie tebesiekia Lietuvos aneksijos. Tad susirinkusi IV sesijai 1918 I 7, taryba ryžosi pagriežtinti savo nusistatymą ir pakeisti gruodžio 11 nutarimą. Iš jo paimta tiktai pirmoji dalis, kiek perredaguota ir dar papildyta priedu apie Steigiamąjį Seimą, ir tai sudarė vad. sausio 8 nutarimą:

‚Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, atsirėmusi pripažintąja apsisprendimo teise ir lietuvių konferencijos nutarimu Vilniuje rugsėjo mėn. 17–22 d. 1917 m., skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pagrindais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis tautomis. Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės vidaus tvarkai ir santykiams su kaimynais nustatyti yra reikalinga, kiek galima greičiau, sušaukti Steigiamasis Seimas, visų Lietuvos gyventojų demokratiniu būdu išrinktas'.

Šis nutarimas, labai artimas Vasario 16 aktui, 1918 I 8 buvo priimtas 12 balsų, susilaikius 2 ir prieš balsuojant 3. Lietuvos nepriklausomybės skelbimą, nieko neminint apie konvencijas su Vokietija, griežtai rėmė K. Bizauskas, S. Kairys, kun. A. Petrulis, kun. J. Staugaitis, A. Stulginskis ir kt. Tarybos pirmininkas A. Smetona pareiškė, ‚mes neprivalome mainyti gruodžio 11 dien. nutarimų' (prot. nr. 31). Kai toji atmaina dauguma balsų vis dėlto buvo padaryta, paaiškėjo, kad vokiečiai jai nepritaria. Vienintelis bendras tarybos posėdis su vokiečių atstovais (1918 I 9) dar parodė, kad jie tarybą tenori turėti patariamuoju lietuvių balsu ūkiniams krašto reikalams. Taryba tada nutarė (I 17) išsiaiškinti su Vokietijos vyriausybe, ar ji sutinkanti Lietuvą pripažinti nepriklausoma, perduoti valdžią tarybai ir išvesti iš Lietuvos savo kariuomenę. Berlynan nuvykusi delegacija (S. Kairys, St. Narutavičius, A. Smetona, J. Smilgevičius ir kun. J. Staugaitis) negavo patenkinamo atsakymo nė vienu klausimu. Užsienio reikalų m-jos atstovas Nadolny žodžiu ir paskui laišku J. Šauliui (I 27) pareiškė, kad Lietuva būsianti pripažinta savarankiška valstybe, atsiremiant abiem gruodžio 11 nutarimų dalimis; vadinasi, ir konvencijomis su Vokietija. To nutarimo vokiečiams gyvai prireikė Brastos derybose, kuriose užkliuvo Lietuvos klausimas. Leiba Trockis į Brastos derybas buvo atsigabenęs Vincą Mickevičių-Kapsuką, kuris per Sov. Rusijos delegacijos pirmininką įteikė deklaraciją, paneigdamas Lietuvos Tarybai teisę vadintis vieninteliu teisėtu tautos organu ir reikalaudamas ‚laisvo' tautos apsisprendimo. Taryba turėjo pranešti rusų bolševikų delegacijai, kad lietuvių tautos apsisprendimas yra kitoks. Vokiečiai norėjo, kad rusams būtų notifikuota pirmoji gruodžio 11 nutarimų dalis, nieko nebeminint apie konvencijas su Vokietija.

Besvarstant šį klausimą tarybos V sesijoje 1918 I 26, S. Kairys pasiūlė abiem didiesiems kaimynams, Rusijai ir Vokietijai, pranešti sausio 8 nutarimą, kuris naikino tai, kas buvo nutarta gruodžio 11. A. Smetona ir J. Šaulys buvo tos nuomonės, kad nuo gruodžio 11 nutarimo priklausanti pačios tarybos egzistencija. Jiedu pasiūlė dvi skirtingas rezoliucijas: Rusijai pranešti, kad ‚nuo šios dienos Lietuva yra išėjusi iš Rusijos valstybės sąstato ir laiko save nepriklausoma valstybe', o Vokietijai pakartoti gruodžio 11 nutarimą, prašant pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir kartu pareiškiant, ‚kad galutinai nustatyti valstybės pamatus ir jos santykius su kaimyninėmis valstybėmis privalo Steigiamasis Lietuvos Seimas'. Abi rezoliucijos buvo primtos 12 balsų; prieš balsavo 5: M.

Biržiška, S. Kairys, St. Narutavičius, A. Stulginskis ir J. Vileišis; susilaikė 3: kun. J. Staugaitis, J. Smilgevičius ir J. Vailokaitis. Po balsavimo S. Kairys, St. Narutavičius ir J. Vileišis iš tarybos išstojo; kitą dieną prie jų prisijungė dar M. Biržiška. Taryboje susidarė krizė, nes ir tarybos pirmininkas A. Smetona pareiškė atsistatydinąs, kadangi nebuvę griežtai laikytasi gruodžio 11 nutarimo; ‚tegul dauguma pastato priešakin savo žmones' (prot. nr. 45). Bet 12 žmonių dauguma, užsiminusi dar apie Steigiamąjį Seimą, vokiečių nepatenkino. Tarybos nutarimo, skirto Rusijai, Brastos deryboms nepristatė, o skirto Vokietijai — visai nepaisė. Be to, Brastos deryboms užsikirtus, vokiečiai ruošėsi didžiajai ofenzyvai visu rytų fronto ruožu. Lietuvos klausimo sprendimas priklausė nuo tų karo veiksmų, bet ne nuo tarybos vienokio ar kitokio nusistatymo.

Tokiomis aplinkybėmis taryba ryžosi veikti savarankiau. Dar I 27, kai 4 nariai pasitraukė, buvo nutarta: jei po Lietuvos nepriklausomyės pareiškimo vokiečių valdžiai per tris savaites nebus sulaukta tinkamo iš Vokiečių valdžios nepriklausomybės pripažinimo, tai taryba anuliuoja visus vokiečių valdžiai duotus savo pasižadėjimus. Tuo pačiu metu stengtasi pašalinti taryboje įvykusi krizė. Su 4 išstojusiais nariais II 15 susitarta dėl jų grįžimo ir dėl Lietuvos nepriklausomybės skelbimo teksto. Jis buvo surašytas, pasirėmus gruodžio 11 nutarimo pirmąja dalimi, sausio 8 nutarimu ir kai kuriais naujais papildymais; tai yra žinoma Vasario 16 deklaracija (žr. faksimilę). Jai pasirašyti susirinkta posėdžio vasario 16, šeštadienį, Lietuvių komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti namuose, Didžiojoje gatvėje, kadangi pakartotini tarybos prašymai duoti jai būstą nebuvo karinės vokiečių valdžios išgirsti. Posėdžiui pirmininkavo dr. J. Basanavičius, vyriausias amžiumi; tarybos prezidiumas su A. Smetona buvo atsistatydinęs. Pirmininkui paskaičius, iš anksto jau sutartas tekstas buvo priimtas ‚visiems Tarybos nariams karštai delnais plojant' ir pasirašytas alfabetine tvarka. Pasirašymui asistavo kun. P. Dogelis, minėto komiteto sekretorius, pasilaikęs atminimui plunksnas, kurios dingo bolševikams jį suėmus (1919 II 17). Vasario 16 aktas kitą dieną turėjo pasirodyti Vilniuje leistame Lietuvos Aide, bet laikraštis konfiskuotas. Tačiau slaptais keliais Vasario 16 nutarimas pasiekė Berlyną ir II 18 pasirodė keliuose laikraščiuose. Lietuvoje slaptai paskleistas, atspausdinus B. Kodačiui, kuris tarnavo vokiečių kariuomenėje ir dirbo jų spaustuvėje. Platinimu rūpinosi kun. P. Dogelis, vokiečių mažiau sektas kaip vadovavęs šalpos darbui. Vasario 16 nutarimo garsinimas tuo tarpu nė kiek nepalengvino tarybos darbo nei jos santykių su vokiečių valdžia.

Vokietijos kancleris Hertlingas 1918 II 21 tarybai raštu atsakė, kad priimtas vasario 16 pareiškimas apverčiąs (umstosst) gruodžio 11 nutarimą ir kad tokiomis sąlygomis Vokietija negalinti pripažinti Lietuvos valstybės; tai galį įvykti, jei taryba grįšianti prie ankstyvesnių savo nutarimų, kurie užtikrintų gerus kaimyninius santykius. Tarybos prezidiumas paaiškino (II 28), kad vasario 16 notifikacija nenaikinanti gruodžio 11 nutarimų, kiek jie ‚nustato pamatus būsimiems santykiams su Vokietija'. Tasai raštas vėl sukėlė taryboje ginčus. Prezidiumas (pirm. A. Smetona, I v.pirm. J. Šaulys, II v.pirm. kun. J. Staugaitis ir sekr. J. Šernas) opozicijos buvo apkaltintas, kad apsilenkęs su vasario 16 nutarimu. Opozicija (M. Biržiška, S. Kairys, St. Narutavičius ir J. Vileišis) priminė pagrįstumą savo atsisakymo įeiti į prezidiumą, kai jo pirmininku vėl buvo išrinktas A. Smetona (II 16); pasitvirtinęs jų baiminimasis, kad galį būti nesilaikoma bendrų susitarimų. Vokiečių karinė valdžia taip pat rado nepriimtiną prezidiumo mėginimą derinti gruodžio 11 ir vasario 16 nutarimus, kurie vienas antrą naikino. Prezidiumo raštas Vokietijos kancleriui nebuvo nė pasiųstas; patarta kreiptis delegacijai, kuri tarybos vardu prašytų pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, pasiremdama ‚išimtinai galiojančiu 1917 gruodžio 11 nutarimu'. Prezidiumas šį kartą atsakė, kad toks pareiškimas naikintų vasario 16 nutarimą, kurio nebegalima atšaukti.

Tuo tarpu rusai buvo priversti priimti vokiečių padiktuotą Lietuvos Brastos sutartį (1918 III 3); ji visą Pabaltiją skyrė Vokietijai. Sutartį turėjęs ratifikuoti Vokietijos reichstagas įžiūrėjo, kad ji galinti atsiliepti nebaigtam dar karui vakarų fronte, jei bus atsiremta tiktai prievarta prisijungti kitus kraštus. Savanoriškas įsijungimas buvo daugiau pageidaujamas. Reichstago daugumos atstovai pareikala-

N u t a r i m a s.

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybės šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintaja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18-23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima graičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu budu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba pranešdama apie tai ..... vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Vilniuje, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Taryba

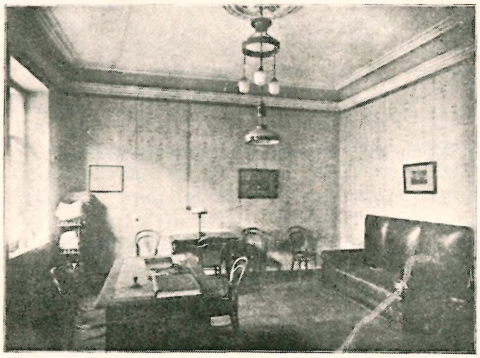

Kambarys Vilniuje (Didžioji gatvė nr. 2), kur Lietuvos Taryba pasirašė Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktą

vo, kad būtų leista atvykti Lietuvos delegacijai. Po didelių kivirčų tarybos posėdyje (III 20) delegacija gavo įgaliojimą žadėti, kad santykiams su Vokietija bus pasiremta gruodžio 11 nutarimu. Berlynan nuvykusi delegacija (kun. J. Staugaitis, J. Šaulys ir J. Vileišis) gavo kaizerio Vilhelmo II Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą (1918 III 23). Dokumente buvo pabrėžtas gruodžio 11 nutarimas (konvencijos su Vokietija) ir pridėtas įpareigojimas mokėti dalį Vokietijos karo skolų. Delegacija norėjo pasimatyti su kancleriu Hertlingu ir išsiaiškinti tolimesnę procedūrą įvairiems klausimams sutvarkyti, bet buvo skubiai iškviesta Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo iškilmių Vilniuje. Neįvyko nei tų iškilmių, nei jokių permainų. Okupacinė valdžia su taryba ir toliau nesiskaitė.

Nepaisydama vokiečių kliudymų, susirinkusi IX sesijos taryba ėmėsi spręsti Lietuvos valstybės santvarkos, sienų ir valdžios perėmimo klausimus. Lietuvos santvarkos pobūdis taryboje buvo svarstytas dar 1917 XII 8. Priimtas toks nusistatymas: ‚Palikdama galutinį to klausimo sprendimą Steigiamajam Lietuvos Seimui, Lietuvos Taryba mano, jog dabartinėje padėtyje ir dabartinėmis aplinkybėmis būsimajai Lietuvos Valstybei tinka konstitucinė paveldimoji monarchija, būtent karalija, valdoma demokratiškai parlamentariniu būdu, su kataliku dinastu'. Paaiškėjus vokiečių siekimui Lietuvą unijos ryšiu jungti su Saksonija bei Prūsija, protestantiškomis Vokietijos sritimis, tuo katalikų dinastu 1918 VI 4 posėdyje numatytas Württembergo hercogas Urachas (žr.). Gavus jo sutikimą, tarybos posėdyje VII 13 išrinktas Lietuvos karaliumi Mindaugu II. Rinkimai įvyko neseniai gautuose tarybos rūmuose Jurgio (Gedimino) gatvėje. Pasisakiusieji prieš karaliaus rinkimus (M. Biržiška, S. Kairys, St. Narutavičius ir J. Vileišis) nurodė, kad taryba laužanti 1917 XII 8 savo nutarimą tą klausimą palikti Steigiamajam Seimui, nes tai jo prerogatyva. Karaliaus rinkimų šalininkai rėmėsi tuo, kad susidariusios aplinkybės vertusios gelbėti Lietuvą iš jungties su Prūsija, parenkant savarankų kataliką dinastą. Anie keturi tarybos nariai protestuodami iš tarybos pasitraukė; du iš jų vėliau grįžo.

Apie Uracho išrinkimą dar tą pačią dieną (VII 13) buvo pranešta Vokietijos vyriausybei ir jos okupacinei valdžiai Lietuvoje. Kancleris Hertlingas VII 25 atsakė per okupacinę valdžią, kad dar nėra sudarytos su Vokietija numatytos konvencijos, tai negali pripažinti nei tų rinkimų, nei tarybos nutarimo vadintis Valstybės Taryba; toks nutarimas buvo padarytas VII 11. Tarybai teliko toliau kovoti raštais. Savo raštu vokiečių rytų karo vadovybei (VIII 6) kėlė klausimą, kad Lietuvos teritorijai būtų priskirta Palanga, Aknysta, Alūksta, Lyda, Rodunia, Gardinas ir Suvalkai. Vokietijos kancleris buvo prašomas (VII 17), kad būtų leista sudaryti Lietuvos vyriausybę ir steigti Berlyne jos atstovybę, nustatytos Lietuvos sienos, išrūpintas pripažinimas Vokietijos sąjungininkų (Austro-Vengrijos ir Turkijos), duota lėšų Lietuvos administraciniam aparatui organizuoti. Atsakyta (VII 20), jog visi tie klausimai keliami per anksti, nes taryba dar neturinti vyriausybės funkcijų. Tiktai kanclerį Hertlingą pakeitus Max von Badenui, 1918 X 5 Vokietijos reichstage buvo pareikšta, kad vokiečių užimtiems kraštams duodama laisvė apsispręsti, kurti savo valstybes ir vyriausybes. Tarybos prezidiumui, atsilankiusiam pas naująjį kanclerį (X 20), buvo pareikšta, kad Vokietijos vyriausybė leidžia tarybai sudaryti savus valdžios organus, perimti krašto valdymą iš laikinosios civilinės vokiečių valdžios, organizuoti kariuomenę ir policiją. Nieko nebuvo užsiminta apie konvencijas. Taryba turėjo laisvas rankas veikti pagal Vasario 16 deklaraciją.

Grįžus tarybos prezidiumui į Vilnių, spalio 28 IX sesijoj svarstyti Lietuvos laikinosios konstitucijos pagrindai; priimti XI

Lietuvos Taryba

2. Ryšium su ta konstitucija nutarta Uracho kvietimą užimti Lietuvos sostą Mindaugo II vardu palikti spręsti Steigiamajam Seimui. Lietuvos vyriausios valdžios funkcijos pavestos 3 prezidiumo nariams: pirm. A. Smetonai ir vicepirmininkams kun. J. Staugaičiui ir dr. J. Šaulīui. Jie XI 4 pavedė pirmąjį ministrų kabinetą sudaryti A. Voldemarui, kurio pristatytas ministrų sąrašas patvirtintas XI 11. Valstybės Tarybos plenumo posėdyje XI 14–15 išklausyta pirmojī ministrų pirmininko deklaracija ir dėl jos pasisakyta atskirų frakcijų. Lietuvos vyriausybės sudarymas sutapo su I pas. karo taikos paliaubomis (XI 11). Vokiečių kaizeris Vilhelmas II dar dieną prieš tai pabėgo į Olandiją. Monarchų sostams griūvant, ir Uracho klausimas daugiau nebeiškilo.

Valstybės Taryba ėmėsi organizuoti krašto valdymą ir gynimą. Darbas nebuvo lengvas dėl stokos patyrusių žmonių, lėšų, vokiečių civilinės valdžios kliudymų, lenkų ir bolševikų kėslų Lietuvą sau pajungti. Rusijoj buvo sudaryta V. Kapsuko ‚Lietuvos laikinoji revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė' (XII 8); bolševikų pripažinta 1918 XII 28. Vokiečių kariuomenė, susilpninta joje susiorganizavusių kareivių tarybų, pasipriešinimo nerodė, traukėsi ir su bolševikų komisaru Joffe susitarė užleisti Vilnių 1919 I 5. Taryba dar 1919 I 2 pasitraukė į Kauną, palikusi Vilniuje savo įgaliotinį M. Biržišką. Dar prieš išsikeldama iš Vilniaus, išleido visą eilę laikinųjų įstatymų organizuoti kariuomenei, policijai, savivaldybei, susisiekimui, švietimui (1918 XII 5 priimtas Vilniaus univ. statutas), teismams ir kt.

Kaune 1919 I 16–23 buvo sukviesta antroji konferencija, kurioje dalyvavo visa taryba, M. Sleževičiaus II ministrų kabinetas, miestų, apskričių, savivaldybių ir parapijų atstovai — viso 200 dalyvių. Konferencija išklausė tarybos ir ministrų kabineto pranešimų, patvirtino atliktus darbus, išrinko naujus 8 tarybos narius, pasisakė už demokratinę Lietuvos respubliką ir Steigiamojo seimo šaukimą. Konferencijai pasibaigus, kitą dieną (I 24) tarybos posėdyje papildyta laikinoji konstitucija nauju paragrafu, kuris įgalino įstatymus leisti ministrų kabinetą, kai nebūna tarybos sesijų. Po dviejų mėnesių vėl susirinkusi, 1919 IV priėmė II laikinąją konstituciją ir ja remdamosi išrinko tarybos pir-

Lietuvos Tarybos prezidiumas 1918: (iš kairės) J. Šernas, pirm. A. Smetona, dr. J. Šaulys ir kun. J. Staugaitis

mininką A. Smetoną pirmuoju Lietuvos prezidentu; įstatymų leidimo galia buvo duota prezidentui ir ministrų kabinetui. A. Smetonos aktu 1919 IV 16 taryba buvo paskelbta paleista, bet netrukus jos vėl prireikė, kaip visuomenės atramos ir laikinojo parlamento, vedant karą su lenkais bei bolševikais, mezgant diplomatinius santykius su kitomis valstybėmis ir rūpinantis Lietuvos valstybės pripažinimu. Taryba veikė atskiromis komisijomis; įstatymams ruošti sudaryta redakcinė komisija, kuriai pirmininkavo L. Noreika. Tarybos 1920 III 20 posėdyje buvo priimti nariais M. Lietuvos atstovai; paskelbtas M. ir D. Lietuvos sujungimas. Savo darbus taryba visai baigė susirinkus Steigiamajam Seimui (1920 V 15).

Veikusi trejus metus, nuo Vilniaus konferencijos (1917) ligi Steigiamojo Seimo (1920), L.T. yra atlikusi didelį ir sunkų darbą, rūpindamosi nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu, jos organizavimu ir gynimu, dėjusi pirmuosius pagrindus nepriklausomam gyvenimui. Tačiau nepriklausomos Lietuvos laikais nėra sulaukusi savo darbų platesnės apžvalgos ir jų įvertinimo; nebuvo sutelkti ir sutvarkyti tarybos protokolai, gausūs memorandumai ir raštai, pirmieji išleisti įstatymai ir kita dokumentacija.

Antroji Lietuvos valstybės konferencija 1919; *V. Bartuška,* Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *Colliander,* Die Beziehungen zwischen Litauen und Deutschland 1915–18, 1935; Die Sitzungen des litauischen Landesrates (Kownoer Zeitung 1918 nr. 303); *P. Dogelis,* Mano gyvenimo prisiminimai 1936; *M. Erzberger,* Erlebnisse im Weltkrieg 1920; *M. Hoffmann,* Der Krieg der versäumten Gelegenheiten 1923; (") Zapiski i dveniki 1929; *Z. Ivinskis,* Lietuvos padėtis 1917 ir vasario 16 d. akto genezė (Židinys 1938 nr. 5–6); (") Lietuvos politinė būklė 1918 m. pradžioje ir Vasario 16 d. aktas (Židinys 1939 nr. 1–2);

M. Yčas, Atsiminimai I 1935; *S. Kairys*, Nepriklausomybės akto išvakarėse (Kultūra 1938 nr. 2); *P. Klimas*, Le développement de l'État Lithuanien 1919; ('') Der Werdegang des Litauischen Staates 1919; Lietuvių Tauta (V 1936, J. Basanavičiaus autobiografija); Lietuvos valstybės konferencija (Draugija 1919); Lietuvos valstybės laikinoji konstitucija (Pamatiniai dėsniai) 1919; Lietuvos Taryba (XX Amžius 1938 nr. 55); Lietuvos Tarybos darbai 1919, Lietuvos Taryba ir jos pirmieji žygiai (Lietuvos Aidas 1938 nr. 106); Lietuvos Valstybės Tarybos darbai nuo I ministerių kabineto iki St. Seimo (Lietuvos Aidas 1938 nr. 114); *E. Ludendorff*, Meine Kriegserinnerungen 1920; Pirmas Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis ²1955; *M. Römeris*, Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos I 1937; *J. Staugaitis*, Lietuvos nepriklausomybės aušra (N. Romuva 1937 nr. 9–10); ('') Apie Lietuvos Valstybės Tarybos darbus (N. Romuva 1937 nr. 16–17); *A. Stulginskis*, Kova dėl Vasario 16 akto (XX Amžius 1938 nr. 37); *M. Urbšienė*, Vokiečių karo meto spauda ir Lietuva (Karo Archyvas VIII 1937); *J. Vileišis*, Kova dėl Vasario 16 dienos akto (XX Amžius 1938 nr. 40); *dr. J. Šaulys*, Nepriklausomybės statymo dienomis (Santarvė 1958 nr. 2); XV-ji Lietuvos Valstybės Tarybos sesija 1919; Zur Entstehung des litauischen Landesrates (Neue Litauen 1917 XI 10). *S.Suž.*

Lietuvos Tarpininkas ,kultūros, ekonomijos informacinis' savaitraštis, pasirodęs Kaune 1932 IX 24. Red. ir leidėja E. Lorenšaitė. Netrukus sustojo.

Lietuvos Tautinė Intelektualinio Bendradarbiavimo Komisija buvo suorganizuota 1923 pradžioje, veikė užsienio reikalų ministerijos žinioje ir buvo Tautų Sąjungos 1921 suorganizuoto Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komiteto, 1924 perorganizuoto į institutą, narys. Ilgametis komisijos pirm. buvo prof. M. Römeris, gen. sekr. dr. A. Trimakas. Teikti pranešimai įvairiais kultūrinio bendradarbiavimo klausimais, dalyvauta eilėje tarptautinių konferencijų (Paryžiuje, Helsinkyje, Tartu ir kt.). Komisijos iniciatyva buvo sušauktos Skandinavijos ir Pabaltijo kraštų regionalinės konferencijos. 1938 I 26 Kaune komisijos iniciatyva buvo sušauktas Lietuvos kultūrinio bendradarbiavimo su užsieniais sąjungos steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo 16 organizacijų (rašytojų d-jos, žurnalistų s-gos, lietuvių - prancūzų d-jos, lietuvių - italų d-jos ir t.t.) atstovai.

Lietuvos Technikų Draugija (vėliau Lietuvos Inžinierių ir Architektų S-ga, dar vėliau pasivadinusi draugija) žr. Inžinierius (Inžinierių organizacijos Lietuvoje).

Lietuvos Technikų Sąjunga žr. Technikas.

Lietuvos Teisininkų Draugija žr. Teisininkas.

Lietuvos Telegramų Agentūra 1. (Litauisk Telegram Agentur) I. Šeiniaus-Jurkūno įsteigta Stockholme 1919 IX 1 ministro pirm. M. Sleževičiaus paskyrimu perkelta iš Stockholmo į Kopenhagą. Šeinius suorganizavo sakytą agentūrą, kuri teikė žinių danų spaudai apie Lietuvą. Agentūroje dar dirbo danų laikraštininkas S. Holbeck. Tačiau tas darbas neilgai truko, nes užsienio reikalų m-jos įsakymu nuo 1920 I 1 agentūra perkelta Kaunan.

2. Žr. Elta.

Lietuvos TSR Darbo Liaudies Komisariato Žinios ėjo pirmuoju bolševikmečiu Kaune nuo 1940 XII 25. Dalis teksto buvo spausdinama ir rusiškai.

Lietuvos TSR Knygų Rūmai, įsteigti Vilniuje 1945 IV 6, pavergtoje Lietuvoje rūpinasi valstybine bibliografija ir lituanica Sov. Rusijos kalbomis. Rūmai laikomi kultūros m-jos kultūros-švietimo įstaigų v-bos žinioje. Nuo 1947 leidžia Knygų Metraštį 4 kartus per metus su drauge įrištais priedais Muzikinės Literatūros Metraščiu, Vaizduojamo Meno Metraščiu ir Tarybinės Lituanikos Metraščiu. Pastarasis priedas leidžiamas tiktai nuo 1951. Prie kiekvienos nerusiškos knygos (lietuvių, lenkų) pridedama trumpa metrika ir rusų kalba, prie rusiškų knygų lietuviškos metrikos neskelbiama. Atskirai leidžiamas dar ‚žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštis'. Prieš rūmų įsteigimą bibliografijos reikalai matyti rūpėjo valstybinei centrinei bibliotekai, nes jos bendradarbio Vytauto Steponaičio buvo sudarytos ‚Tarybinė lituanica 1945 m.' ir ‚Tarybinė Lituanica 1946 m.', išleistos aukščiau minimos bibliotekos 1948 ir 1949 Kaune. 1955 Rūmų išleista ‚Didžiojo Tėvynės Karo laikotarpio Lietuvos TSR spauda 1941–1944 (iki Lietuvos TSR išvadavimo)'. 1955 ‚Knygų Metraštyje' suregistruota 2098 knygų ir brošiūrų, gaidų 35, plakatų atvirukų, albumų, portretų, knygučių-paveikslėlių vaikams, lentelių-kalendorių 222, tarybinės lituanicos knygų ir periodinės spaudos straipsnių 1327. 1957 išleista Lietuvos TSR spaudos statistika 1940–1955. Pagal šią statistiką 1940–55 išleista 12.782 knygos bendru 94,5 mil. egzempliorių tiražu. Vertimai sudaro 50,6% visos produkcijos; daugiausia verčiama iš rusų k. — 88,4% visų vertimų. *A.Ržc.*

Lietuvos TSR Medicina pasirodė 1940 Medicinos (žr.) tęsiniu, palikdama ir jos numeraciją. 1941 pasirodė 3 nr., o 4 nr. spaustuvėje užklupo karas, ir jis buvo išleistas Lietuviškosios Medicinos (žr.) vardu. Leido Sveikatos apsaugos liaudies ko-

misiaratas (atstovas dr. V. Girdzijauskas), Kauno medicinos fak. (prof. V. Kuzma) ir Medicinos darbuotojų profesinė s-ga (J. Paranauskas). Faktiniu red. kurį laiką buvo dr. J. Staugaitis.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Darbai, serijos A ir B, pradėti leisti 1955 Vilniuje. Anksčiau 1947–52 buvo leidžiamas Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Žinynas (išėjo 9 tomai), kurį redagavo J. Žiugžda (vyr. red.), J. Matulis, K. Bieliukas, V. Lašas, D. Budrys ir I. Zaksas (atsakomasis red.). Be propagandinių pranešimų, Žinyne buvo išspausdinta ir vienas kitas mokslinių straipsnių.

Lietuvos TSR Valstybinės Leidyklos Knygų Naujienos mėnesinis leidinėlis, kurio 1941 I–V pasirodė 5 nr.

Lietuvos Ugniagesių Organizacijų Sąjunga žr. Ugniagesyba (Lietuvoje).

Lietuvos Ūkininkas 1. Lietuviškos Ceitungos (žr.) priedas 1900, vietoj Laukininkų Prietelio. Pasirodė 10 nr. Atsakomasis red. A. Jodelaitis.

2. Savaitinis laikraštis, ėjęs Vilniuje nuo 1905 XII 1 (s. kalendoriumi) ligi 1915 vasaros (vokiečių atėjimo į Vilnių); atgaivintas 1918 pabaigoje, vėliau perkeltas į Kauną ir čia ėjęs ligi bolševikų atėjimo 1940. Prieš I pas. karą laikraštis atstovavo Lietuvos demokratų partijai, nepriklaumojoj Lietuvoj — iš jos išaugusiems valstiečiams liaudininkams. Pirmųjų 20 nr. leidėju pasirašė Jonas Vileišis, nuo 1906 V 11 Felicija Bortkevičienė; nepriklausomybės metais leidėjas buvo Varpo akc. b-vė, vadovaujama tos pačios Bortkevičienės, nuo 1930 drauge su Baliu Paramsku. Ats. red. pirmųjų dviejų nr. pasirašė Ant. Smetona, vėliau leidėjas J. Vileišis, nuo 21 nr. Pov. Gaidelionis (1906–07), Vl. Mickevičiūtė, K. Gaigalytė, M. Radzevičienė ir kt. Ats. redaktoriams, ypač P. Gaidelioniui, teko nuo rusų nukentėti kalėjimu ir piniginėmis baudomis. Faktiškai iš pradžių redagavo Pov. Višinskis; apie 3 mėn. redakcijoj dirbo J. Jablonskis, parašęs ir 1 nr. vedamąjį, išdėsčiusį laikraščio programą. Netrukus Višinskiui pasitraukus, redagavimą perėmė Ant. Smetona, kurį po 1906 Lietuvos demokratų partijos suvažiavimo pakeitė dr. J. Bagdonas (1907). 1908 ir vėliau 1910–12 red. M. Sleževičius, o 1909 dr. K. Grinius. Be jų redakcijoj dirbo L. Gira (Bagdono laiku), A. Rimka, P. Ruseckas, J. Strimaitis, M. Markauskas ir kt. Leisti šie priedai: nuo 1906 mėnesinė, vėliau dvisavaitinė Žemė, nuo 1909 III ketursavaitė Mokykla (vėliau perkelta prie Lietuvos Žinių) ir 1910 mėnesinė Svaikata. 1910 nuo 33 nr. įvestas Jaunimo skyrius išaugo į ketursavaitį Jaunimo (žr.) priedą. Metinė dovana prenumeratoriams buvo leidžiamas L. Ū. Vilniaus kalendorius. Po I pas. karo L.Ū. buvo atgaivintas F. Bortkevičienės rūpesčiu 1918 pabaigoje. Atsakomąja red. ligi 1936 rašėsi F. Bortkevičienė, vėliau V. Oškinis. Faktiškai red. Ad. Klimas (1920–21), J. Strimaitis (1921–23), o po šio ilgamečiu red. buvo V. Oškinis, kuriam yra talkinę J. Valaitis, P. Kesiūnas, Vaitkus, Valiulis. Medicinos skyrių ilgai redagavo dr. K. Grinius, vėliau dr. V. Tercijonas ir dr. J. Kupčinskas, agronomijos skyrių — dr. J. Krikščiūnas, bitininkystės poskyrį — prof. J. Krišciūnas. Prieš I pas. karą L.Ū. ėjo apie 3000 egz. tiražu, 1933 — 15.000. Paskutinis nr. išėjo 1940 VI 20 (tų metų 25-tas nr.).

Lietuvos Ūkininkių Draugija oficialiai įsikūrė Kaune 1939 III, bet faktiškai Žemės ūkio rūmų globoje buvo pradėjusi anksčiau veikti, nuo 1937. D-ja siekė visokeriopai kelti ūkininkių ir ūkyje dirbančių moterų ūkinę padėtį bei švietimą. D-ja palaikė glaudžius santykius su Žemės ūkio m-ja bei Žemės ūkio rūmais ir naudojosi jų globa. Veikta ir vokiečių okupacijos metu, rūpinantis narėms kooperaciniu būdu suteikti būtiniausių prekių, kaip buvo ir anksčiau daroma. D-ja turėjo apie 300 skyrių ir ligi 10.000 narių. D-jos įstatus parengė ir po jais steigėjomis pasirašė A. Devenienė (ji d-jai ir pirmininkavo), El. Gimbutienė, M. Sugintienė, M. Graužinytė, M. Žulienė, J. Jokūbauskienė, St. Jalovickienė, Ad. Sadūnienė, S. Marcinkienė, E. Stankuvienė, E. Kraniauskienė, St. Žemaitienė ir kt. *E.Gbt.*

Lietuvos Ūkininkų Kooperatyvų Sąjunga, katalikų Lietuvos ūkininkų s-gos narių ar jai artimų žmonių sukurta, veikė ligi 1928, kada įsiliejo į Lietūkį (žr. Lietuvos Žemės Ūkio Kooperatyvų S-ga). Centras buvo Kaune, sandėliai dar Šiauliuose ir Ukmergėje. Pardavinėjo įvairias žemės ūkio mašinas, trąšas ir t.t. Pirmininkavo gen. Galvydis-Bykauskas, v-boje buvo V. Juodeika, J. Urmanas, A. Trimakas, A. Kubilius ir kt. 1928 IV 12 (paskutiniame suvažiavime) dalyvavo 12 skyrių atstovai.

Lietuvos Ūkininkų Partija žr. Ūkininkų Partija.

Lietuvos Ūkininkų Sąjunga žr. Ūkininkų Sąjunga.

Lietuvos Ūkininkų Vienybė žr. Ūkininkų Vienybė.

Lietuvos Ūkio Atstatymo Studijų Komisija suorganizuota 1950 pradžioje Bostone, JAV. Nors ji įsisteigė kaip nauja organizacija, bet iš anksčiau veikusių panašių komisijų perėmė visų jų palikimą.

1943 pavasarį Vyriausias Lietuvių Komitetas pogrindyje pavedė Juozui Pakniui ir Juozui Audėnui sudaryti Lietuvos Planavimo Komisiją, kuri buvo galutinai suorganizuota tuojau po to, kai 1943 XI 25 pradėjo veikti Vlikas. Komisiją sudarė: J. Paknys, inž. Domas Adomaitis, Kazys Palčiauskas, Stasys Lušys ir J. Audėnas. Komisijos uždavinys buvo planuoti ne tik ūkinį, bet ir visokeriopą Lietuvos pokarinį atstatymą. Todėl komisija sudarė visą eilę pakomisių atskiroms Lietuvos gyvenimo šakoms planuoti ir atstatyti, o pati komisija daugiausia dirbo Lietuvos administracinio pertvarkymo planus.

Tremtyje, Vokietijoje, Vlikas suorganizavo Lietuvos Ūkio ir Technikinio Atstatymo Komisiją (pirm. dr. P. Karvelis), kuriai darbų kryptį nustatė 1946 I 29–31 Augsburge sušauktoji pirmoji ekonominė konferencija tremtyje. Konferencijoje dalyvavo apie 70 dalyvių ir apie 200 svečių. Priimtoje rezoliucijoje pabrėžta, kad ‚privačios nuosavybės principas yra pagrindinis Lietuvos ūkio dėsnis', kad , žemės ūkis yra Lietuvos ūkio bazė, prie kurios tenka derinti kitas ūkio šakas', kad ‚ūkinėje struktūroje turės atitinkamas vietas privatinis, valstybinis ir visuomeninis (kooperatinis) ūkio sektoriai'. 1946 rudenį sudarius Vykdomąją Tarybą, šios komisijos planus perėmė Ūkio ir Finansų Tarnyba, kuriai vadovauti buvo pakviestas prof. J. Kaminskas. Jis suorganizavo Planavimo Komisiją, privedusią prie antros ekonominės konferencijos 1948 IX 9–11 Schwäbisch Gmünde, kurioj atskirų ūkio šakų planavimo vadovai skaitė 13 referatų. Referatai, diskusijos dėl jų ir rezoliucijos buvo paskelbtos konferencijos darbų knygoje Išlaisvintos Lietuvos ūkis 1949. Be svečių, konferencijoj dalyvavo 73 dalyviai,

1950 Bostone sudarytoji LŪASK (taip pat artimai bendradarbiauja su Vliku, turėdama uždaviniu a. studijuoti Lietuvos ūkį ir ruošti studijas atitinkamų jo šakų atstatymo reikalui, b. studijuoti atskiras ūkio šakas laisvajame pasaulyje ir iš šios medžiagos paruošti gairių, galimų pritaikyti išlaisvintos Lietuvos ūkiui, c. surinkti Lietuvos ūkio reikalais studijas, paruoštas lietuvių studentų ir doktorantų įvairiuose pasaulio universitetuose. Komisiją sudaro 13 narių, atskirų ūkio šakų vadovų. Ekonominei ir prekybos šakai vadovauja J. Audėnas, statybos — inž. J. Dačys, urbanistikos — inž. J. Okunis, finansų — St. Lušys, socialinės politikos — K. Bielinis, maisto pramonės — dr. P. Kaladė, žemės ūkio — agr. A. Musteikis, pramonės — inž. Vl. Sirutavičiaus, energetikos ūkio — inž. Pr. Drąsutis, susisiekimo — inž. K. Germanas, kooperacijos — agr. J. Daugėla, miškų — doc. A. J. Vasaitis, jūrininkystės — dr. A. P. Mažeika. Komisijai vadovauja pirm. J. Audėnas, v.pirm. J. Dačys, sekr. J. Okunis ir ižd. S. Lušys. Komisijos bendradarbiai iš įvairių ūkio šakų paruošė 14 studijų: Lietuvos elektros ūkis — inž. Pr. Drąsutis, Žemės reformos gairės — dr. V. Manelis, Lietuvos durpynai — inž. N. Davidovas, Lietuvos arklininkystės plano projektas — dr. A. Verbickas, Planavimo ir statybos įstatymo projektas — inžinieriai A. Novickis, J. Dragašius, K. Kriščiukaitis ir A. Šalkauskis, Duoninės ir pašarinės kultūros — dr. Br. Povilaitis, Baltijos ir Juodosios jūrų sujungimas vandens keliais — dr. J. Remeika, Lietuvos geležinkelių veikimo atstatymas — prof. J. Čiurlys, Ūkio tyrimas — G. Galva, Ūkio tyrimo institutas — dr. J. Budzeika, Lietuvos jūrų žvejyba — dr. A. P. Mažeika, Sėklų auginimas — agr. A. Vazalinskas, Žemės ūkio tyrimas — agr. J. Šumskis, Medžio pramonė Lietuvoje — M. Gureckas ir A. J. Vasaitis (Vasiliauskas). Šios studijos išleistos 11 sąsiuvinių. *J.Aud.*

Lietuvos Ūkis mėnesinis visuomenės ūkio ir finansų laikraštis, ėjęs Kaune 1921 XII — 1928 XII. Leido finansų m-ja, išskyrus 1926, kai leidimą buvo perėmusi žemės ūkio m-ja. Pradžioje L.Ū. buvo 24 psl., vėliau išaugo iki 64 psl. in 4° ir sutelkė daug bendradarbių (J. Aleksa, J. Bučas, E. Galvanauskas, P. Jodelė, V. Jungferis, J. Krikščiūnas, Č. Landsbergis, S. Laptevas, P. Matulionis, D. Mičuta, J. Norkaitis, J. Paknys, V. Petrulis, J. Purickis, A. Rimka, R. Rudzinskis, A. Rukuiža, J. Strazdas, J. Šimkus, J. Vileišis ir kt.). 1921

–22 red. A. Morauskis, V. Steponaitis ir A. Rondomanskis, 1923 — V. Steponaitis, A. Rimka ir K. Jankauskas, nuo 1924 II — A. Viliamas, nuo 1926 — dr. M. Ambraziejūtė-Kundrotienė. Nuo 1924 pradžios prie L. Ū. ėjo priedu Statistikos Biuletenis, 1926 tapęs savarankišku leidiniu.

Lietuvos Ūkis ir Rinka (Litauens Wirtschaft und Markt) Centrinio statistikos biuro 1930–32 neperiodiškai leistas leidinys lietuvių ir vokiečių k. Išėjo 11 nr.

Lietuvos Ūkiui Tirti Draugija įkurta 1925 XI 19 (įregistravimo data), veikė apie ketvertą metų (formaliai išregistruota 1931 III 11), kol ją pakeitė kitos organizacijos, visų pirma Ekonominių studijų d-ja (žr.). Veikė trys komisijos: prekybinių sutarčių su užsieniu, kooperacijos klausimo Lietuvoje ir miškų bei žemės ūkio trobesių statybos komisija. Bendradarbiauta su finansų ministerija ir agronomų sąjunga. Vadovavo J. Aleksa. Draugijos valdyboje yra buvę V. Jurgutis, J. Kaupas, F. Mikšys, J. Paknys, A. Rimka, J. Tūbelis ir kt.

Lietuvos Universitetas, 1930 pavadintas Vytauto Didžiojo Universitetu, žr. Vytauto Didžiojo Universitetas.

Lietuvos Užsienio Prekyba nuo 1929 Kaune Centrinio statistikos biuro leisti metraščiai. 1929 apžvalga buvo išleista 1930, o 1930 — 1931 ir t.t. Tekstas lietuvių ir prancūzų kalbomis.

Lietuvos Vaiko Draugija nepartinė švietimo ir kultūros d-ja, įregistruota Kaune 1924 III 15. Steigėjos H. Ivanauskienė ir O. Tercijonienė. Turėdama tikslu Lietuvos vaikų fizinį ir moralinį auklėjimą, d-ja steigė vaikų darželius, vasaros aikšteles, vaikų skaityklas ir t.t. Į darželius daugiausia buvo priimami neturtingų tėvų vaikai. Tuo būdu d-jos veikla turėjo ir socialinį aspektą. 1934 d-ja turėjo 23 skyrius, 29 vaikų darželius, 4 vaikų skaityklas ir 3 vaikų klubus. Prieš veiklos nutraukimą, bolševikams užėjus, d-ja turėjo jau 58 skyrius, išlaikė bei administravo 116 vaikų darželių, 14 skaityklų, dvi vasaros vaikų kolonijas, skirtas silpnesniems miestų vaikams. Vasaros metu vietoj vaikų darželių veikė vaikų aikštelės. Kvalifikuotoms auklėtojoms parengti d-ja rengė vaikų darželių auklėtojų kursus, o taip pat skyrė stipendijas auklėtojoms į Vokietiją, Belgiją, Prancūziją, Italiją ir Šveicariją susipažinti su ten paplitusiomis vaikų darželių sistemomis. Pati d-ja naudojosi Fröbelio sistema. Savo auklėtojoms lavinti d-ja buvo įsteigusi pedagoginę biblioteką. Didesni d-jos skyriai turėjo tėvų bibliotekas. Buvo lankomi tarptautiniai auklėjimo kongresai susipažinti su priešmokyklinio auklėjimo metodais ir priemonėmis. Buvo rengiamos vaikų darželių mokslo priemonių, pačių pasigamintų, parodos. Radiofone d-ja turėjo valandėlę Tėvų rūpesčius. Nuo 1929 d-ja leido mėnesinį auklėjimo ir vaikų sveikatos žurnalą ‚Motiną ir Vaiką' (žr.) ir nuo 1930 priešmokyklinio amžiaus vaikams skirtą dvisavaitinį laikraštį Vyturį (žr.). Leistas iliustruotas savaitinis kalendorius ir knygų, tarp kurių minėtina L. Čepienės Pas motulę augau, J. Čiurlionytės 30 dainelių mažiems vaikams, A. Gučo Vaikų darželio pedagogika, V. Janavičienės Tėvai ir vaikų pasaulis, V. Ruzgo Vaikų auklėjimas ir kt. Leista knygų ir vaikams. Daug dėmesio skirta svetimos tautinės įtakos paliestiems, būtent Klaipėdos ir Vilniaus krašto, vaikams. Ilgametė d-jos pirm. buvo M. Nemeikšaitė. Daug d-joje veikė O. Krikščiūnienė, M. Žmuidzinavičienė, V. Janavičienė, O. Tercijonienė, S. Jasaitienė ir kt. D-jai daug talkino prof. J. Vabalas-Gudaitis. L.V.D. buvo Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų s-gos ir Lietuvos moterų tarybos narys.

Lietuvos Vaikas, L. V. d-jos 10 metų (1924–34) paminėti leidinys, 1934. *B.Nov.*

Lietuvos Vaikų Gydytojų Draugija žr. Medicina.

Lietuvos Vaistininkų Draugija žr. Vaistininkas.

Lietuvos Vakarų Sąjunga išaugo iš Lietuvos-Klaipėdos (vėliau vartota D. ir M. Lietuvos vardai) kultūrinio bendradarbiavimo sąjungos, įsteigtos 1933 (įsfatai įregistruoti 1933 IV 8, steigiamasis susirinkimas 1933 V 19). Leista s-gos biuletenis. Po poros metų ši s-ga persiorganizavo į L.V.S. Rūpintasi gilinti kultūrinius ryšius tarp D. ir M. Lietuvos žmonių, organizuoti Klaipėdos atvadimo sukakties minėjimai, stengtasi gaivinti jūrines lietuvių tautos tradicijas, remtos jūrų dienos, skelbti konkursai eilėraščiams apie Lietuvos Vakarus ir jūrą ir t.t. Skyrių turėta visoj Lietuvoj. Veikė P. Slavėnas, V. Sidzikauskas (ilgametis pirm.), K. Pakštas, J. Pauperas, dr. Z. Ivinskis, P. Pakarklis ir kt. Netekus Klaipėdos ir atgavus Vilnių, vietoj

L.V.S. ir Vilniui vaduoti s-gos įsikūrė Tėvynės s-ga, turėjusi savo suvažiavimą 1940 I 4 Vilniuj ir valdybon išrinkusi J. Ambrazevičių, K. Binkį, kun. K. Čibirą, P. Gužą, A. Jušką, J. Keliuotį, kan. F. Kemėšį, A. Miškinį, P. Slavėną ir kt.

Lietuvos Valstybės Taryba 1. žr. Lietuvos Taryba; 2. žr. Valstybės Taryba.

Lietuvos Valstybinis Apdraudimas žr. Valstybinio Apdraudimo Įstaiga.

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjunga žr. Valstiečių Liaudininkų Sąjunga.

Lietuvos Valstiečių Sąjunga žr. Valstiečių Sąjunga.

Lietuvos Veterinarijos Gydytojų Sąjunga žr. Veterinarijos gydytojas.

Lietuvos Vyčiai žr. Vyčiai.

Lietuvos Viešbutis akc. b-vė, vyriausybės iniciatyva valstybės kapitalu sukurta 1923–24; vėliau pertvarkyta, naujieji įstatai įregistruoti 1930 XII 20. Pagrindinis kapitalas Lt. 1.500.000, sudarytas iš 1500 vardinių akcijų po Lt. 1000. L.V. kurti paskatino ta aplinkybė, kad laikinojoje sostinėje Kaune nebuvo reprezentacinio viešbučio užsienio svečiams. Privačiai iniciatyvai nepasireiškus, apie 1923 valstybės lėšomis pirktas sklypas su Metropolio viešbučiu Laisvės alėjos ir Daukanto gatvės kampe. L.V. sumodernino senąjį Metropolio viešbutį ir šalia jo pastatė naująjį, kainavusį apie Lt. 600.000. Vėliau L.V. įsigijo Klaipėdoj Viktorijos viešbutį. Tolesnį reprezentacinių viešbučių tinklo plėtimą sutrukdė bolševikų okupacija. L.V. prie viešbučių laikė restoranus ir gamino savo likerius ir krupnikus. Bendrovės reikalus tvarkė valdyba ir direktorius. Paskutinę valdybą sudarė ministrų kabineto generalinis sekr. Vincas Mašalaitis, užsienio reikalų m-jos administracijos departamento dir. Voldemaras Čarneckis ir žemės reformos valdybos buhalterijos departamento dir. Juozas Vanagas-Simonaitis. Bendrovės direktorium nuo jos įsikūrimo buvo Liudas Daukša. *J.Ppl.*

Lietuvos Viešosios Sveikatos Stovio... Metų Apžvalga Sveikatos departamento metiniai leidiniai, leisti Kaune nuo 1928. Tekstas lietuvių ir prancūzų kalbomis.

Lietuvos Vyriausias Tribunolas žr. Vyriausias Tribunolas.

Lietuvos Vyriausioji Mokykla vardas, kuriuo Vilniuje 1781 buvo atgaivinta aukštoji mokykla vietoj anksčiau veikusios Vilniaus akademijos, nustojusios veikti 1773 uždarius jėzuitų ordiną. 1797 ji buvo pavadinta Vyriausiąja Vilniaus Mokykla, 1803 pakelta Imperatoriniu Vilniaus Universitetu. Žr. Vilniaus universitetas.

Lietuvos Žemdirbių Sąjunga, įregistruota Kaune 1919 V 14 Ekonominės bei Politinės Lietuvos Žemdirbių S-gos vardu, buvo politinė organizacija, kurioj veikė Tautos Pažangos Partijos (žr.) žmonės, vėliau pasivadinę tautininkais (žr.). Ši sąjunga buvo nepalanki tuo metu siūlytai žemės reformai.

Lietuvos Žemės Ūkio Draugija žr. Žemės Ūkio Draugija.

Lietuvos Žemės Ūkio Kooperatyvų Sąjunga, arba Lietūkis, įsikūrė 1923 apjungti žemės ūkio kooperatyvams. Dar tebevykstant kovoms dėl nepriklausomybės (1919–20), spontaniškai steigėsi įvairūs kooperatyvai ir jų sąjungos. 1920 jau veikė Šiaulių, Panevėžio ir Pakaunės vartotojų bendrovių s-gos, kurios Kaune įsteigė Lietuvos kooperacinių bendrovių s-gą. Šios visos kooperacinės sąjungos tačiau apėmė prekybines sritis, visai nepaliesdamos žemės ūkio kultūros kėlimo klausimų. Reikalo svarbą supratusieji 1921 Kaune įsteigė Žemės ūkio d-ją (žr.) plėsti žemės ūkio kultūros darbui ir eiti prie žemės ūkio produktų organizuotos prekybos ir gamybos. Išaugus didesniam žemės ūkio d-jų skaičiui buvo pradėta jas jungti į rajonines sąjungas. Tačiau prekybinėms operacijoms plečiantis, rajoninės s-gos greit nebepatenkino visų reikalavimų. Todėl buvo numatyta visas žemės ūkio d-jas sujungti į vieną centrinę organizaciją. Tuo reikalu 1923 pradžioje Kaune sušauktas suinteresuotų organizacijų ir asmenų susirinkimas išrinko laikinį steigėjų biurą iš Jono Ma-

Lietūkio rūmai Kaune

siulio, Apolinaro Vienožinskio ir Juozo Ardicko ir pavedė jiems paruošti naujos organizacijos įstatus. 1923 IV 22 žemės ūkio m-jos patalpose minėtasis biuras sušaukė steigiamąjį susirinkimą, kuriame dalyvavo 31 įvairių kooperatyvų atstovas. Steigiamasis susirinkimas priėmė įstatus ir organizaciją pavadino L.Ž.Ū.K.S. (žodis ‚Lieūkis' buvo santrumpa, bet jis greitai įsiteisėjo ir 1930 pakeistuose įstatuose, formaliai nuo 1931 I 1, jau buvo įvestas kaip firmos pavadinimas). Susirinkimo išrinktasis steigėjų biuras iš J. Tūbelio, J. Fledžinskio, P. Kregždės, P. Šalčiaus ir J. Masiulio priimtuosius įstatus įregistravo tų pačių metų IV 27 ir vadovavo ligi pirmojo narių atstovų suvažiavimo 1923 VI 22 Kaune, kuris išrinko visus statute numatytuosius organus. Pirmąją valdybą sudarė 12 asmenų: J. Tūbelis pirm., J. Fledžinskis ir J. Masiulis v.pirm., P. Kregždė sekr. ir nariai V. Kraučiūnas, J. Vileišis, A. Kaminskas, A. Žukauskas, A. Gilvydis, J. Budrys, V. Milvydas ir A. Liubinas. Revizijos komisiją sudarė: P. Mikšys, K. Čerpinskis ir P. Gudelis. Lietūkio taryba buvo įsteigta tik 1925. Pirmąją tarybą sudarė: pirm. J. Aleksa ir nariai: J. Bertašius, V. Kriaučiūnas, J. Kriščiūnas, V. Kvieska, J. Toliušis, P. Variakojis, J. Vileišis ir V. Zubovas.

Organizacija. S-gos nariai buvo juridiniai asmens kooperatyvai ar jų sąjungos. Įstojamojo mokesčio narys mokėjo 100 lt. ir pajaus — 500 lt. nuo kiekvieno 10.000 lt. arba jų dalies nuosavo kapitalo. Vyr. s-gos šeimininkas buvo narių atstovų suvažiavimas. Narys į suvažiavimą galėjo siųsti 1 atstovą nuo kiekvienų 25.000 lt. Lietūkyje įpirktos sumos arba jos da-

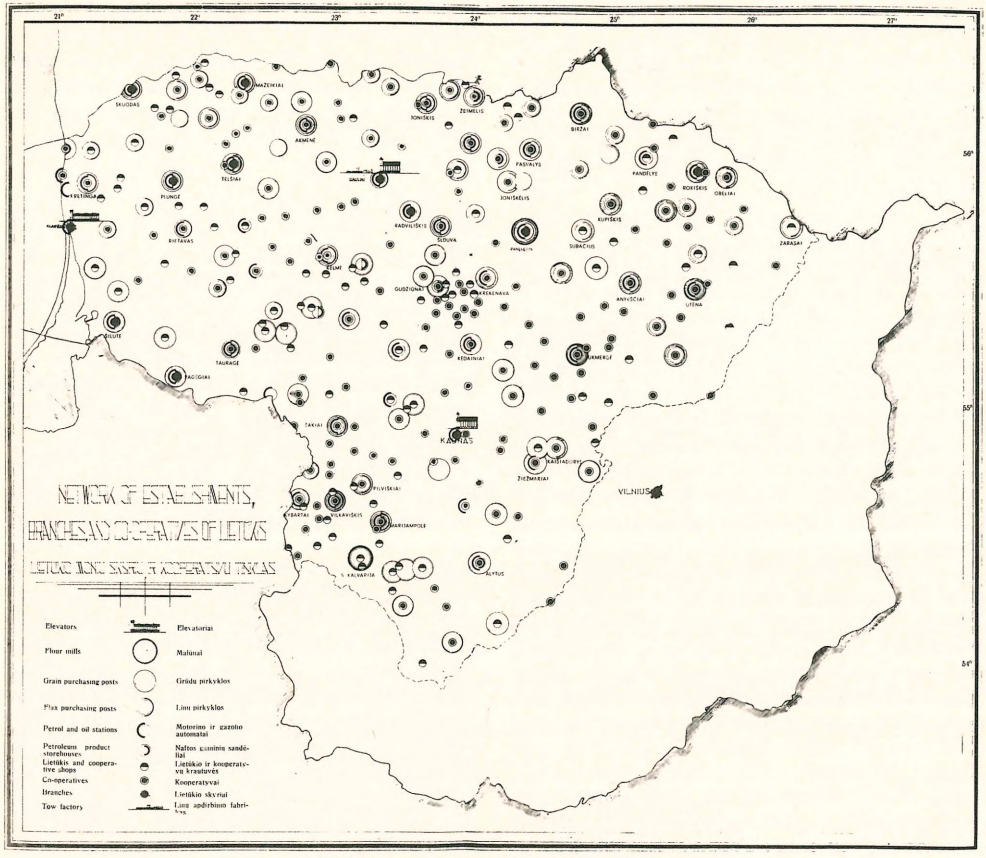

Lietūkio organizacinio išsiplėtimo schema

Lietuvos Žemės

Lietūkio elevatorius Klaipėdoj

lies. Tuo būdu Lietūkis darė įtakos kooperatyvams, kad jie kuodaugiausia jame pirktų, o tuo būdu galėtų daugiau savo atstovų pasiųsti į visuotinį atstovų suvažiavimą, kuris paprastai įvykdavo kasmet gegužės mėn. Suvažiavimas apsvarstydavo visus Lietūkio reikalus ir vieneriems metams išrinkdavo tarybą, valdybą ir kontrolės komisiją. Konkretiems komerciniams ir administraciniams reikalams vesti buvo samdoma trijų narių direkcija. Vyriausiais Lietūkio direktoriais yra buvę J. Tūbelis, P. Dagys, V. Meilus, J. Toliušis, J. Pakalka, J. Audėnas ir kt. L. valdybos pirmininkai buvo: J. Tūbelis, prof. P. Šalčius, J. Pakalka, Pov. Dagys, J. Lapėnas, V. Meilus. L. tarybos pirmininkais buvo prof. J. Aleksa, prof. P. Šalčius, J. Toliušis, agr. Alf. Gilvydis ir kt. Tarnautojų ir darbininkų skaičius nuo 32 (1923) išaugo į 243 (1935) ir 509 (1939). Lietūkio narių skaičius kurį laiką buvo nepastovus: 1924 buvo 26, 1925 — 51, 1926 — 71, 1927 — 57. 1926 buvo įsteigtas Pienocentras (žr.), ir visos pieninės iš Lietūkio pasitraukė. Vykstant ir kitokiems kooperatyvų persitvarkymams, 1930 XII 31 Lietūkis beturėjo narių 41. Vartotojų kooperatyvai, vartotojų bendrovės ir kitokiais vardais besivadinę kooperatyvai, kurių nariais daugiau kaip pusė buvo ūkininkai, Lietūkio ir finansų ministerijos buvo raginami peršiorganizuoti ir pasivadinti žemės ūkio kooperatyvais. Ir taip narių skaičius vėl pradėjo augti: 1931 (paskutinę metų dieną) buvo 120 narių, 1932 — 138, 1933 — 140, 1934 — 127, 1935 — 112, 1936 — 108, 1937 — 111, 1938 — 131, o 1939 — 145. Bet iš viso Lietūkis prekybą vedė su 191 kooperatyvu. Juose narių buvo apie 25.000.

O p e r a c i j o s. 1923 pradėdamas savo veiklą, Lietūkis ėmėsi keleriopo uždavinio: a. kelti žemės ūkio kultūrą, b. aprūpinti ūkininkus jiems reikalingomis prekėmis, c. supirkinėti iš ūkininkų žemės ūkio produktus, d. organizuoti žemės ūkio produktų perdirbimą ir kt. Žemės ūkio kultūros kėlimui Lietūkis organizavo ūkininkams trumpalaikius kursus, rengė paskaitas, teikė patarimus, steigė ir prižiūrėjo bandymo laukelius, javų valymo punktus, vaisių ir daržovių džiovinimo punktus, mašinų naudojimo ratelius, rūpinosi gyvulių veislės ir javų sėklos pagerinimu, steigė pienines, leido laikraštį Lietuvos Dirvą (žr.) ir žemės ūkio klausimais brošiūrų. 1926 šis žemės ūkio kultūros kėlimo darbas buvo perduotas naujai įsteigtiems Žemės Ūkio Rūmams. Pagrindinės ir svarbiausios L. operacijos toliau buvo prekyba. Teko pradėti su mažu kapitalu, kurio 1923 turėjo vos 14.300 lt. Bet plečiantis operacijoms augo ir kapitalai. Jų 1931 buvo 1.147.300 lt., 1932 — 1.154.300 lt., 1933 — 1.354.700 lt., 1934 — 1.356.800 lt., 1935 — 2.879.500 lt., 1936 — 3.959.400 lt., 1937 — 4.135.800 lt., 1938 — 6.734.000 lt. ir 1939 — 10.603.300 lt. Prekybos apyvarta augo taip: 1923 — 2.615.000 lt., 1924 — 8.719.000 lt., 1925 — 13.199.000 lt., 1926 — 11.328.000 lt., 1927 — 10.388.000 lt., 1928 — 12.129.000 lt., 1929 — 29.393.000 lt., 1930 — 23.117.000 lt., 1931 — 36.743.000 lt., 1932 — 28.853.000 lt., 1933 — 32.063.000 lt., 1934 — 37.617.000 lt., 1935 — 60.530.000 lt., 1936 — 73.714.000 lt., 1937 — 72.822.000 lt., 1938 — 113.909.000 lt., 1939 — 138.911.000 lt.

Lietūkis eksportavo žemės ūkio gaminius: kiaušinius ir sviestą, kuriuos nuo 1927 pradžios pradėjo eksportuoti Pienocentras; linus ir sėmenis, kuriuos nuo 1940 pradžios pradėjo eksportuoti kooperatyvų s-ga Linas, kartu iš Lietūkio perimdamas ir linų apdirbimo fabrikus Biržuose, Jonišky, Panemunėly, Kudirkos Naumiesty ir kt. Viena iš stambiausių eksporto pozicijų buvo įvairūs grūdai, kurių krašte nesuvartodavome maistui, pašarui ar technikos reikalams. Lietūkis eksportavo grūdų: 1928 už 6.414.600 lt., 1929 — 20.157.800 lt., 1930 — 10.985.800 lt., 1931 — 8.127.100 lt., 1932 — 952.100 lt., 1933 — 2.583.800 lt., 1934 — 2.488.600 lt.

Bendras Lietūkio eksportas buvo:

1935 m.	už	20.957.000	lt.	arba	14,0%	viso	Lietuvos	eksporto
1936 "	"	21.907.700	"	"	11,5%	"	"	"
1937 "	"	8.603.100	"	"	4,4%	"	"	"
1938 "	"	30.251.600	"	"	13,0%	"	"	"
1939 "	"	31.027.000	"	"	15,5%	"	"	"

Svarbiausios L. įvežamos prekės buvo mineralinės trąšos, kurios apėmė visą 100% krašto pareikalavimo, druska — 93%, žemės ūkio mašinos — 80%, cementas — 42%, nafta — 40%. Gana stambiai Lietūkis prekiavo dar geležimi, cukrumi, įvairiomis kolonialinėmis prekėmis, indais ir kt. 80% visų savo prekių parduodavo kooperatyvams, o 20% pavieniams prekybininkams ar bendrovėms.

Operacijų tinklas. Savo prekybinį tinklą Lietūkis buvo išplėtęs po visą kraštą. Skyriai su prekių sandėliais buvo: Rokišky, Panevėžy, Šiauliuose, Telšiuose, Plungėje, Mažeikiuose, Skuode, Klaipėdoj, Šilutėje, Pagėgiuose, Svieriuose, Ašmenoje, Trakuose ir Vilniuje. Be to, Lietūkis turėjo savo krautuves Priekulėje, Viešvilėje, Katyčiuose ir Sauguose. Linus supirkinėjo 69 vietose, o grūdus per visus savo skyrius ir narius-kooperatyvus. Grūdų elevatorius turėjo Kaune 2250 tonų talpos, Šiauliuose — 3250 tonų talpos ir Klaipėdoje — 30.000 t talpos. Savo malūnus turėjo Panevėžy ir S. Kalvarijoje. Lietūkiui priklausė vėliau ir saldainių fabrikas Birutė Šiauliuose. Paskutiniaisiais metais buvo baigiama įrengti sėklų stotis Kaune, Aleksote, pradėjusi veikti jau vokiečių okupacijos metu.

Pradėdamas veikti Lietūkis apėmė visas žemės ūkio kultūros sritis, žemės ūkio produktų prekybos, perdirbimo ir kitas prekybines operacijas. L. besiplečiant, vėliau pamažų iš jo atskiras operacijas perėmė kitos organizacijos: 1926 įsisteigęs Pienocentras (žr.) perėmė pienines, tais pačiais metais įsisteigę Žemės Ūkio Rūmai — žemės ūkio kultūros kėlimą, o 1939 galė įsisteigusi Lietuvos kooperatyvų s-ga Linas (žr.) visas linų perdirbimo ir prekybos operacijas.

Lietūkio standartinis sandėlis

Jau pirmame bolševikmety 1940–41 sovietai buvo panaikinę L.Ž.Ū.K.S. ir Lietūkio vardus. Jų vieton buvo įvedę savąją sovietiškąją organizacijos formą ir pavadinę: Respublikinė Lietuvos žemės ūkio kooperatinių bendrovių sąjunga. Be to, visų apskričių prekybiniai kooperatyvai buvo apjungti į Apskrities kooperatyvų s-gą, kuri betarpiai priklausė centrui ir operacijų ir administracijos prasme. Vokiečių okupacijos metu sovietiškoji sistema buvo panaikinta ir vėl buvo sugrįžta prie Lietuvos įstatymų ir pagal juos veikiančių kooperatyvų statutų. Kooperatyvai persitvarkė atgal į savo senąsias formas. Tuo pačiu ir Lietūkis vėl veikė tuo pat vardu. Antroji bolševikų okupacija vėl Lietūkio vardą panaikino.

Lietūkis 1923–1933; Lietūkis, Agricultural Co-operative Society of Lithuania 1939; Ten Years of Lithuanian Economy 1938; *Dr. J. Krikščiūnas*, Agriculture in Lithuania 1938; *P. Šalčius*, Das Genossenschaftswesen in Litauen 1938. *J.Aud.*

Lietuvos Žemės Ūkio Smulkiųjų Šakų ir Specialių Kultūrų Draugijų Sąjunga Sodyba žr. Sodyba.

Lietuvos Žemės Ūkio Tyrimo Įstaiga žr. Žemės Ūkio Tyrimo Įstaiga.

Lietuvos Žiburėlis žr. Žiburėlis.

Lietuvos Žydų Federacija Amerikoje 1937 Naujorke įsteigta organizacija suburti iš Lietuvos kilusius JAV žydus ir jų palikuonis ir padėti jų giminėms, gyvenantiems Lietuvoje. Įsteigimo mintį iškėlė Frankas Epšteinas, apsilankęs Lietuvoje. Jo iniciatyva federacijos steigėjai buvo: dr. M. Sudarskis, B. L. Jaffe, Judle Markas, M. Chesleris, H. Leibovičius, Viliamas Hermanas, D. Matis, L. Šmitas, H. Fainas, D. Levensonas ir A. Šulmanas. Federacija greit išaugo ir įsteigė savo skyrius Čikagoje, Clevelande, Detroite, Fila-

delfijoje, Bostone ir kt. Ji siuntė į Lietuvą rūbus, medikamentus ir kitus reikmenis; išlaikė ambulatorijas, mokyklas, senelių prieglaudas ir panašias įstaigas. Federacijos garbės pirm. buvo William Lewis (1884 Panevėžyje — 1939 Filadelfijoje), nuo 1922 teisėjas Filadelfijoj.

Lietuvos Žydų Karių, Dalyvavusių Nepriklausomybės Atvadavime, Sąjunga įkurta Kaune 1933 X. 1938 X 22–24 jos suvažiavime Kaune buvo per 400 dalyvių. Tuo metu veikė 34 skyriai. Pirmininkavo ats. ltn. adv. Goldbergas (v.pirm. ats. ltn. Bregšteinas, sekr. Lifšicas). S-gos tikslai: prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės išlaikymo, prie ginkluotų pajėgų rėmimo, suartinti žydų visuomenę su lietuviais ir kovoti už lietuvių kalbą žydų tarpe. S-ga leido savaitraštį Apžvalgą.

Lietuvos Žinios 1909 VI 19 (pagal n. kalendorių) — 1915 VIII 15 Vilniuje, 1922 II 16 — 1940 VIII 1 Kaune liaudininkų demokratinės krypties laikraštis; iš pradžių ėjo du kartus per savaitę, 1913 tris kartus per savaitę, 1914 paverstas dienraščiu, toks ėjo ir atgaivintas nepriklausomoje Lietuvoje. Kai Vilniaus Žinių leidėjas Petras Vileišis nebepajėgė padengti to dienraščio nuostolių, paskutiniais metais jas su savo draugais buvo perėmęs Jonas Vileišis. Bet ir naujiesiems leidėjams neįstengiant dienraščio leisti, J. Vileišis nusprendė leisti L. Ž. du kartus per savaitę. Nuo 1909 X laikraščio leidimą J. Vileišis perleido Lietuvos demokratų partijai ir nuo 1909 XI 11 leidėju rašėsi F. Bortkevičienės, K. Griniaus ir kt. pasitikėjimo b-vė. Atsakomuoju red. rašėsi J. Vileišis iki 1910 I 16, N. S. Mošinskaitė iki 1913 VI 30 ir J. Žymantienė-Žemaitė iki 1915 VIII 15 (iki tų metų 86 nr., išspausdinto jau vokiečiams žengiant į Vilnių). Faktiškai redagavo iš pradžių J. Vileišis ir M. Sleževičius, nuo 1909 rudens dr. K. Grinius ir G. Petkevičaitė-Bitė (dirbusi redakcijoj iki I pas. karo pradžios), nuo 1910 XI 20 Grinių vėl pakeitė Sleževičius, 1914 I–VII dienraštį redagavo Jokūbas Šernas, o po jo Jurgis Šaulys. Be to, redakcijoj kurį laiką dirbo J. Strimaitis, A. Rimka, P. Ruseckas, V. Vilkaitis, St. Naginskas, M. Markauskas, F. Bugailiškis, V. Juodišius, A. Sugintas ir kt. (daugumas redakcijos talkininkai vasaros atostogų metu). Be suminėtųjų redaktorių, dienraštyje bendradarbiavo A. Bulota, P.

LIETUVOS ŽINIOS

Šeštadienis

Nr. 292

Šio numerio 24 pusl.

VISU BENDRAS DARBAS

DIENRAŠČIO REIKALAIS

Nelengvos kelias į didelį tikslą

TAUTOS VIENYBĖ

ORO KAUTYNĖS, TIK NEŽINIA KAS SU KUO KOVĖSI

Kaip Helsinkis šves Kalėdas

Leonas, G. Landsbergis, A. Jaroševičius, P. Klimas, K. Ralys ir kt. Nuo 1910 II prie L.Ž. ėjo moksleivijai mėnesinis priedas Aušrinė (žr.), o nuo 1912 ir kitas mėnesinis priedas Mokykla, anksčiau ėjęs prie Lietuvos Ūkininko. Be to, nuo 1911 ėjo priedu Farmaceutų Reikalai. Karui prasidėjus, šie priedai buvo sustabdyti, o laikraštis ėjo tik 3 kartus per savaitę; vėliau gautas leidimas atskirai leisti skubiąsias žinias, kurios pasirodydavo Telegramų vardu. 1915 priedu išleistas Lietuvos žemėlapis. Po I pas. karo L.Ž. buvo atgaivintos 1922 II 16 ir po dviejų pavyzdinių savaitinių nr. nuo III 1 reguliariai ėjo dienraščiu su keleto dienų pertrauka po 1926 XII 17 perversmo ir su maždaug po mėnesį pertrauka 1928 ir 1936, kai dienraštis buvo sustabdytas valdžios organų (vietoje L.Ž. 1928 IV–V ėjo Mūsų Vilniaus žinios, o 1936 VI 23 — VII 9 Žinios). 1936 L.Ž. buvo nubaustos šešių mėnesių uždarymu ir 10.000 litų pabauda už Mussolinio sūnaus pašiepimą. Pokarines L.Ž. leido Varpo bendrovė (iš pradžių ji vadinosi Atžala), o atsakomąją redaktore ligi 1936 rašėsi Felicija Bortkevičienė. Pirmaisiais dvejais pokariniais metais L.Ž. redagavo dr. K. Grinius, talkinamas P. Rusecko (kurį laiką dar dirbo Balys Sruoga ir Juozas Pronskus). 1923 V redakcijoj pradėjo dirbti Jonas Kardelis, pastoviai čia išbuvęs ligi bolševikinės okupacijos. Vėliau L.Ž. redaktoriais buvo Antanas Sugintas, J. Pronskus, po 1926 XII 17 perversmo — Pranas Dailidė, šiam perėjus pas tautininkus — Jonas Strimaitis, bandęs dienraštį leisti amerikietišku būdu ir nuvedęs į didelį deficitą. 1932 III — 1933 VIII vėl red. buvo iš JAV grįžęs J. Pronskus. Be jų, re-

dakcijoj dar kurį laiką dirbo J. Žiugžda, P. Kežinaitis, M. Januškevičius ir kt. Dienraščio finansinei padėčiai negerėjant, po J. Pronskaus vyr. red. buvo pakviestas J. Kardelis (nuo 1936 VII 10 jis pasirašinėjo ir oficialiuoju L.Ž. red.), redagavęs ligi 1940 VII 9, kada rusų okupacinė valdžia jį pašalino ir pakeitė Antanu Rūku (nuo 1940 VII 10, nr. 154). Po mėnesio L.Ž. buvo uždarytos (1940 VIII 1), išleidusios iš viso 6333 nr. (tų metų nr. 174). J. Kardelio laiku, taip pat daug nuopelnų turint Varpo vedėjui Baliui Paramskui, L.Ž. išaugo puslapių skaičiumi (1926 buvo 4 mažo formato puslapių, o vėliau 12 didelių, šeštadieniais ligi 20 ir 24 puslapių), tiražu (1926 buvo spausdinama 2800 egz., vėliau beveik dešimteriopai daugiau), finansine padėtimi (dienraštis duodavo per 200.000 lt. gryno pelno). Redakcijoj pastoviai dirbo jau 4 redaktoriai: J. Kardelis (vyr. red., politiniai straipsniai, teatras, Elta), Jonas Šimkus (technikinis, žinių ir kino sk. red.), Balys Dundulis (kronika, reportažas), Andrius Valuckas (provincija, sroviniai klausimai). 3 reporteriai (Jonas Kauneckas, J. Mikaliukas ir Ch. Binderis) dirbo centre, o visuose apskričių miestuose buvo apmokami atstovai ir korespondentai. Užsienyje specialiais korespondentais paskutiniais metais buvo Paryžiuj J. Januškis (S. Daugirdas), Londone — inž. I. Šlapoberskis, Berlyne — dr. Pranas Ancevičius, Stockholme — J. Jurginis (Breivė), Varšuvoj — Jonas Latvys, Vilniuje (ir lenkų okupacijos laikais) — Vincas Žilėnas, Tilžėje — Jagomastaitė-Vilmantienė, Prahoje — B. Giunteris, Ispanijoj (vidaus kare) — Martynas Gudelis ir Andrius Bulota. Iš didžiųjų politinių centrų žinios buvo gaunamos kasdien telefonu, įjungtu į diktofoną (pirmas Lietuvoj). Sporto reikalams specialus bendradarbis buvo Boreišis; literatūros skyriui vesti paskutiniu metu buvo pakviestas Ant. Venclova, atleistas iš Klaipėdos gimn. Tarp bendradarbių buvo dr. K. Grinius, M. Sleževičius, prof. J. Krikščiūnas, prof. J. Kriščiūnas, K. Ralys, P. Ruseckas, prof. A. Rimka, B. Sruoga, Z. Toliušis, doc. A. Tamošaitis, prof. P. Leonas, dr. A. Garmus, dr. V. Kanauka, dr. V. Kuzma, dr. V. Tercijonas, B. Žygelis, J. Bildušas, J. Bertašius, V. Ruzgas, J. Geniušas, P. Šinkūnas, J. Baldžius, J. Paleckis, P. Cvirka, J. Būtėnas, A. Rūkas. Dienraščio administracijos ir ekspedicijos personalas buvo išaugęs iš 2 iki 12 asmenų. Dienraščiui buvo nupirkta rotacinė mašina ir keli linotipai.

Lietuvos Žinios 1939 VI 17 jubiliejinis 6000 nr., 44 psl. su J. Vileišio, F. Bortkevičienės, M. Sleževičiaus, K. Griniaus, J. Šaulio, A. Suginto, V. Mykolaičio-Putino, K. Korsako, A. Venclovos, J. Paleckio ir kt. straipsniais bei atsiminimais; *J. Kardelio* suteiktosios žinios.

Lietuvos Žirginio Sporto Sąjunga žr. Žirginis sportas.

Lietuvos Žurnalistų Sąjunga žr. Žurnalistas.

Lietuvos Žvaigždė, esperantininkų d-jos leistas laikraštis, žr. Litovo Stelo.

Lietzmann Hans (1875–1942) vokiečių evangelikų teologas, nuo 1905 Jenos, nuo 1924 Berlyno univ. (kaip A. von Harnacko įpėdinis) prof. Svarbiausi veikalai: Petrus und Paulus in Rom 1915, Messe und Herrenmahl 1926, Geschichte der alten Kirche, 4 tt., 1932–44 (²1953). Nuo 1906 buvo Handbuch zum Neuen Testament leidėjas-redaktorius.

Lieven kunigaikščių giminė; Švedijoje grafai, bet įsikūrę Kurše, 1826 gavo iš Rusijos caro kunigaikščių titulą.

1. Jonas Henrikas (1670–1733) dalyvavo Švedijos karaliaus Karolio XII karo žygiuose į Rusiją. Patekęs į Konstantinopolį, kurstė turkus pradėti karą su rusais.

2. Karolis (1767–1845) rusų generolas, 1817 Tartų univ. globėjas, 1828–33 švietimo ministras ir caro rūmų maršalas.

Lievens Jan (1607–74) olandų tapytojas ir grafikas. Jo ankstyvoji kūryba daug kuo panaši į Rembrandto, su kuriuo sykiu mokėsi pas P. Lastmaną Leidene. Panašios jų S. Testamento ir žanrinės temos, panašus stilius ir oforto technika; yra abiejų meistrų bendrų darbų. 1631–43 Antverpene L. pasisavino flamų tapybos stilių, tobulinosi peizaže ir portrete, dirbo Van Dycko portretų galerijai; Rubenso mokyklos rate dalyvavo jo kolektyviniuose darbuose ir, šalia Ch. de Jegher (žr.), ėmėsi originalinio medžio raižinio, sugebėdamas šia technika išgauti paišybinio šviežumo, būdingo Rembrandto ofortams. Jo po 1644 Amsterdame sukurtoji tapyba sekė prancūziška mada.

H. Schneider, J. L. 1932.

Jan Lievens: Kardinolo portretas (fragmentas)

Liežuvė sibirinė (Ligularia sibirica), arba gaurė sibirinė, graižažiedžių (Compositae) šeimos augalas, augąs šlapiose augavietėse. Daugiametis augalas, 30–100 cm aukščio.

Liežuvėlis (lot. uvula ‚vynuogių kekelė'), arba melekėlis, minkštojo gomurio atauga, nukabusi į užpakalį ir apačią, į ryklės pusę. L. gerai matomas žiūrint į gerklę pro pražiodintą burną. Perkeltine prasme l. vadinama ir bet kuri kita anatominė formacija, panaši į l. arba į kabančią kekę.

Liežuvis (lot. glossa) raumeninis organas burnos dugne. Užpakalinis jo galas pritvirtintas prie pasaginio kaulelio (os hyoideum), prie antgerklio ir šoninių minkštojo gomurio dalių. Priešakinis l. galas laisvas ir labai judrus. L. sudarytas iš išilginių ir skersinių raumenų; per vidurį išilgai eina fibrozinė pertvarėlė, kuri l. dalija į dvi dalis — dešinę ir kairę. L. padengtas gleivine plėve, kuri apačioje lygi ir slidi, o viršuje ir kraštuose šiurkšti, ir jos paviršių dengia mažyčiai speneliai (papillae), pagal formą skirstomi į keletą rūšių. L. gerai aprūpintas kraujo indais ir turi 3 nervus: 1. poliežuvinį judėjimo nervą (n. hypoglossus), keleto centrų didžiuosiuose smegenyse kontroliuojamą, 2. liežuvio nervą (n. lingualis), kuris yra lytos ir iš dalies skonio nervas, ir 3. liežuvio-ryklės nervą (n. glosso-pharyngeus), kuris kontroliuoja daugiausia užpakalinę viršutinę l. dalį ir yra skonio nervas. Fiziologiškai l. atlieka įvairias ir labai svarbias funkcijas — kalbos, lytos, skonio, valgio gromuliavimo ir rijimo. Ligų atvejais l. spalva keičiasi ir yra diagnostikos ženklas tam tikrų ligų atvejais. *V.Kn.*

Lifar Serge (g. 1905 Kijeve) rusų kilmės prancūzų klasikinis šokėjas ir choreografas, Diagilevo mokinys, 1923 atvyko su jo baletu į Paryžių ir nuo 1930 pasidarė Paryžiaus Didžiosios operos baletmeisteriu. Jo žymiausios choreografijos: Lapė (Diagilevo grupei 1929), apie 35 operos baletai, be to, Prometėjus 1929, Ikaras 1935, Nuogasis Karalius 1936, Aleksandras D. 1937 ir kt. Paryžiaus operai L. daug nusipelnė ne tik naujų ir originalių veikalų pastatymu, bet ir technikos atšviežinimu, organizaciniu šokio institucijų ir pačių pastatymų patobulinimu. Kaip šokėjas, L. pasižymi tobula technika, vitališkumu ir artistiškumu, kaip choreografas — idėjų ir apipavidalinimo originalumu, dideliu muzikalumu. Knygos: Le Destin d'un danseur 1934, Le manifeste du chorégraphe 1935. La danse 1937, Diaghilev 1939, Pensées sur la dance 1946, Traité de danse académique 1949, Histoire du Ballet Russe 1950, La musique par la danse 1955.

S. Lifar Aleksandro D. vaidmeny 1937

A. L. Haskell, L. on Classical Ballet 1951. *B.V.*

Life amerikiečių iliustruotas savaitinis žurnalas, kurį H. R. Luce įsteigė Naujorke 1936. Paplitęs visame pasauly ir pasiekęs ligi 6 mil. egzempliorių tiražą.

Liftas žr. Keltuvas.

Liga nenormalus sveikatos būvis, ypatingas sveikatos sutrikimas, pasireiškiąs tam tikra simptomų eiga. L. gali paliesti visą žmogų, jo kūną arba bet kurią jo dalį, ir jos kilmė, patologija ir prognozė gali būti žinoma arba neišaiškinta. Žr. Epidemija, Imunitetas, Infekcinės ligos, Maras.

Lyga (isp. liga iš lot. ligare ‚rišti, jungti') sąjunga visuomeninių vienetų, politinių grupių ar valstybių kokiems bendriems tikslams siekti. Praeity terminas taikytas daugiausia politiniais tikslais susikūrusių grupių ar valstybių junginiams. Ankstyviausia žinoma XII a. Lombardijos l., sudaryta įvairių šiaurės ir vidurio Italijos miestų, prie kurių prisidėjo ir pop. Aleksandras III. Ją sudarę sąjungininkai kovojo su imp. Fridrichu Barbarosa ir laimėjo Legnano mūšį (1176). — Prancūzijos didikai susibūrė į vad. visuomenės gerovės l. (1465) ir kovojo prieš Liudviką XI, kol liko išsklaidyti. — Reformacijos metu Vokietijos katalikų diduomenė sudarė vad. šventąją l. (1538) su popiežium ir imperatorium priešaky vesti kovai su protestantiškąja Šmalkaldeno sąjunga. — Panašią šventąją l. turėjo ir prancūzai katalikai (1576) hugenotams slopinti. — Žymiausioji buvo katalikų l., įkurta Münchene (1609) ir vadovauta Bavarijos kng. Maksimilijono, vėliau Austrijos karaliaus Ferdinando Kataliko. Ji, kovodama su protestantiškąja unija, pradėjo Trisdešimties metų karą. *J.J.*

Lygainis ež. Liutavariškių vls., Trakų aps., 8 km į p. nuo Liutavariškių mstl., 1,7 km ilgio, 90 ha ploto; paviršius 147 m nuo j.l.; iš ež. teka Azdrė, Vokės (Neries) kair. intakas.

Lìgajas ež. Salako vls., Zarasų aps., 6 km į v. nuo Salako mstl., 5 km ilgio, 165 ha ploto; paviršius 153,2 m nuo j.l., vienas iš Vajasiškio moreninių ežerų grandinės, turi 3 salas, pasižymi savo grožiu; įteka Ilgė ir Avinuosta, išteka Ligaja, kuri per gretimą Ligajykščio ež., 12 ha ploto, teka į Skrindelio ir Salako ež., Žiegio ež. (Duseto ež., Šventosios, Neries) baseine. L. ež. apdainuoja A. Miškinis savo poemų rinkiny ‚Keturi miestai'.

Ligamentas (lot.) stangrus fibrozinis raištis, kuris jungia kaulus ir palaiko vidaus organus.

Ligašonis prūsų dvasininkas, arba žynys. 1249 Christburgo sutartimi prūsai turėjo išsižadėti savo dviem vardais vadinamų žynių (Tulissones vel Ligaschones), kurie nusakydavę arba išgirdavę velionies darbus. Iš l. vėlesni rašytojai pasidarė ‚Lingussuones' : linguoti (Praetorius) ir ‚Lingustonis' (Ostermeyer). Žr. Tulisonis, Žynys; plg. Burtininkas, Dvasininkas.

Ligato (it.) žr. Legato.

Ligatūra (lot.) 1. chirurgijoj šilko, ketguto ar kitos medžiagos siūlas arba viela užrišti kraujo indui (arterijai, venai), cistai, polipui ir t.t.

2. Muzikoje XIII–XVI a. vartoti gaidų ženklai, susidedą iš 2 ar 3 sujungtų tonų. Vėliau l. išsivystė į keturkampių formų grupines gaidas, vad. neumomis (žr.), kurios ligi šių dienų vartojamos grigališkame giedojime.

3. Spaudiniuose raidžių sujungimas jas liejant ar rašant, pvz. ch, ck, tt ir pn.

4. Technikoj pagalbiniai lydiniai, pridedami prie pagrindinio metalo; į tauriuosius metalus (auksą, sidabrą) dedami metalai naujoms savybėms (pvz. kietumui) suteikti.

Lygeikis vienas iš Deltuvos kunigaikščių XIII a. Tarp keturių vardais užrašytų Deltuvos kunigaikščių 1219 Volinijos sutartyje su Lietuvos kunigaikščiais, yra minimas Likiik. Apie jį nieko daugiau nežinoma. Likiik yra tapatinamas su 1260 donaciniame Mindaugo dokumente Livonijos ordinui pažymėtu liudininku Lygeyke (Legeyke), nors šitas dokumentas daugumo yra laikomas Ordino falsifikatu. Liudininkų tarpe galėjo būti paminėtas dar apie 1260 gyvenęs L.

Preussisches Urkundenbuch I, 2, nr. 106; Polnoje Sobranije Russk. Lietopisej II 1908, 735–736; *H. Lowmiański*, Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego II 188, 326–327; *K. Maleczyński*, W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–61 (Ateneum Wileńskie XI 1936). Žr. Deltuvos kunigaikščiai. *Z.I.*

Lygiablakstieniai (Holotricha) pirmuonių tipo, infuzorijų klasės didžiausias ir labiausiai paplitęs būrys, būdingas primityviausiu blakstieniniu aparatu. Daugumos jų visas kūnas padengtas daugybe blakstienėlių. Kai kurios iš jų yra parazitai, kitos grobuonys, bet daugumas minta bakterijomis. Iš parazitinių l. reikšmingiausias yra Ichthyophthirius multifilis, kuris sukelia masinius žuvų, ypač karpių, mirtingus susirgimus. L. priklauso ir klumpelės (žr.).

Lygiagrečių linijų aksioma žr. Geometrija.

Lygiagretaĩnis 1. geometrijoje keturkraštė plokštumos figūra, kurios priešingos kraštinės lygiagretės ir lygios; 2. mechanikoje jėgų l. — dviejų jėgų sudėtis geometriniu būdu.

Lygiãgretė 1. geometrijoje tiesi linija, kuri guli vienoje plokštumoje su kita tiese ir, pratęsta į abidvi puses, nesusikerta su duotąja tiese baigtinėje srityje; gali būti: dvi l. tiesės, dvi l. plokštumos, tiesė l. su plokštuma; 2. geografijoj gaublio arba žemėlapio linija, rodanti geografinį platį. Pagrindinė l. yra pusiaujas. Nuo jo ligi abiejų ašigalių yra po 90 l. Pusiaujas yra nulinė l., o ašigalis 90-ji, bet ši dėl begalinio sutrumpėjimo yra virtusi įsivaizduojamu tašku. Kiekvienoje vietoje atstumas tarp dviejų l. yra vienodas ir tas pats (111 km), t.y. vienas geografinio pločio laipsnis. Vieno kurio pusrutulio kiekviena l. yra skirtingo ilgio.

Lygiakojai (Isopoda) vėžiagyvių klasės Malacostraca poklasės būrys. L. kūnas nėra padengtas kietais šarvais (jei kurie turi šarvą, tai minkštą ir ploną). Tai smulkūs, dažniausiai nuo 1 ligi 2½ cm ilgio, vėžiagyviai. Visų l. būdingi savumai: paplokščias kūnas; galvakrūtinis sudarytas iš suaugtinės galvos, prie kurios prijungtas ir pirmasis krūtinės segmentas; krūtinės galūnės vienašakės, vaikštomojo tipo; pilvelio galūnės plokštelių pavidalo; išsivysčiusi arterijų sistema. Visos kojos beveik vienodo didumo bei išvaizdos (iš to kilęs ir l. vardas). Šiam būriui priklausąs vandeninis asiliukas (Asellus aquaticus) gyvena gėlame vandenyje, kurį jis švarina maitindamasis pūvančiais lapais. Jūrinis tarakonas (Idothea), didesnis už vandeninį asiliuką, gyvena jūroje. Idothea baltica gerai žinoma Lietuvos pajūry, gyvena tarp dumblių ir žalios spalvos dėka savo išore gerai prie jų prisiderina. Limnoria terebrans labai žalinga uostų įrengimams, nes graužia medieną ir dažnai pridaro didelių nuostolių. Sphaeroma serratum gyvena akmenuotuose, sekliuose jūros pakraščiuose; būdinga tuo, kad paliesta susiriečia į kamuoliuką. Yra daug parazitinių rūšių, parazituojančių ant žuvų, o taip pat ant vėžių, krabų ir kitų vėžiagyvių. Giliose jūrose gyvenanti rūšis Bathynomus giganteus pasižymi didumu, siekia ligi 27 cm ilgio. Vėdarėlis (Oniscus asellus) yra prisitaikęs gyventi drėgnoje sausumoje ir kvėpuoti atmosferos oru; sausroje jis žūsta, bet kita rūšis — kamuolinis vėdarėlis (Armadillium cinereum) pakelia ir sausrą. Vėdarėlio nugaros skydeliai kūno šonais nusileidžia ir prisispaudžia prie substrato, ant kurio tupi, ir tuo būdu po pilveliu, kur yra pakitėjusios žiaunos, palaikoma reikalinga drėgmė. *J.Dbr. ir A.B.*

Lygiaraisčio durpynas Pabradės vls., Švenčionėlių aps., 25 ha, 1,5 m gylio. Pelkė 50 ha, tarpinio tipo.

Lygiasparniai 1. (Homoptera) vabzdžių būrys, kuriam priklauso amarų, blakučių (Psyllodea), skydamarių (Cocodea) ir cikadų (Cicadodea) pobūriai. Priekiniai sparnai tik truputį kietesni ir mažesni už užpakalinius. Būdingiausias bendras l. požymis yra duriamasis-siurbiamasis burnos aparato tipas. Daugumas l. yra medžių ir žemės ūkio kultūrų kenkėjai.

2. (Homoneura, kitaip Iugata) Žemesniųjų drugių pobūris, apimąs primityvius, neišlavėjusiais straubliais drugius; jų rūšių nedaug.

Lygybė visuomeninis panašėjimo polinkis, kuriuo pasižymi tai pačiai visuomenės grupei priklausą individai. O nelygybės svarbiausias veiksnys yra visuomeninių grupių daugingumas, gaminąs ir palaikąs jas sudarančių individų visumoje skirtumus. Visuomeninės l. ir nelygybės mintis lengviausia išreikšti visuomeninės jėgos sąvoka: dviejų visuomeninių būtybių nelygybės santykis yra tiesiog proporcingas jų atitinkamos visuomeninės jėgos skirtumui. Lygūs yra tie, kurių visuomeninė jėga yra savyje lygi arba kitų vertinama lygiai. Lygybę reiškiančios įvairios lytys (lygios teisės, privilegijos, sugebėjimai ir pn.) tėra tik žymens ženklas praktiškos ir visų vienodos visuomeninės jėgos. Formali nelygybė pažymi kitus paveikiamosios galios skirtumą. Lygybė šalia laisvės — pagrindinis demokratinės minties pradas. Nėra modernios konstitucijos, kurioje ji nebūtų išreikšta. 1776 paskelbtoji JAV konstitucija remiasi visų žmonių l. prieš Kūrėją. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija 1793 paskelbė piliečių l. prieš įstatymus. Frankfurto parlamentas, paneigdamas senąją luominę santvarką, 1848 skelbė ‚lygią teisę visiems'. Lietuvoje demokratinė l. mintis brendo žlungant senajai jungtinei valstybei. Kosciuškos sukilimo metu lietuviškai išleistame atsišaukime 1794 IV 30 buvo sakoma: ‚Pameskim uvožoti ant roznasties stonų (= luomų): žmonės esam visi lygūs, bo visi ant tos

pačios žemės gyvenam'. Istorijos eigoje l. mintis nebuvo vienodai suprasta. Jos šaknys glūdi senovės graikų kultūros tradicijoje ir krikščionybėje. Ją ypatingai iškėlė Šviečiamasis amžius. O romantizmas XIX a. pirmoje pusėje labiau pabrėžė individualybę ir žmonių nelygybę. Nūdien l. idėja yra reikšminga kaip vienas giliausių krikščionybės ir apskritai humanizmo pagrindų, siekiant įtvirtinti l. teisėje, šalinant rasinę nelygybę, siekiant visuomeninės l., užtikrinančios kiekvienam galimybę išvystyti savo galias, tapti pilnutiniu žmogumi.

C. Bouglé, Les idées égalitaires ²1908; *P. Sorokin,* Society, Culture and Personality 1947.

K.J.Čg.

Lyginamasis svoris kūno svorio santykis su jo tūriu. Kadangi žemės kūnų svoris yra proporcingas jų masėms, tai l.s. lygus kūno tankiui. L.s. vadina taip pat kūno svorio santykį su tokio pat tūrio vandens svoriu (4°C). Pastaruoju atveju l.s., nors ir vadinamas svoriu, tikrumoje yra bevardis skaičius.

Lyginamoji anatomija, kalbotyra, psichologija ir t.t. žr. pagrindinius žodžius (Anatomija, Kalbotyra, Psichologija).

Lyginỹs (matematikoje) dviejų reiškinių lygybė. Kiekvienas reiškinys arba lygybės pusė gali turėti vieną ar kelis kintamuosius bei iš anksto nežinomus dydžius. L. gali būti: 1. t a p a t y b ė, kai lygybė galioja kiekvienai nežinomojo dydžio reikšmei, pvz. $(a+b)^2=a^2+2ab+b^2$; 2. l y g t i s, kai lygybė galioja tik tam tikroms nežinomojo dydžio reikšmėms, pvz. lygybė $x+2=5$ galioja, kai $x=3$.

Lygintuvas 1. įrengimas kintamajai elektros srovei transformuoti į nuolatinę; 2. prietaisas kam nors lyginti, volas.

Lygis 1. lygumo principas; 2. horizontali plokštuma kaip kokio aukščio riba (pvz. jūros l.); 3. gulsčiukas, arba gulstainis (liūdė), žr. Gulsčiukas (papildymų tome).

Lygmuo 1. gyvavaizdis, panašybė (vok. Ebenbild); atitikmuo, ekvivalentas, 2. žr. Lyginys.

Ligne Charles-Joseph, prince de (1735–1814) iš belgų senos giminės kilęs Austrijos karys, nuo 1808 feldmaršalas. Artimas imp. Juozapo II patarėjas. Pasiųstas diplomatinės misijos į Rusiją, laimėjo imp. Kotrynos palankumą. Išleido 34 tomus memuarų Mélanges militaires, littéraires et sentimentales 1795–1811 ir du tomus laiškų 1812. Po jo mirties buvo išl. dar 6 tomai jo raštų 1817 ir veikalas Philosophie du catholicisme 1816. Jo memuarai, pasižymį gyvu sąmojum, įdomūs ir šiandien. 1927 jo raštų rinktinė išleista ir angliškai. L. vaikaičiui, Eugène Lammoral de L. (1804–80), besiskiriant Belgijai nuo Olandijos, buvo pasiūlytas Belgijos karaliaus sostas, kurio jis atsisakė.

L. Dumont-Wilden, La vie de Ch. J. L. 1927.

Ligninas (iš lot. lignum ‚medis, mediena') 1. šalia celiuliozės pagrindinė medienos sudėtinė dalis. Manoma, kad jis ten yra surištas su celiulioze ar cukrinėmis medžiagomis. Tikra l. struktūra medienoje dar nenustatyta. Izoliuoto l. (veikiant jį chemikalais) struktūra žymiai pasikeičia. Nustatyta, kad l. yra polimeras (žr. Dervos), kurio lyg. svoris yra apie 1,3–1,4, refrakcijos koeficientas — 1,6. Normaliai l. būna kiek rusvos spalvos, tačiau pavyksta pagaminti ir šviesesnių spalvų l. L. beveik netirpsta vandeny, angliavandeniliuose ir net stipriose mineralinėse rūgštyse. Pastaroji ypatybė (netirpingumas 72% sieros rūgštyje) panaudojama l. nuo celiuliozės atskirti. L. tirpsta šarmų tirpaluose. Kaitinamas nesilydo, bet minkštėja ir po to anglėja. Elementinė l. sudėtis yra ši: 61–65% anglies, 5–6,2% vandenilio, o likutis (30–34%) — deguonio. L. polimeras yra sudarytas iš monomerinių vienetų (molekulų), kurių svoris yra tarp 840–880. Paprastai l. charakterizuojamas pagal tam tikrų chemiškų grupių skaičių, būtent: metoksilo (CH_3O) ir hidroksilo (OH). Pati l. sudėtis priklauso nuo medienos rūšies. Minkštųjų medžių mediena turi daugiau l. (28%) kaip kietųjų (24%). Taip pat vasaros sezono mediena turi daugiau l., negu pavasarinė. Vienmečių augalų sudėtyje taip pat randama nemaži l. kiekiai. Tokiu būdu susidaro gana dideli l. ištekliai gamtoje.

Kadangi celiuliozė medienoje yra ūkiškai svarbesnė žaliava, tai išskiriant ją iš medienos, kaip šalutinis produktas gaunamas ir l. Pagal atskyrimo būdą pavadinamas ir pats l., pvz. sulfitinis l., gaunamas iš suskaldytos medienos virinant ją su kalcio bisulfitu ir sieros dioksidu po slėgimu (kartais naudojami magnio, amonio bei natrio bisulfitai). L. ir cukrinės medžiagos ištirpsta (apie 55% medienos). Paprastai šis skiedinys celiuliozės fabrikų nesunaudojamas, o leidžiamas į upes. Iš šio sulfitinio skysčio galima izoliuoti l. sulfo-

natus, kurie pritaikomi kaip emulgatoriai ar naudojami vanilino gamybai. Šiandien l. sulfonatai yra jau komercinis produktas.

Šarminis l. gaunamas skaldytą medieną virinant stipriame natrio šarmo skiedinyje 180°C temperatūroje. Apie 50% medienos ištirpsta. Minkštų medžių mediena virinama dedant, be natrio šarmo, dar sieros arba natrio sulfido. Gaunamas vadinamas ‚juodasis skystis', kuris paprastai yra garinamas ir deginamas atgauti natrio druskoms. Iš šio skysčio l. gali būti nusodinamas, ji parūgštinant angliarūgštimi. Tokiu būdu iš vienos tonos medienos gaunama apie 180–230 kg (400–500 svarų) lignino, kuris džiovinamas, švarinamas ir pardavinėjamas įvairiais vardais, pvz. JAV jis žinomas kaip indulinas ir pn. Yra žinomi ir kiti būdai l. iš medienos gauti, pvz. Schollerio l. gaunamas kaip šalutinis produktas gaminant iš medienos celiuliozinį spiritą ir pn.

L. veikiant azoto rūgštimi bei kitais chemikalais gaunami l. kiltiniai. Pats l. ir jo kiltiniai randa vis platesnį pritaikymą pramonėje. Daromi tyrimai l. pritaikyti rišamųjų medžiagų ir vanilino gamybai, odų apdirbimui, emulsijų stabilizacijai, rašalų bei lakų gamybai. Paskutiniu laiku bandoma l. pritaikyti plastikų bei plastinių dervų (žr. Fenolas, Dervos), gumos (kaip pildomoji ir stiprinančioji medžiaga) pramonėje ir pn. Vienas iš įdomesnių l. panaudojimų yra jo pritaikymas dirvožemiui pagerinti.

F. E. Brauns, The Chemistry of Lignin 1951; *E. Hagglund,* The Chemistry of Wood 1951. *A.Vtk.*

2. Iš perdirbtos medienos pagaminta tvarstomoji medžiaga, panaši į vatą. Žaizdų tvarsčiams l. labai tinka, kadangi jis yra švelnus, minkštas ir higroskopiškas, t. y. sugeriąs žaizdų šlapiavimą.

Lignitas (lot.), arba rudoji anglis, yra naujesnės gadynės akmens anglis, kurioje dar ryškiai užtinkama medienos ir pluošto liekanų. Savo verte l. yra tarpe durpių ir akmens anglies.

Lignum vitae (Guaiacum) Zygophyllaceae šeimos medžių gentis, tuo pat vardu ir mediena. G. officinalis ir G. sanctum P. ir Centro Amerikos čiabuviai. Pastarasis siekia P. Floridos sričių. L.v. mediena laikoma viena kiečiausių pramoninių medienų. Ji tamsiai rusva, juodai dryžuota. Turi dervingų medžiagų, vartojamų medicinoje (Resina Guaiaci), taip pat ir sukapota mediena (Lignum Gualaci). Plg. Brantmedis, Guajakas.

Ligocki Edward (g. 1887) lenkų romanistas, priklausąs porevoliucinei 1905 kartai, atėjusiai Jaunosios Lenkijos sąjūdžio atoslūgio metu. Nors ir turėjo plačių kūrybinių užsimojimų à la Balzac, L. tačiau nepajėgė jų realizuoti: jam čia daug kenkė tradicinis lenkiškasis romantizmas, perdėtas lyrizmas ir labai dažnos publicistinės, politinės bei asmeninės digresijos. Iš gausių L. raštų pastovesnio dėmesio verti Sombra i Moza 1916 ir Sen o Dwernickim 1918.

Ligofilija (gr.) liguistas pamėgimas tamsių vietų.

Ligoninė įstaiga, kur sergąs ar sužeistas asmuo gauna pagalbą ir globą, jei dėl ligos turi būti ilgesnį laiką lovoje. Klinikos ir dispanseriai skiriasi nuo l. tuo, kad asmuo po ambulatorinio vizito grįžta namo toliau gydytis. Mediciniškos pagalbos sąvoka buvo jungiama su tikyba ir jos apeigomis. Žinoma, kad Romoj dar prieš IV a. pr. Kr. dievo Saturno maldyklose būdavo vietos, kuriose teikdavo pagalbą ligoniams. Ten pat buvo ir gydymo mokyklos. Vėliau graikų medicinos dievo Eskulapo maldyklos pradėjo tarnauti tokiems pat tikslams. Indijoj III a. pr. Kr. budistai įrengdavo l. žmonėms ir gyvuliams. L. skaičius Europoje pradėjo sparčiai augti įsigalėjus krikščionybei. Jas steigti iniciatyvos ėmėsi vienuolynai. VI a. prie vienuolynų prisidėjo ir bažnyčios. XVIII a. civilinės valdžios pradėjo rūpintis savo piliečių sveikatingumu, statydamos l.

Didelė patalpa, pilna ligonių, įvairių lyčių ir amžiaus, yra l. pradžia. Ilgainiui ligoniai pradedami skirstyti pagal amžių, lytį ir ligas į atskiras patalpas. Vėliau išsi-

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ligoninė Klaipėdoje (statyta 1932 arch. B. Steikūno)

vystė skyriai: vaikų, moterų, vyrų, plaučių ligų, vidaus ligų ir t.t. Skyriai buvo jungiami koridorių, ir tokia l. vadinosi koridorinės sistemos l. Skyriams dar labiau augant, buvo pradėta statyti kiekvienam skyriui atskirą pastatą. Tokia l., kur skyriai yra atskiruose pastatuose, vadinama paviljoninės sistemos l. Dabar l. skirstomos pagal paskirtį: moterų, vaikų, plaučių, odos, nervų, gyvulių ir t.t. Taip pat l. skirstomos pagal administraciją: valstybinės, miesto, karo, bažnytinės, privačios ir t.t. Šių dienų moderninės l. turi labai komplikuotą administraciją, su daugeliu nemediciniško personalo. Kai kuriuose universitetuose yra net specialūs fakultetai l. administracijai mokyti. Apie l. Lietuvoje žr. Lietuvos tomą, taip pat plg. Labdara.

A.J.Vr.

Ligonis sergąs arba nenormaliai besijaučiąs žmogus. Susirgęs namų žmogus kaime paprastai buvo guldomas į ramesnį pirkios kampą arba atskirame kambaryje; vaikų ir darbų visoks triukšmas nutildomas, kad l. galėtų ramiai pailsėti. L. šeimoje slaugo vyresnė moteris, vaikus motina, kartais ir senelė; vyrą slaugo paprastai žmona. L. maistu itin rūpinamasi, jam duodama visa, ko pageidauja, išskyrus rūgštį l. karščiuojant. Paprastai l. maistą kaime sudaro pienas, sviestas, sūris, kiaušiniai ir piauta višta. L. visada lanko kaimynai, atnešdami kartais ir maisto. Staiga susirgus šeimininkei ar šeimininkui ir nėsant šeimoje pakankamai darbo jėgos, kaimynai perima iš dalies ir tokių namų būtinus darbus, pvz. pašeria gyvulius, išverda valgyti, apskalbia, o vasaros didžiųjų darbų metu, pasirūpina talkomis nupiauti rugius, šieną arba juos iš laukų suvežti. L. įsisirgus, o šeimai jo negalint tinkamai apžiūrėti, pati šeima, giminės arba ir kaimynai suranda senesnę moterį, kuri perima slaugyti l., o reikalui esant ir namų ūkį. L. slaugyti paprastai vyksta senesnė ir ligos nebijanti moteris; tokios moterys perima ir užkrečiama liga sergančių slaugymą, nes, senųjų įsitikinimu, ligos nebijąs žmogus niekad nesusirgs. Tokiam l. mirus, jį slaugiusi moteris už slaugą gaudavo jo drabužių ir kt. l. skirtų daiktų. Ilgesnį l. taip pat lanko kaimynai ir stengiasi suraminti bei paguosti, kad ir jam sergant namuose visi darbai eina sena tvarka. L. silpstant, stengdavosi parvežti kunigą, nes žmogų ‚be kunigo mirusį', nors ir visai neseniai išpažinties buvusį, laikė jau po mirties ‚pražuvusiu', kurio ‚nebelaidosią nė šventintoje vietoje'; todėl kartais l. parveždavo kunigą, net l. sutikimo nebeklausdami. Taip pat žmonėse vyravo įsitikinimas, kad paskutinio patepimo sakramentas tėra tol veiklus, kol ligonio neišmaudė; todėl po kiekvieno išmaudymo, l. kiek daugiau sunegalavus, vėl siųsdavo parvežti l. kunigo paskutinei išpažinčiai. L. slaugant, buvo vengiama jis staiga išbudinti; l. klejojant, jis buvo šaukiamas ir raminamas, dažnai vengiant jo tikro vardo, jį pakeičiant kuriuo kitu maloniniu žodžiu; šie papročiai Lasickiui bus davę progos ir deivei Budintojai sukurti. Tik drugiu sergant, l. buvo išgąsdinamas, tikint tuo būdu l. nuo drugio išgydyti. Susirgusi gimdyvė dažnai buvo išvedama gimdyti į pakūrentą pirtį ar jaują arba iš pirkios visi vyrai išvejami, o vaikai išsiunčiami pas kaimynus. Atsitiktinai susirgusį keleivį slaugydavo tuose namuose, kur jis nakvojo, ir juo rūpindavosi, kol iš namų atvykdavo artimieji ir pasiimdavo ar čia baigdavo slaugyti iki mirties. Praeiviui, neturinčiam namiškių, ar elgetai susirgus, slaugo tie namai, kuriuose susirgo, paprastai kaimynams ir visam kaimui padedant ir rūpinantis. Ir tik iš staigios ir sunkios ligos sustiprėjęs, toks elgeta buvo perduodamas į parapijos špitolę.

J. Basanavčius, Iš gyvenimo vėlių bei velnių 1903; *M. Čilvinaitė,* Sarginimo, marinimo ir laidotuvių papročiai (Gimtasai Kraštas 31, 1943).

A.Mž.

Ligonių Apaštalavimas tėvų kapucinų šiuo vardu apie 1936 įsteigto sąjūdžio nariams kas mėnuo iš Plungės siuntinėti laiškai-biuleteniai.

Ligonių kasos socialinės institucijos, vykdančios savo narių ir jų šeimų draudimą ligos atveju. Esminis l.k. prigimties bruožas yra solidarumas, jau senovėje skatinęs vieno verslo ar vienodo likimo žmones telktis į savišalpos junginius savitarpinei pagalbai ligos atveju. Iš l.k. prototipų šis bruožas perėjo ir į moderniąsias l.k., pirmaujančią vietą jose ilgainiui užleisdamas socialiniam momentui. Solidarumą l.k. evoliucijoje reprezentuoja nario įnašas, kuris betgi atpalaiduoja narį nuo bet kurios kitos asmeninės atsakomybės. Socialinis momentas reiškiasi tuo, kad darbo žmogaus būviui ligos atveju palengvinti į talką ateina darbdavys su savo įmokomis

ir valstybė su savo lėšomis ir įstatymine apsauga. Narių mokesčiai, darbdavių įmokos ir valstybės skirtos lėšos sudaro l.k. fondus, iš kurių nustatytomis sąlygomis kompensuojamos apdraustųjų su liga susijusios išlaidos ir nuostoliai ar bent jų dalis.

Istorija. Savišalpos junginių susirgusiems nariams paremti randame jau senovėje: Graikijoje sunedries arba hetairies, o Romos imperijoje sodalitates. Viduramžiuose, amatininkų cechams paplitus, atsiranda gizeliams remti draugijų (Vokietijoje Gesellenladen), kurios iš gizelių ir meistrų įmokų šelpia susirgusius gizelius. Be to, viduramžiuose žinomos kasyklose dirbančiųjų savitarpinės pagalbos brolijos ligos atveju. Darbo laisvei po Prancūzų revoliucijos atėjus, industrializacijai besiplečiant ir darbo armijai augant, savitarpinės pagalbos ligos atveju idėja vis populiarėja. Pirmoje XIX a. pusėje darbdaviai organizuoja įmonines l.k., besirūpinančias tik tų įmonių personalu. Amatininkų profesinės organizacijos steigia savanoriškas verslines l.k., kurios veikia kaip tų organizacijų institucijos. Antroje XIX a. pusėj kuriamos pirmosios teritorinės l.k. Valstybės neremiamoms savanoriškoms l.k. nepajėgiant tenkinti vis didėjančių darbo apsaugos reikalavimų, pradedamos steigti privalomosios — obligatorinės l.k. Pirmosios privalomosios l.k. įsteigiamos Vokietijoj 1883 pramonės samdiniams ir jų šeimų nariams drausti. Vėliau jos praplečiamos prekybos ir žemės ūkio samdiniams. Vokietiją seka visa eilė pramoninių Europos valstybių, sukurdamos atskirą socialinio ligos draudimo šaką. Tik Anglijos gausios įmoninės ir verslinės l.k. (Friendly Societies) lieka neįjungtos į socialinio draudimo sistemą iki II pas. karo pabaigos. Šveicarijoje šalia privačių, valstybės įstaigų patvirtintų, veikia komunalinės ir kantoninės l.k. Dabar visuotinis socialinis ligos draudimas, apimąs visus gyventojus, yra D. Britanijoje, Švedijoje, N. Zelandijoje. Kitose V. Europos valstybėse jis apima 40–70% visų gyventojų. JAV veikia privatus, dažniausiai komercinis, ligos draudimas. Dažnais atjais darbdaviai moka draudimo įmonėms dalį draudimo premijų, tuo būdu padėdami savo apdraustiesiems darbininkams.

Lietuvoj privačių l.k. atsirado prieš I pas. karą: viena pirmųjų Brolių Šmidtų metalo dirbtuvių l.k. įsteigta apie 1906, vėliau — Špižo liejimo ir mašinų statymo fabriko Nemuno, Brolių Tilmansų ir Co. ir kt. Įvedus teritorinį draudimą, privačios l.k. likviduotos. Teritoriniam valstybinio masto l.k. draudimui Lietuvoje įvesti seimas 1925 XII priėmė l.k. įstatymą. Pirmosios 7 l.k. buvo įsteigtos 1928, o 1931 jau veikė visoje Lietuvoje. Nuo 1934 I 1 įsigaliojo naujas l.k. įstatymas. Teritorinės l.k. veikė pavyzdiniu l.k. statutu, paskelbtu 1928. L.k. steigė Vyr. socialinio draudimo valdyba, o bendra jų priežiūra buvo vidaus reikalų ministro žinioje. Šalia teritorinio draudimo, atskirais įstatymais arba statutais autonomiškai buvo tvarkomas ligonių draudimas: susisiekimo ministerijos tarnautojų, žemės ūkio ministerijos laisvai samdomų eigulių, Lietuvos banko tarnautojų, Šv. Zitos draugijos narių (tarnaičių). Visose Lietuvos l. kasose 1938 buvo 108.000 narių, o naciams Klaipėdos kraštą atplėšus 1939 liko 76.000.

L.k. privalomai draudė valstybės, savivaldybių, privačių samdytojų pasamdytus asmenis. Privalomas draudimas nebuvo taikomas: asmenims, pasamdytiems trumpesniam kaip 1 mėn. laikui; asmenims, kurių pagrindinis atlyginimas didesnis kaip 1000 Lt. mėn.; žemės ūkio darbininkams; etatiniams valstybės ir vietos savivaldybių tarnautojams; tiems, kuriems kitais įstatymais teikiama susirgus ne mažesnė pagalba, kaip l.k. įstatymo. Laisvai draustis galėjo ne vyresni kaip 50 m., neinvalidai ir nesergą chroniška ar nepagydoma liga. L.k. lėšas sudarė narių mokesčiai, samdytojų įmokos, valstybės iždo įnašai, kasos turto pajamos, aukos ir kt. L.k. nario mokestis siekė apie 6% jo uždarbio. Pusę mokėjo narys ir pusę samdytojas. Valstybės iždas mokėjo l.k. 5% kasos narių ir samdytojų įmokų.

Susirgusiems nariams l.k. nemokamai davė: pirmąją medicinos ir ambulatorinę pagalbą, gydytoją ligoniui lankyti, gydymą ir laikymą ligoninėje, vaistus, tvarstomąją medžiagą ir gydymo reikmenis, gimdymo pagalbą ir dantų gydymą nustatytomis normomis. Jei susirgęs l.k. narys negalėjo dirbti, l.k. skyrė jam pašalpą nuo pusės iki viso jo uždarbio. Pašalpa numatyta nuo 4-tos ligos dienos iki pasveikstant, bet ne ilgiau kaip 39 savaites. Gimdyvės 8 savaites gaudavo ligonio pašalpą, akušerės ir gydytojo pagalbą, 50 Lt. kartinės

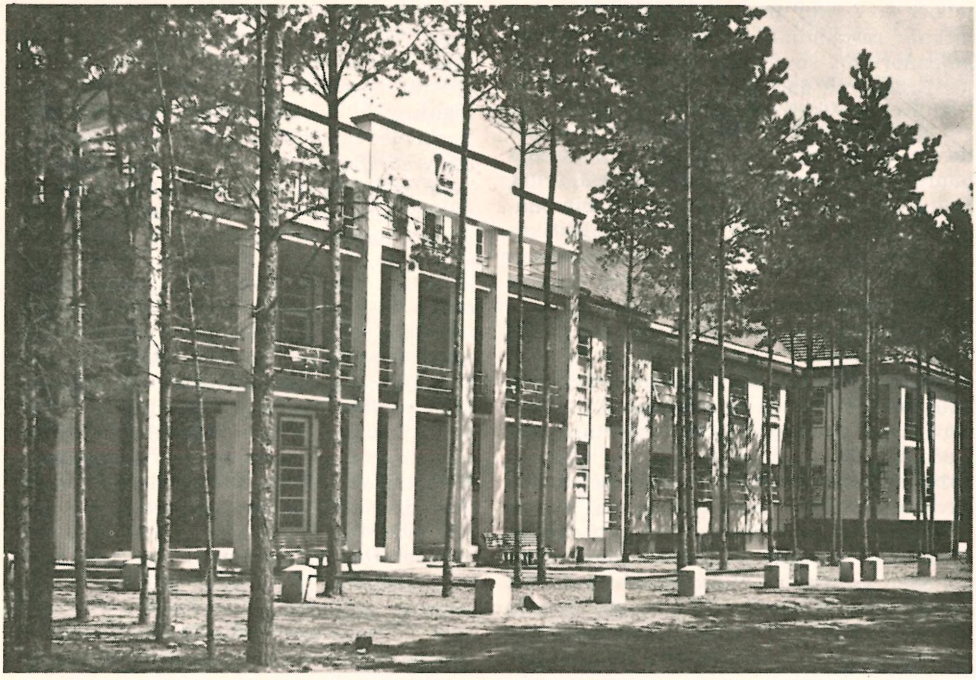

Ligonių kasų sanatorija Birštone

pašalpos ir žindymo pašalpą — 80% maksimalinės ligonio pašalpos — iki 13 savaičių. Kasos nariui mirus, artimiesiems buvo mokama laidojimo pašalpa, lygi kasos nario maksimalinei dienos pašalpai, padidintai 20–30 kartų. Jei susirgęs narys buvo gydomas ligoninėje, jo išlaikomai šeimai buvo mokama pašalpa, lygi pusei nario pašalpos ligos atveju. Be to, l.k. nario šeimai teikė: medicinos pagalbą; gydymą ir laikymą ligoninėje; gimdymo pagalbą nario žmonai ir pašalpą mirusiam šeimos nariui palaidoti.

L.k. narius aptarnaudavo gydytojai, sudarę su l.k. sutartis. 1931–33 vyko kova tarp gydytojų draugijų ir l.k. dėl sutarčių: gydytojų draugijos reikalavo kolektyvinių, o l.k. siekė individualinių sutarčių. Gydytojų draugijų ir l.k. kovą, į kurią keliais atvejais įsikišo ir karo komendantai, laimėjo l.k. Kai kuriais atvejais apdraustieji galėjo kreiptis ir į ne l.k. gydytojus ir gydymo įstaigas, nenustodami l.k. teikiamų lengvatų.

L.k. steigė ir savo gydymo institucijas. Kauno miesto ir apskrities l.k. pvz. 1939 Birštone įrengė 88 lovų sanatoriją.

1931 Lietuva ratifikavo tarptautinę Konvenciją draudimo ligoje pramonės, prekybos ir namų ruošos darbininkų, sudarytą Ženevoje 1927. Bolševikai, okupavę Lietuvą 1940, nepriklausomos Lietuvos l.k. ir visą ligos draudimo sistemą likvidavo.

L.k. spaudos organu iš pradžių buvo Darbo Sveikata (ėjusi jau 1929), o nuo 1934 pradžios Sveikata ir Darbas.

M. Teichmann, Die Grundlagen der dtsch. privaten Krankenversicherung 1937; *A. Balzer und A. Schneider,* Leitfaden der privaten Krankenversicherung 1950–54; Lietuvos Ligonių kasų 1929–1934 metraštis 1936; Medicina (žurnalas) 1929–40.

J.Ppl.

Ligonių Kasos Narys Telšiuose 1933 II 1 pasirodęs ir netrukus sustojęs socialinės politikos ir draudimo dvisavaitinis laikraštis. Red. J. Glušauskas; leidėju rašėsi M. Gedvilas, faktiškai leido Telšių apygardos ligonių kasos keletas tarnautojų.

Ligonių Prietelius dr. Ad. Richter firmos leistas 1878–97 kasmetinis medicinos metraštukas, kur, be vaistų reklamos, buvo dar medicinos patarimų, kartais ir menkos beletristikos. L.P. redagavo E. Gisevius, vėliau kiti iš Litauische-Literarische Gesellschaft. Jis buvo spausdintas gotiškais rašmenimis, bet platinamas ir D. Lietuvo-

je bei JAV, kur pradėtas spausdinti lotyniškais rašmenimis, vėliau virtęs Inkaro kalendoriumi su menka beletristika ir ėjęs Brooklyne dar 1929.

K. Grinius, Atsiminimai I, 87.

Ligotņu Jėkabs (Jėkabs Roze; g. 1874) latvių rašytojas ir žurnalistas. L. poezija paprasta, nuoširdi, įtakota latvių ir rusų poetų. Scenos veikalai stiprioj R. Blaumanio įtakoj. Rašė daug literatūros kritikos klausimais, griežtai kovodamas prieš dekadentizmą. Yra išleidęs visą eilę vadovėlių. 1941 deportuotas į Sov. Rusiją.

Lygstamas sąlyginis, neabsoliutus, reliatyvus.

Lygtinis nuteisimas yra nuteisimas, nuo bausmės sąlygiškai atleidžiant. Lietuvoje veikęs BS buvo žymiai patobulintas 1928, įvedant modernius nuostatus (Vyr. Žinios 1928, 284 nr.). Piniginė bauda, areštas, atidavimas į drausmės auklėjamąją įstaigą ir paprastas kalėjimas galėjo būti teismo sprendimu lygtinai atleistas tiems, kurie dėl savo asmens ar būdo savybių arba dėl nusikalstamojo darbo rūšies ir jo motyvų bei aplinkybių duodavo vilties, kad ateityje ‚dorai gyvens ir nenusikals'. Teismas šiuo atveju galėjo lygtinai netaikinti teisių atėmimo ar susiaurinimo. Lygtinai atleisdamas bausmę, teismas kartu nustatydavo ir bandomąjį laiką, nuo 1 ligi 5 m. Bandomuoju laiku nubaustajam galėjo būti uždėta globa ir nustatyti gyvenamosios vietos ir gyvenimo būdo suvaržymai. L.n. buvo netaikomas byloms, keliamoms nukentėjusių asmeniškais skundais, jei jie nesutinka su lygtiniu baudimu. Taip pat l.n. buvo netaikomas asmeniui, jau kartą baustam didesne bausme negu 3 mėn. arešto ar kalėjimo bausme ir, jei nuo bausmės atlikimo, dovanojimo ar atleidimo nėra praėję 5 m., jei buvo baustas už nusižengimą ar šiaip nusikaltimą, ir 10 m., jei baustas už didįjį nusikaltimą. Teismas bandomąjį laiką nutraukia ir įsako bausmę tuoj vykdyti, kai lygtinai nubaustasis baudžiamas sunkiau negu 3 mėn. arešto ar kalėjimu už nusikalstamą veiksmą bandomuoju laiku, o taip pat ir tuo atveju, kai lygtinai nubaustasis nesilaiko nustatytų sąlygų. Jei bandomasis laikas nenutraukiamas, tai jam pasibaigus, teismo sprendimas, kiek jis liečia bausmę, teisių atėmimą, susiaurinimą ar suvaržymą, laikomas nesamu. Lygtinai nubaustasis įrašomas į teisingumo m-jos vedamą nubaustųjų registrą tik tada, kai įsakoma vykdyti sprendimą. Teismas buvo įpareigotas sekti lygtinai nubaustojo elgesį, pasiteiraujant apie tai nerečiau, kaip kas pusmetis. Humanistiniu visuomeninės rehabilitacijos (turinčios būti kiekvieno baudžiamojo įstatymo tikslu) žvilgiu l.n. nuostatai yra labai reikšmingi, nes l.n. eilei asmenų suteikia galimybę pasitaisyti, paliekant laisvais ir naudingais visuomenės nariais.

B.M.

Lygtis matematinis ryšys tarp nežinomųjų ir duotų žinomųjų dydžių, dviejų reiškinių lygybė, galiojanti tik tam tikroms nežinomojo dydžio reikšmėms (žr. Lyginys). Išspręsti duotąją l. reiškia surasti nežinomąjį dydį, kuris tinka l. Gautos nežinomojo dydžio reikšmės vadinamos l. šaknimis, arba sprendiniais.

Kai ryšys tarp nežinomojo ir žinomų dydžių išreiškiamas algebros veiksmų pagalba, tada turime algebrinę l. Paprasčiausias tokios l. pavyzdys yra n-to laipsnio polinomas, prilygintas nuliui. Ketvirto laipsnio polinominė l., arba

$$ax^4+bx^3+cx^2+dx+e=0,$$

turi 4 šaknis, kurias galima nustatyti, kai žinomos a, b, c, d ir e dydžių reikšmės. Niels Abel 1826 įrodė, kad 5-to ir aukštesnio laipsnio polinominės l. sprendinių, apskritai, negalima rasti. Tokią l. galima išspręsti tik atskirais atvejais arba apytiksliai apskaičiuoti realias l. šaknis.

Priklausomai nuo nežinomojo dydžio padėties matematinių veiksmų atžvilgiu l. gali būti: 1. algebrinė—racionalinė arba irracionalinė, 2. transcendentinė — rodiklinė, logaritminė, trigonometrinė, hiperbolinė; pvz. lygtis $a\sin x+b=0$ yra trigonometrinė.

Kai duoti du nežinomi dydžiai, reikia dviejų l. tiems dydžiams nustatyti. Tada sprendžiame dviejų l. sistemą. Panašiai nagrinėjama n lygčių sistema su n nežinomais dydžiais.

Jeigu l. nežinomieji dydžiai yra funkcijos ir argumento diferencialai (žr. Diferencialinis skaičiavimas), tada gauname diferencialinę l. Paprastų ir dalinių diferencialinių l. teorija yra diferencialinio ir integralinio skaičiavimo tąsa. *J.Vlk.*

Ligue des nationalités allogènes de Russie žr. Rusijos kitataučių sąjunga.

Ligue pour la Défense des Droits de l' Homme et du Citoyen žr. Žmogaus ir piliečio teisės.

Ligugé (sen. Lucoteiacus) seniausias žinomas Prancūzijoje vienuolynas, 7 km nuo Poitiers, įkurtas šv. Martyno iš Tours 360. Merovingų ir karolingų laikais L. buvo įžymus religinis ir kultūrinis židinys, IX a. normanų sunaikintas ir po to daug kartų nukentėjęs arba visai sugriautas karų metu. Visą laiką buvęs benediktinų vienuolynas, 1607 atiteko Poitiers jėzuitų kolegijai, 1762 perėjo valstybės nuosavybėn ir 1790 buvo parduotas. 1852 jį atpirko vysk. L. Pie ir 1853 pavedė benediktinams. 1901 įstatymu ištremtieji vienuoliai 1902 persikėlė į Chevetogne (Belgijoje). 1923 vėl grįžo į L. Leidžia Revue Mabillon ir Archives de la France Monastiques.

F. Chamard, St. Martin et son monastère de L. 1873; *P. de Monsabert,* L. 1929. *A.Lm.*

Ligula (Ligula intestinalis) kaspinuočių klasės Cestoda poklasio parazitas, maždaug 1 m ilgio, parazituoja vandeninių ir balų paukščių žarnyne. Pirmieji tarpiniai l. šeimininkai yra vėžiagyviai diaptomai, antrieji — įvairios gėlųjų vandenų žuvys. L. daro didelę žalą žuvims.

Ligularia sibirica žr. Liežuvė sibirinė.

Lyguma įvairaus ploto dydžio ir aukščio nuo jūros lygio lygus arba mažai kauburiuotas žemės paviršiaus plotas. L. yra įvairių rūšių savo kilme, bet didžiausios, pastoviausios ir vienodžiausio reljefo yra erozijos bazės l. Pajūriuose jos sudaro plačias žemumų zonas, kurios ties didžiųjų upių deltomis giliai įsikiša į žemyną, pvz. v. Provanso ir Languedoko l. Prancūzijoj, Meksikos įlankos l., kurios tęsinį sudaro Mississippi l. Kita šio tipo l. rūšis yra vidujinės l., pvz. Panomijos, kitaip Vengrijos l., susidariusi buvusio didžiulio ežero vietoje. Iš kitų l. tipų dažniau pasitaiko tarpukalnių l., turinčios gana aiškų, išilginį nuolydį ir įgaubtą skersinį profilį, netaisyklingai išbanguotą sąnašų krūvų. Tai didieji, atvirieji kalnų slėniai. Priešk a l n i n ė s l. susidariusios nuožulnių paviršių pavidalo kalnynų papėdėse; jų nuolydis gali būti ligi 5‰. Joms būdingos yra terasos, atsiradusios keičiantis erozijos ir akumuliacijos bazėms.

Lietuvos ir kitų Pabaltijo kraštų, kurių žemės paviršių suformavo ledynai ir po jų aliuviniai veiksniai, l. galima suskirstyti į kelias rūšis. 1. Moreninės l., susidariusios buvusio ledyno apačioje (dugne). Tai mūsų krašte plačiai paplitusios apatinės, arba kitaip tariant, dugninės morenos, sudarančios apylygius priemolių ir priesmėlių su akmeniukais dirvožemius. Kai kur jos yra visai lygios, o kitur lengvai banguotos (ligi 4 m). Jos yra įvairiame aukštyje: v. Lietuvoje 30–40 m nuo j.l., Sūduvos š. daly ir Kauno apylinkėse 60–70 m, vidurio Lietuvoje 60–80 m, o pajūry jos visai žemos. Tačiau r. Lietuvoje jos žymiai aukštesnės: Vilniaus apylinkėse apie 140 m, o Ašmenos srity 180–240 m. Apskritai, moreninės l. vyrauja Lietuvos šiaurėje, viduryje ir vakaruose. Dideliuose š. Lietuvos plotuose ir kai kur vidurio Lietuvoje, pvz. tarp Žeimio ir Vandžiogalos, jos yra tiek lygios, kad manytina, jog jų paviršiuje buvusius nelygumus, ledynui nutirpus, bus nulyginusios plūdusio vandens masės. Tokios ‚išlygintosios' l. vadinamos erozinėmis moreninėmis lygumomis. Kai kur moreninių l. priemoliai, kurie Lietuvoje yra 2–15 m storio, yra apnešti samploviniu smėliu, pvz. Eišiškių, Priekulės, Šalčininkų apylinkėse. 2. Ežerinės kilmės arba kitaip limnoglacialinės l., susidariusios ledynams tirpstant užtvenktuose dideliuose ežeruose, į kuriuos tekėdamas ledyno (ir atmosferos kritulių) vanduo suplovė smėlio ir molio sluoksnius. Ledynams nutirpus ir vandeniui nutekėjus, buv. ežerų vietose pasiliko šios suplautinės lygumos. Būdingos šios rūšies lygumoms yra varvos (žr.). Didžiausias toks tvenktinis ledynlaikio ež. Lietuvoje yra buvęs plote tarp Seredžiaus, Viduklės, Skaudvilės, Tauragės, Šilutės, Jurbarko, o į pietus nuo Nemuno apėmęs beveik visą š. Sūduvą nuo Zapyškio, pro Veiverius, Ąžuolų Būdą ligi Kybartų. Vienur šios l. paviršiuje vyrauja smėliai, pvz. Zapyškio–Lekėčių srity, o kitur priemoliai, sudarydami derlingas dirvas. Tauragės apylinkėje šių suplautų molingų sluoksnių storis yra ligi 15 m, o tarp Jurbarko ir Viešvilės molingi sluoksniai apdengti smulkiu smėliu. Kitos didelės limnoglacialinės lygumos yra Gelvonų–Jonavos–Kauno–Rumšiškių rajone, į vakarus nuo Paparčių Vievio srity, Pasvalio–Saločių rajone, Kamajų–Dusetų, Tverečiaus apylinkėse ir kt. Prie šio tipo l. reikia priskirti ir organinės kilmės l. — durpynus bei pelkynus, susidariusius užakusių ežerų vietose. Tai limnoaliuvinės l. Jų Lietuvoje yra daugybė įvairiausio dydžio, iš kurių didžiausios yra šios: Didysis Tyrulis, Aukštumalų pelkė, Kamanos, Ežerėtis ir kt. Kai kurios šios

rūšies l. galima nusausinti ir paversti dirbamais laukais, kitos yra naudojamos kaip durpynai. 3. Fluvioglacialinės l. sudarytos iš smėlių, kuriuos suplovė nuo paskutiniojo tirpusio ledyno tekėjęs vanduo ir jais ne tik pripildęs duburius ir klonius, bet apdengęs ir aukštesniąsias vietas. Kitaip šias l. galima vadinti smėlynų lygumomis. Jos apima didelius plotus r. ir r. pietų Lietuvoje ir galima suskirstyti į šias dalis: Kapčiamiesčio–Druskininkų–Varėnos–Rūdninkų, Nemenčinės–Mickūnų ir Ignalinos–Švenčionėlių–Pabradės. Tai nederlingiausių dirvožemių plotai, tinką pušynams.

V. Čepulytė, Lietuvos žemės paviršius 1957. *A.B.*

Lygumaĩ (ir Lýgumai) Šiaulių aps. mstl. ir buv. valsčiaus centras, sovietinėj okupacijoj Pakruojo rajono; 27 km į š.r. nuo Šiaulių, tarp Pakruojo ir Meškuičių; 1940 buvo apie 1000 gyv. drauge su gretimu L. dvaro centru (1923 miestelyje buvo 753 ir dvare 124). Nepriklausomybės metu L. buvo valsčiaus savivaldybės įstaiga, pradžios mokykla, didelė garinė pieninė, kooperatyvas, kelios krautuvės, pašto įstaiga, policijos nuovada; sveikatos punktas, vaistinė, gydytojas, akušerė; garinis malūnas, elektros jėgainė, vilnų karšimo ir verpimo įmonė, mezgykla ir kelios kitos amatų verslamonės. Buvo ir L. girininkija, bet jos būstinė buvo Pakruojo valsčiuje. L. ir Sereikių k. pavasarininkai turėjo knygynėlį su apie 1000 knygų. Miestelio aikštėje, priešais bažnyčią, pastatytas Vytauto D. paminklas (G. Bagdonavičiaus projektas) ir dailus pavasarininkų kryžius, o pati aikštė apsodinta liepomis ir pavadinta Nepriklausomybės aikšte. Valsčiaus savivaldybės įstaiga perkelta iš Sereikių k., kur carinės Rusijos laikais buvo vls. centras (1863 V 17 sukilėliai sunaikino valsčiaus bylas). Pradžios mokykla miestely pastatyta taip pat tik nepriklausomybę atgavus (Valančiaus laikais L. veikė mokykla; Muravjovas, patyręs, kad mokykla yra prižiūrima kunigų, 1864 II 23 pareikalavo, kad Vilniaus aps. mokslo globėjas tokios mokyklos netoleruotų; mokykla, matyt, buvo uždaryta). 1933 IV 13 gaisras sunaikino didesnę miestelio dalį — jo centrą, kuris buvo iš naujo suplanuotas ir netrukus atsistatė.

L. vardas kilęs nuo žemės lygumų, kuriomis pasižymi šios vietovės apylinkės. Miesteliui pradžią davė L. dvaras. Jau

Senoji Lygumų bažnyčia (1791–1908)

1436 čia buvęs dvaro išlaikomas kunigas (pagal elenchą, tais metais buvusi pastatyta ir bažnyčia). Vilniaus vysk. Jono iš Lietuvos kunigaikščių giminės raginamas, 1524 (ar 1526) dvaro savininkas L. Viekavičius ant Kruojos upės kranto pastatydino medinę Švč. Trejybės vardo bažnyčią ir jai išlaikyti paskyrė Šantauskų palivarką, 3 Ruslių k. ūkius po valaką ir 2 L. ūkius po pusę valako žemės, 2 atskirus sklypus ir smuklę. Atiduotieji ūkininkai turėjo klebonui dirbti dvi dienas savaitėje ir mokėti duoklę. Šią donaciją patvirtino 1526 XI 7 Žygimantas Senasis. 1614 Upytės teismas atėmė iš parapijos Lypšiškių dv. (buv. Šantauskų palivarką), bet už tai priskyrė iš L. dvaro 5 valakus ir 16 margų žemės. Taip buvo ligi 1806, kai L. dvarą įsigijęs Pranas Bouffalas (žmonių vadintas Bukvalu) atėmė parapijos žemes, o vieton jų davė nenaudingų pelkynų (prieš tai Augustas II L. dv. buvo atidavęs Čapskiui). Klebonas Felicijonas Lukaševičius pradėjo Upytės teisme bylą, kuri pasibaigė 1814 parapijos laimėjimu: Bouffalas turėjo sumokėti teismo išlaidas ir 7000 auksinų. Bylą parapija laimėjo ir 1819 Vilniaus apeliaciniame teisme. Dėl šių bylų parapiečiai baudžiauninkai labai nekentė dvarininko, o jam mirus pasklido gandai, kad jis naktimis bažnyčioje vaidenąsis: užsidegąs žvakes ir laikąs mišias. Vaidenimosi gandai tiek buvo įgąsdinę parapiečius, kad jie lavoną išėmė iš kapų koplyčios rūsio ir palaidojo dvaro miške, iš kur jis daugiau ‚nebegrįždavęs'. 1842 rusų administracija

parapijai paliko tik 33 dešimtines žemės, bet klebonas kun. J. Beniusevičius nupirko 6 valakus gerų ganyklų ir 1853 padovanojo parapijai. Tuo būdu ligi sovietinės okupacijos (1940) L. parapija turėjo 93 ha geros žemės ir buvo viena turtingiausių Lietuvoje.

1791 klebonas kun. Kristupas Volfas pastatydino naują medinę bžn. (16 sieksnių ilgio, 7,5 sieksnių pločio), kuri išsilaikė ligi 1908, kai buvo klebono kun. Jurgio Rupkos pastangomis 1907–14 pastatydinta nauja mūrinė gotikos bžn., 23 sieksnių ilgio ir 16 pločio, kainavusi parapijai 80.000 rublių. Ją konsekravo 1915 vysk. Pr. Karevičius. Nepriklausomybės metu bažnyčioje įtaisyti už 30.000 lt. 3 dideli varpai: 1079 kg, 640 kg ir 320 kg. 1936 bažnyčios vidų parapiečių lėšomis išpuošė kleb. kun. P. Svilas. 1940 buvo 4136 parapiečiai. Koplyčios buvo Sereikiuose ir L. parapijos kapinėse. Prie bažnyčios XVII a. buvo įkurta altarija. Jai 1760 kun. S. Bukauskas padovanojo 2,5 dešimtinių pievos, už kurią per metus altarista turi atlaikyti donatoriaus intencija 12 mišių. Be to, altarija turėjo degtinės varyklą. 1846 pastatyta nauja altarija, kuri 1925 statant šventoriaus mūrą buvo nugriauta ir kitur pastatyta nauja. Ligi sovietinės okupacijos altarija turėjo 4 ha derlingos žemės, 2,5 ha pievos (už kurią būdavo laikoma 12 mišių), 2 ha miško ir daržą su pavyzdiniu sodu.

Lygumų bažnyčia

L. dvaras po Bouffalų priklausė Rimkevičiams, kurių Feliksas Rimkevičius buvo įtaisęs bravorą; 1863 dvarą nupirko Rennenkampfas.

Iš L. parapijos yra kilę: JAV lietuvių visuomeninkas kun. J. Misius, gyd. Ed. Mekys, muzikas J. Gaubas, mkt. Ant. Klupšas, caro laikų tremtinys dėl lietuvių vaikų slapto mokymo L. Daukša, o kautynėse su bermontininkais arti Šiaulių 1919 žuvo partizanas mkt. St. Kelpšas.

Kun. J. Rupka, Lygumų bažnyčia 1914; *Kun. P. Svilas,* Lygumai 1937; Słownik Geograficzny V, 1884; Elenchas 1940; *V. Trinka,* Kai valgė ponų duoną, iš baudžiavos gadynės Lygumų vls. (Gimtasai Kraštas 1940 nr. 3–4). *A.B.*

2. Kaimas Salako par., Zarasų aps. Aleksandravičiaus 1825 pastatyta akmeninė Švč. Mergelės Marijos vardo koplyčia.

Liguori Alfonso Maria de (1696–1787) šventasis (VIII 2), Bažnyčios daktaras. Gimė Marianella mstl., netoli Neapolio. Iš pradžių baigė teisę ir advokatavo, bet vėliau įsišventė kunigu. 1732 įkūrė redemptoristų (žr.) ordiną. 1765–75 S. Agata dei Goti vyskupas (atsisakė dėl sveikatos). Vienas didžiausių XVIII a. kazuistinės moralės atstovų, laikęsis probabilizmo (žr.) ir jį gynęs veikalu De uso moderato opinionis probabilis. Žymiausias veikalas Theologia Moralis 4 tomais naujai išl. 1905–12. Asketiniai jo raštai Opere aschetici leidžiami Romoj nuo 1933. 1839 kanonizuotas šventuoju, 1871 paskelbtas Bažnyčios daktaru.

L. yra plačiai verstas lietuvių kalbon (dar spaudos draudimo metais): Ziegorius mūkos Viešpaties arba Apmislijimas kentėjimų Jėzaus Kristaus 1874 (M. Sederavičiaus leidinys, taisytas J. Antanavičiaus); Išganingi dūmojimai apie sopulius Motinos Švenčiausios (J. Antanavičiaus ir M. Sederavičiaus vert., ištisa eilė leidimų nuo 1878 ligi 1906); Prisigatavojimas ant smerčio 1888 (²1901); Apie maldą kaip raktą į dangų 1891 (T. Žilinsko vert., keli leidimai); Aplankymai Švč. Sakramento ir Švč. Panos Marijos 1901 (P. Saurusaičio vert.); Marija 1907 (J. Baltrušaičio vert.); Viešpaties Jėzaus Kristaus kančios istori-

ja 1907 (J. Baltrušaičio vert.); Vienuolinė luoma 1907 (P. Saurusaičio vert.); Apie Dievo meilę 1908 (J. Baltrušaičio vert.); Kristaus sužieduotinei dvasiškas maistas 1905–08 (P. Dogelio vert.; naujas pranciškonų vertimas 1937-38); Pasiruošimas mirčiai 1938 (K. Juodžio vert.); Kasdien su Jėzumi ir Marija 1939 (kun. K. Zajančkausko, M.I.C., vert.).

Biografijos: *K. Dilgsgron* 1887 (vok.); *Pichler* 1922 (vok.); *G. Getto* 1946 (itališkai).

Ligurai pirmykščiai Ispanijos, p. ir v. Prancūzijos, p. Šveicarijos, š. Italijos, Korsikos gyventojai, kurie nuo V a. pr. Kr. keltų ir Italijos etruskų buvo nustumti prie Genujos įlankos pajūrio srities. L. šaknų iš dalies ieškoma V. Europos senojo akmens amžiaus kultūroje. Ši neindoeuropietiškos kilmės tautinė grupė po ledynų užėmė sritis į v. nuo Alpių ir išplito P. Vokietijoje iki Maino ir Reino. Rasiškai l. priklausė vidužemiečiams (mediteranams). Naujajame akmens amžiuje l. pasistūmėjo net iki V. Vokietijos. Apie 700 pr. Kr. jie užėmė didelius plotus nuo Cevenų (žr.) kalnų P. Prancūzijoje iki vidurinės Pado (Po) žemumos ir šiaurėje iki Ronės ir Reino aukštupio. Nuo V a. pr. Kr. l., kaip ir iberai (žr.), Pado baseine susimaišė su keltais. Nuo III a. pr. Kr. l. kraštą pamažu užėmė romėnai. Kovodami su l., maždaug nuo 240 pr. Kr., romėnai l.-etruskų pasienyje įkūrė savo koloniją Luna 177 pr. Kr., o 123 romėnai nugalėjo stiprią l. kiltį salijus, arba saluvijus, ir jų šaly pastatė tvirtovę Aquae Sextiae (Aix). Galutinai l. užkariavo tik Augustas, 25 pr. Kr. nugalėdamas salijus, kurių žemėje įkūrė koloniją Augusta Praetoria (Aosta), taurinų srityje — Augusta Taurinorum (Turinas). L. buvo atsparūs, mažo ūgio kalnų gyventojai. Dėl žemės neturtingumo jie tegalėjo eksportuoti miško medžiagą.

L. kalba težinoma iš antikinių rašytojų perteiktų negausių žodžių ir gan gausių geografinių vardų galūnėmis -asco ir -asca. Pagal vietovardžius pirmykščių l. kalbinė sritis apėmė Po upės vakarinę sritį ir Prancūzijos pietryčius tarp Ronos ir Alpių. Dalis žinomų l. kalbos paminklų rodo indoeuropiečių savybes, tačiau ne italikų ir ne keltų, kita dalis — visai svetima. Matyt, pirmykščiai neindoeuropiečiai l. buvo sumišę su indoeuropiečiais. Vad. Leponto įrašų Tesine kalba yra keltiška su nežymia l. priemaiša (Leponto įrašų tekstas ir vok. vertimas: Howald-Meyer, Röm. Schweiz 1941).

R. S. Conway, The Prae-Italic Dialects of Italy 1933; *O. Marti,* Die Völker West- und Mitteleuropas im Altertum 1947; *F. Altheim,* Geschichte der lat. Sprache 1951. *A.Rkš. ir J.P.*

Ligurija Italijos š.v. provincija prie L įlankos; 5399 km², 1.557.833 gyv. (1951). L. yra viena gražiausių Italijos dalių su pajūriu nuo Prancūzijos sienos ligi anapus La Spezia. Jos centre yra Genuja, abiem jos pusėmis daug žymių pajūrio kurortų, iš kurių garsiausi: San Remo, Imperia, Rapallo ir Sestri Levante. Tai itališkoji Riviera su švelniu klimatu ir gražia gamta. Prie pat pajūrio prieina Alpės ir Apeninų kalnai.

Lygus tokio pat ilgumo, didumo ir pn., nei daugiau nei mažiau už kitą. Geometrijoje — lygiašonis trikampis, kurio dvi kraštinės l., lygiakraštis trikampis, kurio visos kraštinės l., lygiaplotės figūros, kurių plotai l.

Ligustras (Ligustrum) alyvmedinių (Oleaceae) šeimos krūmas bei nedidelis medis. Lapai gražaus žalumo, kai kurių amžinai žaliuoja. Žiedai balti, gelsvi, kvapūs, varpiškų šluotelių žiedynais. Vaisius — žirnio didumo juoda, melsva uoga. Arti 35

Ligustras paprastasis

skirčių. L. paprastasis (L. vulgare), iki 3–4 m aukščio krūmas, P. Europos ir Š. Afrikos čiabuvis. Lietuvoje dekoratyvinis. Jo esama įvairių veislių, pvz. var. glaucum albo marginatum melsvai žaliais lapais, baltais pakraščiais, var. Italica amžinai žaliuojančiais lapais, var. aureum geltonais lapais ir kt. JAV savaiminis L. ovalifolium (vad. California privet) yra iki 4 m aukščio krūmas. Daugumas l. auga Tolimuosiuose Rytuose (Kinijoje, Japonijojoe). Jų tarpe yra L. Ibota var. Regelianum, L. lucidum, iki 7 m aukščio krūmas, Japonijos čiabuvis, L. Quihoui — Kinijos ir kt. Amerikos šiaurinėse srityse auginama L. vulgare, L. Ibota, L. ciliatum, L. Amūrense; ligi Long Island yra atsparūs L. ovalifolium, L. sinense, L. Quihoui; pietėliau auginamas L. japonicum. L. auga įvairiose dirvose ir pakenčia ūksmę. L. ovalifolium nevengia sūrių dirvožemių. L. yra dažniausias gyvatvorėms (žr.) vartojamas krūmas. Žemesnėms kerpamoms gyvatvorėms auginti krūmai geriau sodinti tankiau (25–30 cm pražangiai dviem eilėmis), aukštesnėms — rečiau (45–60 cm pražangiai dviem eilėmis). *J.Rkt.*

Lygutė (Lullula arborea L.), arba miškinis vieversys, yra vieversių šeimos (Alaudidae) paukštis. L. yra mažesnė už dirvinį vieversį, bet savo spalva į jį panaši, būtent iš viršaus rusvai pilka, išilgai tamsiau dryžėta, iš apačios palšvai balsva, gerklė ir pagurklis išmarginti pailgomis juodomis dėmėmis. Patino ir patelės spalvos labai panašios. Kūno ilgis apie 150 mm, sparnų tarpugalis apie 300 mm, svoris apie 23 g. Gyvena visoje Europoje. Lietuvoje nėra reta, bet ne visur sutinkama. L. mėgsta sausas smėlėtas dirvas, viržynus, pušynus. Todėl gausiausiai ji sutinkama pietinėje Dzūkijoje. Lietuvon atskrenda anksti, kovo mėn.; žiemoti išskrenda į pietus, iki Afrikos pakraščio, bet kai kurios žiemą praleidžia jau vidurinėje Europoje. Už kitus vieversius l. yra mažesnė, bet užtat grakštesnė, vikresnė. Jos giesmelė (liu-liu-liu...liuli-liuli-liuli) yra maloni. Vienintelė iš visos vieversių šeimos l. gieda ir naktį. Maitinasi daugiau gyvuliniu maistu, vabzdžiais, bet jo pritrūkusi imasi ir grūdų. Peri du ar, gal būt, net tris kartus per vasarą, padėdama paprastai po 3–5 kiaušinius, balsvos spalvos, išmargintus tamsiai pilkomis dėmelėmis.

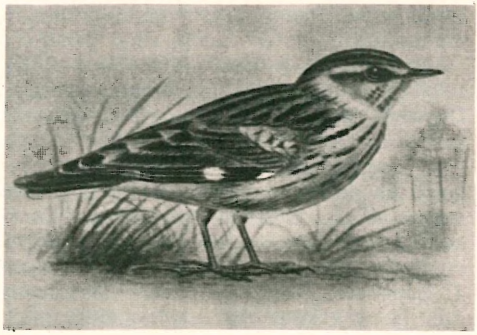

Lygutė

Jaunikliai išsirita po 13–15 dienų ir po tiek pat laiko palieka lizdą. Tą pačią vasarą patinukai jau neblogai gieda.

T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai III, 176–179.

Liimand (Liimann) Karl (g. 1906) estų dailininkas. 1933 baigė Tartų meno akademiją Pallas. Pagrindinė jo kūrybos sritis yra portretai, figūrinės kompozicijos ir peizažai. Spontaniška, bet drauge disciplinuota jo tapybos technika atspindi dabarties nepriklausomo prancūzų meno tendencijas.

Liiv 1. Jakob (1859–?) estų poetas. Ligi 1901 mokytojas ir valsčiaus sekr., vėliau laikė knygyną, 1913–19 dirbo banke, 1919–21 buvo Rakvere burmistras, 1921–26 vėl mokytojas. Nors rašė ir prozos, bet labiausiai žinomas savo lyrine poezija ir alegorinėmis pasakėčiomis bei baladėmis, kur jis išreiškė savo opoziciją Estijos rusinimui. Veikalai: poezijos rinkiniai Viru-Kannel (Viru kanklės), 3 tt., 1886–1900; J. L. kirjatööd (J. L. raštai), 2 tt., 1906–10; Lugulaulud (Baladės) 1918; Lüürilised laulud (Lyrinės poemos) 1929 ir kt. L. parašė ir apie 10 dramų.

2. Juhan (1864–1913) estų rašytojas. Baigęs gimn. Tartu, nuo 1882 buvo mokykloj padėjėju savo broliui Jakob L. (žr.). 1885–92 dirbo laikraščių redakcijose. 1894 pavasarį praleido psichiatrinėj ligoninėje, kurią paliko kaip nepagydomas ligonis, nors tarpais galėjo kurti. Mirė džiova. Prozos veikaluose — Kümme lugu (10 istorijų) 1893, Käkimäe kägu (Käkimäe gegutė) 1893, Vari (Šešėlis) 1894 ir Nõia tütar (Raganos duktė) 1895 — jis yra kaimo realizmo atstovas. 1909 išėjęs meditacijų rinkinys Elu sügavusest (Gyvenimo gelmės) liečia jo paties likimą, svarsto tautines problemas, pateikia filosofinės poezijos. Jo per 1000 eilėraščių buvo surinkta į rinkinį

Luuletused (Poemos) 1909 (papildytas leidimas 1926). *M.J.*

Liivak Eevi (g. 1924) estų smuikininkė. 1933–38 studijavo Talino konservatorijoje. Dvylikos metų grojo Čaikovskio koncertą su Talino simfoniniu orkestru. 1939–41 gilino studijas pas Ede Zathureczky Budapešto karališkoj muzikos akademijoj. 1942 dar studijavo Berlyno valstybinėje muzikos akademijoje ir gavo jos diplomą per vienerius metus. 1948 toliau studijavo pas J. Boncherit Paryžiuje. Nuo 1951 gyvena JAV. L. yra koncertavusi daugelyje kraštų. L. grojimas pasižymi švaria technika, dideliu sodriu tonu, giliu pavergiančiu temperamentu. *Iz.V.*

Lijana (prc.) augalas, lipąs bei karstąsis kitais augalais bei daiktais, siekdamas geresnių šviesos sąlygų. Medinių l. daugiausia yra tropikų miškuose, žolinių — vidutinio klimato juostoj. Kilti aukštyn l. naudojasi atitinkamais organais: a. dygliais bei šakelėmis, pvz. kai kurie erškėčiai, avietės, palmės; b. orašaknimis, pvz. gebenė (Hedera); c. ūseliais, pvz. vynuogės, pelėžirnis, ir dar taip pat vijimosi būdu (apynys, vijoklis).

Lijonas (prc. Lyon) didumo trečiasis Prancūzijos mst.; 460.748 gyv. (1946). L. yra prie Ronos ir Saonės upių santakos, vietoj, kur susikerta tolimojo susisiekimo keliai iš Alpių perėjų į Luaros upyną, ir iš Senos-Reino upynų į Viduržemio jūrą. Tuo būdu L. yra didžiausias Prancūzijos vidaus vandens kelių uostas, kurio apyvarta dar labiau padidėjo iškasus kanalą tarp Ronos ir Marselio. Be to, L. yra 7 glžk. linijų galinė stotis ir turi didelį tarptautinio susisiekimo aerodromą. Arti esantieji akmens anglies ištekliai ir Alpių upių elektros energija sudarė pagrindą išaugti į didumo antrąjį Prancūzijos pramonės centrą. Pramonės šakos: šilko verpimo ir audimo su 400 audyklų ir 900 verpyklų, įkurta XV a. italų ir pasiekusi didžiausio klestėjimo XVIII a.; po Milano, L. yra pirmasis didumu Europoje šilko (tikrojo ir dirbtinio) pramonės centras; drabužių siuvimo ir skrybėlių, chemikalų, automobilių, lėktuvų, laikrodžių, dažų, baldų, vyno, popieriaus, trąšų, plastikinių daiktų, parfumerijos ir kosmetikos dalykų ir kt. pramonė. I pas. karo metu daug pramonės įmonių buvo perkelta iš Š. Prancūzijos į L. Nuo 1916 kasmet čia vyksta III 1–15 tarptautinė pramonės paroda. Žymybės: bazilika (XIX a.), XII a. St.-Jean ir St-Martin d' Ainay bžn., XI a. stebuklavietė (koplyčia) Notre-Dame de Fourvière, arkiv. rezidencija; teatras, meno ir pramonės muziejai, valstybinis bei katalikų univ. bei kelios kitos aukštosios specialinės mokyklos.

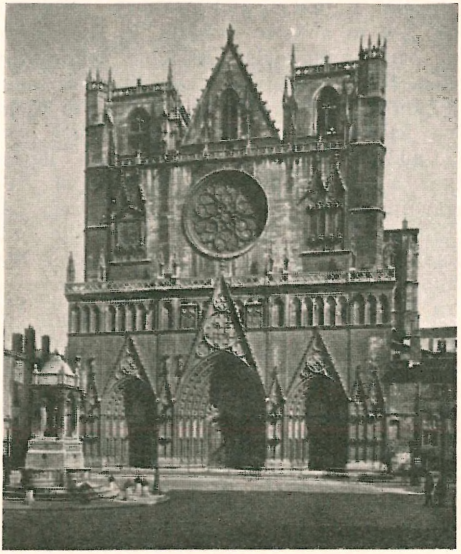

Lijono Šv. Jono katedra (XII–XV a.)

I s t o r i j a. L. išaugo iš sen. galų Lugdunum, buvusio ant Fourvière kalno, kur ligi šių dienų išlikęs senamiesčio branduolys. 43 pr. Kr. romėnai čia įkūrė savo koloniją. II a. įkurta vyskupija, kurios vyskupas Pothinus drauge su 40 kitų krikščionių 177–178 mirė kankinių mirtimi. Jie Bažnyčios istorijoj žinomi kaip L. k a n k i n i a i. V a. Burgundijos sostinė, 532 užimtas frankų, nuo 1033 Šv. Romos Imperijos laisvas mst., 1312 atiteko Prancūzijai, 1560 įvesta reformacija. Didžiosios prancūzų revoliucijos metu pasipriešino jakobinų terorui, ir užtat 1793 L. buvo nugiljotinuota 6000 žmonių. Šilko audėjai bandė sukilti 1831, 1834 ir 1849, bet šie socialiniai-politiniai sąjūdžiai buvo numalšinti jėga. L. yra vienas pirmųjų pasauly miestų, kuriame jau XIX a. pastatytos, valstybei remiant, pigiųjų darbininkų butų kolonijos (La Guillotière). Švč. Širdies pranciškonių vienuolyne (viename L. priemiesty) yra nuo 1925 atvykusių lietuvaičių. 1957 jų buvo apie 20.

P. Wulleumier, Lyon 1953. *A.B.*

L. susirinkimai (visuotiniai) buvo du: I L.s. (XIII visuotinis) 1245 VI 28 — VII 17, sušauktas pop. Inocento IV išspręsti nesutarimams tarp popiežiaus ir imp. Fridricho II. Susirinkimas apkaltino imperatorių kaip Bažnyčios žemių užgrobėją ir saracėnų globėją, linkusį į ereziją, išskyrė iš Bažnyčios ir pašalino nuo imperatoriaus sosto. Be to, buvo aptarti Šv. Žemės ir gynimosi nuo totorių reikalai. Padėčiai Europos rytuose ir Azijoje ištirti ir gynimuisi organizuoti buvo pasiųstas pranciškonas Jonas iš Piano di Carpine, kuris pasiekė net Karakurumą, totorių D. Chano buveinę. Su šiuo gynybos planu turi ryšių taip pat Mindaugo (žr.) krikštas (1251) ir jo bei Volinijos Danieliaus (žr.) karalium vainikavimas (1253).

Mansi, Concilia XXIII. 605–648; *A. Fliche-V. Martin,* Histoire de l'Église X 1950.

II L.s. (XIV visuotinis) 1274 V 7 — VII 17, sušauktas Grigaliaus X. Jo tikslas buvo trejopas: graikų ir lotynų bažnyčių unija, Kryžiaus žygis į Šv. Žemę ir dvasininkų reforma. Dalyvavo apie 500 vyskupų ir 1000 kitų prelatų, jų tarpe šv. Bonaventūra (mirė susirinkimo metu VII 15), šv. Albertas D., šv. Pilypas Benizi. Šv. Tomas Akvinietis mirė III 7 bevažiuodamas į L. Graikų atstovai, audrų ištikti, tegalėjo atvykti tik VI 24; jie atsivežė imp. Mykolo Paleologo ir vyskupų pasirašytą Romos Bažnyčios tikėjimo išpažinimą (su žodžiu Filioque). Unija buvo sudaryta be didelių sunkumų. VI sesijoje priimtas dogmatinis paaiškinimas apie Šv. Dvasios iš Tėvo ir Sūnaus išėjimą (Denzinger, nr. 460). Iš 31 dekreto ypač paminėtinas nutarimas pop. rinkti konklavoje (žr.). Trejopas susirinkimo tikslas tebuvo iš dalies pasiektas. Unija su graikais, sudaryta verčiant politinėms aplinkybėms, neįsišaknijo ir, nepraėjus nė 10 metų, iširo (1281 X 18 pop. Martynas IV ekskomunikavo imp. Mykolą Paleologą). Kryžiaus žygis, jau pradėtas organizuoti, neįvyko. Dvasininkų reforma buvo tik paviršutinė. Dėl to negalima kaltinti Grigalių X, kuris sukvietė susirinkimą. Kaltė krinta ant laiko aplinkybių, nepramatytų įvykių ir iš dalies ant vėlesnių pop., neapdairiai stačiusių graikams perdėtus reikalavimus.

F. Vernet ir V. Grumel, in: Dict. Théol. Cath. IX, 1374–1410. *P.Rbk.*

Likanderis Antanas (1880 Rusijoj—1953 III 16 Čikagoje) operos solistas, dainavimo pedagogas. Baigė Petrapilio konservatoriją. Prasidėjus Rusijoj revoliucijai, kovojo prieš bolševikus; vėliau atsidūrė Sibire, kur iki 1924 dainavo operos teatre Novy Sad. Atvažiavęs Lietuvon ir apsigyvenęs Kaune, debiutavo operoje, įsteigė dainavimo studiją, rengė koncertus. 1944 pasitraukė į Vokietiją. Gyvendamas Unterlenningeno stovykloje, talkino Čiurlionio ansambliui. 1949 atvyko į JAV ir apsigyveno Čikagoj; buvo suorganizavęs dainavimo studiją. L. paruošė nemažą būrį gerų dainininkų. *J.Ž.*

Likantropija, arba likomanija (gr.), liguista būsena, kurioje žmogus tiki esąs vilku.

Likaonija senovės M. Azijos sritis tarp Galatijos (iš šiaurės), Cilicijos (iš pietų), Frigijos (iš vakarų) ir Kapadokijos (iš rytų). Pirmą kartą L. minima, kai kraštą plėšė persų Kiro kariuomenė. Romėnai ją buvo padaliję tarp Galatijos ir Kapadokijos. Gyventojai pasižymėjo plėšikavimu. Svarbiausi miestai buvo Ikonija, Laodikėja, Derbė, Antiokija. L. pirmoji iš M. Azijos kraštų priėmė krikščionybę. Ją lankė šv. Povilas su Barnabu (Apd. 14).

Likėnai (kitaip vadinama Smardonė) dumblo vonių ir mineralinio vandens kurortas Pabiržės vls., Biržų aps., apie 2 km nuo Pabiržės ir 10 km į v. nuo Biržų, buv. L. dvaro (1923 buvo 105 gyv., o gretimame L. kaime 155 gyv.) laukuose, Smardonės (Tatulos, Mūšos, Lielupės) baseine. Du mineraliniai šaltiniai teka į Smardonės upelį. Vanduo sunkiasi iš dolomitinio gipso

Likėnų šaltiniai Nuotrauka *A. Bendoriaus*

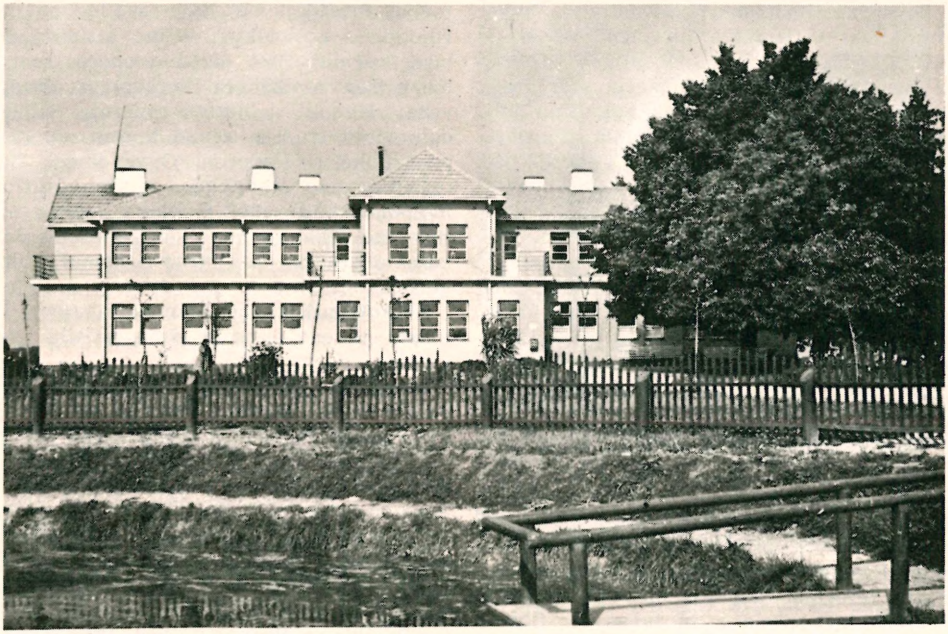

Likėnų gydyklos rūmai

klodų Tatulos baseine. Šaltinių debitas, prof. S. Kolupailos matuotas 1931–36, buvo 136–318 l/sek. Viena versmė duoda 13 mil. litrų vandens, antra — 9 mil. Vanduo turtingas kalcijaus sulfato, pastovios 7°C temperatūros. Netoli šaltinių yra 6 ha balneologinio dumblo plotas (durpynėlis). L. versmių vanduo gydymui buvo naudojamas nuo seniai: yra apie tai žinių iš 1587 Vilniaus centriniame archyve išlikusio dokumento. 1890 L. vandenį tyrė Rygos politechnikos instituto laboratorija gyd. Kudakausko rūpesčiu, kuris buvo įrengęs gydyklą (1890 gydėsi 168 ligonys), vėliau sudegusią. Po I pas. karo dr. J. Šliūpas su kitais nesėkmingai bandė kurorto statymui organizuoti Sveikatos versmės akc. bvę. L. dvarą 1925 parceliuojant, specialiai buvo išskirtas 40 ha plotas su šaltiniais, 1932 perduotas Pabiržės vls. savivaldybei. Kelis kartus tirta L. šaltinių vandens sudėtis (Medicina 1925, 777–778 ir 1933, 501–505) ir nutarta statyti kurortą. Buvo manyta, kad L. šaltinių vanduo turi aktingų sieros junginių (sieros vandenilio) ir kad iš to vandens gali būti gaminamos gydomosios sieros vonios. Taip manant, buvo pradėta ir gydyklos statyba. Tačiau ekspertų komisija, vadovaujama dr. B. Matulionio ir dalyvaujant inž. chemikui A. Juozapavičiui, vietoje vandenį ištyrusi, rado, kad vandenyje nėra nė pėdsako aktyvių sieros junginių. Paaiškėjo, kad prie šaltinių jaučiamas sieros vandenilio kvapas, dėl kurio ši vieta nuo seniai buvo gavusi Smardonės vardą, atsiranda vėliau, kai šaltinių vandens neaktyvius sieros junginius — sulfatus bakterijos pradeda skaldyti. Tuo remdamasi komisija pasiūlė pakeisti statybos planus ir įrengti ne mineralinių sieros vandenų, bet dumblo vonių gydyklą, nes aplink šaltinius esąs 6 ha durpynas, permirkęs šaltinių vandeniu su sulfatais, kurių dalis biologinių procesų dėka virsta aktyviais sulfitais, gali teikti vertingos medžiagos dumblo vonioms. Komisijos pasiūlymas buvo priimtas ir gydyklos statyba atitinkamai pakeista. Buvo pastatyti dviejų aukštų (I aukštas — pati gydykla, II aukštas — ligoniams patalpos, medicinos laboratorija ir raštinė) mūriniai gydyklos namai (inž. Pov. Viliūno projektas, ir 1938 vasarą pradėjo veikti balneologinė L. gydykla (su 40 lovų). Gydyklą statė Biržų aps. savivaldybė. Greta dumblo vonių bei kompresų buvo taip pat įrengta šaltinių vandens ir angliarūgščio vonios. 1939 vasarą L. gydėsi 610 ligonių,

kuriems buvo atlikta 13.688 gydomųjų balneologinių procedūrų (4073 dumblo vonios, 1001 dumblo kompresai, 2549 angliarūgščio ir 6071 šaltinių vandens vonios). Daugiausia L. gydomasi nuo reumato. 1957 įvestos radoninės vonios nerviniams susirgimams gydyti. Nuo 1955 kurortas veikia visą laiką, ne tik vasarą.

Ign. Vaitoška, Kuriasi Smardonės-L. kurortas (Medicina 1938); *A. Savičiūnas,* L. kurortas 1939 metais (Medicina 1940); *Stp. Kolupaila,* Lietuvos mineraliniai vandenys (N. Romuva 1931 nr. 37). *B.Mtl.*

Likerauskas Apolinaras (g. apie 1899) chorvedys, muzikos mokytojas. Atidarius Kaune muzikos mokyklą, mokėsi A. Kačanausko klasėj, 1926 lankė operos klasę. Aktyviai dirbo pavasarininkuose centro vbos nariu ir buvo pavasarininkų chorų organizatorius. Įėjo I vicepirmininku į pirmosios dainų dienos rengimo komitetą ir šioj dainų dienoj dirigavo jungtiniam pavasarininkų chorui. Šiauliuose 1924 VII 6–7 įvykusio pavasarininkų kongreso metu dirigavo jungtiniam chorui. 1925 buvo išrinktas jubiliejinio pavasarininkų kongreso, numatyto surengti 1927, muzikos sekcijos vadovu ir buvo vienas šio kongreso metu (1927 VII 2–4) surengtosios dainų šventės dirigentų. Už nuopelnus pavasarininkams 1927 buvo išrinktas garbės nariu. 1928 persikėlė į Šiaulius, kur dirbo mokytojų seminarijoj (joj buvo dar 1933), 1929 organizavo muzikos mokyklą ir jai kuri laiką vadovavo. Vėliau (nuo 1936) sutinkamas Alytuje kaip 2 ulonų pulko orkestro kapelmeisteris ir choro dirigentas; buvo vienas iš jungtinio choro dirigentų Alytaus dainų šventėj 1937; su Alytaus šaulių būrio choru 1938 pastatė Dubois kantatą, dalyvaujant M. Rakauskaitei, I. Nauragiui ir K. Petrauskui; 1939 buvo pietinio rajono dainų šventei Alytuje rengti komiteto narys ir vienas iš šios šventės jungtinio choro dirigentų; šios dainų šventės proga Muzikos Baruose (1939 nr. 7–8) išsp. įdomų rašinį Žvilgsnis į dzūkų muzikalinį gyvenimą. Be minėtųjų organizacijų, Kaune būdamas jis sekretoriavo Šv. Cecilijos d-jos centro v-boj ir buvo šios d-jos organizacinės sekcijos vedėjas. Okupantų ištremtas į Sov. Rusiją. *J.Ž.*

Likeris (prc. liqueur) saldintas, dažniausiai cukrumi, su įvairiais prieskoniais alkoholinis gėrimas.

Jau senovėje buvo praktikuojama į vynus dėti kai kurių prieskonių, pvz. cinamono, prieskoninio gvazdiko (Eugenia Caryophyllata Thumb.) ir pn. bei pasaldinti juos medumi. Vėliau Italijoje gana plačiai paplito paprotys — prieskoninių augalų ekstrakcija su iš vyno pagamintu spiritu. Paruošti ekstraktai vėl buvo dedami į vynus bei konjakus skoniui pagerinti. Šis paprotys pamažu prigijo ir buvo pradėtas plačiau kultivuoti vienuolijų, rūpestingai gerinant gamybos būdus. Tuo būdu ir atsirado l. gamyba. Vienuolynai pradžioje l. gamino saviems reikalams. Pareikalavimui didėjant, l. buvo pradėti gaminti ir pardavimui. Pats gamybos būdas buvo laikomas paslaptyje: receptai buvo perduodami iš kartos į kartą žodžiu, apmokant būsimuosius l. gamintojus. Prieskoniniai augalai, naudojami l. gamybai, daugiausia buvo imami iš artimų vienuolyno apylinkių. Iš čia ir kilo dar ir dabar populiarūs l. vardai, kaip benediktinas, šartrezas (chartreuse), trapistinas ir pn.

Dabartinių l. gamybai naudojamas aukštos kokybės rektifikuotas spiritas, gaunamas arba iš vyno, pastarąjį distiliuojant, arba imant spiritą gamintą iš cukrinių žaliavų (dažniausiai prastesnės kokybės l.), kaip melasos ar krakmolo. L. gamybai naudojami prieskoniai būna aukštos kokybės ir gerai išdžiovinti. Prieskoniai maišomi. Geresnės rūšies l. maišoma net 20–40 įvairiausių prieskonių. Prieskoniams tinka prieskoninių augalų šaknys, žiedai, vaisiai, stiebai. Iš gerai išdžiovintų prieskonių mišinio ruošiamas vad. l. ekstraktas, kuriam paruošti naudojami keli būdai, būtent prieskoniai gali būti veikiami karštu spiritu arba ekstrahuojami šaltu spiritu. Naudojant pastarąjį būdą prieskoniai mirkomi šaltame spirite nuo kelių valandų iki kelių mėnesių. Prieskoniai kartais varomi ir vandens garais. Šis būdas naudojamas dažniausiai tada, kada prieskoninės medžiagos yra mažai tarpios vandenyje ir yra lakios su vandens garais. Tokiu būdu yra ruošiami kmynų, anyžių, apelsinų ekstraktai. Pasitaiko, kad l. ekstraktai gaminami skirstomąja filtracija: džiovinti ir susmulkinti prieskoniai maišomi su spiritu ir dedami į vata užkimštą piltuvą. Užpilama spiritu ir filtruojama. Pirmoji frakcija būna koncentruotesnė, aukštesnės kokybės. Sekančios frakcijos vartojamos menkesnės rūšies l. Taip paruošti l. ekstraktai (vienu iš aukščiau minėtų būdų) tarpinami 90% stiprumo (pagal tūrį) spirite, ir šis tirpa-

las distiliuojamas. Pirmoji ir paskutinioji frakcijos renkamos atskirai, nes būna blogesnės kokybės, gi vidurinioji frakcija skiriama aukštos kokybės l. Į šiuos distiliatus dedami augaliniai ar šiaip nekenksmingi dažai, tarpūs praskiestame spirite, pvz. raudoniems l. gauti naudojami anilino raudis, cochenilis, braziliško raudonmedžio ekstraktas; žaliems — chlorofilas; mėlyniems — indigas; geltoniems — šafranas; rudiems — karamelė (degintas cukrus); violetiniams — anilino violetis ir panašūs. L. alkoholio kiekis svyruoja tarp 20% (blogesnės kokybės) iki 70% (aukščiausios rūšies). L. paprastai saldinami cukrumi. Naudojamas ir medus, sirupas. Kartais dedama gliukozės ir glicerino (švelnumui). Cukraus dedama nuo 10 kg iki 70 kg šimtui litrų likerio.

Blogesnės kokybės l. bei l. imitacijos gaminami daug paprastesniu būdu, būtent dirbtinės arba labai praskiestos šviežios l. esencijos (ekstraktai) skiedžiamos reikiamo stiprumo spiritu, dedamas cukrus, gliukozė ir glicerinas, ir tiesiog siunčiami vartotojams.

Geros kokybės l., paruošti anksčiau nurodytais būdais, leidžiami nusistovėti (apie kelias dienas, o kartais ir ilgiau). Skaidrusis sluoksnis nupilamas. Kartais l. skaidrinami dedant baltyminių medžiagų, kaip želatinos (apie 3 g į 10 l likerio). kiaušinio baltymo bei trintos medienos, ir filtruojant. Filtruoti-nuskaidrinti l. sandėliuojami. Čia vyksta l. skonio formavimasis ir bendras kokybės pagerėjimas.

Labiau paplitę ir žinomesni yra šie likeriai: absintas, kurio pagrindinis prieskonis — metėlė (Artemisia Absinthium); alašas — kmynų l. rūšis su daugiau prieskonių; benediktinas — apie 45% stiprumo l., kuriam vartojami šie prieskoniai: prieskoninis gvazdikas (Eugenia Caryophyllata Thumb.), cinamonas, šaltmėtės, šventagaršvė (Angelica Archangelica) ir pn.; kartusis l., gaminamas degtine užpilant vaisius, kaip citriną, žemuoges, abrikosus, imbierą, vyšnias ir paskui distiliuojant; cukraus kartais visai nededama; kokteilis, JAV paplitęs alkoholinis gėrimas, paruoštas su įvairiais vaisiais bei jų ekstraktais, pastaruosius maišant su degtine (brandy); meškinis, arba krupnikas (lietuviškas) — medumi ir cukrumi saldytas l., kurio gamybai dažniausiai vartojamas šis receptas: prieskoniai — apie 7 g muskato riešuto žiedo, 1 muskato riešutas, 7–8 g prieskoninio gvazdiko, šaukštas vanilijos, 7 g cinamono, 3–4 g kmynų, 7–8 g imbiero, 1 rūtų šakelė, šafrano žiupsnelis, 7 g badijano, 3–4 g kardamono; prieskoniai virinami su vandeniu (apie 200 ml — puodukas), medumi (1 kg) ir cukrumi (1 kg) apie vieną valandą, po to dedamos valytos žievės: vieno apelsino ir citrinos, ir dar virinama 15 minučių; žievės išmetamos, dedamas spiritas (2,5 l ir apie 600–800 ml vandens — 5 puodukai), pakaitinama ir leidžiama nusistovėti; stumbrinė — l., paruoštas su stumbrinės žolės (Hierochloe odorata) ekstraktu, paplitęs Lietuvoj, Lenkijoj ir iš dalies Gudijoj; šaltmėtinė, kurios pagrindinis prieskonis yra šaltmėtės, dažoma žaliai; šartrezas (prc. chartreuse), kuriam pagaminti esą naudojama apie 200 įvairiausių prieskonių ir medžiagų (receptas laikomas paslapty), žalias (apie 70–75% stiprumo), geltonas ir baltas; trapistinas, trapistų vienuolių gaminamas l., kurio gamybos būdas labai panašus šartrezui; vyšninė — P. Vokietijoje Švarcvaldo apylinkėse iš laukinių vyšnių gaminamas l. ir kt.

M. B. Jacobs, The Chemistry and Technology of Food and Food Products II 1944; *Schimmel & Co.,* Vorschriften zur Bereitung von Likören und Branntweinen auf kaltem Wege 1928; *G. Haeseler,* Trinkbranntweine und Liköre ²1950. *A.Vtk.*

Likiik žr. Lygeikis.

Likija senovės M. Azijos kraštas abipus Ksanto upės, pietuose siekęs Vidužemio jūrą, šiaurėj Frigiją ir Pizidiją, vakaruose Kariją, rytuose Pampiliją. Gyventojai vertėsi vyno gamyba, augino vaisius ir javus. Likai, save vadinę termilais, nebuvo pirmykščiai krašto gyventojai, o atvykėliai iš Kretos (kiti termilus laiko pirmykščiais gyventojais, kuriuos vėliau išstūmė likai). Likai atkakliai gynėsi nuo lydų, ir Krezui (žr.) nepavyko M. Azijoje užimti tik L. ir Pampilijos. Kiras kraštą nukariavo Persijai. Po Aleksandro D. jis priklausė Seleukidams, kol 190 pr. Kr. pateko romėnų valdžion, kurie vėliau L. pripažino savarankiška 23 miestų (Ksanto, Pataros, Miros ir kt.) sąjunga. Tik imperatorių metu L. neteko savo autonomijos. Likų kalba laikoma indoeuropietiška, nors ir turinčia daug svetimų įtakų. Ligšiol rasta ligi 200 įrašų iš V–IV a. pr. Kr. graikų kilmės raštu, bet daugelis jų sunkiai suprantami.

G. Deters ir W. Ruge straipsniai Real-Enc. des klassischen Altertums (13, 2) leidinyje; *E. Ka-*

linka, Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti 1901; *J. Friedrich,* Kleinasiatische Sprachdenkmäler 1932. *P.Plk.*

Menas iki VI a. pr. Kr. artimas hititams (žr.). Sutinkami urviniai ir bokštiniai kapai. Urviniai kapai, iškalti uolose, aplink angą turi dekoratyvius fasadus, kurių motyvai akmenyje imituoja medinių pastatų konstrukcines formas bei kilimų ornamentus, pvz. vad. Mido kapas prie Doganlu, apie 500 pr. Kr.; Antifello kapo fasadas ir kt. Bokštinių kapų sarkofagas buvo statomas ant aukšto piedestalo, pvz. Gjölbaši kapas. Kapai buvo puošiami figūrinių reljefų frizais, kurių fragmentuose pastebėta daug graikų meno poveikio. Urvinių kapų L. yra ir iš helenizmo bei romėnų laikų. L. antikinio meno pobūdis, panašiai kaip ir kitų M. Azijos provincijų, išryškėjo gan vėlai, pradėjus XIX a. tyrinėti šiuos sunkiai prieinamus Turkijos kraštus.

O. Benndorf - G. Niemann, Reisen in L. und Karien 1884. *P.Rkl.*

Likimas yra laikomas sudedamąja žmogiškosios egzistencijos dalimi, kuri veikia šalia gamtinių dėsnių, šalia mūsų laisvo apsisprendimo ir net šalia dieviškosios Apvaizdos. Tai iš aukšto mums ateinanti ir mūsų buvimą apsprendžianti neišvengiamybė. — L. turi keturias esmines savybes: 1. jis yra grynai objektyvus, kyląs ne iš mūsų pačių, iš ne nuo mūsų priklausomos ir mums nesuvokiamos tikrovės; 2. jis yra neišvengiamas, mus ištinkąs būtinai, nors mes ir kažin kaip nuo jo gintumėmės (plg. patarlę: ‚nuo l. nepabėgsi'); 3. jis yra individualus, vadinasi, kitoks kiekvienam asmeniui: kiekvienas turi savą likimą; visiems bendros gamtinės ar istorinės sąlygos nevadinamos likimu; 4. galop jis yra tragiškas, kadangi priešinasi mūsų laisvei ir mus paglemžia prieš mūsų norą. — Visas šias keturias savybes galima geriausiai įžiūrėti graikiškojoje l. sampratoje, jau ryškiai iškilusioje Homero poemose, o vėliau išryškintoje graikų tragikų, pirmoje eilėje Aischilo (plg. jo tragedijas Septyniese prieš Tebus, Oresteja, Persai ir kt.). L. graikuose buvo suprantamas kaip pati aukščiausia neišvengiamybė, stovinti viršum gamtos, žmogaus ir dievų. Tai bendros kosminės tvarkos išplauka, įsiveržianti į mūsų egzistenciją ir ją nuvedanti šios nepakeičiamos tvarkos keliu. Kadangi tačiau žmogus kosmo tvarkos bei jos reikalavimų nesuvokia, todėl elgiasi nevisada taip, kaip šiai tvarkai patinka; tuo jis nusikalsta, ir tada l. ateina kaip keršytojas. Šia prasme graikai įasmenino l. demono Alastor pavidalu, kurio vardas reiškia ‚negalįs pamiršti'. L. ištinka žmogų visados: jis yra nemaršus ir neatlaidus. Iš šitokios likimo interpretacijos kilo graikuose nekaltai kalto žmogaus idėja, vadinasi, tokio žmogaus, kuris nusideda prieš l. be savos valios sprendimo bei proto pažinimo, tačiau vis tiek turi už šį grynai objektyvų nusikaltimą atsakyti. Šis atsakingumas graikuose buvo išplečiamas į kartų kartas, gimusias iš ano objektyvaus nusikaltėlio. Visos jos buvo baudžiamos, nors pačios ir nedalyvavo savo protėvio nusikaltime. — Krikščionybė atmetė l. kaip neišvengiamybę, stovinčią viršum dieviškosios Valios. Ji taip pat atmetė likimo kaip asmeninės kaltės sampratą. Krikščionybėje nėra nieko aukštesnio už Viešpaties sprendimus, ir nėra kaltės be laisvo apsisprendimo. Tačiau paties l. kaip tokio krikščionybė ligi šiol vis dar nesugebėjo iš savo pergyvenimo bei mokslo visiškai pašalinti. Jis dar tebegyvena 1. gimtosios nuodėmės sąvokoje — ji ištinkanti mus kaip kaltė (ne tik kaip kaltės pasėkos!), nors mes sava valia joje ir nedalyvavome; 2. predestinacijos idėjoje — esama žmonių, iš anksto skirtų išganymui, ir esama žmonių, iš anksto skirtų pražūčiai; 3. vaisingos malonės (gratia efficax) idėjoje — gavęs šios rūšies malonę, žmogus būtinai padarys tai, ko Dievas šia malone siekia (pvz. atsivers iš klaidos, taps kunigu ar vienuoliu ir t.t.). Šiose trijose krikščioniškosiose idėjose dar tebegyvena senovinis l. su savuoju laisvės neigimu; taip pat ir Dievo kaip Meilės samprata čia yra užtrinama: ir Dievas iškyla kaip objektyvinė Valia, kurios sprendimų šviesoje žmogiškoji laisvė atsiduria antroje vietoje. — Naujųjų laikų mąstymas nuėjo l. atžvilgiu dviem linkmėmis: gamtamokslinė srovė atmetė bet kokį l., humanistinė srovė jį pasilaikė ir net išryškino. Vokiškajame idealizme visuotinės dvasios išsivystymas apsprendžia žmogaus būtį būtinu būdu ir atsistoja senovinio l. vietoje, nors ir nebe kaip keršijąs demonas Alastor. Egzistencinėje filosofijoje ‚amor fati' yra sujungiamas su žmogaus istoriškumu, į kurį jis yra įstatomas ir kurio negali pakeisti: ‚Juk yra beprasmiška

norėti būti kitokiu kitokiame pasaulyje'. Žmogui tik galima ‚laike tapti tuo, kuo jis yra amžinybėje' (Jaspers). Tuo būdu istoriškumo sąmonė virsta l. sąmone, ir žmogui belieka tik savižudybės, murmėjimo ir užsispyrimo galimybė. A. Camus egzistencijos kaip sizifiško uolos stumdinėjimo interpretacijoje (plg. Le mythe de Sisyphe) l. išeina aikštėn visu savo svoriu. Tačiau ir Heideggerio egzistencijos kaip nusviedimo į pasaulį samprata (Geworfenheit) slepia l. savo gelmėse. — Visiškai l. išnyksta m a r k s i z m e kaip gamtamokslinio mąstymo viršūnėje. Marksizmui nėra jokios valios, aukštesnės už žmogaus valią. Yra tik gamtos dėsniai, kuriuos žmogus gali pažinti ir vis labiau pažįsta, tuo įsigydamas galimybės šiuos dėsnius taip tvarkyti, kad jo laisvė vis labiau būtų vykdoma jo paties veikloje. Jeigu žmogus ir yra apsprendžiamas jam nesuvokiamų jėgų, tai šios jėgos yra tik tuo tarpu dar nepažįstami gamtos dėsniai arba jų santykiai, bet ne kokia nors aukštesnė valia. Žmogaus pažinimui augant, nežinomybė ir būtinybė siaurėja.

J. Bernhardt, Chaos und Dämonie 1950; *R. Guardini,* Freiheit, Gnade, Schicksal 1948; *W. Kranz,* Kosmos und Mensch in der Vorstellung frühen Griechentums 1938; *W. Nestle,* Griechische Religiosität 1934; *K. Thieme,* Gott und die Geschichte 1948. *A.Mc.*

Likiškiai glžk. stotis tarp Alytaus ir Simno, netoli L. (1923 – 48 kiemai ir 325 gyv.) ir Likiškėlio (1923 – 55 kiemai ir 324 gyv.) kaimų.

Likofronas (gr. Lykofron, -onos) III a. pr. Kr. graikų gramatikas ir tragikas iš Chalkidės Eubojos saloje. Jo vardu išliko jambinis poezijos kūrinys Alexandra, kurioje Trojos pranašė Aleksandra (= Kasandra) sąmoningai miglota kalba pranašauja Trojos pražūtį ir jos herojų likimą. Kadangi ir Romos didybė pranašaujama, tai veikalas rašytas veikiausiai II a. pr. Kr. to pat vardo autoriaus. Tekstas ir vok. vertimas: C. Holzinger 1895; A. W. Mair 1921; ag.: The Loeb Classical Library, Heinemann.

Likowski Edward (1836–1915) lenkų arkivyskupas ir istorikas. Teologiją studijavo Poznanėje, Gniezne ir Münchene. Nuo 1865 Poznanės kun. sem. prof., vėliau rektorius, 1887 Gniezno vyskupijos sufraganas, 1914 Gniezno arkivyskupas. Išsp. apie unitus istorinių darbų, kuriuose lietė ir Lietuvą. Iš jų svarbiausi: Historja Unji kościoła ruskiego z rzymskim 1865, Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w. 1880, Unja brzeska w r. 1596, 1896 (²1907), Geschichte des Verfalls der unierten Kirche 1903, Die ruthenisch-römische Kirchenvereinigung 1904, Synody diecezji chełmskiej 1905.

Liksna Latgalos Daugpilio aps. upė, Dauguvos deš. intakas, 36 km ilgio; teka į v., įteka ties Liksnos mstl.

Lýksnis upelis Kelmės vls., Raseinių aps., Šešuvio (Jūros) deš. intakas, 5 km ilgio; teka į pietus.

Lýkšelis bžk. Šaukėnų vls., Šiaulių aps., prie Gančo (Ventos) upės, pakeliui iš Vaiguvos į Šaukėnus (8 km); 1923 buvo 25 kiemai su 187 gyv. 1927–35 veikė pieninė.

Liktinis puskarininkis karys, baigęs karinę prievolę puskarininkio laipsniu ir savo noru likęs kariuomenėje toliau tarnauti. L.p. gauna didesnį atlyginimą. Laipsniais keliami bendrais karinės tarnybos įstatymais. Lietuvos kariuomenėje l.p. buvo jaun. puskarininkas, puskarininkis ir viršila. L.p. kadrai įvesti visose moderniose kariuomenėse.

Liktoriai (lot. lictores) sen. Romoje atleistinių luomo tarnai, kurie ant kairiojo peties nešdavo valdžios simbolį fasces (žr.) prieš aukštus valdininkus, duodami jiems kelią. L. skaičius pareidavo nuo lydimojo valdininko rango: konsulą lydėdavo 12, pretorių — 6, imperatorių nuo Domiciano 24 liktoriai.

Likupė Kuršo Ezerės vls. upelis, Illaišio (Ežerupės, Vadaksties, Ventos) kair. intakas, 21 km ilgio.

Likurgas (gr. Lykurgos) 1. pagal senovės tradiciją IX a. pr. Kr. Spartos valstybės konstitucijos kūrėjas. Reformų paskatas atėjęs iš Kretos, turėjusios puikius įstatymus. Dėkingi piliečiai pagerbė jį šventove ir kultu. Tebėra neišspręstas klausimas, ar L. buvo istorinė asmenybė. Spėjama, kad jis buvęs šviesos dievas, vėliau paverstas įstatymų leidėju. Išlikusios apie jį žinios skurdžios ir tiek supainiotos, jog sunku beišskirti, kur tiesa ir kur prasimanymas.

Plutarchas; V. Ehrenberg, Neugründer des Staates 1925; *F. Oller,* Le mirage spartiate, 2 tt., 1938–43; *P. Roussel,* Sparte 1939.

2. Atėnų politikas, vienas iš dešimties didžiųjų graikų oratorių (apie 390–325 pr. Kr.), Platono ir Isokrato mokinys, drauge su Demostenu kovojęs prieš Aleksandrą D. Pasižymėjo teisingumu ir geru Atėnų finansų tvarkymu (338–327). L. akropolio

pakriaušėje pastatydino iki šių dienų išlikusį akmeninį Dioniso teatrą. Liepė padaryti didžiųjų tragikų veikalų rinkinį ir išstatyti teatre jų statulas. Iš 15 senovėje buvusių jo kalbų teišliko prieš Leokratą, kaltinamą tėvynės išdavimu pabėgant iš mūšio ties Cheronėja. *A.Rkš.*

Likuvà upelis Indūros vls., Gardino aps., Lašos (Svisločiaus, Nemuno) kair. intakas, 11 km ilgio.

Likvidacija (lot.) įmonės arba apskritai ūkinio vieneto bei kitokio pobūdžio institucijos veiklos baigimo procesas ir pats veiklos baigimas. Teisinių asmenų veiklos baigimas visuomet atliekamas įstatymais nustatyta procedūra. L. gali būti daroma laisvu savininkų noru, bet dažniausiai ji yra priverstinė dėl nepajėgumo mokėti skolas. Praktiškai l. yra likviduojamojo vieneto aktyvo arba turto išpardavimas, jo skolų apmokėjimas ir neto liekanos perdavimas teisėtiems savininkams arba trūkumo išieškojimas iš savininkų. Šiuos veiksmus paprastai vykdo teismas per savo paskirtus patikėtinius. L. gali būti struktūrinė ir reorganizacinė, kai ūkinio vieneto veikla nėra baigiama, tik jo turto dalis ar ir visas turtas paverčiami pinigais tikslu gauti pelno, išvengti nuostolių, pakeisti veiklos sritį arba kryptį. Žr. Bankrotas, Konkursas. *S.Stn.*

Likviditetas tokia įmonės ar asmens finansinė padėtis, kada palyginti didelė turimų aktyvų dalis gali būti veikiai ir be didesnių nuostolių paversta pinigais.

Likvidus finansinėj praktikoj taikomas terminas turtui ar jo teisėms, kurios lengvai ir be didesnių nuostolių gali būti paverstos pinigais. Iš čia l i k v i d ž i ų, arba e i n a m ų a k t y v ų sąvoka. Pramonės ir prekybos įmonėse prie likvidžių aktyvų priskaitoma pati kasa, trumpalaikės vertybės bei paskolos ir turimų prekių inventorius. Bankuose likvidžius aktyvus sudaro patys pinigai ar turimi trumpalaikiai piniginiai pasižadėjimai. Žinoma, tik patys turimi pinigai tėra 100% likvidūs.

Lylavà upelis Šilalės vls., Tauragės aps., Jūros kair. intakas, 10 km ilgio; teka į p.

Lilburne John (apie 1614–1657) anglų XVII a. levelerių (žr.) sąjūdžio ideologas. 1638–40 už parašytus prieš anglikonų bažnyčią pamfletus buvo kalinamas. 1642–45 kovojo parlamento šalininkų kariuomenėje ir ten įgijo didelės įtakos. 1646 vėl areštuojamas ir kalinamas. Buvo respublikos šalininkas ir reikalavo plačių rinkimo teisių į parlamentą krašto gyventojams. Jo raštai: England's Birthright, The Foundations of Freedom, An Agreement of People.

N. Gibb, J. L. 1947.

Lileikėnų miškas, Šilalės vls., Tauragės aps., 196 ha ploto. Eglynas su beržu, drebule.

Lyly (Lilly) John (1554?–1606) anglų dramaturgas ir romanistas. Jo pagrindiniai veikalai Euphues, or The Anatomy of Wit 1578 ir Euphues and His England 1580 yra svarbūs kaip ankstyvojo romano ir eufuistinio stiliaus pavyzdžiai. L. komedijos (Alexander and Campaspe 1583, Sappho and Phao 1584, Endimion, the Man in the Moon 1588, Mother Bombie 1590?, Middas 1592, The Woman in the Moon 1597 ir kt.), kuriose žymi itališkojo renesanso įtaka, daug prisidėjo prie didžiojo elzbietinės dramos amžiaus pamatų sudarymo. Jos pasižymi trapia elegancija, šlifuotu sąmojumi, grakščia vaizduote ir vingriomis atkirtomis. Jose galima įžiūrėti salioninės anglų komedijos pradmenų.

S. A. Tannenbaum, J. L. 1940. *A.L.*

Liliaceae žr. Lelijiniai.

Liliencron Detlev, Freiherr von (1844 1909) vokiečių poetas, vienas ryškiausių vokiečių impresionistinės poezijos atstovų. Karininkas, dalyvavęs mūšiuose (1866 ir 1870–71) ir sužeistas, buvo išvykęs į JAV, grįžęs mokė pianino muzikos, valdininkavo, nuo 1887 gyveno kaip laisvas rašytojas. Nerūpestinga kareivio, medžiotojo ir keliautojo dalia sudaro pagrindinę L. poezijos tematiką. Jo eilių forma lengva, dominuojama akustinių ir optinių efektų, fiksuojanti akimirkos nuotaikas ir prabėgantį vaizdų mirgesį. Artimas poeto R. Dehmelio draugas, aktyviai reiškęsis tuometiniuose literatūriniuose sąjūdžiuose. Daugelis L. eilių virto dainomis. Jo prozinė ir draminė kūryba yra mažesnės vertės. Jo raštus, 8 tt., išl. R. Dehmel 1910–21; laiškų 2 tt., R. Dehmelio parengti 1910 ir 1927; W. Stapelio parengta rinktinė 1941.

O. J. Bierbaum, D. von L. ²1910; *H. Spiero,* L. 1913; *H. Leip,* D. von L. 1938. *H.N.*

Lilienthal 1. D a v i d E l i (g. 1899) amerikiečių demokratų administracijos pareigūnas, advokatas, nuo 1933 vienas iš trijų Tennessee Valley Authority direktorių ir 1941–46 pirm., 1947–49 JAV atominės energijos komisijos pirm. Išsp. This I Do Believe 1949.

2. Otto (1848–1896) vokiečių aeronautikos inžinierius, pirmas pradėjęs sistemingus sklandymo bandymus ir išplėtojęs gaubtą sparną. Studijavo Berlyno technikos aukštojoje m-loje, 1870 buvo paimtas į kariuomenę, vėliau inžinieriavo Berlyne. 1880 įsteigė savo fabriką, kur gamino savo paties išplėtotus vamzdinius garo katilus, mašinas angliai smulkinti, plieno ratukus ir sirenas. L. nuo mažens studijavo kūnų pusiausvyrą ore, stebėjo paukščių skridimą ir statė tuo principu paremtus sklandytuvus. Sklandymo bandymams jis susipylė specialią kalvą ir padarė per 2000 sėkmingų sklendimų. 1896 VIII 9 jo sklandytuvas buvo staigios oro srovės išmestas iš pusiausvyros, ir L. sekančią dieną mirė. Veikalai: Der Vogelflug als Grundlage der Fliegerkunst 1889 (³1939) ir Die Flugapparate, allgemeine Geschichtspunkte bei deren Herstellung und Anwendung 1894. *P.Blt.*

O. Lilienthal

Liliputas nykštukas, labai mažo ūgio žmogus. Šį žodį išpopuliarino J. Swift, savo Gulivero kelionėse šiuo vardu (Lilliput) pavadinęs šalį, kurios gyventojai buvo nykščio dydžio. Dabar šiuo vardu vadinami cirkuose rodomi neužaugos, iš kurių ypač buvo išgarsintas Barnums cirko rodytasis General Tom Thumb, 88 cm aukščio.

Lilis (prc. Lille, flamiškai Rijssel) š.r. Prancūzijos mst., Nord departamento sostinė; 202.000 gyv. (1952). Š. Prancūzijos kultūrinis ir ūkinis centras su sena tekstilės ir nauja chemikalų, mašinų, popieriaus, tabako, cukraus, alaus pramone, kuri remiasi arti esančiomis akmens anglies kasyklomis. Valstybinis univ., kat. institutas (jame socialinius mokslus studijavo M. Krupavičius, A. Trimakas, kun. A. Lipniūnas, O. Labanauskaitė), seminarija, muzikos ir meno akad., muziejus, XIV–XV a. St. Maurice bžn. L. įsikūrė prie buv. pilies L'Isle (sala) IX a., 1127 gavo miesto teises, 1667 karo tvirtovė, 1708 užimtas princo Eugenijaus, 1813 vėl Prancūzijos.

Lilita žydų liaudies prietaruose moteris-demonas (liaudies etimologijoj jos vardas kildinamas iš nakties — „Naktinė', faktiškai — asiriečių audros demonas Lilitu), naktimis klaidžiojusi siurbdama kraują. Kita tradicija ją laiko Adomo pirmąja žmona. L. figūruoja Goethes Fausto Valpurgijos nakty.

Lilium žr. Lelija.

Lilje Hanns (g. 1899) vokiečių ev. liut. vyskupas. Studijavo Göttingeno ir Leipcigo univ. 1922–24 lankė kunigų seminariją Loccum vienuolyne. Nuo 1925 studentų kapelionas ir 1927–34 vokiečių krikščionių stud. s-gos gen. sekr. ir pasaulio krikščionių stud. s-gos v.pirm. 1935 išrinktas Pasaulio liuteronų konvencijos gen. sekr. Nacionalsocialistų valdžiai perėmus Evangelikų Bažnyčios kontrolę, jis kartu su prof. Walter Kuenneth ir kun. Martin Niemöller 1933 VII išleido Jungreformatorische Bewegung vardu pasirašytą spaudos atsišaukimą, davusį pradžią vad. Bekennende Kirche sąjūdžiui. Šis sąjūdis buvo uždraustas kaip priešvalstybinė organizacija 1935 XII 3, bet vis vien jis veikė šalia valdžios sudarytos Deutsche Evangelische Kirche organizacijos iki 1945. L. 1944 VIII buvo nacių vad. liaudies teismo pasodintas kalėjiman Berlyne. Griuvus nacionalsocialistų valdžiai, L. 1945 pasidarė Ev. Liut. Bažnyčios vyr. tarybos narys, 1947 Hannoverio vysk., 1950 Loccum vienuolyno abatas, 1955 Jungtinės Ev. Liut. Bažnyčios Vokietijoj vadovaująs vyskupas. 1952–57 Pasaulio liuteronų s-gos pirm. 1946 jis išl. veikalą apie Liuterį.

W. Koch: Bekennende Kirche gestern und heute 1946. *M.Kv.*

Liljefors Bruno (1860–1939) švedų tapytojas. Impresionistine technika, bet drauge su medžiotojo pastabumu smulkmeniškai vaizdavo žvėrių bei paukščių gyvenimą ir kovą dėl būvio.

Lille žr. Lilis.

Lillienthal Michael (1686–1750) vokiečių istorikas ir teologas. Nuo 1700 studijavo Karaliaučiaus univ., 1706 Jenos univ. gavo magistro laipsnį. Kurį laiką dėstė Karaliaučiaus univ., nuo 1727 miesto bibliotekos kuratorius. Leido istorinius žurnalus: Erläutertes Preussen, 4 tt., 1724–28; Acta Borussica, 3 tt., 1730–33; Preussische Zehenden, 3 tt., 1740–44. Čia atspausdinta daug vertingos medžiagos Prūsų istorijai ir sukeltas dėmesys šio krašto praeičiai pažinti.

Lillo George (1693–1739) anglų dramaturgas. Jo drama The London Merchant; or, the History of George Barnwell 1731

pradėjo naują erą anglų dramaturgijoje, įvesdama miesčioniškąją tragediją proza. Kiti jo vaidinimai: The Christian Hero 1735, Fatal Curiosity 1736. Jam daug įtakos turėjo elzbietinė miesčioniškoji drama, ir jis savo ruožtu veikė Prancūzijos ir Vokietijos sentimentaliąją dramą, tarp kitų Lessingą.

L. Hoffman, G. L. 1888.

Lima 1. Peru respublikos sostinė, 12 km nuo Pacifiko kranto, per 1 mil. gyventojų (1957). L. yra tarp Kordiljerų kalnų ir vandenyno, sauso paatogrąžių klimato juostoj, bet nuo gegužės mėn. ligi spalio oras esti tvankus nuo rūkų. Senamiestis apima trikampį plotą su taisyklingai išplanuotomis siauromis gatvėmis. Čia yra kolonijų laikų didžiosios žymybės: katedra (XVI a.), vyskupo rūmai, seniausias P. Amerikoj univ. (įkurtas 1551), Torre-Tagle rūmai ir apie 50 bažnyčių (viena iš jų pastatyta pirmosios šventosios amerikietės Rosa de Lima garbei), arkivyskupo rezidencija, kat. univ. (įkurtas 1917). Senamiesčio pakraščiuose išsistatęs naujamiestis su plačiomis gatvėmis, erdviomis aikštėmis, parkais, aukštais plieno konstrukcijos (atspariais žemės drebėjimams) namais. Prie vandenyno yra eilė kurortų ir L. uostas Callao. Pramonę sudaro vilnonių medžiagų audyklos (apie 40 mil. m metinės gamybos), odų, baldų, chemikalų, alkoholinių gėrimų ir kt. dalykų gamyba.

L. įkūrė 1535 Peru užkariautojas Pizzaro kaip Ciudad de los Reyes (‚Karalių mst.'), kuris ir buvo Ispanijos vicekaralių sostinė. Miestas greit išaugo ir praturtėjo daugiausia dėl aukso kasyklų ir prekybos. 1746 smarkus žemės drebėjimas užmušė per 5000 žmonių ir sugriovė žymiuosius pastatus. Po žemės drebėjimo katedra buvo atstatyta; joje yra stiklinis karstas, kur saugomi Pizzaro palaikai. Nepriklausomybės kovų metu L. buvo stipri rojalistų tvirtovė. 1881–83 Pacifiko karo metu užimta čiliečių ir apiplėšta. *A.B.*

2. JAV Ohio mst. prie upės Ottawa; turi 50.424 gyv. (1950). Naftos rafinerijos ir jos požeminių vamzdžių siurblių mazgas; lokomotyvų, autobusų, dyzelio motorų, motorinių kastuvų, gumos ir kt. pramonė.

Lima Jorge de (g. 1895) brazilų poetas. Autentiškos brazilų tropikinės sielos dainius, L. rašo mistika nuspalvintus socialinius eilėraščius ir vadinamas ‚revoliucijos poetu'. L. pradininkas vad. ‚juodosios poezijos' (poesía negra) su P. Amerikoj egzistuojančiais rasiniais Afrikos elementais. Poezijos knygos: Poemas 1925, Novas poemas 1927, Banguê e Negra Fulô 1928, Poemas escolhidos 1933, Tempo e eternidade 1935 (drauge su Murilo Mendes), Livro de sonetos 1949. *J.K.*

Lima Kauno vilnonių ir pusvilnonių audinių fabrikas (netoli Vilijampolės tilto), įsteigtas 1938. Steigėjai — Lietuvos žydai: broliai tekstilininkai Vengrovskiai ir kt. Metinė gamyba — iki 150.000 metrų. Gelumbinės vilnos ir pusiau šukuoto pluošto verpyklos su 1000 verpsčių. Audykla — 22 sunkaus tipo staklės. 1944 pavasarį fabrikas sustabdytas, pagal nacių bendrą planą Lietuvos tekstilės pramonę siaurinti. Vėliau antrosios okupacijos metu fabrikas vėl paleistas į darbą.

Lima Barreto Alfonso Enrique de (1881–1922) brazilų romanistas, gimtojo Rio de Janeiro ir jo gyventojų gilus stebėtojas, kurio romanai yra geriausias informacijos šaltinis 1900–20 ‚cariocų' gyvenimui pažinti. Knygos: Recordacões do escrivão Isaias Caminha 1909, Triste fim de Policarpo Quaresma 1915, Vida e morte de J. M. Gonzaga de Sá 1919.

Limanas (turkų iš gr. limnos ‚ežeras') 1. Dniepro, Bugo, Dniestro ir kitų upių žiočių prasiplėtimas, panašus į marias; 2. Irigacijos metodas — ilgesniam laikui užtvindytas laukas.

Limanas ež. Kuktiškių vls., Utenos aps., 4 km į p.r. nuo Kuktiškių mstl., 10 ha ploto; paviršius 158 m nuo j.l.; sujungtas su Vyžinta (Aisetos, Kiaunos, Žeimenos, Neries) baseino.

Limanowski 1. Bolesław (1835 Latgaloje — 1935) lenkų socialistų vadas, istorikas ir sociologas. Mokėsi Maskvos ir Tartų univ., studijavo mediciną ir filosofiją. 1860 buvo išvykęs į Paryžių lenkų karo mokyklon, bet 1861 sugrįžo į Vilnių ir įsitraukė į aktyvią politinę veiklą: priklausė sukilimo komitetui Vilniuje ir buvo vienas iš 1861 V 8 Vilniaus manifestacijos rengėjų. Tais pat metais ištremtas į Archangelsko gub. Meze-

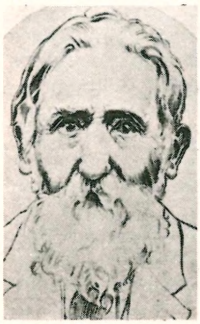

B. Limanowski

nės mst. 1863 mėgino pabėgti iš ištrėmimo ir dalyvauti sukilime, tačiau nepasisekė. Tremtyje gyvendamas, surinko daug duomenų apie tos vietovės prekybą su užsieniais ir paskelbė vietinėje spaudoje. Už tą darbą buvo padaryta lengvata — 1866 leista vykti naujon trėmimo vieton Voronežo gub. 1867 pasinaudojo amnestija ir įsikūrė Varšuvoje. 1870 gavo leidimą išvykti užsienin. Ilgesnį laiką gyveno Lvove, kur studijavo ir gavo filosofijos daktaro laipsnį. Emigracijoje gyveno Ženevoje, Paryžiuje, nuo 1907 Krokuvoje. Po I pas. karo įsikūrė Varšuvoje ir 1922–30 buvo senatorius. Gyvendamas emigracijoj atsidėjo politinei ir literatūrinei veiklai. 1881 Ženevoje įsteigė organizaciją Lud Polski; turėjo įsteigęs ir spaustuvę. Kadangi L. buvo kilimo iš Latgalos, tai jam buvo artimi ir Lietuvos reikalai bei jos praeitis. Jis jau 1861 Paryžiuje parašė Emilijos Plateraitės biografiją, o 1895 trumpą Lietuvos istoriją (Historja Litwy). Ir kituose savo istorijos veikaluose skiria vietos Lietuvos įvykiams ir su simpatija juos pavaizduoja. L. surinktąja medžiaga pasinaudodavo ir lietuviai publicistai (Laisvoji Mintis, JAV). Išsp. O kwestji robotniczej 1871, Dwaj znakomici komuniści: T. Morus i T. Campanella 1876, F. Lassale 1882, Rewolucja polityczna a społeczna 1883, Historja ruchu społecznego w XIX wieku 1890, Historja powstania 1863–1864 1900 (²1919), Stuletnia walka narodu polskiego o niepodległość 1894 (²1916), Historja demokracji polskiej w epoce porozbiorowej 1901, (³1946), Naród i państwo 1906, St. Worcell 1910, Historja ruchu rewolucyjnego w 1846 1913, Dzieje Litwy 1917, Socjologja 1921, Rozwój polskiej myśli socjalystycznej 1929, Pamiętniki 1937. *P.Č.*

2. Mieczysław (1876–1947), (1) sūnus, lenkų geologas ir geografas, 1926–39 Vilniaus univ. prof., geografijos katedros vedėjas, parašęs eilę mokslinių geologijos darbų apie Alpes ir Karpatus. Vienas steigėjų lenkų Redutos teatro. Domėjosi priešistoriniais ir ekonomijos mokslais, bandydamas apjungti juos topografijos dėsniais, įvesdamas pagalbinį archeologijos ir ekonomijos mokslą topologiją. Eidamas tuo keliu, jis aiškina Vilniaus atsiradimą leidiny Najstarsze Wilno. Vilniaus miesto užuomazgą L. riša su persikėlimu per Neries ir Vilnelės santakos brastą; ten vėliau atsirado Žaliasis tiltas. Pagal L. Vilnius įsikūrė ir išaugo didžiųjų prekybos vandens ir sausumos kelių kryžkelėje tarp Baltijos ir Juodosios jūrų. Neries vingį ties Vilniumi L. laiko topologiniu tašku, kur visais laikais susiėjo Rytų Europos prekybos keliai. Būdamas Vilniaus muziejaus mokslinės komisijos narys, L. dalyvavo 1940 Gedimino kalno tyrinėjimuose. Po I pas. karo susidariusių š.r. Lenkijos sienų L. nepateisino geografiniu požiūriu. Vilniaus kraštą jis laikė nepravėdinamu teritoriniu maišu, kuris tose sąlygose negali tarpti nei kultūriškai, nei ekonomiškai.

V.Klb.

Limantas 1. Juozapas (m. 1866 Solikamske, Permės gub.) kunigas, išv. 1853, vikaravo Rietave, Viekšniuose, Šakynoje, Jonišky, Vosyliškėse, kur, radus kratos metu 4 dalges ir 1 kirvį, 1863 suimtas ir nuteistas 8 metams ištremti. Iš pradžių buvo Sibire, vėliau Permės gub., kur ir mirė.

2. (Limont) Kristupas, jėzuitas, 1713–15 Vilniaus akademijos rektorius.

Limasol (gr. Lemissos) Kipro salos mst. ir uostas, prie Akrotiri įlankos; 22.800 gyv. (1948). Vyno, vaisių ir daržovių išvežimo prekyba.

Limbaži Latvijos istorinis miestelis Vidžemėje, Valmieros aps., apie 20 km nuo Baltijos pamario, prie Šventkaimio (Svētciema); 1935 buvo 2870 gyv. Seniau gyventa lybių. Jų statydinta XII a. Lemiselės pilis buvo visos Metsepolio srities centras. Vokiečių riteriams įsiveržus, pilis sudeginta, o visa Metsepolio žemė užimta Rygos vysk. Alberto (1207), kuris pastatydino naują pilį (1223). Aplink ją susikūrė miestelis, gavęs gana anksti plačias teises (1296), nes čia buvo viena iš 3 Rygos arkivyskupo rezidencijų, kur jis kasmet prabūdavo apie 4 mėn.; čia buvo ir arkivyskupijos teismas. Livonijos karo metu (1558) rusai pilį sudegino ir iššudė visus nespėjusius pasislėpti gyventojus. Po karo (1582) Vidžemę valdant Lietuvai ir Lenkijai, L. buvo seniūno būstinė. Užėmus Vidžemę švedams, sugriautas miestelis priskirtas Rygai (1621). Rusų valdymo laikais (1914) būta apie 5000 gyv. Miestelio kapinėse yra palaidotas (1905) Latvijos himno žodžių ir melodijos autorius Karlis Baumanis. Miestely yra gimnazija, XVIII a. liuteronų bžn., ligoninė (įkurta 1861, nauji rūmai pastatyti 1937), spaustuvė, ku-

rioj būdavo spausdinamas savaitraštis. Pilies išlikusios tik liekanos. *S.Suž.*

Limburg 1. Belgijos provincija Olandijos pasieny; 2407 km², 495.300 gyv.; sostinė Hasselt. Tai derlinga lioso dirvožemių žemuma su intensyviu gyvulininkystės ir ypačiai bulvių auginimo ūkiu.

2. Olandijos provincija Belgijos pasieny (prie 1); 2216 km², 758.817 gyv. (1952); sostinė Maastricht. L. plačiai žinomas savo aštraus kvapo L. sūriu. Pietinėj kalvotoj L. daly dideli akmens anglies ištekliai. L. provincija aklosios žarnos pavidalo ruožu įsiterpusi tarp Vokietijos ir Belgijos deš. Maaso upės krante, o jos sostinė Maastricht yra kair. krante, iš trijų pusių apsupta Belgijos teritorijos. Ji atiteko Olandijai 1839 sutartimi Belgijai protestuojant. Mat, ji yra didelės strateginės reikšmės Belgijai, kliudanti jos r. sienos gynybą ir Masso krantų įstiprinimus, nes upę kontroliuoja Olandija. Dėl to Versalio konferencijoj (1919) Belgija stengėsi gauti bent jos p. dalį, bet ji ir toliau pasiliko Olandijos.

3. L. an der Lahn v. Vokietijos mst. Hessene, apie 16.500 gyv. (1957). Kat. vyskupo (nuo 1827) rezidencija, dvasinė seminarija ir aukštoji teol.-filosofijos mokykla, 3 vienuolynai, eilė mokyklų. Senas mst. (pirmą kartą minimas 910), ypačiai garsus savo 1235 pašventinta romaniškąja katedra, kuri, suaugusi su buv. pilimi, stovi ant kalkakmenio uolos. Katedra yra žymus Vokietijos štaufinės epochos paminklas. Jos stilius jungia Reino romaninės mokos elementus su prancūzų ankstyvąja gotika ir pasižymi formų turtingumu: viduje turi arkadas, tribūnas, triforijus, iš lauko išskaidyta frizais ir arkadomis, kyla viršun septyniais bokštais. Miesto bažnyčioje (XIV a.) yra saugoma nuo 1204 šv. Kryžiaus relikvija.

L. Sternberg, L. als Kulturstätte 1911.

Limburgiečiai broliai Pol (m. po 1416), Jehannequin ir Hermand (abu m. prieš 1434), kilę iš Limburgo (Olandijoje), buvo žymaus tapytojo Jean Malouel brolėnai. 1399 Paryžiuje jie pradėjo dirbti Burgundijos kunigaikščiui Pilypui Drąsiajam ir 1402–03 apsigyveno Dižone. Apie 1411–

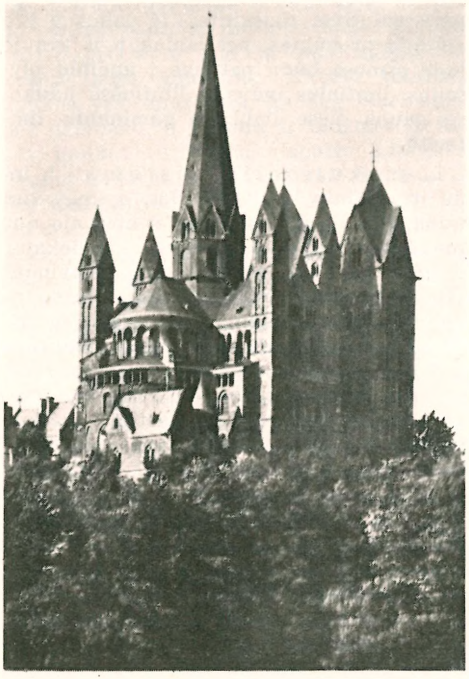

Limburg an der Lahn katedra

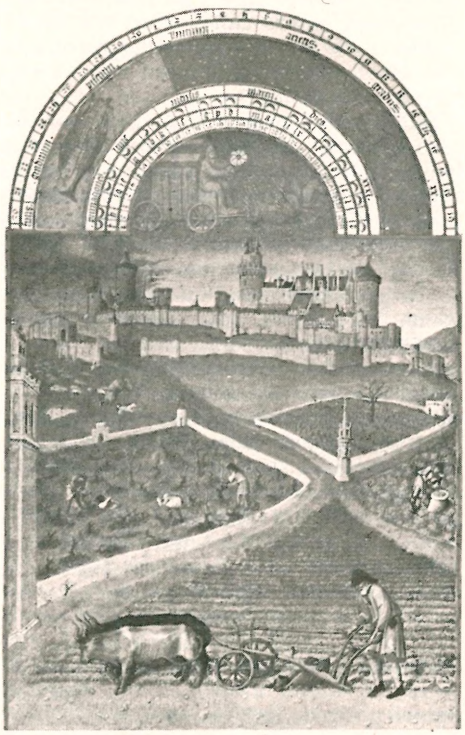

Broliai Limburgiečiai: Kovo mėn. darbai (Iš Les très riches Heures du duc de Berry)

16 jie tarnavo kunigaikščiui Jean de Berry, kuriam apie tą laiką iliuminavo Les très riches Heures (Chantilly, Condé muziejuje). Religines scenas šitoje maldaknygėj jie vaizdavo dar laikydamiesi Giotto įpėdinių formulių, bet visą mėnesių paveikslų turinį jie paėmė iš tikrovės, šiltai ir smulkiai pavaizduodami kiekvienam mėn. būdingus laukų darbus, duodami erdvių kraštovaizdžių, kurių horizontuose kiekviename paveiksle tiksliai nupiešta vis kita Prancūzijos pilis. Broliai L. šalia brolių Van Eyck laikytini naujųjų laikų realizmo pagrindėjais V. Europos tapyboje.

P. Durrieu, Les très riches Heures de Jean de France 1904; (") Les très belles Heures de Notre-Dame 1924. *P.Rkl.*

Limerick Airijos mst., kur Šanono žemupis virsta siauru fiordu; apie 55.000 gyv. (1956). L. yra svarbiausias v. Airijos uostas; pro jį išvežama žemės ūkio gaminiai, o įvežama medis, akmens anglis, naftos produktai ir kt. L. susideda iš trijų dalių: angliškojo miesto, įkurto kaip anglų kolonijos karaliaus Jono laikais; airių miesto, esančio į p. nuo upės, ir Newtown-Pery, gražiausios miesto dalies, įkurtos 1769. Limericke yra kat. ir anglikonų vyskupų rezidencijos; anglikonų katedra (buv. katalikų), statyta XII a.

Limes (lot.) Romos imperijoje vartotas pavadinimas, pradžioj reiškęs ežią tarp dviejų laukų ir vėliau sustiprintą valstybės sieną. Romos imperijos galybės laikais, maždaug nuo I a. po Kr., l. pradėtos statyti įvairiuose jos pakraščiuose: M. Azijoj, Sirijoj, Arabijoj, įvairiose Afrikos vietose ir Europos kraštuose, k.a.: Anglijoje, tarp Reino ir Dunojaus, palei Dunojaus žemupį iki Juodųjų jūrų.

Garsiausia l. buvo Aukštutinės Vokietijos ir Retijos srity, jungusi Reiną su Dunojumi. Nuo Reino upės prasidėjusi, ji ėjo į rytus maždaug palei Maino upę ir, pasukusi į pietus, siekė Dunojų, kur ties Lorcho miesteliu susidūrė su Retijos l. Jos ilgis buvo 382 km. Retijos l. ėjo maždaug palei Dunojaus tėkmę iki Hienheimo ir turėjo 166 km ilgio. Ji pradėta statyti Domicijono laikais (apie 90 po Kr.) ir buvo perstatinėjama ir tęsiama per 100 su viršum metų. Aukštutinės Vokietijos l. buvo statmenai sustatytų medžių siena su jos priešaky iškastu grioviu. Tam tikrais atstumais sieną skrodė sargybos bokštai. Retijos l. pradžioj buvusią medinę sieną pakeitė akmeninė, kurios išlikusios dalys

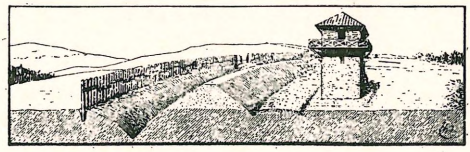

Limes (Aukštutinėj Vokietijoj) rekonstrukcija

šiandien vadinamos velnio sienomis. L. užpakaly buvo pastatytos pilaitės įguloms laikyti. Iš jų išaugo kai kurie šių dienų miestai.

L. pirmi pralaužė alemanai apie 260 ir po to jos, yrant imperijai, jau nebandytos taisyti ir ilgainiui sunyko. Tik paskutiniais dešimtmečiais jos imtos tyrinėti ir įvairiuose leidiniuose paskelbta daug smulkių duomenų.

H. F. Pelham, Essays on Roman History 1911; *E. Fabricius,* L. in: Real-Enzyklopädie d. klass. Altertumswissenschaft, 13, 1926. *J.J.*

Limfa (lot. lympha) žmogaus ir stuburinių gyvių organizme bespalvis balzganas skystis, atskiestas kraujo plazma, esąs ląstelių tarpuose ir iš audinių l. indais tekąs į bendrą kraujo cirkuliaciją. L. padeda pašalinti cheminės medžiagų apykaitos liekanas ir iš dalies maistą pristatyti, o taip pat kovoti prieš infekcijas. L. susidarymas nėra galutinai išaiškintas. Iš dalies ji yra audinių produktas, bet labiau ji iš kraujo indų osmoso būdu patenka į audinių plyšelius, limfinius indus ir limfinėse liaukose gauna šiose liaukose gaminamų limfocitų.

L. cirkuliacijos sistema – l. indų ir limfinių liaukų tinklas, apimąs visą kūną. Per l. indus audiniai apsivalo nuo medžiagų apykaitos kenksmingų liekanų. L. indų ypač tirštai yra odoje, gleivinėje, visose liaukose. Limfiniai kapiliarai, po epiteliu sudarą rezginį, yra uždari; jų siena iš endotelinių ląstelių vieno sluoksnio, pro kurį skysčiai iš audinių patenka į kapiliarus. Kiek stambesni liaukų indai savo sienelės išorėje turi elastinio audinio išilgai einančių plaušelių, kurie susijungdami sudaro elastinį tinklelį. Platesniųjų l. indų siena susidaro iš trijų sluoksnių: išvidinio (iš endotelio ląstelių su elastinių plaušelių tinkleliu išorėje), vidurinio (iš skersai ir išilgai einančių lygiųjų raumenų plaušelių) ir išorinio (iš išilgai einančių jungiamojo audinio ir išilginių lygiųjų raumenų plaušelių). L. indai turi pusmėnulio pavidalo vožtuvus, kurie nustato l. tekėjimo kryptį. Iš audinių iki kraujo

indų savo kelyje l. pereina bent vieną limfinę liauką. L. centropetaliniai indai, pasiekę liauką, daugely vietų praeina jos kapsulę ir patenka į aktyvaus retikuliarinio audinio labirintą, kur didesnį l. kiekį absorbuoja venų kapiliarai, o likusioji l. dalis nuteka pro vieną ar du l. išvedamuosius indus į liaukos vartus (hilus). Iš liaukų grupės centrinės dalies išeiną centrofugaliniai indai sudaro stambesnius indus, kurie įsijungia į bendrą l. priimtuvę—cisterną, esančią juosmens pirmojo ir antrojo slankstelių priešakyje. L. cirkuliaciją palaiko audinių spaudimas, stangrumas, raumenų susitraukimas ir gausūs l. indų vožtuvai, neleidžia l. atgal tekėti.

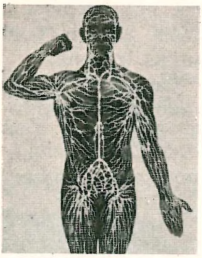

Limfos cirkuliacijos sistema

L i m f i n ė s l i a u k o s yra stangrios konsistencijos smulkūs mazgeliai (pavieniai, bet dažniau grupėmis) išmėtyti poruotame audinyje ties indų išsišakojimais. Stambesnės liaukos turi įrentimus — vartus, pro kuriuos įeina kraujo indai ir išeina centrofugaliniai limfiniai indai. Liaukų spalva priklauso nuo jų lokalizacijos bei kraujo indų gausumo: plaučių limfinės liaukos yra tamsesnės, kadangi turi anglies dalelyčių, o kepenų ir blužnies limfinės liaukos turi rudą atspalvį. Limfinės liaukos sudarytos iš limfoidinio audinio ir fibrozinės atramos, kurie yra apdengti žieviniu sluoksniu. Vidurinė liaukos dalis — smegeninis sluoksnis, susidedąs iš atsišakojusių ir susijungiančių limfoidinio audinio pluoštelių. Tarp sinusų sienelių eina švelnūs plaušeliai, sudarydami tinklainę; iš sinuso į limfoidinį audinį nusitęsia limfiniai plyšeliai, panašūs į limfinius kapiliarus; išklojąs endotelis laipsniškai pereina į aktyvų fagocituojančių ląstelių retikulo endotelinį audinį, per kurį l. iš centropetalinių indų teka į centrofugalinius, pasipildydama limfocitais, kuriuos produkuoja limfinės liaukos. Pagaliau l. nuteka į vieną ar du centrofugalinius limfinius indus, kurie per vartus išeina iš liaukos. Limfinės liaukos netiesioginiai kovoja su infekcijos sklidimu audiniuose.

L. t a k ų l i g o s. L i m f a n g i t a s (lymphangitis) yra l. indų uždegimas, o l i m f a d e n i t a s (lymphadenitis) limfinių liaukų (l. mazgų) uždegimas. Reikalinga tuojau kreiptis į gydytoją, nes yra bendras kraujo užkrėtimo pavojus. L i m f i n i ų m a z g ų t u b e r k u l i o z ė buvo dažna tuberkuliozės forma, paprastai pasitaikanti jaunesniame amžiuje. Lytinė liga yra l i m f o g r a n u l o m a (žr.). L i m f a n g i o m a (lymphangioma) yra l. indų aprėžtas išsiplėtimas ar naujų susidarymas; gydymas operacijos keliu ar Rentgeno-radžio spinduliais. Iš limfinių liaukų navikinių ligų svarbiausia vad. H o d g k i n s liga, arba l i m f o g r a n u l a m a t o z ė, piktybinis limfinių liaukų padidėjimas. Jos galutinė priežastis dar nežinoma, gydoma Rentgeno spinduliais ir kitais vaistais. L i m f o m a vadinama limfinių liaukų padidėjimas įvairių ligų pasėkoje.

K.Ož. ir Z.Dn.

Limfjord siauras, seklus sąsiauris, skiriąs š. Danijos viršūnę nuo Jutlandijos pusiasalio, 180 km ilgio. Jis jungia Kategatą su Šiaurės jūra.

Limfocitai (lot.-gr.) negrūdėtieji leukocitai (baltieji kraujo rutuliukai). Mažieji l. yra eritrocitų (žr.) dydžio, turi didelį branduolį ir sudaro 20–25% visų leukocitų. Didieji l. yra 2–3 kartus didesni už mažuosius ir palyginti turi didesnę protoplazmos proporciją; jų yra apie 1% visų leukocitų. Žr. Kraujas (kraujo forminiai elementai).

Limfografija (lot.-gr.) metodas limfines liaukas ir limfos indus tirti Rentgeno spinduliais, suleidžiant kontrastinių chemikalų, nepraleidžiančių Rentgeno spindulių.

Limfogranuloma (Lymphogranuloma inguinale s. Venereum) lytinė liga, kurią sukelia virusams gimininga mikroorganizmai. Apsikrėtus prasideda audinių ir liaukų pakitimai kirkšnyse ir apie išvedamąją angą, dėl to atsiranda pūliuoją guzai; audinių išaugos spaudžia išvedamąją angą ir sutrikdo kraujo ir limfos apytaką lytiniuose organuose, kurie smarkiai padidėja. Ligos eiga chroninė. Ji dažna tropikinėse šalyse. Negydant atsiranda karštis, raumenų skausmai ir odos išbėrimai. Galima mirtis nuo kraujo užkrėtimo arba bendro organizmo nusilpimo. *M.Vt.*

Limicolae žr. Stibynuočiai.

Limicola falcinellus žr. Plokščiasnapis bėgikas.

Limina Apostolorum (lot. ‚apaštalų slenkstis') terminas, vartojamas ryšium su vyskupams ordinarams uždėta pareiga kas 5

metai aplankyti Romoje esančias Šv. Petro ir Šv. Povilo bazilikas (tų apaštalų palaikus), patiems pareikšti paklusnybę Šv. Tėvui ir įteikti jam raštišką pranešimą apie valdomą vyskupiją. L.a. lankymą kas penkmetį įvedė pop. Pijus X 1911 I 1. Pirmaisiais penkmečio metais lankosi Italijos vyskupai, antraisiais — Ispanijos, Portugalijos, Prancūzijos, Belgijos, Olandijos, Anglijos ir Airijos, trečiaisiais — kitų Europos kraštų, ketvirtaisiais — Amerikos, penktaisiais — Afrikos, Azijos ir Australijos. Ordinaras šią pareigą gali atlikti pats, arba per savo pavaduotoją vyskupą arba, esant rimtai priežasčiai, per kurį jo paties parinktą dvasininką. Lietuvos vyskupams dėl karo negalint l.a. pareigos atlikti skirtu laiku 1943, Kauno arkiv. J. Skvireckas tai atliko 1945 rudenį.

Wernz-Vidal, Ius canonicum II, 1943. *M.Č.*

Liminas ež. Kaltanėnų vls., Švenčionių aps., 1 km į v. nuo Linkmenų mstl., 16 ha ploto; paviršius 151 m nuo j.l.; per eilę ežerų priklauso Žeimenos (Neries) baseinui. R. Aukštaičiuose yra ir daugiau to vardo mažų ežerėlių (pvz. prie Alaušo ež.).

Liminėlis 1. ež. Joniškio vls., Švenčionių aps., 5 km į š. nuo Dubingių bžk., 18 ha ploto; ryškaus ištako neturi, priklauso Dubingos (Žeimenos, Neries) baseiniui; 2. ež. Molėtų vls., Utenos aps., 3 km į š.v. nuo Molėtų mstl., 15 ha ploto; paviršius 151 m nuo j.l.; priklauso Siesarties (Šventosios, Neries) baseinui.

Limišius upelis Žiežmarių vls., Trakų aps., Strėvos (Nemuno) kair. intakas, 15 km ilgio; teka vingiais į š., turi deš. intaką Dūmę.

Limitas (ag. iš lot. limes ‚riba') biržoje toks vertybių pirkimo ar pardavimo užsakymas, kai klientas aiškiai nustato savo tarpininkui kainą, aukščiau kurios jis negali pirkti užsakytų vertybių ar žemiau kurios tarpininkas negali parduoti pristatytų vertybių.

Limited (stp. Ltd.) ribotas. Žodis, vartojamas prie anglų bendrovių vardo ir rodąs, kad nario atsakomybė už bendrovės prievolės yra ribota tik jo užsirašytų ar įneštu kapitalu (paprastai akcijomis).

Limnėjos jūra ketvirtoji Baltijos jūros formacijos fazė, pavadinta pagal sraigę Limnaea ovata baltica. Šis tarpsnis truko 500 pr. Kr. — 1000 po Kr. Šitame laikotarpy vyravo subatlantinis klimatas, pradžioje šaltas, vėliau drėgnas. Baltijos jūros pakraščiuose tuo metu buvo išplitusi pušis, alksnis, beržas ir eglė. Rečiau augo bukas ir kenis.

Limnigrafas (gr.) automatinis aparatas vandens horizonto svyravimams registruoti. Paprastai turi šulinį, sujungtą vamzdžiu su upe ar ežeru; plūduras, nuleistas į šulinį, perduoda vandens lygmens kitimus aparatui, įtaisytam tam tikroje būdelėje. L. gali būti pneumatinis, kai slėgimų kitimas perduodamas registravimo aparatui. Didesniuose atstumuose horizonto padėtis perduodama elektros laidais. L. užrašyta vandens horizonto svyravimo kreivė vad. l i m n i g r a m a.

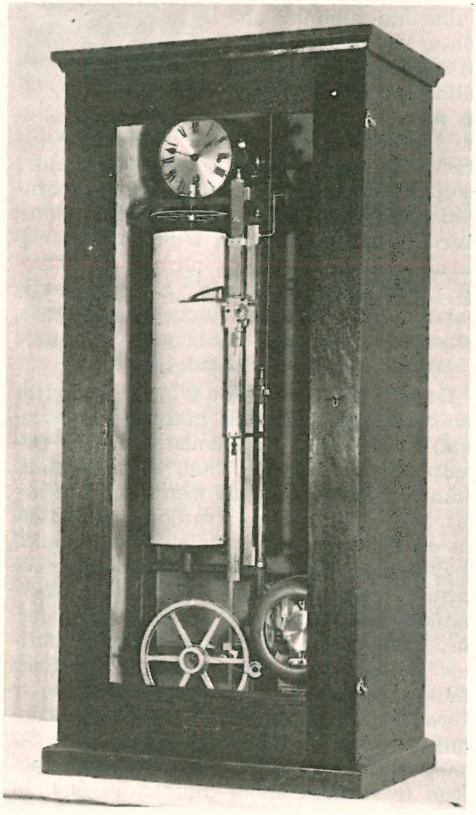

Limnigrafas

Limnimetras (gr.) vandens matavimo stotis, kurioje esama įrengimų vandens horizontui sekti. Ji sudaroma iš matuoklės ar jų eilės, polių, reperių ir būtinų įrankių.

S. Kolupaila, Hidrometrija I 1939.

Lymnocryptes minimus žr. Oželis (oželis nykštukas).

Limnologija ežerų ir kitų pastovaus vandens uždarų baseinų tyrinėjimo mokslas. L. apima fizinių (pvz. ežero gilumo, vandens tūrio ir jo savumų, dugno) ir biologinių (planktonas, flora, fauna) objektų kompleksus.

P. S. Welch, Limnology 1935.

Limoges p.v. Prancūzijos mst., Haute-Vienne departamento adm. centras; apie 110.000 gyv. (1956). Jis yra drauge ir Limousin srities centras. Didžiosios miesto įžymybės yra 1273 pradėta statyti ir 1851 baigta gotikinė katedra ir keramikos muziejus, įkurtas 1867. Nuo XI a. garsėjo emalės darbais. 1765 aptikus St. Yrieux vietovėj kaolino sluoksnius, emalės vietą pradėjo užimti porcelano-fajanso dalykų pramonė, kurios ji pasidarė didžiausiu centru Prancūzijoj (12.000 darbininkų). L. apylinkėj 1947 aptikta urano rūdos. Mieste veikia apie 50 batų fabrikų.

Romėnams okupuojant L. buvo galų genties lemovices sostinė (Civitas Lemovicum). Krikščionybę įvedė III a. pirmasis L. vyskupas šv. Martialas. 1496 buvo įsteigta spaustuvė ir ligi šių laikų L. išliko žymus spaustuvinės pramonės centras. 1630–31 mieste siautė maras, nuo kurio mirė per 20.000 žmonių.

Garsioji L. emalė (žr.) šiame mieste turėjo du žydėjimo laikotarpius. XII–XIII a. buvo dirbama įdubine ir narveline emalės technika relikvijoriai, altorių antependijai, antkapiai, žvakidės, lempos, dėžutės ir sagtys, kurie plačiai paplito po visus krikščioniškos Europos kraštus. Nuo XV a. pabaigos L. pražydo tapybinės emalės technika, kuria dirbdami XV a. L. meistrai Pénicaut ir Limosin pasiekė europinio garso.

A. Mayer, L'art de l'émail de Limoges 1897; *J. Marquet de Vasselot,* Les émaux limousins de la fin du XV-e siècle et de la première partie du XVI-e 1921.

Limon 1. Port L., Costa Rica respublikos svarbiausias uostas prie Karaibų jūros; apie 16.000 gyv. (1956). Išvežama kava, guma, vaisiai, medis.

2. Venecuelos rytiniuose Anduose prasidedanti ir į Maracaibo ež. įtekanti upė, 330 km ilgio. Tinka laivybai nuo įtako Guasare.

Limón José Arcadio (g. 1908 Meksikoje) amerikiečių išraiškos šokėjas ir choreografas. Iš pradžių studijavo muziką ir tapybą Los Angeles ir Naujorke. Užsukęs į gastroliuojančio austrų šokėjo Kreutzbergo šokio koncertą, buvo taip paveiktas, kad kitą dieną atsidūrė Humprey-Weidman šokio studijoj (1928). 1930–40 L. buvo jų šokio grupės narys ir solistas. 1942 L. suformavo trijų šokėjų grupę savo choreografijoms, kurių svarbiausias Chaconne in D Minor (Bach), Concerto Grosso (Vivaldi), Danzas Mexicanas (Novak). 1945, grįžęs iš kariuomenės, sukūrė trio choreografiją Eden Tree ir 1947 Song of Songs. Ypatingo pasisekimo L. sulaukė 1947 veikalu Lament for Ignazio Sanchez Mejias (tekstas Garcia Lorca, muz. Lloydo), iškėlusiu L. šokio ypatybes — poetišką didybę, egzaltuotos tragikos plačią skalę, vyriškų išraiškos šokio stilių ir techniką. Jo paskutinieji choreografiniai darbai Mauro Pavanas ir Emperor Jones yra brandūs kompozicija ir originaliu stilingu judesiu, atstovaujančiu vyriškajam išraiškos šokiui Amerikoje. *B.V.*

Limonadas (prc. limonade iš italų limone ‚citrina') gaivinąs bealkoholinis gėrimas, gaminamas iš vandens, cukraus, prieskonių bei kvapsnių ir anglies dioksido dujų. L. gamybai pradžią davė pasisekęs anglų chemiko Joseph Priestley 1772 bandymas gauti prisotintą anglies dioksido dujomis vandenį. Iš pradžių buvo gaminama tik gazuotas vanduo, vėliau pradėta pridėti cukraus, vaisių sulčių, prieskonių ir kt., ir taip išsivystė l. pramonė. Dabar gaminama didelis skaičius įvairių rūšių ir pavadinimų l.

L. gamybai vanduo turi būti labai grynas, todėl yra filtruojamas ar net distiliuojamas. Cukrus šiam reikalui paprastai specialiai gaminamas, nes turi būti rektifikuotas su kaulų ar aktyviąja anglimi, neturi turėti mėlio, vartojamo cukraus baltumui gauti, ir ištirpintas vandenyje neturėti nuosėdų. Vaisių sultys bei jų koncentratai taip pat filtruojami, kad neduotų drumzlinumo. Prieskoniai ir kvapsniai gaunami ekstrahuojant vandeniu ar alkoholiu kai kurių augalų šaknis, sėklas, žievę, lapus ir kai kurias žoles. Šiam reikalui vartojama daug ir sintetinių medžiagų. Parūgštinimui naudojama citrinos ar tartaro rūgštis. Spalvai gauti tamsiems gėrimams vartojama karamelė, o kitiems akmens anglies dervų dažylai. Kai kurios l. rūšys saponizuojamos, kad putotų. Anglies dioksidas turi būti labai grynas, be kvapo.

Jo slėgimu duodama vienam skysčio tūriui nuo vieno iki šešių tūrių. Didelėse moderniose l. gamyklose ir pilstytuvėse beveik viskas atliekama automatiškai — mašinomis. Rankomis sukraunami tik buteliai plovimui, ir pripilstyti, užkimšti bei etiketuoti nuimami nuo diržo ir pakraunami į dėžes. Išplauti ir sterilizuoti buteliai slenka diržu, kur pirmoji mašina įpila nustatytą kiekį sirupo su visais priedais (prieskonių, dažylų ir kt.), antroji vandens su anglies dioksidu, trečioji užkemša butelius ir paskutinė užklijuoja etiketes. Lietuvoj l. gamyba nebuvo labai mechanizuota, nes veikė daug mažų dirbtuvėlių. Didesnės l. gamyklos veikė prie kai kurių alaus bravorų. *E.Bnk.*

Limonitas (gr. leimōn ‚pieva, bala'), rudas mineralas, $2Fe_2O_3 . 3H_2O$, dar vadinamas pievų, pelkių, balų, dirvų ar pupų geležies rūda ir kitais vardais, nes randamas įvairių pavidalų. Kartais taip pat vadinamas ruduoju hematitu (žr.). Kietumas 5, specifinis svoris 4,3. Dažnai randamas Lietuvoje, ypač Kazlų Rūdos, Višakio Rūdos ir kituose apylinkių miškuose, pasitaiko jo sluoksnių iki 50 cm storio. Senovėj lietuviai kai kur jį naudojo įvairiems geležiniams ginklams ir įrankiams gaminti. *B.Sld.*

Limonų eterinis aliejus išspaudžiamas iš citrinos (Citrus limonum Linn.) vaisiaus žievės. Gaunama apie 0,35% aliejaus,

$d^{25}/_{25}$ 0,849–0,855, $[\alpha]^{25}/D$ +57°

iki +65°36′, n^{20}/D 1,474–1,478.

Apie 90% limonų aliejaus sudaro limonenas, tačiau aliejaus kvapas daugiau pareina nuo citralio, citronelalio ir kt. deguoningų junginių. Limonų aliejaus kasmet pagaminama Sicilijoj apie 350 ir Kalifornijoj apie 270 tonų; kitur — tik nežymūs kiekiai. Beveik visas limonų aliejus sunaudojamas maisto ir vaistų pramonėje; tik nedidelė dalis eina kvepalams ir kosmetiniams gaminiams, kuriems jis suteikia malonų šviežumą.

E. Guenther, The Essential Oils III 1949; *H. García Aráez,* Esencias naturales 1953. *J.Vbr.*

Limosa žr. Griciukas (papildymų tome).

Limosella žr. Dumblenė.

Limosin Léonard (apie 1505–1575/77) prancūzų tapybinės emalės meistras, dirbęs Limoges mieste ir Paryžiuje. Šia technika jis puošė įvairius metalo dirbinius, motyvus imdamas iš žymiųjų renesanso meistrų. Tapybine emale L. atliko eilę didesnio formato bažnytinių paveikslų ir portretų, kurie sudaro originaliausią jo kūrybos dalį.

P. Lavedan, L. L. et les émailleurs français 1914.

Limpopo P. Afrikos upė, 1600 km ilgio; teka į r., skiria Transvalį nuo Kalahari ir P. Rodezijos, žemupis Mozambike; baseino plotas 440.000 km^2, vid. debitas 600 m^3/sek. Laivininkystei tinka žemupio dalis apie 400 km, bet dėl seklumų žiotyse yra mažareikšmė navigacijai.

Limuzinas (iš prc. limousine) uždaras lengvas automobilis.

Linaceae žr. Lininiai.

Linacre (Lynaker) Thomas (apie 1460–1524) anglų humanistas, gydytojas. Po medicinos studijų Paduvos univ. apie 1492 grįžo į Angliją, kur įkūrė medicinos katedras Oxfordo ir Cambridge univ. Išvertė į lotynų k. eilę Aristotelio ir Galeno veikalų. Skatino humanistinį atgimimą ir parašė lotynų k. gramatiką. Tarp jo mokinių buvo Erazmas Roterdamietis ir Thomas More.

Linãduobė linams džiovinti duobė, išlikusi iki mūsų dienų tik Dzūkuose, kitur išstumta pirties (žr.) ar jaujos (žr.). L. kasama atokiau sodybos ar net laukuose, geriausia smėlyne ar sausame molyne, gylio iki 2 m, apie 3 m ilgio ir 1,5 m pločio. Iš šono pakurai daug kur iškasa atskirą įėjimą, kitur ją kuria ir pro viršų. Duobės viršuje uždeda žalio medžio karteles ar šiaip grėdas, paskutiniu metu — alksninius vartelius, ir jų viršuje skleidžia arba stato linus. Labai dažnai duobės viršuje įkala keturis baslius ir juos sujungia kartelėmis, padalydami l. viršų į 4 dalis. Į kiekvieną jų paeiliui džiaujami linai, kurie čia pat prie duobės ir minami.

Linai žr. Linas.

Linalilo acetatas linalolio ir acto rūgšties esteris,

$CH_3—C(—CH_3)=CH—CH_2—CH_2—$
$—C(—CH_3)(—CH=CH_2)—OCOCH_3$,

stipraus bergamotės ir levendros kvapo bespalvis skystis, kurio virimo temperatūra yra 220°/762 mm, ar 105–106°/11 mm, $d^{20}/_4$ 0,8998, n^{21}/D 1,4544; $[\alpha]/D$ pareina nuo acetatui pagaminti panaudoto linalolio optiškojo veiklumo. Acetatas ir daugelis kitų linalilo esterių plačiai vartojami kvepaluose, kosmetikos gaminiuose ir muiluose.

Linaloe eterinis aliejus gaunamas iš aukštose, akmeningose Meksikos kalnų atšlaitėse augančių Bursera genties medžių

(B. delpechiana Poisson, B. aloexylon Engl. ir kt.), kurie vietos kalboje vadinami bendru Linaloe vardu. Senyvo amžiaus (per 30 metų) medžiai suraižomi 2–3 cm gilumo išilginiais rėžiais, po 1–2 metų nukertami ir sutašomi į smulkias skiedras, kurios varomos su vandens garais. Skiedrose būna apie 6–11% aliejaus, kurio netobulomis vietos priemonėmis teišskiriama tik dalis. Didžiausią aliejaus dalį sudaro d-linalolas, kurio, kartu su geraniolu, nerolu ir α-terpineolu, būna apie 60–75%; likusioje dalyje vyrauja minėtųjų alkoholių esteriai. Iš linaloe medžių sėklų taip pat varomas aliejus, kuris yra žemesnės kokybės. Meksikoj metinė linaloe eterinio aliejaus produkcija priklauso nuo rinkos sąlygų ir svyruoja tarp kelių ir keliolikos tonų. Nuo 1930 linaloe sėklų aliejus pradėta varyti ir Indijoje, kur šiam tikslui yra specialios Bursera delpechiana plantacijos. Geros kokybės linaloe aliejus turi pakalnučių kvapą ir yra vartojamas kvepalų, kosmetikos ir muilų gamyboje.

E. Guenther, The Essential Oils IV 1950; *Sri S. G. Sastry,* Indian (Mysore) Linaloe Oil 1952.
J.Vbr.

Linalolis terpeninis olefininis alkoholis, mišinys dviejų sunkiai atskiriamų izomerų, 2, 6 - dimetil - 2, 7 - oktadien - 6 - olio,

$$CH_3—C(—CH_3)=CH—CH_2—CH_2—$$
$$—C(—OH)(—CH_3)—CH=CH_2,$$

ir 2, 6 - dimetil - 1, 7 - oktadien - 6 - olio,

$$CH_2=C(—CH_3)—CH_2—CH_2—C(—OH)$$
$$(—CH_3)—CH=CH_2.$$

d-Linalolio virimo temp. 199°, $d^0/_4$ 0,8622, n^{20}/D 1,4623, $[\alpha]/D$ iki +19°18′; l-linalolio $[\alpha]/D$ iki −20°7′; mažesnis optinis veiklumas yra dviejų antipodų mišinio ženklas. L. yra pagrindinė sudedamoji dalis daugelio natūralinių eterinių aliejų (Shiu 65–90%, Brazilijos rožmedžio apie 80%, koriandro ir linaloe 60–70%), iš kurių jis yra išskiriamas. Sintetiškai jį galima gauti metilheptenoną kondensuojant su acetilenu ir hidrogeninant acetileninę jungtį iki etileninės. L. turi malonų pakalnučių kvapą ir yra viena svarbiausių kvapiųjų medžiagų. Dar svarbesni jo esteriai: formiatas, acetatas, propionatas, butiratas, valerianatas, benzoatas, fenilacetatas, cinamatas ir kt.

Munoz de Cuerva ir M. Ramos, El linalol 1952.
J.Vbr.

Linãminė 1. linams minti ratas, voliniai arba stakliniai mintuvai. Linams minti ratas Š. Lietuvoje (Biržai, Kupiškis) pasirodė apie 1870. Jo pusmedžių plotis siekė 0,3 – 1 m ir ‚dantų' gylis iki 5 – 8 cm, o rato skersmuo iki 6–8 m, jei l. buvo kur nors pastoviai įrengta; per kiemus vežiojamo rato skersmuo tesiekė 3–4 m. Ant rato ‚dantų' skersai guldė linų saujas. Visas ratas buvo įtaisomas prieklojimyje, paguldant jį ant žemės. Viršuj rato, per dantis, eidavo 3–5 iškarpyti voleliai, įtaisyti dėžėje ir užspausti akmenimis. Jie, riedėdami per ant dantų patiestus linus, juos sulaužydavo ir išmindavo. Volinė, arba staklinė, l. turėjo staklėse vienas ant kito įtaisytus 3–5 iškarpytus volus, spaudžiamus medinių spyruoklių. Vidurinį volą sukdavo 2–4 vyrai, o moterys leisdavo linus į volus. Vėliau l. sukti buvo pritaikytas medinės kuliamosios ratas, sukamas 1–2 arklių, o l. volai pailginti iki 2 m. Rankines l. apie 1890 Kupiškio apylinkėje vežiodavo iš vieno ūkio į kitą, o arkliu sukamas, įtaisė pastovias (visas kaimas sudėtines ar atskiri ūkininkai), į kurias susiveždavo linus minti ir iš tolimesnių apylinkių. Joniškio ir Šiaulių apylinkėje, iš dalies ir Žemaičiuose XIX a. gale ėmė plisti staklinės vežiojamosios l., sukamos taip pat mažu mediniu ratu ar vilktu. Jų buvo gausu tose srityse ir iki paskutinių metų. Dzūkijoje l. pasirodė vėliau, pirmąją įtaisė Nemunaityje 1913.

2. Atskiras pastatas, kuriame pastatyta linams minti mašina arba l., o kita jo dalis paversta jauja. Iki 1930 tokios l. tebuvo išplitusios tik Š. ir R. Lietuvoje. Jas įsirengdavo atskiri ūkininkai ar kaimai, už naudojimąsi imdami linais ar šiaip mokestį. Naujoviško tipo su dviem oru džiovinamomis jaujomis, l. steigė Žemės Ūkio Rūmai, duodami jų savininkams pašalpas. Tokios l. buvo medinės, 5 volais. Bet jau

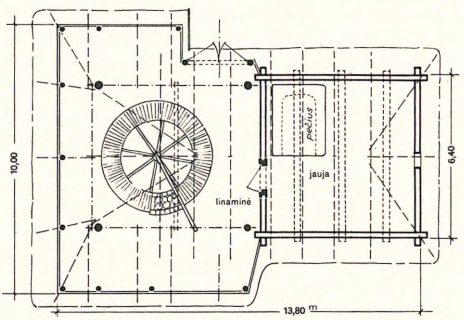

Linaminė Okainėlių k., Kėdainių aps. Braižė *J. Gimbutas*

1922 žemės ūkio ministerija steigė ir motorines l., kurios turėjo geležinius minamuosius voliukus ir galėjo minti visai nedžiovintus linus. *A.Mž.*

Linares 1. Čili respublikos mst. į p. (280 km) nuo Santiago, su kuriuo jungiasi geležinkeliu, 75 km nuo Pacifiko; apie 40.000 gyv. (1955); kat. vyskupo rezidencija.

2. P. Ispanijos miestas į r. nuo Cordobos, Sierra Morena kalnų papėdėj; 52.811 gyv. (1950). Prie L. yra sidabro, švino ir vario kasyklos. Šalia miesto yra parako ir dinamito fabrikai, švino ir geležies liejyklos. Netoli L. yra romėnų miesto Castulo griuvėsiai.

Linaria žr. Linažolė.

Linartas Jurgis (1882 XII 31 Anykščiuose, Utenos aps. — 1945 Sibire) visuomenės veikėjas. Mokėsi Liepojos gimn., Rygoje dirbo notaro įstaigoje, o paskui ir notaru. Aktyviai dalyvavo Rygos lietuvių veikloje, vadovavo teatro mėgėjų būreliui, režisavo, vaidino, dainavo kvartete. Pradėjus 1909 eiti Rygos Garsui, pasirašinėjo jo leidėju ir red., kurį laiką jį faktiškai redadavo. Kun. J. Tumui išvykus į Rusiją, pirmininkavo Rygos liet. nuo karo nukentėjusiems šelpti komitetui. Paskui 1915 pats pasitraukė į Rusiją ir, paskirtas prie kun. J. Tumo, kurį laiką dirbo Petrapilio centrinio komiteto raštinėje. Grįžęs Lietuvon 1918, dirbo žemės ūkio ministerijoj, buvo Kauno apygardos teismo vyr. notaras. Iš šių pastarųjų pareigų 1926 V atleistas (susilaukė bylos), perėjo į privatų biznį, kur tarp kitko bandė reikštis filme (1931 režisavo ‚Jonelį ir Onelę'). 1924 jis pirmininkavo Lietuvių-latvių vienybės d-jai, veikė tautininkuose, kalinių globos d-joje. 1944 bolševikų ištremtas į Sibirą, kur ir mirė.

Linas (Linus) pop. (67?–76?), šventasis (IX 23), pirmasis šv. Petro įpėdinis, kaip apie tai liudija visi, ir seniausieji (pvz. Irenėjaus iš II a.) Romos vyskupų sąrašai. Kitų tikslių žinių apie L. neišliko. Taip pat nežinia, ar jis mirė savo ar kankinio mirtimi.

Linas (Linum) lininių (Linaceae) šeimos daugmetinės bei vienmetinės žolės, rečiau puskrūmiai. Lapai nedideli, siauri, pailgai nusmailę. Žiedai mėlyni, balti, raudoni, geltoni, prasiskleidžią ankstyvą rytą ir imą susiglausti jau popiet. laiku. Vaisius — kamuoliška dėžutė. Sėklos, vad. sėmenys, yra smulkios, suplotos, beveik trikampiškos, vienu galu susmailusios, gelsvai rusvos, blizgančios, slidžios, po 10 dėžutėje. L. yra apie 70–80 skirčių, savaime augančių vidutinio klimato ir poatogrąžio srityse. Lietuvoje pievose sutinkamas l. pievinis (L. catharticum). Pietų Vokietijoj savaime auga 6 skirtys, kurių tarpe l. geltonasis (L. flavum). Keletas l. skirčių auga Amerikoje. Nuo seniausių laikų (2000–3000 metų) įvairiose šalyse auginamas l. sėjamasis (L. usitatissimum), iki 1 m aukščio, mėlynžiedis. Manoma, kad jis yra kilęs iš L. angustifolium, augančio Vidurželio jūros srityje. L. sėjamojo esama dviejų tipų: a. pluoštinio, aukštesnio, mažiau šakoto ir b. sėklinio, žemesnio, šakotesnio. L. sėjamasis Lietuvoje sėkmingai auginamas, paprastai vad. linai. *J.Rkt.*

Linas sėjamasis (Linum usitatissimum)

L., pluoštinis ir aliejinis kultūrinis augalas, jau buvo plačiai paplitęs neolite. L. liekanų, siūlų ar drabužių fragmentų turime iš Italijos, Šveicarijos, Austrijos, Viurtembergo, Danijos ir Suomijos (lininio tinklo liekanos). Labai gali būti, kad ir Lietuvoje neolito pabaigoje buvo pradėta auginti linus.

Ilgą laiką l. buvo viena iš pagrindinių pluoštinių medžiagų. Tik nuo XIX a. pabaigos l. reikšmė pradėjo mažėti ryšium su medvilnės, o vėliau — sintetinių pluoštų gamybos išsiplėtimu. Visame pasauly l. apsėjama 8–10 mil. ha, iš kurių apie ⅓ tenka pluoštiniams ir ²/₃ sėmeniniams l. Daugiausia sėmeninių l. auginama Argentinoje, JAV, Indijoje, Kanadoje ir Urugvajuje, o pluoštinių Europoje — Belgijoje, Olandijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir ypač Sov. Rusijoje. 1931–37 vidurkiais pluoštinių l. sėjo: Sov. Rusija 2,5 mil. ha, Lenkija 110.000 ha, Lietuva 70.000 ha, Latvija 55.000 ha. Metinė l. pluošto produkcija pasaulyje 1931–37 laikotarpyje buvo apie 700.000 t, iš kurių 75% teko Sov. Rusijai (530.000 t), 4,5% Lenkijai (33.000 t), 3,5% Lietuvai (25.000 t), 2,5% Latvijai (17.000 t) ir 2% Vokietijai (15.000 t). Po II pas. karo Vakarų Europos l. tekstilės pramonė neteko Lenkijos ir Pabaltijo kraštų l. eksporto. Ryšium su tuo žymiai padidėjo Belgijos, Olandijos, Prancūzijos

ir kitų l. auginusių kraštų gamyba. Svarbiausi l. tekstilinės pramonės kraštai yra D. Britanija, Sov. Rusija, Vokietija, Belgija, Prancūzija ir Čekoslovakija. L. eksportas atskirais kraštais siekė (1938 daviniais) 143.000 t, iš kurių Belgija eksportavo 59.000 t, Sov. Rusija 20.000 t, Lietuva 19.000, Lenkija 11.000 t ir Latvija 11.000 t.

Lietuvos l. pasėlių plotų vidurkis 1931–40 laikotarpyje buvo 72.600 ha, o bendras pluošto derliaus vidurkis 29.300 t ir sėmenų — 25.300 t. L. sėjami visoje Lietuvoje, tačiau daugiausia šiaurinėje jos dalyje — Rokiškio, Biržų, Panevėžio, Šiaulių, Kretingos, Telšių ir Mažeikių aps. Šiaurės Lietuvoje vyravo mirkyti, o Suvalkų krašte ir Dzūkijoje — klotiniai l. Vidutiniškai l. buvo apsėjama Lietuvoje apie 3% ariamosios žemės. Iš vieno ha vidutiniškai buvo gaunama apie 3,5 kvintalų pluošto ir apie 4 kvintalai sėmenų.

L. auginimas. L. nestato didelių reikalavimų nei žemės, nei klimato atžvilgiu. Tačiau geriausi pluoštiniai l. išauga švelnaus klimato, drėgnose, vidutinio sunkumo žemėse. Jie ypač gerai auga po dobilų ir kaupiamųjų, bet neblogai ir plėšiniuose. Sėjomainoje l. neturėtų grįžti į tą pat vietą anksčiau, kaip kas 6–7 metai (yra pavojus užkrėsti žemę įvairiomis l. ligomis). Mėšlas betarpiškai l. paprastai neduodamas, o tik mineralinės trąšos, kurių reikalingiausios yra fosforinės ir kalio.

Pluoštiniai l. sėjami galimai anksčiau, kai tik šalnų pavojus praeina, nes tik iš anksti sėtų gaunamas geras sėklų derlius ir neblogas pluoštas. Vėlai sėti l. duoda menką sėklų derlių, todėl kartais vėlyvos sėjos l. naudojami tik pluoštui.

L. veislės turi didelės reikšmės derliui ir jo kokybei. Lietuvoje plačiai buvo auginami Dotnuvos Ilgūnėliai, latviai turėjo Stendes Rota, Olandai — Concurent. Beveik visi l. auginantieji kraštai turi savo sąlygoms pritaikytas veisles. L. sėkla turi būti netoli 100% švarumo ir daigumo. Sėjama 130–175 kg į ha pluoštiniams l. ir 50–80 kg sėmeniniams. Vegetacijos periodas priklauso nuo l. veislės ir trunka apie 100–120 dienų.

Derliaus nuėmimo laikas ir būdas priklauso nuo l. paskirties. Labai plonam pluoštui gauti l. raunami vos peržydėjus, ir sėklų visai negaunama. Tačiau normaliai raunama stiebams pradėjus gelsti ir lapeliams nuo apatinės stiebo dalies byrėti.

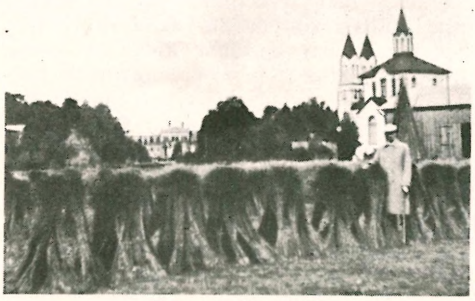

Dotnuvos Ilgūnėliai

Toki l. duoda neblogą pluošto ir sėmenų derlių. Nurauti l., galvutėms sudžiūvus nušukuojami, galvutės iškuliamos, o stiebeliai merkiami arba klostomi.

Gerame klimate ir tinkamoj dirvoj gaunama iki 70 kvintalų nušukuotų l. šiaudelių iš 1 ha, tačiau vidutinis derlius būna apie 40–50 kvintalų šiaudelių. Pluošto išeiga svyruoja tarp 20–28% nuo šiaudelių svorio. Sėmenų derlius iš 1 ha pluoštinių l. — 5–10 kvintalų ir beveik dvigubai sėmeninių. Sėmenys (žr.) plačiai naudojami aliejaus gamyboje, kurio gaunama 28–47%, priklausomai nuo sėmenų kokybės. Daugiausia aliejaus duoda sėmeninių l. sėklos. L. aliejus plačiai naudojamas dažų, linoleumo, varnišo gamyboje, taip pat maistui, medicinoje (Oleum lini) ir pačios sėklos (Semen lini).

L. apdirbimas — tai pluošto atpalaidavimas nuo medienos ir jo išvalymas. Seniausias ir paprasčiausias būdas atpalaiduoti l. pluoštą nuo medienos yra l. mirkymas arba klostymas. Mirkymo metu įvairios rūgimo bakterijos, pvz. Clostridium butyricum, suskaldo pluoštą su mediena rišančias pektinines medžiagas. Mirkymo laikas labiausiai priklauso nuo vandens temperatūros. Prie 15–18°C l. šiaudeliai išmirksta per 10–12 dienų, prie 10°C mirkymo procesas beveik visai sustoja, o šilto vandens markose prie 30–33°C tereikia tik 3–4 dienų. Šiaudelių ir vandens santykis markoje turi būti apie 1 : 20. L. greičiau ir geriau mirksta, kai markoje vanduo lėtos srovės pagalba keičiamas (10–20% per dieną). Ūkiškam l. mirkymui naudojamos paprastos 140–175 cm gylio duobės, iškastos atvirame lauke. Kur krašto įstatymai nedraudžia, tinka ir lėtai tekančios upės bei ežerų pakraščiai (l. mir-

kymo metu atsiradę medžiagos ir rūgštys užteršia vandenį ir kenkia žuvims). Paskutiniais laikais vis plačiau įsigali šilto vandens l. mirkymo baseinai, kurie naudojami ištisus metus ir labai palengvina ir pagreitina mirkymo darbą. Ypač plačiai šis būdas naudojamas Belgijoje ir Olandijoje. Lietuvoje prieš II pas. karą tokios šilto linų mirkymo įmonės Kooperatyvų S-gos Lino buvo pradėtos statyti Panemunėlyje, Pamūšyje ir Kartenoje.

L. klostomi rudenį arba pavasarį. Šiaudeliai pionai paklojami ant pievų ar nesuartų dirvų. Svarbu, kad l. klojėjimosi metu būtų drėgnas ir nešaltas oras, daug lietaus ir rasos, bet mažai saulės ir sausų vėjų. Gerose sąlygose l. atsiklojėja per 2–4 savaites, o blogose sąlygose gali užtrukti 6 ir daugiau savaites. Klojėjimosi metu nors vieną kartą reikia l. apversti. Klotiniuose l. sunku gauti vienodą pluoštą, todėl prekyboje jie būna pigesni.

Naudojamas ir mišrus mirkymo - klostymo būdas: pirmiausia l. mirkomi, o paskui klostomi, kadangi iš markos išimami dar nebaigę išmirkti.

Išmirkyti arba atsiklojėję l. džiovinami pirmiausia lauke, o paskui prieš mynimą— ūkiškose arba pramoninėse džiovyklose. Mechaniniam l. pluošto atskyrimui nuo medienos seniausi rankiniai įrankiai yra mintuvai ir bruktuvė. Mintuvus dabar yra pakeitę minamos valcinės dantytų volų mašinos, o vietoje bruktuvės ūkiškame apdirbime naudojami l. brukimo rateliai. Pramoninėse įmonėse bruktam pluoštui gauti naudojamos l. brukimo turbinos, o pakuloms — pakulinės mašinos.

Lietuvoje vis dar vyravo ūkiškas l. apdirbimas. Mirkoma buvo atvirose lauko markose, kurių buvo apstu visuose l. rajonuose. Žemės Ūkio Rūmai pašalpomis ir nurodymais rėmė pagerintų markų ir jaujų statybas. Jaujose buvo atliekamas l. džiovinimas ir išmynimas, o brukimas tekdavo pačiam ūkininkui namie. Tačiau žymi l. dalis buvo parduodama nebruktame pavidale ir būdavo perdirbama į pakulas fabrikuose.

1939 Lietuvoje buvo kelioliką įmonių nebruktų l. perdirbimui į pakulas. Stambesnės iš jų buvo šios: Kooperatyvų Sąjungos Lino Gubernijoje, N. Vilnioje ir Panemunėlyje; Semlin Šiauliuose; Litlin Gubernijoje; Lietuvos Linas Kaune; Linas ir Žempklin Mažeikiuose. Jose nebrukti l. buvo perdirbami į pakulas. TiR N. Vilnios ir Panemunėlio fabrikai gamino ir bruktą l. pluoštą.

L. prekyba Lietuvoj buvo finansų m-jos žinioje, vykdoma per Linų prekybos kontrolės įstaigą. Eksportas buvo vykdomas nedidelio skaičiaus eksportininkų pagal Linų prekybos kontrolės nustatytus standartus. Kiekviena siunta buvo jos kontrolierių tikrinama ir plombuojama. Mirkytų bruktų l. pluoštui buvo nustatytos standartinės R, ZK, SPK, PK, K ir W eksportinių l. rūšys. R rūšis buvo rinktiniai l., duodą apie 50% šukuoto pluošto ir tik apie 3% spalių. Kitomis rūšimis žemyn buvo žymimi l., duodą kelius procentus mažiau šukuoto pluošto ir po 1–2% daugiau spalių. Žemaitijos mirkytiems l., kaip gana skirtingiems savo paruošimu, buvo atskiri standartai: Pik, Kron, 4 Band, Nota Bene ir 3 Band rūšys. Jų kokybė buvo apie 1–2 rūšimis žemesnė, kaip Šiaurės Lietuvos mirkytų l. Visos Lietuvos klotinių l. pluoštas turėjo vieną standartą ir buvo ženklinami: S0, SI, SII, SIII ir SIV. Jų vertė rinkose buvo maždaug viena rūšimi žemesnė, kaip mirkytų l. Fabrikų pagamintos pakulos buvo ženklinamos: mirkytos — M12, M10, M8 ir M6, o klotinės — S12, S10, S8 ir S6. Ūkiškų bruktų l. pluošto procentas eksporte visą laiką mažėjo, o fabrikinių pakulų augo, pvz. 1925 buvo eksportuota tik 1986 t, arba 15,2%, pakulų ir 11.081 t, arba 84,8%, bruktų l. pluošto, o 1940 jau 8711 t, arba 52,9%, pakulų ir tik 7243 t, arba 47,1%, brukto pluošto.

Pluoštas ir sėmenys buvo svarbūs Lietuvos eksporto produktai. 1923–34 laikotarpyje už eksportuotą pluoštą ir sėmenis gauta 511,7 mil. Lt., arba po 42,6 mil. kasmet, t.y. 17,3% viso Lietuvos eksporto.

Lietuvos linų eksportą vykdė Lietūkis, o nuo 1939 pabaigos Kooperatyvų Sąjunga Linas, privačių lietuvių verslininkų akc. b-vė Lietuvos Linas ir mišri žydų-lietuvių akc. b-vė Linų Pluoštas, susiformavusi 1940 II 27 iš anksčiau veikusių pavienių žydų eksportininkų.

Sov. Rusijai 1940 okupavus Lietuvą, tų pat metų gale visa Lietuvos l. prekyba buvo centralizuota į respublikinę kontorą Zagotlen, tiesiogiai įjungiant ją į visos Rusijos to pat vardo l. prekybos centrą Maskvoje. Kadangi jai pagrindą sudarė Lino įstaiga ir personalas, tai ir jos kooperatinis

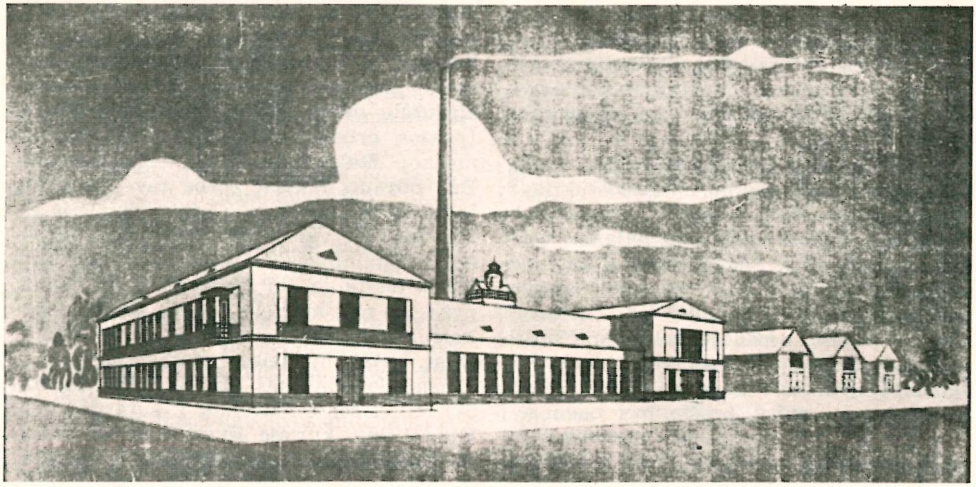

Pamūšio linų apdirbimo įmonė

pobūdis ir apibrėžta autonomija buvo išlaikyta iki pat vokiečių okupacijos. Vokiečiams okupavus Lietuvą, 1941 Zagotlen kontora buvo pavadinta Ostland Faser bvės skyriumi, o 1945 grįžę rusai vėl grąžino savo senąjį Zagotlen vardą ir organizaciją.

L. tekstilės pramonė. Bruktas pluoštas verpyklose šukuojamas, o pakulos — karduojamos ir po to atitinkamų mašinų pagalba suverpiama į siūlus (žr. Verpimas). Lietuvoje didžiausia l. pluošto verpykla buvo akc. b-vė Kučinskiai-Pabedinskai Plungėje. Telšiuose buvo Augustinavičiaus verpykla ir Biržuose akc. b-vė Siūlas. Buvo dar keletas virvių ir virvelių įmonių, tačiau visos tos tekstilės įmonės tesunaudojo tik mažą dalį pagaminamo Lietuvoje l. pluošto.

Pluošto apdirbimas ir tekstilės pramonė iki audinių yra ilgas ir sudėtingas procesas, todėl lininių audinių kainos išeina gana aukštos ir su medvilne gali konkuruoti tik brangesnių dalykų gamyboje, kaip pvz. staltiesių, servetėlių, nosinių, suknelių, patalinės ir pn. srityse. Lietuvoje nuo senų laikų staklėmis namuose buvo audžiama vertingų bei gražaus rašto lininių audinių.

R. O. Herzog, Technologie der Textilfasern V : 1 1930; *Fr. Leiz,* Der Anbau der Ölfrüchten 1947; *Pr. Rudinsko* straipsnių eilė Žemės Ūkyje 1935–36; *Z. Mackevičius,* Linų sėjos laiko bandymai Dotnuvos selekcijos stotyje 1935–38 1940; *red. J. Šumskis,* Linų veislių bandymai Žemės ūkio tyrimo departamento lauko bandymo stotyse 1930–38 1942; *B. Povilaitis,* Pflanzenbaulehre (paskaitos Pabaltijo univ.) 1947; Lietuvos žemės ūkis ir statistika 1948; *J. Krikščiūnas ir D. Gaul,* Die Flachswirtschaft Litauens 1941. *P. Rdn.*

L. audiniai yra brangesni už medvilnės audinius, tačiau dėl stiprumo ir praktiškumo plačiai vartojami namų apyvokoje. Staltiesės ir lovų apdanga iš l. ne taip greit susitepa, kaip iš medvilnės. L. audinių paviršiuje yra mažų plaukelių, kurie yra slidūs ir lygūs, nelabai prisiima nešvarumus. L. audiniai ilgai dėvisi ir lengvai skalbiasi. Nuo skalbimo bąla. Lengvai praleidžia kūno šilumą, dėl to tinka vasaros aprangai. Greičiau sugeria drėgmę, negu medvilnės audiniai. Taip pat greičiau išdžiūsta. Dėl to ypatingai l. audiniai tinka rankšluosčiams ir pn. Puslininiai audiniai yra pigesni. Jie turi visas l. audinių savybes sumažinto laipsnio. Metmenys dažniausiai būna iš medvilnės, ataudai iš linų. Taip pat audžia ir iš kotonizuotų pakulų, sumaišytų su medvilne. Menkos vertės audiniai būna iš pakulų — l. atmatų.

Iš lininių audinių pažymėtini: batistas — plonas lininis audinys baltiniams, nosinėms, moterų rūbų apikaklėms; bukle — storas, nelygus audinys, kur nelygumai gaunami iš atitinkamai paruoštų ataudų; drelis — lininis, pakulinis ar puslininis įstrižojo rašto audinys. ekras — storų siūlų nebaltintas arba pusiau baltintas audinys; naminė drobė — tankus lininis ar puslininis audinys, vartojamas paklodėms, profesiniams drabužiams; nendrė — išvaizda panašus į nendrę audinys, kurio metmenys medvilniniai—vienas bal-

tas ir vienas rudas metmuo; p a t a l y n ė s audiniai yra lininiai arba puslininiai, kartais būna žakardinių arba damastinių raštų; ž v e j ų drobė — kombinuotas audinys iš baltintų ir nebaltintų linų ar pakulų siūlų. *G.Lz.*

L. t a u t o s a k o j e. Šalia rugio, l. yra dažniausiai tautosakoje minimas ūkiškas augalas. Rugys buvo ūkininko duona, o l. — pinigai: seniau didžiausias pajamas ūkininkas turėjo iš l. Suaugusiems sūnums ir samdiniams pinigų vietoj pasėdavo gorčių ar daugiau l., tai jų ‚banda' (žr.). Užgavėnėse reikią toli važiuoti, šokinėti, čiuožti nuo kalvos atsisėdus ant verpstės ir kt. burtus daryti, kad l. gerai derėtų. Nors kanapės (žr.) mūsų krašte irgi buvo seniai žinomos, tačiau apie jas tautosakos yra daug mažiau, gal todėl, kad l. ūkiškas pritaikymas buvo daug didesnis. L. mynės pabaigtuvės būdavo šauniai švenčiamos.

L. minimas daugelyje dainų, pradedant pačiomis seniausiomis arba sutartinėmis. Kartais visa daina susideda tik iš vienos eilutės su priedainiu, bet tokia daina gali būti sutartinių būdu dainuojama ištisas valandas, pvz.: ‚Lino žieds, ei tu-ta, plačialaiškis, ei tu-ta' (Kupreliškis, TD V nr. 73). L. dainos daugiausia yra darbo dainos, dainuojamos sutartinių būdu (žr. Niemi-Sabaliauskas, nr. 44–57; TD V nr. 99, 100, 104). Tų dainų tarpe yra magiškų, turinčių tikslą pažadinti l. augimą: ‚Aukit, linai, kuodidžiausi, Kraukit žiedus kuogražiausius... |Lylio, aukit stuomeninkai, Lylio, rieskit šaknis sieksnininkes... | Aukit, linai, stuomenyje, tatato, | Rieskit šaknis rietumuos, tatato... (Niemi - Sabaliauskas, nr. 45–47). Daugiausia dainų apdainuoja iš eilės gausius l. darbus, tų dainų posmai monotoniškai kartojasi ir turi ilgus priedainius, pvz.: ‚Aš pasėjau linelį, Aš pasėjau žaliausį; Aš pasėjau žalią liną, Rumta drina žalią liną (2), Drummm'. Tolesni posmai: ‚Ir išdygo linelis... Apravėsiu linelį... Ir nurausiu linelį... Ir išminsiu linelį ir t.t.' (Liškiavos apl.). Kita panašios darybos daina: ‚Pasėjau linelius, Geltonus grūdelius. Ak čimbir vimbir vis padratum, mano seser veter, didelius nemažus (priedainį kartoja). Išdygo lineliai, Geltoni grūdeliai... Užaugo lineliai, Geltoni grūdeliai ir t.t.' (Dusetos). Smagų priedainį turi žemaitiška l. daina iš Židikų: ‚Aš pasėjau linelius tetušėlio daržely. Ritin dobil (3 kart), je!' (TD V, nr. 135). Kai kurios l. dainos yra dialogo formos, pvz.: ‚O kas pasėjo geltonus linelius?.. Broliukas pasėjo geltonus linelius...' (Rozalimas). Atsisveikindama duktė graudena motiną: ‚Motinėle mano, Širdužėle mano, Kas tau linelius nuraus (paklos, prikels, suverps ir t.t.)?' Motina atsako: ‚Dukružėle mano, Lelijėle mano, Bus nurauti lineliai Ir be tavo rankelių, Ir be tavęs jaunos...' (Lankeliškiai; iš esmės tai vestuvių daina). Yra dainų, kuriose dvi dainininkės ginčijasi apie l. darbus, o trečia jas taiko, tai ‚trejinės' darbo dainos, pvz.: ‚Aš pati martela linelius sėjau, ei kukolėli! Nei tu viena sėjai, ir aš padėjau... Citat, citat martelas, citat nesibarkit...' (Niemi-Sabaliauskas, nr. 50, plg. nr. 52–57). Gilia senove dvelkia l. sutartinė nuo Kupreliškio, kurioje išvystomas neigiamasis paralelizmas tarp žmogaus ir medžių: ‚Eisma, sese, dauno, Dauno, dauno lylia, Linelių rautų... Mum beraununt... Atalyja lietus... Pasibėgčia... Po ūžolu... Mon ūžolas... Ne tėvelis... Mon lėpala... Ne motula... Mon osėlis... Ne broliukas...' (TD V, nr. 100).

Šalia dainų dar paminėtini žaidimai. ‚Linelio' žaidimas vaizduoja ginčą tarp vyrų ir moterų. Vyrų eilė: ‚Jūsų linai dar nesėti (nežydi, nerauti, nevežti...)'. Moterų eilė atsako: ‚Pasisėsim mes ir pačios, Mes ir jūsų neprašysim...' (Kabeliai, Panevėžio aps., TD V, nr. 319). Paprastesnis yra žaidimas ratelio forma su vienu viduryje. Ratelis: ‚Mergužėle mano, balta lelijėle, Pasakyk, pamokyk, kaip linelius sėja'. Mergaitė ratelio viduryje atsako, imituodama veiksmą: ‚Bernužėli mano, baltas dobilėli, O tai taip, tai šitaip, tai linelius sėja' (dygsta, auga ir t.t.). ‚Audėjos' žaidimas turi dvi eiles, vieną vyrų, kitą moterų, o tarp abiejų eilių jų galuose yra ‚šeivos', kurios vikriai bėgioja, nesiduodamos pagauti. Dainuoja: ‚Esu daili audėjėlė, Moku dailiai austi. Dailus mano šautuvėlis, Siūlo neužgauna' (Užventis). Arba: ‚Aš audėja plonai ausiu, Plonai sunešiosiu. Klebu klebu taukšt taukšt', daug kartų (Subačius).

Audimas minimas daugiau lyrinio, romantiško pobūdžio dainose, pvz.: ‚Jojau per kiemą, klausiau per sieną: Oi dunda, dunda aukšta klėtelė... Oi standžiai audžia mano mergelė... Kas tau padarė naujus stovelius? Kas tau numezgė šilko nyteles?' (Merkinė). Išvystyta yra ši dvinarė dzūkiška daina: ‚Vai audžiau audžiau Plo-

nas drobeles, Žalios nendrės skieteliu, Klevine šaudyklėle. Sulaužiau skietą ir šaudyklėlę, Nepalaužiau širdelės Ant turtuolio bernelio...' Antra paralelinė dainos dalis kalba apie artoją berneli, kuriam patiko darbšti vargdienė mergelė.

Yra verpimo dainų. Būdingų jų pavyzdžių duoda Niemi Sabaliauskas, nr. 1–4. Neaišku, ką turėjo galvoje Donelaitis, rašydamas ‚Moters su mergoms dainuoja pašukų dainą'. Tur būt, girdėjo dainuojant apie l. darbus ir verpimą.

Pagaliau l. darbo dainos išvirsta lyrinio pobūdžio dainomis ir baladėmis, kuriose l. tik tarp kitko minimas. Čia pridera gražioji lietuviškos kilmės baladė ‚Linelius roviau, Rankas mazgojau, Nuskandinau žiedelį Į marelių dugnelį'. Begriebdamas žiedą bernelis pats paskęsta.

Yra įdomi pasaka: velnio ar pikto numirėlio persekiojamas asmuo pažada pasakyti įdomią pasaką apie ‚lino mūką', ją moka taip ilgai užtęsti, išdailintai pasakodamas apie l. apdirbimo ilgą kelią, kad gaidys užgieda, ir žmogus tuo būdu išsigelbsti. L. lauko ir ypač l. žiedo bijo laumės. L. žiedas užkrites už vainikėlio dainų simbolikoj reiškia prarastą nekaltybę. Padovanoti merginai l. žiedų, kaip gėlę, būtų įžeidimas.

A. R. Niemi ir A. Sabaliauskas, Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje 1911; Tautosakos Darbai V: Lietuvių liaudies melodijos 1938. *J.B.*

L. ūkis liaudyje ir jo paprotčiai. Žemė ir sėja. Senų žmonių įsitikinimu, l. tinka juodžemingi priemoliai ir priesmėliai, tačiau pati geriausia jiems žemė esanti miškų kirtimų, dirvonų ir pievų naujienos. Rytų Lietuvoje, kur aplamai žemė nėra derlinga, dar XIX a. viduryje l. skirtoji žemė buvusi užleidžiama keleriems metams dirvonu, kol apaugdavusi jaunais alksniukais ar berželiais. Tokia ‚pailsėjusi' žemė buvo anksti pavasarį suariama, o velena dar 3–4 savaites ‚padeginama'. Panašiai XIX a. elgtasi kai kur ir Žemaičiuose (Plateliai), o Užnemunė tuo metu l. sėjo beveik tik į miško kirtimus. Po I pas. karo l. daugiausia sėjo jau dobilienose, dirvą suardami iš rudens, o pavasarį ją sukartodami ar šiaip gerai išpurendami (brižėmis).

Visoje Lietuvoje l. sėja derinama prie fenologinių gamtos duomenų, nes per anksti pasėjus užpuola spragės ir užgožia piktžolės, o vėlyvųjų l. derlius visame krašte daug menkesnis. Todėl žemaičiai l. sėja gudobelei žydint, kadagiui dulkant ir pn., o aukštaičiai l. sėją derina su šermukšnio, putino žiedu, alksnių pelėjimu ir pn. Kiekviena apylinkė turi savus fenologinius duomenis ir jų laikosi. Aplamai l. sėja visur vyksta gegužės mėn. gale ar birželio mėn. pradžioje, vietomis net Petronėlės dieną (V 31). Daug kur l. sėja plunksniniais debesimis (cirrus) debesiuojantis (‚kai dangus l. kloja') ir vengiama sėti prieš numatomus smarkius lietus (toks lietus perdaug žemę suplaka). Kitur l. sėja dar derinama prie pietų, rytų bei šiaurės vėjų arba jauno mėnesio tarpsnio ir pn. Prieš sėjant, visada būdavo sėmenų daigumas patikrinamas. Saują sėmenų diegdavo tarp velėnų, ant krosnies maišelyje ir pn. arba pildavo į tekantį vandenį ir sėklai imdavo grimstančius sėmenis. Platelių ir kt. Žemaičių apylinkėse į sėklą maišydavo šventintos verbos, dirvos pakraštyje išbrėždavo kryžiuką, naudojo ir senosios magijos įvairių priemonių, kad l. pluoštas būtų geras ir derlus. Sėmenis sėdavo tik puse saujos, išsėdami iki 2 ctr į ha. Tankiausiai iš seno l. sėja Biržų, Rokiškio, Utenos, Zarasų apl., nes tik iš tankiai sėto pasėlio tegalima gauti geras l. pluoštas. Rečiausiai l. sėja Užnemunė, nes ji l. augino mažiau pluoštui, daugiau tik sėmenims. Žemaičiuose 30 ha ūkis XIX a. apsėdavo l. iki 2 ha, o Š. Lietuvoje — 4–5 ha, tačiau Žemaičių dvarai ne tik pobaudžiaviniais, bet ir baudžiavos laikais, atrodo, bus l. nesėję, nes l. dienų nėra jų inventoriuose, nors baudžiauninkų l. duoklės dvarui minimos (pvz. 1689 Apušėnų k., Mosėdžio vls. ir kt.). Aukštaičiuose, atrodo, ir dvarai bus sėję l. baudžiavos metais, nes minimos Rygos kelionės su grūdais arba l., kartais linmarkų kasimo prievolė ir pn. Maždaug iki 1925 Š. Lietuvoje ir Žemaičiuose dar buvo dažni samdiniams ar šiaip saviškiams atskiri l. pasėliai, pvz. Mosėdžio, Skuodo apl. suaugusiam bernui sėjo iki pusės ctr. sėmenų arba davė l. pluošto.

Rovimas. L. buvo raunami nevienodos brandos. Šiaurės ir Rytų Lietuvoj, kur jau iš XVIII a. težinomi beveik tik mirkytiniai l., juos rauna galvutėms ėmus gelsti (3–4 savaitės nužydėjus); tik sėklai skirtus l. brandina ilgiau. Žemaičiai ir mirkytinius l. dažnai rauna kiek vėliau, daugiau subrendusius, o užnemuniečiai ir Vilniaus

Jaunosios ūkininkės rauna linus

krašto dzūkai bei klotinių l. žemaičiai juos brandina iki galvutės paruduoja, sėmenys barška. Žemaičiai, rytų aukštaičiai, dzūkai l. raudavo talkomis, kurios gana retokos vakariniuose aukštaičiuose. Žemaičiuose l. rauna tik moterys, o rytų Lietuvoje kartais ir vyrai. Po I pas. karo šiaurės ir rytų Lietuvoje dažnai sutinkamos samdytos rovėjos, l. raunančios drauge su saviškiais, atskiru plotu ar kapomis (saujinėmis ar pėdinėmis). Žemaičiuose jau prieš I pas. karą samdytos rovėjos raudavo ‚užduotimis', pvz. Mažeikių apl. turėjo nurauti per dieną sieko sėją, Ylakių — ‚dolikį' (3 gorčius) ir pn., kitur buvo nužymimi barai. Talka raunant ar šiaip su saviškiais kartu, guvesnė ar vyresnė (šeimininkė) rovėja ima barą, t.y. atskiria nuo dar liekamų rauti l. tiesę ir jos laikosi ikĩ galo. Atskirtame bare kiekviena rovėja sau atsiskiria maždaug 3–5 žingsnių platumo barelį; žemaitės ima siauresnius barus už aukštaites. Ne tik baravedė, bet ir kiekviena rovėja, kreivai nurovusi barą, pašiepiama. Tarpusavyje rovėjos varžosi ne tik raunamu plotu, bet ir gražiu pėdu. Talkoje dar susivaržoma ir l. rovės giesmėmis (sutartinėmis) ar dainomis. Samdytos rovėjos dainų vengia (‚gaištama'!) ir tedainuoja tik pietų ar baigos metu. Taip pat atskirose vietose iki paskutinių metų visos rovėjos turėjo laikytis apeiginės rimties ir savo laikysena negalėjo jos pažeisti (l. ‚pričižtų' ir pn.); pasimaišę vyrai turėjo taip pat išlaikyti rimtį kalba ir elgesiu. Seniau l. raudavo saujomis, jas rišdami 3–4 l., o tik 10–15 saujų rišdami pėdan. Vėliau daug kur atsisakyta saujų ir imta rišti iš karto pėdais. Tačiau tai daroma tik mirkytinių l. srityse, nes klotiniai l. iki pat paskutinio meto buvo teraunami saujomis (reikia išdžiovinti, nukulti). L. pėdai, jei nespėja namo vežti, sustatomi kapomis ‚šeriu', t.y. galvutėmis žemyn, o klotinius-sėmeninius viršun po kelias saujas į gubeles. L. raunant tiek talka, tiek ir samdinės visur maitinama geresniu valgiu. Žemaičiai rovėjoms verda virtinukus, varškėčius, miltainiukus; aukštaičiuose per linarūtę būtinai raguoliai, ragaišis, mėsos valgiai ir lakštiniai; dzūkai rovėjas vaišina daugiau sviestu ir sūriu, kartais medumi. Žemaičiai l. rovės baigtuvėms pindavo ir l. vainiką, talkai ruošdavo šokius su vaišėmis. Kitur l. vainikas retas, nors patalkio vaišės ir šokiai yra beveik visuotiniai. Daug kur rovėjos labai džiaugiasi (ištekėsiančios l y n e, arba l i n i n u, t.y. storu dvigubu linu. Lynę radusios sudainuoja, radusi susijuosia, ją namo parneša dainuodamos, kartais viena kitą sulieja vandeniu.

K ū l ė i r k l o j à. Iki paskutinių dienų mūsuose šiuo senu būdu l. ruošė Užnemunė, Jurbarko, Tauragės, Raseinių sritys, taip pat ir Mažeikių apl., nors Žemaičių šiaurėje klotiniai l. pasirodė XIX a. gale, o pvz. Platelių, Plungės, Skuodo, Salantų ir kt. tik po 1920 pradėjo išstumti mirkytinius l. Šiaurės ir rytų aukštaičiuose klotiniai l. tėra atsitiktinė apraiška. Klotiniai l. iš Užnemunės persimeta ir Vilniaus link. Šių l. srityje juos rauna visai nugeltusius ir tik saujomis. Saujas tuojau sustato į gubeles ir džiovina lauke kelias dienas. Žemaičiai išdžiovintus l. veža dar į duobą (jaują), kur išdžiovina, sukloja klojime eilėmis, galvomis į viduri, ir nukulia kultuvais. Kiti žemaičiai (Plateliai, Laižuva) juos nukulia v o l u, trikuliu, kurį traukia arklys; taip nukulti l. duodą daugiau pakulų. Pasitaiko, kad žemaičiai (Laižuva, Plateliai, Luokė) l. saują padeda ant trinkos ir galvutes iškulia riesta lazda (kùmpa, kultuvas). Panemunės žemaičiai l. dažniausiai kulia stora pliauska ar l. skirta kultuve, kurią vadina tiesiog kultuvu (spragilas jiems yra dviejų dalių kultuvas). Išdžiūvusius lauke l. užnemuniečiai kulia rekečiu (kuliamąja), kuris šiam reikalui žinomas jau XIX a. gale. Iki paskutinių metų dzūkai l. kūlė storomis kultuvėmis ir talkomis. Merginas kviesdavo kūlės vakarui, neaplenkiant kaime nė vienos (pvz. Pelikonyse, Jiezno vls., 1943 susirinkdavo per 30 merginų). Ateidama mergina atsinešdavo ir savo kultuvę. L. grendyme sukloja vyrai, atėję talkon ne-

Linus kloja

Dzūkės kulia linų galvutes

kviesti. Jie l. apverčia, surenka nuokulas ir jas suriša pėdais. L. kūlę baigus, būdavo geros vaišės ir šokiai iki ryto.

L. nuokulas iškloja pievose ar dobilienose; ražienos jiems netinka, perilgai klojisi. L. kloja moterys eilėmis, daug kur visą klojį apvedant viena eile aplink. Žemaičiai paklotus l. vieną kartą grėblio kotu ar plona kartele apverčia; tai kitose klotinių l. srityse rečiau sutinkama. Klotiniai l. visada menkesnės kokybės, rudesni, todėl Kėdainių ir kt. apylinkėse jie tenaudojami tik savo reikalams (prekybai ten mirkytiniai l.). Užnemunėje, kur l. raunami visai subrendę ir dar ilgai džiovinami dirvoje, gaunami vad. p a k u l i a i l. (rudi, šiurkštūs), kitų pravardžiuojami p a k u l o m i s.

Š u k a v i m a s, m ĩ r k y m a s i r k l o j à. Visoje šiaurės ir rytų, iš dalies ir vidurio, Lietuvoje jau iš XVIII a. žinomi m i r k y t i n i a i, ar merktiniai, l. Anksčiau ir šiose srityse l. raudavo subrendusiùs arba išdžiovinę juos nukuldavo, tačiau iš tokių l., nors ir merktų, gero pluošto negaudavę. XIX a. viduryje čia l. visi rovę vos pageltusius ir saujomis, šukuodavę juos tą pačią dieną ir naktį, kad sekančią dieną ar naktį pamerktų, nes juo greičiau pamerkdavę, juo geresnis būdavęs pluoštas. Parvežus l. sustato šerin (galvutės žemyn) klojime ar prieklaimėje, kur ir šukuoja. Šukos (šukuotis, brauklys) buvo 5–7 dantų, prikaltos prie sienos. Linų saują per jį 3–4 kartus perbraukdavo, ir galvutės nubirdavo. Taip šukuojant, nelikdavo galvenų ir mažiausiai nukentėdavo pluoštas, tačiau — gana lėtas darbas. Vėliau l. rovė pėdais ir įspaustus į ožius šukavo (kirto) plačiomis šukomis (iki 12–15 dantų). Darbas 2–3 kartus spartesnis, bet lieka galvenų ir daugiau nukenčia pluoštas. L. šukuoja dieną ir naktį, beveik, be poilsio. Paprastai šukuoja vyrai, dažnai talkai kviesti arba samdyti padieniai, nors Žemaičiuose drauge šukuoja ir moterys (iki 70 pėdų per dieną), net piemenys. Vietomis, jei giedras oras, l. šukuodavo tiesiog linienoje ar šalia jos, nuvalę žoles ir pasidarę aikštelę galvenoms. Nukirstas galvenas tuojau skleidžia klojimo grendyme arba žardo; šukuojant dirvoje, žardo čia pat ar veža į namus. Nušukuotus l. merkia tuojau pat markose (žr.), pievų tvenkiniuose, eželiuose ar upelio užnarvėse, t.y. kur vanduo stovi ar lėtai srovena. Upelyje merktų l. pluoštas esti švelnus ir labai baltas, tačiau jo mažiau gauna. Ežeruose l. merkiant pluoštas taip pat baltas, kartais ir gana svarus (priklauso nuo ežero ar vietos); šviesus yra ir patvenktos pievos l. pluoštas. Markose (kastinėse) merktų l. pluoštas tamsokas (melsvas), bet iš seno prekyboje (Rygoje) gerai vertinamas. Vengė l. merkti tekančiame vandenyje, šaltiniuotoje vietoje, kur vanduo turi geležies rūdžių, ir kai kuriuose durpynuose. Namų reikalams, atskiroms audinių rūšims, l. merkdavo mažomis markomis ir keliose vietose, tuo būdu gaudami pageidaujamų atspalvių l.; įsigeiduș labai rudų ir niekada neblunkančių l., buvo merkiama ir rūdyme. Ežere merkiant, paprastai marka esti prie nendryno, o kad bangos markos neišskirstytų, pirmoji pėdų eilė suverta ant storos šiaudų virvės, kurios abu galai pririšti prie tvirtai įkaltų baslių. Taip padarius ‚lanką' (apyratį), kurio dydis priklauso nuo l. kiekio, l. pėdai į lanko viršų kraunami šaknimis vidun, o ‚maiše', pėdų eiles sujungiant su lanku, šaknimis žemyn. Viršun pėdus me-

ta paprastai vienas ant kito. Juos uždengia lapuotais žabais (kad saulė nerudintų) ir prislėgia akmenimis, slėgais. Pievoje ar kastinėje markoje l. stengiasi sumesti žemyn šaknimis, nes čia nereikia daryti lanko. L. mirksta 4–20 dienų; tai priklauso nuo oro, vandens ir markos. Permirkyti l. vengia, nes tada jie nueina į pakulas ir netvirti. Iš markos ištraukus, nusivarvėjusius l. iškloja pievose, dobilienose ar ražienose, nuo vėjų apsaugotoje vietoje. Kloja moterys ir vyrai, eilėmis, apvesdami paskutinę eilę aplink. Vietomis dar kampe padaro ‚saulutę' (ratuką), kur seniau dėjo baltą akmenuką ir prašė Saulę išbaltinti l. Atsiklojėjusius l. suima piautuvu, grėblio šiekšta ir pn. į storus kūlius, sustato gubelėmis, o dažniausiai parveža į namus ir sustato trobesių pašaliuose, kad jų iki mynės neužlytų.

M y n ė. L. mina atskiruose kraštuose skirtingai. Seniausią mynės būdą išlaikė dzūkai. Jie klotinius l. džiovina viršum d u o b ė s. Ją iškasa atkalnėje, o lygioje vietoje duobės pakurai prasikasa priėjimą iš šono. Duobėj kartais dar įrengia akmenų židinį, kūrena ugnį, o jos viršuje uždeda žalių kartelių grėdas. Džiovinamasis tarpas padalytas į 4 gardelius, kur vienąme jau sausi, o kitame tik įstatomi l. Pradžiūvusius l. čia pat šalia duobės laužia ir mina mintuvais. L. daugiausia laužia vyrai, o atbaigia minti moterys. Ši l. duobė yra prototipas Žemaičių duobos, kitų — jaujos. Dzūkai l. mėgsta minti talkomis, kurias užbaigia pramogomis. Vakarinėje Užnemunėje l. džiovinti turi pirtis, kurios turi akmenų ar kitokį židinį ir iš kartelių lubas. L. sustato ant lubų ir išdžiūvusius mina mintuvais arba arkline mynėja (linămine). Žemaičiai l. džiovina duoboje (pakuroje), kuri yra neatskiriama jų klojimo dalis. L. sustato į ardus (lovas) ir išdžiūvusius čia pat mina klojimo (jaujos) grendyme. L. minti telkia talkas. Talkininkas ateidamas atsineša savus mintuvus, kuriuos klojime įtaiso į ožį. L. pradeda minti vakare ir baigia paryčiais. Talkininkas turi priminti po 2 ryšius (30–40 kg brauktų l.), kitaip jis ne tik pajuokiamas, bet ir išmetamas. XX a. pradžioje Žemaičiuose išplito l. minamosios mašinos, kuriomis išlauždavo l., bet atbaigdavo juos minti mintuvais. Prieš II pas. karą tos linaminės (rankomis ar arkliu sukamos) beveik mintuvus išstūmė. L. mynės talkininkai buvo gerai vaišinami ir maitinami. Jie pertraukomis dainuodavo ir išdaigaudavo. Išdaigose dalyvaudavo persirengėjai ‚žydai' (jie pirko bergždenikes, piovė šeškinikes), nešdavo paskutinę dieną ožį, baigmės iškamšą — ‚kuršį'. Šiaurės ir Rytų Lietuvoje, kur daugiausia buvo sėjama l., mintuvai nyko jau po 1870. Juos iš visur išstūmė atskiros linaminės, pastatytos atskirame l i n a m i n ė s pastate (jaujos ir ir pašiūrės junginys). Čia ir l. mynės talka buvo tik dienos metu ir trukdavo 1–2 dienas. Pati talka buvo didžios skubos, todėl žemaitiškų pramogų ir išdaigų neturėjo. Žemaitijoje l. mynė vykdavo lapkričio-gruodžio mėn., šiaurės ir rytų aukštaičiuose — pradedant spaliu nusitęsdavo iki vasario, nes atskirų linaminių nebuvo perdaug, ūkininkai laukdavo mynei eilės.

B r a u k i m a s. Žemaičiai ir dzūkai kartais l. braukia mynės metu, nes sausi l. greit išsibraukia. Šiaurės ir rytų Lietuvoje juos braukia mynę baigus, nes linaminėje nėra nei vietos, nei laiko. L. braukia (pliekia) tiek vyrai, tiek moterys, nors verpatei skirtus l. dažniau braukiasi tik moterys, o pardólei — vyrai. Juos braukia, padėję saują ant priebrauko (brauktuvo, pabrauko), kirsdami vienašone ar dviašmene brauktuve. Sausam orui esant, šąlant, l. greičiau braukiasi ir pluoštas mažiau nusidaužia, t.y. mažiau pakritų ir ilgesnis. Braukimo talkos buvo retos. Šiaurės ir rytų Lietuvoje buvo sutinkami ir l. braukėjai, kurie turguose vaikščiojo pasikišę už juostos brauktuves (jų ženklas) ir braukė l. už pinigus, mokant už subrauktų l. kiekį. Pigiais metais l. kartais nebrauktus palikdavo sekantiems metams, nes sugesti jiems nėra pavojaus; juos sukraudavo klojime, diendaržyje ant karčių.

P a r d a v i m a s. Pardólei skirtus l. rišo ‚pusės pūdo' (8 kg) ryšuliukais. Išorei rinko gražesnius, ilgesnius ir švarius, vienos spalvos l., o vidun įdėdavo ir prastesnių. Baudžiavos metais š. Žemaitija, šiaurės ir dalis rytų Lietuvos l. vežė į Rygą. Prie Rygos l. pirklių nuostatų ir taikė mirkymą, braukimą bei surišimą. Pobaudžiaviniais metais be Rygos susidarė ir vietiniai l. supirkimo židiniai, žydų vadovaujami. Iš jų žymesni buvo Skuode, Telšiuose, Šiauliuose, Šeduvoje, Kupiškyje ir Zarasuose, taip pat Jurbarke, Kaune, Merkinėje, Vilkaviškyje, Virbalyje ir kt. Turtingesni ūkininkai l. neskubėdavo parduo-

Linus mina

ti, laukdavo pavasario arba kitų metų geresnės kainos. Juos surištus sukraudavo klėtyse (Rokiškio, Kupiškio ir kitose apylinkėse vidurinė arba trečioji klėtis vadinama l i n i n e) ir ten jie išstovėdavo 2–5 metus; juos tada dažniausiai nupirkdavo atvažiavęs pirklys, nes susidarydavo stambus kiekis (pvz. 1909 VII Dysnos k., Tverečiaus vls., vien tik Bielinio klėtyje sudegė per 40 ctn. l.).

S u n a u d o j i m a s. Namų ūkio reikalams l. ėmė moterys (žr. Verpimas) savo šeimos audiniams, seserys — daliai, taip pat buvo paliekama įvairioms duoklėms. Samdiniams daug kur buvo duodama brauktų l. (pvz. 1862 Žeimelio apl. samdinys gaudavo po 16 kg, o Platelių ir kt. apl. tarnas ir samdinė mergina išsilygdavo dar 1930 po 16–32 kg). XVIII–XIX a. braukti l. kartais įeidavo ir merginos kraitin, pvz. 1822 Domėnų k., Sedos vls., B. Zalimaitės kraičio sąraše įrašyta 18 svarų l. ryšulys. Baudžiavos metais l. duoklė dvarui buvo visuotinė. Pvz. 1689 Viešvėnų (dabar Mosėdžio) vls. Apušėnų k. baudžiauninkai nuo ‚valako' turėjo duoti po 8 svarus gerų l., atseit jau nušukuotų. Daug kur buvo reikalaujama duoklė suverptais l., kurių sruoga arba ‚tolka' turėjo praljsti pro moters vestuvinį žiedą. Taip šukuotus l. davė ir kalėdojantiems kunigams bei kt. bažnyčios tarnams.

B a n d i n i a i l. sudarė viso l. ūkio atšaką. Juos sėjo broliavoje dirbantiems ūkio šeimos nariams (žr. Banda) ir sėdavo iki 2–4 ctn, žiūrint ūkio ar pagal susitarimą. Rytų Lietuvoje dažnai broliavos vyrai užsiimdavo laisvos žemės ir ten sėdavo l., įdirbdami ūkio arkliais. Jiems rauti, šukuoti, minti ir braukti telkdavosi apylinkės jaunimo talką. Ūkis talkininkams duodavo maistą, o telkėjas pirko gėrimus ir kita vaišėms bei samdė šokiams muzikantą.

B e d a i n ų, l. sutinkami ir pasakose. Daug pasakojama apie laumes, kurios padeda l. verpti našlaitei, nors pačios bijo

žydinčių l. Aplamai tikėjimuose l. dažnai eina saugos priemone prieš piktas dvasias, todėl ir gyvatė negalinti įkirsti per linį audeklą ir dvesianti linienoje. Yra ir tariamų l. dievų (Alabatis, Vaižgantas).

M. Katkus, Balanos gadynė (Mūsų Tautosaka IV 1931) ²1949; *A. A-kas,* Linaroviai seniau ir dabar Zanavykuose (Mūsų Kraštas 1935 nr. 38); *L. Nezabitauskis,* Talkos Žemaičiuose (Tautosakos Darbai I 1935); *P. Ruseckas,* Baudžiava 1936; *El. Griauzdaitė,* Linarūtis Šiaurės Lietuvoj (Gimtasai Kraštas 1937); *J. Mickevičius,* Senovės linų ūkis Žemaičių krašte (t.p. 1938; Šiaulių kraštotyros d-jos anketų duomenys); *St. Piskarskas,* Kaip pagamina gerą linų pluoštą Rokiškio, Biržų ir Utenos aps. ūkininkai (Žemės Ūkis 1938 nr. 7, 8; anketų duomenys). *A.Mž.*

L. prekyba ir duoklės Lietuvos istorijoje. Pirmieji l. išvežimo pėdsakai yra iš XV a. Kaip rodo Normedijos (Nemuno žemupio) muitų 1473 registras, l. buvo išvežami į Prūsus. Labguvos muitinė pateikia XVI a. daugiau duomenų. Pvz. 1552 Labguvoje už 63 akmenis (1 akmuo = 13 kg) buvo sumokėta 30 markių muito. Šalia l., į Prūsus ėjo kanapių pluoštas, dideli kiekiai baltos, spalvotos, ‚lietuviškos drobės' (‚litauisch Leinwand'). Dar daugiau l. išvežta XVII–XVIII a., nes grūdų eksporto reikalui didinant dirbamosios žemės laukus, buvo didinami ir l. apsėjamieji plotai. Baudžiaviniame laikotarpyje l. pluošto duoklės užėmė svarbią vietą. Buvo reikalaujama l. verpalų, duoklių sėmenimis. Pluošto duoklės buvo imamos grįžtėmis (aktų kalboje rašoma ‚grynszty'), pundeliais (‚pundel'), svoriais (‚svor'), saujomis (‚harsč'). L. duoklės XVI–XVIII a. labai įvairavo. Pvz. Tytuvėnų dv. (Viduklės vls.) prievolininkai valstiečiai 1555 nuo vienos tarnybos (‚služboś') turėjo, be kitko, duoti svarą l., sietą sėmenų. Ten pat 1581, pervedus valstiečius į valakus, iš jų už l. duoklę buvo imama 12 grašių. Tai buvo ir kt. dažnas mokestis. XVII a. tačiau l. duoklės buvo didinamos. 1619 Šiaulėnų dv. priklausą Notiniškių k. valstiečiai nuo činšinių valakų turėdavo duoti l. po 5 svarus. Tokia l. duoklė išliko ten per visą XVII a. 1650 Akmenės vls. Glubakių k. valstiečiai skundėsi, kad dv. laikytojas iš jų reikalaudavo nuo kiemo 40 saujų šukuotų l. O Beržėnų vls. duoklininkai valstiečiai 1650 skundėsi savo tijūnu ir jo urėdininku, kad jiems primetama kiekvienam kiemui suverpti po 4–5 svarus pakulų ar pašukų. Paplonės dv. (Upytės paviete) valstiečiai 1666 turėjo, šalia kitų prievolių, dar duoti l. pusę pundelio arba pusę kapos (= 30 grašių) pinigais, o 1694 Gudgalių dv. (Upytė) nuo kiekvieno ‚dūmo' reikėjo duoti po dešimtį grįžčių šukuotų l. Vilnų ir l. verpimas taip pat dažnai buvo įrašoma inventoriuose (žr.) kaip valstiečių kiemų prievolė. 1731 Kuktiškių ir Labanoro miestiečiai Vilniaus vyskupijos Kuktiškių dv. turėjo iš dvaro linų suverpti po 6 sruogas. 1792 Tauragnų inventoriuje buvo reikalaujama, kad mokesčiai būtų atiduoti l. ir kt. žemės produktais, bet čia jie pačių valstiečių rinktų vyrų (2–4) buvo įvertinami rinkos kaina. Valstiečiai turėdavo nuvežti dvaro grūdus ir l. į Rygą, Karaliaučių ar panemunių prieplaukas. Iš šiaurės Lietuvos l. XIX a. labiausiai buvo gabenami į Rygą, kur, tarpininkams (‚brokoriams') nustačius l. rūšį, supirkinėdavo linų pirkliai. Nuo XIX a. pradžios dv. valstiečiai buvo skatinami sėti kiek galima daugiau l., nes l. skaitėsi ‚pagrindinis turtas kiekvieno gerovei'. L. vis labiau darėsi svarbus ūkio ir eksporto objektas. Po pusę ‚pundelio' prekinių l. iš valstiečių magazinų paėmę, inspektoriai XIX a. pradžioje turėjo juos parduoti ir sudaryti valstiečių kasą. L. prievolė dvarui išliko Lietuvoje iki 1861 baudžiavos panaikinimo. L. sėjamieji plotai Lietuvoje XIX a. dar labiau padidėjo. A. Rimka yra išvedęs, kad 1913 Kauno gub. l. buvo apsėta 42.124, Vilniaus gub. (5 aps.)—13.239, Suvalkų gub. (6 aps.)—7102 dešimtinių. L. eksporto monopolis nepriklausomos Lietuvos pradžioje sudarė svarbų Lietuvos valstybės finansų šaltinį.

Akty Vilenskoj Komissiji XIV 12–17, 249–256; XXXVII 157; *K. Jablonskis,* Istorijos archyvas I 1934; (") Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje 1941; Lietuvos istorijos šaltiniai 1955; *M. Katkus,* Balanos gadynė 1931; *K. Forstreuter,* Die Memel als Handelsstrasse Preussens nach Osten 1931; *Alb. Rimka,* Lietuvos ūkis prieš Didįjį Karą 1918. *Z.I.*

Linas, kooperatyvų sąjunga, įregistruota Viešojo atsiskaitymo įmonių ir įstaigų inspekcijoje 1939 XII 5. Steigėjais pasirašė Kupiškio, Utenos ir Papilės žemės ūkio kooperatyvai. Pirmaisiais metais nariais įstojo 84 žemės ūkio kooperatyvai, vartotojų bendrovės bei jų centrai su 500.000 litų pajų kapitalu. Vieno pajaus dydis — 1000 litų. Daugiausia pajų įmokėjo Lietūkis ir Pienocentras — po 100.000 litų. Pirmąją v-bą sudarė pirm. prof. dr. Jurgis Krikščiūnas, v.pirm. Pov. Dagys, sekr. doc. Dz. Budrys ir nariai agronomai Kostas Leinar-

tas ir Balys Šabanavičius. Administracinį darbą, vadovaujamas vyr. dir. J. Krikščiūno, dirbo iš Lietūkio linų skyriaus perimtas personalas: prekybos skyriui vadovavo T. Šidiškis ir K. Dalinda, gamybos skyriui — Pr. Rudinskas.

Centrui susitvarkius, buvo pradėtos organizuoti kooperatinės linų apdirbimo b-vės. Anksčiau veikusi Kelmėje medžio ir linų apdirbimo b-vė persiorganizavo į grynai linų apdirbimo b-vę. Įsisteigė naujos Mažeikių, Rietavo, Linkuvos, Pasvalio, Plungės, Kupreliškio, Papilės, Anykščių, Joniškio, Rokiškio, Šeduvos, Kupiškio ir Utenos linų apdirbimo b-vės. Iš anksčiau veikusių linų apdirbimo įmonių L. gavo 1. linų apdirbimo fabriką ir centrinius ūkiškų linų sandėlius Gubernijoje, Šiauliuose, perimtus iš Lietūkio, 500.000 litų vertės; 2. N. Vilnios linų apdirbimo fabriką; 3. Panemunėlio linų apdirbimo įmonę, 1937 pradėtą statyti Žemės Ūkio Rūmų; L. šioje įmonėje įrengė 15 belgų tipo uždarų šilto vandens linų mirkymo baseinų po 50 m^3 talpos, pastatė linų brukimo turbiną, pakuloms mašiną ir kt. 1940 buvo pradėta statyti Pamūšio linų apdirbimo įmonė su 12 šilto vandens linų mirkymo baseinų, o 1942 — Kartenos įmonė. Kelmės linų apdirbimo įmonė buvo pagrindinai perstatyta ir išplėsta.

L. tęsė Lietūkio pradėtą lietuvių linininkų paruošimo darbą: 1940 suruoštus linų rūšiuotojų kursus baigė 37 asmenys, o 1941 — 63 asmenys. Tolimesnis linų specialistų paruošimo darbas perduotas 1942 Panevėžyje įsteigtai vidurinei linininkystės mokyklai. Be linų supirkimo, apdirbimo ir eksporto, L. nemaža nuveikė ir linų kultūros gerinimo srityje. Keliolika jo tarnautojų agronomų linininkų, vykdydami linų pirkyklų priežiūrą, kartu organizavo kooperatines linų apdirbimo bendroves, talkininkavo Žemės Ūkio Rūmams kaip linininkystės instruktoriai prie apskričių agronomų, padėjo vykdyti linų pasėlių kontrolę, bandymus ir t.t.

L. turėjo visoje Lietuvoje apie 60 linų pirkyklų, kurias laikė žemės ūkio kooperatyvai, supirkinėję linų žaliavą ir bruktus ūkiškus linus. Ūkiškų bruktų linų paruošimas eksportui buvo atliekamas centriniuose sandėliuose Gubernijoje. Kaip augo L. (o prieš 1939 — Lietūkio linų skyriaus) linų eksportas, rodo ši lentelė:

Metai	Bendras linų eksportas tonomis	K/S ‚Lino' eksportas tonomis	Bendro eksporto %
1935–36	17.774	2914	16,4
1936–37	18.540	3800	20,5
1937–38	17.438	4116	23,6
1938–39	16.378	7702	47,0
1939–40	17.781	10320	58,0

II pas. karo metu, 1940 rusams okupavus Lietuvą, L. buvo įjungtas į visasąjunginę Sov. Rusijos linų prekybos organizaciją Zagotlen. Jam buvo pavestos administruoti ir visos kitos nacionalizuotos privačios Lietuvos linų apdirbimo įmonės. 1941 Lietuvą okupavus vokiečiams, L. buvo įjungtas į Ostland Faser GmbH. Tačiau nežiūrint to, iki pat antrosios rusų okupacijos 1944 L. išlaikė savo savarankiškumą ir kooperatinę organizacijos formą.

K. Dalindos suteikta informacija. *P.Rdn.*

Lynas stipri stora virvė, susukta iš augalinio ar gyvulinio plaušo, metalinių vielų ar iš dirbtinių plastikinių gijų. P l u o š t i n i s l. vejamas trimis fazėmis: iš pluošto siūlai, iš jų virvės ir iš trijų ar daugiau virvių lynas. Jau akmens amžiuje naudojo l., suvytus iš odos dirželių ar medžių žievės plaušų. L. gamyba seniai ištobulėjo. Herodotas rašė apie Kserkso 480 pr. Kr. statytą tiltą per Helespontą, kur fenikiečiai sukonstruavo vieną juostą iš baltųjų linų l., o egiptiečiai antrąją iš papiruso. Senovės kinai gamino šilkinių l. pakinktus. XIX a. pradėta gaminti l. mašinomis pramoniniu būdu. Seniau daugiausia naudojo kanapes ir linus, o dabar geriausia l. medžiaga yra abaka, dar vad. ‚manila', nes ją augina Filipinuose ir eksportuoja per Manilos uostą. Dar naudojamas sisal pluoštas, džiutas, medvilnė. Kanapinį l. tebenaudoja jūrininkystėje. Svarbu gerai suvyti l., kad tempiant visos gijos veiktų drauge ir kad kompaktiškai suveržta masė neįsitrauktų drėgmės. Prieš sukant, pluoštas nupurškiamas alyva. Apie pusė pluoštinių l. gamybos sunaudojama laivininkystėje ir žvejyboje, kitkas inžinerijoje: šuliniams gręžti, mašinų pavaroms, kilnojimo ir perkrovimo įrengimams, statybos darbams, o taip pat ir žemės ūkyje. L. gadina per staigus lankstymas, drėgmė, rūgštys, nudilimas, pertempimas.

M e t a l i n i u s l. susuka spirališkai iš vielinių gijų aplink aliejumi impregnuotą šerdį, kuri daroma iš augalinio pluošto arba plieninės virvės. Šerdies paskirtis yra

tepti l. ir sudaryti jam tamprų pagrindą. Metalinius l. išmoko dirbti vėliau už pluoštinius. Pompėjos griuvėsiuose rasta iki 5 m ilgio bronzinių l. Dabar juos gamina iš paprastų ar cinkuotų plieno vielų, rečiau iš nerūdijančio plieno, bronzos ar kt. lydinių. Jų atsparumas yra nuo 7000 iki 18.000 kg/cm², diametras 6–60 mm. Naudoja panašiai, kaip ir pluoštinius l., ypatingai kasyklose, keltuvuose, kabančiuose tiltuose, kranuose, aukštų bokštų bei stulpų atotampoms. Genda nuo rūdžių, nudilimo, lankstymo, pertempimo. Plonesni metaliniai l. vartojami kontrolės ir vairavimo mechanizmuose, kaip lėktuvuose ir kt. prietaisuose, kur reikalinga stipri ir lanksti gija. *R.Bdr.*

Lynas (Tinca vulgaris) karpinių (Cyprinidae) šeimos, teleostei (kaulingųjų) būrio, plati ir gana stora, apvalios formos

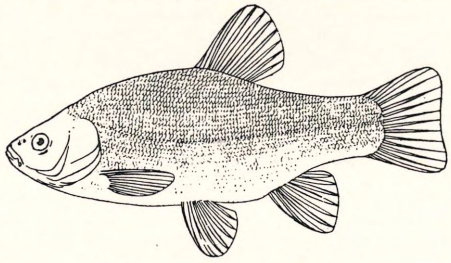

Lynas

žuvis. Pelėkai taip pat apvalūs. Prie burnos du trumpi ūseliai. Uodegos pelėkas labai mažai iškirptas. Žvynai maži ir vos matomi po storu gleivės sluoksniu. Yra atmaina visai be žvynų, o viena atmaina geltonai auksinės spalvos (Tinca aurata) laikoma akvariumuose dekoracijai. Gyvena lėtai tekančiuose ar stovinčiuose šiltuose vandenyse iki 1600 m gylio. Pakenčia gėlo ir sūraus vandens maišymosi zoną. Tingūs, mėgsta dumbliną augalėtą dugną ir neįmėgsta šviesos. Žiemą užmiega, o vasarą, karštam ore, sustingsta. Maitinasi dugno ir dumblo gyvūnija, bet nevengia ir augalinio maisto. Pirmaisiais metais išauga iki 5–6 g svorio ir 3–10 cm ilgio, antraisiais 20–125 g ir 8–18 cm, trečiaisiais 125–450 g ir 15–22 cm. Gali pasiekti 8 kg svorio ir 70 cm ilgio. Lytiškai subręsta trečiais-ketvirtais gyvenimo metais. Neršia būriais, kai vanduo įšyla bent iki 19–20°C, Lietuvoje birželio-liepos mėn. Didesnės patelės paleidžia iki 300.000 kiaušinių. L. mėsa yra balta, minkštoka, bet gardi, jei geresniame vandeny augęs. Dumblino vandens l. atsiduoda dumblu, tačiau kvapas ir skonis pasitaiso, jei pagauti gyvi palaikomi keletą dienų švariam vandeny. Gera žuvis sportiniam meškeriojimui, kimba ant sliekų ir įvairių kirmėlių. Tvenkiniuose l. auginama kartais drauge su karpiais. Lietuvoj viena iš svarbesniųjų maistinių žuvų. 1933–37 vidutiniškai l. buvo pagaunama po 250 ctr. *A. P. Mžk.*

Lināverpė linų verpiamoji mašina. Žr. Verpimas.

Linãžolė (Linaria) bervidinių (Scrophuliariaceae) šeimos žolinis augalas. L. paprastoji (L. vulgaris) pas mus yra dažna, vaistinga (vaistinėse — Herba Linariae). Kopose, pajūriu sutinkama l. smiltynė (L. odora), retai kur l. plačialapė (L. genistifolia). Darželiuose auginama l. gulsčioji (L. Cymbalaria).

Lynch Benito (g. 1885) airių kilmės argentinietis romanistas, vienas iš ‚novela gauchesca' kūrėjų. L. rašo nuoširdžiai, natūraliai, be stilistinių puošmenų, o tematikos centran stato gaučą ir jo gyvenimą laukinės ‚pampos' fone. Knygos: Los caranchos de la Florida 1916, Raquela 1918, El inglés de los güesos 1924, El romance de un gaucho 1930.

Lynchburg JAV mst. Virginijoje, prie James upės; 47.689 gyv. (1952). L. yra Mėlynųjų kalnų pakrašty. Jis yra vienas didžiausiųjų tamsialapio tabako prekybos ir pramonės centrų JAV. Be to, yra medvilnės, šilko audyklos, metalo liejyklos ir kt. pramonės įmonių. Iš švietimo institucijų pirmauja 3 kolegijos, iš kurių viena skirta negrams.

Lincke Paul (1866–1946) vokiečių lengvosios muzikos kompozitorius ir muz. leidėjas (Apollo-Kunstverlag Berlyne). L. kūryba (operetės, šokiai, šlageriai) sudarė didelę Berlyno lengvojo teatro repertuaro dalį ir buvo plačiau paplitusi. Iš jo gana gausių operečių minėtina: Venus auf der Erden 1897, Im Reiche des Indra 1899, Frau Luna 1899, Fräulein Loreley 1900, Lysistrata 1902, Berliner Luft 1906, Grigri 1911, Casanova 1913, Der Glückswalzer 1913, Ein Liebestraum 1940.

E. Nick, P. L. 1953.

Lincoln 1. R. Anglijos mst., 42 mylios į p. nuo Hull; 69.500 gyv. (1952). Mašinų (žemės ūkio, žemkasių, kelių tiesimo) pramonė, žymi gyvulių prekyba. Mieste išlikę romėnų miesto vartai, normanų pilies griu-

vėsiai. Katedra yra viena didžiausių ir architektūriniu atžvilgiu žymiausių bažnyčių Anglijoje. Ji pastatyta XI–XIV a., yra 145 m ilgio, turi 3 bokštus, kurių viduriniajame 100 m aukščio yra 5,4 t svorio varpas. Romėnų Lindum Colonia, vėliau žymus mst. saksų ir danų valdymo laikais.

L. lietuvių kolonija yra maža, užuomazgą gavusi 1947 ir vadovaujama R. Vasiliauskienės. Suorganizuotas D. Britanijos lietuvių s-gos skyrius. Veikla daugiausia reiškiasi tautinių švenčių paminėjimu.

2. JAV mst., Nebraskos valstybės sostinė, 55 mylios į p.v. nuo Omahos; 98.884 gyv. (1950). Valstybės kapitolio rūmai (baigti 1932) su 120 m aukščio bokštu. Mokslo įstaigos: Nebraskos univ., Nebraskos Weslėyan univ., valstybinė žemės ūkio kolegija, adventistų kolegija, aviacijos mokykla ir prekybos kolegija. Pramonė: dideli malūnai, mėsos paruošimo įmonės, mašinų, tekstilės, vagonų fabrikai. L. įkurtas 1867.

Lincoln Abraham (1809 II 12 — 1865 IV 15), 16-tas JAV prezidentas. L. gimė neturtingo Kentucky ūkininko šeimoje. L. tėvas (Thomas L.) nebuvo sėslus. Iš Kentucky jis persikėlė į Indianą. 1818 ten mirus L. motinai Nancy Hanks L., tėvas iškeliavo atgal į Kentucky, kur iš naujo vedė ir grįžo į Indianą. Iš ten 1830 tėvas išsikėlė į Cole aps., Ill. Tačiau jaunasis L., po poros kelionių laivu į New Orleans, į šeimą nebegrįžo, bet apsigyveno New Salem, Ill., kur dirbo krautuvėje, bandė pats prekiauti su partneriu Berry, dirbo prie geležinkelio, paštininku, matininku ir mokėjo skolas, pasidarytas savai krautuvei subankrutavus. Aukštas, lieknas, negražus, L. buvo labai stiprus ir turėjo talento patraukti draugus. Laimėjęs ristynes prieš vietinį stipruolį, L. įgijo šalininkų, kurių pagalba 1832 kandidatavo į Illinois valstybės seimelį, į kurį tačiau pirmu kartu buvo išrinktas tik 1834. L. buvo savamokslis, skaityti ir rašyti išmokęs Indianos mokykloje. Draugo paskatintas, namuose pradėjo studijuoti teisę ir 1837 įsigijęs advokato teises ėmė advokatauti Illinois sostinėje Springfielde.

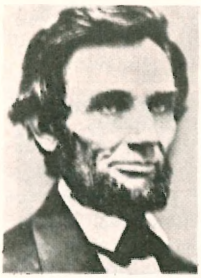

A. Lincoln (1861)

New Salem gyvendamas, L. dalyvavo kare prieš indėnus. Karys nebuvo efektyvus, nors jo kuopa ir buvo išrinkus jį kapitonu. Vienan mūšin vykdamas, suspėjo su kuopa atvykti tik palaidoti užmuštų baltųjų. New Salem buvo įsimylėjęs jauną smuklininko dukterį Ann Rutledge, kuri tačiau mirė malarija. L. krito į depresiją. Ši meilės istorija legendų dažnai būdavo išpučiama. Atrodo, jog toji meilė žymesnių randų L. nepaliko, nes jau kitais metais jis susižiedavo su Mary Owens, kuri greit, 1838, L. atsisakė kaip žmogaus, su kuriuo moteriai būtų neįmanoma gyventi. 1840 susižiedavo su Mary Todd (1818–82), gražia, išauklėta, geros kilmės mergina. L. žmona buvo dominuojančio charakterio, ambicinga, tačiau giliai atsidėjusi šeimai ir L. Istorijoj betgi ji išliko labai ginčijama asmenybė. Vedybų metu L. buvo Illinois seimelio narys, tapęs vigų partijos lyderiu. Pirmą kartą pralaimėjęs, L. galop buvo išrinktas į JAV atstovų rūmus (1847–49). Atstovas buvo vidutinis, ir partija jo naujam terminui nebenominavo. Grįžęs į Springfieldą, su draugu Herndon, savo vėlesniu biografu, įsteigė advokato įstaigą ir šiame darbe buvo pagarsėjęs kaip skrupulingai teisingas, bet sugebąs įtikinti advokatas. Į politiką nebesikišo iki 1854. Tais metais Illinois senatoriaus Stephen A. Douglas parama kongresas buvo priėmęs vad. Kansas-Nebraska kompromisą, pagal kurį šiauriečiai sutiko atidaryti dar nekolonizuotas vakarų teritorijas vergijai išplėsti už kelias smulkesnes pietiečių padarytas nuolaidas. L. kietai kovojo prieš šį įstatymą. Dar 1837 Illinois seimely jis buvo pasmerkęs vergiją, o kongrese siūlęs panaikinti vergiją sostinės distrikte, jei gyventojai to norėtų ir vergų savininkai būtų atlyginti. L. aktyviai kovojo ir prieš Kansas-Nebraska įstatymo koautorių Douglas. 1854 Peoria mieste pasakytoj kalboj L. pasisakė prieš vergijos išplėtimą, siūlydamas naująsias vakarų teritorijas palikti neturtingiems baltiesiems įsikurti. 1858 L. viešai debatavo vergijos ir valstybės vienybės klausimus su Douglas. Šie debatai liko garsūs JAV istorijoj. L., tada jau įsijungęs į naujai įsikūrusią respublikonų partiją ir sykį jau pralaimėjęs rinkimus į senatą, rinkiminių debatų su Douglas metu paskelbė greit pasitvirtinusią tezę, kad JAV valstybinė santvarka negalės išlikti, palaikydama kartu vergiją ir laisvę. Šie deba-

tai L. padėjo suskaldyti demokratų partiją, tačiau prieš Douglas rinkimų jis nelaimėjo.

Po šių debatų L. jau dažnai buvo minimas kaip respublikonų kandidatas į prezidentus, ir 1860 Čikagos konvencijoj trečiu balsavimu buvo nominuotas. Tą pat rudenį buvo ir išrinktas, nors surinko mažiau kaip 50% visų balsų. Su išrinkimu prasidėjo didieji L. vargai. Kai vergijos klausimu L. atsisakė daryti kompromisą su pietiečiais, pietinės valstybės viena po kitos ėmė atkristi nuo JAV, sudarė savo konfederaciją ir 1861 pavasarį pradėjo karo veiksmus prieš Vašingtono valdžią. Taigi, L. tapo civilinio karo prezidentu. Iš pradžių neapsisprendęs ir pasidavęs senato bei generolų įtakai, nuo 1862 karo vedimą jis visai perėmė į savo rankas, laimėdamas prieš kongreso bandymus vesti karą savaip ir keisdamas generolus, kurie vis pralaimėdavo pietiečiams. Gen. Shermanui ėmus laimėti, L. atgavo ir krašte nusmukusį prestižą. Karo metu ištiko jį ir asmeninė nelaimė: mirė jo mylimiausias sūnus (iš keturių sūnų tik vienas, Robert Todd L., 1843–1926, nemirė jaunas; jis išėjo advokatu). 1864 L. buvo perrinktas prezidentu kaip vienybės kandidatas. Tačiau prezidentauti ilgai neteko: 1865 IV 14 Fordo teatre, Vašingtone, revolverio šūviu aktorius John Wilkes Booth jį fatališkai sužeidė, ir sekantį rytą L. mirė.

L. buvo malonaus, lėto būdo, bet kietos valios vyras. Iš prigimties melancholikas, tačiau su žmonėmis visad buvo pilnas humoro ir išgarsėjo kaip anekdotų pasakotojas. Jaunystėje sarkastiškas, stipriai ir ryškiai išgyvenąs asmeninius nepasisekimus, Springfielde gyvenimo metais subrendo į balansuotą, aiškios vizijos, tvirtą charakterį. Buvo giliai religingas, nors ir nepriklausė jokiai bažnyčiai. Kaip kalbėtojas ir rašytojas pasižymėjo stiliaus aiškumu ir precizišku formulavimu. L. giliai tikėjo demokratija, kurią klasiškai apibrėžė savo garsioje Gettysburgo mūšio lauko kalboje. Jo įsitikinimu, kurį paskelbė 1861 pirmoje inauguracinėje kalboje, ir civilinio karo pagrindinis konfliktas buvo ne dėl vergijos, bet dėl demokratijos išlaikymo. L. aiškiau kaip kiti matė, kad vergijos klausimas buvo tik viena civilinio karo priežasčių. Vergiją L. panaikino 1862 IX 22 proklamacija, kurį įsiteisėjo 1863 I 1. Pietiečių atžvilgiu L. buvo kompromisinio nusistatymo ir dar karui nesibaigus planavo ekonominį sukilėlių valstybių atstatymą. Jo politiką vėliau bandė tęsti prez. Johnson (žr.). L. akcentavo federalinį JAV charakterį, t.y. savarankių valstybių uniją, kur tačiau būtų nedaloma ir turėtų stiprią centrinę valdžią. Kaip prezidentas, palaikė nuomonę, kad prezidento karo meto teisės leido jam pasidaryti laikiniu konstituciniu diktatoriumi. Laikomas vienu iš pačių žymiųjų JAV prezidentų. Jo vardu pavadinta eilė miestų, mokslo įstaigų ir t.t.

Benjamin P. Thomas, A. L. 1952; *Carl Sandburg*, A. L., 6 tt., 1926–39; *Jay Monaghan*, L. Bibliography 1830–1939, 2 tt., 1945. *V.Vrd.*

Linčas (ag. lynch) nelegalus minios teismas, dažniausiai pritaikant mirties bausmę, arba minios ar kelių asmenų sauvališkas perėmimas teisminės funkcijos į savas rankas. L. terminas siejamas su Charles Lynch (1736–96), Virginijos (JAV) teisėju, kuris 1780 Bedforde pirmininkavęs nelegaliam teismui, žiauriai nubaudusiam susektus sąmokslininkus. Pagal kitus, l. terminui pradžią davęs James Lynch Fitz-Stephen, Galway (Airijoj) kalėjimo viršininkas, apie 1526 nuteisęs savo sūnų mirties bausme už žmogžudystę ir pats sauvališkai jam įvykdęs mirties bausmę, kad minia negalėtų nusikaltėlio išlaisvinti.

Lind Jenny (1820–1887) švedų dainininkė, lyrinio atspalvio koloratūrinis sopranas, populiariai žinoma kaip ‚švedų lakštingala'. Debiutavusi Stockholmo operoje 1838, dainavo įvairiuose Europos operos centruose. Nuo 1849, pasitraukusi iš operos, reiškėsi kaip koncertinė dainininkė. Nuo 1858 gyveno Londone, kur 1883–86 dėstė dainavimą Royal College of Music. Įdomi L. asmenybė ir gyvenimas buvo akstinas visai eilei biografijų. Apie ją yra rašę H. S. Holland ir W. S. Rockstro (2 tt., 1891), R. Maude (1926), C. A. Wilkens (51926), L. Dahlgren (1928), E. Wagenknecht (1931), L. Benét (1939), M. Pergament (1945), M. Holmström (1949), J. Bulman (1956) ir kt. *K.O.*

Lindau, L. im Bodensee, piečiausias Vokietijos miestas; 21.100 gyv. 1952). Bodeno ež. turizmo centras. Senamiestį saloje su krantu jungia geležinkelio ir plento tiltai. Priemiesčiuose, kurie driekiasi ežero pakrante iki Austrijos pasienio, sutelkta pramonė. Nuo krantinių matomos Šveicarijos Alpės. Romėnų Castrum Tiberii išliko ginamųjų mūrų dalys iš IV a. (Heidenmau-

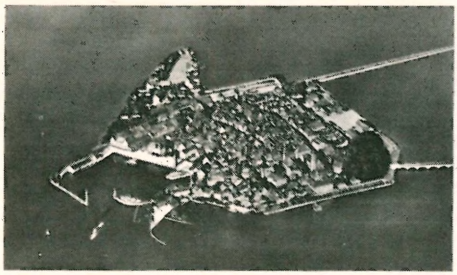

Lindau im Bodensee. Senamiesčio vaizdas iš lėktuvo

er). Viduramžiais L. tapo svarbiuoju Bodeno ežero uostu ir 1220–1802 buvo imperiniu miestu (Reichstadt). 1804 priklausė Austrijai, nuo 1805 įeina į Bavarijos valstybės teritoriją. Iš viduramžių pabaigos išliko keli buv. miesto sienos bokštai, senovinis gatvių tinklas ir 1422 statyta rotušė, kuri XVI a. gavo renesanso formų. Katalikų bžn., įst. X a., buvo vėliau gotine ir 1751 baigta rokoko formų.

1945 V 24 čia Čiurlionio ansamblis sėkmingai debiutavo sąjungininkų karo vadovybių festivalyje.

Lindbergh Charles Augustus (g. 1902) amerikietis lakūnas, pirmas vienas perskridęs Atlantą. Sūnus švedų imigranto Charles A. L. (1859–1924), advokato ir kongresmano, gimė Detroite. Vaikystę praleido Little Falls, Minn. 1920 įstojo į mechanikos fak. Wisconsino univ. Po poros metų metė studijas ir stojo į skraidymo m-lą Lincoln, Nebraskoj. 1923 nusipirko lėktuvą ir pradėjo tuo metu populiarų demonstracinį skraidymą, 1924 įstojo į U.S. Air Service Reserves; 1926 pradėjo dirbti kaip oro pašto lakūnas tarp Čikagos ir St. Louis. Sužinojęs apie R. B. Orteigo paskirtą 25.000 dol. atlyginimą pirmam nuskridusiam iš Naujorko į Paryžių, finansiškai remiamas keletos St. Louis bankininkų, L. užsisakė specialų vienmotorį lėktuvą, pavadindamas jį Spirit of St. Louis. Šiuo lėktuvu jis atliko rekordinį skridimą iš San Diego į Naujorką (per 21 val. ir 20 min.) ir 1927 V 20 pasikėlė iš Roosevelto aerodromo, Long Island, N.Y., kelionei į Paryžių. Paryžių (Le Bourget aerodromą) jis pasiekė per 33 val. ir 32 min., padarydamas 3610 mylių. 1928 L. grįžo į St. Louis, kur buvo paskirtas Transcontinental Air Transport techninio komiteto pirmininku. 1929 jis vedė Anne Morrow (g. 1907) ir 1931 abu su žmona per Pacifiką nuskrido į Kiniją. 1933 taip pat abu nuskrido apie 30.000 mylių tyrinėdami oro linijų galimybes per Atlantą. Jų sūnus 1932 buvo pagrobtas ir nužudytas. To dėlei 1935 L. persikėlė į Angliją ir vėliau į Prancūziją. 1939 grįžo į JAV ir dirbo tirdamas lėktuvų gamybą Amerikoj. Griežtai pasisakęs prieš JAV stojimą į karą ir prieš prosovietinę politiką, dėl šių savo politinių pažiūrų į aktyvią tarnybą kariuomenėje L. nebuvo priimtas. Po karo buvo rehabilituotas ir paskirtas specialiu patarėju prie JAV aviacijos štabo viršininko. L. yra parašęs: We 1927 (Adomavičiaus vert. Aš ir lėktuvas 1932), Culture of Organs (kartu su A. Carrel) 1938, Of Flight and Life 1948 ir The Spirit of St. Louis (autobiografija) 1953. *P. Blt.*

Ch. A. Lindbergh

Lindbergs Eduards (1882–1928) latvių dailininkas. 1904–10 studijavo mediciną Tartų univ.; 1912–14 mokėsi Rygos miesto meno mokykloje. Prieš mirtį sunaikino didesnę dalį savo paveikslų, tyrinėjimus apie kubizmą ir Leonardo da Vinci, norėdamas atsisakyti Cézanne įtakos ir ieškodamas savito pasisakymo. L. laikomas vienu pačių ryškiausių Cézanne pasekėjų latvių tapyboje. Savo paveiksluose apjungė stipriai intelektualų braižą su skoningu ir vėsiu koloritu.

Lindblad Bertil (g. 1895) švedų astronomas, nuo 1927 Stockholmo observatorijos dir. Jis tyrinėja žvaigždžių sistemų dinamiką ir vienas iš pirmųjų nustatė spiralinių galaktikų sukimąsi ir bandė teoretiškai išaiškinti jų sukimosi kryptį. Pagal jį, ūkas sukdamasis išvysto savo spiralinę struktūrą, kurioje toliau seka vietiniai susikondensavimai, iš kurių atsiranda žvaigždės. Jis vienas iš pirmųjų susekė galaktikos spiralinę struktūrą.

Lindblom 1. Andreas (g. 1889) švedų meno istorikas, nuo 1916 Stockholmo univ. prof., 1929–56 Nordiska Museet dir. Jo studijos liečia švedų — viduramžio, ypač šv. Brigitos laikotarpio, ir XVIII a. meną. Be to, išl. trijų tomų Svergies konsthistoria 1944–46. L. didelis pabaltiečių draugas. Jam vadovaujant 1931 Nordiska Museet suruošta lietuvių liaudies meno paroda. 1935 apdovanotas Vytauto D. ordinu III

laipsnio. Po II pas. karo nevieną pabaltiečių mokslininką jis priglaudė savo vadovautame muziejuje.

2. Gerhard (g. 1887) švedų etnografas, 1924–56 Stockholmo univ. prof. ir etnografinio muziejaus dir. Nuo 1936 redaguoja Ethnos žurnalą. Vadovavo etnografinėms ekspedicijoms R. Afrikoj 1910–12 ir 1920. Veikalai: The Akamba 1916 ir Jakt- och fangst metoder bland afrikanska folk 1925–26, Kamba folklors, 3 tt., 1928–35. *J.Lng.*

Linde 1. Carl von (1842–1934) vokiečių inžinierius. Jis pirmas išsprendė oro suskystinimo techniką ir pats ją patobulino įvesdamas aušinimą. Ta mašina jo vardu vadinama. Vėliau tyrė galimybę svarbiąsias dujas techniškai išskirstyti į sudėtines dalis. Tai jam pasisekė 1902, o 1907 tą išradimą jis dar patobulino, įtaisęs nuolatos veikiantį aparatą orui skirstyti į sudėtines dalis.

2. Otto zur (1873–1938) vokiečių poetas, artimas neoromantinei krypčiai. Įsteigė vad. Charono poetų grupę (1904) ir leido to pat vardo mėnesinį žurnalą kelti ‚betradicinei ir betendencinei' poezijai. Būdamas Nietzschės įtakoj, jungė filosofiją ir poeziją su panteistine pasaulėžiūra, kuriai netrūksta ir krikščioniškojo misticizmo. Parašė: Die Kugel 1906–09, Thule Traumland 1910, Charontisches Mythos 1913.

R. Pannwitz, L., Festschrift, 1933.

3. Samuel Bogumił (1771 Torunėje — 1847 Varšuvoje) lenkų žodynininkas. Nuo 1789 Leipcigo univ. studijavo teologiją ir filosofiją, 1792 gavo filosofijos dr. laipsnį. 1794 persikėlė į Varšuvą, kur nuo 1803 buvo licėjaus dir., įsteigė univ. biblioteką ir t.t. Pagrindinis jo darbas yra Słownik języka polskiego, 6 tt., 1807–14 (²1854–61, ³1951–52), skatinęs ir lietuvius panašų žodyną pasiruošti (plg. D. Pošką). Taip pat išsp. De solatiis adversus horrares in Platone et Novo Testamento obviis 1792 (disertacija), Rozprawa o prawidłach etymologii przystosowanych do języko polskiego 1805, 1806; O statucie litewskim 1816; O języku dawnych Prusaków (iš prof. Vaterio darbų) 1822 ir kt.

J. Bieliński, Królewski uniwersytet warszawski II 1911.

Lindė-Dobilas Julijonas (1872 XI 17 Dovydų k., Grūžių par., Joniškėlio vls., Biržų aps. — 1934 XII 2 Panevėžyje) rašytojas, kunigas. Tėvai ūkininkai Juozapas ir Ona Bukauskaičia Lindos; Linde rašytojas ėmė vadintis prieš I pas. karą Latvijoje. Tėvas dainininkas, pasakotojas, darbštus, labai taupus. Motina tyli, geraširdė, duosni. Be Julijono šeimoje dar buvo 4 broliai ir sesuo. Lietuviškai ir lenkiškai skaityti L. pradėjo mokyti senelis, buv. vaitas. Pradžios m-lą ėjo Joniškėlyje. Vėliau išvežtas pas dėdę kun. Tomą Paltaroką, Kuldingos kleboną, Latvijon. Čia įstojo vokiečių gimn., kur susidraugavo visam amžiui su M. Šeižiu-Dagilėliu. 1891 baigė 4 klases. Dar metus mokėsi lotyniškai Panevėžyje. Anot J. Tumo, buvęs gabus, bet tingus ir rimtai tepradėjęs dirbti Žemaičių kunigų seminarijoj, kur mokėsi 1893–98. Kunigu įšventintas 1898 V 30, ligi 1898 XII 15 vikaravo Raseiniuose, kur susibičiuliavo visam gyvenimui su antru draugu kun. Juozapavičium. Toliau vikaravo iki 1899 VIII 15 Mintaujoje, iki 1902 III 1 Skaistkalnėj. Čia susirgo nervais ir gydėsi Rygoje. Iš Skaistkalnės persikėlė į Pilbergą (Latvijoje) ir buvo iki 1907 I 1. Čia praleido 1905–06 revoliuciją. Nelaimingai patikėjęs, kad rusų valdžiai pasidavę revoliucijos dalyviai nebūsią šaudomi, užtikrino jų gimines, kad tie dalyviai pasiduotų. Kai iš pasidavusiųjų apie 60 buvo sušaudyta, L. vėl susirgo nervais. Palikęs Pilbergą, išsikėlė į Lyvės Beržę (Livenberzeną) klebonu. Dabar pradėjo rašyti. 1910 III 18 nusikėlė į S. Varnius ilsėtis pas kun. A. Juozapavičių ir čia išbuvo iki 1914 II 10. Lyvės Beržės ir Varnių metu gimė ir Blūdas. Kilus triukšmo dėl Blūdo (suerzino Žemaičių kunigus), išsikėlė į Alūkstą vikaru ir miesto mokyklų kapelionu. 1915 IX 15 kartu su mokykla išvažiavo į Jekaterinoslavą, Rusijon; dėstė mokyklose tikybą ir rūpinosi tremtiniais. Lietuvon grįžo 1918 VIII 16 ir porą mėnesių praleido tėviškėje. 1918 X 16 nuvyko į Kurmenę filialistu ir išbuvo 5 mėn. 1919 V 2 jau Skaistkalnės klebonas. Buvo bolševikų areštuotas, bet po 8 d. paleistas grįžo ir čia išbuvo 3 m. 1922 VII 22 atsikėlė Lietuvon Panevėžio gimn. literatūros dėstytoju; vėliau buvo vicedirekto-

J. Lindė-Dobilas

rium ir direktorium, dalyvaudamas vietos tautininkų organizacijose.

Jaunystėje buvo linksmas, dainininkas, jautrus, geraširdis. Į senatvę pasidarė ambicingas. Abejodamas, ar nėra suspenduotas dėl nepasiryžimo pasirinkti Latvijos ar Lietuvos vyskupiją, į amžiaus galą nebelaikydavo mišių. Gerai mokėjo vokiečių, rusų, lenkų ir latvių k. Lietuviškai kalbėjo su ryškia motinos tarmės-šiaurės rytų aukštaičių šnektos žyme. Savo šnektos žodyną ir sintaksę puoselėjo.

L. — vertingas rašytojas ir įžvalgus, tolerantiškas kritikas. Pradėjęs rašyti dar bene Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgoje. Pirma knygelė — liaudies pasiskaitymas: Istorija apie amžiną žydą 1907 (Bitėnai). Toliau eina stambiausias jo veikalas: Blūdas arba Lietuva buvusios Rusijos mete (1912 Tilžė, 900 egz.); dramos: Širdis neišturėjo (Skaitymų 8, 9 ir 10 kn. 1921) ir Kur laimė (1930); studija Ar paseno Tėnas (1927); straipsniai: Mintys ir pastabos, kaip Vydūnas suprasti (Skaitymai 1922, 17 kn.), Reikalingumas mums renesanso ir kun. Vienažinskis (Skaitymai 1922, 17 kn.), Vaitkaus Žvaigždės duktė (Baras 1925, 7 kn.; nebaigta recenzija), Baranauskas — homeriška dvasia (Pradai ir Žygiai 1927, 3–4 nr.), Idėja, tauta ir individas (Jaunoji Lietuva 1927 nr. 8), Du klausimu dėl Kudirkos (Švietimo Darbas 1925, nr. 1), Lektūra ir literatūros nagrinėjimas mokykloj (Švietimo Darbas 1928 9 kn., 50 psl. paskaita literatūros mokytojų suvažiavime), Donelaitis (Jaunoji Lietuva 1930 nr. 3–4), Ars cognoscens (Vairas 1931 nr. 6 ir 9, 1932 nr. 1 ir 7–8; nebaigta), Strazdas (Lietuvos Aidas 1932 nr. 87–89), Literatūros metodika ir mano metodas (Akademikas 1933 nr. 3, 4, 6, 7–8, 10, 11, 17 ir 1934 nr. 1), Vaižgantas — mūsų atgimimo giedra (Akademikas 1934 nr. 8), Šarūnas, Altorių šešėly ir mūsų renesansas (Akademikas 1934 nr. 15), Kudirka ir mes (Tautos mokykla 1934 nr. 11). Be to, parašė 3 apysakaites, daug visuomenės ir pedagogikos straipsnių, išspausdino eilę savo paskaitų santraukų (Panevėžio Balse).

L. buvo dinamiška asmenybė, tad ir jo meno ideologija dinamiška. Jis subjektyvus ir tolerantiškas; kūrė savo meno filosofiją; studijavo Taine'ą, Goethę, Dilthey, Walzelį, Ermatingerį; sustojo prie B. Croce (žr.), kurio estetiką, pagrįstą hegeliniu idealizmu, pats pasisavina ir parašo studiją Ars cognoscens. Pagal B. Croce, kaip pats L. formulavo, menas nėra fizinių gyvenimo reiškinių vaizdavimas, nors duoda gražiausią to gyvenimo atvaizdą; menas nesiekia praktiškos naudos, bet dėl to kaip tik naudingas kultūrai; menui svetimas hedonizmas, bet jis duoda žmoniškiausio pasitenkinimo; menas — ne moralinis aktas, bet ne mažesnės vertės ir skaistumo už jį, o kūrėjas, kaip žmogus, nėra už moralės ribų; kūryba — religijos sesuo; menas — ne filosofinis galvojimas, bet dažnai juo pralenkia filosofiją. Kūrybos pagrindas ne idėja ar tiesa, o pats žmogus. Ne šaltas protas, o intuicija yra kūrybos (net ir mokslo) tikrasis kelias. Betarpiškumas, gaivališkumas ir laisvė, bet drauge ir kilnumas — svarbiausi meno, grynosios dvasios formos, savumai. Kūrėjas turi būti susijęs su gyvenimu. Tautos dvasia per poetą įneša į poeziją daug grožio ir įvairumo. L. pažino lietuvių sielą, gyvenimą; ypač dainas mėgo dėl jų nuoširdumo ir turinio skaistumo; jas ir senatvėj niūniuodavo. Mėgo ir domėjosi lenkiškai rašiusiais romantikais: A. Mickevičium, I. Kraševskiu, Kondratavičium. Poetus vertino ne pagal jų pasaulėžiūrą, kaip A. Jakštas; jo kriterijus — nuotaikos sudarymo kriterijus, o nuotaiką kūrinys sudaras, kiek jame reiškiasi tautos dvasia (pvz. Vydūno vertinimas). Literatūrinių srovių nepaiso. Davė eilę vertingų literatūros studijų. Donelaitį L. laiko bene didžiausiu mūsų mistiniu poetu; Vienažindys jį veikia giliu religingumu, rezignacija ir nuoširdumu (per Vienažindį ragina eiti į savąjį renesansą), A. Baranauskas — ramiu menišku epiniu grožiu, A. Strazdas — lietuviškumu ir paprastumu, V. Kudirka — pozityviu lietuviškumu, Vydūnas — mistika ir skaistumu. Iš gyvųjų savo laiko rašytojų palietė tik Vydūną, Krėvę, Putiną, A. Smetoną. Literatūros formos L. beveik nenagrinėja, o stengiasi sugauti rašytojo dvasią, suvokti jo idėjas, filosofinę kryptį. Laikydamas tautos dvasią būtinu kūrėjo pasąmonės turiniu, L. visur ieško liet. tautos dvasios ir idealizuoja tai, ką taria jai būdinga esant: idealinį religingumą, krikščionišką nusižeminimą, rezignaciją, ištvermę, meilės sudvasinimą, savo šalies ir žmonijos meilę, pasišventimą, nuoširdumą, ramumą ir ilgesingą liūdnumą. Visa tai, pagal L., ugdytina visose kultūros srityse. Pasilaikydamas, kas gera ir tinka mūsų kultūrai iš

Margio Lietuvos (senovės karžygių, kurie sudarė galingą valstybę, bet nesukūrė savo kultūros, ir todėl, prisiėmę krikščionybę, paniekino savo tautą), L. ragina siekti kultūringojo pasaulio dvasios iždo, klasikų. O kad išlaikytume tautiškumą ir giliau įaugtume į mūsų tautos dvasią, L. ragina grįžti į a r t o j ė l į — jo dainas, pasakas ir kitokią kūrybą. Po artojėlio reikia kreiptis į rašytojus, tą dvasią jau susekusius. Čia pirmas esąs Vienažindys, kurio poezijoje reiškiasi žemę mylinčios ir į dangų besiveržiančios lietuvio sielos sintezė.

L. yra charakterizuojąs kritikas, tik vienur kitur pasireiškia sprendžiamasis, kritikuojamasis momentas. Pripažindamas tik estetinius principus, pats betgi mažai jais besinaudojo ir linko į filosofinę bei idėjinę kritiką.

L. pedagogas — humanistinės kultūros pionierius, ėjęs organiškos sintezės keliu. Laikėsi Goethės pažiūros į žmogų, kad jam negalima primesti svetimų pradų. Reikia leisti laisvai augti, tik skatinant gyventi pilnutinį gyvenimą. L. idealas — pilnutinė, darni žmogaus dvasia kaip Faustas, kuris myli žemę, bet negali ir dangaus atsisakyti; Putino Vasaris einąs vienašališko renesanso ar humanizmo keliu, nes neigia dievišką tikrovę, o Krėvės Šarūnas vadovaująsis garbe, galybe, kerštu. Jo paties Bajoriūnas, pasinešęs vienališka humanistine ar asketine kryptimi, netenka pusiausvyros ir ramybės; jį apima ‚blūdas', nes jo siela ilgisi pilnatvės, humaniškojo ir dieviškojo prado sintezės. L. nuomone, lietuvių tauta, tik šios sintezės keliu eidama, ras ir įkūnys savo genijų. Humanistine kultūra L. užkrėsdavo ir savo mokinius, su kuriais palaikydavo nuoširdžius santykius.

K ū r y b a. L. psichologinis romanas Blūdas ir abi dramos Širdis neišturėjo ir Kur laimė paremtos jo filosofijos pamatais. Žymiausiame savo veikale B l ū d e L. atskleidžia lietuvių dvasios kultūros gelmes. Blūdo fonas — tyliai, bet giliai banguojąs, nuo amžių nusistovėjęs lietuvių gyvenimas. Išorinių įvykių, įtemptos intrigos čia nėra. Vyriausias veikėjas Bajoriūnas lėtas, išmintingas ūkininkas, visa būtybe įaugęs į Lietuvos laukus, tradicijas ir žmones. Tai lietuviškos kultūros pionierius ir jos saugotojo simbolis. Jis myli neturtingą Ievutę, o turi vesti ūkininkaitę Oną Dalbyčią; dėl to kenčia, bet nepalūžta, o tik pagilėja, pasidaro subtilesnis. Kyla 1905 neramumai, bet Bajoriūnas ir dabar ramus. Jie tik iškelia eilę ideologinių klausimų, į kuriuos jis ieško atsakymo, bet niekur neranda. Tik paties vidaus organiškas gyvenimas jį vėliau duoda. Giliausiai jo sielą sudrumsčia kunigas Kantička, fanatiškas asketas. Giliai religingas žmogus Bajoriūnas bando rasti problemų išsprendimą Bažnyčioje. Bet Kantička jam nurodo viduramžišką, asketišką pasiaukojimo idealą, kuriam jis turėtų paaukoti savo ūkį, šeimą, draugus ir pats mirti kankiniu. Kankinio idealas sužavi jį, bet neįstengia palenkti jo valios ir patraukti širdies. Jo paprasta lietuviška širdis negali nutraukti visų ryšių su žeme, kur gyvena, su kai kuriais gerais pažįstamais nekatalikais. Jo viduje eina kova tarp nuosaikios lietuviškos prigimties ir vienašališkai suprasto religinio idealo. Karklynkiemio atlaiduose žada pasirodyti socialistai, sudeginti bažnyčią ir iššudyti kunigus. Visi Bajoriūną ragina organizuoti religijos gynimą. Bet vidinė kova jį paraližuoja. Jis nori pats įsitikinti, ar socialistas toks blogas, kaip apie jį sakoma. Socialistas pasirodo jam net simpatiškas, jo kai kurios mintys net teisingos, Tik kai šis ima plūsti vyriausybę ir Bažnyčią, Bajoriūnas pasipiktina; gal net sutrukdytų jam kalbėti, bet rusų valdžios atstovai kalbėtoją suima. Grįždamas namo, jis dar ilgai maištauja prieš Kantičką ir socialistą ir galop pastebi net jų panašumą. Siela blaivosi, ‚blūdas' nyksta, paskendęs lietuviškoj gamtoj, prie sodo koplytėlės, atgauna pusiausvyrą. Žemiško, lietuviško ir religinio idealo sintezėj laimi sielos ir sąžinės ramybę. Jis negali nesužalotas eiti kraštutiniais keliais, jis negali išsižadėti žemės, bet negali gyventi ir be dangaus, renesansinį humanizmą jis sieja su religine mistika. Bajoriūnui sujungus humaniškumą, tautiškumą ir religiją į vieną sintetinį idealą, pasaulis pasidaro darnus ir gražus. Kiti Blūdo ryškieji veikėjai (kun. Kantička, kun. Gumbelevičius, zakristijonas Kuprevičius, klebono šeimininkė Marcelka, Bajoriūno žmona Ona, jos brolis

J. Lindė-Dobilas ‚Blūdo' metu

Dalba, Giedutis, Giedutienė, urėdninkas Skvorcovas ir kt.) gyvi, tikri, originalūs. Bruožų jiems L., tarp ko kita, bus ėmęs iš savo giminių, draugų ar pažįstamų (kai kurie Žemaičių kunigai net buvę dėl to subruzdę), o Bajoriūnui davęs nemaža ir savo paties minčių. L. duoda meniškų būties scenų (šventorius per atlaidus, rinka, vaišės klebonijoj, Bajoriūno susitikimas su Ievute ir pašnekesys apie sodelį, Bajoriūnas įsižiūrėjęs į lekiančius debesis, sodo koplytėlės scena, sumigęs kaimas). Dėl formos silpnumo, ištęsimo, digresijų Blūdas savu laiku buvo nesuprastas. Ateityje jo reikšmė didės. ‚Su juo (Blūdu) teks susidurti visiems, kurie tik ieškos lietuviškos kultūros ir lietuvių tautos dvasios' (J. Keliuotis, N. Romuva 1934, 893).

Širdis neišturėjo — 5 veiksmų drama, vaizduojanti kunigystės problemą Lietuvos kaime XIX a. gale — XX a. pradžioje. Aukščiausias lietuvių kaimiečių idealas — išleisti sūnų į kunigus. Jų nesudėtinga siela neprileidžia, kad sūnus susvyruotų, ar išstotų iš seminarijos. Kas meta seminariją — nedorėlis, apgavęs savo tėvus. O sūnus, neturėdamas pašaukimo, meta seminariją. Tėvai, ypač motina, negali išsižadėti savo gražiausios svajonės, ir jos ‚širdis neišturi'. Tėvo Plūkio asmenyje pavaizduotos bene kilniausios lietuvių kaimiečio pažiūros į kunigą; nebejaučiama jokio puikybės ar naudos momento, o didžiausias nusižeminimas prieš Dievą, pasikliovimas Jo valia, savęs išsižadėjimas. Po sūnaus kunigystės jam brangiausia žemelė. Bet santykiuose su žmonėmis nenustoja savo vertės pajautimo ir nesiduoda turtuolio Dulkės (skolintojo) niekinamas ir, išnuomojęs žemę, jam atmoka. Sūnui išėjus iš seminarijos, stengiasi nepasiduoti, guodžia žmoną, bet jai mirus ir pats nustoja pusiausvyros, ima haliucinuoti. Motina Plūkienė viską labiau pergyvena jausmais. Bet jos aukštas, nesavanaudiškas kunigystės idealas turi kiek ir žemiškų spalvų — puikybės ir naudos. Sūnui išstojus, nekenčia ir myli kartu; meilė tačiau stipresnė, — ir mirties patale motina saugo sūnaus fotografiją. Klierikas Petras, nepaprastai jautrus, nuo kūdikystės įsimylėjęs gamtą, ypač saulę, geriausių norų būti dideliu kunigu, tarnauti žmonijai ir savo tautai, atsistoja kryžkelėj. Pasijutęs neturįs tikro pašaukimo, po vidaus kovų, skaudžiai išgyvenęs atsisveikinimą su tėviške, jausdamas, kad grius tėvų laimė, bet tepaisydamas Dievo ir savo sąžinės, pasuka kitu keliu. (Visiška jo priešingybė — klierikas Staniulaitis, materialistas ir hedonistas). Petro charakteris psichologiškai mažiau įtikina už tėvų ar sesers Kazytės bei kitų kaimiečių — perdaug sentimentalus ir iškalbingas, paskendęs savęs analizavime. Visi kiti veikėjai labai gyvi ir tikri, o pajudinti šalutiniai klausimai anuomet svarbūs — turtingo kaimiečio išdidumas (skolininko Plūkio duktė turtingam Dulkei būsianti ‚pirkta pati'), emigracija Amerikon, aukštaičių ūkininkų brolių atidalinimo klausimas. Dramoje jaučiamas ištęsimas, ilgi monologai (klierikas Petras).

Dramoj Kur laimė? vaizduojami liaudies santykiai su dvaru, kunigais ir šiaip inteligentais. Rodomas tragiškas dvaro iškankintos, pasyvios, tarp purvo ir askezės besikamuojančios kaimo atstovės Onytės likimas. Jos asmenybė suskilusi, ji nebegali ryžtis nė vienam drąsesniam žygiui, nebemoka ir nebenori gyventi, — nesutinka tekėti už mylimo Juozo ir nusižudo. Jos religingumas vienašališkas ir nevaisingas, nes nori patekti į dangų neatlikus savo pareigų žemėje. Juozas—inteligentas, naujojo humanizmo, lietuviškojo renesanso atstovas, kupinas gaiviališkos energijos, nori realizuoti savo žmogiškąją prigimtį ir per ją kopti į dieviškąjį pasaulį. Bet jo likimas irgi tragiškas. Jis tiki, kad iš šiaudinės pastogės išsinešė tą grūdelį, iš kurio gali išaugti lietuviška kultūra; bet nesuranda savyje jam dirvos. Jis nori gyventi liaudžiai, o ši jo nesupranta, jam nepasiduoda. Liaudies sieloje slypi ir kerštas, pavydas, godumas, tamsumas, bet kartu ir aukšti siekimai.

Gilia savo kultūra L. auklėjo sąmoningas, laisvas, kūrybiškas asmenybes. Literatūros kritikoj plačias pasaulinės literatūros žinias nešė į mūsų literatūrą, remdamasis liaudies kūryba ir iškeldamas autorius, kurie atstovauja tauriausioms mūsų tautos sielos ypatybėms. Savo kūryboj, ypač Blūde, atskleidė intimiausias lietuviško artojėlio sielos gelmes, jo idealiausiai suprastą krikščionybę ir žmoniškumą, kuriais vadovaudamasis lietuvis suranda atsakymą į sunkiausius klausimus. Gilia psichologine analize, samprotavimų ir jausmo persvara akcijos sąskaita jis priartėja prie žymiųjų savo laiko V. Europos romanistų, nors pas mus jam vis dar tebedaroma priekaištų dėl sunkios formos, digresijų, veiksmo stokos.

Blūdo recenzijos: J. Tumo Vaire 1914 nr. 3; A. Maliausko Draugijoj 1913 nr. 74; Paparonio Skaitymuose 12 kn.; *J. Eretas,* Ar paseno Tėnas (kritika Lietuvoj 1927 nr. 128); *R. Šaltenis,* Dobilo bibliografija (N. Romuva 1935 nr. 6); *J. Masilionis,* J. Dobilo bibliografija (N. Romuva 1935 nr. 9); *J. Radžvilas (K. Korsakas),* ‚Blūdas' nepablūdusioj šaly (Kultūra 1930 nr. 8); *Rap. Šaltenis,* Dobilas ir jo renesansiškumas (N. Romuva 1932 nr. 23); *L. Kuodys,* J. L.-Dobilo 60 m. sukaktuvių proga (Vairas 1933 nr. 1); *J. Tumas,* Kun. J. L.-Dobilas (N. Romuva 1933 nr. 109); *B. Babrauskas,* Dobilo kritika (ten pat); *J. Keliuotis,* J. L.-Dobilas (N. Romuva 1934 nr. 205–206); *J. Ambrazevičius,* J. L.-Dobilas (Židinys 1934 nr. 12, tas pats straipsnis pakartotas knygoje Lietuvių Rašytojai 1935); *P. Būtėnas,* J. L.-Dobilo gyvenimo bruožai (N. Romuva 1935 nr. 20); ('') Apie kun. J. L.-Dobilą (N. Romuva 1936 nr. 19); Mūšos Dobilas, Panevėžio valstybinės gimn. kun. J. L.-Dobilo vardo meno kuopos leidinys 1936 (P. Būtėno, G. Petkevičaitės, K. Inčiūros, J. Graičiūno, M. Grigonio, S. Bačinskaitės, J. Keliuočio, J. Masilionio, R. Šaltenio ir kt. straipsniai); *V. Mykolaitis,* Dobilas ir jo Blūdas (Dienovidis 1940 nr. 2). *Vl.Klb.*

Lindegren Erik (g. 1910) švedų rašytojas, moderniosios lyrikos atstovas, daug prisidėjęs prie formos ir kalbos atnaujinimo švedų lyrikoj. Rinkiniai: Posthum ungdom (Jaunystė) 1935, Mannen utan väg (Žmogus be kelio) 1942, Sviter (Svitos) 1947 ir kt. Paskesnieji jo rinkiniai surrealistinėmis priemonėmis imasi reikšti gyvenimo sąmyšį.

Lindeman Liudvig Mathias (1812–1887) norvegų muzikas, rinkęs liaudies melodijas ir tuo savo darbu turėjęs poveikio norvegų kompozitoriams. Išsp. Aeldre og nyere norske fjeldmelodier, 2 tt., 1853–58; Halvhundrede norske fjeldmelodier 1862.

Lindemann 1. Eduard (1825 Mintaujoje — 1900) kariuomenės gydytojas, rinkęs augalus įvairiose Rusijos vietose, o taip pat ir Lietuvos ribose. Lietuvos augalai minimi ir jo veikale Index plantarum, quas in variis Rossiae provinciis hucusque invenit et observavit E. L. (Bull. Soc. Naturalistes de Moscau 1860). L. turėjo Vilniaus univ. prof. J. F. Wolfgango augalų kolekciją. *K.Rgl.*

2. Ferdinand von (1852–1939) vokiečių matematikas, nuo 1883 Karaliaučiaus, nuo 1893 Müncheno univ. prof. Jis įrodė π skaičiaus (žr. Pi) transcendenciją.

Linden JAV mst. New Jersey valstybės šiaurės rytuose, netoli Naujorko; turi per 40.000 gyv. L. ir gretimas sritis trys emigrantai 1664 iš indėnų nupirko už 154 dol. vertės papuošalus, ginklus, drabužius. Iki XVIII a. pradžios L. vietoj buvo liepų miškas. To šimtmečio pradžioje imigrantai Trauble ir Trembley įkūrė pirmąsias sodybas. Išaugus vietovei, 1861 įkurtas miestas. Naftos perdirbimo, auto, cheminės pramonės centras.

Lietuviai pradėjo L. kurtis XX a. pradžioje. 1905 Matas Savickas nusipirko pirmą žemės nuosavybę. Knygnešio Kancieriaus sūnus Jurgis Kancierius 1920 pastatė asbesto fabriką, o jo žentas Edv. Joffe (Džiapas) vėliau įsteigė plastiko fabriką. Šiaip lietuvių biznierių ar dirbančiųjų įstaigose maža. Daugumas dirba naftos rafinerijose ir fabrikuose. Iš viso lietuvių skaičiuojama ligi 1000, bet lietuviškoje veikloje aktyviau reiškiasi apie 200. Organizacinė veikla prasidėjo 1918: tais metais įsisteigė SLA 285 kuopa (narių dabar turi 65), LRKSA 200 kuopa (36 nariai), ALRK moterų s-gos 53 kuopa (narių yra 94; vienintelė iš visų šios s-gos kuopų L. kuopa turi savo chorą, kuriam vadovauja M. Čižauskienė) ir Amerikos lietuvių pi-

Lindeno lietuvių Birutės choras 1935. Vidury choro vedėjas A. Stanišauskas

Lindeno LB šeštadieninės mokyklos vaikai šoka tautinius šokius

liečių klubas (apie 100 narių). Be šio klubo, dar veikia Amerikos lietuvių pašalpos ir politikos klubas (įkurtas 1928, turto turi 2500 dol., narių 36), Moterų socialis klubas (įkurtas 1943, narių 26) ir pašalpinė d-ja Saulė (įkurta 1919, turto turi 6000 dol., anksčiau buvo prokomunistų įtakoj). Atskirai minėtina Lietuvių laisvės parko akc. b-vė, įkurta 1943, turinti 76.000 dol. turto ir 125 narius. Ji turi savo parką ir svetainę (340 Mitchell Ave.), kur ir spiečiasi visas kultūrinis L. lietuvių veikimas. Be ALRK moterų s-gos, iš katalikiškųjų organizacijų gyvai reiškiasi Lietuvos Vy-

Lindeno LB moterų Birutės ansamblis su vadove S. Čeriene-Mulks

čių 113 kuopa, įsteigta 1924, turinti 43 narius; rengia sporto varžybas, liaudies meno parodas, ekskursijas ir kt. Gražiai veikia Alto skyrius, įsteigtas 1951 (ilgametis pirm. J. Liudvinaitis), ir Balfo 132 skyrius. Gyva veikla pasižymi Lietuvių Bendruomenės apylinkė, įsteigta 1953 II 16, turinti per 50 narių. Ji turi 1951 įsteigtą lituanisnę šeštadienio mokyklą (ved. J. Prapuolenis), 1954 atidarytą viešą lietuvių biblioteką (ved. K. Degutis), moterų dainos Birutės ansamblį (ved. S. Čerienė-Mulks), jaunimo klubą. Nuo 1954 IX 24 Lietuvių Bendruomenės L. apylinkė leidžia neperiodinį biuletenį Lindeno Lietuvių Žinios, kurį redaguoja ir administruoja J. Prapuolenis (spausdinama 150 egz.). Nors L. lietuvių kolonija ir negausi, kasmet joje buvo minima Vasario 16, rengiami vaidinimai, paskaitos. Buvo surengtos Dariui-Girėnui, o vėliau Vaitkui išleistuvės į transatlantines keliones. Kolonijos kultūrinei veiklai daug kliudė neturėjimas savo parapijos. Buvo įsteigtas parapijos komitetas, nusipirktas žemės sklypas ir sudėta nemaža pinigų suma, bet, negavus iš vyksupo leidimo, po 18 metų sunkių pastangų teko sumanymo atsisakyti: žemė buvo parduota, pinigai grąžinti aukotojams. Svarbiausias parapijos steigimo trukdytojas buvo kun. J. Simonaitis, gretimo Elizabetho lietuvių parapijos klebonas. Katalikiškųjų ir tautinių organizacijų veikloj daug nuveikė Ag. ir Jonas Liudvinaičiai, St. Žiurlys, Ad. Leraitienė, O. Mikšienė, K. Šukienė, O. ir K. Atučiai, B. Sabeckienė, Stp. Agentas, B. Ašmontienė, P. ir V. Knizeriai, V. Guzevičius ir kt. Liberalų eilėse stipriau reiškėsi Kl. Linerta, M. Prakapas ir Rom. Tratulis. Komunistinį veikimą suko O. Vertelienė; viešoji jų veikla dabar žlugusi, aktyvesniems nariams iš L. išsikėlus. Iš naujųjų ateivių gyviau lietuviškon veiklon įsitraukė M. Klimas, St. Strazdienė, Vl. Tursa, S. ir M. Varneckai, St. Vaičiūnas, Alf. Petrutis ir kt. Kolonijos kultūrinėje veikloje reiškiasi muzikai: Marija ir Jonas Čižauskai, Ant. Stanišauskas, Juozas Stankūnas, Sal. Čerienė-Mulks, O. Zubavičienė ir Ir. Stankūnaitė. *J.Prp.*

Lindenblatt Johannes žr. Posilge.

Lindenschmidt vokiečių istorinių paveikslų tapytojai Münchene. 1. Wilhelm der Ältere (1806–48) buvo Corneliuso bendradarbis. Dirbo freskas, pvz. 1831 ‚Mūšis prie Sendling' Sendlingeno bžn. fasade. 2. Vilhelm von L., der Jüngere (1829–95), (1) sūnus, davė freskų ir drobių, pvz. ‚Religinis disputas Marburge'. Jo delikatūs interjerų tapiniai artėja prie Leiblio (žr.).

Linderhof rokoko stiliaus pilis p. Bavarijoje, Garmisch - Partenkirchen aps., 948 m nuo j.l. L. pastatyta G. von Dollmanno 1869–78 ir buvo mėgiama buvojimo vieta Bavarijos karaliaus Liudviko II.

F. Linde, Schloss L. 1926.

Lindhagen Carl (1860–1946) švedų politikas, lietuvių bičiulis. Teisės mokslus baigė Upsalos univ. 1883. Iš pradžių teisėjavo, o vėliau perėjo į politiką. Antrųjų parlamento rūmų narys 1897 – 1917, pirmųjų 1919 – 1940 (iš pradžių liberalų partijoj, nuo 1909 socialdemokratų partijoj su pertrauka 1917 – 23, kai buvo prisijungęs prie kairiųjų socialistų). 1903 – 30 Stockholmo miesto burmistras. Kovojo už moterų teises, reikalavo krašte respublikos, karštai rėmė taikos idėją. 1916 buvo įsteigęs taikos komitetą remti prispaustųjų tautų teises visose pasaulio dalyse. 1919 įkūrė Humanistinės politikos sgą ir 1920–23 leido jos mėnesinuką Sol och Jord (Saulė ir Žemė). Kai vad. I Stockholmo liet. konferencija (M. Yčas, J. Gabrys ir St. Šilingas) 1915 rudenį nutarė sudaryti švedų-lietuvių komitetą (Svenska-Litauiska Komite), L. sutiko jam pirmininkauti. Nuo to laiko L. liko nuoširdžiu Lietuvos bičiuliu. L. išleido Drömmar och stridslinjer (Svajonės ir kovos linijos, 4 tt., 1906–17), Jordfrågan (Žemės klausimas, 1907), Psykiatrin och rättsskippningen (Psichiatrija ir teisė, 3 tt., 1930–31), Č. L. memoarer (C. L. atsiminimai, 3 tt., 1936–39). Jo 60 metų proga buvo išleistas jubiliejinis leidinys C. L.

C. Lindhagen

Lindi Vidurio Afrikos upė, Kongo deš. intakas, 600 km ilgio; baseino plotas 60.300 km², vid. debitas 900 m³/sek.

Lindisfarne (Holy Island) salelė Anglijos r. krante. 635 įst. vienuolynas buvo airių misijų centras. S. Cutbert (m. 687) įvedė benediktinų regulą. 793 ir 875 L. nusiaubė danai. Vienuolyne VII a. žydėjo istorinė literatūra (L. analai) ir knygos ra-

šymo bei iliustravimo menas, kurio šedevras yra L. evangelijų knyga (Britų Muziejuj). Kaip įrašas liudija, ją parašė L. vysk. Eadfrith (698–721). Tai pirmas anglų knyginės tapybos pvz., kurio turtingi inicialų ornamentai, lyginant su senesniaisiais airių (keltų) mokyklos darbais, rodo ramesnį ir aiškesnį ritmiškumą; evangelistų paveikslai komponuoti pagal vėlyvosios antikės pavyzdžius.

E. G. Millar, The Lindisfarne Gospel 1923. *P.Rkl.*

Lindley William (1808–1909) anglų inž., vandentiekių projektavimo firmos Frankfurte ant Maino, Vokietijoj, įsteigėjas. Firma parūpino vandens tiekimo planus daugeliui Rusijos ir kitų šalių miestų; 1913 ji buvo paruošusi Kauno miesto vandentiekio projektą, kuris dėl karo nebuvo įvykdytas. Kauno miesto niveliacijos reperiai (markės) vad. L. vardu.

Lindquist Sunne (g. 1887) švedų archeologas, nuo 1916 Stockholmo univ. doc., 1927–53 Upsalos univ. prof. Didžiausi L. archeologiniai kasinėjimai buvo atlikti vad. Ottaro kalne Vendelio bžk. ir garsiuose supiltuose kalnuose Senoje Upsaloje. Veikalai: Vendelkulturens ålder och ursprung 1926, Uppsala högar och Ottarshögen 1936, Gotlands Bildsteine 1941.

Lindsay 1. (Lyndsay) Sir David (1490?–1555?) skotų karališkojo dvaro poetas laureatas, stambiausia renesanso literatūrinė asmenybė Skotijoj. Jo satyrinė plunksna pirmoje eilėje kritikavo dvaro sugedimą, bet negailėjo ir kitų visuomenės grupių. Svarbiausias jo kūrinys yra Ane Pleasant Satyre or the Three Estaitis 1540. 4 tomais jo raštai išleisti 1931–34.

2. Nicholas Vachel (1879–1931) amerikiečių poetas. Studijavo dailę. 1906 pradėjo keliauti skersai ir išilgai JAV su savo poezijos rečitaliais, skelbdamas grožio evangeliją. Jo kūrybinė viršūnė buvo poemos: General William Booth Enters into Heaven 1913, The Congo 1914, The Chinese Nightingale 1917, The Golden Whales of California 1920. Joms būdingas džiazinis ritmas, vizijinės temos, negrų religinių giesmių ir liaudies dainų transponavimas. Savo trubadūrines keliones L. aprašė knygose Adventures While Preaching the Gospel of Beauty 1914 ir A Handy Guide for Beggars 1916. Nuolatinė kova su nepritekliumi išsėmė jo kūrybines jėgas ir jo vėlesnieji poezijos kūriniai, Johnny Appleseed 1928 ir Every Soul Is a Circus 1929, yra žemesnio lygio. Liga ir depresija privedė jį prie savižudystės.

S. Graham, Stamping With a Poet In the Rockies 1922; *E. L. Masters,* V. L. 1935. *A.L.*

Lindworsky Johannes (1875–1939) vokiečių psichologas jėzuitas, nuo 1923 Kölno, nuo 1928 vokiečių Prahos univ. prof. O. Külpės mokinys, jis ypač atsidėjo mąstymo ir valios psichologijai. Veikalai: Das schlussfolgernde Denken 1916, Der Wille 1919 (³1923), Experimentelle Psychologie 1921 (⁵1931), Willensschule 1922 (⁵1953), Theoretische Psychologie 1926 (⁴1932), Das Seelenleben des Menschen 1934, Psychologie der Aszese 1935.

Linėja šiaurinė (Linnaea borealis), C. von Linné mėgiamiausias augalas, pačiam pageidaujant jo vardu pavadintas. Šeivamedinių (Caprifoliaceae) šeimos, 30–120 cm ilgio, driekiąsis pažeme laibastiebis puskrūmis. Žiedai varpeliški, rausvai balti, kvapūs, po du priešpriešomis ilgų kotelių gale, nusvirę. Auga spygliuočių miškuose paprastai nedideliais ploteliais. Lietuvoje l.š. yra retai sutinkama Parubežio miško (4 km į v. nuo Švėkšnos) rytiniuose kvartaluose ties Pocių k., Klaipėdos srities miškuose, Dr. Basanavičiaus parke (buv. Diferencijos miške) ties Kaunu ir kt. Apsauginis augalas. Š. Amerikoje sutinkama pietų kryptimi iki Marylando – Kalifornijos valstybių. *J.Rkt.*

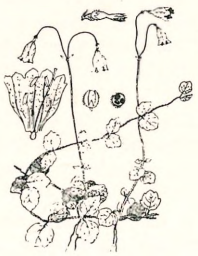

Linėja šiaurinė

Linelis, žaidimas, žr. Linas (tautosakoj).

Ling Per Henrik (1776–1839) švedų gimnastikos kūrėjas. Kopenhagoj išmoko fechtuotis ir susipažino su Fr. Nachtegalio gimnastika. Grįžęs į Švediją, nuo 1805 mokė fechtavimo Lundo univ. 1813 persikėlė į Stockholmą ir čia įkūrė gimnastikos institutą. 1835 išrinktas į Švedų akademiją. Nesėkmingai bandė rašytojo karjerą (pora menkaverčių dramų, mitologinis epas Asarne 1816–33 ir kt.), domėjosi skandinavų mitologija ir 1819 išsp. Eddornas sinnebildslära, kur aiškino Edos simbolius Schellingo filosofijos pagrindu. Tikras L. įnašas buvo jo originali gimnastikos sistema, sukurta remiantis anatomija ir fiziologija. Būdinga jos žymė — tikslinga judesių atranka. Jos pratimai taip sudaryti,

kad būtų lavinamos visos kūno dalys. Teikdamas gimnastikai harmoningą kūno išvystymą, L. ją laikė svarbia tautinio auklėjimo dalimi. Žr. Gimnastika. Rinktiniai L. raštai, 3 tt., 1859–66. *J.Lng.*

Linga, lingam (sanskritiškai ‚ženklas, žymė') visoje Indijoje garbinamas šivos simbolis, atitinkąs graikų phallus; dažnai drauge garbinama ir jo moteriškoji priešybė yoni. Lingajatai (‚lingos nešiotojai'), arba vira-šivas (‚kilnieji šivistai'), XII a. kilusi indų sekta, kuri vieninteliu dievu garbina Šivą ir kaip jo simbolį nešioja lingos amuletą. Ši sekta leidžia našlėms vėl tekėti ir mirusius ne degina, bet laidoja.

Lingalviai, linojai, nukultų linų galvenos, sėmenokai. Jais seniau šutintais šerdavo žiemites kiaules. L. kimšdavo čiužiniui, pasėstui; ant jų, užtiesę paklodę, guldydavo ir ilgai sergantį ligonį, kuriam prasigulėdavo šonai, ir pn.

Lingard John (1771–1851) anglų istorikas, katalikų kunigas, nuo 1811 Hornby klebonas, autorius 8 tomų veikalo A History of England 1819–30 (penktoji laida, 10 tt., išėjo 1850). Savo nuosaikumu šis veikalas susilaukė plataus dėmesio. L. buvo pasiūlyta kardinolo skrybėlė, kurios atsisakė.

M. Haile and E. Bonney, Life and Letters of J. L. 1911.

Lingby kultūra vėlyvojo ledynų laikotarpio kultūra, pavadinta pagal vietovę Nörre-Lyngby V. Jutlandijoje. Šiai kultūrai būdingi vad. Lyngby kirviai arba kapliai, padaryti iš šiaurės elnio rago. Daugiausia L.k. liekanų surasta Danijoje, P. Švedijoje, Šlezvige-Holšteine, Brandenburge ir Lenkijoje. Jų liekanų aptikta ir V. Prūsuose bei Rytprūsiuose. Artimiausioje Lietuvos kaimynystėje L.k. kirvių surasta šiose vietose: Wildorfe, Stalupėnų aps., Mauručaičiuose, Pilkalnio aps., Roester Wiesene, Lėčiaus aps. ir kt. Žiedadulkių analizės būdu nustatyta, kad Lietuvos kaimynystėje surasti Lyngby kirviai priklauso laikotarpiui tarp 8500 ir 7600 pr. Kr. Gyventojai yra buvę medžiotojai ir augalinio maisto rinkėjai.

H. Gross, Auf den ältesten Spuren des Menschen in Altpreussen (Prussia 32, 1, 1938, 84–139). *J.P.*

Lingė 1. lanksti beržinė kartis lopšiui pakabinti. Pagal kaimo papročius, bobutei ar kam nors parodžius gimusį vaiką, l. kirsti eidavo pats tėvas ir ją turėdavo parsinešti ant pečių. Gimus mergaitei, Žemaičiuose kartu buvo iškertama ir lanktis bei kultuvė. Pirkios palubėj l. įtaisydavo pats tėvas, nors lopšį dažnai parišdavo moterys. Jei kūdikiui gimus namuose nebūdavo tėvo, buvo laukiama jo sugrįžtant, kad iškirstų l. Tėvui mirus ar pn. l. kirsti eidavo dėdė, senelis ar artimesnis kaimynas, būsimasis kūmas. L. dažnai buvo nenurišama ir vaikui išaugus, jei šeima tikėjosi daugiau vaikų turėti, o mergautinio ir nekenčiamo vaiko nuristą l. sudegindavo.

2. Spyruoklė (medinė, vėliau ir metalinė) prie vežimo, automobilio ir pn. ašies sutrenkimams sušvelninti.

Lingė (Circus) sakalų šeimos (Falconidae) plačiai pasauly paplitęs paukštis. Iš viso yra apie 20 rūšių, Lietuvoj sutinkamos 4 rūšys. Dažniausiai sutinkama didesnius seklius ežerus ir klampias balas mėgstanti nendrinė l. (C. aeruginosus), 470–500 mm ilgio, sparnų tarpugalio apie 1250 mm. Laibo, ilgo kūno paukštis, aukštomis ir plonomis kojomis, su dideliais, uodegos galą siekiančiais sparnais; tamsiai durpinės spalvos (patinams būdingas tos pačios spalvos didelis lankas sparne). Lietuvoje pasirodo III–IV mėn. Tuo metu tenkinasi varlėmis, gyvatėmis, vėliau daugiausia minta vandeniniais paukščiais, ypač jų jaunikliais ir kiaušiniais. Lizdus krauna tankiame nendryne, kiaušinių padeda 3–5 (po 40 g), peri apie 32 d. Lietuvą palieka rugpiūčio pusėj. Daugiausia sutinkama Suvalkijos p. dalyje — Žuvinto, Simno ir kt. ežerų srity. Javinė l. (C. cyaneus) yra mažesnio ūgio (ilgis 466–500 mm, sparnų tarpugalis apie 1100 mm); būdinga žymė — baltas antuodegis; patino viršutinės kūno dalies spalva baltai melsva, patelės — durpinė su šviesiais rusvais plunksnų kraštais. Kaip ir tetervinai, j.l. mėgsta lygumas, kur pievos eina pakaitomis su pelkėmis, krūmais, laukais. Lizdą krauna ant žemės, kiaušinių 3–6. Lietuvoj rečiau sutinkama, negu nendrinė l. Dažniau sutinkama rudens traukimo metu (žiemoja šiaurinėj Afrikoj), kaip ir stepinė l. (C. macrourus), Europos rytų bei pietryčių ir Sibiro paukštis. Ilgis 430–520 mm, sparnų tarpugalis 990–1030 mm. Laibesnė už javinę l., bet savo gyvenimo būdu maža nuo jos tesiskiria. Pievinė l. (C. pyrargus) už kitas l. laibesnė, ilgesniais ir smailesniais sparnais; ilgis 420–480 mm, sparnų tarpugalis 1060–1126 mm; gyvenimo

Lingė nendrinė

būdu panaši į javinę l. Lietuvoje nėra labai reta, bet vis labiau nyksta dėl melioracijos darbų. Žiemoti daugiausia išskrenda į pusiaują ir P. Afriką. Savotiškas visų l. polėkis: aukštai kelia sparnus linguodamos iš vieno šono į kitą (panašiai į žuvėdras).

T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai II 1949.

Lingė Jonas (g. 1896 I 17 Gipėnų k., Dusetų vls., Zarasų aps.) Steigiamojo seimo narys. Mokėsi Dusetų dviklasėje mokykloje ir Šiaulių gimn. 1917 baigė Voroneže Vilkaviškio berniukų gimn. 1918 pavasarį grįžo į Lietuvą. Buvo Dusetų valsčiaus komitete. Užėjus bolševikams, 1919 V išvyko į Kauną, kur netrukus buvo pašauktas į kariuomenę. Kaip krikščionių demokratų bloko atstovas įėjo į Steigiamąjį seimą 1922 I 8. Vėliau studijavo ŽŪA ir joje 1926 buvo stud. ateitininkų korp. pirm. Vėliau dirbo Kaune Pieno raugo loboratorijoje.

Lingen š.v. Vokietijos mst. Žemutiniuose Saksuose, prie Dortmundo-Emso kanalo; 21.900 gyv. (1954). Britams L. užėmus, 1945 IV buvo įkurta pereinamoji užsieniečių stovykla. Lietuvių pradžioje buvo tik kelios šeimos, vėliau susitelkė ligi 300 asmenų. Buvo sudarytas administracinis ir kultūros komitetas (su paskaitų, laikraštėlio, vaidybos, choro ir tautinių šokių sekcijomis). Veikė pradžios mokykla. Leista sieninis informacinis biuletenis Per Stovyklą (red. A. Laucius). Katalikų pastoracija rūpinosi kun. J. Danielius. 1945 X 26 iš L. lietuviai buvo perkelti į Gross-Hessepę. *Pr.Z.*

Lingis ež. Kaltinėnų vls., Tauragės aps., 3 km į š.v. nuo Girdiškės bžk., 60 ha ploto; paviršius 144,3 m nuo j.l.; iš ež. teka Ežerupis (Akmenos, Jūros, Nemuno).

Lingis 1. Antanas (1869 Bridžiuose, Sintautų vls., Šakių aps. — 1900 Gižų vls., Vilkaviškio aps.) gydytojas, Varpo (1891–93), Ūkininko, Garso Amerikos Lietuvių, eilės kalendorių bendradarbis. Pasirašinėjo A. Veliuoniškio slapyvardžiu. Atskirai išsp. L. Tolstojaus komediją Pirmutinį degtinės varytoją 1892 (atspaudas iš Ūkininko 1892, 10 nr.), pagal Potapenką Namų sūdą 1893 (²1908, atspaudas iš Lietuvos Ūkininko), apysakaitę Kas kaltas? 1894 (Ūkininko priedas) ir kt.

2. Antanas (1911 Kaune — 1941 Vilniuje) vienas žymiausių Lietuvos futbolininkų. Mokėsi Kauno Aušros gimn., dirbo Žemės banke. Sportuoti pradėjo 1922, pradžioj KSK, vėliau perėjo į LFLS. 1928–34 nuolatinis valstybinės komandos dalyvis (puolėjas), žaidęs už Lietuvą tarptautinėse rungtynėse per 40 kartų.

3. Juozas (g. 1910 IX 8 Linkuvoje, Šiaulių aps.) etnologas. 1929 baigė Linkuvos gimn., 1929–35 studijavo VDU teol.-filosofijos fak. germanistiką ir lituanistiką. 1935–36 tarnavo paminklų apsaugos valdyboje ir drauge lankėsi Švedijoje, kur Nordiska Museet padėjo E. Erixonui tvarkyti Lietuvoje surinktą medžiagą. 1937, atlikęs karo m-loje karinę prievolę, gavo švietimo m-jos stipendiją ir išvyko studijuoti į Švediją etnologijos, archeologijos, etnografijos. 1942 baigė Stockholmo univ. filosofijos kandidato laipsniu, o 1955 išlaikė doktorato egzaminus ir apgynė filosofijos licenciato darbą, parašydamas studiją apie arklą. 1945–49 tarnavo Nordiska Museet etnologiniame institute (paruošė švedų liaudies kultūros atlasui žemėlapį apie arklo paplitimą Švedijoje). 1949 dirbo pramonės muziejuje Falune.

J. Lingis

Nuo 1950 tarnauja švedų karinio laivyno administracijoje referentu muziejiniams reikalams. Nuo 1939 lietuvių k. lektorius Stockholmo univ., nuo 1953 tas pareigas eina ir Upsalos univ.

Veikė ateitininkuose (1930–33 Šatrijos d-jos pirm.), 1930 buvo Pavasario s-gos sporto vadas, vienas iš Akademinio sporto klubo steigėjų. Švedijoj buvo Lietuvių d-jos valdyboje ir Lietuvių komitete, nuo 1957 priklauso Pabaltiečių komitetui ir yra vienas iš Baltiska humanistika förbundet steigėjų ir pirmininkų. Spaudos darbe reiškiasi nuo 1929. Priklausė Lietuvos Studento ir Kariūno redakcijoms, buvo vienas iš ateitininkų leidinio Savu Keliu redaktorių. Spausdino eilėraščių, straipsnių, vertimų (atskirai išl. F. E. Sillanpää romano Siljos vertimą 1940). Bendradarbiavo Ateities Spinduliuose, Ateity, N. Romuvoj, Židiny, XX Amžiuje (Skandinavijos korespondentas), Dienovidy, Gaisuose, Gimtajame Krašte ir kt. Švedijoj redagavo žurnalą Pragiedrulius ir buvo iš The Baltic Review steigėjų ir redaktorių. Draugo korespondentas, Literatūros Lankų bendradarbis. Nuo pirmųjų tomų bendradarbiauja LE, teikdamas medžiagą apie skandinavų kraštus ir jų žmones. Mokslinius savo straipsnius L. spausdino Švedijoje leidžiamame tarptautiniame etnologijos žurnale Folkliv, iš kurių paminėtini Akerns beredning i östra Litauen 1943 ir Gaffelårdret i Sverige 1952. Be to, parašė skyrių apie naująją lietuvių literatūrą 1946 Švedijoje išleistoje Europos literatūros istorijoje (Europas litteraturhistoria 1918–1939).

Lingonai (lot. Lingones) senovėje keltų kiltis Langres aukštumoje (dabar Haute-Marne departamente), nuo kurios kilęs ir jų vardas. 52 pr. Kr. jie kariavo Cezario pusėje. Julijaus Sabino sukilimo metu 70 po Kr. jie buvo beveik visiškai sunaikinti. Likučiai vėliau persikėlė į š. Italiją.

Lings Martin, anglų k. lektorius VDU humanitarinių mokslų fak., 1936–37 išleidęs dviejų dalių vadovėlį The Lithuanian's Book of English ir parašęs įvadą A. Patersono lietuviškų dainų vertimui Old Lithuanian Songs 1939.

Lingua (lot. ir it.) liežuvis; kalba. L. rustica (‚kaimiečių k.') liaudinė lotynų k., davusi pagrindą įvairioms romanų kalboms. L. franca (‚frankų k.') italų k. žargonas, Venecijos ir Genujos jūrinio viešpatavimo metu tarnavęs susikalbėjimo priemone rytinėje Vidužemio jūroje.

Lingua Posnaniensis Poznanėje nuo 1949 einąs lyginamosios gramatikos ir bendrosios kalbotyros klausimams skirtas žurnalas, kurį red. J. Otrębski. Žurnale yra paskelbta paties redaktoriaus, E. Fraenkelio ir kt. lituanistinių straipsnių. Išėję 5 tomai (1949, 1950, 1951, 1953, 1955).

Lingula čiuptuvinių tipo pečiakojų (žr. Brachiopoda) klasės jūrinis gyvis. Būdingiausias l. savumas, charakteringas ir kitiems plačiakojams, yra vad. ‚rankos' — abejose burnos pusėse spirališkai susisukusios odos skiautės, turinčios dvi eiles labai mažų čiuptuvų. Jomis l. kvėpuoja, ir jos varo į burną maistą. L. turi kraujotakos sistemą, sudarytą iš mažos pūslelės pavidalo širdies ir neuždarų indų sistemos. Dauginasi lytiniu būdu. Kūnas talpinasi dvikiautėje kalkinėje kriauklėje, kuri susideda iš pilvinio ir nugarinio kiautelių. Šiuo būdu ji skiriasi nuo dvigeldžių moliuskų, kurių kūnus kiauteliai pridengia iš šonų. Pro ištįsusio pilvinio kiautelio užpakalinę angą išsikišusi ‚koja', kuri yra žymiai ilgesnė už patį kūną. Ja l., kaip judriu straublio pavidalo organu, išsirausia jūros dugne urvelį, kuriame slepiasi. Kalkinių kiautelių dėka daugybė l. randama suakmenėjusių kaip fosilijų senuosiuose geologiniuose sluoksniuose. Garsi zoologijoj kaip retas pavyzdys organizmo, kuris išliko beveik nepasikeitęs nuo kambrio periodo (apie 500 mil. metų). *A.B.*

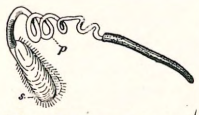

Lingula (s — kriauklė, p — kojelė, kurios galas baigiasi suklijuoto smėlio tūtele)

Lingvistika (iš lot. lingua ‚kalba') kalbotyra (žr.). Lingvistas kalbininkas, lingvistikos, arba kalbotyros, specialistas.

Lingvistinė geografija žr. Kalbos geografija.

Lingvistinė mokykla iš loginio pozityvizmo (žr.) išaugęs filosofinis sąjūdis, nuo maždaug 1930 ypačiai išplitęs britų universitetuose. L.m. atstovai (G. Ryle, J. C. Austin, F. Waismann, P. Strawson ir kt.), tęsdami L. Wittgensteino ir loginio pozityvizmo pagyvintas kalbos filosofijos studijas, skelbia, jog ‚filosofinės problemos kyla iš blogo kalbos supratimo'. Šiuo jie teigia, kad žodžiai kaip simboliai, būdami esmiškai skirtingi nuo jais perteikiamos tikro-

vės, negali šio perteikimo tobulai atlikti. Ribotas tradicinių kalbos dalių skaičius dar labiau suplaka logiškas skirtybes ir, klaidindamas mintijimą, sukelia problemas, kurios dėl savo visuotinumo tampa filosofinėmis. Nepriklausomai nuo gramatikos, l.m. atstovai stengiasi sugrupuoti žodžius bei sakinius į tam tikras logines kategorijas, kurių skirtingumo įsisąmoninimas ne tik pašalins senas problemas bei paradoksus, bet ir praskins kelią tobulesniam pažinimui. Vienos kalbinės formos labiau negu kitos tinka tam tikrų loginių formų išreiškimui, tad vienas iš filosofavimo uždavinių yra sakinių parafrazavimas į tokias kalbines formas, kuriose tinkamiau atsispindi tikrovės struktūra. Pažymėtina, kad, siekdami šio tikslo, l.m. atstovai nesidomi faktų ir kalbinių išraiškų gretinimu, bet nusikreipia beveik išimtinai į žodžių bei frazių kasdieninę vartoseną, į ‚žodžių elgesį kalboje apskritai'. Gyvosios kalbos tyrimu l.m. skiriasi nuo jai giminingo loginio pozityvizmo, kurio atstovai, imdami pavyzdžiu logistines sistemas, stengiasi sukurti griežtai formalizuotas ir aptartas ‚mokslines' kalbas, kurios išvengtų gyvosios kalbos dviprasmybių ir neaiškumų. Kai kurie l.m. atstovai mėgina atverti, kiek įprastinė kalba įtakoja ar net, lyg kokios kantinės kategorijos, formuoja žmogiškąjį pažinimą. Svarbesnės l.m. studijos yra sutelktos į rinkinius: A. Flew (red.), Logic and Language, 2 tt. 1951–53 ir M. Macdonald (red.), Philosophy and Analysis 1954. L.m. būdingą filosofijos ir jos problemų sampratą patraukliai G. Ryle dėsto veikale Dilemmas 1954. Nuo 1933 l.m. atstovauja žurnalas Analysis.

A. J. Ayer ir kt., The Revolution in Philosophy 1956. *V.Dn.*

Liničenko Ivan Andrejevič (1857–?) rusų istorikas, rašęs daugiausia teisės istorijos klausimais. Išsp. Rus' i Polša do konca XII a. 1884, Veče v Kijevskoj oblasti 1881, Bračnyje razvody v drevnej Polše i Jugo zapadnoj Rusi (Juridičeskij Vestnik 1890, 12 nr.), Juridičeskije formy šliachetskago zemliavladenija i sud'ba drevn. russk. bojarstva v Jugo zapadnoj Rusi XIV–XVI v. (Juridičeskij Vestnik 1892).

Linija 1. matematikoje — judančio tašk o pėdsakas, vieno matavimo dydis. Paprasčiausia l. yra tiesė, t.y. dviejų plokštumų susikirtimo l. Plokštumos ir paviršiaus susikirtimo l. arba dviejų paviršių susikirtimo l. dažniausiai būna kreivė.

J.Vlk.

2. Nedidelių ilgių matavimo vienetas, vartotas daugelyje kraštų iki metrinės sistemos įsigalėjimo. Vienose šalyse l. vadino $^1/_{10}$, kitose $^1/_{12}$ dalį colio. Laikrodžių pramonėje ir dabar daug kur vartoja šveicarų l. = 2,0833 mm. L. (ag. line) vartojama ir Anglijoje, kur ji lygi $^1/_{10}$ colio (inch) = 2,54 mm. Lenkų l. = 2 mm, olandų = 2,144 mm, prancūzų (ligne) = 2,2558 mm, rusų = 2,54 mm. Įvairiose Vokietijos vietovėse buvo vartojamos skirtingo ilgio l.: pvz. bavarų l. = 2,077 mm, prūsų = 2,1796. JAV smulkindami colį verčiasi paprastai ½, ¼, ⅛ dalimi colio, atseit, nevartoja l., o mikrometriniuose sraigtuose colį dalija pagal dešimtainę sistemą į 10, 100, 1000 dalių, kurios atskirų vardų neturi. *M.Kr.*

Linija literatūros žurnalas, kurio vienintelis nr. pasirodė 1932 V 1. Rašė J. Banaitis, B. Brazdžionis, A. Briedis, V. Katilius, J. Šukys, B. Rutkauskas ir B. Babrauskas. Ats. red. buvo St. Anglickis. Pastarojo liudijimu (Tarybų Lietuvos Rašytojai 1957, 20), žurnalą sumanė jis su J. Banaičiu, ‚norėdami galutinai pribaigti J. Keliuočio Granitą'. Neturėdama vieningos estetinės ar kitokios ideologijos, L. tenkinosi tik ‚nė su kuo' nesidėjimo šūkiu.

Linimentas (lot.) skystas tepalas, pagamintas vartojant įvairios rūšies aliejus, kuriuose ištirpinama norimi vaistai. Yra žinomi šie populiarūs l.: ammonia linimentum, belladona l., camphora l., chloroform l. ir t.t.

Lininiai (Linaceae), augalų šeima iš 22 genčių su 320 skirčių, daugiausia žolių ir krūmų. Svarbiausia gentis yra linas (Linum), pagal kurią ir pati šeima pavadinta. Lininių tarpe esama didžios reikšmės pluoštinių bei aliejinių augalų.

Liniuotė speciali tiesi, dažniausiai keturkampė medžio arba metalo lentelė, kurios išilginės briaunos naudojamos tiesiai linijai išbrėžti, kam nors skaičiuoti bei matuoti. L. pagalba galima matuoti daikto ilgį, plotį, aukštį, jeigu l. atžymėti ilgio vienetai: centimetrai arba coliai. Žr. Logaritminė liniuotė.

Lin Jutan (Lin Yutang, g. 1895) kinų rašytojas ir mokslininkas. Studijavęs kalbotyrą Šanchajaus, Harvardo, Jenos ir Leipcigo univ., 1923 studijas baigė daktaro

laipsniu. Kurį laiką dėstęs Kinijoj, apie 1928 atvyko į JAV. Nuo 1954 Nanyang univ., Singapure kancleris. Kiniškai yra parašęs kelis veikalus iš kinų k. istorijos. Šiaip rašo angliškai. Iš jo knygų bei romanų minėtina My Country and My People 1935, The Importance of Living 1937, Moment in Peking 1939, With Love and Irony 1940, A Leaf in the Storm 1941 (iš Kinijos karo), Between Tears and Laughter 1943 (vakariečių diplomatijos Kinijoje kritika), Chinatown Family 1948, The Gay Genius 1948 (poeto Su Tung-Po biografija).

Link Wenzeslaus (1483–1547) studijavo Wittenberge 1503, įstojo pas augustinijonus 1506, teologijos fak. dekanas Wittenberge 1512. Populiarus pamokslininkas reformacijos laikais. 1520 pasidarė augustinijonų vokiečių provincijos gen. vikaru. 1523 perėjo į Liuterio šalininkus.

Linka didžiojo prūsų sukilimo metu (1260–74) pagudėnų (pogesani) vadas, bendradarbiavęs su Divanu (žr.), bartų sukilėlių vadu. Jiedu 1271 nuplėšė Kulmo žemę ir Pamedės sritį. Sėkmingai vystydami karo veiksmus vos nepaėmė svarbios Christburgo pilies. Kronisto Dusburgo žiniomis L. žuvo sukilimui baigiantis.

Scriptores rerum Prussicarum I 1861; žr. Divanas.

Linkaičiai 1. k. ir glžk. stotis Radviliškio vls., Šiaulių aps., toje vietoje, kur atsišakoja nuo Šiaulių–Kauno linijos Radviliškio–Panevėžio geležinkelis; 1923 L.k. buvo 11 ūkių su 53 gyv. Čia buvo augęs plk. J. Petruitis, kurio tėvas kaime turėjo ūkelį ir deguto varyklą. *A.B.*

L. Ginklų Dirbtuvės, priklaususios krašto apsaugos m-jai, ginklavimo valdybai, buvo pastatytos (pradėta statyti 1936) Karčiamų k. prie L. glžk. stoties, 7 km į p.r. nuo Radviliškio, gaminti šaudmenis ir ginklus Lietuvos kariuomenei. Dirbtuvės gamino 105 mm sviediniams kevalus, detonatorius ir užtaisus, 20 mm prieštankiniams ir priešlėktuviniams sviediniams kevalus, degtuvus, tūteles, kapsulius, o taip pat pėstininkų šoviniams tūteles, kulkas ir kapsulius. Visus šiuos šaudmenis vietoje sumontuodavo. Vamzdžių sk. kamino šautuvams ir kulkosvaidžiams vamzdžius. Dujokaukių skyrius gamino koštuvams metalines dalis, odinę dalį, aktyviąją anglį, priešarseninius filtrus ir sumontuodavo dujokaukes. Rankinėms granatoms gamino ta kevalai, degtuvai ir nr. 8 kapsuliai. Sprogstamų medžiagų skyrius gamino jautriausią sprogstamą medžiagą ‚fulminata' ir ‚švino azidą', kuri buvo naudojama pėstininkų šovinių, 20 mm šovinių, artilerijos sviedinių ir rankinių granatų kapsuliams ir degtuvams užtaisyti. Jame buvo užtaisomi artilerijos sviediniai ir rankinės granatos su trinitrotoluolu. Įrankių skyrius gamino įrankius ir patikrintojus artilerijos sviediniams, pėstininkų šoviniams ir kitiems gaminiams gaminti. Paraką ir trinitrotoluolą pirko užsienyje. Visa kita pagamindavo vietoje. 1940 pavasarį buvo sumontuota ir išbandyta elektrinė Voltos lanko 2 tonų plieno liejimo krosnis, bet dėl rusų invazijos normali gamyba nebuvo pradėta. Tais pat metais buvo pradėta bandymo stovyje gaminti 105 mm sviediniams degtuvai ir prieštankinės minos.

Dirbtuvės pastatytos ir vadovaujamos vien tik lietuvių inžinierių. Dirbtuvių viršininku buvo plk. dipl. inž. Grabys (rusai jį suėmė pora mėn. po bolševikų invazijos; buvo suimtas ir vietos šaulių būrio vadas ltn. Jakaitis), technikos skyriaus viršininku dipl. inž. Jurgis Mikaila. Dirbtuvės turėjo savo 1400 a.j. elektros stotį (su 3 generatoriais), varomą gazogeneratorinėmis durpių dujomis. Tokio tipo stotis buvo didžiausia V. Europoje. Dirbtuvės buvo įrengtos labai moderniškai ir prilygo tuo laiku statomoms V. Europoj įmonėms. 1940 dirbo apie 800 darbininkų ir tarnautojų (gyveno aplinkiniuose kaimuose ir Radvilišky bei Šiauliuose, iš kur juos atveždavo ir išveždavo specialus traukinys). Pastatai (buvo 96 atskiri pastatai) ir mašinos kainavo apie 8 mil. lt. 1941 VI daugelį techniškojo personalo rusai išvežė į Sibirą. Prasidėjus rusų-vokiečių karui, rusai, padedami vietinių komunistų, dalį dirbtuvių susprogdino. Prie dirbtuvių buvo šaudmenims laikyti sandėliai, o skystam kurui laikyti — požeminiai tankai. Vokiečiai dalį mašinų iš dirbtuvių išvežė į Minską ir Rygą, o dalį perkėlė į Kauno ginklų dirbtuves. *J.Mkl.*

L. k a u t y n ė s įvyko 1919 X 21–22. Bermontininkai, susispietę Radviliškyje, tęsė žygį toliau į Lietuvą link Šeduvos ir Baisogalos. Prie L. jie susidūrė su 6 pėst. pulku. Įvyko arši kova, kuri truko ištisą (X 21) dieną. Pavakare 6 pėst. pulkas iš L. pasitraukė į Puipių k. pozicijas. X 22 bermontininkai puolė 6 pėst. pulko pozicijas

prie Puipių k., bet buvo su dideliais nuostoliais atremti. 6 pėst. pulkui vadovavo kar. J. Butkus. Netrukus į šį kovos barą buvo sutelkta daugiau jėgų, ir bermontininkai nuo puolimo buvo priversti atsisakyti. *K.Alš.*

2. Kaimas Joniškio vls., Šiaulių aps. Vietovėje, vad. Katmilžiu, 1931–32 B. Tarvydas tyrinėjo IV–VI a. kapinyną. Nors kasinėjimų metu kapinyno vieta yra buvusi lygi, tačiau, sprendžiant iš labai negiliai (tik 15–40 cm) aptiktų kapų ir pagal anksčiau, žmonių pasakojimu, čia buvusį didelį akmenų kiekį, greičiausiai yra buvę pilkapiai, apdėti akmenų vainiku. Ištirta 13 kapų. Mirusieji laidota aukštininki, galvomis į vakarus, tik viename kape mirusysis palaidotas galva į rytus. Įdomiausias kapas yra buvęs nr. 15. Čia kojų gale vienoje krūvoje rastas geležinis ietigalis, įmovinis kirvis, lenktas peilis ir netoliese, deš. pusėje, geriamojo rago apkalai. Šio radinio teišlikęs rago galo žvakidės pavidalo apkalas su rago pėdsakais viduje ir žalvarinė juosta, susidedanti iš 4 varsčiais sujungtų pailgų plokštelių. Visos plokštelės yra buvusios pagražintos raudona emale. Išlikusios raudonos emalės viduriu eina siauras vingiuotas baltos emalės ruoželis. Geriamasis ragas priskiriamas IV–V a. Šis kapas parvežtas į Šiaulių Aušros muziejų. Iš kitų įkapių, surastų kapinyne, pažymėtina: lietuviško tipo šaukštinės antkaklės, antkaklės aukštais kūginiais galais, apskritinė segė, smeigtukai nuokamieniomis buoželėmis (V–VI a.), juostinės apyrankės, įmoviniai kirviai ir kt. Radiniai Šiaulių Aušros muziejuje.

B. Tarvydas, Šiaulių Kraštotyros D-jos archeologiniai tyrinėjimai 1932 (Šiaulių Metraštis 4, 1933, 1–17); *J. Puzinas,* Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys 1938, 50–51). *J.P.*

Linkaučiai k. Linkuvos vls., Šiaulių aps., 9 km nuo Linkuvos. Ardomame kapinyne surasta V–VI a. žiemgališko tipo žalvarinė įmovinė apyrankė trumpais galais su trikampiška iškyla viduryje. Radinys Šiaulių Aušros muziejuje.

Linkevičius 1. Izidorius, kunigas, 1888 dvejiems metams uždarytas rusų į Kretingos vienuolyną, kad neleido mokinių į cerkvę rusiškai melstis; 1890 toji bausmė jam buvo vėl pratęsta dvejiems metams; 1893 patvirtintas į Dusetas altarista, ir netrukus leista nusikelti į Šeduvą. 1895 nubaustas kaip Betygalos altarista, pašventinęs Abručio pastatytą kryžių. *J.V.*

2. Juozas (m. 1936 Alytuje) knygnešys. Iš profesijos dailidė, knygų platinimo ėmėsi ne dėl pelno. Po 1905 aktyviai dalyvavo S. Kalvarijos organizaciniame gyvenime ir duodavo savo butą susirinkimams ar repeticijoms. Nepriklausomybės metais buvo vienas iš S. Kalvarijos šaulių būrio steigėjų ir visą laiką uolus jo narys. Nuo 1935 gavo knygnešio pensiją. Mirė nukritęs bedirbdamas prie Alytaus šaulių namų.

3. Mykolas (1909 IV 28 Plauginių k., Šiluvos vls. — 1941 I 12 Kaune, A. Panemunėje) poetas. Mokėsi Šiluvoje ir Raseinių gimn. (baigė 6 klases).1927 stojo į Kauno kunigų sem.; vėliau literatūrą studijavo VD univ.; priklausė Šatrijos meno d-jai. Tarnavo Šiaulių miesto savivaldybėje, mokytojavo Kretingos pranciškonų gimn.; susirgęs džiova, gydėsi Romainių sanatorijoj, vėliau A. Panemunėj, kur ir mirė. Eilėraščius pradėjo rašyti tebebūdamas gimnazijoje. Debiutavo poezijos rinkiniu Žydrynių atspindžiuose 1929. Sekantis ir paskutinis rinkinys Ateina Dievas išėjo 1936. Be to, dalyvavo K. Dulkės red. ‚Septynių' almanache ir S. Anglickio red. ‚Žemaičių' antologijoje. Poeziją ir straipsnius literatūrinėmis temomis skelbė daugiausia Ateityje, N. Romuvoje, Akademike ir Jaunojoj Kartoj. Savo kūryba L. priklauso paskutiniam nepriklausomybės dešimtmetyje populiarios bohemiškos poezijos atstovų grupei (A. Keliuotis, K. Zupka, L. Žitkevičius), apdainavusiai nerūpestingą jaunystę, bohemiško gyvenimo džiaugsmus ir negandus, bet taip pat ir graudų rūpestį dėl sunkios savojo krašto dalios. Dažniausiai pasitaiką L. poezijos motyvai — tėviškės skurdas, gimtų laukų ilgesys, banali meilė, Dievas ir, retesniais atvejais, mirtis. L. poezijos Dievas yra liaudiško Dievo-rūpintojėlio, gyvenančio lietuviškame gamtovaizdyje, personifikacija. Jo poezijai būdingas graudus, elegiškas tonas. Formos požiūriu L. yra tipingas Miškinio ir (ne taip ryškiai) kitų šios kartos poetų pasekėjas. Rankraščiuose paliko eilėraščių rinkinį Žmogus pake-

M. Linkevičius

lėj, dramą Šiluvos šventovė ir nebaigtą romaną Bedarbiai.. *A.Č.*

4. Petras žr. Linkus.

Linklater Eric (g. 1899) skotų rašytojas. 1928–30 studijavo JAV ir išgarsėjo savo įspūdžių satyriniu romanu Juan in America 1931. Kiti raštai: Juan in China 1937, A Dialogue between Confucius, Lincoln, Lenin and a British Pilot 1941, Man on My Back 1941 (autobiografija), The Wind on the Moon 1944 ir t.t.

Linkmenas ež. Tauragnų vls., Utenos aps., 3 km į r. nuo Kirdeikių bžk., 6 km į š.r. nuo Linkmenų bžk., vienas iš Asalnų grupės, 85 ha ploto; paviršius 140,4 m nuo j.l.; jungiasi su Alksnaičio ir Aseko ežerais ir Unksties sąsiauriu su Asalnų ež.; vakariniame krante Ledakalnis; priklauso Žeimenos (Neries) baseinui.

Linkmenys mstl. Švenčionių aps., prie Žiezdro ir Ūsių ež., 6 km į p. nuo Kirdeikių, apie 10 km nuo Kaltanėnų ir apie tiek

Linkmenys (1914)

pat nuo Palūšės, 14 km nuo Ignalinos glžk. stoties, prie Utenos–Švenčionių (30 km) vieškelio; apie 500 gyv. Prieš I pas. karą ir po jo iki 1920 L. buvo valsčiaus centras. Lenkams 1920 okupavus, L. valsčius buvo padalytas: iš anapus demarkacijos likusios dalies (su L. mstl.) buvo sudarytas Kaltanėnų vls.; nepriklausomojoje Lietuvoje (Utenos aps.) likusi dalis buvo ir toliau vadinama L. valsčiumi, bet jo rezidencija buvo Saldutišky. Pasibaigus lenkų okupacijai 1939, buvo įsteigta Švenčionių aps., kurios sudėtin įėjo ir L. valsčius, bet jau nauju Saldutiškio valsčiaus vardu; tuo būdu nuo 1939 rudens L. valsčiaus vardas visai išnyko.

Po I pas. karo L. buvo 19 metų patekę į Lenkų okupaciją. 1920 VII 10 lenkai buvo pasitraukę iš L., bet XI 3 vėl juos užėmė. 1921 I 8 laikinai L. buvo užėmę lietuvių šauliai partizanai. Kol iš pradžių L. buvo vad. neutralioj zonoj (ligi demarkacijos linijos pravedimo 1923), aktyviai reiškėsi šaulių partizanų būrys, įsteigtas 1920 IX ir dalyvavęs kovose nuo 1920 X ligi 1922 pradžios (būrį suorganizavo A. Kaušyla, būrio vadas buvo K. Bileišis), per tą laiką sunaikinęs ar paėmęs nelaisvėn 2 karininkus, 7 puskarininkius ir 31 kareivį; lietuvių žuvo partizanas V. Berčius (L. šaulių-partizanų kovos, Trimitas 1937 nr. 20). Demarkacijos linija miestelį perskyrė į dvi dalis; didesnioji dalis su bažnyčia ir mokykla priklausė lenkams. Iš pradžių nepriklausomosios Lietuvos pusėje esantieji parapiečiai galėjo bažnyčią lankyti be didesnių trukdymų, 1922 jiems buvo leista tik kas antrą sekmadienį bažnyčion lankytis, o vėliau visai uždrausta. Klebonas kun. J. Breiva iš lenkų administracijos gavo leidimą kiekvieną sekmadienį ryte vykti į Kirdeikius ir ten atlaikyti mišias, o sumai grįžti į L. 1925 įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, L. parapija liko galutinai padalyta (ligi to laiko turėjo 5000 parapiečių). Nepriklausomos Lietuvos pusėje likusioje L. parapijos dalyje kun. J. Breiva suorganizavo Kirdeikių (žr.) parapiją (su apie 3500 parapiečių), o apie 400 linkmeniečių buvo priskirti Saldutiškio parapijai. Bet ir lenkų okupacijoj likusioj L. par. daly priklausiusioj Švenčionių dek. (apie 1100 parapiečių) pamaldos buvo laikomos lietuviškai; tik 1935 buvo įsakyta lenkiškai skaityti evangeliją vietiniams lenkų pareigūnams ir kareiviams. Prieš I pas. karą L. veikė dviklasė m-la. 1919–24 veikė Švenčionių Ryto d-jos lietuvių m-la, suorganizuota J. Maminskaitės rūpesčiu; ji šiai m-lai ir vadovavo, uoliai reikšdamasi lietuviška veikla. Kurį laiką toj m-loj dar dirbo vargonininkas J. Janonis, S. Stakauskaitė. Lenkų administracija, lietuvišką m-lą uždariusi, įsteigė lenkų valdišką m-lą; pasibaigus lenkų okupacijai, 1939 ją pakeitė lietuvių valdiška pradžios m-la (dar 1937 nepriklausomosios Lietuvos pusėj L. buvo įsteigta 1 komplekto pradžios m-la). Iš organizacijų veiklus buvo Šv. Kazimiero d-jos skyrius, įst. 1927 XII 22, turėjęs knygynėlį, rengęs vaidinimus, paskaitas, minėjimus, kol 1934 buvo lenkų uždarytas. Ypač lietuvybei L. daug nuveikė kun. J. Breiva, klebonavęs ligi 1925. Jis 1922 pastatė parapijos salę, daug jaunimo

savo parama paskatino mokytis, rūpinosi spaudos platinimu (1930 ateidavo į L. 60 egz. Vilniaus Rytojaus, 14 egz. Jaunimo Draugo ir kt.). Jo rūpesčiu 1937 prie pat demarkacijos linijos nepriklausomos Lietuvos pusėje buvo pastatytas paminklinis medinis Vilniaus kryžius.

L. ir jų apylinkė yra grynai lietuviška. 1922 I 8 rinkimuose į vad. Vidurinės Lietuvos seimą L. rinkiminėj apylinkėj iš 4000 rinkikų balsavo tik 170, o Motiejūnų m-loj susirinkę 204 linkmeniečiai pasirašė protestą prieš rinkimus. Daug kam teko nukentėti lenkų okupacijos metu. Dėl lietuviškos veiklos buvo lenkų suimti ir ištremti į nepriklausomą Lietuvą, konfiskuojant jų ūkius, V. Paukštė, J. Čeberakas ir J. Jurgelevičius. Mkt. T. Rilskaitė 1922 VIII 30 sumušta ir kalinta Švenčionių kalėjime. Mkt. J. Maminskaitė ir mkt. S. Stakauskaitė 1923 V 7 areštuotos ir nubaustos po 1 mil. lenkiškų markių. 1923 J. Rastenis nuteistas 6 m. kalėjimo. 1924 atvykęs į L. atlaidus J. Janonis buvo suimtas ir už savo ankstesnę (1920) lietuvišką veiklą nubaustas 15 m. sunkiųjų darbų kalėjimo (po pusantrų metų iškeistas per pasikeitimą politiniais kaliniais). 1925 A. Zabarauskas be teismo kalintas. 1926 Švenčionių gimn. moksleiviai K. Gaižutis ir V. Blažys iškalinti 10 d. ir atimti teisę grįžti į gimnaziją. 1928 Juozas Žemaitis ir stud. S. Blaževičius nuteisti kalėti iki gyvos galvos, o Vl. Gaižutis — 8 m. sunkiųjų darbų kalėjimo. 1932 V. ir J. Blažiai, K. Radušis, J. Mickėnas, J. Kindurys ir V. Vaitkevičius (visi moksleivių amžiaus) buvo iškalinti po 10 mėn. iki teismo, kurio buvo išteisinti paaiškėjus, kad buvo suimti ‚per klaidą'. Kun. V. Miškiniui buvo iškelta byla už tariamą pavardžių lietuvinimą, o 1934 buvo areštuotas kun. Z. Žeidys.

Demarkacijos linija nepriklausomos Lietuvos pusėje buvo palikusi ir L. žydų kapines. Žydai buvo išgavę leidimą laisvai lankyti savo kapines dvi dienas per metus. Ta proga naudojosi ir lietuviai susitikti su artimaisiais ne tik iš apylinkės, bet ir iš toliau. Per L. buvo palaikomi neoficialūs ryšiai tarp laisvosios ir okupuotosios Lietuvos gyventojų.

Lenkų okupacijos metais L. miestelis suskurdo. Ūkininkų laukai buvo atskirti demarkacijos linijos, ir ūkininkai turėdavo gauti leidimus juose dirbti. Kai 1934 L. buvo skirstomi vienkiemiais, daugelis gyventojų išsikėlė savo sodybas į laisvosios Lietuvos pusę. Linkmeniečiai daugiausia yra mažažemiai; be žemės ūkio, verčiasi dar miško darbais, žvejyba. L. apylinkės gražios, ežeringos ir miškingos (daugiausia pušynai). L. girininkijos būstinė buvo Krivasaly. Apylinkės miškuose yra naujojo geležies amžiaus pilkapių, vietos gyventojų vadinamų švedkapiais arba prancūzkapiais. Apie 4 km į šiaurę nuo L. lygioje pievoje yra nupiauto kūgio piliakalnis, vad. Pilele (apie 50–60 m aukščio), o dar kitas piliakalnis (apie 120–130 m aukščio) yra prie Ginučių k., apie 7 km į š. nuo L. Prie Ūsių ež., apie 2 km nuo L., ties Lydekinės vkm. (anksčiau palivarku) yra mišku apaugęs pusiasalis Alkaragis. Per L. mstl. teka Verdės upelis, prasidedąs į r. nuo miestelio esančioje pelkėtoje pievoje, vad. Margavone. *V.Klb. ir K.Gž.*

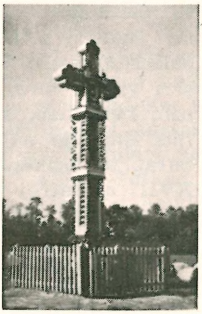

Vilniaus kryžius prie Linkmenų

Istorija. L. XV a. buvo karališkasis valsčius. To valsčiaus du žmones (Kirkilą ir Šodeiką) su jų žemėmis Žygimantas Kęstutaitis 1434 dovanojo Vilniaus vysk. Motiejui ir katedros bžn. Švč. Trejybės vardo L. bžn. statyta prieš 1517 ir buvo aprūpinta nedidele beneficija. Žygimantas Senasis 1517 patvirtino pirmąją jos donaciją ir, atsižvelgdamas į jos neturtingumą, pridėjo dar du L. dv. valstiečius su ūkiais, 1 bežemį valstietį, smuklę ir Andriejauskynės ganyklas-nedirbamos žemės plotą. L. bžn. jau paminėta 1522 Vilniaus vyskupi-

Linkmeniškiai moksleiviai Švenčionių lietuvių gimnazijoje 1925

ją vizituojant sudarytame bažnyčių sąraše. Tada ji priklausė Brėslaujos dekanatui. 1720 grafo Tiškevičiaus lėšomis senosios vieton buvo pastatyta nauja medinė bžn. 1887 kleb. Šimanskis parapiečių lėšomis išmūrijo naują didesnę bžn. 1910 L. parapijai priklausė 4585 katalikai. Apie XVIII a. antroj pusėj veikusią L. parapinę mokyklą užtinkama tokių žinių: 1781 mokėsi 7, 1782 — 9, 1796–98 — 12, 1804–05 — 8 mokiniai.

L. parapijoj gimė kun. S. Gimžauskas (L. vardu, tarmiškai Linkmenes, pavadinęs ir savo pirmąją knygelę, išsp. Leipcige 1870), JAV lietuvių poetas Nadas Rastenis, žurnalistas V. Žilėnas, K. Gimžauskas, K. Gaižutis, V. Blažys, K. Gaigalas (abu išvežti į Sibirą ir ten mirę), mkt. Vl. Bileišis, mkt. K. Kardelis ir kt.

J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie 1912; Codex diplom. . . dioceseos Vilnensis, išl. J. Fijalek ir W. Semkowicz, I 1932. *R.Krs.*

Linkola Kaarlo (m. 1941) suomių botanikas, Helsinkio univ. prof. ir botanikos sodo dir. Be Suomijos augalijos aprašymų, jis dar parašė veikalą apie žmogaus įtaką Ladogos apylinkių augalijai. 1931 lankėsi Lietuvoj, surinko kerpių kolekciją ir išleido jų aprašą.

Linkolnas Abromas žr. Lincoln Abraham.

Linkolno centas JAV 1 cento moneta, esanti apyvartoj nuo 1909. Joje atvaizduotas prez. Linkolno biustas. Monetos autorius iš Lietuvos kilęs V. D. Brenneris (žr.).

Linköping p. Švedijos mst. tarp Veterio ež. ir Baltijos jūros; 54.552 gyv. (1951). Romanų-gotikos katedra (1150–1499), XV a. pilis, liuteronų vyskupija. Mašinų, aparatų, vagonų, drabužių pramonė. L. yra vienas seniausių Švedijos miestų.

Linksma Valanda (L. Walanda) D. T. Bačkausko Mahanoy City, Pa., leistas ir redaguotas laikraštis, pasirodęs 1899 kaip Saulės (žr.) savaitinis priedas, nuo 1901 VII pakeistas mėnesiniu priedu (vienais metais prenumeratoriams skiriamu nemokamai, kitais — už papildomą prenumeratą). L.V. dar kurį laiką ėjo ir po D. T. Bačkausko mirties (1909 II). Laikraščio teikiamos iš lenkų k. verstos apysakaitės ir kt. užteršta lenkybėmis.

Linksmėnai k., Joniškio vls., Šiaulių aps. Ardomame V–VIII a. kapinyne surasta nemaža įkapių: V–VI a. antkaklė storėjančiais užkeistais galais, V–VI a. smeigtukas apvalainėmis buoželėmis, VII a. lankinė laiptelinė segė, VII–VIII a. kryžinis smeigtas ir kt. Dalis radinių žiemgališko tipo. Radiniai Šiaulių Aušros muziejuje.

Linksmi Vakarai (L. Wakarai arba surynkimas wysokiu puikiu historyu isz tykru atsytykimu, taipos gi ejliu, dainu, juokingu pasakaicziu ir t.t.) Mahanoy City, Pa., 1889 pavasarį pasirodęs ir 1890 vasarą sustojęs atskirai leistas Saulės (žr.) priedas, darkyta kalba spausdinęs daugiausia verstinę beletristiką. Leido ir red. D. T. Bačkauskas.

Linksmučiai (anksčiau Kiauliškiai) k., Pakruojo vls., Šiaulių aps., apie 2 km nuo Pakruojo. Čia 1948–49 tyrinėtas didžiulis VII–X a. po Kr. kapinynas, kuris beimant graužą ir bekasant duobes bulvėms buvo labai suardytas. 1948 ištirti 22 kapai ir 1949 — per 60. Mirusieji laidota iki 0,7 m gilumo duobėse, vyrai dažniausiai galvomis į pietų rytus, o moterys — į šiaurės vakarus. Aptikta ir skobtinių karstų pėdsakų. Ypačiai moterų kapai pasižymėjo įkapių gausumu. Kaukolių srityje surasta žalvarinių iškilių plokštelių, kuriomis buvo puošiami medžiaginių kepuraičių kraštai. Kaklo srityje susidurta su žalvarinėmis įvijomis ir antkaklėmis. Paminėtina VIII–IX a. sąvartos žalvarinė antkaklė suktais storėjančiais užkeistais galais. Segių aptikta dvejopo tipo: lankinių aguoniniais galais ir pasaginių gyvuliniais bei daugiakampiais galais. Smeigtukai žiediniai ir kryžminiai. Apyrankės įvijinės (nuo 2 iki 5 įvijų). Vyrų kapuose daugiausia surasta ginklų ir darbo įrankių: ietigalių (įtveriamųjų ir įmovinių), plačių trumpų kalavijų, lenktų peilių ir ylų. Dviejuose vyrų kapuose (nr. 20 ir 21) aptikta ir kojų papuošalų. Netoli riešo surasta tokių pat iškilių plokštelių, kaip ir moterų kapuose galvos srityje, po dvi žalvarines įvijas ir sagtelė. Tai, greičiausiai, kelnių galų pagražinimai. Kultūriškai įkapės būdingos vakarinei Lietuvos sričiai ir Vidurio šiaurinei Lietuvai. Medžiaginės kultūros inventorius turi daug bendrų bruožų su žiemgalos kultūrine sritimi.

R. Volkaitė-Kulikauskienė, Linksmučių kapinyno 1949 m. tyrinėjimų duomenys (Lietuvos istorijos instituto darbai I 1951, 279–313). *J.P.*

Linksniavimas žr. Linksnis, Linksniuotė.

Linksnis viena iš vardažodžių gramatinių formų, kuriomis reiškiamas daikto santykis su kitu daiktu ar su veiksmu. Arba dar trumpiau: l. yra vardažodžio funkcijos išraiška sakinyje (M. Regula). Pats

l. terminas padarytas iš veiksmažodžio l i n k t i (lenkti), nes kaitymas l. lotyniškai vadinamas ‚lenkimu' (declinatio). Lot. c a s u s padarytas iš veiksmažodžio c a d e r e ‚kristi'. Iš čia ir kitų kalbų vertiniai: ag. c a s e, vok. F a l l, rus. p a d ež, lenk. p r z y p a d e k. Ide. kalbose žinomi aštuoni l.: vardininkas (lot. nominativus), kilmininkas (genetivus), naudininkas (dativus), galininkas (accusativus), įnagininkas (instrumentalis), atskyrininkas (ablativus), vietininkas (locativus) ir šauksmininkas (vocativus).

Pagrindinė vardininko funkcija sakinyje yra veiksnio (veikėjo) reiškimas (vėjas pučia), o nominaliniame sakinyje vardininkas reiškia abi pagrindines sakinio dalis — veiksnį ir tarinį (pinigai galvažudžiai, juoda duona ne badas). Pagrindinė kilmininko funkcija yra kito vardažodžio pažymėjimas (determinacija), kurio skiriamos kelios rūšys: pažymio reiškėjo (turėtojo), daikto ypatybės, priklausomybės ir kt., pvz. M a i r o n i o raštai, m o č i u t ė s dukrelė, a u k s o žiedas, d i d ž i o s i š m i n t i e s vyras. Kilmininkas gali taip pat eiti ir veiksmažodžio ar vardažodinio tarinio papildiniu, pvz. b i j a u v i l k o, n o r i u m i e g o, kibiras p i l n a s v a n d e n s. Naudininkas yra paskirties ar tikslo linksnis, pasakąs kam veiksmas yra skiriamas ar kuriam tikslui atliekamas, pvz. rašo laišką b r o l i u i, pasiliko pinigų k e l i o n e i. Galininkas aplamai reiškia objektą, į kurį yra nukreiptas veikėjo veiksmas, o įnagininko ir vietininko reikšmę pasako patys jų vardai. Pirmasis reiškia įnagį, priemonę, kuria atliekamas veiksmas, o pastarasis veiksmo vietą. Atskyrininkas reiškia atskirtį, kryptį nuo ko (plg. kryptį į ką: miškan). Pagaliau šauksmininkas savo reikšme išsiskiria iš visų kitų l. tuo, kad jis nesantykiuoja su jokiu sakinio žodžiu, yra nepriklausomas, tad eina nebe sakinio dalimi, bet tam tikru sakiniu, vad. kreipiniu (žr.). Tokios trumpai kalbant yra pagrindinės l. reikšmės, nors kai kurie kalbininkai (H. Hirt) teigia, kad ide. kalboms nesą galima nustatyti pagrindinių reikšmių, o tik atskirus jų vartojimo atvejus. Tokių skirtingų l. vartojimo atvejų mūsų kalboje Rygiškių Jonas savo Linksniuose ir prielinksniuose (1928) yra sužymėjęs apie 70. Kai kurie l. tam tikrais atvejais savo reikšme nesiskiria ar mažai skiriasi. Pvz. turime tarinio įnagininką ir tarinio vardininką, kurie kartais savo reikšme nesiskiria. Vietą galima reikšti vietininku ir įnagininku, o laiką kuone visais l. Laikui ir vietai reikšti kelis l. vartojo ir kitos ide. kalbos, o ypač vietininką, įnagininką bei atskyrininką, ir dėl to istorinėse gramatikose šie l. kartais vadinami vietos l., o kiti gramatiniais. Šie vietos l. vakarinėse ide. kalbose sutapo į vieną l. — abliatyvą lot. kalboje ir naudininką germanų kalboje. Lietuvių kalboje iš aštuonių l. beliko septyni, nes abliatyvas sutapo su kilmininku. Plg. Rėzos dainų mėnuo s a u l u ž ė s (= nuo saulužės) atsiskyrė. Bet lietuvių kalboje yra kelios rūšys vietininkų. Be paprasto esamojo vidaus vietininko (m i š k ė), yra dar vad. einamasis vidaus (illativus) — m i š k ā n, m i š k ú o s n a, g ì r i o n, g ì r i o s n a, kuris literatūrinėje kalboje dar gana plačiai vartojamas, einamasis pašalio (allativus), kuris kartais vartojamas tik prieveiksmiškai — g a l ó p, v a k a r ó p, r u d e n i ó p, ir tik senuosiuose raštuose beužtinkamas esamasis pašalio (adesivus) — D i e v í e p, ž m o n ė s e m p.

Vakarų Europos kalbose, kaip anglų, prancūzų, vokiečių, beliko trys-keturi l., bet ir tie netekę senųjų l. formų ir be prielinksnių nebegali būti vartojami. Plg. prc. l e p è r e, d u p è r e, a u p è r e, l e p è r e (tėvas, tėvo, tėvui, tėvą). Visi šie l. nebesiskiria savo galūnėmis, kaip lietuvių kalboje. Prie tokios padėties prieita tuo būdu, kad pradėta vartoti prielinksniai su l., kurie dar nebuvo praradę savo forminių galūnių. Toks prielinksnių su l. vartojimas pradžioje buvo laisvas, nebūtinas, ką rodo ir šiandieninė lietuvių kalba. Pvz. galima sakyti m u š a s u p a g a l i u ir m u š a p a g a l i u; e i n a į m i š k ą ir e i n a m i š k a n; m i r ė i š b a d o ir m i r ė b a d u. Bet jau rusų ar lenkų kalboje vietininko l. be prielinksnio nebegali būti vartojamas, nors jis ir tebeturi savo atskirą galūnę. Panašiai ir lietuvių kalboje esama polinkio plačiau vartoti l. su prielinksniais, kur anksčiau vartoti vieni l. Pvz. Vaižgantas Pragiedruliuose dar rašė: m i e l u n o r u ėmės viską dirbti; pabučiavo t o k i u a t s a r g u m u, p a s i g e r ė j i m u ir p a g a r b a; visas s u s i j a u d i n i m u išblyškęs; lingačiavo s i e l v a r t u ar galvomis kraipė p a s i p i k t i n i m u; dideliu r i m t u m u pakylėjo kepures; trynė rankas t o k i u v e l n i š k u p a s i g e r ė j i m u;

iš proto kraustės p a v y d u; tokiu n e r v i n g u į k y r u m u prikibo; t o k i u a t s i d ė j i m u ėmė darbą dirbti; neapsakoma b a i m e, p a s i b i a u r ė j i m u ir k l y k s m u šokusios atgal; buvo visas nuvargęs k a n č i a; akys paraudo p y k č i u; šaukia nebeiškęsdami į d o m u m u; mirdami s m a l s u m u; alpdami t r o š k i m u; ištardavo t o k i u š l e i k š t u m u; p r a k e i k i m u atsiradusi. Šiandien literatūrinėje kalboje šiais atvejais dažniausiai vartojamas įnagininkas (žr.) ar kuris kitas linksnis su prielinksniu, pvz. s u m i e l u n o r u dirbo, akys paraudo i š p y k č i o ir t.t. Panašiai vietoje senesnėje tautosakoje sutinkamų vietininkų: bernelis ž i r g e sėdėjo; rišau k a l n e rugelius; kiaulė t v a r t e dvokia, s t a l e kvepia; pakabink kepurę v a g y dabar jau sakome a n t ž i r g o, a n t k a l n o, a n t s t a l o, a n t v a g i o. Tokia vartosenos raida paaiškina, kodėl vietoje senesnio sakinio poteriuose: kaip d a n g u j e, taip ir ž e m ė j e šiandien sakoma ir a n t ž e m ė s. Plg. dar a t s i s k y r ė k o ir n u o k o, p r i k l a u s o k o ir n u o k o, p a v i r t o k u o ir į k ą, m i r ė k u o ir i š k o, n u o k o, s t e b i s i k u o ir i š k o, k r a t o s i k o, k u o ir n u o k o. Visai tai rodo, kad kaip kitų, taip ir lietuvių kalbos raida vyksta ta pačia kryptimi — vietoje vieno l. pradedama dažniau vartoti l. su prielinksniu. Tai sudaro sąlygas l. skaičiui mažėti. Gi l., kaip ir kitų gausių gramatinių formų, sumažėjimą moderninėse kalbose kai kurie kalbininkai (Jespersenas) laiko kalbos pažangos apraiška, nes vietoje senųjų formų vartojamos naujos raiškos priemonės yra paprastesnės ir tikslesnės. Daugiau žr. prie atskirų linksnių.

H. Hirt, Indogermanische Grammatik, III ir VI 1927–1934; *E. Fraenkel,* Syntax der litauischen Kasus 1928; *L. Hjelmslev,* La catégorie des cas 1935; *R. Jakobson,* Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre (Travaux du cercle ling. de Prague VI); *Ygiškių Jonas,* Linksniai ir prielinksniai 1928; *Pr. Skardžius,* Prielinksnis *su* ir jo vartojimas (Gimtoji Kalba 1939); *A. Laigonaitė,* Vietininkų reikšmė ir vartosena dabartinėje lietuvių kalboje 1957. *L.D.*

Linksniuotė (lot. declinatio) yra vardažodžių linksniavimo, t.y. kaitymo linksniais (žr.), tipas, kuris skiriasi skirtingomis formomis. Praktinėse lietuvių kalbos gramatikose skiriamos penkios daiktavardžių ir trys būdvardžių l. Kitų kalbos dalių žodžiai linksniuojami kaip daiktavardžiai arba būdvardžiai. Tik asmeniniai įvardžiai turi skirtingą linksniavimą.

Istorinėse gramatikose skiriamos šešios daiktavardžių l., kurios klasifikuojamos pagal kamiengalių garsus. Pirmai l. priskiriami daiktavardžiai su -o-, -jo- kamiengaliais (v ý r a s, s v ē č i a s), antrai — su -ā-, -jā- (r a n k à, g i ř i à), trečiai — su -(j)ē- (ž ē m ė), ketvirtai — su -i- (a k ì s), penktai — su -u- (s ū n u s), šeštai — daiktavardžiai, kurių kamiengaliai baigiasi priebalsiu (d ù k t e r-s, ā k m e n-s iš sen. dukter-es, akmen-es). Mat mokslinėse gramatikose žodžio v y r a s galūnė laikoma ne -as, bet tik s, o kamiengalis a yra kilęs iš senovinio o; r a n k a (iš sen. *r ā n k ā) yra grynas kamienas; a k ì s sudaryta iš kamieno a k i- ir galūnės s; s ū n u s — iš kamieno s ū n u- ir galūnės s; žodžio d u k t e r y s kamienas yra d u k t e r-. Dabartinės lietuvių kalbos l. nėra išlikusios grynos, nes vienos l. žodžiai yra ‚pasisavinę' kai kurias kitų l. žodžių galūnes ir tuo būdu istoriniu atžvilgiu l. yra sumišusios. Dėl to fakto, kad pirmosios trys l. turi daug daugiau žodžių, pastarosios pasiduoda pirmųjų įtakai ir pamažu nyksta. Pvz. penktos linksniuotės a k m u o kai kur tarmėse linksniuojamas pagal pirmąją linksniuotę: ā k m e n a s, ā k m e n i o, ā k m e n i u i, ā k m e n i u, ds. vd. a k m e n a ĩ arba pagal trečią l. ā k m e n y s. Š ù n e s yra penktos l. forma, o š ù n y s — trečios. Senesnių š i r š u ō, g e l u ō vietoje šiandien besakoma š ì r š ė, š ì r š u o n a s, š ì r š u o l a s, g e l u o n ì s. Ketvirtos l. daiktavardžiai su galūnėmis -ius (v a ĩ s i u s, s ō d ž i u s) linksniuojami pagal šią linksniuotę tik vienaskaitoje, o daugiskaitoje pagal pirmąją (v a ĩ s i a i, s ō d ž i a i). Net ir su galūne -us kai kurie žodžiai linksniuojami pagal pirmąją l., pvz. t u ř g a ĩ, t u ř g a m s, t u ř g a i s, s ū n a ĩ, p i ē t a i ir kt. Tai rodo, kad ši l. nyksta. Kai kurie senosios priebalsinės l. žodžiai, kaip m ó t e r i s, ž v ė r ì s, perėjo i-kamienių l. (dabartinėn trečion), bet ši pastaroji yra veikiama antrosios, pvz. vietoj a k i m ì, n a k t i m ì sakoma ir a k i à, n a k č i à ir t.t. Būdvardžių l. atitinka daiktavardžių -o-, -jo-, -u-kamienes (vyr. giminės ir -ā-, -jā-, -ė-kamienes (mot. giminės) l. Kai kurie būdvardžių linksniai skiriasi nuo daiktavardžių savo galūnėmis, kurios yra įvardinės kilmės. Plg. t á m : g e r á m, t a m ė : g e r a m ė, t i ẽ : g e r ì, (iš *g e r í e, kaip rodo g e r í e - j i). Mat ide. prokalbėje būta dvejopų linksniuojamųjų žo-

džių galūnių: vienas jų turėjo įvardžiai, kitas kiti vardažodžiai. Mūsų kalboje įvardinės galūnės paveikė tik būdvardžius, o latvių kalboje per būdvardžius ir daiktavardžius, ir dėl to ten būdvardžių ir daiktavardžių linksniavimas nesiskiria.

Rygiškių Jonas, Lietuvių kalbos gramatika 1922; *J. Endzelīns,* Latviešu valodas gramatika 1951; *Jan Otrębski,* Gramatyka języka litewskiego III, 1956. *L.D.*

Linkūnai (vok. Linkuhnen) M. Lietuvos mstl. Pakalnės aps., 10 km į v. nuo Tilžės, prie Tilžės–Gastų plento, labai derlingoje ‚lankininkų' apylinkėje. 1939 kartu su dvaru buvo apie 900 gyv., mokykla, pieninė, glžk. stotis (Tilžės–Labguvos linija). L. sena sodyba ir buvusi prekybos vieta. Senovėje Nemuno vandens išsišakojusiais vandens takais sklido daugiau per Lankos žemumas marių link. Tada L. buvo papuyje ir patogi pasiekti laivais. Paskutiniais šimtmečiais pravesta pylimų ir kanalų sistema Nemuno tekmę nukreipė Gilijos bei Rusnės vaga. L. apylinkėje dabar tik keletas duburių bei nusausinimo kanalas. *M.Nb.*

L. 1928–38 C. Engelis yra tyrinėjęs didžiulį II–XIII a. kapinyną, kuris yra buvęs ‚keturių aukštų'. 0,90–1,20 m gilumoje susidurta su senojo ir vidurinio geležies amžiaus nedegintiniais kapais, 0,60–0,90 m gilumoje su ankstyvaisiais naujojo geležies amžiaus degintiniais kapais ir 0,30–0,60 m gilumoje — su vėlyvaisiais to paties laikotarpio kapais. Kapinynas pasižymi ypatingu įkapių gausumu, pvz. 1929 iš 100 kapų sutelkta net 5,5 ctr. žalvarinių ir geležinių įkapių.

Senajame geležies amžiuje mirusieji laidoti nedeginti, giliose duobėse, dažnai ąžuoliniuose skobtiniuose karstuose. Kapuose surasta grynai baltiško tipo akinių segių, profilingų segių, masyvių apskrito ir apvalainio piūvio apyrankių, importuotų emalinių karolių ir kt. Įkapės giminingos su V. Lietuvos medžiagine kultūra.

Viduriniame geležies amžiuje vyravo ta pati laidosena. Mirusiųjų laidojimo kryptis nevienoda, tačiau dažniausiai laidota galvomis į š.v. ir p.r. Laidota ant medinių lentų ir karstuose. Vyrų kapuose aptikta daug ginklų: 2 ar daugiau ietigalių, trumpų kalavijų, durklų. Moterų kapuose gausu papuošalų. Rasta daug vilnonės medžiagos liekanų, kepurėlių ir kt. Čia surasta ir žalvarinių smeigtukų plaukams. Iš to spėjama, jog vyrai bus nešioję ilgus plaukus.

Naujojo geležies amžiaus (IX–XIII a.) kapai gulėjo VI–VIII a. nedegintinių kapų viršuje. Pagal laidoseną šio laikotarpio kapai išsiskiria į dvi grupes: IX–X a. ir X–XIII a. degintiniai kapai. Mirusieji pradėta deginti IX a. Sudeginto žmogaus kaulai švariai išrenkami iš laužo, įvyniojami į vilnonį audinį ir įdedami į mažą medinę dėželę, kuri būdavo apie 60 cm ilgio ir 30 cm pločio. Pradžioje šio tipo kapuose įkapių maža, papuošalai nuo laužo ugnies aptirpę, ietigaliai specialiai sulankstyti. Vyrų kapuose rasta ir arklio aprangos dalykų: žąslų, balno kilpų, pentinų, žvangučių. Iš 116 tyrinėtų kapų rasti ir 3 arklių kapai. Vaikų kapuose įkapės miniatiūrinės. Nuo X a. įkapių skaičius kapuose gausėja, ir vėliau kapai yra nepaprastai turtingi. Ir šitame laikotarpy deginti kaulai įvyniojami į vilnonį audinį ir įdedami į mažą dėžutę. Dažnai viename kape aptinkama net keleta kg žalvarinių papuošalų ir geležinių ginklų. Kartais viename kape randama net iki 6 kalavijų ir per 10 ietigalių. Kalavijai būna dažnai tyčia sulankstyti, suvynioti ar sulaužyti, ietigaliai sulaužyti. Tas sąmoningas ginklų gadinimas iš dalies sietinas su kultu, bet iš dalies taip daryta todėl, kad ilgi ginklai galėtų tilpti į mažą karstelį. Be vietinio pobūdžio ginklų, gausu ir vikinginių su runų įrašais; rasta kalavijų ir su ‚Ulfbert' įrašu. Moterų kapuose aptikta plaukų ir drabužių smeigtukų, sunkių masyvių apyrankių, įvijinių apyrankių, antkrūtininių grandinių, įvairių pakabėlių, molinių ir smiltakmeninių varpstelių, miniatiūrinių įrankių juostoms austi ir kt. L. kapinynas priskiriamas skalviams, tačiau kultūriškai artimai susijęs ir su V. Lietuvos sritimi. Yra ryšių ir su sembų-notangėnų kultūros grupe.

C. Engel, Beiträge zur Gliederung des jüngsten heidnischen Zeitalters in Ostpreussen (Conventus Secundus Archaeologorum Balticorum 1931, 313–336; (") Das vierstöckige Gräberfeld Linkuhnen (Fornvänen 1932). *J.P.*

Linkus 1. Anicetas (g. 1887 IV 17 Subačiuje, Panevėžio aps.) kunigas. 1905 atvykęs į JAV, mokėsi Valparaise, vėliau St. Bede kolegijoj, kur drauge dėstė lietuvių k. Veikė 1912 įsikūrusiame Amerikos liet. kat. moksleivių susivienijime ir (pirmosios valdybos narys) kurį laiką redagavo susivienijimo organą Moksleivį, o 1920 jį pakeitusią Giedrą. 1916 dirbo Draugo redakcijoj. Stojęs į kunigų seminariją ir 1922 įšv. kunigu, 6 m. vikaravo Šv. Antano liet. par. (Cicero, Ill.) ir 3 m. Šv. Kryžiaus

par. Čikagoje. Vėliau Šv. Petro ir Povilo par. W. Pullman, Ill., klebonas, nuo 1941 Čikagos Šv. Kryžiaus par. kleb. Pastarojoj parapijoj išmokėjo skolas (apie 130.000 dol.), įrengė salę, seserims mokytojoms pastatė vienuolyną, 1951 išdekoravo bažnyčią (A. Valeška ir kt.). Dirba Labdaros s-goj (žr.): nuo 1939 senelių prieglaudos statymo komiteto pirm., nuo 1942 drauge iždininkas; be to, dvasios vadas. Savo parapijoj priglaudė eilę kunigų tremtinių. 1938 apdovanotas Gedimino ordinu už nuopelnus. Jaunystėj rašė eilėraščius, kuriuos spausdino Vienybėje Lietuvninkų, Moksleivyje, Giedroje, Vytyje, Drauge ir kt.

2. (Linkevičius) Petras (g. 1898 XI 19 Lizdeikių vsd., Pakruojo vls., Šiaulių aps.) teisininkas, ats. mjr. Tartuose 1917 baigė Rygos realinę mokyklą ir tais pat metais Vladimiro karo mokyklą Petrapily. Sibiro lietuvių bataliono organizatorius ir vadas 1918–19 (atsiminimai, vardu Sibiro batalionas, išl. 1939), iš bolševikų nelaisvės grįžo 1920 kaip įkaitas. Grįžęs tarnavo kariuomenėje vyr. štabe, dirbo šauliuose ir drauge studijavo. 1925 baigė LU teisių fak. 1926 išėjęs iš kariuomenės, šauliuose miesto taikos teisėjas 1926–27, advokatas 1928–38, miesto burmistras 1938–40 ir 1941–44. Iš Vokietijos į JAV atvyko 1947 ir apsigyveno Čikagoj, kur 1948–54 redagavo Marguti. Vienas iš Amerikos lietuvių tautinės s-gos steigėjų (sekretorius), jos Čikagos skyriaus ilgametis pirm. Rašęs Mūsų Žinyne, Karo Archyve ir periodinėje spaudoje.

Linkuvà 1. Šiaulių aps. mstl., 50 km į š. nuo Šiaulių, š. Lietuvos galinės morenos juostoje; 2055 gyv. (1939). Nepriklausomybės metu L. buvo valsčiaus (apie 10.000 gyv.), o sovietų okupacijoj rajono centras. L. siaurojo glžk. šaka sujungta su Šiaulių–Biržų siaurojo glžk. linija. Iš miestelio eina 5 vieškeliai į Pakruoją–Šiaulius, Joniškėlį–Panevėžį, Vaškus, Žeimį (Žeimelį) ir Pašvitinį–Joniškį. Arti L. nėra nei ežero, nei miško. Artimiausia upė Mūša yra už kelių km. Laukai daugiausia I rūšies juodžemis, užtat ūkininkai pasiturinčiai gyveno.

1918 įsikūrusios privačios švietimo d-jos tų pat metų rudenį buvo įsteigta progimnazija, nuo 1923 rudens virtusi gimnazija ir 1925 išleidusi pirmąją abiturientų laidą. Apie 1930 ji buvo suvalstybinta. Gimnazijos direktorium nuo pat pradžios visą

Linkuvos gimnazijos rūmai, pastatyti nepriklausomybės metais

laiką buvo Ignas Brazdžiūnas (prieš I pas. karą baigęs Rygos politechnikumą, 1941 VI 15 bolševikų ištremtas su šeima į Sibirą ir ten miręs). Gimnazijai daug nusipelnė jai išlaikyti komiteto nariai ar ilgai dirbę pirmieji jos mokytojai dr. J. Maciūnas, kan. L. Šiaučiūnas, dr. Ed. Jatulis, J. Gobis ir kt. Gimnazijos patalpos iš pradžių buvo carinės rusų okupacijos metu įsteigtos dviklasės mokyklos name, kuris, gimnaziją suvalstybinus, buvo praplėstas. Nepriklausomybės metu miestely buvo didelė pradžios mokykla, valstybinė biblioteka (nuo 1937), sveikatos punktas, vaistinė, rajono veterinarijos gydytojas, rajono agronomas, valsčiaus savivaldybės, policijos ir pašto įstaigos. L. girininkija priklausė Pakruojo miškų urėdijai. Nuo 1908 veikė žemės ūkio kooperatyvas, 1921 pavasarininkų įsteigtas Pavasario kooperatyvas, o nepriklausomybės pradžioje yra buvę ir kitų vartotojų kooperatyvų (Darbo federacijos kooperatyvas, likviduotas 1931, ir kt.). Veikė pieno perdirbimo b-vė Gerovė, du bankai (iš jų vienas žydų). Be keliolikos krautuvių ir kelių restoranų, buvo pora viešbučių, Lietuvių kat. moterų d-jos išlaikoma arbatinė-valgykla, vilnų verpykla ir audykla, kelios vilnų karšyklos bei mezgykla, malūnas, elektros jėgainė. Žydai turėjo savo sinagogą. Iš carinės rusų okupacijos laikų buvo didelis javų-prekių sandėlis, kuriame būdavo rengiami vaidinimai ir didesni susirinkimai. Vėliau Lietūkis prie naujosios glžk. stoties pastatė naujus sandėlius prekėms laikyti (500 t talpos). L. buvo žymus javų, bekonų ir linų pluošto supirkimo centras. Petrašiūnuose (netoli L.) buvo linų pluošto apdirbimo įmonė. Daugumas namų buvo mediniai, mūrinių dviaukščių namų buvo tik keli.

Linkuvos bažnyčia

Nepriklausomybės kovų metu linkuviečiai aktyviai jungėsi į partizaninį veikimą, kai kurį laiką šiaurės Lietuvą buvo užplūdę bolševikai (žr. Joniškėlis, partizanai). L. partizanų veiklą Karo Archyve (V, 1929) aprašė J. Lingė ir P. Račys. Iš organizacijų ypač veiklus buvo Lietuvių kat. moterų d-jos skyrius, įsisteigęs 1913 (K. Spudaitės, K. Pašakinskaitės ir kt. iniciatyva). Vokiečių okupacijos metu jis rengė jaunimui kursus, o 1917 įsteigė visai parapijai skirtą knygynėlį (sujungus su pavasarininkų knygynėliu, 1930 jis buvo pavadintas Vytauto D. knygynu). Nepriklausomybės kovų metu skyrius Lietuvos kariuomenei ir partizanams suaukavo apie 2000 daiktų; kurį laiką davė lėšas vienai mergaitei lankyti gimnaziją; nuo 1919 turėjo arbatinę, o nuo 1925 kurį laiką ir krautuvę; nuo 1923 perėmė savo globon 1914 prie parapijos įsteigtą senelių prieglaudą; be suminėtų iniciatorių, d-joj daug veikė T. Spudaitė, P. Šomkaitė-Spudienė ir kt.; skyrius turėjo apie 550 narių. Veiklūs buvo šauliai ir pavasarininkai, turėję savo orkestrėlius jau 1923. Muzikiniu gyvenimu L. rūpinosi ilgametis L. gimn. mokytojas K. Jovaišas. Mkt. M. Freimanas 1928 buvo suorganizavęs vysk. M. Valančiaus vardo liaudies univ.

Linkuviečiai yra vysk. K. Paltarokas, rašytojai G. Landsbergis-Žemkalnis, K. Jasiukaitis ir J. Paukštelis, medicinos prof. L. Gogelis, gen. J. Kraucevičius, dr. J. Januškevičius, jūrų kpt. A. Kaškelis, plk. Ign. Šešplaukis, plk. ltn. Č. Januškevičius, dr. E. Jatulis, dr. Br. Povilaitis, dail. A. Motiejūnas, mokytojai-poetai A. Dičpetris ir dr. A. Šešplaukis, etnologas L. Lingis, žurnalistas J. Gudjurgis, Pov. Spudas, kunigai J. Genys, J. Burkus, J. Beleckas (jėzuitas) ir daug kt. įvairių profesijų asmenų (Bradžiūnų, Jatulių, Petrušaičių šeimos ir t.t.).

Istorija. L. apylinkė buvo apgyventa nuo senų laikų. Tai liudija apylinkėje užtinkami piliakalniai (D. Linkaičių, Guostagalio, Puodžiūnų kaimų laukuose), senkapiai (Dovydiškio, Gataučių, Mašnių kaimuose ir pačioj L.), alkavietės (D. Linkaičių laukuose). Žinių apie L. yra jau iš XIV a. Livonijos ordino magistro brolis Vilhelmas, 1371 įsiveržęs Lietuvon, smarkiai nusiaubė šiaurines sritis, tarp jų labiausiai L. Taip pat 1378 Livonijos magistras, žygiuodamas Upytės link, buvo sustojęs L. ir ją apnaikinęs. Katalikų bžn. ir par. istorija prasideda 1501. Tais metais L. dvaro savininkė Kotryna de Žeimis pastatydino medinę (Mergelės Marijos iš Karmelio kalno vardo) bžn. ir ją 1503 aprūpino 400 dešimtinių žemės fondu su 12

Škaplierinės atlaidai Linkuvoje

baudžiauninkų šeimų (tai, tur būt, buvo Karkliškių dv., kuris bžn. tegalėjo tekti po donatorės mirties, o tuo tarpu ji paskyrė bžn. tik gabalą žemės). Jai mirus L. atiteko kalvinams Bielozarams, kurie 1593 bžn. su jos fondais savavaliai atidavė kalvinams, o katalikams pavedė koplytėlę. Kai dvarininkas nepaklausė vyskupo Melchioro Giedraičio, atvykusio į L., prašymo grąžinti katalikams užgrobtą bažnyčią, tai buvo kreiptasi į Upytės teismą, kuris 1606 V 5 nusprendė bažnyčią grąžinti. Šį teismo sprendimą patvirtino karalius Jonas III Sobieskis. 1635 vysk. Jurgis Tiškevičius L. bažnyčią su jos fondais (30 valakų) ir parapija pavedė karmelitams, kuriems pastatydino ir vienuolyną. Dar Bielozaro kalvinams pastatytą naują mūrinę bažnyčią karmelitai išpuošė pastatydami ant jos du bokštus, o viduje įrengdami 7 altorius. Tada L. buvo 5 karmelitai (turėjo 176 knygų biblioteką). 1832 rusų administracija karmelitus išvarė, bažnyčios fondą pagrobė, o parapiją tvarkyti leido pasauliniams kunigams. Nėra žinių, ar karmelitams L. būvant veikė mokykla ar ne. Upytės pavieto 1826 statistinis pranešimas mini L. karmelitus, bet mokyklos nemini. Vysk. Valančiaus laikais L. veikė parapinė mokykla (1853 buvo 23 mokiniai), o taip pat ir rusai buvo atidarę savo mokyklą (1853 buvo 37 mokiniai). 1872 III 8 raštu vysk. Valančius protestavo mokyklų direkcijai ir prašė sudrausminti rusų mokyklos mokytoją, kuris tų metų II 19 caro šventėje vaikus privertęs bažnyčioj giedoti rusišką nereliginę giesmę, negiedamą net cerkvėse. Iš antros pusės buvo skundžiamasi, kad kun. Micevičius penktadieniais renkąs vaikus į bažnyčią ir ten lietuviškai mokąs tikybos; generalgubernatorius per vysk. Valančių uždraudė vaikus mokyti bažnyčioj. 1863 sukilimas buvo palietęs ir L. 1863 VI 20 į L. atvyko 500 sukilėlių, kurie atidarė javų sandėlį ir išdalino žmonėms. Rusų kariuomenės dalinys (vadovavo plk. Manteuffelis) 1863 VI 24 netoli L. puolė sukilėlių būrį, kuriam vadovavo kun. Jachimavičius ir grafas Tiškevičius. Rusai buvo sukilėlių sumušti. 1863 X už lietuviškų atsišaukimų skaitymą buvo suimti vikaras kun. Vl. Mangirdas (mirė Kauno kalėjime 1865 VIII 24), o taip pat Ant. ir Jonas Šeštokai. Klebonas kun. Mot. Macevičius buvo ištremtas į Permės gub. Bažnyčią 1927 pagrindinai atremontavo kan. L. Šiaučiūnas ir ją atskyrė nuo buv. karmelitų vienuolyno-klebonijos rūmų priedurio, padarydamas procesijoms laisvą kelią šventoriuje aplink bažnyčią. 1940 L. par. priklausė 6910 parapiečių. Garsūs yra Škaplierinės atlaidai (didžiajame altoriuje yra stebuklingu laikomas Šv. Marijos Škaplierinės paveikslas), kurie tęsiasi 8 dienas (VII 16–24) ir į kuriuos suplaukia didelės maldininkų ir pramogininkų minios iš plačios apylinkės. Sena parapijos kapinių koplyčia, statyta 1665. *A.B., J.Lng. ir R.Krs.*

2. Žr. Linkuvėlė.

Linkùvė upelis Ramygalos ir Krekenavos vls., Panevėžio aps., Nevėžio kair. intakas, 36,2 km ilgio; teka į š.v., įteka ties Krekenavos mstl.; intakai: Gilupis, Kreivė, Josvainis. Baseino plotas 180 km², vid. debitas 1,0 m³/sek.; kritimas 27 m.

Linkuvėlė ūkis buvusio Linkuvos dvaro centre, Lapių vls., Kauno aps., apie 5 km nuo Kauno. Linkuvos dv. minimas jau 1678, kada jis buvo D. L. K-tijos kanclerio Alberto Stanislovo Radvilos dovanotas jėzuitams. Nepriklausomos Lietuvos laikais dvaras buvo išdalytas bežemiams ir mažažemiams, o jo centras (46,5 ha) 1927 IV 3 atiduotas Kauno arkivyskupijai mainais už Palukščių palivarką (144 ha), Varnių vls., kuris 1851 IV 11 buvo rusų grąžintas Žemaičių vyskupijai už nusavintas žemes. Linkuvos dv. centras su žeme buvo įkainotas 83.000 lt., o Palukščio palivarkas 86.000 lt. Kauno arkiv. dr. J. Skvireckas tą ūkį, imtą vadinti L. vardu (nes Linkuvos dvaro žemė buvo jau išdalyta), perėmė labai nugyventą ir apleistą. Daugiausia savo lėšomis ūkį atstatė, perstatė visus trobesius, įveisė 4 ha sodą ir šiltadaržyje vynuogyną, išpuošė paminklais ir 2 fontanais, įrengė savo vasaros rezidenciją su koplyčia. 1940 atėję bolševikai ūkį nusavino. Vokiečiai po ilgų derybų buvo jį grąžinę nuo-

Paminklas priešais Linkuvėlėje Kauno arkivyskupo vasarnami
Nuotrauka *kun. dr. M. Čyvo*

mininko teisėmis. Dabartinis likimas nežinomas. *K.Rzm.*

Linlapis (Thesium) santalinių (Santalaceae) šeimos augalas. Melsvalapis l. (Th. linifolium) daugiametis, 15–30 cm aukščio, pusiau parazitinis augalas, parazituojąs šaknimis ant kitų augalų; Lietuvoje labai retas. Plikažiedis l. (Th. ebracteatum) daugiametis augalas, 10–30 cm aukščio, taip pat pusiau parazitinis augalas; pietinėje Lietuvos daly neretas, šiaurinėje — nepastebėtas.

Linlithgow Skotijos istorinė vietovė, 16 mylių į v. nuo Edinburgo; apie 4000 gyv. (1956). Vienas seniausių skotų miestų, jau žinomas XII a. Jame yra išlikę XV a. karališkieji rūmai — buvusi Skotijos karalių rezidencija, kurioj gimė karalius Jokūbas V ir jo duktė Marija Stuart ir 1570 buvo nužudytas James Stuart. Parapinė šv. Mykolo bžn. pradėta statyti XII a.

Linlithgow Victor Alexander John Hope, L. markizas (1887–1952), anglų politikas. 1931–34 pirmininkavo parlamento komisijai, kuri parengė 1935 Indijos konstituciją. 1936–43 Indijos vicekaralius. Jis atskyrė Burmą nuo Indijos ir 1937 suteikė Indijos provincijoms autonomiją. Prasidėjus II pas. karui, Indijos vardu paskelbė karą Vokietijai be indų politikų pritarimo. Pašalinti įtampai su indų vadais, L. pasiųstais į kalėjimą, 1943 L. buvo pakeistas feldmaršalu Waweliu.

Linmarka žr. Marka.

Lynn JAV mst. Massachusetts valstybėj, 10 mylių į š.r. nuo Bostono; 99.738 gyv. (1950). Tekstilės, batų, elektrinių reikmenų, vaistų, odos dirbinių, mašinų gamybos pramonė. L. yra pajūry, prie jo įsikūrusios kelios vasarvietės, o pačiame mieste yra gražus pajūrio bulvaras. Ligi 1637 jis vadinosi Saugus; dabartinis jo vardas paimtas iš antrojo pastoriaus Whitingo gimtinės Lynn Regis (Anglijoj). L. įkurtas 1631.

Pirmieji lietuviai L. apsigyveno apie 1894. 1904 VIII 2 buvo įkurtas klubas. 1912 įsigijęs nuosavus namus. Prie klubo spietėsi ir kitos organizacijos, kurių 1937 buvo 4 pašalpinės d-jos ir kitos organizacijos. Tuo laiku L. buvo priskaitoma ligi 310 lietuviškų šeimų. Po II pas. karo lietuviškoji veikla susilpnėjo. Naujųjų išeivių L. neapsigyveno.

Linnaea borealis žr. Linėja šiaurinė.

Linnankoski Johannes, iš tiesų Vihtori Peltonen (1869–1913), suomių rašytojas. L. buvo karingas vyras, daug kovojęs už suomiškumo išlaikymą, užtat ir jo romanų bei dramų herojai yra kovos vyrai. Kaip realistas ir dramatinis ūkininkų gyvenimo vaizduotojas L. remiasi savo pergyvenimais, kaip romantikas jis norėjo nuspalvinti tikrovę fantazijos pagalba, o kaip idėjininkas stengėsi iškelti gėrio pergalę. Psichologinę ir realistinę viršūnę pasiekė jo romanai iš ūkininkų gyvenimo. Jo Pabėgėliai (K. Korsako vert. 1935) yra vienas iš suomių literatūros perlų. Veikalai: Ikuinen taistelu (Amžinoji kova, drama) 1903, Laulu tulipunaisesta kukosta (Daina apie raudoną kaip ugnis gėlę, romanas) 1905, Taistelu Heikkilän (Kova už Heikkilä ūkį, romanas) 1907, Pakolaiset (Pabėgėliai, romanas) 1908, Kirot (Prakeikimai, drama) 1908, Jeftan tytär (Jafeto dukterys, eiliuota drama) 1911. *J.Lng.*

Linné Carl von, lot. Linnaeus Carolus (1707 Råshult, Smålando provincijoje — 1778 Upsaloje) švedų botanikas. 1727 baigė Växjo gimn. Mediciną studijavo Lundo ir Upsalos univ. Tyrė Laplandijos ir Dalikarlijos augaliją bei gyvuliją, o taip pat žmonių papročius (1732-34). Grįžęs dar studijavo Olandijoj, kur Harderwijke įsigijo medicinos dr. laipsnį. 1735 Leidene paskelbė Systema naturae ir iš karto tapo garsus. 1738 grįžo į Švediją ir Stockholme vertėsi gydytojo praktika, taip pat buvo laivyno gydytoju 1739 išrinktas Stockholmo moks-

C. von Linné

lo akademijos pirmininku. 1741 medicinos prof. Upsalos univ., o po metų jau botanikos prof. Prie universiteto įkūrė botanikos sodą ir gamtos muziejų. 1757 išrinktas į didikų luomą ir nuo tol rašėsi C. von Linné. L. yra dabartinės botanikos terminologijos kūrėjas. Jis įvedė metodinį aprašymą (diagnozę) ir binarinę augalų bei gyvulių nomenklatūrą. Gyvulius klasifikuodamas dėjo pagrindan jų išorinę charakteristiką. 1735 jis paskelbė dirbtinę arba lytinę augalų sistemą; buvo parengta ir natūralinė augalų sistema. L. įtaka botanikos mokslui, ypač Švedijoje, liko žymi. Tiksli klasifikacija, aiškiai nurodydama visų organizmų tarpusavį giminingumą, daug padėjo išvystyti evoliucijos teoriją, nors pats L. buvo antievoliucionistas. Jo namai ir arti Upsalos esąs vasarnamis laikomi muziejais. Jo garbei vienas augalų pavadintas Linnaea borealis. 1788 įkurta draugija The Linnean Society of London, kur yra jo augalų herbaras ir knygynas. L. parašė per 180 veikalų, kurių tarpe Systema Naturae 1735 (paskutiniame leidime 1766–68 I tomas apima gyvulius, II augalus ir III mineralus); Fundamenta Botanica 1736; Genera Plantarum 1737 duoda genčių ir Species Plantarum 1753 skirčių aprašymą; Classes Plantarum 1738; Flora Lapponica 1737 (aprašyta jo kelionė į Laplandiją su tyrimo išdavomis); Hortus Upsaliensis 1748; Philosophia Botanica 1751.

T. M. Fries, Linné Lefnadstekning, 2 tt., 1903 (ag. 1923); *O. Levertin,* C. von L. 1907; *B. D. Jackson,* L. 1923; *W. Junk,* L. im Lichte neuerer Forschungen 1925; *K. Hagberg,* C. L. 1939; *J. M. Hulth,* Bibliographia Linneaena I : 1 1907; *B. H. Sculsby,* A Catalogue of the Works of L. ²1933. *K.Rgl.*

L. klasifikacija, arba sistema, paskelbta veikale Sistema Naturae 1735, vadinasi dar dirbtinė arba lytinė sistema. Visi augalai joje suskirstyti 24 klasėmis, iš kurių 20 pirmųjų buvo sudaryta svarbiausiai pagal kuokelių skaičių bei santvarką. 21-ai klasei skirti vienalyčiai vienanamiai augalai (monoecious), 22 — vienalyčiai dvinamiai (dioecious), 23 – dvinamiai su vienos kurios lyties vienalyčiais žiedais mišriai (polygamodicious). Paskutinėje 24-oje klasėje tapo sutelkti kriptogaminiai augalai. Klasės dar buvo apjungtos į eiles pagal piesteles ir vaisius. Ši klasifikacija veikė iki Jussieu paskelbė naują, natūralinę augalų sistemą. Plg. Augalų sistema, Klasifikacija. *J.Rkt.*

Linokė mažoji (Chaenorrhinum minus) bervidinių (Scrophulariaceae) šeimos žolinis vienmetis augalas, 8–20 cm aukščio; Lietuvoje dažnai sutinkamas dirvose, pakelėse, ant pylimų. Vainikėlis mažas, 3–6 mm ilgio, šviesiai violetinis, gelsva žiotimi.

Linoleumas (lot.) vienas pigiausių, todėl plačiai vartojamas kambarių, virtuvių, vonių, koridorių grindims iškloti kietas, švelnaus ir blizgančio paviršiaus patiesalas. Jis gaminamas iš oksiduoto sėmenų aliejaus mišinio su korko ar medžio piuvenomis ir sakų, kauri-gumos, kreidos, dažylų ir kitomis priemaišomis. Sumaltas, į homogeninę masę sumaišytas ir pakaitintas mišinys voluojamas vienodu storiu ant džiuto ar veltinio pagrindo.

L. vardas įvestas 1860 Anglijoje, kai Frederick Waltonas surado procesą oksiduoti sėmenų aliejų į kietimą, išstatant aliejų plonu sluoksniu oro deguonio veikimui, ir pradėjo gaminti šiuo vardu medžiagą. Iš tikrųjų L. iš kitų medžiagų ir kitais vardais jau daug anksčiau buvo gaminamas. Iš 1636 Anglijoje žinomas patentas gaminti neperšlampamai medžiagai, dažant ją spalvotais aliejiniais dažais. Kitas metodas buvo pamerkti medžiagą į aliejinius dažus ir išdžiovinti, pakartojant šią operaciją, kol susidaro norimo storio sluoksnis. 1715 buvo pagerintas metodas, primaišant į aliejinius dažus Indijos kaučuko ir sakų. 1844 buvo padarytas didelis žingsnis pirmyn, kai Elijah Galloway, šildymu suminkštinęs Indijos kaučuką, primaišė korko miltelių ir, voluodamas mišinio masę, gavo lapus, kurie buvo klijuojami ant drobės.

Dabar l. gamyba principiškai nedaug skiriasi nuo F. Waltono proceso. Vienu ar kitu procesu oksiduotas į kietimą sėmenų aliejus sumalamas, į gariniuose katiluose suminkštėjusį aliejų primaišoma sakų (kanifolijos) ir kauri - gumos, gerai sumaišoma, ir gaunamas tamsus homogeninis tirštas skystis, į kurį tada primaišoma korko ar medžio piuvenų, kreidos ir norimos spalvos dažylų. Viską gerai sumaišius, gaunama masė l. gamybai. Šios operacijos būtinos visų l. rūšių gamybai. Paprasto l. ga-

myboje ši masė išvoluojama norimo storio lapais ant džiuto drobės ir paviršiuje atspaudžiami norimi raštai. Kitas raštuoto l. gavimo būdas yra pagaminimas įvairių spalvų l. masių ir jų hidrauliniais slėgtuvais stencilomis uždėjimas pagal pasirinkto rašto brėžinį. Šiuo būdu gautas l., vadinamas inlaid l., yra brangesnis ir geresnis, nes raštai pereina visą l. storį ir todėl nenusidėvi. Tada l. džiovinami 30–75° C temperatūroje nuo 2 iki 60 d., nelygu l. rūšis ir storis. Po to jų paviršius padengiamas nitroceliuliozės pagrindu dažais; tai duoda blizgėjimą ir apsaugo nuo permirkimo ir sugadinimo, plaunant vandeniu ar muilu. Paskutiniu metu stengtasi pagerinti l., dalį ar visą sėmenų aliejų pakeičiant sintetinėmis medžiagomis. Dabar Vokietijoje dideli l. kiekiai gaminami iš nitroceliuliozės pagrindo medžiagų mišinio su plastikais. Metinė pasaulinė l. produkcija dabar siekia apie 200 mil. m². *E.Bnk.*

Linoleumo raižinys, trumpiau linoraižinys, žr. Raižinys.

Linonas (prc.) medvilninis dvinyčio rašto audinys. Paviršiaus pūkas būna nusvilintas, blizga nuo didelio spaudimo lyginant. L. savo išvaizda panašus į linį audinį. Mercerizuotas l., kai medvilnei chemišku būdu suteikiamas blizgėjimas, vadinamas linetu.

Linotipas (ag. linotype) spaustuvės renkamoji mašina, išrasta 1878 vokiečių kilmės amerikiečio O. Mergenthaler, įpatentuota 1885, pradėta vartoti 1886 JAV (New York Tribune spaustuvėje). Žr. Intertipas.

Linowski Aleksander (1760–1820) lenkų politikas. 1784 dalyvavo Gardino ir 1790 vad. ‚Ketverių metų' seime, kur pasižymėjo kalbomis. Po nepavykusio 1792 karo su rusais, L. pabėgo į užsienį. 1794 įsijungė į Kosciuškos sukilimą, buvo jo sekretoriumi ir dalyvavo kovose. Kai kurie istorikai taria jį parašius sukilimo aktą ir pirmąjį manifestą. 1817 buvo Varšuvos k-tijos senatorius. Kai kurios L. kalbos išsp. įvairiuose leidiniuose, pvz. Zbiór pism tyczących się powstania Królewstwa Polskiego w r. 1812, Zbiór rzadszych materjałów do historji Polskiej od r. 1750 (I t., 1846) ir kt. Be to, išsp. Kołłątaj w rewolucji Kościuszkowskiej 1846.

Lins do Rego José (g. 1901) brazilų romanistas regionalistas su poetiško realizmo atspalviu. L. de R. romanų tematikos centre yra Brazilijos žemdirbių buitis (engenho), su žmonių kančiomis, konfliktais, papročiais ir aistromis. Knygos: Menino de engenho 1932, Doidinho 1933, Banguê 1934, Usina 1936, Pedra Bonita 1939, Fogo morto 1943 ir kt.

Linstow Otto August Hartwig von (g. 1872) vokiečių geologas-paleontologas. Išl. Die im Mitteldevon auftretenden Mineralquellen der Russisch - Galizischen Tafel 1929. Vokiečių kariuomenės štabas 1916 buvo jam pavedęs ištirti Lietuvos ir V. Rusijos mineralinius šaltinius (M. Kaveckis, Medicina 1929, 388).

Linteris (ag.) trumpas medvilnės pluoštas, išskirtas iš ilgojo pluošto ir iš sėklų. L. naudojamas priemaiša prie kito trumpo pluošto.

Linton 1. Ralph (g. 1893) amerikiečių antropologas. Dirbo 1920 – 22 Polinezijoje, 1925–27 Madagaskare, 1928 P. Afrikoje ir kt. 1939–43 Columbia univ., nuo 1946 Yale univ. prof. Pagrindiniai darbai: The Material Culture of the Marquesas Islands 1924, The Archeology of the Marquesas Islands 1925, The Tanala, A Hill-Tribe of Madagascar 1932, Acculturation in seven American Indian Tribes 1940, Cultural Background of Personality 1945 ir kt.

2. William James (1812–97) anglų-amerikiečių grafikas ir rašytojas. Medžio raižybos pradėjo mokytis 1828. Kaip čartistų veikėjas, buvo įsitraukęs į žurnalistinę veiklą. Išleido eilę prozos ir poezijos knygų: Life of Paine 1839, To the Future 1848, The Plaint of Freedom 1852, Claribel and Other Poems 1865. Reiškėsi kaip medžio raižytojas - knygų iliustratorius. 1867 atvykęs į JAV, iliustravo eilę knygų ir 1878 New Haven, Conn., įsteigė savo leidyklą. L. suvaidino nemažą vaidmenį amerikiečių grafikos lygiui pakelti tiek savo kūryba, tiek eile grafikos vadovėlių (Some Practical Hints on Wood Engraving 1879, The History of Wood Engraving in America 1882, Wood Engraving 1884). L. medžio raižiniai pasižymi ‚balta linija'. Jų pavyzdžių yra Britų muziejuje, Naujorko viešojoj bibliotekoj, Yale univ. ir kt.

Lintorf v. Vokietijos mst. prie Düsseldorfo; dviračių, dirbtinio pluošto ir geležies pramonė. Pirmieji lietuviai, kelios šeimos, L. stovyklon buvo atkeltos iš Augustdorfo 1949. Vėliau jų skaičius padidėjo, ir 1953 buvo jau apie 40 asmenų, kurie tais pačiais metais sudarė Vokietijos

Linz an der Donau

LB apylinkę. 1955 suorganizuota vargo mokykla (vedėja Ona Krutulytė - Böhm). Surengti keli minėjimai Vasarīo 16, Motinos dienos ir kt. progomis. Stovykla palaipsniui likviduojama, parūpinant privačius butus. *Pr.Z.*

Lyntwood JAV mstl. Pensilvanijoj, Susquehannos upės kair. krante, priešais Plymouthą; apie 2000 gyv. (1958), iš kurių kelios dešimtys šeimų lietuvių. L. pastatyta Plymoutho liet. Šv. Kazimiero parapijos naujoji bžn. ir parapijos namai. Žr. Plymouth.

Linum žr. Linas.

Lynupis upelis Kaniavos vls., Eišiškių aps., Ūlos (Merkio, Nemuno) kair. intakas, 4 km ilgio; teka į r. iš Lyninio ežerėlio.

Linus žr. Linas, popiežius.

Lynx žr. Lūšis.

Linz, L. an der Donau, Aukštutinės Austrijos mst., tos provincijos sostinė, toje vietoje, kur Dunojus išeina iš siauro kalnų slėnio į platų klonį; iš šiaurės ir rytų apsuptas kalnų; 185.300 gyv. (1954). Žymybės: krašto muziejus, meno galerija, teatras, pilis (XV a.), kelios XVII–XVIII a. barokinės bžn., naujoji (1862–1924) Marijos katedra (gotika, su 135 m bokštu), rotušė. Muzikos, meno, komercijos, technikos ir kt. specialinės mokyklos. Pramonė: plieno ir geležies liejyklos (13.000 darbininkų), azotinių chemikalų, medvilnės verpyklų, tabako, stiklo, odų apdirbimo ir kt. įmonės.

L. išaugo iš romėnų stovyklos Lentia, ligi 1180 priklausė Bavarijos hercogijai, nuo 1192 Austrijos. *A.B.*

Pirmieji lietuviai L. atsirado 1941 rudenį kartu su vokiečių repatriantais iš Lietuvos; drauge su jais jie buvo apgyvendinti Auhofo stovykloje. Juozo Tamulionio pastangomis lietuviai gavo atskirą baraką, kuriame apsigyveno apie 20 šeimų. Karui baigiantis, L. apsigyveno nemaža lietuvių; tuojau po karo buvo priskaitoma apie 600 lietuvių; bet greit jų skaičius sumažėjo ir eilę metų svyravo apie 120–200. Gyveno privačiai. 1958 dar buvo apie 30 lietuvių (daugumas senesnio amžiaus).

1942 IX 30 įsteigtas Lietuvių s-gos skyrius (pirm. plk. J. Šepetys). Nors vokiečiai skyriaus darbą gerokai trukdė, tačiau jis išliko iki karo galo, kol 1945 pavasarį L. sūsiorganizavo Aukštutinės Austrijos lietuvių komitetas (pirm. V. Marijošius), 1946 X 9 karinės valdžios potvarkiu uždarytas. 1947 X 11 L., Spallerhof, Waldegg 60, įsikūrė atgaivintoji Austrijos Lietuvių Taryba (pirm. Jonas Karvelis, gen. sekr. dr. Petras Neniškis, vėliau pirm. S. Glio-

nertas). 1954 Tarybos būstinė perkelta į Zams. L.B. apylinkės seniūnė 1958 buvo E. Blaudžiūnaitė. LRK skyrius veikė nuo 1945 iki 1951 VII 7 (pirmininkavo Viktoras Diminskis ir dr. P. Neniškis). 1945–49 XII L. buvo ir LRK įgaliotinio Austrijai (D. Gruodžio) būstinė. Lietuvių katalikų dvasiniu aptarnavimu rūpinosi arčiau L. gyveną kunigai (dr. P. Bačinskas, prel. Pr. Penkauskas ir kt.). Vietoje savo kapeliono L. nėra turėjęs. Kultūrinėje srityje daug darbavosi LTB valdyba. Kasmet buvo ruošiami Vasario 16 minėjimai. Veikė skautai (vadovavo dr. P. Neniškis, H. Stepaitis), meno mėgėjų būrelis, tautinių šokių grupė. 1946–47 vaidinta pasaka Lapelis, Pietario Algimantas. 1947 XI 20—1953 L. buvo leidžiamos Austrijos Lietuvių Tarybos Informacijos, spausdintos rotatorium (red. dr. P. Neniškis, vėliau J. Karvelis, S. Glionertas). Skautai 1947 XI — 1948 II leido laikraštėlį ‚Žvalgas', kurio pasirodė 3 nr. (red. dr. P. Neniškis). *Pr.Z.*

Liobytė 1. (Paškevičienė) A l d o n a (g. apie 1914 Vilniuje) baigė 1932 Vytauto D. gimn. Vilniuje, studijavo lituanistiką Vilniaus univ., o vėliau VDU (iki 1938). Grįžusi į Vilnių 1939, mokytojavo IV gimn., vaidino Vaidilos teatre. Likusi Lietuvoje, dirba Valstybinės grožinės literatūros leidykloj (redaguoja mokyklinio amžiaus jaunimo ir moterų literatūros skyriaus leidinius) ir reiškiasi kaip pjesių kūrėja bei inscenizatorė. 1955 buvo pastatyta jos pjesė - pasaka Kupriukas muzikantas, 1956 Meškos trobelė. 1956 drauge su K. Kymantaite inscenizavo A. Vienuolio Paskenduolę. 1957 su muziku Juzeliūnu parengė operos libretą pagal V. Mykolaičio-Putino romaną Sukilėlius (susilaukus spaudoj aštrių priekaištų, operos pastatymas sustabdytas).

2. (Vilutienė) E m i l i j a (1916 Vilniuje — 1955 IX 24 ten pat), (1) sesuo, skulptorė. Baigusi Vytauto D. gimn. Vilniuj 1934, pora metų studijavo geografiją Vilniaus univ., o vėliau Krokuvoj lankė kūno kultūros kursus, po kurių baigimo 1939 grįžo į Vilnių. Kurį laiką mokytojavo. 1949 baigė Vilniaus dailės institute skulptūros klasę (diplominis darbas Jaunoji mičiūrininkė). Mėgo rinktis temas iš vaikų gyvenimo ir joms suteikdavo šiltos bei šviesios nuotaikos.

Liokajus (per lenkų lokaj iš prc. laquais) ankstesniais amžiais (nuo XVI a.) specialia uniforma, žr. livrėja, aprengtas tarnas, o ironiškai perkeltine prasme — vergiškai pataikūniškas žmogus. L i e t u v o s dvarų l. dar iki I pas. karo nešiodavo juodos arba tamsiai mėlynos spalvos uniforminę eilutę, kuri buvo siuvama iš vad. karaliaučinės ar kt. gelumbės ar šiaip vilnonės medžiagos. Ji buvo puošiama įvairiais apvadais, pagal atskiro dvaro nuostatus. L. pareiga buvo sutikti prieangyje svečius, apie juos pranešti šeimininkams, patarnauti valgantiems prie stalo, kortomis žaidžiantiems prie staliukų ir t.t. L. dažnai lydėdavo šeimininką į keliones; tuomet vilkdavosi ir uniforminiu, su livrėja apsiaustu.

Lioliai bžk. Kelmės vls., Raseinių aps., 23 km į š. nuo Raseinių, 9 km į p. nuo Kelmės; 1923 buvo 37 kiemai ir 192 gyv., o 1940 buvo per 250 gyv. (jų tarpe 10 žydų, o parapijoj buvo apie 100 lenkų ir apie tiek pat rusų sentikių). Pagrindinė bžk. gatvė — Raseinių–Kelmės vieškelis. 1940 L. buvo pašto agentūra, vaistinė, pradžios m-la (dviejose patalpose: valdiškame m-los pastate ir nuomojamame name), krautuvė, traktierius, Šv. Vincento Pauliečio d-jos senelių prieglauda (vedėja El. Ignatavičiūtė, o globėjai kleb. J. Gerulis ir St. Mikševičius). Prieš I pas. karą buvo įsteigta vartotojų b-vė, atgaivinta po karo ir veikusi ligi 1929. 1925–36 veikė pieninė. 1908 įsisteigęs Lietuvių katalikių moterų d-jos skyrius 1913–15 turėjo devocionalijų krautuvėlę, o po karo laikė arbatinę; 1918 jis surengė apylinkėj pirmą viešą vakarą, kurio pelnas buvo paskirtas Lietuvos kariuomenei.

Prie pat bžk. buvo L. dv., nuosavybė Kipro Ivanavičiaus, palikuonio L. bžn. kolatorių. Prieš žemės reformą tas dv. buvo kelių šimtų ha, po reformos paliko 75 ha.

Prie L. prasideda upelis Dratvinys, įtekąs į Dubysą prie Lyduvėnų; kitas mažesnis upelis prasideda taip pat prie L. ir teka į Kražantę. 3 km nuo L. yra nedidelis ežeriukas. L. apylinkė nėra miškinga nei kalnuota, žemė gera — prie molio; nepriklausomybės laikais žmonės L. apylinkėje gyveno pasiturinčiai. L. parapijos ribose buvo šių savininkų dvarai: K. Ivanavičiaus, St. Mikševičiaus, Sakelienės, Tendziagolskio, Gimbuto, Slavocinskaitės. Didesnieji kaimai: Elenava (pražios m-la), Kirkilai, Paberžė.

3 km nuo L. yra piliakalnis, kai kurių vadinamas čužo vardu. Pagal žmonių pasakojamą legendą, jame esąs palaidotas že-

Liolių bažnyčia

maičių didvyris Čužas, kuris kovoje su kryžiuočiais buvęs nenugalimas: jis vienas nukirtęs tūkstančiui kryžiuočių galvas ir jas užkasęs po tuo kalnu.

L. yra sena vietovė, tačiau žinios apie ją siekia tik XVI a. pradžią. L. dv. tada buvo valdomas Martyno Viekavičiaus ir buvo plačios apylinkės centras. Viekavičius prašė Žygimantą Senąjį, kad leistų dvare steigti miestelį, turėti turgų ir laikyti smuklę. Žygimantas Senasis 1508 VI 30 prašymą patenkino su sąlyga, jei tai nebus nuostolinga kitiems kaimyniniams miesteliams, turintiems tokias teises. Vėliau L. dv. valdė Stanevičiai, Vnučkai, Kęstartai, Okulskiai, Ivanavičiai, Čerpinskiai. Iš K. Čerpinskio rusų valdžia dv. atėmė.

M. Viekavičius 1522 L. pastatydino Šv. Simono ir Judo apaštalų vardo bžn. ir davė kunigui išlaikymą. Jo įpėdinis Stanevičius padidino bžn. beneficiją iki 12 valakų ir naudojosi kolatoriaus teisėmis. Žemaičių vyskupijos valdytojas kan. Jurgis Talaitis suteikė L. bžn. parapijos teises. Užėjęs protestantizmas stipriai palietė L. XVI a. antroj pusėj; pagal Valančiaus liudijimą, L. parapijoje nebebuvo likę visai katalikų. Protestantai, palaikomi dvarininko Morkaus Vnučkaus, užėmė ir L. bžn. XVII a. pradžioje L. gyveno protestantų pamokslininkas Jonas Skrovskis, minimas ir 1613 Kelmės bžn. padegimo byloj. Varnių kan. J. Kazakevičius ėmėsi atkovoti L. bžn. ir iškėlė protestantams bylą. Vyriausias Lietuvos teismas 1628 VIII 8 įsakė L. dvaro savininkui Okulskiui sugrąžinti katalikams bžn. ir jos turtą. Prižiūrint teismo atstovui Bilevičiui, L. bžn. perėmė kan. J. Kazakevičius. Ilgiau byla dar užtruko, kol atgavo bžn. priklausančią žemę, Baltmiškiais vadinamą. Bžn. reikėjo pagrindiniai atremontuoti, nes ji atgauta buvo labai apleista. 1748 Žemaičių vyskupijos relacijoj pasakyta, kad L. bžn. yra labai senutė. Prie jos tada veikė Šv. M. Marijos de Mercede brolija. Caro laikais nebuvo leista bžn. taisyti. Po 1863 sukilimo L. vikaras J. Rozga buvo ištremtas į Sibirą, o klebono 1864 pradėtą bžn. trobesių taisymą sutrukdė rusų žandarai. Tik 1909 kleb. Al. Požėla galėjo tą bžn. kiek atremontuoti. L. bžn. yra medinė, baroko stiliaus, su 5 bokštais (keturi maži bžn. kampuose ir vienas didelis vidury). 1930–40 L. klebonaudamas kun. J. Gerulis atnaujino bžn., užbaigė mūryti šventoriaus tvorą, pastatė parapijos salę. Jis pašalino iš bžn. lenkiškus užrašus ir pamaldų lenkų k. nebelaikė. L. bžn. buvo meno atžvilgiu vertingi šv. Kazimiero su sidabro rūbais ir šv. Stanislovo kankinio paveikslai. Altoriai baroko - rokoko stiliaus, meniškai padaryti. Metuose L. bžn. buvo švenčiama 12 atlaidinių švenčių. Kapinėse yra koplyčia. Bžn. priklausė 127 ha Gedvilų palivarkas už 7,5 km nuo mstl. ir 17 ha žemės prie mstl. Parapiečių 1940 buvo 2180. Iš L. par. yra kilę kun. Voranavičius ir A. Rutkauskas O.P.

S. Kuszlewski, O kościele w Lalach (Przegląd katolicki 1877, 293–295); Słow. geogr. V 1884; *M. Wolonczewskis*, Žemajtiu Wiskupistė 1848; *B. M. Gružewski*, Kościół Ewangelicko-reform. w Kelmach 1912; *A. Alekna*, Žemaičių vysk. M. Valančius 1922; Elenchus 1940; Lietuvos istorijos šaltiniai I 1955; *Kun. J. Gerulio* informacija; Vat. Arch. Relationes dioces. Samogitiae ann. 1748.

R.Krs.

Liólinga upelis Šiluvos ir Betygalos vls., Raseinių aps., Dubysos kair. intakas, 11 km ilgio; teka į p.v. giliu skardžium, labai graži apylinkė; baseino plotas 30 km².

Liolys Jonas (g. 1929 I 15 Kaune) dailininkas. 1951 baigė Vilniaus valstybinio dailės instituto grafikos skyrių ir dirba daugiausia knygų iliustravimo srity. Jubiliejinėj 1957 parodoj Vilniuj išstatė ofortų,

vaizduojančių Lietuvos vietoves (Kauno pilį, Merkinės bažnyčią, Vilniaus Bokšto gatvę ir kt.).

Lionardo da Vinci žr. Leonardo da Vinci.

Lionginas (lot. Longinus, greičiausia iš gr. lonche ‚ietis') šventasis, tradicinis vardas Romos kareivio, kuris perdūręs prikalto prie kryžiaus Kristaus šoną (Jon. 19, 34). Pagal tradiciją, kurią patvirtina šv. Grigalius Nysietis, L. esąs tasai šimtininkas, kuris pripažino Kristaus dieviškumą (Mrk. 15, 39). Legendinė vėlesnioji Pasio rašo, kad L., tapęs krikščioniu, pasitraukė iš kariuomenės ir apsigyveno gimtojoje Kapadokijoje. Žydų įskųstas Pilotui, buvo nukirsdintas. Kita legenda sako, kad L. atvykęs į Italiją, atsigabendamas kelis Kristaus kraujo lašus, ir prie Mantuvos buvęs nukankintas. Šventė III 15.

Romos Martirologijoje yra minimi dar du to paties vardo šventieji kankiniai kareiviai (VI 24 ir VII 21) bei L. vyskupas, Huneriko laikų kankinys (V 2).

Liorentas Antanas (1861 Pavišakio vsd., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps.—1936 Kaune) visuomenės veikėjas. Mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje. 1892 apsigyvenęs Kaune, tarnavo teismo raštinėse ir vėliau gavo leidimą verstis privačia advokatūra. Ligi I pas. karo dalyvavo Kauno lietuvių visuomeninėje veikloje, ypač Dainos d-joje. Kai dar buvo draudžiama bet kokia lietuviška veikla (prieš 1905), jis duodavo butą susirinkimams ir Dainos d-jos choro repeticijoms. Nepriklausomoje Lietuvoje kurį laiką gyveno Varniuose, nuo 1921 apie trejus metus buvo Kaišiadorių apylinkės teisėjas, vėliau advokatavo Kaune. 1933 jam buvo paskirta veikėjo pensija (125 lt. mėnesiui).

Liormanas Raimundas (g. 1892 IX 9 A. Gelgaudiškio dv., Gelgaudiškio vls., Šakių aps.) pulkininkas. 1911 baigė Panevėžio mokytojų seminariją ir ligi 1914 mobilizacijos mokytojavo Bučiūnuose, Pašvitinio vls., Šiaulių aps. 1916 baigė Pskovo karo mokyklą. Iš rusų kariuomenės pasitraukė 1918 pradžioje poručiku. 1917 ėjo vicepirmininko pareigas XII armijos lietuvių karių komitete ir dalyvavo 1917 Petrapilio lietuvių seime. 1918 pavasarį nuvykęs Rygon, buvo Liet. tautos tarybos įgaliotiniu pabėgėlių reikalams. 1918 XI atvyko Vilniun ir stojo savanoriu Lietuvos kariuomenėn. 1918 XII 1 paskirtas krašto apsaugos tarybos sekr., o po trejeto savaičių krašto apsaugos ministro adjutantu, 1919 V krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininku, 1920 VIII 8 vietinės kariuomenės štabo viršininku. L. 1918 XII Vilniuje griežtai pasipriešino gen. Kondratavičiaus sumanymui keltis į Gardiną ir ten organizuotis puolimui; vietoj to jis primygtinai siūlė keltis į Kauną. 1920 X 9–15 lemtingosiomis dienomis jis buvo komandiruotas Vilniun prie prancūzų karo misijos. 1922 baigęs Aukštuosius karininkų kursus, buvo apskrities komendantas Vilkaviškyje nuo 1922 X, Mariampolėj nuo 1923 IX, o 1927 II 28 — 1938 VII 9 Klaipėdos krašto komendantas (drauge XX šaulių rinktinės vadas). Vėliau buvo prie kariuomenės štabo karininkas ypatingiems reikalams ir buvo pavestas eiti Raseinių komendanto pareigas. 1940 VII iš kariuomenės paleistas (plk. pakeltas 1931). Apdovanotas II rūšies Vyčio kryžiumi. Už pareigas Klaipėdos krašte vokiečių gestapo kalintas Tilžės kalėjime 1943 VIII — 1944 VI ir iš kalėjimo paleistas tik jo sūnui, paimtam į vokiečių kariuomenę, žuvus prie Ilmenio ež. Iš Vokietijos 1949 atvykęs į JAV, apsigyveno Filadelfijoje, o nuo 1958 Rochesteryje.

R. Liormanas

Liosas, arba geltonžemis, pūtenos, vėjo supustyti labai smulkaus smėlio, molio ir kt. dulkinių mineralinių medžiagų nesluoksniuoti klodai. Vidurinėje Europoje jie susidarė ledynlaikių metu. Žymūs l. plotai yra vidurinėje Vokietijoj, Lenkijoj, Ukrainoj ir JAV. Lietuvoje randama tik l. tipo padermių įžemy, bet paviršiuje jo nėra. Paprastai tai yra labai derlingos, pu-

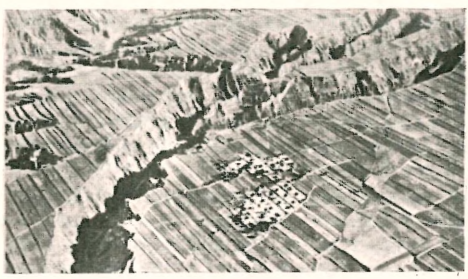

Lioso klodai Kinijoj

rios dirvos, kurių didžiausi plotai yra Kinijoje. L. randama labai dažnai įvairiaformių konkrecijų, kurios vadinamos l. lėlėmis. Kai kur l. sluoksniai yra šimtais metrų storio (Kinijoje) ir jie lengvai duodasi ardomi tekančio vandens erozijai. Dėl to tokiose vietose žemės paviršius yra labai griovėtas, giliai išvagotas ir nepatogus susisiekimui.

Lyot Bernard (1897–1952) prancūzų astrofizikas, dirbęs Meudon, vėliau Pic du Midi (Pirenėjų kalnuose) observatorijoje. Genialus naujų optinių įrankių konstruktorius, daug prisidėjęs ypač saulės fizikos pažangai. Pats dirbo lęšius ir surado metodą tikrinti gludinimui beveik iki tobulumo. Jis išrado beveik visiškai achromatinį filtrą ir koronografą (žr.), su kuriuo galima stebėti saulės vainiką dienos metu. Jis surado naujas saulės vainiko spektro linijas ir atrado, kad saulės vainikas leidžia poliarizuotą šviesą. *R.Zlb.*

Liotard Jean-Étienne (1702–89) šveicarų dailininkas. Meno mokėsi Paryžiuje Massé studijoje. 1736 išvyko į Romą, iš kur po 2 metų iškeliavo į Artimuosius Rytus, kur nutapė nemaža žanrinės tapybos darbų ir portretų. 1742 atvyko į Marijos Terezijos dvarą Vienoje, kur dėl savo rytietiškos aprangos ir tapybinės manieros buvo pramintas ‚turkų tapytoju'. 1748 persikėlė į Paryžių. Vėliau aplankė Londoną ir Olandiją. Po šių kelionių nuo 1758 apsigyveno gimtinėje Ženevoje, kur daugiausia dirbo pastele, piešdamas Ženevos aukštuomenės ir pas gyd. Tronchin atvykstančių ponių portretus. L. portretai imponuoja ne tiek psichologine tiesa, kiek originalia kompozicija, išbaigtumu ir spalvų bei tonalinių pasažų subtilumu (La Comtesse de Coventry, Musée d'Art et d' Histoire, Genève).

F. Fosca, L. 1928. *A.Lc.*

Lypa Jurij (1900–44) ukrainiečių rašytojas ir publicistas. Savo voliuntaristinėje poezijoje (Suvorist 1931) ir prozos trilogije Notatnyk (Užrašai) atspindėjo dabarties ukrainiečių kovas už laisvę. Veikale Kozaky v Moskoviji 1934 siejo ukrainiečių tradicijas su dabartimi. Publicistiniuose veikaluose — Pryznačennia Ukrajiny 1938 (Ukrainos paskirtis) ir Rozpodil Rosiji 1941 (Rusijos padalijimas) — jis kėlė Ukrainos uždavinį vietoj imperialistinės raudonosios Rusijos sukurti nepriklausomas valstybes. Kaip ukrainiečių sukilėlių armijos karys, L. žuvo kovos lauke su sovietų daliniais. *Y.S.*

Liparis žr. Purvuolis.

Liparų salos, kitaip Eolinės salos, 18 vulkaninių salų salelių grupė, iš kurių 7 didesnės, prie Sicilijos š. kranto, į š.v. nuo Mesinos; iš viso 117 km² ir apie 20.000 gyv. L.s. yra iš jūros išsiskirsčiusios viršutinės vulkanų dalys, tačiau tik Stromboli ir Vulcano yra veiklūs vulkanai, o kiti užgesę. Salų produktai: vynas, vynuogės, figos, alyva, boraksas, siera, druska. Didžiausia sala Lipari (80 km²); jos uostas L. turi apie 5000 gyv.; vyskupo rezidencija ir katedra.

Lipatti Dinu (1917–1950) rumunų pianistas, nuo 1943 Ženevos konservatorijos prof. Anksti pradėjęs koncertuoti, sugebėdamas vienodai pajėgiai atlikti skirtingų muz. krypčių kūrinius, L. jau apie 1935 buvo laikomas vienu žymiausių pianistų. Tačiau silpna sveikata privertė apriboti ir pagaliau visiškai nutraukti koncertavimą. L. reiškėsi šiek tiek ir kaip kompozitorius: simf. siuita Satrarii 1933, Concertino im klassischen Stil 1935 ir kt.

Hommage à D. L. 1952; *A. Lipatti,* La vie du pianiste D. L. 1954.

Lipazė (gr.) enzimas, skaldąs riebalus į gliceriną ir riebalines rūgštis. Randamas įvairiuose gyvulių organuose ir augalų sėklose; ypatingai jo gausu kasoj ir kepenyse.

Lipchitz Jacques (g. 1891 VIII 22 Druskininkuose) žydų tautybės skulptorius, gimęs Lietuvoje. Jo tėvas Abromas Lipšicas buvo Gardino statybos rangovas, motina Rachelė Leja Krinskaitė Druskininkų viešbučio savininko duktė. Pirmasis iš 6 vaikų Chaimas Jokūbas (vėliau suprancūzinęs savo vardą į Jacques) L. 1902 pradėjo mokslą Balstogėj, 1906 persikėlė į Vilnių. Iš jaunystės domėjosi menu ir žavėjosi lietuviškais dievukais. Prieš tėvo valią 1909 rudenį metė gimnaziją ir išvyko į Prancūziją studijuoti meno. Studijavo École des Beaux-Arts, o vėliau Académie Julian (pas R. Verlet). 1913 per Diego Riverą susipažino su Picasso, o vėliau susidraugavo su

J. Lipchitz

J. Lipchitz: Skaitytoja (apie 1918). *Fine Arts Associates*, New York, nuotrauka

Juan Gris. Šių įtakoje 1915–19 pasireiškė kaip kubistinės skulptūros atstovas. Nuo 1920 ėmė nuo kubizmo nutolti. Apie 1925 jis pradėjo vadinamąją transparentinę skulptūrą, atliekamą tirpyto vaško technika. Ši skulptūrinė technika L. vardą ypač išpopuliarino dailės pasaulyje. 1927 L. pradėjo savo monumentaliosios skulptūros tarpsnį. II pas. karas jį privertė palikti Prancūziją ir atvykti į JAV. 1946 pusmečiui aplankė Prancūziją ir vėl grįžo į JAV pastoviai apsigyventi (Hastings-on-Hudson). Žymesni jo kūriniai: Gyvenimo džiaugsmas 1927, Motina ir vaikas (kelios versijos nuo 1929), Sūnaus palaidūno grįžimas 1931, Balsių giesmė 1931, Jokūbo kova su angelu 1932, Prometėjas 1936–37 (pirmą kartą Paryžiaus pasaulinei parodai; vėliau Brazilijos švietimo ministerijai), Europos išniekinimas 1938, Palaiminimas 1942, Malda 1943, Mūzų gimimas 1944, Auka 1948, Madona liepsnose 1952 (sukurta, kai 1952 gaisras sunaikino jo studiją su Assy bžn. Prancūzijoj užsakyta Madona) ir kt. L. kūrybai būdingas gyvastingas optimizmas, išreiškiąs žmogumi pasitikėjimą kovoje su priešingomis jėgomis. JAV daugiausia jo kūrinių yra Naujorko moderniojo meno muziejuj, Barnes kolekcijoj Filadelfijoj, Reiss kolekcijoj Naujorke ir kt. kolekcijose.

J. Lipchitz Balsių giesmė 1931–53
(A. N. Rockefellerio kolekcijoje Naujorke)

Monografijos: *M. Raynal* 1920 ir 1947, *W. George* 1928, *R. Vitrac* 1929, *R. Goldwater* 1954 (olandiškai, ag., prc. ir vok. kalbomis); *H. R. Hope*, The Sculpture of J. L. 1954.

Lipčius 1. Martynas (g. 1912 II 6 Skudų k., Klaipėdos aps.) mokėsi Klaipėdos Vytauto D. gimn., vėliau dirbo Santaros organizacijos štabe ir redagavo Santaros laikraštį nuo 1936 ligi vokiečių okupacijos 1939. Emigravęs į Kolumbiją, dirba kaip Collins Colombiana firmos vicedirektorius.

2. Mikalojus (1894 XII 6 Bernotų vsd., Betygalos vls., Raseinių aps. — 1942? Sibire) ekonomistas. 1909 baigė Palangos vidurinę mokyklą, 1914 Kauno gimn. ir tais pat metais įstojo į Rygos politechnikumo agronomijos skyrių, 1916 persikėlė į Maskvos žemės ūkio institutą, kur studijavo ligi 1918. Grįžęs į Lietuvą, 1918 XII 30 įstojo savanoriu Lietuvos kariuomenėn ir joje tarnavo ligi 1923 IV 25 (žvalgybos skyriaus viršininkas). Gavo II rūšies Vyčio Kryžių. 1923 IV 25 — 1924 I 1 vidaus reikalų ministerijos viceministras. 1924–27 studijavo ir baigė Paryžiuje École libre des sciences politiques. 1927 IX 1 paskirtas finansų m-jos finansų departamento dir., tas pareigas ėjo iki pat okupacijos. 1940 VIII 1 okupantų išvežtas į Sibirą, kur ir mirė. Buvo didelis Valstybės Teatro reikalų rėmėjas; turėjo didelę teatro biblioteką. Ekonominiais klausimais rašė Lietuvos Aide, Tautos Ūky ir kt.

M. Lipčius

Lipčiūtė Danutė žr. Augienė, Danutė.

Lipčiuvienė (Lipčienė) - Marcinkevičiūtė Marija (g. 1900 XII 9 Kaune) operos solistė, mezzo - sopranas. Gimn. išėjo Maskvoje. Studijavo Kauno muzikos mokykloje (V. Grigaitienės dainavimo klasėj), baigė Paryžiuj École normale de musique ir privačiai mokėsi pas ponią Litvinne; vėliau (1933) dar studijavo pas dirigentą E. Cooper. Debiutavusi Kauno valstybės teatre Pikų Damoj Grovienės vaidmeniu 1927, nuo to laiko dainavo valstybės operoje ligi 1939. Pasižymėjo dramatiniuose vaidmenyse. Pagrindiniai vaidmenys: Carmen, Amneris (Aidoj), Azuceno (Trubadūre), Babaricha (Care Sultane), Marina (Borise Godunove), Madelena (Rigoletto) ir kt. 1933 dainavo Latvijos nacionalinėj operoj Carmen partĩją. Koncertavo Lietuvoj ir užsieny. Buvo ištekėjusi už Mikalojaus Lipčiaus (žr.). Likusi Lietuvoj.

M. Lipčiuvienė (Carmen vaidmenyje)

Lipeck vidurinės Rusijos mst. į š. nuo Voronežo; apie 85.000 (1952). Senamiestis deš. krante, o naujas pramonės centras kair. Voronežos upės krante. Jau nuo Petro D. L. yra žinomas geležies pramone su traktorių, mašinų ir kt. įmonėmis. Apylinkėj iškasama rudoji geležies rūda, kuri ten pat ir tirpinama.

Lipeikaitė Ona (g. 1918 Mindūnų k., Molėtų vls., Utenos aps.) skulptorė. 1949 baigė Vilniaus valstybinį dailės institutą ir nuo 1950 dalyvauja parodose. Jos darbų įsigijo Vilniaus dailės muziejus.

Lipemija (gr.) riebalų arba riebalinių medžiagų padaugėjimas kraujuj. Yra vad. prigimtinė l., kai riebalinių junginių kraujuje daugiau yra iš prigimties. Bet dažniausiai riebalų kraujuje gali padaugėti sergant diabetu ir inkstų ligomis. Kadangi vienas iš pagrindinių riebalinių junginių yra cholesterinas (žr.), todėl ir pati l. dabar dažniau vadinama cholesteremija.

Lipikas (Galium) lipikinių (Rubiaceae) šeimos žolinė gentis, per 200 skirčių. Lietuvoje auga apie 15 skirčių. L. tikrasis (G. verum), gana dažnas, vartojamas nuo viduriavimo; jo šaknimis dažydavo audeklus raudonai. L. paprastasis (G. Mollugo) ir l. kibusis (G. Aparine) yra abu dažni, pastarasis vartojamas nuo ėduonies. L. turi pieno sutraukinamų savybių, kurios buvo jau seniai žinomos. Dar ir dabarty kartais šiam tikslui pavartojamas, dažniausiai l. tikrasis.

Lipiński 1. Edward (g. 1888) lenkų ekonomistas, prof. Išps. Deflation als Mittel der Konjunkturpolitik in Polen 1936, Development of Agriculture and Industry 1955, Poglądy ekonomiczne M. Kopernika 1955, Studia nad historią polskiej miśly ekonomicznej 1956 ir kt.

2. Tymoteusz (1797–1856) lenkų istorikas. Baigęs Varšuvos liciejų, nuo 1820 studijavo Varšuvos univ. Nuo 1825 Politechnikos inšt. adjunktas, 1833–51 mokytojavo Varšuvos mokyklose, nuo 1851 emeritas. Bendradarbiavo laikraštyje Gazeta Polska, žurnale Biblioteka Warszawska ir kt., kur išsp. daug istorinių, numizmatinių, etnografinių ir biografinių straipsnių. Didžiausias ir vertingiausias jo darbas, parašytas kartu su M. Balinskiu (žr.) yra Starożytna Polska po względem historycznym, geograficznym i statistycznym I–IV 1843–50 (IV t., skirtas Lietuvai, yra paruoštas M. Balinskio). Liko rankraštyje Słownik zawierający przysłowia, przypowieści, zdania i sposoby mowenia 1852–56.

3. Wacław (1896–1949) lenkų karo istorikas. I pas. karo metu Pilsudskio legiono karininkas, vėliau dalyvavo kovose prieš lietuvius Vilniaus fronte, 1919 X priskirtas prie vad. Lietuvių-Gudų fronto vadovybės II skyriaus spaudos ir propagandos referentu Vilniuje. Po karo baigė teisės mokslus. 1939 internavosi Vengrijoje. 1941 grįžo slapta į Lenkiją vadovauti pogrindžio kovoms. Sovietams okupavus 1944 Lenkiją, buvo suimtas pasmerktas mirčiai, tačiau mirė kalėjime, nesulaukęs viešos mirties bausmės. Išsp. Od Wilna po Dynaburg 1920 (²1930), Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905–1918 1931 (²1935), Autorstwo diarjusza wojny moskiewskiej 1632–1634 (apie Kr. Radvilą) 1934, Wielki marszalek (Pilsudskio biografija) 1937 ir kt.

Lypynskyj Viačeslav (1882–1931) ukrainiečių istorikas. Konservatorių emigrantų dvasinis vadas, L. atstovavo tezei, kad ‚tik monarchas gali sukurti jėgą, be kurios laisvė tėra anarchija'. Šias savo monarchistines ir aristokratines idėjas išreiškė knygoj Lysty do brativ-chliborobiv (Laiškai broliams-žemdirbiams). Istoriniai veikalai: Ukrajina na perelomi ir Relihija i cerkva v istoriji Ukrajiny.

Lipiodolis (gr.) specialus jodo junginys, ištirpytas aguonų aliejuje, vartojamas kaip

kontrastinė medžiaga rentgenologijoj, pvz. nugaros smegenų diagnostikoj, urologijoj, tulžies pūslės tyrime ir kt.

Lipkin Maksim, rusų poetas, Vilniuje 1888 išleidęs eilėraščių rinkinį, kuriame yra poema Pac i Narėja, vaizduojanti Paco ir jo dukters nusikalstamą meilę. 1905 jis išleido kitą istorinę poemą apie Jogailą.

Lipkinas Izraelis (1810 Žagarėje — 1883 Karaliaučiuje) žydų talmudistas, pramintas rabinu Izraeliu Salantiškiu (Salanter), kūrėjas vad. mussar krypties, artimos chasidų idėjoms, pabrėžiančios moralinį auklėjimą ir šaukiančios grįžti į senuosius papročius. Buvo rusų 1848 Vilniuje įsteigtos rabinų m-los vedėjas. Matydamas, kad m-la neduoda naudos ir ugdo rusams pataikavimą, persikėlė į Kauną ir čia sudarė savo mussar krypties privačią m-lą, kurią jo mokinys J. Blazeris išplėtojo į garsųjį Vilijampolės ješibotą, atidarytą 1872. Pats L. 1858 pasitraukė į Vakarus ir nuo 1861 Klaipėdoje leido rabinams savaitinį Hateb(v)una. Būdamas griežtas sau ir kitiems, suardė sveikatą ir susirgo nervais.

Lipmann Fritz Albert (g. 1899 Karaliaučiuje) vokiečių - amerikiečių biochemikas. 1927 baigė Berlyno univ. 1939 atvyko į JAV, nuo 1941 Massachusetts General Hospital Bostone chemikas-tyrinėtojas, nuo 1949 Harvardo univ. biochemijos prof. Už atradimą koenzimo A 1953 gavo Nobelio premiją (drauge su H. A. Krebs).

Lipnickas Alfonsas žr. Lipniūnas.

Lipnickis Augustinas (1821–94) Vilniaus katedros prepozitas. Mokėsi Kraslave, Misionierių ir Vilniaus seminarijose, Petrapilio dvasinėje akademijoje, kur 1848 gavo teologijos magistro laipsnį. Grįžęs į Vilnių, buvo gimnazijų prefektu ir seminarijos prof., kur dėstė lenkų k., giedojimą, liturgiją ir iškalbą, o nuo 1853 dogmatiką. 1854–62 seminarijos inspektorius. Dėl 1863 sukilimo ištremtas į Birską (Ufos gub.). Grįžęs į Mintaują, buvo ten 1871–84 internuotas. 1884 jam buvo leista grįžti į Vilnių, kur dirbo prie katedros, o 1890 paskeltas į kapitulos prelatus. Svarbesnieji raštai: Zasady kaznodziejstwa, Prawa Stolicy Apostolskiej, Życia Św. Kazimierza, Życie Św. Jadwigi, Pogląd mat na dzieje liter. polskiej, Obszerny pacierz, Żale i nadzieja Kościoła, Hystorya kaplic. Ostrobramskiej, Dzieje poslannictwa katolickiej niewiasty ir kt. Liko rankraštyje: Hystorya kościoła katedr. wileńskiego ir Historya Kościoła w Inflantach. *J.V.*

Lipniškės mstl. Lydos aps., buv. valsčiaus centras, apie 25 km į š.r. nuo Lydos, prie Upytės upės, Gaujos intako; gyventojų per 1000. Sovietų okupacijoj L. priskirtos Gudams. Pirmoji kat. medinė bžn. statyta 1411 Žygimanto Kęstutaičio, paskutinioji bžn. (šv. Kazimiero vardo) statyta 1890. Žygimantas Senasis 1528 atidavė L. Albertui Gostautui. Po bevaikių Stanislovo Gostauto (Alberto sūnaus) ir Barboros Radvilaitės mirties L. grįžo D. L. Kunigaikščiui. L. ir dvi kaimyninės vietovės, Geranainys ir Dieveniškės, sudarė karališkąsias žemes, kurias nuo 1545 nuomojo Pov. Giedraitis, nuo 1588 J. Piaseckis, po 1633 Pov. Sapiega; 1643 L. perėmė Mikalojus Kiška, po jo Albertas Radvila; nuo 1666 L. ir Geranainys perėjo Mykolo Kazimiero Paco žinion, kuris 1670 seimo metu juos užrašė Lietuvos artilerijos išlaikymui. Vėliau, po 1775, atskirtos nuo Geranainių, L. priklausė įvairiems savininkams. Vladislovas Vaza suteikė L. magdeburgines teises (Stanislovas Augustas Poniatovskis 1792 šias teises patvirtino). 1700 X L. įvyko Lietuvos bajorų pasitarimas, nukreiptas prieš Sapiegas, kuriame buvo sudaryta konfederacija ir pasižadėta tol nesiskirstyti, kol bus sunaikinti Sapiegos. Iš L. konfederatai pajudėjo Valkininkų link, kur buvo sutraukta Sapiegų kariuomenė. Ši konfederacija žinoma Valkininkų konfederacijos vardu. L. herbas buvo Vytis raudoname fone.

Cz. Jankowski, Powiat Oszmianski I–IV 1896–1900; *M. Balinski*, Starożytna Polska IV; Słownik Geograficzny. *V.Klb.*

Lipniūnas (Lipnickas) Alfonsas (1905 III 12 Talkonių k., Pumpėnų vls., Panevėžio aps. — 1945 IV 28 Lenkijoj) kunigas visuomenininkas. Mokėsi Pumpėnų pradžios m-loj, baigė Panevėžio gimn. 1925, Kauno kunigų sem. bei VDU teologijos - filosofijos fak. 1930; vėliau tame pačiame fakultete gavo teol. licenciato laipsnį. Sociologijos mokslus studijavo Prancūzijoj — Lilio univ. 1935–37 ir Paryžiaus katalikų institute 1937 – 39. Kunigu įšv. 1930, tuoj pat buvo paskirtas Pa-

Kun. A. Lipniūnas

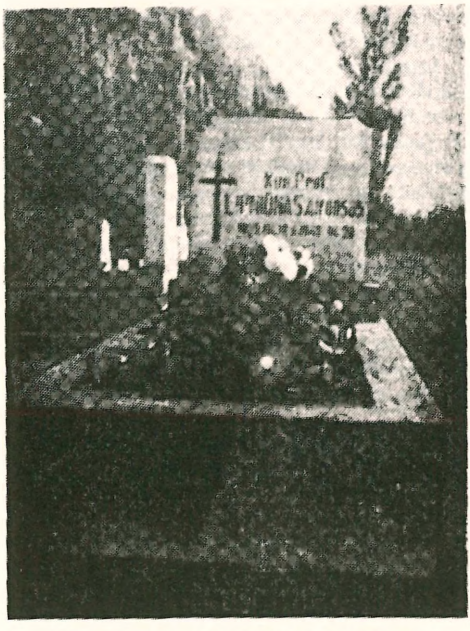

Kun. A. Lipniūno kapas Pucke, Lenkijoje

nevėžio katedros vikaru ir vyskupijos jaunimo direktoriumi; šias pareigas ėjo ligi 1935. Po studijų Prancūzijoj 1939 IV paskirtas lektorium į Panevėžio pedagoginį institutą, o šiam 1939 persikėlus į Vilnių, tas pačias pareigas ėjo ten. Nuo 1942 dar dėstė sociologiją ir pastoralinę teologiją Vilniaus kunigų seminarijoj. Šalia to, ėjo Vilniaus univ. kapeliono pareigas.

Visuomeninę veiklą L. pradėjo būdamas klierikas. Seminarijoj vadovavo klierikų abstinentų d-jai. Atostogų metu keliaudavo per kaimus skaityđamas paskaitas kaimo jaunimui — pavasarininkams. 1930 paskirtas Panevėžio vyskupijos jaunimo direktorium, juo tapo ne tik šiai vyskupijai, bet faktiškai kone visai Lietuvai. Beveik nebuvo sekmadienio, kurį jis nebūtų išvažiavęs kur nors dalyvauti kongresėlyje, šventėj ir pn. Jo pamokslai, paskaitos, pašnekesiai, asmeniniai kontaktai turėjo didelės įtakos to meto katalikų jaunimo sąjūdžiams (ateitininkams, pavasarininkams, angelaičiams). Kaip tik tuo metu uždraudus moksleiviams ateitininkams viešai mokyklose veikti, L. padėjo jiems susiorganizuoti tolimesnei veiklai pogrindy. Vykstant tometinio režimo konfliktui su Lietuvos vyskupais dėl katalikiškosios akcijos, L. drąsiai ir viešai gynė katalikiškuosius principus, nepaisydamas protokolų, tardymų, baudų. Vėliau tuo pačiu principingumu jis gynė lietuvybę abiejų okupacijų metais Vilniuje, kur jis buvo Šv. Jono bažnyčios ir Aušros Vartų pamokslininkas. Į jo pamokslus lietuviai rinkdavosi iš viso Vilniaus, dažnai net tie, kurie pačiai katalikybei buvo indiferentiški. Šalia to, L. Vilniuje organizavo šalpą (1941 įsteigė Laisvės Fondą) ir atgaivino slaptą katalikų moksleivių ir studentų veiklą. 1943 III 17 vokiečių areštuotas su vilniečių inteligentų grupe ir išvežtas į Stutthofo koncentracijos stovyklą. Evakuacijos metu susirgęs dėmėtąja šiltine ir plaučių uždegimu, mirė ir buvo palaidotas Pucko kapinėse Lenkijoj.

L. buvo reta socialinė asmenybė, kuri vaiko sielos tyrumą siejo su kovos vyro drąsa, mažą ūgį su dvasios didybe, žmogišką švelnumą bei jautrumą su besąlyginiu principingumu. Ryškiausias jo bruožas — kitiems pasišventimas ir darbas be atvangos. Domėjosi įvairiomis gyvenimo sritimis, tačiau savo patirtį daugiausia panaudojo asmeninei — žodinei ir organizacinei — veiklai. Raštu mažiau reiškėsi ir ne tiek ryškiai. Be poros vertimų (A. Huonđer, Baltoji rožė 1935, B. Arens, Paskutinioji pergalė 1936), atskirai išleido kelionės įspūdžių knygą Penkių valstybių sostinėse 1933 (tais metais jis dalyvavo Dublino eucharistiniame kongrese ir lankėsi JAV, kur buvo atvežęs pavasarininkų-vyčių vienybės aktą). Iš periodinės spaudos yra rašęs Ateityje, Pavasaryje, Jaunimo Vade, Ryte, Tiesos Kely, Panevėžio Garse.

St. Yla, Socialinė L. asmenybė (Žiburiai 1947, 24 nr.); (") A. L. (Kolumbijos Lietuvis 1955, 16 nr.); *J. Kakarieka,* Kun. L. Vilniuje (Auka 1947, 2 nr.). *St.Y. ir J.G.*

Li Po, arba Li Tai-po (701–762) kinų lyrikas. Žr. Kinijos literatūra.

A. Waley, The Poetry and Career of Li Po 1950.

Lipochromai žr. Karotenoidai.

Lipoidai (gr.) grupė į riebalus panašių organinių medžiagų, kurios randamos kartu su riebalais įvairių organizmų audiniuose. L. skirstomi į dvi grupes: fosfolipidus ir galaktolipidus. Fosfolipidai yra sudaryti iš riebalinių rūgščių arba jų aldehidų, sujungtų su glicerofosforine arba sfingozinofosforine rūgštimis ir azoto turinčiais junginiais — cholinu, kolaminu ar serinu. Svarbesnieji šios grupės atstovai yra lecitinas, kefalinas, sfingomielinas ir plasma-

logenas. Galaktolipidai susideda iš vienos molekulės riebalinės rūgšties, sfingozino ir galaktozės. Svarbesnieji šios grupės junginiai yra kerazinas, nervonas ir frenozinas. Šie junginiai randami baltojoje smegenų medžiagoje ir nervų audinyje. *M.A.Js.*

Lipoidozė (gr.) bet koks lipoidų (žr.) metabolizmo sutrikimas.

Lipoma (iš gr. lipos ‚riebus') riebalinis auglys, iš riebalinio audinio sudarytas navikas, minkštas, neskausmingas, gerybinis. Auga lėtai. Išorinės jo ribos dažnai matomos kūno paviršiuje arba apčiuopiamos po oda ir tarp raumenų. Gali atsirasti bet kurioj vietoj. Lipomatozė gali turėti keleriopą reikšmę: a. daugybinė l. (arba lipomatozė siauresniąja prasme), kai kūno paviršiuje atsiranda daugelis mažų poodinių l.; b. gausus riebalinio audinio išaugimas neįprastose vietose, pvz. ant širdies raumens, inksto įdubime ir kt., kai tikrasis parenchiminis audinys atrofuojasi ir išnyksta, o jo vietą užima riebalinis audinys; c. riebalinio audinio išaugimas jam įprastose vietose, tik nenormaliai gausus; viena iš šios lipomatozės rūšių, lipomatosis dolorosa, atsiranda ant klubų ir šlaunų ir būna skausminga. *V.Kn.*

Lipomano (Lippomano) Luigi (1500–59) legatas pas Žygimantą Augustą. Tapęs tituliniu Methono vyskupu, L. buvo dėdės L. koadjutorium Bergame; nuo 1544 Veronos koadjutorius, 1548–58 jos vyskupas; vėliau Bergamo vyskupas. Pop. Povilo III buvo siųstas 1542 Portugalijon būsimo visuotinio susirinkimo reikalu. Drauge su Bertano ir Pighius 1548 lankėsi Vokietijoje. 1551–52 L. buvo vienas iš Tridento susirinkimo pirmininkų. 1555 VI 13 pop. Povilas IV, kaip jau buvo numatęs Julijus III, paskyrė L. savo legatu į protestantizmo bangos užlietą Lenkiją ir Lietuvą, duodamas jam pagalbon mokytą jėzuitą Salmeroną (žr.). Atvykęs Varšuvon 1555 X 28, iš ten per 15 dienų L. su Salmeronu atskubėjo Vilniun. Nesustodamas pas Gniezno arkiv. M. Dzierzgowskį (žr.) arčiau susipažinti su religine krašto padėtimi ir užmegzti pažintį su naujo judėjimo įsibaiminusiais vyskupais, L. tikėjosi, jog daug svarbiau buvo skubiai veikti per patį karalių. Jis tačiau nepastebėjo, jog svyruojančio karaliaus Žygimanto valdžia nebuvo didelė. Kai L. reikalavo griežtai eiti prieš protestantus, karalius kėlė tautinio bažnytinio susirinkimo klausimą, ir Romon nuvykęs jo pasiuntinys St. Maciejowski, turėjęs pasveikinti naują pop. Povilą IV, audiencijoje valdovo vardu prašė panaikinti kunigų celibatą, įvesti komuniją dviem pavidalais, mišias vietos kalba ir leisti sukviesti tautinį susirinkimą. Užmezgęs Vilniuje ryšius su įtakingais asmenimis, L. susidarė labai sunkų įspūdį. Jo pasiūlymams ‚visos durys buvo užtrenktos'. Vyskupams trūko drąsos ir aiškios veikimo linijos. Pats dar pasilikęs Vilniuje, L. Salmeroną pasiuntė atgal, kad tas gyvu žodžiu painformuotų popiežių. Matydamas, kokią didelę įtaką Žygimantui turi Lietuvos kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis, tikrasis protestantizmo Lietuvoje šulas, L. jam rašė laišką. Radvilos atsakymas L. buvo pilnas asmeninių užgauliojimų ir popiežiaus niekinimų. Laiškas buvo suredaguotas tada iki pat Vilniaus atvykusio apostato (buv. popiežiaus legato) P. Vergerijaus. L. nepaprastai pergyveno, kad jo laiškas ir Radvilos atsakymas tuojau (1556) Vergerijaus pastangomis Karaliaučiuje buvo išspausdintas atskira brošiūra Daubmanno (žr.) spaustuvėje. L. misijai gelbėti Lenkiją ir Lietuvą nuo protestantizmo laikas buvo nepalankus. Jo paties žodžiais, vienuose namuose buvo galima sutikti tris tikėjimus. L. turėjo pakęsti nesmagumų, kai protestantai jį puolė brošiūromis, karikatūromis. Rejaus gyvenimo autorius Andrius Trzycieski rašė prieš L. piktus eilėraščius. L. padėtis pasidarė dar sunkesnė (nebesijautė net pats saugus), kai ėmė sklisti kalbos, jog jis prašęs karaliaus nukirsdinti 8–10 pačių smarkiųjų protestantų. Apie tai buvo rašoma tariamame L. laiške Venecijos patriarchui Contarini (1556 IV 8). Žygimanto laikų tyrinėtojai (E. Zivier) laiko tą laišką galimu falsifikatu, nors L. Pastor nekėlė jo netikrumo klausimo. Contarini tačiau per 1555 Kalėdas jau buvo miręs. Kadangi L. tautietis Vergerijus visais būdais kovojo prieš legatą, galėjo tas laiškas būti jo plunksnos darbas. Lenkų visuomenė buvo įtikėjusi, jog tas laiškas yra tikras ir todėl L. tekdavo skaudžiausi užgauliojimai; vadinta jis ‚gyvačių veisle' (‚Salve, progenies viperarum'). L. buvo dar smarkiai puolamas, kai buvo sudeginta ant laužo viena moteris, apkaltinta ostiją pardavus žydams (dėl šito griežtumo buvo apkaltintas L.). Savo ilguose ir entuziazmo pilnuose laiškuose Stuttgarto ir Heidelbergo protestantų val-

dovams Vergerijus džiūgavo, jog popiežiaus legato misija Lietuvoje-Lenkijoje pasibaigsianti, nes reformacija jau visai laiminti viršų. L. vis labiau nebesisekė. Pora kartų kėsintasi prieš jo gyvybę. Tariamame laiške rašoma, jog jis jau 1556 IV prašęs popiežių atšaukti jį iš to ‚pragaro', į kurį esąs patekęs. L. siūlęs iš viso palikti Lenkiją be jokio nuncijaus, nes joje viešai esą išjuokiami kardinolai ir vienuoliai, o popiežiaus atstovas nesaugus. L. stebėjosi, kad kraštą valdąs ne karalius, o aukštieji magnatai, ypač Radvila Juodasis. L. reikėjo savo sunkiame poste palikti dar beveik metus, ‚kur kiekvienas nebaudžiamas daro, ką nori'. Prieš katalikų silpnumą ir pakrikimą L. nieko negalėjo padaryti. Kai Lowicze buvo sušauktas Gniezno provincijos sinodas (1556 IX 22), Lenkijos vyskupai nenorėjo L. įsileisti į savo svarstymų posėdžius, o tik pranešti jam savo nutarimus. 1556 gale L. su visais vyskupais dalyvavo seime Varšuvoje. L. ir Lenkijos kunigai laimėjo ediktą (1557 I 13), draudžiantį katalikų bžn. paversti protestantų maldos namais; bet to nebuvo laikomasi. 1557 pradžioje L. grįžo Romon ir padarė raštu platų pranešimą. L. buvimas Lenkijoje ir Lietuvoje išryškino Romai reikalą įsteigti protestantizmo atakuojamose valstybėse pastovią nunciatūrą. Greitai buvo paskirtas pirmasis nuncijus Camillo Mentovati, kuris, žymaus jėzuito Petro Canisijaus (žr.) lydimas, 1558 X atvyko Krokuvon. L. pats žinojo, kad jo misija nepasisekė, kai protestantų frontą organizavo talentingas J. Laskis. L. pasižymėjo savo egzegetiniais ir pamokomais raštais lotyniškai ir itališkai. Jis ypač rinko šventųjų gyvenimus: Sanctorum priscorum patrum vitae, 8 tt., Venecijoje, 1551–60 (²1564 Liuvene).

Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce I 1864 (L. laiškai ir jo reliacija apie kraštą iš 1557, 13–68); *A. Theiner*, Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae II, 1861, 580; Monumenta Historica Societatis Jesu: Epistolae P. Alphonsi Salmeronis I 1906, 130–135 (Salmerono veikla Vilniuje); *J. Purickis*, Die Glaubensspaltung in Litauen im XVI Jh. 1919; *E. Zivier*, Neuere Geschichte Polens (1506–72), Die zwei letzten Jagellonen 1915, 594–597; *L. v. Pastor*, Geschichte der Päpste IV 1913, 555–560; *St. Hosii*, Epistolae II 122, 670, 751; *B. Dembiński*, Rzym i Europa I 1919, 191; *F. Lauchert*, Die italienischen literarischen Gegner Luthers 1912, 569–584; *H. Jedin*, Geschichte des Konzils von Trient I–II 1949; *V. Ernst*, Briefwechsel des Herzogs Christoph von Würtemberg IV 1907, 253–256; *Z. Ivinskis*, Merkelis Giedraitis ir jo laikų Lietuva (rankraštis) 1955. *Z.I.*

Lippe 1. Vokietijos upė, Reino deš. intakas, 255 km ilgio. L. išteka iš Lippspringe aukštumų į p. nuo Detmoldo; nuo Hammo ligi Reino šalia jos iškastas kanalas (L.-Seitenkanal), kuris pasuka per vidurį Ruhro pramonės kraštą ir prisiima didžiąją dalį transporto.

2. Vokietijos istorinė sritis, tarp Vestfalijos ir Žemutiniųjų Saksų, į v. nuo Vėzerio vidurupio, dabar sudaranti Detmoldo ir Lemgo aps.

Lippershey (Lipperhei, Laprei) Johannes (1570?–1619) olandų akinių dirbėjas, kuriam priskiriamas 1608 teleskopo išradimas.

Lippert (1879–1936) vokiečių jėzuitas, pasižymėjęs religiniais-pedagoginiais veikalėliais, susilaukiusiais didelio populiarumo. Raštai: Credo ²1952, Von Seele zu Seele ¹⁰1952, Die Weltanschauung des Katholizismus 1926, Aus dem Engadin 1930, Von Festen und Freuden 1932, Von Christentum und Lebenskunst 1933, Der Mensch Job redet mit Gott 1934, Ave Maria 1950, Der Mensch zu Gott 1954 ir kt.

Lippi 1. Fra Filippo (apie 1406 Florencijoje — 1469 Spoleto) italų tapytojas. Buvo mėsininko sūnus. 1421 davė vienuolio įžadus karmelitų Del Carmine vienuolyne Florencijoje. Ten pat tuo metu Masolino ir Masaccio dirbo freskas Brancacci koplyčioje, ir L. tapo jų mokiniu. Jam priskiriama tos koplyčios karmelitų reformą vaizduojanti freska, bet kiti jaunuolio darbai išnyko, todėl jo meno kilmė nėra visiškai paaiškėjusi. Medičių globojamas, 1442 pop. Eugenijaus IV leidimu jis gavo S. Quirico à Lagnaja bžn. rektoriaus vietą. 1450/52 iki 1461 būdamas Prato mieste S. Margherita moterų vienuolyno kapelionu, L. įsigijo nuosavus namus ir vedė to paties vienuolyno vienuolę Lukrezia Buti, gaudami tam popiežiaus dispensą. Iki gyvenimo pabaigos L. buvo vadinamas Fra — broliu. Tapyboje L. iš pradžių ėjo Masaccio monumentaliojo realizmo pėdomis. Kiek vėliau gavo ir flamų realizmo įtakos. Šiai fazei būdingas Marijos Karūnavimo pav., sukurtas apie 1442 Ufficijose. Po to jo stilius greit pasikeitė priimdamas Sienos mokyklos (Domenico di Bartolo) stipresnį linijinį raiškumą, kuris būdingas visai antrajai Florencijos Quattrocento fazei. Daugumo gausių L. darbų tema yra Madona su Kūdikiu, kurią variuodamas jis parodė nemažiau religinės dvasios ir poetiškumo už Fra Angelico, ku-

Fra Filippo Lippi: Kūdikėlio garbinimas miške

Filippino Lippi: Marija pasirodo šv. Bernardui

riuo jis apie 1450 sąmoningai sekė, grįždamas prie šio senovinių auksinių fonų, betgi L. darbuose daugiau tikrovės sulčių, jie plastiškiau sukomponuoti ir psichologiškiau atjausti parodant gyvąjį motiniškumą. 1452–64 Prato katedros chore L. sukūrė jau sykiu su mokiniais patį žymųjį Quattrocento vidurio freskų ciklą, kuris trimis eilėmis vaizduoja šv. Jono Krikštytojo ir šv. Stepono istorijas. Jų formos, pradžioje santūraus monumentalumo, paskesnėse freskose virsta neramiomis ir aikštingomis. L. kūryba tokiu būdu apima visą Florencijos tapybos amžių, jungdama Masaccio fazę su Botticelliu.

H. Mendelsohn, Fra F. L. 1909; *K. Nelson,* Fra F. L., A Critical Study, 1938; *M. Pittaluga,* Fra F. L. 1948.

2. Filippino (1457 Prato — 1504 Florencija), (1) sūnus, italų tapytojas. Nuo 1472 Botticellio mokinys. Ankstyvieji darbai dvelkia mokytojui giminingu gracingumu ir linijų melodingumu, bet justi ir didėjąs palinkimas paveikslą perkrauti smulkiomis puošlančiomis detalėmis ir kitais priedais. 1484 pabaigdamas Masaccio freskų ciklą Brancacci koplyčioje S. Maria del Carmine Florencijoje, L. pasisavino šiek tiek šio meistro monumentalumo ir jėgos. 1486 sukūrė garsųjį pav. ‚Marija pasirodo šv. Bernardui', kabantį Florencijos Badia bžn. Daugumas L. darbų yra religinių temų; tokie paveikslai kaip ‚Muzikos Alegorija' (1500) priklauso prie išimčių. Jo freskų ciklai 1489–90 Caraffa koplyčioje S. Maria sopra Minerva Romoje ir 1487–1502 Strozzi koplyčioje S. Maria Novella bžn. Florencijoj pasižymi nepaprastai neramiomis formomis, ornamentų gausumu, stipriais judesiais, plevesuojančiais drabužiais ir susuktomis linijomis. Vėlyvieji Botticellio, Signorellio ir Mantegnos darbai turi panašių bruožų, ir jie visi rišami su bendra europine vad. ‚barokine' vėlyvosios gotikos stiliaus faze ar mada atsimušusia Italijos ankstyvajame renesanse.

J. B. Supino, Les deux L. 1902; *A. Scharf,* F. L. 1933 ir 1950.

3. Lorenzo (1606–1665) italų tapytojas ir poetas. Florencijoje L. buvo tapytojo Salvator Rosa draugas. 1647–49 ėjo dvaro tapytojo pareigas prie Claudia Medici Innsbrucke ir ten parašė 'Il Malmantile racquistato' 1679. Šis veikalas duoda ‚Išvaduotosios Jeruzalės' parodiją ir sykiu Florencijos papročių ir tarmės savotiškumų mozaiką. L. tapyba susidaro iš portretų ir religinių kompozicijų (Jokūbas prie šulinio, Lotas ir sūnus, Samarietė) ir pasižymi spalvinga palete, stipriais tamsos ir šviesos kontrastais ir burleskiška charakteristika. *P.Rkl.*

Lippmaa (Lipman) Theodor (1892 Rygoje — 1943) estų botanikas. Studijavo Tartų univ., kur 1926 gavo daktaro laipsnį. Nuo 1930 Tartų univ. botanikos prof., botanikos muziejaus ir botanikos sodo dir. Mokslinių tyrimų tikslu lankėsi Altajaus

kalnuose, Laplandijoje, Š. Afrikoje, tyrė prancūzų Alpių augmeniją. 1933 su K. Eichvaldu buvo pradėjęs spausdinti seriją veikalų apie Estijos florą. Palaikė santykius su Lietuvos botanikais.

Lippmann 1. Gabriel (1845–1921) Liuksemburge gimęs prancūzų fizikas, nuo 1878 Sorbonos prof. Jis nuo 1891 išplėtojo būdą daryti spalvotoms fotografijoms remiantis interferencijos metodu ir už tai 1908 gavo Nobelio fizikos premiją.

2. Walter (g. 1889) amerikiečių laikraštininkas. 1910 baigė Harvardo univ. 1917 trumpą laiką buvo JAV karo departamento sekretoriaus asistentu; kaip JAV delegatas dirbo Paryžiaus taikos konferencijoje ir prisidėjo formuluojant Wilsono 14 punktų. Parašė per 20 knygų, jų tarpe garsius veikalus, kaip Public Opinion 1922, The Good Society 1937, The Public Philosophy 1955. Daugiausia rašė viešosios opinijos, politinės teorijos ir užsienio politikos temomis. Jaunystėje pažangių, vėliau konservatyvių pažiūrų atstovas, nuo 1931 dirbąs konservatyviam New York Herald Tribune laikraščiui. *V.Vrd.*

Lipps Theodor (1851–1914) vokiečių filosofas, nuo 1884 Bonnos, nuo 1890 Breslau, nuo 1894 Müncheno univ. prof. Filosofiją grindė psichologija; estetikoj iškėlė vad. įsijautimo (Einfühlung) vaidmenį. Veikalai: Grundzüge der Logik 1893, Die ethischen Grundfragen 1899, Vom Füllen, Wollen und Denken 1902, Leitfaden der Psychologie 1903, Ästhetik, 2 tt., 1903–06. Daugumos veikalų išėjo keli leidimai.

Lippspringe, Bad L., Vestfalijos kurortas prie upės Lippe versmių; 8358 gyv. (1954). L. yra 4 mineralinio vandens šaltiniai; plaučių ligų sanatorijos, alerginių susirgimų tyrimo institutas.

Lippstadt v. Vokietijos mst. Vestfalijoj, prie Lippe upės; 34.500 gyv. (1954). Didelė XIII a. bžn.; metalo, tekstilės pramonė, alaus ir spirito varyklos. Įkurtas 1175, L. 1196 gavo miesto teises, vėliau Hanzos sąjungos narys.

Lipsanoteka (gr. leipsana ‚relikvijos') 1. relikvijorius. Ne lotynų k. žodis l. relikvijoriui vadinti vartojamas retai. Meno istorijoje labai žymi yra antros IV a. pusės Brescios l. (Museo cristiano), kurios sienelėse iš dramblio kaulo išdrožinėtos evangelijų scenos, svarbios ikonografiniu požiūriu. 2. Relikvijų rinkinys.

R. Delbrück, Probleme der Lipsanothek in Brescia (Theophanea 7) 1952.

Lipsius 1. Justus (Joest Lips; 1547–1606) flamų humanistas. 1572 Jenos, 1574 Kölno, 1576 Liuveno, 1577–92 Leideno, nuo 1592 vėl Liuveno univ. prof. Perėjęs liuteranizmą ir kalvinizmą, paskui vėl grįžo į katalikybę. Laikomas savo meto vienu iš pačių didžiausių klasikinės literatūros žinovų. Jai L. daug patarnavo romėnų klasikų, ypačiai Tacito ir Senekos, leidimu.

V. A. Nordmann, J. L. 1932.

2. Marie (1837–1927) vokiečių muzikos biografė, rašiusi La Mara slapyvardžiu. Artimai pažinojusi visą eilę XIX a. antrosios pusės žymiųjų kompozitorių, ji paruošė daug biografinių veikalų, duodančių nemaža medžiagos to laikotarpio muzikai pažinti. Iš jos gausių darbų minėtina: Musikalische Studienköpfe, 5 tt., 1868–82, Musikalische Gedankenpolyphonie 1873, Klassisches und Romantisches aus der Tonwelt 1892 ir kt.; suredagavo Musikerbriefe aus fünf Jahrhunderten, 2 tt., 1886, ir kelis tomus Liszto laiškų; išsp. autobiografiją Durch Musik und Leben im Dienste des Ideals, 2 tt., 1917.

Lipskas mstl. Augustavo aps., ant Bebro upės, prie Gardino–Augustavo vieškelio, apie 30 km į š.v. nuo Gardino, apie 2000 gyv. L. iš trijų pusių supa Bebro upės slėnio pelkės. L. valdė Chreptovičių, Kiškų ir Biržų Radvilų giminės. Steponas Batoras, norėdamas pakelti pramonę ir prekybą mažai apgyventų Bebro girių srityse, buvo sumanęs įsteigti miško prekybai uostą ant Bebro upės. Tam tikslui jis parinko L. ir 1580 suteikė miestui Magdeburgo teises ir herbą — laivelį su burėmis. Jis pavedė pastatyti L. rotušę, krautuves, sandėlius, pirklių užeigos namus, alaus gamyklas. 1582 įkūrė kat. parapiją ir pastatė medinę bažnyčią. Tačiau Stp. Batoro lūkesčiai neįvyko — L. liko bereikšmiu miesteliu. 1876 vietoje senosios unitų bžn. L. buvo pastatyta cerkvė. Kovose po I pas. karo Lietuvos kariuomenė L. buvo užėmusi 1920 IX 2. Okupuotas Lenkijos, po II pas. karo Sov. Rusijos priskirtas Lenkijai.

Lipski 1. Jan (1589–1641) Gniezno arkivyskupas. Studijavo Kališe ir Italijoje. Grįžęs iš užsienio, dirbo karaliaus Zigmanto Vazos raštinėje, paskui buvo referendorius ir karalienės Konstancijos sekr. 1635 paskirtas Chelmo vysk. Po arkiv. J. Wężyko iškilo Gniezno arkivyskupu ir Lenkijos primu. 1641 sušaukė Gniezno bžn. provincijos sinodą. Jis buvo vienas teisėjų

Vilniaus disidentų ginčo su katalikais. Jis paveikęs karalių katalikų naudai, ir už tai, esą, Kristupas Radvila keršydamas papirkęs arkivyskupo asmeninį gydytoją, kuris vieton vaistų įdavęs nuodų.

2. Mateusz (apie 1767 Lietuvoje — 1841) Minsko vyskupas. Jaunystėje buvo įstojęs į bazilijonų ordiną, susipažinęs su St. Sesčencevičiumi (žr.), perėjo į lotynų apeigas ir liko artimas St. Sesčencevičiaus bendradarbis. 1811 pakeltas kan., 1816 prel., kurį laiką ėjo asesoriaus pareigas Romos katalikų kolegijoj Petrapily. 1824 Vilniuje pakonsekruotas tituliniu Aureopolitano vysk., 1831 prekonizuotas Minsko vysk. Jo vyskupavimas buvo ypatingai sunkus, nes kaip tik tuo laiku Minsko vyskupija buvo netekusi apie 40 vienuolynų ir per 200 kunigų.

J. Korytkowski, Arcybiskupi Gnieznieńscy III 1883; Sacrum Poloniae Millennium I 1954.

3. Tadeusz (1725–96) lenkų generolas ir politikas, seimo narys, 1775 vad. Nuolatinės tarybos narys. Garsus patriotinis kalbėtojas, saksų šalininkas ir rusų priešas, 1792 raginęs karalių Stanislovą Augustą kariauti su Rusija. Parašė kelias studijas kariuomenės organizavimo klausimais.

4. Wincenty (apie 1796 Gudijoj — 1875 Odesoj) vyskupas. 1820–24 mokėsi Vilniaus vyr. seminarijoj, kunigu įšv. 1826, teologijos doktoratą įgijo 1831 ir buvo paskirtas Vilniaus kapitulos kan., paskui prel. scholastiku ir arkidiakonu. Po 1832 Vilniaus dvasinės akad. inspektorius; perkėlus (1842) ją į Petrapilį, kurį laiką buvo ir akademijos rektorius. 1856 X 31 pakonsekruotas Chersonės vysk. pagalbininku, pasiliko gyventi Vilniuje, kol 1865 mirė Chersonės vysk. F. Kahnas.

Podręczna Enc. Kościelna XXIII–XXIV 1911; *J. Kurczewski,* Biskupstwo Wileńskie 1912; *M. Valančius,* Pastabos pačiam sau 1929. *R.Krs.*

Lipšicas 1. (Lifšicas) Jokūbas Halevi (1838 Ukmergėje — 1922 Kaune) žydų ortodoksinis kovotojas prieš vad. haskalą, ‚švietimą'. Įdomiais laikomi jo atsiminimai Zichron Jaakov 1925–27, išleisti jo sūnaus Notelio Halevi L., taip pat spausdinusio tikybinius veikalėlius (svarbiausias Der gaistiger prožektor 1936–39).

2. Jokūbas žr. Lipchitz Jacques.

Lipštas (Lipštavičius) Pranciškus (1841 III 19 Šakynoje, Šiaulių aps. — 1900 ten pat) 1863 sukilimo dalyvis, tremtinys Sibiran. 1861 baigė Šiaulių gimn. ir tais pačiais metais stojo į Petrapilio univ. fizikos matematikos skyrių. Dalyvavo Maskvos liet. studentų kuopelėj ir prisidėjo prie 1863 sukilimo, už kurį gavo 12 metų katorgos. 1891 sugrįžo tėviškėn. J. Koncevičiaus (žr.) ruošiamam vadovėliui 1862 buvo parašęs straipsnį apie mineralogiją, kurio santrumpa, pavadinta Aprašymu žemės turtų, buvo išsp. 1883 Aušroje (P. L-no slapyvardžiu).

Liputis vardas paukščių šeimos (Certhiidae), turinčios apie 45 rūšis bei porūšius ir gyvenančios visame pasauly, išskyrus N. Zelandiją, Madagaskarą, P. Ameriką. Būdingas požymis—ilgokas, labai plonas, lenktas snapas, šoninės šnervės be šerelių. Sparnai vidutinio ilgio, uodega, sudėta iš 12 plunksnų, yra lygiai nupiauta arba turi smailą galą. Pirštai labai ilgi, ypač trečiasis pirštas, ir visi ginkluoti laibais, bet labai riestais nagais, pritaikytais laipioti net statmenais paviršiais. L. galva žemyn. Kai kurios rūšys gyvena ir laipioja medžiais kaip geniai, tik niekada plikuose kalnuose, kur nėra miškų. Minta įvairių stadijų vabzdžiais. Lietuvoj sutinkamas miškinis l. (Certhia familiaris L.), kurio gyvenamoji sritis yra veik visas šiaurinis žemės pusrutulis. Tai mažas paukštelis (ilgis apie 132 mm, sparnų tarpugalis apie 193 mm, svoris apie 8,5 g), tylus, ramus, bet gana judrus. Spalvos labai kuklios: nugara ir galva rusvai pilkos spalvos su išilginiais balsvais ruoželiais, antuodegis ryškiai rudas, apačia baltos spalvos. Būdinga uodega, sudaryta iš 6 porų plunksnų, smailais ir standžiais galais. Laipiodami medžiais, l. savo uodega atsiremia į medį. Priešakiniai pirštai stipriais riestais nagais, pritaikytais prisikabinti prie medžio; ilgas, mažai lenktas užpakalinis pirštas tarnauja atsiremti į medį, nes l. lipa tik aukštyn, ne žemyn. Snapas gana ilgas (nuo šnervių matuojant 11–12 mm), plonas, lenktas. Juo l. sugeba iš plyšių bei skylių išimti vikšrus, lėliukes, vabzdžių kiaušinėlius. Medžių kenkėjų naikinimu l. yra naudingas paukštis. Lietuvoje jis yra neretas. Peri uoksuose ar suskilusių medžių plyšiuose, po atskilusia žieve, kartais sukrautų rąstų krūvoje, net seno trobesio plyšyje. Kiaušinių deda 5–7, du kartus per metus (balandžio mėn. pusėje ir birželio-lie-

Liputis miškinis

pos mėn.). Peri patelė, 15 dienų. Jaunikliai lizde užtrunka 16 dienų. Lesina abu tėvai. Lietuvoje l. galima aptikti visus metus. Jauni paukščiukai nelaisvėje lengvai apsipranta su žmogumi. Sodinis l. (Certhia brachydactyla Brehm) apskritai yra panašus į miškinį l., tik ilgesnio snapo (11,5—15 mm), trumpesniu užpakalinio piršto nagu, tamsesnio viršaus, kūno apačioje nešvariai balzganos spalvos. Lietuvoje jis buvo pastebėtas tik Gardino apylinkėje.

T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai III.

Liquet (lot.), aišku. Non liquet neaišku, neišsprendžiama.

Liquidambar styraciflua Hamamelidaceae šeimos medis (ag. sweetgum), apie 40 m aukščio, išplitęs JAV pietų rytuose

Liquidambar styraciflua

(paokeaninėse lygumose, Mississippi žemupyje, Ohio slėniuose ir kt., siekiant pusės Floridos). Šis kietmedis turi pramoninės reikšmės. Jo pađarinė medžiaga plačiai vartojama; tik ąžuolas jį tepralenkia. Gražus dekoracijai. L. orientalis, augąs M. Azijoje, duoda vertingo balzamo muilo, kvepalų gamybai ir farmaceutiniams reikalams.

Lira (it. iš lot. libra ‚svaras', ds. lire) 1. Venecijos atsiskaitymo pinigas viduramžiais; 2. Italijos (nuo 1859) piniginis vienetas, lygus 100 centesimų, ir sidabro, nikelio, aliuminio ir nerūdijančio plieno monetos; 3. Vatikano piniginis vienetas ir nikelio aliuminio ir nerūdijančio plieno monetos; 4. Sirijos piniginis vienetas, lygus 100 piastrų, ir sidabrinė moneta; 5. Turkijos piniginis vienetas, anksčiau iš 100 piastrų (vadintas ir svaru), bet nuo 1923 1 l. lygi 100 kurus; 6. San Marino piniginis vienetas ir sidabrinė moneta.

Lyra (gr. lyra) 1. sen. graikų septyniastygis muzikos instrumentas, pagal sakmę Hermio (žr.) išrastas ir Apolonui (žr.) dovanotas. Prie karvės

Lyra

oda aptempto vėžlio kiauto garsadėžės pritvirtinti du lenkti ragai, tarp jų medžio skersinis, prie kurio pritvirtvirtintos stygos. Homero veikaluose l. dar neminima. Nuo Pindaro šis instrumentas dažnėja. Ypač eoliečiai ir M. Azijos graikai mėgo dainuoti ir akompanuoti. Dėl iškilmingo žemumo ir skardumo l. buvo laikoma vyriškiausiu iš visų styginių instrumentų. Ji buvo įprastas graikų mokytų žmonių naminis muzikos instrumentas, kuriuo akompanuodavo solo ir choro dainoms. Skambinti l. mokydavo jaunimą mokyklose. Nuo l. pavadinta ir poezijos rūšis lyrika (žr.), nes lyrinius eilėraščius seniau deklamuodavo l. akompanuojant. Senoji graikų l. tebevartojama Afrikos šiaurėje ir šiaurės rytuose. *A.Rkš.*

2. Mažas, bet ryškus šiaurės dangaus pusrutulio žvaigždynas tarp Herkulo, Gulbės ir Gyvatės žvaigždynų. Keturios L. žvaigždės sudaro mažą lygiagretainį, kurio šiaurės viršūnė su dar dviem žvaigždėmis sudaro lygiašonį trikampį. Viena šio trikampio žvaigždė yra Vega, arba Alfa Lyrae, melsvos spalvos, nulinio ryškumo, šviesiausia šiaurės dangaus pusrutulio žvaigždė, ketvirta pagal ryškumą visų žvaigždžių tarpe. Kita šio trikampio žvaigždė, nepriklausanti lygiagretainiui, yra Epsilon Lyrae, susidedanti iš dviejų penkto ryškumo žvaigždžių, tarp kurių atstumas yra 208 lanko sekundės. Pro teleskopą galimą matyti, kad abi E.L. sudarančios žvaigždės pačios yra dvilypės, kurių komponentės yra atitinkamai trijų ir dviejų lanko sekundžių atstume nuo kita kitos.

Beta Lyrae, esanti vienoje iš lygiagretainio viršūnių, yra aptemdomoji dvilypė žvaigždė, kurios periodas yra bemaž 13 dienų. Netoli šios žvaigždės yra pats ryškiausias žiedinis ūkas. *Č.M.*

3. Menura superba, Menuridae šeimos Australijoj gyvenąs paukštis, kurio kelios skirtys drauge su ‚šepečio' paukščiu sudaro atskirą Menurae pobūrį. L. yra ligi 45 cm ilgio, bet jo uodega beveik dvigubai ilgesnė. Patinas poravimosi metu mėgsta pakelti uodegą, kurios dvi išorinės storos plunksnos taip išlankstytos, kad primena lyrą, o vidujinės — stygas. Plunksnų spalva ruda. Jie gyvena krūmais apaugusiose vietose, bet nevengia ir miškų. Lizdus krauna ant žemės ir juos apdengia stogeliu, palikdami šone angelę. Patelė padeda tik vieną kiaušinį kiekvieno perėjimo sezonu. *A.B.*

Lyra (Menura novae-hollandiae)

Lyras (ag. Lear, senesniuose šaltiniuose Leir) legendinis anglų karalius, esą, per Lokriną ir Brutą kilęs iš Trojos Enėjo. L. ir jo trijų dukterų istorija greičiausiai yra iš ankstyvosios keltų mitologijos. L. siužetą ypač išpopuliarino Šekspyro tragedija King Lear.

Lyrika (iš gr. lyra, lyrikos ir lot. lyra, lyricus) monologinis savojo aš (jausmų, emocijų, nuotaikų ir vidinio pasaulio konfliktų bei problemų) išsakymas poetine forma; lyrinė poezija; poezija siauresne prasme, išjungiančia epinę (objektyvinę, pasakojamąją) poeziją; vienas iš trijų pagrindinių grožinės literatūros žanrų. L. būdingas trumpas eiliuotas kūrinys (eilėraštis), įvairuojąs savo formomis, paremtomis skirtingomis ritmo, metro, strofikos, tematikos ir pagaliau paskirties normomis (sonetas, rondeau, trioletas, sestina, madrigalas; odė, himnas). Tačiau l. pasitaiko ir ilgesnių kūrinių (lyrinės poemos), o taip pat ir neeiliuotų dalykų (eilėraščiai proza). Kartais l. aš perkeliamas į kieno nors kito lūpas (Rollengedicht, pvz. Maironio Mergaitė, Hofmannsthalio Der Schiffskoch, ein Gefangener, singt).

Pirmieji istoriškai identifikuoti l. pavyzdžiai buvo religinio pobūdžio himnai, mirusiųjų raudos, ritualinės giesmės arba šokio akompanimentai (Egipte, Babilonijoje etc.). Šiandieninė Vakarų l. išsivystė iš graikiškosios, kuri net savo žydėjimo periode tam tikra prasme tebeišlaikė pritaikomąjį charakterį. Graikų l. kūrinys buvo skirtas dainuoti, muzikos instrumentais (lyra, fleita etc.) pritariant, ir, kiek retesniais atvejais, — šokiui (dorinė l.). Atlikimo būdo požiūriu graikų l. buvo chorinė arba monodinė (vienam asmeniui dainuoti). Tematikos ir paskirties prasme šiandien graikų l. skirstoma į eleginę (heroinę), jambinę (satyrinę) ir melinę (lyrinę) l., kurios žymiausi atstovai buvo kartu ir didžiausi graikų lyrikai (Alkajas, Simonidas, Anakreonas, Alkmanas, Stesichoras, Bakchilidas ir Sapfo). Graikų l. laimėjimus ir formas perėmė Romos poetai (Horacijus, Katulas, Tibulas, Propercijus), išvystydami lotyniškuosius formų bei metrikos ekvivalentus. Pereidama iš Graikijos į Romą l. nustojo savo pritaikomojo charakterio bei melodijos ir tapo maždaug tokia, kokia ji yra šiandien.

Romos dekadanso ir Bizantijos periode lyrinė poezija išgyveno didžiausio savo nuosmūkio laikus ir ėmė atsigauti tiktai į viduramžių pabaigą, naujai besiformuojančių tautinių vienetų kalbose. Pirmas toks l. renesanso reiškinys buvo trubadūrų poezijos iškilimas Provanse (P. Prancūzijoje). Trubadūrų lyrika yra jau grynai Vakarų krikščioniškosios kultūros apraiška. Ją galima būtų laikyti visos Vakarų l. pradžia. Trubadūrų l. susiformavo daugiausia vietinės tradicijos poveikyje, tačiau šiek tiek įtakos turėjo tuo metu Europą pasiekę islamo tautų poezijos atgarsiai, taip pat lotyniškoji viduramžio poezija. Klasiškosios poezijos poveikis buvo palyginti visai nežymus. Trubadūrų l., kurios pagrindinės temos buvo meilė, kurtuazija ir religiniai išgyvenimai, davė pirmuosius Vakarų l. būdingus lyrinės temos vystymo pavyzdžius, ištobulino eiliavimą, nustatė pirmuosius poezijos kanonus ir sukūrė didelį skaičių visiškai naujų (dažnai labai komplikuotų) lyrinės poezijos formų (kancona, tensona, sestina, baladė, pastoralė etc.). Žymiausi Provanso trubadūrų l. atstovai buvo Peire Vidal, Arnaut Daniel, Bertran de Born, Jauffre Rudel etc. Iš Provanso trubadūrų l. tradicijos persimetė į Šiaurės Prancūziją (trouvères), Italiją (Sicilijos mokykla, Dolce stil nuovo), Vokietiją (Minnesang). Viduram-

žio l. savo kulminaciją pasiekė Dantės (Vita nuova) ir François Villono poezijoje. Tiek Dantės, tiek Villono l. savo prasme yra ne tik viduramžių pasaulėjautos summa poetica, bet ir pirmas žmogiškojo protesto žodis prieš hierarchinį universalizmą ir visur esantį vanitas. Dantės ir Villono žmogus stovi jau ant atgimimo ribos. Renesanso ir humanizmo epocha, kultūrinį vyksmą pasukusi pluralizmo kryptimi ir išvadavusi žmogų iš universalinio principo priklausomybės, atvėrė naujas lyrinio išsisakymo galimybes poezijoje.

Tačiau renesanso poetai tas naujas galimybes silpnai teišnaudojo. Kaip ir kitose kultūrinės kūrybos srityse, taip ir poezijoje įsigalėjo tam tikras pragmatizmas ir utilitarizmas. Humanistai savo antikinių studijų rezultatus bei patirtį stengėsi perkelti ir poezijon, paversdami ją sausais traktatais arba vergiškais antikinių pavyzdžių pamėgdžiojimais. Renesanso l., išaugusi Provanso ir humanistų atkastos antikinės poezijos įtakoje, nors imantri ir komplikuota, šių dienų akimis žiūrint, dažnai atrodo negili, frivoliška, mažai teatskleidžianti žmogų. Joje daugiau atsispindi emancipuoto žmogaus išorinė laikysena, negu jo gelmė; jo blaškymasis, kontradikcijos ir apsišvietusio barbaro situacija. Žymiausiu renesanso epochos lyriku paprastai laikomas Francesco Petrarca, savo sonetais ir kanconomis turėjęs milžiniškos įtakos visai laikmečio poezijai. Petrarkos l. būdinga komplikuota prozodija, emocinė kazuistika, intelektualizuotas temos vystymas ir dikcijos bei kalbos manierizmas. Jo l. poveikyje išsivystė ištisa petrarkizmo srovė, ilgainiui apėmusi visą Vakarų Europą. Petrarkizmo poveikyje susiformavo prancūzų École Lyonnaise ir Pléiade sąjūdžiai, anglų metafizinė poezijos mokykla etc. Tačiau giliausią lyrinį renesanso žmogaus vaizdą davė William Shakespeare savo tragedijų lyriniuose monologuose (pvz. To be, or not to be), kurie yra aukščiausia renesanso lyrikos viršūnė apskritai.

XVII arba klasicizmo amžiuje l. pasuko įmantraus manierizmo kryptimi, virsdama tam tikrų smulkiai išdirbtų taisyklių ir saloninės galanterijos sistema. Šio lyrinio manierizmo pagrindiniai šaltiniai buvo itališkasis marinizmas, ispaniškasis gongorizmas ir vis dar tebegaliojanti Petrarkos įtaka. Kanonas ir retorika pamažu užėmėsi kūrybinio principo vietą ir, l. praktiškai beveik nustojo egzistuoti, tapdama ištikimu societé précieuse atspindžiu. Lotynų kraštų poezija XVII a. nedavė nė vieno tikrai reikšmingo lyriko. Toji lyrinės poezijos sausra tęsėsi maždaug iki Prancūzų revoliucijos, t.y. beveik visą XVIII a. Išimtį šių dviejų amžių bėgyje sudarė tik anglai, kur lyrinės poezijos tradicija išlaikė nepertraukiamą gyvastingumą (metafizinė poezijos mokykla su John Donne; Dryden, Pope, Burns).

Naujas lyrinis atgimimas prasidėjo tik paskutiniame XVIII a. ketvirtyje. Jis reiškėsi pirmiausia l. humanizavimu. Įmantrumą pakeitė tyras klasicizmas; retorikos vietoje iškilo mąstymas ir emocija; lyrika tapo, Dilthey terminu išsireiškiant, weltdeutend. Pirmieji šio atgimimo reiškiniai buvo Goethe, Schilleris, Hölderlinas ir anglų Ežero poetai. Tuojau po to sekė galinga lyrinio romantizmo banga (Byronas, Shelley, Keats; Leopardi; Novalis, Eichendorffas; Puškinas, Lermontovas; Mickevičius, Slovackis). Romantizmo periodo l. evoliucijoje lemiamos reikšmės turėjo idealistinė vokiečių filosofija, Spinozos panteizmas ir Rousseau. Jų tezėmis remdamiesi romantizmo poetai išvystė savąją estetiką, kuri principe beveik nesiskyrė nuo pačios idealizmo filosofijos (poezija kaip realybės tiesa ir atskleidimas). Tiesioginis romantinės l. įpėdinis buvo estetizmas (Gautier, Baudelaire, Parnaso mokykla), kurį netrukus pakeitė simbolizmas, stipriausiai pasireiškęs Prancūzijoje (Verlaine, Mallarmé) ir Rusijoje (Ivanovas, Blokas, Belyj, Sologubas). Šios srovės l. būdingas realybės kaip tam tikro ženklo ir poezijos kaip correspondence supratimas; pvz. Mallarmé l. turi tam tikru požiūriu magiškos formulės prasmę. Posimbolistinis periodas davė keletą tikrai didelio masto lyrikų (Valéry, Saint-John Perse; George, Rilke, Hofmannsthalis; Yeats, Eliotas, Poundas; Pasternakas), kuriems, kaip ir visai naujajai lyrikai, būdingas intelektualizmas, uždarumas, grynos emocijos, kaip formalinio principo, paneigimas ir tematinis išsiplėtimas. Valéry teigimu, nėra tokios temos ar problemos, kurios poezija nepajėgtų imtis. Šiandieninė Vakarų l. (Michaux, R. Char, D. Thomas, G. Benn etc.) tebėra surrealizmo revoliucijos poveiky, ir beveik visos formalinės innovacijos principe remiasi šios srovės estetikos pagrindais (kaip

automatinio rašymo principas, vaizdo ir ryšio logika etc.).

Pirmieji rašytinės l i e t u v i ų l. pavyzdžiai siekia XVI a. pradžią (Rapailionis), tačiau iki pat romantizmo ir tautinio atgimimo laikų ji nesudarė nepertraukiamos srovės ir pasiliko daugiau atsitiktinė. Daugumas XVI, XVII ir XVIII a. l. tekstų ilgą laiką išgulėjo rankraščiuose ir buvo paskelbti tik XIX a. pabaigoje arba dar vėliau, todėl praktiškai neturėjo didesnės reikšmės. Lietuvių l. galutinai susiformavo tik XIX a. antrojoje pusėje ir aukščiausią tobulumo viršūnę pasiekė Maironio kūryboje. Ikimaironinė l. naudojosi šnekamąja liaudies kalba; jos eilėdara buvo silabinė, visiškai netinkanti lietuvių kalbos ritminei struktūrai. Maironis silabinę eilėdarą pakeitė tonine, nustatė pirmąsias poetinės kalbos bei dikcijos normas ir nepaprastai ištobulino eiliavimą, įvesdamas daugelį iki tol niekieno nenaudotų formų bei ritminių innovacijų. Pomaironinė l. ankstyvesnėje savo fazėje (Gustaitis, Gira, Vaitkus) formavosi rusų bei lenkų romantizmo poveikyje; vėlesnėje fazėje (Putinas, Kirša, Sruoga) daugiausia įtakos turėjo rusų simbolistai. Moderniosios poezijos srovės Lietuvą pasiekė tik nepriklausomybės laikotarpio pradžioj. Keturių Vėjų sąjūdžio poetai davė pirmuosius futuristinės, dadaistinės ir surrealistinės l. pavyzdžius (Binkis, Rimydis, Šemerys, Žengė). Keturvėjininkus pakeitė Piūvio, Granito ir Trečio Fronto poetų karta, savo l. atstovavusi estetizmo, neosimbolizmo, ekspresionizmo ir revoliucinio romantizmo tradicijas (Kossu-Aleksandravičius, Miškinis, Radauskas, Brazdžionis, S. Neris, Boruta). Paskutinei mūsų l. kartai (‚žemininkams' ir ‚lankininkams'), išaugusiai (su mažomis išimtimis) Vakarų poezijos ir egzistencinės filosofijos poveikyje, būdinga žmogaus prasmės žemėje problematika.

F. Sieburg, Die Grade der lyrischen Formung 1920; *J. Habbell,* An Introduction to Poetry 1922; *M. Thalmann,* Gestaltungsfragen der Lyrik 1925; *H. Read,* Form in Modern Poetry 1932; *R. Petsch,* Die lyrische Dichtkunst 1939; *W. Kayser,* Das sprachliche Kunstwerk ²1951; *G. Benn,* Probleme d. Lyrik 1951; *J. Ambrazevičius,* Literatūros teorija 1930; *P. Gailiūnas,* Lyrika (Židinys 1940 nr. 1); *P. Naujokaitis,* Lietuvių literatūra 1948; *A. Nyka-Niliūnas,* Nepriklausomos Lietuvos poezija (Aidai 1949 nr. 25); *J. Girnius,* Žmogaus prasmės žemėje poezija, ‚Žemės' antologijos įvadas, 1951.

A.Č.

Liriodendron žr. Tulpmedis.

Lyrurus tetrix žr. Tetervinas.

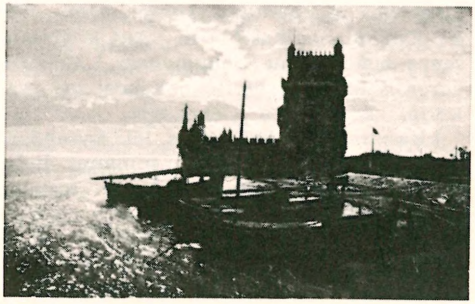

Vasco da Gamos bokštas Lisabonoj

Lisabona (portugališkai Lisbôa) Portugalijos sostinė, Tejo upės š. kranto terasose, 13 km nuo Atlanto vandenyno; per 800.000 gyv. (1957). L. yra ir labai patogus, saugus uostas, su 12 km ilgio krantinėmis. Senamiestis yra aukštai, su Šv. Jurgio pilimi (Castello de São Jorge), XIV–XVIII a. katedra, L. patriarcho rezidencija, bazilika da Estrella (vertinga vidaus ornamentika), karalių rūmais ir kt. senais pastatais. Apačioje esąs naujamiestis po 1755 žemės drebėjimo sunaikinimo atstatytas plačiomis gatvėmis, su erdviomis aikštėmis ir taisyklingai išplanuotas. Miesto atstatymo planuotojui ir vadovui markizui de Pombal pastatytas žymiausios gatvės Avenida da Liberdade gale didingas paminklas. Puošnioje XVI a. Nossa Senhora da Graça bžn. yra stebuklinga laikoma Kristaus statula, o apgriuvusioj senojoj katedroj (1150) yra Šv. Vincento, Lisabonos globėjo, palaikai. Priemiestyje Belem 1499 pastatytas Šv. Jeronimo vienuolynas atžymėti Vasco da Gamos suradimui jūrų kelio į Indiją. Vienuolynas paverstas muziejumi, jame palaidoti Vasco da Gama (išplaukęs iš Lisabonos) ir poetas Luiz Vaz de Camões. Mokslo įstaigos: 1911 įkurtas L. univ., karo ir jūrininkystės akademijos, mokslų akademija, muzikos konservatorija, architektūros, meno, žemės ūkio ir technikos aukštosios mokyklos.

Senaisiais amžiais žinoma kaip Olisipo, jau fenikiečių laikais uostas, romėnų Felicitas Julia, L. buvo 716 užimta maurų, 1147 išlaivinta, nuo 1260 Portugalijos sostinė. 1755 sunaikinta žemės drebėjimo, kuris pražudė per 30.000 žmonių, 1807–08 užimta prancūzų. *A.B.*

Lysa Góra (lenk. ‚plikas kalnas') p. Lenkijos kalnagubris tarp Vyslos ir jos intako Pilicos aukštupių, pusiaukelėje tarp

Krokuvos ir Varšuvos. Aukščiausioji vieta Šv. Kryžiaus kalnas 611 m. Ant jo viršaus senas benediktinų vienuolynas. L.G. susidaręs iš kietos kvarcito uolienos; prie vakarinio krašto yra Kielcų mst.

Lisandras (gr. Lysandros, lot. Lysander) spartiečių laivyno vadas ir sumanus diplomatas. L. tarpininkavo sudarant sąjungą tarp Spartos ir persų, nugalėjo atėniečius 406 pr. Kr. prie Notiono, 405 prie Aigos Potamoi ir tuo nulėmė Peloponeso karo likimą. Po to, užėmęs Pirėjaus uostą (405), blokavo Atėnus ir privertė juos pasiduoti (404). Būdamas kraštutinių spartiečių vadas, padiktavo Atėnams sunkias taikos sąlygas, įvedė 30 tironų valdžią ir visoje Graikijoj sudarė oligarchines valdžias, kurių remiamas tikėjosi tapti Spartos karalium. Tačiau 30 tironų iš Atėnų buvo pašalinti, taip pat neišsilaikė jo pastatytosios valdžios ir kituose Graikijos miestuose. L. buvo ištremtas iš tėvynės. Atšauktas krito ties Haliartu kovodamas su bojotiečiais (395). Jo biografijas parašė Plutarchas ir Nepotas (Cornelius Nepo). *A.Rkš.*

Lisanskis (Lisański) Herakletas (m. 1771) unitų vyskupas. Bazilijonų ordino vienuolis, mokėsi ir kunigu įšv. Romoje, ten įgijo teol. dr. laipsnį; žymus pamokslininkas, 7 metus buvo bazilijonų ordino generolo patarėju, 1743 Polocko vienuolyno viršininkas, paskui Lietuvos bazilijonų provinciolas ir pagaliau ordino generolas. Gyveno Vilniuje. 1762 prekonizuotas ir 1763 konsekruotas Smolensko arkivyskupu.

Lisburn Š. Airijos (anglų valdomos) miestas prie Lagano upės; 14.780 gyv. (1952). Kat. ir anglikonų vyskupų rezidencijos, anglikonų katedra. Žymus lininių audeklų pramonės centras.

Liseckis Mykolas, veiklus 1831 sukilimo dalyvis Lietuvoje. Jo atsiminimus išsp. Pamiętnik Polski 1845.

Lysenko 1. Mykola (1842–1912) ukrainiečių kompozitorius, tautinės ukrainiečių muzikos kūrėjas. 1861–65 studijavo Kijevo univ., 1867–70 Leipcigo konservatorijoje. Dar studentu būdamas, buvo užsimojęs parašyti muziką visai Taras Ševčenko poezijai. Dėl rusų draudimo nuo 1876 bet ką, net gaidas, ukrainietiškai spausdinti, L. savo planą tik iš dalies įvykdė, sukurdamas muziką apie 100 Ševčenkos eilėraščių (Kobzar). Imdamas ukrainietiškus siužetus, kūrė operas, kurių žymiausios Natalka Poltavka, Taras Bulba, Rizdviana Nič (Kalėdų naktis), Čornomorci (Juodosios jūros kazokai) ir kt. Suharmonizavo apie 400 liaudies dainų. Kūrė ir instrumentinės muzikos. Iš viso sukūrė apie 1000 įvairaus žanro veikalų ir turėjo didelės įtakos vėlesnei ukrainiečių muzikos raidai. *Y.S.*

2. Trofim Denisovič (g. 1898 Ukrainoj) Sov. Rusijos agronomas-genetikas. 1925 baigęs Kijevo žemės ūkio institutą, nuo 1928 dirbo Odesos selekcijos ir genetikos institute, pagarsėdamas jarovizacijos (žr.) teorijos ir praktikos patobulinimu bei pritaikymu, ypač kviečiams. I. V. Mičurinui mirus (1935), L. pasireiškė karštu jo teorijų sekėju. L. atmeta Mendelio-Morgano teoriją, pripažįstančią genų, mutacijų ir natūralinės selekcijos buvimą, ir skelbia, kad genų visai nesą, kad organizmai keičiąsi aplinkos skirtingumų dėka ir kad tie pasikeitimai (įgytosios savybės) esančios paveldimos. Šitokia L. kryptis buvo visiškai pakeliui su komunizmo doktrina, kad aplinka yra pats svarbiausias veiksnys, lemiąs pagrindines organizmų savybes. 1937 pasidaręs Odesos selekcijos ir genetikos instituto dir., L. sumaniai propagavo savo pažiūras, pora kartų viešai susikirto su garsiu akademiku Vavilovu (vėliau mirusiu Sibire) ir, kovą laimėjęs, 1940 buvo paskirtas Žemės ūkio mokslų Lenino vardo akademijos pirm. ir augalininkystės instituto dir. (vietoje atleisto Vavilovo). L. biologijos mokslus Sov. Rusijoj galutinai pajungė komunistų partijos politikai, kai 1948 išgavo partinę aprobatą savo įgytų savybių paveldėjimo teorijai ir Mendelio-Morgano paveldėjimo teorijos, kaip ‚užsieninės buržuazinės biologijos', pasmerkimui. Jis Lenino akademijos 1948 posėdžiuose pravedė nutarimą pašalinti iš biologijos ir artimųjų mokslų vadovėlių užsieninių genetikų pažiūras ir visą mokymą rikiuoti pagal L. ir Mičurino liniją. Stalinui mirus L. garsas ėmė blėsti, ir 1956 L. buvo atleistas iš Lenino akademijos pirmininko pareigų. Lietuviškai jo išversta Agrobiologija 1950.

J. Huxley, Heredity East and West 1949. *Br.P.*

Lisiankij Jurij Feodorovič (1773–1837) rusų jūreivis. 1786 baigęs jūrų karo mokyklą, 1788–90 dalyvavo kare su švedais, 1793–97 plaukiojo Anglijos laivais. Grįžęs buvo vienas iš organizatorių pirmosios rusų ekspedicijos aplink pasaulį Nadeždos ir Nevos laivais (taip pat Nevos komendan-

tas). Ekspedicija, vadovaujama J. F. Kruzenšterno, išplaukė 1803 VIII iš Kronštato ir ligi Havajų plaukė artimiausiu keliu aplink P. Ameriką. Iš ten Nadežda nuplaukė į Kamčatką, o Neva į Aliaską, kurią pasiekė 1804 VII. Po metų grįžtant laivai susitiko Kantone ir iš ten drauge pasiekė P. Afriką. Nuo Kantono ligi Portsmouthо Neva atplaukė be sustojimo. Tai buvo ano meto pasaulinis rekordas. Ekspedicija grįžo 1806 VIII. Jo garbei pavadinta: viena jo aptikta Havajų sala, pusiasalis Ochotsko jūros š. pakrašty ir kalnas Sachaline. Parašė Putešestvije vokrug svieta na korable Neva 1803–06, išleista 1947. *A.B.*

Lisica Žibintojas vienas iš D.L.K. Jogailos kambarinių tarnų, dalyvavęs Kęstutį pasmaugiant. Jau lotyniškoj Lietuvos Metraščio nuotrupoj (‚Origo regis Jagyelo et Witholdi') yra minimas, šalia kitų Jogailos patarnautojų Prokšos, Bilgeno, Mostevo, Gedkos ir Kučuko, ‚Lyszycza serws illegitimus wlgariter Žibintha'. Tą pat patvirtina ir Dlugošo kronika. Slaviškame D. L. Kunigaikščių giminės istorijos (‚Rodstvo velik. kniaz. Litovskich') tekste L. yra pavadintas ‚Lisica Ibintija'. Nėra abejonės, kad iš pareigos degti ar žibinti šviesą Jogailos dv. L. buvo vadinamas ‚Žibintiaj'. Taip jis yra minimas platesnės Lietuvos Metraščio redakcijos įvairiuose rankraščiuose (Supraslio, Uvarovo, Akademijos, grafo Krasinskio, Archeologijos komisijos). Olševskio rankraštyje dar randama pastaba ‚Lisicza czo swiecil' (‚L., kuris žibino'). Dar XVI a. aktuose (Vitebsko) yra sutinkamas pilyse pareigūnas ‚Žibintiaj'. Minima ‚zemlia Žebentiajskoje', ‚žebienciaie'. Šitas lietuvių žodis pateko į kronikų ir aktų kalbą. Pats L. savo kilme turėjo būti rytų slavas, kaip ir kt. tarnai. Prie Gedkos yra lot. Liet. Metraščio tekste pažymėta ‚Crewlanyn'. Gal būt, ir L. buvo iš krivičių žemės.

J. Dlugosz, Opera Omnia XII 1876, 410–411; Polnoje Sobranije Russk. Lietopisej XVII 1907, 76, 89, 147, 160, 197, 225, 269, 321, 383, 446, 506 (Bychovco kronika), 581; *M. Stryjkowski,* Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi II 1846, 65; *A. Kučinskas,* Kęstutis 1938; *K. Jablonskis,* Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje I 1941. *Z.I.*

Lisiewski (Liszewska) Anna Dorothea (1721–1782) lenkė tapytoja Berlyne. Tapytoju buvo jos tėvas Jerzy L., apie 1692 atsikėlęs iš Lenkijos. Ji apie 1760 pradėjo reikštis dekoratyvinio pobūdžio mitologijomis ir portretais. Dirbo Stuttgarte hercogui Karoliui Eugenijui, Mannheime kurfiurstui Karoliui Teodorui. Jos portretai, kuriuos padarė Berlyne, jų tarpe keli Fridricho D., turėjo gerą koloritą ir kompoziciją; savo realizmu epochos rėmuose jie reiškė didelę pažangą. Tapytojais buvo L. sesuo Anna Rosina (1716–83) ir brolis Christian Friedrich Reinhold (1725–94).

Lisieux š. Prancūzijos mst. Normandijoj, 45 km į r. nuo Caen; apie 17.000 gyv. (1956). L. yra viena didžiųjų kat. pasaulio

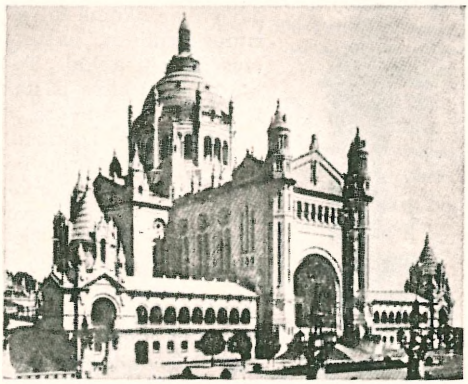

Lisieux bazilika

šventviečių; čia didžiulėj bazilikoj (1929–54) yra šv. Teresės Vaikelio Jėzaus palaikai, ir šalia jos 1838 įkurtas karmeličių vienuolynas. Be to, yra XII–XV a. gotikinė Šv. Petro katedra ir XV a. šv. Jokūbo bžn. Apie 75% miesto buvo sunaikinta 1944 sąjungininkų karinės aviacijos bombardavimų metu.

Lisijas (gr. Lysias) 1. Atėnų oratorius ir advokatas - logografas (apie 445–380 pr. Kr.). L. tėvas turėjo skydų dirbtuvę ir paliko sūnui didelį turtą, kurį atėmė 30 tironų. Grįžus demokratams (403), L. gyveno Atėnuose iš advokatavimo. Jis pats tepasakė vieną kalbą teisme savo byloj prieš Eratosteną, atėmusį iš jo turtą ir nužudžiusį jo brolį. L. neturėjo teisės ginti teisme svetimų bylų, nes buvo ne Atėnų pilietis, bet metoikas. Jis vertėsi logografo amatu: rašė teismo bylų prakalbas pagal užsakymą. Iš senovėje žinomų 233 prakalbų išliko 34. L. prakalbos pasižymi kalbos ir dėstymo paprastumu bei aiškumu ir meistrišku charakterių vaizdavimu. Vėlesniems atikistams L. buvo gryno atikinio stiliaus pavyzdys. Leidiniai: Th. Thalheim

21913; K. Hude 1913; su prancūzų vertimu: L. Gernet ir M. Bizos, 2 tt., 1924–26.

K. Schefold, Die Bildnisse der antiken Dichter, Redner und Denker 1943. *A.Rkš.*

2. Antiocho Epifano (175–164 pr. Kr.) ir Antiocho V Eupatro (164–162 pr. Kr.) Sirijos kariuomenės vadas, kovojęs su sukilėliais izraelitais, vadovaujamais Judo Makabiečio (žr.).

Lisikrato paminklas Atėnuose priklauso prie vad. choreginių paminklų. Už meninius pasirodymus senovės graikai dovanodavo meninkams žalvarinius trikojus, laikančius dubenį aukai. Tokie trikojai buvo pastatomi ant postamento ir pašvenčiami Dionizui. Gatvė netoli Akropolio Atėnuose, kurioje choreginiai trikojai buvo sustatyti, vadinosi Tripodes (trikojų gatvė). Ten dabar tebestovi kiek apgriautas monumentalus cilindrinės formos L. paminklas, pastatytas 334 pr. Kr., turėjęs 10 m aukščio; frizas reljefais vaizduoja Dionizo mitą, o pačioje viršūnėje stovėjo tasai choreginis trikojis, kurį L. gavo už savo lyrinio choro pasirodymus. *P.Rkl.*

Lisikrato paminklas Atėnuose (rekonstrukcija)

Lisimachas (gr. Lysimachos, apie 355–281 pr. Kr.), diadochas (žr.), nuo 306 karalius. 323 po Aleksandro D. mirties gavo Trakiją ir nugalėjo sukilusias tauteles. Laimint sąjungininkams prieš Antigoną ties Ipsu (301), L. vadovavo Trakijos-Makedonijos kariuomenei. 287 drauge su Piru išvijo iš Makedonijos Demetrijų Poliorketą, privertė nusileisti Pirą ir 283 užvaldė imperiją, apimančią Makedoniją, š. Balkanus iki Dunojaus ir M. Aziją iki Tauro. Kai dėl savo garbėtroškos žmonos Arsinojos intrigų nužudė šaunų ir mylimą sosto įpėdinį, nuo jo atkrito ištikimiausieji šalininkai. L. krito kovodamas su pretendentu Seleuku ties Kurupedion.

H. Berve, Das Alexanderreich II, Prosopographie, 1926; *H. Bengston,* Griechische Geschichte 1950. *A.Rkš.*

Lysimachia žr. Šilingė.

Lisinas (gr.), arba $\alpha - \varepsilon$ – diaminokaproninė rūgštis, $NH_2(CH_2)_4CH(NH_2)COOH$, viena iš būtiniausių amino rūgščių (žr.). Baltymai, kuriuose trūksta l., turi būti papildomi sintetiniu l., arba pridedant tokių baltymų, kur l. yra daug.

2. Medicinoje kraujo serumo medžiaga (vad. antikūnas), naikinanti kūnui svetimas ląsteles, pvz. hemolisinas (žr. Hemolizė).

Lisinski Vatroslav (1819–54) kroatų tautinės muzikos pionierius, parašęs pirmąją kroatų operą Ljubav i zloba 1846.

Lisipas (gr. Lysippos) iš Sikiono, graikų skulptorius, gyvenęs IV a. pr. Kr. ir dirbęs Aleksandro D. tarnyboje. Jo stilius stovi tarp klasikos ir helenizmo. Vieton senojo daugiau reljefinio figūrų traktavimo L. davė didesnį erdviškumą ir minkštų harmoningų judesių. Pagal tradiciją, L. garsėjo suradęs naują kanoną (žr.). L. figūros lieknesnės ir mažesnėmis galvomis, kaip Polikleto. L. priskaityta iki 1500 statulų, išlietų žalvaryje, bet nei vienas tikras orginalas nėra išlikęs. Apoxyomenos (atleto, nusikrapštančio nuo odos purvą) statula Vatikane tėra vienintelė tikra L. kopija. Priskiriami Hermeso žalvarinė statula bei Farnezų Heraklio kopija Neapolyje ir keli Aleksandro D. portretai.

Lisipo statula Apoxyomenos

F. P. Johnson, L. 1928. *P.Rkl.*

Lysius Johann Heinrich (1670-1731) Flensburge gimęs vokiečių teologas, Kollegium Friedricanum dir., Karaliaučiaus univ. teologijos prof., pietizmo skelbėjas M. Lietuvoje. Prūsijos karalius 1718 VI 2 jam pavedė ištirti M. Lietuvoj mokyklų steigimo ir kunigų paruošimo reikalą. Apkeliavęs visą M. Lietuvą, 1719 III 23 L. įteikė karaliui išsamų pranešimą apie mokyklų, kunigų bei tikybos padėtį krašte. Pagal L. pasiūlytą planą 1718 XII 2 karalius išleido generalinį ediktą apie mokyklų steigimą ir privalomą jų lankymą. Bet L. planas susilaukė stipraus konsistorijos ir ypatingai M. Lietuvos kunigų pasipriešinimo: jam buvo prikišama, kad iš karto per daug norima įsteigti mokyklų ir kad priverstinu vokiškų mokyklų lankymu siekiama suvokietinti lietuvių jaunimą. L. planas liko

nevykdytas. M. Lietuvai kunigų ir mokytojų paruošti L. pastangomis buvo įsteigta seminarija prie Karaliaučiaus univ. 1718 IX 9 karaliaus įsakymu kunigui dr. J. J. Kvandtui buvo pavesta parinkti 17–20 lietuviškai mokančių ir norinčių teologijos mokslą eiti studentų, kurie turėjo būti išlaikomi univ. alumnate ir, mokslą baigus, egzaminuoti bei paskirti precentoriais ar kunigais. Ši seminarija turėjo 30 studentų, iš kurių išėjo 6 kunigai ir 9 bažnyčios mokytojai. Tuo metu M. Lietuvos lietuviams neturint tinkamos tikybos knygos savo kalba, kunigai didžiai pageidavo vienodai versto Liuterio katekizmo. 1718 IX 9 įsakymu karalius pavedė L. tokį katekizmą parūpinti. L. sudarė planą paruošti mažąjį katekizmą mokykloms ir didįjį katekizmą mokytojams ir kunigams vadovautis. Jo planą tikrino teol. fak. ir vyskupai, kurie parinko tinkamus bei lietuvių kalbą mokančius kunigus katekizmui versti. Visu pasišventimu L. rūpinosi tinkamu katekizmo paruošimu ir tuo tikslu Tilžėje sukvietė pasitarti vyskupus ir iš Tilžės, Labguvos, Klaipėdos ir Ragainės apygardų po 2, o iš Įsruties — 6 lietuvių k. mokančius kunigus. Iš tuomet M. Lietuvoje buvusių 62 kunigų 58 pritarė paruoštam katekizmo vertimui, kuris buvo pavadintas ‚Mažas Katgismas D. Mertino Lutheraus ant Maloningiausojo Prusu Karalaus Isakymo wissu Wyskupu ir Klebbonu Lietuwoj, Sutarimu isz naujo Tilzeje Mete 1719 perweizdetas, ir wissims wartotinai Karalauczuje-iszspaustas'. Šalia lietuviško teksto buvo ir vokiškas tekstas. Dėl stiprios opozicijos karalius 1721 L. atleido iš pareigų, o 1722 katekizmą su nežymiais pakeitimais išspausdino didžiausias L. priešas, Žilių kunigas Engelis. Katekizmo išleista 4000 egz. L. paruošto vertimo katekizmas buvo vartojamas iki pastarųjų laikų ir žymiai prisidėjo (ypač pietizmo metu) sustiprinti evangelikų tikėjimą M. Lietuvoje.

J. Bertuleit, Die Reformation unter den preussischen Litauern 1933–34. *K.Gdt.*

Liske Ksawery (1838–1891) lenkų istorikas, 1863 sukilimo dalyvis, nuo 1871 Lvovo univ. prof., ilgametis Lenkų istorikų d-jos pirmininkas, žurnalo Kwartalnik historyczny steigėjas ir red. Išsp. Studja z dziejów XVI w. 1867, Przyczynek do historji wojny moskiewskiej lat 1633–34, 1868, Zur polnischen Politik Katharinas II im Jahre 1791 (Historische Zeitschrift XXX t.), Cudzoziemcy w Polsce 1876. Išleido Akta grodzkie i ziemskie, 13 tt., 1872–89.

Lismanini Francesco (1504?–1566) teologas kalvinistas, socinianas. Gimė Korkiros saloje, kuri priklausė Venecijos respublikai, iš graikų unitų tėvų. Morkus a Turre, lenkų pranciškonų konventualų gen. komisaras, L. einantį 13 metus atsikvietė į Lenkiją. Pranciškaus vardą jis gavo stodamas į vienuolyną. 1520–30 mokėsi Krokuvos pranciškonų konventualų mokykloje ir Paduvos univ., kur susipažino su humanizmu. 1533 tapo kustodu Krokuvos konventualų kustodijos, 1536 muzikos mokytoju, 1538 Lenkijos – Čekijos – Lietuvos konventualų provinciolas; kelis kartus perrinktas šiose pareigose, jas ėjo, kol metęs abitą tapo protestantu. 1542 L. pradėjo garsėti kaip teologas. 1543 jis dalyvavo generalinėj konventualų kapituloj Ankonoje, vėliau Asyžiaus (1549) ir Genujos (1553) kapitulose. 1544 Pranciškų iš Sączos paskyrė vikaru Lietuvos konventualų vikarijos. L. buvo karalienės Bonos nuodėmklausys, pamokslininkas ir sekretorius; Krokuvos univ. 10 metų dėstė Šv. Raštą; 1545 mirus Morkui a Turre, tapo gen. konventualų provincijos komisaru. Žmogus jis buvo silpnavalis, vienuolis — nepavyzdingas. Skaistybės nepaisė, neturto visai nesilaikė, nes gyveno kaip bajoras ir turėjo asmeninių turtų. Savo asmeniniams reikalams vienuolynus apkrovė dideliais mokesčiais, dėl to susilaukė Vilniaus konventualų pasipriešinimo, o Lietuvos seimas 1552 atėmė jam jurisdikciją Lietuvos vienuolynuose. Dar jaunystėje L. skaitė Liuterio laiškus, 1545 pradėjo aiškiai linkti į protestantizmą ir savo įtaka į protestantizmą patraukė daugelį konventualų, tarp jų Pranciškų Lietuvį ir Stanislovą Rapailionį. 1550 išrinkus popiežium Julijų III, karalienė Bona pasiuntė L. jo pasveikinti. Tada vysk. Maciejowskis parašė popiežiui laišką, kad jis neleistų L. grįžti į Lenkiją, bet laiškas pavėlavo, ir L. sugrįžo. L. pataikavo Bonai ir Žygimantui Augustui, dėl to šie jam pažadėjo progai pasitaikius vyskupiją. 1553 Žygimantas Augustas jį pasiuntė į Italiją ir Prancūziją supirkinėti knygų. Tada, lankydamasis Šveicarijoje pas Kalviną, susipažino su moterimi, vardu Klaudija, galutinai metė katalikybę ir 1554 Klaudiją vedė. 1556 kaip protestantų dvasininkas L. grįžo į Lenkiją, sušaukė pirmąjį sinodą ir stengėsi patį karalių pa-

traukti į protestantizmą. Kai karalius jo nepaklausė ir susidarė jam nepalankios sąlygos gyventi Lenkijoje, jis nuvyko Karaliaučiun ir Albrechto globojamas rašė savo protestantiškus raštus: Litterae ad generosum dom. Karninsium, Brevis, expositio doctrinae de SS. Trinitate, Epistola ad conventum Pinczioviensem, Cento testimoniorum Ambrosii, Hieronimi, Augustini, Chrysostomi, conciliandarum partium discrepantium causa. Taip pat jis rašė komentarus ir Radvilų Biblijai. L. senatvė buvo tamsi. Jis skurdo neturte, jautė vidinį nepasitenkinimą, žmona pasirodė neištikima, gyvenimo gale tapo epileptiku ir 1566 Karaliaučiuje mirė.

X. Kamil Kantak, Franciszkanie Polscy II, 1938; Podręczna Encyklopedya Kościelna XXII. *V.Gdž.*

Lisola Franz Paul, Freiherr von (1613–74), austrų diplomatas, stengęsis atsverti vis didėjančią Prancūzijos įtaką, ypač šiaurės rytų ir vidurio Europoje. Savo pamflete Le bouclier d'état et de justice prieš Liudviko XIV hegemonijos užmačias vienas pirmųjų ėmė kelti Europos pusiausvyros idėją, kuri prigijo visoje tolimesnėje Europos diplomatijoje. 1673 austrų-ispanų-olandų koalicija prieš Liudviką XIV buvo daugiausia jo pastangų vaisius. 1655–65, būdamas ambasadorium Varšuvoje, L. visomis priemonėmis trukdė Prancūzijos įtakos išsiplėtimui Respublikoje. Nors mažiau, negu jo konkurentas Prancūzijos ambasadorius A. de Lumbres, L. turėjo šalininkų ir Lietuvoje. Iš pradžių toks buvo vicekancleris Naruševičius, vėliau Vilniaus vaivada ir d. etmonas Sapiega. 1661 L. intervenavo Maskvoje siekdamas išlaisvinti iš nelaisvės Lietuvos lauko etmoną V. Gosievskį. Be to, jo pusę palaikė smulkioji bajorija, kuri Prancūzijos įtakoje bandė įžvelgti absoliutizmo pavojų. Daugiausia L. pastangomis buvo sutrukdytas Prancūzijos remiamas planas išrinkti sosto įpėdinį prie gyvos karaliaus galvos.

Pribram, Fr. P. Freiherr von L. 1894; *Walewski,* Historya wyzwolenia Polski za panowania Jana Kazimierza, 2 tt., 1868–70. *V.Trp.*

Lisovskij Nikolai Michailovič (1854-1920) rusų bibliografas, 1881–82 redagavęs Rossijskaja bibliografija ir 1884–94 Bibliograf. Išsp. Russkaja periodičeskaja pečat' (1703–1900) 1895–1915.

Liss Johann, kitaip vad. Jan Lijs, Lys ir Pan (1595–1629), vokiečių tapytojas, kilęs iš Holšteino, bet susiformavęs ir dirbęs užsieny. Apie 1615–18 Olandijos Haarleme pasisavino realizmą ir vulgarią žanrinę tematiką; vėliau dirbo Paryžiuje ir Romoje, kur Carravaggio išryškino jo realizmą ir šviesos panaudojimą kompozicijoje; nuo 1621 gyvendamas Venecijoje gavo kolorito sultingumo ypač Fetti (žr.) poveikyje. Jo darbų sąrašas dabar padidintas iki 60. Tai spalvinga, gausi figūrų ir vitalumu trykštanti kūryba. Šalia žanro (pvz. 1625 ‚Kareiviai ir kekšės' Kasselyje) ir mitologinių paveikslų (pvz. ‚Veneros tualetas' Schloss Pommersfeldene), L. davė eilę religinių darbų, pvz. ‚Šv. Jeronimo vizija' Chiesa S. Nicola ai Tolentini Venecijoj ar ‚Šv. Magdalenos gundymas' Innsbrucke.

K. Steinbart, J. L. der Maler aus Holstein 1940. *P.Rkl.*

Lyssa (gr.) žr. Pasiutimas.

Lissauer Ernst (1882–1937) vokiečių lyrikas, dramaturgas ir prozaikas. I pas. karo metu plačiai paplitusio eilėraščio Hassgesang gegen England 1914 autorius. Dalyvavęs ekspresionistiniame sąjūdy, vėliau C. F. Meyerio neorealizmo šalininkas. Eilės Der Acker 1907, Der Strom 1912, Die ewigen Pfingsten 1916, Der inwendige Weg 1920, Flammen und Winde 1922, legenda Die dritte Tafel 1928, dramos Eckermann 1921, Luther und Thomas Münzer 1929, Die Steine reden 1936 ir kt.

List 1. Friedrich (1789–1846 nusižudė) vokiečių ekonomistas. Nors be reguliaraus akademinio išsilavinimo, greitai iškilo ir 1817 buvo pakviestas į Tübingeno univ. Kovodamas už Vokietijos viduje muitų sienų panaikinimą, užsitraukė Viurtembergo vyriausybės nemalonę ir 1820 buvo atleistas iš profesūros. Už reikalavimą demokratinės rinkimų reformos 1822 pateko į kalėjimą, iš kurio buvo išleistas pažadėjęs išvykti į JAV. 1830 grįžo į Vokietiją kaip JAV konsulas Leipcige ir karštai propagavo geležinkelių tinklo pratiesimą. Kurį laiką gyveno Paryžiuje, vėliau Augsburge. Kaip teoretikas L. kovojo su senąja ekonomistų mokykla ir vieton jos abstrakčiai deduktyvinio metodo siūlė realistinį-istorinį. 12 tomų jo raštai išleisti 1927–36.

Biografijos: *F. Lenz* 1936, *H. Ritschl* 1947, *C. Brinkmann* 1949; *W. von Molo,* Ein Deutscher ohne Deutschland 1930 (romanas).

2. Paul (1888 Lietuvoje — 1954 Londone) iš Lietuvos kilęs šachmatininkas. Ilgą laiką gyveno Berlyne, kur 1925 laimėjo šachmatuose I vietą. Nacių laikais grįžo į Lietuvą, žaidė Lietuvos rinktinėje prieš estus ir latvius 1937, laimėjo I vietą Rygo-

je 1938. Išsikėlęs 1938 į Angliją, taip pat ten reiškėsi šachmatuose (buvo vadinamas Lithuanian Master ar prie pavardės nurodoma Lietuva): Brightono varžybose 1938 pasidalijo I–II vietą su Austrijos Kleinu, Plymouthe 1938 liko trečias (po Aliochino, su kuriuo sužaidė lygiąsias, ir po Sir Thomas), Hastingso turnyre 1939–40 buvo ketvirtas, Londone 1943, 1946 ir 1948 — antras. D. Britanijos rinktinėje 1946 žaidė prieš Sov. Rusiją. 1953 laimėjo D. Britanijos žaibo turnyrą, bet negavo meistro titulo dėl to, kad neturėjo britų pilietybės.

K.Mrk.

3. Wilhelm (g. 1880) vokiečių generolas feldmaršalas (nuo 1940). II pas. kare vadovavo 14-jai armijai Lenkijoje ir 14-jai Prancūzijoje ir Graikijoje, 1941–42 Pietryčių fronto vyr. vadas, vykdęs žygį į Kaukazą. 1942 rudenį susipykęs su Hitleriu, pasitraukė iš pareigų. Nürnbergo teismo 1948 nuteistas kalėti ligi gyvos galvos, 1952 dėl sveikatos motyvų išleistas į laisvę.

Lister Joseph (1827–1912) anglų chirurgas, 1877–92 Londono Kings College prof., už nuopelnus 1897 apdovanotas barono titulu. Chirurgijos moksle L. pradėjo naują, vadinamąją antiseptikos erą. Pirmą savo darbą apie antiseptinį žaizdų gydymą jis paskelbė 1867. L. rėmėsi Pasteuro teze, kad žaizdų uždegimas ir pūliavimas priklauso nuo apsikrėtimo gyvais mikroorganizmais, sukeliančiais puvimą (gr. sepsis) gyvuose audiniuose panašiai, kaip negyvojoj organinėj medžiagoj. Nuosekliai L. padarė išvadą naikinti mikroorganizmus pačioje žaizdoje, tvarstomoje medžiagoje, ant instrumentų ir chirurgo rankų, net operacinio kambario ore. Kaip antiseptinį vaistą L. vartojo praskiestą karbolį. Greitai jis pasiekė gerų rezultatų, nors pradžioj antiseptinis žaizdų gydymas nebuvo tobulas, nes karbolio skiedinys naikino ne tik bakterijas, bet ir žaizdos ląsteles. Tačiau su laiku antiseptika ištobulėjo ir dar vis tobulėja. Iš Anglijos gydytojų L. susilaukė aštrios kritikos, bet savo tezes jis apgynė ir greitai susilaukė sekėjų, ypač Vokietijoj. L. yra visų pripažįstamas antiseptikos kūrėju, apgynusiu jos principus ir įvedusiu ją į praktinę mediciną, nors pirmuoju antiseptikos pionieriumi buvo Vienos akušeris vengras Semmelweiss, kuris jau 1847 skelbė panašias tezes. Tačiau tuo metu dar nebuvo žinomos bakterijos, ir Semmelweissui nepavyko savo tezių apginti: susilaukęs pajuokos, turėjo net Vieną palikti. L. buvo lemta chirurgijos moksle pradėti naują erą, įgalinusią milžinišką pažangą.

J. Lister

D. J. Guthrie, Lord L., His Life and Doctrine 1949. *V.Kn.*

Listera žr. Dviguonė.

Listeriozė, arba listeriolozė, apsikrėtimas lazdeline bakterija listerija, dėl ko raguočiai, paukščiai ir retkarčiais net žmogus suserga encefalitu, smegenų uždegimu.

Liszt 1. Franz (Ferencz) (1811 X 22 Raidinge, Vengrijoje — 1886 VII 31 Bayreuthe, Vokietijoje) vengrų kilmės pianistas ir komp. Tėvo paruoštas, jau 1820 L. pirmą kartą viešai koncertavo ir maždaug tuo metu pradėjo komponuoti. 1821 persikėlė su tėvais į Vieną, kur mokėsi pas C. Czerny fortepijono ir A. Salieri kompozicijos ir sėkmingai reiškėsi kaip pianistas. 1823–35 gyveno Paryžiuje, toliau tęsė muz. studijas (pas F. Paer ir A. Rejchą), susipažino su iškiliaisiais to meto Paryžiaus literatais (Lamartine, Hugo, Heine, de Musset, Sand) ir muzikais (Berlioz, Paganini, Chopin), daug koncertavo Prancūzijoje, kelis kartus Anglijoje ir Šveicarijoje. Susipažinęs su grafiene Marie d'Agoult, L. persikėlė 1835 su ja į Šveicariją, o 1837 į Italiją, kur kiek ilgiau gyveno Romoje. Su M. d'Agoult jis sugyveno sūnų ir 2 dukteris, kurių viena, Cosima, tapo H. v. Bülowo, o vėliau Wagnerio žmona. 1839–47 L. keliavo su koncertais po visą Europą (buvo Tartuose, Rygoje ir Mintaujoje), visur susilaukdamas milžiniško pasisekimo ir įgydamas žymiausio pianisto-virtuozo vardą. Naujos savo sugyventinės Carolyne Sayn-Wittgenstein (Iwanowska) įtaigojamas, L. nutraukė 1847 virtuozo karjerą, apsigyveno 1848 Weimare ir nuo to laiko reiškėsi išimtinai kaip kompozitorius (pats

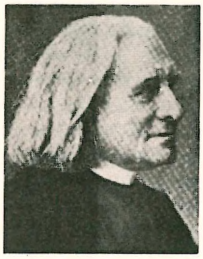

Fr. Liszt

skambindamas tik privačiuose ir labdaros koncertuose) ir dirigentas. Jau 1842 paskirtas Weimaro kunigaikščio rūmų kapelmeisteriu (iki 1858), jis ypač propagavo Wagnerio kūrybą, atliko savo paties orkestrinius kūrinius ir dirigavo užsienyje. 1861 išvyko į Romą, kur iširus vedybų planams su C. Sayn-Wittgenstein, L., jau anksčiau kelis kartus norėjęs pasirinkti dvasininko kelią, gyveno vienuolynuose, kūrė beveik tik bažnytinę muz. ir 1865 tapo abatu. 1869 jis vėl grįžo į Weimarą, kur ypač reiškėsi kaip fortepijono pedagogas. Iki mirties L. pakaitomis gyveno Weimare, Romoje ir Budapešte (nuo 1875 buvo vengrų muz. akademijos pirmininkas), dažnai lankydamasis kaip dirigentas ir kituose muzikos centruose, ypač Bayreuthe, kur ir mirė.

Pagrindinis gausios ir gana įvairios L. kūrybos bruožas yra romantinė muzikos samprata. Tad jo kūriniai beveik visuomet yra poetinio bei programinio turinio ir nuotaikos, pilni patoso. Forma yra gana laisva ir išradinga, todėl jo kūryboje beveik nėra griežtos klasikinės formos kūrinių. Gi jeigu tokio vardo kompozicijų ir pasitaiko, tai ir jų forma laisva bei savita, gerokai nutolusi tuo tradicinės, pvz. sonata fort. h-moll, vad. Fausto ir Dantės simfonijos, kurios faktiškai yra daug artimesnės simf. poemoms. Poetinis-programinis turinys ir laisva forma ypač ryšku jo gausiose simfoninėse poemose, kuriomis L. pradėjo ir išvystė šį žanrą. Jo orkestruotė, kurioje jaučiama Berliozo įtaka, yra taip pat poetinės nuotaikos, spalvinga ir įvairi. Fortepijoninėje muz. L. virtuoziškai ir efektingai išnaudojo turtingais pasažais ir tirštais sąskambiais visą klaviatūrą. Tiesa, savo paties dažnai bravūrinio virtuoziškumo poveikyje, jis neišvengė dažnai gana paviršutiniško efektingumo. — L. kūryba (formos, harmonijos ir ritmo traktavimas, orkestruotė) turėjo didelės įtakos tolimesnei muz. raidai, ypač impresionizmui. Be to, reikšminga ir pedagoginė jo veikla — jis paruošė eilę pasaulinio masto pianistų: E. d'Albert, F. Lamond, M. Rosenthal, E. Sauer, A. Siloti ir kt.

L. kūriniai. — Fortepijoninė muzika: ciklai Apparitions 1834, Années de pèlerinage 1835–77 (išskirtina Les jeux d' eaux à la Villa d'Este ir Tre sonetti del Petrarca), Consolations 1850, Harmonies poétiques et religieuses 1845–52; 19 vengrų rapsodijų 1847–53, 1882–86 (dalis jų vėliau orkestruota), sonata h-moll 1853, visa eilė koncertinių etiudų (jų tarpe ciklas Études d'exécution transcendante 1851) ir šiaip smulkesnių kūrinių (išskirtina Liebesträume 1850), keletas vad. Mefisto valsų ir kt.; be to, kitų kompozitorių dainų (ypač Šuberto), orkestrinės muz. ir Bacho fugų transkripcijos ir įvairių operų fantazijos bei parafrazės; fort. su orkestru: 2 koncertai (es-dur 1849 ir a-dur 1839, abu vėliau keliskart perdirbti), Totentanz 1849 ir kt. Orkestrinė muzika: vad. Fausto (1854–57) ir Dantės (1856) simfonijos; simf. poemos: Les Préludes 1848 (populiariausias L. kūrinys), Tasso 1849, Mazeppa 1851, Festklänge 1853, Hungaria 1854, Hamlet 1858, Die Ideale 1857 ir kt.; 2 epizodai iš N. Lenau Fausto 1860 (2-sis vad. Mefisto valsas) ir kt. Bažnytinė muzika: oratorijos Die Legende von der heiligen Elisabeth 1862 ir Christus 1866; Ungarische Krönungsmesse 1867, Requiem 1868, eilė smulkesnių mišių, psalmės ir giesmės. Kiti kūriniai: opera Don Sanche 1825, choro dainos, kantatos ir apie 60 solo dainų, keletas kūrinių vargonams, jų tarpe Preliudas ir fuga BACH tema 1855 ir Ad nos, ad salutarem undam 1850. Veimare įst. Liszt-Stiftung leido pilną L. kūrinių rinkinį, kuris liko neužbaigtas — išėjo 34 tt. (1907–36).

L. taip pat nemažai rašė muzikos klausimais, atskirai išsp.: Lohengrin et Tannhäuser de Wagner 1851, De la Fondation Goethe à Weimar 1851, F. Chopin 1852, Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie 1859, Über J. Fields Nocturne 1859, R. Franz 1872 ir kt. Išl. jo Gesammelte Schriften 6 tt. (1880–83) ir laiškai 8 tt. (1893–1905).

L. Koch, F. L., ein bibliographischer Versuch 1936; *L. Ramann*, F. L. 2 tt. 1880–94; *J. Wohl*, F. L. 1887; *M. D. Calvocoressi*, F. L. 1906; *A. Göllerich*, F. L. 1908; *J. G. Prod'homme*, F. L. 1910; *J. Huneker*, F. L. 1911; *M. Chop*, F. L.s symphonische Werke 2 tt. 1924–25; *P. Raabe*, F. L. 2 tt. 1931; *J. Kapp*, F. L. 1931; *G. de Pourtalès*, La vie de F. L. 1932; *E. Newman*, The man L. 1935; *J. Chantavoine*, L. 1950; *H. Searle*, The music of L. 1954; *S. Sitwell*, L. ²1955; *W. Beckett*, L. 1956; *K. Žiūraitis*, L. sonata h-moll 1957. *K.O.*

2. Franz (1851–1919) pirmojo pusbrolis, teisininkas, profesoriavo Giessene, Marburge, Hallėje ir nuo 1899 Berlyno univ. Sociologinės krypties atstovas baudžiamojoje teisėje, autorius veikalų Lehrbuch des

deutschen Strafrechts 1881 (²⁶1932), Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge 1905, Das Völkerrecht 1898 (¹²1925), Der Zweckgedanke im Strafrecht ²1948.

Lysupis upelis Kražių vls., Raseinių aps., Kražantės (Dubysos) deš. intakas, 8 km ilgio; teka į r. pro Karklėnų bžk.

Lišauskas Vladas (g. 1899 XI 17 Virbalyje) ekonomistas. Nuo 1910 lankė Marijampolės gimn., I pas. karo metu atsidūrė Vilniuje, o iš ten Voroneže, kur mokėsi M. Yčo vardo gimnazijoje, lankė buhalterijos kursus, talkino J. Jablonskiui ruošiant spaudai Vargo Mokyklą. Lietuvon grįžo 1918 ir mokytojavo Kybartų gimn. 1919 pradžioje stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, baigė Karo aviacijos m-lą ir tarnavo I oro eskadrilėje ligi 1923. Komercijos mokslus ėjo Karaliaučiaus prekybos institute 1923–25, juos baigęs studijavo valstybinius mokslus Berno univ. 1925–28. Nuo 1929 dirbo finansų m-joje, o 1931–40 Lietuvos Cukraus akc. b-vėje prekybos vedėju ir centro direktorium. 1942 valdytojas Tiekimo ir paskirstymo įstaigos Jungtinės didmenų realizavimo kontoros iki jos likvidavimo, vėliau Žaliavų centro Kauno skyriaus dir. 1949 atvyko į JAV. Parašytos studijos: Kooperacijos išsivystymas Lietuvoje (vok. 1925); Lyginamasis pavaizdavimas vartotojų kooperacijos išsivystymo Lietuvoje ir Šveicarijoje (vok. 1929); Cukrinių runkelių auginimas ir cukraus gamyma Lietuvoje 1939. Rašė Lietuviui, Lietuvos Aidui, Vairui, Žemės Ūkiui, Tėvynei, Vienybei ir kt. Liet. spaudos rinkėjas, talkinęs Lietuvių bibliografinei tarnybai. Lietuvos aero klubo garbės narys.

Liščinskis (Lyszczinski) Kazimieras (1634–89) iš Lietuvos Brastos pavieto kilęs bajoras, pagarsėjęs tuo, kad buvo apkaltintas ir pasmerktas kaip platinęs ateistines idėjas Lietuvoje. Apie 12 m. mokėsi Vilniaus jėzuitų akad., nors šis faktas tuo tarpu nėra galutinai įrodytas. Atsisakęs priimti šventimus, grįžo į savo gimtinę, kur toliau domėjosi teisės ir filosofijos mokslais. 1680 buvo išrinktas Lietuvos Brastos žemės teismo nariu-patarėju, vėliau Lietuvos tribunolo nariu. Artimai draugavo su broliais Bžoskomis, kuriems buvo pavesta sekti L. veiklą. Į jų rankas kažkokiu būdu pateko L. rankraštis (260 lapų), kuriame jis kritikavo Altstadijaus (Alstedo) veikalą Theologia naturalis (1615). L. rankraštis buvo perduotas Vilniaus vysk. Bžostauskui. Vilniaus jėzuitai ištyrę jį rado, kad jis nukreiptas prieš Dievo buvimą (contra essentiam et existentiam Dei). Vyskupui reikalaujant karaliaus Jono Sobieskio įsakymu 1687 L. buvo suimtas. Pirma bažnytinio, o vėliau Gardino seimo (1689 III 4) buvo pasmerktas mirti. L. rankraštis viešai buvo sudegintas Varšuvoje, o netrukus ir pačiam L. buvo nukirsta galva ir kūnas sudegintas ant laužo. Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje pasigirdo nemaža protesto balsų prieš L. bylą. Pop. Inocentas XI, sužinojęs šį įvykį, L. byloje dalyvavusius vyskupus smarkiai papeikė. Vokietijoje dar tais pačiais metais pasirodė pamfletas apie L. nelaisvę ir mirtį, o 1802 C. F. Amann parašė disertaciją Göttingeno univ. Casimir Lyszczynski, ein Beitrag zur Geschichte des idealistischen Atheismus. Dėl suprantamų motyvų okupuotoje Lietuvoje ir Lenkijoje rodoma L. daug dėmesio.

Malinowski i Przezdziecki, Zródła do dziejów polskich II 1844 (atspausdinti pagrindiniai L. bylos dokumentai); *J. Wielowski,* Sprawa K. L. 1955; *E. Łuninski,* Na stos 1901 (lietuviškai atpasakota Kultūroje 1926 nr. 12); *J. Jurginis,* K. L. — ateizmo pradininkas Lietuvoje 1957. *V.Trp.*

Liškiavà mstl., istorinė vietovė, valsčiaus centras Alytaus aps., Nemuno kair. krante ant jo aukšto skardžio, pusiaukelėj tarp Leipalingio ir Merkinės (12 km į p.v.) į š.r. nuo Druskininkų. 1827 L. buvo 44 namai ir 354 gyv., 1884 — 73 namai ir 713 gyv., 1923 — 79 ūkiai ir 407 gyv. Miestelis smarkiai nukentėjo nuo gaisro 1914. Parapijai 1940 priklausė 4655 parapiečiai. Miestelį dominuoja didinga bžn. su kupolu ir šalia jos buv. domininkonų vienuolyno niūrūs dviejų aukštų mūro rūmai, kuriuose yra klebonija, buvo valsčiaus savivaldybė, paštas, policija. Miestely yra pradžios mokykla, skaitykla, kooperatyvas. Už 2 km į v. nuo miestelio yra išlikę pilies (žr. žemiau) griuvėsiai. Dirvožemiai L. apylinkėj nederlingi, vyrauja lengvi priesmėliai. Graži gamtinė aplinkuma (čia Nemunas daro nestaigų vingį) ir istoriniai paminklai daro L. turistinės atrakcijos vietove, o vietos sausumos, klimato sveikumas ir patogios maudymosi sąlygos tinka vasarvietei. Būdama prie pat buv. demarkacijos linijos, L. daug nukentėjo 1920–23 nuo lenkų užpuldinėjimų (pvz. 1923 II 27 lenkai nužudė tėvą ir sūnų Grigelius). *g.y*

L. i s t o r i j a. Tiek pilies, tiek ir pačios L. pradžia nežinoma. T. Narbutas išvedžio-

Liškiava

ja, kad L. vardas atsiradęs XV a. pradžioje, kai Jogaila L. buvo atidavęs Liškai Žibintui (Lissko Zybinta), greičiausiai vienam iš Kęstučio žudikų. Tačiau ši Narbuto žinia tuo tarpu nėra istoriškai patvirtinta. Vėliau turime žinių, kad L. dvaras priklausė D.L.K. Aleksandrui, kuris jį buvo davęs kng. Mykolui Glinskiui (žr.). 1509 Žygimantas Senasis L. su Veisiejais buvo davęs iki gyvos galvos Slucko kunigaikštienei Anastazijai, kng. Simono našlei. Jai L. duota su visais žmonėmis (tarnybiniais ir baudžiauninkais), ariamomis žemėmis, pievomis, giriomis, ežerais, su grašių, medaus ir kiaunių duokle ir kt. XVI a. antroje pusėje L. valdė Lietuvos didysis etmonas Mikalojus Radvila. XVII a. ji perėjo į Pranckevičių-Radziminskių rankas. Už skolas 1660 L. pateko Vilniaus miestelėnui Gibliui. Jų dukters Kristinos pirmas vyras buvo Podchocimskis, o antras Vladislovas Jurgis Kosila, Trakų kareiva. Po sūnaus Florijono mirties Vladislovas Jurgis Kosila 1694 L. užrašė dominikonams, savo testamente 1697 IV 22 užrašą patvirtino ir dukterims įsakė dominikonų neliesti, nesumokant 300.000 lenkiškų auksinų (tariamos skolos). Su Vilniaus vyskupo K. Bžostauskio žinia tą užrašą dominikonams 1699 VIII 17 pripažino ir karalius Augustas II. Kosilos žentai, nepatenkinti užrašu, dar prieš tai, sudarę apie 300 žmonių būrį (iš paleistų iš kariuomenės kareivių, pasamdytų totorių ir pn.) užpuolė L. dominikonus ir mušdami pusnuogius 1699 V 9/10 naktį išvijo. Tačiau 1703 tribunole dominikonai laimėjo: L. dv. buvo jiems pripažintas, jei Kostilos žentai nesumokės testamente nurodytos sumos. Dominikonai, norėdami L. pakelti miestu, ėmė rūpintis žydų įkurdinti, ir 1759 Vilniaus vyskupas leido L. apsigyventi žydams amatininkams ir smuklininkams (1819 buvo 90, 1821 — 170, bet 1934 — tik apie 50 žydų). Dominikonai valdė L. ligi 1797, kada visos L. ir apylinkėje jiems priklausiusios žemės buvo Prūsų valdžios atimtos ir priskirtos prie Seirijų valstybinės ekonomijos. Tada Kostilos įpėdiniai vėl pradėjo bylą dėl L., ir 1820 L. perėjo Karolinai Pšenskiūtei - Sulistrauskienei, sutikusiai sumokėti per dešimtį metų 200.000 lenkiškų auksinų. Vėliau L. nupirko Ant. Kruševskis, Leipalingio turtų savininkas. Kruševskių rankose L. išbuvo ligi baudžiavos panaikinimo.

J. Totoraičio spėjimu, pirmoji L. bažnyčia buvusi pastatyta ne anksčiau kaip apie

Liškiavos domininkonų bažnyčia

1520, tuo metu, kai buvo pastatytos ir kitos senosios to krašto bažnyčios (Simno, Balbieriškio, Veisiejų). XVI a. Mikalojus Radvila bažnyčią atidavė kalvinams, iš kurių ją atgauti Vilniaus vyskupui pasisekė apie 1624. Mikalojus Pranckevičius Radziminskis 1629 L. bažnyčiai užrašė 13 valakų žemės. 1650 pradėti vesti L. metrikai (anksčiau juos vedė Merkinės klebonas). 1662 L. buvo 60 vyrų ir 50 moterų. Nauja medinė švč. Trejybės bažnyčia, pastatyta 1650. Kai vėliau Prūsija paėmė Sūduvą, L. par. kaimai anapus Nemuno buvo priskirti Merkinės par., o šios pastarosios kaimai Nemuno kair. pusėje buvo atiduoti L. par. Vladislovas Jurgis Kosila L. 1694 XII 4 užrašė domininkonams, juos įpareigodamas pastatyti naują bžn. Šeši Seinų domininkonai pradėjo L. valdyti 1699 III 27. Jie turėjo Aukštojo, Krosninko, Snaigupės palivarkus ir 8 kaimus (L., Žeimių, Gailiūnų, Gudelių, Ricierių, Panaros, Burbonių ir Vilkautinio). Kun. Remigijaus Masalskio vadovaujami, jie netrukus pastatė naują gražią bžn. ir šalia jos vienuolyną, o visą Nemuno pakrantę pavertė sodu ir daržais. Prie vienuolyno yra veikusi ir mokykla. 1797 atėmusi žemes, Prūsijos valdžia L. domininkonams paliko tik bžn., vienuolyno trobesius ir daržus, o buvusius savo dvarus jie turėjo jau nuomoti iš valdžios. Domininkonai nebegalėjo L. išsilaikyti. 1799 jų ten buvo 9 kunigai, 2 klierikai, 2 broliai ir 2 naujokai. 1808 dvarų nuoma baigėsi, jai pratęsti trūko pinigų, dalis vienuolių buvo jau kitur išsiųsti. Buvo likę 3 seni vienuoliai, kurių paskutinysis mirė 1814. Mažėjant vienuolių skaičiui, Vygrių vyskupas ėmė rūpintis domininkonų bžn. gauti parapijai. 1812 jam pavyko gauti pripažinimą, o po dvejų metų pamaldos jau buvo perkeltos iš senosios medinės į vienuolyno bažnyčią. 1821 parapijos nuosavybėn buvo gautas ir vienuolyno daržas. Bažnyčia buvo atnaujinta. Erdvios vienuolyno patalpos dar buvo naudojamos kunigams demeritams laikyti (1836–52). 1836–55 L. klebonavo Anicetas Jucevičius. Nors jis gerai mokėjo lietuviškai, visas pamaldas paliko lenkiškas. Jam mirus, 1855 III 18 parapiečiai prašė vyskupijos valdytoją lietuviškų pamaldų, nes ‚parapijos vyrų daugumas, o moterys visos lenkų kalbos nesupranta'. L. parapijoje buvo dar

koplyčia Kibyšių k. Prieš 1795 ten nuolat gyvendavo vienas Merkinės domininkonas, vėliau L. kunigai nuvykdavo kelis kartus per metus atlaikyti pamaldų. Koplyčiai suirus, jos turtas buvo perkeltas į L. Anksčiau buvusi viena iš turtingiausių parapijų, rusams atėmus bažnyčių žemes, L. par. liko viena iš vargingiausių, nes apylinkės ūkininkai neturtingi, maži ūkiai ir prasta žemė.

J. Reitelaitis, L. monografija (Mūsų Senovė, II ir III knygos, 1921–22); *J. Totoraitis*, Sūduvos Suvalkijos istorija I 1938; *V. Krėvės* surinkti Padavimai apie L. ir Merkinę (Tauta ir žodis III); *E. Šneideris*, L. senovė (Gimtasai Kraštas 1934–35). *Rd.*

L. istoriniai paminklai. L. pilies griuvėsiai. Senoji L. kūrėsi apie pilį, esančią apie 2 km nuo dabartinio

Liškiava (iš N. Ordos albumo)

miestelio. Pilis pastatyta kair. Nemuno krante, kuris susideda iš eilės nedidelių kalvelių. Nuo Nemuno pusės krantas yra status ir aukštas. Apvalaina pilies aikštė nuo lauko pusės atskirta daubomis ir nuo kitų žemesnių kalvų grioviais. Pilies kalno paviršius plokščias, beveik horizontalus, apvalios formos, apie 2 margų ploto. Šalia esančioje žemesnėje kalvoje, kurioje, esą, aptikta XV a. bažnyčios pamatų, senovėje, greičiausiai, būta silpniau sustiprintos priepilio sodybos; tokių priepilių būta ir kitose senose didžiųjų pilių vietovėse (Gardinas, Merkinė, Veliuona ir kt.). Vietos gyventojai pilies kalną paprastai vadina piliakalniu, o jame esančias mūrų liekanas — ‚milžinų mūrais' arba ‚milžinų gintuve'. Apie vietovę yra išlikę daug padavimų. Pirmasis atkreipęs dėmesį į L. pilies griuvėsius buvo T. Narbutas. Jis mėgino ir sukonstruoti pilies istoriją. T. Narbutas spėlioja, kad 1044 Kijevo kng. Jaroslavas, plėsdamas savo valdžią, pasiekęs ir šį Nemuno krantą. Vėliau jo įpėdiniai valdę Gardiną, galėję čia pastatyti pilį ir pavadinę Naujuoju Gardinu arba Naujapiliu (Nowy Gród), kronikose vad. Neuepille. Erdvilas (žr.) tą pilį atsiėmęs ir pradėjęs vadintis ‚Lietuvos Naugarduko' kunigaikščiu. Narbuto nuomone, XIII a. čia rezidavęs Mindaugas ir buvęs karūnuotas Lietuvos karaliumi. Toliau T. Narbutas nori sieti L. su Vygando Marburgiečio kronikoje minima ‚Neuepille', 1381 kryžiuočių sudeginta. Tačiau visi šitie T. Narbuto išvedžiojimai istoriškai nėra pagrįsti: neturime tikrų žinių nei apie pilies pradžią, nei apie jos sugriovimą.

Dabar tėra išlikę didelio apskrito bokšto griuvėsiai. Bokštas pastatytas iš didelių lauko akmenų, sujungtų kalkių skiediniu. Viršutinė bokšto dalis apmūryta raudonomis plytomis. Bokšto vidus užgriuvęs. Keliose vietose dar matyti mūro sienų likučių, apdengtų žemėmis. Pilies aikštėje ir daubose bei grioviuose yra nemaža atskirų akmenų. Koks yra buvęs L. pilies planas, deja, neturime žinių, nes pilis ligi šiol netyrinėta. Šiek tiek sužinome apie ją iš atsitiktinių, daugiausia XIX a. aprašymų. T. Narbutas pirmojoje XIX a. pusėje dar kalba apie ginamųjų sienų mūro liekanas ir vieną didelį apskritą bokštą iš lauko akmenų, išmūrytą su kalkėmis. Gyventojų pasakojimu, prieš šimtą metų bokštas buvęs dar labai aukštas, bet Narbuto laikais tebuvęs keletos sieksnių aukščio. Daugiausia pilis nukentėjo XVIII a., kai dominikonai, statydami vienuolyną L., ėmę iš pilies griuvėsių statybinę medžiagą. Panašus antras bokštas stovėjęs žemiau šlaite ties Nemunu. Narbuto surinktomis žiniomis, po bokštu buvęs suskliaustas rūsys, iš kurio ėjęs tunelis žemyn prie upės. Pažymėtina, kad Naugarduko (žr.) pily toks tarp bokštų pravestas žemyn nuo kalno einąs laiptinis koridorius kasinėjant iš tikrųjų buvo atidengtas. XIX a. N. Ordos albumo L. vaizde viršutinis bokštas matomas gana aukštas ir stambus, primindamas didžiuosius XIII a. Lietuvos Kameneco ir Volinijos donžonus. Ir M. Balinskis temini vieno bokšto griuvėsius. 1872 Z. Glogeris, trumpai aplankęs L., ginamųjų sienų mūrų žymės nerado, teaptiko trijų bokštų pamatus, o ketvirto kelių sieksnių aukščio bokšto griuvėsiai turėję angą; išlikęs mūras buvo sudarytas iš didelių granito akmenų, sujungtų kalkių skiediniu. Be to, jis turėjo protarpiais kietų degintų

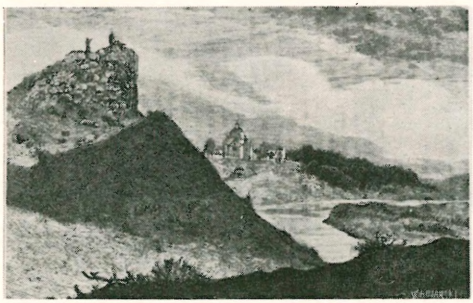

Liškiavos pilies griuvėsiai (iš žurnalo Wisła 1888)

plytų sluoksnius. Šitokia mūrijimo technika yra analogiška Gardino Vytauto pilies mūrams ir kalbėtų už XIV–XV a. statybą. Visame pilies kalno paviršiuje, Glogerio liudijimu, buvę pilna didelių akmenų, kurių dalis buvo sudėstyti simetriškai. Taigi, galima spėti, kad mūrinė L. pilis statyta XIV a. pabaigoje arba XV a. pradžioje. Tolimesnis jos likimas tuo tarpu nežinomas.

Dominikonų bažnyčia, pradėta statyti po 1699, vertingas XVIII a. vėlyvojo baroko architektūros kūrinys. Ji yra graikiško kryžiaus plano su aukštu kupolu centre ir dviem bokšteliais priekinėje dalyje, turi turtingą interjerą, altorius su daug skulptūrų, freskas, kurių keturios vaizduoja įvairius luomus, pasiaukojančius Švč. Trejybei ir Dievo Motinai. Rūsyje yra kolumbarijų su mirusiųjų palaikais.

T. Narbutt, Wiadomość historyczna o Liszkowie niegdyś Nowogródku Nadniemnowym czyli Nauenpille (Pomniejsze pisma historyczne 1856, 21–31); *M. Baliński (i T. Lipiński)*, Starożytna Polska III 1846, 471; *Z. Gloger* (Tygodnik illustrowany 1876 nr. 48); ('') Podróż Niemnem (Wisła II 1888); ('') Dolinami rzek 1903; Słownik Geograficzny V, 1884; *J. Radziukynas*, Suvalkų rėdybos piliakalniai 1909; *P. Akiras-Biržys*, Alytaus apskritis 1931; *S. Kolupaila*, Nemunas (Gamtos Draugas 1934); *P. Barkauskas ir A. Vabalas*, Vadovas po Lietuvą 1938; *J. Totoraitis*, Sūduvos Suvalkijos istorija I 1938; *N. N. Voronin*, Drevneje Grodno 1954. *P.Rkl.*

Liškiavis ež. Merkinės vls., Alytaus aps., 2 km į š.v. nuo Liškiavos bžk., 2,5 km ilgio, 60 ha ploto; paviršius 118 m nuo j.l.; iš ež. teka Liškiavos upelis, Nemuno kair. intakas.

Lyta (ag. touch sensation, prc. sensation de contact, vok. Tastempfindung) juslė, padedanti individui pažinti jo aplinką palytėjimo būdu. L. organas yra l. nervai, kurie yra išsišakoję odoje. Jų galai kai kuriose kūno dalyse prieina arčiau prie odos paviršiaus, o kitose ne taip arti. Nuo to ir nuo jų tankumo priklauso jautrumo skirtumas įvairiose kūno dalyse, pvz. akies retina yra labai jautri bet kokiam prisilytėjimui, o nugaros vidurys yra daug mažiaus jautrus. Dalis l. nervų galų, kurie prieina arčiau odos paviršiaus, vadinami Meissnerio kūneliais, o kita dalis — Pacinijaus kūneliais. Kai kurie fiziologai mano, kad ir odos plaukai padeda l. juslei. Jutimų rūšys yra gana įvairios, ir jų paskirstymas yra gan subjektyvus, t.y. jis daugiausia remiasi juntamo paviršiaus aprašymu, pvz. švelnus, minkštas, limpąs, šlapias, šiurkštus, kietas, šiurpus, slidus, sausas ir t.t. Nors ši juslė yra svarbi kiekvienam individui, jos tikrą reikšmę pergyvena tik tie, kuriems aplinkos pažinimas regėjimo jusle yra negalimas, — akliejį. Akliesiems l. tam tikra prasme yra regėjimo pakaitas. Jie gali išmokti skaityti lytėdami specialų raštą (Braille raštą). Dažnai ir žmonės su normaliu regėjimu naudojasi l. savo pagavų patikrinimui, pvz. šiurkščiai atrodąs paviršius dažniausiai bus paliečiamas įsitikinti, ar jis tikrai toks yra ar gal tik mūsų regėjimo juslė pergyvena iliuziją; medžiagų parinkime taip pat l. gali būti daug patikimesnė už regėjimą. Gal būt dėl to lytėjimas yra įgavęs ir psichologinę prasmę žmonių artimumui, draugiškumui ir nuoširdumui išreikšti. Kaip ir kiekviena kita juslė, l. gali būti sustiprinta pratybomis, bet ji gali būti mažiau subtili, jeigu naudojama rečiau. *Vyt.B.*

Litana Valažino aps. upelis, Isločės (Beržūnos, Nemuno) deš. intakas, 12 km ilgio.

Litanija (gr. litaneiā ‚meldimas') tokia maldos rūšis, kur vadovaująs dvasininkas skelbia prašymus (už taiką, už bažnyčią etc.), o dalyviai atsako ta pačia formule: melski už mus, Viešpatie, pasigailėk etc. L. malda nuo pat pradžios buvo bendra visų liturgijų Eucharistinės Aukos apeigoms. Iš Romos liturgijos mišių ji gana anksti išnyko, palikdama tik pėdsakus: Kyrie, eleison ir Christe, eleison. Tačiau pati l. malda katalikų liturgijoje pasiliko populiari ir toliau. Dabar yra 5 liturginės, t.y. aukščiausios Bažnytinės vyresnybės tokiomis pripažintos l.:

Visų Šventųjų l. yra pati seniausia, randama jau III a. liturginėse knygose. Šios l. įvedamoji dalis (Kyrie, eleison ir šv. Trejybės asmenų paminėjimas) ir baigiamoji (Dievo Avinėli) tapo pavyzdžiu visoms kitoms. Tam tikra prasme ji eina pareigas anų senųjų, mišiose vartotų l.,

Lietuvos Banko monetos

nes paskirtomis dienomis arba progomis (Kryžiaus dienos, IV 25, Velykų bei Sekminių vigilijose, teikiant aukštesniuosius šventimus, konsekruojant bažnyčias ar altorius, laiminant vienuolijų viršininkus ar viršininkes) ši l. giedama pačiose mišiose ar su jomis betarpiškai rišasi. Šv č. P. Marijos l. (dar vadinamos Lauretaniškąja, nes jos atsiradimas ar bent išplitimas siejamas su Loreto, Italijoj, miestelyje esančiu šventuoju Marijos nameliu) pradžia ne vėlesnė, kaip XII a. Galutinę jos redakciją nustatė ir patvirtino pop. Klemensas VIII 1601. Ir vėliau būta priedų, bet tik Apeigų kongregacijos sprendimu. Paskutinis priedas: Karaliene, į dangų paimtoji (1950 XI 31). Šv. Jėzaus Vardo l. atsirado XV a. Jos autoriumi laikomas šv. Bernardinas Sienietis. Oficialiai patvirtinta pop. Leono XIII. Šv č. Jėzaus Širdies l. sudaryta pal. Onos de Remusat apie 1718 Prancūzijoje, Apeigų kongregacijos galutinai patvirtinta 1899. Šv. Juozapo l. yra pati jauniausia, Pijaus X patvirtinta 1909. Maldų knygose yra gana daug kitokių l. Jos turi bažnytinį patvirtinimą privačiam vartojimui.

P.Dmb.

Litas 1. (stp. populiariai Lit., bankiniuose sluoksniuose Lt., svetimose kalbose daugiskaitoj Lts.) nepriklausomos Lietuvos piniginio vieneto vardas, Steigiamojo seimo priimtas 1922 VIII 9 ir padalytas į 100 centų (V. Ž. 103). L. vardas sudarytas iš pirmųjų trijų raidžių Lietuvos pavadinimo svetimomis kalbomis, pridedant lietuvišką galūnę -as (jo autorius V. Vaidotas, steigiamojo seimo ekonominės k-jos sekr.).

Lietuva, nors ir pagrįsdama savo pinigų sistemą auksu, pasirinko visai savarankišką piniginio vieneto paritetą, prilygindama litą 0,150.462 g gryno aukso (latviai buvo adoptavę auksinio franko paritetą). Faktiškai l. buvo lygus 0,10 JAV dolerio, o po 1934 naujojo JAV dolerio pariteto l. pakilo iki 0,1693 dol. L. paritetas buvo parinktas, palyginti, laimingai. Jis nebuvo per aukštas Lietuvos ekonominiam lygiui. Oficialiai l. įvestas 1922 X 1, o faktiškai apyvartoj pasirodė X 2, pirmadienį. Jis pakeitė krašte iki tol ėjusius vad. ostpinigius — rublį, markę bei iš jų išsilukštenusį auksiną (žr.). Ostpinigiai buvo keičiami į l. valdžios nustatomais kursais iki 1922 XII 31. L. notų leidimas buvo pavestas Lietuvos Bankui, o monetas leido patsai valstybės iždas (finansų m-ja). Pirmuosius l. mokamuosius ženklus sudarė vad. Lietuvos Banko laikinieji banknotai po 1, 5, 20, 50 centų ir 1 bei 5 l. Jie buvo atspausdinti Berlyne 1922 IX 10 data ir pasirašyti tuometinių trijų finansų, prekybos ir pramonės m-jos pareigūnų (V. Petrulis — finansų ministras). Netrukus šias mokė-

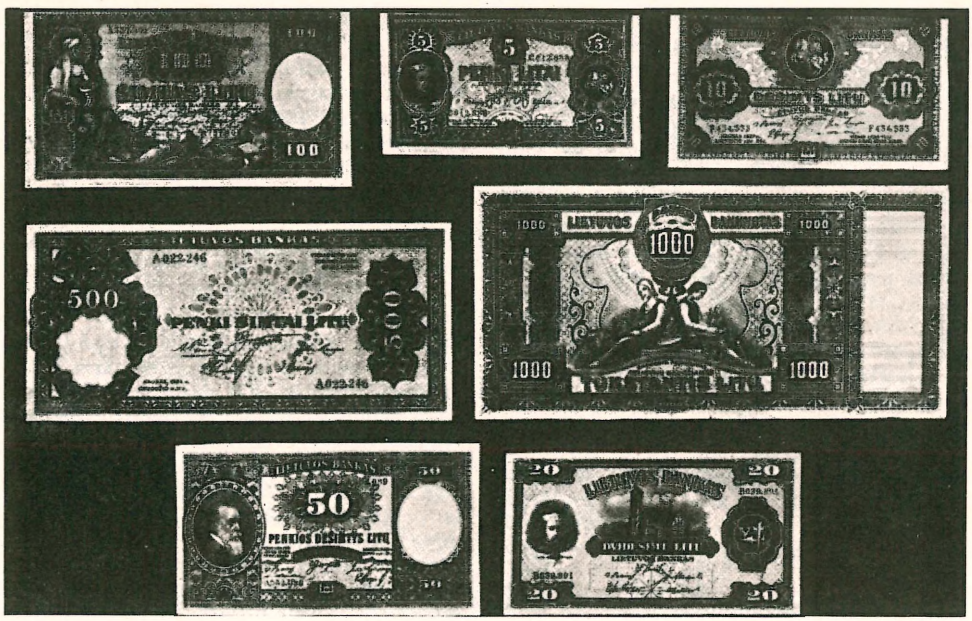

Lietuvos Banko banknotai

jimo priemones papildė nuolatiniai Lietuvos Banko banknotai po 1, 2, 5, 10, 20, 50 centų ir 1 l., pasirašyti taip pat finansų, prekybos ir pramonės m-jos pareigūnų, gi 2, 5, 10, 50 ir 100 l. notos jau pasirašytos pirmosios Lietuvos Banko valdybos narių (V. Jurgučio, A. Prūso, P. Grajausko, J. Paknio ir J. Kaupo). Šie banknotai buvo spausdinti Prahoj 1922 XI 16 data. Nuc 1924 l. notų spausdinimą atlikdavo pagal Lietuvos Banko užsakymus Anglijos vertybės popierių gaminimo firma Bradbury Wilkinson & Co. Ltd., New Malden. 1925–26 buvo paleisti apyvarton ir abu stambiausi banknotai, būtent po 500 ir 1000 l. 1931 į Lietuvos mokamųjų ženklų eilę buvo įjungtas dar 20 l. banknotas. Ilgainiui visi ankstyvesni 5, 10, 50 ir 100 l. banknotai buvo pakeisti geriau pagamintais banknotais. 1939 XII 31 apyvartoj buvo 165,93 mil. Lt. banknotų.

Pirmąsias nepriklausomos Lietuvos monetas valstybės iždas nukaldino Anglijoje 1925. Centinės monetos (1, 5, 10, 20 ir 50) buvo iš vario-aluminio mišinio (jų Anglijoj pagaminta Lt. 5.950.000 sumai), o sidabrinės (po 1, 2 ir 5 l.) susidėjo pusiau iš sidabro bei vario mišinio (jų pagaminta Lt. 15 mil. sumai). Nukaldintos monetos veikiai pakeitė smulkiuosius banknotus iki 2 l. imtinai. Jas papildė Kauno kalykloje (žr.) nukaldintosios 1936–39 1, 2, 5 centų ir 1, 5 bei dviejų tipų 10 l. monetos. Skirtumas, susidaręs tarp monetų pagaminimo kaštų ir jų nominalinės vertės, eidavo valstybės iždui gryno pelno pavidalu į vad. monetų fondą. 1939 XII 31 apyvartoj buvo Lt. 34,87 mil. sidabrinių monetų ir Lt. 5,05 mil. smulkiųjų centinių monetų. Be to, tuo pat metu Lietuvos Bankas turėjo Lt. 5,93 mil. monetų savose kasose.

Iki pat bolševikinės okupacijos l. išlaikė savo auksinį paritetą, nes jis visą laiką buvo keičiamas į auksą ar juo pagrįstas valiutas įstatyme nustatytu santykiu. Nuo 1935 X 1 ši keitimo laisvė buvo kontroliuojama, bet patsai keitimo santykis nebuvo sumažintas. Todėl neveltui visuose l. banknotuose buvo spausdinama: ‚vienas litas turi 0,150462 gramų gryno aukso'. Bolševikų valdžios įsakymu 1941 III 25 l. galutinai buvo išimtas iš piniginės apyvartos. L. banknotai buvo sudeginti, o monetų daugumą išgabeno bolševikai Maskvon. Kurių bolševikai nespėjo išvežti (apie Lt. 15 mil. sumai), pagrobė 1941 atėję vokiečiai.

Jonas K. Karys, Nepriklausomos Lietuvos pinigai 1953; *V. Vaidotas*, Kaip gimė litas (Tėviškės žiburiai 1955 V 19, nr. 20). *J.K.K. ir J.Pžm.*

2. Metalų lydinys, vartojamas metalų litavimo darbams. Žr. Litavimas.

Litauen 1916 V Šveicarijoje J. Gabrio pradėtas leisti vokiečių kalba mėnesinis leidinys, skirtas lietuvių tautos politiniams reikalavimams propaguoti. Nuo 2 nr. kaip komisinė leidykla pasirašinėjo Ferd. Wyss, Berne, vėliau— Librairie Centrale des Nationalités Lozanoje. Šį žurnalinio formato leidinį Lozanoje leido Lietuvių Informacijos Biuras, tvarkė J. Gabrys, vėliau J. Eretas su M. Ašmiu. 1916 išėjo 8 nr., 1917 — 12, 1918 — 11, paskutinis 12 nr. išleistas 1919 II 15. Kai kurie numeriai išėjo sujungti po du, net tris mėnesius. Leidinyje atspausdinta nemaža vertingų, studijinio pobūdžio straipsnių apie lietuvių tautą ir Lietuvos problemas, bet yra ir poleminių rašinių prieš vokiečius, lenkus ir rusus. Pradėjus veikti Lietuvos valstybės organams, leidinys sustojo, nes jo steigėjas J. Gabrys nepritapo prie beatsikuriančios valstybės. *A.Grt.*

Litauische Echo Vilniuje ėjusio Lietuvos Aido (žr.) straipsnių vertimas į vokiečių k., spausdintas geresniame popieriuje ir siuntinėtas į Berlyną politikams, su pažymėjimu ‚tik tarnybos reikalui' (nur für den Dienstgebrauch). Jo numeriai sutapo su Lietuvos Aido numeriais. Pirmasis nr. pasirodė 1917 IX 1. Kada L.E. buvo nustota spausdinti, neturima žinių.

Litauische Literarische Gesellschaft, Die išaugo iš tilžiškių būrelio Das litauische Kränzchen, kurį nuo 1873 sudarė M. J. A. Voelkelis, A. Thomas, E. Gisevius ir kt., susirūpinę žūstančia lietuvių kalba. Jie, 1879 susitarę su Göttingeno univ. prof. A. Bezzenbergeriu, ryžosi steigti lietuvių kalbai, etnografijai ir istorijai tirti d-ją, kuri surinktų šios garsios tautos liekanas ir jas išgelbėtų mokslui, nes lietuvių k. ilgiau 50 m. jau nebetversianti. Jie (Bezzenbergeris, Gisevius, Voelkelis) paruošė atsišaukimą, kurį dar pasirašė vyr. mkt. Hoppe (Gumbinė), kun. K. R. Jacoby (Klaipėda), W. Mannhardtas (Dancigas), prof. von Miklosich (Viena), prof. Nesselmannas (Karaliaučius), tribunolo tarėjas Passarge (Karaliaučius), prof. Pottas (Halle), prof. J. Schmidtas (Berlynas), prof. Schade (Karaliaučius), kun. Sturies (Kaukėnai), gimn. dir. Töppenas (Marienverder) ir superintendentas Ziegleris (Ragainė). 1879 X 14 Tilžėje d-ja buvo įsteigta, paimant Lettische literarische Gesellschaft įstatus, kuriuos jiems parūpino pats šios d-jos pirm. pastorius A. Bielenšteinas. Pirmasis d-jos pirm. buvo kun. K. R. Jacoby, po jo mirties 1881–82 pirmininkavo M. J. A. Voelkelis, 1882–89 Tilžės superintendentas W. Hoffheinzas, 1890–98 dr. Th. Preussas ir nuo 1899 A. Kuršaitis. Ilgai joje dirbo prof. A. Bezzenbergeris, prof. K. Lohmeyeris, M. J. A. Voelkelis, dr. Fr. Siemeringas, K. Jurkšaitis, dr. Prellwitzas, K. Barčys (žr. Bartsch), Th. Preussas, Lenkaitis (Lenkeit), dr. K. Luksas, dr. V. Gaigalaitis, A. Kuršaitis, H. Scheu, kun. Stein ir kt. Ji buvo prašokusi 200 narių (1905 buvo 227, 1909 — 228 nariai), kurių tarpe buvo žymūs ano meto baltistai ir slavistai (A. Bezzenbergeris, Baudouin de Courtenay, F. de Saussure, R. Garbe, J. Karlavičius, J. Mikkola, Fortunatovas ir kt.). Djai priklausė ir būrys D. Lietuvos šviesuolių (S. Baltramaitis, A. Baranauskas, J. Basanavičius, J. Burba, A. Janulaitis, J. Kairiūkštis, P. Kriaučiūnas, J. Ralys, kun. B. Šlamas, E. Volteris ir kt.). Anuo metu lietuviai veikėjai šią d-ją labai vertino, pvz. jau 1881 mkt. J. Kairiūkštis dalyvavo jos susirinkime, J. Basanavičius, A. Janulaitis ir kt. siuntė tautosakos užrašų, Vydūnas su savo choru dalyvavo d-jos 25 metų sukaktyje ir t.t.

D-ja savo bibliotekoje sutelkė per 4000 tomų įvairios lituanistikos ar lietuviškų spaudinių, jų tarpe ir retų. Iš K. R. Jacoby ir kt. pateko nemaža rankraščių, daugiausia iki tol nežinomų M. Lietuvos rašytojų, įvairių giesmynų ruošėjų, žodyninkų ir kt. 1881 dr. Fr. Siemeringas paaukojo d-jai numizmatikos, Jurgis Banaitis (m. 1905) — audinių ir kt. rinkinį. Iš 14 atskirų lapų (1882) išaugo gausus ir proistorinis rinkinys. Tačiau didžiausią rinkinį d-ja turėjo M. Lietuvos etnografijai, ypač kai 1905 VI 3 Tilžėje atidarė ‚Lietuvių namuką'. Ten buvo ne tik apyvokos daiktai, bet ir gausūs audinių rinkiniai, etnografinės nuotraukos ir aprašai. Pirmą kartą su savo etnografiniais ir kt. rinkiniais d-ja pasirodė 1902 XII 4 ‚Kaiserhof' salėje (Tilžėje), o nuo 1905 dalyvavo Rytprūsių parodose (Tilžėje ir kt.). Parodose d-ja įrengdavo ‚lietuvių kambarį', kur audėja paprastomis staklėmis ausdavo įvairius raštuotus audinius, paaiškindama ne tik darbą, bet ir audinių paskirtį. Didžiausio garso lietuviškieji audiniai ir kt.

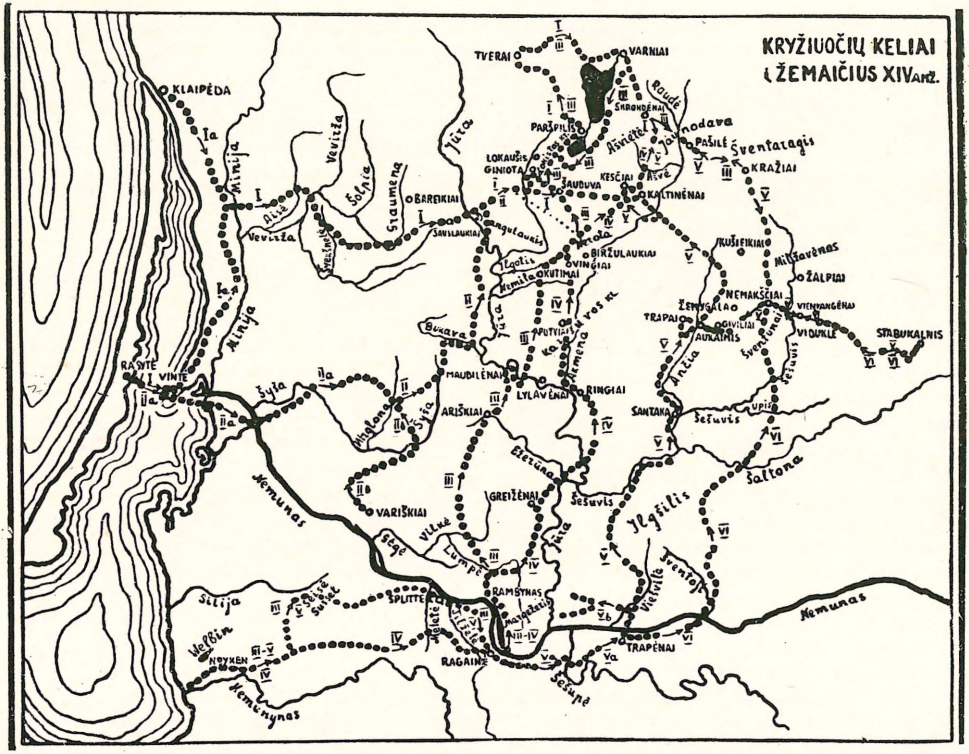
KRYŽIUOČIŲ KELIAI
Į ŽEMAIČIUS XIV amž.
KLAIPĖDA
TVERAI
VARNIAI
PAŽVILKIS
ŠAKIAI
PAŠILĖ
ŠVENTARAGIS
KRAŽIAI
BARZDŲ GINIOTA
ŠAUDUVA
KEŠČIAI
ALVĖ
KALTINĖNAI
BARZDŲ
BARZDŲ
SAVLAUKIAI
KUŠIFIKIAI
MIŠAVĖNAS
ŽALPIAI
BIRŽULAUKIAI
ŠVINGIAI
KUTIMAI
NEMAKŠČIAI
ŽEMAGALAO
VIENVANGĖNAI
TRAPAI
AUKŠAIMIS
VIDUKLĖ
STABUKALNIS
PUTVIAI
MAUDLĖNAI
LYLAVĖNAI
RINGIAI
RAGYTĖ
VINTĖ
ARIŠKIAI
SANTAKA
VARIŠKIAI
GREIŽĖNAI
ŠEŠUVIS
RAMYGALA
SPLITTE
RAGAINĖ
TRAPĖNAI
NEMUNAS
Minija
Šyša
Jūra
Veivirža
Šešupė
Nemunas
Šešupė
Jotija
Ilgylis
Šaltona
Jūra
Lupinė
Sesuvis
Jūra
Veiverė
Jūra
Jūra
Jūra

dikroje, vadovai ir priešo sekliai dažniausiai buvo prūsai. Jų tarpe tačiau sutinkama ir lietuvių; yra ir vokiškų vardų. Pirma eidami ir iššvalgydami, miško kelius, perėjimus kariuomenei paprastai rodydavo keli vadovai. Apie juos dažnai kalba patys L.W. Tai patvirtina ir Ordino kronikos. Peržygiavę plačią dikrą ir joje pasislėpę grįžimui maisto atsargas (ir tai nurodo L.W.), kryžiuočiai patekdavo į priešo kraštą, kur užsidėdavo šalmą ir šarvus. Aprašymuose rūpestingai yra suminėti tiltai, keliai, balos, miškai, upės, pelkės. Yra nurodytos žygio kliūtys ir pasakyta, kaip jas pašalinti. Iš L.W. matyti, kur kokios rūšies girios, kur tinkamos vietos nakvynei, kur reikia miške sau kelią prasiskinti, kur patiems tiltą statytis, kur randamos brastos, kur dirbami laukai, lydimai, kaimai, bajorų sodybos, kur yra užtenkamai pašaro, kur geros vietos naikinti. L.W. duoda daug žinių apie apgyventas vietas. Atstumai nurodomi Ordino myliomis, dienos žygiui numatant 2–8 mylias. Kartais atstumai dabar atrodo per dideli. Tada dėl nepereinamų vietų tekdavo daryti vingius. Iš L.W. matyti ir tuometiniai skirtumai tarp Aukštaičių ir Žemaičių. Aukštaičiai, kurių plotai kelių aprašymuose yra apžvelgti tik nuo Kauno iki Gardino dešinėje Nemuno pusėje iki Vilniaus sričių, yra gerai apgyventas kraštas (‚gut besatczet land'). Ten yra sričių, kurių iki tol kryžiuočiai niekada nebuvo pasiekę, kaip vadovai įsakmiai pastebi (‚und keyn heerschilt ist in etlichen landen ny gewest'). Ten ne tik mažiau sunaikintų vietų, bet žymiai daugiau kaimų, yra net miestelių, pilys (‚huser') nepaliestos. Todėl šitame krašte yra gana daug naikintinų dalykų (‚czu heeren gnug'). Daug kaimų pavadinti jų savininkų vardais. Viename aprašyme (L.W. 81) trumpame atstume suminėti 9 kaimai. Kai kurie jų turi aptvaras su vartais (žr. Kaimas Lietuvos praeityje). Aukštaičiuose yra suminėta įvairiose vietose aštuoniolika kunigaikščio dvarų (koninges hof, koningis dorf Dwaris, L.W. 82). Tačiau Žemaičiuose Ordino ‚leitslute', kurie rūpestingai surinko visokius duomenis apie kelius ir kliūtis niekur nepaminėjo nė vieno ‚karališko dvaro'. Kraštas čia labiau sunaikintas, nors ir Žemaičių aukštumoje minima daug kaimų, bajorų dvarų.

L.W. leidėjas Th. Hirschas (Scriptores rerum Prussicarum II 664–708) iš vokiško rankraščio dalį vietovardžių netiksliai išskaitė arba klaidingai lokalizavo, tačiau L.W. yra didelės svarbos versmė. Gertrud Heinrich ir jos vyras Hans Mortensenas bandė pagal L.W. nustatyti M. Lietuvos ir jos pasienio juostos dikros apgyvendinimo eigą. Tarmių istorijai Žemaičių ploto apgyvendinimo eigą tirdamas, A. Salys netik atitaisė kai kuriuos G. Heinrich netikslumus apie dikros ribas, bet išaiškino ir lokalizavo eilę iki tol nerastų vietovardžių. Nors daug kas jau iki šiol yra L.W. tyrinėjęs, nes jie duoda medžiagos kalbotyrai, ypač vietovardžiams (F. Hoppe, J. Gerullis, K. Būga, Vc. Biržiška, H. Mülleris), santvarkai ir politiniams santykiams (A. Thomas, R. Krumbholtzas, St. Zajączkowskis, L. Krzywickis), mitologijai (A. Mierzyńskis), ūkio istorijai (Z. Ivinskis), tačiau yra eilė neišspręstų klausimų, neaiškių terminų ir vardų. Todėl L.W. tebelaukia pagrindinio tyrinėjimo. K. Alminas 1938 Kaune buvo pradėjęs pagal originalių rankraščių tekstus (iš jų matyti, kad L.W. yra keliais daugiau negu Hirschas išsp.) tiksliai atstatinėti Lietuvos žemės vardyną. Pažinti kaimyno kelius, ypač numatant kokį karinį konfliktą, yra labai svarbu. Apie keliaujančius Lietuvoje XIX a. galo ‚karabelninkus-vengrus' buvo vėliau sakoma, jog jie tada, pardavinėdami ūkininkams galanterijos prekes, esą tyrinėję krašto žemėvaizdį. Prieš pat I pas. karą (1912) vokiečių generalinis štabas įsakmiai tik tarnybiniams reikalams buvo išleidęs kišeninę knygutę apie Lietuvos kelius. Ypač rūpestingai buvo aprašyti keliai v. Lietuvoje, paminint kelių rūšį, išskaičiuojant tiltus, jų pajėgumą, paduodant upių plotį ir kt. 1918 gale vokiečių daliniams traukiantis iš Lietuvos, tokių knygučių buvo rasta karinės valdžios įstaigose.

A. Thomas, Litauen nach den Wegeberichten im Ausgange des 14. Jhs. (Königliches Realgymnasium zu Tilsit, 41. Jahresprogramm) 1885; *H. Müller,* Uber die Örtlichkeiten der ‚Wegeberichte' innerhalb der heutigen Landesgrenze (Altpreussische Forschungen 1927, 43–65); *A. Salys,* Die Žemaitischen Mundarten I (atspaudas iš Tautos ir Žodžio VI) 1930; *Vc. Biržiška,* Kryžiuočių keliai į Lietuvą XIV a.: I. Keliai į Žemaičius (Praeitis I 1930, 1–63; L. W. keliai į Žemaičius suvesti į 6 pagrindines grupes); *Z. Ivinskis,* D. L. Kng. ekonominė politika savo dvaruose (Lietuvos Praeitis I 1940, 15–24 apie L.W.). Žr. Dikra, Kaimas Lietuvos praeityje. *Z.I.*

Litauras, arba timpanas (it.), mušamasis muzikos instrumentas, vartojamas simfoniniame orkestre. Tai platus varinis katilas, aptrauktas iš viršaus oda, kuri metaliniu ratlankiu gali būti veržiama ir tuo

būdu derinama į reikiamą toną. Oda užgaunama dviem lazdelėmis, kurių galvutės padarytos iš medžiagos arba minkštos odos. Į orkestrą l. įvesti apie 1670 John Locke operoje Psyche ir R. Lully operoje Thesée. Jie visada naudojami du: vienas tonikoj, kitas kvartoj ar kvintoj. Beethovenas panaudojo kitokį derinimą. XIX a. pabaigoj įvestas trečias l. Berliozas įvedė į savo Requiem net 16 l. Daug jų panaudojo savo simfonijoje Vyt. Bacevičius.

Iz.V.

Litaveras žr. Pukuveras.

Litavimas priemonė sujungti metalines dalis lydiniu, kuris tirpsta prie žemesnės temperatūros, kaip jungiamieji metalai. Kad lituojami metalai gerai suliptų, reikia prieš lituojant paviršius labai gerai nuvalyti nuo rūdžių, alyvos ir kitų nešvarumų. Nuvaloma mechaniškai ir su tam tikslui skirtais chemikalais, kurie l. metu nuvalo paviršius nuo oksidų. Kaip valymo priemonės vartojami šie chemikalai: amoniako chloridas, cinko chloridas, druskos rūgštis, boraksas, boras, kalifonija. Metaliniams daiktams sulituoti yra du pagrindiniai būdai: minkštas ir kietas. Minkštas l. būdas yra tada, kai metalas, su kuriuo lituojama, lydosi prie žemos temperatūros (180–300°C). Toks l. metalas susideda iš švino ir cinko. Kartais gali būti pridedama kitų metalų, kurie žemina lydymosi temperatūrą. Minkštas l. būdas vartojama ten, kur ne taip svarbu tvirtumas (skardos gaminiams ir elektrotechnikos pramonėje vieloms sulituoti). Minkšto l. atveju litavimo metalas ištirpinamas su įkaitinto vario plaktuku, kuris įkaitinamas ugnyje arba kaitinamas elektra. Kai metalinės dalys norima sujungti tvirtai, tada vartojama kietas l. būdas. Šiam tikslui vartojama litavimo lydinys, susidedąs iš vario ir cinko; kartais pridedama sidabro. Šis lydinys yra vielos ar drožlių pavidalo. Lydosi prie aukštesnės temperatūros. Lydinys ištirpinamas kaitinamos lempos liepsna. Nuvalymui vartojama borakso milteliai. Šis l. būdas vartojamas ten, kur suvirinimas acitelenu ar elektra yra nepraktiškas. Dažnai vartojamas sulūžusias mašinų dalis taisant; auksakaliai jį vartoja papuošalų gamyboje. Rinkoje galima pirkti litavimui vielos su nuvalymo chemikalais viduje, arba tam tikra pasta, kuri ištirpsta nuo degtuko temperatūros. Toks sulitavimas nestiprus. Jį galima vartoti tik elektros laidams sulituoti.

J.Mkl.

Litchfield JAV mst. Connecticut valstybėj, 27 mylios į v. nuo Hartfordo; apie 5000 gyv. (1958). L. vasarvietė prie Bantam ež. ir žinoma tuo, kad čia 1784 buvo įkurta pirmoji Amerikoje teisės mokslų mokykla ir 1792 viena pirmųjų aukštesniųjų mergaičių mokyklų. L. yra gimtinė kelių žymių amerikiečių, iš kurių garsiausia yra Harriet Beecher Stowe (žr.). Mieste yra keletas istorinių namų.

Litchi chinensis žr. Liči.

Liteksas vilnonių ir pusvilnonių audinių fabrikas Kaune, Gedimino gatvėje 5. Pradžioje buvo įst. akc. b-vė Liūtas, nuo 1933 XII Litex su 600.000 Lt. kapitalu, nuo 1938 IV — Liteksas su 1 mil. Lt. kapitalu. Steigėjai buvo Lietuvos žydai: M. Posvianskis, R. Blochas, Gr. Klisas, E. Gantmanas. Vokiečių okupacijos metu fabrikas nuo 1941 rudens pavadintas Texas. Antrojoje bolševikų okupacijoje vadinamas vėl L. Fabriko gamyba — visų rūšių gelumbės ir šukuotos vilnos medžiagos. Gelumbinės (kočiotos) vilnos verpykla — 2200 verpsčių, 32 sunkaus ir 8 lengvo tipo staklės. Jau nepriklausomybės laikais verpykloje buvo įrengta klimatinėms sąlygoms palaikyti įtaisai, moderniai įrengtas apretūros (audinių galutinio atbaigimo) skyrius. Darbininkų dirbo iki 250. Metinė gamyba — iki 350.000 metrų. Fabrike dirbo užsieniečiai bei užsieny baigę specialistai. Fabriko technikiniu vedėju buvo M. Posvianskis, vėliau iki 1941 VII inž. Slesinger, po jo iki 1944 VII — inž. G. J. Lazauskas. Kultūrinėje veikloje pasižymėjo fabriko darbininkų liet. tautinių šokių grupė, vad. K. Bružo. Pirmosios bolševikų okupacijos metu, perėmus Lietuvos tekstilės fabrikus LTSR valstybiniam tekstilės trestui, tik ką pastatytame viename L. pastate buvo įrengtas (nuo 1940) kitas fabrikas — Trikotažas, kuris veikia iki šiol.

G.Lz.

Litera žr. Littera.

Literarisches Zentralblatt für Deutschland 1850–1944 ėjęs vokiečių bibliografinis savaitraštis, apžvelgęs Vokietijos ir užsienio mokslinę literatūrą. Įsteigė F. Zarncke, nuo 1927 leido Deutsche Bücherei Leipcige.

Literatas (lot. literatus, literator) anksčiau mokslo žmogus apskritai, dabar — rašytojas ar apskritai literatūros srityje besireiškiąs asmuo (literatūros kritikas, is-

torikas, teoretikas). Kitose kalbose l. vardas ypač taikomas tiems rašytojams, kurie iš savo rašto ir gyvena. Pagal tai kartais l. vardas įgauna ir niekinamos profesinių rašeivų prasmės. Mūsų kalboje l. žodis šio niekinamo atspalvio neturi. Be rašytojų ir apskritai literatūros srityje besireiškiančiųjų, jis taikomas ir literatūros mokslų studentams, o taip pat literatūrinių sambūrių nariams (pvz. jaunieji l.).

L. organizacijos Lietuvoje. L. vardą savo organizaciniams susitelkimams vartojo eilė studentų būrelių.

LU Literatų Būrelis veikė 1927 XI — 1930 V ir jungė įvairių pasaulėžiūrų studentus, kurie turėjo palinkimo kuriam nors literatūrinės kūrybos žanrui. Narių buvo per 25, vadovavo Henrikas Blazas. Kas antrą savaitę sekmadienį popietėmis buvo daromi susirinkimai, kur nariai skaitė savo kūrybą, referatus literatūriniais klausimais ir vedė diskusijas. Tarp būrelio narių buvo P. Orintaitė, J. Graičiūnas, L. Skabeika, A. Miškinis, J. Šukys, A. Venclova, P. Čiurlys, Br. Raila ir kt. 1928 III būrelis leido akademinį laikraštį Studentą (žr.). Kai daugumui narių mokslą bebaigiant ir nesant pakankamam narių prieaugliui buvo nutarta būrelį likviduoti, Studento leidimas buvo perduotas LU fakultetinių draugijų s-gai (vėliau studentų atstovybei), kuri jo turinį padarė bendresnį ir laikraštį pavadino Lietuvos Studentu (žr.). *H.B.*

LU studentų literatų būrelis Express veikė tuo pačiu metu (1927–30), kaip ir aukščiau minėtasis būrelis, bet jis telkė tuos, kurie buvo labiau linkę ieškoti naujovių. Šį norą pasukti nuo konservatyvizmo išreiškė ir pasirinktasis greitojo traukinio, arba ekspreso, vardas, simbolizavęs pastangas ieškoti priemonių naujai meno kūrybos išraiškai, ekspresijai (tuo metu Vakarų, ypač vokiečių literatūroje buvo madingas ekspresionizmas). Kas mėnesį ar dažniau šaukiamuose susirinkimuose buvo skaitomi ir kritikuojami narių naujai parašyti kūriniai, diskutuojama bendraisiais literatūros klausimais. Daugiausia būrely reiškėsi studentai humanitarai, bet jo veikloj dalyvavo ir kitų fakultetų studentai. Buvo ribojamasi tik literatūrinėmis problemomis; politiniai ar ideologiniai klausimai nebuvo liečiami. 1927–28 būreliui vadovavo A. Venclova, 1928–29 Br. Raila. Be jų, veikliau reiškėsi P. Čiurlys, J. Šukys, Alb. Briedis, P. Laurinaitis, B. Rutkūnas, J. Banaitis, A. Ronkus, P. Jonikas, St. Anglickis, N. Radvila ir kt. Antraisiais veikimo metais universiteto didžiojoj salėj buvo suruoštas vad. ‚romantizmo teismas', sukėlęs visuomenėje didelio susidomėjimo. Po dvejų gyvo veikimo metų būrelis nutilo, pradėjus labiau ryškėti narių ideologinėms bei literatūrinio kelio skirtybėms, nuvedusioms į Trečiojo Fronto, Granito ir Piūvio sambūrius. *B.R.*

Studentų humanitarų d-jos rėmuose veikė atskira literatų sekcija, kuriai 1928–29 vadovavo J. Trimakas, 1929–30 B. Rutkauskas, 1930–34 Br. Brazdžionis (sekr. B. Babrauskas). Sekcija surengė daugybę literatūros vakarų universitete ir provincijoj, keletą didesnių minėjimų (Krėvės, Herbačiauskio, Maironio), dalyvavo Granito almanache, Linijoj.

Ateitininkuose stud. literatai telkėsi savo sukurtoj Šatrijos meno d-joj (žr. Šatrija), įsikūrusioj 1926. Ateitininkių studenčių Giedros (žr.) draugovėj literatės turėjo atskirą grandį, pavadintą Trylikos vardu.

Rašytojų telkiniai l. vardo nevartojo: iš pradžių rašytojai buvo susibūrę į Lietuvos rašytojų ir žurnalistų s-gą (žr.); vėliau, žurnalistams pradėjus veikti savo atskiroj s-goj, 1932 buvo įkurta Lietuvių rašytojų draugija (žr. Rašytojas). Prieš jos įsikūrimą prie LU humanitarinių mokslų fakulteto 1927 buvo įsisteigusi Humanitarinių mokslų ir literatūros d-ja. Joj buvo 4 skyriai: literatūros, istorijos, filologijos ir filosofijos. Literatūros skyriuje (įsikūrusiame 1927 II 28) buvo numatyta 15 tikrųjų narių ir 30 narių korespondentų. Tikraisiais nariais buvo M. Biržiška, S. Čiurlionienė, L. Gira, J. Herbačiauskis, F. Kirša, V. Krėvė, Maironis, Putinas, B. Sruoga, J. Tumas, P. Vaičiūnas, M. Vaitkus, A. Vienuolis ir Vydūnas. Pirmininkavo V. Krėvė, sekretoriavo V. Putinas-Mykolaitis.

Literatūra (lot. litterae), raštija, kalbinėmis (rašto) priemonėmis išreikšta žmogaus kūryba. L. terminas plačiausia prasme apima visa tai, kas yra išreikšta raštu ar žodine tradicija; siauresne prasme — grožinė literatūra, tai, ką vokiečiai aptaria žodžiu Wortkunst (žodžio menas). L. terminas taip pat vartojamas ir bibliografine prasme, t.y. kurį nors klausimą liečiančių veikalų visumai nusakyti. Mene l. terminas turi blogybinį atspalvį ir išreiš-

Literatūra

kia tai, kas meno kūriniui neesminga (turinio persvara, didaktika).

L. termino ir sąvokos turinys bei apimtis istorijos būvyje keitėsi jos emancipacijos ritmu. Senovės Graikijoje l. tebebuvo neemancipuota. Diferenciacijos periode, kuris praktiškai apima beveik visą l. istorijos laiką, iškilo lokalinės diferenciacijos klausimas: kaip skirstytina visa plačioji literatūra? Šiam reikalui įvairiomis formomis buvo pasiūlyti poezijos (grožinės l., l. meno, t.y. vaizduote pagrįstos literatūrinės kūrybos) ir prozos (faktais operuojančios l.) terminai, kurie šiandien maždaug ir nustato vidinio l. skirstymo ribą, prie kiekvienos iš jų prijungiant neišvengimas šiuo atveju teorines hiperstruktūras. Tad šiandien l. terminu vis daugiau linkstama nusakyti grožinės l. ir aukščiau minėtų hiperstruktūrinių elementų (l. kritikos, l. istorijos, l. teorijos, l. mokslo) kompleksą. Nežiūrint to, ir dabar tradicinės anglų bei prancūzų l. istorijos apima ne tik rašytojus, poetus, l. kritikus ir teoretikus, bet taip pat filosofus, istorikus, sociologus, moralistus, oratorius etc.

Apsiribojant siauresniu sąvokos ir termino turiniu, t.y. l. kaip Wortkunst, reikia atsakyti į klausimą, įvairiomis formomis nuolatos keltą visos l. istorijos bėgyje: kas yra literatūra? Arba: kokios jos funkcijos, prasmė, tikslas, esmė? Atsakant į šį klausimą visais laikais dažniausiai buvo operuojama Tiesos, Grožio, didaktikos, auklėjimo etc. argumentais. Atsakymas į šiuos klausimus yra l. filosofijos ir tam tikra prasme estetikos objektas. Platonas meno, taigi ir literatūros, kilmę siejo su Prometėjo mitu ir priskyrė trečiajai būties kategorijai, t.y. atspindžių pasauliui, kuris negalįs būti Tiesa. Aristotelis atmetė prometėjinės kilmės teoriją ir estetinę kūrybą laikė gamtinio proceso pamėgdžiojimo reiškiniu. Romėnai (Horacijus) savo dėmesį koncentravo į praktikinį, t.y. į l. funkcijų klausimą ir poetinėje kūryboje stengėsi realizuoti naudos ir malonumo principą. Plotinui meninė kūryba buvo metafizinio ilgesio išraiška. Viduramžio estetikoje dominavo Grožio kaip dieviškosios Tiesos atspindžio samprata, artima aristotelinei teorijai. Renesanso epocha, klasicizmo ir šviečiamasis amžiai akcentavo didaktinį momentą ir visuomenines meninės kūrybos funkcijas, bandydami sukurti aiškiai apibrėžtas poetinės kūrybos normas, pagrįstas

Literatų gatvė Vilniuje. Joje yra gyvenęs Ad. Mickevičius

aiškumo, harmonijos ir racionalaus nuosaikumo estetika (Malherbe, Boileau, Winckelmann, Goethe). XIX a. marksistai l. laikė gamybinių santykių bei metodų sąlygoto socialekonominio proceso atspindžiu, o estetizmo šalininkams l. buvo nepriklausoma, nei istoriškai, nei sociališkai neangažuota nesuinteresuoto Grožio reiškėja ir liudytoja. Nesuinteresuotumo principą estetikoje pirmasis iškėlė ir nagrinėjo Kantas, kurio mokslu daugiau ar mažiau rėmėsi visa modernioji estetika. Tik pokantiniais laikais Grožis, kaip meninės kūrybos tikslas, atsistojo lygiomis su Tiesa, kuri, absoliučia arba ribota forma, faktiškai buvo centrinė ligtolinės estetikos problema. XIX a. estetizmas buvo emancipacinio l. proceso kulminacija. Nuo romantizmo laikų vėl pastebimas atvirkščias, būtent, integracijos procesas arba globalistinė tendencija. Pvz. toks Dostojevskis nebėra grynai literatūrinis fenomenas; jo kūryba apima viso žmogaus problematiką. Tai, ką estetizmas laikė kūrybinės nepriklausomybės praradimo reiškiniais, egzistencialistai laiko jos išsilaikymo ir gyvastingumo garantija. Klaidinga esą galvoti,

jog l. amžina; todėl reikią angažuotis, t.y. rinktis savo laiką su visa jo problematika. Todėl šiandien l. būtų galima pavadinti kūrybine žmogaus pastanga išsakyti buvimo prasmę ir būdą.

Aukščiau aptartoji poezijos ir prozos distinkcija grožinėje l. populiariai vartojama eiliuotai ir neeiliuotai kūrybai nusakyti. Tačiau poezija gali būti ir neeiliuota. Todėl žymiai tikslingesnis yra poetinės ir prozinės kalbos skirstymo metodas. Techniškai grožinė l. skirstoma į tris žanrines grupes: epą, lyriką ir dramą (žr. atskirai šiuos žanrus). Šis skirstymas nominaliai tebegalioja ir šiandien, tik jo prasmė gerokai pakitusi.

Grožinės l. sričiai paprastai priskiriamos ir ją liečiančios teorinės disciplinos, nors techniškai jos priklausytų faktais operuojančios l. kategorijai.

a. L i t e r a t ū r o s k r i t i k a. Literatūrinės kūrybos vertinimo menas, viena seniausių l. mokslo disciplinų, savo žodinėje arba sakomoje stadijoje atsiradusi beveik kartu su pirmuoju l. veikalu, nes kūrybos procesą betarpiškai pakeičia vertinimas. Pačius pirmuosius l. kritikos pavyzdžius, nors ir komiška forma, davė Aristofanas savo Varlių komedijoje (poetų svėrimo epizodas). Tikruoju l. kritikos pradininku laikytinas Platonas, savo dialoguose kritiškai svarstęs kai kuriuos poetinės kūrybos klausimus (įkvėpimas, poetinės realybės prigimtis, santykiai su morale, poeto vaidmuo visuomenėje ir valstybėje). Į l. kūrybą Platonas žiūrėjo kaip į mimesis, t.y. pamėgdžiojimą, nutolimą nuo realybės; jo kriterijus, kaip šiandien pasakytumėm, buvo utilitaristinis (plg. Respublika ir Ion). Aristotelis savo kritikoje daugiau domėjosi struktūriniais l. kūrybos elementais, nustatydamas žanrines bei struktūrines tragedijos ir komedijos distinkcijas. Poezijos sampratoje Aristotelis platoninę mimesis sąvoką praplėtė, suteikdamas jai naujos realybės kūrimo prasmę. Romėnų požiūrį į l. meną ir kritikos principus tobuliausiai išreiškė Horacijus (Ars Poetica) ir Longinus (Peri Houpsous). Ars Poetica traktatas, vėliau susilaukęs daugybės pamėgdžiojimų, nėra kritikos veikalas tikrąja prasme. Šis eiliuotų pastabų bei patarimų rinkinys, savo prasme telpąs d u l c e ir u t i l e pusiausvyros estetikos rėmuose, yra pirmas l. mokslo ir l. teorijos veikalas. Longinus yra gilesnis už Horacijų, ir jo traktatą būtų galima pavadinti pirmąja formos filosofija. Viduramžių periode l. kritika praktiškai beveik visiškai nustojo egzistavusi ir tik retkarčiais tepasirodydavo žemesniojo mokyklinės programos laipsnio (trivium) dalykuose. Bažnyčios Tėvai (Augustinas, Jeronimas), vertindami antikinę l., naudojosi išimtinai moraliniais kriterijais. Jų ir Bažnyčios autoriteto apskritai poveikyje senovės klasikai tapo nurašyti kaip pagoniški ir svetimi krikščionybės dvasiai. Neturėdama realaus pagrindo l. kritika kelis šimtmečius stovėjo mirties taške. Atgimimas prasidėjo tik su pirmaisiais humanizmo, t.y. naujo susidomėjimo antikine l. reiškiniais. Reikšmingiausias viduramžių pabaigos l. kritikas ir teoretikas buvo Dante. Jo kritikos principai išdėstyti Convivio, De vulgari eloquentia ir Can Grande laiške. Dantės dėmesio centre stovi italų kalbos, arba vad. vulgaraus dialekto (t.y. ne lotynų k.), vartojimo poezijoj problema, stilių (tragiško, komiško ir elegiško) gradacija ir temos filosofija. Humanizmo ir renesanso kritika vystėsi senovės klasikų komentarų ir naujųjų kalbų prozodijos nagrinėjimų forma. XV–XVI a. Italijoje pasirodę gausūs kritiški senovės klasikų veikalų leidimai sudarė ištisą komentarų sąjūdį. Ypač reikšmingas buvo Aristotelio Poetikos lotyniškojo vertimo išleidimas Venecijoje (1498; iki tol tebuvo žinomas Averroes darytos santrumpos tekstas). L. teorijos srityje daugiausia reikšmės turėjo Minturno, Trissino, Vida, Scaliger, Cithio ir Tasso poetikos bei kritikos traktatai. Prancūzų renesanso kritikos pagrindines problemas ir pobūdį išreiškė J. du Bellay savo veikale Défense et Illustration de la Langue française (1549), ragindamas atsisakyti viduramžinių formų, pamėgdžioti klasikus ir kalbą pagyvinti naujadarais. Šio laikotarpio anglų kritikos bei poetikos centre stovi Scaligerio mokinio Philip Sydney Defence of Poesie (1595), didaktinės poezijos apologija. XVII a. vadovaujamą vaidmenį l. kritikoje iš italų perėmė prancūzai, suformuluodami naują klasicizmo idealą. Pirmas šio klasicizmo teoretikas ir kritikas buvo François de Malherbe, nustatęs griežtus eilėdaros kanonus poezijoje ir ypač akcentavęs tobulos technikos reikšmę. Prancūzų klasicizmo teoriją pilnai suformulavo Nicolas Boileau savo L'Art poétique (1674). Boileau kritikos doktrina bei estetika re-

miasi pirmiausia dekartinio racionalizmo principu: protas jam yra vienintelis matas; Grožis — racionalinės tiesos išraiška ir ekvivalentas; gražu tegali būti tik tai, kas yra dėsninga, universalu. Poetikoje Boileau siūlė pamėgdžioti klasikus kaip tobulus modelius savajai kūrybai. Boileau teorijos turėjo didelės reikšmės l. kritikos ir l. mokslo evoliucijoje kaip stabilizuojąs veiksnys, kaip aiškiai suformuluoto metodo pavyzdys. L'Art poétique idėjų poveikyje išsivystė vadinamoji taisyklės kritika, kuri dominuojančią vietą išlaikė beveik iki pat romantizmo laikų. Boileau teorijų hegemonijai ir dogmatizmui pirmą smūgį sudavė vokiečių klasicizmo kritikai (Lessingas, Herderis, Goethe, Šileris), kurie, principe pasilikdami klasicistinio racionalizmo rėmuose, taisyklės kritiką pakeitė idėjos, jausmo ir personalinio sprendimo kritika. Kritiko-teisėjo vietą užėmė kritikas-vertintojas. Lessingas savo veikale Laokoon, oder über die Grenzen der Malerei und Poesie 1766, tapybą apibūdindamas kaip spalvas erdvėje ir poeziją kaip garsus laike, stovi jau už klasicizmo ribų. Goethes gamtinio identiškumo idėja ir Herderio istorizmas buvo toji bazė, ant kurios išaugo romantizmo kritika. Romantizmo kritikos pradedamasis taškas buvo atsiribojimas nuo graikiškojo klasicizmo, paremtas genijaus istoriškumo sąmone. Romantizmo kritikai (F. ir A.-W. Schlegeliai, Madame de Staël, Chateaubriand) daugiausia dėmesio skyrė sąjūdžio deskripcijai, dažnais atvejais atsisakydami sprendimo ir pasitenkindami poetine l. fakto charakteristika. Kritinio sprendimo požiūriu romantizmo kritika yra dekadanso reiškinys. Nežiūrint to, romantizmo epocha davė ir reikšmingiausią XIX a. kritiką Sainte-Beuve, kuris su pačiu sąjūdžiu maža ką teturėjo bendro. Sainte-Beuve yra analitinės kritikos iniciatorius. Jo kritiniai sprendimai remiasi detaliomis vertinamojo autoriaus ir veikalo fono studijomis. Poromantiniame periode l. kritika, gamtos ir socialinių mokslų poveiky, prarado nepriklausomos disciplinos charakterį ir savo sprendimus grindė aukščiau minėtų mokslų argumentais (Taine, Zola etc.). Lygiagrečiai su natūralizmu išsivystė estetizmo kritika, kuri bandė griežtai atsiriboti nuo gamtinės bei istorinės tikrovės ir vieninteliu kriterijum laikė grožį (Poe, Baudelaire, Pateris). Nuo simbolizmo laikų l. kritika daugiau ar mažiau išsivadavo iš metodinės literatūrai svetimų disciplinų priklausomybės ir ėmė vis daugiau remtis naujai susiformavusio l. mokslo tyrinėjimų daviniais. Kai kur, pvz. Vokietijoje, l. mokslas net tam tikra prasme nustelbė l. kritiką tradicine šio žodžio prasme, ir ėmė formuotis naujas l. kritiko-mokslininko tipas (E. R. Curtius, O. Walzelis). Žymiausias simbolizmo kritikas buvo Rémy de Gourmont, savo idėjų disociacijos teorija stipriai veikęs moderniuosius kritikus. Naujausių laikų l. kritikos evoliucijoje ypač didelės reikšmės turėjo W. Dilthey (pasaulėžiūrinių tipų psichologija), B. Croce (estetinis ekspresionizmas), H. Bergsonas (intuityvizmas) ir S. Freudas (psichoanalizė). Tarpkario laikotarpio vokiečių kritikoje dominavo psichologinės ir stilistinės analizės koordinacijos metodas; prancūzų kritika tęsė vad. critique des idées tradiciją (A. Thibaudet); anglosaksuose populiariausia buvo impersonalinė (Eliotas) ir semantinė (Richardsas, Empsonas) kritika. Po II pas. karo l. kritika vystėsi daugiausia egzistencinės filosofijos ir freudizmo poveikyje.

L i e t u v i ų l. kritika tikrąja šio žodžio prasme susiformavo tik XX a. pradžioje. Pirmas estetiškai sąmoningas kritikas buvo A. Jakštas-Dambrauskas, savo estetines bei formalines pažiūras grindęs daugiausia tomistine filosofija. Grožis Jakštui yra dieviškojo Logo atspindys; forma — dieviškosios kūrybos principų žmogiška išraiška. Jakšto kritikoje dominuoja ne tiek estetiniai, kiek moraliniai argumentai, todėl jo kritiniai sprendimai šiandien turi tik grynai istorinės reikšmės. Estetiniais sprendimais pagrįstos kritikos pirmuosius pavyzdžius davė S. Kymantaitė-Čiurlionienė ir B. Sruoga, tačiau jų kritika niekur neprašoko poleminės plotmės ir lygio. Taip pat ypač nepriklausomo gyvenimo pradžioje pasireiškė Skaitymų kritikas L. Gira-Radzikauskas. Šalia jų minėtinas J. Lindė-Dobilas, pirmas bandęs žvelgti į mūsų literatūrą universalinių idėjų plotmėje. Nepriklausomybės periode centrinę poziciją l. kritikoje užėmė nuosaikaus estetizmo iniciatorius, Naujosios lietuvių literatūros I 1936 autorius V. Vykolaitis-Putinas, savąją kritiką grindęs meno kaip esmingai žmogiškos kūrybos samprata; Visuotinės literatūros istorijos vadovėlio (kartu su J. Griniumi ir A. Vaičiulaičiu), Literatūros

teorijos, Vaižganto monografijos etc. autorius J. Ambrazevičius, estetiškai, psichologiškai ir pasaulėžiūriškai vienas iš sąmoningiausių savo kartos kritikų, kritiniuose sprendimuose naudojęs sintetinį metodą; estetinio ir psichologinio dinamizmo bei intuityvizmo skelbėjas J. Keliuotis; tradicinės - akademinės kritikos puoselėtojas J. Grinius; estetizmo adeptas A. Vaičiulaitis ir marksistinės kritikos atstovas K. Korsakas-Radžvilas. Tremty ir emigracijoje pasireiškė keletas naujų vardų, kurių tarpe paminėtinas J. Girnius, kaip filosofinio metodo iniciatorius (Įvadas į Žemės antologiją 1951).

b. Literatūros istorija ir mokslas. L. mokslo sąvoka yra palyginti visiškai nauja. Terminas pirmą kartą buvo panaudotas Th. Mundto (1842), o paties mokslo šaknų reikia ieškoti žymiai anksčiau. Praktiškai pirmas l. mokslo veikalas buvo Horacijaus Ars Poetica. Iki XIX a. pradžios l. mokslas tebebuvo tradicinės poetikos ir l. kritikos dalis. Jo emancipacija vyko kartu su filologijos mokslų iškilimu. Ankstyvoje savo fazėje (iki XX a. pradžios) l. mokslas pagrindinį dėmesį skyrė l. istorijos bei žanrų evoliucijos ir kilmės klausimams (Sismondi, Nisard, F. ir A.-W. Schlegeliai, Lachmannas; Paris, Rajna, Bédier, Saintsbury). L. fenomenų istorinės interpretacijos požiūriu ypač didelės reikšmės turėjo H. Taine (rasės, aplinkos ir momento teorija) ir F. Brunetière (gamtos mokslų metodų pritaikymas l. istorijoje). Vėlesnėje fazėje l. mokslas pagrindinį dėmesį skyrė l. kūrinio prigimties bei jo struktūrinių elementų analizei. Šiandieniame l. moksle vyrauja dvi kryptys: stilistinės analizės srovė, kuri l. kūrinį traktuoja pirmiausia kaip žodinės kūrybos fenomeną (E. Staigeris, W. Kayseris, E. Auerbachas ir kt.), ir idėjinės analizės srovė, kuriai l. yra idėjų istorijos atspindys bei produktas (R. Ungeris, B. von Wiese). L. istorijoje kurį laiką buvusi populiari J. Nadlerio l. veikalo interpretacijos pagal autoriaus Stamm u. Landschaft teoriją šiandien beveik visai nustojo reikšmės: l. istorijoje vis dažniau kalbame ne apie atskiros tautos, bet apie ištisos civilizacijos l. (E. R. Curtius, E. Auerbachas, G. Muelleris).

Lietuvių l. mokslas ir šiandien tebėra užuomazgoje. Visa, kas iki šiol padaryta, tėra paruošiamieji darbai. Daugiausia šioje srityje dirbo M. ir Vc. Biržiškos, V. Mykolaitis-Putinas, J. Ambrazevičius, V. Maciūnas etc. Tam tikras l. mokslo pagyvėjimas jaučiamas šiandieninėje Lietuvoje (senosios lietuvių l. tekstų kritiškas ar pusiau kritiškas leidimas, atskirų rašytojų monografijos etc.).

c. Literatūros teorija paprastai vadinamas populiarus, vadovėliškas l. veikalo konstrukciją bei l. priemones liečiančių taisyklių išdėstymas; prozodijos kanonų rinkinys, modernus senųjų ars poetica ekvivalentas (pvz. J. Ambrazevičiaus Literatūros teorija [3]1936). Platesne prasme l. teorija apima visą teorinių svarstymų kompleksą, liečiantį l. prigimtį bei esmę, ir atsakantį į klausimą, kas yra literatūra (R. Wellek ir A. Warren Theory of Literature).

Įvadiniai veikalai: *F. Baldensperger*, La littérature: création, succès, durée, 1913 1919; *E. Longhaye*, Théorie des Belles-Lettres 1934; *R. Wellek and A. Warren*, Theory of Literature 1942; *E. G. Wolff*, Aesthetik der Dichtkunst 1944; *J.-P. Sartre*, Qu'est-ce que la littérature?, Situations II, 1948. Literatūros kritika: *G. Saintsbury*, A History of Criticism and Literary Taste in Europe 1900–1904; *W. Benjamin*, Der Begriff der deutschen Romantik 1920; *O. Walzel*, Gehalt und Gestalt 1923; *J. A. Richards*, Principles of Literary Criticism 1924; *A. Thibaudet*, Physiologie le la critique [7]1930; *L. Beriger*, Die literarische Wertung 1938; *P. Wiegler*, Geschichte der Kritik 1948; *R. Wellek*, A History of Modern Criticism: 1750–1950. I. The Later Eighteenth Century; II. The Romantic Age, 1955; *W. K. Wimsatt, Jr. and C. Brooks*, Literary Criticism 1957. Literatūros istorija, mokslas ir teorija: *E. Elster*, Prinzipien der Literaturwissenschaft 1897–1911; *G. Rudler*, Les techniques de la critique et de l'histoire littéraire 1923; *G. Lanson*, La méthode de l'histoire littéraire 1924; *E. Winkler*, Das dichterische Kunstwerk 1924; *P. Audiat*, La biographie de l'oeuvre littéraire 1925; *O. Walzel*, Das Wortkunstwerk 1926; *R. Unger*, Aufsätze zur Prinzipienlehre der Literaturgeschichte 1929; *E. Ermatinger*, Philosophie der Literaturwissenschaft 1930; (") Das dichterische Kunstwerk [3]1939; *P. van Tieghem*, La littérature comparée [3]1946; *R. Ingarden*, Das literarische Kunstwerk 1931; *W. Mahrholz*, Literaturgeschichte und Literaturwissenschaft 1931; *T. S. Eliot*, The Use of Poetry and the Use of Criticism 1933; *P. Valéry*, Introduction à la poétique 1938; *F. J. Billeskov-Jansen*, Esthétique de l'oeuvre d'art littéraire 1948; *W. Kayser*, Das sprachliche Kunstwerk [2]1951. Lietuvių kalba: *M. Gustaitis*, Stilistika 1923; *K. Bizauskas*, Literatūros teorija 1923; *J. Ambrazevičius*, Literatūros teorija 1930; *I. Skrupskelis*, Literatūros mokslas, jo esmė, istorija ir metodai (Athenaeum I 1930); *A. Jakštas*, Meno kūrybos problemos 1931; *J. Grinius*, Grožis ir menas 1938. *A.Č.*

Literatūra 1. Kaune apie 1924 įsikūręs knygynas, išleidęs ir vieną kitą knygų, daugiausia vertimų. Iki 1936 IX 14 jo savininkas buvo Levas Boleslavskis, vėliau Br. Jankevičius. Platino knygas ir rusų kalba. Buvo laikomas sovietinių knygų platinimo filiale.

2. Literatūros, meno ir kultūros žurnalas, pasirodęs Kaune 1936 VI ir sustojęs po dviejų nr., dėl prosovietinių tendencijų 3 nr. konfiskavus. Red. pasirašė V. Krėvė-Mickevičius, leidėju VDU humanitarinių mokslų d-jos literatūros skyrius. Priedangai pritraukus V. Krėvę, Vc. Biržišką, B. Sruogą, V. Dubą, Pr. Augustaitį, žurnalui straipsnių davusius VDU humanitarinių mokslų fakulteto profesorius, faktiškai žurnale dominavo jaunoji marksistinė karta. Visuomenine bei literatūrine ideologija ir tonu L. buvo Trečiojo Fronto (žr.) tęsinys. Žurnalo nusistatymus formulavo A. Venclovos straipsnis Kritinio realizmo keliu. Savo kūrybą žurnale spausdino St. Anglickis, J. Banaitis, K. Binkis, P. Cvirka, S. Neris, J. Šimkus, T. Tilvytis. Be paminėtųjų profesorių, straipsnių davė J. Banaitis, J. Būtėnas, P. Juodelis, K. Korsakas, J. Šimkus, A. Venclova.

Literatūra ir Kalba okupuotoje Lietuvoje 1956 pradėti leisti Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbai. Vyr. red. K. Korsakas. I tome 1956 duota atsiminimų ir straipsnių apie J. Jablonskį (J. Balčikonio, Z. Žemaičio, B. Vosylytės, J. Lebionkos) ir K. Būgą (J. Balčikonio, Vl. Lašo, B. Vosylytės ir J. Palionio) ir išspausdinta K. Umbraso disertacija apie M. Gorkį ir lietuvių literatūrą (125–332). II tome 1957 išspausdinta J. Žėkaitės disertacija apie A. Vienuolio kūrybą iki 1917 (7-157) ir A. Valeckienės disertacija apie dabartinės lietuvių k. įvardžiuotinių būdvardžių vartojimą (161–328). III tome 1958 įdėtos dvi disertacijos — V. Kubiliaus Lietuvių revoliucinė poezija ligi 1917 ir J. Paulausko Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje. Be to, spausdinama archyvinės medžiagos, recenzijų, informacinių žinių.

Literatūra ir Menas savaitinis Lietuvos TSR rašytojų s-gos laikraštis, einąs nuo 1946 VII 1 Vilniuje. Red. J. Šimkus (1946–47), nuo 1949 V. Reimeris; 1956 red. pavaduotojas buvo V. Radaitis, nuo 1957 K. Ambrasas. Redakcinėje kolegijoje yra J. Žiugžda, J. Dovydaitis, A. Jonynas, V. Galinis, E. Balsys, J. Gustaitis, V. Mackevičius, A. Spelskis. Straipsniai daugiausia skirti literatūros, meno, muzikos ir teatro kritikai.

Literatūros konkursas varžybos kieno nors (mecenato, iniciatoriaus) duotomis sąlygomis geriausiam literatūros veikalui parašyti. Konkursą skelbiant nurodoma sąlygos, kurias jame dalyvaujantieji veikalai turi atitikti (įvairūs tematiniai apribojimai, žanras, apimtis, terminai etc.). Konkurso laimėtojui paprastai skiriama piniginė ar kitokia premija. Šios rūšies varžybos buvo žinomos jau senovės Graikijoje, nors ir kiek skirtingos formos. Lietuvoje l.k. buvo ypatingai populiarūs. Jau 1909 Draugija buvo paskelbusi konkursą apysakai ‚iš mūsų ponijos ir bajorijos gyvenimo' rašyti. 1913 Liet. kat. blaivybės d-ja pravedė dramos konkursą ir susilaukė 10 originalinių veikalų ir 4 vertimų, iš kurių premijavo po 100 rublių du (P. Mičiulio ir K. Alytos) veikalus ir 50 rublių — vieną vertimą. Toji pati d-ja buvo l.k. pionierė ir nepriklausomoj Lietuvoj, premijavusi P. Vaičiūno Sudrumstąją ramybę. Valstybės dramos pirmąjį konkursą 1924 laimėjo M. Vaitkaus Žvaigždės duktė. L.k. skelbė retkarčiais jaunimo laikraščiai, kai kurios organizacijos (pvz. jaunieji ūkininkai, Vilniui vaduoti s-ga). Didžiausias l.k. buvo paskelbtas Vytauto D. komiteto, paskyrusio po 10.000 lt. premiją apysakai ar poemai ir dramai. Veikalai turėjo būti įteikti iki 1931 XII 1. Iš gautų veikalų betgi nė vienas nebuvo rastas vertas skirtosios premijos. Iš apysakų ar poemų išleistinais nuspręsti A. Vienuolio Kryžkelės, S. Minclovo Daina apie sakalą ir S. Lauciaus Vytauto karžygiai, o iš dramų V. Bičiūno Žalgiris. Vertingiausias šiam konkursui gautas veikalas buvo B. Sruogos Milžino paunksmė. JAV nuo 1951 kasmet romano konkursą skelbia dienraštis Draugas (laimėtojai: J. Gliauda — du kartus, A. Landsbergis, A. Nakaitė-Rūta, B. Pūkelevičiūtė, P. Purkus, J. Ignatonis). Dramos konkursų yra skelbę 1952 Clevelando kultūros fondas (laimėjo A. Škėma ir S. Laucius), 1955 Darbininkas (laimėjo A. Škėma), Clevelando LB apygardos valdyba (laimėjo A. Landsbergis). Buvo ir smulkesnių, mažiau reikšmingų l.k.

Literatūros Lankai jaunesniųjų rašytojų grupės nuo 1952 Buenos Aires, Argentinoje, leidžiamas neperiodinis literatūros žurnalas. Redakcinė kolegija: Kazys Bradūnas, Juozas Girnius, Juozas Kėkštas, Henrikas Nagys ir Alfonsas Nyka-Niliūnas. Savo estetinių, formalinių bei pasaulėžiūrinių tendencijų suma L.L. atstovauja emigracijoje gyvenančių lietuvių rašytojų kartai, kuri estetiškai ir intelektuališ-

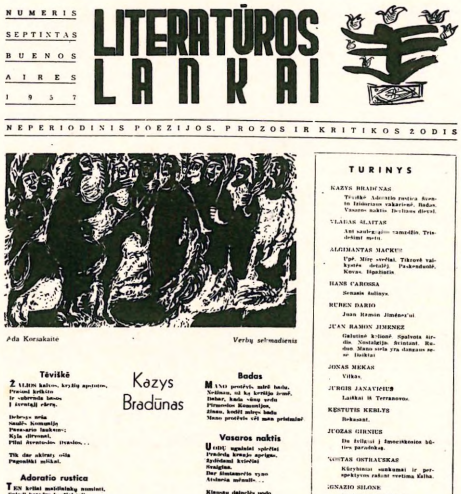
NUMERIS SEPTINTAS BUENOS AIRES 1957

LITERATŪROS LANKAI

NEPERIODINIS POEZIJOS, PROZOS IR KRITIKOS ŽODIS

Ada Korsakaitė

Verbų sekmadienis

Kazys Bradūnas

Tėviškė

Badas

Vasaros naktis

Adoratio rustica

Švento Izidoriaus vakarienė

Derliaus dievai

KOMUNIJOS

TURINYS

KAZYS BRADŪNAS

VLADAS ŠLAITAS

ALGIMANTAS MACKUS

HANS CAROSSA

RUBEN DARIO

JUAN RAMON JIMENEZ

JONAS MEKAS

JURGIS JANAVIČIUS

KESTUTIS KEBLYS

JUOZAS GIRNIUS

KOSTAS OSTRAUSKAS

IGNAZIO SILONE

Autoriai. Kreata.

Numeris iliustruotas ADOS KORSA, KAITES, HENRIKO SALKAUSKO, HENRY MOORE, GRAHAM SUTHERLAND ir AMADEO GABINO

kai subrendo paskutiniojo karo ir okupacijų periode. Žurnalo atsiradimo idėja yra glaudžiai susijusi su 1951 išėjusia Žemės antologija ir jos dalyviais. Pati antologija ir ypač J. Girniaus parašytas platus jos įvadas, susumuojąs jos dalyvių kartai būdingas literatūrines tendencijas ir pravedąs aiškią skiriamąją ribą tarp ‚žemininkų' ir Aisčio-Brazdžionio-Miškinio-Nerieš poetų kartos, susilaukė gana griežtos vyresniųjų reakcijos. Polemikos metu išryškėje savos tribūnos neturėjimo nepatogumai buvo vienas iš pagrindinių išorinių veiksnių jau subrendusiai žurnalo idėjai konkrečiai realizuoti. L.L. yra grynai vakarietiškos orientacijos reiškinys. Jie nesiremia jokia vieša institucija ir neatstovauja jokiai specialiai literatūrinei krypčiai, jokiai politinei ar pasaulėžiūrinei grupei. Jų kryptį nustato laisvų individualybių suma, kurios jungiamasis principas yra kūrybinė atsakomybė. Šį principą teigia ir žurnalo bendradarbių sąrašas: A. Bendoriūtė, J. Blekaitis, K. Bradūnas, E. Gruodis, J. Kėkštas, L. Lėtas, A. Mackus, J. Mekas, A. Nyka-Niliūnas, V. Proščiūnaitė, H. Radauskas, V. Šlaitas — poetai; J. Janavičius, J. Kaupas, M. Katiliškis, K. Keblys, A. Landsbergis, J. Staniškis, A. Škėma — beletristai; J. Girnius, A. J. Greimas, A. Jasmantas, K. Ostrauskas — eseistai. Taip pat ir svetimieji autoriai: Achmatova, Camus, H. Carossa, Celan, Claudel, Baudelaire, Eliot, Faulkner, Jimenez, Hofmannstahl, Heym, Lorca, Cz. Milosz, Pratolini, Rimbaud, Trakl etc. Daug dėmesio skiriama literatūros kritikai. Ligi 1958 išėjo didelio formato 7 nr. po 32 psl. (dalis petitu). Žurnalas iliustruojamas savų ir užsieniečių dailininkų kūriniais. *A.Č.*

Literatūros Naujienos 1. 1931 pradžioje pasirodęs ir netrukus sustojęs ‚literatūrai populiarinti' iliustruotas laikraštis, kurio red. rašėsi J. Steponavičius, leidėja A. Steponavičienė.

2. Kaune nuo 1934 III 31 ligi bolševikų okupacijos 1940 ėjęs rašytojų laikraštis. Steigėjas, leidėjas ir red. Ant. Rimydis, kuris L.N. leido kaip dvisavaitinį laikraštį, telkusį įvairių krypčių rašytojus ir teikusį bešališką literatūrinę informaciją. Laikraščiui estetinį toną labiausiai davė išsisklaidžiusių Keturių Vėjų ir Piūvio sąjūdžių žmonės, politiškai ir pasaulėžiūriškai tuo metu stovėję arčiau vidurio. Literatūrinės orientacijos požiūriu L.N. laikėsi grynai vakarietiškos krypties. Tačiau po 55 nr. L.N. sustojo 1936 XI. Nuo 1937 pavasario L.N. perėmė leisti ir redaguoti L. Gira, kuris laikraštį pavertė prosovietinių tendencijų reiškėju.

LITERATŪROS NAUJIENOS

Kada kūryba tautinė

Dėl manifesto apie runkelius ir žviegliūs

PROTESTAS prieš meno parodos išniekinimą

Literatūros premija atskiro literatūros veikalo arba visos kurio nors autoriaus kūrybos atžymėjimas, susietas ir su tam tikra pinigų suma. Paprastai premijas skiria valstybinės institucijos, visuomeninės organizacijos, kartais net ir privatūs asmenys. Šalia tautinių premijų (prancūzų Prix Goncourt, vokiečių Goethepreis, amerikiečių Pulitzer-Prize in Letters etc.) yra ir tarptautinių, kurių žymiausia yra Nobelio (žr.) l.p., skiriama kasmet vienam kurios nors tautos rašytojui.

Lietuvoje l.p. skyrimas sistemingai buvo pradėtas nuo 1935, kada už tų metų geriausią literatūros kūrinį švietimo m-ja paskyrė pirmąją valstybinę premiją (5000 lt.) I. Simonaitytei už Aukštųjų Šimonių likimą. Vėliau šią premiją gavo L. Dovydėno Broliai Domeikos 1936, J. Kuosos-Aleksandriškio Užgesę chimeros akys 1937, S. Neries Diemedžiu žydėsiu 1938 ir B. Brazdžionio Kunigaikščių miestas 1939. Tais pačiais metais dar mažesnes premijas skyrė Sakalo ir Spaudos Fondo leidyklos. Už 1936 metų literatūrinę kūrybą Sakalas, Spaudos Fondas ir Spindulys skyrė po 3 premijas, tuo būdu tais metais iš viso buvo jau 10 premijų. Vėliau šie pastarieji mecenatai sumažino l.p. skaičių, bet padidino jų piniginę sumą nuo 1000 lt. ligi 2000 lt. Vėliau dar prisidėjo Ukmergės visuomenės (nuo 1937) ir Katalikų Veikimo Centro (nuo 1938) premijos. Be to, eilę metų jaunimo literatūros premiją skyrė Lietuvos Raudonasis Kryžius. Apskritai, l.p. buvo tiek, kad jų pakako atžymėti kiekvienam vertingesniam kūriniui.

Vokietijoje švietimo valdybos 1945 premiją gavo B. Brazdžionis už Svetimus kalnus, 1946 F. Kirša už Tolumas, 1948 J. Jankus už Naktį ant morų. Be to, premijas skyrė Balfas (1946 gavo A. Nyka-Niliūnas, 1947 V. Ramonas, 1948 N. Mazalaitė), LRK (1946 K. Bradūnas, 1947 P. Andriušis, 1948 J. Kaupas), Patria leidykla (1946 H. Nagys, 1947 K. Bradūnas). Be šių l.p., laikraštis Mintis premijavo L. Dovydėną, žurnalas Naujasis Gyvenimas — J. Jankų ir Paštininkų s-ga — M. Katiliškį.

JAV nuo 1950 skiriama Lietuvių rašytojų d-jos premija (500 dol., su viena išimtimi). Ją gavo 1950 A. Vaičiulaitis, 1951 P. Andriušis (1500 dol. premiją sudėjo Venezuelos lietuviai), 1952 N. Mazalaitė, 1953 B. Brazdžionis, 1954 J. Jankus, 1955 H. Radauskas, 1956 J. Savickis, 1957 G. Tulauskaitė (metai nurodoma pagal premijuotojo kūrinio išleidimo datą). Vietoj jury komisijos sudarymo premijuotinam veikalui išskirti 1953 įvestas premijos skyrimas visų LRD narių balsavimu (nemaža dalis narių, priešingi tokiai skyrimo procedūrai, kaip išjungiančiai asmeninę atsakomybę už sprendimą ir leidžiančiai vadovautis literatūrai svetimais motyvais, premijos skyrimo balsavimuose nedalyvauja). Taip pat l.p. kas antri metai (pamainomis su premija už mokslo veikalą) skiria kultūros žurnalas Aidai; ją gavo J. Aistis 1952, A. Nyka-Niliūnas 1954, K. Bradūnas 1956 ir A. Baranauskas 1958. Kanadoje Montrealio lietuvių akademinis sambūris nuo 1955 V. Krėvės vardo l.p. skiria tais metais, kuriais Aidų l.p. premija skiriama mokslo veikalui. 1955 montrealiečių premiją gavo J. Aistis, 1957 J. Mekas. 1958 l.p. dar paskyrė ir LE (laimėjo M. Katiliškis).

Literskis Vladas (g. 1909 IV 10 Pustapėdžių k., Vilkaviškio vls. ir aps.) biologas. 1930 baigė Vilkaviškio gimn., 1930–34 studijavo geografiją VDU teol.-filosofijos fakultete, 1934–38 biologijos skyrių gamtos-matematikos fakultete, jį baigdamas diplomuoto biologo laipsniu. 1938–40 dirbo ginklavimo valdybos tyrimų laboratorijoje. 1940–44 VDU technologijos fakulteto vyr. asistentas (dėstė techniškąją mikrobiologiją) ir kurį laiką skaitė geografijos kursą filosofijos fakultete. 1944 pasitraukęs Vokietijon, 1948 gavo gamtos mokslų daktaro laipsnį (disertacija apie citrininę fermentaciją) Münsterio universitete. 1946–51 mokytojavo Greveno, Blombergo ir Augustdorfo liet. gimnazijose. Vasario 16 gimn. dir. 1954 VIII — 1957 IV. Buvo Greveno apylinkės liet. komitete, pirmininkavo Augustdorfo liet. komitetui ir Balfo šalpos komisijai. Kurį laiką Vlike atstovavo Lietuvių vienybės sąjūdžiui. Bendradarbiavo Kosme (Šventosios nuotakis ties Ukmerge 1938), daug rašė Drauge (dr. V. Lito slapyvardžiu). 1957 atvyko į JAV ir apsigyveno Čikagoje, kur Illinois univ. dirba mikrobiologijos skyriuje vyr. asistentu.

Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum (Spory i Sprawy pomiędzy Polakami z Zakonem Krzyżackim) šaltinių (aktų) rinkinys, liečiąs Lenkijos ir Lietuvos žemių ir jų sienų ginčus su Vokiečių ordinu 1320–1414. Pirmasis ‚Lites' leidimas (I–III, 1855–56) buvo paruoš-

tas ir išsp. Poznaniuje Kurniko bibliotekos savininko grafo A. T. Dzialyńskio (žr.). Su patobulintu moksliniu aparatu rinkinys buvo antrąkart išleistas 1890–1935 (I–II t. redagavo Z. Celichowski, III t. — J. Karwasińska). I t. teliečia išimtinai kryžiuočių ir Lenkijos sienų ginčus XIV a. (1320, 1339), o II t. (²1892) apima svarbią Vytauto bylą su Ordinu dėl Žemaičių sienų 1412, ypač ginčą dėl Veliuonos ir Klaipėdos. Čia yra imp. Zigmanto Liuksemburgiečio atsiųsto arbitro Benedikto Makros Kaune ir kt. surašyti liudininkų apklausinėjimai, sienų apžiūrėjimo protokolai ir įdomūs (Vytautui gana palankūs) sprendimai apie Klaipėdą ir Veliuoną. III t., pateikdamas svarbų įvadą, apima ligi 1414 nusitęsusius Žemaičių ir Lenkijos sienų ginčus su Ordinu. Iš lietuvių pusės ‚Lites' pateiktą medžiagą plačiau naudojo J. Jakštas ir Z. Ivinskis.

J. Jakštas, Jogailos ir Vytauto kovos su vokiečių ordinu (rinkinyje Jogaila 1935); *Z. Ivinskis*, Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų (Athenaeum VI 1935). *Z.I.*

Litevka (lenk. litewka) žodis, kurį iš lenkų perėmė ir vokiečiai vadinti palaidinės tipo švarkui su apykakle.

Lyteželis ež. N. Rūdos vls., Gardino aps., 90 ha ploto; paviršius 117 m nuo j.l.; ež. yra 11 km į p.r. nuo Pariečės mstl.; sudaro grandį eilėje Salotas–Veravas–Dervinis–Lyteželis–Žičkis, kuri jungiasi su Balteželiu, iš kurio teka Pyra (Katros, Nemuno).

Lithospermum žr. Kietagrūdis.

Lythrum žr. Raudoklė.

Lithuania 1. Lietuvos vardas angliškai (kartais ir lotyniškai, žr. Lituania); 2. žr. Lithuanian Booster, The.

Lithuanian American mėnesinis literatūrinis žurnalas anglų k., ėjęs Čikagoj 1936 X — 1937 II. Leido ir redagavo J. L. Maurius ir Vyt. Beliajus.

Lithuanian Booster, The Lietuvos propagandai skirtas leidinys, kurį nuo 1916 leido T. Shamis (Šėmis), pats daugiausia jį ir prirašydamas. 1 nr. pasirodė 1916 VI Kingstone, Pa., kurį laiką ėjo kas mėnesį, paskui retėjo (vėliau ėjo iš Wilkes-Barre, Pa., ir iš Naujorko). Žurnalėlis buvo 4,5× 6 colių formato, su storesnio popieriaus viršeliu, 32 psl. Teikta žinių apie Lietuvą ir lietuvius, daug dėmesio kreipta Lietuvos istorijai, dėti škiciniai žemėlapiai; antilenkiškas. The Booster vardu 1918 atgaivintas Čikagoj, buvo oficialus Lietuvių prekybos rūmų (The Lithuanian American Chamber of Commerce) organas. 1924 pavadintas Lithuania, jis ėjo ligi 1940, kada T. Shamis išsikėlė į Vašingtoną, ten gavęs tarnybą valstybės spaustuvėje.

A.Kč. ir J.Pr.

Lithuanian Bulletin 1943–51 Naujorke leistas biuletenis Lietuvos reikalui svetimuosiuose kelti. Iš pradžių leidėju rašėsi Lietuvių piliečių s-gos sudaryta Lietuvių tautinė taryba (Lithuanian National Council), o nuo 1946 (nuo tų metų 3 nr.) Amerikos lietuvių taryba (Altas), prie biuletenio leidimo prisidėjusi jau nuo 1944 IV. 1943 išleista 10 nr., 1944 — 6, 1945 ir 1946 — po 5, 1947 — 7, 1948 — 4, 1949 — 3, 1950 ir 1951 — po 2 nr. 1943–44 biuletenį redagavo plk. K. Grinius su prof. K. Pakštu, vėliau visą laiką K. R. Jurgėla, o paskutinįjį nr. suredagavo M. M. Kižytė. Biuletenis buvo paskleidžiamas ne tik JAV, bet ir kituose kraštuose, teikiant informaciją apie Lietuvą ir jos padėtį. *M.Kž.*

Lithuanian Catholic Youth Bulletin studentų ateitininkų leistas trimėnesinis 8 psl. leidinys, pasirodęs 1953 I (Brocktone, Massachusetts, vėliau perkeltas į Putnam, Conn.) ir sustojęs 1955 pabaigoje. Leidinys buvo skiriamas svetimtaučiams informuoti apie Lietuvą bei ateitininkus ir siuntinėjamas (400 egz.) Pax Romana priklausančioms organizacijoms, spaudos biurams bei atskiriems asmenims. Iniciatorius V. Žvirzdys, redaktoriai A. Sužiedėlis, K. Keblys, R. Žukaitė, A. Vedeckas. *J.Pr.*

Lithuanian Leader Čikagoj 1940 I 20 — 1941 IV 10 ėjęs anglų k. demokratų partijos 8 psl. savaitraštis. Leido Al. G. Kumskis, redagavo J. C. Wenskus, nuo 1940 X 4 A. Stelmokas. Bendradarbiavo K. J. Savickas, dr. J. Poška, J. Juozaitis ir kt.

Lithuanian Plaza aikštė Čikagoj, tirštai lietuvių gyvenamoj miesto dalyje — Marquette Park (tarp gatvių: West 67 ir 69 ir So. California ir So. Rockwell), kur yra Šv. Kazimiero Seserų motiniškieji namai, Marijos aukštesnioji mokykla, Šv. Mergelės Gimimo par. bažnyčia, mokykla ir klebonija, dveji Šv. Kryžiaus ligoninės rūmai (visų šių pastatų vertė per 20 mil. dol.), miesto seniūnų tarybos nutarimu, šiuo vardu pavadinta 1956 VII.

Lithuanian Review Filadelfijoj 1918 ėjęs leidinys, kurio leidėju buvo žymimas The Lithuanian Information Bureau, o redaktoriais kun. J. J. Kaulakis ir M. M. Šlikas.

Leidinys buvo tokio pat dydžio (32 psl.), spausdinamas toj pačioj spaustuvėj ir redaguojamas tų pačių žmonių, kaip A Plea for the Lithuanians (žr.). Gal būt, tais metais jis ėjo pastarojo leidinio vietoje.

Lithuanian Situation, The Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone anglų k. leidžiamas biuletenis. Pirmasis biuletenis išėjęs 1940 VIII 3, antrasis, žymiai stipresnis (44 psl.) 1941 VI 15. Pradedant trečiuoju nr. biuletenis pavadintas Current News of the Lithuanian Situation ir tokiu pavadinimu ėjo iki 1954 pabaigos. Nuo 1955 pradžios vėl eina pirmuoju pavadinimu. Iki 1957 vasaros to biuletenio išėjo 12 tomų, 147 nr. Mimeografuotas, pradžioje 5–7 psl., ėjo du kartus per mėnesį, vėliau 40 psl. ir daugiau; nuo 1946, su mažomis išimtimis, eina kas du mėnesiai. Šalia informacijų apie padėtį Lietuvoje, spausdinami įtakingųjų asmenų ir spaudos pasisakymai Lietuvos klausimais, pateikiama knygų bei straipsnių apie Lietuvą bibliografija svetimomis kalbomis. Biuletenis (nemokamai siuntinėjamas) aptarnauja įstaigas, senatorius, JAV kongreso narius, pasiuntinybes bei konsulatus, laikraščius bei žurnalus, bibliotekas, universitetus, rašytojus, laikraštininkus ir pn. JAV ir kitose šalyse. *J.Pr.*

Lithuanian Weekly Magazine M. Tvarausko Brukline leistas savaitraštis, pasirodęs 1896 XI 12 ir po kelių numerių sustojęs 1897 pradžioje. Be paties leidėjo spausdinamos ‚Siberijos' (pasakojimo), buvo ir viena kita vietos žinutė.

Lithuania-Press (Zeitspiegel aus Osteuropa) Kaune Martyno Šliažos 1939 XII 16 — 1940 V 30 du kartus per savaitę leistas informacinis leidinys.

Lithuania propria (lot. ‚tikroji Lietuva') D. L. K-tijos branduolys, tirščiausiai lietuvių gyvenama sritis, kuri sudarė tikrosios Lietuvos valstybės pagrindą. Gedimino, Algirdo ir Vytauto laikais prie L.p. buvo prijungtos dvi rusiškųjų žemių juostos iki Uždnieprio. Pusšešto amžiaus figūravusios L. p. ribos rytuose baigėsi Vilniaus vaivadijos sienomis. Jos beveik sutapo su 1793 Lietuvos padalijimo laikų ribomis. XIX a. pradžioje sudarytosios Lietuvos gubernijos, o vėliau Vilniaus gub. ribos, taip pat maždaug atitiko L.p. ribas.

Litiazė (gr. lithos ‚akmuo') akmenų susiformavimo procesas kai kuriuose organuose, pvz. tulžies takuose (cholelitiazė), inkstuose (nefrolitiazė) ir pn.

Litis (lot. lithium iš gr. litos ‚akmuo') cheminis elementas, žymimas Li, eilės nr. 3, at. sv. 6,940, valentingumas 1. Aptiktas J. A. Arfvedsono 1817. Priklauso pirmajai periodinės elementų sistemos grupei (šarminiams metalams). Sutinkamas augalų pelenuose (sudaro 0,4% tabako pelenų). Sidabro blizgesio baltas metalas, drėgname ore gelsta. Lyginamasis svoris d_{20} = 0,534, lydosi tarp 178–186°C. Veiklus metalas. Su vandeniu reaguoja duodamas l. hidroksidą, LiOH, ir vandenilį. Lengvai tirpsta rūgštyse ir skystame amoniake. Ore sudega iki l. oksido Li_2O, su vandeniliu kaitroje duoda l. hidridą LiH. L. druskos Bunzeno liepsną nudažo raudonai.

L. plačiai vartojamas įvairiems metalų lydiniams gaminti, kieto metalo guoliams. LiF, l. fluoridas vartojamas emalėms ir metalų suvirinimui. LiH, l. hidridas, $LiAlH_4$ l. aliuminio hidridas ir $LiBH_4$, l. borohidridas yra smarkūs gaivintojai; vartojami chemijoje ir pramonėje. $LiBH_4$ gaunamas iš diborano ir etilinio l. Šiaip jau l. junginiai vartojami stiklo gamyboje ir keraminėse pramonėse. L. sudaro daugybę įvairių druskų, pvz. LiCl, l. chloridas. Savo laiku l. buvo vartojamas medicinoje nuo podagros, artrito. Buvo manoma, kad l. ištirpdo sąnariuose susikaupusią šlapumo (urinę) rūgštį. *P.Jc.*

Lytis vyriškoji ar moteriškoji gimtis. Daugumas organizmų tegali daugintis, kai turi du tėvus. Tokių porų vaikai paveldi dalį savybių iš abiejų tėvų. Principiškai lytinis dauginimasis nėra būtinas, nes gyvoji medžiaga gali daugintis skilimo būdu, bet lytinis dauginimasis turi tą pirmenybę, kad leidžia naudingas mutacijas kombinuoti viename organizme, tuo be galo pagreitindamas evoliucijos procesą ir organizmų prisitaikymą aplinkai. Tik išimtinais atsitikimais didesnieji organizmai dauginasi nelytiškai. Lytinio dauginimosi santykių su paveldėjimu klausimu žr. Genetika.

L. pradžia įžiūrima jau bakterijose. Kai kurios jų, nors normaliai dauginasi skilimu, kai kada sueina ir viena antrai perduoda savo genetinę medžiagą, chromosomus. Beveik pilnas l. išsivystymas randamas kai kuriuose pirmuonyse (protozoa). Čia du organizmai susilieja į vieną, kuris toliau skilimu dauginasi. Jau randama ir lytinė diferencijacija, nes ne visi tos pat

rūšies organizmai gali susilieti, bet tiktai priešingų grupių (lyčių). Tos lytys gali skirtis ir savo forma. Daugialąsčiai (metazoa ir metaphyta) primityvūs vandenų gyventojai turi specialias lytines ląsteles dviejų tipų: kiaušinėlius, gerokai didesnius, turinčius savyje atsargas medžiagų, reikalingų embriono išsivystymui, ir spermas, kurios neša tėvo genetinę medžiagą ir dažniausiai aktyviai juda siūlelio pavidalo uodegos pagalba. Subrendusios lytinės ląstelės vadinamos gametomis (žr.). Spermos ir kiaušinėlio susitikimas įvyksta vandenyje, juos išliejus iš lytinių organų, ir dažniausiai būna atsitiktinis. Spermai susiliejus su kiaušinėliu atsiranda zigotas, kuris skilimu dauginasi ir išsivysto į daugialąstį organizmą. Šis procesas, kuriuo naudojasi daugumas vandenų gyventojų, vadinamas išoriniu apvaisinimu. Išorinis apvaisinimas neįmanomas sausumoje, todėl čia gyveną organizmai vartoja vidinį apvaisinimą. Priešingų l. organizmai sueina į glaudų kontaktą, ir spermos perduodamos į moteriškus l. organus, kur kiaušinėliai apvaisinami. Aukštesnioji augmenija naudojasi vėju ar vabzdžiais spermoms perduoti iš vieno individo kitan.

Sperma turi dvi skirtingas funkcijas: sudaro akstiną kiaušinėlio išsivystymui ir perduoda genetinę medžiagą. Išimtiniais atvejais kiaušinėlis gali pradėti vystytis ir be spermos. Tai vadinama p a r t e n o g e n e z e. Tai normalus kai kurių vabzdžių dauginimosi būdas. Paskutiniais laikais partenogenezė retais atvejais aptikta ir paukščiuose. Nors teoriškai ji įmanoma žinduoliuose ir žmoguje, tačiau konkrečiai nepastebėta. Partenogenetinis išsivystymas, kaip žinoma, gali būti dirbtiniu būdu pradėtas įvairiomis cheminėmis ir fizinėmis priemonėmis.

Abi l. normaliai yra skirtinguose organizmuose. Tačiau daugumos augalų ir kai kurių gyvių, kaip pvz. kai kurių kirmėlių ir moliuskų, vyriški ir moteriški l. organai yra tame pačiame organizme. Tai vadinama h e r m a f r o d i t i z m u. Hermafroditai visgi normaliai apvaisina ne save ir yra taip pat reikalingi antro individo. Išimtį sudaro kai kurios parazitinės kirmėlės, kurioms sunku ar neįmanoma kitą individą sutikti, ir todėl jos apvaisina pačios save.

Partenogenezė ir hermafroditizmas yra, palyginti, retas dalykas. Lytinis dauginimasis biologiniu atžvilgiu yra daug pranašesnis.

Ypač sausumos organizmai, kurie vartoja vidinį apvaisinimą, yra priversti, kad apvaisinimas būtų sėkmingas, sklandžiai koordinuoti poros veiksmus, o taip pat parinkti fiziologiškai tinkamą laiką. Tam yra išsivystę labai sudėtingi simboliniai judesiai, panašūs į šokius ir net įvairias ceremonijas, be kurių kergimas negalį įvykti. Šie veiksmai instinktyvūs. Normaliai tai vyksta tik tam tikru metų laiku, vadinamu ruja. Tokie instinktyvūs simboliniai judesiai ypač išsivystę paukščiuose. Žmogaus lytiniai impulsai ypatingi tuo, kad yra beveik nuolatiniai per visus metus ir labai stiprūs. Tačiau pasireiškimo forma nėra instinktyviai nustatyta, o reguliuojama kultūros, todėl labai įvairi. *M.Y.*

L. o r g a n a i (lot. genitalia) yra skirtingi pagal l. M o t e r ų l. organus sudaro didžiosios gėdos lūpos (glabia majora), kurios gaubia mažąsias gėdos lūpas (glabia minora). Pastarųjų apatinėj daly yra anga vedanti į makštį (vagina). Mergaičių ši anga yra pridengta nekaltybės plėve (lot. hymen), kuri plyšta pirmųjų lytinių santykių metu. Makšties viršutinėj dalyje yra anga kanalo, vedančio į gimdos ertmę. Gimda yra kriaušės formos ir būva užpakaly šlapimo pūslės, tarp pastarosios ir tiesiosios žarnos. Gimdos viršutinėj šoninėj daly iš abiejų pusių prasideda kanalas (tuba Fallopii), kuris veda į kiaušides (ovarium). Čia pribręsta kiaušinis pakaitomis kairėj arba dešinėj kiaušidėj ir kartą per mėnesį keliauja į gimdos ertmę laukdamas apvaisinimo, t.y. susitikimo su vyriška spermatozoja. Apvaisinimui neįvykus, kiaušinis žūsta, gimdos gleivinė pradeda kraujuoti, t.y. atsiranda mėnesinės.

V y r ų l. organus sudaro varpa (penis) ir kulys, arba mašnelė (scrotum), kurioje yra 2 kiaušiniai (testes). Pastaruosiuose pribręsta sėkla (sperma), susidedanti iš skystimo ir spermatozojų, kurios išvedamuoju kanalu (funiculum spermaticum) patenka į varpos kanalo užpakalinę dalį. Šitas išvedamasis kanalas turi apie 50 cm ilgio ir prieš atsiverdamas turi pūslelių formos išsiplėtimą (vesicula seminalis), kuriame susirenka pribrendusi sėkla. Varpos kanalo užpakalinę dalį gaubia liauka (prostata), kuri senatvėje dažnai padidėja ir trukdo šlapimo praėjimą iš šlapimo

pūslės (vesica urinaria) į varpos kanalą (urethra), o iš čia lauk.

Lytinės ligos yra tokios, kuriomis apsikrečiama dažniausiai lytinių santykių metu. Jų yra keturios: 1. sifilis (lues), 2. triperis, arba gonorėja (žr.), 3. minkštasis šankeris (ulcus molle) ir 4. limfagranuloma (lyphogranuloma inguinale s. venereum). Apie jas žr. atskirai. *M.Vt.*

Lyčių psichologija lyginamosios psichologijos šaka, studijuojanti skirtingumus ir panašumus tarp tos pačios rūšies, bet skirtingos l. individų. Nors teoriškai ji galėtų apimti įvairias gyvių rūšis, praktikoje ji daugiausia dėmesio kreipia į žmogiškuosius individus ir dėl to savo esme yra mokslo šaka, aprašanti vyro ir moters psichinius skirtumus ir panašumus. Be biologinių skirtumų, kurie negali būti ginčijami, jau nuo senų laikų įvairūs autoriai yra aprašę ir tam tikrus psichinius lyčių skirtumus. Psichinių vyrų ir moterų skirtumų buvimą akcentuoja tautosaka ir stipriai ryškina rašytojų kūriniai. Taip pat ir religijų istorija rodo, kad nuo senų laikų įvairios religijos moterims skyrė skirtingas pareigas, tuo būdu pripažindamos lytinius skirtingumus ne tik biologinėje, bet ir kitose sferose. Krikščionybė, kuri didelę dalį bereikalingai išrastų psichinių skirtumų atmetė, lyčių skirtumo niekada nepaneigė. Moderniojoj psichologijoj yra įvairių krypčių, kurios ir lyčių skirtumo atžvilgiu arba eina į kraštutinumus, arba stengiasi išvengti tiesaus atsakymo į klausimą. Vienas iš pirmutinių lyčių psichologijos atstovų, kuris savo studijoje naudojo psichologinius metodus ir kuris tuo būdu buvo daug objektyvesnis negu Schopenhaueris ar Nietzsche, buvo anglas Havelock Ellis. Jo studija apie vyrą ir moterį (XIX a. gale) daugeliu atvejų ir šiandien yra verta dėmesio. G. Heymansas šio šimtmečio pradžioje (1910) kai kurias Ellis idėjas atgaivino ir kai kurias atmetė, nerasdamas joms reikiamo pagrindo savo stebėjimuose. Tiek Ellis, tiek Heymansas buvo lytinių psichologinių skirtumų šalininkai. Jie matė moteryje daugiau ar mažiau tą pat, ką ir tautosaka bei rašytojai buvo įžvelgę — švelnumą, didesnį jausmingumą, intuityvų pažinimą, sprendimų subjektyvumą ir galvojimo konkretumą. O vyre jie matė visų pirma priešingus bruožus: grubumą, jausminę kontrolę, galvojimo logiškumą, sprendimų objektyvumą ir t.t. Šitos hipotezės buvo tikrinamos įvairių kitų psichologų, ir daugumas jų buvo rastos teisingos. Modernesnieji psichologai, kaip Tumlirzas, Tilingas, Ziehenas, Lipmannas, Froebes, Eksteinas ir Lerschas, visi sutinka, kad psichiniai skirtumai tarp lyčių yra neginčijamas faktas, nors kai kurie jų, ypač Lerschas, yra kiek skeptiški dėl mėginimo lyčių skirtumus panaudoti kaip vertinimo matus. Jeigu skirtumai yra, tai Lerschas mano, jog tai nereiškia, kad jie vieną l. padaro vertingesnę už kitą. Atrodo, kad modernioji Europos psichologija visiškai pritaria Lerschui. Lerschas taip pat pateikia hipotezę tarplytinių skirtumų tolesniam paaiškinimui, nurodydamas, kad psichiniai lyčių skirtumai, kaip ir fiziniai, yra surišti su vyro ir moters skirtingais gyvenimo uždaviniais: moteris yra gyvybės saugotoja, jos augintoja, dėl to ji daugiau akcentuoja sėslumą, pastovumą, šeimos darnumą, motiniškumą, doros palaikymą, padėjimą kitiems bėdoje esantiems; vyras gi yra šeimos rūpintojas ir jos gynėjas nuo išorės, dėl to jis turįs tokius pogeidžius, kaip norą nugalėti, valdyti, priversti kitus jam nusileisti, jį gerbti ir pn. Tokiu būdu lyčių psichologiniai skirtumai, tarsi, vienas kitą papildo ir pabrėžia abiejų lyčių reikalingumą ne tik biologiniam, bet ir socialiniam bei kultūriniam žmonijos palaikymui. Atrodo, kad šią hipotezę yra priėmę Europoje ne tik vyrai psichologai, bet ir daugumas moterų psichologių. Amerikoje gi, atrodo, ir mokslininkai yra susirūpinę, kad demokratiniai principai, pabrėžią žmonių lygybę, nebūtų pažeisti socialinių mokslų. Dėl to čia daugiau dėmesio kreipiama į tuos tyrinėtojus, kurie randa duomenų lyčių visiškai lygybei pabrėžti. Čia bene žymiausia yra Margaret Meade, kuri, ilgai tyrinėjusi įvairių primityvių tautelių gyvenimą, priėjo išvadą, kad psichiniai lyčių skirtumai yra tokie maži, jog esą neverta apie juos net kalbėti. Ji, kaip ir ne vienas pirmųjų lyčių psichologijos atstovų Europoje, neišvengia lyčių skirtumo skirti nuo jų vertinimo ir dėl to siūlo hipotezę, kad moterų daugumas yra savo sugebėjimais stipresnės už vyrus. Šią hipotezę su dideliu entuziazmu sutiko sociologas Ashley Montague, kuris paskelbė knygą, įrodinėdamas, kad moterys yra vertingesnės fiziškai ir psichiškai. Tarp lietuvių, kurie domėjosi šiuo klausimu, atrodo, europinė kryptis buvo vieningai priimta. Pr. Brazys

G. Rouault Autoportretas (litografija)

savo gana išsamiame traktate Lytys ir jų paskirtis (1939) priima hipotezę lyčių skirtingumo psichinėje plotmėje. V. Bieliauskas savo 1943 disertacijoj Die Denkform der Frau moksliniais tyrimais prieina prie tezės, kad psichinių skirtumų hipotezė yra faktas ir kad tie skirtumai yra galimi pastebėti ne tik emocinėje srity, bet ir gana subtiliose psichinėse funkcijose, kaip galvojimo formos. Bieliauskas dar prieš Lerscho veikalo pasirodymą ragino psichologus vengti vertinimo paklaidos studijuojant lyčių psichines skirtybes: ‚Lytys yra ne viena kitai priešprieša, bet jos viena kitai padeda visame kame, net ir galvojime. Jos viena kitą papildo ir taip jos atlieka savo gyvenimo uždavinį'.

Havelock Ellis, Studies in Psychology of Sex, 7 tt., 1897–1928; *G. Heymans,* Die Psychologie der Frauen 1910; *Pr. Brazys,* Lytys ir jų paskirtis (N. Vaidilutė 1939); *Vyt. J. Bieliauskas,* Die Denkform der Frau 1943; *Ph. Lersch,* Vom Wesen der Geschlechter 1947; *S. de Beauvoir,* Deuxième sexe 1949. *Vyt. B.*

Lytlauža prieš tiltą pastatyta atrama ledo lytims laužyti. Žr. Tiltas.

Litlin linų apdirbimo fabrikas Šiauliuose su apie 250 darbininkų (1939).

Litofanija (gr.) permatomas paveikslas, gaunamas porceliano plokštelėse. Įtaisytos lange arba lempos gaubte, l. sušvinta minkšta šviesa. L. pagaminti apdengiama stiklo plokštė vašku apie 5–6 mm storio, ant kurio išspaudžiamas piešinys tokiu būdu, kad šviesesnės paveikslo vietos daromos įdubesnės, o šešėliai — priešingai. Nuo šios plokštės nuimama gipse negatyvinė forma, iš kurios išliejamas porcelianinis l. pozityvas. L. 1827 išrasta Prancūzijoj, nuo 1828 buvo plačiai gaminama Berlyno karališkojoje porceliano manufaktūroje, kurioje iki 1865 buvo padirbta 580 įvairių l. (paženklintos KPM). Daugiausia l. pagaminta apie 1842–45. L. tematika yra portretai, peizažai audroj ar mėnesienoj, senų meistrų reprodukcijos, istorinis ir buitinis žanras. L. nupieštos korektiškai ir nevengia sentimentalumo. L. būdingos vėlyvojo romantizmo arba Biedermeier laikotarpiui, mėgusiam nuotaikingą buto aplinką.

P.Rkl.

Litografija (iš gr. līthos ‚akmuo' ir grafein ‚rašyti, piešti') piešimas ant akmens ir to piešinio nuo akmens perspausdinimas, multiplikavimas; platesne prasme l. terminas taikomas ne tik tokiam grafikos menui, bet ir apskritai l. procesu vykdomam spausdinimui (žr. Giliaspaudė, Ofsetas). Cheminį l. procesą atrado 1798 Bavarijos aktorius ir dramaturgas Alois Senefelderis (žr.). Dėl didelių tonalinio turtingumo galimybių l. buvo plačiai naudojama meno reprodukcijoms ir paveikslų kopijoms, pasiekiant labai gerų rezultatų. Fotografijos išradimas didele dalimi l. kaip reprodukavimo būdą išstūmė. L. pražydimo laikotarpis buvo iki XIX a. vidurio; ypatingai plačiai l. buvo naudojama Vokietijoje, Prancūzijoje (Géricault, Delacroix, Daumier), Anglijoj, Ispanijoj (Goya) ir kt. JAV l. prigijo pilietinio karo metu ir buvo naudojama išimtinai komerciniams reikalams. XIX a. pabaigoje ir XX a. yra daug l. atgimimo žymių. Pirmoje eilėje grafikos spaudos meno prasme Prancūzijoje l. meną ypatingai iškėlė Toulouse-Lautrec, O. Redon, P. de Chavannes, Rouault, Vokietijoje — H. Thoma, M. Liebermannas, K. Kollwitz, JAV — G. Bellows. Kaip išraiškos priemonė l. yra mėgiama labai daugelio šių dienų dailininkų.

Nepriklausomoje Lietuvoje l., kaip priemonę meno spaudiniams, įvedė A. Galdikas 1923, įsteigdamas prie Meno mokyk-

R. Viesulas Piūtis 1952 (litografija)

los Kaune l. studiją. Visa meno mokyklą baigusioji dailininkų karta buvo supažindinta su l. technika, nors kaip meno išraiškos priemonės Lietuvos grafikoje kitos technikos buvo populiaresnės. Pažymėtini dirbusieji dailininkai: J. Steponavičius (K. Puidos Vienos nakties dykūnas), A. Varnas (Lietuvos istorinių asmenų portretai), Vilčinskas (Vilniaus miesto vaizdų albumas), V. Jomantas (K. Petrausko 50 m. jubiliejinis leidinys), V. K. Jonynas, P. Rauduvė, V. Petravičius, P. Augius, V. Ratas, T. Valius, Trečiokaitis, Marʼgulis, R. Kalpokas, A. Vaičaitis (individualios kūrybos leidinys), R. Viesulas, A. Korsakaitė, V. Virkau, A. Kurauskas, A. Belskus, Ž. Mikšys ir kt.

L. procesas. L. naudojamas Kelheimo (Bavarijoj) natūralus pilkos, melsvos arba geltonos spalvos akmuo, kurio plokštės šlifuojamos kvarco smėliu (carborundum) arba paprastu smėliu, trinant du akmenis vieną į antrą. Nušlifuotame lygiame paviršiuj piešiama riebaliniu pieštuku, kurio sudėtyje yra muilo, vaško, alyvos ir suodžių, arba skystu litografiniu tušu. Piešinys rūgštinamas druskos rūgšties ir gumos skiedinio mišiniu, sukeliančiu akmenyje cheminę reakciją, paliekant jo paviršių lygų. Parūgštintas piešinys visai nuplaujamas nuo akmens terpentinu ir vandeniu. Drėkinant akmens paviršių ir naudojant spaustuvinį volelį, akmuo voluojamas spaudimo dažais. Akmens vietos, kur buvo piešinys, cheminio proceso dėka pritraukia į save dažą, o laisvos, atviros akmens vietos, būdamos drėgnos, dažą atstumia. Tuo būdu piešinys tiksliai vėl grįžta akmens paviršiuje. Prisotintas dažų piešinys dengiamas popieriumi ir leidžiamas per presą. Piešinys atsispaudžia popieriuje. Kiekviena tokia nuospauda, su dailininko parašu ir pažymėtu tiražu, yra originalas grafikos meno prasme. Daugiaspal-

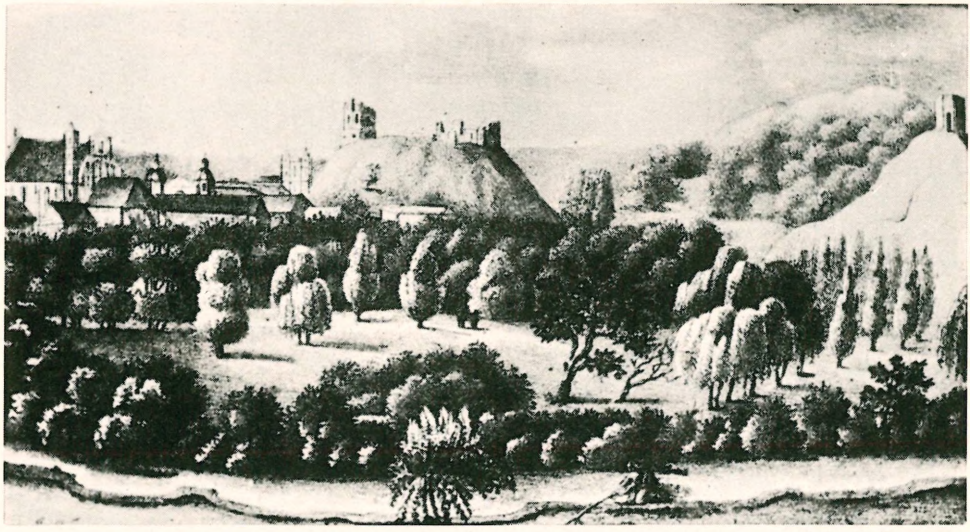

J. Oziemblovskio litografija ‚Pilies, Trijų Kryžių ir Bekešo kalnai Vilniuje' (1841)

vei l. kiekvienai spalvai naudojamas atskiras akmuo. Piešinys akmenyje vėlesniam spaudimui apsaugomas padengiant gumos skiediniu. Norint akmenį naudoti kitam piešiniui, senasis nugramdomas, nušlifuojamas, kaip ir proceso pradžioje — kvarco smėliu.

Piešinys gali būti daromas ant specialaus litografinio popieriaus ir vėliau perkeliamas į akmenį perspaudimo būdu. Taip perkeltas piešinys akmenyje vėl rūgštinamas ir spausdinamas jau minėtu būdu. Ši galimybė dažnai sutaupo akmenų transportaciją. Apie 1820 atrasta, kad cinkas ir aliuminis turi beveik visas esmines litografijos akmens savybes. Šiandieniniams komerciniams spaudiniams beveik išimtinai naudojamos šių metalų plokštės. Spaudimas nuo akmens šiuo metu naudojamas beveik grynai meno spaudiniams.

C. Wagner, A. Senefelder 1914; *E. Duchatel,* Manuel de lithographie artistique pour l'artiste et l'imprimeur 1908. *R.Vsl.*

Lietuvoj XIX a. l. pasirodė Vilniaus univ. meno mokyklos veikimo pabaigoje ir labiau paplito apie 1835–80. Tai nebuvo kūrybinė l., betarpiškai multiplikuojanti menininko piešinio individualią išraišką, bet kuklesnių reikalavimų reprodukcinė l., išsivysčiusi romantizmo literatūros tarnyboje, davusi populiarių iliustracijų poezijos, istorijos, geografijos ir gamtos mokslų veikalams, kraštovaizdžių, portretų ir brėžinių pagal kitų menininkų piešinius bei tapybą ar mokslininkų pateiktus duomenis. Tiražams didėjant, l. bei l. raižinys pasirodė tinkamesni ir patogesni reprodukcijai kaip vario raižinio technikos. L. atliktų iliustracijų galima rasti to meto Vilniaus leidiniuose, pvz. Balinskio, Narbuto, Kraševskio veikaluose. Daugiau pasidarbavo Rustemo mokinys J. Oziemblovskis, kuris 1835 Vilniuje įsteigė privatinę l. dirbtuvę, pagaminusią apie 600 įvairių l., jų tarpe visą eilę ir pagal pačio Oziemblovskio piešinius. Jo darbų priešaky stovi 24 iliustracijos Kraševskio Vilniaus istorijai 1840–42, už kurias autorius gyrė Oziemblovskį dėl autentiško originalų perpaišymo ant akmens ir švaraus l. atmušimo, iškeldamas jo įmonę kaip pačią geriausią Vilniuje. Apie tą laiką Vilniuje darbavosi ir Lietuvos temomis romantinės nuotaikos l. darbų davė M. Pšibilskis, K. Bachmatavičius, T. Byčkovskis, A. Klukovskis ir kt. L., 1797 išrasta Vokietijoje, prigijo Prancūzijoje ir čia pasiekė aukšto meninio ir techninio lygio. Todėl Lietuvos leidėjų dėmesys greit pakrypo į Paryžiaus l. dirbtuves, ypatingai dėl ten sėkmingai praktikuojamos spalvotosios chromolitografijos. Amžiaus vidury atsiranda Lietuvos temomis vaizdų bei iš Lietuvos kilusių menininkų kūrinių, reprodukuotų prancūzų litografų. 1850 Lemercier l. įmonėje Paryžiuje pasirodė M. Kulešos Lietuvos vaizdų serija. 1857 ten pat išėjo didelis ‚Album de

Vilna', sudarytas iš atskirų spalvotos l. lentelių, kurias nuo 1844 ruošė eilė geriausių Paryžiaus litografų, kaip J. Jacottet, A. Bichebois, L. Deroy, Pr. Benoist ir kt., pagal įvairių vilniečių, iš dalies buv. Vilniaus meno mokyklos mokinių, piešinius, akvareles ir senus raižinius, surinktus to albumo leidėjo J. Vilčinskio. Šio albumo 512 l. akmenys, sverią 13.500 kg, 1937 išgauti iš Vilčinskio dukters Paryžiuj palikimo ir atgabenti gerai išlaikyti į Vilnių. 1876–77 Varšuvoj išėjo kitas didelis l. albumas, sudarytas N. Ordos su istorinių vietovių vaizdais iš visų D. L. Ktijos palatinatų. Šio albumo l. pagal pačio N. Ordos piešinius paruošė A. Misurowiczius pas M. Fajansą, kuris, pasimokęs pas Lemercier Paryžiuje, 1853 Varšuvoj buvo atsidaręs savo chromolitografijos įmonę. Amžiaus pabaigoje Vilniuje veikė N. Maco tipolitografijos įmonė. Gražių ir etnografiškai vertingų piešinių chromolitografijai davė A. I. Römeris lietuviškojo kaimo temomis. Konkuruojama plieno raižinio ir ksilografijos, vis būdama būdingiausia XIX a. grafinė reprodukcijos technika, l. galiausiai turėjo užleisti vietą fotomechaniškiems reprodukcijos metodams.

'Lietuvė nuo Kriaunų' — chromolitografija pagal A. Römerio piešinį (1888)

J. I. Kraszewski, Catalogue d'une collection iconographique polonaise, composée des dessins originaux, gravures, xylographies, lithographies etc. 1865; *P. Galaunė,* Vilniaus meno mokykla (1793–1831) 1928; ('') Pirmųjų Lietuvos litografijų istorijos bruožai (XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis I 1933, 39–50); *M. Morelowski,* Inventarizacja i odzyskanie 512 kamieni z litograficznymi rysunkami do Albumu Wilczyńskiego (Prace sekcji historji sztuki III) 1938–39, 279–280. *P.Rkl.*

Litolff Henry Charles (1818–91) Anglijoj gimęs elzasiečių kilmės pianistas, kompozitorius ir muz. leidėjas. Daug koncertavęs Europoje ir gana gausių, tačiau šiandien užmirštų kūrinių autorius, didesnės reikšmės L. yra turėjęs kaip muz. leidėjas. Jo Braunschweige 1850 įsteigtoje leidykloje, jam 1860 persikėlus į Paryžių ir leidyklą perėmus jo adoptuotam sūnui Theodor L. (1839–1912), buvo pradėta leisti pigioji klasikų serija (Collection Litolff), kurios pavyzdžiu vėliau pasekė ir kitos stambiosios muz. leidyklos.

P. Magnette, H. L. 1914.

Litologija (gr. lithos ‚akmuo' ir logos ‚mokslas') uolienų mokslas.

Litopedionas (gr. lithos ‚akmuo', paidion ‚mažas vaikas') gimdoje ar pilvo ertmėje sukalkėjęs embrionas.

Litoponas (gr.) gerai džiūstą ir dengią balti dažai, gaunami iš bario sulfido ir cinko sulfato: $BaS + ZnSO_4 = BaSO_4 + ZnS$. Cinko sulfido kiekis gali būti nuo 15% iki 60%. L. dažai su 25–35% aliejaus priemaiša daugiausia vartojami vidaus patalpų dažymui, nes jie netamsėja nuo vandenilio sulfido, kaip švino dažai. Be to, l. vartojamas dar linoleumo, cemento nuspalvinimui arba kitokių spalvų dažų pašviesinimui. L. lengvai atpažįstamas pridėjus druskos rūgšties — pasilaisvina biauraus kvapo vandenilio sulfidas: $ZnS + 2HCl = ZnCl_2 + H_2S$. *J.Grb.*

Litoralinis (iš lot. litus, -oris ‚jūros pakraštys') susijęs su jūros pakraščiu ir apskritai su pakraščio sekluma, pvz. litoralinė fauna ar litoralinė flora —jūros pakraštyje gyveną gyviai bei augą augalai.

Litorella žr. Kraštūnė.

Litorinos jūra tretysis Baltijos jūros formacijos tarpsnis vėlyvajame ledynų laikotarpyje. Ši fazė, trukusi 5500–500 pr. Kr., pavadinta pagal sūriame vandenyje gyvenusią sraigę Litorina litorea. To meto Baltijos jūros baseine įvyko pasikeitimų: Skandinavijoje ir Suomijoje žemynas ima pamažu kilti, o pietinėje dalyje

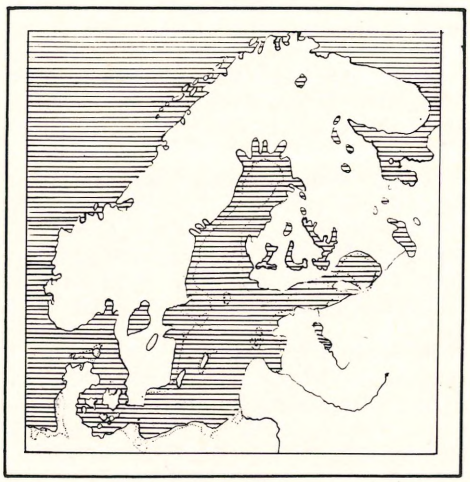

Litorinos jūra

vyksta transgresija. Nugrimzdus žemynui Šiaurės (Vokiečių) jūros dalyje ir Š. Vokietijos pakraščiuose, anksčiau buvęs Ancilinis ežeras (žr. Ancylaus ežeras) tampa jūra, susijungia su vandenynu. Anglija atsiskiria kanalu nuo žemyno. Golfo srovė įsiveržia į Šiaurės ir Baltijos jūras. Pirmoje L.j. fazėje (vad. Litorina maxima) klimatas tampa atlantinis, jūros pakraščiuose išplinta ąžuolai, liepos, uosiai, guobos. Antroje l. laikotarpio fazėje (maždaug nuo 3500 pr. Kr.) klimatas virsta subborealiniu (sausas ir šiltas), išplinta bukas, kenis, eglė, kurie pamažu išstumia ąžuolą ir kitus lapuočius. Spėjama, kad šiuo metu susidarė Užmario ir Aistmarių kopos. Litorinininiame laikotarpyje Baltijos jūros pakraščiuose gyveno mezolito pabaigos, neolito ir žalvario amžiaus kultūros žmonės. *B.Sld.*

Litosfera (gr.) žemės plutos uoliieninis kiautas, apie 60 km storio ir 2,8 specifinio svorio, gaubiąs viršutinę žemės (žr.) dalį, kuri ribojasi su atmosfera.

Litostratas (gr. ‚akmenimis išgrįsta vieta') Jono evangelijoje (19, 13) nurodomas prie Antonijos, arba, kaip kiti mano, prie Erodo pilies Jeruzalėje, kur Romos prokuratoriai turėjo savo rezidencijas, akmenimis grįstas kiemas. Šiame kieme arba prieš jį esančios pilies menėje ar terasoje Pontijus Pilotas teisė Kristų.

D. Baldi, Enchiridion locarum sanctorum 1935; *G. Perella,* I luoghi santi 1936.

Litotomija (gr.) chirurgijoj operacija — pašalinimas akmens. Senas terminas, kaip sena ir pati operacija. Žr. Akmenų operacijos.

Litova Esperanto-Revuo nuo 1929 VI 1 kurį laiką esperanto kalba neperiodiškai ėjęs leidinukas. Leidėjas Pr. Enskaitis, vėliau Pr. Savickis. Red. Edv. Medišauskas.

Litova Stelo Lietuvos esperantininkų s-gos Kaune 1922-26 leistas ir prel. A. Jakšto-Dambrausko red. laikraštėlis, skirtas informuoti esperantininkų pasaulį apie Lietuvą. Kai kurie straipsniai iš jo buvo išsiversdinti į vokiečių, olandų, čekų ir kt. kalbas ir paskelbti tų kraštų spaudoje. Bendradarbiavo prelatas A. Jakštas-Dambrauskas, A. Klimas, S. Tijūnaitis, M. Ašmys, J. Mačernis ir kt. 1934 atgaivinta ir iš naujo susiorganizavusi Lietuvos esperantininkų sąjunga nuo 1935 pradžios vėl leido dviménesinį leidinį L.S., ėjusį iki pat bolševikinės okupacijos pradžios. Redagavo Vl. Butkevičius, po jo B. Giedra ir paskutiniu metu Pr. Lapienė.

Litovskaja Rus nuo 1910 Kaune leistas rusų stačiatikių savaitraštis. Ėjo ligi I pas. karo.

Litovskij Golos Kaune 1933 III 1 — 1935 X 7 I. Laurinavičiaus, vėliau F. Šėjaus leistas dienraštis. Kurį laiką jį redagavo P. Kupčiūnas.

Litovskij Kurjer 1. 1918 XI–XII Vilniuje Lietuvos Valstybės Tarybos pinigais leistas rusų k. savaitinukas; 2. Kaune 1932 II 16 pasirodęs ir netrukus sustojęs dienraštis rusų kalba.

Litovskij Telegraf Kaune rusų kalba dienraštis, leistas 1939 III 12 — 1940 III 10. Red. ir leidėjas J. Bliumentalis.

Litovskij Viestnik Kaune rusų k. dienraštis, ėjęs nuo 1935 X 11 iki 1937 II 5. Red. ir leidėjas J. Bliumentalis. Pakeitė anksčiau ėjusį Litovskij Golos (žr.).

Litras (prc.), stp. l, metrinės matų sistemos skysčių ir biralų tūrio vienetas. Vienas l lygus tūriui 1 kg chemiškai švaraus didžiausio tankio vandens (4°C), esant normaliam oro slėgiui (760 mm). Buvo norėta, kad vienas l būtų lygus 1 dcm^3, bet yra nedidelis skirtumas, būtent, l=1,000028 dcm^3. Praktikoje l ir dcm^3 laikomi vienodo tūrio. l=0,21998 anglų biralų ir skysčių galono; taip pat jis lygus 0,26418 amerikiečių skysčių galono arba 0,9081 amerikiečių biralų kvortos. *M.Kr.*

Litt Theodor (g. 1880) vokiečių filosofas ir pedagogas, 1920–37 Leipcigo univ. prof.; po II pas. karo iš emeritūros vėl grįžo į akademinį darbą ir 1946–52 profesoriavo Bonnos univ. L. pagrindinė darbo sritis filosofijoje yra dvasios mokslai ir jų metodinis pagrindimas. Dvasinių mokslų objektai, dvasios objektivacijos, yra istorinio pobūdžio, ir santykiavimas su jais, vykstąs dvasiniame akte, savo ruožtu irgi yra istorinio pobūdžio. Į save reflektuotas mokslas kartu yra dvasinio gyvenimo funkcija. Dvasinams mokslams netinka gamtos mokslams būdingas santykis tarp objekto ir stebėtojo bei atskirų elementų izoliavimas. Pažinimas (Verstehen) dvasiniuose moksluose (priešingybė: Erkennen gamtos moksluose) vyksta vidinių pajėgų visuma; tai yra daugiau nei vien intelektas (Herderio ir Dilthey įtaka). Toks pažinimas yra nukreipta į prasmę, dvasinių turinių esmę. Minėtame pažinime atsiveria konkrečios egzistencijos turinių gausa. Istorinis

pažinimas yra perkėlimas į dabartį. Kiekvienoje epochoje jis vyksta naujai. L. skiria struktūrų mokslą, apimantį dvasinio gyvenimo racionalinę ir funkcionalinę pusę, ir vertybių mokslą (Wertlehre). Vertybės yra patiriamos jas pergyvenant. Mokslas gyvenimui tikslų nustatyti negali. Abiejų aukščiau minėtų sričių visuma yra kultūra. Pagal L. filosofinę antropologiją, išskirtinę žmogaus padėtį gamtoje pagrindžia jame esąs dvasinis pradas ir jo atvirumas pasauliui. L. atsiriboja nuo biologizmo ir dvasią laiko savaimingu principu. Priešingai gyvuliui, uždarytam savo aplinkos rate, žmogus savo pasaulį susikuria palaipsniui savo pastangomis, aktyviai savo dvasia su juo santykiaudamas (panašus santykis yra ir tarp individo ir bendruomenės) kaip mikrokosmas, bet ne vienpusiškoje priklausomybėje. Analogiškai individas taip pat nėra izoliuotas savoje kultūroje, bet gali suvokti svetimos kultūros esmę ir kultūras padaryti savo tyrinėjimų ‚objektu'. Šioms L. pažiūroms didelės įtakos turėjo J. von Uexküll. L. pedagogikos pagrindinės problemos yra individo-bendruomenės ir autoriteto-laisvės santykiai. L. siekia pusiausvyros tarp vadovavimo ir laisvo vystymosi pedagogikoj.

L. veikalai: Geschichte und Leben 1917 (³1930), Individuum u. Gemeinschaft 1919 (³1926), Erkenntnis und Leben 1923, Führen oder Wachsenlassen 1927 (⁵1952), Möglichkeiten und Grenzen der Pädagogik 1926 (²1931), Denken und Sein 1948, Die Sonderstellung des Menschen im Reiche des Lebendigen 1948, Naturwissenschaft und Menschenbildung 1952, Hegel 1953.

J.Nrk.

Litta Lorenzo (1756–1820) Lenkijos nuncijus, kard. Gimė italų didikų šeimoj Milane, studijavo Romoje teisę ir gavo utriusque iuris dr. laipsnį. Kunigu įšv. 1789, ėjo įvairias pareigas Vatikano įstaigose. Pop. Pijaus VI paskirtas nuncijumi Lenkijai, atvyko į Varšuvą 1794 III 24. Pergyveno Kosciuškos sukilimą, Varšuvos apsupimą bei jos užėmimą. Darė intervenciją pas sukilėlius dėl vysk. Ign. Masalskio ir J. Kasakausko (šie buvo apkaltinti pataikavę priešui). Taip pat jis darė žygių pas rusų kariuomenės vadą Suvorovą dėl Varšuvos gyventojų. L. Varšuvoj išgyveno dvejus metus. Okupavus rusams Lenkiją ir abdikavus Stanislovui Augustui buvo sustabdytas ir nunciatūros veikimas. 1796 II 15 L. nuėmė popiežiškąjį ženklą nuo nunciatūros rūmų Varšuvoje. Gausūs jo nunciavimo laikotarpio dokumentai yra saugomi Vatikano archyve Archivum Nuntiatiaturae Varsaviensis skyriuje. Po L. Lenkijos nunciatūra vakavo 123 metus.

Po trečiojo Lietuvos - Lenkijos padalijimo iškilo būtinas reikalas naujai pertvarkyti Kat. Bažnyčios organizaciją Rusijos imperijoj ir jos užimtuose kraštuose. Tą uždavinį įvykdyti pop. Pijus VI paskyrė buv. Lenkijos nuncijų arkiv. L., kuris 1797 III 15 atvyko į Petrapilį. Tais metais jis dalyvavo imp. Povilo I vainikavime. L. turėjo plačius Apaštalų Sosto įgaliojimus tartis su imperatorium, paruošti konkordatą tarp Šv. Sosto ir caro valdžios, steigti naujas vyskupijas ir pertvarkyti senąsias, spręsti vienuolynų, seminarijų bei bažnytinio turto klausimus. Jis įsteigė Mogiliavo metropolinę arkivyskupiją ir Mogiliavo mieste esančiai Dievo Motinos vardo bžn. suteikė katedros laipsnį bei metropolinės bžn. titulą, teises ir sostą. Vėliau Mogiliavo arkiv. metropolito rezidencija su visomis ordinariato įstaigomis buvo perkelta į Petrapilį. Visas Rusijos imperijoje esančias vyskupijas L. subordinavo Mogiliavo metropolijai. Tuo L. padarytu pertvarkymu Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos, per šimtmečius priklausiusios Gniezno bžn. provincijai, pagaliau buvo nuo jos atjungtos ir priskirtos Mogiliavo metropolito jurisdikcijai.

Po dvejų metų veiklos Rusijoje L. pateko imp. Povilo I nemalonėn. Užėmus Napoleonui Maltos salą, maltiečių ordinas, ieškodamas pagalbos, savo magistru išrinko imp. Povilą I. Caras tą išrinkimą priėmė, bet pop. Pijus VI jo nepatvirtino. Tada caras pasijuto įžeistas, apkaltino L., kodėl jis nepranešęs jam iš anksto tokio popiežiaus nusistatymo, ir įsakė kuogreičiausiai išvažiuoti. 1799 V 9 L. turėjo apleisti Petrapilį ir išvykti iš Rusijos. 1800 paketas kardinolu. 1809 L. buvo suimtas Prancūzijoj ir laikomas Saint Ouentin Fontainebleau, 1814 grįžo Romon ir buvo De Propaganda Fide kongregacijos prefektas ir nuo 1818 dar Romos miesto vikaras. Mirė savo Sabinos vyskupijoj, palaidotas Romoj Šv. Jono ir Povilo bžn.

P. Pierling, La Russie et le Saint Siège V 1912; *A. Bodau,* Le Saint-Siège et la Russie 1922; *V. Meysztowicz,* De archivo nuntiaturae Varsaviensis 1944; *L. Pastor,* Geschichte der Päpste XVI 3, 1933; Nunciatures de Russie II 1943. *R.Krs.*

Littera, arba litera (lot.) raidė, ds. litterae laiškai, mokslai. Literalinė prasmė raidinė prasmė, žodžius imant jų tiesiogine prasme, ne perkeltine ar simboline.

Litterae Annuae (Societatis Jesu) metinės jėzuitų darbų apyskaitos, pagal ordino reikalavimus surašomos jėzuitų kolegijose. 1581–1614 laikotarpiui beveik kasmet buvo išleistos jėzuitų ordino L.A. 28 knygutėse. Dar ir vėliau įvairiais metais, bet jau su pertraukomis buvo išleistos L.A. (1636, 1642, 1651, 1653, 1658 ir kt.), spausdintos Romoje, Florencijoje, Antverpene, Mainze, Dillingene ir kt. L.A. knygutės, sutvarkytos atskiromis jėzuitų provincijomis, turi gana apsčiai žinių iš jėzuitų kolegijų, misijų punktų ir jų namų veiklos. Jėzuitų generolui atsiunčiami metiniai vietų pranešimai būdavo suredaguojami trumpiau ir spausdinami atskirais tomeliais. Nors tokios metinės darbų apyskaitos išvirto į šabloniškus pranešimus, tačiau jos teikia lietuvių kultūros bei Bažnyčios istorijai vertingos medžiagos, ypač iš XVI a. galo ir XVII a. pradžios, kai Vilniaus ir Rygos kolegijų jėzuitai vykdė misijas įvairiose Aukštaičių ir Žemaičių srityse. Įdomios yra žinios apie jėzuitų pradžią ir jų darbus Kražiuose. Charakteringi aniems laikams yra paduodami skaičiai pakrikštytųjų (suaugusiųjų), pirmą kartą ar po daugelio metų einančiųjų išpažinties. Vertingesnės pastabos ir faktai apie pagonybės liekanas. Jų dalį yra išrankiojęs ir panaudojęs W. Mannhardtas (Letto-Preussische Götterlehre 1936). Didelė dalis XVII-XVIII a. Lietuvos kolegijas liečiančių L.A. paliko neišspausdinta, ir yra randama jėzuitų centriniame archyve Romoje. Iš rankraščių originaluose pasitaikančių sutrumpinimų ir perredagavimų matyti, jog ir tie L.A. buvo ruošiami spaudai. Latvijos ploto kolegijas ir misijas liečiančiuosius ir kt. iki tol nespausdintus L.A. pranešimus 1940–44 dviem tomais išl. J. Kleijntjenss (žr.).

Estreicher, Bibligr. Polska XXI 1906, 351; *St. Bednarski,* Polonica w Archiwach (atspaudas iš Nauka Polska XX) 1935, 141–167. *Z.I.*

Litterae Apostolicae (lot. ‚apaštališkieji laiškai') plačia prasme bet koks pop. vardu siunčiamas raštas: bulė (žr.), brevė (žr.), enciklika (žr.), epistula ir t.t. Pop. siunčiami raštai šiais laikais oficialiame Šv. Sosto organe skirstomi į: Litterae Encyclicae; Litterae Decretales; Constitutiones Apostolicae; Epistulae Apostolicae; Litterae Apostolicae; Motu proprio; Chirographa; Epistulae; Conventiones; Notificationes. Siaura prasme L.A. yra pop. raštas, skirtas kuriai nors vietovei ar tikinčiųjų grupei, kuriuo suteikiamos privilegijos arba pranešami didesnės svarbos nutarimai. L.A. įžangoje rašomas pop. vardas ir žodžiai: Ad perpetuam rei memoriam; jos gale pasirašo kard. valstybės sekretorius ir pridedamas žvejo žiedo antspaudas. Tokiu raštu pvz. buvo įsteigta Lietuvoje internunciatūra (Acta Ap. Sedis 19, 1927; šv. Kazimieras patvirtintas Lietuvos jaunimo globėju (A.A.S. 42, 1950). *P.Rbk.*

Litterae decretales iškilmingi pop. raštai-dekretai, kuriais paskelbiamas naujas šventasis. Įžangoje pop. vardas ir titulas (N. episcopus servus servorum Dei) ir žodžiai: Ad perpetuam rei memoriam; gale: pop. parašas (Ego N. Catholicae Ecclesiae Episcopus), Rota (žr.), dalyvavusiųjų kardinolų ir kanceliarijos prelatų parašai; švininis antspaudas prikabinamas balto šilko siūlais. Šia forma l.d. pradėta vartoti 1920.

Litterae dimissoriae (lot. ‚atleidžiamieji laiškai') raštas, kuriuo savas klieriko vyskupas įgalioja kitą vyskupą teikti šventimus jo pavaldiniui ir šiam juos priimti iš įgaliotojo. Pradžioje l.d. vardas buvo taikomas raštui, kuriuo vyskupas atleisdavo jam priklausantį dvasininką iš savo vyskupijos ir leisdavo jam įsirašyti (įsikardinuoti) į kitą. Šventimų leistinumui l.d. kandidatas privalo turėti jau tonzūros šventimui. Jo vyskupas yra ordinaras tos vyskupijos, kurioje jis gyvena, vėliau — tas, į kurio vyskupiją pirmosios tonzūros metu jis įsirašo. Dažnokai l.d. dar yra pastabų apie kandidato asmenį bei jo savybes, ir yra lyg rekomendacinis laiškas, todėl vadinamas ir licentia arba litterae testimoniales, commendatitiae ir pn.

F. Cappello, De Sacramentis IV 1947; *J. Moeder,* The Proper Bishop for Ordination and Dismissorial Letters 1935. *M.Č.*

Litterae encyclicae žr. Enciklika.

Little William John (1810–94) anglų gydytojas, aprašęs jo vardu pavadintą ligą — spastinį paralyžių, pasireiškiantį rankų ir kojų judesių sutrikimu. L. liga dažniausiai susijusi su gimdymo metu įvykusiu smegenų sužalojimu ir dėl to menku protiniu išsivystymu.

Little America amerikiečių admirolo, Antarktikos tyrinėtojo R. E. Byrdo (žr.) 1929 įsteigta ekspedicijos bazė ant Rosso

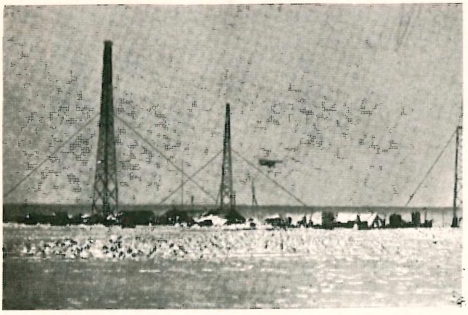

Little America

jūros ledo skydo. Ji turėjo radijo siųstuvą, meteorologijos stotį, įvairias laboratorijas, biblioteką, reikmenų sandėlius ir improvizuotą ledo aerodromą. L.A. buvo panaudota ir kitoms jo organizuotoms ir vadovautoms Antarktikos ekspedicijoms 1933–35 ir 1946–47. Vėlesnėms ekspedicijoms ji pasidarė netinkama, nes atlūžo ledo skydo kraštas, o pati bazė atsidūrė po stora sniego danga.

Littleborough Anglijos mstl. prie Rochdale, Lancashire grafijoj. Kelios dešimtys lietuvių buvo susibūrę nuo 1947. Z. Pocevičius 1948 įsteigė D. Britanijos lietuvių sgos skyrių, kuris, savo metu turėjęs 20 narių, 1955 likviduotas, nes liko tik 3 lietuviai (kitų daugumas išsikėlė į pramoningesnį miestą Rochdale).

Littlepage Lewis (1762–1802) amerikiečių avantiūristas, karaliaus Stanislovo Augusto sekretorius Lenkijoj. Metus lankęs William and Mary kolegiją, 1779 protekcijos keliu gavo tarnybą pas JAV ministrą Ispanijoj John Jay. Per Prancūziją (buvo sustojęs kalbos išmokti) atvykęs Ispanijon, netrukus (1781 VI) savavališkai įstojo ispanų kariuomenėn ir dalyvavo ekspedicijoj į Minorkos salą ir prieš Gibraltarą. 1782 gale iš kariuomenės pasitraukė, bastėsi po Europą, su kng. Nassau dalyvavo ekspedicijoje prieš turkus. Su tuo pačiu kng. Nassau, norėjusiu gauti bajoro indigenatą Lenkijoj-Lietuvoj, atvyko į Gardino 1784 seimą. Karaliui reikėjo anglų k. sekretoriaus, ir L. buvo priimtas, gavęs metus atostogų grįžti į JAV sutvarkyti palikimo reikalų. Grįžęs Lenkijon, L. nuo 1786 III 2 ėjo ‚pirmojo slapto sekretoriaus pareigas šambeliono titulu'. Lydėjo karalių pas Kotryną į Kaniovą ir vėliau jai vežė karaliaus laišką į Kijevą su sąjungos prieš turkus šiūlymu. Atsidūręs Paryžiuje, ten prikalbino amerikiečių laisvės kovų didvyrį J. P. Jones stoti rusų laivyno tarnybon ir pats trumpą laiką Jones vadovybėj dalyvavo mūšy prie Očakovo. Nepraradęs karaliaus malonės, buvo siuntinėtas užsienin (Italijon, Ispanijon, Prancūzijon). Lietuvos-Lenkijos II padalijimo metu L. intrigavo tarp rusų ir karaliaus. Rusų pasiuntinys Igelstroemas savo įpėdiniui Sieversui rekomendavo L. kaip ‚visiškai mūsų sistemos žmogų' ir ‚visiškai valdantį karaliaus protą'. Karalius manė L. siųsti pas Kotryną maldauti geresnio likimo ir skolų padengimo, bet Sieversas iš Gardino grąžino L. pas karalių atgal, kol šios kelionės reikalą jis išsiaiškinsiąs su Kotryna. Kai karalius sustojo Balstogėj ir delsė važiuoti į Gardino seimą, sušauktą II padalijimui patvirtinti, Sieversas naudojo L. (‚anglo-amerikiečių šnipą') palenkti karaliui (skolų apmokėjimo pažadu) sutikti su rusų sąlygomis. Sėkmingai pravedus padalijimą, ir pačiam L. buvo pažadėtas stambus dvaras. Per L. Sieversas siuntė karaliui savo 1793 IV 9 laišką su raginimu nusileisti. Karalius vis dar ketino L. siųsti Petrapilin, bet rusai vis atkalbinėjo, ir krašto padalijimas įvyko. Rusai apmokėjo karaliaus skolas, o pagal 1793 IX 1 apyskaitą L. iš karaliaus turėjo gauti 54.000 dukatų, t.y. 972.000 auksinų. Kosciuškos sukilimo metu L. buvo bandęs dėtis prie sukilėlių, bet buvo pavarytas: jo pavardė buvo Aukščiausios tarybos juodajame sąraše. L. buvo net kreipęsis į Kosciušką sudaryti komisiją jo nekaltumui įrodyti; Kosciuška L. nurodė tuo reikalu kreiptis į Aukščiausią tarybą. Tačiau karalius tebepasitikėjo L. ir 1795 IV 27 laišku JAV prezidentui prašė sutikimo L. nešioti Šv. Stanislovo ordiną. Laukdamas pažadėtų 54.000 dukatų, L. pasiliko Lenkijoj dar kelerius metus, linksmai Varšuvoj leisdamas laiką ‚tarp Bacho ir Veneros'. Tik 1800 gale L. paliko Varšuvą, dėkodamas carui už išmokėjimą viso atlyginimo, kurio jis (L.) reikalavo iš karaliaus. Dar metus pasitrankęs Europoje, 1801 gale grįžo į JAV, gimtinę Virginijos valstybę, kur netrukus mirė, liepęs prieš mirtį sudeginti visus jo dokumentus.

Horace E. Hayden, Virginia Genealogies ²1931; *Frank Monaghan,* L. L. (Dictionary of American Biography XI 1933); *M. Haiman,* Polacy Wśród Pionierów Ameryki 1930; *T. Korzon,* Wewnętrzne Dzieje Polski za Stanisława Augusta ²1897–99; *Sieverso* atsiminimų lenkiškas vertimas:

Drugi Rozbiór Polski 1906; *W. Kalinka*, Ostatnie lata panowania St. Augusta 1891; *St. Krzemiński*, Stanisław Poniatowski i Maurycy Glayre 1901. *K.R.Jrg.*

Little Rock JAV mst. Arkanso sostinė, prie Arkanso upės beveik pačiame valstybės geografiniame centre; 101.500 gyv. (1950). Miestas išaugo turtingoje žemės ūkio srity, produkuojančioje medvilnę, kukurūzus, javus, alfalfą, bulves, daržoves, vaisius ir kur gaunama naftos, akmens anglies, gazo, marmuro ir kt. mineralinių turtų. 1912 baigtas statyti iš balto vietos marmuro kapitolis, Arkanso univ. medicinos mokykla, teisių mokykla, negrų kolegija, kat. dvasinė seminarija ir vyskupo rezidencija, meno ir gamtos muziejai. Čia gimė gen. Douglas MacArthuras.

Littré Emile (1801–81) prancūzų gydytojas, filosofas ir žodynininkas. Baigęs mediciną, praktikavo ir daug skaitė. 1838–61 vertė Hipokrato veikalus. Savarankus A. Comte sekėjas, atmetęs šio mistines ir politines pažiūras, populiariai išdėstė pozityvizmą veikalu Paroles de la philosophie positive 1859. Kaip kalbininkas pagarsėjo **žodynu Dictionnaire de la langue française**, 4 tt., 1863–72 (papildomasis tomas 1878). 1871 išrinktas į Prancūzų akad.

Lituania Lietuvos vardas lotyniškai (kartais rašoma ir su ‚h' — Lithuania). Pagal tai prancūzų k. Lietuva vadinama Lituanie (ar Lithuanie), anglų k. Lithuania.

L. vardą buvo (ar yra) pasirinkę ištisa eilė užsienio liet. organizacijų: 1. Austrijoj Innsbrucko liet. stud. sambūris, veikęs 1945–49 (žr. Innsbrucko lietuviai); 2. Belgijoj Liuveno univ. liet. stud. draugovė, įsisteigusi 1909 ir turėjusi vaidmenį ateitininkų organizacijos sukūrime (žr. Lietuva); Brazilijoj a. liet. sporto s-ga, veikusi 1929–40 laikotarpy ir b. liet. savišalpos ir kultūros bendruomenė, įsteigta 1950 (žr. Brazilijos lietuviai); 4. Italijoj, Romoj 1926–46 veikusi Italijos lietuvių d-ja (žr. Italijos lietuviai); 5. Šveicarijoj a. Fribourgo univ. liet. stud. d-ja (iš pradžių ji buvo 1899 įkurta Rūtos vardu, o L. vardu pasivadino 1913 ar 1915; žr. Fribourg); b. Fribourge 1915 suorganizuotas, bet vėliau į Lozaną išsikėlęs komitetas karo belaisviams ir tremtiniams šelpti (žr. Lozana).

Lituanica a. lotyniškas terminas dalykams, susijusiems su Lietuva, žr. Lituanistika; b. vardas Dariaus-Girėno ir vėliau F. Vaitkaus lėktuvo, sporto klubų ir t.t.

1. L., lėktuvas, kuriuo Stp. Darius (žr.) ir St. Girėnas (žr.) perskrido Atlantą 1933. Lėktuvą pastatė Bellanca, modelis CH-300 Pacemaker, serijos nr. 137. Lėktuvą lakūnai Stp. Darius ir St. Girėnas savais pinigais pirko už 3200 dol. Per skridimo fondą aukų ir kt. pajamų gauta 8456,31 dol., kurie išleista lėktuvo perstatymui (3250 dol.), naujam motorui (2970,62 dol.), prietaisams ir kt. išlaidoms. Abiejų lakūnų ir skridimo rėmėjų sudėta apie 13.000 dol. Pagal rinkos kainą lėktuvas buvo 25.000 dol. vertės. Perstatyta L. svėrė 2663 svarus (1209 kg). Galėjo sutalpinti iki 800 galonų (3636,8 l) gazolino ir 35 galonus (159 l) alyvos. Skridimui per Atlantą paimta 779 galonai (3541,3 l) gazolino ir 32 galonai (145,4 l) alyvos. Abu lakūnai svėrė 370 svarų (167,9 kg). Prietaisai, smulkūs įrankiai, laiškai, maistas — apie 80 svarų (35,3 kg). Tuo būdu skridimui paruoštas lėktuvas su kroviniu svėrė 8300 svarų (3668,2 kg). Lėktuvo ilgis 27¾ pėdos (8,45 m), aukštis 8½ pėdos (2,59 m). Sparnų ilgis 50 pėdų (15,24 m), plotas 300 kvadratinių pėdų (27,7 m²). Propeleris apsisukdavo iki 2190 kartų per minutę. Wright motoras 365 arklių jėgų, 9 cilindrų, galėjo savo pajėgumą išplėsti iki 388 arklių jėgų, lėktuvą traukti didžiausiu greičiu iki 155 mylių (249,3 km) ir vidutiniškų — 121 mylių (194,6 km) per val. Per Atlantą tikėtasi skristi maždaug 6000 pėdų (1828 m) aukšty. Esant palankioms oro sąlygoms, lėktuvas su minėtu kroviniu galėjo skristi iki 6000 mylių (9650 km) arba iki 52 val., t.y. iš Naujorko Kaunan nuskridęs 4466 mylias (7186 km), galėjo skristi dar apie 500 mylių (800 km). Radijo ir parašiutų neturėta.

L. iš Naujorko pakilo 1933 VII 15 11:25 val. Dienorašty Darius įrašė: ‚Apleidžiant Amerikos žemyną oras buvo gražus... Netoli Europos sutikom audrą...' Perskridusi Atlanto vandenyną, VII 17 0:36 val. L. nukrito miške prie Soldino, apie 130 km į r. nuo Berlyno, iš Naujorko 3984 mylias (6411 km) nuskridusi per 37 val. 11 min. Abu lakūnai žuvo. Iki Kauno buvo likę 404 mylios (650 km). Lėktuve likusiu gazolinu buvo galima skristi dar 8 val. Lietuvos vyriausybės paskirta komisija (pirm. plk. A. Gustaitis, nariai inž. mjr. Gavelis, mjr. Reimontas ir kpt. Morkus), ištyrusi nelaimės priežastis ir aplinkybes, nustatė: 1. Darius ir Girėnas buvo gerai pasiruošę

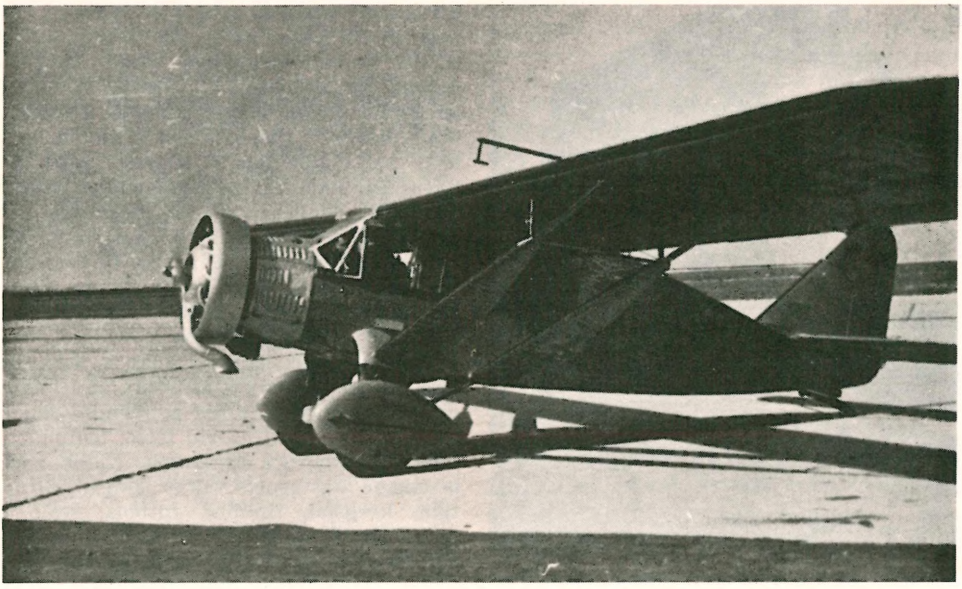

Lituanica (Bennet aerodrome Brukline). Lėktuve lakūnai Stp. Darius ir St. Girėnas

atlikti didvyrišką žygį; techniškos parinktos priemonės buvo šiam žygiui tinkamos; 2. sunkiausią kelionės dalį jie atliko tiksliai numatytu maršrutu; 3. katastrofa įvyko dėl sunkių atmosferinių sąlygų, prie kurių prisidėjo motoro veikimo defektai. Per Atlantą L. skrido tiksliau ir buvo nuskridusi toliau nei daugelio kitų tautų lakūnai.

Lėktuvo katastrofos vietoj po metų buvo pastatytas granito paminklas (žr. LE VII, 281), o vėliau iš Lietuvos dar atvežtas medinis kryžius. Lėktuvo likučiai ir prietaisai, skridimo rėmėjų knyga, lakūnų kaklaryšiai, diržai, pusbačiai ir kt. buvo padėti Karo muziejuje, Kaune. L. tapo lietuviško idealizmo simboliu, įkvėpusiu eilę kūrėjų. Lietuvos vieno lito pašto ženklas išleista su sudužusia L. L. vardu pasivadino eilė lietuvių organizacijų. Čikagos miesto valdyba Auburn Ave. pavadino Lituanica Ave. (žr. žemiau).

P. Jurgėla, Sparnuoti Lietuviai Darius ir Girėnas 1935. *P.Jrg.*

2. L. II, lėktuvas, kuriuo F. Vaitkus 1935 IX 21–22 perskrido Atlantą. Lėktuvas nusileido Airijoj; iš ten lakūnas F. Vaitkus 1935 X 2 pasiekė Kauną, kur buvo sutiktas su didelėmis iškilmėmis. Pradėjus kilti minčiai, jog po tragiško lakūnų Stp. Dariaus ir St. Girėno žuvimo yra organizuotinas antras bandymas perskristi Atlantą, pirmieji antrajam skridimui pasisiūlė lakūnai Antanas Kiela (I pas. kare dalyvavęs JAV kariuomenėje ir vėliau savanoriu Lietuvos karo aviacijoje) ir J. Janušauskas - James (įgudęs transportinių lėktuvų pilotas). Sutartis buvo iš pradžių sudaryta su Janušausku, vėliau skridimui buvo pasamdytas F. Vaitkus. Skridimą organizavo ir propagavo Naujienų red. dr. P. Grigaitis. Lietuvoj lėktuvas buvo nupirktas karo aviacijai, jį į Klaipėdą laivu atgabenus 1935 X 28.

3. Varšuvoj nuo 1938 rudens lenkų kalba leistas informacinis leidinys. Red. Kazys Umbražiūnas. Leidimą rėmė lenkų suorganizuotoji Lietuvos bičiulių d-ja. 1 ir 3–4 nr. buvo valdžios konfiskuoti.

4. Lietuvių apgyventa Peorijos gatvės dalis pietinėje Čikagoje tarp 31 ir 39 gatvės. Čia, 3220 S. Lituanica, yra pirma Čikagos lietuvių Šv. Jurgio bžn., keletas lietuvių krautuvių. Anksčiau buvęs tos gatvės dalies pavadinimas Auburn 1933 XI 29 buvo nutarta pakeisti į L. (pagerbiant atminimą tais metais žuvusių Atlanto nugalėtojų Stp. Dariaus ir St. Girėno, skridusių L. lėktuvu), XII 29 gatvės užrašas faktiškai pakeistas L., o 1934 I 1 įvyko oficialios iškilmės prie Šv. Jurgio bžn. Iniciatyva

Dariui ir Girėnui paminklas Brukline, pastatytas 1958 Nuotrauka *V. Maželio*

pakeisti išėjo iš Lietuvių moterų piliečių lygos (pirm M. Zolpienė), talkinant Lietuvių advokatų d-jai ir prel. M. Krušui.

5. (Lituanica Square) Brukline maža aikštelė Williamsburgo rajone, kur susikerta Union Ave., So. 3rd ir Hewes gatvės. Anksčiau, prieš II pas. karą, toje miesto dalyje gyveno daug lietuvių, bet vėliau jon susitelkė daugiausia žydai, italai, portorikiečiai ir kt. Dariaus ir Girėno paminklui statyti komitetui darant žygių, kad Grand St. ar kuri kita žymesnė gatvė būtų pavadinta L. vardu, Naujorko miesto valdyba tą vardą suteikė minimai aikštelei. Joje 1958 pastatytas Dariui ir Girėnui paminklas, kurį prel. J. Balkūnas pašventino 1958 X 19 dalyvaujant daugelio liet. organizacijų atstovams ir gausiai miniai. Paminklas yra ketvirtainis šlifuoto granito gabalas su pritvirtinta didvyrių lakūnų bareljefų lentele ir atitinkamais įrašais anglų ir lietuvių k. Ant paminklo įtvirtintas 13 m aukščio metalinis stiebas vėliavai iškelti. Paminklas kainavo per 8000 dol., pinigai surinkti aukomis. Jo statymo vykdomasis komitetas: J. Šaltys (pirmininkas), Br. Spudienė, P. Montvila ir St. Briedis. Prie L. aikštės yra Amerikiečių lietuvių piliečių klubas, 1931 pasistatydinęs trijų aukštų namus su sale ir svetaine.

A.B.

6. Lietuvių futbolo klubas L. (stp. LFK Lituanica) įsteigtas 1951 I 14 Čikagoj. Pirmas klubo pirm. buvo Ed. Vengianskas. Klubo futbolo komanda žaidė National Soccer lygoje. 1952 V 27 klubas susijungė su kitais dviem vietos lietuvių klubais į naują Lietuvių sporto klubą Perkūną. 1955 buvo vėl atgaivintas L. klubas (pirmininkavo Ed. Šulaitis, V. Numgaudas ir Alg. Visockis). Klubas nuo 1956 dalyvauja National Soccer lygoje ir Š. Amerikos liet. sporto žaidynėse. 1956 klubo futbolo komanda National Soccer lygos II-je divizijoje užėmė I vietą, o 1955 ir 1957 Š. Amerikos liet. sporto žaidynėse II vietą. *E.Š.*

7. Akademinis sporto klubas L., įsteigtas 1952 III 10 Čikagoj (University of Illinois) apjungti lietuvių kilmės akademinį jaunimą ir populiarinti sporto idėją, įsijungiant į išeivijos sportinį gyvenimą. Klubo veikla apėmė šias sporto šakas: lengvąją atletiką, krepšinį, tinklinį, futbolą, stalo ir lauko tenisą, šachmatus ir plaukymą. Klubas aktyviai dalyvavo visose sporto šventėse ir pirmenybėse. Klubo steigėjai: V. Adamkavičius, Vyt. Germanas, R. Babickas. Klubo narius sudaro Vidurio-Vakarų aukštųjų mokyklų stud. Klubui 1952–58 vado-

Dariui ir Girėnui paminklo Brukline, Lituanica aikštėje, pašventinimo iškilmės 1958 X 19 Nuotrauka *V. Maželio*

vavo: V. Adamkavičius, S. Zubkus, V. Germanas ir R. Dirvonis. *V.Ad.*

Lituanie Indépendante, La Lozanoj 1919 VIII 1 — XII 1 ėjęs prancūzų kalba leidinys. Ats. red. pasirašė A. Aeberhardtas. Faktiškai leido J. Gabrys-Paršaitis Nepatenkintas vilniške Lietuvos Valstybės Taryba, jis per savo leidinį aštriai puolė šią instituciją ir kai kuriuos beatsikuriančios Lietuvos valstybės veikėjus. Leidinys turėjo išeiti du kartus per mėnesį, bet iš viso teišleista 5 nr.

Lituanistika lietuvių tautos dvasinės srities kūryba (kalba, lieratūra, tautosaka, menas) ar mokslas apie lietuvių kūrybinius pasireiškimus įvairiose srityse. Jai šioje enciklopedijoje skiriamas atskiras Lietuvos tomas.

Lituanistikos Institutas 1. Lietuvoje veikė nuo 1939 III 1 Kaune iki 1941 I 16 Vilniuj. L.i. mintis kilo nuo 1928. Statutas buvo priimtas seimo 1938 X 4 (Vyriausybės Žin. 624 : 4449); viešas atidarymas įvyko 1939 III 9 Valstybės Tarybos salėje. Institutui buvo duotas Ant. Smetonos vardas, nubrauktas 1940 VII 1 bolševikams okupavus Lietuvą (Vyr. Žin. 713 : 5598). Institutą steigiant buvo numatyti šie uždaviniai: 1. tirti lietuvių k., lietuvių tautosaką ir Lietuvos praeitį; 2. rinkti, tvarkyti ir skelbti lietuvių k., lietuvių tautosakos ir Lietuvos istorijos medžiagą ir šaltinius; 3. atstovauti lituanistikos mokslams Lietuvoje ir užsienyje. Instituto nariais galėjo būti: a. baigę aukštuosius lituanistikos mokslus ir pasireiškę moksliniais darbais; b. baigę kitokius aukštuosius mokslus ir pasižymėję savarankiškais lituanistikos srities darbais. Skyrių buvo trys: lietuvių k. (ved. prof. A. Salys), Lietuvos istorijos (ved. prof. Ig. Jonynas) ir lietuvių tautosakos (ved. dr. J. Balys) Paskutinį skyrių sudarė Lietuvių tautosakos archyvas (žr.), pasilaikęs savo pirmykštį vardą. Lietuvių kalbos sk. prijungta: Lietuvių kalbos žodynas (red. prof. J. Balčikonis), Lietuvos žemės vardynas (red. dr. K. Alminas), Pavardžių ir vietovardžių komisijos rinkiniai ir VDU fonetikos laboratorija. Visiems skyriams įsteigta bendras archyvas ir biblioteka (jos organizatorius ir vedėjas S. Sužiedėlis); jai turėjo būti perduoti VDU bibliotekos lituanistinių veikalų dubletai, bet įstatymu numatytų dubletų nepavyko išgauti. — Instituto pirmuoju dir. buvo K. Masiliūnas, švietimo viceministras; reikalų ved. (nuo 1940 X 1 pavadintu mokslininiu sekr.)—dr. K. Avižonis, nuo 1940 XII 1 — S. Sužiedėlis. Pirmajame instituto tarybos posėdyje nutarta: ruošti praktinį lietuvių k. žodyną, organizuoti kursus žodyno, vardyno ir tarmių medžiagos rinkėjams, sudaryti terminologijos komisiją, rinkti įvairiose bažnyčiose ir dvaruose išmėtytus dokumentus (metrikas ir kt.), leisti mokslo veikalus ir istorijos žurnalą. Lietuvos istorijos sk. pirmiausia suskato telkti istorinius veikalus ir rankraščius. Bibliotekos vedėjas S. Sužiedėlis 1940 pradžioje aplankė Karaliaučių, Berlyną, Krokuvą ir Varšuvą, parsiveždamas apie 200 vertingų istorinių veikalų; prof. J. Totoraičiui buvo pavesta fotografuoti dokumentus Vatikano archyve; užmegzti ryšiai daryti fotokopijas Švedijos archyvuose; parsivežta iš kelių parapijų senos metrikų knygos. 1940 pradžioje biblioteka turėjo jau 1500 knygų ir 2000 rankraščių. Lietuvių kalbos skyrius, atgavus Vilnių, padėjo atlietuvinti miestų, apskričių, valsčių, upių, ežerų ir kt. vietovardžius. Instituto žinion perimta T. Wróblewskio biblioteka Vilniuje; jos administratorium paskirtas A. Valaitis (1939 IX 15 — 1940 XI 1). Ši biblioteka turėjo apie 160.000 knygų, 25.000 periodikos, 40.000 graviurų ir albumų, 3000 muziejinių eksponatų, gausų sovietikos skyrių. — Sovietams okupavus Lietuvą, inst. direktorius K. Masiliūnas buvo atleistas (1940 VI 30) ir jo vieton paskirtas prof. M. Biržiška, pabuvęs tik 3–4 mėn. Jam nusikėlus į Vilnių univ. rektoriaus pareigoms, direktorium paskirtas prof. V. Krėvė-Mickevičius. Jo metu institutas perkeltas į Vilnių. Nutarimas buvo padarytas dar 1940 VII 1, bet iš Kauno (Totorių g. 12) išsikėlė tik 1940 XI pradžioje. Ligi XI 12 Vilniuje įsikūrė: Antakalnyje — Lietuvių k. sk. (Ryto d-jos namuose) ir Lietuvių tautosakos archyvas (Lietuvių mokslo d-jos namuose); T. Wróblewskio bibliotekoje — instituto vadovybė ir Lietuvos istorijos sk. Intitutui dar prijungta Lietuvių mokslo d-jos biblioteka ir dr. J. Basanavičiaus muziejus, Lenkų mokslo bičiulių d-jos biblioteka ir muziejus, Vilniaus kunigų seminarijos biblioteka, J. Bulhako fotografijos atelje; senas ev. reformatų archyvas, gudų ir žydų bibliotekos ir muziejai, Maironio muziejus Kaune. T. Wróblewskio bibliotekon, kurios dir. nuo 1940 XII 1 paskirtas P. Vaičiūnas, suvežta ne-

maža dvarų bibliotekų. Institutas rūpinosi jas išsaugoti numatytai steigti Lietuvos Mokslo Akademijai. Statutą paruošė V. Krėvė-Mickevičius. Akademija buvo įkurta 1941 I 16. Institutas sudarė jos branduolį, bet pats nustojęs būti. Įsteigtas prieš pat II pas. karą ir veikęs karo bei bolševikų okupacijos sąlygomis, daug ko negalėjo atlikti. Senu įsibėgėjimu savo darbą tęsė Lietuvių kalbos žodynas, Žemės vardynas ir Tautosakos archyvas. Lietuvos istorijos sk. maža ko galėjo nusigriebti. Jis teišleido istorijos žurnalo Lietuvos Praeities du tomus ir dr. K. Avižonio stambų veikalą Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais. Lietuvių tautosakos archyvas išleido dr. J. Balio redaguotus leidinius: Lietuvių liaudies sakmės I, Tautosakos rinkėjo vadovas (II leidimas) ir Klaipėdiškių lietuvių tautosaka. Visi leidiniai išėjo Kaune 1940. *S.Suž.*

2. JAV 1951 II 17 įsteigta mokslo institucija, kurios tikslas — tirti būdingąją lietuvių kultūrą. L.I. turi šiuos skyrius: lietuvių kalbos, literatūros, tautotyros, Lietuvos proistorės, istorijos, geografijos ir JAV lietuvių kultūros istorijos. Tikraisiais nariais gali būti asmenys, baigę aukštąjį mokslą ir pasiruošę savarankiškam lituanistiniam mokslo darbui, o nariais korespondentais — asmenys, sugebą patarnauti instituto tikslams; įvairiais kitais (ūkiniais) nariais gali būti asmenys, įnešę į instituto iždą tam tikras pinigų sumas. Renkami valdomieji organai yra instituto pirmininkas, skyrių vedėjai ir iždo taryba. Institutas įsteigtas Amerikos Lietuvių profesorių d-jos suvažiavimo nutarimu 1951 II 17, o jo statutas priimtas 1951 XI 17. 1951 XII 30 laikinasis L.I. pirmininkas pakvietė 26 (o kiek vėliau dar 2) asmenis į pirmuosius L.I. tikruosius narius, kurie sudarė L.I. branduolį. Pirmuoju L.I. pirmininku 1954 V 10 išrinktas P. Jonikas, o 1954 X 4 pirmaisiais skyrių vedėjais J. Balys, V. Maciūnas, K. Pakštas, J. Puzinas, A. Salys ir A. Šapoka. Rūpintis lėšomis ir joms valdyti 1953 II 20 sudaryta iždo taryba (pirm. inž. Ant. Rudis). 1953 L.I. įregistruota Illinojaus gubernatūroje, kaip nepelno institucija. Viena pagrindinių priemonių L.I. tikslams siekti yra skelbimas mokslinių veikalų, kurių L.I. nariai turi paruošę. Rūpindamasis lituanistinio prieauglio reikalu, L.I. suruošė 1955 XI 12 — 1956 VI 1 Čikagoje aukštuosius lituanistikos kursus (dir. B. Babrauskas), kuriuose buvo 75 paskaitos (skaitė: J. Adomavičius, B. Babrauskas, J. Balys, P. Jonikas, S. Kolupaila, A. Plateris, V. Sruogienė ir A. Varnas). *P.Jk.*

Lituanistikos Muziejus dr. Al. M. Račkaus Čikagoj 1940 XI 17 suorganizuota ir ligšiol jo išlaikoma bei vadovaujama privati įstaiga. Visuomenei muziejus nėra atdaras, bet neatsisako padėti mokslininkams, žurnalistams ir kt. studijų darbe. Muziejaus talka naudojasi ir LE. Muziejuje yra šie skyriai: a. gintaro kolekcijos (124 eksponatai), b. numizmatikos (1578 eksponatai), c. ikonografijos (3257 eksponatai), d. sfragistikos (84 antspaudų kolekcija), e. filatelijos (4163 eksponatai), f. periodikos (616 eksponatų), g. regalijų ir insignijų (628 eksponatai), h. antikvariumo (223 eksponatai), i. archyvo (3585 eksponatai). Iš viso muziejuje yra 13.266 sutvarkytų eksponatų ir apie tiek pat nesutvarkytų eksponatų bei duplikatų. Prie muziejaus yra ir biblioteka. Muziejus leidžia savo metraščius.

Lituanistikos Muziejaus antspaudas

Lituanistinė mokykla žr. Mokykla.

Lituanorum Gente pop. Pijaus XI apaštališkoji konstitucija, 1926 IV 4, kuria buvo įsteigta savarankiška Lietuvos bažnytinė provincija. Provincijos įsteigimas vykdyti buvo pavesta arkiv. J. Matulaičiui-Matulevičiui. Žr. atitinkamą skirsnį Lietuvos tome.

Lituanus JAV lietuvių studentų sąjungos Brukline nuo 1954 XI 24 leidžiamas iliustruotas trimėnesinis žurnalas, skirtas užsieniečiams objektyviai informuoti apie Lietuvą ir lietuvių kultūrinius laimėjimus. L. siuntinėjamas beveik visoms laisvojo pasaulio universitetų ir kitų aukštųjų mokslo institucijų bibliotekoms, ryškesniems politikams, kultūrininkams, įvairių periodinių leidinių redakcijoms ir pn. Ligi 1958 VI išleista 15 nr., kurių tiražas taip kilo: 1 nr. — 1000 egz., 5 nr. — 1500, 10 nr. — 3400, 11 nr. — 5000, 15 nr. — 5200. Bendras 15 numerių tiražas 40.900 egz. Pirmieji du nr. buvo 12 psl., vėliau 24, o pradedant 6 nr. — 32 psl. L. leidžiama daugiausia lietuviškosios visuomenės aukų parama, nors bandoma leidinį ir prenumeratos keliu

Lituanus žurnalo redakcinis kolektyvas: (iš kairės) dr. V. Vygintas, G. Penikas, K. Čerkeliūnas, A. Landsbergis, A. Pajaujytė-Staknienė, K. Skrupskelis

skleisti tarp tų, kurie nebemoka lietuviškai, nors yra kilę iš lietuvių šeimų. Paramai sutelkti nuo 1957 daromos specialios L. talkos: 1957 talkos komitetui pirmininkavo inž. Vyt. Šliūpas, 1958 Vyt. Kamantas. Redakcija iš pradžių buvo Urbanoje, nuo 8 nr. perkelta į Brukliną. Leidinio iniciatorius, visą laiką juo besirūpinąs, yra dr. Vyt. P. Vygantas. Jo pastangomis 1954 Liet. stud. s-goj buvo įsteigtas užsienio reikalų skyrius, kurio pirmame posėdy 1954 VI 16 nutarta leisti L. Pirmąjį nr. suredagavo minėtojo posėdžio dalyviai: A. V. Dundzila, K. A. Mikėnas, A. Pabarčius, D. J. Valančiūtė ir V. P. Vygantas. Redakcijos sąstatui keičiantis, joje vėliau dirbo dar L. Šabaliūnas, I. Čepėnaitė, T. Remeikis, V. Gaškaitė, G. Penikas, 1957 — A. Landsbergis, R. Šilbajoris, K. Skrupskelis, G. Penikas, V. Vygantas, 1958 — K. Čerkeliūnas, A. Landsbergis, G. Penikas, K. Skrupskelis, A. Pajaujytė - Staknienė, V. Vygintas, Pirmųjų 8 nr. techninį spaudos darbą atliko J. Baužys-Baužinskas. Šalia studentų L. žurnale bendradarbiauja ir vyresnės kartos intelektualai. Bendradarbių tarpe yra įvairių pažiūrų bei pasaulėžiūrų asmenys.

Liturgija (gr. leiturgia ‚viešoji tarnyba, Dievui duodama garbė'; šiuo žodžiu Septuaginta išvertė hebrajų aboda žodį, reiškusį S. Testamento kunigų ir levitų pareigas bažnyčioj) iš pradžių N. Testamento knygose ir krikščionių literatūroj — viešosios pamaldos, nuo XVI a. nusistovėjusia prasme — visuma Krikščionių Bažnyčios viešųjų maldų ir apeigų, kurias dvasininkai jos vardu atlieka Dievui pagarbinti ir žmonėms pašvęsti. L. priklauso tik tos maldos, kurios yra oficialiose (liturginėse) Bažnyčios knygose ir vykdomos jos nustatyta tvarka. Romos l. apima: Eucharistinę Auką, arba mišias, sakramentų teikimą, brevioriaus maldas ir vad. sakramentalijas. Visos kitos maldos ar religiniai papročiai tėra privatinio maldingumo dalykas. Krikščionys visuose pasaulio kraštuose tiki tą patį Dievą, tačiau ne visur tomis pačiomis išviršinėmis priemonėmis ar formomis reiškia Jam pagarbą. Atskiros bažnyčios ar atskirų sričių bažnyčios turi savas l. Šia prasme kalbama apie Romos, Bizantijos ir kt. liturgijas. Specialia prasme kartais l. vardas taikomas tik vyriausiai krikščioniškojo kulto apeigai — Eucharistinei Aukai. Rytų liturgijose šis žodis vartojamas tik šia siauresne prasme (Rytų l. apskritai turi savus vardus atskiriems liturginiams faktams pažymėti, ir jos atveju tuos pavadinimus, o ne mūsiškius atitikmenis reikia vartoti).

L. sudedamieji elementai. 1. Kūno laikysena. Kun., laikydamas pamaldas, ar tikintysis melsdamasis stovi, klūpo ar kniūbsčias parkritęs žemėn. Atsistojimas, labiausiai senovėje įprasta laikysena, reiškia pagarbą, susidomėjimą ir maldavimą. Klūpojimas ar parkritimas žemėn įsakomas tais atvejais, kai malda tampa ypatingai nuolanki ir gili; ši laikysena dar yra garbinimo ženklas, dėl to ji jungiama tik su malda, kuria kreipiamasi į šv. Trejybę ar kurį dieviškąjį asmenį. Norint pasekti ant kryžiaus prikalto Kristaus pavyzdžiu, meldžiamasi išskėstomis rankomis, o stengiantis pabrėžti prašymo intensyvumą — iškeltomis rankomis. Šiandien paplitęs paprotys melstis sudėtomis rankomis nėra senas: jo pavyzdžių krikščioniškuose paminkluose nerasta anksčiau

kaip XII a. — 2. Mostai. Priklaupimas yra pagarbinimo ženklas. Rankų uždėjimas, pasitaikąs daugelyje apeigų, reiškia suteikimą Dievo malonės (sutvirtinimo ir kunigystės sakramentuose), išrinkimą tam tikroms pareigoms, nuodėmių atleidimą ar paprastą palaiminimą. Rankų ar kojų apiplovimas yra ne tik apsivalymo, bet ir vaišingumo bei krikščioniškosios meilės ženklas. Evangelijos aprašymu (Jon. 20, 23), kad Kristus, suteikdamas Šv. Dvasią, ‚kvėpė į juos', sekant, kvėpimas vartojamas krikšto vandens ir aliejų pašventinime, taip pat krikšto apeigose. Prie mostų dar priklauso ostijos bei kieliko pakėlimas mišiose, švęstu vandeniu pašlakstymas palaiminimuose ir šv. aliejais patepimas kai kuriuose sakramentuose. Pats dažniausias liturginis mostas yra kryžiaus ženklas: juo pradedamos ir baigiamos maldos, jis pakartotinai vartojamas mišiose, sakramentuose ir visuose palaiminimuose. — 3. Konkretūs daiktai. L. vartoja visą eilę materialinių substancijų: duoną, vyną, alyvą, pelenus, ugnį, žvakes, druską, žemę, palmių šakeles etc. Tai pirmiausia yra tie regimieji ženklai, kurie minimi sakramentų aptartyje, ir kurie pažymi sakramentų suteikiamą malonę. Nesakramentuose šie daiktai yra simboliai, kurių reikšmę apibrėžia su jais jungiama maldos formulė ar bendras vartojimas. Pvz. Eucharistijos sakramente duona ir vynas, kaip pagrindiniai maisto dalykai, reiškia dvasinį sielos peną. Alyva, kasdieniniame gyvenime vartojama kaip atsigaivinimo priemonė, vaistas ar šviesos šaltinis, yra dvasinės stiprybės ar šviesos simbolis. — 4. Žodinė išraiška. Liturginius veiksmus Bažnyčia palydi maldomis, kurios tuos veiksmus įprasmina ir išreiškia sielos mintis bei troškimus. Tas maldas galima pavadinti liturginėmis formulėmis, nes jų tekstas kiekvienu atveju aiškiai nustatytas. Žodinė l. išraiška labai gausi ir įvairi. Pagrindinės jos formos yra šios: sušukimai (aleliuja, amen, hosana etc.), litanijos maldos, sutelktinės maldos (kolektos), eucharistinės maldos (mišių kanonas), palaiminimų maldos, pamokymai, egzorcizmai, tikėjimo išpažinimai (kartais tikėjimo simboliais vadinami), himnai, psalmės, Šv. Rašto ir bažnytinių autorių skaitymai. Iš čia aptartų l. elementų susidaro atskiros apeigos (palaiminimai, sakramentai, mišios), o visų apeigų suma yra l.

Krikščioniškoji l. pirmuose trijuose amžiuose. Kristus išviršinių apeigų ne tik nepasmerkė, bet pats parodė, kad jas vertina ir įsako. Jis pats vykdė įvairius Įstatymo reikalavimus: priėmė Jono krikštą, laimino su malda duoną, lankėsi maldos namuose, pasninkavo ir t.t. Mirties išvakarėse Kristus su tam tikromis apeigomis įsteigė šv. Eucharistiją ir aiškiai mokiniams įsakė tai daryti jo atminimui. Kristaus įsteigtos ir aiškiai įsakytos Eucharistinės Aukos apeiga yra tas branduolys, iš kurio ir ryšium su kuriuo išaugo visa krikščioniškoji l. Apaštalai ir jų bendralaikiai krikščionys, bemaž visi žydai, lankėsi bendruose maldos namuose ir dalyvavo jų apeigose, bet drauge nuo pačios pradžios, dar prieš galutinį ryšių nutraukimą su sinagoga, turėjo savo vienų sueigas, kuriose ‚laužė duoną', t.y. atnašavo Eucharistinę Auką. Eucharistinė Auka ėjo po iš sinagogos paimtų ir sukrikščionintų pamaldų, kurios susidėjo iš Šv. Rašto skaitymo, psalmių ir himnų giedojimo bei visų vardu apaštalo ar vyskupo kalbamų maldų ir pamokymo. Ši apeigų dalis buvo vėliau pavadinta katechumenų mišiomis. Ankstyvojoj l. dar randame ‚agape', vad. meilės puotą, ir įkvėptų krikščionių bendruomenės narių pranašavimus ar kalbėjimą įvairiomis kalbomis. Tačiau šiuodu dalykai išnyko jau II a. pradžioj. Jau iš N. Testamento knygų aiškiai matyti esminiai Eucharistinės Aukos elementai, kurie vėliau sutinkami visose organizuotose l., būtent skaitymai, psalmių ir himnų giedojimas, pamokslas, padėkos malda, konsekracija, taikos pabučiavimas, komunija. Nors negausūs yra ano laiko istoriniai dokumentai, tačiau visi jie sutartinai rodo, kad esminiai l. elementai kartojasi apeigose visų kraštų, kuriuos II–III a. pasiekė krikščionybė — Antiochijoj, Aleksandrijoj, Afrikoj, Romoj, Galijoj. Ano laiko krikščionių rašytojai tą vienodumą aiškina įsitikinimu, kad tų dalykų buvo išmokęs pats Kristus ir kad taip Jis pats buvo daręs. Antra vertus, reikia pabrėžti, kad tas vienodumas apėmė tik pagrindines temas, esmines sakramentų formules bei apeigas. Visų maldų ar apeiginių veiksmų griežto vienodumo nebuvo. Liturginės maldos nebuvo skaitomos iš knygų ar kalbamos iš atminties, nes liturginės knygos atsirado tik vėliau. Skaitomi buvo tik Šv. Rašto tekstai, o iš atminties kalbėta tik Viešpaties malda ir

psalmės. Visas kitas maldas improvizavo (t.y. žinoma tema kiekvieną kartą laisvai kalbėjo) pamaldas laikęs vyskupas. Tokių liturginių apeigų, kaip šiandien, visai nebuvo. Pamaldos buvo atliekamos, kaip buvo parankiausia konkrečiose aplinkybėse. Eucharistinėj sueigoj altoriumi buvo stalas; duona ir vynas buvo atnešami, kai jų reikėjo; rankos apsiplaunamos, kai jos buvo suterštos; buvo skaitoma iš geriausiai girdimos vietos. Organizuoti liturginiai veiksmai, arba apeigos, susiformavo iš grynai praktiškų veiksmų, kaip kad liturginiai apdarai išriedėjo iš kasdieninių drabužių. Galima sakyti, kad kiekviena ano laiko krikščionių bendruomenė tam tikra prasme turėjo savo l. Tačiau šie skirtumai pamažu lyginosi. Krikščioniškųjų pamaldų pagrinde buvo tos pačios temos ir veiksmai. Nuolatos kalbant ta pačia tema ar atliekant tuos pačius veiksmus, ilgainiui kalba ar veiksmai gauna pastovią formą. Tas pat atsitiko ir su improvizuojamomis apeigų maldomis ar veiksmais. Be to, krikščionybė plito iš žymiausių to laiko centrų — Jeruzalės, Antiochijos, Aleksandrijos ir Romos, kurie palaikė gana dažnus savitarpio santykius, — tai irgi prisidėjo prie religinių apeigų vienodėjimo. Viską suėmus, ankstyvosios krikščionių l. pagrindiniai ir esminiai dalykai buvo vienodi, tačiau detalės dar ne visai nusistovėjusios.

A t s k i r ų l i t u r g i j ų s u s i f o r m a v i m a s i r j ų k l a s i f i k a c i j a. Kai persekiojimų laikais krikščionys buvo priversti slėptis, liturginės apeigos buvo ko paprasčiausios. Priešingai, kai IV a. krikščionybė laimėjo laisvę, buvo svarbu, kad krikščioniškosios apeigos nebūtų paprastesnės kaip stabmeldiškosios, kurios pasižymėjo nepaprastu puošnumu. Krikščionys steigė naujas šventes, rūpinosi jas atšvęsti, kiek galima, puošniau, ruošė iškilmingas procesijas ar keliones į jiems brangias vietas. Taip prasidėjo greitas l. augimas.

Nors buvo galima tikėtis, kad l., buvusi vienoda bent savo pagrindiniais bruožais, dabar galutinai susiformuos kaip viena, visai krikščionijai bendra ne tik esme, bet ir smulkmenomis, tačiau taip neįvyko dėl laiko aplinkybių. IV–VI a. Romos imperiją užplūdo barbarai, atskirose Europos srityse gimė nacionalinis jausmas, ėmė blėsti Romos imperijos idėja. Skirtumas tarp Rytų ir Vakarų ėmė bręsti ne tik politinėje, bet ir religinėje srityje. Konstantinopolis, Jeruzalė, Aleksandrija ir Antiochija sudarė bažnytines provincijas (patriarchatus), kurios, kiek pajėgdamos, stengėsi išsiskirti iš kitų. Tos pačios tendencijos ėmė reikštis Milane, Galijoje, keltų kraštuose ir Ispanijoje. Tik Afrikos provincija liturginiu atžvilgiu ištikimai laikėsi Romos. Šiuose bažnytiniuose ar nacionaliniuose centruose iš persekiojimo laikų paveldėtoji ir smulkmenose dar nepastovi l. gavo vis kitokią formą: vienoj vietoj pabrėžiamas vienas dalykas, kitoj — kitas; vienur sutrumpinama ar išplečiama viena, kitur — kita ir pn. Ilgainiui sostinėse ar patriarchų miestuose tuo būdu susidarė atskiri l. tipai, arba atskiros l. Šių centrų l. forma buvo primetama visoms tos srities bažnyčioms, bet tolesnių nuo centrų vietų bažnyčios vėl ėjo tuo pačiu keliu, kaip anksčiau patriarchatai: kai ką pakeitė, kai ką išplėtė ar sutrumpino.

Nėra vienos, visų liturgistų priimtos, l. klasifikacijos. Pirmiausia, skiriamos R y t ų ir V a k a r ų (lotyniškosios) l. Visų rytinių l. šaknis yra J e r u z a l ė s l., pati pirmoji. Iš beveik be pėdsako išnykusios Jeruzalės l. kilo Antiochijos l., susiformavusi 250–400 laikotarpyje, ir Aleksandrijos l., išryškėjusi III a. pabaigoj. Apie šiedvi susidaro dvi Rytų l. šeimos. A n t i o c h i j o s l. šeimai priklauso: Sirijos l. tikra prasme, nusistovėjusi tarp IV ir VI a.; Maronitų l., susiformavusi VII a.; Siro-Chaldėjų l., kuri dar skyla į Persų (VI–VII a.) ir Malabaro l. Šios visos liturgijos vartoja siriečių kalbą. Be to, tai pačiai šeimai priklauso Bizantijos l., susidariusi IV a., ir nuo šios V a. atskilusi Armėnų l. Bizantijos l. pradžioje naudojosi tik graikų k., bet vėliau, plisdama pietų ir rytų Europoje, ėmė vartoti kalbą tų kraštų, kurie ją priėmė. Atskiruose kraštuose ši l. turi labai daug nacionalinių papročių. Po Romos l. ji yra labiausiai paplitusi. A l e k s a n d r i j o s l. šeima apima šias liturgijas: Egipto l., graikų kalba, dar vadinama Šv. Morkaus l., įsigalėjusi šv. Kirilo iš Aleksandrijos laikais (V a.); Koptų l. (irgi Egipte), jų pačių kalba, ėmusi ryškėti IV a., dar vadinama Šv. Kirilo, Šv. Grigaliaus iš Nazianzo ir Šv. Bazilijaus vardais; Etiopijos (Abisinijos), to pat krašto kalba, susikristalizavusi V a. — Vakaruose žymiausia buvo R o m o s l., kurią vartojo Romos miestas, P. Italija ir Š. Afrikos provincija su centru Kartaginoje. Nors Roma buvo visų Va-

karų patriarchato centras, tačiau šiaurės vakarų Europa ne iš karto pasekė Roma liturginiu atžvilgiu. Šioje srityje susikūrė visa eilė vietinių l., būtent Milano, arba Šv. Ambroziejaus l., apėmusi vidurio ir šiaurės Italiją; Galijos l., vartota ligi Karolio D. laikų; keltų liturgijos, tame pačiame laike įsigalėjusios Airijoje, Britanijoje ir tuose kraštuose, kur siekė keltų įtaka; Mozarabų (krikščionys Kordobos kalifate, kalbėję arabiškai) l., prigijusi Ispanijoje apie VI a.

Romos l. įsigalėjimas V. Europoje. Kai Rytuose susiformavęs liturgijų tinklas toks ir pasiliko (šiek tiek gyvumo geografiniu atžvilgiu parodė Bizantijos l., kuri išplito pietų ir rytų Europoj, tačiau ir jį savo vidaus struktūra, galima sakyti, nepakitėjo ligi šių dienų), tai Vakaruose jau nuo VI a. ėmė reikštis apeigų suvienodinimo tendencija, ir būtent ne iš centro, Romos, bet iš atskirų vietų. V. Europos bažnyčios laiko sau garbe pasekti Romos liturginiais papročiais. Šią tendenciją stipriai palaiko ir pasaulinė valdžia. Karolis D. išsirūpina iš pop. Adrijono (772–795) Romos liturgines knygas ir įsako, kad pagal jas būtų atliekamos pamaldos visoje valstybėje. Tai ir pakirto gališkosios l. gyvybę. Šiaurės ir vidurio Italija savaime pasidavė Romos l., tik Milano miestas pasiliko savąją, nors romiškais priedais žymiai atmieštą. Mozarabiškąją l. (Ispanijoje) oficialiai ir galutinai pakeitė romiškoji l. Aleksandro II ir Grigaliaus VII laikais (XI a.); išimtis padaryta Toledo mst. Grigaliaus I (590–604) į Anglo-saksų kraštus pasiųstieji misionieriai gana anksti tuos kraštus palenkė prie Romos l. Tuo būdu XI a. pabaigoje Romos l. oficialiai įsitvirtino V. Europoje. Savo ruožtu buvusios liturgijos, ypač gališkoji, padarė nemaža įtakos romiškajai. Senoji Romos l. buvo paprasta, aiški ir nuosaiki. Iš buvusiųjų ji paėmė daug simbolizmo bei sudėtingų apeigų, ir dėl to tapo sudėtingesnė ir puošnesnė. Be to, ir vėliau atskirų kraštų ar net vyskupijų bažnyčios l. atžvilgiu turėjo daug laisvės. Vėlesniais amžiais Vakaruose augte augo įvairūs liturginiai papročiai (vietos pobūdžio himnai, maldos, oficialių maldų parafrazavimas, liturginės dramos), vietinės apeigos ar šventės dygo bemaž kiekvienoje vyskupijoje. XVI a. tų vietinių papročių buvo prisirinkusių tiek, kad jie perdaug apkrovė bei ištęsė pamaldas ir apsunkino tikinčiuosius. Visuotinis Tridento susirinkimas tada nurodė, kad reikia pertvarkyti liturginės knygos. Pop. Pijus V 1570 patvirtino peržiūrėtą bei atkurtą senąjį Romos mišiolą ir įsakė tik jį vieną vartoti bažnyčiose, kurios laikėsi Romos l. Šiuo žygiu buvo panaikinti visi vietiniai papročiai, atsiradę ne vėliau kaip prieš 200 m., bet, antra vertus, paliktos galioje Milano, Toledo ir kai kurių vienuolijų (benediktinų, domininkonų, karmelitų, kartūzų) liturginės knygos. Kitos liturginės knygos, vadovaujantis ta pačia mintimi grįžti prie senovinės autentiškos Romos l., buvo pataisytos ir išleistos sekančių popiežių. Po šių reformų Vakaruose griežtai įsigali Romos l. XVIII ir XIX a. mėginimai sukurti naujas ar atkurti jau seniai visai išnykusias liturgijas (galikanizmas) sužlugo be pėdsako. Tai visai nepasako, kad Romos l. po tų reformų sustingo. Atvirkščiai, ji pilna gyvybės: įvedamos naujos šventės, pertvarkomos apeigos, daromi drausmės nuostatų pakeitimai, nors dogmatiniu atžvilgiu ji pasilieka ta pati ir, esant gyvam reikalui, keičia tik išviršines religinės minties bei jausmo pareiškimo priemones.

A. Baumstark, Vom geschichtlichen Werden der Liturgie 1923; (") Liturgie comparée 1939; *M. Righetti,* Manuale di storia liturgica, 4 tt., 1945–53; *R.Guardini,* Vom Geist der Liturgie [18]1953.

P.Dmb.

Liuteronų bažnyčioj l. tapatinama su pamaldomis, netaikoma naminiam susikaupimui ir surinkimams. Ji perimta iš senovės ir viduramžių. Liuteris vietoj l. žodžio vartodavo dažniausiai žodžius: pamaldos, tarnyba Dievui, Dievo kultas. Jis nepakeitė senosios l., bet davė jai naują teologinį turinį. Dievo Žodis pastatytas pamaldų centre, išsižadėta suprasti dalyvavimą pamaldose kaip nuopelną, kuriuo žmogus galėtų mažiau ar daugiau pasiteisinti prieš Dievą ir pasidaryti išganytas. Palikta l. dvejopa: 1. Formula missae, giedotinė l. kunigui ir parapijai su choru ir 2. tautinės mišios, skaitytinė l. kunigui ir parapijai. L. reikšmė sumažėjo pietizmo ir švietimo laikotarpiu. Ji pradėjo kilti, kai XIX a. pradėta l. studijuoti ir buvo nustatytos privalomos liut. l. valstybinėj ir laisvoj bažnyčioj Prūsijoj. Pagal jas buvo įvesta privaloma l. liut. bažnyčioj Rusijoj, kurios dalį anuomet sudarė Lietuva. L. aukštai vertinama dabar, kai XX a. krizės įtakoj susidarė Liuterio raštų studijavimo,

bažnytinio atgimimo ir liturginis sąjūdis. Su pastaruoju rišasi evangelikų ordinų pasireiškimai: Anglijoj — anglikonų vienuolynai; Vokietijoj — Hochkirchliche Vereinigung der evangelischen Katholizität (Friedrich Heiler) su Una Sancta žurnalu, Berneuchner Dienst (W. Stählin), Michaelsbruderschaft; Danijoj — Ansgaro brolija; Norvegijoj — Ordo Crucis; Švedijoj — Birgitos ordinas. Plačios liturginės studijos yra atliktos Vokietijoje, kiek siauresnės JAV. Vokietijoj jau paskelbta, o Amerikoj dar spausdinama nauja l., kurios šaknys glūdi senojoj pamaldų tvarkoj. Naujoji l. JAV bendru susitarimu bus privaloma visose liut. bžn. organizacijose.

Pasaulio liuteronų sąjungos visuotinis suvažiavimas Minneapoly 1957 priėmė gaires viešosioms pamaldoms ev. liut. bažnyčioj. Jų įvade sakoma: Pamaldos ir šv. sakramentai yra krikščioniško tikėjimo centras. Reformacijos pataisos turi būti iš naujo patikrinamos. Jos susideda iš teologinių apsisprendimų ir praktiškų samprotavimų. Siektina pamaldų bendrystė. Kunigas yra pamaldų vadovas, bet parapiečiai yra pašaukti veikliai dalyvauti ‚visuotinėj tikinčiųjų kunigystėj' Dievo Žodžio klausymu ir klusnumu jam, maldavimu ir padėka, aukojimu ir darbu. Liuteronys yra perėmę liturgines spalvas ir liturginius apdarus. Jie praktikoje įvairuoja.

L. turinys liut. bažnyčioj susideda: 1. iš sakramentinės dalies, kuria Dievas kalba į pamaldų dalyvius ir skelbia malonę atgailaujantiems, 2. iš aukojimo dalies, kur pamaldų dalyviai atnašauja giesmes, maldas ir aukas ir 3. iš pamokslo, kuriuo kunigas aiškina Dievo Žodį sekmadienio ar šventės tema savo paties žodžiais, laikydamasis visuotinių krikščioniško tikėjimo išpažinimų ir liut. konfesinių raštų požiūrio. Pamokslas nėra laisvas kunigo minčių dėstymas kultūros, politikos ar kitais pasaulietiniais reikalais.

Liturginė tvarka liut. pamaldose yra nustatyta: giesmėms giedoti, kunigui su pamaldų dalyviais pasisveikinti, maldoms kalbėti, Dievo Žodžiui skaityti ir klausyti, krikščioniškam tikėjimui išpažinti, pamokslui sakyti ir klausyti, Viešpaties Vakarienei švęsti. Prieš pamaldoms prasidedant, kunigas su parapijos tarybos nariais ir kitais parapiniais tarnautojais pasiruošia bendra malda zakristijoj. Pamaldos prasideda ‚Vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios' ir dienai taikomu įvadu. Jos pasibaigia aroniškuoju palaiminimu ir pamaldų užbaigos giesme.

Agende für die evangelisch-lutherische Kirche und Gemeinden I–IV 1952; Leiturgia, Handbuch des evangelischen Gottesdienstes, I–III, 1954–56; *L. D. Reed,* The Lutheran Liturgy 1947; Richtlinien für die Gestaltung des Hauptgottesdienstes in der evangelisch-lutherischen Kirche, Der Lutherische Weltbund 1957; *P. Z. Strohdach,* A Manual on Worship — Venite Adoremus 1946; The Lutheran Liturgy 1947; The Explanation of the Common Service 1908. *M.Kv.*

Liturgika (gr.) teologijos mokslo šaka, turinti savo dalyku liturgiją (žr.), jos principus, istoriją, atskiras formas ir praktiką. L. šaltiniais tarnauja bažnyčios istorija, patristika, archeologija, filologija, bendroji kultūros istorija, dogmatika. Jos grindėjais viduramžy laikomi Izidorius iš Sevilijos, Hrabanus Maurus, Durandus ir kt.

L. Duchesne, Origines du culte chrétien ⁵1925; *L. Eisenhofer und J. Lechner,* Handbuch der kath. Liturgik ²1942; *J. Lechner,* Liturgik des römischen Ritus ⁶1953; *F. Cabrol, H. Leclercq et H. Marrou* (red.), Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, 15 tt., 1903–53. Žr. Liturgija.

Liturginė muzika žr. Bažnytinė muzika.

Liturginės apeigos žr. Liturgija.

Liturginės kalbos žr. Liturgija.

Liturginiai apdarai Kat. bažnyčioje yra tie, kuriuos jos nustatyta tvarka dėvi dvasininkai, atlikdami bažnytines apeigas, ypač laikydami mišias ir teikdami sakramentus. L.a. yra kilę iš kasdieninių drabužių, vartotų graikų bei romėnų pasaulyje krikščionybės atsiradimo laiku. Kalbant apie Romos apeigų l.a., jų raidoje skirtini keturi laikotarpiai. 1. Nuo krikščionybės pradžios ligi Konstantino D. laiko nei savo forma, nei papuošalais l.a. nieku nesiskyrė nuo kasdien vartojamo drabužio: tais pačiais drabužiais, kuriuos dėvėjo kasdien, dvasininkas atlikdavo bažnytines apeigas (žinoma, apeigoms buvo pasiimami geresni, išeiginiai drabužiai, jei tik aplinkybės leido). Tačiau griežtai buvo žiūrima, kad apeiginis apdaras nebūtų kuo nors panašus į stabmeldžių kunigų išskirtinius drabužius. 2. IV–IX amžiai patys svarbiausi l.a. raidai. Atėjus tikėjimo laisvei, nebuvo pavojaus saugotis viešumos ir l. apdarais išsiskirti iš aplinkos. Kasdieniniai drabužiai kitėjo pagal mados ir praktiškumo reikalavimus. Ėmė plisti nauja mada iš Italijos šiaurės, barbarų atnešta. Bažnyčios vyresnybė tai madai pasipriešino, neleisdama dvasininkams net ne bažnyčioje ja pasekti. Juo labiau l.a. nepasekė civilinių drabužių kitėjimų. L.a. raidą lėmė tik grynai liturginiai motyvai. Ilgainiui l.a.

Liturginiai

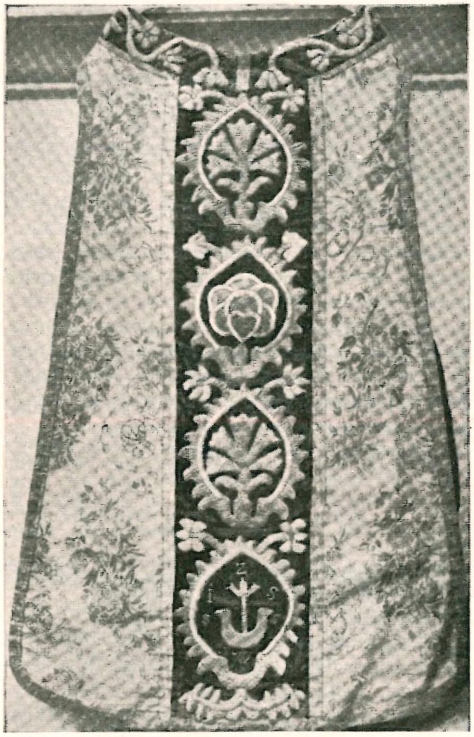

Arnotas iš XVIII a.

griežtai atsiskyrė nuo kasdien nešiojamų, ir šio laikotarpio gale jau buvo susidariusios pagrindinės jų rūšys, kurios šiandien bažnyčioje vartojamos. Kasdieniniai kunigų apdarai pasiliko apatiniais, ant kurių apeigose buvo apsivelkama liturginiais. Šio laiko l.a. būdingi savo paprastumu, ypatingesnių papuošalų nebuvimu. Ano laiko platiems, didelėmis klostėmis ir dvelkiantiems ramiu didingumu l.a. ir netiko papuošalai. Susidarius visai specialiems apeigų apdarams, pagaliau buvo įvestas l.a. šventinimas. 3. IX–XIII a. laikotarpis atbaigia l.a. raidą. Papročio ar įstatymo keliu galutinai nusistovi atskirų apdarų paskirtis, t.y. kas ir kada juos turi vartoti. Šiame laikotarpyje susiformuoja išskirtiniai vyskupo l.a. 4. Nuo XIV a. ligi mūsų dienų l.a. istoriją sudaro rubricistiniai (smulkios vartojimo taisyklės) klausimai, detalių išbaigimas bei puošmenos ir kokybė medžiagos, iš kurios l.a. gamintini. Šiame laikotarpy reiškiasi dvi linkmės. Kai iš vienos pusės siekiama ko didesnio medžiagos ir puošmenų turtingumo, tai, iš antros, linkstama apdarus siaurinti, trumpinti ir iš viso labiau priderinti prie žmogaus figūros.

Svarbiausi l.a. yra šie (alfabetiškai išvardijant): A l b a (žr.), balti drabužiai, dėvimi po arnotu. A r n o t a s (lot. casula, arnoto žodis yra skolinys iš lenkų) pats viršutinis l.a., vyskupų ir kunigų dėvimas mišiose. Pirmaisiais krikščionybės amžiais jis buvo ketvirtainės ar apskritos formos apsiaustas, su skyle vidury galvai iškišti, apsiaučiąs kūną iš visų pusių. Kad nekliudytų rankų judesiams, šoninės jo dalys palaipsniui buvo pakerpamos, ir vidurinių amžių pabaigoj jis virto lyg plačiais ir ilgais škaplieriais, dengiančiais kūną iš priešakio ir užpakalio. Gaminamas iš šilko visų liturginių spalvų. Kaip vartojamas tik mišiose, arnotas yra pranašiausias l.a., kartais labai brangios medžiagos, išpuošiamas aukso ir sidabro išsiuvinėjimais. B i r e t a s (žr.) apvali dvasininkų kepurė. D a l m a t i k a (žr.) liturginis diakono drabužis, šiandien vartojamas vyskupų (po arnotu) ir diakonų iškilmingose pamaldose. H u m e r o l a s (lot. humerale ‚antpetinis', liturginėj kalboj vadinamas amictus ‚viršutinis drabužis') pailga (apie 80 cm) plotoka (apie 60 cm) lininio ar kanapinio audeklo kaklaskarė, dengianti kaklą ir pečius, dviem juostelėmis per pažastis užpakaly prisirišama. Tai pirmas apdaras, kurį kunigas užsideda eidamas mišių laikyti. Pradėtas vartoti IX a. Manoma, kad humerolas kilęs iš romėnų vartotos juostos, kuria per pečius perjuosdavo palaidą tuniką, kad rankų judesiai būtų laisvesni. J u o s t a virvelė albai susijuosti, iš lininės ar kitokios medžiagos, paprastai baltos spalvos, nors gali būti ir kurios kitos liturginės spalvos. Kaip ir alba, juosta vartojama nuo III a. Ilgai ji buvo juostos (6–7 cm) formos; kaip virvelė pradėta vartoti XV a. K a m ž a (žr.) balto audeklo apdaras, dengiąs visą kūną ligi kelių, dėvimas ir ne kunigų, kai patarnauja mišioms ar kt. pamaldoms. K a p a (lot. pluviale) krikščioniškoje senovėje platus apsiaustas su gobtuvu, kurį dvasininkai dėvėjo procesijose apsisaugoti nuo lietaus ar sniego. Šios dienos kapa yra ilgas, bemaž siekiąs žemę liturginis apdaras, kuris išskleistas turi formą didelio pusračio, iš priešakio susegamo sagtimi; iš viršaus ties viduriu pritvirtintas mažesnis pusratis, primenąs

Kapa, karalienės Elzbietos, šv. Kazimiero motinos, padovanota Vilniaus Bernardinų bažnyčiai

buvusį gobtuvą. Kapą celebrantas dėvi iškilminguose palaiminimuose ar šventimuose, mišparuose, aušrinėje ir laidotuvių apeigose. Kapos yra visų liturginių spalvų, gaminamos iš šilko, gausiai papuošiamos. Manipulas (žr.) dvilinka juosta, dėvima per mišias ant kairiosios rankos. Mitra (žr.) išskirtinis vyskupo liturginis galvos apdaras. Palijus (žr.) balta vilnonė juosta, kurią, kaip ypatingą liturginį ženklą, ant arnoto dėvi popiežius, patriarchai, primai ir arkivyskupai. Pileolas (lot.) apskrita kepuraitė, dengianti viršugalvį, dėvima popiežiaus (balta), kardinolų (raudona) ir vyskupų (violetinė), pamaldose nusiimama Švč. Sakramento akivaizdoj ir mišiose nuo kanono pradžios ligi po komunijos; seniau vartota visų dvasininkų pridengti tonzūrai nuo šalčio. Stula (žr.) ant kaklo nešiojama juosta, mišiose užsidedama ant albos, kitais atvejais — ant kamžos. Tunika (žr.) išskirtinis subdiakono l.a., dabartine forma ir vartojimu nesiskiriąs nuo dalmatikos (žr.).

J. Braun, Die liturgische Paramente ²1934; *R. Lesage,* Dizionario Pr. di Liturgia Romana 1956.

P.Dmb.

Liturginiai indai vartojami religines apeigas atliekant ir tvarkomi Bažnyčios nuostatais. Kat. bažnyčioj vartojami šie svarbiausi l.i.:

Taurė (kielikas) yra pranašiausias ne tik l.i., bet ir apskritai religinis reikmuo, nes jame per mišias konsekruojamas ir laikomas eucharistinis Kristaus kraujas. Žr. Taurė.

Su taurės vartojimu susieti das šie l.i. Bursa (gr. ‚krepšys') ketvirtainė (apie 25 cm kraštinė) makštis, kurioje patogumo ir pagarbos sumetimais, einant prie altoriaus ir grįžtant, laikomas sulankstytas korporalas (žr.); ji sudaryta iš dviejų stangrios medžiagos lapų, kurie aptraukti tokios pat rūšies ir spalvos medžiaga, kaip arnotas. Bursa pradėta vartoti XIV a.

Palė (lot. palla ‚dangtelis') ketvirtainis (12–17 cm kraštinė) lininės medžiagos gabalėlis, kuriuo prieš ir po mišių uždengiama taurė su patena, o per mišias — tik taurė. Ligi XII a. korporalas būdavo daug didesnis, ir jo užtekdavo taurei uždengti. Vėliau korporalas sumažintas, o taurei uždengti atsirado palė. Ji leidžiama šiek tiek papuošti mezginėliais, išsiuvinėjimais ar piešiniais.

Patena (lot.) apskrita metalinė lėkštelė, ant kurios per mišias prieš kunigo komuniją padedama konsekruotoji Ostija. Drauge su taure patena yra esminis l.i. Ji turi būti vyskupo pakonsekruota. Patena buvo kelių rūšių: mišiose vartojamos, komunijai dalyti, šv. aliejams prie krikšto paduoti ir pakabinamos papuošimui; dabar tebevartojama pirmoji rūšis. Mišių patenos forma praeityje nedaug keitėsi. Jos medžiagos istorija panaši į taurės (žr.) istoriją. Kanonai reikalauja, kad patena būtų aukso, sidabro arba bent brangesnio metalo, iš viršaus būtinai paauksuota.

Purifikatorius (lot.) pailgas dvilinkas lininės medžiagos šluostukas taurei per mišias iššluostyti ir lūpoms bei pirštams mišių pabaigoj po apsiplovimo nusišluostyti. Kaip atskiras reikmuo vartojamas nuo XIII a. Anksčiau šiems tikslams naudotasi bendru prie mišių vartotu šluostuku.

Veliumas (lot. vellum ‚uždangalas') ketvirtainis (apie 50 cm kraštinė) užtiesalas, kuriuo mišiose ligi aukojimo ir po komunijos apdengta taurė su patena. Jis turi būti tos pačios medžiagos ir spalvos, kaip arnotas; papuošimai irgi arnoto stiliaus; iš priekio paprastai matomas kryželis nėra būtinas. Pradėtas vartoti XVI a.

Prieš tai taurė su jos reikmenimis į altorių būdavo atnešama tam tikrame maišelyje arba ir be jo.

Kiti liturginiai indai, nesusieti su taurės vartojimu. Komuninė indas, kuriame saugomi konsekruoti komunikantai (žr. Komuninė).

Lunulė (lot. lunula ‚mėnesėlis') delčios formos paauksuoto metalo laikytuvas, kuriame įtvirtinta Ostija įstatoma į monstranciją. Kaip betarpiškai liečianti Ostiją, lunulė priklauso prie šventųjų indų ir yra pašventinama specialia apeiga. Jos vartojimo pradžia susijusi su monstrancija (žr.), kurioj Ostija atskleista nešiojama procesijose ar išstatoma viešam garbinimui.

Smilkytuvas indas smilkalui deginti ir smilkinti liturginėse apeigose. Pritaisytas prie trijų grandinių, sujungtų disku, kad būtų patogiau mosuoti. Apeigose vartojamas nuo pat krikščionybės pradžios. Būtinas jo reikmuo — smilkalui laikyti dėželė, dažniausiai valtelės formos.

J. Braun, Liturgisches Altargerät 1932; *R. Lesage,* Dizionario Pr. di Liturgia Romana 1956.

P.Dmb.

Liturginiai metai (Katalikų Bažnyčios) religinių švenčių ir su jomis surištų apeigų metinė santvarka. Pagrindinis l.m. elementas yra ne diena ar mėnuo, bet sekmadienis su jam priklausomomis 6 dienomis. Dėl to l.m. prasideda ne kurio mėnesio 1 dieną, bet pirmą adventų sekmadienį, kuris gali būti tarp XI 27 ir XII 3, t.y. sekmadienį, kuris yra arčiau šv. Andriejaus šventės (XI 30). L.m. turi 6 labai nelygius laikotarpius, būtent: adventą, Kalėdų laiką, septuagezimos (Senųjų Užgavėnių) laiką, gavėnią bei kančios laiką, Velykų laiką ir Sekminių laiką. Šie visi laikotarpiai grupuojasi apie tris didžiąsias Bažnyčios šventės: Kalėdas, Velykas, Sekmines. Per keturias advento savaites tikintieji ruošiami Kristaus gimimo šventei, o kelios savaitės po Kalėdų trunka kalėdinė nuotaika. Pokalėdinių savaičių skaičius gali būti įvairus: tai pareina nuo to, kada būna septuagezimos sekmadienis. Jis gali pasitaikyti tarp I 18 ir II 22, žiūrint, kada bus tais metais Velykos. Toliau septuagezimos laikas ir gavėnia su kančios laiku rengia tikinčiuosius Velykoms, o 50 dienų po Velykų, vadinamos velykiniu laiku, sudaro lyg tos šventės tąsą. Pagaliau Sekminės daro liturginės įtakos ilgiausiam l.m. laikotarpiui, kuris gali turėti net 28 savaites (arba mažiau, jei Velykos vėliau). Sekminių laikotarpiu baigiasi l.m.

P.Dmb.

Liturginiai paramentai žr. Liturginiai apdarai.

Liturginiai simboliai žr. Liturgija.

Liturginis kalendorius (Katalikų Bažnyčioj) sąrašas švenčių Dievui pagarbinti ar šventiesiems pagerbti paskirtomis metų dienomis. Tokie oficialūs sąrašai, arba kalendoriai, privalomi visai Kat. Bažnyčiai, yra mišiole ir brevioriuj; platesnis l.k., apimąs ir atskirų vietų šventes bei šventuosius, vadinasi martyrologium. Pradžioje l.k. laikėsi lunarinės laiko skaičiavimo sistemos, kurios dabar besilaiko tik martyrologium. Kitais atvejais nuo seniai l.k. vartoja saulės laiko skaičiavimo sistemą. — Brevioriuje ir mišiole pažymėtos tik nekilnojamosios šventės, t.y. kas metai pasitaikančios tą pat mėnesio dieną. Be šių, dar yra kilnojamosios šventės (Velykos ir nuo jų priklausomos), kurių minėjimo data nėra pastovi (žr. Liturginiai metai). Abejas šventes kas metai reikia suderinti. Tam tikslui Apeigų kongregacija leidžia visoms bažnyčioms privalomą metinį kalendorių, kuriame kiekvienai dienai pažymima šventė bei jos pobūdis ir duodama nurodymai, liečią mišių laikymą, ypatingų apeigų atlikimą ir brevioriaus maldų kalbėjimą. Toks kalendorius lotyniškai vadinamas Ordo Divini Officii (‚Dieviškosios prievolės santvarka'). Žr. Directorium.

P.Dmb.

L. k. Lietuvoje. Vilniaus vyskupijoje pirmą kartą sustatyta l.k. 1669. Iš karto kasmet būdavo dedama tik švenčių sąrašas ir pamaldų tvarka. Nuo XVIII a. galo ir XIX a. pradžios pradėta dėti kapitulos narių sąrašas, o vėliau dekanų, klebonų ir vikarų. Galop imta dėti ir bažnyčių sąrašas pagal dekanatus.

Žemaičių vyskupijoj irgi ilgą laiką spausdintuose l.k. (Directorium) buvo nurodoma tik kaip poteriai kalbėti. Tik vysk. pagalbininkas Tadas Bukota, vyskupijos oficiolas, 1767 pirmą sykį prie l.k. surašė ypatingas įvairių bažnyčių šventes. Vysk. Steponas Giedraitis 1799, rusams primetus Julijaus (senojo stiliaus) kalendorių, atspausdino l.k. pagal naująjį kalendorių, tačiau neįsakė kunigams kalbėti poterius nauja tvarka. Tik kai senojo stiliaus kalendorius visuotinai Žemaitijoje įsigalėjo, buvo pridėtos ypatingos Žemaičių vyskupijos šventės l.k. gale. Šiaip naudotasi visuo-

tiniu Bažnyčios kalendorium su savųjų švenčių priedu. Pagaliau Bažnyčioje nusistovėjus švenčių skaičiui ir vietai metų laike, visi naudojosi Ordo pro Ecclesia universali (su mažais pakeitimais kiekvienai vyskupijai), o bažnyčių ir dvasininkų sąrašai imta spausdinti atskirai įvairiais pavadinimais: Elenchus, Catalogus ir kt. Įkūrus Lietuvos bažnytinę provinciją, visos Lietuvos vyskupijos kiekvienais metais leido bendrą Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Provinciae Ecclesiasticae Lituanae.

J. Kurczewski, Kościół Zamkowy I, 153; *M. Wolonczewskis,* Zemajtiu Wiskupiste II, 198. *J.V.*

Litva lietuvių reikalams dienraštis rusų kalba Vilniuje, ėjęs 1920 VIII 19 — X 8 ir po pusmečio pertraukos 1921 III 1 — IV 12, kol lenkų valdžia jį uždarė.

Litvinas Juozas (m. 1925 XI 13) pulkininkas, nuo 1920 VII buvo 1 husarų pulko vadas, vėliau organizavo 3-jį dragūnų Geležinio Vilko pulką ir jam vadovavo ligi 1921 VII.

Lytvynenko Serhij (g. 1898) ukrainiečių skulptorius, nuo 1949 gyvenąs JAV ir vadovaująs Amerikos ukrainiečių dailininkų s-gai. Žymus jo Ivan Franko paminklas Lvove. Sukūrė daugelio ukrainiečių veikėjų, rašytojų ir kt. biustus.

Litvinov Maksim Maksimovič, iš tikrųjų Meier Henoch Wallach-Finkelštein (1876–1951), vienas žymiausių Sov. Rusijos diplomatų. Gimė Balstogėje, baigė realinę mokyklą, 1898 stojo į Rusijos socialdemokratų partiją, 1901 areštuotas, 1902 iš Kijevo pabėgo į Londoną, kur kartu su Leninu dirbo prie nelegalaus socialistų laikraščio ‚Iskra' leidimo. 1903 L. nelegaliai grįžo į Rusiją, stojo į bolševikų partiją ir dirbo bolševikų partijos vadovybėje ligi 1905 sąjūdžio, po kurio vėl pasitraukė į Londoną, kur buvo rusų bolševikų užsienių grupės sekr. (pirm.). Gyveno Šveicarijoje ir Anglijoje ir atstovavo bolševikams Tarptautiniame socialistų biure bei dalyvavo tarptautiniuose socialistų suvažiavimuose. Po 1917 X bolševikų revoliucijos Rusijoje L. buvo paskirtas Rusijos atstovu Anglijai, bet anglai jo nepripažino, 1918 jį areštavo ir vėliau iškeitė į anglų agentą Bruce Lockhart, patekusį į bolševikų rankas Rusijoje. 1918 grįžęs į Sov. Rusiją, L. buvo paskirtas užsienio reikalų komisariato nariu ir 1921 užsienio reikalų komisaro pavaduotoju. L. dalyvavo įvairiose tarptautinėse konferencijose ir tarėsi su įvairių valstybių vyriausybėmis dėl nepuolimo sutarčių. 1922 L. pirmininkavo Maskvos nusiginklavimo konferencijoje, kurioj greta Sov. Rusijos dalyvavo ir Suomijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos atstovai. 1928 L. buvo Sovietų Rusijos delegacijos pirmininkas nusiginklavimo konferencijoje Ženevoje ir tais pačiais metais pasirašė Briand-Kellogo paktą, pasmerkiantį karą kaip tarptautinės politikos priemonę. Jis Maskvoj 1931 V 6 pasirašė protokolą, pratęsiantį 1926 sudarytą nepuolimo sutartį tarp Lietuvos ir Sov. Rusijos ir 1934 IV 4 protokolą, tą sutartį atnaujinusį ir pratęsusį iki 1945 XII 31 (žr. Inkorporacija). 1930 L. buvo paskirtas Sov. Rusijos užsienio reikalų komisaru. Jis atstovavo Sovietų Rusijai Ženevos, Haagos ir Londono konferencijose, 1933 Vašingtone tarėsi su JAV prez. Rooseveltu ir pasiekė diplomatinių santykių tarp JAV ir Sov. Rusijos užmezgimo. L. vedė derybas ir su kitų didžiųjų valstybių vyriausybėmis dėl Sovietų Rusijos pripažinimo de jure ir įsileidimo į Tautų Sąjungą; tai L. pasiekė 1934. Tais pačiais metais L. buvo išrinktas į komunistų partijos centrinio komiteto narius ir atstovu į Vyr. Sov. Rusijos Tarybą. 1936 apdovanotas Lenino ordinu. 1934-38 L. atstovavo Sov. Rusijai Tautų Sąjungoj. Pasitarimams su Anglijos ir Prancūzijos vyriausybėmis kolektyvinio saugumo reikalu prieš Hitlerio valdomą Vokietiją nepavykus ir Vokietijai pradėjus siekti draugiškesnių ryšių su Sovietais užmezgimo (tam pritarė ir Stalinas), L., kaip buvęs griežtas Hitlerio ir nacių Vokietijos priešas, be to, dar žydas, 1939 V atleistas iš užsienio reikalų komisaro pareigų. Jo vietą užėmė V. M. Molotovas, kuris sudarė nepuolimo sutartį su Vokietija ir 1939 IX kartu su Vokietija užėmė ir pasidalijo Lenkiją. L. įtaka vėl ėmė kilti, Vokietijai 1941 pradėjus karą prieš Sovietus, kada L. vėl grįžo užsienio tarnybon. 1941 L. buvo paskirtas užsienio reikalų komisaro pavaduotoju ir pasiųstas Sov. Rusijos ambasadorium į JAV, kur išbuvo ligi 1943. 1943 grįžęs iš JAV į Sov. Rusiją, L. buvo užsienio reikalų ministro pavaduotoju ligi 1946, kada visai pa-

M. Litvinov

sitraukė iš diplomatinės tarnybos, patekęs į Stalino nemalonę už bendradarbiavimo su Vakarų valstybėmis minties rėmimą. Vakaruose 1955 išleisti jo užrašai (Notes for a Journal), parengti E. H. Carro (anglų k.). Yra užuominų ir apie Lietuvą.

Litvinovo Protokolas tarptautinė sutartis, 1929 II 9 pasirašyta Maskvoje Sov. Rusijos, Lenkijos, Rumunijos, Estijos ir Latvijos atstovų, prie kurios vėliau prisidėjo dar Lietuva, Turkija, Dancigas, Iranas, L.P. apėmė 1928 Briand-Kellogo pakto nuostatus, smerkiančius karą kaip tarptautinių santykių reguliavimo ir tarptautinės politikos priemonę. Į L.P. įėjo ir tarptautinio arbitražo prieš agresiją nuostatai. *K.Avž.*

Litvomanas sergąs lietuvybės manija. Tai niekinamas vardas, kuriuo tautinio atgimimo metu lenkai vadino lietuvius patriotus veikėjus. Pirmasis šį vardą pavartojęs Petrapilio lenkų laikraštis Kraj.

Litwa 1. k. Guduose, į p.r. nuo Valažino ir į š.r. nuo Nalibokų; 2. mstl. ir dv. Lenkijoj, 25 km į v. nuo Lucko; 3. k., 35 km į r. nuo Lucko.

Litwa 1. 1908 VII — 1915 VIII Vilniuje M. Davainio-Silvestraičio leistas ir redaguotas iliustruotas žurnalas lenkų kalba, iki 1909 mėnesinis, vėliau — dvisavaitinis. Jo nuolatiniai bendradarbiai buvo J. Basanavičius, H. Czepryńska, T. Daugirdas, N. Daunoras, Jurašaitis, G. Petkevičaitė, kun. K. Prapuolenis, M. Römeris, M. Skirgiell, K. Skirmuntaitė, S. Jablonskienė, kun. St. Stakelė, J. Tallat-Kelpša ir kt. Žurnalo tikslas buvo supažindinti sulenkėjusius ir lenkus su Lietuvos praeitimi, lietuvių tautos atgimimu ir jos literatūra bei menu, kartu atskleidžiant ir lenkų daromas skriaudas lietuviams Vilniuje ir visame krašte. *A.Mž.*

2. 1921 – 22 Kaune lenkų kalba leistas dienraštis. Leido Lietuvos Rytų komisija, sudaryta prie užsienio reikalų m-jos ir pirmininkaujama Z. Žemaičio. Iš pradžių redagavo Z. Žemaitis, vėliau L. Roškauskienė, faktiškai jos padėjėjas Jurgis Kasakaitis. Dienraštis sustojo 1922 II. Artimesni bendradarbiai buvo M. Römeris, A. Rondomanskis, Lubič – Zaleskienė, Povilanis, P. Ruseckas ir kt. *J.Ksk.*

3. Vilniuje 1922 II 4 — VI 1 ėjęs dienraštis lietuvių teisėms ginti. Redaktorium-leidėju pasirašė P. Sipavičius, okupantų nuteistas 4 mėn. kalėti, bet pritaikius amnestiją nuo bausmės atleistas. Lenkų valdžia buvo konfiskavusi šio dienraščio 54, 57, 58, 62, 68, 72, 73, 85–88, 91 ir 93 (paskutinį) numerius. *J.Pr.*

Litwos slapyvardis, kurį vartojo H. Sienkiewicz.

Litzmann Karl (1850–1936) vokiečių generolas. 1870–71 dalyvavo prancūzų-prūsų kare, 1902–05 karo akad. viršininkas. I pas. karo metu pasižymėjo būdamas 40 korpuso vadas prie Mozūrų ež. ir Kauną paimant. 1916–18 Volinijoje vienos armijos vadas. Po karo važinėjo P. Amerikoje ir kovojo su antivokiškomis nuotaikomis tuose kraštuose. 1929 įsijungė į nacionalsocialistinį sąjūdį. Išsp. Beiträge zur taktischen Ausbildung unserer Offiziere 1894 – 1905, Lebenserinnerungen 1928 – 1929. Okupavę Lenkiją, vokiečiai L. garbei Lodzę buvo pavadinę Litzmannstadtu.

Liubartas Gediminaitis (m. apie 1385) Volinijos (Lucko ir Vladimiro) kng., jauniausias (septintasis) Gedimino sūnus, kurio krikščioniškas vardas Dimitras jau žinomas prieš 1330.

Kaip ir kt. Gedimino sūnūs, L. turėjo savo dalį, tik ji buvo ne tikrojoje Lietuvoje, o Volinijoje. Prieš tapdamas Volinijos kng., L. buvo Geranainyse. Dar tėvui gyvam esant, jis gavo Lucką iš paskutinio Vladimiro kng. Andriaus, kurio dukterį Bučą L. buvo vedęs dar prieš 1322. Paveldėjimo teises į Volinią L. pripažino ne tik uošvis, bet ir jo brolis Leonas (Levas), drauge su Andriumi žuvęs 1322–23. Gediminui neprieštaraujant, nužudytųjų kunigaikščių palikimą perėmė Mozūrų (Čersko) kng. Traidenio sūnus Boleslovas-Jurgis, kurio motina Marija buvo Andriaus ir Leono sesuo. L. tuo metu valdė rytinę Volinią. Bet jam greitai atsivėrė naujos galimybės. 1340 bajorai nunuodijo Boleslovą, kuris buvo vedęs (1331) L. seserį Ofką Gediminaitę, vad. Eufemiją (žr.). L. galėjo remtis stipriomis paveldėjimo teisėmis ir, kaip stačiatikis, buvo ten bajorams priimtinas kandidatas. Tačiau remdamasis savo giminyste, ir Lenkijos Kazimieras III (žr.) taikstėsi užimti visą Haličą-Volinią, nes lenkams rūpėjo per Raudonąją Rusią ir Podolę artėti link Juodosios jūros. Kadangi Kazimieras nenusileido ir nedelsdamas užėmė Peremišlio sritį, o paskui Lvovą, L. turėjo pakelti daug metų trukusį su Kazimieru karinį konfliktą dėl palikimo. Daugelis tos kovos detalių liko užmirštos

arba šaltiniuose yra neaiškiai paminėtos. Kadangi nė viena pusė nebuvo persveriamai stipri, kova tęsėsi beveik iki pat L. mirties. Jau 1340 jis valdė š. dalį plataus palikimo, įsitvirtindamas ne tik Lucke, bet Belze ir Cholme. Pagal Jono iš Czarnkowo kroniką, po lenkų 1349 žygio L. belikęs tik Luckas, nes Kazimieras tada užėmė ne tik Haličą, dalį Volinijos, bet ir Kęstučio Palenkę su Brasta. Nuo to laiko L. kovose su Lenkija ir Vengrija Kęstutis ėmė dažniau dalyvauti.

Šituo sunkiu momentu, kai Kazimieras smarkiai spaudė, L. mezgė santykius su tolima Maskva, su kuria jis neturėjo jokių teritorinių ginčų. L. susiartinimas su Maskvos kng. Simanu 1350 buvo Lietuvai reikšmingas. L. siuntė savo pasiuntinius, prašydamas rankos Rostovo kng. Konstantino dukters Olgos. Šitas žygis buvo suderintas su Algirdo užsimojimu, kuris taip pat, darydamas taiką su Maskva (gal būt L. paskatintas), tuo pat metu vedė Tverės kng. dukterį Julijoną. L. santykiuose su Maskva žymus vaidmuo atiteko metropolitui Teognostui, kurį, kurdami atskirą Lietuvos stačiatikių metropoliją, Algirdas ir L. 1345 buvo įsodinę Vladimire. Kai toji metropolija po keletos metų buvo panaikinta, Teognostas Volinijoje užmezgė su L. artimesnius santykius.

Bekovodamas toliau su Kazimieru, 1351 (kai kurie istorikai klaidingai paduoda 1349) L. pateko nelaisvėn, ir tik susitaikius, 1352 buvo paleistas. Pagal sutartį Lietuvos pusėje paliko ‚Vladimiro, Lucko, Belzo, Chelmo ir Brastos žemės'. 1353 L. puolė Kazimiero užimtas Haličo žemes tris kartus (V, VII ir IX mėn.). Tuo metu, kai Kazimieras ruošėsi į didelį žygį prieš L. (1355), jis su Kęstučiu davė raštą Torunės pirkliams, leisdami keliauti į Lucką per Palenkės ir Brastos žemes. Nors protarpiais vyresnieji broliai (Kęstutis ir Algirdas) talkindavo, tačiau pagrindinę tolimesnės kovos su Lenkija našta teko pasiimti L. Bekovodamas su Kazimieru, L. pateko į konfliktą su Karijotaičiais Jurgiu ir Aleksandru, kuriems Algirdas, sumušęs totorius (1362), buvo atidavės Podolę. Kai 1366 Kazimieras su L. ir kt. Lietuvos kng. darė taiką, Karijotaičiai ten dalyvavo kaip Lenkijos vasalai. Sutarties tekste smulkiai išskaičiuojant pasidalijamas žemes, L. tebuvo paliktas tik Luckas su keleta valsčių Vladimiro k-tijoje. Kazimierui įgyjant per-

Liubarto sutartis su Kazimieru D. 1366

svarą, 1366 sutartimi, L. metams pateko į šio priklausomybę, ir Kazimiero konflikto atveju su kitais Gediminaičiais turėjo laikytis neutralumo.

Kazimierui mirus (1370), L. su Kęstučiu užpuolė Vladimirą ir atgavo visas 1366 prarastas Volinijos žemes. Su įpėdiniu Liudviku d'Anjou pradžioje vystėsi taikingi santykiai. 1373 pop. Benediktas XI kreipėsi krikšto reikalu į tris brolius — Kęstutį, Algirdą ir L., siūlydamas baigti karus tarp lietuvių ir kryžiuočių. 1376 X su Kęstučiu ir Jurgiu Narimantaičiu (žr.) L. nuplėšė Sandomiro žemę, išvesdami tūkstančius pajėgių darbui. Apskritai ilgamečiuose karuose nuplėštos buvo artimos Liublino, Sandomiro ir Krokuvos sritys. Dideliame Liudviko kerštо žygy 1377, nors nepasisekė įveikti Belzo pilies (4 kitos pilys buvo užimtos), L. betgi buvęs priverstas pripažinti Liudviko viršenybę, už valdomą Lucką ir Vladimirą atlikdamas vasalinę priesaiką. Kronisto Wartbergės duomenimis, savo sūnus tada L. turėjęs atiduoti įkaitais. Liudvikui mirus (1382) L. vėl įgijo daugiau jėgos ir pasiėmė eilę miestų (Kremenecą, Oleską, Peremišlį, Lopatiną, Horodlę ir Ratną), kuriuos Liudvikas buvo pavedęs valdyti vengrams. Savo ilgametėmis kovomis L. ne tik apgynė Voliniją D. L. K-tijai, bet sulaikė Lenkiją nuo tolimesnio slinkimo į rytus. Radusi kietą pasipriešinimą L., kuris Volinijoje išgyveno per 60 m., Lenkija turėjo tenkintis Haličo žeme. Kilus konfliktui tarp Jogailos ir Kęstučio, L. stojo savo seno talkininko pusėje, ir 1382 prie Trakų atvedė broliui savo pagalbą.

Tarp L. dokumentų yra išlikę du jo antspaudai, kurių parašai nebeįskaitomi. Pirmojo antspaudo centre yra liūtas. Į savo gyvenimo galą L. vartojo antspaudą su Vyčiu. Su pirma žmona neturėjo vaikų; iš antrųjų vedybų L. paliko tris sūnus: Teodorą, Lazarą ir Simaną. Apie du paskutiniuosius, minimus 1385 drauge su motina, žinių daugiau nėra. Gali būti, kad L. turėjo dar du vardais nebežinomus sūnus. Tik Teodoras Liubartaitis, Lucko ir Vladimiro valdytojas, Žalgirio kautynių dalyvis, šaltiniuose yra plačiai paliudytas. Po senuko L. mirties Teodoras betarpiškai perėmė palikimą (Vladimirą). Neaiškiomis aplinkybėmis, prieš pabėgdamas antrąkart į Ordiną (1387–89), Lucką ir Vladimirą laikinai valdė Vytautas. Iš L. yra kildinami kng. Sanguškos ir kng. Kobrinskiai.

H. Paszkiewicz, Polityka Ruska Kazimierza Wielkiego 1925; ('') O genezie i wartości Krewa 1938; ('') W sprawie roli politycznej Korjatowiczów na Wołyniu i Podola (Ateneum Wil. XIII, zesz. 2); *J. Puzyna*, Pierwsze wystąpienie Korjatowiczów na Rusi południowej (t.p., 1–68); *J. Wolff*, Ród Gedimina, Kraków 1886, 73–76; ('') Kniaziowie litewsko-ruscy 1895, 202; *G. Rhode*, Die Ostgrenze Polens I 1955; *M. Gumowski*, Pieczęcie książąt Litewskich (Ateneum Wil. VII 1930); *A. Kučinskas*, Kęstutis 1938. *Z.I.*

Liubavas 1. mstl. ir valsčiaus centras Marijampolės aps. (sovietinėje okupacijoje Kalvarijos rajono), 14 km į p.v. nuo Kalvarijos, 1,5 km nuo okupuoto Seinų kašto sienos ir 1,5 km į v. nuo Šešupės; apie 630 gyv. (1940; 1923 buvo 593 gyv.). L. yra p. Sūduvos galinių morenų ruože, labai kalvotoj vietoj, žemėjančioj rytų linkme į Šešupės slėnį, 170 m nuo j. l. Artimoj apylinkėj kalvos ligi 220 m. 1940 mstl. buvo pradžios m-la, vaistinė, veterinarijos punktas, pasienio policija, pašto įstaiga, keletas krautuvių ir smulkių verslamonių. Kurį laiką veikė Lietuvos ūkininkų s-gos pieninė ir vartotojų b-vė Ūkininkas, abi likviduotos 1928. 1922 įsisteigęs Lietuvių kat. moterų d-jos skyrius turėjo skaityklą. Į š. nuo L. esančiame Pagraužių dv., kurį buvo įsigijęs Žemės ūkio rūmų pirm. agr. St. Jokūbauskas, buvo įveistas vienas didžiausių Lietuvoje vaismedžių medelynas su apie 60.000 medelių. Eisiškių k. buvo Gražiškių girininkijos būstinė. Iš L. apylinkės kilę dr. A. Ramūnas-Paplauskas, nacių kacete žuvęs istorikas Ant. Januševičius, komunistinis rašytojas A. Venclova, amerikiečių lietuvių laikraštininkas V. S. Jokūbynas, knygnešys Ad. Bendorius. *A.B.*

Liubavo herbas

I s t o r i j a. Karalius Augustas III suteikė L. miesto teises 1734. Apie tą laiką pastatyta ir pirmoji L. kat. Švč. Trejybės bžn. (1717 parapijos sąraše L. bžn. dar nebuvo, bet 1744 L. jau buvo bžn.), buvusi Vyžainio par. filija. Tuo laiku ėjo ir dvarų bei kaimų apylinkėj kūrimasis. 1744 L. par. buvo šie dvarai ir kaimai: Pašešupys, Vulka, Kupavas, Smolnica, Kreivėnai, Novosadai (Tupikai), Klynavas, Pagraužiai, Skaisčiai, Beviršiai, Trempiniai. 1768 buvo įsikūrusi Reketijos seniūnija su to pat vardo dvaru bei kaimu ir su baudžiauninkų kaimais: Senabūdžiu, Šarkiu, Šarkaičiais, Kazlavu, Salaperaugiu ir Žaliąja Būda; be to, tais metais minima dar eilė smulkių bajorų kaimelių. Prieš I pas. karą L. par. buvo 57 kaimai ir 12 dvarų. Juozui Kazlauskui (Kozlovskiui) pastačius 1770 naują medinę bžn., tais pat metais L. gavo parapijos teises. Karalius Stanislovas Augustas L. bžn. buvo padovanojęs 15 valakų lauko. Iš to laiko apie L. veikusią mokyklą yra žinių, kad 1781 joje mokėsi 5 miestiečių vaikai, o 1784 — 9 valstiečių. L. parapijoj lenkinimą uoliai vykdė lietuviai klebonai Ant. Miškevičius ir Jonas Ūsevičius (Ūsas). Po I pas. karo didelė par. dalis liko lenkų užgrobta (prieš karą L. par. buvo 6810 tikinčiųjų, o 1940 — 2960). Nepriklausomybės pradžioje L. daug nukentėjo nuo lenkų puldinėjimų, nes buvo atsidūręs vad. neutralioj zonoj, kurioj nebuvo nei lenkų, nei lietuvių kariuomenės. Kai liubaviečiai parodė savo lietuvišką nusistatymą rinkimuose į Lietuvos steigiamąjį seimą (iš 1768 rinkikų 1542 balsavo už lietuvių sąrašus ir tik 152 už lenkų sąrašą), lenkai niršo ir kerštavo, organizuodami savo partizanus iš perrengtų lenkų kareivių ir kt. savo šalininkų. 1922 XI 9 rytą dideli lenkų partizanų būriai (vadovaujami kpt. Kuchcinskio) puolė L., nukovė 2 milicininkus ir kitus 3 vietos lietuvius (jų tarpe pradžios mokyklos mkt. Petrą Černių), keliasdešimt žmonių sužeidė, o miestelį apiplėšė. Tai buvo kerštas už 1922 VII 22 miestely įvykusį protesto mitingą prieš Lenkijos valstybės organų suorganizuoto p. Sūduvos sulenkėjusių dvarininkų seimelio Suvalkuose priimtą prašymą Tautų S-gai prijungti L. prie Lenkijos (nors L. vls. yra beveik grynai

Paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę pašventinimo iškilmės Liubave 1929 IX 8

lietuviškas, kaip lietuviška yra ir pietinė jo dalis, lenkų okupuota). Lenkų nužudytiesiems lietuviams atminti buvo pastatytas iš akmenų paminklas (panašus į Kauno karo muziejaus sodelio paminklą), pašventintas 1929 IX 8. Per I pas. karą sudegus L. bžn., nauja medinė bžn. parapiečių lėšomis ir kun. V. Kudirkos rūpesčiu pastatyta 1931.

J. Totoraitis, Sūduvos Suvalkijos istorija I 1938; Elenchus 1940.

2. Dv. Vilniaus aps., 18 km į š.r nuo Vilniaus, 7 km nuo Nemenčinės, deš. Neries krante; buv. puošnus Tiškevičių dvaras, kat. koplyčia, popieriaus fabrikas.

Liubavskij Matviej Kuzmič (1860–1936) rusų istorikas, parašęs svarbių tyrinėjimų iš Lietuvos istorijos. Kilęs iš Riazanės gub., Sapožoko aps., mokėsi Riazanės dvasinėje seminarijoje ir Maskvos univ. istorijos - filologijos fak., kuriame 1902 tapo prof., 1911–17 buvo Maskvos univ. rektorius. Pas jį studijavo I. Jonynas. Eilę metų dirbdamas teisingumo m-jos archyvo Lietuvos Metrikos skyriuje, L. 1892 parašė magistro disertaciją Oblastnoje delenije i mestnoje upravlenije Litovsko-Russkago gosudarstva ko vremeni izdanija pervago Litovskago Statuta, kuri buvo išsp. čtenija v imperatorskom obščestve istoriji i drevnostej Rossijskich pri Moskovskom universitete 1892–93 (t. 162–163, 166–167) ir atskirai. Šis stambus 998 psl. veikalas su 3483 išnašomis ir detaliu D. L. K-tijos žemėlapiu specialistų buvo labai palankiai sutiktas, o autorius gavo dvi premijas. Liesdamas sričių valdymo organus, jų pareigas ir reikšmę, L. aprašė visas vaivadijas, išaiškino D. L K-tijos federatyvinį bruožą ir drauge padėjo kertinį akmenį Lietuvos visuomenės santykių, santvarkos ir jos administracinių institucijų tyrinėjimo srityje. Duodamas smulkią D. L. K-tijos visuomenės analizę, kuriai pirmaeilę medžiagą surinko iš Lietuvos Metrikos tomų, L. pirmasis plačiau nušvietė valstiečių teisinę, socialinę ir ekonominę būklę. Nors ir anksčiau jau buvo darbų apie Lietuvos ūkininkus (Leontovič, Novicki ir kt.), tačiau L. tą klausimą, kaip ir kitų visuomenės sluoksnių santykius, ištyrinėjo pilniau ir giliau, dažnai savo išvadas pailiustruodamas įdomiais posakiais iš gausių Lietuvos Metrikos tomų, kurie iki šiol guli Maskvoje neprieinami. Tad L. darbas yra virtęs, dėl savo reikšmingų ištraukų, beveik vienintele spausdinta versme nušvies-

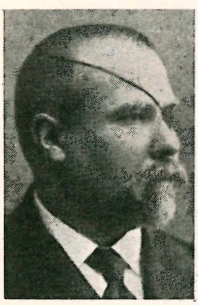

M. Liubavskij

ti įvairiems socialiniams klausimams. 1900–01 tame pat žurnale (Čtenija, t. 195, 197, 199) ir atskirai buvo išsp. L. veikalas Litovsko-russkij sejm, Opyt po istoriji učreždenija v sviazi s vnutrennim strojem i vnešneju žizn'ju gosudarstva, apimąs 1154 psl. su šaltinių priedais (2287 išnašos). Jis laimėjo autoriui vėl dvi premijas, istorijos dr. laipsnį ir rusų istorijos katedros e.o. prof. titulą. Ištyrinėdamas Lietuvos seimų atsiradimą, jų sudėtį nuo pirmykštės stadijos (Vytauto, Švitrigailos, Žygimanto I, Kazimiero) iki renkamojo seimo išsivystymo, L. šį savo darbą dar labiau parėmė iki tol nenaudotomis Lietuvos Metrikos knygomis (žemių dovanojimų, teismų bylų, viešųjų dalykų). Šis veikalas buvo drauge tyrinėjimas apie Lietuvos visuomenės politinį augimą. Ne tik lietuvių spaudos, bet ir įvairių XV–XVI a. D. L K-tijos tyrinėtojų įvertinimo L. susilaukė ir už tai, kad jis nebandė savo darbų įkinkyti rusofiliškos propagandos tarnybon, bet laikėsi mokslinių šaltinių duomenų. Jis pvz. pirmasis konstatavo, jog Liet. Metrikoje randami 1528 kariuomenės sąrašai įrodo D. L. K-tijoje lietuviškojo elemento persvarą XVI a. pradžioje, nes Lietuvos branduolys buvo daug tirščiau gyvenamas už rusiškuosius D. L. K-tijos plotus. Šituos duomenis įdomiai sunaudojo lenkų istorikas J. Jakubowskis (žr.) Savo kelerių metų Lietuvos istorijos paskaitas L. išleido antrašte Očerk istoriji Litovsko-Russkago gosudarstva do Liublinskoj uniji vključitel'no 1910 (²1915). Suimdamas savo kapitalinių veikalų medžiagą į trumpas ir gyvas santraukas, kur šalia politinės istorijos faktų daug vietos užima socialekonominiai santykiai, L. susilaukė dar didesnio mokslinio populiarumo. Šio darbo 30 skyrių J. Sondeckis išvertė lietuviškai (Lietuvos istorija ligi Liublino unijos 1920, 1922). Liko lietuviškai neišspausdinta 17 skyrių ir priedai. Kitą savo paskaitų medžiagą L. išspausdino Lekciji po drevnej ruskoj istoriji do konca 16-go veka 1915 ir Istorija zapadnich slavian ²1918. Sunkios politinio gyvenimo sąlygos, kurios bolševikams atėjus valdžion, ypač į L. gyvenimo galą, jam pasidarė nepakenčiamos, kliudė atsidėti didesniems darbams. 1929 buvo išsp. paskutiniai L. darbai gudiškai: Litva i slaujane u ich uzaemadnosinac u X–XIII stalecci (Zapiski addzelu gumanitarnych navuk, VIII. Pracy kliasy gistoriji, III, Belaruskaja akademija navuk); Kto byl Michailo Litvin, napisavšij v polovine XVI v. traktat ‚O nravach Tatar, Litovcev i Moskvitian' (Institut istoriji. Učenyje zapiski, IV); Obrazovanije osnovnoj gosudarstvennoj territoriji velikorusskoj narodnosti (Akademija nauk SSSR). Kaip ‚buržuazinis istorikas', atstovaująs ‚istoriškai - teisinei buržuazinei mokyklai', L. neišvengė ištrėmimo. VDU hum. mokslų fak. jam suteikė garbės daktaro laipsnį 1932 I 29.

Sbornik statej v čest' M. K. Liubavskago, Petrograd 1917 (40 autorių knyga, skirta atžymėti L. 30 metų mokslinio ir pedagoginio darbo); *Z. Ivinskis*, M. K. Liubauskio mokslo darbai Lietuvos istorijos srityje (Židinys IX 1933, 164–171; L. veikalai ir visų strp. bibliografija iš Lietuvos ir Rusijos istorijos). *Z.I.*

Liubčas mstl. ir gležk. stotis, po II pas. karo Sov. Gudijoj, 25 km į š. nuo Naugarduko, kair. Nemuno krante; apie 1000 gyv. L. minima jau Mindaugo laikais, kai 1252 gretimame Naugarduke priėmęs krikštą Mindaugas pastatė L. pirmąją kat. bžn. ir

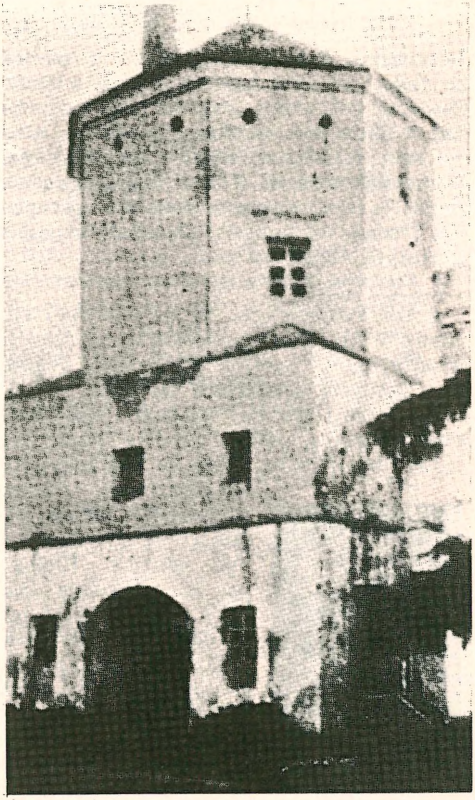

Liubčo pilies bokštas

Liubeko bendras vaizdas. Centre matyti Šv. Marijos bažnyčia

įkurdino domininkonus. L. priklausė D. L. kunigaikščiams, kurių Aleksandras pavedė L. 1499 T. Chreptavičiui. 1528 L. įsigijo Vilniaus vaivada Albertas Gostautas. 1574 L. atiteko Jonui Kiškai, Vilniaus pilininkui, arijonizmo šalininkui, po jo 1606 Radvilams ir XIX a. perėjo Vitgenšteinų giminei. Reformacijos laikais L. buvo vienu iš arijonizmo ir kalvinizmo centrų Lietuvoje. Čia 1592 Jonas Kiška įsteigė spaustuvę, kur buvo spausdinamos protestantų knygos su vietos užrašu: Lubeca ad Chronum (L. prie Nemuno). Spaustuvininkais joje buvo Petras Blastus Kmita ir jo sūnus Jonas. Spaustuvė veikė L. ligi 1654. Jono Kiškos pastatytus arijonų maldos namus Radvila vėliau atidavė kalvinams. Tie maldos namai 1730 buvo sudeginti. L. turėjo savo misiją jėzuitai, o stačiatikiai cerkvę. Zigmantas Vaza suteikė L. 1590 IV 16 Magdeburgo teises, herbą ir savaitinių turgų bei dviejų prekymečių teisę. Šias teises 1644 III 22 patvirtino Vladislovas Vaza. Anais laikais L. buvo žymus prekybos centras prie Nemuno; garsus lako gamyba. L. parko vidury ant aukšto pylimo XVII a. pastatyta mūrinė Radvilų pilis su aštuonkampiais kertiniais bokštais ir bokštu viršuje vartų. Pilį supo gilus apsaugos griovys, per kurį ties vartų bokštu buvo grandinėmis nuleidžiamas tiltas. Senosios pilies pylimai ir bokštai dar laikosi, bet sienų yra tik likučiai. Vienos sienos vietoje buvo pastatyti dvaro rūmai, kurie I pas. karo metu sudegė. Nemunas ties L. teka neaukštuose krantuose ir daro didelius vingius. Susisiekimui per upę čia pertiesti du plaukiamieji tiltai.

Cz. Jankowski, Powiat Oszmianski I–IV 1896–1900; *M. Balinski,* Starożytna Polska IV 1884; Słównik geograficzny V; *S. Kolupaila,* Nemunas 1950. *V.Klb.*

Liubekas (Lübeck) š. Vokietijos mst. ir uostas, prie upių Wakenitz ir Trave santakos, 20 km nuo Baltijos jūros; 229.300 gyv. (1955). L. kanalu sujungtas su Elbe (1900); tuo būdu jis yra ir Elbės uostas, savo reikšmingumu pirmasis po Hamburgo. Senamiestis savo išvaizda yra viduramžių mst.: siauros gatvės ir aukšti gotiški bažnyčių bokštai. Mokslo institucijos: muzikos akademija, vargonų, jūrininkystės ir statybos mokyklos; muziejai, teatras,

Liubeko rotušė

biblioteka. Pramonė: laivų statyba, mašinų, aparatų, vaistų, chemikalų, konservų, žvejybos priemonių gamyba. 1942 IV bombarduotas ir smarkiai apnaikintas (sugriauta apie 20% senamiesčio). Tai buvo sąjungininkų pirmas didelis Vokietijos miestų puolimas. *A.B.*

Istorija. Prieš vokiečiams įsikuriant buvo žinoma vendiška Liubice vietovė, kuri 1143 pateko į Holšteino grafo Adolfo II rankas. Kovų tarp slavų ir germanų metu Liubice buvo sugriauta ir maždaug toje pačioje vietoje vėliau išaugo L. Tikruoju L. kūrėju laikomas Saksonijos kunigaikštis Henrikas Liūtas, kuris po 1157 gaisro atstatė L. ir padėjo pagrindus vokiečių ekspansijai į Baltijos erdvę. 1226 Fridrichas II suteikė L. imperijos miesto teises. Vėliau vadinama L. teisė (Lübisches Recht) buvo pasisavinta 300 Baltijos erdvės miestų. Tolimesnė L. istorija glaudžiai susijusi su Hanzos (žr.) miestų organizacija, kurios L. buvo neabejotina sostinė ir ne be pagrindo buvo vadinamas Baltijos karaliene. XIV–XV a. L. su 20.000 gyv. buvo vienas didžiausių Europos miestų. 1241 L. sudarė sutartį su Hamburgu. Ši data kai kurių istorikų ir laikoma Hanzos pradžia. Bet jau ir anksčiau užsimezgė prekybos ryšiai tarp L. ir Rygos bei Naugardo. 1280 užsimezgė prekybos ryšiai tarp L. ir Gotlando salos, kuri per visą Hanzos laikotarpį buvo svarbi emporija Baltijos erdvėje. 1293 Hanzos vyriausias teismas buvo perkeltas iš Visby į L. Per L. ėjo Baltijos jūros kraštų žaliavos į V. Europą ir iš ten buvo per L. gabenami audeklai, ginklai, druska. D. L. K. Gediminas savo laiške 1323 V 26 kreipėsi visų pirma į L. miesto galvas ir piliečius (consulibus civibusque Lubicensibus) ir kvietė L. amatininkus atvykti Vilniun. Palaikyti prekybos ryšiams su atskirais miestais L. susikūrė atskiros bendrovės (Riga Fahrer, Nowgorod Fahrer ir t.t.). L. rinkosi Hanzos seimai, kurių paskutinis buvo 1630. Nuo XVII a. L. reikšmė ėmė smukti. 1811–13 L. priklausė Napoleono imperijai. 1866 L. įėjo į Šiaurės Vokietijos konfederaciją ir tuo būdu pasidarė integralinė Vokietijos dalis, nors Hanzos miesto titulo laikosi ir šiandien.

L. buvo svarbus kultūros ir meno židinys, ypač renesanso metu. 1498 čia pirmą kartą buvo atspausdintas pagarsėjęs viduramžio romanas Reynke de Vos. L. yra gimęs vokiečių rašytojas Thomas Mannas, kuris savo romane Buddenbrooks aprašė pirkliškos aristokratijos gyvenimą ir smukimą. L. archyvai, kurie kaupė tiek daug medžiagos visai Šiaurės rytų Europos istorijai, po II pas. karo yra kažkur dingę. Ligi šiol yra išleista 11 tomų Urkundenbuch der Stadt Lübeck, ir 11 tomų Hansisches Urkundenbuch, kurie yra pirmaeiliai šaltiniai ne tik L., bet ir visos Baltijos erdvės istorijai. Daug tyrinėjimų yra atspausta Zeitschrift (nuo 1855) ir Mitteilungen (nuo 1883), kuriuos leidžia Verein für lübeckische Geschichte und Altertumskunde.

A. von Brandt, Geist und Politik in der lübeckischen Geschichte 1954; *M. Hoffmann,* Geschichte der freien und Hansestadt L. 1889–92; *Daenell,* Die Blütezeit der deutschen Hanse, 2 tt.; *Pagel,* Die Hanse 1952. *V.Trp.*

Meno paminklai, nors sužaloti per II pas. karą, tebeliudija L. miesto žydėjimą Hanzos laikotarpyje XIII–XIV a. Plytinė architektūra savo techniką ir formomis padarė plačios įtakos Skandinavijos ir Pabaltijo kraštams. Katedra, įst. vyskupui atsikėlus iš Vagrijos Oldenburgo 1163, turi 1173–1220 statytas romaniško stiliaus navas ir 1266–1341 gotišką chorą. Šv. Marijos miesto parapinė bžn., pradėta 1250 kaip halė, baigta 1270–1350 kaip bazilika, yra didingiausias šiaurinės plytų gotikos architektūros paminklas; jos kontraforsų arkos, choras su apėja ir koplyčiomis pasekė prancūzų sistema (Soissons katedra). Visos bažnyčios vidaus sienos išpuoštos go-

Liubeko lietuvių gimnazija

tiškąja XIV a. kalkine tapyba (secco technika), kurią mūsų amžius teišvydo po 1942 gaisro, kai liepsnose nuo sienų nukrito vėlesnis glaistas. Kitos L. bažnyčios yra mažesnės, bet visos plytų gotikos stiliaus: Šv. Petro bžn., XIII a. statyta kalvių ir auksakalių cechų; Šv. Jokūbo bžn., XIII a. statyta laivininkų (šalia tebestovi laivininkų brolijos namas iš 1535); Šv. Egidijaus bžn., statyta XIII a. aludarių; Šv. Dvasios špitolė su bžn. apie 1286; Šv. Kotrynos pranciškonų bžn., statyta XIV a.; Šv. Onos augustinijonių vienuolynas, statytas 1502–15, vėlyvosios gotikos; dabar muziejus. Kelios gotinės bžn. ir vienuolynai buvo nugriauti XIX a. Nepaprastai turtinga L. gotinė pasaulietinė architektūra. Rotušė, įst. XIII a., pati žymioji Šiaurės Europoje. Didelis skaičius miestiečių gyvenamųjų namų iš XIII–XIV a. su gotiniais pinijonais, atsuktais į gatvę. Eilė originalių vad. druskos arba silkių sandėlių iš XIII a. Iš miesto sutvirtinimo įrengimų tebestovi dideli Holšteinų ir Pilies vartai iš XV a. Apie flamų tapybos poveikį L. liudija žymus Memlingo 1491 Kristaus Kančios altorius katedroje. Gotinės skulptūros darbus L. eksportavo į Skandinavijos ir Pabaltijo kraštus. Minėtini vysk. Henriko Bocholto antkapis katedroje XIV a., meistro Bernt Notke Nukryžiavimo skulptūros 1477, Hening von der Heyde Šv. Jurgis 1502, Benedikto Dreyerio Šv. Marijos bžn. lectoriumo figūros 1520. Knygos mene L. davė 1494 vokiečių žemaičių biblijos ir 1498 vokiečių žemaičių lapės romano Reynke de Vos iliustruotus leidinius. L. literatūra prasideda XIV a. su pranciškonų Detmaro kronika ir domininkono Hermanno Kornerio Chronica novella. XVII a. žydėjo protestantų vargonų muzika (Dietrich Buxtehude).

Urkundenbuch der Stadt L. 1843–1905; *F. Endres*, Geschichte der freien und Hansestadt L. 1926; L. (Merian 2) 1948; *J. Klöcking*, 800 Jahre L. Kurze Stadt- u. Kulturgeschichte 1950; *C. G. Heise*, Der Lübecker Passionsaltar von H. Memling 1950; *H. A. Gräbke*, Die Wandmalereien der Marienkirche zu L. 1951; (") L. 1953. *P.Rkl.*

L. lietuviai. II pas. karo pabaigoje L. ir jo apylinkėse gyveno tik keletas dešimčių lietuvių. Tik paskutinėmis karo dienomis L. susispietė didelis skaičius lietuvių, kurie čia pateko besitraukdami nuo į vakarus slenkančių bolševikų. Vėliau, 1945 VI, nemaža jų dar atvyko iš Mecklenburgo srities, kurią amerikiečiai perleido rusams. Skaičiuojama, kad pro L. praėjo apie 10.000 lietuvių, kuriems komitetas išdavė asmens liudijimus, kad galėtų toliau vykti. Pradžioje lietuviai atbėgėliai gyveno prisiglaudę miškuose, daržinėse, tvartuose ir palėpėse pas vokiečių ūkininkus, retas gavo padoresnį kambarėlį. Pirmoji stovykla, dar karui tebevykstant, įsikūrė Marijos vardo gimnazijos (Marienschule) patalpose. 1945 V 10, vos 8 dienoms praslinkus nuo britų įžengimo į L., įvyko pirmas L. lietuvių susirinkimas vienoje

svetainėje; dalyvavo apie 200 žmonių; buvo išrinktas L. lietuvių komitetas. Per britų karinę valdžią komitetas išsirūpino patalpas Königstr. 73, o vėliau savo biurui gavo didesnes ir geresnes patalpas Unter Trave 111/112, kuriose anksčiau buvo kavinė Concordia. Lietuviai tremtiniai buvo britų apgyvendinami stovykloje Waldersee kareivinėse, kur jie turėjo savo atskirą bloką, talpinusį apie 600 žmonių (vad. B. Andriuškevičius). Tuo pačiu metu steigėsi ir eilė kitų, mažesnių lietuvių stovyklų. Lietuviai buvo skirstomi į stovyklas, ir stovyklos aprūpinamos maistu bei kitais reikmenimis per Lietuvių stovyklų centrinį biurą, kuriam vadovavo komiteto sekr. Pr. Zundė. Didžioji lietuvių stovykla Waldersee kareivinėse dar 1945 rudenį buvo perkelta į gretimas Meesen kareivines, kur lietuviai gavo jau du blokus. 1945 gale L. buvo skaičiuojama apie 3000 lietuvių ir 10 stovyklų. Svarbiausios stovyklos buvo: Meesen kareivinių lietuvių stovykla, 2 blokai, apie 600 gyv. (ved. B. Andriuškevičius ir J. Krygeris); Gražinos stovykla Ziegel gatvėj, mediniai barakai, apie 400 lietuvių, ved. B. Traška; Finken gatvės lietuvių stovykla, mediniai barakai, per 200 asmenų, ved. inž. Barauskas; Einsiedel gatvės lietuvių stovykla, mediniai barakai, apie 170 gyv., ved. A. Petkevičius; Moltke gatvės lietuvių stovykla dideliame gyvename name, apie 140 asmenų, ved. J. Glemža. Be jų buvo dar lietuvių stovyklos Moorweg gatvėje, viešbučiuose Fischerbude ir Arnimsruh. Be to, 1945–46 apie 500 lietuvių gyveno L. ir apylinkėse privačiai. Jie buvo aprūpinami kaip ir stovyklose gyvenusieji. Tam tikslui lietuviams buvo perleistas istorinis Schiffergesellschaft restoranas Breite gatvėje. Ten privačiai gyvenusieji galėdavo valgyti pietus arba pasiimti maisto davinį į namus. Tos svetainės vedėjas buvo I. Petniūnas, vėliau A. Stulpinas. Netoli L., Klingenberge, buvo DP vaikų namai, kur praleisdavo atostogas ir lietuviukai. Ilgainiui nemaža lietuvių iš L. išvažiavo toliau į Vokietijos gilumą, o 1947 prasidėjus emigracijai į Angliją ir vėliau į JAV bei kitus kraštus, lietuvių skaičius L. dar sparčiau pradėjo mažėti (1947 pradžioje buvo 1441, 1948 gale mažiau negu 700). 1949 L. tebebuvo tik dvi stovyklos, Meesen ir Artillerie kareivinėse. Tose stovyklose lietuviai gyveno dar ir 1958, abiejose iš viso apie 100.

Pirmuoju L. liet. komiteto pirm. 1945 V išrinktas dr. Č. Vyšniauskas, kurį netrukus pakeitė F. Kirša. Su juo komitete pastoviai dirbo J. Glemža, adv. L. Indreika, dr. Č. Vyšniauskas, prof. V. Manelis, dr. Sakalauskas, M. Gelžinis, Pr. Zundė. 1946 III britų karinės valdžios potvarkiu L. liet. komitetas, kaip ir kiti liet. komitetai britų okupacinėje zonoje, buvo uždarytas. Komiteto funkcijos buvo pavestos ryšininkui prie 626 Mil. Gov. Det. (britų karinės valdžios teritorinio vieneto), kurio žinioje veikė Lietuvių aprūpinimo įstaiga. Tokiu ryšininku 1946 buvo Pr. Zundė, 1947–48 A. Stulpinas ir 1949–50 vėl Pr. Zundė. Tačiau neoficialiai komitetas (F. Kiršos pirmininkaujamas) veikė toliau ir tik po kelerių metų, prisiderinant prie LTB statuto, vieną bendrą L. liet. komitetą pakeitė trys LTB apylinkės: Meesen kareivinių, Artillerie kareivinių ir privačiai gyvenančių. Pastaroji praktiškai likvidavosi 1956. Pirmosios dvi tebegyvavo dar ir 1958. 1949 VII iš Kielio L. buvo atkelta LTB Schleswig-Holsteino apygardos (v-bos pirm. Pr. Zundė) būstinė, ir ji buvo Meesen kareivinėse iki apygardos likvidacijos 1950 gale.

1945 VI buvo įsteigtas LRK skyrius; pirmininkavo dr. Č. Vyšniauskas, vėliau dr. J. Reinys, A. Reventas. Ypatingai daug rūpintasi lietuvių karo belaisvių šalpa ir globa. LRK skyrius britų buvo uždarytas kartu su komitetu, bet ir jis veikė dar kelerius metus neoficialiai, britų praktiškai toleruojamas. Veikė teisininkai, kelios skautų draugovės, apjungtos į tuntą (vadovavo Vl. Pauža), keli ateitininkų būreliai, sportininkų grupės (vadovavo Br. Keturakis), chorai (vad. Krutulis), tautinių šokių grupės. Kultūrinė veikla, ypač pirmaisiais metais, buvo labai gyva. 1945 L. gyveno operos solistai A. Kutkus, J. Vencevičaitė, A. Kalvaitytė, Vl. Puškorius, Iz. Motiekaitienė, J. Būtėnas, muzikas St. Gailevičius. Jie surengė pirmą koncertą L. 1945 VI. Dramos mėgėjų kuopelei vadovavo Dauguvietytė. 1946 VIII, bėgdamas iš sovietų zonos, L. kurį laiką buvo apsistojęs Vydūnas.

1945 VIII Meesen kareivinėse buvo įsteigta gimnazija. 1945 XII joje buvo 160 mokinių, vėliau apie 200. Pirmuoju gimnazijos direktorium buvo M. Gelžinis, po jo — P. Gaurys. 1948 X gimnazija perkelta į Neustadtą (Holst). 1945 IX veikė keturios pradžios m-los, kuriose iš viso mokėsi apie

60 vaikų ir dirbo 9 mokytojai. Vėliau beliko dvi pradžios m-los, Meesen ir Artillerie kareivinėse; jos gyvavo ilgesnį laiką. Kai, sąlygoms pasikeitus, ir jos turėjo užsidaryti, jų vietoje buvo suorganizuotos vargo mokyklos (lituanistikos kursai). Viena tokia vargo mokykla 1958 tebeveikė Artillerie kareivinėse. 1946 III Artillerie kareivinių stovykloje buvo suorganizuota žemesnioji technikos mokykla, veikusi dvejus su viršum metų; direktorium buvo inž. St. Naikauskas; mokinių apie 120. 1945–46 veikė dar ir liaudies universitetas (ved. A. Jasas ir P. Kunigėlis), buvo skaitomos įvairių sričių paskaitos.

1945 XI 23 išėjo komiteto nutarimu pradėto leisti Laisvės Varpo pirmas numeris vyr. red. buvo F. Kirša, leidiniui redaguoti buvo pakviestas B. Dundulis). To laikraščio, spaustuvėje spausdinto, išėjo viso 10 numerių. 1946 IV britų karinė valdžia jį uždarė. 1946 IV 20 buvo pradėtas leisti rotatorinis laikraštėlis Laisvėn (red. J. Valakas), kuris ėjo iki 1947 III (išėjo 15 nr.). Gimnazijos literatų būrelis 1946 IX išleido rotatorinį literatūros ir meno žurnalą Akiračiai. Jo pasirodė keli numeriai. Keliose stovyklose pradžioje ėjo mašinėle rašyti ar rotatorium spausdinti dienos žinių biuleteniai. Kun. F. Šlenteris 1947 VIII — 1948 III leido rotatorinį Evangelikų Kelią, kurio išėjo 9 nr. Šiam sustojus, 1948 VII pasirodė spaustuvėj spausdinta Sandora, kurios išėjo 4 nr.; redagavo kun. F. Šlenteris, o leidėju buvo žymima Krikščionių studentų s-ga. *Pr.Z.*

Liubeko kronika žr. Detmaro kronika.

Liuberskis Mykolas (g. 1901 III 6 Čikagoj) chorvedys. Mokėsi pas Žagarės ir Joniškio vargonininkus. 1919 stojo savanoriu Lietuvos kariuomenėn, kur buvo ilgalaikiu elektrotechnikos bataliono choro vedėju. Nuo 1930 vadovavo Šančių šaulių būrio chorui, penkerius metus vadovavo vyrų chorui Perkūnui ir t.t. Vokietijoj 1945–49 vadovavo Aušrinės chorui bei kvartetui, surengė su juo koncertų ir dainavo per radiją, dėstė gimnazijose muz. ir vargonininkavo Hassendorfo, Dörverdeno ir Seedorfo liet. stovyklose. 1949 atvyko į JAV ir apsigyveno Naujorke, kur nuo 1951 kurį laiką vadovavo Operetės chorui, nuo 1953 skautų vyčių oktetui, nuo 1956 Bruklino Angelų par. vargonininkas. *J.Ž.*

Liubičius (Stabrauskas) Aleksandras, Užnemunės sukilėlių dalinio vadas, 1863 VIII 21 nukautas prie Veiverių.

Liubimenko Vladimir Nikolajevič (1873–1937) rusų botanikas, augalų fiziologas, dirbęs Petrapilio botanikos sode. Bendrosios botanikos populiaraus vadovėlio autorius. 1904 išsp. straipsnį apie Druskininkų augaliją (O florističeskich ekskursijach v okrestnostjach Druskenik, Trudy Bot. Sada Imp. Jurjewskago univ. 1904).

Liubinas Bronius (g. 1924 II 11 Griškabūdy, Šakių aps.) kunigas. Mokėsi Mariampolės marijonų gimn., Kauno ir Vilkaviškio kunigų seminarijose. Iš Lietuvos 1944 pasitraukęs, teologijos studijas 1944–45 tęsė Eichstätto aukštojoj teologijos mokykloj, 1945–47 Romos Gregorianume (teologijos licenciatas), 1947–49 Popiežiaus bibliniame institute (Šv. Rašto licenciatas). Kunigu įšventintas 1946. Nuo 1950 pabaigos Vokietijoj Tübingeno liet. kapelionas, vėliau Lietuvių kat. sielovados įstaigoje Dieburge, nuo 1952 darbo ir sargybų dalinių kapelionas prie JAV armijos. 1950 Vatikano lietuviškosios radijo valandėlės vedėjas. Leidinyje Kirche in Not 1953 išsp. straipsnį apie Katalikų bažnyčią Lietuvoje. Rašinėja Europos Lietuvyje, Darbininke, Tėviškės Žiburiuose ir kt. Veikia ateitininkuose, Lietuvių Fronte.

Liubistras vaistinis (Levisticum officinale) skėtinių (Umbelliferae) šeimos augalas, auginamas daržuose, bet esama jo ir sulaukėjusio sodybose. Iš P. Europos kilusi daugiametė žolė, ligi 2 m aukščio. Jauni stiebai duodami vaikams žali nuo kirmėlių. Šaknų arbata geriama nuo nervų, isterijos; kai kur (Ukrainoj) merginos šia arbata vilioja bernelius. Sėklų ir šaknų ekstraktas su degtine geriamas viršKinimui pagerinti ir nuo vidurių skaudėjimo. Šakniastiebiai su šaknimis vartojami vaistams (Radix Levistici). Vartojamas kaip prieskonis, ypač į mėsos ir žuvų sriubas, padažus. L. prieskoniams paruošti imama ne tik šaknys, bet taip pat ir vaisiai, jauni lapeliai.

Liubistras vaistinis (Leviscitum officinale)

Liubliana (Ljubljana) š. Jugoslavijos mst., Slovėnijos sostinė, abipus L. upės; apie 150.000 gyv. (1956). L. yra senas slo-

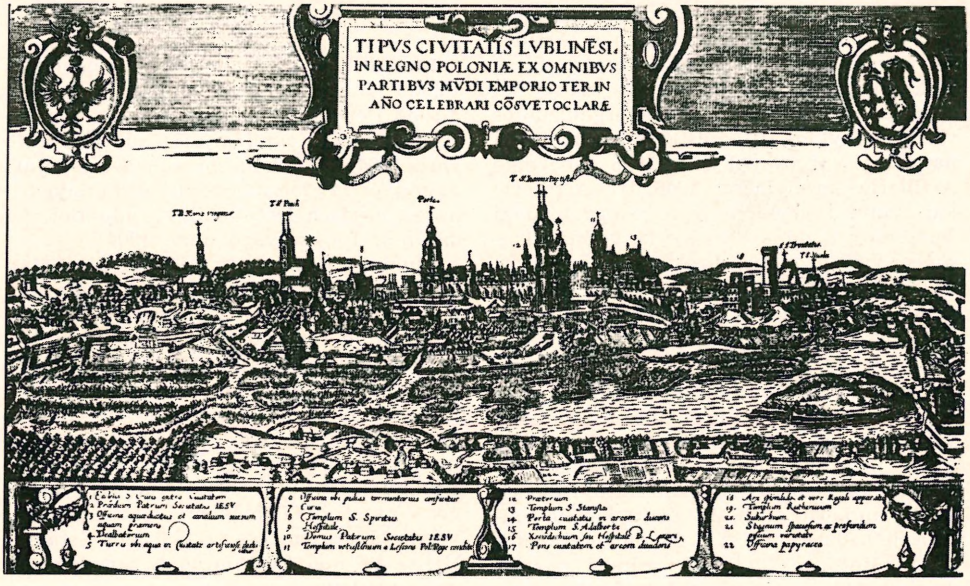

Liublinas XVI a. (1572 raižinys)

vėnų kultūros centras su 1596 įkurtu (1919 atgaivintu) univ., muzikos konservatorija, dailės akademija, muziejais, bibliotekomis, opera, teatru. Ant aukštos kalvos gerai išlikusi XV–XVI a. tvirtovė-pilis. Kat. vyskupo rezidencija, XVIII a. pradžios katedra. L. įkurta prie senovėje jau žinomo prekybos kelio. Manoma, kad tai keltų-romėnų Aemona, jau 550 gyvenama slovėnų, XII a. susilaukė gausios vok. kolonijos, 1276 atiteko Austrijai, nuo 1919 Jugoslavijos. *A.B.*

Liublinas (Lublin) r. Lenkijos mst., L. vaivadijos centras, 140 km į p.r. nuo Varšuvos, prie Bystricos ir jos dviejų intakų santakos; 116 000 gyv. 1956 (1939 buvo 122.000 gyv.). L. yra istorinis Lenkijos mst. su buvusia viena gražiausių visame krašte karališkų pilių; gerai išlikę Krokuvos vartai yra viena didžiųjų miesto žymybių. Daug žymių bažnyčių. Švč. Trejybės bžn. buv. pilyje (žr. žemiau apie L. paminklus); Šv. Dvasios (1342) su stebuklinguoju Dievo Motinos paveikslu; Marijos XIII–XV a. katedra (gotikinė, įdomus fasadas) su didelės meninės vertės kūriniais ir kapucinų bžn. su šalia jos esančiu L. unijai atminti paminklu. Liubline 1918 įkurtas privatus kat. univ. (jame pradžioje profesoriavo ir kan. Bl. Česnys), kuriam 1933 pripažintos aukštosios m-los teisės; 1944 įkurtas ir valstybinis univ.; nuo 1950 veikia medicinos akademija; teatras, muziejus. Pramonė: lėktuvų, garo katilų, žemės ūkio mašinų, drabužių, maisto produktų (L. yra derlingų žemių srities centre), elektros reikmenų ir kt. Prieš II pas. karą L. buvo žydiškiausias Lenkijos didmiestis; žydų buvo per 50% visų gyventojų skaičiaus. Užėmę Lenkiją vokiečiai 1941 iš pradžių Liubliną padarė žydų rezervatu, 1942 paverstu į žydų naikinimo centrą. *A.B.*

I s t o r i j a. L. yra vienas seniausių Lenkijos miestų, istorijos šaltiniuose minimas jau nuo X a. pabaigos, kur tuo metu jau buvo kat. bžn., pastatyta bene 986. XII a. L. ir jo derlinga apylinkė buvo svarbi istorinė vietovė lenkų ir gudų bei vėlesnių ukrainiečių gyvenamų sričių pakrašty. Lenkijos kunigaikščiai (Kazimieras Teisingasis, Leškas Baltasis ir kt.) čia skatino lenkų kolonizavimą. 1240 L. buvo apiplėštas totorių ir tais pačiais metais užimtas Haličo kng. Danieliaus. 1302 Lenkija vėl atgavo L. ir tęsė lenkų kolonizavimą toje srityje. 1317 L. gavo Magdeburgo savivaldybės teises. 1344 buvo vėl apgultas totorių.

XIV a. pabaigoje lenkams peršant Jadvygą D.L.K. Jogailai ir kviečiant jį į Lenkijos sostą, Jogaila, galutinai susitaręs su Lenkijos atstovais, atvyko į L. ir čia 1386

II 2 buvo formaliai išrinktas Lenkijos karaliumi. Lenkijos karalių Jogailaičių laikais L. buvo, nelyginant, Lenkijos pietų rytų ekonominė sostinė, aplink save koncentravusi Haličo, Volinijos ir Podolės prekybą su Lenkija. Tuo metu L. buvo laikomas pačiu svarbiausiu miestu srity tarp Vyslos ir Dniestro. 1477 L. buvo sudegintas totorių, bet vėl greit atsistatė. 1519 totoriai vėl plėšė L. apylinkes. L. buvo svarbus miestas ir politiniu atžvilgiu, nes XVI a. čia nekartą susirinkdavo posėdžiauti Lenkijos seimai ir nuo 1578 čia reguliariai posėdžiavo vyriausias Lenkijos teismas—Karūnos Tribunolas. Čia įvyko ir garsusis 1569 Liublino seimas, kur Lenkijos ir Lietuvos atstovai sudarė Liublino uniją (žr.).

L. kartu buvo ir kultūrinis bei politinis Lenkijos žydų centras. Čia buvo viena seniausių ir didžiausių žydų bendruomenių Lenkijoje. XVI a. L. susirinkdavo bendrieji Lenkijos ir Lietuvos žydų seimai, kaip vyriausias žydų savivaldybės organas savo religiniams bei kahalų savivaldybės reikalams spręsti. Nuo 1623 Lietuvos žydų atstovai tuose žydų seimuose L. nebedalyvavo, nes posėdžiaudavo atskiruose savo seimuose Lietuvoje. Nuo tada į L. rinkdavosi tik Lenkijos žydų seimai. XVI a. L. buvo įkurta ir žydų rabinų akademija.

L. pasidarė švietimo centru, kai čia XVI a. pabaigoje buvo įkurta jėzuitų mokykla. L. tačiau labiau garsėjo prekyba negu švietimu ir XVI–XVII a. turėjo didelės prekybinės reikšmės. 1656 ir 1703 L. užimtas švedų kariuomenės.

Trečiuoju Lenkijos padalijimu 1795 L. buvo įjungtas į Austrijos imperiją, o 1815 priskirtas prie Vienos Kongreso sudarytos Lenkijos karalystės (Rusijos kontrolėje). Prasidėjus I pas. karui, 1914 L. srityje vyko didelės kautynės, ir L. buvo užimtas austrų. 1914–15 čia buvo austrų karinės valdžios Lenkijoje centras Atsikūrus nepriklausomai Lenkijai, L. 1919 buvo įjungtas į Lenkiją. Prasidėjus II pas. karui, vokiečių kariuomenė užėmė L. 1939. Kadangi didelė L. gyventojų dalis buvo žydai, vokiečiai L. priemiestyje Majdanek įsteigė didžiulę žydų koncentracijos stovyklą, į kurią buvo suvežta ne tik daugelis Lenkijos, bet ir iš kitų Europos kraštų deportuotų žydų jų masiniam naikinimui. L. apylinkėse buvo ir kitos žydų naikinamosios koncentracinės stovyklos — Piaski, Liepowa, Sobibor.

1944 L. užėmė Sov. Rusijos kariuomenė. Ligi Varšuvos išvadavimo iš vokiečių 1945 L. buvo laikinąja komunistinės Lenkijos sostine. Čia veikė Sov. Rusijos sudaryta komunistinė Krašto liaudies taryba (Krajowa Rada Narodowa), taip pat ir rusų sudarytas tautinis Lenkijos išvadavimo komitetas, 1944 perorganizuotas į laikinę komunistinės Lenkijos vyriausybę. *K.Avž.*

P a m i n k l a i. Pilies kalne senovėje susiformavo L. žemės karinis-administracinis centras. Iš viduramžinės pilies dabar teliko XIII–XIV a. didelis apskritas donžonas su 4 m storio sienomis, iškastieji antro gotinio bokšto pamatai ir garsi gotinė Šv. Trejybės pilies bažnyčia ar koplyčia, ginamųjų mūrų linijoje pastatyta Kazimiero D. laikais. Ši aukšta dvinavė kvadratinio plano koplyčia viduje turi ogivų skliautus, paremtus vienu pilioriumi; jos skliautus bei sienas dengia freskos, kurias atliko Jogailos atkviestieji tapytojai iš D. Lietuvos K-tijos; tai liudija meistro Andriaus įrašas su darbo baigimo data 1418 VIII 10, freskose įterptieji du tolaikiniai Jogailos portretai ir pats freskų stilius, kuris rišamas su rusėnų bizantiškąja Balkanų tapybos mokykla, bet turi ir gotinių elementų. Šis interjeras puikiai demonstruoja Vakarų ir Rytų kultūrų susidūrimą. XVI a. pilį perstatė italai. 1648–55 kare kazokai ir švedai pilį sudegino, ir XIX a. pradžioje ji išnyko. 1824 arch. J. Hempelis pilies vietoje pastatė didelį neogotišką kalėjimą. Tuoj už pilies perkaso, ant kalno, nuo XIII a. užaugęs senamiestis 1317 gavo magdeburgines teises ir po to buvo apvestas ginamaisiais mūrais. 1392 Jogailos privilegija pakėlė prekybą, ir miestas pradėjo augti už mūrų. 1474 L. tapo vaivadijos miestu. Iš gotikos laikų mieste išliko dveji XIV a. vartai, XV a. namų fragmentai aplink turgavietę, domininkonų, bernardinų ir 1426 įst. Šv. Brigitos bžn., turinti XV a. gotinių freskų fragmentų, kuriuos kai kas dėl jų individualių bruožų aiškina kaip ‚Jogailos ir Jadvygos išjojimas iš L.' (žr. LE XIV, 401). Po 1574 gaisro miestas buvo atstatytas renesansiškai, namų fasadai gavo turtingų skulptūrų, sgraffito ir tapy-

Liublino pilies Šv. Trejybės koplyčia

Liublinas. Šv. Trejybės koplyčios freska

bos dekoraciją, lenkiškas atikas ir frizus; atstatytoje domininkonų bžn. vykdavo garsieji L. seimai. Baroko epochoje Sobieskiai, Čartoriskiai, Liubomirskiai, Tarlos, Radvilos ir kt. L. pasistatydino rūmus ir kelias bžn. 1787 klasicistas D. Merlinis atstatė tribunolo rūmus. 1795–1809 austrų okupacija sustabdė miesto vystymąsi, bet XIX a. pirmoje pusėje jis buvo aptvarkytas kongresinės valdžios. Klasicistas A. Corazzis perstatė barokinę jėzuitų bžn., kuri, tapusi katedra, dar gavo didelę pseudogotinę varpinę. Per II pas. karą nukentėjęs senamiestis buvo 1954 per trumpą laiką restauruotas ir seni fasadai išmarginti tapyba sekant renesanso pvz.

M. Walicki, Malowidła kościoła św. Trójcy na zamku w Lublinie (Studja do dziejów sztuki w Polsce III) 1930; Przegląd artystyczny 1953 nr. 4; *D. Morawski - H. Gawarecki - E. Hartwig,* L. Stare miasto 1955; *E ir J. Hartwig,* L. 1956.

P.Rkl.

Liublino unija 1569 Liublino seime priimtas Lietuvos ir Lenkijos tolimesnius santykius aptaręs aktas, platesne prasme — visa eilė to seimo metu paskelbtų dokumentų.

L. u. š a k n y s siekė dar XV a. pabaigą. Lietuvos ir Lenkijos santykių juridinio sunormavimo klausimas buvo glaudžiai susijęs su lenkiškai bajoriškosios ideologijos sklidimu Lietuvoje, su Maskvos pavojaus augimu ir Lenkijos ponų bei šlėktos troškimu pašalinti visas kliūtis, neleidusias jiems brautis į plačias ir pustuštes D. L. K-tijos erdves. Kada tik Lietuva paprašydavo Lenkijos paramos kare su Maskva, lenkai pirmiausia keldavo unijos klausimą. Esą, įgyvendinkime Jogailos-Vytauto laikais pradėtą uniją, tada nebereikės mums eiti talkon, bet kartu ginsime bendros valstybės sienas. Lietuvos bajorija, masinama lenkiškųjų laisvių, į Lenkijos šlėktą žiūrėdama kaip į pavyzdį ir pagalbininkę savąsias laisves plečiant, be to, tikėdamasi karinės paramos, su Lenkija ryšių nutraukti nė nemanė, tačiau priešinosi lenkų tezei, kad Lietuva jau Jogailos esanti prijungta prie Lenkijos, tik maištingas lietuvių nusistatymas neleidęs tai įvykdyti. Jie tokias tezes laikė savęs įžeidimu ir laikėsi nusistatymo, kad senieji aktai nebegalioją ir jie patys tegalį savo ir savo valstybės likimą spręsti pagal esamas sąlygas, ir niekad neprileido minties, kad D. L. K-tija būtų įjungta į Lenkų karalystę arba kad abi būtų sulietos į vieną, kaip to reikalavo lenkai. Jau 1499 Lietuvos delegacija Lenkijos Petrakavo seime, o jos ponų suvažiavimas Brastoje pakartojo 1413 Horodlės (žr.) aktų nuostatą, kad vienai pusei renkant sau valdovą, turi būti išklausyta antros pusės nuomonės. Kai Jonas Albrechtas mirė, Lietuva, pasiremdama tuo aktu, Lenkijai karaliumi pasiūlė savo didįjį kng. Aleksandrą. Kaip ta proga kilusių derybų rezultatas, vėl Petrakave buvo surašytas unijos aktas, kurį kiek vėliau patvirtino Aleksandras, kaip Lietuvos didysis kunigaikštis. Nuo patvirtinimo vietos šis aktas vadinamas Melniko aktu (žr.). Jis numatė jau bendrai renkamą abiem valstybėms bendrą valdovą, bendrą seimą (nors ir atskirų nepaneigė), bendrą valstybės sienų apsaugą, bendrus pinigus ir t.t. Kadangi Lenkai ir po to kare su Maskva nepadėjo, tai Lietuvoje ši sutartis nieko neveliojo. Jos seimas susirinko tik 1505 ir šios sutarties net nesvarstė. Ji liko tik archyvinis dokumentas, neturįs juridinės galios, negavęs žadėtosios seimo ratifikacijos ir niekieno nevykdomas. Kai mirė Aleksandras, lietuviai nesusvyravę be lenkų žinios išsirinko savo didžiuoju kunigaikščiu jo brolį Žygimantą II, o vėliau ir šio sūnų Žygimantą Augustą.

Unijos klausimas virto vėl dienos klausimu Žygimanto Augusto laikais, kai paaiškėjo, kad įpėdinių sulaukti jis jau nebeturi vilčių, o ir kitokių paveldėtojų nebuvo. Brolių, mat, jis neturėjo. Turėjo tik tris seseris, kurių vyresnioji Izabelė dar tėvo buvo apvesdinta su Vengrijos Zapolija, antroji Kotryna ištekėjo už Suomijos kunigaikščio Jono Vazos, o trečioji Ona tebebuvo netekėjusi. Ir vienos ir antros valstybės sąmonėje jau buvo įsišaknijusi mintis, kad valdovai yra renkami. Abiem valstybėms priimtino būsimo kandidato, kaip būdavo anksčiau, nebuvo, nes moterį rinkti nebuvo įprasta. Buvo būkštaujama, kad kiekviena valstybė gali pasirinkti kitą kandidatą ir kad tokiu atveju jos visiškai išsiskirtų, nes be valdovo asmens jų šiaip niekas nerišo. Nebuvo nei jokio bendro organo, nei jokio galiojančio akto, kuris jas dar sietų. Dėl to tai ir lenkai ir pats Žygimantas Augustas buvo tvirtai įsitikinę, kad abiejų valstybių ateities santykiai turi būti sutvarkyti specialia sutartimi, unijos aktu.

Lenkiškoje literatūroje dažniausiai teigiama, kad unijos iniciatorė buvusi Lietuvos bajorija, kuri ir toliau spyrusi didžiūnus unijai nesipriešinti. Šie, mat, unijai su Lenkija buvę priešingi dėl to, kad norėję išsaugoti savo luomines privilegijas, kurių Lenkijos didžiūnai jau nebeturėjo. Šiai tezei įrodyti paprastai minimas į karą pašauktos Lietuvos bajorijos, stovyklavusios palei Vitebską, 1562 IX nutarimas, reikalaująs unijos ir pateikiąs kaip tik tokią programą, kokią toliau visą laiką gynė lenkai: bendra bendro valdovo elekcija, bendras seimas, valstybinės santvarkos suvienodinimas, bendras sienų gynimas, kartu betgi reikalaujant išlaikyti D. L. K-tijos atskirumą. Visa tai buvo surašyta į peticiją savo didžiajam kunigaikščiui. Ją nuvežė speciali delegacija ir įteikė savo valdovui Petrakavo seime pačioje metų pabaigoje. I. Lappo jau yra įrodęs, kad išvargusiai ir maištaujančiai bajorijai, trokštančiai palengvinti karo naštą bet kokia kaina, šitokias sąlygas pakišo ten buvę lenkų agentai, prieš kuriuos tesugebėta įterpti vieną, bet beveik viską panaikinantį reikalavimą—palikti nepažeistą Lietuvos valstybės atskirumą. Šis dokumentas iš tikrųjų tik rodo didelį bajorijos išvargimą nuolatiniame kare, nepasitenkinimą didžiūnais, kurie neieška išeities iš sunkios

Liublino pilis XVI–XIX a.

padėties, o taip pat troškimą tokių teisių, kokias jau turėjo Lenkijos šlėkta. Tai rodo, kad kai kurie lenkai sugebėjo tas bajorijos nuotaikas išnaudoti unijos reikalui iškelti, bet toli gražu neįrodo, kad Lietuvos bajorija būtų įpiršusi lenkams tezes, kurias jie gynė Varšuvos, o vėliau ir Liublino seime.

Naujas Maskvos puolimas sujaudino visą Lietuvą. 1563 buvo užimtas net Polockas. Maskvos kariuomenė atsidūrė ant slenksčio į etnografinę Lietuvą. Vėl reikėjo prašyti Lenkijos paramos. Žygimantas Augustas pakvietė Lietuvos delegaciją atvykti į lenkų seimą Varšuvoje derėtis dėl unijos. Nuvyko net 28 asmenų delegacija, vadovaujama kanclerio Mikalojaus Radvilos Juodojo (jo pusbrolis etmonas Mikalojus Radvila Rudasis ruošėsi atblokšti Maskvos kariuomenę). Lenkai ir dabar reikalavo įvykdyti ankstyvesniuosius aktus, o lietuviai, jų nepripažindami, pateikė visiškai naują projektą, pagal kurį turėjo būti tik bendras valdovas ir bendra užsienio politika, o visa kita atskira. Derybos buvo labai karštos ir užtruko iki 1564 III 22. Spaudžiama primenant bajorijos reikalavimus Vitebsko stovykloje ir bijodama tolimesnio Maskvos kariuomenės veržimosi, Lietuvos delegacija kai kuriais atžvilgiais jau buvo besvyruojanti, bet kai atėjo žinia apie Maskvos kariuomenės sutriuškinimą ties Ula ir Orša, delegacija pasidarė vėl kietesnė. Tuo būdu klausimas nebuvo baigtas spręsti. Tie klausimai, dėl kurių buvo susitarta, buvo surašyti į specialų derybų atidėjimo aktą, kitus paliekant tolimesnėms deryboms. Šis aktas žinomas Varšuvos receso (žr.) vardu.

Po Varšuvos seimo Lietuvoje įvyko didelių pakeitimų valstybės administracijos ir teismų santvarkoje. Buvo įvesta pavietų reforma su bajorijos seimeliais, o taip pat bajoriškieji teismai. Visa tai buvo galutinai patvirtinta 1566 II Lietuvos Statuto (žr.). Lietuva iš didžiojo kunigaikščio valstybės virto lenkiško tipo bajoriška valstybe su bajorų renkamais teismais bei taip pat seimelių renkamais seimų atstovais. Į Lietuvą buvo atkelta lenkiška santvarka. Aišku, kad dėl to turėjo sumažėti Lietuvos bajorijos antagonizmas didžiūnams bei linkimas prie unijos su Lenkija, nes iš tos unijos luominiu atžvilgiu jau nebedaug ko galima buvo belaukti. Dar išsilikusių didžiūnų privilegijų, pvz. teisės dalyvauti didžiojo kunigaikščio taryboje, panaikinimą jau buvo tikrai perbrangu apmokėti savosios valstybės savarankiškumo išsižadėjimu. Iš kitos pusės, anos valstybės santvarkos reformos, Lietuvos santvarkos suvienodinimas su Lenkijos santvarka, lengvino unijos įgyvendinimą. Vienodai organizuotas valstybes sujungti visada lengviau, negu gyvenančias skirtingais principais. Betgi šių reformų unijos paruošimu negalima laikyti. Jos buvo natūralus vaisius jau seniai prasidėjusios Lietuvos bajorijos kovos dėl savo teisių išplėtimo, jos laimėjimas, kuris vieną variklį į uniją labai susilpnino. Lietuvoje beliko toks vienas variklis — varginąs vis nesibaigiąs karas su Maskva ir paramos reikalas, ypač kai 1567 planas pulti Maskvą kartu su Krymo totoriais nuėjo niekais, labiausiai dėl Lietuvos bajorijos nenoro kariauti. Šitas faktas vertė skubinti reikalą ir Žygimantą Augustą, kurį lenkai ta kryptimi spyrė labiausiai norėdami užsitikrinti ryšius su Lietuva po jo gyvos galvos. Tai galutinai imtasi spręsti jau Liubline.

L i u b l i n o s e i m a s buvo skiriamas specialiai unijos reikalui. Šį kartą derybos dėl unijos daugiausia skyrėsi nuo anksčiau buvusių tuo, kad čia atvyko ne Lietuvos delegacija, bet visas Lietuvos seimas — ponų taryba ir pavietų seimelių rinkti atstovai, kaip kad susirinkdavo Vilniuje ar kurioje nors kitoje Lietuvos vietoje. Šitaip vesti derybas su lenkais buvo sutarta 1568 Gardino seime, kartu nutariant prieš tai dar pirma vieniems suvažiuoti pasitarti kur nors Lenkijos pasieny. Žygimantas Augustas, tų pačių metų spalio mėn. paskelbė raštus, seimelius šaukiančius XI 11, o išrinktus atstovų ir ponų tarybos narius kvietė susirinkti XII 2 į Vohynių (prie Brastos), kur ir jis pats atvyksiąs. Iš tikrųjų jis ten laiku neatvyko, o lietuviai, pasitarę, pranešė į Liubliną nevyksią, nes lenkais nepasitikį. Jie reikalavo, kad pats Žygimantas Augustas atvyktų jų ten nulydėti, o be to, išreikalavo specialų raštą, kad ten jų niekas neprievartaus ir, jei dėl unijos nesusitartų, galėsią laisvai grįžti namo. Liubline abiejų valstybių seimai turėjo pradėti posėdžiauti 1568 XII 23, t.y. 3 savaites paskyrus lietuvių posėdžiams Vohyniuje bei kelionei iš ten. Iš tikrųjų viskas buvo pavėluota. Ir pats Žygimantas Augustas į Liubliną atvyko tik XII 30.

Kai prasidėjo kalbos dėl unijos, kaip ir Varšuvos seime, lenkai reikalavo visiško abiejų valstybių suliejimo. Esą reikią tik įvykdyti senuosius aktus. O lietuviai atsivežė savus projektus, pagal kuriuos abi valstybės turėtų likti savarankiškos. Kreipdamiesi į Žygimantą Augustą, jie visada priminė, kad valstybės sienų neliečiamybė, atskiri seimai ir dalijimas urėdų tik Lietuvos piliečiams yra garantuota visa eile privilegijų ir pagaliau 1566 Lietuvos statutu, atseit, jis negali to laužyti. Kai lenkai savo reikalavimus pagaliau sutiko išdėstyti raštu, lietuviai juos apsvarstė ir po 3 dienų paruošė savo projektą. Pagal jį valdovas turėtų būti bendrai renkamas, bet jis turėtų būti atskirai pakeliamas didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Vilniuje. Kol tai nebūtų padaryta, jis neturėtų valdžios Lietuvoje. Gynyba turinti būti bendra, seimai bendri tik bendriems reikalams ir turį rinktis pakaitomis abiejose valstybėse. Saviems reikalams kiekviena valstybė turinti šaukti atskirus seimus. Visi urėdai bei dignitorijos Lietuvoje tegalį būti duodami vien Lietuvos piliečiams, bet įsigyti dvarų turį būti leidžiama tiek lenkams Lietuvoje, tiek lietuviams Lenkijoje. Piniginis vienetas turįs būti vienodas, bet Lietuvos iždas atskiras ir tvarkomas jos iždininko. Tarp abiejų valstybių turį būti išvesta tiksli siena. Tam turinti būti sudaryta speciali komisija. Turį būti valdovo garantuota, kad Lietuvoje nebus vykdoma vad. dvarų egzekucija (žr.), t.y. patikrinimas dvarų nuosavybės teisių. Kadangi daugelis Lietuvos ponų, o iš dalies ir bajorų, valdė nemaža valstybinių dvarų, kurie įvairiausiais keliais buvo patekę į jų rankas, dažniausiai už negrąžintas paskolas, ir neturėjo jokių

dokumentų, tad Lenkijoje tada garsėjęs teisių ‚egzekucijos' sąjūdis jiems atrodė didelis baubas. Dėl to tuo klausimu bene daugiausia ir buvo kalbama. Antras lietuvių šiame projekte paminėtas klausimas nepaprastai rūpėjo lenkams, tai būtent leidimas jiems kurtis Lietuvoje. Lenkijoje jau buvo juntama žemės stoka, o čia jų pašonėje buvo pustuštės derlingiausios Ukrainos žemės. Dėl to, kiek lietuvių atstovų daugelis kalbėjo dėl egzekucijos, tiek lenkai dėl teisės kurtis Lietuvoje.

Lietuvių projektą lenkai atmetė su pasipiktinimu. Esą, kalbas reikią pradėti nuo Melniko ir Varšuvos receso aktų, laikytis Jogailos užrašų ir t.t. Prasidėjo vėl nauji karšti ginčai bei priekaištavimai vienų antriems. Visą tą laiką abiejų valstybių seimai posėdžiavo toje pačioje Liublino pilyje, tačiau atskirose salėse. Matydami, kad dalis Lietuvos atstovų reiškia nepasitenkinimo didžiūnais ir mielai pasinaudotų lenkų parama jų įtakai apslopinti, lenkai ėmė griežčiau reikalauti, kad abu seimai sueitų į vieną salę ir bendrai spręstų. Taip II 28 Žygimantas Augustas įsakė kitą dieną ateiti į lenkų salę ir kartu susėsti. Bet kai III 1 lenkai susirinko posėdžiauti, lietuvių nesulaukė, — nakti jie išvyko namo. Likę trys ponų tarybos nariai pranešė, kad Lietuva dėl unijos daugiau nesiderėsianti, nes susitarti nesą vilčių. Čia atvykstant didžiojo kunigaikščio jiems buvę garantuota, kad jų čia niekas neprievartaus, kad nepasiekę susitarimo su lenkais jie galės laisvai išvažinėti. Dabar jie ir padarę, kaip didžiojo kunigaikščio jiems buvę leista. Padarę tokį pareiškimą, ir tie senatoriai išvyko, stebėtoju Liubline palikę vieną vicekanclerį Eustachijų Valavičių. Lenkai, žinoma, pakėlė didžiausią triukšmą, šaukė, kad tai įžeidimas majestoto, nes lietuviai išvyko neatsisveikinę. Lenkai reikalavo, kad Žygimantas Augustas tęstų unijos darbą savo autoritetu, be lietuvių. Ir taip III 24 Žygimantas Augustas patvirtino tokį unijos aktą, kartu pakartodamas 1564 Varšuvos seime paskelbtą pareiškimą, kad jis savo turimų paveldėjimo teisių Lietuvoje atsisakąs ir perleidžiąs jas bajorijai. Nors lietuviai jau 1564 Varšuvoje ir dabar iš viso paveldėjimo teises neigė ir nurodinėjo, kad Žygimantas Augustas yra jų rinktas valdovas, kaip ir prieš jį buvusieji buvę rinkti, tačiau įspūdis tokio akto buvo nemažas, ir vėliau, grįžę į Liubliną, lietuviai

Žygimantas Augustas tariasi su senatoriais Liublino seimo metu (Treter, Theatrum 1588)

karštai kirtosi su lenkais, teigdami, kad Žygimantas Augustas tas paveldėjimo teises perleidęs ir Lietuvos bajorijai, kai lenkai tvirtino, kad tik jiems. Lietuviai galį būti pripažinti tų teisių paveldėtojais tik kaip jungtinės karalijos nariai, jei būsią ištikimi piliečiai. Pripažinti paveldėjimo teisių perėmėjais, jie dar galį išsirinkti sau didįjį kunigaikštį. Lietuviams jau sutikus priimti lenkų reikalaujamą unijos akto tekstą, VII 29 savo kalboje, kuri iš tikrųjų buvo autentiška unijos akto interpretacija, Žygimantas Augustas pareiškė, kad savo turėtąsias paveldėjimo teises jis perleidęs abiem tautoms, kaip vienos valstybės piliečiams, t.y. kad valdovą jos tegalį rinkti tik bendrai. Bet kovo mėnesį ir Lietuvoje buvo suprasta, kad tai Žygimanto Augusto dovana lenkams.

III 24 aktas šiaip ar taip buvo teorinis dalykas. Panašių aktų juk ir anksčiau buvo buvę. Lietuviai nepaisė anų, galėjo nepaisyti ir šito. Juos privertė nusileisti kita lenkų panaudota priemonė, būtent Lietuvos teritorijos apiplėšimas. Vos tik lietuviai išvažiavo, lenkai pradėjo šaukti, kad turį būti atitaisytos senosios Lenkijai Lietuvos padarytos skriaudos, kad turį būti

Liublino unijos paskelbimas (J. Matejkos pav.)

jai sugrąžintos žemės, kurias Lietuva lig tol neteisėtai valdžiusi, kurios teisėtai turėję priklausyti Lenkijai. Ir taip jau III 5 Žygimantas Augustas davė diplomus atplėšiančius nuo Lietuvos ir prijungiančius prie Lenkijos Voliniją su Palenke, o vėliau padarė tą patį su Braclavo (Rytinės Podolės) ir Kijevo sritimis. Šiose žemėse buvo paliktas veikti Lietuvos Statutas, rusėnų kalba teismuose ir garantuota rytų apeigų tikinčiųjų lygybė su katalikais. Tų sričių didžiūnams ir bajorams buvo įsakyta prisiekti ištikimybę Lenkijos karalystei, kitaip grasinant atimti vietas ir dvarus, o buvusiems seimo atstovams įsakyta buvo atvykti į seimą ir užimti vietas greta kitų Lenkijos vaivadijų atstovų. Dalis bajorų prisiekti nesiryžo ir dėjosi sergą, bet daugumas vis dėl to prisiekė. Prisiekė net pats Lietuvos vicekancleris Valavičius, visą laiką buvęs Liubline, kuris Palenkėje turėjo porą seniūnijų. Jis pridėjo pastabą, kad prisiekiąs tik kaip tų seniūnijų seniūnas, bet ne kaip Lietuvos vicekancleris. IV 5 atvyko Lietuvos delegacija protestuoti dėl žemių grobimų, kartu žadėdama atvykti vėl derėtis dėl unijos. Esą, aniems atstovams daryti nelygią uniją neleidę seimelių duotos instrukcijos, dabar būsią nauji seimeliai ir instrukcijos būsiančios papildytos. Šitas seimas buvęs sušauktas unijos reikalui, ne teritoriniams ginčams spręsti. Žygimantas Augustas prisiekęs Lietuvos valstybės sienas išlaikyti, ir tai negalį būti laužoma. Pagaliau reikią paruošti unijos projektą lygybės pagrindu. Lenkai betgi jau nieko nebeklausė, nes matė savo laimėjimą. Kai Lietuvos ponų taryba buvo paskelbusi visuotinį bajorijos šaukimą į karą valstybės sienoms ginti, taigi ir Volinijai su Palenke, bajorijos masės neparodė reikiamo entuziazmo, o prie Lenkijos prijungiamose srityse mobilizaciją atšaukė pats Žygimantas Augustas. Lietuvos ponų tarybai buvo aišku, kad kariauti su Lenkija bei su savo didžiuoju kunigaikščiu bus neįmanoma, juoba, kad dar grėsė karo atsinaujinimas su Maskva. Teko vėl eiti į derybas.

Tuo metu, kai lenkai agentai važinėjo po nuo Lietuvos atplėštas žemes ragindami bajorus vykti prisiekti ištikimybę Lenkijos karaliui, Lietuvos ponai, neparemti bajorijos masių, nusileido ir pažadėjo atvykti tęsti derybų, kai tik būsią išrinkti nauji seimo atstovai. Žygimantas Augustas seimelius paskyrė V 10, reikalaudamas surašyti neribotas instrukcijas, o atstovus kvietė į Liubliną atvykti V 30. Lietuviai susirinko Liubline tik VI 6, bet ir dabar jie į bendrus posėdžius su lenkais nėjo — tarėsi atskirai, o Žygimantas Augustas

vaikščiojo nuo vienų pas kitus stengdamasis nesutarimus derinti. Lietuviai pirmiausia reikalavo grąžinti atplėštąsias žemes ir išskirti iš Lenkijos seimo ten susodintus tų sričių atstovus. Lenkai apie tai, žinoma, jau nenorėjo nė kalbėti, nes jautėsi laimėtojai. Lietuviai juk buvo kapituliavę. Dabar jiems vadovavo Žemaičių seniūnas Jonas Jeronimas Chodkevičius ir vicekancleris Eustachijus Valavičius. Senelis Mikalojus Radvila Rudasis, Žygimanto Augusto žmonos Barboros brolis, jau neatvyko, matyt, nieko gero nebesitikėdamas. Taip be jokių vaisių buvo prasitampyta iki birželio mėn. pabaigos. VI 27 Chodkevičius pasakė graudžią kalbą, maldaudamas Žygimantą Augustą neskriausti savo tėvų krašto, maldavo ašarodamas ir net atsiklaupdamas, o paskum jį suklupo ir visi Lietuvos atstovai. Scena buvo taip graudi, kad net daugelis lenkų apsiašarojo. Žygimantas Augustas ir lenkai ramino, kad viskas esą daroma siekiant ir Lietuvai gero. Po raminančio Žygimanto Augusto atsakymo lietuviai dar 3 val. tarėsi ir pagaliau pranešė, kad sutinką priimti visus lenkų paruošto akto nuostatus. Po to prasidėjo priesaika, padėkos pamaldos, o VII 1 buvo formaliai patvirtinti unijos aktai. Kadangi lietuviai visą laiką buvo labai neramūs dėl ateities ir jau po unijos kirtosi su lenkais dėl įvairių praktiškų klausimų, ypač dėl Lietuvos valstybinių organų būsimo veikimo, tai VII 29 Žygimantas Augustas pasakė reikšmingą kalbą, kurioje jis pats interpretavo unijos aktų nuostatus.

L. u. a k t u paprastai vadinamas liepos mėn. 1 d. Lietuvos luomų aktas, kuriame surašyti visi unijos nuostatai. Tačiau be jo dar buvo Lenkijos luomų aktas, luomų priesaikos tekstai, Žygimanto Augusto anų aktų patvirtinimas, datuotas VII 4 ir 11 ir minėtoji Žygimanto Augusto VII 29 kalba, lietuviams prašant duota raštu, kaip autentiška unijos aktų interpretacija.

Pagrindinio L.u. akto — Lietuvos luomų akto — turinys yra toks:

Pirmiausia išvardijami visi dalyviai, ponų tarybos nariai, seimo atstovai ir 3 Vilniaus miesto atstovai. Jie visų D. L. K-tijos gyventojų vardu pareiškia, kad susirūpinę savo valstybės gerove ir prisimindami protėvių kadaise su Lenkų karalija sudarytą sąjungą bei susijungimą, daug kartų kreipęsi į savo valdovus prašydami pagelbėti anuos aktus bei nutarimus įvykdyti. Toliau sakoma: § 3 — ‚Nuo šiandien Lenkijos karalija ir D. L. K-tija jau yra vienas nedalomas vienalytis kūnas, o taip pat vienalytė, viena ir bendra Respublika, kuri iš dviejų valstybių ir dviejų tautų susidėjo ir susijungė į vieną tautą ir vieną valstybę'. § 4 skelbia, kad sujungtosios valstybės turės visada vieną bendrą valdovą, abiejų tautų kartu renkamą Lenkijoje ir karūnuojamą Krokuvoje. Jei kuri pusė į elekciją neatvyktų, tai išrinkimo negalį sutrukdyti. Per karūnaciją Krokuvoje naujasis valdovas turįs būti paskelbtas ir Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. § 5 — negalį būti jokios elekcijos, jokių didžiuoju kunigaikščiu pakėlimo iškilmių Lietuvoje. § 6 — Jei Žygimantas Augustas turėjęs kokias paveldėjimo teises į D. L. K-tiją, tai jos negalį trukdyti elekcijos, nes tas teises jis perleidęs Lenkijos karūnai, pastebėdamas, kad ji neapleisianti nei jo paties, nei jo įpėdinių, jei Dievas jų duos, kad jie bus garbingai aprūpinti, jei nebūtų pakviesti į sostą. § 7 — naujai išrinktas valdovas abiejų kraštų teises bei privilegijas turįs tvirtinti vienu bendru aktu. § 8 — seimas ir senatas bus bendras, toks, koks dabar yra Lenkijoje. § 9 — abiejų valstybių luomai pasižada vieni kitus remti, kad valdovas nesumažintų abiejų valstybių privilegijų, dignitorijų, teismų ir pn. § 10 — visų dabartinių Lietuvos urėdų bei dignitorių priesaikos lieka galioje, o ateityje jos turi būti duodamos karaliams ir Lenkijos karūnai. § 11 — visi turį vieni kitiems duoti paramą, viską laikydami bendru reikalu. § 12 — visos sutartys daromos ir delegacijos į užsienį siunčiamos tik bendrai. Jei anksčiau buvę padaryta kokių sutarčių, kurios būtų kenksmingos kuriai pusei, jos negalį likti galiojančios. § 13 — Lenkijos ir Lietuvos piniginis vienetas ir pagal vardą ir pagal vertę turįs būti nustatytas vienodas. § 14 — bet kokius Lenkijoje ir Lietuvoje ant kelių imamus muitus Jo Karališkoji Didenybė panaikins. § 15 — bet kokie Lietuvoje veikę nuostatai, kurie draudė lenkams įsigyti ten dvarus, būsią panaikinti, kaip priešingi teisei, teisingumui, broliškai meilei bei unijai, kad toliau tiek lenkui Lietuvoje, tiek lietuviui Lenkijoje būtų galima dvarų laisvai įsigyti bei valdyti pagal atitinkamo krašto teises. § 16 — karaliaus Aleksandro ir Žygimanto Augusto privilegijos, duotos prieš šį unijos aktą, turį likti galioje, ta-

čiau jie pastebį, kad D. L. K-tija pasilaikys pilną savo titulą, visas dignitorijas bei padėtis savo luomų, kaip kad sakoma Aleksandro privilegijoje, laikant, kad tai nesukels jokio skilimo ar abiejų valstybių unijos išardymo. § 17 — ateity karalius nešauks atskirų Lenkijos ir Lietuvos seimų, bet tik bendrus Lenkijoje, tokioje vietoje, kurią karalius ir abiejų valstybių senatoriai ras tinkamiausia. § 18 — visi urėdai ir dignitorijos ateity bus dalijamos Lietuvoje tik tiems, kurie prisieks karaliams ir nedalomam kūnui — Lenkijos karūnai. § 19 — Lietuvoje nebus vykdoma dvarų egzekucija. Jeigu kas valdytų kokį dvarą gautą iš didžiojo kunigaikščio kaip įkaitą ar dovaną, net neturėdamas atitinkamo dokumento, jei taip valdo nuo senų laikų, tokie dvarai turį likti jų valdytojų valdomi. Betgi nuo dabar dalijimas dvarų, skirtų valdovo pragyvenimui, esąs panaikinamas. Jei ateity kokie didžiojo kunigaikščio domenai ar bajoriški dvarai pereis į kategoriją dvarų, skirtų karaliaus pragyvenimui, Jo Karališkoji Didenybė galįs juos dalyti lenkams ar lietuviams bajorams, kad patrauktų juos karinei tarnybai. Iš Maskvos okupacijos susigrąžintieji dvarai turį būti grąžinti jų valdytojams, o jei už juos tie jau bus gavę kokį atlyginimą, tai jie turį būti priskirti prie karaliaus išlaikymui skirtų dvarų. Pabaigoje sakoma, kad Lenkijos karalystė ir D. L. K-tija turį būti viena valstybė. Jei kas šią sutartį laužytų, būtų abiejų tautų priešas, o sugriauti to negalįs nei karalius, nei jokie luomai, nei abiem pusėms sutariant, nei vienašališkai. Visa tai tvirtindami jie prikabinę savo antspaudus.

Dalis L.u. nuostatų buvo paimta iš Melniko akto. Tai bendras ir bendrai renkamas valdovas, suvienodinimas piniginio vieneto ir užsienio politikos derinimas. Tik čia daug kas dar pagilinta. Tiesa, deklaratyvinės unijos akto dalies šūkius apie sukūrimą valstybinio organizmo griovė kiti to paties akto nuostatai bei vėlesnieji to paties arba sekančių seimų nutarimai, kurie paliko visiškai atskirai organizuotas abi valstybes, su atskiru valdžios aparatu, su atskira kariuomene, atskiru iždu, atskirais teismais bei teismų organizacija. Lietuvių akimis, unija buvo reikalinga tik bendrai gynybai arba, tikriau tariant, kaip kelias į Lenkijos paramą kare su Maskva. Lenkų akimis, tai buvo laidavimas ryšio ateičiai ir sau kelio į Lietuvos žemes bei kitonišką ekspansiją į Lietuvą. Gyvenimiškoji tikrovė betgi abi puses nuvylė. Lenkai jau tame pačiame seime pasiūlė ateiti padėti prieš Maskvą su mobilizuota bajorija. Lietuviai nuo tokios paramos, žinoma, atsisakė. Jau tame pačiame seime buvo dar daug ginčytasi dėl unijos nuostatų taikymo praktikoje, ypač dėl atskirų valstybinių organų. Atskiri D. L. K-tijos valstybiniai organai buvo laiduoti ir, lietuviams iš seimo išvykus, III 24 Žygimanto Augusto paskelbtame unijos akte, taip pat tai laiduojama luomų aktuose bei Žygimanto Augusto jų patvirtinimo akte. Kadangi vis dėlto buvo eilė neaiškumų, tai lietuviai reikalavo juos pirmiausia sutvarkyti ir, iki tai nebus padaryta, nenorėjo nieko tvarkyti. Tai lietė pvz. abiejų valstybių kanclerių ir maršalkų santykiavimą, o taip pat ir kitus urėdus. Taip Žygimantas Augustas turėjo įsikišti ir ginčą išspręsti. Dėl maršalkų buvo duotas net oficialus jo aktas. Kanclerių santykiavimo klausimas buvo atidėtas kitam seimui, tuo tarpu paliekant abiejų valstybių kanclerius veikti kiekvienus savose valstybėse.

L.u. aktas nustatė bendrus abiem valstybės seimus. Atskiru Žygimanto Augusto aktu jų nuolatinė vieta buvo paskirta Varšuva. Taip pat atskiru aktu nustatyta bendrojo senato sudėtis bei paskirstytos senatorių vietos. Įstatymų leidžiamasis organas paliko nė kiek nepakeistos santvarkos Lenkijos seimas, į kurį įjungti Lietuvos atstovai bei senatoriai. Betgi atskiras Lietuvos teises unijos aktas nelietė. Ji liko atskira. Atskiri abiejų valstybių įstatymai turėjo būti leidžiami bendrame seime. Valdovas, kuris iki tol Lietuvoje buvo įstatymų leidėjas, kai seimas jo galėjo tik prašyti kokį įstatymą paskelbti, dabar virto sudedamąja seimo dalimi — trečiuoju luomu. Lenkų rašytame L.u. akte valdovas vadinamas vienu vardu — karalius, o valstybė jungtinė — Lenkijos karalija, tačiau tas pats aktas garantuoja D. L. K-tijos titulo neliečiamybę, ir vėliau lietuviai įsakmiai pabrėždavo, kad jų valstybės galva yra didysis kunigaikštis, nors iš mandagumo į jį kreipdamiesi vartojo aukštesnį karaliaus titulą. Unijos aktas reikalavo piniginio vieneto suvienodinimo, bet dar tame pačiame Liublino seime iš Žygimanto Augusto Lietuvos atstovai išreikalavo pažadą pinigo vertės nesumažinti. O 1572 jis

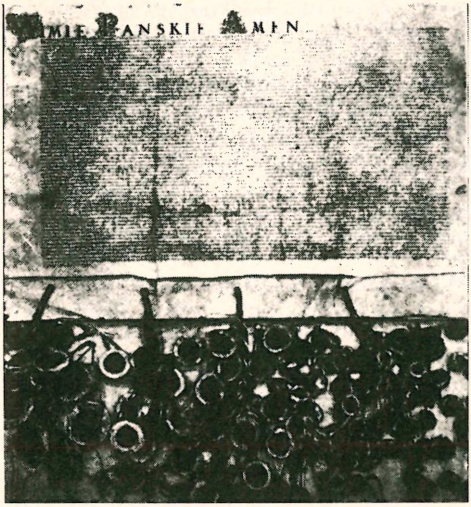

Liublino unijos aktas

oficialiai paskelbė ir abiejų valstybių pinigų vertės santykį: lietuviška kapa lygi 75 lenkiškiems skatikams. Iždo organizacija nei unijos akto, nei kitų šio seimo aktų nebuvo paliesta, taip pat ir kariuomenės organizacija. Lenkų troškimas atsidaryti duris į Lietuvą atrodė iš dalies pasisekęs. Unijos aktas įsakmiai reikalavo panaikinti visus Lietuvoje veikusius įstatymus, kurie kliudė lenkams joje įsigyti ar iš valdovo gauti dvarus. Iš tikrųjų betgi tie lenkams kliudę įstatymai niekad nebuvo panaikinti, o 1588 Lietuvos statutas juos dar sustiprino. Apie urėdų bei dignitorijų dalijimą lenkams unijos aktas net neprisiminė. Lietuviams reikalaujant Žygimantas Augustas net pasižadėjo pakeisti du Lietuvos dignitorius lenkus — virtuvininką ir arklininką. Lenkų literatūroje paprastai rašoma, kad po L.u. lenkai jau laisvai kūrėsi Lietuvoje, nes valdovas gavęs teisę už karinius nuopelnus dalyti joje žemes ir lenkams. Iš tikrųjų taip nebuvo. Tiesa, L.u. aktas tai skelbė, bet jis dar reikalavo pirma panaikinti tai kliudžiusius įstatymus. Jie iš tikrųjų niekad nebuvo panaikinti, tad ir vartai lenkams niekad nebuvo atkelti. Jiems liko tik ta pati teisė žemę pirkti, kaip buvo leista 1566 Lietuvos Statuto. Tuo būdu neturi taip pat jokio pagrindo lenkų literatūroje minima nuomonė, kad po L.u. Lietuvon priplūdę daug lenkų, kurie nešę čia kultūrą ir tobulesnes ūkininkavimo formas. Dėl L.u. čia nieko neatsirado.

L. u. aptarimo, kurį visi priimtų, ikš šiol dar niekas nėra davęs. Vieni vadina tai parlamentine unija, kiti federacija, treti realine unija. Iš tikrųjų betgi L.u. neatitinka pilnai nė vieno valstybės teoretikų išnagrinėto junginio, tad netinka jai ir nė vienas iš valstybinėje teisėje vartojamų vardų. Mat, nė vienas iš valstybės teoretikų, tuos junginius nagrinėdamas, nebuvo atkreipęs dėmesio į Lietuvos-Lenkijos potinį junginį ir jo nepanagrinėjo. Tai dar ateities reikalas.

L.u. daugiau kaip 200 metų saistė Lietuvos ir Lenkijos gyvenimą. Kaip juridinis aktas ji ilgai buvo be jokių pakeitimų. Lietuvos bajorijos ji iš pradžių buvo vertinama neigiamai, kaip primestas aktas, griaunąs Lietuvos valstybės savarankumą. Vėliau, kada Lietuvos valstybinė organizacija jau buvo apginta ir valstybinis atskirumas buvo nebekvestijonuojamas, lietuviai ginčuose su lenkais L.u. aktu dengė visą savąjį savarankumą. Esą, tai laidavo šventas L.u. aktas. Iš viso sujungtųjų valstybių santykių normuojančių aktų po L.u. nedaug teatsirado. Be kai kurių urėdų funkcijonavimą tvarkiusių aktų, pirmas toks buvo 1573 seimo nutarimas kas trečią seimą šaukti Lietuvoje — Gardine. Tai buvo jau įsakmus L.u. ir to seimo kito akto pakeitimas. Lietė valstybinę santvarką ir garsusis 1697 Coaequatio iurium (žr.) įstatymas, betgi jis sutvarkė ne L.u. akto, bet gyvenimo bei kitų įstatymų suformuotus santykius. Tiesiogiai L.u. buvo paliesta tik vad. reformų laikotarpy — Edukacinė komisija (žr.), Nuolatinė taryba (žr.) ir Didžiojo Varšuvos reformų seimo (žr.) reformomis, siekiant abiejų valstybių visiško suliejimo. Tai buvo betgi trumpas bandymų laikotarpis, pasibaigęs su Targovicos konfederacijos (žr.) iškilimu. Lenkijoj L.u. visada buvo laikoma vienu šviesiausių ir didingiausių istorinių įvykių. Lietuvos bajorija tą mintį taip pat prisiėmė ir L.u. kėlė kaip suteikusią jai visas Lenkijos šlėktos laisves, įvedusią bajoriškąją demokratiją. Tuo tarpu atgimusi lietuvių tauta ją visada vertino kaip šaltinį didelių nelaimių, nešėją netvarkos, kuri privedė prie valstybės žuvimo.

Akta unji Polski z Litwą, 1385–1791, wyd. St. Kutrzeba i Wł. Semkowicz, 1932; *J. Zerbillo-Łabuński*, Unia Litwy z Polską; *M. O. Kojalovič*, Dnevnik Liublinskago seima 1569 g., 1869; *A. T. Działyński*, Diaryusz Lubelskiego sejmu unii roku 1569, 1850; *M. V. Dovnar-Zapolskij*, Polsko litowskija unii na sejmach do 1569 g., 1897; *V. J. Pičeta*, Lit.-polskija unii i otnošenije k nim lit.-

russk. šliachty (Sbornik statej p. Kliučevskomu 1909); *A. Mosbach* Początki unii lubelskiej 1872; *O. Halecki,* Unia lubelska 1916; (") Przyłączenie Podlesia, Wolynia i Kijowszczyzny do Korony w r. 1569; (") Dzieje unii Jagiellońskiej II, 1920; *M. K. Liubavskij,* Lit.-russk. sejm 1901; *I. I.Lappo,* Vel. kn. Lit. za vremia ot zakliučenija Liublinskoj unii do smerti St. Batorija 1901; (") Lit. statut 1588 g., I, č. 1 ir 2, 1934–36; (") Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos 1932. *A. Šapoka,* Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos 1938; *St. Dąbkowski,* Stanowisko cudzoziemców w prawie lit. (1447–1588) 1912; *V. D. Družčyc,* Palazen'ne Litowska-Belaruskaj dziaržavy pas'lia Liublinskaj vunii (Pracy Belar. Dz. Universitetu, Mensk, 1925, 6–7 nr.); *St. Kutrzeba,* Sejm walny w Rzeczypospolitej Polskiej 1919; *O. Balzer,* Z zagadnien ustrojowych Polski 1915; (") ... Nowe spostrzeżenia i uwagi 1921; *Wł. Wielhorski,* Polska a Litwa — stosunki wzajemne w biegu dziejów 1947; *F. I. Leontovič,* Litovskije gospodari i centralnyje organy upravlenija do i poslie Liublinskoj unii (Juridič. Zapiski, Jaroslavl, 1908, 1 nr.). *A.Š.*

Liubomirskiai (lenk. Lubomirski) žymi XVII–XVIII a. Lenkijos didikų šeima, turėjusi kunigaikščių titulą, valdžiusi didelius dvarus pietinėje Lenkijoje ir Ukrainoje. Žymesni L. šeimos nariai:

1. Stanislovas (Stanisław; 1583–1644), Krokuvos vaivada, pasižymėjęs 1621 Lenkijos ir Lietuvos kare su Turkija. 1621 kautynėse ties Chocimu vyriausiuoju lietuvių ir lenkų kariuomenės vadu buvo Lietuvos lauko etmonas Jonas Karolis Chodkevičius (žr.), kuris kautynių metu pradėjo fiziškai silpti ir abiejų kariuomenių vadovavimą dar prieš savo mirtį perdavė L. Po J. K. Chodkevičiaus mirties lenkams talkinusi Lietuvos kariuomenė atsisakė klausyti lenko L. komandos; bet prikalbėta karalaičio Vladislovo Vazos, kuris pats dalyvavo tame žygyje, sutiko pasiduoti L. įsakymams, ir šiam pavyko laimėjimu baigti dar J. K. Chodkevičiaus pradėtas kautynes.

2. Jurgis Sebastijonas (Jerzy Sebastjan; 1616–1667), sūnus (1), didysis Lenkijos maršalas ir lauko etmonas, vienas žymiausių to laikotarpio didikų, tikras karaliukas pietinėj Lenkijoj. XVII a. viduryje pasižymėjo gindamas Lenkiją nuo rusų ir švedų, taip pat kovose su kazokais, vedamais Bagdono Chmielnickio. Nesutikdamas su karaliaus Jono Kazimiero ir ypačiai karalienės Marijos Liudvikos prancūziška ir absoliutizmo siekiančia politika Lenkijoj, jis suorganizavo stiprią opoziciją karaliui, kuri 1666 išsiplėtė į atvirą maištą (žr. Liubomirskio maištas), sutrukdžiusį karaliaus ir karalienės reformų projektus Lenkijoje. Po maišto susitaikęs su karaliumi, išvyko į užsienį ir netrukus mirė Breslave.

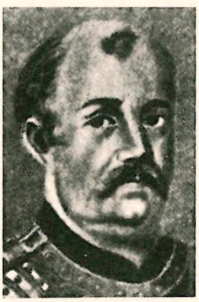

J. S. Liubomirskis

3. Stanislovas III (1704–93) buvo kandidatas į Lenkijos ir Lietuvos Respublikos karalius 1764 tarpuvaldžio metu.

K.Avž.

Liubomirskio maištas (lenk. rokosz Jerzego Lubomirskiego) įvyko 1666 prieš Lenkijos karalių Joną Kazimierą Vazą. XVII a. viduryje Jurgis Sebastijonas Liubomirskis (žr.), Lenkijos didysis maršalas ir lauko etmonas, vadovavo daugelio Lenkijos didikų ir bajorų opozicijai prieš karaliaus rūmų partiją ir jos projektą sustiprinti karaliaus valdžią Lenkijoje ir Lietuvoje. Karaliui Jonui Kazimierui neturint vaikų, karaliaus rūmuose kilo mintis išrinkti sosto įpėdinį dar prie karaliaus gyvos galvos ir tuo būdu išvengti įprastinės tarpuvaldžio netvarkos bei sąmyšių. Šį projektą ypačiai energingai rėmė karalienė Marija Liudvika, pati būdama prancūzė ir norėdama lenkams ir lietuviams sosto įpėdiniu įpiršti iš pradžių prancūzų kng. d' Enghien, vėliau kng. de Condé. Šiam projektui pritarė Prancūzijos karalius Liudvikas XIV ir jį rėmė prancūzų politikos šalininkai Lenkijoje ir Lietuvoje. Iš Lietuvos didikų sumanymui išrinkti sosto įpėdinį prie karaliaus gyvos galvos ypačiai pritarė Lietuvos kancleris Kristupas Pacas, pats vedęs prancūzę ir turėdamas tiesioginių ryšių su Prancūzija.

Karalienė Marija Liudvika kartu siekė ir platesnių konstitucinių Lietuvos-Lenkijos Respublikos reformų, siūlydama panaikinti liberum veto ir sustiprinti karaliaus valdžią, įvedant paveldimą monarchiją. Ji svajojo net panaikinti reguliarius Lietuvos-Lenkijos bajorų seimus. Absoliutizmo siekimams ir įpėdinio dar karaliui nemirus išrinkimo sumanymui smarkiai pasipriešino dalis Lenkijos ir Lietuvos bajorų. Lenkijoje opozicijai vadovavo J. S. Liubomirskis, viešai skatindamas bajorus sukilti prieš karalių. 1661 seime maža, bet ryžtinga opozicija sutrukdė įstatymo projektą dėl sosto įpėdinio išrinkimo. Būdamas Lenkijos (Karūnos) lauko etmonas, kurio vadovybėje buvo samdomoji kariuomenė, Liubomirskis pasinaudojo tuo, jog Lietuvos-

Lenkijos Respublika nebuvo algininkams išmokėjusi už ilgą ištarnautą laiką algų, ir kartu su kitais reformų priešais paskatino algininkus sudaryti samdomosios kariuomenės konfederaciją reikalauti neišmokėtos algos ir priešintis reformoms, ginant senąsias bajorų teises ir laisves bei senąją valstybės santvarką.

Pasipriešinimas karaliaus rūmų partijai persimetė ir į Lietuvą, kur samdomoji kariuomenė taip pat susikonfederavo ir 1662 net nužudė savo vadą, Lietuvos lauko etmoną Vincentą Korviną Gosevskį, be to, dar grasino nužudyti patį kanclerį Kristupą Pacą, prancūziškos politikos šalininką. Tokia algininkų savivalė gerokai sukompromitavo konfederatus, ir karaliaus rūmų partijai savo įtaka 1664 seime pavyko ne tik pasiekti griežto Lietuvos algininkų konfederacijos maršalo Kotovskio ir kitų jos vadų nubaudimo, bet ir apskritai algininkų nuraminimo, susitarus iš valstybės iždo jiems sumokėti pusę neišmokėtos algos.

Liubomirskiui pradėjus kurstyti bajorus prieš karalių, karalienė Marija Liudvika pasiryžo jį pražudyti, viešai apkaltindama kariuomenės kurstymu, seimų nutraukinėjimu ir slaptomis derybomis su užsieniu (su Habsburgais). 1664 seime karaliaus opozicijos vadas Liubomirskis buvo pasmerktas, bet tuo reikalas nepasibaigė. Liubomirskis dar labiau išgarsėjo, kaip bajorų laisvių gynėjas prieš karaliaus absoliutizmo siekimus. Dėl garsiosios Liubomirskio bylos buvo nutrauktas 1664–65, taip pat ir 1665 seimas valstybei gresiančio karo akivaizdoje. Nors aiškių įrodymų dėl Liubomirskiui primestų kalčių ir nebuvo, bet karaliaus rūmų partijai pavyko paveikti tribunolą, kuris nutarė Liubomirskį nubausti garbės atėmimu (infamija), atimti iš jo visus urėdus ir konfiskuoti jo dvarus. Nelaukdamas sprendimo, Liubomirskis pabėgo į Sileziją ir iš čia viešai tarėsi su Austrijos Habsburgais ir Brandenburgo Hohenzollernais, kurie buvo nepatenkinti prancūzų įtakos plitimu Lietuvos-Lenkijos Respublikoje. Austrų ir prūsų lėšomis pasisamdęs kariuomenės ir dalies Lenkijos algininkų remiamas, Liubomirskis įsiveržė į Lenkiją, pradėjęs 1666 atvirą maištą (rokosz). Liubomirskio kariuomenė ne tik kariavo prieš karaliaus pajėgas, bet ta proga taip pat naikino Liubomirskio priešų dvarus Lenkijoj. Jonas Sobieskis, ankstyvesnis Liubomirskio draugas, karaliaus paskirtas į Liubomirskio vietą lauko etmonu, laikėsi gana pasyviai. Liubomirskis, patraukęs į savo pusę vakarinės Lenkijos bajorus, kautynėse ties Matwy 1666 VII 13 sumušė karaliaus pajėgas, bet po kiek laiko vis dėlto turėjo taikytis su Jonu Kazimieru, nes Austrijos ir Brandenburgo valdovai nustojo rėmę Liubomirskį, nenorėdami jam leisti per daug įsigalėti ir būdami suinteresuoti palaikyti anarchiją Lenkijoje. Liubomirskis turėjo atsiprašyti karalių ir karalienę, bet Jonas Kazimieras buvo priverstas atsisakyti visų savo reformų, taip pat ir minties išrinkti sosto įpėdinį dar ligi gyvas būdamas.

Susitaikęs su karaliumi, Liubomirskis apleido Lenkiją ir išvykęs į užsienį mirė Breslave 1667. L.m. sutrukdė reformų ir karaliaus valdžios stiprinimo sumanymus ir dar labiau prisidėjo prie netvarkos plitimo ir savojo krašto naikinimo, kuris ir taip jau buvo nuvargintas kazokų maištų ir Maskvos bei Švedų karų. 1667 mirė ir energinga reformų rėmėja karalienė Marija Liudvika, o po jos mirties Jonas Kazimieras 1668 atsisakė Lietuvos-Lenkijos Respublikos sosto, palikdamas jį bajorų ir likimo valiai.

K. Waliszewski, Polsko-Francuskie stosunki 1889; Księga pamiętnicza wydarzen zaszłych na Litwie 1654–1668 (Scriptores Rerum Polonicarum, t. 3); The Cambridge History of Poland I 1950. *K.Avž.*

Liubovič Nikolaj Nikolajevič (1855-1935) rusų istorikas, tyrinėjęs katalikybės restauraciją Lietuvoje ir Lenkijoje XVI a. Baigęs Kijeve gimn. ir univ., L. profesoriavo Kijevo ir Varšuvos univ. Tyrinėdamas reformacijos ir katalikų restauracijos istoriją, L. naudojosi Šveicarijos (Züricho), Italijos ir Vatikano archyvais. Jis paskelbė naujos medžiagos ir naujai nušvietė religinę Lietuvos ir Lenkijos padėtį XVI a. antroje pusėje. Nors ano laiko mokslinė kritika L. darbus teigiamai vertino, dabar jie yra jau apsenę. Po L. veikalų išleidimo buvo paskelbta eilė šaltinių, kurių originalų L. tik dalį tepanaudojo. Savo veikaluose L. rodė tendenciją prieš katalikus, ypač jėzuitus. Paminėtina iš L. darbų: Obščestvennaja rol' religijoznych dviženij (Varšavskija Univ. Izvestija 1881 ir atskirai); K istoriji jezuitov v litovsko russkich zemliach v XVI v. (t. p. 1888 ir atskirai); Istorija reformacii v Pol'še 1877, Kalvinisty i antitrinitarii 1883 (magistro disertacija); Načalo katoličeskoj reakcii i upa-

dok reformacii v Pol'še 1890 (daktaro disertacija); Albrecht, gercog prusskij i reformacja v Polše (Žurnal Minist. Narodnago Prosveščenija 1885 nr. 8). Apie savo tyrinėjimus užsienyje L. davė atskirai ataskaitą Italjanskije archivy i biblioteki 1887. *Z.I.*

Liubovič – Romanovič Vasilii Ignatovič (1805–88) rusų vertėjas. Ilgą laiką tarnavo užsienio reikalų m-joj. Yra vertęs A. Mickevičiaus (Gražina, Konradas Valenrodas), Ig. Chodzkos, L. Jucevičiaus, J. Kraševskio veikalų ir juos spausdinęs žurnale Syn Otečestva. Be to, iš lotynų k. išvertė veikalą apie caro Jono karą su Steponu Batoru.

Liucerna (Medicago sativa) daugiametis ankštinių (Leguminosae) šeimos augalas. Šiltesnio klimato ir tinkamose dirvos sąlygose l. yra vienas iš pačių svarbiausių pašarinių augalų. L. kilusi iš p.v. Azijos. Iš Irano per arabus pasiekė Europą ir kitus kraštus. Be auginamos l. mėlynžiedės (Medicago sativa), Lietuvoje dažnai sutinkama kaip laukiniai ar kultūriniai augalai: l. apyninė (M. lupulina), l. geltonžiedė (M. falcata) ir l. margoji (M. varia). Pastaroji yra mėlynžiedės ir geltonžiedės l. hibridas. L. turi stiprią, giliai į podirvį einančią (iki 5–10 m) pagrindinę šaknį, kuri leidžia gausiai šalutinių šaknų. Senstant šaknis medėja, traukiasi, ir taip šaknies kaklelis esti įtraukiamas gilyn į žemę. L. stiebas tiesus, aukštyn kyląs 50–80 cm, gerokai šakotas ir gausiai lapuotas. Lapai susideda iš trijų ovalinės formos lapelių, kurių vidurinis yra su ilgesniu koteliu. Žiedai sukrauti gausiažiedėmis kekėmis. Ankštys inkstiškos, spiraliai susuktos. Sėklos pupelės pavidalo, gelsvai rudos spalvos. Labai svarbu l. kilmė: iš pietų, šiltesnių kraštų, l. yra neatspari šalčiui ir netinka auginti šaltesnio klimato šalyse. Yra išvesta daug naujų l. veislių, pritaikytų ir šaltesnio klimato sąlygoms. Sėjamosios l. veislės dažniausiai yra mėlynžiedės ir geltonžiedės l. kryžiavimo produktai. L. tinka gerai įkalkinti priemoliai, turtingi humuso ir maisto medžiagų. Jai netinka šalti, drėgni ir rūgštūs dirvožemiai. Juo geresnės dirvos ir klimato sąlygos, juo ilgiau l. išsilaiko. Prastose sąlygose l. greit išsigimsta, išnyksta. Giliai einančių šaknų dėka puikiai pakenčia sausras. Sėjomainoje geriausia vieta po šakniavaisių. Šiauriniuose kraštuose, kaip Lietuva, geriausia l. sėti anksti pavasarį. Sėklų reikia 15–30 kg/ha. Tinkamose klimato ir dirvos sąlygose l. geriau sėti viena pati. Mišiniai daugiau naudojami nepalankiose sąlygose: l. išnykus, kitos įsėtos pašarinės varpinės žolės įsigali, ir taip gaunami pastovesni derliai. Lietuvos sąlygose l. gali būti šienaujama 2–3 kartus vegetacijos periodo metu. Geriausi derliai gaunami, kai šienaujama žydėjimo metu. Maisto medžiagų atsargoms šaknyse atstatyti l. turi pasiekti pilno žydėjimo stadiją. Kasmet kalio trąšų geriausia duoti du sykius: po pirmo ir antro šienavimo. Maistingiausia l. šieno dalis yra lapai, tat džiovinant reikia žiūrėti, kad jų nuostoliai būtų kuo mažesni. Nors l. yra tipiškas šieninis augalas, bet kai kur naudojamas ir ganykloms. Naudojant ganyklai reikia l. sėti maišant su pašarinėmis žolėmis ir rudeniop duoti gerai ataugti iki pilno žydėjimo. Normaliose sąlygose l. išsilaiko 5–6 metus. Po to išsigimsta, išretėja ir tenka atsėti. Sėklai auginti geriau tinka sausesnio klimato kraštai, pvz. Lietuvoje daugelio l. veislių sėklos nepribręsta ir sėklas tenka importuoti. Galima tą patį pasėlį naudoti šienui ir sėkloms gauti. Sėkla imama paprastai iš atolo. L. šieno derliai siekia 50–100 dc/ha. Sėklų gaunama 3–5 dc/ha. Iš l. ligų pažymėtina bakterinis vitulys (Corynebacterium insidiosum) ir lapų dėmėtumas (Pseudopeziza medicaginis). Pasitaiko ir vabzdžių kenkėjų.

Liucerna

A. Zade, Pflanzenbaulehre für Landwirte 1933; *J. H. Martin ir W. H. Leonard*, Principles of Field Crop Production 1950; *J. Vilkas*, Liucernos auginimas 1956. *J.Vng.*

Liuciferijonai 1. sekėjai Liuciferio (m. apie 370), Cagliari (Sardinijoje) vysk., kuris, nepalenkiamas antiarijonas, nepatenkintas, kad 362 Aleksandrijos sinodas švelniau atsižvelgė į pusiau-arijonus (pripažįstančius Kristaus į Tėvą panašumą — homoiusios, bet neigiančius jų prigimties tapatumą — homousios), atsiskyrė nuo kat. vyskupų. L. schizma buvo paplitusi ypač Sardinijoje ir Ispanijoje, bet jos gyvavimas buvo trumpas: IV a. gale jau beveik nežinoma.

2. Viduramžiais l. buvo vadinami įvairūs eretikai ir sektantai, kuriems buvo primetamas šėtono arba paties pragaro kunigaikščio Liuciferio garbinimas. Šalia teologinių klaidų, jie dažniausiai buvo kaltinami dėl slaptų sueigų, kurių metu vykdomi nešvarūs nusikaltimai. L. užtinkami XI a. Š. Italijoje ir P. Prancūzijoje neomanichėjų tarpe; XII a. visur, kur tik buvo albigiečių arba katarų; XIII a. jie persimetė į Vokietiją, kur savo veikla prieš l. pasižymėjo ir tuo būdu juos išgarsino Konradas iš Marburgo. Grigalius IX tuomet išleido prieš juos bulę Vox in Rama (1233 VI 13). XIV a. šėtono garbinimu buvo kaltinami beginai, fraticeliai, lolardai ir kitokios slaptos grupės, kurių būta net Austrijoje ir Bohemijoje. Daug pasakojimų apie l. yra žmonių vaizduotės padaras. Paslaptingumas ir negirdėti nusikaltimai skatino smalsumą ir daug prisidėjo sukelti satanizmo ir raganų psichozę, kuri dar XVI a. buvo plačiai pasklidusi po visą Europą. *P.Rbk.*

Liuciferis (lot. lucifer ‚šviečiantysis, šviesnešys') Šv. Rašte (hebr. helel, gr. heosforos) vartojamas terminas pažymėti planetai, kuri astronomijoje yra žinoma Venus vardu ir kurią liaudis yra įpratusi vadinti Aušros žvaigžde. Pranašas Isajas savo pranašystėje prieš Babiloniją (XIV, 12) L. titulą teikia Babilonijos karaliui, norėdamas pabrėžti jį ištiksiančio pažeminimo didumą: iš savo spindinčios didybės jis bus nutrenktas žemyn. Remiantis šia pranašyste, L. titulas ilgainiui analogine prasme pradėta teikti ir nupuolusiam angelui — piktajai dvasiai.

Liucija (283–303 ar 304, pagal VII a. šaltinius) Sicilijos (Sirakūzų) šventoji kankinė (XII 13), minima mišių kanone. Pagal šv. Aldhelmą (639–709), jauna būdama L. padariusi skaistybės įžadus ir nesutikusi tekėti už motinos peršamo pagonio jaunikaičio. Kai motina buvusi stebuklingai pagydyta prie šv. Agotos kapo, L. pasakiusi motinai apie savo įžadus ir gavusi motinos sutikimą jų laikytis. Atstumtasis jaunikaitis įskundęs L. kaip krikščionę, ir ši mirė kankine.

W. L. Kennedy, The Saints of the Canon of the Mass 1938.

Liucijonas (m. 312 Nikodemijoj) šventasis kankinys (I 7). Gimęs Samotasoje, Sirijoje, tapęs kunigu visą laiką skyrė šv. Rašto graikiškam tekstui valyti nuo klaidų, įsiskverbusių perrašinėjant. Gerai mokėjęs hebrajų k. Jo darbu naudojosi šv. Jeronimas ir šv. Chrizostomas. Nuo 303 buvo kalinamas už tikėjimą ir po 9 metų mirė kankiniu.

G. Bardy, Reserches sur St. L. d'Antioche 1936.

Liucijus (iš lot. lux, lucis ‚šviesa') trijų popiežių vardas:

1. L. I (253–254), šventasis (III 4). Vos išrinktą popiežium L. imp. Galas ištrėmė. Bet dar tais pačiais 253 sostą paėmė Valerijonas, ir L. sugrįžo į Romą. Laiške Cyprijonui, Kartaginos vysk., pritarė jo rodomam švelnumui tiems, kurie Decijaus persekiojimo metu buvo neištikimi (lapsi) ir dabar susipratę grįžo, ir tuo pačiu pasmerkė Novacijono rigorizmą.

2. L. II (1144–45), Gerardo Caccianemici iš Bolonijos. Trumpo L. II valdymo metu Romos gyventojai, reikalaudami sau didesnių laisvių, sukilo ir išsirinko patricijų Jordaną Pierleoni, buvusio antipop. Anakleto II brolį. Bandymas jėga sudrausti maištaujančius nepavyko. L. II mirė 1145 II 15, sakoma, akmeniu sužeistas, kai puolė Kapitolijų.

3. L. III (1181–85), Ubaldo Allucingoli iš Lucca. Cistersas, į vienuolyną priimtas paties šv. Bernardo. Išrinktas pop. Velletri mieste jau senyvo amžiaus. Trumpam laikui galėjo grįžti į Romą, bet gyventojams vis maištaujant, po 5 mėn. (1182 III) vėl paliko miestą ir gyveno jo apylinkėse. 1184 vasarą nuvyko į Veroną, kur susitiko su Fridrichu Barbarossa. 3 mėn. užtrukusiame sinode neprieita jokių politinių susitarimų; tik numatytos griežtos bausmės prieš vis labiau pavojingus eretikus Š. Italijoje (konstitucija Ad abolendam 1184 XI 4). Kitais metais L. III mirė ten pat, Veronoje.

Migne, P. L. 201, 1067–1380 (laiškai ir dekretai); *C. Wenck,* Die röm. Päpste zwischen Alexander III. und Innocenz III. (Papstum und Kaisertum, Festschrift P. F. Kehr, 1926). *P.Rbk.*

Liucimetras (lot.-gr.) įrankis tirti saulės ir kitų dangaus kūnų spindulių energijai. L. yra stiklinis rutulys, į kurį įpilta alkoholio. Apie spindulių intensyvumą sprendžia iš alkoholio kiekio, kurį išgarina tiriamieji spinduliai.

Liūdesys nemalonus jausminis pergyvenimas, pasireiškiąs išorėje dūsavimu, verkimu, judesių sulėtėjimu ir bendru aktyvumo sumažėjimu. Apskritai imant, liūdis žmogus pergyvena tam tikrą specifišką santykį vertybių atžvilgiu. Jis iš tikrųjų ieško vertybių ir prasmės įvairiuose faktuose bei, pagaliau, pačiame gyvenime ir

jaučia, kad jų negali rasti. Kiekviename l. yra tam tikra dalis rezignacijos, nes čia žmogus priima savo gyvenimą kaip neišvengiamą naštą, kurią reikia nešti, nežiūrint, kad tame nėra daug prasmės ir kad tos prasmės jis negali net rasti. Nors toks žmogus paties prasmės klausimo nesiliauja kartojęs, jis kartu žino, kad jo klausimas eina į tuštumą, iš kurios nebus jokio atsakymo. L. gali tapti nuolatiniu jausmu, kuris pasidaro vienu iš pagrindinių charakterio bruožų. Šitoks nuolatinis liūdesys, kuris daugiausia neturi jokio specialaus akstino, kai kuriuose žmonėse ima vaidinti stiprų vaidmenį. Žinoma, yra atsitikimų, kada l. yra rimtų priežasčių. Bet šituo atveju l. įgauna daug konkretesnę prasmę, ir ji esame linkę pažymėti nusiminimo terminu. Nusiminimas skiriasi nuo l. tuo, kad čia yra konkretus pagrindas šiam jausmui, nors juodu abu turi savyje bendrą bruožą tame, kad abiejuose yra tam tikras vertybių pergyvenimas. Liūdesyje vertybės yra pergyvenamos daug plačiau ir neaiškiau, o nusiminime pergyvenimas yra susietas su atskiromis, individualinėmis vertybėmis. L. taip pat yra skirtinas nuo gedulo, kuriame yra pergyvenamas vertybės netekimas (brangus žmogus yra pergyvenamas kaip vertybė), ir dėl to jis nėra toks bendras ir neapspręstas kaip l. Pats l. jausmas gali būti sukeltas įvairių nuolatinių nemalonių pergyvenimų; ji gali sustiprinti ir melancholiškas temperamentas. Apskritai, l. yra laikomas normaliu jausmu ir yra gana švelnus pergyvenimas, palyginti su nusiminimu, depresija arba desperacija.

Ph. Lersch, Der Aufbau des Charakters 1942; *V. J. Bieliauskas,* Psychology of Personality (rankraštyje). *Vyt.B.*

Liudijimas 1. liudininko parodymo davimas kvotos ar tardymo įstaigoje; 2. pareiškimas raštu apie padėtį, įvykį ar veiksmą, sutvirtintas l. išdavusio asmens parašu. L., išduotas tam tikros valdinės įstaigos, pvz. notaro, teismo, laikantis tam tikrų l. sudarymo reikalavimų, yra laikomas tvirtu arba kvalifikuotu, o svarbesniais atsitikimais — vieninteliu pripažįstamu įrodymu.

Liudininkas, arba liudytojas, asmuo, galįs duoti parodymą apie padėtį, įvykį ar veiksmą, kurį žino iš savo paties patirties. L. buvimas yra, kai kuriuos svarbesnius dokumentus sudarant, jų galiojimo sąlyga, pvz. santuokos, testamento. L. parodymai yra viena iš įrodymo rūšių ginčuose. Modernioji teisė nelaiko l. parodymų tobulu įrodymu dėl žmogaus šališkumo ir jo atminties ribotumo. L. gali būti saikdinamas; prisiekusio l. atsakomybė už melagingą parodymą yra didesnė, iš antros pusės — jo parodymams teikiama daugiau tikrumo. Artimesniesiems giminaičiams, svainiams ir sutuoktiniams teisė būti l. daugelio įstatymų yra daugiau ar mažiau aprėžiama. *V.Č.*

Liudiškiai k., Anykščių vls., Utenos aps., 3 km nuo Anykščių; 1923 buvo 16 ūkių ir 88 gyv. L. gimė poetas Kl. Kairys. Kairiajame Šaltupio upelio krante, prie vieškelio Anykščiai - Skiemonys, yra piliakalnis. Tai yra aukščiausias kalnas visoje apylinkėje. Vakarinis piliakalnio šonas gana status, rytinis — nuolaidesnis. Piliakalnis apaugęs kadagiais ir pušaitėmis. Atšlaitėse yra I pas. karo apkasų likučių. Joninių metu ant piliakalnio būdavo deginami laužai ir rengiamos Joninių gegužinės. 1953 ant piliakalnio palaidoti J. Biliūno (žr.) palaikai, parvežti iš Zakopanės (Lenkijoje). 1958 ant piliakalnio pastatytas J. Biliūnui granitinis 14 m aukščio paminklas (projekto autorius arch. V. Gabriūnas), kurio atidengimo iškilmės įvyko 1958 VI 29. Pats L. piliakalnis pavadintas J. Biliūno vardu.

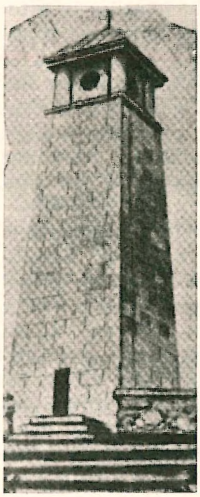

J. Biliūnui paminklas ant Liudiškio piliakalnio

Liudkevyč Stanislav (g. 1879) ukrainiečių kompozitorius, autorius dviejų simfonijų (Kavkaz pagal to pat vardo T. Ševčenkos poemą ir Prykarpatska symfonija) ir eilės kūrinių fortepijonui ir smuikui. 1912 jis išleido savo harmonizuotų ukrainiečių liaudies dainų rinkinį.

Liudmila (slaviškai ‚žmonėms maloni'; apie 860–921) čekų šventoji (IX 16). Ištekėjusi už čekų kunigaikščio Borivoj, vėliau drauge su vyru buvo pakrikštyta šv. Metodijaus. Po tėvo mirties Čekiją valdė jo sūnūs Spytichinevas ir Ratislovas, kurių paskutinysis iš Drahomiros susilaukė sūnaus Vaclovo. Tėvas pavedė Vaclovą auk-

lėti L., pasižymėjusiai mokslu ir pamaldumu. Ratislovui mirus, Drahomira atsiėmė sūnų iš L. globos. Tuo metu dėl valdžios rungėsi Čekijoje dvi partijos — krikščionys ir pagonys. Krikščionys dėjo viltis į L. įtaką Vaclovui. Kad tai neįvyktų, du stabmeldžių partijos pasiuntiniai nuvyko į Tetino pilį ties Podebradu ir pasmaugė L. Pripažinta kankine už tikėjimą, L. buvo paskelbta Čekijos (Bohemijos) globėja. Jos kūnas vėliau perkeltas į Šv. Jurgio bžn. Prahoje. *K.A.M.*

2. Mozūrų ir Kujavijos kng. Konrado I (žr.) duktė, 1238 ištekėjusi už Žemaičių kng. Treiniotos. Apie L. gyvenimą žinių neišliko. M. Stryjkovskio ir Bychovco kronikose, painiojant Lietuvos XIII a. istorijos faktus, šios vedybos yra klaidingai priskirtos Traideniui. Iš jų esąs gimęs sūnus Rimantas, kuris tapęs vienuoliu (plg. Vaišvilką). Piastų genealogiją tyrinėdamas, atsargus O. Balzeris priėjo pagrįstą išvadą, jog L. buvo Treiniotos žmona.

O. Balzer, Genealogja Piastów 1895, 304–307; *G. Rhode*, Die Ostgrenze Polens 1955, 143. *Z.I.*

Liudolfingai (Liudolfinger, Ludolfinger) saksų gminė, gavusi vardą nuo grafo Liudolfo (m. 866), kurio sūnus Otonas (m. 912) iškilo Saksonijos hercogu. Iš šios giminės buvo vokiečių karaliai Henrikas I, Otonai I, II bei III ir Henrikas II, su kuriuo ji ir išmirė (1024).

Liudvikas (vok. Ludwig, seniau Chlodwig iš sen. vok. aukštaičių hlut ‚žymus, garsus' ir wig ‚kova', sulotynintai Ludovicus, prc. ir ag. Louis, it. Luigi, vengriškai Lajos) vyrų vardas.

Šventieji:

1. L., Prancūzijos karalius, žr. L. IX (Prancūzijos).

2. L. Tulūzietis (1274–97), Neapolio ir Sicilijos karaliaus Karolio II sūnus. 7 metus kalėjo Barcelonoje kaip įkaitas. Išėjęs į laisvę 1295, atsisakė įpėdinystės teisių, buvo įšventintas kunigu ir 1296 gale paskirtas Tulūzos vysk. Kanonizuotas 1317.

3. Žr. Bertran(d) Liudvikas.

Valdovai: Badeno:

4. L. Wilhelm I (1655–1707), pramintas Türkenlouis, nuo 1677 Badeno markgrafas; Reicho feldmaršalas. Pasižymėjo 1682 kovoj prieš turkus ir 1693 prieš prancūzus (kaip vokiečių armijos vyr. vadas). Jo raštų 2 tt. išl. Röder v. Diersburg 1850.

Bavarijos:

5. L. Bavarietis žr. L. IV Bavarietis (Vokietijos).

6. L. I (1786–1868), Bavarijos karalius 1825–48. Savo valdymo pradžioje pasižymėjo liberalia politika krašte ir užsieny: palaikė graikus kovoje dėl laisvės. Jo sūnus Otonas 1832 buvo išrinktas Graikijos karaliumi. Betgi po 1832 pasuko reakcijos linkme, o prieš pat 1848 revoliuciją pateko gražuolės Lola Montez įtakon, visiškai sureakcionėjo, neteko krašte populiarumo ir 1848 buvo priverstas atsisakyti sosto savo sūnaus Maksimilijono naudai. L. I pagarsėjo meno ir mokslo globa, perkėlė univ. iš Landshuto į Münchenį.

7. I. II (1845-86), Bavarijos karalius 1864–86. 1864 Prūsijai kariaujant su Austrija, palaikė Austriją, todėl po karo sumokėjo Prūsijai kontribuciją ir pasirašė su ja slaptą sutartį. Prancūzų-prūsų kare (1870) kariavo Prūsijos pusėje ir pats vadovavo Bavarijos kariuomenei. Kitų Vokietijos kunigaikščių įgaliotas, L. II pasiūlė Prūsijos karaliui Vilhelmui I Vokietijos imperatoriaus titulą. Dėl išlaidumo, dėl politinės krypties bei nesveiko proto L. II buvo labai nemėgiamas; todėl jo dėdė Luitpoldas ir ministrų kabinetas 1886 paskelbė jį esant ligonį, o regentu pasiskelbė pats Luitpoldas. L. II pasižymėjo pilių statyba (Herrenchiemsee, Neuschwanstein, Linderhof). Po atstatymo iš sosto nugabentas į pilį prie Starnberger See prigėrė ežere. *P.Č.*

8. L. III (1845–1921), regento Luitpoldo sūnus, paskutinysis Bavarijos karalius, užėmęs sostą 1913 ir abdikavęs 1918.

Čekijos:

9. Žr. L. II (Vengrijos).

Frankų:

10. L. I Pamaldusis (778–840), Karolio D. trečiasis sūnus, frankų karalius ir Romos imperatorius 814–840, dar tėvo pritrauktas prie valdžios, buvo išmokslintas valdovas, nepaprastai pamaldus ir paskendęs bažnytinėj literatūroj. Savo patarėjais pasirinko vienuolius, kurių tarpe ypač žymus buvo Benediktas Ananietis, vienuolynų reformatorius. Daugiau kontempliatyviniam gyvenimui linkęs, nesugebėjo sėkmingai tęsti tėvo pradėto didžiojo vakarinės imperijos kūrimo darbo, ir ši ėmė erdėti. Ją griovė pirmiausia anų laikų vyravusi pažiūra, kad valstybė yra karaliaus giminės nuosavybė, lyg dvaras, ir gali būti įpėdiniams dalijama. Tad L. (817) per-

leido sūnui Pipinui Akvitaniją, o Liudvikui — Bavariją. Vyriausią sūnų Lotarą, skirtą įpėdiniu, pasiliko koregentu. Kai jam iš antros žmonos gimė ketvirtasis įpėdinis, Karolis, vad. Plikasis, tai ankstyvesnis dalybų aktas buvo pataisytas šiojo naudai. Iš to kilo karas tėvo su sūnumis, L. buvo atsidūręs nelaisvėj ir kurį laiką nuo valdžios pašalintas (833). Vėl grąžintas į valdžią, darė tolimesnes imperijos dalybas, dalyvavo sūnų tarpusavio kovose ir pats kovojo iki mirties, ištikusios žygyje prieš sūnų Liudviką Vokietį. *J.J.*

11. L. II (apie 822–875), L. I Pamaldžiojo vaikaitis, Lotaro I sūnus, nuo 844 langobardų karalius, 850 karūnuotas imperatoriumi, Italijoj sėkmingai kovojo su saracėnais.

12. L. I Vokietis (apie 804–876), L. I Pamaldžiojo sūnus, rytinės Frankonijos valdovas 843–876, jau anksčiau iš tėvo gavęs valdyti Bavariją. Po ilgų kovų pirma prieš tėvą, o vėliau, susidėjęs su Karoliu Plikuoju, prieš brolį Lotarą, pagal Verdūno sutartį gavo rytinę Frankoniją, atseit, žemes į r. nuo Reino ir Aaro. Be anksčiau turėtos Bavarijos, jam bent iš vardo priklausė dar Švabija, Tiuringija, Frankonija ir Saksonija. Iš tikrųjų, šios sritys buvo daugiau savaimingi vienetai, išsivystę į kunigaikštijas. Nors dėl priešų, ypač vikingų, puolimų ir dėl bendro pakrikimo L. valdoma rytinė Frankonija skilo, tačiau jis, vienintelis turėjęs karaliaus titulą, laikomas pirmuoju Vokietijos valdovu. *J.J.*

Lenkijos:

13. Žr. L. I (Vengrijos).

Olandijos:

14. Žr. Bonapartai (4. Louis).

Prancūzijos:

15. L. I žr. L. I Pamaldusis (Frankų).

16. L. II (846–879), pramintas Mikčiumi (le Bègue), Karolio Plikojo sūnus, valdė tik pora metų (877–879), o po jo sostą užėmė sūnus

17. L. III (apie 863–882), valdęs 879–882. Buvo priverstas dalį Lotaringijos užleisti L. Vokiečiui. 881 sumušė normanus.

18. L. IV (apie 921–954), pramintas Užjūriniu (L. d'Outremer), nes mažas motinos buvo išvežtas į Angliją; valdė 936–954, kovojo su vengrais ir normanais, iš kurių nelaisvės buvo išlaisvintas imp. Otono D. dėka.

19. L. V (966–987), pramintas Tinginiu (le Fainéant), Lotaro sūnus, valdė 986–987. Su juo baigėsi Karolingų dinastija.

20. L. VI (1081–1137), pramintas Storuoju (le Gros), karalius 1108–37, pirmas žymusis Kapetingas, ėmęsis bent savo domėnuose lenkti sau feodalus ir tuo būdu kurti monarchiją. Mokęsis St. Denis vienuolyno mokykloj ir čia suartėjęs su žymiuoju jo abatu Sugeru, tapusiu jo valdymo pabaigoj artimu patarėju, L. politikavo glaudžiame ryšy su Bažnyčia. Jis net karus su feodalais teisino Bažnyčios taikos apsaugos reikalu. Per 35 m. kovojęs su feodalais, jis pagrindo karališkąją valdžią savo domėnuose ir iškėlė karaliaus galybę visuomenėj. Jo orumą dar didino popiežiaus suteiktas titulas: ‚Seniausias bažnyčios sūnus'. Prieš pat mirtį jis apvesdino sūnų Liudviką su Akvitanijos kunigaikščio dukterimi ir įpėdine ir tuo būdu didelius plotus prijungė prie karališkų domėnų. Karališkai valdžiai kelti daug svėrė jo metu ėmęsi kurtis miestai, kuriuos L. globojo ir gavo komunų tėvo vardą. Jis kūrė taip pat ir laisvąsias žemdirbių bendruomenes. Sau ištikimų feodalų ir ypač Bažnyčios remiamas L. galėjo išvengti Anglijos karaliaus ir jo sąjungininko Vokiečių imperatoriaus grėsmės.

21. L. VII (1120/21 — 1180), L. VI sūnus, pramintas Jaunuoju (le Jeune), karalius 1137–80, išauklėtas St. Denis vienuolyne, paliko šiojo abato Sugero įtakoj ir glaudžiai bendradarbiavo su Bažnyčia. Kai šv. Bernardas iš Clairvaux ėmė skelbti Kryžiaus karą (1147–50), L. tuojau pasišovė dalyvauti jame ir su daugybe kryžininkų, lydimas žmonos Eleonoros, išvyko į rytus. Žygiui visai nepasisekus, grįžo, palikęs kryžininkus mirčiai ir vergijai. Dar keliaujant į rytus kilo nesantarvė su žmona, ir buvo prieita (1152) prie skyrybų. Dėl skyrybų iš karalijos išsijungė Akvitanijos ir kitos žemės, kurios buvo Eleonoros kraitis. Netrukus ištekėjus Eleonorai už Anjou grafo Henriko, tapusio Anglijos karaliumi, tos žemės teko tai valstybei. Tuo būdu Anglija dar labiau išsiplėtė Prancūzijoje, įsigalėdama jos pietuose. Nors šiaip neryžtingas valdovas, vis dėlto Bažnyčios remiamas L. VII galėjo ugdyti monarchiją. Vyskupai iš visos Prancūzijos kreipėsi į jį. Panašiai elgėsi ir jų paskatintos ypač laisvos miestų bendruomenės. Taip pat ir feodalai, kai kurie jėga priversti, taip pat turėjo jam paklusti. Tad karaliaus valdžia ėmė

plisti ir už domėnų ribų ir pamažu šakojosi po kraštą.

22. L. VIII (1187–1226), Prancūzijos karalius 1223–26, sūnus Pilypo Augusto, žymaus Prancūzų monarchijos kūrėjo, dalyvavęs su tėvu plačioj politinėj veikloj ir nesėkmingai bandęs atsisėsti Anglijos soste. Karaliumi tapęs, pradėjo antrą karą su albigiečiais ir prisijungė Langedoką. L. kiek sutrikdė monarchijos kūrimą, kai trims sūnums paskyrė iš karališkųjų domėnų dideles sritis (apanažus), tuo būdu įvesdamas apanažinį feodalizmą, kuris ypač XV a. grėsė Prancūzijos monarchijai.

23. L. IX Šventasis (1214–70), karalius 1226–70, po tėvo L. VIII mažametis vainikuotas karalium, pradžioj valdė daugiau iš vardo. Tikruoju valdovu buvo jo motina regentė Blanka Kastilietė. Krašto feodalai, bodėdamiesi svetimo kilimo valdove, artimai susibičiuliavusia su taip pat svetimu popiežiaus legatu, pasinešė atgauti seniau turėtas laisves ir ėmė bruzdėti. Regentės laimė, kad tarp didikų nebuvo santarvės, ir jų sambrūzdis po 5 metų atslūgo. Niekais baigėsi ir vėliau bandyti didikų bruzdėjimai. Nepaprastai pamaldžios ispanės motinos auklėjamas, L. išaugo didžiai maldingas, idealus krikščionis riteris valdovas. Iš jo tiesiog vienuoliško pamaldumo ėjo visas valdymo būdas, jo tiek vidaus, tiek užsienio politika. Jame susiderino idealus krikščionis, skrupulingai vykdęs bžn. tėvų, ypač šv. Augustino, nuostatus, ir ištikimas tradicinei Kapetingų politikai valdovas, siekęs tvirtinti karališkąją valdžią. Tad jis sugebėjo kietai laikytis santykiuose su Anglijos karalium ir 1259 Paryžiaus sutarty gavo iš jo Normandiją, Anjou, Maine, Poitou ir Touraine. Tradicinės kapetinginės politikos sumetimais laikėsi nuošaly popiežiaus ir imperatoriaus Fridricho II kovų, nors Romos kūrijos ir buvo gundomas prisidėti. Valstybiniais sumetimais Aragonijos karaliaus naudai atsisakė žemių anapus Pirenėjų, pirmoj eilėj Barcelonos, gaudamas už tai žemes šiapus Alpių.

L.IX ypatingai aukština krikščioniškame pasauly ir daro išskirtinį valdovą jo vidaus politika. Čia jis rodė nepaprastą dosnumą visų luomų žmonėms ir didelį rūpestį jų gerovei: kūrė prieglaudas, vargšų ligonines ir pats nesidrovėjo bendrauti su neturtėliais. L. didžiai nusipelnė, pertvarkydamas teisinius papročius, kai uždraudė

Liudvikas IX Šventasis (iš Biblijos, išleistos 1226–34)

privačius karus, teismines dvikovas (žr.) ir turnyrus, tardamas juos esant priešingus kanoniškiems nuostatams. Laiduoti valdinių teisingumui jis leido apeliuoti iš žemesniųjų teismų į aukštesniuosius, net į patį karalių. Prie jo parlamentas tapo aukščiausia teismo instancija.

Gyvendamas Kryžiaus karų dvasios aplinkoj, L. IX ir netvėrė nedalyvaudamas juose. Jis surengė vad. 7-jį kryžiaus karą (žr.), kuris baigėsi be pasėkų ir jo nelaisve. Brangiai išpirktas iš nelaisvės ir po 4 metų grįžęs, vėliau jis vėl sumojo žygiuoti prieš saracėnus (1270), šiuo kartu į Tunisą, kur ir mirė.

Pamaldžiam karaliui L. IX pirmiausia rūpėjo Bažnyčios reikalai ir jos gyvas reiškimasis visoj valstybėj. Tad jis nepakentė eretikų ir mielai rėmė tuos, kurie vedė su jais kovą, būtent: domininkonus ir pranciškonus. Su jais artimai bendradarbiaudamas leido steigtis inkvizicijos tribunolams, kurie itin veiklūs buvo Prancūzijoj. Taip pat jis neapkentė ir žydų, kuriems įsakė dėvėti ant apdarų iš medžiagos pasiūtus spalvotus apskritimus.

Rėmė meną ir mokslą (prisidėjo prie Sorbonos įsteigimo). Dėl savo teisingumo buvo visuose populiarus. Šventuoju pa-

skelbtas 1297 (šventė VIII 25). Šv. Pranciškaus tretininkai jį garbina kaip savo globėją.

G. Goyau, St. L. 1928; *Ch. Petit-Dutaillis,* St. L., Cambridge Medieval History, 6, 1936; *A. Bailly,* St. L. 1949; *F. M. Zweig,* König der Bettelmönche 1949; *Grousset,* Histoire des Croisades 1948–49.

24. L. X (1289–1316), karalius 1314–16, Pilypo Gražiojo sūnus. Iš motinos Joanos 1305 paveldėjo Navaros karalystę. Silpnas valdovas, kurio laiku valdžia buvo patikėta jo dėdei, Karoliui Valois. Jo įpėdinis Jonas I gimė po jo mirties ir netrukus mirė, palikdamas į sostą laisvą kelią Pilypui V.

25. L. XI Valois (1423–83), karalius 1461-83, Karolio VII sūnus, pirmas žymiausias absoliutizmo kūrėjas ir feodalizmo smelkėjas. Jo politikai pirmiausia pasipriešino vad. apanažiniai feodalai, kilę iš karališkos giminės ir įvairiais laikais gavę sritis valdyti. Tarpe šių feodalų žymiausias buvo Burgundijos kunigaikštis, kurio valdos driekėsi nuo Ronos upės pietuose iki Vokiečių jūros šiaurėj. Sukilę feodalai sudarė ‚visuomenės gerovės lygą' (1465) karaliui priešintis. Po trumpo pasisekimo (lygininkai, vadovaujami Burgundijos princo Karolio, net bandė paimti Paryžių) sukilėliai pakriko, ir L. išsilaikė, perleidęs Burgundijai tik kelias vietoves prie Sommės. Tolimesnis krašto vienijimas vyko rungiantis su Burgundijos kng. Karoliu Drąsiuoju (žr.), kurio žuvimas (1477) atnešė jam didelių laimėjimų. Po varžytynių su Austrija, kurios princas Maksimilijonas vedė žuvusio kunigaikščio įpėdinę, L. gavo Arras sutartimi (1482) pačią Burgundiją ir kt. žemes. Iš didelės Burgundijos k-tijos Austrijai tepaliko Niderlandai. L. XI, prisijungęs vėliau dar kitų sričių, ypač Provansą, susikūrė didelę valstybę. Kurdamas daugiau ar mažiau vienlypę valstybę, L. XI buvo įsitikinęs vykdąs jam Dievo skirtą tikslą rūpintis visuomenės gerove. Jis pirmiausia globojo miestiečius ir jų korporacijas ir per jas kėlė pramonę: davė pradžią šilko gamybai ir kalnų pramonei. L. XI mezgė prekybinius ryšius ir su gretimomis valstybėmis ir, sakoma, planavęs įkurti kompaniją prekybai su tolimesniais rytais. Prekybai jis, matyt, skyrė tokią didelę reikšmę, kad savo paskutiniu aktu įpareigojo didikus, dvasininkus ir valdininkus jos imtis. Naujoviškas karaliaus žygis valstybės vienybei stiprinti buvo užsimojimas suvienodinti matus, saikus ir pinigus, panaikinti vidaus muitus; tai anais bendro susiskaldymo laikais sunkiai galėjo būti pasiekta. Antra jo didelė naujovė buvo atgaivinimas senoviško romėnų pašto (cursus publicus), kuriuo galėjo naudotis pareigūnai. Kultūrinėj srity jo nuopelnas yra įkūrimas Sorbonoj pirmos spaustuvės ir išspausdinimas pirmųjų knygų. L. XI laikytinas pirmu moderniu valdovu, pradininku merkantilistinės ūkio politikos, pražydusios XVII a.

Liudvikas XI

Ch. Petit-Dutaillis, L. XI, Cambridge Medieval History, 8, 1936; *P. Champion,* Le roi L. XI 1936; *A. Bailly.* L. XI 1936.

26. L.XII (1462–1515), karalius 1498–1515, paveldėjo karus su Italija, kuriuos vedė pirmiausia siekdamas Milano. Gavęs jį, užėmė Neapolį, seną prancūziškos Anjou giminės valdą. Ją netrukus turėjo perleisti Aragonijai. Priešindamasis Prancūzų įsiviešpatavimui Italijoj, pop. Julijus II susiundė anglus ir šveicarus prieš juos, ir šie įsibrovė į Prancūziją. Taikydamasis su įsibrovėliais karalius turėjo atsisakyti nuo Italijos. Savo taikiu, ramiu ir humanišku valdymu L. pelnė ‚tautos tėvo' vardą.

J.J.

27. L. XIII (1601–43), antrasis Burbonų dinastijos karalius 1610–43, Henriko IV ir Marijos Medici sūnus. Silpnos sveikatos, nukarusia lūpa, ūmus ir greitai supykstąs, bailus ir autokratiškas, šykštus sau ir duosnus savo favoritams. Nors dėl nepaprastai didelės kardinolo Richelieu įtakos ir glaudaus tarp abiejų bendradarbiavimo sunku pasakyti, kur pasireiškė paties L. XIII valia, kur jam absoliučiai atsidavusio kardinolo, bet aišku, kad, nežiūrint visų jo dvasinių ir fizinių silpnybių, jis norėjo ir sugebėjo būti valdovas. Po Henriko IV nužudymo (1610) regente tapo Marija Medici, kuri tuojau pat pašalino gabų Henriko IV ministerį Sully ir jo vietoje iškėlė italą Concini ir ypač jo žmoną. Ji norėjo pakeisti ir visą Prancūzijos politi-

Liudvikas XIII

ką, ieškodama draugystės su abiem Habsburgų šakomis — Austrijos ir Ispanijos. Tam tikslui ji apvesdino L. XIII su Ona Austre (1615). Tačiau viduje ėjo kovos dėl įtakos, nepasitenkinimas regente didėjo. Opozicijai susilpninti 1614 buvo sušauktas luomų susirinkimas (États Généraux), paskutinis prieš 1789 revoliuciją. Priešingų interesų susidūrimas susirinkimo metu išėjo Marijai Medici naudon ir sustiprino jos pozicijas. Tuo metu jau ėmė kilti jauno Luçono vyskupo, vėliau kardinolo Richelieu žvaigždė, kuris stovėjo Marijos Medici pusėje. Nors jau 1614 L. XIII buvo paskelbtas pilnamečiu, bet praktiškai valdžia tebebuvo regentės ir jos favoritų rankose. Po Concini sulikvidavimo įtakingiausias asmuo pasidarė savanaudis ir neišmanėlis Albert de Luynes. Kovos tarp įvairių asmenų ir grupių vyko toliau ir grėsė pilietiniu karu. 1621 mirus A. de Luynes, vis daugiau įtakos įgavo Richelieu, kuris nuo 1624 iki mirties buvo neabejotinas vidaus ir užsienio politikos vairuotojas. Pirmiausia jis sulaužė hugenotišką opoziciją, 1627–28 apguldamas ir paimdamas jų tvirtovę La Rochelle. Remiamas L. XIII, jis 1630 galutinai pašalino Marijos Medici įtaką (ji savo dienas pabaigė Olandijoje politine emigrante). 1632 sąmokslą prieš L. XIII ir kardinolą organizavo karaliaus brolis Gastonas ir pietinės Prancūzijos (Languedoc) gubernatorius de Montmorency. Sąmokslas laiku buvo susektas ir už jį de Montmorency užmokėjo savo galva, o Gastonas ištrėmimu. Politiškai vieninga, ekonomiškai ir militariškai pajėgi L. XIII Prancūzija galėjo aktyviai pasireikšti užsienio politikoje, stengdamasi sulaužyti Habsburgų hegemoniją. Siekdama šio tikslo, pirmiausia ji turėjo sugriauti tiltą, kuris per Š. Italiją ir Šveicariją jungė abi Habsburgų šakas — Austriją ir Ispaniją. Ginkluotos demonstracijos ir derybų pagalba Prancūzijos įtaka buvo išplėsta Savojoje, Šveicarijoje, Venecijoje ir 1626 Monçono ir 1631 Cherasco sutartimis tas tiltas, jeigu ir nebuvo sugriautas, tai buvo bent apsunkintas, Prancūzijai užėmus Pignerolį. Tuo tarpu vykęs 30 metų karas Vidurio ir Šiaurės Europoje davė progos Prancūzijai pakelti savo svorį. Nors viduje kovodama su hugenotais, Prancūzija stojo aiškiai protestantų pusėn prieš Habsburgus. Pirmiausia gabaus ambasadoriaus de Charnacé pastangomis pavyko 1629 Altmarko paliaubomis sutaikinti švedų karalių Gustavą Adolfą su Lenkijos-Lietuvos karaliumi Zigmantu Vaza ir švedų jėgas atpalaiduoti kovai su Habsburgais. Gustavui Adolfui žuvus Lutzeno mūšyje (1632), kurį laiką santykiai su Švedija buvo pašliję, bet 1635 Compiègne buvo pasirašyta prancūzų-švedų sąjunga, o tais pačiais metais Stumdorfe buvo pasirašytos paliaubos 26 metams tarp Švedijos ir Lietuvos-Lenkijos, tarpininkaujant prancūzų ambasadoriui grafui d'Avaux. Šių derybų metu L. XIII ambasadoriui teko nugalėti ypač stipri lietuvių opozicija, kuriai vadovavo K. Radvila. Lietuviai nieku būdu nenorėjo palikti Livonijos (ypač Rygos) švedų rankose. Matydami, kad negalės švedų išspausti iš Livonijos, lietuviai tada pareikalavo Klaipėdos ir kai kurių Prūsų sričių, kitaip grasindami seime neratifikuoti paliaubų. D'Avaux tačiau stovėjo aiškiai švedų pusėje, nes jie Prancūzijai buvo reikalingi kaip sąjungininkai 30 metų kare, į kurį įsitraukė dabar ir pati Prancūzija. Karo su Ispanija dėlei pastaroji buvo priversta užleisti Prancūzijai Perpignan ir Roussillon sritis, tuo būdu Pirenėjų kalnus paversdama nuolatine Prancūzijos-Ispanijos siena. Beveik visuose užsienio politikos klausimuose L. XIII laikais svarbų vaidmenį vaidino artimas Richelieu draugas ir patikėtinis Tėvas Juozapas (žr.), dažnai vadinamas pilkąja eminencija. 1642 mirė kardinolas Richelieu, o netrukus ir pats L. XIII (džiova). Kultūriniu atžvilgiu L. XIII laikotarpis svarbus tuo, kad jis davė pradžią klasikinei prancūzų dramai (1636 pasirodė Corneille Cid), spaudai (1631 išėjo Gazette de France) ir Prancūzų akademijai (1635).

Batiffol, Richelieu et le roi L. XIII 1934; *Vaunois,* Vie de L. XIII 1944; *Calmette,* L'ère classique 1949; *Cichocki,* Mediacja Francji w rozejmie altmarskim 1928; *Pulaski,* La mission de Claude de Mesmes, comte d'Avaux, 1937.

28. L. XIV (1638–1715), trečiasis ir žymiausias Burbonų dinastijos karalius 1643–1715, Liudviko XIII ir Onos Austrės sūnus, po Nimwegeno sutarčių (1678-79) iškilmingai paskelbtas Didžiuoju. Interpretuodamas šį faktą E. Lavisse sako, kad jei L. XIV ir nebuvo ‚didelis žmogus', tai neabejotinai buvo ‚didelis karalius'. Vienalaikiai ir vėlesnieji istorikai jį dažnai vadina ‚karaliumi - saule', kuri švietė Prancūzijai ir Europai iš puikaus jo pasistatydinto Versalio. Nors, tur būt, netiesa, kad L. XIV bū-

Liudvikas

Liudvikas XIV

tų pasakęs ‚valstybė tai aš' (l'État c'est moi), bet nėra abejonės, kad po kardinolo Mazzarinio mirties (1661) visi svarbieji valstybės reikalai buvo jo rankose. Absoliutinė monarchija L. XIV asmenyje surado savo tikrą įkūnijimą.

Prieš mirtį Liudvikas XIII buvo numatęs, kad ligi L. XIV taps pilnametis, regente bus Onà Austrė, patariama valstybės tarybos, kurios prieky buvo gabus Richelieu mokinys Mazzarinis. Tačiau karalienė, Paryžiaus parlamento (aukščiausio teismo) padedama, mielai atidavė valdžią kardinolui, kuris, beje, buvo ir jos meilužis. Kovodamas su didikų ir parlamentų opozicija (frondos), Mazzarinis sąžiningai rengė kelią L. XIV absoliutizmui. 1643 Rocroy pergalė prieš ispanus, 1648 Vestfalijos sutartys ir 1659 Pirenėjų taika iškėlė Prancūziją ir galutinai sužlugdė Ispanijos hegemoniją. L. XIV vedybos su Marija Terezija, vyriausia Ispanijos karaliaus Pilypo IV dukterimi, davė jam progos įsivelti į Ispanijos dinastinius reikalus, ypač dėl jos valdų dabartinės Belgijos ir Š. Prancūzijos teritorijoje. Nors pagal 1713 Utrechto sutartį Burbonų atžala Pilypas V buvo pripažintas Ispanijos karaliumi, bet nuolatiniai karai gerokai nuvargino Prancūziją ir numušė karaliaus-saulės prestižą.

Po Mazzarinio mirties sekė visa eilė gabių L. XIV ministrų, iš kurių ypač pažymėtini Colbert (1619–83), ūkinio dirižizmo, užsienio prekybos (merkantilizmo) ir Prancūzijos koloninės imperijos organizatorius, Louvois (1642–91), militarinės galybės kūrėjas, ir Lionne (1611–71), gabus L. XIV užsienio politikos vykdytojas. L. XIV užsienio politika visą laiką buvo vykdoma dviejuose frontuose: vakaruose prieš Ispaniją ir visus tuos, kurie priešinosi jo planams, o šiaurėje bei vidurio Europoje prieš Austriją. Atsirėmęs į tradicinę draugystę su Švedija, užmezgęs glaudžius ryšius su kylančia Prūsijos galybe, L. XIV po Olivos taikos (1660) bandė pasodinti Lietuvos-Lenkijos soste savo kandidatą, iš pradžių Rocroy didvyrį de Condé, vėliau jo sūnų d'Enghien kunigaikštį. Gabių diplomatų de Lumbres ir de Bonzi bei pinigų pagalba jam pavyko suorganizuoti galinga prancūziška partija Respublikoje, kuriai vadovavo ambicingas Lietuvos kancleris Kristupas Pacas. 1666 buvo sudaryta slapta sutartis tarp L. XIV ir Jono Kazimiero, pagal kurią, šiam abdikavus, Respublikos sostas turėtų atitekti prancūzų kandidatui. Deja, kai 1668 Jonas Kazimieras abdikavo, prieš L. XIV jau buvo iškilusi nauja problema vakaruose — Devoliucijos karas (1667–68), kuris sutrukdė jo pastangas rytuose.

Tolimesnis L. XIV valdymas praėjo beveik nuolatiniuose karuose, kurie iš pradžios sekėsi gerai (gen. Turenne nuopelnai). Vėliau jam reikėjo kovoti su vis didesnėmis koalicijomis, nes gangreit visa Europa pabūgo per didelės Prancūzijos galybės. Europos šiaurei L. XIV visą laiką skyrė nemaža dėmesio. 1696–97 Lietuvos-Lenkijos elekcijos metu jis išstatė Conti kandidatūrą į sostą, o vėliau Didžiojo šiaurės karo metu palaikė Leščinskį prieš rusų ir austrų remiamą saksą Augustą II. Jis rėmė ir Švedijos karaliaus Karolio XII žygius prieš Maskvą, o kai šis 1709 ties Poltava pralaimėjo, L. XIV turėjo su gailesčiu prisipažinti, kad Baltijos jūros šeimininku pasidarė Petras I. Prancūzijai tokia situacija nebuvo naudinga, nes ji turėjo didelių prekybinių interesų Baltijos erdvėje (plg. Colbert suorganizuotą prekybos bendrovę Compagnie du Commerce du Nord). Tačiau efektyviai ji tam pasipriešinti negalė-

jo, nes jos rankos buvo surištos Ispanijos įpėdinystės karu (1701–14), kuris užsibaigė kompromisinėmis Utrechto (1713) ir Rastadto-Badeno sutartimis (1714).

Vidaus politikoje L. IV padarė fatališką klaidą, 1685 atšaukdamas Nantes ediktą, kurį buvo įvedęs pirmasis Burbonas Henrikas IV ir kuris garantavo religinę laisvę protestantams (hugenotams). Atšaukus tą ediktą, prasidėjo hugenotų persekiojimas, ir didelė dalis jų buvo priversta apleisti Prancūziją. Tuo metu nemažas jų skaičius atsidūrė Prūsuose ir padėjo organizuoti jos pramonę ir verslus.

Kultūrinėje srityje L. XIV valdymas pasižymėjo tolimesniu klasikinės literatūros klestėjimu (Racine, Molière, La Fontaine), gausiais moralistų raštais (Bossuet, Pascal ir kt.), didelėmis statybomis (Versalis). Neveltui istorikai vadina jo amžių Didžiuoju amžiumi (Le Grand Siècle).

Iš be galo gausios literatūros apie L. XIV ir jo laikus pažymėtina šie naujesni veikalai: *P. Gaxotte,* La France du L. XIV 1946; *D. Ogg,* L. XIV 1933; *K. Bartz,* Der Sonnenkönig 1935; *A. Bailly,* Le règne de L. XIV 1946; *L. André,* L. XIV et l'Europe 1950; *M. P. Ashley,* L. XIV and Greatness of France 1948; *P. Charliat,* Colbert et la Compagnie du Commerce du Nord 1930.

29. L. XV (1710–74), karalius 1715–74, Liudviko XIV vaikaičio sūnus, bevalis ir tinginys, atidavęs valdžią į gausių savo meilužių rankas, iš kurių žinomiausios buvo de Pompadour ir Du Barry. Ligi 1726 kraštą valdė regentai, iš pradžios Pilypas Orleanietis, vėliau Burbonų kunigaikštis. Regentūros laikotarpis pasižymėjo sąjunga su Anglija bei Olandija ir skoto John Law finansiniu eksperimentu. 1725 L. XV buvo apvesdintas su Lietuvos-Lenkijos ekskaraliaus Leščinskio dukterimi Marija; tai įtraukė Prancūziją į 1733–34 karą dėl Lietuvos-Lenkijos sosto prieš Augustą III, nors kardinolas Fleury, kurio rankose buvo faktiškoji valdžia (1726–43), tam priešinosi. Nepasisekė Fleury apsaugoti Prancūzijos ir nuo karo dėl Austrijos paveldėjimo (1740–48). Po jo mirties (1743) vis didesnį vaidmenį ėmė vaidinti L. XV meilužės. Madame de Pompadour įtakoje 1756 buvo pasirašyta sąjunga su Austrija, kuri buvo laikoma tikra diplomatine revoliucija. Tai įtraukė Prancūziją į Septynerių metų karą (1756–63), kurio metu Prancūzija neteko beveik visų savo kolonijų. L. XV, kuris pradėjo valdyti kaip Liudvikas Mylimasis (Louis le Bien-Aimé), vis labiau neteko savo populiarumo ir vis aštriau buvo kritikuojamas enciklopedistų, intelektualų, Paryžiaus salonų. 1757 buvo bandytas atentatas prieš jį. Opozicijai daug medžiagos davė ginčas tarp parlamentų ir jėzuitų, kurį L. XV trūko ir valios ir išminties išspręsti. 1771 jis panaikino parlamentus; tai dar padidino opoziciją. Nors L. XV, tur būt, niekados nėra ištaręs jam primetamų žodžių, kad ‚po manęs tebūnie tvanas' (après moi de déluge), bet jo valdymas vedė į tai.

G. P. Gooch, L. XV 1956; *D. Lerer,* La politique française en Pologne sous L. XV 1929; *A. Vandal,* L. XV et Elisabethe de Russie 1882; *P. Richard,* La vie privé de L. XV 1954; *I. Pilkington,* The King's Pleasure, the Story of L. XV 1957.

30. L. XVI (1754–93), karalius 1774–92, Liudviko XV vaikaitis. Aistringas medžiotojas, didelis biliardo mėgėjas, sumanus šaltkalvis, bodėjęsis savo pirmtako nedoru gyvenimu, gerų norų, bet silpnos valios ir ryžto valdovas. Paveldėjęs iš Liudviko XV baisiai sunkų palikimą, jis bandė įvairias reformas ir tuo norėjo pamėgdžioti kitus šviečiamosios gadynės valdovus. Bet čia jam daug trukdė jo 1770 vesta žmona Marija Antuanetė, Marijos Terezijos duktė, kuri, savo motinos agituojama, Prancūziją lenkė į Austrijos politiką. Su rimtomis reformomis išėjo L. XVI jūrų ir finansų ministras Turgot, žymus fiziokratas ir laissez-faire principų šalininkas ekonominėje srityje (1774–76). Tačiau dėl dvaro intrigų ir senojo režimo šalininkų opozicijos Turgot turėjo pasitraukti. Vėliau panašius planus turėjo šveicaras Neckeris, kuris 1781 pašalintas iš valdžios paskelbė raportą apie baisią ekonominę padėtį ir valstybės įsiskolinimą. Deja, privilegijuotų klasių tai nejaudino, ir jos nenorėjo apsidėti mokesčiais. Paskutinė išeitis opozicijai nugalėti, panašiai kaip 1614, buvo luomų susirinkimas (États Généraux), kurie 1789 susirinkę, prieš L. XVI norą, nuvedė Prancūziją revoliucijos keliu. 1792 monarchija buvo panaikinta, o 1793 I 21 L. XVI nugiljotinuotas.

Užsienio politikoje, kuriai daugiausia laiko vadovavo grafas de Vergennes, Prancūzija atsikeršijo Anglijai už Septynerių metų kare patirtus nuostolius. Ji aktyviai parėmė Amerikos revoliuciją, jau 1778 sudadydama su revoliucine Amerikos vyriausybe sąjungą. Tačiau karas dėl Amerikos nepriklausomybės dar labiau ištuštino Prancūzijos iždą ir padidino gyventojų nepasitenkinimą. Dėl nusilpnėjimo ir revoliucijos Prancūzija negalėjo aktyviai įsikišti į Rytų Europos reikalus, kur tuo me-

tu ėjo Lietuvos-Lenkijos Respublikos likvidavimas.

Padover, The Life and Death of L. XVI 1939; *B. Fay,* L. XVI, ou la fin d'un monde 1955; *J. Mazé,* L. XVI et Marie-Antoinette 1941; *P. Lafué,* L. XVI, l'échec de la révolution royale 1942; *Trudel,* L. XVI, le Congrés americain et le Canada, 1774–1789, 1949.

31. L. XVII (1785–95?), Liudviko XVI ir Marijos Antuanetės sūnus, kuris, tėvą nužudžius, rojalistų buvo laikomas teisėtu sosto įpėdiniu. Nors kai kurie faktai rodo, kad jis mirė kalėjime (1795)), bet netrūko įvairių legendų apie jo pabėgimą; lygiai netrūko pretendentų, kurie tvirtino, kad jie yra L. XVII. Tuo būdu šio vaiko paslaptis pasidarė viena labiausiai ginčijamų istorinių problemų. 1905–10 net ėjo specialus žurnalas (Revue historique de la question Louis XVII), skirtas tai problemai.

A. Decaux, L. XVII retrouvé 1947; *A. Castelot,* L. XVII, l'énigme résolue 1949; *M. Garçon,* L. XVII, ou la fausse énigme 1952; *J. P. Romain,* Les trois Louis XVII évadés du Temple 1956.

32. L. XVIII (1755–1824), karalius 1814–24, Liudviko XVI brolis. Prisigėręs Voltaire ir enciklopedistų įtakos, mėgėjas literatūros ir meno, lengvabūdis ir geraširdis storulis. Kilus Didžiajai revoliucijai, iš pradžios pabėgo į Belgiją (1791), o vėliau į Koblencą Vokietijoje, kur pasidarė visų antirevoliucininkų galva. Nužudžius Liudviką XVI, pasiskelbė regentu, o mirus Liudvikui XVII (1795), — karaliumi. Revoliucinei, o vėliau Napoleono kariuomenei užimant vieną Europos valstybę po kitos, L. XVIII buvo priverstas trauktis vis toliau į Rytus. 1798–1801 gyveno Mintaujoj, 1801–03 Varšuvoje, vėliau Švedijoje, ir vėl Mintaujoj. Po 1807 Tilžės sutarties buvo priverstas nešdintis į Angliją, kuri buvo likusi beveik vienintelė saugi vieta Prancūzijos emigrantams. Napoleonui pralaimėjus, gudrios užsienio reikalų ministro Talleyrand politikos dėka 1814 buvo sąjungininkų pripažintas Prancūzijos karaliumi (restauracija). Prancūzija pasidarė konstitucinė monarchija pagal 1814 chartą. Tačiau kovos tarp pažangiųjų ir reakcininkų nuolat aštrėjo ligi pat L. XVIII mirties (1824) ir prie jo įpėdinio privedė prie 1830 revoliucijos.

J. Bertaut, La vie aventureuse de L. XVIII 1949; *P. Lafué,* L. XVIII 1949. *V.Trp.*

33. L. Pilypas (1773–1850), karalius 1830–48, ėmęs valdyti po 1830 Liepos mėn. revoliucijos. Orleano kng. Pilypo Égalitė (nugiljotinuoto 1793) sūnus. Revoliucijos

Liudvikas Pilypas

pradžioj L.P. priklausė jakobinų klubui (1790), tarnavo respublikonų kariuomenėje ir dalyvavo Valmy kautynėse (1792), bet 1793 drauge su gen. Dumouriez pabėgo pas austrus. Kurį laiką gyveno Šveicarijoje, 1797 atvyko į Ameriką, po poros metų išsikėlė Anglijon ir gyveno iš Anglijos valdžios subsidijų. Po Napoleono vad. šimto dienų valdymo sąjunginiukų tarpe buvo iškilusi L.P. kandidatūra į Prancūzijos sostą. Nors Burbonų dinastija ir nebuvo populiari, tačiau legitimizmas nugalėjo, ir Prancūziją vėl pradėjo valdyti senoji dinastija. L.P. 1809 vedė Neapolio karaliaus Ferdinando IV dukterį Ameliją. Už palaikymą šantykių su liberalais 1815–17 buvo priverstas gyventi emigracijoje. Restauracijos metu L.P. išpopuliarėjo savo paprastu gyvenimo būdu. Jį vertino intelektualai ir parlamento opozicija. Todėl kilus Liepos mėn. revoliucijai, L.P. protektoriams — bankininkui Laffittui, gen. La Fayette, Thiers ir kt., — nesunku buvo jį įpiršti prancūzų karaliumi. 1830 L.P. buvo paskelbtas regentu, o kai jis paskelbė naują konstituciją, panaikinusią senosios chartos (konstitucijos) visų nekenčiamus straipsnius, kuriais remdamasis karalius galėjo įsakais naikinti ar suspenduoti įstatymus, o taip pat sumažino rinkimų cenzą iš 300 frankų ligi 200 ir suteikė abejiems parlamento rūmams įstatymų leidybos iniciatyvą, tai 1830 VIII parlamentas paskelbė jį — iš Dievo malonės ir tautos valia — prancūzų karaliumi. Savo valdymo pradžioje L.P. laikėsi liberalinių principų ir ministrų kabinetą pavedė sudaryti C. Périer. Tačiau iš prigimties L. P. buvo autokratas; tad netrukus ir savo politiką pasuko griežto konservatyvizmo linkme ir dėl to neteko sosto. L.P. valdant Prancūzijoje vyko pramoninė revoliucija: atsirado bedarbių, kilo maištų (Lijone). Prieš jį buvo vykdomi atentatai (1835 Fieschi padėtoji pragaro mašina pareikalavo 18 žmonių aukų). L.P. valdžios atrama buvo stambioji buržuazija, kuri jam valdant turtėjo. Bet šiaip krašte jo valdžiai buvo didelė opozicija: darbininkija, liberalioji miesčionija, Burbonų bei Bonaparto dinas-

tijų šalininkai. 1836, 1840 būsimasis Napoleonas III rengė nesėkmingus perversmus. Užsienio politikoje L.P. stengėsi palaikyti gerus santykius, ypač su Anglija. 1831 parėmė Anglijos kandidatą, būsimąjį Leopoldą I, į Belgijos sostą. Prancūzija plėtė savo koloninės valdas — nukariavo Afrikoje Alžirą. Nors kraštas pramonėjo, turtėjo, bet buvo reikalingos reformos, ypač parlamento rinkimų. Prasidėjusios Paryžiuje politinės puotos baigėsi 1848 vasario revoliucija ir L.P. abdikacija.

G. Weill, La France sous la monarchie juillet [2]1912; *L. Blanc*, Histoire des dix ans 1830–1840, [5]1846; *P. de la Gorce*, L. P. 1931. *P.Č.*

Vengrijos (ir Lenkijos bei Čekijos):

34. L. d'Anjou (vengriškai Lajos I; 1326–1382), Karolio Roberto d'Anjou sūnus, Vengrijos (1342–82) ir Lenkijos (1370–82) karalius. L. laikais Vengrija iškilo į aukščiausią savo politinės galybės laipsnį; už tai vengrai jam suteikė Didžiojo vardą. Vengrijos karalija buvo didžiai praplėsta L. karo žygiais. 1347 ir 1350 L. įsiveržė į Italiją ir pasiekė net Neapolį, kurį užėmė, keršydamas neapoliečiams už savo jaunesnio brolio Andriaus, siekusio Neapolio ir Sicilijos sostų, nužudymą. Nežiūrint šių žygių ir vėlesnių pastangų, jam nepavyko pasidaryti Neapolio karaliumi. Tačiau šie žygiai turėjo kultūrinių pasekmių, nes jų metu vengrai pirmą kartą susidūrė su Italijos renesansu ir humanizmu. 1347, 1356 ir 1378 L. sėkmingai kariavo su Venecijos valstybe dėl Adriatikos pajūrio ir 1378 nukariavo Dalmatiją ir Raguzą. Iš čia L. išplėtė Vengrijos karaliaus siuzereninę valdžią į Balkanų kraštus, kur Serbija, Bosnija ir Valakija pasidarė vasalinėmis Vengrijos valstybėmis. Savo karais su slavais ir kitomis Balkanų tautomis L. bandė stiprinti katalikybę jų žemėse, bet nesiėmė žygių prieš didėjantį turkų pavojų Balkanų tautoms.

Pačioje Vengrijoje L. sureguliavo feodalinius santykius ir pasiekė Vengrijos didikų ir bajorų bendradarbiavimo. Jo viešpatavimo metu karai pačios Vengrijos teritorijos nepalietė; tai sudarė sąlygas plisti gerovei. Keldamas ūkinį kraštо lygį, L. ypačiai globojo karališkus miestus, suteikdamas jiems laisvių. Krašto ūkio kėlimo sumetimais L. globojo ir vokiečių-saksų kolonistus Transilvanijoje bei toleravo žydus. Religinė ir kultūrinė Katalikų Bažnyčios veikla jo buvo irgi remiama. Bažnytinis

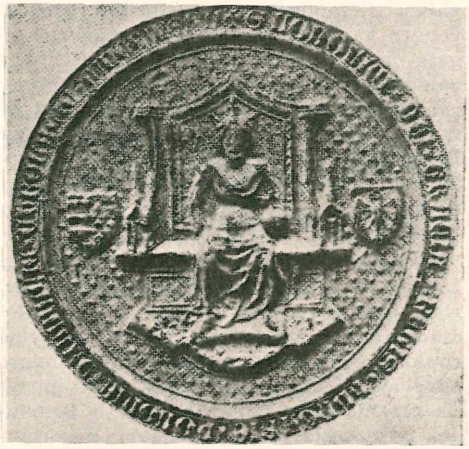

Liudviko d'Anjou antspaudas (1381)

menas ir kultūra L. laikais Vengrijoje pasiekė aukštą laipsnį. L. įkūrė universitetą Pešte (1367).

L. motina buvo Lenkijos karaliaus Vladislovo Uolektėlio duktė Elzbieta (žr.). Dėl tų vedybų susidarė pagrindas draugiškiems Vengrijos santykiams su Lenkija. Dar L. tėvas padėjo Vladislovui Uolektėliui kariauti su Čekijos karaliumi Jonu Liuksemburgiečiu, reiškusiu pretenzijų į Lenkiją. 1344 L. padėjo savo dėdei, Lenkijos karaliui Kazimierui III D. (žr.), kariauti su Čekija. L. taip pat padėjo Kazimierui kariauti ir su lietuviais dėl Haličo (žr.) žemių, dėl kurių vengrų ir lenkų kovos su lietuviais buvo prasidėjusios dar prie L. tėvo. 1340 mirus Haličo kng. Boleslovui Jurgiui II be vyriško įpėdinio, Haličo ir Volinijos valdovu buvo pripažintas Volinijos kng. Liubartas, D.L.K. Gedimino sūnus. Tais pat metais L. tėvas, susitaręs su Lenkijos karaliumi Kazimieru, bendromis lenkų ir vengrų jėgomis pradėjo ilgą eilę karų su Lietuvos kunigaikščiais dėl Haličo. Tų žygių metu L. talkino Kazimierui, ir jiems 1344 pavyko užimti dalį Haličo žemių. Jungtinės vengrų ir lenkų jėgos du kartus bandė atimti iš lietuvių ir Voliniją, bet tie žygiai nepavyko.

Kovų su lietuviais didesnė naštos dalis gulė ant Lenkijos karaliaus Kazimiero, kuris, nepajėgdamas apsiginti nuo lietuvių puolimų ir norėdamas užsitikrinti tolimesnę Vengrijos pagalbą, 1350 sutartimi su L. Haličo kunigaikštiją oficialiai pripažino Vengrijai, o L. Haličą faktiškai valdyti perleido savo dėdei Kazimierui ligi gyvos

galvos. Remiantis tuo susitarimu, 1351 L. vengrų kariuomenė talkino Kazimierui žygyje prieš lietuvius ir puolė kng. Kęstučio valdomą Lietuvos Brastą, o 1352 jungtinės vengrų ir lenkų pajėgos apgulė lietuvių ginamą Belzo pilį, bet jos paimti neįstengė. Belzo apgulime dalyvavo pats L. ir čia buvo kautynėse sužeistas; po to jis su vengrų kariuomene pasitraukė. Po kiek laiko ir lenkai gavo pasitraukti.

Kadangi Lenkijos karalius Kazimieras, L. motinos Elzbietos brolis, nesusilaukė vyriško įpėdinio iš savo vedybų su D.L.K. Gedimino dukterimi Aldona, tai Elzbieta ėmė rūpintis, kad Lenkijos sostą po Kazimiero paveldėtų jos sūnus L. 1339 Aldonai mirus, šia prasme buvo sudaryta sutartis L. naudai, šiam pastarajam pasižadėjus atkariauti Lenkijos Pamarį iš Vokiečių Ordino. Kiek vėliau, 1355 tarp Vengrijos ir Lenkijos buvo sudaryta formali sutartis, pagal kurią Lenkijos sosto įpėdiniu buvo pripažintas L. arba jo jaunesnis brolis Steponas bei jų vyriškieji įpėdiniai. Oficiali lenkų didikų ir bajorų delegacija 1355 atvyko į Budą Vengrijoje ir už L. pripažinimą Lenkijos sosto įpėdiniu gavo iš jo privilegiją, kuria L. pasižadėjo neįvesti Lenkijoje naujų mokesčių ir mokėti lenkų bajorams bei didikams atlyginimą už karo tarnybą užsienyje, jei lenkų kariuomenė būtų išvesta už Lenkijos ribų. Ši privilegija turėjo įsigalioti tik L. tapus Lenkijos karaliumi.

Kazimierui mirus, L. 1370 atvyko į Lenkiją ir perėmė jos sostą, vainikavęsis Lenkijos karaliumi. Tuo būdu Lenkija atsidūrė asmeninėje unijoje su Vengrija. L. valdžioje buvo didžiuliai žemių plotai, beveik nuo Baltijos jūros ligi Adrijos ir Juodosios jūros pakrančių. L. tačiau daugiau domėjosi Vengrijos reikalais ir savo dinastine politika Italijoje. Vainikavęsis Lenkijos karaliumi, L. sugrįžo į Vengriją, Lenkiją valdyti palikęs savo motinai Elzbietai, kaip Lenkijos regentei, kuriai Lenkijoje nelabai tesisekė.

Lietuvių kng. Liubartas, pasinaudodamas Kazimiero mirtimi, 1370 atėmė iš lenkų Volinijos Vladimirą, savo k-tijos sostinę, ir nusiaubė dalį Lenkijos. L. paskelbė karą Liubartui, kurio metu lenkams pavyko užimti lietuvių valdomas Belzo ir Chelmo sritis. Tuo pasitenkindamas, L. nesiėmė žygių Vladimirui atimti iš Liubarto. Belzas ir Chelmas buvo įjungti į Haličo k-tiją, kurią L. ketino laikyti vengrų rankose. Iš pradžių jis pavedė Haličą valdyti Opolės kng. Vladislovui (1372–78), o 1378 atšaukė Vladislovą ir Haličo k-tiją betarpiškai prijungė prie Vengrijos, čia paskirdamas vengrų seniūnus ir pavesdamas jiems ginti Haličą nuo lietuvių. Lietuviai, vadovaujami Liubarto, Kęstučio ir Jurgio Narimantaičio, tikėdamiesi atkariauti gudų gyvenamas sritis bei Haličo žemes ir pasinaudodami Lenkijos centrinės valdžios silpnumu L. laikais, 1376 nusiaubė rytinę Lenkiją, pasiekdami Vyslą ir Tarnopolio bei Krokuvos apylinkes. 1377 pats L. vadovavo jungtinei vengrų ir lenkų kariuomenei žygyje prieš lietuvius. L. karas su Lietuva nusitęsė ligi 1377 IX ir buvo gana sėkmingas, nes jam pavyko vėl atgauti Chelmo, Belzo ir kitas prieš tai lietuvių iš lenkų atsiimtas pilis. Belzo ir Chelmo kng. Jurgis Narimantaitis su keliais kitais lietuvių kunigaikščiais buvo priverstas pasiduoti L. ir pripažinti jo viršenybę. Belzas ir Chelmas vėl buvo prijungti prie Haličo kunigaikštijos, o Jurgis Narimantaitis gavo valdyti Liubačevą vasalinėmis teisėmis.

Gyvendamas Vengrijoje ir tik trumpam bei retai teatvykdamas į Lenkiją, L. nesirūpino Lenkijos valdymu, kuri pasidarė, nelyginant, Vengrijos provincija; dėl to kilo lenkų nepasitenkinimas. Regentė Elzbieta Lenkijoje buvo nepopuliari. Kadangi ji bandė remtis M. Lenkijos didikais, D. Lenkijos bajorai jai buvo ypačiai nepalankūs. Lenkijoje prasidėjo vaidai tarp didikų dėl įtakos valstybėje, ir pati Elzbieta pasidarė tų vaidų bei intrigų auka. Elzbieta net porą kartų išvyko iš Lenkijos, savo vietininku palikusi Lenkijoje nepopuliarų Opolės kng. Vladislovą. Po Elzbietos mirties 1380 Lenkijai valdyti buvo sudaryta regentų tarybà, susidedanti iš Lenkijos didikų. Regentų taryba irgi reiškė opoziciją L.

Kadangi L. neturėjo vyriško įpėdinio, o visi jo broliai jau buvo išmirę, Lenkijoje vėl kilo sosto įpėdinystės klausimas. Po ilgų derybų L. pavyko pakeisti savo ankstyvesnį 1355 susitarimą su Lenkijos didikais ir bajorais. Už lenkų sutikimą Lenkijos sosto įpėdine pripažinti vieną L. dukterų, L. 1374 į Vengriją atvykusiems delegatams suteikė vad. Košicų (Kassa) privilegiją, kuria Lenkijos didikai ir bajorai buvo atleisti nuo mokesčių valstybės naudai, išskyrus tik simbolinį 2 grašių mokestį nuo žemės lano. Lenkams taip pat buvo užtik-

rinta, kad svetimšaliai nebus skiriami į valstybės tarnybas Lenkijoje ir kad lenkų bajorams bus atlyginta, jei jie būtų išvesti į karo žygius už Lenkijos ribų. Košicų privilegija pasidarė kertinis Lenkijos santvarkos akmuo, sudaręs pagrindą didikų ir bajorų politinei galiai. Tai kartu buvo ir pirmoji visuotinė bajorų privilegija Lenkijoj.

Nesilaikydamas savo anksčiau duotų pasižadėjimų, savo santykiuose su Vokiečių ordinu L. laikėsi pasyviai ir nesiėmė žygių Pamariui atvaduoti, stengdamasis išlaikyti taiką su Vokiečiu ordinu.

Vengrijos ir Lenkijos asmeninė unija nebuvo ilga. 1382 L. mirus, vengrai savo karaliene išsirinko L. vyresnę dukterį Mariją, ištekėjusią už Brandenburgo elektoriaus Zigmanto, imp. Karolio IV sūnaus. O lenkai po dvejų metų neramaus tarpuvaldžio 1384 savo karaliene išsirinko L. jaunesnę dukterį Jadvygą, tuo būdu nutraukdami asmeninės unijos ryšius su Vengrija. Iš Lenkijos unijos ryšių su Vengrija labiausiai pasinaudojo Lenkijos miestai, pelnydamiesi iš susidariusių prekybai palankių sąlygų.

J. Dąbrowski, Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1918; ('') Czasy Andegaweńskie (Encykl. Polska Akad. Umiej. V); The Cambridge History of Poland I 1950; *O. Halecki,* Dzieje Unii Jagiellońskiej I 1919.

35. L. II (1506–26), Vladislovo II sūnus, D.L.K. ir Lenkijos karaliaus Kazimiero Jogailaičio vaikaitis, Vengrijos ir Čekijos karalius 1516—26. Būdamas vos dvejų metų, L. dar ligi savo tėvo gyvos galvos 1508 buvo vainikuotas Vengrijos, o 1509 ir Čekijos karaliumi. Vladislovui II mirus 1516, L. paveldėjo abi karalijas, bet buvo formalinėje D.L.K. bei Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo ir Vokietijos imp. Maksimilijono globoje, abu kraštus faktiškai valdant didikams. Sulaukęs 15 metų, L. buvo paskelbtas pilnamečiu ir 1521 pats ėmė valdyti Vengriją ir Čekiją, nors iš tikrųjų buvo tik tų kraštų didikų politikos įrankis. 1522 L. vedė Mariją Habsburgaitę. L. sesuo Ona dar 1521 buvo išleista už Austrijos kng. Ferdinando Habsburgo. Tuo būdu susidarė dvigubi L. giminystės ryšiai su Habsburgais. L. laikais Vengrijai ypačiai grėsė turkai, kurie

Liudvikas II

1521 paėmė Belgradą ir Dunojaus slėniu veržėsi toliau. L. ir vengrų kariuomenei nesisekė kariauti su turkais. Bebandydamas sulaikyti turkų veržimąsi, 1526 VIII 29 kautynėse ties Mohács sumuštas, L. paskendo mažame upely Czele, iš kovos lauko besitraukdamas su mažu išlikusiu karių būreliu.

L. buvo paskutinis Jogailaitis, teisingiau Gediminaitis, Vengrijos ir Čekijos soste. Po L. mirties Vengrijos ir Čekijos sostai atiteko L. sesers Onos vyrui, Austrijos kng. Ferdinandui I Habsburgui, kuris nuo 1556 pasidarė ir Vokietijos imperatorium. Habsburgų dinastijos valdžioje Vengrija ir Čekija nuo L. mirties išbuvo ligi I pas. karo.

K.Avž.

Vokietijos (ir Šv. Romos imperijos):

36. L. I žr. L. I Pamaldusis (Frankų).

37. L. II žr. L. II (Frankų).

38. L. III Aklasis (apie 882–924), L. II vaikaitis iš motinos pusės, Boso sūnus, langobardų pasikviestas kovai su Berengaru ir 901 vainikuotas imperatoriumi, bet 905 Veronoj Berengaro apakintas (išduriant akis) ir po to pasitraukęs į Provansą.

39. L. IV Bavarietis (1287–1347), Vokiečių karalius ir Romos imperatorius 1314–47, kilęs iš Witelsbachų giminės ir buvęs pradžioj Aukštutinės Bavarijos kunigaikštis. Mažumos kurfiurstų išrinktas karaliumi ir Aachene vainikuotas, turėjo rungtis su Fridrichu Gražiuoju (žr.), taip pat kurfiurstų išrinktu ir vainikuotu. Rungtynės baigėsi Müldorfo kautynėmis (1322), kur L. priešininkas buvo sumuštas ir pakliuvo į nelaisvę. Sekdamas įsigyvenusią tradiciją, L. rengėsi užvaldyti Italiją ir pasiekti Romą, kur galėtų vainikuotis imperatoriumi. To meto pop. Jonas XXII, sąjungininkavęs su Neapolio d'Anjou valdovais ir su visoj Italijoj paplitusia antiimperatoriška gvelfų partija, nelinko leisti L. šeimininkauti pusiasaly. Tad popiežius, nuvykus L. įgaliotiniams į Italiją ir ėmus veikti su natūraliais imperijos palaikytojais gibelinais, pirma kvietęs jį atvykti į Avinjoną pasi-

Liudvikas IV Bavarietis (iš antkapio Müncheno Frauenkirche)

teisinti, metė jam ekskomuniką (1324). L. atsakė popiežiui garsiąja Sachsenhauseno apeliacija, kur jis kaltino popiežių erezija ir užstojo prieš jį sukilusius pranciškonus dėl jojo paskelbtos Kristaus neturtą liečiančios bulės. Prasidėjusiose rungtynėse tarp imperijos ir Bažnyčios L. parama buvo pranciškonai, tarpe kurių ypač minėtini Marsilijus Paduvietis, Jonas Jandunietis ir Viliamas Occamas, kurių pirmieji du gyveno karaliaus dvare. Marsilijaus Paduviečio veikalas Defensor pacis, kur jis skelbė imperijos pirmenybę ir imperatoriaus nepriklausomybę nuo Bažnyčios, yra aiškiausias imperatorininkų programos išreiškėjas. Sutvirtinęs padėtį Vokietijoj, L. žygiavo į Italiją ir čia, gibelinų remiamas, gavo šio krašto karaliaus ir Romoj imperatoriaus karūną (1328). Prieš Avinjono popiežių nukreipto žygio finalas Romoje buvo imperatoriaus sušauktas sinodas ir naujo popiežiaus pranciškono Mikalojaus V išrinkimas. Tuo būdu L. davė pradžią schizmai, kuri kėlė suirutę ir sunkino jo paties padėtį. Dėl Jono XXII pakartotinės ekskomunikos ir pradėto skelbti kryžiaus žygio prieš imperatorių, šis turėjo apleisti Italiją. Sugrįžęs į Vokietiją, L. vedė derybas su popiežiumi, tačiau susitarimo nepasiekė. Šių pasitarimų metu įvykęs visų kurfiurstų (be Čekijos) seimas Rhense nutarė daugumos kurfiurstų išrinktą ir Aachene vainikuotą karalių esant teisėtą imperatorių ir nereikalingą popiežiaus patvirtinimo (1338). Tuo tarpu Vokietijoj ir kūrijoj smarkiai veikė Jonas Liuksemburgietis (žr.) su savo partija ir pasiekė, kad jo sūnus Karolis buvo išrinktas karaliumi (1346). Ruošdamasis žygiuoti į Čekiją, L. mirė nelaiminga mirtimi medžioklėje.

L. metu jo giminaitis, Žemutinės Bavarijos kng. Henrikas su Kryžiuočių ordino kariais padarė kryžiaus žygį į Lietuvą ir prie Nemuno pastatydino Bajerburgo pilį. Ryšium su tuo L. iškilmingu aktu, kurio originalas išlikęs, didžiajam magistrui dovanojo (1337) visą Lietuvą su naujai įkurta pilimi, skirta būti sostine ir pakrikštytos Lietuvos vyskupo rezidencija.

W. T. Waug, L. the Bavarian, Cambridge Medieval History, 7, 1932; *R. Moeller,* L. und die Kurie im Kampf um das Reich 1914; *E. E. Stengel,* Avignon und Rhens 1930; *G. Mollat,* Les papes d'Avignon 1924. *J.J.*

Liudvikas iš Libencelės (Ludwig de Libencele) Vokiečių ordino komtūras Ragainėje 1294–1300. Petro Dusburgiečio ir Jerošino kronikos yra pagrindinis šaltinis apie L. gausius žygius į pietvakarines Žemaičių sritis, kai Ordinas, galutinai įveikęs prūsų pasipriešinimą Sūduvoj 1283, ėmėsi pastoviai pulti lietuvius. Iš Ragainės pilies L. ėmė vergti Žemaičius pagal kryžiuočių prieš prūsus išbandytą sistemą, iš kurios nors pilies pastoviai puldinėdami vieną sritį. L. tokiu būdu ilgai niokojo Pograudos sritį. L. buvo patekęs į lietuvių nelaisvę, iš kurios ji išlaisvinęs vienas sūduvių vadų Skomantas ‚per savo tarną'. Jerošinas prideda, jog šis buvęs jaunas berniukas iš kilmingųjų belaisvių. P. Dusburgietis perdėtai teigia, jog L. savo įtaką išplėtęs nuo Neries iki Minijos žiočių (‚a fluvio Nare usque ad terram Lamotinam'). Karingas L. lietuviams darė daug nuostolių. ‚Wayken' srityje jam pasisekė klasta (‚per insidias') iššudyti daug lietuvių kilmingųjų, Aukštaičiuose jis sunaikino ‚Romene', kur buvo lietuvių aukojimo vieta. Kokia giminystė su Liudviku L. buvo nuo 1307 minimo Ragainės komtūro padėjėjo Fridricho de L., kuris puolė iš Bisenos (žr.) grįžtančias sargybas, negalima nustatyti. Jis minimas 1317 Ragainės komtūru, kai bandė slapta priartėti prie Gedimino (žr.) pilies ir ją paimti. Lietuviams iš anksto sužinojus, L. tepasisekė sudeginti tik priešpilį.

Scriptores rerum Prussicarum I, 1861 (Dusburgo ir Jerošino kronikos); *St. Zajączkowski,* Studya nad dziejami Żmudzi w. XIII, 1925; *H. Łowmiański,* Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego II, 1932; *A. Salys,* Die Žemaitischen Mundarten I, 1930. *Z.I.*

Liudvina (1380–1433) olandų palaimintoji (IV 14). Iš mažens labai garbinusi Mariją, padariusi skaistybės įžadą, išvengti moterystės prašiusi Dievą kentėjimų; nuo 15 amžiaus metų iki mirties buvo nepagydomas ligonis (susilaužė šonkaulius krisdama ant ledo); parodžiusi nepaprastos kantrybės, pasižymėjusi mistiniais reiškiniais: nevalgymu (priimdavo tik šv. Komuniją), nemiga, vizijomis, tolregyste ir kt. Jos kultą pop. Leonas XIII patvirtino 1890.

Acta SS. Aprilis II, 1875; *M. J. Pohl,* Thomae Hemerken. . . Vita Lidewigis Virginis 1905; *H. Heuffels,* Ste Lydwine de Schiedam 1925.

Liudvinaitis Jonas (g. 1893 I 13 Juškų k., K. Naumiesčio vls., Šakių aps.) atvyko į JAV 1913 ir apsigyveno Newarke, N.J., 1918 persikėlė į Linden, N.J. Vietos katalikiškųjų ir bendrinių organizacijų veikėjas (Balfo skyriaus organizatorius ir pirm. nuo 1947, Alto skyriaus pirm. nuo 1951).

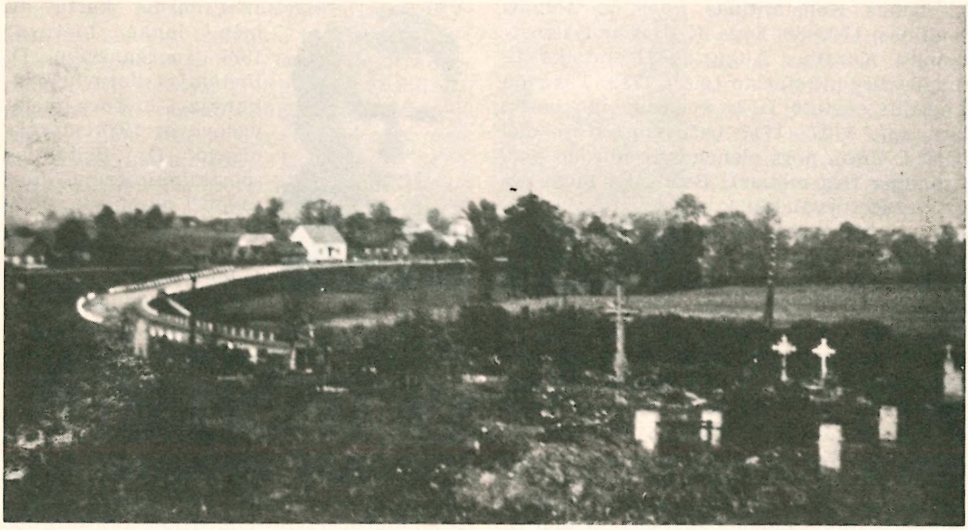

Liudvinavas

Liudvinavas mstl. ir valsčiaus (apie 4000 gyv.) centras Marijampolės aps. (sovietinėj okupacijoj rajono) prie Marijampolės–Alytaus plento; apie 650 gyv. (1940, 1923 buvo 593 gyv.). L. yra prie Šešupės, 1,5 km į v. nuo jos santakos su Dovine, 8 km į p. nuo Marijampolės prie mažo ežerėlio. Apylinkių žemės paviršius lengvai kalvotas, išraižytas Šešupės, Dovinės, Sūduonios klonių; dirvos — priemolis su gera humuso priemaiša, nuotakios ir dėl to laikomos derlingiausiomis Lietuvoj, gerai tinka kviečių ir cukrinių runkelių kultūroms. Ant Šešupės yra užtvanka su dideliu malūnu ir elektros jėgaine. L. 1915 visą pirmąjį pusmetį buvo vokiečių-rusų karo fronto linijoj ir dėl to sudegintas. Sudeginti buvo ir toje plačioje fronto linijoj esantieji ūkiai, o jų žemė išvagota apkasų tinklo ir sviedinių duobių. Tačiau atgavus nepriklausomybę greitai atsikūrė miestelis ir atsistatė ūkiai. Prieš II pas karą L. buvo pradžios m-la (jau prieš I pas. karą veikė dviklasė m-la), sveikatos punktas su gydytoju ir 2 akušerėmis, veterinarijos gydytojas, vaistinė, ugniagesių komanda, pašto įstaiga, policijos nuovada, valsčiaus savivaldybė, Šešupės pieninė, smulkaus kredito d-ja, odų dirbtuvė, vilnų karšykla, 2 restoranai ir 1 degtinės parduotuvė, kelios krautuvės. Turgai buvo ketvirtadieniais. Buktos dv. veikė spirito varykla. Valsčiaus ribose buvo Marijampolės miškų urėdijos ir Palių girininkijos bustinė. Organizacinis gyvenimas L. buvo prasidėjęs jau nuo 1905 revoliucijos (revoliuciniame sąjūdy buvo pasižymėję Sirutis iš Buktos dv., J. ir A. Akelaičiai, K. Dragašius, J. Pūkas ir kt.). 1907 įsikūrė Šviesos skyrius (turėjo knygyną), 1909 — blaivybės d-jos, vėliau dar Marijampolės ūkininkų d-jos. Nepriklausomybės metais veikė visų žymesnių organizacijų skyriai. Šaulių skyrius 1938 pasistatė savo namus. Sovietinėj okupacijoj L. atidaryta vidurinė m-la. Kadangi L. apylinkė yra turtinga, tai jau nuo seniai liudvinaviečiai leido savo vaikus į mokslą, ir dėl to iš L. apylinkės išėjo žymus inteligentų skaičius: inž., matematikas ir filosofas A. Bukota (1808–76), gyd. J. Aleksa (1855–91), rašytojas J. Keturakis-Vilkutaitis, gen. J. Kubilius, amerikiečių lietuvių veikėjas ir leidėjas A. Olšauskas, kun. S. Pautienius, vysk. V. Brizgys, teisininkas J. Brazinskas, agr. J. Kriščiūnas, ištisa eilė Matulaičių, kun. A. Šmulkštys-Paparonis, dr. V. Šmulkštys, kun. V. Mincevičius, kun. V. Kazlauskas, rašytojas K. Boruta, Siručiai (F. Siručio šeimos 8 baigė aukštuosius mokslus) ir kt. *A.B. ir Vyt.B.*

I s t o r i j a. Seniau ta vieta, kur dabar yra L., vadinosi Trobomis. Tai buvo medžiotojų sustojimo ir nakvynės vieta Pūnios girioje (tuo vardu vadinosi ir viena šios girios dalis). Toje vietoje įsikūrusį k. pakėlė į mstl. ir davė jam savo vardą

Liudvikas Konstantinas Pociejus, Pūnios seniūnas, 1709–30 D. L. K-tijos didysis etmonas. Karalius Augustas II suteikė L. magdeburginio miesto teisės 1719. Tas pats Pociejus pastatė L. ir Šv. Liudviko vardo bžn. apie 1727 (1717 bažnyčių sąraše dar nėra L. bžn., nors elenchas ir nurodo par. įsteigimą tais metais). Bažnyčiai buvo užrašyta Keturvalakių k. su 4 valakais, špitolei — 10 valakų Parausių k., mokytojui su vargonininku — 8 sklypai miestelyje. Vėliau Pūnios seniūnas Bžostovskis tą žemę atėmė ir klebonui paskyrė algos po 800 auksinų per metus (apie bžn. liko 7 margai žemės). 1744 L. par. tebuvo 19 kaimų (iš jų vėliau 5 teko Daukšių ir 2 Marijampolės par.), o prieš I pas karą — 56 k. ir 8 dv. L. m-loj 1781 mokėsi 1 miestietis ir 19 valstiečių mokinių, o 1784 — tik 9 valstiečiai. Per I pas. karą sudegė L. bžn. su klebonija ir kt. trobesiais. Po karo laikinę patalpą pamaldoms pastatė kun. J. Puodžiūnas. Prieš II pas. karą kun. Ant. Šilingas rengėsi statyti naują bžn. ir buvo surinkęs pinigų, suvežęs plytų, bet statybos planus sugriovė užėjusios okupacijos. 1940 L. par. priklausė 3967 parapiečiai.

J. Totoraitis, Sūduvos Suvalkijos istorija I 1938.

Liūdžius 1. Antanas (g. 1905 IV 3 Marijampolėje) teisininkas. 1925 baigė Marijampolėj Rygiškių Jono gimn. ir 1930 VDU teisių fak.; buvo apylinkės tardytoju Joniškyje ir Telšiuose, svarbesnių bylų tardytoju Klaipėdoje, prokuroro padėjėju ir advokatu Vilniuje. 1943 pradžioje vokiečių suimtas ir kalintas Stutthofo koncentracijos stovykloje ligi karo pabaigos. Vokietijoje 1946–49 studijavo Heidelbergo univ. 1950 atvykęs į Kanadą, po šio krašto teisės studijų 1957 VI paskirtas nuolatiniu viešuoju Toronto mst. ir Ontario provincijos notaru. 1958 persikėlė į Hamiltoną ir ten atidarė savo antrą įstaigą. Kaip sportininkas yra reiškęsis plaukime, lengvojoj atletikoj, žaidęs krepšinį, ledo ritulį.

2. Jonas Mykolas (g. 1916 IV 21 Londone) Londono liet. jaunimo veikėjas. Pradžios mokyklą išėjo Londone, nuo 1930 jau dirbo fabrikuose ir toliau mokėsi vakariniuose kursuose. Nuo 1933 dalyvavo organizaciniame lietuvių gyvenime — sekretoriavo Londono lietuvių sporto klubui, o vėliau pirmininkavo iki pat II pas. karo; leido ir redagavo klubo laikraštėlį Apžvalgą. Savarankiškai ir per DULR ypač reiškėsi kaip išeivių ir jų tėvynės ryšininkas:

J. M. Liūdžius

1934 pirmą kartą du mėn. lankė Lietuvą; 1937 suorganizavo D. Britanijos lietuvių ekskursiją į Lietuvą ir jai vadovavo; 1938 suorganizavo D. Britanijos sportininkų grupę Lietuvon į olimpiadą; 1939 organizavo naują ekskursiją, kurios dalis išvyko, bet L. užklupo karas nespėjusį išvykti. 1940 stojo į britų kariuomenę; 1942 Barmouth Valijoje mokėsi karo mokykloje; 1943 Oksforde (Oriel College) mokėsi kalbų. 1944–46 buvo štabo karininkas Vakarų Europoje. Paleistas į atsargą majoro laipsniu. Olandų vyriausybė apdovanojo jį Oranje-Nassau ordino riterio laipsniu. 1946–52 dirbo britų karinėje administracijoje Vokietijoje (karo m-jos žinioje), vėliau tapusioje kontroline komisija (užsienio reikalų m-jos žinioje). 1953–56 dirbo britų pasiuntinybėje Korėjoj antruoju sekr. bei vicekonsulu ir antruoju sekr. britų ambasadoje Japonijoje. 1956–57 dirbo politinio patarėjo žinyboj prie Hongkongo vietinės administracijos.

3. Juozas (g. 1891 III 10 Vilkeliškių k., Sintautų vls., Šakių aps.) teisininkas. 1911 baigė Marijampolės gimn., 1916 Maskvos univ. teisių fakultetą. 1918 pabaigoj Šakių aps. komiteto pirmininkas, 1919 Šakių aps. teismo tardytojas ir vėliau ligi 1920 V Marijampolės apg. teismo prokuroro padėjėjas, ligi 1921 X to paties teismo svarbesnių bylų tardytojas, ligi 1940 II advokatas. Be teisinio darbo, 1920–25 mokytojavo Marijampolės realinėj mokykloj (dėstė politinę ekonomiją ir teisę) ir 1923–24 ėjo direktoriaus pareigas. 1940 II — 1944 VII Vilniaus apygardos teismo teisėjas (1940 VIII — 1941 III teismo pirm., nuo 1943 XI teismo sk. pirm.). Per pirmąjį bolševikmetį VU teisių fak. civilinės teisės prof. Pasitraukęs į Vokietiją 1944, iš jos atvyko į JAV ir apsigyveno Clevelande. Lietuviško socialistinio sąjūdžio dalyvis. Pirmą savo straipsnį ‚Karo

J. Liūdžius

kilmė' 1915 paskelbė aušrininkų metrašty Aušrinės Keliais. Išeivijoje bendradarbiauja Naujienose, Keleivy, Darbe. Be straipsnių lietuvių išeivijos politiniais klausimais, paskelbė eilę pasaulėžiūrinių ideologinių rašinių (apie toleranciją, liberalizmą, demokratiją, klerikalizmą, vadizmą ir t.t.), kuriuose pasireiškė kaip nuosaikaus socialistinio mąstymo ir etinio humanizmo atstovas. Dalyvauja Lietuvių Bendruomenės veikloj ir vadovauja prie JAV LB valdybos sudarytam centriniam skyriui. Veikia ir kitose organizacijose.

Liūdžiuvienė-Baltrušaitytė Petronėlė žr. Baltrušaitytė-Liūdžiuvienė.

Liūdžiuvienė-Puidokaitė Ona (g. 1887 XI 30 Sutkų k., Šakių aps.) Londono lietuvių veikėja. Į Angliją atvyko 1905 ir netrukus ištekėjo už Petro Liūdžiaus. Viena pirmųjų lietuvybės ir katalikybės išlaikymo pionierių Anglijos išeiviuose, 1915 viena iš steigėjų moterų pašalpinės Šv. Onos d-jos, nuolatinė valdybos narė, nuo 1929 jos pirmininkė (ši d-ja tebeveikia). 1938 D. Britanijos lietuvių tarybos iždininkė Skotijoje. Organizavo vaikams mokyklėles, vaidinimus bei koncertėlius. Lietuviškai išauklėjo savo pačios didelę šeimą, tarp jos vaikų yra anglų kariuomenės majoras Jonas Liūdžius (žr.).

O. Liūdžiuvienė

Liugaila, rusų metraščiuose rašomas Luhaila, Juhailo, buvo XIII a. vidurio kng. Lietuvoje. Drauge su Gerdeniu (žr.), Gatartu, Liumbkiu (žr.) ir kt. kunigaikščiais 1268 VI persekiojo Daumantą (žr.). Jungtinę 700 vyrų kariuomenę Daumantas prie Dauguvos sumušė. Tarp kitų žuvusiųjų Lietuvos kunigaikščių galėjo būti ir L.

K. Avižonis, Die Entstehung und Entwicklung des litauischen Adels bis zur litauisch-polnischen Union 1385 1932, 53. žr. Liumbkis. *Z.I.*

Liuima Antanas (g. 1910 I 28 Ažudvarių k., Utenos vls. ir aps.) jėzuitas, teologijos prof. 1928 baigė Utenos Saulės gimn., metus buvo Kauno kunigų seminarijoj, 1929 IX 29 įstojo į jėzuitus. Po naujokyno Pagryžuvyje studijavo filosofiją Olandijoje, jėzuitų aukštojoj m-loj Valkenburge 1931–34 (gavo filosofijos licenciatą), vėliau lituanistiką VDU teol.-filosofijos fak. ligi 1939 (drauge 1935–38 mokytojavo Kauno jėzuitų gimn.). 1940 išvykęs Prancūzijon, teologiją studijavo Lijono kat. institute 1940–43 (gavo teologijos licenciatą), atliko tercijatą, tęsė asketinės ir mistinės teologijos studijas Tulūzos kat. institute 1944–47 (teologijos dr. laipsnį gavo 1950). Kunigu įšv. 1942 V 13, paskutinieji įžadai 1947 II 3. 1947–1949 Paryžiaus liet. kat. misijos dir. padėjėjas, vėliau dir. Nuo 1951 rudens Romos Gregorianumo univ. asketinės ir mistinės teologijos adjunktas, nuo 1957 e.o. prof. Parašęs disertaciją apie šv. Pranciškų Salezietį (Aux sources du Traité de l'amour de Dieu de saint François de Sales), išsp. jos ištrauką St. François de Sales et les mystiques 1950, davė eilę straipsnių apie šį šventąjį (Tulūzos kat. instituto Bulletin de littérature ecclésiastique 1940–52, Revue d'ascétique et de mystique 1950, Gregorianumo univ. žurnale Gregorianum 1958) ir skaitė apie jį paskaitą Romos tarptautinėje savaitėje 1956 X 22–27 (išsp. savaitės darbuose Settimana internazionale di Studi sulla spiritualità Agostiniana). Yra rašęs Žvaigždėje, Laiškuose Lietuviams, Lux Christi, Unitas, Archivum Historicum Societatis Iesu, Lietuvių Enciklopedijoj, enciklopedijoj Catholicisme, Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique. Rengia keturių tomų Historia spiritualitatis. Liet. kat. mokslo akademijos reorganizacinės komisijos ir centro valdybos nuo 1956 sekr.

A. Liuima, S.J.

Liukas (vok.) laivo denyje anga į krovinių patalpas.

Liukas Rapolas (g. 1913 I 28 Lyduokių par., Ukmergės aps.) kunigas. Baigęs Kauno kunigų seminariją bei VDU teol.-filosofijos fak. teologijos skyrių, įšv. 1938, vikaravo Viliampolėj ir Karmelitų par. Kaune, buvo nuo 1941 Kauno VIII gimn. kapelionas. Darbininko redakcijos kolektyvo narys (1938–40). Draugijos nuolatinis bendradarbis. Išsp. Trys žodžiai 1938. Likęs Lietuvoje.

Liukiu salos žr. Riukiu salos.

Liukras žr. Glajus.

Liukrecija (lot. Lucretia) 1. Tarkvinijaus Kolatino (Tarquinius Collatinus) žmona, pagal padavimą nusižudžiusi karaliaus

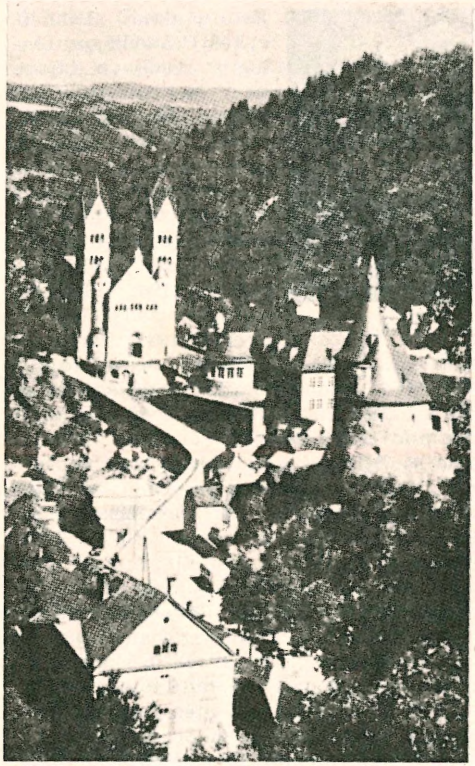

Clervaux vienuolynas ir pilis Liuksemburge

Tarkvinijaus Išdidžiojo (T. Superbus) sūnaus Seksto Tarkvinijaus išprievartauta. Keršydami vyrai griebėsi ginklo ir išvijo karalių iš Ardėjos. Sen. rom. sakmėse L. yra ištikimos žmonos pavyzdys.

2. L. (m. 859) šventoji kankinė (III 15), Kordobos, Ispanijoj, maurų duktė, priėmusi krikščionybę; už tai pagal tolaikinį mahometonų įstatymą nukirsta galva. Kūnas buvo įmestas į Guadalquiriro upę, vėliau palaidotas Oviedo mst. greta šv. Eulogijaus.

Liuksas (lot. lux ‚šviesa') stp. lx, apšvietimo matavimo vienetas, lygus tam apšvietimui, kurį gauna 1 m^2 iš vieno liumeno (žr.), jei tasai liumenas lygiai pasisklaidęs po visą m^2.

Liuksemburgas (prc. Luxembourg, vietos gyv. vok. tarme Letzeburg) nepriklausoma k-tija tarp Belgijos, Prancūzijos ir Vokietijos; 2586 km^2 ir apie 300.000 gyv. (1958). Š. dalis priklauso Ardėnams, labai kalnuota, o pietinė (Bon Pays) — derlingų kalvotų lygumų. Pietuose yra dideli geležies rūdos ištekliai, iš kurių iškasama per metus apie 5 mil. t geležies rūdos. L. yra vienas iš 10 didžiųjų pasauly geležies rūdos produkuotojų. Iš jos per metus gaunama apie 3 mil. t žalios geležies ir per 3 mil. t plieno. Plieno pramonės centrai: Esch, Duedelingen, Differdingen ir Redingen. Apie 33% viso ploto apaugę mišku; žemės ūkiu verčiasi 30% gyv. Augina kviečius, rugius, avižas, bulves, daržoves, vynuoges, tabaką. Sostinė Luxembourg turi per 65.000 gyv.. (1958), įsikūrusi ant aukštos plokštumos, iš 3 pusių apsupta gilių Alzettės ir Petrusse upių klonių, per kuriuos nutiesti viaduktai. Krašte vyrauja sena germaniškoji tarmė, bet viešoji valstybinė kalba yra prancūzų. L. yra demokratinė monarchija; šalia didžiojo kunigaikščio, kuris sudaro ministrų kabinetą ir turi įtakos įstatymų leidimui, yra demokratiniu būdu renkamas parlamentas (šešeriems metams, 51 atstovas) ir 15 narių taryba, turinti patariamąją teisę.

Istorija. Romėnų okupacijos metu L. buvo įjungtas į jų Belgica prima provinciją. Vėliau frankų ir Karolio D. valstybių dalis. 963 Karolio D. palikuonis Zigfrydas patapo pirmuoju L. kunigaikščiu. 1060 atiteko grafui Konradui, kurio dinastija viešpatavo ligi 1437. Nuo tada ligi XVIII a. valdė pakaitomis Austrijos Habsburgų dinastijos kunigaikščiai ir Ispanija. 1815 atkurta kaip k-tija ir atiduota valdyti Olandijos karaliui Vilhelmui I. 1830 sukilus prieš Olandiją jos belgų gyvenamoms dalims, prie jų prisidėjo ir L. Ligi 1839 ji buvo Belgijos provincija, tačiau prijungus dalį L. prie Belgijos (Luxembourg Belge), likutis pripažintas nepriklausoma k-tija. 1914–18 ir 1940–44 vok. okupacijoj. Antrosios vok. okupacijos metu (1940–44) L. turėjo savo egzilinę vyriausybę Londone. Nuo 1932 L. turi muitų uniją su Belgija, o nuo 1947 Beneluxo (žr.) narys. 1949 IV 4 prisijungė prie Šiaurės Atlanto pakto. *A.B.*

L. lietuviai. Apie 1910 įsikūrė lietuvių Eše (Esch-sur-Alzette) ir rinkdavosi į Café des Lithuaniens, kurios savininkas buvo praturtęs lietuvis. Veikė lietuvių švietimo d-ja. Kai ji 1930 likvidavosi, 1934 įsikūrė Draugijos užsienio lietuviams remti skyrius ir vaikus mokydavo lietuviškai. Tačiau siaučiant ūkinei krizei ir nedarbui, lietuviai iš L. ėmė keltis ir teliko apie 10, jau gerai įsikūrusių šeimų.

Liuksemburgo lietuviai Eše su JAV lietuviais kariais I pas. karo metu

Liuksusas (lot.) prabanga, ištaiga (žr.).

Liulevičius Vincentas (g. 1902 IV 24 Kryželių k., Utenos vls. ir aps.) mokytojas. Mokėsi Utenos Saulės progimn. (1918–22), Žemaičių kunigų seminarijoj (1922–24). Lankė kūno kultūros kursus Palangoj 1925–29 ir gavo aukštesniosios mlos mkt. cenzą. VDU teologijos - filosofijos fak. studijavo istoriją, baigimo diplomą gavo 1937 (diplominis darbas Lietuvos muziejų istorija 1812-1933). 1924-29 mokytojavo Užpalių vidurinėj m-loj, 1929–44 Šakių gimn. (nuo 1932 tvarkė gimnazijoj buvusį Zanavykų muziejėlį ir 1940–41 v.dir.). Vokietijoj 1945–49 Eichstätto liet. gimn. mokytojas ir kurį laiką v.dir., nuo 1945 XII liet. aukštesniųjų m-lų įgaliotinis Bavarijai, nuo 1946 X švietimo vadybos įgaliotinio amerikiečių zonai inspektorius, 1947 X 28 suorganizavo Vokietijos liet. aukštesniųjų m-lų inspektorių konferenciją. 1948 V — 1949 IV Istorinės medžiagos rinkimo komisijos pirm. 1949 atvykęs į JAV ir apsigyvenęs Čikagoje, 1955–1956 mokytojavo aukštesniojoj lituanistikos m-loj, 1956–57 Melrose Park aukštesniuosiuose lituanistikos kursuose. Išsp. Grupinę mankštą 1931, Vokietijoj — Senųjų amžių istoriją 1946, multiplikavo rankraštį Senojo pasaulio istoriją 1948 ir multiplikavo bei suredagavo Užsienio lietuvių istorinę medžiagą, 5 knygos, 1948. Pasaulio lietuvių archyvo įkūrėjas ir nuo 1951 II 1 šios įstaigos dir. Bendradarbiavo eilėraščiais Giedroje ir Vytyje, straipsniais — Lietuvos Mokykloj, Kūno Kultūroj ir Sveikatoj, Ryte, Pavasary, Skautų Aide, Žiburiuose, Drauge. Veikė ateitininkuose, pavasarininkuose, 1920-32 ir 1945–46 skautuose (Utenos, Užpalių ir Šakių draugovių organizatorius; pakeltas skautininku). 1957 XII 15 jo rūpesčiu įkurtos Lietuvių istorijos d-jos pirm.

V. Liulevičius

Liulis upelis Smilgių vls., Panevėžio aps., Šuojos (Kiršino, Nevėžio) kair. aukštupis, 19 km ilgio; teka į r. pro Smilgių mstl., susijungdamas su Kuriu sudaro Šuoją; intakai Valdaikė, Liekna, Kiaunė, Pažvyrinis, Antytupis; baseino plotas 70 km².

Liumbkis (Liumbis) XIII a. Lietuvos kunigaikštis, veikęs iš vien su Gerdeniu (žr.), Liugaila (žr.) ir kt. kunigaikščiais prieš Mindaugo užmušėją Daumantą. 1268 VI prie Dauguvos tuos kunigaikščius Daumantas nugalėjo. Kautynėse žuvo keli kunigaikščiai. Jų tarpe galėjo būti ir L. Jis niekur daugiau nebeminimas. Apie tas kautynes rašė Pskovo, Naugardo ir kt. metraščiai, L. užrašydami Ljumbi.

Polnoje Sobranije Russkich Lietopisej III 1841, 59; IV 1848, 181. Kitus rusų metraščius žr. *H. Paszkiewicz*, Regesta Lithuaniae I 1930 93 (nr. 453). Žr. Gerdenis, Daumantas. *Z.I.*

Liumenas (lot. lumen ‚šviesa') stp. lm, šviesos versmės spindulių pluošto matavimo vienetas, lygus tam šviesos pluoštui,

kurį leidžia tuščiaviduris platinos rutulys iš paviršiaus, lygaus 0,0000005305 m^2, platinos kietėjimo temperatūroje. Toks lm nustatytas 1948. Jis kiek mažesnis už prieš tai buvusį lm. Dabartinis lm=0,995 senojo.

Liuminescencija (lot.) kūno švitėjimas, nekyląs iš kūno temperatūros. Kad kūnas švitėtų, turi prieš tai absorbuoti kiek sužadinamos energijos, kurią, grįždamas į normalią būseną, atiduoda švitėjimu. Tas atidavimas gali trukti nuo 10^{-10} sek. iki daugelio valandų. L. savybes turi pvz. pūvąs medis, kai kurie vabalai, dujos elektros lemputėje, amalas (ramus elektros išsikrovimas atmosferoje), šiaurės pašvaistė ir kūnai specialiai padengti švitinčiomis medžiagomis. Buvo manyta, kad l. savybę turi tik kai kurie kūnai, bet XX a. tyrinėjimai parodė, kad ją turi beveik visi kūnai, tik daugelis jų reikalauja stipraus sužadinimo. Nešviti tik tie kūnai, kurie žadinamąją energiją paverčia šiluma arba kūno molekules ionizuoja. Daugumas kūnų šviti bet kurioje būsenoje, bet metalai — tik garų būsenoje. Dabartinėje technikoje l. daug kur pritaikoma, ypač sintetinių neorganinių medžiagų mišiniai, kurių l. skiriasi spalva, švitėjimo laiku ir kt. Kai šviti medžiaga sužadinta šviesos spindulių (iki ultravioletinių imtinai), l. vadina fotoliuminescencija. Sužadinta korpuskuliarinių spindulių (elektronų, protonų, α ir β spindulių, radioaktyvinių γ spindulių, Rentgeno spindulių, cheminių procesų) l. vadinama atitinkamais vardais: katodoliuminescencija, anodoliuminescencija, radioliuminescencija ir t.t. Kristalui skylant pasireiškianti l. vadinama kristaloliuminescencija. Kadangi l. arba visai nenaudoja šilumos arba labai mažai, kartais vadinama ‚šaltąja šviesa'. Jei akis, nutraukus sužadinimą, pastebi kurį laiką l., ją vadina fosforescencija; jei atrodo, kad l. nutrūksta drauge su sužadinimo nutraukimu — fluorescencija. L. spinduliams Kirchhoffo dėsniai negalioja, nors kartais įkaitinto kūno l. palaipsniui pereina į šilumini spinduliavimą. *M.Kr.*

Liuminoforai (lot.) medžiagos, kurios, veikiamos paprastos šviesos, Rentgeno, β, γ, katodinių ir panašių spindulių šviti. Organinių medžiagų spindulių absorbciją ir skleidimą teikia kiekviena turinti tą savybę molekulė, o neorganinių — ionų rekombinacija, būtent, teigiamų ir neigiamų ionų savitarpio veikimo išdavoje perėjimas į neutraliuosius ionus. Organinių medžiagų l. dažnai vadina organiniais l.

Liuminografija (lot.-gr.) fotokopijų gaminimo procesas, kai naudojama švitinčios medžiagos šviesa.

Liūnas pelkinė vieta, dažniausiai užankančio ež. pakrašty, kur tarpe augalų dangos ir dugno yra vandens sluoksnis, dar nepripildytas durpinės medžiagos. Liūno paviršiuje iš augalų stiebelių ir šaknų susidaro gana tvirtas raizginys, kuris juotoliau nuo kranto, juo yra plonesnis ir silpnesnis. L. einant po kojomis linksta ir burbuliuoja; juo toliau nuo kranto, juo daugiau įlinksta ir dažniau prakiūra. L. susidaro tik prie lėkštų krantų, negiliuose ežero pakraščiuose, bet nuolatos plečiasi, apimdamas vis gilesnes ežero vietas, kol apdengia visą vandens plotą. Tad l. yra ežerų užpelkėjimo proceso reiškinys. Kartais l. gabalai gali būti atplėšti, patvenkus ežerą ištaką ir pakėlus jo vandens horizontą (pvz. Lazdynų ež. Zarasų apylinkėje); tuomet jie pavirsta plūduriuojančiomis salelėmis. Pagal išsiplėtimo laipsnį l. galima skirstyti į 3 kategorijas. 1. Neveiklusis l., kur dėl susidariusių gamtos sąlygų jis apima ribotą ež. pakraštį ir toliau nesiplečia. 2. Pažangusis l., kur dėl palankių užpelkėjimui sąlygų, jis tolydžio plečiasi aplink visą ežerą, mažindamas laisvo vandens plotą, kuris tokiu atveju vadinamas l. akis, paprastai vietos žmonių laikoma labai didele gyle (‚bedugne'). 3. Ištisinis (pilnutinis) l., kur visas ežero paviršius užpelkėjęs. Tokiais l. yra buvę ar dar tebėra visi durpynai. Juose vyrauja samanos ir auga būdinga pelkių augalija, pvz. pušelės, berželiai, alksniai. *A.B.*

Liūnsargė (Scheuchzeria palustris) liūnsarginių (Juncaginaceae), vienskilčių augalų, šeimos žolinis augalas, sutinkamas pelkėse, liūnuose, durpynuose tarp kiminų. Pavadintas Züricho univ. prof. J. Scheuchzer (1664–1738) vardu.

Liuoba gyvulių šėrimas, girdymas ir namų apyvoka bei tų darbų metas, paprastai žiemos rytą (saulei tekant) ir prietema, išskiriant pietų šėrimo metą.

Liuosybė 1917 pavasarį Rygoje leistas socialistinis laikraštis, kurio pasirodė keli numeriai.

Liuosoji Lietuva Lietuvos Aido (žr.) Vilniuje mėnesinis literatūros priedas, pradė-

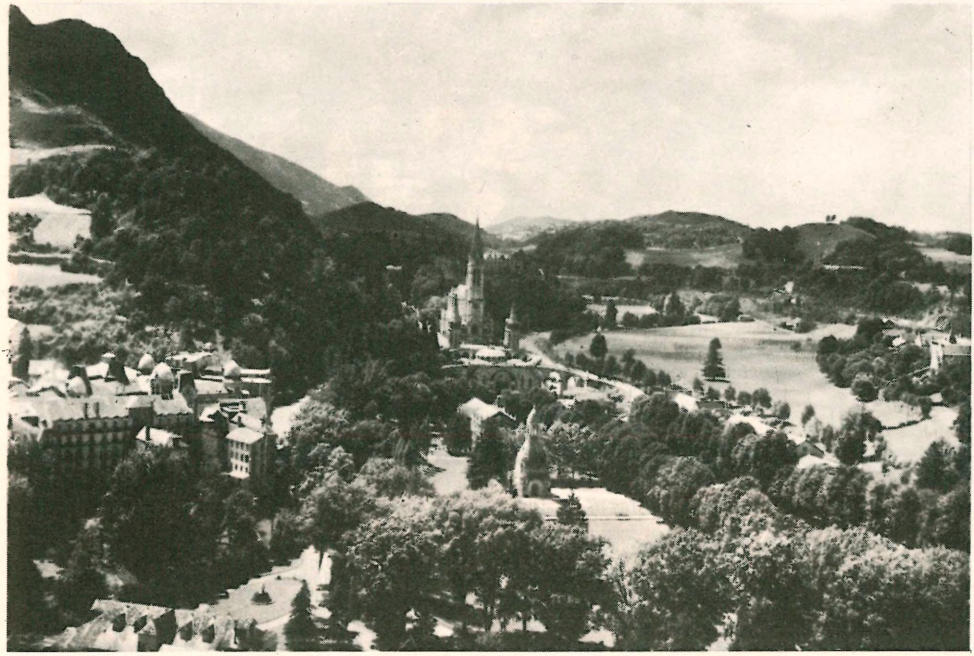

Liurdas (French Government Tourist Office, New York, nuotrauka)

jęs eiti 1917 X ir sustojęs 1918 XII. Red. rašėsi A. Smetona.

Liurdas (prc. Lourdes) mst. p. Prancūzijoj, Pirenėjų papėdėj, 410 m nuo j.l.; 14.000 gyv. (1946). Sena pilis (dalimi iš XIV a.), Pirenėjų muziejus, kat. vysk. rezidencija.

L. apsireiškimai. Nuo 1858 II 11 iki VII 16 aštuoniolika kartų kairiajame Gavės upės krante stūksančios Massabielle uolos įdubime neturtingai gausios Soubirous šeimos keturiolikmetei maldingai dukrelei Bernadetai (žr.) apsireiškė Švč. Mergelė Marija. Pasirodžiusioji pakartotinai pabrėžė atgailos ir maldų už nusidėjėlius reikalą. II 25 regėjimo metu ištryškęs šaltinis ilgainiui per parą ėmė duoti apie 122.000 l vandens. III 25, regėtojos triskart prašoma, apsireiškusioji pasisakė vardą: ‚Aš esu Nekaltas Prasidėjimas'. Vietos vyskupo sudaryta komisija, įvykius tyrusi 3 metus, 1862 I 18 paskelbė apsireiškimus esant tikėtinus. Skulptoriaus Fabischo pagal regėtojos nurodymus padaryta Marijos statula 1864 IV 4 pastatyta pasirodymų vietoje. Virš Massabielle iškilo gotinio stiliaus bažnyčia, pašvęsta 1876 VII 2, o žemiau jos 1883–1901 pastatyta Rožinio bažnyčia. 1867–1913 L. aplankė 6 mil. asmenų, 1949 — 3 mil. asmenų su 20.000 ligonių ir 1200 gydytojų.

Šv. Sostas iki 1923 oficialiai dėl apsireiškimų nepasisakė. Tačiau popiežiai patys ne kartą jų tikrumą pabrėžė: nuncijus vainikavo Marijos statulą, naujosioms bažnyčioms suteikta bazilikų vardai ir teisės. Leonas XIII Vatikano sode įrengė imitacinį L., vietinei Auch bažnytinei provincijai, kuriai priklausė L., leido apsireiškimų oficijumą ir II 11 šventę. Šv. Pijus X šitai 1907 XII 13 išplėtė visam pasauliui. Pijus XI regėtoją Bernadetą 1925 paskelbė palaimintąja, o 1933 šventąja; patvarkė, kad 1935 šventieji metai baigtųsi nenutrūkstamų šv. Mišių tridieniu apsireiškimų vietoje, savo atstovu pasiųsdamas valstybės sekretorių kard. Pacelli (vėliau Pijus XII).

Pirmas, pavartojus L. šaltinio vandenį, staigus neregio pasveikimas įvyko 1858 II 26. Iki 1861 iš 100 staigių L. išgijimų 15 pripažinta tikrais stebuklais (žr.). Iki 1913 nepaprastų staigių pagijimų konstatuota 4445. Nuo 1882 ligonius ir pasveikusius tiria nuolatinis gydytojų biuras. Ligonys pagyja arba šaltinio vandenyje, arba melsdamiesi apsireiškimų vietoje, arba procesijų metu laiminant Švenčiausiuoju. Naktinės

Palangos Liurdas

procesijos su deglais vyksta nuo 1872 VIII 28, o eucharistinės popietinės su individualiais laiminimais nuo 1887 VIII 22. Chemiškai šaltinio vanduo nesiskiria nuo paprasto: nėra nei mineralinis, nei radioaktyvus. Vanduo keičiamas tik vieną kartą per dieną, nors jame nardinami įvairiomis užkrečiamomis ligomis sergą ligoniai. Tačiau dar niekas per 100 m. tuo vandeniu neužsikrėtė, bet daug pagijo. Bažnyčia įvykių tikrumą patvirtino ir eilę pagijimų (ligi 1952–44) pripažino tikrai stebuklingais (žr. Stebuklas). Medicinos mokslo žvilgiu tarp L. pagijimų yra tokių, kurie lieka neišaiškinami, pvz. staigūs pagijimai iš sunkių organiškų ligų, kaip vėžys, džiova, kaulų lūžis ir pn. Pripažindama įvykių tikrumą, Bažnyčia palieka tyrinėtojams laisvę ir net pareigą dalykus kritiškai ištirti.

Lietuvius pagrindinai su L. įvykiais supažindino vysk. P. Būčys, MIC, išleisdamas tris savo nuodugnių tyrinėjimų vietoje leidinius. Nuo 1936 tėvai kapucinai leido populiarų mėnraštį Liurdą. Imitaciniai L. atsirado Palangoje, Plungėje ir kt., JAV Kennebunk Porte, Maine, pas pranciškonus, Marianapolyje, Conn., pas marijonus ir kt. Lietuvių maldininkai į L. keliavo pavieniai ir grupėmis (1934 didesnei ekskursijai vadovavo kun. J. Byla). 1950 buvo didelė Anglijos lietuvių kelionė. 1958 vasarą suruoštas Europos lietuvių katalikų sąskrydis.

Vysk. P. Būčys, MIC, Švč. P. Marijos Apsireiškimai Liurde 1909 ³1943; (") De Beatae Mariae virginis Apparitionibus in oppido Lourdes 1907; (") Liurdo stebuklas, Stebuklingas Petro Ruderio išgijimas Liurde, 1938; *L. Clugnet,* Bibliographie du culte local de la Vierge: France, prov. eccles. d'Auch, 1903 (sužymėtos 1544 knygos); *R. van der Elst,* Histoire du Bureau des Constatations de L. 1923; *L. J. M. Cross,* Histoire de N.-Dame de L., I–III, 1925–26 (vertingiausias šaltinių rinkinys iki 1879); *P. Dahm,* L. 1953; *R. Le Bec ir F. Leuret,* Raisons medicales de croire en miracles 1950 (vok. vert. 1953). *S.Mtl.*

Liurdas 1936 VII — 1940 VI Petrašiūnuose tėvų kapucinų leistas (Marijampolėj spausdintas) mėnesinis iliustruotas religinis laikraštis, plačiai liaudies skaitytas. Red. T. Rokas Macelis.

Liustikaitė Janina (g. 1924 VIII 9 Tryškių k., Mažeikių aps.) dainininkė. Mokėsi Papilėj, Viekšniuose ir Kauno Saulės gimn. 1942 įstojo į Šiaulių muzikos m-los dainavimo klasę, vedamą St. Dievaitytės. Pasitraukusi į Vokietiją, Münsterio univ. priklausančioj konservatorijoje dainavimą studijavo pas Teichmanną. Su operos klase Münsterio teatre Mozarto operoj Cosi fan tutta dainavo sopranopartiją. 1947 atvykusi Anglijon, dirbdama ligoninėj Cardiffe mst., lankė mst. muz. kolegiją, operos klasę (vad. F. Kelsey). Koncertavo D. Britanijos liet. kolonijose ir anglų visuomenėj. 1954 buvo pakviesta Londo-

J. Liustikaitė

nan dainuoti per televiziją. Padainavusi B. Gigli, gavo jo palankų rekomendacinį laišką. Po to 2 metus dainavimą studijavo Romoj pas M. Cascioli; dainavo lietuvių parengimuose ir per Vatikano radiją. 1955 dainavo P. Vokietijos lietuvių kolonijose, o 1956, LB krašto valdybos pakviesta, davė 14 koncertų šiaurinėje Vokietijoje. 1957 atvyko į Š. Ameriką, kur 1957 XII 7 turėjo koncertą Toronte, o 1958 I 19 Čikagoje. Čikagos liet. vyrų choro pastatytame Fauste 1958 III 15 ir 16 dainavo Margaritą.

J. Ž.

Liustra (prc. lustre ‚blizgesys') 1. prie lubų prikabinamas kelių sujungtų lempų ar žvakių sietynas; 2. blizganti audinių rūšis; 3. blizgąs, paprastai metalinis, sluoksnis ant stiklo, porceliano ir kt. keraminės medžiagos bei ant odos. Naudojamas ypatingai persų keramikoje bei Ispanijos ir italų majolikoje.

Liustracija (lot.) valstybinių žemių inventorius, sudaromas finansiniais ir karo prievolių tikslais, surašant gyventojus su gaunamomis pajamomis ir įvairiais mokesčiais. Lietuvoje ir Lenkijoje l. lietė D.L.K. ir karališkąsias žemes ir seniūnijas. Vis labiau įsigalint bajorų luomui, kilmingųjų žemės nebuvo liustruojamos, nes daryti turto revizijas privačiose žemėse būtų reiškę pažeisti pagrindines bajorų teises. Tad bajorų ir bažnytinių valdų dv. savininkai sudarinėdavo inventorius įvairiais ūkiniais reikalais tik savo laisvu noru, išvengdami valdžios patikrinimų. Vis daugiau D.L.K. valdų patenkant į privačias rankas. XVI–XVII a. l. beapėmė tik nedidelę dalį žemių. Lenkijoje l. reguliariai buvo pradėtos 1562, nutarus kas 5 metai padaryti turto revizijas, kad būtų galima nustatyti karališkųjų žemių pajamų padidėjimą ar sumažėjimą. Lietuvoje l. buvo atliekamos seniūnijose ir ekonomijose (valdovo stalo dvaruose). Norėdama pakelti iždo pajamas, Rusijos valdžia po I padalijimo nuo Lietuvos - Lenkijos atplėštų plotų žemėse, kurios pateko pačiai valstybei, padarė l. (1778–79). Po III padalijimo, pradėję nuo 1798, rusai XIX a. vykdė valstybinių žemių l., sudarinėdami po vietose atliktų revizijų liustracinius inventorius, kuriuose buvo tiksliai nustatinėjamos valstiečių pareigos dv., įvedamos liustracinės kainos žemės ūkio duoklėms. Panaikinant senąją Lietuvos teisę (Statutą) ir 1840 Lietuvos žemėse įvedant rusų teisyną, rusų valdžia dar labiau ėmėsi vesti valstybinių žemių l., atnaujinti dv. inventorius. 1839 XII 28 įstatymas apie valstybinių turtų l. vakarinėse gubernijose ir Balstogės srityje l. taip aptarė: ‚L. dalykai yra šie: a. surinkimas tikslių žinių apie žemės plotus, miškus, naudmenis, priklausančias dvarams ūkines bei fabrikines įmones ir pastatus; b. žemių ir naudmenų paskirstymas tarp ekonomijos (žodžių ekonomija suprantamas ūkinis dvaro valdymas — laikinis valdytojas, nuomininkas, administratorius ar ekonomas) ir gyventojų; c. jų įkainojimas; d. ūkinių prievolių gyventojams nustatymas; e. dvaro pajamų apskaičiavimas...' Pora šimtų įstatymo paragrafų lietė įvairių kategorijų valstiečių santykius su dv. Inventoriams patikrinti prie valstybės turtų m-jos 1843 buvo sudaryta speciali liustracinė komisija, kuri skyrė gubernijų ir apskričių l i u s t r a t o r i u s, prižiūrimus trijų l. inspektorių. 1844–57 buv. D. L. K-tijos devyniose gubernijose valstybinių žemių valstiečiai l. keliu buvo pervesti į duoklinę sistemą. Buvo tikimasi, kad būdami nevaržomi lažinių darbų, valstiečiai turės daugiau laisvės kelti savo ūkį. Naujas valstybės turtų ministras M. N. Muravjovas, pastebėjęs, kad liustraciniai darbai buvo įvykdyti mažiau žiūrint iždo interesų, o daugiau valstiečių labo, 1858 pravedė patikrinamąsias l. Kai 1863 sukilimo dėlei buvo konfiskuotą daug dv., ištisai ar iš dalies (Vilniaus gub. 40 dv. su 26.340 dešimtinių, Kauno gub. 121 dv. su 58.654 dešimtinėmis), 1867 buvo padaryta antroji patikrinamoji l. Etnografinės Lietuvos žemėse (trijose gubernijose) liustracinės komisijos buvo sudarytos ‚iš nelenkiškos kilmės pareigūnų', ir pravedus l. dvarai buvo perdavinėjami rusams, sąmoningai vykdant rusų kolonizaciją. Ryšium su baudžiavos panaikinimu prie tokių dv. priklaususieji valstiečiai buvo padaryti savo dirbtų žemių savininkais. Liustracinės komisijos turėjo sudarinėti liustracinius aktus, pagal kuriuos liustracinių kaimų žemės buvo išdalytos valstiečiams, nustatant išperkamąjį žemės mokestį iki 1913 I 1. Sudarymas ir patvirtinimas valstybines žemes liečiančių liustracinių aktų ‚Vakarinės Rusijos' 9 gubernijose buvo pabaigtas 1876. Nepriklausomoje Lietuvoje pravedant žemės reformą, skirstant kaimus vienkiemiais, XIX a. liustraciniai ak-

tai padėjo išaiškinti žemės valdymo bei nuosavybės santykius.

Archiv Jugo-Zapadnoj Rossiji, č. VII 1890 (apie l. platus Vladimirskio-Budanovo įvadas); *Al. Jabłonowski*, Lustracye królewszczyzn ziem Ruskich 1877; Polnoje Sobranije Zakonov Rossijskoj Imperiji, II leidimas, XVI, otdelenije vtoroje, 1842 nr. 15152); *St. Kościałkowski*, Ze studjów nad dziejami ekonomji królewskich na Litwie (Rocznik Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie V 1914 ir atskirai); Lietuvos istorijos šaltiniai I 1955; *P. Klimas*, Lietuvos žemės valdymo istorija (iki lenkmečių) 1919; (") Muravjovo laikmetis Lietuvos žemės ir žemininkų istorijoje 1920; žr. Kaimas. *Z.I.*

Liutà (iš it. liuto) styginis instrumentas, skambinamas pirštų prilietimu, su išpūstos formos rezonatoriumi apačioj. L. yra dvejopos: ilgos ir trumpos. Ilgosios l. buvo ankstesnės, žinomos jau sen. Egipte ir M. Azijoj. Europoj l. pirmiausia pasirodė Ispanijoj, kur X a. ją atgabeno saracėnai. Ypač l. buvo išpopuliarėjusi viduramžių pabaigoje ir renesanso metu, XV –XVI a. Vėliau l. pakeitė gitara (žr.). Pradžioj l. turėjo 11 stygų. 1640 žymus liutistas Denis Gaultier įvedė naują l. derinimo sistemą (A–d–f–a^1–d^1–f^1), kuri buvo vartojama ligi XVIII a. L. forma, konstrukcija ir derinimo sistema ilgainiui nuolat keitėsi. Įvairiose tautose jai giminiški instrumentai turėjo skirtingus vardus (persų setar, čartar, pačtar, arabų tanbur, rusų dombra, ukrainiečių bandūra). Ligi mūsų laikų dar yra išlikusi sumažinta l. forma, vadinama mandolina.

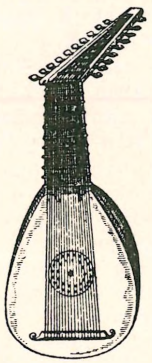

Liuta

O. Körte, Laute und Lautenmusik bis zur Mitte des 16. Jahrh. 1901; *H. Sommer*, Die Laute 1920; *J. Zuth*, Handbuch der Laute und Gitarre 1926. *J.Kč.*

Liūtas 1. (Felis leo) didžiausias kačių šeimos plėšrusis gyvulys; per 3 m ilgio (nuo nosies galo ligi uodegos galo), apie 90 cm aukščio, ligi 250 kg svorio. Pagal dydį ir spalvą l. skirstomi į 10 Afrikos ir 3 Azijos skirtis (rūšis). Didžiausias yra P. Afrikos l. Suaugusių patinų sprandas ir kaklas apaugę tankiais karčiais, kurie jaunikliams pradeda augti nuo 3 metų amžiaus. Indijoj gyvena bekartis l. Felis leo goojratensis. L. subręsta šeštaisiais metais. Didelė galva, labai stiprios muskulingos priekinės kojos ir pasibaisėtinas balsas sudaro galingumo įspūdį, o karčiai teikia jam iškilmingumo. Dėl šių išvaizdos savumų l. yra pramintas laukinių gyvulių karaliumi. Tigras yra truputį ilgesnis, bet kiek žemesnis. Dažniausiai l. yra gelsvai rudos spalvos, bet yra šviesiai pilkų, molinės spalvos, tamsiai rudos ir net beveik juodos. Gyvendamas atvirose tyrumose, stepėse, savanose ir dykumose, kur gamtinės aplinkumos spalva yra vienoda, jis yra prie jos prisitaikęs ir dėl to netaškuotas ir nejuostuotas, nors jaunikliai ligi kelių mėnesių amžiaus esti taškuoti ir ruožėti. Liūtė neturi karčių, bet ir jos uodegos galas apžėlęs tankiu plaukų kutu. Karčiai jam reikalingi kautynėse, nes bent iš dalies apsaugo nuo gilių įkandimų. L. yra karingiausias iš visų gyvulių, tačiau žmogų puola retai ir išimtinai senas l., kai jau esti patyręs, kad užpulti ir sudoroti žmogų yra lengviau, nekaip kurį nors stambesnį gyvulį. Šiaip jau tik alkanas, išprovokuotas ar sužeistas puola žmogų. Tačiau pasitaiko atskirų senų individų, kurie nepajėgdami sumedžioti gyvulio, specialiai ieško žmogaus. Liūtė atveda kas treji metai po 108 dienų 1–6 (dažniausiai 3–4) liūtukus. Jaunikliai yra labai jaukūs, švelnūs ir nelaisvėje gerai jaučiasi. Dėl to nesunku jaunus liūtukus išdresiruoti, kurie ir užaugę pasilieka dresiruotojams paklusnūs, bet labai nepatikimi. Kartais daug metų cirke rodomas l. puola ir sudrasko savo prižiūrėtoją. Net ir gerai išdresiruoti l. rodo labai mažai inteligencijos. Dėl to cirko l. dresūra gali būti saugi tik tokia, kuri remiasi l. nuolat palaikoma baime. Minta l. gyvulių, dažniausiai žolėdžių, mėsa (zebrų, antilopių, stirnų ir pn.). Medžioja naktimis, bet esant reikalui nevengia ir dienos. Nudobtą auką, kačių papročiu, nuvelka kur nors į tankmę, paslepia ir ten sudoroja. Daugiau medžioja liūtė (tik bergždumo metu) nekaip patinas, o vaikams parūpina maisto tik liūtė. Auką puldamas l. stveria priekinės kojos letena gyvuliui už nosies ir stalgiu smūgiu lošia galvą, norėdamas nulaužti jam sprandą, arba griebia dantimis už kaklo, siekdamas prakąsti didžiąsias arterijas. Mažesniuosius gyvulius puola savo svoriu ir sulaužo skeletą. R. Afrikoje liūtai medžioja būriais: vieni gyvulius sukelia ir apsupę varo, o kiti pasislėpę jų tyko. Grobiu dalijasi pagal dėsnį ‚kas stipresnis, tas pirmesnis'. Nerasdami pakankamai laukinių gyvulių, l. užpuldinėja naminius, kurių neapsaugo jokia tvora. L. nedrįsta

Liūtė ir liūtas

pulti dramblio, raganosio, neįveikia hipopotamo ir tik dviese ar trise puldami drauge pajėgia sudoroti vandens jautį. Nors l. labai stiprus (lengvai velka nudobtą zebrą, kuriam pakelti reikėtų bent 10 vyrų) ir drąsus, bet jis bėga užkluptas dviejų laukinių šunų. Didžiausia pastebėta l. gauja buvo iš 33 individų. Poravimosi metu, kuris trunka apie 3 savaites, l. yra ramūs, žaismingi, bet nepakenčia trukdymo. Neštumo metu patinas laikosi prie liūtės, vėliau kartais jis ją pameta, bet kartais vėl grįžta. Nežiūrint l. karingumo ir plėšrumo, jie yra tingūs gyvuliai. Vydamas auką arba pats nuo pavojaus bėgdamas l. gali pasiekti 55 km/val. greičio, bet nepajėgia ilgai bėgti. Jo staugimas girdėti už 10–12 km. Paprastai l. vengia žmonių sodybų, bet mėgsta apsigyventi kaimų trobelėse, iš kurių yra išsikėlę gyventojai. Gyvulius užpuola jų tykodami prie takų arba tose vietose, į kurias šie ateina atsigerti. L. nesugeba kamienu įkopti į medį, bet vikriai slankioja uolų skardžiais.

L. medžioklė, dėl jų stiprumo ir plėšrumo, laikoma ‚karališkuoju sportu', ypačiai pavojinga ir pasididžiavimą sudarančia avantiūra. Sen. amžiais Sirijos karaliai liūtus medžiodavo iš karinių vežimų, o vad. Pentauro giesmėj minima, kad Egipto karaliaus Ramsio II kautynėse su Cheta jo vežimą lydėję prijaukinti l. L. medžiojami pėsčiomis arba pasislėpus iš medžio, prie kurio paliekamas nukautas gyvulys jiems privilioti. Negrai daro organizuotas medžiokles, apsupdami pastebėtą l. siaurėjančiu ratu ir jį nudobdami ietimis. Paprastai tokiose medžioklėse žūva ne vienas medžiotojas. Apsuptas glaudaus medžiotojų žiedo, l. dažniausiai kovoja ligi paskutiniųjų, bet pasitaiko ir panikos ištiktų bailių.

Priešledyniniais laikais l. gyveno ne tik visoje Afrikoje ir Azijoje, bet ir visoje P. ir Vidurio Europoje, Britų salose. Dar V a. pr. Kr. jų būta Graikijoj, Rumunijoj ir Bulgarijoj. Mūsų laikais l. išliko visoje Afrikoje, išskyrus Kongo baseino ir kitus tankius tropikinius miškus, ir Indijoj, kur jis globojamas viename rezervate nuo išnaikinimo; bet yra išnaikintas Arabijoj, M. Azijoj, Kaukaze ir Irane (Persijoj), kur jis senaisiais amžiais buvo labai populiarus. Dėl savo didingos išvaizdos ir garsios reputacijos mėgiamas įvairių kraštų heraldikoje, pvz. l. yra Etiopijos karaliaus ženklas (pats karalius tituluojamas Etiopijos l.), D. Britanijos karališkuose žymenyse, Estijos valstybės ženkle ir kt. Labai plačiai sutinkamas įvairių tautų folklore, senojoj raštijoj, pvz. Šv. Rašte, mene, literatūroj. Romos miestuose l. buvo laikomi žmonių pramogoms ruošiant jų tarpusavio žudynes arba, dažniausiai juos paleidžiant prieš profesionalus l. žudytojus, vad. bestiarius. Romos kolizėjuje jie būdavo panaudojami krikščionims žudyti.

Dr. J. Basanavičius, suradęs mūsų pasakose ‚levą', tai panaudojo ir savo trakologinei lietuvių kilmės prielaidai, dažnai išbraukdamas pasakose vilką ir įrašydamas ‚levą' (J. Basanavičius, Levas lietuvių pasakose ir dainose 1919). *A.B.*

2. Žr. Jūros liūtas.

3. Astronomijoje dviejų žvaigždynų vardas. a. Didysis L. yra vienas iš ryškiųjų Zodiako žvaigždynų, kuriame saulė būna liepos pabaigoj ir rugpiūčio pradžioje. Manoma, kad senovėje šiam žvaigždynui paskirtas toks vardas dėl to, kad saulė jame yra pačiu karščiausiu metų laikotarpiu. D.L. yra vienas iš ryškiausių ankstyvojo pavasario naktų žvaigždynų, matomas pietuose vasario vidurnakčiais ir balandžio vakarais. Ryškiausia D.L. žvaigždė yra Regulus (Alfa Leonis) mėlyna, pirmo ryškumo žvaigždė, pagal šviesumą penkioliktoji visų Lietuvoje matomų žvaigždžių. Kita ryški D. L. žvaigždė yra Denebola (Beta Leonis) antrojo ryškumo. Gama Leonis yra įdomi dvilypė žvaigždė, susidedanti iš 2,6 ir 3,8 ryškumo žvaigždžių 4 lanko sekundžių atstume nuo viena antros. D.L. guli šiauriniame danguje tarp sekstanto, Vė-

Didžiojo Liūto žvaigždyno svarbiausios žvaigždės

žio, Mažojo Liūto, Grįžulo Ratų ir Mergelės žvaigždynų. b. Mažasis L. yra šiaurės dangaus pusrutulio žvaigždynas, teturįs tik keturias ketvirto ryškumo žvaigždes (kitos — silpnesnės) ir guļis tarp Lūšio, Didžiųjų Grįžulo Ratų ir Didžiojo Liūto žvaigždynų. *Č.M.*

Liūtas (Liutkauskas, angliškai rašėsi Luth) Jonas V. (pagal V. Širvydą, 1882 VI 20 Teizų k., Šventežerio vls., Seinų aps., pagal S. A. Giniotį, 1878 — 1951 X 2 Čikagoje) amerikiečių liet. veikėjas. Į JAV atvyko 1896. Iš pradžių gyvenęs Pensilvanijoj, 1899 persikėlė į Brukliną, kur lankė vakarinę mokyklą ir reiškėsi lietuviuose vaidintoju ir režisieriumi. 1906–09 studijavo Valparaiso univ. teisės ir komercinius mokslus. 1 pas. karo metu uoliai reiškėsi vad. ‚tautiečių' krypties organizacijose: 1917-18 Lietuvos neprigulmybės fondo v-bos narys, 1918–19 Liet. tautinės tarybos ir bendrai abiejų tarybų (katalikų ir ‚tautiečių') sudarytojo Vykdomojo komiteto narys. Be to, jis pirmininkavo TMD 1910 VII — 1911 VII, Lietuvos piliečių sgai 1920–21, Sandarai 1922–24. 1920–22 buvo vienas iš Lietuvos atstatymo b-vės direktorių. 1922–26 tarnavo laivų b-vėj U. S. Lines atstovu Amerikoj ir vėliau ligi 1930 tos pačios b-vės atstovas Lietuvoj. Grįžęs į JAV, 1932 V 3 buvo arkiv. S. A. Giniočio įšv. vad. jonistų, arba ‚Amerikos katalikų bažnyčios', kunigu, kuriuo ir pasiliko ligi mirties. Kunigaudamas Čikagoje, bendradarbiavo savo sektos laikraštyje Voice ir rengė jos leidinius. Be to, yra rašęs Vienybėj, Sandaroj, Dirvoj, Tėvynėj ir kt., pasirašinėdamas J. Valu, Girių Karalium, Dziemedziu ir kt.

Kun. J. Liūtas (Liutkauskas)

V. Širvydas, J. O. Širvydas 1943; *S. A. Giniočio* suteikta informacija.

Liutavaras (Liutaveras, Liutavoras, Liūtauras, Litaveras, Litavoras etc.) žr. Pukuveras.

Liutavariškės (ir Lentvaris) mstl. ir vls. centras Trakų aps. (sovietinėj okupacijoj Trakų rajone), 18 km į p.v. nuo Vilniaus, 9 km nuo Trakų, prie Vilniaus–Trakų plento; 2534 gyv. (1939). L. yra svarbus geležinkelių mazgas, kuriame kertasi didieji Petrapilio–Varšuvos ir Karaliaučiaus–Minsko gležk.; Vilniaus–Gardino gležk. L. šakojasi į Vilniaus ir Kauno linijas; 1957 pratiesta geležinkelio šaka iš L. į Trakus. L. mstl. išaugo neseniai, pravedus geležinkelį; anksčiau buvo tik dv. Miestelis išsistatęs neplaningai, ilga kreiva gatvė ji skiria į dvi nelygias dalis, kurių vienoj yra gležk. stotis, keli geležinkelių valdybos pastatai ir keliolika gyvenamųjų namų. L. bžn. statyta prieš I pas. karą; lietuviškos pamaldos joje įvestos tik 1940. Tais metais L. buvo savivaldybės ir girininkijos (Trakų miškų urėdijos) įstaigos, mokykla, paštas, geležinkelių dirbtuvės, vinių fabrikas, eilė krautuvių. Po II pas. karo prie mstl. pastatyta maža hidroelektrinė jėgainė ir sanitarinių reikmenų fabrikas Kaitra, gaminąs emaliuotas vonias (1956 produkcija 75.100 vienetų) ir kitus vandentiekio, kanalizacijos įrengimus. Buv. Tiškevičių dv. rūmuose 1957 įrengtas pirmasis Pabaltijy kilimų fabrikas. Dvaro rūmai statyti XIX a. pabaigoj, anglų gotikos stiliaus, su gražiu 30 ha parku ir sodais prie L. ež. Prieš I pas. karą dv. turėjo 4000 ha, vėliau Marija Tiškevičienė didžiąją žemės dalį išpardavė apylinkių gyventojams, pasilikdama tik apie 400 ha. Sovietinėj okupacijoj įsteigtas tarybinis ūkis. L. pasižymi gražiomis apylinkėmis (kalvos ir miškai), bet žemė yra nederlinga, ir gyventojai gyvena skurdžiai. Netoli L. kasinėtas naujojo geležies amžiaus pilkapis, kuriame surastas įdomus degintinis kapas. Sudeginto žmogaus kaulų likučiai buvo supilti į žalvarinį indą su lanku, pritvirtintu prie geležinės grandies. Tame pačiame kape rasta masyvi balno kilpa, pentinų ir žąslų. Radiniai VU muziejuje.

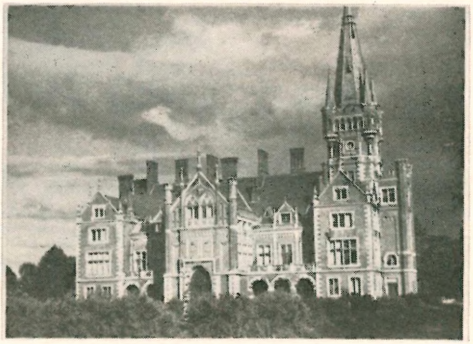

Liutavariškės. Buv. Tiškevičių dvaro rūmai
Nuotrauka S. Kolupailos

V.Klb. ir rd.

Liutavariškės. Vaizdas iš kilimų fabriko, pradėjusio kilimus austi 1957 IV 29

Liuteris Martynas (Martin Luther; 1483 XI 10 Eisleben, Saksonija — 1546 II 18 ten pat) evangelikų reformacijos tėvas, liuteronų mokslo kūrėjas, turėjęs įtakos reformatų mokslo kūrėjams Zwingliui ir Kalvinui Šveicarijoj bei Prancūzijoj ir presbiterijonų šakos kūrėjui Knox Skotijoj ir Anglijoj.

Auklėtas šeimoje griežtoj dorinėj drausmėj, silpnos sveikatos ir jautrus, L. 1488 pradėjo lankyti mokyklą. 1501 Erfurto univ. pradėjo humanistines studijas, 1502 gavo bakalaureatą, 1505 magistro laipsnį, toliau pradėjo teisės studijas. Žaibo trenksmo įtakoj davęs pažadą, 1505 VII 16 įstojo į Erfurto augustinijonų juodąjį vienuolyną. 1506 davė vienuoliškus apžadus. 1507 II įšv. kunigu. 1509 X pasiųstas į Wittenbergo univ. dėstyti moralinės filosofijos. 1509 teologijos bakalaureatas. 1510 pasiųstas į Romą, iš kur grįžo 1511 su blogais įspūdžiais. 1512 Wittenbergo konvento prioras ir vienuolyno kapelionas; 1512 X 18 Wittenbergo bžn. suteiktas teologijos daktaro laipsnį; 1512 X 12 paskirtas Šv. Rašto prof. augustinijonų vienuolyne. Pastarąsias pareigas ėjo 30 metų. Be to, konvento ir nuo 1514 dar ir miesto bžn. pamokslininkas; vadovavo konvento studijoms; nuo 1515 apygardos parapijų vikaras vizitatorius. 1518 atleistas nuo vienuoliškų pažadų ir iš apygardos vizitatoriaus pareigų.

Teologiniai abejojimai L. pradėjo kilti 1509-11 dėl Dievo teisingumo sąvokos Rom. 1, 17 prasme. Vienuolyno kongregacijos gen. vikaras J. von Staupitz ramino L., nurodydamas, kad ir Kristus buvo gundomas, ir tuo pasireiškė Dievo malonė. Dar 1513–15 L. skelbė žmogaus pateisinimo mokslą viduramžių mistikos požiūriu. Bet 1515–16 jame paaiškėjo naujas biblinis nuodėmės supratimas: nuodėmė kyla iš žmogaus savimeilės ir neklusnumo Dievui. 1517–18 prisidėjo dar kitas biblinis įsitikinimas, kad žmogaus išganymas pasiekiamas per Kristaus nuopelną ir tikėjimą į Kristų, o šis tikėjimas yra Šventosios Dvasios darbas.

Ginčas dėl atlaidų (lot. indulgentia) kilo Vokietijoj, kai jų komisaras domininkonas Tetzelis atlaidus skelbė iškreipta piniginio išsipirkimo prasme. Šis ginčas paskatino L. pasireikšti viešu vidinės bažnytinės reformos šūkiu, kuris dar neturėjo tikslo kurti naują bažnytinę organizaciją. 1517 X 31 L. prikalė prie Wittenbergo bžn. durų atsišaukimą lotynų k. su 95 tezėmis atlaidų reikalu, kviesdamas bažnytinius mokslininkus anų laikų viešų diskusijų būdu svarstyti šį reikalą. Čia L. pirmą kartą pasisakė prieš scholastinę teologiją ir aristotelinę filosofiją. Jis biblinę theologia crucis priešpastatė spekuliatyvinei theologia gloriae, apaštalą Povilą priešais filosofą Aristotelį. Tuo būdu susikirto augustinijonų ir domininkonų ordinai, kuriems priklausė abu šio ginčo pagrindiniai dalyviai L. ir Tetzelis. Roma nutarė pradėti tardymą. Augustinijonų ordino vyresnybė 1518 pašaukė L. disputui į Heidelbergą, kur pastarasis buvo prašomas plačiau išvystyti savo mintis raštu. Domininkonų ordinui reikalaujant, Romos finansinis kaltintojas pradėjo oficialų tardymą prieš L. dėl erezijos įtarimo. L. debatas su popiežiaus legatu Kajetanu Augsburge nedavė rezultatų, ir Kajetanas pasiūlė Saksonijos kunigaikščiui arba pačiam nubausti L., arba jį atiduoti Romai bausti. Šis kunigaikštis pasiklausė Wittenbergo univ. nuomonės;

M. Liuteris (L. Cranachas 1532)

visas teologijos fakultetas sutiko su L. tezėmis. Tuo remdamasis kunigaikštis nesutiko L. nei bausti, nei atiduoti Romai, kol bešališka instancija nebus nustačiusi jo kaltės. Pats L. gi apeliavo į katalikiško pasaulio susirinkimą.

Proceso eiga sustiprino L. sąžinės įsitikinimą. Pop. Leonas X pavedė Saksonijos bajorui ir popiežiaus nuncijui Miltizui pasikalbėti su L. Bet nepasiekta susitarimo. Tuomet 1519 Ingolstadto univ. vicekancleris J. Eckas suorganizavo diskusiją Leipcige tarp jo ir Karlstadto. Jame L. išėjo aiškiu oponentu prieš Ecką ir pasisakė, kad vien tik Šv. Raštas yra neklystąs šaltinis teologiniu reikalu. Šio disputo protokolai buvo pasiųsti Erfurto ir Paryžiaus univ. vertinti. Pirmas atsisakė reikšti savo nuomonę. Antrasis pasmerkė L. tezes. Tai pagilino prarają ginče dėl atlaidų. L. įsitikino, kad vidinė reformacija, kurios jis siekė, neįmanoma.

Procesas prieš L. buvo laikinai sustojęs politiniais imperatoriaus rinkimų sumetimais. Jis pajudėjo išrinkus imp. Karolį V. Tuo tarpu Kölno univ. buvo pasmerkęs L. teologiją. Roma 1520 išleido bules Exsurge ir Domine, kuriomis davė L. du mėn. laiko jo paskelbtam mokslui apie atlaidus atšaukti. Imperatorius ir Eckas buvo įgalioti jas paskelbti. Bet jiems tat nesisekė. L. laikė, kad jomis yra iškreiptos jo mintys apie atlaidus ir apeliavo pakartotinai į Bažnyčios susirinkimą. Pradėjus kai kur deginti reformacinius raštus, L. atsakė 1520 XII 10 viešai sudegindamas bulę, tuo parodydamas pasiryžęs eiti net kankinio keliu. Roma 1521 I 3 paskelbė dekretą apie L. ekskomuniką (Decet Romanum Pontificem). Kardinolas Albrecht v. Mainz, Brandenburgo grafas, Magdeburgo ir Mainzo arkivyskupas, Vokietijos primas, nereagavo į L. religinius priekaištus praktikuojamiems atlaidams. Bet humanisto Erazmo patariamas, humanistiniais samprotavimais jis atsisakė pritaikyti L. specialią inkviziciją Vokietijoj. Saksonijos kunigaikščio pasiūlymu, imperatorius 1521 IV pašaukė L. pasiteisinti Wormso seime, žadėdamas jam apsaugą kelionėj. Čia L. buvo reikalaujamas atšaukti savo raštus. Bet jis sutiko tat padaryti, jei Šv. Raštu bus įrodyta ji klydus. Šiam seimui pasibaigus, imperatorius paskelbė Wormso ediktą, kuriuo L. buvo skelbiamas ‚beteisiu asmeniu', kurį kiekvienas žmogus galįs laisvai užmušti. Todėl kelyje iš Wormso į Wittenbergą Saksonijos kunigaikštis leido L. suimti ir paimti apsaugon Wartburgo pily. Šie įvykiai sustiprino L. įsitikinimą, kad reikia grįžti prie krikščionybės pradedamojo mokslo bažnytiniame gyvenime. L. čia paruošė pirmą N. Testamento vertimą vokiečių k. Ten tada pradėtą pirmą S. Testamento vertimą vokiečių k. jis baigė Wittenberge 1534.

L. grįžo į Wittenbergą 1522 III, kai ten Karlstadto ir Melanchtono radikalesnės reformacijos sąjūdžio įtakoj buvo kilę neramumai, nukreipti prieš mišias, vienuolius ir paveikslus. L. davė sąjūdžiui konservatyvesnę linkmę, palikdamas seną liturgijos tvarką tautine kalba. L. susidūrė su spiritualistais ir mistikais. Radikalesnės reformacijos sąjūdis ir valstiečių karas 1525 sukrėtė pasitikėjimą žmogumi, pagimdė griežtesnės bažnytinės santvarkos pageidavimą ir suaktualino artėjančio pasaulio pabaigos mintį. Jų įtakoj L. 1525 VI 13 visai netikėtai susituokė su buv. vienuole Ka-

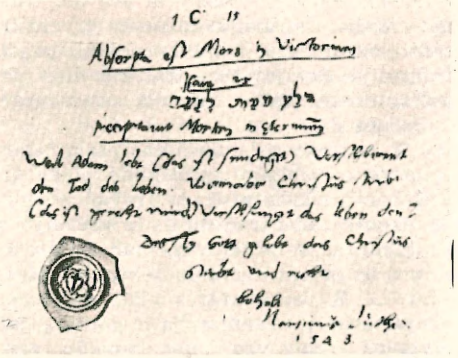

M. Liuterio rankraštis

tarina von Bora, neseniai pasitraukusia iš Nimbscheno vienuolyno į Wittenbergą.

1526 pavasarį L. vėl pradėjo laikyti paskaitas Wittenbergo univ., kurias jis buvo nutraukęs 1521, ir dabar jau iki savo mirties. 1529 jis dalyvavo Marburgo dispute su reformatais, kur išryškėjo liuteronų ir kalvinų konfesinis skirtumas komunijos klausimu. 1536 dalyvavo Wittenbergo susitarime, kuris siekė suderinti dvi sakytas pažiūras. 1536–37 dalyvavo Šmalkaldų Artikulų formulavime. Pakviestas į Eislebeną padėti baigti Mannsfeldo grafo paveldėjimo ginčą, L. ten 1546 II 18 netikėtai mirė draugų tarpe nuo širdies nusilpimo.

L. įėjo istorijon kaip vienas kūrybingiausių rašytojų. Jo veikalai lotynų ir vokiečių kalbomis, vad. Weimarer Ausgabe, yra atspausdinti 95 dideliais tomais. Jo veikalai dabartine modernine anglų kalba JAV leidžiami 55 tt.

R. H. Baiton, The Life of M. L.: Here I Stand 1955; Evangelisches Kirchenlexikon II 1958; *V. Ferm,* Pictoral History of Protestantism 1957; Luther's Works XXXI, Career of the Reformer I, 1957; *R. Thiel,* L. 1955. *M.Kv.*

L. vokiečių literatūroj. L. Šv. Rašto pilnas vertimas buvo pats reikšmingiausias XVI a. literatūrinis įvykis Vokietijoje, iš tiesų, pats didžiausias vokiečių naujosios rašomosios ir literatūrinės kalbos tos epochos (nuo 1348 iki 1648) dokumentas. ‚Tai buvo pamatinis akmuo, padėtas visų luomų bendram lavinimui ir švietimui' (Schereris). L. literatūrinė kalba nebesilaiko jokio atskiro dialekto, bet siekia sujungti juos vienon, visiems priimtinon, bendrinėn kalbon. L. giliai įsiklausė liaudies žodynan, panaudojo jos nenudėvėtus posakius, stiprius žemiškus palyginimus, sodrias vaizdines priemones, grąžindamas literatūriniam vokiečių žodžiui pirmykštę jėgą ir spalvingumą. L. bažnytinės giesmės sugestyvios, muzikalios ir aukštos literatūrinės vertės. Taip pat L. laiškai, pamokslai ir kalbos išliko ligi šių dienų svariais kalbiniais dokumentais, kuriose literatūrinis aspektas iškeltas lygiaverčiai su tematika. L. padarė reikšmingą įnašą taip pat ir pasakėčių tolimesnei raidai, išleisdamas puikų pasakėčių rinkinį. L. raštų reikšmė vokiečių naujosios literatūrinės kalbos kūrime ir formavime matyti iš to, kad šiandien jis minimas pirmuoju tarpe trijų kitų didžiųjų vokiečių literatūrinės kalbos meistrų, būtent Goethės, Nietzschės ir St. George.

W. Scherer, Geschichte der deutschen Literatur 1948; *J. Köstlin,* M. L., 2 tt., 1903; *J. Lortz,* Die Reformation in Deutschland 1939–41. *H.N.*

Liutermoza 1. Albertas (g. 1896 I 22 Trakiškių k., Jonavos vls., Marijampolės aps.) plk. Mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoj, 1915 baigė Kazanės karo mokyklą, 1916 karininkų šaulių mokyklą Oranienbaume. 1920 pradžioj grįžo į Lietuvą ir stojo į Lietuvos kariuomenę. Kovose su lenkais 1920 IX–XII vadovavo 8 pėst. pulkui. Vėliau yra vadovavęs 1 ir 13 pėst. pulkams. 1927–34 vėl buvo 8 pėst. pulko vadas. Prieš Lietuvą okupuojant buvo karininku ypatingiems reikalams prie vyr. štabo viršininko. Okupantų iš kariuomenės 1940 atleistas. 1949 atvyko į JAV.

2. Martynas (1898 XI 11 Trakiškių k. — 1948 VIII 19 Memmingene, Vokietijoj), Alberto brolis, teisininkas. Baigė Veiverių mokytojų seminariją ir per I pas. karą mokėsi Voronežo pedagoginiame mokytojų institute. Lietuvoj 1928 baigė LU teisių fak. (diplominis darbas Darbo žmonių draudimas nuo sužalojimo ir senatvės, išsp. Darbo Sveikatoj 1930, 1 nr.). Ilgametis darbo inspektorius, vėliau nuo nelaimingų atsitikimų draudimo kasos pirm. Su J. Etingeriu išsp. Lietuvos pramonę 1923. Rašė ‚Sveikatoj ir Darbe' ir kt.

Liuteronas Liuteronų Bažnyčios narys. Šis vardas panaudotas pirmą kartą M. Liuteriui ir jo šalininkams grupiniai pavadinti Leipcigo debate 1519. Vėliau jis panaudotas pop. Leono X bulėj ekskomunikos reikalu 1521 I 3. M. Liuteris nusakė šią sąvoką paliestųjų požiūriu 1522: ‚Krikščionis tiki Kristų, bet ne Liuterį. Jei Liuteris moko pagal Evangeliją, tai laikykite tą mokslą Kristaus mokslu ir sakykite: man vis vien ar Liuteris buvo šventasis ar nenau-

dėlis'. L. pradžioj save vadino bendru evangelikų, evangeliškų katalikų ar evangeliškų krikščionių vardu. Specialus l. vardas prigijo ir įsivyravo istorijos būvyje. Juo dabar išreiškiamas skirtumas tarp evangelikų l. ir evangelikų reformatų bei kitų protestantų tikybinių organizacijų.

M.Kv.

Liuteronų Bažnyčia religiškai dvasinė ir administraciškai teisinė organizacija, kuri laikosi krikščionybės evangeliškosios dalies tikėjimo ir praktikos pagal liuteronų reformacijos aiškinimą. Ji pabrėžia esanti pirminės krikščionybės tąsa, apimanti visą pasaulį, nesanti vien tautinio pobūdžio, ir laiko save Visuotinės Bažnyčios dalimi, dalyvauja ekumeniniame sąjūdyje. Jos narių visame pasaulyje priskaičiuojama 80 mil. Ji pasauliniu požiūriu sudaro didžiausią ev. bažnytinį padalinį. Bet JAV ji nesudaro didžiausios ev. denominacijos.

Istorinis L. B. fonas pasireiškia krikščiobės grupavimosi ženkle. Rytų ir Vakarų Bažnyčios išsiskyrė 1054. Rusų stačiatikių šaka Rytų Bažnyčioj susidarė 1453. Reformacijos sąjūdis Vakarų Bažnyčioj ėmė stipriau reikštis, Wittenberge paskelbus M. Liuterio 95 tezes 1517 X 31. Parapijų atstovai Vokietijoj pateikė seimui Augsburgo Konfesiją, deklaruodami sąjūdžio esmę 1530. Augsburgo religinės taikos sutartis pripažino Ev. Bažnyčios statusą 1555. Vestfalijos taikos sutartis pripažino Romos Kat. Bažnyčios, Ev. Liuteronų Bažnyčios ir Ev. Reformatų Bažnyčios koegzistenciją Vokietijoj 1648. Tridento susirinkimas 1545–63 nustatė oficialią Romos pažiūrą reformacijos atžvilgiu. Kituose kraštuose lemiamieji reformacijos įvykiai ir datos buvo skirtingi.

Bendras L. B. d o g m a t i n i s pagrindas nustato jos dvasinę esmę: Šv. Raštas laikomas įkvėptuoju Dievo Žodžiu ir vieninteliu neklystančia taisykle krikščioniško tikėjimo ir gyvenimo reikalu. Visuotinieji tikėjimo išpažinimai (Tria Symbola catholica sive oecumenica) laikomi Šv. Rašto liudijimo santraukomis. Nepakeistoji Augsburgo Konfesija (Confessio Augustana) laikoma L. B. tikėjimo ir mokslo išraiška. Augsburgo Konfesijos Apologetika, Šmalkaldų Artikulai, M. Liuterio mažasis ir didysis katekizmas ir Konkordijos Formulė pripažįstami biblinio tikėjimo derintojais. L. B. esmė Augsburgo Konfesijos nuostatu ir Edmundo Schlinko aiškinimu nusakoma sekančiais žodžiais: ‚Bažnyčia yra ten, kur Dievo Žodis esmiškai skelbiamas grynai ir šventi sakramentai administruojami pagal Evangeliją. Bet jos nėra ten, kur vien tik paviršutiniškai būtų žiūrima Augsburgo Konfesijos'.

L. B. charakteris nukreiptas pažinti dieviškai tiesai biblinio apreiškimo būdu. L. B. iš pat pradžios atsirado trejopame kovos fronte: su tradiciniu krikščionybės aiškinimu, su reformatų formalistiniu aiškinimu ir su entuziastiniu sektantų aiškinimu. L. B. laikė antros eilės dalykais: bažnytinę teisę, organizaciją ir politiką, jos santykius su valstybe ir net pamaldų tvarką. Tais samprotavimais, viduramžiais įprastu būdu, L. B. buvo valstybei laikinai užleidusi tvarkyti bažnytinę teisę ir administraciją: bažnytinė administracija pasidarė valstybinės administracijos dalimi, tvarkoma biurokratiniu būdu. Ryškiausiai tat pasireiškė valstybinio absoliutizmo laikais (XVIII a.). Tikybinio atgimimo sąjūdis ir kova dėl demokratinės santvarkos valstybėje XIX a. iškėlė laisvos bažnyčios reikalavimą, kuri nepriklausytų valstybės.

L. B. a t s k i r u o s e k r a š t u o s e. Daugeriopas L.B. pavidalas pasirodo išoriniu požiūriu: ji pasireiškia skirtinguose kontinentuose ir tautose, įvairiomis kalbomis ir skirtinga praktika. Jos veikimas skiriasi keturiomis sritimis: Vidurio ir Rytų Europos, Šiaurės Europos, Šiaurės Amerikos ir misijų plotų.

V i d u r i o i r R y t ų E u r o p o j L.B. yra labai skirtingo pavidalo. Vokietijoj ji yra tautos bažnyčia (Volkskirche). Ten 1939 buvo 69,5 mil. gyv., kurių 59,8% ev. ir 33,3% kat. Vakarų Vokietijoj 1950 buvo 68,5 mil., kurių apie 54% ev. ir 46% kat. Rytų Vokietijoj gyvena apie 17 mil. gyv., kurių apie 91% ev. ir apie 9% kat. Visoj likusioj Vidurio ir Rytų Europoj L.B. yra tikybinės mažumos organizacija.

V o k i e t i j o j e L.B. yra laisva skelbti savo tikybos mokslą. Tik iki 1918 ji teisiškai ir administraciškai priklausė monarchinės valstybės valdžios. Prūsų karalius 1817 paskelbė Ev. Bažnyčios Uniją, kurioj liuteronams ir reformatams buvo sudaryta bendra ev. konsistorija ir parapijoms palikta teisė konfesiškai apsispręsti laikytis M. Liuterio katekizmo ar reformatų Heidelbergo katekizmo. Kovoje prieš šią valstybinės bažnyčios santvarką susidarė laisvosios bažnyčios (Freikirche) sąjūdis, su-

kūręs nepriklausomą L.B. organizaciją. Kovoje prieš uniją su reformatais susidarė senliuteronių (Altlutheraner) sąjūdis, kurio šaka Missouri sinodo vardu vėliau ėmė reikštis Š. Amerikoj. 1918 pasibaigus monarchinei santvarkai valstybėje ir bažnyčioje, 1919 pačios bažnyčios institucijos sudarė bažnytinę konstituciją sinodalinės santvarkos pagrindu ir susitarė su valstybe dėl jų santykio. Bažnyčia pasidarė nepriklausoma valstybės, bet šelpiama valstybės lėšomis ir finansų srityje valstybės kontroliuojama. Bet nacionalsocialistų valdžia 1933 vėl įvedė valstybinės bažnyčios santvarką, paskelbdama įstatymą apie tautinės vokiečių bažnyčios (Deutsche Evangelische Kirche) sudarymą ir Reicho vyskupo paskyrimą. L.B. protestavo prieš unkirchliches Kirchenregiment. sudarydama Jungreformatorische Bewegung 1933 ir vėliau Bekennende Kirche 1934. Ji buvo uždrausta valstybės dekretu 1935 XII 3. Tačiau ji veikė iki nacionalsocialistų valdžios griuvimo. Trys L.B. teritoriniai vienetai nepasidavė nacionalsocialistiniam cezaropapizmui: Bavarija, Hanoveris ir Viurtembergas. Dabartinė Vokietijos Ev. Bažnyčios konstitucija veikia nuo 1945 ir Vokietijos L. B. konstitucija veikia nuo 1948. Bet tradiciniu būdu čia veikia dar ir keletas senliuteronių laisvų bažnytinių organizacijų, 38.000 narių, kurių daugumas nepriklauso Pasaulio liuteronų s-gai. Vokietijos L.B. yra didžiausias Pasaulio liuteronų s-gos vienetas, apimąs 21 mil. narių. Ji priklauso ir bendram ekumeniniam sąjūdžiui. Vokietijos L.B. yra juridinis asmuo viešosios teisės pagrindu. Vokietijos Ev. Unijos Bažnyčia priklauso taip pat bendram ekumeniniam ir atskiram Pasaulio liut. s-gos sąjūdžiui. Narių apie 22 mil. L.B. organizacijos, nepriklausančios ekumeniniam sąjūdžiui, turi per 23 mil. narių.

A u s t r i j o s i r V e n g r i j o s kraštuose L.B. yra skirtingo pobūdžio. Ji Augsburgo Konfesijos Ev. Bažnyčios pavadinimu buvo persekiojama Habsburgų dinastijos laikais. Tikybinės tolerancijos ediktas 1781 leido statyti ev. bažnyčias, bet be bokšto ir be įėjimo iš gatvės. Teisinį statusą ji įgijo tik 1871. Jos narių Austrijoj 392.000, Vengrijoj 433.000. I t a l i j o j L.B. persekiojama. Jos konstitucija registruota tik 1948, bet jos veikimo pradžia daug senesnė. Jos narių italų skaičius sumažėjo per paskutinius 50 metų, bet padidėjo įvairių tautybių narių per paskutinius 20 metų. Jų dabar nurodoma per 4000. I s p a n i j o j ir P o r t u g a l i j o j L.B. yra nepriklausomo pobūdžio, nepriklauso Pasaulio liuteronų s-gai ir neskelbia savo narių skaičiaus. Š v e i c a r i j o j L.B. yra įvairių tautybių religinė organizacija. Narių 2500.

L.B. Europoj, šalia Vokietijos, yra d i a s p o r o j, turi mažą narių skaičių. A n g l i j o j L.B. yra senos kilmės. Ji dabar padidėjo dėl estų, latvių, lietuvių ir vokiečių emigrantų. Bažnytinė tvarka sinodalinė. Narių 40.000. O l a n d i j o j L.B. turi 60.000 narių. P r a n c ū z i j o j L.B. yra dviejų santvarkų: Elzase valstybinė, jai priklauso 241.000 narių, kitoj daly yra laisvoji (42.000 narių). Liuksemburge L.B. yra valstybinės santvarkos su valstybine konsistorija. Narių 4500.

S l a v ų tautose L.B. prasidėjo XVI a. L e n k i j o j kitatikiams teisės suteiktos Varšuvos sutartimi 1573. Bet čia nesiliovė tikybinis antagonizmas, kalbiškai pasireiškęs liaudies sinonimais ‚lenkas katalikas' ir ‚evangelikas vokietis'. 1707 įaika suteikė formalią laisvę evangelikams. Antagonizmas sustiprėjo po I pas. karo. Ev. Taryba leista tik 1926, tarpininkaujant švedų arkiv. Soederblomui. L.B. čia po II pas. karo susidarė kaip tautinė bažnyčia. Narių 220.000. Č e k o s l o v a k i j o j L.B. buvo gausingiausias ev. bažnytinis vienetas slavų tautose, turėjęs 480.000 narių. L.B. čekų tautoje veikė kiek kitokio pobūdžio. Ji išnyko II pas. karo audrose. Augsburgo Konfesijos Ev. Bažnyčia S i l e z i j o j susidarė XVI a., bet reliatyvinę laisvę ji įgijo tik 1707. Po II pas karo ji pripažinta 1948. Ji dabar laikoma gausingiausia mažumos bažnyčia Europoj. Narių skaičius nenurodytas. Augsburgo Konfesijos Ev. Bažnyčia S l o v a k i j o j susidarė reformacijos metu, tačiau tik tolerancijos ediktas 1781 suteikė formalią tikėjimo laisvę. Lygias teises ji įgijo tik 1867. Narių pirmiau būta 190.000, dabar nenurodoma. K r o a t i j o j ir Bosnijos H e r c e g o v i n o j L.B. nariai gyvena išsklaidyti. Jos turtas buvo nusavintas, dabar jau grąžinamas. Serbijos S l o v ė n i j o j L.B. kunigų turėjo pirmiau 40, dabar 2. Narių skaičius nenurodytas. Augsburgo Konfesijos Ev. Bažnyčia J u g o s l a v i j o j konstituciškai susitvarkė tik 1918. Narių 100.000.

C a r i s t i n ė j R u s i j o j L.B. pradėjo veikti vėliau. Monarchijos laikais turė-

jo monarchinę bažnyčios santvarką, valstybės įstatymu duotą 1832. Bažnyčia buvo laisva skelbti savo tikybos mokslą, bet valstybės priklausoma bažnytinės teisės ir administracijos reikalu. Administraciškai teisiniu požiūriu veikė penkios sritinės konsistorijos ir viena generalinė. Dvasinius kandidatus siūlydavo kunigų konferencijos. Pasaulietinius kandidatus siūlydavo politinės institucijos. Caro valdžia skirdavo jų narius. Konsistorijos priklausydavo vidaus m-jai administraciniais reikalais ir teisingumo m-jai teisminiais reikalais. Tiesioginei valstybės priežiūrai tose srityse vykdyti valdžia skirdavo konsistorijos prokurorą. Reformatų bažnytiniams reikalams Vilniaus apygardoje tvarkyti valstybės įstatymu buvo sudarytas autonominis reformatų skyrius Kuršo Ev. Konsistorijoje Mintaujoj. Sinodai galėjo susirinkti valstybės leidimu ir turėjo tik patariamąją galią. Ši santvarka nustojo veikusi Rusijoj bolševikų revoliucijos metu. Bet ji buvo taikoma su neesminiais pakeitimais nepriklausomoj Lietuvoj, išskyrus Klaipėdos kraštą. Dvasiniu požiūriu L.B. Rusijoj pasireiškė pietizmo įtaka. Jos narių 1924 buvo 900.000. Ji dabar yra formaliai nustojusi tuo pavadinimu veikti.

Komunistiniuose kraštuose L.B. naudojasi ribota laisve pasireikšti ‚religinėj' srity. Praktiškai tai reiškia naują cezaropapizmo santvarką. Bažnytinis veikimas buvo ypač sunkus nuo 1948 iki Stalino mirties. Po to imta kai kur duoti net valstybės pašalpas bažnytiniam reikalui. Pabaltijo kraštuose L.B. veikia: **Lietuvoj** su 25.000 narių ir Latvijoj bei Estijoj su nenurodytu narių skaičium.

‚L.B. tremtyje' sąvoka susidarė praktišku Pabaltijo kraštų L.B. atstovavimo reikalu Pasaulio liuteronų s-goj. Jis perimtas iš Pasaulio Bažnyčių Tarybos praktikos leisti Rusų Stačiatikių Bažnyčiai būti atstovaujamai jos narių Vakaruose, kurie priklauso ekumeniniam Konstantinopolio patriarchatui. Tačiau šis atstovavimas dar nesudaro savarankiško nei viešosios teisės korporacijos nei juridinio asmens titulo.

Rumunijos Transilvanijoj L.B. vystėsi laisvai pradedant reformacijos laikais. L.B. mokslo santrauka užregistruota Kronštadto mst. taryboj 1543. L.B. konstitucija priimta nacionaliniame univ. 1550. Religinės tolerancijos įstatymas seime priimtas 1557. Augsburgo Konfesijos Ev. Bažnyčia Rumunijoj nukentėjo parapinių mokyklų konfiskavimu po II pas. karo. Parapiečių dalis pabėgo Vokietijon, dalis išgabenta Rusijon. Dabartinis narių skaičius 215.000.

L.B. istorija Šiaurės Europoj skirtinga. Krikščionybė įsigalėjo: Danijoj 826, Švedijoj 829, Norvegijoj 950. Savarankiškos bažnytinės provincijos susidarė Danijoj 1103 (kuomet Lundas pasidarė arkivyskupijos sostu), Norvegijoj 1152 ir Švedijoj 1164 (kuomet arkivyskupijos sostas buvo perkeltas į Upsalą). Suomija priklausė švedų provincijai. Tuometinė bažnyčia Skandinavijoj perėmė liuteronų reformacijos mokslą. Švedijoj ir Suomijoj tat įvyko 1527 seimui atkreipus dėmesį į reformacijos mokslą, 1528 ir 1531 Romos kat. vyskupams pašventinus ev. vyskupus ir 1536 Valstybės tarybai išreiškus ištikimybę ev. mokslui. Danijos, Norvegijos ir Islandijos karalystėj tat įvyko 1536, kai Danijos seimas nutarė nutraukti santykius su Roma. Reformatų ir sektantų įtaka nepasireiškė Skandinavijoj. Liuteronų ortodoksinis sąjūdis XVII a. veikė konsoliduojamai; pietistinis sąjūdis XVIII a. stipriai veikė dvasinį gyvenimą. Dėl to susidarė religinio atgimimo sąjūdis XIX a. Jis pasireiškė Danijoj N. F. S. Grundtvigo universitetiniu sąjūdžiu, Indrios misija ir S. Kierkegaardo raštais, Norvegijoje — Hans Nielsen Hauge ir Suomijoj — Paalo Routsalaineno veikimu.

V. Europos radikalinės tendencijos, optimistinis evoliucionizmas, teoretinis marksizmas ir kultūrinis sekularizmas pasireiškė švelniau Skandinavijoj. Pamaldų lankymas čia menkas. Skatinamas parapiečių įsipareigojimas ir atsakomybės jausmas evangelizacijos ir lėšų sudarymo srity amerikiečių veikimo metodais. L.B. Skandinavijoj tvarkomasi vyskupijomis. Vyskupijų yra: Danijoj ir Norvegijoj po 9, Suomijoj 7, Švedijoj 13, Islandijoj 1. Grenlandija priklauso Kopenhagos diecezijai. Vyskupai Danijoj renkami kunigų ir parapiečių atstovų nutarimu; Norvegijoj — dekanų, kunigų ir teologijos prof. bei parapijų atstovų nutarimais ir skiriami valdžios aktu; Islandijoj — kunigų ir teologijos prof. nutarimu ir skiriami respublikos prezidento aktu; Suomijój — kunigų ir parapijų atstovų nutarimu ir skiriami respublikos prezidento aktu iš trijų pasiūlytų kandidatų; Švedijoj — diecezijos kunigų ir vyskupijos kapitulos nutarimu ir skiriami kara-

liaus aktu iš trijų pasiūlytų kandidatų. L. B. narių skaičius: Danijoj 4.304.000, Norvegijoj 3.155.000, Švedijoj 7.290.000, Suomijoj 4.226.000, Islandijoj 140.000.

Šiaurės Amerikoj L.B. veikia visai skirtingose socialinėse sąlygose, reikalaujančiose skirtingų bažnytinio veikimo būdų. Čia veikia bažnyčios nuo valstybės atskyrimo principas, ir dėl to valstybinės bažnyčios santvarka yra neįmanoma. Amerikos santvarkoje bažnyčia yra privatinės teisės draugija. Juridinio asmens titulą jį įgyja atitinkamai užregistruota valdžios įstaigoj. Bažnyčios nario teisės Amerikoje oficialiai įgyjamos tik prisirašant į parapiją ir atliekant parapiečio pareigas. Amerikoje pačių parapiečių lėšomis remiasi bažnytinis veikimas savoj parapijoj, misijose ir labdaroj. JAV iš 174 mil. gyv. tik apie 100 mil. priklauso bažnyčiai. Jų $^2/_3$ yra Ev. Bažnyčios nariai ir $^1/_3$ Romos Katalikų Bažnyčios nariai. Bendroj evangelikų bažnytinėje šeimoje L.B. priskaičiuojama krikštytų 7,5 mil. (gyventojų 4,4%, parapiečių 7,5%) ir konfirmuotų 5 mil. Š. Amerikoj L.B. veikė keturių istorinių laikotarpių sąlygomis. a. **Anglosaksų kolonizacijos** Amerikoj ir L.B. šioj naujoj bendruomenėj pradžios laikotarpis 1607–1776: anglų, saksų, skandinavų ir kitų tautų pabėgėliai ir emigrantai vyko į Ameriką, siekdami įsikurti ūkiškai ir gyventi savitu dvasiniu gyvenimu. Jie vadovavosi labiau jausmais, mažiau protu ir patirtimi. Švedai sukūrė parapijas 1699 ir 1700. Saksai pradėjo kurtis 1683. Salzburgiečių pabėgėliai sukūrė pirmą parapiją 1734. H. M. Muhlenbergas 1748 sukūrė pirmą liuteronų sinodą Amerikoj, Ministerium of Pennsylvania vardu; dabar tai yra didžiausias United Lutheran Church in America vienetas. b. Amerikiečių tautos ir L.B. joje susitvarkymo laikotarpis 1776–1865. Sudaryta demokratinė valstybės santvarka 1787 ir 1791 nuostatais garantavo asmens įsitikinimų ir tikėjimo laisvę. Susidarė laisva bažnyčia laisvoje valstybėje. Ji demokratinėj valstybėj ima tvarkytis demokratiniu būdu: patys parapiečiai ją kuria savo apsisprendimu, prisirašymu į parapiją, įsipareigojimu atlikti parapiečio pareigas ir nešimu asmeninės ir kolektyvinės atsakomybės už bažnytinio veikimo plano įvykdymą. Susidaro tarporganizacinės varžytynės. L.B. pirmoji santvarka Amerikoj surašoma 1781. Daugumas jungiasi Generalinio Sinodo organizacijoj. Jis susidarė 1820 jungtinei kovai prieš religijos racionalizmą. 1918 jis persitvarkė United Lutheran Church in America vardu. Vokiečių senliuteroniai iš Prūsų unijos Amerikoj 1845 sudarė atskirą bažnytinę organizaciją, kuri nuo 1947 vadinasi Lutheran Church — Missouri Synod. Švedai 1845 sudarė savo bažnytinę organizaciją, kuri nuo 1948 vadinama Augustana Church. Lygiai taip pat danai, suomiai, norvegai ir kiti sudarė savo atskiras tautines bažnytines organizacijas. Jos vėliau išbraukė tautinį požymį iš savo organizacijos pavadinimo. c. Amerikiečių tautos konsolidacijos ir L.B. joj brendimo laikotarpis 1865–1917: valdžia pertvarkoma platesniu federacijos pagrindu. Ūkis imamas tvarkyti platesniu stambių įmonių pagrindu. Asmens gerovė įgauna platesnę apimtį. Bet šalia gerovės pasirodo skurdas. Jam išlyginti reikia bažnytinio socialinio veikimo. Modernizmas susiduria su fundamentalizmu, puritanizmas su sekularizmu. Atvyksta naujos emigrantų bangos. Bet jų tik dalis domisi bažnytiniu gyvenimu. Iškyla reikalas evangelizuoti ir bažnytiškai auklėti vidaus misijų būdu. Izoliuotos mažos bažnytinės organizacijos pasirodo nepajėgiančios atlikti plataus visuotinės krikščionybės uždavinio. d. Amerikiečių tarptautinės atsakomybės ir L.B. ekumeninės atsakomybės perėmimo laikotarpis 1917–1957: JAV perima atsakomybę už pasaulio taiką ir gerovę. L.B. perima atsakomybę ekumeniniame veikime. Toji atsakomybė pasireiškia atskirų vienetų susijungimu ir koordinuotu veikimu. Nyksta politinė izoliacija, negali likti bažnytinės izoliacijos. L.B. vienetų jungimosi akcija pasireiškia jos narių didėjimo ir savarankiškų sinodalinių vienetų mažėjimo daviniais Š. Amerikoje:

Metai	Konfirmuotų narių	Parapijų	Kunigų	Sinodų
1700	2.000	20	7	—
1800	20.000	300	50	2
1900	1.665.878	11.123	6.710	61
1955	4.932.692	17.398	16.493	17

L.B. santvarka Š. Amerikoj yra sinodalinė. Jos pagrindas yra parapijos. Jos jungiasi sinode. Sinodai jungiasi bažnyčioje. L.B. vienetai čia jungiasi trimis pagrindais: a. veiklaus ekumeninio bendradarbiavimo pagrindu jungiasi: United Lutheran Church in Amerika su 2.336.000, Augusta-

na Church su 558.000, Suomi Evangelical Lutheran Church su 36.000 ir American Evangelical Lutheran Church su 23.000, viso 2.953.000; b. pasyvaus ekumeninio bendradarbiavimo pagrindu jungiasi: American Lutheran Church su 1.043.000, Evangelical Lutheran Church su 938.000, United Evangelical Church su 62.000, Lutheran Free Church su 74.000, viso 2.117.000; c. tuo tarpu nedalyvaują ekumeniniame sąjūdy vad. Sinodalinės konferencijos vardu jungiasi: Lutheran Church-Missouri Synod su 2.152.000, Wisconsin Synod su 339.000, Slovak Synod su 16.000, Norwegian Synod su 13.000, viso 2.520.000. Visose trijose grupėse 7,5 mil. L.B. š. Amerikoj nuosavybės vertė 1350 mil. dol., skolų 188 mil. dol. Bažnytiniam veikimui išlaikyti išleidžiama metams: parapijose 240 mil. dol. ir misijose 61 mil. dol. Parapiečių piniginės aukos vidurkį metams sudaro 60 dol. nuo kiekvieno konfirmuoto nario. Be to, dar suaukojama daug pinigų vargstantiems žmonėms visame pasaulyje šelpti per Pasaulinę Liuteronų Akciją.

M i s i j ų p l o t u o s e L.B. pasireiškia įvairiu pavidalu. Šis veikimas vienur persekiojamas, kitur toleruojamas. Persekiojimas linksta užleisti vietą toleravimui P. Amerikos tautose. Persekiojimai auga Azijos kraštuose. Tikintieji misijose subrendo bažnytiškai įsipareigoti ir perimti atsakomybę. Ir politinės sąlygos reikalauja, kad bažnytinis veikimas iš misijų pobūdžio pasidarytų parapinio pobūdžio. Užsieniečių misionieriai pakeičiami vietiniais kunigais ir kitais bažnytiniais tarnautojais. A z i j o j e L.B. veikia revoliucinio pasaulio sąlygomis. Azijos gyventojų tik maždaug 3% yra krikščionys, kurių tarpe tik 4% liuteronai. Bažnytinių vienetų skaičius mažas ir veikimas silpnas. Japonijoj L.B. parapijų pagrindu persitvarkė 1922. Kinijoj ji persekiojama, bet nesunaikinta. Hongkonge ji vysto misijų ir karitatyvinį darbą. Malajuose ir Formozoj ji veikia nuo 1922. Tropinėse salose ji pradėjo veikti XIX a. ir dabar persitvarkė parapiniu pagrindu. Indijoj L.B. savo veiklą pradėjo prieš 250 m. Ten dabar yra keletas bažnytinių organizacijų. Pirmoji parapija Pakistane susidarė 1939. Veikimas Burmoje prasidėjo prieš 50 m., dabar yra dvi parapijos. L.B. Islamo vidurio rytuose: veikla Jordane prasidėjo 1850, platus pabėgėlių šalpos darbas ten vykdomas dabar. Veikla Izraelyje palaikoma skandinavų, o kituose kraštuose — danų.

A f r i k o j e L.B. veikia tenykščių tautų primityviomis sąlygomis. Bažnytinis veikimas misijų pagrindu prasidėjo XVI a. Atskiros parapijos susidarė XVIII a. Kylant nacionalizmui po II pas. karo, užsieniečių misionieriai perduoda iniciatyvą vietinėms jėgoms. L.B. sukurta: Liberijoj 1947, Nigerijoje 1948, Etiopijoje-Eritrėjoje 1951, Tanganikoje 1955, Rodezijoje 1953, Madagaskare 1950, Pietų Afrikoje 1953. Kamerūne eina misijos darbas.

P. A m e r i k o j e L.B. pradėjo pavieniai veikti 1534, bet neleista jai prigyti. Veikimas atnaujintas XIX a., kai ten apsigyveno evangelikų emigrantai. L.B. organizacijos susidarė: Brazilijoj 1886, Čilėj 1906, Bolivijoj 1938, Kolumbijoj 1944, Meksikoj 1945. L.B. misijos veikia: Guatemaloj, Kuboj, Panamoj, Urugvajuj, Venecueloj. Ji išlaiko religines radijo stoties programas įvairiomis kalbomis.

Die Bekenntnisschriften der evangelisch - lutherischen Kirche 1952; Book of Concord 1952; *Asmussen,* Warum noch Lutherische Kirche 1949; *Lund-Quist,* Lutheran Churches of the World 1957; *Mayer,* The Religious Bodies of America 1954; *Schlink,* Theologie der lutherischen Bekenntnisschriften 1948; *Wentz,* A Basic History of Lutheranism in America 1955; *Bates,* Glaubenfreiheit 1947; The Lutheran World Almanac 1934–1937; *Wentz,* The Lutheran Churches of the World 1952; Evangelisches Kirchenlexikon, 3 tt., nuo 1956; Die Religion in Geschichte und Gegenwart I ³1957. *M.Kv.*

P a s a u l i o L i u t e r o n ų A k c i j a (Lutheran World Action) pagalbinė Pasaulio Liuteronų S-gos šalpos organizacija. 1946–56 ji išleido šalpai 46 mil. dol. Jos biudžetas 1958 yra 3,6 mil. dol.

Lund-Quist, Lutheran Churches of the World 1957.

P a s a u l i o L i u t e r o n ų K a r i t a s (Lutheran World Relief) pagalbinė JAV National Lutheran Council šalpos organizacija. 1946–56 ji pasiuntė maisto, drabužių, vaistų ir kt. reikmenų į 28 kraštus už 62 mil. dol. Ji padėjo emigruoti 55.000 pabėgėlių. Ši akcija sudarė 5 mil. dol. išlaidų.

Lund-Quist, Lutheran Churches of the World 1957.

P a s a u l i o L i u t e r o n ų K o n v e n c i j a buvo sudaryta Eisenache 1923 suartinti amerikiečius ir europiečius liuteronus. Kiti jos suvažiavimai įvyko: Kopenhagoj 1929 ir Paryžiuj 1935. Jos pirm. buvo: 1923–35 teol. prof. J. A. Morehead iš JAV ir 1935–46 vysk. Marahrens iš Hannoverio, Vokietijoj. Gen. sekretorius 1935–46 buvo kun. H. Lilje. 1946 suvažiavime

Lunde persiorganizavo į Pasaulio Liuteronų Sąjungą.

Pasaulio Liuteronų S-ga (Lutheran World Federation) susikūrė Liuteronų Pasaulio Konvencijos Lundo suvažiavime 1946. Kiti jos suvažiavimai įvyko: Hannoveryje 1952 ir Minneapolyje, JAV, 1957. Tikslas: liudyti jungtiniu pareiškimu apie Kristų kaip Dievo galią išganyti, plėsti tikėjimo ir išpažinimo vienybę Liuteronų Bažnyčioj; vystyti mokslinį bendradarbiavimą liuteronuose, skatinti ekumeninį sąjūdį, pravesti jungtinį liuteronų pasireiškimą auklėjime ir misijose, šelpti dvasiškai ir materiališkai vargstančias liuteronų grupes. S-gos centrinė buveinė yra Ženevoj, Šveicarijoj. Jos pirm. buvo: 1946 52 Lundo vysk. Andres Nygrenas, 1952–57 Hannoverio vysk. Hans Lilje, nuo 1957 kun. F. C. Fry, United Lutheran Church in America pirmininkas. Gen. sekr. buvo: 1946 kun. S. C. Michelfelderis, nuo 1947 kun. C. E. Lund-Quistas. S-ga turi tautinius skyrius įvairiuose kraštuose. JAV šis skyrius vadinasi National Lutheran Council. Jis susidarė 1918. Jį sudaro aštuoni Liuteronų Bažnyčios ekumenininiame pasireiškime dalyvaujantieji vienetai. Jo centras Naujorke, pirmininkas kun. F. E. Reinartzas, United Lutheran Church in America sekr. Missouri sinodas čia nepriklauso. Kanadoje veikia Canadian Lutheran Council. P.L.S. spaudos organas yra Lutheran World, trimėnesinis žurnalas anglų ir vokiečių laidomis, leidžiamas Hannoveryje nuo 1954. The National Lutheran, dvimėnesinis žurnalas, leidžiamas National Lutheran Council Naujorke nuo 1932. Evangelijos Žodis, mėnesinis žurnalas lietuvių k., buvo National Lutheran Council misijų tarnybos Čikagoj leidžiamas 1951–1955.

Mayer, The Religious Bodies of America 1943; *Wentz,* Lutheran Churches of the World 1952; (") A Basic History of Lutheranism in America 1955. *M.Kv.*

Liutgarda, Luitgarda (1182?–1246), šventoji (VI 16), mistikė. Turėdama 12 metų, prieš tėvo valią motinos atiduota į benediktinių vienuolyną, kur, bandoma išgrobti, parodė nepaprastą valios tvirtumą. 1205 abatė. 1206 perėjo pas seseris cisterses Aywières (netoli Briuselio). Pasižymėjo ypatingu pamaldumu už mirusius, vizijomis, ligonių gydymo galia ir kitais mistiniais reiškiniais.

Acta SS. Iunii IV, 1867; *A. Zimmermann,* Kalendarium Benedictinum II 1934.

Liuthar Reichenau vienuolis, kuris X a. pabaigoje parašė ir iliustravo imperatoriui Otonui II (ar III) evangelijų knygą, dabar Aacheno katedros iždinėje, vad. taip pat L.-evangeliaru. Jo stiliui artima ir gal pačio L. rašyta yra evangelijų knyga Otonui III, dabar Müncheno Bavarijos valstybinėje bibliotekoje (Cim. 58), apie 1002–24 rašytoji perikopų knyga imp. Henrikui II, dabar Münchene (Cim. 57), ir XI a. pradžioje rašytoji Apokalipsės knyga, dabar Bambergo miesto bibliotekoje. Šie kūriniai sudaro vad. L. grupę ir sykiu Otonų knygos meno viršūnę.

Liuthardus vokiečių vienuolis, IX a. gyvenęs Senones vienuolyne. L. parašė ir iliustravo 842–869 psalmyną imp. Karoliui Plikajam (dabar Paryžiuje). 870 L. parašė kartu su broliu Beringaru žinomąją evangelijų knygą Codex aureus iš St. Emmeramo, dabar Münchene (Bavarijos valstybinėje bibliotekoje).

Liuticai vakariniai slavai tarp Elbės vidurupio ir Oderio, X–XI a. smarkiai kovoję su vokiečiais, bet XII a. pavergti.

Liutika upelis Kruonio vls., Kauno aps., Nemuno deš. intakas, 5 km ilgio; įteka ties Darsūniškio bžk.

Liutikas 1. (rašėsi Liutykas) Boleslovas (g. 1884 Žarėnų-Latvelių dv., Šiaulių aps.) inžinierius, lenkų veikėjas ir lenkų frakcijos atstovas II ir III seime. Vėliau buvo Kauno miesto tarybos narys.

2. Česlovas (g. 1903 IX 18 Bugeniuose, Tirkšlių vls., Mažeikių aps.) mokytojas, agronomas, visuomenės veikėjas. 1924 baigė Telšių gimn., 1924–28 išklausė LU matematikos - gamtos fak. biologijos skyrių (botaniką), 1928–32 studijavo ir baigė Dotnuvos ŽŪA. Be to, 1929 įsigijo aukštesnėms m-loms mokytojo cenzą gamtos mokslams ir kūno kultūrai. 1925–28 Kauno II gimn. mokytojas. Už suorganizavimą kairiųjų studentų organizacijų memorandumo prieš tuometinę santvarką 1928 kalintas ir ištremtas į Varnių koncentracijos stovyklą. 1929–37 Šiaulių kraštotyros d-jos ir Aušros muziejaus (jo pastangomis išugdyto) vedėjas. 1936–38 Šiaulių mst. tarybos narys. 1937 persikėlęs

Č. Liutikas

ūkininkauti į Bubius, ligi 1944 buvo vietinės žiemos žemės ūkio m-los mokytojas. 1938–44 Padubysio vls. ir Šiaulių aps. tarybų narys. 1940 kurį laiką Šiaulių aps. viršininkas. 1941 Lietuvos mokslų akademijos paminkų apsaugos viršininkas. 1942 Padubysio vls. viršaitis. 1944 pasitraukęs į Austriją ir apsigyvenęs Riede, 1945–47 lietuvių atstovas vietiniame DP stovyklos komitete, 1949–51 IRO stovyklos dir. pavaduotojas; be to, buvo LRK vyr. įgaliotinio Austrijai pavaduotoju, vadovavo sporto klubui, pirmininkavo Lietuvių švietimo d-jai ir 1949–51 Austrijos LB krašto v-bai, redagavo informacinį biuletenį. 1951 gale emigravo į N. Zelandiją, kur 1952-56 Aucklando ir apylinkės L.B. valdybos pirmininkas, sekmadieninės liet. m-los mokytojas, nuo 1954 N. Zelandijos LB krašto v-bos pirm. ir informacinio biuletenio red.

Mokydamasis Telšiuose, veikė aušrininkuose ir jaunimiečiuose. Universitete buvo Kultūros studentų būrelio pirm., vienas iš studentų gamtininkų d-jos steigėjų. Šiauliuose buvo Žiburėlio d-jos reikalų vedėjas, Kultūros švietimo d-jos v-bos narys ir Kultūros būrelių organizatorius, P. Višinskio liaudies univ. lektorius, Žmogaus globos d-jos vaikų prieglaudos globėjas-mokytojas, vienas Šiaulių sporto klūbo steigėjų; pirmininkavo kooperatininkų d-jos ir turizmo s-gos skyriams, veikė eilėje kooperatinių organizacijų. Bendradarbiavo Šiaulių Metrašty, Gimtajame Krašte, Mūsų Momente, Kultūroj, Žemės Ūky, Lietuvos Ūkininke, Žemaity, Lietuvos Žiniose.

Liūtis intensyviausia lietaus rūšis, žr. Lietus.

Liutkevičius 1. (slapyvardis Liudobronski) Eliziejus, bajoras iš Pašeraukštės dv., Pabiržės vls., 1863 sukilimo dalyvis. Vabalninko apylinkėje organizavo sukilėlius, kviesdamas visus rinktis Kudgirio miške apie Kiaulėdžius ir Daršiškius. Pirmas žymesnis susirėmimas įvyko VII 4 miške netoli Vabalninko, kur jungtinės rusų kariuomenės pajėgos išsklaidė Lukoševičiaus vadovaujamus sukilėlius. VII 28 ties Vabalninko smukle kovojo Bagdanavičiaus vadovaujami sukilėliai. X 27 ties Žoliškių k. buvo sunaikintas Puslavskio 50 vyrų būrys, iš kurio tik 5 pavyko pabėgti. XI 11 didesnis mūšis įvyko Kudgirio miške tarp Kiaulėdžių ir Daršiškių, kur L. dalinį puolė rusų papulkininkio Karpovo vadovaujama kariuomenė. Kovos lauke vietos gyventojai rado 7 nuogai išrengtus sukilėlių kūnus. L. paimtas nelaisvėn mirė vežamas. L. kūną kazokai atgabeno į Panevėžį ir užkasė Plugių k. lauke, o jo kapą arkliais užtrypė. *K.J.Čg.*

2. Gabrys (1880 III 18 Purviniškės vsd., Antanavo vls., Mariampolės aps. — 1926 IV 17 Charkove) teisininkas, visuomenės veikėjas. Pradžios mokslą gavo iš savo tėvo (daraktoriaus), tuo metu nuomojusio Palūkščio dvarelį prie Varnių. Gimn. mokslą pradėjo Kazanėje (ten gyveno jo teta, Jono Juškos (žr.) žmona), tęsė Mintaujoj ir Petrapily, kur 1901 baigė II gimnaziją. 1901 stojo į Petrapilio universiteto teisių fak. Studentaudamas buvo įsijungęs į revoliucinį socialdemokratų sąjūdį (taip pat ir Lietuvoje), dalyvavo slaptoje studentų socialdemokratų visuomenininkų organizacijoje, buvo Petrapilio liet. stud. d-jos v-boj, veikė Lietuvių mažaturčių d-joj (rūpinosi d-jos mokyklų, kurių buvo 4–6, steigimu ir išlaikymu) ir buvo jos m-loj suorganizavęs lituanistinius kursus (apie 40–60 lankytojų). 1911 valstybinius egzaminus išlaikė Maskvos univ. ir grįžo į Petrapilį, kur buvo prisiekusio advokato padėjėju. Veikė Lietuvių Grūdo d-joj (1916–17 centro v-bos sekr.), dalyvavo slapto Mažojo seimelio organizavime, 1917 pavasarį buvo Lietuvių tautos tarybos ir Laikinojo Lietuvos valdymo komiteto narys (atstovavo socialdemokratams). Veikliai dalyvavo Petrapilio lietuvių seime 1917. Po Kerenskio perversmo socialdemokratų sąraše patekęs į Petrapilio miesto tarybą (dūmą), buvo išrinktas jos sekretoriumi, kuriuo pasiliko ir po bolševikų revoliucijos. V. Kapsukui besikuriant Vilniuj 1919 pradžioj, L. ėjo Vilniaus mst. mitybos skyriaus viršininko pareigas. Bolševikams iš Vilniaus traukiantis, sugrįžo Petrapilin. Kurį laiką buvo nervų ligoninėj, vėliau nusikėlė į Charkovą, kur tarnavo teisme. Vienos teismo išvykos į provinciją metu peršalęs susirgo plaučių uždegimu ir mirė.

G. Liutkevičius

A.V.-L. ir J.Vlt.

3. Hiliaras Feliksas, XIX a. gydytojas. 1853–55 gydytojas Tiškevičiaus

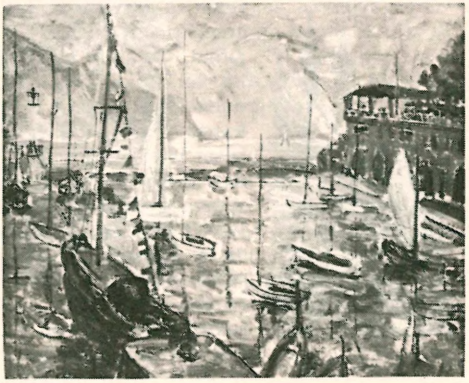

A. Liutkus: Saint-Jean, Cap-Ferrat prieš audrą

Biržų ir Salamiesčio dvaruose, kur buvo laikoma 20 lovų ligoninė. Iš to meto paliko rusų, lenkų ir lotynų k. mišiniu užrašus, kurių ištraukas paskelbė dr. V. Tercijonas knygoj apie dr. K. Grinių 1927. Tuose užrašuose aprašomi įdomesni medicininiai atvejai, nurodomi ligonių skaičiai, duodama statistika apie tuomet Biržuose ir apylinkėj siautusią cholerą ir pn. Tie užrašai buvę panaudoti jo rašiniui žurnale Teka Wilenska, kurio leidime jis dalyvavo (1857–58). Vilniaus muziejui, kurį jis organizavo su Eustachu Tiškevičiumi, padovanojo savo rinkinius. Tyrinėjo gipso sluoksnius Pasvalio–Biržų ruože. Už 1863 sukilime dalyvavimą su sūnumis buvo ištremtas į Rusiją. L. buvo Felicijos Bortkevičienės (žr.) senelis. *V.Trc.*

4. žr. Ludkiewicz Zdisław.

Liutkus 1. Antanas (g. 1906 VI 17 Leckavoj, Mažeikių aps.) teisininkas, dailininkas. Baigė Mažeikių gimn. 1927, VDU teisių fak. 1931. Nuo 1927 tarnavo valstybės kontrolėj, nuo 1933 užsienio reikalų m-joj. 1936 XII paskirtas Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje attaché ir 1938 pasiuntinybės II sekr. ir prekybos skyriaus vedėju. Kaip dailininkas viešumoj pirmą kartą pasirodė 1945 rudenį prancūzų moderniojo meno parodoje Nicoje. Tais pat metais priimtas Societé des beaux-arts de Nice nariu, nuolatinis jos metinių parodų dalyvis. 1951 buvo vienas iš steigėjų nepriklausomųjų dailininkų s-gos Villefranche s/M. 1954 VI 1–17 surengė savo atskirą parodą Paryžiuje Breteau galerijoj. Parodos katalogui įvadą parašė garsus meno kritikas A. Flament, pažymėdamas, kad iš Europos šiaurės atėjusiam dailininkui Viduržemio jūros pakraštys pasidarė savas ir kad dailininkas sugebėjo iš naujo atskleisti šio pakraščio gamtos pirminį gaivališkumą. Arts žurnalo meno kritikas charakterizavo L. ‚energingu ir originaliu koloristu'. Savo peizažuose L. daugiausia vaizduoja Viduržemio pakraštį — jūrą, virpančią gyvenimo džiaugsmu, ir kalnus, alsuojančius laukine didybe. Yra daręs ir portretų. Apsigyvenęs Villefranche s/M. mstl., Alpes Maritimes departamente.

2. Gabrys žr. Liutkevičius.

Liūtpėdė (Leontopodium) graižažiedžių (Compositae) šeimos daugiametis žolinis augalas, 10–30 cm aukščio, balsvai vatuotas, smulkiais geltonais žiedais. Iš 6 skirčių minėtina l. alpinė (L. alpinum, vok.

Liūtpėdė alpinė

Edelweiss), auganti Alpių uolingose, sniegu otose (apie 3000 m aukštyje) augavietėse. Viena įdomiausių Alpių gėlių.

Liutprandas Kremonietis (m. apie 972) viduramžių kronikininkas, kilęs iš langobardų diduomenės, tarnavęs pradžioj italų karaliui Berengarui ir vėliau imp. Otonui I. 961 paskirtas Kremonos vyskupu. Jo trys kronikos: Antopodosis, Historia Ottonis ir Legatio Constantinopolitana (išsp. Mon. Germ. Hist. Script. ³1915), kur autorius gyvai ir patraukliai vaizduoja savo pergyvenimus, yra pagrindinės reikšmės šaltiniai Vokietijos, Italijos ir Bizantijos santykiams.

Liuvenas (prc. Louvain, flamiškai Leuven, vok. Löwen) Belgijos universitetinis mst. Brabanto provincijoj, abipus Dyle upės, 27 km į r. nuo Briuselio; 36.200 gyv. (1952), daugumas flamai. Senas miestas, išaugęs iš romėnų karinės stovyklos. 986 jis tapo Brabanto grafų sostine. Viduramžiais buvo vienas didžiausių Europoj audimo pramonės centrų (XIV a. buvo per 2000 audyklų su 15.000 audėjų). Vėliau L. nukonkuravo kaimyninis Briuselis, nors ir

toliau L. liko garsus savo univ. (žr. žemiau). Dabar L. dar yra žymus alaus daryklomis, malūnais, dažyklomis, cheminiais gaminiais. Miesto centras smarkiai sunaikintas per orinį bombardavimą 1944.

L. universitetas įst. 1425 XII 9 pop. Martyno V, prašant Brabanto kng. Jonui IV. Pirmoji univ. patalpa buvo sena audėjų halė, statyta 1317. Univ. sparčiai augo ir XVI a. turėjo jau 6000 stud. Univ. pasižymėjo kova prieš M. Liuterio reformas, dalyvavo Tridento visuotiniame susirinkime, išleido vieną Šv. Rašto Vulgatos laidą. Neramus buvo ispaniškasis laikotarpis (1555–98 ir 1633–1715), ypač tuo metu, kai veržėsi jansenizmas, kuriam pačiame univ. atstovavo Bajus ir kt. 1640 univ. išleido Jansenijaus pagrindinį veikalą Augustinus. L. univ. buvo išgarsinęs filologas J. Lipsius (1547–1606). Nebuvo univ. palankus ir austriškasis laikotarpis (1715–94), kai valstybė ėmė kištis į univ. santvarką ir kai dalis fakultetų buvo perkelta Briuselin. 1797 univ. buvo uždarytas, o 1835 iš naujo atkurtas kaip kat. univ. Pirmasis rektorius istorikas F. X. de Ram per trumpą laiką atgaivino senąsias tradicijas, pertvarkė teisės, medicinos, filosofijos, humanitarinių ir gamtos mokslų fak., įsteigė eilę naujų institutų. Ypačiai garsus L. filosofijos aukštesnysis institutas, įsteigtas 1890 kard. Mercier'o. Per I pas. karą buvo sunaikinta univ. biblioteka, turėjusi 120.000 tomų. Ji veikiai buvo atstatyta su vyriausybės ir amerikiečių aukų pagalba. Ta pati biblioteka vėl sunaikinta 1940, o 1944 per miesto bombardavimą — keli institutai ir kolegijos. Po II pas. karo univ. vėl atsigavo ir 1949–50 turėjo jau 7678 stud., jų tarpe daug užsieniečių. Jame studijavo ir nemaža karo pabėgėlių stud. (lietuvių, latvių, estų, gudų, ukrainiečių, lenkų ir kt.), kurių daugeliui buvo teikiama lengvata — nemokamas mokslas ir kai kuriems net išlaikymas kolegijose. Mokslas univ. dėstomas prancūzų ir flamų k. Gausūs univ. leidiniai taip pat skelbiami abiem kalbomis.

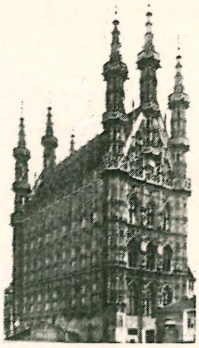

Liuveno rotušė

Liuveno univ. biblioteka (Belgian Government Information Center, New York, nuotrauka)

L. univ. yra studijavę nemaža lietuvių. Apie 1864 L. studijavo vėliau vysk. tapęs Ant. Baranauskas. Apie 1899 L. studijavo kunigas, prisidengęs Montvydo slapyvardžiu (kun. J. Stankevičius?). Gausiau liet. buvo susitelkęs L. apie 1910; jie 1909 buvo sudarę draugovę Lituania (žr. Lietuva, 8), o 1910 Liet. kat. studentų sgos v-bą, ateitininkų sąjūdžio pradininkę. Iš prieš I pas. karą studijavusių minėtini vysk. M. Reinys, prel. Pr. Kuraitis, kun. A. Maliauskis, kun. S. Šultė, kun. A. Viskanta, kun. P. Bielskus, prel. J. Galdikas. Tarpkariniame laikotarpy L. studijavo filosofai Pr. Mantvydas, A. Maceina ir J. Girnius, kun. A. Sideravičius, kun. K. Pukėnas (vilnietis), kun. V. Mankeliūnas ir kt. Po II pas karo L. studijavo kun. Pr. Gaida, kun. J. Danauskas, kun. J. Dėdinas, kun. K. Širvaitis, kun. K. Brazaitis, gyd. R. Kastys, J. Zaranka, P. Povilaitis, dantų gyd. J. Mališka, S. Mironaitė, K. Petraitis ir kt. Be to, L. amerikiečių kolegijoj teologijos mokslus nuo seno ėjo ir eilė amerikiečių lietuvių.

V. Brants, L'Université de L. 1900; *L. Van der Essen,* L'Université de L. 1927. *Pr.G.*

L. paminklai patys žymieji priklauso vėlyvosios gotikos stiliui: 1448 rotušė, statyta arch. Matthys de Layens, — puošniausia ir grakščiausia Flamų rotušių tarpe, 1425–95 Šv. Petro bžn., statyta arch. Sulptius van der Vorst, laikoma Flamų gotinės bažnyčių architektūros viršūnė. Jai 1464–67 Dirk Boutso nutapytasis alto-

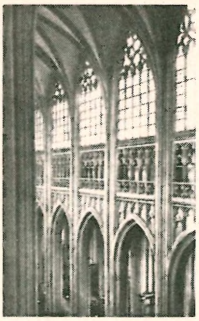

Liuveno Šv. Petro bažnyčios nava

rius su Paskutinės Vakarienės paveikslu (dabar rotušėje), kaip ir L. apie 1443 Rogier van der Weyden nutapytais Nuėmimas nuo Kryžiaus (dabar Escoriale), priklauso prie pačių žymiausių flamų tapybos mokyklos darbų ir liudija L. reikšmę flamų menui. 1317 statytas gotines audeklų pardavimo hales nuo 1432 palaipsniui perėmė universitetas. Iš baroko paminklų garsi Šv. Mykolo bžn. (XVII a.). *P.Rkl.*

Līvāni Latvijos mstl. Latgaloje, Daugpilio aps., Dauguvos deš. krante, apie 63 km nuo Dauguvos; 3527 gyv. (1935). Miestelis išaugo iš dvaro (1533), vertėsi miško plukdymu Dauguva. I pas. karo metu, vokiečių ir rusų frontui ilgai stovint prie Dauguvos, L. buvo smarkiai sugriauti. Kovojant su bolševikais (1919), vyko atkaklios kautynės, lėmusios tolimesnį Latgalos išlaisvinimą. Kautynėms priminti 1935 pastatytas paminklas. Latvijos nepriklausomybės laikais veikė komercinė mokykla. Už miestelio yra piliakalnis, kuriame stovėjusi Jersikos pilis, sugriauta Livonijos karo metu (1559). *S.Suž.*

Liverma tekstilės fabrikas Klaipėdoj, įsteigtas 1928. 1938 dirbo apie 600 darbininkų. Daugiausia buvo gaminami medvilnės audiniai ir siūlai.

Liverpool Anglijos mst., žr. Liverpulis.

Liverpool 1. Charles Jenkinson, 1st earl of L. (1727–1808) anglų politikas. Kaip karo ministras 1778–82, jis buvo atsakingas už anglų karinę vadovybę amerikiečių laisvės kovų metu.

2. Robert Banks Jenkinson, 2nd earl of L. (1770–1828) anglų politikas, torių partijos, 1801–04 užsienio, 1804–09 (su pertrauka) vidaus, 1809–1812 karo ministras. 1812–27 ministras pirmininkas. Dėl savo reakcinės konservatyvios politikos buvo mažai populiarus, tačiau savo praktiškumu mokėjo išsilaikyti ir pasitraukė tik suparalyžuotas.

Liverpulis (Liverpool) vidurinės Anglijos mst., prie Mersey upės žiočių; 791.500 gyv. (1952), iš kurių trečdalis airiai. L. yra svarbiausias D. Britanijos prekybinis uostas, išaugęs iš medvilnės importo, su didžiausiais pasaulyje laivų statybos ir remonto dokais, kurių čia apie 100 ir kurie nusitęsia paupiu 10 km. II pas. karo metu pro L. buvo įvežta 75 mil. t karo reikmenų ir 4.650.000 karių. Pramonė ligi 1939 buvo nežymi, karo metu, šalia laivų statybos, sukurta cheminė, cukraus rafinavimo, odų apdirbimo, cemento, maisto produktų, tekstilės ir kt. Mieste yra didžiausia pasaulyje medvilnės prekybos birža. Žymybės: Šv. Jurgio salė (St. George Hall), pastatyta 1854, neoklasikinio stiliaus, su salėmis parodoms, koncertams ir teismams; meno galerija, didžiulė anglikonų katedra (1904–24), univ. (nuo 1903 iš 1881 įkurtos kolegijos), technikos kolegija, kat. katedra (pradėta statyti 1933), kat. arkivyskupo rezidencija ir kt. Pirmą kartą L. minimas 1191. Ligi XVIII a. vidurio jis buvo visai nežymus, bet praturtėjo iš vergų prekybos ir medvilnės importo. *A.B.*

L. lietuviai — senosios emigracijos kūrimosi laikais viena iš didesniųjų lietuvių kolonijų D. Britanijoje, šalia Londono ir Mančesterio. 1866 ten jau gyveno keletas lietuvių. Prieš II pas. karą dar buvo apie 150, o šiuo metu esama apie 50, beveik visi — senoji išeivija. Pirmieji beveik visi buvo juodadarbiai darbininkai. Tik prieš II pas. karą keletas pajėgė įsitaisyti parduotuves, 1 restoraną ir 1 kepyklą. Maždaug prieš 50 metų vienuolės buvo suorganizavusios lietuvių chorą (vadovavo sesuo Anzelma). Choras laikėsi apie dešimtmetį. Nei lietuviškų organizacijų, nei savo parapijos bent su atvykstančiu lietuviu kunigu L. lietuviai neturi. 1930 Mančesteryje apsigyvenęs prel. Ladiga kurį laiką kas mėnuo atvažiuodavo atlaikyti pamaldų. Prel. Ladigos pastangomis tais pat 1930 nuomojamoje patalpoje buvo įsteigtas L. lietuvių klubas, kuris laikėsi iki II pas. karo. Iki karo pradžiai klubui pirmininkavo Feliksas Ančiukaitis, o sekretoriavo Uršulė Zandavičienė. 1941 per bombardavimą žuvo Ančiukaitis, tai pirmininkauti klubui, kol jis dar laikėsi, buvo išrinktas Navickas, o sekretorium Vasilius Reznikas. Lietuvių skaičių L. ypač sumažino karas, nes dėl bombardavimų nemažas jų skaičius išsikėlė gyventi į kitas apylinkes. *K.Brn.*

Liverunkas (iš vok. Lieferung) maisto, pašarų ir kt. mokestis kariuomenei, mokėtas XIX a. Lenkijos karalijoj ir Užnemunėje. Atsitiktinai jis įvestas Napoleono I

karų metu, o 1809 III 14 nustatytos pirmos pastovios duoklės visai Lenkijai, o kartu ir Užnemunei, kuri priklausė Lomžos departamentui. 1811 XII 23 Lomžos departamentui buvo paskirta 1028 karčiai kviečių, 23.495 rugių ir 67.190 avižų, 51.383 ctr. šieno ir 47.885 ctr. šiaudų; visa to didžioji dalis turėjo būti surinkta iš ‚turtingos' Užnemunės. L. išsiskirstydavo vaivadijomis (Užnemunė Augustavo vaivadijoje), o šios apskritimis. L. rūpinosi aps. komisaras, kuris skirdavo kiekvienam dvarui, palivarkui ir klebonijai pagal pasėlių plotą, išskirdamas linus, kanapes ir bulves. 1816 buvo įvestas piniginis l. mokestis, kur 1 kartis kviečių vertinamas 18 zlotų, rugių — 12 zlotų, avižų — 8 zlotai, šieno ctr. — 3 zlotai, šiaudų ctr. — 2 zlotai. 1820 l. buvo ⅓ sumažintas, 1848 — padidintas dvigubai ir 1865 visai panaikintas.

A. Veryha, Liverunkas (Ekonomika 1938).

Livija (Livia Drusilla; 58 pr. Kr. — 29 po Kr.) kilusi iš senos romėnų giminės, pirma buvo Tiberijaus Klaudijaus Nerono žmona (sūnūs Tiberijus ir Drusus), nuo 38 pr. Kr. imp. Augusto žmona, turėjusi šio politikai nemažos įtakos. Augustas vedė L. persiskyręs su Skribonija ir privertęs Neroną persiskirti su L.

Livijus 1. Andronikas (Livius Andronicus), graikas Andronikos iš Tarento. Belaisviu atgabentas į Romą; jis buvo M. Livijaus Salinatoriaus vergas, vėliau atleistinis, gavęs dar savo patrono Livijaus vardą.Mokydamas savo pono vaikus ir stokodamas vadovėlių, jis išvertė iš graikų k. saturnišku metru Odisėją. 240 pr. Kr. suvaidino pirmąją iš gr. kalbos verstą tragediją ir komediją. Išlikusios negausios jo veikalų nuotrupos liudija apie menką menišką jų vertę, tačiau L. praskynė romėnų literatūros raidai kelią, ir 240 metai laikomi romėnų literatūros pradžia. Tekstai: Odisėjos vertimo — W. Morel: Fragmenta poetarum Latinorum 1927; Sc. Mariotti, L. A. 1952; dramų fragmentai — O. Ribbeck, Scaenicae Romanorum poesis fragmenta 1897–98; tragedijų fragmentai — A. Klotz, Scaenicorum Romanorum fragmenta 1953.

Sc. Mariotti, L. A. 1952.

2. L. Titas (Livius Titus; 59 pr. Kr. — 17 po Kr.) romėnų istorikas. Gimęs Paduvoje (Patavium), daugiausia gyveno Romoje, bičiuliaudamasis su Augustu. L. neteko tarnauti kariuomenėje, tad jis permenkai tenusimanė apie karinius ir valstybinius dalykus. Pradžioje L. rašė istorinius filosofinius dialogus ir filosofinius veikalus, vėliau 40 su viršum metų skyrė milžiniškai rom. tautos istorijai Ab urbe condita libri CXXXXII (‚Nuo miesto įkūrimo 142 knygos'), kurioje aprašė laikotarpį nuo Romos įkūrimo iki Druzo (žr. Drusus) mirties 9 pr. Kr. Čia veikalas nutrūko, nes autorius mirė. Meninis vienis L. buvo knyga, skelbimui betgi veikalas buvo suskirstytas pentadėmis ir dekadėmis (po 5 ir po 10 knygų). Tradicinis skirstymas buvo dekadėmis. L. medžiagos vėliau niekas nebuvo taip plačiai apdirbęs, tad jis buvo autoritetas vėlesniesiems. Tačiau didelė veikalo apimtis kliudė jam plisti, ir gan anksti pradėta daryti ištraukas ir santraukas (periochae), kurios stelbė patį veikalą. Tad teišliko tik 35 knygos: pirmoji dekadė (1–10: nuo Romos įkūrimo iki trečiojo samnitų karo 293 pr. Kr.), trečioji (21–30: karas su Hanibalu), ketvirtoji ir pusė penktosios (31–45: iki Makedonijos užkariavimo 167 pr. Kr.). Ypatingai vertingas išsamus Hanibalo karo aprašymas. Veikalo tikslas buvo parodyti, kurios jėgos išugdė Romos imperiją ir dėl ko ji sumenko. L. idealizuoja senovę, garbina senąsias romėnų dorybes. Šiame veikale, kaip ir tuo pat metu sukurtoje Vergilijaus Eneidoje, vyrauja ta pati moralinė religinė dvasia, tie patys Augusto meto kultūriniai siekimai. Naudodamasis graikų (Polibijus) ir romėnų (Valerius Antias, Claudius Quadrigarius ir kt.) veikalais, L. paprastai imdavo medžiagą iš vieno šaltinio, pasitikrindamas kitu. Jei abu šaltiniai sutapdavo, tai tatai jis laikydavo tiesos įrodymu. Apskritai, L. mažiau terūpėjo istorinė tiesa ir kritiškas šaltinių vertinimas negu meniškas, atitinkąs savo meto reikalavimus, dėstymas. Aiškia, sklandžiai plaukiančia kalba, gyvu, patraukiančiu skaitytojo dėmesį vaizdavimu L. pralenkia visus respublikos laikmečio romėnų istorikus. Tekstai: iki 30 knygos — Conway-Walters 1914–34; 31–40 knygos — Zingerle 1890–93; 41–45 knygos — Giarratano 1937.

H. Taine, Essai sur Tite-Live ¹⁰1910; *W. Kroll,* Die Kunst des L. (Ilbergs Jahrbücher XLVII, 1921); *Klingner,* L.: Die Antike I 1925; *Heinze,* Die august. Kultur 1930; *E. Burck,* Die Erzählungskunst des L. 1934; *Aly,* L. u. Ennius 1936; *W. Wiehemeyer,* Proben historischer Kritik aus L. XXI–XLV 1938; *F. Hellmann,* L.-Interpretationen 1939; *A. Klotz,* L. und seine Vorgänger 1940–41; *F. Klingner,* Römische Geisteswelt 1943.

A.Rkš.

Livingston amerikiečių giminė, pradėta 1673 į Ameriką atvykusio skotų emigranto Robert L. (1654–1728), davusi ištisą eilę politikų.

1. Edward (1764–1836) teisininkas, 1795–1801 kongreso atstovas. 1801–03 Naujorko burmistras, vienam tarnautojų išeikvojus pinigus, atsilygino parduodamas savo nuosavybę. 1812 kare A. Jacksono karinis sekretorius. Nuo 1822 kongreso atstovas, 1829–31 senatorius. 1831–33 prie A. Jacksono valstybės sekretorius. 1833–35 JAV atstovas Paryžiuje.

1. Peter van Brugh (1710-92) pirklys, aktyviai dalyvavęs žygiuose, paruošusiuose amerikiečių revoliuciją, 1775 Naujorko pirmojo provincinio kongreso pirmininkas, vienas iš New Jersey College (dabar Princetono univ.) kūrėjų.

3. Philipp (1716–78), antrojo brolis, pirklys, 1774–78 Kontinentinio kongreso narys, JAV nepriklausomybės signataras, King's College (dabar Columbia univ.) finansinis rėmėjas.

4. Robert R. (1746–1813), pirmojo brolis, teisininkas. 1776 Kontinentinio kongreso atstovas ir JAV nepriklausomybės deklaracijai paruošti komisijos narys; šios deklaracijos jam neteko pasirašyti, nes tuo metu turėjo būti kitur. 1777–1801 pirmasis Naujorko valstybės kancleris. 1781–83 kartu buvo užsienio reikalams vesti sukurto valstybės departamento pirmasis sekretorius. Kaip Naujorko valstybės kancleris jis priėmė pirmojo JAV prezidento J. Vašingtono priesaiką (1789 IV 30). 1801–05 pasiųstas atstovu į Paryžių, su J. Monroe parengė Louisianos pirkimo sutartį. Jis finansavo R. Fultono (žr.) bandymus garo jėgą panaudoti laivams.

Delafield, R. R. L. and his Family 1911.

5. William (1723–90), antrojo ir trečiojo brolis, teisininkas, 1774 pirmojo Kontinentinio kongreso narys; iš jo pasitraukęs, 1776 VI vadovavo New Jersey milicijai brigados gen. titulu; 1776 VIII išrinktas New Jersey gubernatoriumi, tas pareigas ėjo ligi mirties. Kėlė vergijos panaikinimo klausimą ir savo paties vergus atleido.

Livingstone David (1813–73) anglų misininkas ir Afrikos tyrinėtojas. Būdamas 10 metų, pradėjo dirbti medvilnės tekstilės

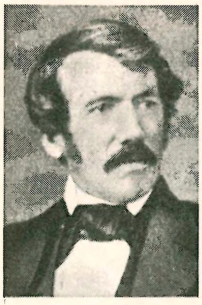

D. Livingstone

fabrike, o vakarais mokėsi. Sulaukęs 24 metų buvo tiek išsilavinęs, kad galėjo stoti į Glasgovo kolegiją studijuoti teologijos ir medicinos. 1840 Londono misijų d-jos pasiųstas P. Afrikon į skotų misininko R. Moffato įkurtą misijų stotį. Čia vedė (1844) Moffato dukterį ir abu išvyko šiaurės linkme per teritorijas, kuriose nebuvo lankęsis joks europietis. 1849 aptiko Ngami ežerą, 1850 keliaudamas su žmona ir vaikais, pasiekė Zambezi upę, 1852–56 ekspedicijoj nukeliavo iš Kapštato ligi Zambezi, iš ten į vakarus ligi Atlanto vandenyno ties Luanda, iš kur pasuko atgal į rytus ir, pasiekęs Zambezi upę, vyko išilgai jos ligi Indijos vandenyno. Šiose kelionėse jis ištyrė Kalahari dykumą ir Zambezi upę ir 1855 aptiko joje Viktorijos krioklį. Trumpam laikui sugrįžęs į Angliją, jis išleido (1857) savo kelionių aprašymą, kuris jį išgarsino. 1858 atsisakė iš misijų, bet prisiėmė D. Britanijos konsulo pareigas Quelimane r. Afrikoje ir apsiėmė vadovauti ekspedicijai ištirti r. ir vidurinei Afrikai, kurios metu aptiko Njasos ež. ir jame Zambezi intako Šire upės ištaką. 1859 ištyrė Ruvumos upę ir aptiko Čilvos ež. Grįžęs 1865 į Angliją, išleido antrąją kelionių aprašymų knygą, kurioj pasmerkė vergų prekybą. 1866 savo gerbėjų ir rėmėjų finansuojamas išvyko ekspedicijon surasti Nilo versmių ir išaiškinti didžiųjų vidurio Afrikos upių takoskyrą. 1867 pasiekė Tanganikos ežerą, aptiko Luapulos upę, Mveru ir Bangveulu ež., kurie priklauso Kongo upės baseinui. Nuo 1867 keliaudamas nepalaikė su Europa ryšių ir apie jo keliones nebuvo tikrų žinių. Susirūpinimas jo likimu pasidarė tarptautine aktualija. 1870 pradėjo naują kelionę iš Udždži nuo Tanganikos ež. š.r. kranto į kanibalų gyvenamus plotus vakaruose nuo Tanganikos. Po sunkaus ir pavojingo žygio sugrįžo į Udždži ir čia buvo surastas amerikiečių žurnalisto H. M. Stanley vadovaujamos jam surasti ir pagelbėti ekspedicijos. Jie abu drauge išvyko ekspedicijon į š. nuo Tanganikos, bet po kurio laiko L. vienas pasuko ieškoti Nilo versmių. Šios ekspedicijos metu jis mirė viename negrų kaime-

ly. Jo kelionės dalyviai jo širdį palaidojo prie medžio, po kuriuo jis mirė, o kūną atgabeno nešdami į Zanzibarą. Po metų jo palaikai buvo iškilmingai palaidoti Westminsterio abatijoje. L. yra vienas didžiausiųjų žmonijos istorijoj keliautojų-tyrinėtojų ir vienas pirmųjų kovotojų prieš vergų prekybą. Dėl tauraus elgesio su afrikiečiais ne tik susilaukė iš jų draugiškumo, bet sudarė palankias sąlygas ir vėlesnėms ekspedicijoms tose Afrikos srityse. Veikalai: Missionary Travels and Researches in South Africa 1857; Narrative of an Expedition to the Zambezi and its Tributaries 1865.

B. Walker, L. the Pioneer 1925; *J. Campbell,* L. 1929; *R. Coupland,* L.'s Last Journey 1945; *J. I. Macnair,* L.'s Travels 1954; *G. Seaver,* D. L. 1957; *C. Northcott,* L. in Africa 1957. *A.B.*

Livingstono kalnai r. Afrikoje, į š.r. nuo Njasos ež., ligi 3000 m aukščio. Jie pakopomis kyla nuo ežero kranto ir toliau pereina į plokščiakalnį.

Livingstono kriokliai Kongo žemupy 32 upės slenksčiai tarp Matadi ir Leopoldvilės. L.k. ruože Kongas 340 km ilgio tarpe krinta 255 m.

Livius žr. Livijus.

Livonija vadinama koloninė vokiečių imperijos provincija, kuri XIII–XVI a. Baltijos pamary buvo apkėtusi lybių, kuršių, latvių ir estų žemes.

V o k i e č i ų p i r k l i a i, misininkai ir riteriai, XII a. pabaigoje pradėję keltis ir kurtis Dauguvos žiočių krantuose, pirmiausia susidūrė su lybiais, ir jų vardu buvo pramintas Dauguvos ir Gaujos žemupių trikampis. Kai vokiečių ekspansija užgriebė kuršių, žiemgalių ir latgalių sodybas, tai prie L. dar pridėtas Latvijos (Letthia) vardas. Romos kūrija 1202 visą kraštą paėmė savo globon, pavadindama dar Marijos žeme (terra Mariana). Po penkerių metų vokiečių imperatorius L. paskelbė savo provincija. Nuo to laiko Letthia vardas išnyksta, palieka tik L. ir tradicijose išsilaiko antrinis Marijos žemės vardas (lat. Māras zeme, est. Maarjamma). Vokiečių raštuose dar užtinkama trigubas pavadinimas Livland, Kurland, Estland, skiriant atskiras sritis. Šiaip jau vienu L. vardu vadinama konfederacija 5 savarankiškų vienetų: L. ordino, Rygos arkivyskupijos ir 3 vyskupijų — Kuršo (Piltinės), Tartų (Dorpato) ir Saaremos.

L. o r d i n a s išaugo iš Kristaus karių brolijos (Fratres militiae Christi), pramintos kalavininkais, kurie iš Rygos vysk. Alberto 1207 išreikalavo perleisti jiems savarankiškai valdyti ⅓ užkariautų žemių. Popiežiaus legato Balduino bandymas sudaryti vieną bažnytinę valstybę L. kalavininkų atmestas ginkluotu pasipriešinimu (1234). Kai tas ginklas atsitrenkė į lietuvius Šiaulių (Saulės) kautynėse 1236, kalavininkai gelbėdamiesi susijungė su atsikėlusiais į Prūsiją kryžiuočiais ir pasidarė jų šaka, vad. L. ordinu (1237). Įsivilkę į kryžiuočių rūbą, jie griebėsi naujų karo žygių prieš rusus, kuršius ir lietuvius. Iš rusų atėmė Pskovą, bet neilgai išlaikė, prakišę mūšį ant užšalusio Peipaus ežero (1242). L. rytinė siena nusistojo ilgiems laikams, nors iš abiejų pusių pasitaikydavo ir prasiveržimų. Geriau L. ordinui sekėsi kova su kuršiais, kurie buvo pavergti, kad ir skaudžiai ordiną supliekę prie Durbės (1260), prisidedant dar žemaičiams. Pajūriu prasiveržęs L. ordinas pastatydino Klaipėdos pilį (1252), kuri buvo reikalinga saugoti sausumos kelią, vedusį iš Prūsijos per Klaipėdą, Palangą, Lybą (Liepoją) ir Rygą iki Cesio. Ligi to antrojo kelio galo buvo nužygiavęs Mindaugas jau po savo krikšto (1251), kuriuo rūpinosi L. magistras ir Rygos arkivyskupas, bet pilies nepaėmė (1262). Nepavyko nė Traideniui sugriauti Dauguvos krante ordino pastatyto Daugpilio (1274). Tačiau ir L., užvaldžius žiemgalius, toliau į Lietuvą nepaslinko. Ir pietinė L. siena sustojo, nors lietuvių kovos su livoniškiu ordinu truko iki Šventosios kautynių (1435). Ordinas tuo metu plačiai išsiskėtė L. viduje. Kuršo vyskupijai palikęs tik ⅓ žemių, suraižė ją į 3 dalis. Rygos vyskupiją perskėlė pusiau ir atėmė žemių Latgaloje ir Žiemgaloje. Saaremos vyskupiją taip pat pusiau perdalijo. Kai 1346 iš danų buvo atpirktos šiaurinės estų žemės, tai L. ordinas nusidriekė visu Baltijos krantu nuo Palangos iki Narvos, apimdamas apie 67.000 km² plotą, lygų visoms 4 vyskupijoms. Tas plotas buvo suskirstytas į apygardas su mažesnėmis pilimis, o šios sutelktos į komtūrijas ir fogtijas su didesnėm. Apygardų XV a. buvo 30–40, komtūrijų 9 ir fogtijų 11; fogtai ėjo teisėjų pareigas. Komtūrai ir fog-

Livonijos maršalo antspaudas (prie dokumento, datuoto 1348 X 8)

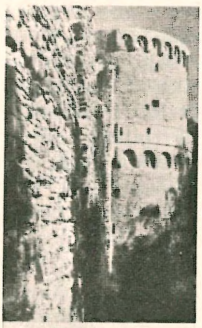

Cėsio pilis. Livonijos magistro būstinė 1297–1561; Livonijos vyskupijai priklausė 1582–1610

tai sudarė L. ordino kapitulą, kuri du kartus per metus rinkosi Cesy; buvo dar ir magistro taryba 6 narių. Ligi 1297 magistras gyveno Rygos pilyje, paskui Cesio; dviem atvejais rezidavo ir Rygoj (1331–1428, 1435–1480). Magistrą ligi XIV a. pabaigos skirdavo Prūsijos ordino magistras (Hochmeister); vėliau buvo ordino kapitulos renkamas ir tik formaliai Prūsijos magistro tvirtinamas. Prūsijos ordiną sekuliarizavus (1525), o livoniškiams dar likus (iki 1562), L. magistras V. Pletenbergas buvo pakeltas į vokiečių imperatoriaus kunigaikščius (1530). Magistro padėjėjas landmaršalas gyveno Siguldos pilyje (nuo 1403); jis ėjo karo vado pareigas; jam priklausė broliai riteriai ir algininkai. Brolių riterių XV a. buvo tarp 400–500. Jie gyveno pasisklaidę po ordino pilis. Be riterių, ordino nariais dar buvo kunigai ir broliai tarnai, vilkėję pilką rūbą; riteriai — baltą. Nuo XV a. riteriais tegalėjo būti kilmingųjų giminių sūnūs. Iš tų giminių pradėjo iškilti diduomenė (Ritterschaft) ir skirtis nuo vasalų bei laisvųjų žmonių (Landschaft); pavergtieji (Knechtschaft) buvo nevokiečiai. Pirmąsias savo privilegijas diduomenė išsikovojo vyskupo žemėse.

Rygos arkivyskupija buvo pati stipriausia šalia L. ordino. Šis atsirado Rygos vyskupo globoje, bet greitai ėmė iš jos vaduotis ir veržtis į visos L. valdymą. Dėl to kildavo dažni naminiai konfliktai. Kivirčams priekabių buvo pakankamai. Ordino ir bažnytinės žemės taip pynėsi, kad vienu atveju reikėjo magistrą laikyti vasalu vyskupo, kitu — vyskupą magistro. Abu, be to, buvo lygiateisiai vokiečių imperatoriaus vasalai, galėję dalyvauti Vokietijos reichstage. Vyskupai tą savo teisę ligi 1520 ignoravo, nenorėdami pripažinti imperatoriaus valdžios vyresniškumo. Rygos arkivyskupą 1245–1509 parinkdavo Apaštalų Sostas, nors kandidatai buvo pasiūlomi Rygos kapitulos. Nepageidaujamą kandidatą priversdavo atsisakyti. Popiežius teisinosi tuo, kad konkordatas, veikiąs Vokietijoje, neapima L., nes tai ne vokiečių

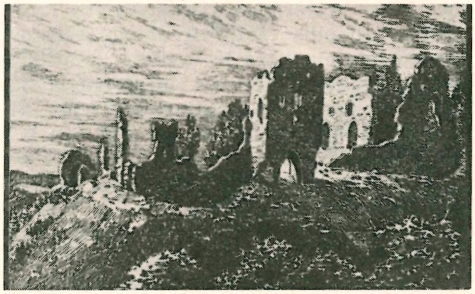

Siguldos pilis, kurioje nuo 1403 gyveno Livonijos landmaršalas

žemė. Tuo tarpu magistras linko paklusti vokiečių imperatoriui ir palenkti savo valiai vyskupus. Kuršo vyskupiją sau palenkė dar 1290. Su kitais vyskupais kova buvo sunkesnė, bet ir čia ordinas vienu metu buvo pasiekęs arkivyskupijos inkorporavimo (1394). Keliais atvejais Rygos arkivyskupas turėjo pasitraukti iš L.; keli jų mirė Italijoje. Konfliktų priežastimi buvo Ryga. Rygos pirkliams arkivyskupas teikė daugiau laisvės ir su jais jungėsi prieš ordiną. Kilus pirmam konfliktui (1297), pagalbon pasitelkti lietuviai. Vytenis ordiną įveikė (1298), bet tais pačiais metais kitą mūšį prakišo. Arkivyskupas buvo paimtas ordino nelaisvėn. Bet ir abiem šalims susitaikius ir arkivyskupą paleidus (1299), lietuvių įgula paliko Rygoje iki 1313. Po 17 metų kilo antras konfliktas, ordinui įgijus Dauguvos žiotyse cistersų vienuolių namus ir pasistačius pilį (Dünemünde) pirklių laivams kontroliuoti. Rygiečiai puolė griauti tą užtvarą, bet ordinas atsilaikė ir išėjo laimėtoju (1330). Tolimesnėje kovoje arkivyskupas turėjo išsižadėti savo valdžios Rygos miestui (1366), o magistras dar išsirūpino pop. Bonifaco IX bulę, kuria buvo įsakyta kandidatą į Rygos arkivyskupus rinkti iš ordino narių (1394). Ordinui beliko palenkti Tartų ir Saaremos vyskupus, kad pasidarytų visos L. viešpačiu, bet jį ištiko lietuvių smūgis prie Šventosios (1435). Teko ne tiktai derintis prie vyskupų, atsikėlus magistrui į Rygą (1435–80), bet ir L. valdymą tvarkyti bendruose landtaguose, kurie įgyja vis didesnės reikšmės. Valkos landtage (1435) ordinas atsisako Rygos arkivyskupijos inkorporacijos, o Rygos miestas sutarta valdyti bendrai. Rygiečiai vieni spyrėsi ir toliau, pradėję su ordinu naują karą (1484) ir sudeginę abi jo pilis — Rygos ir Dauguvos žiočių,

bet buvo priversti abi ir atstatyti. Rygos atstatytoji pilis (1515) ir dabar tebestovi. Paskutinis magistro ir vyskupo konfliktas (1556) sukėlė Lietuvos intervenciją jau žlungant pačiai L. jungtinei valstybei, kurią iš vidaus silpnino reformacija, o iš lauko pradėjo spausti Maskva.

R e f o r m a c i j a L. miestuose pasireiškė tuojau po M. Liuterio sukelto Vokietijoje religinio skilimo (1517). Rygoje 1521 A. Knopke Šv. Petro bažnyčioje, o 1522 S. Tegetmeyeris Šv. Jokūbo pradėjo skelbti Liuterio mokslą. Juos parėmė Rygos miesto taryba, o miesto gyventojai 1524 (‚kovo dienomis') puolė bažnyčias, griovė ir daužė altorius, naikino ir degino šventųjų paveikslus. Miesto taryba konfiskavo bažnyčių ir vienuolynų turtus. Reformacijos sąjūdis apėmė ir kitus didesnius L. miestus — Taliną, Tartus, Pernavą (Pärnu). Valmieros landtage (1525) Rygos miesto sekr. J. Löhmülleris, uolus Liuterio šalininkas, siūlė ordiną sekuliarizuoti ir visą L. padaryti pasauline kunigaikštyste. Tam siūlymui pasipriešino magistras, L. vyskupai ir daugumas dvarininkų, išgirdę apie valstiečių riaušes Vokietijoje. Reformacijos įbėgis buvo prislopintas, bet ne visai užgniaužtas, nors broliai riteriai ir ordino vasalai buvo sodinami į kalėjimą ir netekdavo savo turto už palankumą Liuterio mokslui. Tuo tarpu Rygos arkivyskupu tapęs paskutiniojo Vokiečių ordino magistro Albrechto brolis Vilhelmas (1539), Rygos buvo pripažintas tiktai kaip pasaulietis valdovas, netekęs teisių atsiimti miesto konfiskuotas bažnyčias ir vienuolynus. Pats jis buvo palinkęs į liuteranizmą, bet negalėjo viešai to reikšti, kad neprarastų valdžios. Susikirtęs su ordinu ir jo įkalintas (1556), šaukėsi savo giminaičio Žygimanto Augusto pagalbos. Lietuvos įsikišimas pagreitino L. galą, kurio ji sulaukė užpulta Maskvos.

K a r a s s u M a s k v a prasidėjo XV a. pabaigoje, kai Jonas III Didysis užvaldė D. Naugardo ir Pskovo pirklių miestus (1471–1478), pradėjęs veržtis ir į L. Priekabėms pasiremta pasienio incidentais. Maskvos kariuomenė 1481 prasiveržė giliai į L., pasiekdama Kuoknesės pilį; pasitraukė su 15.000 belaisvių. L. buvo priversta 10 metų laikytis taikos. Ordino magistru tapęs Valteris Pletenbergas (1494–1535) Valkos landtage (1498) pasiekė nutarimo visas žemes apdėti karo mokesčiais. Kadangi tuo metu Maskva puolė ir Lietuvą (1499), tai Pletenbergas su D.L.K. Aleksandru sudarė karinę sąjungą, bet pagalbos iš lietuvių nesulaukė, vienas laimėjęs dvejas kautynes (1501–02) ir išblaškęs keleriopai didesnę rusų ir totorių kariuomenę. Maskva buvo priversta pasirašyti taiką (1503); ji buvo pratęsta 1509, 1522 ir 1531; paskutinį kartą 20 metų. Tačiau pastaraja sutartimi buvo pasižadėta Tartų mieste išlaikyti 2 rusų cerkves, mokant duokles, kurias XIII a. rytiniai L. pakraščiai mokėję Pskovui. Tasai pasižadėjimas nebuvo vykdomas, kol sutartis pasibaigė ir reikėjo vėl ją atnaujinti. Maskvą tada jau valdė Jonas IV Žiaurusis (1533–84), baigęs įveikti totorius prie Kaspijos jūros ir grįžęsis į Baltiją. L. silpnėjo, negaudama paramos iš Vokietijos, nes reformacija jau nebedavė kandidatų į brolius riterius; jų skaičius iš 500 sumažėjo iki 150; taip pat silpnino nesutarimai, kivirčai ir savo naudos paisymas (longum consilium, intestinum odium at privatum commodum — vieno kronikininko žodžiais). L. turėjo gintis nuo galimo Maskvos puolimo nauja 15 metų sutartimi (1554), kuria pasižadėjo duoti visišką laisvę rusų pirkliams L., praleisti vakariečių pirklius ir amatininkus, jei tik jie neveža ginklų, nedaryti jokios sutarties su Lietuva ir Lenkija; garantuoti, kad Tartų vyskupas sumokės 60.000 talerių duoklinės skolos (už 300 metų), o kiekvienas vyskupijos gyventojas toliau kasmet mokės po 1 markę. Magistras Galenas (1551–1557) savo atstovus apkaltino, kad jie Maskvoje peržengė įgaliojimus; buvo siūloma Maskvai atsikirsti ginklu, bet krašte nerasta reikiamo pritarimo. Magistras buvo spaudžiamas Maskvai nusileisti. L. tada susidarė Lietuvos šalininkų partija, kuri į magistro koadjutorius prastūmė landmaršalą Münsterį, susidėjusį su Rygos arkiv. Vilhelmu ir Daugpilio komtūru Gotardu Ketleriu. Su Lietuvos pagalba jie norėjo ordiną sekuliarizuoti ir L. padaryti kunigaikštyste, kaip buvo atsitikę su Prūsija (1525). Ordino kapitula už tai Münsterį nušalino (1556), jo vieton koadjutorium išrinkusi Viljandės komtūrą Vilhelmą Fürstenbergą (žr.), kuris po Galeno mirties (1557) tapo magistru. Dar prieš tai buvo suimti ir įkalinti arkiv. Vilhelmas ir jo koadjutorius Kristupas. Juodu užsistojo Žygimantas Augustas, paskatintas Lietuvos kanclerio Mykolo Radvilos

Juodojo, labiausiai susirūpinusio, kad dėl vidinės nesantaikos L. netektų Maskvai; Radvila buvo priėmęs kalvinizmą, tad jam rūpėjo ir ordino sekuliarizacija. Livonijai buvo paskelbtas karas, tačiau iki kautynių nepriėjo; pasibaigė Pasvalio sutartimi (1557 IX 5), nukreipta prieš Maskvą, bet įsigaliojančia tiktai po 12 metų, kai pasibaigs L. ir Maskvos sutarta 15 m. taika. Bet tai buvo pakankama priežastis Jonui IV pulti L., kai jos atstovai, nuvykę Maskvon 1557 pabaigoje ir nuderėję duoklės skolą iki 45.000 talerių, negalėjo čia pat jų pakloti. Maskva paskelbė karą, užtrukusį 24 metus.

L. k a r a s prasidėjo 1558 I 22, įsiveržus į L. 3 rusų ir totorių armijoms (apie 40.000), kurios niokojo kraštą, žudė gyventojus (ypač nėščias moteris ir vaikus) ir puolė pilis. Narva buvo paimta V 11, Neuhausenas—VI 29. Fürstenbergas pasitraukė į Valką, kur ordino kapitula koadjutorium išrinko (VII 5) Gotardą Ketlerį, magistro priešą, Lietuvos šalininką. Tuo tarpu rusai užėmė Tartus (VII 19); tai sukėlė L. didelį susijaudinimą. Tartų vysk. Hermannas buvo išvežtas į Maskvą ir ten mirė. Rusai iki 1558 X savo rankose turėjo jau 20 pilių. Sulaukę žiemos, 1559 I prasiveržė dar giliau, pasiekdami net Kuršą; pasitraukė tiktai išgirdę, kad Prūsijos Albertas besiruošiąs eiti pagalbon. Iš tikrųjų niekas nesijudino padėti, nors delegacijos vyko pagalbos prašyti pas Ispanijos karalių Pilypą II (Briuselyje), Švedijos Gustavą Adolfą, Danijos Fridrichą II. Anglija dar buvo suinteresuota prekyba su Maskva per Narvą. Livonijoje tada nusvėrė Lietuvos šalininkų partija, vadovaujama komtūro Ketlerio, kuris Vilniuje 1559 II 21 tarėsi dėl pagalbos; buvo pasiekęs ir Varšuvą, bet ten nieko nepešė. Tada Vilniuje 1559 VIII 31 L. magistras ir IX 15 arkivyskupas pasidavė Lietuvos globai. Susitarimus paruošė Ketleris ir Lietuvos kancleris Mykolas Radvila Juodasis. Lietuvos įguloms pavestos pilys Bauskėje, Salaspilyje, Daugpilyje, Rezeknėje ir Ludzoje; L. po karo galėjo jas išpirkti už 700.000 guldenų. Magistras Fürstenbergas buvo priverstas atsistatydinti (IX 17) ir savo pareigas perleisti G. Ketleriui. Saaremos ir Kuršo (Piltinės) vyskupijos pasidavė Danijos karaliui Fridrichui II (IX 26), kuris joms valdyti paskyrė savo brolį Magnų. Rusai 1560 I įsiveržė trečią kartą, užimdami Alūksnę (II 9). Kad nepatektu į

Maskvos barbariškumą Livonijos kare vaizduojąs 1561 metų raižinys

Maskvos rankas ir kitos pilys, buvo susitarta visas neužimtas perleisti Lietuvai. Jos kariuomenė tik dabar didesniu skaičium patraukė į L.: Chodkevičius su 14.000 vyrų į Bauskę, Palubinskas su 15.000 į Ludzą. Pernavoje įvyko paskutinis L. landtagas 1560, nes didžiulė rusų armija sudavė L. ordinui mirštamą smūgį prie Ergemės (žr.) 1560 VIII 20; nelaisvėn pateko 120 riterių, 11 komtūrų ir landmaršalas P. Schall; Ketleris atsitraukė į Valmierą. Viljandės pilis su buv. magistru Fürstenbergu sukilusių valstiečių rusams buvo išduota be šūvio (VIII 20); Fürstenbergas buvo išvežtas į Maskvą. Jonas IV jį kalbino pasiremti Maskvos jėga ir pasidaryti L. kunigaikščiu, bet senukas atsisakė savo kraštą išduoti, Maskvoje ir mirė. Ketleris dar stengėsi kovoti, gavęs 50.000 guldenų iš Prūsijos už perleistą Gruobyno fogtiją su Lyba, bet padėties išgelbėti negalėjo. Talino miestas 1561 VI 4 pasidavė švedams, kurie mojosi užimti visą L. Lietuviai juos sulaikė Piebalgos–Raunos linijoje. Kad turėtų didesnę juridinę atramą L. ginti, Radvila Juodasis spaudė L. pasiduoti visiškon Lietuvos priklausomybėn. Tokia sutartis buvo sudaryta Vilniuje 1561 XI 28. L. valstybė baigė egzistuoti, bet karas dėl jos truko dar 21 metus. Karą užbaigė Steponas Batoras 1582 I 15 Zapolės taika. Jonas IV buvo priverstas pasitraukti iš L., kurios didžioji dalis atiteko Lietuvai.

L. j u n g i m a s p r i e L i e t u v o s pradėtas karine Pasvalio s-ga 1557 ir dviem Vilniaus sutartimis 1559 ir 1561. Pirmoji Vilniaus sutartis tereiškė Lietuvos protektoratą; ji dokumentuose vadinama Provisio ducalis, nes magistras ir arkivyskupas tepasidavė asmeninei Žygimanto Augusto,

kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus, globai. Antrąja Vilniaus sutartimi, Pacta subiectionis, L. jau buvo prijungta prie Lietuvos kaip kraštas. Lietuvos kancleris Radvila Juodasis Žygimanto Augusto vardu 1562 III 5 Rygos pilyje priėmė magistro Ketlerio vasalinę priesaiką. Riteriai nusivalkstė kryžiuočių drabužį, nes ordinas buvo sekuliarizuotas. Iš L. žemių, tekusių Lietuvai, buvo sudarytos dvi kunigaikštijos: Kuršo (Ducatus Curlandiae et Semigalliae) ir Uždauguvio (Ducatus Transdunensis). Ketleris buvo patvirtintas pirmosios kunigaikščiu ir paskirtas antrosios administratoriumi (iki 1566). Uždauguvyje, kuris negavo vasalo priedangos, buvo duotos plačios teisės diduomenei (Ritterschaft) ir tikėjimo laisvė, garantuojant protestantizmo apsauga. Tų teisių, vad. Žygimanto Augusto privilegijos, originalo neišliko, tad kai kurie istorikai kvestionuoja to dokumento autentiškumą. Tačiau jo turinį atitinka vėlesnė praktika ir protestantizmo įsigalėjimas. Jis apėmė ir Rygos arkivyskupiją, kuri nustojo buvus. Jos vietoje vėliau įsteigta bendra L. vyskupija (žr.) su būstine Cesy (1582). Tartų vyskupija atiteko rusams, Saaremos ir Kuršo — danams; švedai valdė šiaurinę Estija su Talinu; Prūsijos valdžioje buvo Gruobyno sritis su Lyba (Liepoja). Tiktai Rygos miestas išliko laisvas (iki 1582), aštriai kovojęs su Žemaičių seniūnu Jonu Chodkevičium, kuris 1566 buvo paskirtas Uždauguvio administratorium vietoje Ketlerio. Tas pakeitimas padarytas Gardino seime. Šia trečiąja sutartimi, vad. Unia haereditaria, L. visam laikui sujungta su Lietuva, ir mirus Žygimantui Augustui. L. siekė, kad ją ir Lenkija gintų, tad vis pabrėžta, jog yra pasidavusi Žygimantui Augustui kaip karaliui. Lenkai pagalbos neteikė dėl to, kad norėjo ir lietuvių jėgas telkti Ukrainoje prieš rusus ir Lietuvą spaudė į glaudesnę uniją. L. kare dalyvavo tik lenkų algininkai. Liublino unijos seime (1569) buvo nutarta, kad L. bus valdoma bendrai lietuvių ir lenkų. Lietuviai protestavo, kad atimama jų krauju ginta ir išsaugota žemė. Bet žymiai daugiau kraujo nutekėjo pačių L. žmonių, žlungant jų federalinei valstybei. Žmonės buvo iššudyti, išbėgioję, rusų išvežti, kaip Tartų miesto visi gyventojai (1565). Lietuviai ir lenkai savo rankose uždauguvinę Vidžemę išlaikė iki 1629 (atėmė švedai), Latgalą iki 1772 (atplėšė rusai) ir vasalinę Kuršo kunigaikštystę iki paskutinio Lietuvos ir Lenkijos padalijimo 1795 (užėmė Kotryna II).

L. Arbusow, Grundriss der Geschichte Livlands 1908; *S. Arnell*, Die Auflösung des livl. Ordensstaates 1937; *M. Ebert*, Die baltischen Provinzen 1913 *G. Foster*, Borba iz za gospodstva na Baltijskom more 1884; *A. Karsten*, Die Echtheit der Privilegium Sigismundi Augusti (Jomsburg 1938 nr. 2); *St. Karwowski*, De Livonia imperio Sigismundi Augusti regis Poloniae subiecta 1870; *Kostomarov*, Livonskaja vojna 1848; *H. Lamb*, The March of Muscovy 1948; *A. Plateris*, Teisiniai Livonijos ir Kuršo santykiai su Lietuva 1939; *A. Spekke*, Latvija un Livonija 16. gs. 1935; *Ed. Sturms*, Zur Vorgeschichte der Liven, Eurasia, 1936; *S. Sužiedėlis*, L. prijungimas prie Lietuvos (Athenaeum 1933, 87–105); (") Lietuvos ir L. konfliktas 1556–1557 (t.p. 1938 ir atskirai); *A. Švabe*, Sigismunda Augusta Livonijas politika, LVI žurn., 1933. *S.Suž.*

Livonijos Eiliuotinė Kronika žr. Eiliuotinė Livonijos Kronika.

Livonijos vyskupija buvo įkurta 1583 ir išsilaikė iki 1798. Ji atsirado po vadinamojo Livonijos karo (1558–82), kuris užsibaigė Zapolės taika 1582 I 15. Rusijos caras Jonas IV Žiaurusis (1533–84) buvo priverstas pasitraukti iš visos Livonijos, kurios didžioji dalis pagal sutartis su Livonija buvo atitekusi Lietuvai dar 1559–61. Iš buvusių Livonijos valstybės žemių tarp Dauguvos ir Lietuvos sienų buvo sudaryta vasalinė Kuršo kunigaikštystė (1561), o žemės tarp Dauguvos ir šiaurinės Estijos paimtos tiesioginėn Lietuvos ir Lenkijos (nuo Liublino unijos 1569) žinion. Toji sritis apėmė latviškąją Latgalą, Vidžemę ir pietines Estijos žemes. Čia ir buvo įkurta L.v., nes reformacijos ir Livonijos karo metu buvo sugriautos ir neveikė ankstyvesnės vyskupijos, kurių buvo net keturios: Rygos, Tartų, Saaremos ir Piltinės (Kurše). Naujos vyskupijos būstinė parinkta Cesis. Pop. Grigalius XIII paskyrė vysk. J. Nedicki (1583–87). Vyskupijos vikariatai sudaryti Pernavoje, Tartuose ir Vilandėje. Cesis pasidarė katalikų centru prieš reformaciją, kai čia dar įsikūrė jėzuitai (1584), iš kurių labai veikliai reiškėsi Edmundas Tolgsdorfas. Jis į latvių k. išvertė Petro Kanizijaus katekizmą ir išleido Vilniuje (1585); tai yra pirmasis spausdintinis latvių kalba leidinys, kaip lietuvių Mažvydo katekizmas (1547). Antrasis Livonijos vysk. O. Schoenkingas (1590–1632), konvertitas, gerai mokėjęs latviškai, drauge su jėzuitais daug dėmesio skyrė valstiečiams, kurie dar nebuvo visai susigyvenę su liuteranizmu; tvirčiau jo laikėsi dvarininkai ir miestiečiai. Tasai katalikybės gaivinimo darbas buvo nutrauktas

naujo karo, kilusio tarp Švedijos ir Lietuvos bei Lenkijos (1600–29). Karo veiksmai skaudžiai palietė Vidžemę ir Estiją, o po karo tos sritys atiteko švedijai, kuri ėmė persekioti katalikus. Vysk. O. Schoenkingas dar 1610 turėjo iš Cesio pasitraukti ir mirė Varšuvoje (1632), kurioje rezidavo ir kiti Livonijos vyskupai, persikėlę 1676 į Daugpilį. Lietuvos ir Lenkijos valdžioje paliko tiktai Latgala, kuri ir išliko katalikiška. Kai jungtinė Lietuvos ir Lenkijos valstybė kaimynų išsidalyta, Latgala atiteko rusams (1795). Rusijos carė Kotryna II, ėmusis savavališkai tvarkyti Katalikų Bažnyčios reikalus, panaikino Vilniaus vyskupiją, sujungė ją su Kuršu bei Latgala ir įsakė tai vadinti L.v. Tokia nenormali padėtis truko iki 1798, kai caras Povilas I susitarė su Roma. Rusijoje buvo įkurta Mogiliavo metropolija su būstine Petrapilyje ir su Vilniaus, Žemaičių, Lucko, Žitomiro, Kameneco ir naujai įsteigta Minsko vyskupija. L.v. daugiau nebeegzistavo.

Pr. Zālitis, Latvijas vēsture 1947; *A. Alekna,* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje 1936. *S.Suž.*

Livorno vidurinės Italijos mst. prie Tirėnų jūros, Toskanijoj; 140.722 gyv. (1951). Vienas didžiausių Italijos uostų, kanalu sujungtas su Arno upe. Laivų statyba, stiklo, metalo daiktų ir kt. pramonė; karo jūrų mokykla, XVII a. katedra ir vyskupo rezidencija, kunigaikščių rūmai, sena žydų sinagoga, kelios kitos bžn.; kurortas (mineralinio vandens versmės) ir drauge vasarvietė.

Livre d'Heures (prc. ‚valandų knyga') pasauliečių maldaknygė, kur yra rytmetinės, vidudienio, vakarinės, Marijos maldos (Horae B. Mariae Virginis), litanijos, psalmės, kalendorius. L. d'H. išsivystė iš psalmynų XII–XIII a. pranciškonų ir dominikonų poveiky. Meno istorijos požiūriu žymiausios yra XIV a. pabaigos ir XV a. labai puošniai iliuminuotos flamų-prancūzų tapybos mokyklos L.d'H., skiriamos didikams. Pvz. Horae de Jean Pucelle XIV a. antros pusės; brolių Van Eyckų Les très belles Heures du Duc de Berry, vad. Heures de Turin, XV a. pradžios; brolių Limburgiečių Les très riches Heures du Duc de Berry apie 1416, Grandes Heures de Rohan apie 1435; Italijoje dar Horae di Gian Galeazzo e Filippo Maria Visconti XV a. pradžios. Nuo 1472 pasirodo jų spausdintų su raižiniais (žr. Maldaknygė).

P.Rkl.

Livrėja (prc. livrée) iškilminga tarnų apranga, panaši į uniformą, išsilikusi iš anksčiau vasalų nešiotos aprangos.

Lizanderis (vardas nežinomas), Vilniaus univ. meno mokyklos mokinys. 1814–18 Varšuvos Tautinio teatro dekoracijų tapytojas, čia jis 1819, 1821 ir 1823 parodose išstatė portretų.

E. Rastawiecki, Słownik malarzów polskich I 1850.

Lizdas 1. vieta, kur paukščiai ir kai kurie kiti gyviai deda kiaušinius ir juos peri. Daugumas paukščių suka gana sudėtingus lizdus, naudodami žolę, medžių šakeles ir panašią medžiagą. Tačiau kai kurie paukščiai peri atvirame lauke ar tarp akmenų, specialaus l. neturi. Paprotys sukti l. paplitęs ne tik tarp paukščių, bet sutinkamas ir tarp vabzdžių, kai kurių žuvų ir žinduolių. Modifikuoti aplinką statant

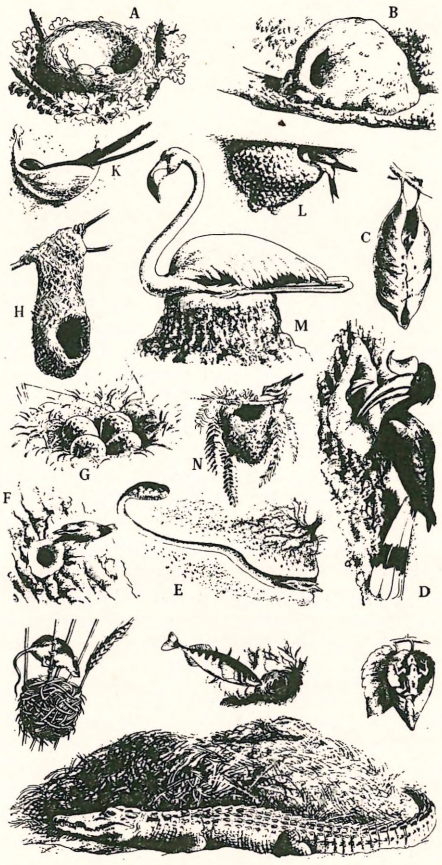

Paukščių lizdų tipai. Apačioje — pelės, dyglės tridyglės, varlės medinės ir krokodilo lizdai

šiokius tokius ‚pastatus' yra labai paplitęs ir ankstyvas gyvūnijos atradimas. Bene sudėtingiausias pavyzdys yra bebro įrengimai, kur statomi namai, užtvankos ir kasami grioviai medžiui plukdyti.

K a i m e mažųjų ir visų giesmininkų paukščių l. žmonių buvo saugomi ir vaikai už jų draskymą baudžiami; gi kregždės l. išdraskius, savaiminė bausmė lydėsianti ne tik patį kaltininką, bet ir jo vaikus (bus visi kregždėti). Leidžiama buvo naikinti tik varnų, vanagų l. Prie jų lipdavo vaikai išsismalavę kojų padus, pasirišę diržais.

2. K a r i u o m e n ė j e šovinio l. — vieta ginklo vamzdyje, kur yra šovinys arba sviedinys, atsparos l. — ginantis, vieno skyriaus arba kelių kovotojų ginama vietovė, paprastai įtvirtinta, kiek sąlygos ir priemonės leidžia.

Lizdeika tariamasis lietuvių krivių krivaitis, vyriausias žynys, XIV a. pirmoje pusėje, su kurio vardu rišama Geležinio Vilko legenda. Plačioji Lietuvos metraščio redakcija mini L. ryšium su tariamu Gedimino sapnu. Įvairūs metraščio sąvadai kartoja, jog L. buvęs aptiktas erelio lizde. M. Stryjkovskio kronika pažymi, jog esą pasakojama, kad jis buvęs rastas paties Vytenio pakabintas lopšelyje ant medžio šakos. D.L.K. liepęs rastinuką auklėti kaip sūnų. Augdamas L. parodęs ‚ne prasto žmogaus', bet aukšto kilmingojo ypatybes. Daugiausia žinių apie L. pateikė T. Narbutas, duodamas visą jo genealogiją ir jo palikuonius iki XV a. galo. L. buvęs iš kng. Narimanto giminės, kurio šeima XIII a. gale sulaukusi skaudaus persekiojimo. Vienas Narimantaitis turėjęs bėgti į Prūsus, o kitą auklė išgelbėjusi, nugabenusi į šventą mišką (alką) ir parišusi po šaka. Krivių krivaitis L. užauginęs, paskelbdamas, jog jis buvęs rastas erelio lizde. Kraštui aprimus ir atėjus naujai dinastijai, krivių krivaitis atidengęs Vyteniui L. kilmės paslaptį. Vedęs Vytenio seserį Surjautą, L. turėjęs sūnų Viršulį ir dukterį Pajautą. Viršulio sūnus buvęs Sirputis. Globėjui krivių krivaičiui mirus, L. užėmęs jo vietą. Šitos Narbuto pateiktų versmių žinios tačiau negalima autentiškais šaltiniais paremti. Skelbdamas vieną Algirdo vardu surašytą dokumentą (1359) iš T. Narbuto palikimo, A. Prochaska ne tik įrodinėjo buvimą dvasininkų krivių, bet nurodė, jog po anuo dokumentu, šalia kitų žymių liudininkų (Kęstučio, Vaišvilos, Karijoto ir kt.), yra minimas ‚kniaź Wirszul Lizdejki a Dywilo'. Bet šitas dokumentas, kaip ir grafo Kiburgo (žr.) pranešimas, kur paminėtas L., yra Narbuto plunksnos falsifikatai. Pagal seną tradiciją iš L. giminės esą kilę Radvilai ir Ostikai, kurių Grigalius Horodlėje 1413 gavo herbą.

L. vardas išgarsėjo Lietuvos metraščiui aiškinant Vilniaus miesto pradžią. Po sėkmingos medžioklės šventaragio atšlaitėje miegodamas, Gediminas sapnavęs sapną, kurį tik vyriausias žynys L. tepajėgęs išaiškinti. Kaip šventyklos ‚kunigas', atspėdamas dievų valią, L. nurodęs, jog Gedimino susapnuotas vilkas reiškiąs stiprią pilį, kuri tame kalne būsianti pastatyta; o to vilko staugimas — lyg būtų staugę jų šimtas, — reiškiąs didelį būsimą pilies ir mst. garsą. XIX a. mėgstama teigti, jog tas pats L., sulaukęs labai seno amžiaus, buvęs liudininkas, kaip per krikštą Vilniuje (1387) buvusi sunaikinta pagoniškoji šventykla. Pagal vėlyvus šaltinius L. tačiau turėjo mirti apie 1350. Mėgdamas ‚tikslumą', Narbutas teigė, jog 1321 L. turėjęs apie 42 m. Ar iš viso vardas L. istoriškas, sunku pasakyti. Sirpučio vardo istoriškumas yra patvirtintas XIII a. galo šaltiniuose. Pati Geležinio Vilko legenda tačiau yra atsiradusi, kai lietuviai, vesdami savo kilmę iš romėnų, jau žinojo apie Romos vilkę. Į XIX a. lietuvių pamėgtą senosios D.L.K. istorijos paveikslą derinosi plačiojoje Lietuvos metraščio redakcijoje minimas tauro nudėjimas, Gedimino sapnas, L. atliktas sapno išaiškinimas. F. Bernatavičius (žr.) parašė XIX a. pamėgtą istorinį romaną apie L. dukterį Pajautą (liet. vert. 1911).

Polnoje Sobranije Russkich Lietopisej XVII 261, 314, 375, 440, 494; *M. Sryjkowski*, Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi I 1846, 370–372; *T. Narbutt*, Pomniejsze pisma historyczne 1856, 70–74 (O Lizdejce i jego potomkach); *A. Prochaska*, Czy istniał Krywe na Litwie? (Kwartalnik historyczny 1904, 481–486 dokumentai apie L. sūnų); *H. Łowmiański*, Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego II 1932; *Wł. Semkowicz*, O litewskich rodach zbratanych ze szlachtą polską w Horodle 1413 r. (Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie V 1920, 44 — L. ir Sirputis); *J. Puzyna*, Kim był i jak się naprawdę nazywał Pukuwer, ojciec Gedemyna (Ateneum Wileńskie X 1935, 43 — Traidenio brolis Sirputis). Žr. Kiburg. *Z.I.*

Lizdenė paprastoji (Crucibulum vulgare) lizdeninių (Niduliariaceae) šeimos grybas, augąs ant senų medžių kelmų.

Lizdeniniai (Niduliariaceae) papėdinių (Basidiomycetes) grybų klasės šeima.

Lizdų ež. Merkinės vls., Alytaus aps., 2 km nuo Nemuno deš. kranto, 3 km į p.r. nuo Krikštonių bžk., 25 ha ploto; teka upelis per Galvinio ež. į Nemuną.

Lizduolė (Neottia Nidus avis) orchidinių (Orchidaceae) šeimos žolinis saprofitas, sutinkamas miškuose, humingose augavietėse.

Lizė (gr. lysis ‚tirpimas') 1. sudedamoji eilės mokslinių terminų dalis, nurodanti išskaidymą, pvz. analizė, elektrolizė, hidrolizė ir pn.; 2. m e d i c i n o j — lėtas, laipsniškas ligos nykimas, kaip priešybė krizei, staigiam persilaužimui, ligos nuveikimui.

Lizena (iš prc. lisière; ag. lintel) architektūroje siaura ir plokščia tiesiai vertikalinė juosta ant mūrinės sienos, neturinti nei bazės nei kapitelio. L. reikšmė daugiau dekoratyvinė; ji išskaido monotonišką fasado plokštumą, duoda jai ritmo ir gyvumo. Ypatingai dažnai l. buvo naudojama viduramžiais romaniškajame stiliuje X–XIII a. Lombardijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje. Stipresnė l. gauna konstruktyvinę ramsčio funkciją ir prilygsta kontraforsui. Klasikinėje architektūroje l. tolygią reikšmę turi piliastrai. *P.Rkl.*

Lizimetras (gr.) aparatas vandens filtracijai per dirvą matuoti; tai yra rūsys, per kurio lubas, apie 1 m storio, sunkiasi lietaus vanduo.

Lizoformas (gr.-lot.) krezolio ir formolio skiedinys, vartojamas chirurginiams instrumentams sterilizuoti ir kai kurioms odos ligoms gydyti.

Lizolis žr. Krezolai.

Ližė plačiu galu mentė iki 2,50 m kotu, vartojama duonai į krosnį pašauti. Panaudojus duoną kepant, ji pastatoma kur nors pirkaitėje, klėtyje. Seniau ja sumušdavo klojimo šalinėje rugių pėdus, kad gražiau atrodytų. Žiemos metu kartais l. kasdavo purų sniegą.

Ližė upelis Laukuvos vls., Tauragės aps. ir Rietavo vls., Telšių aps., Aitros (Jūros) kair. intakas, 10 km ilgio; teka į v. nuo Žemaičių plento; kair. intakas Karčiupis.

Ljanos (isp. llanos ‚lygumos') aukštažolės tyrumos (stepės) P. Amerikos šiaurinėje daly, Orinoko upės baseine, kur nepakanka atmosferos drėgmenų medžiams augti, bet užtenka žolei augti. Medžiai auga kuokštais drėgnesniuose duburiuose ir paupiais, o pavieniui tik tokie medžiai, kurie prisitaikę prie klimato sąlygų. L. žolė yra šiurkšti, bet tinka gyvuliams pašarui, dėl to jose įsikūrę gyvulių auginimo ūkiai.

Lježas (prc. Liège, flamiškai Luik, vok. Lüttich) r. Belgijos mst. prie Maaso ir Ourthe upių santakos; 155.730 gyv. (1952). L. yra akmens anglies kasyklų rajone ir yra iš didžiausių krašto pramonės centrų. Ginklų gamyba yra pagrindinė pramonės šaka, toliau eina mašinų, dviračių, tekstilės, popieriaus ir kt. pramonė. L. katedra buvo pastatydinta šv. Lamberto 712, bet 1794 prancūzų respublikonų sunaikinta, o 1802 pašalinti jos griuvėsiai. Dabartinė Šv. Povilo katedra pradėta statyti 968 ir baigta 1528. L. univ. įkurtas 1817, turi technikos ir kasyklų fakultetus. L. yra valoniškosios Belgijos dalies žymus kultūrinis centras su meno rūmais, meno muziejumi, įvairiomis mokyklomis ir kt. kultūrinėmis institucijomis.

L. yra senas mst., nuo 720 vyskupijos sostinė. Nuo XV a. pradžios ligi 1680 miesto istoriją sudaro vyskupų ir organizuotų miestiečių tarpusavio rivalizacija dėl valdžios. 1801 atiteko Prancūzijai, 1815 Olandijos, 1830 Belgijos. Nuo 1891 karo tvirtovė, 1914 VIII 7 užimtas Paryžiaus linkme puolančių vokiečių, kuriems gynėjai pajėgė pasipriešinti apie savaitę laiko ir davė laiko išsikelti anglų kariuomenės daliniams bei suorganizuoti šiaurės fronto gynybą. Paskutinysis Loncin fortas užimtas VIII 15. 1940 V 11 vokiečiai vėl buvo okupavę miestą, kurį sąjungininkai išlaisvino 1944 IX 8. Po II pas. karo L. apylinkėse buvo apsigyvenusių lietuvių, kurie vėliau iš Belgijos išemigravo. L. benediktinių vienuolyne gyvena apie 10 lietuvaičių, čia atvykusių po I pas. karo. *A.B.*

LJS Lietuvos Jaunimo Sąjungos (žr.) santrumpa.

Ljungan š. Švedijos Jämtlando upė, teka į Botnijos įlanką, 350 km ilgio; baseino plotas 12.850 km², vid. debitas 143 m³/sek.

Ljungdahl Arnold (g. 1901) švedų rašytojas. Savo ankstesnėj poezijoj skelbė socialistinį tikėjimą pažanga, nuo 1945 S. T. Eliot įtakoj ėmė reikštis tamsesnė nuotaika, o emocijos gilėti. Pagrindiniai rinkiniai Lyriskt bokslut 1945, Katedral 1950, Till mänska klarnad 1953. Romanas Farväl till Don Juan (Sudiev, Donžuane) 1941 gyvai vaizduoja Stockholmo gyvenimą.

Ljusnan š. Švedijos Jämtlando upė, teka į Botnijos įlanką, 430 km ilgio; baseino plotas 19.820 km², vid. debitas 222 m³/sek.

LKD Lietuvių Kalbos D-jos (žr.) santrumpa.

LKDP Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos (žr. Krikščionys demokratai) santrumpa.

LKP Lietuvos Komunistų Partijos (žr. Komunizmas) santrumpa.

LLA Lietuvos Laisvės Armijos (žr.) santrumpa.

Llanquihue vidur. Čilės p. dalies ež.; apie 750 km² ploto, ligi 105 m gylio, apsuptas miškais apaugusių kalnelių ir vulkanų, iš kurių v. krante esąs Osorno yra 2653 m aukščio. L. yra didžiausias Čilės ež. Jo apylinkėse yra kompaktinė vokiečių ūkininkų kolonija, kurios net trečia generacija išlaikiusi savo tautinį charakterį ir kalbą.

LL.B. (lot. Legum Baccalaureus, ag. Bachelor of Laws) teisių bakalauras, LL.D. (lot. Legum Doctor, ag. Doctor of Laws) teisių daktaras, LL.M. (lot. Legum Magister, ag. Master of Laws) teisių magistras —Anglijoje ir JAV teikiami mokslo laipsniai.

LLKS Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos (žr.) santrumpa.

Lloyd John Selwyn Brooke (g. 1904) anglų politikas. 1927 baigęs teisių mokslus, vertėsi advokatūra. II pas. karo metu tarnavo kariuomenėje ir pasiekė brigados gen. laipsnį 1944. Nuo 1945 žemųjų rūmų narys, konservatorius. Nuo 1951 įvairios pareigos ministrų kabinete, nuo 1955 XII užsienio reikalų ministras.

Lloyd George David (1863–1945) anglų valstybininkas. Gimė Mančesteryje, mokytojo šeimoje. Tėvui anksti mirus, ji globojo motinos brolis, batsiuvis, draugė ėjęs ir Kristaus bažnyčios sektos pastoriaus pareigas. 1884 baigęs teisės mokslus, L.G. kurį laiką advokatavo. 1890 išrinktas Welsho srities žemųjų rūmų atstovu, ėjo šias pareigas 54 metus, kol 1945 buvo pakeltas Dwyforo grafu (aukštuosiuose rūmuose nebeteko jam būti). Priklausė liberalų partijai ir iš pat pradžių pasireiškė radikaliu antiimperialistu, kėlusiu balsą prieš karą su burais. 1905 gale įėjo į H. Campbell-Bannermanno kabinetą kaip prekybos rūmų pirm. 1908 IV H. Asquitho kabinete tapęs iždo kancleriu, sutvarkė pašlijusius Anglijos finansus, uždėjęs pasiturintiesiems mokesčių, dėl ko buvo kilęs konfliktas su aukštaisiais rūmais, pasibaigęs jų veto teisės aprėžimu. 1908 pravedė senatvės pensijų, 1911 draudimo nuo ligos ir nedarbo įstatymus. Prasidėjus I pas. karui, L.G. apsisprendė už karą su Vokietija. 1915 V performavus Asquitho kabinetą koaliciniu, L.G. teko amunicijos ministerija, o 1916 VI po Kitchenerio mirties ir karo ministerija. 1916 XII 6 pats L.G. perėmė ministro pirmininko pareigas ir jas ėjo ligi 1922. Jo karo politika buvo drąsi ir agresyvi. 1918 jo iniciatyva sąjungininkų karo vadovybė buvo sutelkta į vienas rankas (maršalo Focho). Paryžiaus taikos konferencijoj 1919 L.G. užėmė tarpinę poziciją tarp Wilsono ir Clemenceau. Turėdamas prieš akis bolševizmo pavojų, buvo už saikingą Vokietijos traktavimą. 1920 sudarė sutartį su airių vadais, kuria Airija tapo nepriklausoma valstybe, nors šiaurinė jos dalis buvo palikta D. Britanijai. Iš ministro pirmininko pareigų pasitraukė, kada liberalų partija pralaimėjo 1922 rinkimus. Asquithui atsisakius partijos vadovybės, nuo 1926 L.G. tapo formaliai liberalų partijos vadu. Tačiau 1929 rinkimai, atnešę liberalams visišką pralaimėjimą, L. G. įtaką viešajame gyvenime labai aprėžė. Dar labiau ji sumažėjo, kai 1931 nuo jo atsiskyrė dalis liberalų su Sir J. Simonsu ir H. Samueliu priešakyje. L.G. buvo puikus kalbėtojas ir geras organizatorius. Jam buvo tekusi pagrindinė našta vedant I pas. karą, kurio atsiminimų (War Memoirs) 6 tomus jis išsp. 1933–36. Be to, išleido du tomus The Truth about the Peace Treaties 1938.

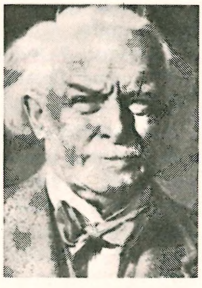

D. Lloyd George

B i o g r a f i j o s: *J. Edwards* 1929, *F. William* 1943, *M. Thomson* 1948, *T. Jones* 1951, *F. Owen* 1954.

Lloidia lelijinių (Liliaceae) šeimos žolinis augalas. Keletas skirčių, kurių tarpe L. s e r o t i n a (L. alpina), gausiausiai paplitusi iš visų lelijinių augalų. Auga Anglijoje, Alpėse, Sicilijoje, Himalajuose, Colorado.

Lloyd's Register žr. Laivų klasifikacijos bendrovės.

Llorente Juan Antonio (1756–1823) Ispanijos inkvizicijos istorikas. Kunigas, Toledo univ. kancleris, 1785 Logrono provincijos inkvizicijos komisaras ir pagaliau inkvizicijos gen. sekretorius Madride 1789–91. Paveiktas iš Prancūzijos sklidusio vad.

švietimo sąjūdžio, ėmė skelbti inkvizicijos veiklos ir bažnyčios reformų reikalą. Dėl to buvo pašalintas nuo bažnytinių pareigų (1799) ir pasmerktas. Dėl pamėgtų naujoviškų idėjų prisidėjo prie kraštą okupavusių prancūzų ir pasidarė Ispanijos karalium pasiskelbusio Juozapo Bonapartės patarėju (1808). Ne be jo įtakos tuojau panaikinta inkvizicija ir uždaryta nemaža vienuolynų. L., tarp kitų pareigų, buvo pavesta archyvų priežiūra. Čia jam radosi gera proga rinkti medžiagai užsimotai inkvizicijos istorijai, kurios Ispanijoj tesuskubo išleisti analų forma pirmuosius du tomus, apimančius 1477–1530 laikotarpį.

Priverstas emigruoti prancūzams traukiantis (1813), L. nusigabeno į Paryžių daug archyvinės medžiagos ir pagal ją parašė garsią Histoire critique de l'Inquisition d'Espagne, 4 tt., 1817–18. Pasinaudojęs restauracinės valdžios amnestija, prieš pat mirtį grįžo į Madridą. L. inkvizicijos istorija šiandien tėra verta vien dėl duodamų faktų, paimtų iš pirmykščių šaltinių. Tačiau pats dėstymo metodas ir ypač autoriaus liberalo tendencija, kur viskas smerkiama bei teisiama savaip suprasto žmoniškumo, racionalizmo bei asmens laisvės požiūriu, atima veikalui mokslinę vertę. Bet kaip tik tendencija veikalą išgarsino, ir išverstas į daugelį kalbų, jis įskiepijo plačiai pasklidusią standartinę neigiamą nuomonę apie Ispanijos ir aplamai viduramžių inkviziciją. *J.J.*

Llul Ramó žr. Lullus Raimundus.

Llullaillaco Andų kalnų viršūnė Argentinos–Čilės pasienyje; 6750 m aukščio. L. yra nuo 1854 neveiklus vulkanas; jo viršutinė dalis apklota amžinuoju sniegu. L. yra vienas iš kelių aukščiausių P. Amerikos kalnų.

lm liumeno (žr.) santrumpa.

ln natūrinio logaritmo (žr.) santrumpa.

LNP Lietuvių Nacionalistų Partijos (žr.) santrumpa.

Loa loa parazitinė kirmėlė, keleto cm ilgio, nematodų grupės. Aptinkama Vakarų Afrikoje, kur dažnai įsiveisia žmogaus jungiamuose audiniuose, sukeldama ganą sunkią ligą.

Loanda žr. Luanda.

Loango buv. negrų karalija v. Afrikos pajūry į š. nuo Kongo upės žiočių, dabar padalyta tarp portugalų Angolos (atskira teritorija Cabinda), belgų Kongo ir prancūzų Pusiaujo Afrikos kolonijų. Gyventojai kabindai verčiasi kaučiukmedžio ir palmių plantacijomis; XVII a. portugalų misininkų jie buvo pakrikštyti.

Lobačevskij Nikolai Ivanovič (1793–1856) rusų matematikas, nuo 1816 Kazanės univ. prof. Tirdamas geometrijos pagrindus, nepriklausomai nuo vokiečio K. F. Gausso ir vengro J. Bolyai, L. sukūrė vad. neeuklidinę geometriją (pirmą kartą jos mintį išdėstė 1826 II 12 paskaitoj). Eilėj studijų išdėstė savo naująją geometrijos sampratą, sistemingiausiai savo paskutiniame veikale Pangéométrie (prc. ir rusiškai) 1855.

Lobaria pulmonaria žr. Platužė plačioji.

Lobarinis (gr.) liečiąs vieną dalį, ne visą organą; pvz. lobarinis plaučių uždegimas.

Löbe Paul (g. 1875) vokiečių politikas socialdemokratas, žurnalistas, 1920–1932 reichstago atstovas ir jo pirmininkas (su pertrauka 1924). Nacių kalintas 1933 ir 1944. Nuo 1945 vėl dalyvauja socialdemokratų veikloje ir 1949–53 buvo V. Vokietijos parlamento atstovas. Išsp. Erinnerungen eines Reichstagspräsidenten 1949.

Lobektomija (gr.) chirurgijoj operacija — kurios nors organo skilties (gr. lobos ‚skiltis') pašalinimas, dažniausiai plaučių chirurgijoj vartojamas terminas.

Lobelija (Lobelia) lobelinių (Lobeliaceae), dviskilčių augalų, šeimos vienmetės bei daugiametės žolės ir puskrūmiai, per 200 skirčių. L. ežerinė (L. dortmanna) siaurais panertais lapais ir baltais žiedais yra vandeninis augalas, sutinkamas Prūsuose, Latvijoje; turėtų augti ir Lietuvoje. Darželiuose auginama l. paprastoji (L. Erinus), kilusi iš P. Afrikos; l. raudonoji (L. fulgens) Meksikos čiabuvė; l. išpūstoji (L. inflata), vartojama vaistams (Herba Lobeliae ir kt.), Š. Amerikos augalas (žr. Lobelinas).

Lobelinas, $C_{22}H_{27}O_2N$, randamas lapuose ir stiebe augalo Lobelia inflata L, augančio ar kultivuojamo rytinėje JAV dalyje. Lobelija turi apie 0,3–0,4% alkaloidų — labelino, labelanino, lobelanidino ir kt. Svarbiausias yra l., substituotas piperidino darinys. Terapijoje naudojamas jo hidrochloridas. Balti, kristaliniai milteliai, tirpstą vandenyje, alkoholyje ir chloroforme. Lydosi ne žemiau 180°C. Specifinė rotacija vandenyje yra tarp –56° ir –58°. L. veikimas panašus į nikotino (žr.). Jis stimuliuoja nervų ląsteles vėliau jas paraližuo-

damas. L. stimuluoja karotidų sinuso refleksą, išplėsdamas bronchioles ir tuo palengvindamas kvėpavimą. L. hidrochloridas naudojamas injekcijų į raumenis pavidalu (3–9 mg) nuo kvėpavimo sutrikimų apsinuodijus opiumu ar jo preparatais, anglies monoksidu (smalkėmis) ar lakiaisiais anestetikais, taip pat naujagimių asfiksijos atvejais. Veikimas betgi nėra užtikrintas ir pastovus. Dėl to l. yra praktiškai išstumtas kitų, naujesnių vaistų. L. sulfatas duodamas į vidų (8 mg) tabako vartojimo nutraukimo reiškiniams švelninti. *St.K.*

Löbell 1. Burhard (apie 1590 M. Lietuvoj — 1648 ar 1653 Kraupiške) ev. kunigas Viešvilėje, vėliau Kraupiške. Jis buvo sudaręs lietuvišką giesmynėlį ir įteikęs D. Kleinui, kuriam buvo pavestas giesmyno reikalas. Tačiau Kleinas, atrodo, L. giesmynėliu nepasinaudojo, nes nė vienos giesmės savo giesmyne nepažymėjo L. vardu.

2. Friedrich (1624 Ragainėje — ?) 1641 įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus univ., 1644 Leideno univ. kaip Lituanus ex Schalcogonia. Vc. Biržiška jam priskiria lietuvišką ketureilį ‚Kaip Kokkus gera daug ir linksma smogu daro', 1647 išspausdintą J. Bellieno (iš tiesų Willicho) rinkiny Ettlicher der Deutsch-gesinneten Genossenschaft Mitglieder... Sende Schreiben, kur Bellieno eilėraščio vertimas įdėtas hebrajų, lotynų, graikų, olandų, čekų ir lietuvių k. Po eilėraščiu pasirašyta slapyraidėmis F.L.R.S., kurias Vc. Biržiška šiaip skaito: Fridericus Lobelius Ragnetensis ex Schalcogonia (Skalva?).

Vc. Biržiška, Senųjų lietuviškų knygų istorija II, 1957, 90–91.

Lobis 1. turtas, gėrybė; 2. priešistorinių ir istorinių laikų radinių rūšis, kur įvairūs vertingi daiktai, papuošalai, pinigai ir kt. būdavo sudedami į duobę, dėžę, indą ar suvyniojami į audinį ir užkasami žemėje. L. gali būti įvairaus pobūdžio: pirklių, kurie pavojaus metu paslėpdavo savo prekes (šios rūšies l. svarbūs prekybiniams keliams nustatyti), amatininkų, kurie dėl įvairių priežasčių užkasdavo į žemę metalų žaliavą, ir atskirų asmenų, kurie įvairias brangenybes (papuošalus, pinigus ir kt.) paslėpdavo nuo vagių ir t.t. L. turi didelės reikšmės proistorės mokslui, archeologijai, numizmatikai ir meno istorijai. Jie ypačiai palengvina užkastų daiktų chronologijos nustatymą, nes lobiuose dažniausiai susiduriame su vieno laikotarpio radiniais, tik

Lobių dėžė, vartota Lenkijoj XVI a.

retkarčiais juose aptinkama ankstyvesnių laikų medžiagos. Pagal l. galima nustatyti gana tikslus radinių amžius — terminus post quem, t.y. jie parodo laiko ribą, kada tie daiktai buvo užkasti. *J.P.*

Liaudyje daug yra pasakojimų apie užkastus ir prakeiktus l. Sakmės pasakoja, kad seniau seni žmonės, nujausdami greitą mirtį, slėpdavo kasdami į žemę savo pinigus ir užkeikdavo, kad niekas kitas nepaimtų, pvz.: ‚Ta pati ranka, kuri užkasė, tegalės iškasti'; ‚Kas norės juos pasiimti, tegul dvylika galvų padeda' (gudruolis padeda gaidžių galvas); ‚Jūs, pinigai, taip toli turit į žemę nugrimsti, kaip toli mano balsas į girią nuskambės'; ‚Kas nuogas per mano pagrabą pašoks, tas gaus pinigus'; ‚Senam velniui katilas' (klausąs gudruolis atsiliepia: ‚O man pinigai', tada velnias gauna tik tuščią katilą); ‚Kas manimi ars, tas pinigus gaus' ir pn. Žmonės tikėjo, kad tie užkeikimai veikė, todėl stengėsi juos įvykdyti arba apeiti, kad galėtų pinigus pasiimti, pvz. numirėlį nutempdavo ir jo ranka paslėptus pinigus atkasdavo.

Padavimai ir archeologija patvirtina seną tikėjimą į ‚gyvą numirėlį', kuris gyvena savo kape ir jam visko reikia, kuo naudojosi gyvas būdamas. Todėl į pilkapį būdavo sudedama maisto, ginklų, papuošalų ir kitų gėrybių. Numirėlis ten gyvendavo ir narsiai kaudavosi su įsibrovėliais, norinčiais pagrobti jo turtus. Archeologai neretai užtinka pilkapiuose apsčiai turto pri-

krauta. Šiai seniausiai gadynei pridera pasakojimai apie didelius turtus, paslėptus mūsų piliakalniuose, pilnas aukso skrynias, kurias saugo užburtos karalaitės. Mirusiejį gyvena kalnuose; ta ‚užburta karalaitė' yra besivaidenąs numirėlis, valdąs savo turtus, o išvadimo troškimas savo pirmykšte prasme reiškia, kad mirusysis vėl norėtų grįžti į šį pasaulį. Įdomios yra mūsų sakmės apie pilną aukso laivelį, plaukiojantį ežere; ten sėdi panelė ar ponaitis (numirėlis) ir leidžia tam tikru laimingu laiku pasipainiojusiam gyvajam to turto kiek pasisemti (‚semk, bet tik dukart'); viso lobio niekas negauna, matyti, jo savininkui jis irgi reikalingas. Tas laivelis su lobiu gali turėti ryšio su labai senu papročiu laidoti numirėlius laivuose (pvz. Skandinavijoj). Vėlyvesniame geležies amžiuje turtai nebededami kartu su mirusiu: žmogus dar gyvas būdamas savo ‚mirusio dalį' užkasdavo į žemę, tur būt, nebepasitikėjo artimaisiais, kad jo valią įvykdys. Tos gadynės kapai gana neturtingi, bet pasitaiko rasti lobių, užkastų skyrium nuo laidojimo vietos. Pradėjus numirėlius deginti, mirusio turtas būdavo sukraunamas ant laužo, nes buvo tikima, kad asmeninio turto niekas negali paveldėti, jis kitam nei naudos, nei laimės neatneš, tik užtrauks numirėlio kerštą.

Jau senais laikais atsirado pažiūra, kad lobius saugo koks nors gyvulys, dažniausiai šuo, kuris yra ne kas kita, kaip tas pats numirėlis. Dar minimas arklys ir gyvatė, kaip lobių sargai (lietuviuose retai). Vėlyviausias lobių sargas yra velnias. Visi tie ‚sargai' stengiasi išgąsdinti, nubaidyti ar apgauti lobių kasėjus. Iškastas lobis gyvajam retai laimę suteikiąs, priešingai, dažnai jį persekioją visokie nepasisekimai (numirėlio kėrštas, užkeikimas). Užkasti lobiai ‚dega' (vėdinasi, šviečiasi), tatai sugundo laimės ieškotojus kasinėti.

Krikščionybei įsigalėjus dvasininkai ėmė bartis dėl tokio turto naikinimo ir skelbė, kad tai stabmeldiškas paprotys. Kas taip elgsis, bus baudžiamas, o po mirties turės vaidentis. Šitų baudų ir graudenimų įtakoje atsirado tikėjimas, kad turtus paslėpęs žmogus ir miręs neturi ramybės, jis turi vaidentis ir nori, kad kas gyvųjų tą jo lobį surastų ir geram sunaudotų. Per sapnus nurodo gyviesiems, kaip tą turtą paimti ir jį išvaduoti. Visi tie tikėjimai sudarė pagrindą atsirasti gausybei sakmių apie paslėptus ir užkeiktus lobius.

S. Hirschberg, Schatzglaube u. Totenglaube 1934; *J. Balys,* Istoriniai padavimai 1949; (") Užburti lobiai 1958. *J.B.*

Lobito geriausias natūralus Angolos uostas v. Afrikos krante, L. įlankoje; per 20.000 gyv. (1956). L. įkurtas 1905 kaip Benguelos uostas, iš kurio buvo nutiestas geležinkelis. Uosto baseinas apima apie 400 ha ir turi dideliems laivams tinkamas krantines.

Lob-nor žr. Lop-nor.

Lobojko Ivan Nikolajevič (1786–1863) rusų literatūros istorikas, Lietuvos senovės mėgėjas. 1822–32 Vilniaus univ. prof. Čia dėstė rusų kalbą, literatūrą ir istoriją. Po to dirbo Vilniaus medicinos ir chirurgijos akademijoje iki 1842. Vėliau grįžo Rusijon. 1823–24, kaip univ. komisijos narys, dalyvavo filomatų ir filaretų (žr.) byloje. Tardymų metu pasižymėjo nuosaikumu. Bedirbdamas Vilniaus univ., L. susidomėjo Lietuvos senovės paminklais ir krašto praeitimi. Medžiagą rinko ne tik per studentus, bet taip pat turėjo tiesioginių ryšių su ano meto liet. veikėjais. Jis buvo aplankęs ir D. Poškos senienų rinkinį Bijotuose. Parinkęs žinių iš Poškos ir kitų, L. parašė straipsnį apie Žemaičių milžinkapius ir kitus to krašto senovės paminklus: Starožytności krajowe. Groby Olbrzymie na Żmudzi i inne zabytki starożytności tego kraju (Dziennik Wileński II 1823). Rankraščiuose paliko darbą apie Lenkijos ir Lietuvos miestus (aprašyta 80 Lietuvos miestų) ir tyrinėjimus apie Lietuvą (rankraščiai buvo Senovės d-jos bibliotekoje Maskvoje). Išsp. O ważnejšych izdanijach Gerbersteina zapisok na Rossii 1818 (ir lenkiškai: O ważniejszych wydaniach Herbersteina 1823), O literaturze skandynawskiej 1822, Duchovnyja i nravstvennyja stichotvorenija 1827, Vzgliad na drevniuju slovesnost skandinavskago severa 1827 ir kt. *J.P.*

Locarno p. Šveicarijos pasaulinio garso kurortas, gražiame Lago Maggiore ežero šiauriniame krante, Tesino kantone; apie 8000 gyv. (1956). Šalutinėmis glžk. šakomis sujungtas su pagrindinėmis tarptautinio susisiekimo San Gotardo ir Simplono glžk. linijomis. Dėl švelnaus, sveiko, saulėto oro, gražios gamtinės aplinkos ir patogaus susiekimo L. yra mėgiama poilsio ir įvairių tarptautinių konferencijų bei suvažiavimų vieta. 1925 X 16 čia pasirašytos 7 tarptau-

tinės savitarpio saugumo sutartys, vad. ‚L. sutartys'. Jas pasirašė ir 1925 XII 1 Londone ratifikavo Vokietija, D. Britanija, Prancūzija, Belgija, Italija, Lenkija, Čekoslovakija.

Locas (vok. Lotse, ag. pilot) asmuo, kurio darbas nurodyti laivui plaukimo kryptį ir laivakelį kebliose ir laivo kapitonui mažai pažįstamose vietose, kaip upėse, kanaluose, prieuosčiuose. L. dažnai padeda ir laivą prisirišant bei atsitraukiant nuo krantinės. Atitinkamos įstaigos įvairiuose kraštuose išduoda l. pažymėjimą asmeniui, išlaikiusiam nustatytus egzaminus vadovauti laivui kuriame nors apibrėžtame laivakely ar uoste. Daugely kraštų l. yra laivams privalomi. Tuo atveju l. dažniausiai yra atsakingas už avariją. Kai kuriuose kituose kraštuose l. laikomas tik kapitono patarėju, ir todėl atsakomybė už avariją tenka kapitonui. Tam tikri l. laivai palaiko susisiekimą tarp l. stoties ir laivo, kad l. pašauktas galėtų laivą pasiekti, arba laivą palikti tarnybai pasibaigus. *A.P.Mžk.*

Locatelli Pietro (1695–1764) italų smuikininkas ir kompozitorius. Smuiko mokėsi pas Corelli. Daug keliavęs galutinai apsistojo Amsterdame, kur suorganizavo reguliarius viešus koncertus. Didelis ir originalus virtuozas. Jo kūryba yra nelygios vertės. Sonatos ir koncertai yra didelio muziko, verto savo mokytojo, kūriniai. Čia jo kūryba pasižymi dideliu grakštumu bei patetine išraiška. Priešingai, savo capriccio ir etiuduose, ieškodamas techninių resursų praplėtimo, dažnai peržengdamas natūralias instrumento ribas, L. prieina iki absurdų ir juokingumo. Parašė 24 Concerti grossi, 6 koncertus su Introduzioni teatrali, Concerti a quattro, 6 sonatas solo smuikui, 6 sonatas en trio ir kt.

A. Koole, L. 1949 (olandiškai). *Iz.V.*

Locativus (lot.) žr. Vietininkas.

Locci Augustyn, italų kilmės lenkų architektas. Iki 1694 buvo Jono III Sobieskio dvaro architektas. Pastatė karaliui rezidencinius rūmus Wilanówe prie Varšuvos, kapucinų bžn. Varšuvoje ir Winiary vilą. Išliko L. susirašinėjimas su karaliumi.

Loccum š. Vokietijos vietovė Nienburgo a. d. W. apskrity, Žemutiniuose Saksuose; apie 3500 gyv. (1956). L. išaugo prie 1163 įkurto cistersų vienuolyno, kuris 1593 atiteko protestantams. Nuo 1820 čia veikia liuteronų pamokslininkų seminarija, evangelikų akademija, o buv. cistersų vienuolyno rūmuose yra vienintelis Vokietijoje evangelikų vyrų vienuolynas. XIII a. romaniškojo stiliaus bžn.

Loch (geliškai), airių Lough, Airijoje, Skotijoje ir Valijoje plačiai vartojamas terminas ežerui pavadinti, dažniausiai su vietovardžiu, pvz. L. Laggau Skotijoj, L. Mask Airijoj. Kai kurios siauros, ilgos jūros įlankos taip pat vadinamos L.

Loches v. Prancūzijos sena vietovė, 35 km į p.r. nuo Tourso. prie Indre upės; apie 6000 gyv. (1956). XIII–XV a. kunigaikščių Anjou pilis, XII a. romaniškojo stiliaus bažnyčia.

Lochner Stephan (m. 1451) vokiečių tapytojas. Kilęs iš Meersburgo prie Bodeno

S. Lochner Dievo Motina su žibuokle (1443)

ežero. A. Düreris, 1520 keliaudamas į Olandiją, Kölne žavėjosi ‚meistro Stepono' Trijų Karalių altoriumi, laikomu miesto įžymybe. Šis didelis altorius, dabar Kölno katedroje, yra svarbiausias L. kūrinys ir vienintelis istoriškai paliudytas jo darbas, atliktas apie 1442–44. Remiantis kūrybos individualiu stiliumi, jam buvo priskirti 1443 tapytoji Dievo Motina su žibuokle, 1447 datuotas Aukojimas šventykloje, Dievo Motina rožių darželyje, Darmstadto maldaknygės iliuminacijos ir kt. L. kūryba rodo, kad jis į Kölno tapybos mokyklą nuo aukštutinio Reino kraštų atnešė Moserio ar Witzo darbuose pasireiškusio realizmo pradų, kuriuos pats buvo praturtinęs besimokydamas Flamuose, ypač iš Brolių Limburgiečių ir Flémalle meistro. Pasisavinęs realizmą L. betgi juo nepasitenkino. Jis tiksliai perduoda medžiagų savitumus ir jau gan teisingai piešia kūnus ir erdvę, bet tikrovę nutolina, paveikslą pripildydamas šviečiančių nežemiškų spalvų, minkštų linijų, gražindamas auksinį foną, o kompozine pusiausvyra net išryškindamas tradicinį paveikslo tipą. Jo figūrų veidų fizionomika ir judesiai artimi gyvenimui, bet jis pabrėžtinai juos suminkština švelniu jausmingumu ir šiltu meilumu, tąjį nežemiškumą padarydamas artimą ir suprantamą. Todėl sakoma, kad L. ant naujojo realizmo pagrindo ėmė gaivinti viduramžinį sakralinį idealizmą ir tokiu būdu išvystė labai savotišką, beveik romantinį stilių, pasidarydamas ne tik Kölno mokyklos, bet visos senosios vok. tapybos XV a. pirmoje pusėje pačiu stipriuoju meistru

H. Schrade, S. L. 1923; *O. H. Förster,* S. L. 1941; *H. May,* S. L. Der Dreikönigsaltar 1948.

P.Rkl.

Loch Ness žr. Ness.

Lochstädt žr. Laukstyčiai.

Lochtin Vladimir Michailovič (1849 — 1919) rusų hidrologas, tyrė upių tekėjimo dėsnius, sąnašų santykį su nuolydžiu; išl. O mechanizme rečnogo rusla 1895; Gidrologija rečnogo rusla 1919.

Locke 1. John (1632 VII 29 Wringtone, prie Bristolio — 1704 X 28 Oates, Essex) anglų filosofas ir politikos teoretikas, empirizmo pagrindėjas. Gimė adv. šeimoje, 1652 įsimatrikuliavo Oxfordo univ., kur studijavo tradicinį Aristotelį ir naujuosius gamtos mokslus. Su ilgokomis kelionių pertraukomis L. čia gyveno iki 1683. 1674 oficialiai baigė medicinos studijas, bet jau

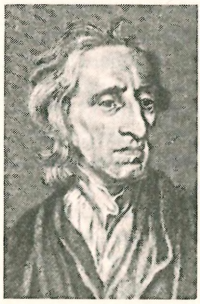

J. Locke

1666 atliko to meto žiniomis rizikingą operaciją grafui Shaftesbury (vėliau tapusiam lordu kancleriu), ir juodu liko artimi bičiuliai. Šis ryšys supažindino L. su turtinga to meto politika ir jos principais, bet kartu įnešė ir neramumo į jo gyvenimą. Po Shaftesbury kritimo, L. 1683 turėjo sprukti į Olandiją, kur pasiliko šešis metus. Šiame laikotarpyje L. pabaigė savo garsiausią veikalą An Essay concerning Human Understanding ir santrauką 1688 išspausdino Leclerco Bibliothèque universelle. Po 1688 anglų revoliucijos grįžęs tėvynėn, dar kelioliką metų ėjo atsakingas valstybines pareigas ir kartu raštu išdėstė ilgai brendusias gausias mintis. 1689 pasirodė A Letter on Toleration, 1690 Two Treatises of Government ir minėtas Essay pilnos apimties, 1693 Some Thoughts on Education, 1695 The Reasonableness of Christianity ir kt. Beveik kiekvienas veikalas sukėlė gyvą kritiką, ir L. teko savo mintis paaiškinti papildymuose. Iš šių paminėtini Second ir Third Letter on Toleration bei ilga polemika su Edward Stillingfleetu (Worcesterio vyskupu) Essay klausimais. Po mirties, 1706 išsp. Posthumous Works. Išsamiausia L. raštų laida 10 tomų išleista 1801–23.

Veikale An Essay concerning Human Understanding L. imasi uždavinio ‚ištirti žmogiškojo pažinimo kilmę, patikimumą bei aprėptį' ir sukuria įtakingą filosofinio racionalizmo kritiką. Racionalistai buvo skelbę, jog protas vien iš savo gelmėse glūdinčių ‚įgimtų idėjų' galįs austi nuo patirties nepriklausomo pažinimo tinklą, kuriam būdinga ne tik tiesa, bet ir būtinumas. Prieštaraudamas šiai pažiūrai, L. istoriniais ir psichologiniais argumentais ėmėsi įrodyti, kad visas pažinimas įgyjamas tik patirtimi. Protas esąs tik ‚tabula rasa', t.y. tuščia lenta, kurios įrašai yra empirinės kilmės. Pagal L., patirties šaltiniai yra du: juslinė išorinių daiktų pagava (sensation) ir vidinė įžiūra į psichinius vyksmus (reflexion). Abu šie šaltiniai suteikia įspaudus (ideas), kurie, pasiekę protą kaip palaidi vienetai, yra jo jungiami į sudėtingus trijų rūšių sambūrius (modus, substancijas ir

santykius). Tačiau, būdamas funkcinis, pats protas neprideda pažinimui jokio turinio. Todėl vidinė įžiūra yra žemesnės vertės už juslinę pagavą, nes be juslinių įspaudų proto galios būtų tuščios ir neturėtų kuo operuoti. Taip pat ir abstrakčios sąvokos yra tik žodžiai, kurie atstovauja visai eilei panašių įspaudų. Kadangi pažinimas susideda iš įspaudų, kurie ex hypothesi nėra patys daiktai, o tik jų vaidiniai, kyla problema, kaip iš viso yra galimas tikrovės pažinimas. Dalinį atsakymą L. mėgina duoti pirminių kokybių skyrimu nuo antrinių. Pirminės kokybės (tįsa, pavidalas, judesys, skaičius ir t.t.) yra objektyvios ir glūdi pačiuose daiktuose. Veikdamos jusles, jos sukelia antrines kokybes (spalvą, kvapą, skonį, garsą ir t.t.). Galutinėje išvadoje L. vis vien teigia, kad tikras pažinimas yra ‚įspaudų jungčių ir jų tarpusavio santaros arba nesantaros pagava'. Apskritai, iš L. skelbtų pavienių teorijų vos viena kita yra atspari gilesnei kritikai, tačiau jo bendra empirinė pažiūra tapo viena svarbiausių krypčių filosofijos istorijoje. Jį galima laikyti ir empirinės psichologijos kūrėju, nors dar ilgą laiką po L. psichologija nesugebėjo pilnai išsivaduoti iš pažinimo teorijos globos. Dar ir šiaip dvi specifinės gnoseologinės doktrinos kildintinos iš L.: sensualizmo versmė yra vien juslėms pripažintas turiningas pažinimas, o fenomenalizmo — įspaudų teorija. Kaip radikaliai L. empirizmas skiriasi nuo racionalizmo, matyti iš bendralaikio Leibnizo Nouveaux essays sur l'entendement humain.

Politinėje teorijoje L. nusikreipia prieš Hobbes propaguotą monarchinį absoliutizmą ir teigia, kad individo gerovės išsaugojimas yra pagrindinis valstybės uždavinys. L. iki minimumo susiaurina valdžios galias: tiek karalius, tiek parlamentas yra konstitucinės santvarkos rėmuose atsakingi prieš valdomąją tautą. O tautoje kiekvienas pilietis turi lygias laisves ir teises, įskaitant nuosavybės teisę. Teisės ir laisvės yra išvidinės; ne įstatymas kuria moralę, bet moralė įstatymą. Valdžiai lieka tik įstatymais formuluoti ir ginti tai, kas jau prieš įstatymą buvo teisėta. L. reikalauja ir įstatymdavystės atskyrimo nuo įstatymų vykdymo. Istoriškai, šie teigimai ir reikalavimai buvo 1688 anglų ‚garbingosios revoliucijos' teoretinis pateisinimas post factum, bet per įtaką Montesquieu doktrinai tapo ir JAV Teisių Deklaracijos bei Didžiosios prancūzų revoliucijos vyraujančia mintimi. Dėl to L. skaitomas vienu iš svarbiausių demokratijos teoretikų, o taip pat ir liberalizmo pradininku. Teologijos klausimuose L. yra deistinės pakraipos. Pabrėždamas, kad krikščioniškoji etika yra racionalaus pobūdžio, jis įrodinėja ją esant krikščionybės aplamai branduoliu. Šio branduolio iškėlime jis įmato pagrindą visų krikščioniškųjų sektų suvienijimui prieš tai atmetus dogmatiką ir paskelbus religinę toleranciją. L. pritaria Bažnyčios atskyrimui nuo valstybės. Ugdyme L. kelia ‚džentelmeno' idealą.

R. I. Aaron, J. L. ²1954; *D. J. O'Connor*, J. L. 1953; *J. Gibson*, L.s Theory of Knowledge 1917; *H. J. Laski*, Political Thought in England from L. to Bentham 1920; *J. W. Gough*, J. L.s Political Philosophy 1950; *E.Fechtner*, L.s Pädagogik ²1908. *V.Dn.*

2. (Lock) Matthew (apie 1630–1677) anglų muzikas, nuo 1661 karaliaus Karolio II rūmų kompozitorius Londone. Reikšmingiausia L. kūrybos dalis yra muzika (parašyta dažniausiai bendradarbiaujant su kitais kompozitoriais) teatro veikalams, kurie sudaro anglų operos pradmenis: Cupid and Death 1653, The Siege of Rhodes 1656 (kartais vad. pirmąja anglų opera, muzika neišlikusi), Psyche 1673, The Tempest 1674 (pagal Šekspyrą) ir kt. L. yra ryškiausias anglų teatrinės muz. atstovas iki Purcellio. Be to, jis yra autorius pirmojo anglų traktato apie generalinį bosą — Melothesia 1673. *K.O.*

Lockyer Sir Joseph Norman (1836–1920) anglų astronomas, vadovavęs aštuonioms valdžios ekspedicijoms saulės aptemimams stebėti. L. pirmas pradėjo spektroskopinius saulės dėmių stebėjimus ir surado spektroskopinį būdą saulės protuberansams stebėti ne saulės aptemimo metu. 1868 L. paskelbė savo teoriją apie protuberansų prigimtį. L. kartu su E. Franlandu surado saulėje naują cheminį elementą ir pavadino jį heliu (žr.).

Loco (lot.) vietoje; loco citato, stp. l.c., cituotoje vietoje, veikale.

Locustella žr. Žiogelis.

Ločeris Laimutis (g. 1929 Biržuose) dailininkas. 1947–52 mokėsi Vilniaus valstybiniame dailės institute, nuo 1952 studijas tęsė Petrapilio Riepino vardo dailės institute ir jas baigė 1958 (diplominis darbas vaizduoja žvejus).

Lodge 1. Henry Cabot (1850–1924) amerikiečių politikas. 1876 baigė Harvar-

do univ. daktaro laipsniu ir ten pat trejetą metų dėstė Amerikos istoriją. JAV kongreso atstovas 1887–93 ir senatorius (Massachusetts valstybės) 1893–1924. Artimas prez. Th. Roosevelto draugas. Konservatyvus respublikonas, L. specializavosi užsienio politikoje ir šioje srityje vadovavo respublikonų opinijai. I pas karo metu iš pradžių rėmė prez. W. Wilsoną, bet vėliau stojo prieš jį griežton opozicijon, kritikuodamas Versalio sutartį ir būdamas priešingas JAV stojimui į Tautų Sąjungą. L. reiškėsi ir kaip istorikas: parengė A. Hamiltono raštus (9 tt., 1885) ir biografiją: A. Hamiltono 1882, D. Websterio 1883, G. Washingtono 1889, Th. Roosevelto 1919–21. Iš kitų jo raštų minėtina Early Memoirs 1913 ir The Senate and the League of Nations 1925. Su lietuviais jo vardas susijęs tuo, kad Massachusetts lietuvių prašomas, jis rūpinosi pravesti JAV vyriausybės nutarimą pripažinti Lietuvą de jure.

2. Henry Cabot jr. (g. 1902), pirmojo vaikaitis, amerikiečių politikas. Baigęs Harvardo univ. 1924, vertėsi ligi 1932 žurnalistika, vėliau perėjo į politiką. 1937–44 ir (po karinės tarnybos, baigtos pulkininko ltn. laipsniu) 1947–52 JAV senatorius (respublikonas). Vadovavęs Eisenhowerio rinkiminei kampanijai, bet pats, pralaimėjęs rinkimus savojoje valstybėje (Massachusetts), nuo 1953 I paskirtas JAV atstovu Jungtinėse Tautose.

3. Sir Oliver Joseph (1851–1940) anglų fizikas, Liverpulio ir Birminghamo univ. prof. Darė tyrimus elektrolizės, bevielio telegrafo ir kt. srityse. Domėjosi spiritizmu ir pomirtine egzistencija. Išsp. Modern Views of Electricity 1889, Pioneers of Science 1892, Life and Matter ⁴1907, The Immortality of the Soul 1908, The Ether of Space 1909, Energy 1928, Beyond Physics 1930, Past Years (autobiografija) 1931, My Philosophy 1933 ir kt.

4. Thomas (1558?–1625) anglų rašytojas. Studijavo teisę ir mediciną Oxforde bei Avignone. Jo plunksnai priskiriama daugelis to meto dramų, iš kurių tikrai parašė The Wounds of Civil War 1588? ir A Looking Glass for London and England (su R. Greene) 1594. Jo eiliuota satyra A Fig for Momus 1595 yra vienas anksčiaučių to žanro kūrinių. L. pastoraliniai eufuistiniai romanai, Scillaes Metamorphosis 1589 ir Rosalynde 1590 buvo šaltiniais Šekspyro Venus and Adonis ir As You Like It.

Lodi 1. š. Italijos mst. Lombardijoj, prie Addos upės; apie 40.000 gyv. (1956). Vyskupo rezidencija, XII a. romanų stiliaus katedra; šilko, baltinių, porcelano ir sūrių pramonė.

2. JAV mst. vidurinėje Kalifornijoje; 16.623 gyv. (1950). L. inkorporuotas 1906) yra centras derlingos žemės ūkio srities (per 20.000 ha vynuogynų). Mieste yra vyno spaudyklos, vaisių konservavimo įmonės ir kt. pramonė. Kasmet įvyksta vynuogių ir vyno festivalis.

Łodyński Marjan (g. 1884) lenkų istorikas, nuo 1908 Jogailos univ., bibliotekoje Krokuvoje, nuo 1919 Centrinės kariuomenės bibliotekos dir. Varšuvoje. Išsp. Fałszerstwa w dokumentach biskupstwa płockiego 1916, Uzależnienie Polski od papiestwa a kanonizacja św. Stanisława 1919, Les bibliothèques militares modernes 1926, Bibljotekarstwo wojskowe 1926 ir kt.

Lodzė (Łódź) didumo antrasis Lenkijos mst. ir didžiausias jos pramonės centras; 670.000 gyv. (1956). L. yra apie 115 km į p.v. nuo Varšuvos, nederlingoj, smiltingoj vietoj, prie Lódkos upės. Jau nuo XIX a. vidurio L. yra didelis tekstilės pramonės centras, daugiausia gaminąs medvilnės medžiagas. Be to, mieste yra metalų, popieriaus, dažų, chemikalų, odos gaminių fabrikai. 1945 įkurtas univ., kelios kitos aukštosios mokyklos. L. yra to paties vardo provincijos adm. centras ir vyskupijos sostinė. Dar 1820 L. buvo kaimas, bet sparčiai išaugo į miestą tekstilės pramonės dėka. 1793–1815 okupuotas prūsų, ligi 1915 rusų, 1915–18 vokiečių, kurie ir 1939–45 jį buvo užėmę ir pavadinę Litzmannstadtu, o 150.000 lenkų iš jo išvarę. Vieton lenkų buvo apgyvendinta apie 150.000 vokiečių, kurie 1945 tapo išvaryti. Vok. okupacijos metu (1939–45) buvo iššudyti beveik visi miesto žydai (31% miesto gyv.). Prieškariniais laikais vokiečių buvo apie 7%. 1914 XI dėl L. vyko didelės ir taktiškai labai gyvos rusų–vokiečių kautynės. Joms vykstant vok. gen. von. Mackenseno armija, apsupusi rusų armiją, pati buvo rusų apsupta ir patekusi į labai sunkią padėtį; vokiečius prasiveržimu išgelbėjo gen. Litzmanno vadovaujama divizija.

L. ilgai (1899–1923) muziką dėstė Vincas Bacevičius; ten gimė bei mokslą ėjo ir jo vaikai: Kęstutis, Vytautas, Gražina (gimė Lietuvoj) ir Vanda. Taip pat L. gi-

Lodzė

mė ir rašytojas A. Škėma, kurio tėvas ten mokytojavo. Marijavitai L. nuo 1909 leido savo leidinėlį Marijavitą. *A.B.*

Lodža (it. loggia) architektūroje pastato dalis, atsiverianti laukan arkada ar kolonada. Antikės miestuose l., statomos gatvėse ir prekyvietėse, duodavo žmonių susibūrimams šešėlį ir buvo plačiai pritaikytos amfiteatruose. Krikščionių bazilikose Romoje buvo vad. laiminimo l., kurioje dvasininkas pasirodydavo tikintiesiems. Nuo XIV a. daug gražių suskliaustų l. buvo pastatyta Italijoje, kur jos gavo didesnę reikšmę virsdamos savarankišku monumentaliu pastatu, pvz. žymioji L. dei Lanzi pastatyta 1376–91 Florencijos Piazza della Signoria aikštėje tarnavo kalbėtojams scena, buvo viešųjų ceremonijų vieta ir sargybų halė, o dabar skulptūros oro muziejus. Minėtinos L. dell Bigallo Florencijoje 1352–58, L. di Fortebracci Perugijoj 1423, L. del Papa Sienoje, Loggietta del Sansovino Venecijoje 1537–40, L. dei Banchi Genujoje 1570–95, L. del Mercato Pizoje 1603–05 ir daug kitų., kurių kiekviena turėjo savotišką paskirtį ir istoriją. Kai kuriais atvejais l. reiškia tą pat kaip galerija (žr.) ar portikas (žr.). Be to, l. dar vad. gyvenamų namų patalpa, visa siena atsivėrusi laukan, bet neiššokanti iš fasado plokštumos; tuo ji skiriasi nuo balkono. *P.Rkl.*

Loggia dei Lanzi Florencijoj

Loeb 1. Jacques (1859–1924) vokiečių kilmės amerikiečių biologas. Baigęs mokslus Strasburge, į JAV atvyko 1891 ir profesoriavo Čikagos univ. 1892–1902, Berkeley univ. Kalifornijoj 1902–10; nuo 1910 dirbo Rockefellerio institute. Atstovavo mechanistinei pasaulėžiūrai (The Mechanistic Conception of Life 1912). Labiausiai žinomas savo tropizmų (žr.) teorija, kurią jis generalizavo ir žmogui, laikydamas dorinį gyvenimą paveldėtų tropizmų išraiška. Veikalai: Artificial Parthenogenesis and Fertilization 1913, Forced Movements, Tropisms, and Animal Conduct 1918, Regeneration 1924.

2. James (1867–1933) amerikiečių bankininkas filantropas, 1912 įkūręs Loeb Classical Library, kuri leidžia pigius graikų ir lotynų klasikų tekstus su angliškų vertimu. Leidimo vieta Cambridge, Mass., ir London. Išleista per 400 tomelių.

Loeffler Charles Martin (1861–1935) Elzaso vokiečių kilmės amerikiečių (nuo 1881 gyveno JAV) kompozitorius ir smuikininkas, 1882–1903 Bostono simfoninio orkestro narys. Dažnos grigalinių melodijų tematikos, įdomios harmonijos ir orkestruotės L. kūryba yra gana artima impresionizmui. Iš negausių jo kūrinių išskirtina orkestrinė muzika, ypač simfoninė poema La mort de Tintagiles 1905, Pagan Poem 1909 ir Memories of My Childhood 1929.

Loerke Oskar (1884–1941) vokiečių rašytojas. Formalios, racionalistinės poezijos atstovas. Kūrybinis L. postulatas — sudvasinta realybė. Savo prozoje taip pat stengiasi atrasti sąlytį tarp daiktų išorinės apraiškos ir jų dvasinio prado. Iš raštų minėtini: Vineta (apysaka) 1907, Der Turmbau (romanas) 1910, Wanderschaft (eilės) 1911, Gedichte (kaip Pansmusik 1929) 1916, Der längste Tag (eilės) 1926, Atem der Erde (eilės) 1930, essay Das unsichtbare Reich (Bach, Bruckner) 1938, Abschiedshand 1949.

H. Kasack, O. L. 1951.

Loewe Carl (1796–1869) vokiečių kompozitorius. Didžiąją savo gyvenimo dalį (1820–66) L. praleido Štetine, kur nuo 1821 buvo miesto muzikos dir. Pašlijus sveikatai, 1866 persikėlė į Kielį, kur gyveno iki mirties. Iš gausios ir įvairios L. kūrybos reikšmingiausios yra jo romantinės krypties solo dainos, ypač baladės — L. yra pradininkas ir ryškiausias naujosios baladės kompozitorius. Taikliomis muzikinėmis temomis, jų variacijomis ir spalvingu fort. akompanimentu L. baladės subtiliai išreiškia pasirinkto teksto turinį ir nuotaiką. Iš jo apie 400 dainų ir baladžių išskirtina: Edward 1818, Erlkönig 1818, Der Zauberlehrling 1832, Heinrich der Vogler 1836, Fridericus Rex 1837, Die Glocken von Speyer 1837, Prinz Eugen 1844, Die Uhr 1856, Der Nöck 1857, Archibald Douglas 1857, Tom der Reimer 1860 ir kt. Pažymėtina, jog kelioms savo baladėms L. yra panaudojęs ir A. Mickevičiaus tekstus, jų tarpe lietuviškos tematikos Die drei Budrisse (Trzech Budrysów) ir Wilia und das Mädchen (Wilija i dziewica iš ‚Konrado Valenrodo') — abi šios baladės cikle Die polnischen Balladen 1835. Kiti L. kūriniai: 5 operos (pastatyta tik viena — Die drei Wünsche 1836), keliolika oratorijų (išskirtina Hiob 1848) ir kantatų fort., kamerinės ir orkestrinės muz. kūrinių (dalis jų likę rankraščiuose). Išsp. Selbstbiographie 1870, Gesanglehre 1826 (⁵1854), Klavier- u. Generalbasschule 1834 (²1851) ir kt. Išl. jo Gesamtausgabe der Balladen, Legenden, Lieder und Gesänge 17 tt. (1899–1904).

M. Runze, L. redivivus 1888; ('') C. L. 1905; *A. B. Bach,* The Art Ballad — L. and Schubert 1890; *W. Wossidlo,* C. L. als Balladenkomponist 1894; *H. Bulthaupt,* C. L. 1898; *K. Anton,* Beiträge zur Biographie C. L.s 1912; *L. Hirschberg,* C. L.s Intrumentalwerke 1919; *K. König,* C. L. 1937; *R. Sietz,* C. L. 1948. *K.O.*

Loewi Otto (g. 1873) žydų kilmės austrų mokslininkas, 1909–38 Grazo univ. farmakologijos prof. Pabėgęs nuo nacių, atvyko į JAV ir nuo 1940 dirbo Naujorko univ. medicinos mokykloje. 1936 drauge su Sir H. Dale jis gavo Nobelio premiją už nervų impulsų cheminio perdavimo tikslų susekimą.

Löffler Friedrich August Johannes (1852–1915) vokiečių bakteriologas, nuo 1888 Greifswaldo univ. prof., nuo 1913 Berlyno infekcinių ligų instituto dir. Be eilės kitų mikrobų susekimo, 1884 jis susekė difterito bakterijas.

Lofotai š. Norvegijos pakraščio salynas ties Narviku, susidedąs iš kelių didelių salų, keliolikos mažesnių ir tūkstančių mažyčių salelių, iš viso 5280 km² ir apie 40.000 gyv., kurie verčiasi žvejyba. Šiaurinė L. dalis vadinama Vesteraalenu ir kai kieno laikoma atskiru salynu. Visos salos yra iš plikų uolų (gabro), stačiais šlaitais, aukštai išsikišusios iš vandens. Didžiausia sala Hindö apie 2125 km² ir ligi 1200 m aukščio. Salų krantai ir paviršius yra dantyti, ir žiūrint nuo jūros pusės, atrodo lyg

milžiniška pilies siena. Kai kuriuose tarpsaliuose jūros potvyniai sudaro smarkias sroves, pavojingas net dideliems laivams. L. tęsiasi maždaug nuo 69° š. pl. į p.v. apie 200 km. Tik Hindö salos r. daly yra miško ir tik kai kurie užuovejoj esą kloniai turi pievų-ganyklų, o visur kitur yra plikos uolos. Prie L. yra viena našiausių pasauly žvejybos vietų; žvejojamos menkės audringu XII–III (žiemos) metu. *A.B.*

Lofting Hugh (1886–1947) vaikų rašytojas, gimė Anglijoje, 1912 persikėlė į JAV ir čia sukūrė savo Dr. Doolittle istorijas vaikams (pats jis ir iliustravo). Daug jų Pr. Mašioto buvo išversta lietuviškai: Daktaras Dolitlis ir jo gyvuliai 1929 (²1938), Dr. D. plaukiojanti sala 1930 (²1938), Dr. D. paštas 1931 (²1938), Dr. D. didžiausioji kelionė 1934, Dr. D. grįžta iš mėnulio 1936.

Logan 1. John Alexander (1826–86) amerikiečių politikas. 1858 išrinktas kongreso atstovu, prasidėjus pilietiniam karui, stojo savanoriu, pasiekė generolo laipsnį ir pasižymėjo daugely mūšių. Anksčiau priklausęs demokratams, vėliau buvo radikalus respublikonas: 1867–71 kongreso atstovas, 1871–77 ir nuo 1880 senatorius. Jis 1868 pradėjo Memorial Day (žr.) šventimą. Išsp. atsiminimus The Volunteer Soldier of America 1868.

2. Sir William Edmond (1798–1875) Kanados geologas. 1831–38 tarnaudamas Walse vario rūdos tirpykloj, aptiko po akmens anglies klodu, moly, Stigmaria genties augalų fosilijų ir padarė išvadą, kad akmens anglis yra pasidariusi iš tų augalų. 1842–69 jis buvo pirmasis Kanados geologinės tarnybos direktorius. Parašė The Geology of Canada 1863.

Logan 1. Mount L., aukštumo antrasis š. Amerikos kalnas, p.v. Jukono teritorijos kampe, Kanadoje, arti Aliaskos; 5955 m. Ligi 1898 jis buvo laikomas aukščiausiu kontinento kalnu, bet JAV geologinė tarnyba aptiko dar aukštesnį McKinley (žr.) kalną.

2. JAV mst. Utah valstybėj, prie L. upės, 75 mylios į š. nuo Salt Lake City, derlingame Cache klonyje; 16.800 gyv. (1950). Valstybinė žemės ūkio kolegija (nuo 1888), mormonų šventykla. L. apylinkėje yra L. kanjonas — mėgiama lankytis vieta. L. įkūrė 1859 **grupė mormonų.**

Logaritmas (gr.) teigiamo skaičiaus N yra laipsnio rodiklis, kuriuo pakeltas logaritmo pagrindas a duoda skaičių N. Sutrumpintai rašome $\log_a N = x$, jeigu $a^x = N$. Pagrindinės logaritmų savybės, būtent: $\log (b \times c) = \log b + \log c$, $\log (b : c) = \log b - \log c$, $\log (b^n) = n \log b$, dažnai naudojamas tiksliuose skaičiavimuose, pvz. astronomijoje. Praktiškame skaičiavime vartojami d e š i m t a i n i a i l., kurių pagrindas a=10. Kiekvienas teigiamas skaičius turi logaritmą, kurį galima išreikšti nepabaigiama dešimtaine trupmena. Sveikoji tos trupmenos dalis vadinama l. c h a r a k t e r i s t i k a, trupmeninė dalis — l. m a n t i s a. Trupmeninės l. dalys yra iš anksto apskaičiuotos ir greta duotųjų skaičių surašytos į l. l e n t e l e s. Tos lentelės gali būti keturženklės, kai mantisa apskaičiuota 4 ženklų tikslumu, septynženklės — 7 ženklų tikslumu ir pn. Pasinaudojant l. savybėmis ir parenkant atitinkamus l. iš lentelių, kelių duotų skaičių sandaugą arba santykį galima i š l o g a r i t m u o t i, t.y. nustatyti to reiškinio logaritmą. Iš gauto logaritmo a n t i l o g a r i t m u o j a n t randame pačią reiškinio reikšmę.

Matematinėj analizėje vartojami n a t ū r i n i a i l., kurių pagrindas yra transcendentinis skaičius e = 2.71828..., arba

$$e=2+\frac{1}{1.2}+\frac{1}{1.2.3}+\frac{1}{1.2.3.4}+\ldots$$

L. m o d u l i u vadiname daugiklį $\log_{10} e = 0.434294...$, kuriuo padauginę natūrinį logaritmą gauname dešimtainį to paties skaičiaus logaritmą.

L. kūrėju laikomas John Napier, 1614 paskelbęs savo logaritmų teoriją. Pirmą l. lentelę sudarė Bürgi 1620. *J.Vlk.*

Logaritmika, arba logaritminė kreivė, atitinka lygtį $y = a \log x$ arba $y = a + b \log (x + c)$; pagal ją kinta vėjo greitis nuo žemės paviršiaus, vandens greitis nuo upės dugno ir t.t.

Logaritminė liniuotė (vok. Rechenschieber, ag. slide rule) plačiai taikomas skaičiavimo įrankis: liniuotės šonuose ir stumiamoje skląstyje pažymėti brūkšniai su skaičiais; tarp jų atstumai atitinka jų logaritmus; mechaniška sudėtis tolygi daugybai, atimtis — dalybai; atskaitymui tarnauja skrajoklis — rėmėlis su vienu ar daugiau skersinių brūkšnių. L.l. tinka atlikti įvairiems skaičiavimams (daugybai, dalybai, laipsniams, šaknims, logaritmams, trigonometrinėms funkcijoms ir t.t.) su pakankamu technikai tikslumu (±0.1%).

S. Kolupaila, Logaritminė linijuotė 1932.

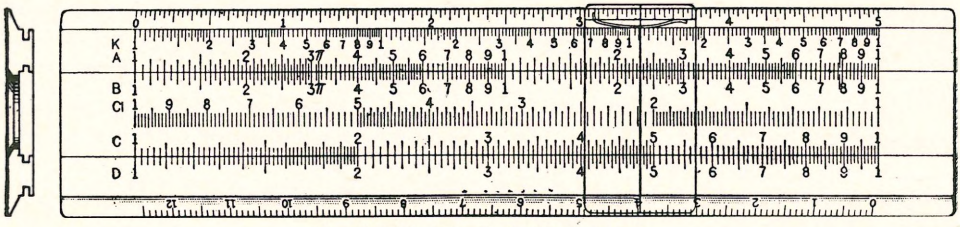

Logaritminė liniuotė (mažo formato)

Logaritminis tinklas diagraminis popierius, padalytas atitinkamai logaritmams; parabolės $y=ax^n$ ir hiperbolės $y=a/x^n$ to-

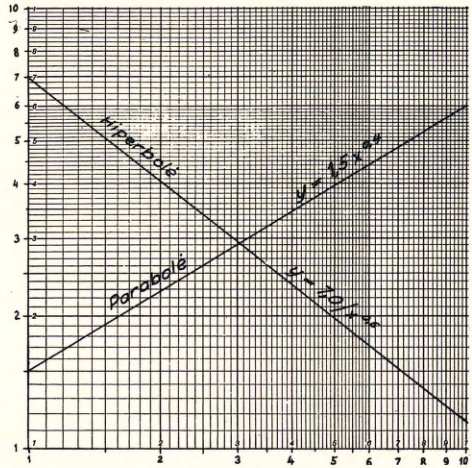

Logaritminis tinklas

kiame tinkle yra tiesės; l.t. plačiai taikomas analizuojant empirines kreives ir gaminant nomogramas.

Logas (ag.) prietaisas laivo greičiui vandenyje matuoti. Susideda iš skritulio išpiovos pavidalo medinės lentelės 15–20 cm ilgio ir 60–90 cm pločio. Lentelės apačia apkaustyta švinu, todėl vandenyje laikosi statmenai. Į 3 kampuose išgręžtas skyles įvertos virvės 1 m atstume susijungia į vieną 300 m ilgio virvę, sužymėtą spalvotais kaspinais (mazgais), kurių pirmas prasideda maždaug laivo ilgio atstume nuo lentelės. Atstumas tarp mazgų — 15,34 m ($^1/_{120}$ jūrmylės dalis). Laivo greičio matavimas atliekamas taip: lentelė išmetama į vandenį ir virvei leidžiama laisvai vyniotis nuo veleno. Pirmam kaspinui pasirodžius, apverčiamas 30 sek. ciklo ($^1/_{120}$ val.) smėlio laikrodis. Smėliui išbėgus, velenas sustabdomas, ir artimiausias kaspinas parodo laivo greitį. Pvz. raudonas kaspinas (10-tas iš eilės) reiškia 10 jūrmylių per val. greitį. Toks greičio matavimas nėra tikslus, nes lentelė vandens srovių, vėjo ir virvės svorio veikiama palengva velkasi. Ši paklaida atitaisoma atstumą tarp mazgų sumažinant iki 14,46 m. Jei laivo greitis prašoka 10 mazgų, laikas ir atstumas tarp kaspinų sumažinamas pusiau (15 sek. ir 7,32 m).

Massey, arba patentuotas, l., išrastas 1802, yra tikslesnis ir patogesnis. Susideda iš 30 cm ilgio kulkos pavidalo metalinės lazdelės, su sraigtu, kuris, velkamas vandenyje, suka lazdelę ir 250–300 m ilgio virvę. Antrasis virvės galas yra įmontuotas į laivo užpakalyje pritvirtintą skaičiuką, registruojantį ne tik apsisukimų skaičių norimu metu, bet ir laivo greitį bei nuplauktą atstumą. Šio l. tikslumas nukenčia nuo jūros žolių, laivo išmatų bei sraigto sužalojimo.

Elektrinis (Forbes) l. yra vienas iš tiksliausių. Įrengtas šitaip: laivo dugne pritvirtintas atviras vamzdelis su viduje įmontuotu sraigtu, kuris savo keliu sujungtas su elektros generatoriumi. Laivui plaukiant, vanduo suka sraigtą, ir pagamintos elektros srovės stiprumas specialiu instrumentu paverčiamas į laivo greitį.

Šiandien gana plačiai vartojamas būdas laivo greičiui apskaičiuoti remiasi laivo sraigto žingsnio ilgiu ir apsisukimų skaičiumi per minutę. *M.Slp.*

Logau Friedrich, Freiherr von (1604–55) vokiečių rašytojas, autorius dviejų epigramų (eilėmis) rinkinių: Zweyhundert teutscher Reimsprüche 1638 ir Deutscher Sinngedichte dreitausend 1654, išleistų Salomon von Golaw slapyvardžiu. Laikomas didžiausiu vokiečių epigramistu.

Logeris (vok. Logger, Lugger) greitas laivas, naudojamas Šiaurės jūroje silkių žvejybai sroviniais tinklais. Burinio l. priekinės burės (tarp rago ir didžiojo stiebo) panašios į kuterio. Didysis stiebas pastumtas toli į priekį o galinis toli į galą.

Grynai burinių l. mažai beliko; juos pakeitė panašūs laivai, tuo pačiu vardu, su garo mašina ar dizeliniu motoru. Motorinių l. bruto tūris apie 400 m³, 30 m ilgio ir 3 m grimzlės. Įgulą sudaro 15 žmonių.

Loggia (it.) žr. Lodža.

Logika (gr.) filosofijos disciplina, pirmoje eilėje nagrinėjanti santykius, kuriais vienas ar daugiau spręsmų implikuoja kitą arba kitus vien dėl savo formalių savybių. Šitos savybės įvairuoja pagal spręsmų rūšį — kategorinius, sąlyginius, išskirtinius bei modalitetą — ir sudaro spręsmo loginę formą, kuri yra abejinga konkrečiam spręsmo turiniui, išreiškiančiam faktinę informaciją. Dėl to turinys dažniausiai žymimas kintamaisiais žymenimis. Dėl loginės formos abejingumo turiniui implikacijos dėsniai apsprendžia tik spręsmų tarpusavio nuoseklumą. Tad tiesa skirtina nuo nuoseklumo: tiesa yra spręsmo žymė, nuoseklumas — spręsmų grupės arba junginio. Nuoseklių išvadų teisingumo papildoma sąlyga yra prielaidų teisingumas, nes ir nuosekli išvada gali būti klaidinga, jei ji kilusi iš klaidingos prielaidos. Implikacijos praktinė reikšmė yra ta, kad, priėmus prielaidų tiesą, išvados tiesa seka absoliučiu būtinumu. Nors būdami abejingi paskirų spręsmų tiesai, l. dėsniai patys kaip tokie teisingai išsako tikrovės sąrangą. Nuoseklumo kriterijus yra pačioje tikrovėje slypį tam tikri santykiai, kurie minties arba kalbinės išraiškos atveju virsta implikacijos santykiais tarp spręsmų. Šia prasme l. dėsniai pagrinde yra būties dėsniai ir tik savo pritaikomuoju aspektu yra protavimo dėsniai. Iš čia l. artumas ontologijai iš vienos pusės ir pažinimo teorijai iš kitos. Dėl savo metodo (kintamųjų žymenių vartojimo) ir statinio žvilgio į tikrovę (laiko aplinkybių atmetimo), l. yra gimininga matematikai. Šių abiejų mokslų galutinės vienybės siekia logistika (žr.); jos tikslas suformuluoti implikacijos dėsnius, kurių atžvilgiu ir loginiai ir matematikos dėsniai būtų tik išvestiniai. Tradicinė l. ribojasi spręsmais. Pagrindinę l. dalį sudaro formalioji l., išdėstanti implikacijos dėsnius. Ši dalis sutampa apytikriai su dedukcine l., kuriai priklauso argumentai, išvedą ribotesnius atvejus iš platesnės apimties spręsmų. Kitą l. dalį sudaro mokslinė metodika (žr.), kuri nagrinėja implikacijos pritaikymą mokslinio pažinimo plėtrai ir apima indukcinius metodus (išvedimą bendrų dėsnių iš paskirų atvejų), tarslus (predikabilijas), aptartį ir klasifikacijos teoriją. Kartais kalbama apie filosofinę l.; tai yra l. vietos aptarimas filosofijos disciplinų sąrangoje, l. dėsnių pagrindimo klausimas ir gilesnė loginių sąvokų interpretacija, dažniausiai persimetanti į metafizinę plotmę. Dar žr. Semantika.

Kategorinį spręsmą sudaro 2 terminai: veiksnys, arba pamatas (S, subjektas), ir tarinys (P, predikatas); kokybinė jungtis (teigiama ‚yra' arba neigiama ‚nėra') ir kiekybinė apimtis (visuotinė ‚visi' arba dalinė ‚kai kurie'). Kiekvienas terminas taip pat turi savo loginę priešybę (žymima su neigimo ženklu, –P, $\overline{P}$), kuri nurodo visa, išskyrus P. Terminai yra dar išdalyti arba neišdalyti. Jei terminas spręsmo rėmuose apima kiekvieną savo klasės narį, jis yra išdalytas (veiksnys A ir E teiginiuose, tarinys E ir O), o jei tik dalį — neišdalytas (veiksnys I ir O, tarinys A ir I). Nuosekliame argumente, jei terminas yra išdalytas išvadoje, jis turi būti išdalytas ir prielaidoje. Pagal elementų susidėstymą susidaro 4 kategorinių spręsmų rūšys:

visi S yra P	arba	SaP	arba A
kai kurie S yra P		SiP	I
nė vienas S nėra P		SeP	E
kai kurie S nėra P		SoP	O

Mnemoniniai žymenys A, E, I, O yra pirmosios dvi balsės lot. žodžių affirmo ‚teigiu' ir nego ‚neigiu'. Kategorinių spręsmų tarpusavio santykius išreiškia loginės priešybės kvadratas:

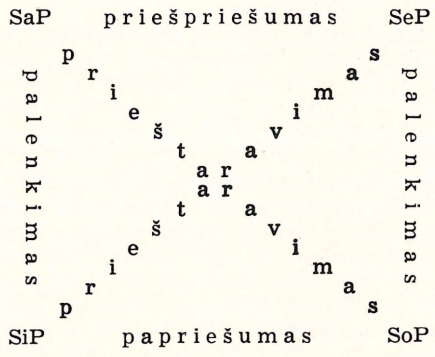

Iš šių santykių svarbiausias yra prieštaravimo; jei abi priešpriešos gali būti klaidingos, viena iš prieštarų būtinai turi būti teisinga ir tuo apsprendžia antrosios klaidą. Loginių santykių pagrinde guli pagrin-

Logika

diniai 1. dėsniai: tapatybės dėsnis postuluoja termino tapatybę argumentavimo eigoje; neprieštaravimo dėsnis nusako, jog S negali būti kartu P ir $\bar{P}$; išskirtojo vidurio dėsnis nusako, jog S yra arba P arba $\bar{P}$.

Iš spręsmų sudaryti argumentai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginėje implikacijoje spręsmai implikuoja vienas kitą betarpiškai. Pirmiausia, spręsmo tiesa implikuoja, atmeta arba yra abejinga kitoms 3 spręsmų rūšims:

	implikuoja	atmeta	abejinga
SaP	SiP	SeP, SoP	
SiP		SeP	SaP, SoP
SeP	SoP	SaP, SiP	
SoP		SaP	SeP, SiP

Įvedus terminų logines priešybes ir vietų sukeitimą, gaunami dar 3 tiesioginės implikacijos būdai. Sukeitime (conversio) pereinama prie tos pačios kokybės spręsmo su tais pačiais terminais, tik sukeistose vietose:

SaP → PaS SeP → PeS
SiP → PiS SoP neimplikuoja

Apvertime (obversio) pereinama prie spręsmo su tuo pačiu veiksniu ir kiekybe, bet priešingos kokybės ir su ankstyvesnio tarinio logine priešybe:

SaP → Se$\bar{P}$ SeP → Sa$\bar{P}$
SiP → So$\bar{P}$ SoP → Si$\bar{P}$

Perstatyme (contrapositio) pereinama prie tos pačios kokybės spręsmo, bet su ankstesnių terminų loginėmis priešybėmis sukeistose vietose:

SaP → $\bar{P}$a$\bar{S}$ SeP → $\bar{P}$o$\bar{S}$
SiP neimplikuoja SoP → $\bar{P}$o$\bar{S}$

Gautuosius spręsmus dar kartą sukeičiant arba apverčiant, gaunami dar keli tiesioginės implikacijos būdai.

Netiesioginė implikacija duoda išvadą iš 2 ar daugiau spręsmų. Jos pagrindinė rūšis yra silogizmas. Jį sudaro 3 spręsmai, kurių 2 yra prielaidos ir tretysis — išvada. Silogizmas turi 3 terminus, kurių vienas pasikartoja dukart ir yra vadinamas vidurio terminu (M, medius). Pagal pastarojo padėtį, yra galimos 4 silogizmo figūros:

Fig. I	Fig. II	Fig. III	Fig. IV
M — P	P — M	M — P	P — M
S — M	S — M	M — S	M — S
S — P	S — P	S — P	S — P

Išvados tarinys yra vad. didžiuoju terminu, o veiksnys mažuoju. Pagal juos, viena prielaida vad. didžiąja, antra mažąja. Kad silogizmas būtų nuoseklus, turi išpildyti šias sąlygas: 1. jei terminas yra išdalytas išvadoje, jis turi būti išdalytas ir prielaidoje, 2. M turi būti išdalytas bent vienoje prielaidoje, 3. bent viena prielaida turi būti teigiama, 4. jei viena prielaida yra neigiama, išvada turi būti neigiama, 5. jei išvada neigiama, viena prielaida turi būti neigiama. Atmetus nenuoseklius, iš 64 galimų modų (terminų ir premisų kombinacijų) lieka 11, kurie vėl yra teisingi tik tam tikrose figūrose:

Fig. I AAA, EAE, AII, EIO, AAI, EAO
Fig. II EAE, AEE, EIO, AOO, EAO, AEO
Fig. III AAI, IAI, AII, EAO, OAO, EIO
Fig. IV AAI, AEE, IAI, EAO, EIO, AEO

Atsiminimui palengvinti viduramžiais buvo sukurtos mnemoninės eilutės:

Barbara, Celarent, Darii, Ferioque, prioris;
Cesare, Camestres, Festino, Baroko, secundae;
tertia, Darapti, Disamis, Datisi, Felapton;
Bokardo, Ferison, habet; quarta insuper addit
Bramantip, Camenes, Dimaris, Fesapo, Fresison.

Prailgintas silogizmas, susidedąs iš daugiau spręsmų, kuriuose vieno tarinys yra kito veiksnys, vad. soritas (sorites). Paprastas ar prailgintas silogizmas, kurio prielaida yra suponuota tik mintyje, vad. entimema (enthymeme). Sąlyginis (hipotetinis) silogizmas yra argumentas, kurio išvada išvedama iš sąlyginės didžiosios prielaidos ir kategorinės mažosios. Jis turi teigiamą ir neigiamą modus (p ir q = spręsmai):

Jei p, tai q;	Jei p, tai q;
p,	$\bar{q}$,
taigi, q.	taigi, $\bar{p}$.

Pagrindo (p) neigimas arba sekos (q) teigimas išvados neduoda. Išskirtinis (disjunktyvus) silogizmas išveda išvadą iš išskirtinės didžiosios prielaidos ir kategorinės mažosios. Jis irgi turi du modus:

Arba p arba q;	Arba p arba q;
p (q),	$\bar{p}$ ($\bar{q}$),
taigi, $\bar{q}$ ($\bar{p}$).	taigi, q (p).

Tam tikras sąlyginių ir išskirtinių spręsmų junginys yra dilema (žr.).

Pagal jungties modalitetą, kategoriniai spręsmai skirstomi į apodiktinius, problematinius ir asertorinius. Apodiktinio spręsmo forma yra ‚S būtinai yra P', problematinio — ‚S gal būt yra P'. Asertorinis

spręsmas, išreikšdamas aktualybę, formaliai nesiskiria nuo paprastų kategorinių. Apodiktinio spręsmo priešybė yra problematinis, ir atvirkščiai.

L. dar sutinkama koreliatyvi implikacija, kuri galima tais atvejais, kai konkretus santykis turi koreliatyvią priešybę; pvz. ‚S. yra į šiaurę nuo P' implikuoja ‚P yra į pietus nuo S'. Šitokia implikacija priklauso ne nuo jungties absoliučios reikšmės, bet nuo konkretaus santykio savybių. Kai r ir $\breve{r}$ yra koreliatyvūs santykiai, tai

$$S\ r\ P \rightarrow P\ \breve{r}\ S$$

L. i s t o r i j a. Formalioji l. prasideda su Aristoteliu, tad jam vienam priklauso l. kaip atskiros disciplinos pagrindėjo vardas. Kita vertus, l. galimybę ir reikalingumą jau įžvelgė Platonas. Vėlesniuose dialoguose (Teetetas, Sofistas) neigimui, prieštaravimui, predikacijai skiriama daug vietos, tik čia l. yra dar vienalytė su metafizika. Todėl l. istorijoje galima skirti dvi problematikos šakos: formaliąją aristotelinę ir metafizinę platoninę. Formaliosios l. pagrindai yra išdėstyti Aristotelio Pirmojoje Analitikoje. Čia aptariamos silogizmo taisyklės ir suformuluojamos trys figūros. Antroji Analitika nusako mokslinės argumentacijos žymes, aptartį, įrodymą ir aksiomų prigimtį. Likusieji jo loginiai raštai nagrinėja terminą, spręsmą ir klaidingos argumentacijos rūšis. Po Aristotelio skirtingos struktūros l. kūrė stoikai ir megaričiai. Vietoje silogizmo jie vartoja vad. spręsmų skaičiuotę, kurioje loginės konstantos pirmoje eilėje jungia ne terminus, bet spręsmus. Tuo buvo pradėta logistika (žr.), tik jų darbai liko užmiršti iki XX a. Stoikai pirmieji vartoja ir l. (logike) vardą. L. yra labai plačiai studijuojama viduramžiais (Abelard, Petrus Hispanus, Ockhamas ir kt.), bet esmėje lieka aristotelinė. Ketvirtosios figūros atradimas, klaidingai priskirtas Galenui, yra tik forminis pakeitimas. Aristoteliui figūrų buvo trys, nes jis remiasi vidurinio termino apimtimi: M. platesnis už vieną ir siauresnis už kitą terminą; platesnis už bet kurį; siauresnis už bet kurį. Vėliau silogizman įvestas vienetinis (singuliarus) spręsmas sudarė problemą dėl to, kad jis neturi prieštaros, o tik priepriešą. Betgi jį galima traktuoti kaip visuotinės aprėpties spręsmą, nes veiksnys yra ištęstas laike. Radikaliau aristotelinę l. performuoti mėgino XIX a. W. Hamiltonas, kvantifikuodamas ir tarinį, vietoj 4 sudarydamas 8 logines formas. Gamtamokslio iškilimas naujųjų amžių pradžioje reikalavo mokslinės metodikos, kurios objektu būtų ne dedukcija, bet indukcinis dėsnių išvedimas iš paskirų faktų. Fr. Baconas sugestionuotą indukcijos teoriją pagrindinai išplėtojo J. St. Millis veikale A System of Logic Ratiocinative and Inductive 1843. Jis skiria l. į dedukcinę ir indukcinę ir pabrėžia, kad tik indukcija esanti visų loginių veiksmų pagrindas. Dedukcija, pasak jo, daranti petitio principii klaidą; silogizmas įrodąs tik tai, kas anksčiau jau buvo priimta už tiesą (žr. Silogizmas). Indukcijai jis suformuluoja 4 pagrindinius, priežastingumu grįstus metodus ir tuo pagrindžia mokslinę metodiką (žr.). Didelį įnašą šioje srityje davė dar Wundtas bei Sigwartas, o ypač B. Bolzano (Wissenschaftslehre, 4 tt., 1837). XX a. tradicinę l. nustelbė logistika.

Platoninė l. problematika jungia l. su kitomis filosofijos disciplinomis, ypač ontologija ir pažinimo teorija, pvz. tariniavimas (predikacija) yra susijęs su pačiu buvimo būdu, loginis veiksnys su substancija, tarinys su universalijomis, implikacija kelia santykio su priežastingumu problemą ir t.t. Ištisos filosofinės sistemos, ypač racionalistinės, yra l. įdomios tuo, kad jos dažniausiai kyla interpretuojant savitai kurią nors loginę problemą. Pvz. Leibnizo (žr.) monadologijos versmė yra klaidingai suprastas tariniavimas (predikacija). Todėl l. vardas neretai buvo duotas darbams, kurių svoris glūdėjo metafiziniuose samprotavimuose. Kanto ‚transcendentalinė l.' nukrypsta nuo implikacijos, o su tradicine l. bendra turi tiek, kad kategorijos išvedamos iš loginių konstantų. Hegeliui ontologija yra l. todėl, kad jis būties kategorijoms priskiria loginę plėtrą. Vėlesniuose darbuose įsigali l. dėsnių prigimties klausimas, kyląs iš jų būtino charakterio. XIX a. psichologistinė l. srovė (Fries, de Tracy, Wundtas) traktuoja l. dėsnius kaip psichines funkcijas, bet negali išaiškinti nuoseklaus protavimo pirmenybės prieš psichinę sąsają. Neokantininkams ir neohegelininkams (Cohenas, Natorpas, Bradley, Bosanquet, Croce) l. dėsniai yra minties evoliucijos momentai; neretai čia l. suprantama kaip grynojo proto genetinė morfologija. Psichologistinę l. kritikuoja Bolzano, Brentano, Lotze, Husserlis, kuriems l. dėsniai yra idealūs a priori dės-

niai, sudarą (kartu su matematika) trečią sferą už fizinės ir psichinės tikrovės. XX a. loginio pozityvizmo žvilgiui l. dėsniai yra kalbos dėsniai, o jų būtinas charakteris kyla iš kalbėtojų apsisprendimo vartoti logines konstantas vienokiu, o ne kitokiu būdu. Šiam ir ankstyvesniems aiškinimams kyla problema, kodėl tikrovė būtinai turi atitikti, paeiliui, nuo jos nepriklausomą mintį, idealią a priori sferą, arba arbitraraus kalbinių simbolių vartojimo būdą. Naujos šviesos l. dėsnių būtinumo aiškinimui suteikia ontologinis kategorijų mokslas (S. Alexanderis, N. Hartmannas), randąs būtinumą verčiau pačioje būtyje, o ne būčiai primestą. Šitoje sampratoje, l. dėsnių būtinumas priklauso nuo jų kategorinio charakterio, ir tokiu būdu jie yra būties dėsniai.

V a d o v ė l i a i: *M. R. Cohen ir E. Nagel,* Introduction to L. and Scientific Method (daug laidų); *R. Latta and A. Macbeath,* The Elements of. L. (dacg laidų); *J. N. Keynes,* Formal L. [4]1928; *H. W. B. Joseph,* An Introduction to L. [2]1916; *M. Vlach,* Einführung in die L. 1949. I s t o r i j a: *C. Prantl,* Geschichte der L. (iki viduramžių pabaigos), 4 tt., [3]1955; *F. Enriques,* Zur Geschichte der L. 1927 (dar it., prc., ag.); *I. M. Bochenski,* Formale L. 1956; *J. Lukasiewicz,* The Syllogistic of Aristotle 1951. P r o b l e m a t i k a: *E. Husserl,* Logische Untersuchungen, 2 tt., [3]1928; *L. Wittgenstein,* Tractatus Logico-Philosophicus [6]1955; *H. Leisegang,* Denkformen 1928. *V.Dn.*

L i e t u v o s gimnazijose l. kursas, kaip filosofijos propedeutikos dalis, buvo dėstomas VIII klasėje. Naudotasi dviem vadovėliais: A. Jakšto pagal kard. Mercier ir Čelpanovą parengta Logika [2]1922 ir J. Budzinsko parašytu vadovėliu Logika 1932. VDU logikos kursas buvo privalomas visiems teol.–filosofijos ir humanitarinių mokslų fak. studentams. Humanitarinių mokslų fak. l. kursą skaitė V. Sezemanas, paskelbęs savo paskaitas antrašte Logika 1929 (303 psl.). Teol.-filosofijos fak. l. kursą ilgiausiai skaitė St. Šalkauskis; buvo savo skaitytą kursą parengęs raštu, bet jo neišspausdino.

Loginė algebra žr. Logistika.

Loginis pozityvizmas, kartais vad. loginiu empirizmu, XX a. filosofinė srovė, atsirėmusi į XIX a. pozityvizmą ir empirizmą apskritai. L.p. sąjūdžio branduolį sudarė Vienos ratelio (žr.) nariai, atėję daugumas į filosofijos sritį iš gamtos mokslų ir matematikos. L.p., kaip ir istorinis pozityvizmas, paneigia metafiziką ir tikro pažinimo vertę priskiria tik gamtos mokslams, o filosofiją redukuoja į logiką, kurią tačiau glaudžiai susieja su kalbos kritika. Tradicinės ontologijos vietoje l.p. iškelia mokslų vienybės sąvoką. L.p. teigimu, paskiri mokslai jau yra tyrinėjimui išsidaliję visus būties aspektus; filosofijai nelieka nei transcendentinės tikrovės pažinimo, nes toks pažinimas, ex hypothesi nebūdamas empirinis, nėra galimas. Pagrindinis l.p. šūkis: ‚filosofija turi būti moksliška', t.y. jos objektas turi būti prieinamas patirtimi. L.p. todėl ypatingą dėmesį kreipia į patikrinamumo (verifiability) kriterijų, kuriuo remiantis spręsmai skirstomi į prasmingus ir neprasmingus. Tik tie spręsmai prasmingi, kuriuos galima patikrinti stebėjimo būdu. Patikrinimas čia nereiškia įrodymo, tad neišskiria gamtos dėsnių ir indukcinių apibendrinimų. Spręsmas yra prasmingas (nors ir būtų klaidingas), jei galima nurodyti sąlygas, kuriose įmanomas jo patikrinimas stebėjimo būdu. Prasminga todėl kalbėti apie pvz. nematomosios mėnulio pusės paviršių, nes galima nustatyti patikrinimo sąlygas. Bet neprasminga pvz. samprotauti, ar mes pažįstame daiktus savyje ar tik jų apraiškas, nes šio ginčo patirtis išspręsti negali. Metafiziniai ginčai esą bereikšmiai; juos l.p. ne sprendžia (solves), bet ‚ištirpdo' (dissolves), nurodydama kalbinę ar nelogišką ginčo kilmę. Pagal pozityvistinį kriterijų, teologijos, etikos ir estetikos klausimai taip pat yra neprasmingi. Teologiniai teigimai pretenduoja į transcendentinį pažinimą ir tuo pačiu jau išskiria patirties kriterijų, o etika yra arba mokslinė, jei ji kalba apie būdus, kuriais tikrovėje pasiekiama gerovė, arba susideda iš jausmo išraiškų, jei ji išsako ne faktus, bet norus arba įsakymus. Estetinės vertybės taip pat yra jausmo išraiškos, kurių, kaip ir etinių vertybių, tyrimas priklauso psichologijai ar sociologijai.

Atmetus tradicinių filosofinių klausimų prasmingumą, l.p. tenka nurodyti, koks yra filosofijos uždavinys. Atsakymas duodamas mokslų suskirstymu į dvi grupes. Gamtos mokslų uždavinys ir toliau lieka betarpiškas faktų tyrimas, o filosofija nagrinėja visus šiuos mokslus bendrai liečiantį klausimą — mokslo tiriamų faktų perdavimą kalboje. Filosofija turi atsikreipti į ‚kalbos loginę sintaksę' ir tirti kalbos atitikimą tikrovei ne paskirais atvejais (paprastas tiesos klausimas), bet struktūrine prasme apskritai. Filosofija tad nieko neteigia apie pasaulį, bet analizuoja mokslų patiekiamus rezultatus. Iš čia l.p. būdinga

tezė, jog filosofija nėra doktrina, bet veikla; ne spręsmų rinkinys, bet spręsmų analizė. Daugelio mokslinių problemų sprendimus l.p. mato lingvistinėje plotmėje, pvz. Carnapo teigimu, biologijos santykis su fizika išsisprendžia išaiškinus, kaip biologijos kalba turi būti verčiama į fizikos kalbą. L.p. paunksnyje išsivystė detalizuota kalbos filosofija, kurios svarbiausia dalis, sintaktika, nagrinėja santykius tarp kalbinių ženklų ir atveria jų ‚loginius' bruožus. Pastebėtina, kad pozityvistinę ‚kalbos logiką' reikia suprasti ne tradicine silogistine, bet išplėsta prasme, taip, kad l.p. ribose galima kalbėti apie paskirų sąvokų ar spręsmų logiką. Amerikoje išsiplėtojusi l.p. šaka daugiau dėmesį atkreipė į dabartinės kalbos sistemų sudarymą, kuriose kiekvienas elementas ir jo santykiai yra tiksliai aptarti ir simbolizuoti (plg. Carnapą ir Quine), o brituose lingvistinė m-la (žr.) nusikreipė į gyvosios kalbos analizę.

Ypatingos reikšmės l.p. turi logikos apskritai studijos. XIX a. pozityvistai vartojo tradicinę veiksnio-tarinio logiką; l.p. atstovai perėmė ir išplėtojo logistinę sistemą, kurią B. Russellis ir A. N. Whiteheadas išdėstė veikale Principia Mathematica. Kadangi logistikoje pagrindinę vietą užima santykių ir propozicinių funkcijų analizė, taip svarbi matematikoje ir gamtos moksluose apskritai, logistika tapo nepakeičiamu l.p. įrankiu. L.p. sukūrė ir savitą logikos bei matematikos dėsnių aiškinimą. Nors išeidami iš empirinio nusistatymo, l.p. atstovai skelbia, jog logika ir matematika nieko nesako apie tikrovę, bet tik išreiškia santykius, kuriuos, nepriklausomai nuo tikrovės, susikuria bet kuri simbolinė (tuo pačiu ir kalbinė) sistema. Kaip arbitrarinės aptartys, kurios išsako apsisprendimą vartoti simbolius tokiu, o ne kitokiu būdu, logikos bei matematikos dėsniai tampa a priori tiesomis ir tuo atsiskiria nuo empirinių spręsmų, kurie yra tik įvairuojančio tikimumo hipotezės. Taip l.p. tariasi išsprendęs tradicinę būtinybės problemą. Trumpai ir akivaizdžiai l.p. požiūrį išdėstė A. J. Ayeris knygoje Language Truth and Logic 21946.

G. Bergmann, The Metaphysics of L. P. 1954; *C. E. M. Joad,* A Critique of L. P. 1950; *V. Kraft,* Der Wiener Kreis 1950 (ag. The Vienna Circle 1953); *J. R. Weinberg,* An Examination of L. P. 1936. *V.Dn.*

Loginių tipų teorija B. Russellio (žr.) suformuluota loginė teorija, kuri skiria spręsmus su konkrečiu turiniu nuo spręsmų apie pačių spręsmų formalias savybes ir tuo išsprendžia tam tikrą rūšį logikos ir matematikos paradoksų, jų tarpe ir antikinį ‚melagio' paradoksą. Žr. Semantika.

Logistika (gr.) bendras terminas, apimąs simbolinę ir matematinę logiką, nors prancūzų terminijoje l. daugiau reiškia simbolinę logiką, o anglosaksuose l. dažnai suprantama tik kaip matematinė logika. Tačiau abi šios šakos turi bendrų bruožų, ir galima sakyti, kad l. yra loginis metodas, skirtingas nuo tradicinės ar aristotelinės logikos savo priartėjimu prie matematikos ir naudojimu griežtai formalizuotų simbolių. L., kaip ir logikos, tikslas yra tirti spręsmų formalius santykius ir išvadų darymą. Betgi l. yra platesnė už aristotelinę logiką, ir iš logistikos pusės yra nurodomi šie tradicinės logikos trūkumai: pasitenkinimas tik vienu dedukcijos būdu, silogizmu; nusimbolinimas santykių tarp veiksnio ir tarinio; šių santykių neišanalizavimas.

L. išaugo iš XIX a. sukurtos l o g i n ė s a l g e b r o s. Nors jau Leibnizas galvojo apie ‚calculus ratiocinator', kuris skaičiavimo būdu leistų išspręsti ginčus bet kuriuo klausimu, pirmasis sistematiškai loginę algebrą išdėstė anglas George Boole. Jo sistema yra grįsta klasėmis ir jų loginėmis priešybėmis, kurios žymimos A, B, C... ir $\overline{A}$, $\overline{B}$, $\overline{C}$... Klasių loginė suma žymima +, pvz. A+B, o klasė, bendra dviem ar daugiau klasių, nurodoma žymeniu ×, pvz. A×B arba tiesiog AB (ABC...). Neturinti narių klasė žymima 0, ir klasė talpinanti visas klases žymima 1, tad $A\overline{A}=0$, A+0=A, A0=0, $A+\overline{A}=1$, A+1=1, 1A=A. Keturios tradicinės spręsmų rūšys tampa $S\overline{P}=0$, SP=0, SP≠0, $S\overline{P}\neq 0$. Įvairiais kaitaliojimo bei praplėtimo veiksmais loginę algebrą vystant toliau, prieinama ir prie silogistinių argumentų. Loginę algebrą ypač išplėtojo Ernst Schröderis veikale Vorlesungen über die Algebra der Logik, 3 tt., 1890–95.

S i m b o l i n ė s l o g i k o s pagrindas yra spręsmų skaičiuotė, kuri gaunama vietoj klasių įstatant spręsmus, su kai kuriais pakeitimais. Spręsmai žymimi p, q, r...; jų prieštaros $\overline{p}$, $\overline{q}$, $\overline{r}$...; spręsmų loginė suma arba jų alternatyvus teigimas pVq; bendras dviejų ar daugiau spręsmų teigimas p.q; implikacija p⊃q, ir t.t. Žymuo 1 nurodo spręsmo tiesą, žymuo 0 nurodo spręsmo klaidą. Tradicinė logika operuoja

tik prielaidomis, kurios priimamos už teisingas; simbolinė logika tiria argumento tiesos bei klaidos sąlygas, kai spręsmai junginyje yra ir klaidingi. Tokiu būdu bet kuriame junginyje randama keletas tiesos bei klaidos galimybių, pvz.:

p	q	p.q	p	q	pVq
1	1	1	1	1	1
1	0	0	1	0	1
0	1	0	0	1	1
0	0	0	0	0	0

Toliau, implikacijos santykis p⊃q yra aptariamas kaip p̄Vq, o taip pat įvedama visa eilė naujų loginių santykių arba konstantų. Apibūdinus paskirus spręsmus kaip teisingus ar klaidingus, galima išskaičiuoti ir argumento (teiginių junginio) tiesos bei klaidos galimybes. Pavyzdžiui, argumentas [(p⊃q).p̄]⊃q bus teisingas, jei a. p=1 ir q=1, b. p=1 ir q=0, c. p=0 ir q=0, bet argumentas bus klaidingas, jei d. p=0 ir q=1. Šis metodas tinka ir daugiau nei dviejų spręsmų junginiams, tik 3 teiginių atveju atsiranda 8 tiesos bei klaidos galimybės, ir t.t. Vis dėlto, spręsmų skaičiuotė negali spręsti silogizmų, kurie remiasi klasėmis. Tam tikslui spręsmų skaičiuotė yra praplečiama tarinių skaičiuote, kurioje teiginys p yra analizuojamas į fx. Vadinasi, loginė algebra yra įjungiama į spręsmų skaičiuotę. Svarbūs vardai simbolinės logikos istorijoje yra C. S. Peirce, B. Russellis, C. I. Lewis, D. Hilbertas, W. V. Quine.

M a t e m a t i n ė l o g i k a yra logistikos šaka, kurioje matematikos prielaidos yra analizuojamos ir redukuojamos į logines sąvokas. Aritmetikos loginei analizei pradžią davė Gottlob Frege veikaluose Grundlagen der Arithmetik 1884 ir Grundgesetze der Arithmetik 1893–1903. Tačiau dėl painių simbolių jo darbas nepatraukė dėmesio. Tinkamesnius simbolius pasiūlė italas Giuseppe Peano sąsiuviniuose Formulaire de Mathématique 1894–1908. Galutinį matematikos redukavimą į logiką, pasinaudodami Frege ir Peano įnašu, atliko Alfred North Whiteheadas ir Bertrand Russellis veikale Principia Mathematica, 3 tt., 1910–13. Čia visi matematikos dėsniai yra išvesdinami iš grynosios logikos, kuri suprantama ne kaip ‚taisyklingo protavimo mokslas', bet kaip formalių santykių sąrangos mokslas. Šiame veikale išdėstyta logistinė sistema prasideda savotiška spręsmų skaičiuote, pereina prie tarinių skaičiuotės ir loginių tipų teorijos pagalba iš riboto skaičiaus loginio charakterio sąvokų ir prielaidų išveda ir pagrindžia aritmetiką, algebrą ir geometriją. Savo aukščiau minėto veikalo logistinį metodą B. Russellis yra populiariai apžvelgęs knygoj Introduction to Mathematical Philosophy ²1950.

A. H. Basson and D. J. O'Connor, Introduction to Symbolic Logic 1953; *G. Boole,* Mathematical Analysis of Logic 1847 (²1948); *D. Hilbert and W. Ackermann,* Principles of Mathematical Logic 1950; *W. V. Quine,* Methods of Logic 1950, *A. Ambrose and H. Lazerowitz,* Fundamentals of Symbolic Logic 1948. *V. Dn.*

Logistika (prc. logistique iš logis ‚buveinė') seniau vartotas vardas karo mokslo šakai apie vietos ir laiko santykius su kariuomenės veiksmais, ypač žygiais.

Logografai (gr.) 1. senųjų graikų taikytas vardas savo seniesiems prozos rašytojams, ypač istorikams (Hekatėjas, Charonas, Helanikas ir kt.), kurie dar neturėjo tikslo įvykius kritiškai perteikti, o tik šiaip įdomių dalykų papasakoti, nesirūpindami sąryšiu. L. buvo paprastai vadinami visi istorikai ligi Herodoto, nors Tukididas šį vardą taikė ir visiems savo pirmatakams.

2. Sen. Graikijoje tie retoriai, kurie, kaip nepiliečiai, neturėdami teisės patys stoti teismuose, kitiems parašydavo kalbas byloms vesti.

Logograma (gr.) sutartinis simbolis kuriam nors dažnai pasitaikančiam žodžiui ar frazei, pvz. $ — doleris.

Logogrifas (gr.) 1. raidžių ar žodžių galvosūkis, kur, pridėjus ar atėmus vieną raidę, žodis įgyja kitą prasmę (pvz. maras, aras); 2. anagrama (žr. Anagramma) ar galvosūkis, savy slepiąs anagramą; 3. kriptograma (žr.).

Logomachija (gr.) žodinė kova; kurių nors ginčų išvirtimas į paprastą žodžių ginčą, besiginčijantiesiems vartojant žodžius skirtingomis reikšmėmis arba apskritai nesiimant žodžių reikšmės tiksliai apibrėžti.

Logomanija (gr.) liguistas polinkis kalbėti.

Logopedija (gr.) kalbos sutrikimų (mikčiojimo, šveplavimo ir pn.) tyrimas ir gydymas.

Logoplegija (gr.) kalbos organų sutrikimas, kada netenkama sugebėjimo kalbėti, nors patys žodžiai ir yra atsimenami.

Logos (gr. šneka, žodis, iš legein ‚rinkti, kalbėti') 1. svarbus, bet kartu daugiaprasmis antikinės filosofijos bei teologijos terminas, reiškiąs teiginį, mintį, protą, pro-

porciją, daikto esmę, kosminį dėsnį. Kokiais keliais l. prasmės išsišakojo, nėra visai aišku. Raktas ieškotinas, iš vienos pusės, archainės legein prasmės (‚rinkti') pritaikymo galimybėse, iš kitos — subyrėjime pradinės daikto, kalbos ir minties tapatybės, kuri charakterizuoja primityvų objektyvumą. Jei kalbėjimas apie daiktą arba jo aiškinimas yra lygus ‚l. davimui', l. turi savyje nuorodą ir į daiktus (išsakomas daikto savybes), ir į mintį (aiškinimą kaip protinį aktą). Subyrėjęs l. tad yra pirmiausia patys daiktai, tada l. yra šneka kaip tokia ir, galiausiai, kiek jis daiktus išsako teisingai, l. yra ‚protinga' šneka arba protas apskritai. Neretas naujųjų amžių filosofas interpretuoja l. išimtinai kaip protą, o iš l. kilusią logiką kaip ‚protavimo dėsnių mokslą', tuo nuslėpdamas objektyvųjį l. aspektą, kuris graikams buvo kur kas svarbesnis už subjektyvųjį. Kadangi šneka pirmoje eilėje perduoda daiktų kompleksus, sako ką nors apie ką nors, l. yra esmiškai santykinis. Archaine prasme, šneka ‚renka' daiktus, o l. yra ‚rinkinys'. Iš čia kyla pitagorietiškoji l. prasmė kaip proporcija, kuri jų filosofijoje įgauna ir daikto esmės prasmę. Kaip esmė, l. atsiliepia pas Platoną ir Aristotelį, kur l. yra ne tik teiginys, bet ir specifiškai daikto esmė (iš čia l. kaip idėja pas Platoną), aptartis, aiškinimas (iš čia vėliau mokslai kaip — ‚logijos'). Jei l. yra esmė konkretaus daikto, jis gali būti esmė ir pasaulio; iš čia l. kaip kosminis dėsnis. Artimas l. atitikmuo vėlesnėje filosofijoje yra ratio (žr.).

L. daugiaprasmiškumo fone išauga specifinės graikiškosios l. doktrinos. Pirmoji, emocingai išreikšta, randama Heraklito fragmentuose. Heraklitas logu nori išsakyti kosmo esmę, kosminį dėsnį, kurį sudaro visose būtybėse viešpataujanti įtampa, jungianti priešybes pačiose būtybėse ir vedanti jas cikliškai iš vienos priešybės į kitą. Heraklito l. yra objektyvus, imanentinis kosminis dėsnis, kaip ir būdinga priešsokratikams. Anaksimandro, Platono ir Aristotelio filosofijoje l. vietą perima nous (žr.), kuris jau atribojamas nuo pasaulio ir išreiškiamas kaip pasaulį valdąs protinis pradas. Nous šiame kontekste minėtinas todėl, kad stoikai sujungia jį savo sistemoje su heraklitiniu l. Stoikų l. yra protingas, kartu dieviškas pradas, kuris žmoguje apsireiškia kaip protas, o negyvąją gamtą veikia per tarpininką l. spermatikos, ‚sėklinį l.' Sujungdamas su žydų religine filosofija, tarpininkavimo funkciją mistiškai išplėtoja Filonas; jam l. virsta tarpine būtybe tarp Dievo ir pasaulio. Ši sinkretinė samprata esmėje toli nukrypsta nuo graikiškosios ir nieko bendra neturi su Heraklito l.

A. Aall, Der L.: Geschichte seiner Entwicklung, 2 tt., 1896–99; *M. Heidegger,* Einführung in die Metaphysik 1953. *V.Dn.*

2. N. Testamente (šv. Jono evangelijoje) L. terminas, atitinkąs S. Testamente hebr. dabhar, randamas šiuose išsireiškimuose: ‚Dievo Žodis', ‚Dievo nuostatas', ‚skelbiamos Evangelijos žodis' ir kt. Šv. Jonas šį titulą teikia Įsikūnijusiam Dievo Sūnui. Teologinė šio titulo prasmė yra ši: Dievas — pilnutinė išmintis — nuo amžių suvokia save, ir šis savęs suvokimas išeina, tartum ištariamas žodis, iš Tėvo kaip atskiras dieviškas Asmuo, viengimis, amžinas, visais atžvilgiais lygus Tėvui, — Sūnus, per kurį visa yra sukurta, tvarkoma, palaikoma ir išganoma. L. terminas buvo žinomas graikų filosofijoje (žr. aukščiau). Filonas jį vartojo tarpininkui tarp Dievo ir žmonijos nurodyti. Bet pati L. (asmenine prasme) idėja buvo žinoma ir žydams iš S. Testamento (Ps. XXXI, 4; Is. XL, 8; Išm. VIII, 3; Pam. XXIV, 5; Išm. VII, 21), o taip pat ir pirmiesiems krikščionims iš Kristaus skelbtojo mokslo ir iš pirmųjų N. Testamento knygų (I Kor. I, 24; II Kor. IV, 4; Kol. I, 15). Šv. Jonas todėl galėjo šį terminą paimti tiek iš profaninių šaltinių, tiek lygiai ir iš šv. knygų. Bet jis jam davė aukščiau nurodytą prasmę vaduodamasis dievišku apreiškimu.

A. J. Surjansky, De mysterio Verbi Incarnati ad mentem Ioannis Ap. I 1941; *R. Bultmann,* Der Begriff des Wortes Gottes in N. T.: Glauben und Verstehen 1933; *J. Dillersberger,* Das Wort vom Logos 1935; *R. G. Bury,* The fourth Gospel and the Logosdoctrine 1940; *J. Dupont,* Essais sur la christologie de S. Jean 1951. *L.T.*

Logos filosofijos žurnalas, ėjęs Kaune nuo 1921 ligi sovietinės okupacijos (1939 metų nr. nebesuspėjo iš spaustuvės išeiti). Visą laiką jį redagavo Pr. Dovydaitis, iš pradžių buvęs ir jo leidėju. Įsisteigus LU, nuo 1923 L. leidimą perėmė teol.-filosofijos fak. filosofijos sk. Per metus išeidavo du nr., išskyrus pirmuosius 1921–23, 1931–33 ir 1938, kada išėjo tik po vieną nr., ir 1926, kada pasirodė trys nr. Iš viso išleista 30 nr., per 3200 psl. L. buvo pirmasis filosofijos žurnalas lietuvių k. ir drauge vienintelis ligi 1930, kada humanitarinių moks-

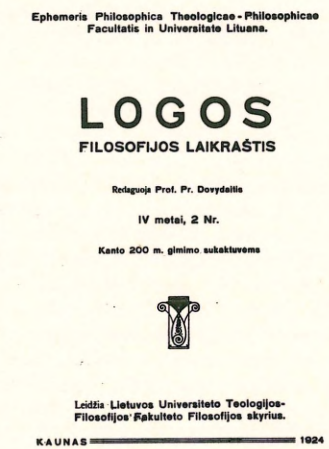
Ephemeris Philosophica Theologicae - Philosophicae
Facultatis in Universitate Lituana.

LOGOS

FILOSOFIJOS LAIKRAŠTIS

Redaguoja Prof. Pr. Dovydaitis

IV metai, 2 Nr.

Kanto 200 m. gimimo sukaktuvėms

Leidžia Lietuvos Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto Filosofijos skyrius.

KAUNAS 1924

lų fak. pradėjo leisti Eranus (žr.). L. buvo spausdinama po 500 egz. Žurnale per visą laiką yra davę straipsnių per 30 bendradarbių. Nuo pat pradžios pastoviai bendradarbiavo Pr. Dovydaitis, Pr. Kuraitis, M. Reinys ir St. Šalkauskis. Be sumirėtųjų, iš pradžių dar rašė Iz. Tamošaitis, 1927–29 Vl. Šilkarskis, 1929–32 J. Donskis, 1933 Pr. Mantvydas, nuo 1935 A. Maceina, 1936 J. Girnius. Kiti bendradarbiai yra rašę ne specialiais filosofijos, o savo sričių klausimais, susijusiais su filosofija. Tokių straipsnių davė literatai V. Mykolaitis (1921–22), J. Eretas (1923–29) ir J. Grinius (1934), matematikai O. Folkis (1924–27) ir A. Dambrauskas (1926), astronomas P. Slavėnas (1931), fizikas A. Puodžiukynas (1933), medikai A. Gylys (1923–26) ir J. Blažys (1931), teisininkas P. Leonas (apie Kanto teisės filosofiją 1924), politikas K. Ambrozaitis (1930), psichologas J. Pankauskas (nuo 1934) ir kt. Tuo būdu L. atstovavo ne tik patiems filosofams, bet ir tiems kitų specialybių žmonėms, kurie turėjo filosofinį interesą. Žurnale buvo paskelbta ištisa eilė didesnių studijų: St. Šalkauskio Kultūros filosofija (1925–26), Vl. Solovjovas ir jo pasaulio sielos koncepcija (1926), Propedeutiniai filosofijos mokslo klausimai (1928), Įvedamoji pedagogikos dalis (1935) ir eilė straipsnių terminologijos teorijos klausimu bei konkreti Bendroji filosofijos terminija (1937 nr. 2); Pr. Kuraičio straipsniai gnoseologijos temomis, vėliau išleisti atskira knyga Pagrindiniai gnoseologijos klausimai 1930, ir studija Įvadas į Hegelio filosofiją ir jos pagrindų kritišką vertinimą (nuo 1934); Pr. Dovydaičio Istorijos filosofija ir jos problemos (1932), R. Bytauto Maskvos univ. premijuoto veikalo ‚Kritika Wundto mokslo apie sielos substancijos sąvoką' ištrauka, A. Maceinos studija Pirminės kultūros pagrindai (1936), J. Girniaus diplominio darbo apie H. Heideggerio egzistencialinę filosofiją ištraukos (1936) ir kt. Be to, spausdinta M. Račkausko atlikti Platono dialogų vertimai: Kritonis 1925, Sokračio apologija 1926, Eutifronas 1929, Fedonas (1929–30), Symposion (1931–32).

Logroño Ispanijos mst. Kastilijoje, prie Ebro upės; 51.975 gyv. (1951). K. yra to paties vardo provincijos (5293 km², 230.000 gyv.) sostinė, apsupta senu miesto mūru; per upę yra 12 arkų mūrinis tiltas, bulių kautynių amfiteatras (11.000 vietų), sena bžn. Santa Maria de Palacio. Žymus vyno gamybos centras.

Lo-han (kinietiškai; japoniškai rakan, sanskritiškai arhat) budistų šventieji, pasiekę aukščiausią religinio pažinimo laipsnį; specialiai Budos mokiniai (jų skaičius nuo 16 ilgainiui buvo išplėstas iki 500), skleidę jo mokslą įvairiose šalyse.

Lohengrinas (Gerin le Loherain, t.y. Gerin iš Lotaringijos) Gralio legendos didvyris, Parcifalio sūnus. Karaliaus Artaus įsakytas, gulbės traukiamu laivu L. atvykęs į pagalbą varginamai Elzei Brabantiškei. Ją vedęs ir laimingai gyvenęs, bet netrukus turėjęs ją palikti, jai neištesėjus savo pažado neklausinėti apie jo kilmę. W. v. Eschenbach L. legendą įterpė į savo Parzival. Iš XIII a. yra išlikusios kito Eschenbachu sekančio riterinės poezijos kūrinio dvi dalys; jos yra skirtingų autorių. L. legendą išpopuliarino R. Wagnerio opera, pastatyta 1850.

A. G. Krüger, Die Quellen der Schwanrittersage 1936.

Lohenstein Daniel Kasper von (1635–83) vokiečių rašytojas. Karališkųjų rūmų poetas, tragedijų kūrėjas, vėlyvojo baroko atstovas. Švietimo atstovai L. kūriniuose matė dar kartą pasireiškiančias gęstančios pompastiškos epochos literatūrines ydas: išpūstą prabangą, patosą ir spindintį melą, iškeldami savo naujuosius reikalavimus: paprastumą, natūralumą ir aiškumą. Raštai: tragedijos Ibrahim Barsa 1653, Cleopatra 1661, Agrippina 1665, Sophonisbe 1680; Trauer- u. Lustgedichte 1680, Sämtliche Gedichte 1689, romanas Arminius 1689–90 ir kt. *H.N.*

Lohmeyer 1. Ernst (1890–1946) vokiečių evangelikų teologas, nuo 1922 Breslavo, nuo 1936 Greifswaldo univ. prof., autorius eilės veikalų, skirtų N. Testamento egzegezei. Po II pas. karo jis buvo Greifswaldo univ. rektorius, rusų areštuotas ir sušaudytas.

2. Karl Heinrich (1832 IX 24 Gumbinėje — 1909) vokiečių istorikas, tyrinėjęs Ordino istoriją. Nors buvo gimęs su dideliu fiziniu trūkumu (be rankų), pasižymėjo gabumais ir 1866 tapo Karaliaučiaus univ. privatdocentu, nuo 1873 e.o. prof. Jis dėstė pagalbinius istorijos mokslus (paleografiją, diplomatiką), toje srityje išleisdamas vertimų (C. Paoli) ir pats parašydamas studijų. Žymiausias L. veikalas yra rūpestingai parašyta Geschichte von Ost- und Westpreussen I (iki 1411) 1880 (²1884, ³1908). Ilgai šis darbas buvo vienintelė sintetiška apžvalga ir Ordino santykių su D. L. K-tija. Kiti veikalai: Herzog Albrecht von Preussen 1890, Berichte über die Tätigkeit des Jesuitenkollegiums zu Braunsberg in Ermland 1584–1602 (Zeitschr. für die Kirchengeschichte XII 1892), Geschichte des Buchdruckes und des Buchhandels im Herzogtum Preussen im 16. und 17. Jh. (Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels 18 1896). L. buvo Tilžės Litauische literarische Gesellschaft narys ir 1885 jos leidiny Mitteilungen (II, 203–230) išspausdino įdomią paskaitą apie Vytautą, kuri drauge su kt. Lietuvą liečiančiais straipsniais antrąkart buvo išsp. L. darbų rinkinyje Zur altpreussischen Geschichte 1907. Bendradarbiaudamas Allgemeine Dt. Biographie, L. davė ten plačias eilės Ordino vyr. magistrų biografijas. Nors L. buvo laikomas sunkaus būdo žmogumi (atliepė jo fizinis trūkumas), tačiau buvo blaivus ir nevienašališkas Ordino istorijos tyrinėtojas. Turėjo jis taip pat platų žvilgsnį ir į Lietuvos XIII–XIV a. istoriją. Beveik pilnas jo istorijos darbų sąrašas yra tiksliai sužymėtas E. Wermke Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen 1932. *Z.I.*

Lohmüller Johann (m. 1560) Rygos mst. sekretorius, vėliau Rygos arkivyskupijos sekretorius, padėjęs įsigalėti reformacijai Livonijoje.

Lohoiskas (Lohoisk) Gudų mst. ir buv. dv., apie 40 km į š.r. nuo Minsko, prie Hainos upės, Berezos deš. intako. Spirito ir plytų fabrikai, sviesto gamykla; 2 vidurinės m-los (gudų ir rusų). Lietuvos kunigaikščių žinion L. su apylinkėmis pateko XII a. D.L.K. Kazimieras L. sritį pavedė Aleksandrui Čartoriskiui. 1505 totoriai užpuolė L., sudegino medinę pilį, o savininko vaikus išsivedė į nelaisvę. Netekus vyriškos lyties įpėdinių, L. perėjo Tiškevičiams, kai Aleksandra Čartoriskaitė ištekėjo už Vosyliaus Tiškevičiaus, Lietuvos maršalo, Palenkės vaivados. Tiškevičiams buvo pripažintas L. grafų titulas. Tiškevičių rankose L. išbuvo 400 metų (nuo 1517). Vosylius Tiškevičius 1531 atstatė pilį, įsteigė ten savo rezidenciją, pastatė cerkvę. 1603 L. teko Aleksandrui Tiškevičiui, kuris atsivertė į katalikybę ir 1609 pastatė mūrinę kat. bžn. Toje bažnyčioje ir buvo laidojami visi Tiškevičiai, pradedant bžn. fundatoriumi. Nuo rusų užpuldinėjimų L. nukentėjo 1519, 1535, 1655, o 1706 švedai taip sunaikino L. pilį, kad ji jau nebebuvo atstatyta. XVIII a. pabaigoj ant buv. pilies pylimo Stanislovas ir Ieva Tiškevičiai pastatė naują bžn. ir bazilijonų vienuolyną. 1834 rusams likvidavus bazilijonus, bžn. buvo valdžios įsakymu nugriauta, 1845 gavus leidimą vėl Tiškevičių atstatyta. Konstantinas Tiškevičius savo tėvo statytuose italų stiliaus rūmuose XIX a. įsteigė turtingą muziejų, didelę biblioteką ir archyvą (ten buvo retų spaudinių, rankraščių, medžio ir vario raižinių, numizmatinių rinkinių ir t.t., nemaža iš pačios Lietuvos). Dalį raižinių jis atspaudė Pomniki rytownictwa krajowego I 1858. Pats K. Tiškevičius L. apylinkėj iškasinėjo per 200 pilkapių, sutelkdamas muziejui archeologinių eksponatų. Be mokslinio intereso, K. Tiškevičiaus rūpinosi ir pramone: 1837 įsteigė lininių ir medvilninių audinių fabriką su 25.000 rublių apyvarta; buvo įsteigta geležies liejykla ir darbo įrankių fabrikėlis.

M. Baliński, Starożytna Polska IV; Słownik Geograficzny V. *V.Klb.*

Lohse Heinrich (1896 Holšteine–?) 1941 VII 17 — 1944 vokiečių komisaras Pabaltijui (‚Ostlandui'). Pirklys, dalyvavęs I pas. kare, po jo anksti įstojęs į nacių partiją ir jau 1925 paskirtas Šlezvigo-Holšteino gauleiteriu. Artimas A. Rosenbergo draugas, ištikimai vykdė nacių politiką Pabaltijo kraštuose. Rezidavo Rygoje. Po karo pateko sovietams ir, spaudos žiniomis, buvo nuteistas pakarti.

Lohozva (Lachozva) Baranovičių aps. upė, Ščėros (Nemuno) deš. intakas, 27 km ilgio; baseino plotas 349 km².

Loing Prancūzijos upė, Senos kair. intakas, 160 km ilgio. Nuo Buges vietovės pradedant žemyn, L. duoda vandenį 57 km ilgio šoniniam L. kanalui, kuris, sujungtas su Orleano ir Briarės kanalais, tuo būdu jungia Luarą su Sena.

Loir V. Prancūzijos upė, Sarthe kair. intakas, apie 300 km, iš kurių 115 km tinka laivybai. L. vidurupio baseine yra L.-et-Cher departamentas (6422 km², apie 250.000 gyv.) su adm. centru Blois.

Loire žr. Luara.

Loisy Alfred (1857–1940) prancūzų teologas, egzegetas, religijų istorikas. Iš pradžių kat. kunigas, 1881–93 dėstė hebrajų k. ir Šv. Rašto egzegezę Paryžiaus katalikų institute. Čia, bestudijuodamas vokiečių racionalistus, taip pat paveiktas kai kurių savo buv. mokytojų ir draugų, pradėjo krypti į modernizmą (‚modernizmo tėvas'). 1908 ekskomunikuotas. 1909–26 religijų istorijos prof. garsiojoje Collège de France. Parašė daug veikalų iš Šv. Rašto kritikos, egzegezės, krikščionybės ir religijų istorijos. Jis neigia antgamtę, nors pripažįsta religijos vertę. Skelbia religijų evoliuciją, bet daug kur prieštarauja vadinamiems mitologams. Vadovaudamasis racionalizmo principais, kalba apie misticizmo ir dvasinio gyvenimo reikalą. Tiek L. gyvenime, tiek jo veikaluose atsispindi nerami, bet gili ir ambicinga jo dvasia. Veikalai: Histoire critique du texte et des versions de l'Ancient Testament 1892–93, L'Évangile et l'Église 1902 (51930); Le quatrième Évangile 1903, Les Évangiles synoptiques 1907–08, La religion 1917, La morale humaine 1923, Religion et Humanité 1926, Mémoires, 3tt., 1930–31, La naissance du christianisme 1933, La crise morale du temps présent et l'éducation humaine 1937. Visi jo veikalai indeksuoti.

J. Rivière, Le modernisme dans l'Église 1929; *M. J. Lagrange,* M. L. et le modernisme 1932; *M. D. Petre,* A. L., His Religious Significance 1944; *F. Heiler,* Der Vater des katholischen Modernismus, A. L. 1947. *L.T.*

Lojalus (prc. loyal) patikimas; ištikimas įstatymams, politine prasme — ištikimas režimui. JAV istorijoje lojalistais vadinami tie kolonistai, kurie prasidėjusiose kovose dėl nepriklausomybės liko lojalūs britų karūnai; daugelis jų vėliau emigravo į Kanadą, Bahamų salas ir kt. (C. H. Van Tyne, The Loyalists in the American Revolution 1929).

Lojang (Loyang) kitaip Honanfu, senas Kinijos miestas, Honano provincijoje, prie Huanho intako Lo upės; apie 100.000 gyv. (1955). L. yra buvęs Čou dinastijos (ligi 256 pr. Kr.) laikais ir vėliau I–III a. Kinijos sostinė. Mieste ir jo apylinkėse yra išlikusių senosios kinų kultūros paminklų, iš kurių žymiausias uolos tuštumoje šventykla su 1000 akmeninių Budos statulų.

Lo-Johansson Ivar (g. 1901) švedų rašytojas. Jaunystėj bernavo, buvo miško darbininku, akmenų skaldytoju ir t.t. 1925–29 daug keliavo po užsienį. Vėliau vertėsi žurnalisto darbu ir atsidėjo literatūrai. Savo natūralistiniuose romanuose ir novelėse jis ypač vaizduoja kumečių ir darbininkų gyvenimą. Žymiausi veikalai: God natt, jord (Labanakt, žeme) 1933, Kungsgatan (Karaliaus gatvė) 1935, Statarna (Kumečiai) 1936–37, Bara en mor (Tai tik motina) 1939, Traktorn (Traktorius) 1943, Geniet (Genijus) 1947, Analfabeten (Beraštis) 1951, Gardshandlaren (Kromelninkas) 1953, Journalisten (Žurnalistas) 1956.

Lojus ež. Semeliškių vls., Trakų aps., 2 km į r. nuo Semeliškių mstl., 16 ha ploto; paviršius 110 m nuo j. l.; priklauso Strėvos (Nemuno) baseinui.

Lokalinė spalva stipri daiktų spalva, kaip atrodo artumoje ir normaliai apšviesta, pvz. žali medžio lapai. Jos panaudojimas tapyboje būdingas naiviam realizmui, viduramžių tapyboje, vaikų piešiniuose, jei iš vaiko reikalaujama realizmo, ir kai kuriose modernios tapybos srovėse, kurios seka naivios tapybos principais. Betgi dažniausiai siekdamas meninio efekto menininkas atskiriems paveikslo daiktams duoda savotiškų spalvų niuansų, daugiau ar mažiau nutoldamas nuo l.s. Jis gali atskirus daiktus nuspalvinti visai priešinga tikrovei spalva arba visą paveikslą išvystyti iš vienos spalvos tonų, visiškai paneigdamas l.s. kaip pvz. grisaille (žr.) — vien iš pilkos spalvos. Žiūrint iš didesnio atstumo, atmosferos, šviesos ir tarpusavio spalvų veikimo įtakoje daiktai iš tikrųjų praranda savo l.s. ir mums pasirodo nuo l.s. skirtingų spalvų junginiuose. Šitokį tikslesnį spalvos stebėjimą paėmė pagrindan impresionizmas (žr.). *P.Rkl.*

Lokalinis (iš lot. locus ‚vieta') vietinis, susijęs su tam tikra vieta, aprėžtas kuria nors vieta, pvz. lokalinė anestezija — kurios nors organizmo dalies vietinė anestezija.

Lokalizacija (lot.) 1. ko nors aprėžimas kuria nors vieta, neleidimas išplisti už šios

vietos ribų, pvz. medicinoje — ligos židinio l.; 2. susekimas vietos, kurioje kas nors vyksta, ar su kuria kas nors yra susieta, pvz. neurologinių funkcijų l. atitinkamose smegenų vietose, vad. smegenų centruose.

Lokatorius (lot.) žodis kilęs iš sen. romėnų magistratūros, kur pareigūnas pavesdavo kuriam asmeniui laikinai naudoti kurį judomą ar nejudomą dalyką ar paskirdavo už atlyginimą eiti pareigas. Šiuo atveju magistrato nario darbas buvo kokį asmenį ‚padėti į vietą'; tai buvo žymima žodžiu locatio (nuo locus ‚vieta'). Iš romėnų administracinės praktikos išriedėjęs l. terminas viduramžinėj feodalinėj santvarkoj reiškė asmenį, kuris, kunigaikščio ar didiko pavestas, kolonizuodavo žemes, apsodindamas jas valstiečiais-kolonais. Ypač žinomi l. vokiečių rytinių sričių kolonizacijoj, kur jų pagalba kunigaikščiai, bažnytiniai ar pasaulietiniai didikai ir vienuolynai traukė kolonistus iš vakarų į apytuščius slavų plotus. L. galėjo būti ir miestų steigėjai, jei jiems valdovai pavesdavo.

J.J.

Lokauša upelis Krekenavos vls., Panevėžio aps., Nevėžio deš. intakas, 12 km ilgio; teka į p.r., įteka aukščiau Krekenavos mstl.; baseino plotas 30 km².

Lokaušėlė upelis Krekenavos vls., Panevėžio aps., Nevėžio deš. intakas, 9 km ilgio; teka į p.r., įteka žemiau Krekenavos mstl.; baseino plotas 25 km².

Lokautas (ag.) uždarymas įmonių ir atleidimas darbininkų, kilus konfliktui su darbininkais ir norint juos priversti atsisakyti savo reikalavimų.

Loketka Vladislovas (lenk. Władysław Łokietek), Lenkijos karalius 1306–1333, žr. Vladislovas Uolektėlis.

Loki germanų ugnies pusdievis, neturėjęs ryškaus kulto. Šiauriečių sagose jis gana pramuštagalviškas dievų draugystėje, tačiau nepasiekęs jokio dievo orumo, nors vėliau ir padarytas židinio dievuku.

Lokininkas dresiruotų lokių vedžiotojas. XVII–XVIII a. D. L. K-tijos įvairūs nuostatai prieš valkatas ir čigonus liesdavo ir keliaujančius l., kurie linksmindavo dvarų savininkus ir smuklių prakeleivius. Vilniaus vaivados kng. Karolio Radvilos įsėslintiems Smurgainių žemėse čigonams buvo pavesta ir gyvus lokius gaudyti bei pristatyti Smurgainių lokių mokyklai, jau žinomai nuo XVIII a. pradžios. Čigonai lokius jai gaudydavo storų virvių tinklais arba apsvaigindavo medumi, sumaišytu su spiritu. Buvo daromi ir mediniai narvai, į kuriuos įviliodavo medumi. Čigonai tuo metu buvo daugiausia ir Smurgainių lokių mokytojai ir tos mokyklos vadovai, nors tiesioginis jos viršininkas buvo D. L. K-tijos paskirtas bajoras, tvarkęs visus čigonų reikalus. Šis viršininkas važinėdavęs ir lokiais pakinkytu vežimu; vieną kartą jis taip nuvykęs ir kng. K. Radvilai įteikti savos ataskaitos ir lokiais pakinkytu vežimu vežiojęs kunigaikštį kelias dienas. XIX a. pradžioje Smurgainių lokių mokykloje buvę įrengti lokiams mokyti mūro takai, užtverti iki žmogaus ūgio. Į karštai įkaitintus ‚mokslo takus' vedamiems lokiams užpakalines kojas apaudavo medinėmis klumpėmis. Lokys, palietęs pirmomis (basomis) kojomis karštus plytų takus, stodavosi ant užpakalinių kojų ir išmokdavo vaikščioti stačias. Vėliau išmokydavo jį šokti pagal muziką ir t.t. Baigę Smurgainių mokyklą lokiai, t. y. išmokslinti šokti, patarnauti ir maldauti ir pn., buvo išsiunčiami su jų mokytojais į atskirus kng. Radvilų dvarus svečių linksminti. Kartais toks l., gavęs išvykai teises, su savu lokiu keliaudavo po visą D. L. K-tiją ir linksmindavo smuklėse keleivius bei šiaip kaimų žmones. Rusams pavergus Lietuvą ir pradėjus veikti naujiems čigonų nuostatams, sunyko ir Smurgainių lokių mokykla. Per kraštą tuomet keliavo įvairūs l., dažnai su pradedančiais mokytis lokiais, ir ėmėsi išvarinėti ‚iš namų piktas dvasias' ar net vagiliauti. Prieš šiuos l. skundėsi vysk. M. Valančiui klebonai (Rietavo dekanas kun. Skrodskis 1856 IX 7, kun. Borkovskis 1856 VIII 7 ir kt.). Vysk. M. Valančius 1856 VIII 21 parašė ganytojišką laišką prieš l. Šiame l. jis rašo ‚jogiej daug wietose krikszczionies katalikaj prasza meszkininkus idant namus, butus ir giwolus ju szwenstu, o anie už piningus wisokias su meszka szwentwagiszkas dara ceremonijas, wadžioja wisur po trobas, kleczes ir stałdus, po darżines ir jaujes tą żwieri tuncindami ir pagal noro savo riekindami, po tam jos kudłomis iszpesztomis sumajsziusis su nukirptajs płaukajs gaspadoriu, gaspadiniu smiłka, o kas lobiaus bediewiszko, Diewo muka, paweiksła nukrižiawoto Iszganitojaus musu siułajs aprajszio, burtas kažikokes ant wandenio sznabžda, o wis taj, kajp saka, del nuszalinimo ir attitolinimo ligu, nełajmiu ir sužawieimu...

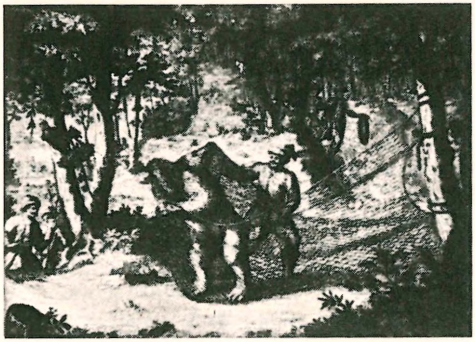

Lokių medžioklė (XVIII a. piešinys)

Toliau jis įspėjo, kad tie, kurie priimínės ir leis ‚tokies pagoniszkas ir szwentwagiszkas' pramones, turės pas jį atvykti išpažinties ir pn. Šis ganytojiškas vysk. M. Valančiaus laiškas, paskelbęs išpažinties išrišimo sulaikymą priėmusiems l. į namus, pakirto l. žygius ir išmones visoje Žemaičių vyskupijoje; jie vėliau tešokdindavo lokius vien tik Žemaičių miesteliuose per didesnius atlaidus. Didelės reikšmės buvo ir Paaugusių žmonių knygelė, kur vysk. M. Valančius išaiškino l. pramones ir kt. R. Lietuvoje (Vilniaus vysk.) ir kt., kur nesiekė tiesiogiai vysk. M. Valančiaus ranka, l. dar kurį laiką keliavo per kaimus taip pat burdami, nors Paaugusių žmonių knygelė su aprašytais l. ir ten turėjo savos įtakos. Sumažėjus Vilniaus krašto girioms ir išnykus lokiams, mažai liko ir l. Prieš I pas. karą keliaują l. buvo jau iš Gudijos ir jau retai teužklysdavo į Lietuvos miestelius ar kaimus. Po I pas. karo keliaujančių l. jau nebebuvo, išskyrus Vilniaus kraštą, kur vienas kitas dar pasimaišydavo iš Lenkijos.

Mūsų Senovė II (vysk. Valančiaus laiškas) 1938. *A.Mž.*

Lokys, kitaip meška, Ursidae šeimos plėšrus, visaėdis laukinis gyvulys, išsivystęs terciaro periode (miocene) iš panašių į šunis gyvulių ir daugeliu rūšių ilsiplatinęs įvairiose pasaulio vietose, išskiriant Antarktį ir Australiją. Būdingi savumai: didelė galva, siauras snukis, ilgi ir aštrūs dantys, ilgas ir šiurkštus kailis, trumpa (rudimentinė) uodega, trumpos, palyginant su visu kūnu, kojos, mažos akys, masyvios ir negrakščios išvaizdos, bet vikrus, laisvai judanti oda. L. silpnai mato, bet turi labai gerą klausą ir uoslę. L. minta uogomis, grybais, medžių ūgiais, gilėmis, žuvimis, vabzdžiais (skruzdėmis), gyvatėmis, rupūžėmis, pelėmis ir kitais prieinamais gyvuliais. Ypačiai mėgsta medų ir dėl to mėgėjas kopinėti bičių avilius, nes tankus kailis apsaugo nuo įgėlimo. Žmogų puola tik užkliudytas, bet lokė su jaunikliais yra pavojinga: ji puola ir nebūdama išprovokuota. Neilgoj distancijoj l. yra žymiai greitesnis už žmogų. Išskyrus didžiuosius, visi l. sugeba įkopti į medį. Dažniausiai l. medžioja dienos metu, bet esant reikalui nevengia ir naktinio žygio. Vasarą l. neturi nuolatinės buveinės, bet rudenį pasirenka žiemoti saugią vietą (urvą, duobę medžių tankmėj) ir ten įsitaiso guolį, kuriame praleidžia žiemą lengvai miegodamas ir pajudėdamas tik atolydžių metu. Patelė viduržiemyje pagimdo 2–4 (dažniausiai 2) mažyčius, nesveriančius nė pusės kg, jauniklius, kuriuos ji vedžiojasi apie 2 metus. Lokiena yra valgoma, letenos priskiriamos prie mėsiškųjų skanėstų, taukai naudojami kai kurių vaistų gamybai. Lokių rūšys:

R u d a s i s l. (Ursus arctos) gyvena Europoje ir v. Azijoje, užaugęs sveria ligi 400 kg, bet dažniausiai tik ligi 200 kg. Tai gudrus, greit ir lengvai prijaukinamas gyvulys, plačiai žinomas visoje senųjų laikų Lietuvoje ir tik XIX a. pabaigoje joje pranykęs, bet dar išsilaikęs kaimyninėje Gudijoje ir Estijoje. Vidurio Europoje jis išlikęs tik Karpatų ir Alpių kalnuose, o Anglijoje jau XII a. išnaikintas. Lietuvoje l. labai populiarus tautosakoje, bet nebūdavo gyventojų mėgiamas dėl bičių kopinėjimo ir naminių gyvulių užpuldinėjimo; dėl to būdavo visokiais būdais naikinamas. Šiuos l. gaudydavo ir dresiruodavo. Žr. Lokininkai.

Rudasis lokys (Ursus arctos)

J u o d a s i s l. (Ursus americanus) gyvena Š. Amerikoje, labai artimas europiniam lokiui ir yra įvairios spalvos: nuo tamsiai juodos ligi šviesiai rudos. Jis jau išnaikintas tankiau žmonių gyvenamuose plotuose, bet dar gana dažnai sutinkamas kalnų miškuose JAV ir ypačiai Kanadoje. JAV l. nemaža kenkia miškams nužievindami jaunus medelius.

Baltieji lokiai

Poliarinis, arba baltasis, l. (Thalarctos maritimus) gyvena visose Arktikos srityse. Jo spalva gelsvai balta, bet nosis ir nagai juodi. Kaklas ilgas, galva pailga su smailėjančiu snukiu ir dėl to atrodo grakštesnis už kitų skirčių lokius. Jis minta žuvimis, ruoniais ir (vasarą) augaliniu maistu; labai geras plaukikas, pastebėta jų vandenyne už 150 km nuo artimiausios sausumos. Letenų padai apaugę plaukais ir dėl to ne tik geriau pakenčia didžiuosius šalčius, bet ir geba gerai vaikščioti ledu. Jis nemiega žiemos miegu, bet patelė pasitraukia į saugesnę vietą ir ten atsiveda jauniklius. Šis l. kūno ilgiu yra didžiausias iš visų lokių skirčių; užaugęs esti ligi 3,3 m ilgio.

Pilkasis l. (Ursus horribilis), kitaip dar vadinamas sidabriniu l., nes jo kailio rudų plaukų galai yra sidabrinės spalvos. Tai plėšrus, pavojingas gyvulys, anksčiau sutinkamas v. Š. Amerikos kalnuose nuo Kalifornijos ligi Aliaskos, bet jau daug kur išnaikintas. Jis užauga ligi 2,8 m ilgio ir 500 kg svorio.

Kodiako l. (Ursus middendorffi), gyvena Aliaskoje; pirmą kartą sutiktas 1895 Kodiako saloj. Tai iš viso didžiausias pasauly plėšrusis gyvulys, užaugąs ligi 800 kg svorio.

Sirijos l. (Ursus syriacus) nedidelis, rudos spalvos, su balta dėme ant krūtinės. Jis minimas Šv. Rašte. Tibeto l. (Ursus tibetanus) yra juodas su balta dėme ant krūtinės. Malajuose gyvena saulės l., arba bruangas (Helarctos malayanus); tai mažas, rudas gyvulys su gelsva dėme ant krūtinės. Afrikoje yra tik viena skirtis, gyvenanti Atlaso kalnuose (Maroke) ir kilusi iš europinio rudojo l. P. Amerikoje (kalnuose) gyvena akiniuotasis l. (Tremarctos ornatus), juodas su baltais žiedais aplink akis. Indijoje ir Ceilone gyvena ilgu snukiu medaus l. (Melursus ursinus), kurio pagrindinis maistas yra medus, termitai ir skruzdės. *A.B.*

Lokys upelis Panoterių vls., Ukmergės aps. ir Jonavos vls., Kauno aps., Neries deš. intakas, 18,2 km ilgio; teka iš Panoterių apylinkių į p.v., įteka į Nerį 3 km aukščiau Jonavos mstl. Intakai: Notera, Grivnė, Beržė ir kt. Baseino plotas 132 km². L. teka giliu slėniu; 1923 siaurojo glžk. Jonavos–Ukmergės traukinys griuvo su tiltu, tačiau be žmonių aukų.

Lokys 1. Kristupas (1860 XII 8 Nelaimiškių k., Klaipėdos aps. — 1921 VI 27 Vanaguose, Klaipėdos aps.) ev. kunigas misininkas. Lankė Berlyne Gossnerio misijų m-lą ir ten išmoko anglų k. bei keletą indų k. tarmių. Vedęs Urtę Baltrytę, 1888 išvyko misijų į Indiją, kur buvo nuo 1892 paskirtas savarankišku misininku (Ranchi, Tararmoj, Govindpure, Lohardagoj). Parvykęs į tėviškę atostogų, 1904 įkūrė Sandoros d-ją, buvo pirmuoju jos v-bos pirmininku (toliau ligi 1939 pirm. dr. V. Gaigalaitis) ir sumanė leisti jos laikraštį Pagalbą. 1905 vėl išvyko į Indiją. Grįžęs antrą kartą atostogų ir užkluptas I pas. karo, pasiliko kunigu Vanaguose. Ten išvystė gyvą tautinę bažnytinę veiklą, ypač jaunimo tarpe. Jo rateliuose išaugo ir rašytoja I. Simonaitytė. Bendradarbiavo Kaimyne (dar 1899), vėliau Pagalboj. Išsp. giesmynėlį Pasiuntinystės giesmelės 1903 ir knygelę Gera roda wierno prieteliaus ir brolio Kristuje 1903.

Jo žmona Urtė Lokienė yra taip pat rašiusi Pagalboje ir išsp. vertimą Apie piktenybę diewaicziu szlužbos 1903. Lokiai išaugino 6 vaikus: 3 dukteris ir 3 sūnus, iš kurių Ansas L. yra Gossnerio misijos dir. Berlyne, Martynas L. (žr.) buvo kunigas, Povilas teisėjas. Visi vaikai gimę Indijoje.

2. Martynas (1902 Govindpure, Indijoj — 1939 VIII 27 Klaipėdoj) ev. kunigas. Užaugęs pas senelę Kalveliuose, Ragainės aps., lankė gimnaziją Tilžėje ir studijavo teologiją Karaliaučiuje. 1926 dr. V. Gaigalaičio įšventintas, kunigavo Batakiuose ir Virbalyje. 1932 Karaliaučiaus univ. užbaigė teologijos studijas ir gavo kunigo vietą Plaškiuose, Pagėgių aps. 1935 perkeltas Klaipėdon, kur didžiojoje Laukininkų bažnyčioje pagarsėjo savo pamokslais. Uo-

lus tautinėje ir bažnytinėje veikloje, steigė bažnytinius chorus ir pats jiems vadovavo. Trumpi jo eilėraščiai dažnai pasirodydavo Lietuvos Keleivyje. *M.Nb.*

Lokysta upė Laukuvos ir Šilalės vls., Tauragės aps., Jūros kair. intakas, 42 km ilgio; teka nuo Laukuvos mstl. į p. pro Šilalės mstl., toliau į v.: intakai kair. Lokaušupis, Dulkupis, Traukšlys, Ašutis, Šalys, deš. Ringupis, Gastupis, Pata, Lytis; baseino plotas 167 km², vid. debitas 1,4 m³/sek., bendras kritimas 58 m.

Lokomotyvas (lot. locus ‚vieta' ir motio ‚judėjimas') traukos mašina, judanti bėgių keliais ir skiriama vežioti riedmenims su žmonėmis ar kroviniais. Pagal pirminio variklio rūšį, l. skirstomi į 1. garo l. (garvežius) su garo katilais ir stūmokliniais, arba turbininiais varikliais, 2. l. su vidaus degimo varikliais, dizeliniais (dizelvežiai) arba kitokiais stūmokliniais ar turbininiais (turbovežiai), ir 3. elektrinius l. (elektrovežius) su elektriniais varikliais, kurie neturi prie savęs nuolatinio energijos šaltinio, bet gauna srovę iš elektrinių (žr.). Visi l. skirstomi a. kelio pločio atžvilgiu į normaliųjų (Vakarų šalyse 1435 mm), plačiųjų (pvz. Sov. Rusijoje 1524 mm) ir siauruųjų (1000, 750, 600 mm) geležinkelių l., b. tarnybos atžvilgiu į keleivinius, prekinius, manevrinius, kasyklų, gamyklų, lauko kelių l. ir kt.

Kiekvienas l. susideda iš atsiremiančių į aširačius arba į vežimėlius pagrindinių rėmų, įrengimų varikliams energiją teikti (išskyrus tuos elektrovežius, kurie gauna energiją iš laido), pačių variklių, pavarų ir vežėčių (garvežiuose — būdelių) su įrengimais saugiai l. valdyti. Pagrindiniai ir vežimėlių rėmai gaminami iš plieninių plokščių ar sijų, sutvirtintų tarp savęs skersinėmis sąvaržomis ir sijomis. Pagrindinių rėmų galinės sijos aprūpinamos prietaisais riedmenims prikabinti ir buferiais.

Aširačiai skirstomi į varomuosius (garvežiuose ir kartais kituose l. sukabintus jungtuvais) ir palaikomuosius (paprastai mažesnio diametro). Jei aširačių skaičius mažas (2–3), tai l. lengvai ir be pavojaus nukristi nuo bėgių įeina į kelio kreives. Esant vienoje grupėje didesniam aširačių skaičiui, jų saugiam riedėjimui kreivėmis ploninami ar visai pašalinami kai kurių ratų pavažų antbriauniai, ašių šonai įvorėse gauna laisvės arba tam tikri aširačiai ar sudarančios vežimėlius grupės įgalina-

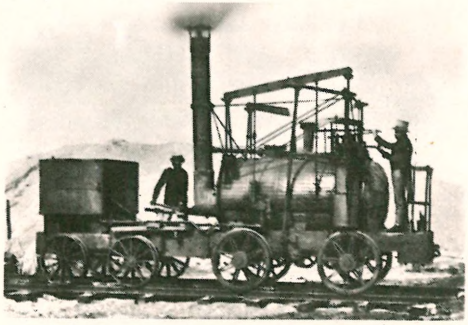

Pirmasis lokomotyvas Puffing Billy (Deutsches Museum Münchene)

mos pasisukti apie vertikalias ašis. Garvežiuose palaikomieji aširačiai dažniausiai sudaro vienašius ar dviašius vežimėlius.

Priešakiniai vežimėliai labai palengvina važiavimą kreivėmis dideliais greičiais. Ašių skaičius ir jų paskirstymas l. ekipaže apibūdina l. tipą, kurį Europoje įprasta žymėti trimis arabų skaitmenimis, nurodant priešakinių palaikomųjų, varomųjų ir užpakalinių palaikomųjų ašių skaičių.

Pvz. tipo 2–3–1 l. turi dvi priešakines palaikomąsias, tris varomąsias ir vieną užpakalinę palaikomąją ašį; tipo 0–4–0 l. tetur: 4 varomąsias ašis, o tipo 1–3+3–1 l. yra ‚duplex', nes turi dvi grupes varomųjų ašių po tris kiekvienoje grupėje, vieną priešakinę ir vieną užpakalinę palaikomąją ašį. Vokietijoje aukščiau nurodyti tipai žymimi taip: 2–C–1; D; 1–C+C–1. Vadinasi, varomųjų ašių skaičius ten žymimas atitinkama alfabeto didžiąja raide, o nuliai nerašomi. JAV ir Anglijoje žymint l. tipą nurodomas ne aširačių, bet ratų skaičius. Tokiu būdu minėtus tipus amerikiečiai bei anglai pažymėtų 4–6–2; 0–8–0; 2–6+6–2. Toliau šiame straipsnyje l. tipai žymimi europišku būdu.

L. t r a u k o s j ė g a priklauso nuo l. varomųjų ašių apkrovimo, arba vadinamojo l. trinties ar sukibimo svorio iš vienos pusės ir variklio pajėgumo iš kitos. Pažymėję F kg tangentinę traukos jėgą, variklio išvystomą varomųjų ratų pavažose, P tonų — l. sukibimo svorį ir f — sukibimo tarp ratų ir bėgių koeficientą, turėsime: $F_{max} = 1000\,f\,P$. Esant mažam greičiui, reikšmė f sudaro garvežiams 0,25, o dizelvežiams ir elektrovežiams 0,30, laikant, kad bėgiai svarūs ir sausi. Reikale koeficientas f gali būti padidintas laikinai, beriant ant bėgių smėlį. Iš formulės mato-

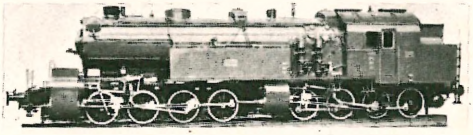

Garvežys 0–4+4–0 tipo be atskiro tenderio

me, kad didesnei traukos jėgai išvystyti reikalingas didesnis sukibimo svoris P, vadinasi, ir didesnis varomųjų ašių skaičius, nes ašies apkrovimas yra apribotas (15–30 t) kelio viršaus statinio reikalavimų. Traukinio tolydiniam judėjimui palaikyti variklio išvystomoji traukos jėga turi būti lygi traukinio pasipriešinimui, o vystant greitį, turi būti didesnė už tą pasipriešinimą. Kadangi pasipriešinimas kinta kartu su kelio profiliu, vėju ir traukinio greičiu, tai l. traukos jėga, vadinasi, ir jo efektyvus galingumas $N = \frac{FV}{270}$ (N — a.j. skaičius, V — traukinio greitis km/val.) taip pat visą laiką kinta. Įvairūs traukos varikliai nevienodai lengvai suderinami su šia sąlyga.

Garvežys — seniausia l. forma, dar ir šiandien plačiai vartojama, ypač Europoje. Modernus garvežys savo pagrindinių dalių išvaizda primena anglo G. Stephensono tipo 0–1–1 garvežį Rocket, kuris 1829 laimėjo garvežių rungtynes glžk. ruože Liverpulis – Mančesteris, pasiekdamas galingumą apie 16 a.j. prie greičio 45 km/val. Šių laikų galingas JAV prekinis garvežys tipo 2–4+4–2 išvysto 7500 a.j. prie greičio 65 km/val., o keleivinis tipo 3–2+2–3 išvysto 8000 a.j. prie greičio 120 km/val.

Garo mašina (žr.) iš dviejų, trijų ar keturių cilindrų, vienkartinio ar dvikartinio plėtimosi, gauna garą iš gulinčio ant rėmų ilgo cilindrinio garo katilo (žr.) su dūmavamzdžiais ir kaitravamzdžiais, kuriuose patalpinti garo perkaitintojo elementai. Iš perkaitintojo kolektoriaus per reguliatorių (vožtuvą garo gaubtuve viršum katilo) įleidžiamuoju vamzdžiu garas įeina į mašiną ir, atlikęs darbą, išleidžiamuoju vamzdžiu išeina lauk pro kūgį dūmadėžėje ir kaminą. Dūmadėžė sudaro katilo cilindrinės dalies tęsinį ir skiriama sukelti traukimui kūrykloje ir vamzdžiuose.

Turbininiai ir kartais paprastieji garvežiai aprūpinami garo kondensatoriumi, — tuo atveju atidirbęs garas iš mašinos nukreipiamas į kondensatorių, o iš ten kondensatas vėl patenka į katilą. Garvežiuose su stūmokline mašina vedamoji ašis sukama švaistiklio-skriejiko mechanizmo pagalba, o mašinos darbas (judėjimo kryptis ir garo įleidimo dydis) reguliuojamas reversiniu ir garo paskirstymo mechanizmais. Turbininiuose garvežiuose vartojama dantračių arba elektrinė pavara. Pirmuoju atveju turbina suka tarpinį velenį, sujungtą su vedamuoju aširačiu dviem švaistikliais, o antruoju — turbina varo elektros generatorių, teikiantį srovę traukos varikliams.

Kuro ir vandens atsargai vežioti skiriamas tenderis, kuris sudaro atskirą 3–6 ašių ekipažą, prikabinamą prie aptarnaujančių ilgus ruožus garvežių. Garvežiai, aptarnaują vietinius traukinius arba veikią manevruose, vandens ir kuro atsargai turi tam tikrus rezervuarus ir dėžes, pritvirtintus prie pagrindinių rėmų (tankgarvežiai).

Bekūrykliniai garvežiai kartais naudojami didelėse gamyklose. Jie turi cilindrinį katilą, iki 80–90% pripildytą vandeniu, kuris garu iš nuolatinio katilo sušildomas iki 200°C (temp. atitinkanti 12 14– atm. slėgimą). Mašinai suvartojant garą, vadinasi, krintant slėgimui, vanduo katile verda, papildydamas garo atsargą.

Dizelvežys yra daugiausia naudojamas tipas l. su vidaus degimo varikliu. Naftos turtingose šalyse dizelvežiai, veikdami ekonominio naudojimo koeficientu iki 0,30, greitu tempu išstumia iš tarnybos garvežius, kurių naudojimo koeficientas

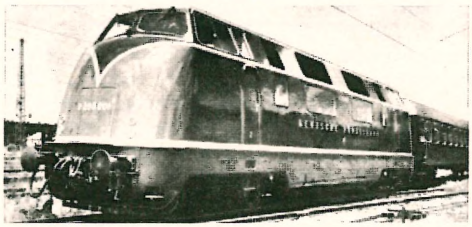

Vokietijos geležinkelių 0–2+2–0 tipo dizelvežys su hidrauline pavara

neprašoka 0,10. Pvz. JAV 1947 buvo 35.000 garvežių ir 6000 dizelvežių, o 1955 liko tik 3800 garvežių, o dizelvežių skaičius padidėjo iki 27.500. Dizelvežiai statomi su keturtakčiais arba dvitakčiais nuo 4 iki 16 cilindrų varikliais, galingumo nuo 300 iki 1000 a.j. manevrams ir nuo 500 iki 2500 a.j. traukiniams. Šie dizelvežiai sudaro l. vienetus, kurie reikale gali būti jungiami po 2 ar daugiau ir valdomi iš vieno punkto.

Du pirmieji 1000 a. j. dizelvežiai buvo pastatyti 1912 Vokietijoje pagal projektą

paties R. Dieselio, tačiau jų pritaikymas buvo labai ribotas, nes juose variklis veikė betarpiai vedamąją ašį švaistiklio-skriejiko mechanizmo pagalba. Ilgainiui pradėta vartoti dantračių, hidraulinę, elektrinę ir suspausto oro pavaras. Hidraulinė pavara, plačiai taikoma Vokietijoje, susideda iš veikiančio nuo l. variklio siurblio su kintamu skysčio padavimu ir hidraulinio variklio, sukančio vedamąją ašį. Pumpuojamojo skysčio kiekiui kintant, kinta hidraulinio variklio apsisukimų skaičius ir sukamasis momentas, o su jais kinta l. greitis bei traukos jėga. Beveik visi dizelvežiai JAV aprūpinti elektrine pavara, kuri susideda iš dizelio varomosios dinamos, tiekiančios nuolatinę srovę nuoseklaus sužadinimo varikliams, sukantiems varomąsias ašis. Kadangi sukamasis momentas, o su juo ir traukos jėga, priklauso nuo srovės variklyje, o srovė priklauso nuo įtampos, tai dinama vartojama nepriklausomo sužadinimo, kuris leidžia reguliuoti srovę plačiose ribose.

Manevriniai l. su dizeliniais ir kitokiais vidaus degimo varikliais, kurių galingumas neprašoka 500 a.j. (lokomotorai), paprastai aprūpinami dantračių pavaromis.

Turbovežys, arba l. su vidaus degimo turbina, tebėra dar bandymo stadijoje

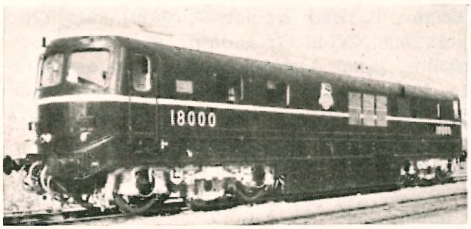

Turbovežys su elektrine pavara

įvairiose šalyse (JAV, Šveicarija, Anglija). Kurui naudojama nafta ar akmens anglies dulkės; pavara — dantračių, hidraulinė arba elektrinė. Galingumas iki 4500 a.j.

Elektrovežys gauna elektros srovę iš elektrinės (žr.). Srovė gali būti teikiama oro laidu arba vadinamuoju ‚trečiuoju bėgiu' per tam tikrą srovės ėmėją arba periodiškai aprūpinant l. prikrautomis specialose stotyse akumuliatorių baterijomis. Moderniuose elektrovežiuose visos ašys yra varomos, — vadinas, visas l. svoris yra sukibimo svoris. Atsižvelgiant į variklių padėtį ir skaičių, pavara gali būti individuali, kai kiekvieną aširatį suka atskiras variklis, ir grupinė, kai vienas variklis švaistiklio-skriejiko mechanizmo pagalba suka tarpinį veleną, o pastarasis — vežimėlio aširačius, sukabintus jungtuvais, kaip garvežyje. Grupinė pavara jau mažai bevartojama.

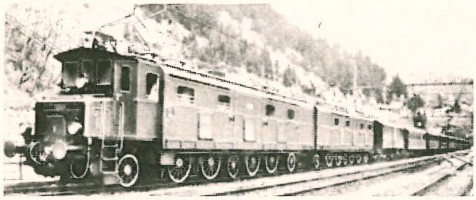

Šveicarijos geležinkelių elektrovežys iš 2 vienetų, 1–2–1+0–2–1 tipo kiekvienas

Elektriniai l. galima suskirstyti į 5 grupes: 1. l., kuriuose nuolatinė srovė iš tinklo per ėmėją ir varžas maitina traukos variklius; 2. l. su kintamos srovės nuoseklaus sužadinimo traukos varikliais, gaunančiais srovę per transformatorių su reguliuojamąja įtampa; 3. l. su varikliu-generatoriumi, kuris kintamąją srovę iš tinklo paverčia nuolatine srove traukos varikliams; 4. l. su srovės lygintuvu, kuris kintamąją srovę iš tinklo paverčia nuolatine; 5. l. su akumuliatorių baterija. Pastarieji dažnai naudojami manevrams patalpose, įautriose gaisro pavojui. Manevriniai l., gaunantieji srovę iš tinklo, kartais aprūpinami akumuliatoriais, kad galėtų dirbti šalutiniuose keliuose, kur nėra laidų.

JAV elektrinės teikia l. vienfazinę srovę 11.000 V, 25 c/s dažnumo ir nuolatinę srovę 600, 1500 ir 3000 V. Europoje naudojama vienfazinė srovė 15.000–16.000 V, 50/3 c/s dažnumo (Rusijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje) ir nuolatinė (Olandijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje). Sunkiems ir greitiems traukiniams aptarnauti elektrovežiai, kaip ir dizelvežiai, jungiami po 2–3 vienetus, valdomus iš vieno punkto.

Pirmieji elektrovežiai pasirodė labai trumpuose elektrifikuotuose glžk. ruožuose Vokietijoje 1879 ir JAV 1895. Tačiau praėjo apie 30 metų, kol ilgesni ruožai buvo elektrifikuoti ir elektrovežiai užėmė garvežių vietą. Elektrinės tinklo brangumas yra pagrindinė priežastis, trukdanti elektrovežių platų pritaikymą, nors jie ekonomiškesni už garvežius (jų naudojimo koeficientas siekia 0,15, jei srovė gaminama šiluminės elektrinės), o elektros varikliai lengviausiai priderinami sunkiam darbui traukiniuose.

JAV elektrovežių skaičius sudaro 1% visų l. skaičiaus, ir jie daugiausia naudojami ruožuose su ilgais tuneliais ir su labai intensyviu eismu.

Visi l. turi būti aprūpinti įrengimais ir prietaisais saugiam jų valdymui. Automatiniai stabdžiai, pneumatiniai ar elektriniai, turi laiduoti greitą traukinio sustabdymą, kai judėjimui grėsia pavojus. Vieno asmens aptarnaujamas l. turi būti aprūpintas prietaisu automatiškam traukinio sustabdymui tuo atveju, kai tas asmuo nebegali l. valdyti. Sukibimui tarp ratų ir bėgių padidinti, judinant traukinį iš vietos, l. aprūpinami smėlio dėžėmis ir įrengimais berti tą smėlį ant bėgių per vamzdelius. Taip pat įrengiama besitrinančių mašinų ir mechanizmų dalių tepimas, galimai iš vienos vietos, apšvietimas ir signalizacija. Oro pasipriešinimas l. judėjimui sumažinamas 20–25% srovinių linijų apsiaustu.

R. P. Johnson, The Steam Locomotive 1942; *A. W. Bruce,* The Steam Locomotive in America 1952; Locomotive Cyclopedia, leidžiama Naujorke kas 3 metai; *F. Meineke und F. Röhrs,* Die Dampflokomotive. Lehre und Gestaltung 1949; Henschel-Lokomotiv-Taschenbuch 1954; *O. Judtmann,* Motorzugförderung auf Schienen 1933; *S. P. Syromiatnikov* ir kt., Parovozy 1949; *K. A. Šiškin* ir kt., Sovietskije Teplovozy 1951. *J.Mtc.*

P a s t a b a. Daugiau lokomotyvų atvaizdų yra duota prie straipsnio apie geležinkelį, LE VII, 102–103. 1. ‚Senovinis garvežys' yra Stourbridge Lion 0–2–0 tipo, pagamintas 1829 Anglijoj; 2. JAV pirmojo traukinio priešakyje parodytas 0–2–0 tipo garvežys su vertikaliu katilu; 3. senesniųjų laikų traukinio priešakyje yra JAV 2–2–0 tipo garvežys, pagamintas 1858; 4. JAV modernųjį traukinį veža kelių vienetų dizelvežys.

Loksodroma (gr.) žemės paviršiaus kreivė, kertanti meridianus tuo pačiu kampu. L. artėja prie žemės poliaus, sukdamosi aplink jį begalybę kartų, bet niekad jo nepasiekia, todėl l. yra panaši į logaritminę spiralę plokštumoj. Laivas, plaukdamas iš vienos vietos į kitą pastoviu kursu, seka l. kreivę. Žr. Navigacija.

Lolardai (iš germ. lolaerd ‚murmeklis'; taip pavadinti dėl jų žemu balsu — murmurando — giedotų laidotuvių giesmių) XIV a. pradžioj Niderlanduose maro metu kilusios brolijos, kurios rūpinosi pirmoj eilėj ligonių slaugymu ir mirusiųjų laidojimu. Jos buvo religiniai sambūriai, puoselėję jausmingesnį, asmeniškesnį religingumą ir nelabai paisę nusistojusių bažnyčios praktikos formų. Atsiknoję nuo oficialinės bažnyčios, l. virto sektantais, panešėjusiais į tada plitusias kitas sektas: fratričelius, bogomilus ir vad. bendro gyvenimo brolius. Iš Niderlandų l. pasklido kiek Vokietijoje ir ypač išgarsėjo Anglijoj. Čia l. mokytoju ir vadovu tapo Viklifas (žr. Wyckliffe), ir jie imti vadinti jo sekėjais. Jie pasidarė ‚vargšais pamokslininkais' ir, keliaudami po kraštą, plačiai skleidė Viklifo ir savo mokslą. L. mokslas pirmiausia buvo nukreiptas prieš bažnyčios hierarchus — jų pasaulinės valdžios siekimus, turtus ir išimtinę teisę tik patiems aiškinti tikėjimo tiesas. L. įsitikinimu, kiekvienas tikintysis galįs iš Šventraščio semtis tikėjimo tiesas, ir tarpininkai dvasininkai jam nereikalingi. L. pasisakydavo ir prieš anglams įkyrėjusias popiežių pinigines pretenzijas ir jų indulgencijas. L. idealas buvo pirmykštė neturtinga bažnyčia, kur dvasininkai tegyveno iš išmaldų. Jie net išdrįso kreiptis į parlamentą su 12 punktų (konkliuzijų), kur ypač pasisakė prieš visą įsigyvenusią sakramentalinę sistemą (1395). L. ‚vargšai pamokslininkai' išjudino plačiąsias mases ir buvo žymia dalimi kaltininkai valstiečių sukilimo. Dėl sukeltų neramumų jiems negalėjo būti abejinga ir pasaulinė valdžia. 1401 parlamentas išleido aktą vad. De heretico comburendo ir ėmė persekioti juos. Tačiau l., kad ir persekiojami, neišnyko per visą XV a. Griaudami oficialinės bažnyčios, ypač Apaštališkojo Sosto autoritetą, l. nejučiomis paruošė dirvą reformacijai, kur Anglijos bažnyčia liko atskirta nuo Romos.

J. Gairdner, Lollardy and the Reformation in England 4 tt., 1908–13; *K. B. McFarlane,* John Wycliffe and the Beginnings of English Nonconformity 1952. *J.J.*

Lolytis upelis Vainuto vls., Tauragės aps., Jūros deš. intakas, 7 km ilgio; teka į r., įteka žemiau Žvingių bžk.

Lolium žr. Svidrė.

Lolo, arba nosu, tibetiečių - burmiečių tautų būrys, kuriam priklauso lisu, lahu, akha ir moso tautelės. L. tautelės išplitusios pietvakarių Kinijoje ir Š. Indokinijoje, priskiriamos palemongolidų ir sinidų mišiniui. Kalniečiai ūkininkai su lydimų plėšiniu; verčiasi ir gyvulių auginimu. Gyvena kalnuose medžio ar iš žemių plūktose pirkutėse. Turi ir savo atskirą raštą. Apie 2–3 mil. asmenų.

W. Eberhard, Kultur und Siedlung der Randvölker Chinas 1942; *A. J. Broomhall,* Strong Tower 1947.

Lomami Vidurio Afrikos upė, Kongo kair. intakas, 1350 km ilgio; baseino plotas 109.070 km², vid. debitas 1620 m³/sek.

Lomanas Juozas (g. 1899 IX 23 Aukštuolių k., Biržų aps.) kunigas, filosofas. Kunigu įšventintas 1923 VI 10, LU teol.-filosofijos fak. 1924 baigė teologijos specialybę. Iš pradžių Biržų, nuo 1930 Utenos gimn. kapelionas. Vėliau trumpą laiką buvo Grūžiuose, 1936–39 klebonavo Sudeikiuose, nuo 1939 Antalieptėj. Liko Lietuvoj. 1923 išvertė Fr. Savickio Gyvenimo prasmę, vėliau pasireiškė savo paties filosofiniais veikalais: Quo vadis, modernioji Europa? 1932 (251 psl.) ir Sielos problema 1937 (259 psl.). Pirmasis šių veikalų (pirma paskelbtas atskirais straipsniais Tiesos Kely 1929–32) krikščioniška žvilgiu peržvelgia Europos dvasios istorinę plėtotę, plačiau sustodamas ties naujųjų amžių filosofija (specialiau ties Kantu ir Nietzsche). Antrasis veikalas sprendžia sielos problemą, visų pirma dėmesį kreipdamas į sielos nemirtingumą, kuriam pagrįsti remiasi ir metapsichikos bei okultizmo reiškinių duomenimis. Atskirų straipsnių L. yra skelbęs Draugijoj (1922) ir vėliau Tiesos Kely.

J.G.

Lombardas (prc. Monts de Piété, vok. Pfandhaus, ag. Pawnshop) vartojimo reikalams kredito įstaiga, daugiausia atskirų miestų savivaldybių žinioje. Viduramžiais daugelis Italijos miestų valstybių praktikuodavo priverstines paskolas iš savų piliečių. Tuo būdu surinkti pinigai būdavo vadinami lot. m o n t e s ‚krūvomis, kalnais'. Šį vardą perėmė ir apie XV a. vidurį Bažnyčios įtakoj susikūrusios labdaros įstaigos, teikusios vartojimo reikalams paskolas už kilnojamo turto užstatą į vargą patekusiems asmenims. Jos buvo pavadintos m o n t e s p i e t a t i s (‚labdaros kalnais'), iš čia ir dabartinis prancūziškas šių įstaigų pavadinimas (monts de piété). Pradines jų lėšas sudarydavo įvairių donatorių sudėti pinigai. Vėliau jos pradėjo priiminėti ir indėlius už palūkanas, o už teikiamas paskolas taip pat imti palyginti mažas palūkanas. Šias labdarybines fundacijas palaikė popiežiai, suteikdami jų donatoriams įvairių dvasinių bei žemiškų malonių, o labiausiai jas propagavo vienuoliai pranciškonai. Kai kurios iš šių Italijos įstaigų išsivystė į tikrus komercinius bankus. Italai, vadinami paprastai l o m b a r d a i s (nuo Lombardijos provincijos), veikė kaip pinigų skolintojai ir kituose Vakarų Europos kraštuose. Todėl kai XVII a. pradžioj šis kredito įstaigų tipas pasirodė Olandijoj, jos populiariai buvo vadinamos nebe montes pietatis, o tiesiog l o m b a r d a i s (Lombard). Tuo pat laiku l. (vad. Pfandhaus), vadovaujami daugumoj miestų savivaldybių, praplito Vokietijoj, o XVIII a. ir Prancūzijoj. Visiems jiems bendras bruožas — vartojimo paskolų davimas, užstatant kilnojamą asmeninį turtą (drabužius, brangenybes, baldus ir t.t.).

1924 vidury buvo suorganizuotas ir privatinis K a u n o l o m b a r d a s akcinės b-vės formoj (steigėjai: Bernotas, A. Merkys, J. Vileišis ir kt.). Deja, iki 1925 III 1 akcininkai kapitalo buvo sudėję vos 86.583 lt. vietoj numatytų 187.500 lt., veikė su nemažu nuostoliu, todėl 1925 III nutarta šį privatinį l. likviduoti. Jį perėmė Kauno miesto savivaldybė, kurios l. buvo suorganizuotas pagal 1925 VI 16 finansų ministro patvirtintus įstatus (V.Ž., 197). Kauno l buvo atskira miesto savivaldybės įstaiga, vadovaujama l. valdybos (pirm. M. Šlepavičius). Pradines Kauno l. lėšas sudarė miesto savivaldybės duotas 200.000 lt. pagrindinis kapitalas, už kurį l. turėjo mokėti 8% palūkanų iš gauto veiklos pelno. Tolimesnes l. veiklos lėšas sudarydavo svarbiausia iš gryno pelno skiriamos sumos į atsargos kapitalą, priimami indėliai ir kartais paskolos iš Lietuvos Banko. L. išdavinėjo paskolas, garantuotas kilnojamo turto užstatais (brangenybėmis, kailiais, siuvamomis mašinomis, dviračiais ir t.t.) iki jų 60–75% įkainuotos vertės. Paskolų normos nuo 20 iki 3000 lt. Palūkanų galima buvo imti iki 1% mėn. plius 1½% mėn. už užstatų saugojimą bei draudimą. Be to, daiktų įkainojimo rinkliavos buvo imamą iki ½% suteiktos paskolos sumos. Normaliai paskolos buvo duodamos iki 3 mėn. Prašant jos buvo galima pratęsti dar 3 mėn. Laiku neišpirkti užstatai būdavo parduodami iš varžytynių. Be to, l. priimdavo saugoti asmeninės nuosavybės daiktus; apsiimdavo komisio pagrindais savo krautuvėj parduoti įvairius daiktus; priimdavo piniginius indėlius už %%. 1930–39 tarpe Kauno l. balansas labiausiai buvo išaugęs 1936 — iki 1.121.610 lt. (indėlių pozicija siekė 715.500 lt.), o daugiausia jis sumažėjo 1938 — iki 505.000 lt. (dėl indėlių pozicijos staigaus kritimo).

Vilniuje veikė atskiras miesto lombardas. 1940 V 31 buvo priimtas naujas ‚Miesto l. įstatymas' (V.Ž., 708). *J.Pžm.*

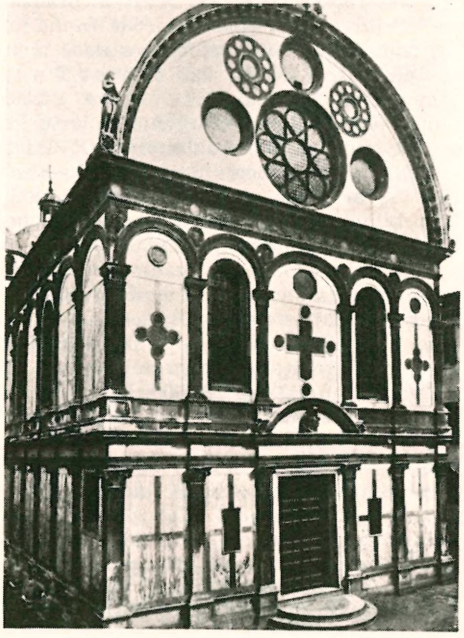

Arch. P. Lombardo ir sūnūs: S. Maria dei Miracoli Venecijoje

Lombardi 1. Riccardo (g. 1909) italų jėzuitas, nuo 1938 Civiltà Cattolica red., pamokslininkas ir radijo kalbėtojas, susilaukęs Italijoj ir užsieny didelio populiarumo savo 1944 pradėtu ‚kryžiaus žygiu už gėrį'. 2. Žr. Lombardo.

Lombardija š. Italijos dalis tarp Alpių, Po upės ir Adrijos jūros: 23.801 km², turi 6.560.721 gyv. (1951). L. apima derlingąją Po upės baseino žemumą ir administraciniu atžvilgiu dalijama į 9 provincijas: Komo, Milano, Kremonos, Pavios ir kt. Jai priklauso ir Italijos Alpių pakraštys Šveicarijos pasieny ir kalvotosios Brianzos bei Varesotto sritys, bet pagrindinę jos dalį sudaro Po upės ir jos sraunių intakų, ištekančių iš Alpių ir Apeninų, suplautoji žemuma, kuri dėl savo derlingumo yra tikrasis visos Italijos aruodas. Be to, L. yra tankiausiai apgyventa Italijos dalis (275 gyv. viename km²), pirmaujanti ekonominiame šalies gyvenime. Į L. išeina svarbieji transalpiniai keliai, joje susikūrė ir išaugo didžiausieji Italijos pramonės centrai Milanas ir Turinas (pastarasis priklauso L. ne formaliai, bet tik geografiškai). Upių vandeniu drėkinamuose laukuose, išraižytuose tankiu kanalų tinklu, auginama ryžiai, kviečiai, cukriniai runkeliai, šilkmedžiai, vynuogės, vaismedžiai, daržovės. Miestai išaugo tose vietose, kur kalnų kloniai išeina į L. žemumą, pvz. Verona, Brescia, Bergamas arba prie pačių upių, kaip pvz. Pavia, Kremona, Mantuva.

Istorija. Buvusi L. (langobardų valstybė) 774 sujungta Karolio D. personaline unija su Prancūzija, 951 atiteko Šv. Romos Imperijai, 1525 Karolio V prijungta prie Ispanijos, 1714 (po Ispanijos įpėdinystės karo) atiteko Austrijai, o 1805 Italijos karalijai. Po prancūzų okupacijos 1797 Napoleono I paskelbta Cizalpinine respublika. 1815 sudaryta Habsburgų L.-Venecijos karalija, kuri 1859 atiteko Savojos karalijai ir drauge su jos dinastija perėjo Italijai.

A.B.

Lombardini Elia (1794–1878) italų hidraulikas ir hidrologas, tyrė Po, Tibrą, Nilą ir ežerus; išl. Guida allo studio della idrologia fluviale e dell'idraulica pratica 1870.

Lombardo (ar Lombardi) italų skulptorių ir architektų giminė, kilusi nuo Lugano ežero ir pasireiškusi Venecijos renesanse. Žymiausias atstovas 1. Pietro (apie 1435–1515), talkinamas savo sūnų, 1481 pastatė S. Maria dei Miracoli bžn., kurios vidus ir fasadai turtingai dekoruoti. 1485–95 jie kartu su Moro Corducci dar pastatė Scuola di S. Marco brolijos koplyčią. Jo 1481–1509 Palazzo Vendramin-Calergi davė Venecijos rūmo fasado sistemą, kur kolonų motyvai sustatyti keliais aukštais priešais priekinę sieną, atsuktą į kanalą. 1499–1511 dirbo prie Dožų rūmų viršutinio aukšto. Jis statė katedrą Cividale ir Ravenoje Šv. Pranciškaus bžn. ir Dantės paminklą. Kartu su sūnumis L. nukalė eilę dožų paminklų Venecijos SS.Giovanni e Paolo bžn.: 1462 dožui Pasquale Malipiero, po 1476 dožui Pietro Mocenigo sukurdamas naują garbės paminklo tipą. Patį didžiausią paminklą dožui Vendramin padirbo kartu su A. Leopardi (žr.). Jo sūnūs 2. Tullio (m. 1532) ir 3. Antonio (m. 1516) savo reljefais Šv. Antano bžn. Paduvoje parodė aiškų palinkimą į renesansinį klasicizmą.

L. Planiscig, Venezianische Bildhauer der Renaissance 1921. *P.Rkl.*

Lombardo paskolos terminėtos bankinės paskolos, garantuotos užstatytomis vertybėmis (lakštais ir akcijomis).

Lombard Street populiarus vardas Londono miesto finansinio distrikto, kuriame

yra susitelkę didieji D. Britanijos bankai, vekselių diskonto firmos ir jų makleriai.

Lombardus Petrus žr. Petras Lombardietis.

Lombok Indonezijos sala M. Zundo salyne, į r. nuo Javos ir Bali salų; 4728 km² ir apie 850.000 gyv. (1956). Š. salos dalyje yra veiklus Rendžani vulkanas (3780 m), o aplink jį labai derlingi dirvožemiai. Didžiausias miestas Mataram.

Lombroso Cesare (1835–1909) žydų kilmės italų psichiatras ir antropologas. 1858 baigė Paduvos univ. ir parašė disertaciją Ricerche sul cretinismo. Dalyvavo Austrijos kare. Nuo 1866 kaip psichiatras dirbo Paduvoje, nuo 1876 profesoriavo Turino univ. L. yra kriminalinės antropologijos kūrėjas (L'uomo delinquente 1876, La donna delinquente 1893). Moralinę degeneraciją jis aiškino fizinėmis anomalijomis ir nusikaltimą laikė būtina pasekme tam tikro fiziologinio - psichologinio charakterio, pagal kurį atitinkami žmonės yra ‚gimę' būti nusikaltėliais. Kita jo garsi, bet taip pat mokslo paneigta, teorija teigė ryšį tarp genijaus ir psichinių sutrikimų (Genio e follia 1864, Nuovi studi sul genio 1902). Jo biografiją 1915 paskelbė jo duktė Gina Lombroso-Ferrero (C. L. istoria della vita e delle opere narrata dalla figlia).

Lome v. Afrikos mst., buv. vok. Togo kolonijos sostinė, nuo 1919 prancūzų mandato adm. centras, prie Gvinėjos įlankos; apie 35.000 gyv. (1955), iš jų per 1100 europiečių. Apaštališkojo vikariato būstinė, aerodromas ir uostas. L. yra britų dominijos Ganos pasienyje.

Lomena upelis Kaišiadorių vls., Trakų aps., Neries kair. intakas, 27,1 km ilgio; teka nuo Kaišiadorių mst. į š. pro Palomenio bžk., įteka žemiau Gegužinės bžk., kur Nery yra Krivičių rėva; intakai kair. Živinta, Dapšė, Nerštupė, deš. Žasla, Taurė, Vertimas, Nata, Neprakšta; bendras kritimas 37 m; baseino plotas 188 km², vid. debitas 1,4 m³/sek. 1938 vykdyta melioracijos darbai, per kuriuos nusausintas apie 1500 ha plotas.

L. durpynas Kaišiadorių vls., Trakų aps. 250 ha ploto, 2,8 m gylio, gero sudurpėjimo. Pelkė 300 ha, aukštutinė.

Loménie de Brienne Étienne-Charles de (1727–94) prancūzų dvasininkas ir politikas. 1763–88 Tulūzos, 1788 Sens arkivyskupas. 1787 jis pakeitė Calonne kaip finansų ministras, bet nesugebėjo Prancūzijos finansų sutvarkyti ir po metų turėjo pasitraukti. Beieškodamas išeities, Liudvikas XVI buvo priverstas sušaukti luomų susirinkimą, kuris ir padėjo pagrindą įsižiebti revoliucijai. 1788 pakeltas kardinolu, L. de B. išvyko į Romą. Vėliau grįžo į Prancūziją ir prisiekė pilietinei kunigų konstitucijai. Už tai buvo atimtas kardinalatas. Mirė kalėjime, nepajėgęs įsiteikti nė revoliucionieriams.

Lomnicky Štit aukštumo antrasis Aukštųjų Tatrų kalnas, š. Slovakijoj; 2635 m. Ant jo viršaus įrengta meteorologinė stotis.

Lomond (Loch L.) D. Britanijos didžiausias ež. Skotijoj, tarp Stirling ir Dumbarton grafijų, 38 km ilgio ir pietuose 8 km pločio, ligi 192 m gylio, apie 30 salų. Į š. nuo ež. yra Ben L., 973 m aukščio kalnas.

Lomonosov Michail Vasiljevič (1711–65) rusų rašytojas, literatūros teoretikas, fizikas, chemikas ir matematikas. Archangelsko srities žvejo sūnus, L. iš pat vaikystės pasižymėjo gabumais ir atkaklumu. 1730 ar 1731 atvyko studijų į Maskvą. Kaip gabus studentas L. 1736 buvo išsiųstas į Vokietiją pagilinti studijų. Vokietijoj studijavo gamtos mokslus ir filosofiją. Grįžęs Rusijon, 1741 L. pradėjo dėstyti Maskvos akademijoj. Bedėstydamas vedė griežtą kovą su rusų mokslo įstaigose įsistiprinusiais vokiečiais, stengdamasis juos pakeisti rusais. Mokslinė L. veikla nepaprastai plati ir gausi. Jo teoriniai veikalai buvo bazė, iš kurios pradėjo vystytis įvairios gamtos mokslų sritys Rusijoje. Tačiau L. yra reikšmingiausias kaip rusų literatūrinės kalbos ir prozodijos kūrėjas. Jis nustatė aiškią vartojimo ribą tarp rusų ir bažnytinės slavų k.; suformulavo trijų kalbos laipsnių arba stilių teoriją; silabinę eilėdaros sistemą (Opitzo, Flemingo ir Günterio pavyzdžiu) pakeitė tonine etc. Žymiausi jo šios srities veikalai: Laiškas apie rusų prozodiją (1739), Retorika (1748) ir Gramatika (1757). L. žymus ir kaip Maskvos universiteto kūrėjas. *A.Č.*

M. Lomonosov

Lomonosovo kalnagūbris povandeninių kalnų grandis, einanti skersai Šiaurės Ledjūrį nuo Sibiro krantų ligi Kanados. Aukščiausia jo žinoma viršūnė yra 954 m po

jūros lygiu. 3900 m gylio balnas jungia kalnagūbrį su poline plokštuma 1521 m gylio. Jis dalija Ledjūrį į nelygias puses: vakaruose, Atlanto pusėje, mkm. gilumas siekia 5449 m, rytuose dugnas lygesnis, tesiekia 3836 m gylio. L.k. sudarytame vakariniame vandenyno baseine ledynai plaukia apskritimine srove prieš laikrodžio rodyklę, o rytiniame — pagal rodyklę. Iš čia nelygus jų pasiskirstymas subarktinėse jūrose. L.k. atrado rusų tyrinėtojai nuo slenkančių lyčių ir 1957 pavadino tuo vardu.

Lom Palanka š.v. Bulgarijos mst. Dunojaus deš. krante (kitapus upės Rumunija), prie upės Lom žiočių; apie 16.000 gyv. (1944). L.P. yra derlingos srities kukurūzų supirkimo centras su glžk. stotimi ir Dunojaus uostu. L.P. gyveno 1879–84 ir 1887–92 dr. J. Basanavičius. Ten mirė ir buvo palaidotą jo žmona Gabrielė. Jai buvo pastatytas puikus juodo marmuro paminklas, bet 1936 A. Poška berado sudaužytas jo skeveldras (A. Poška, J. Basanavičius Bulgarijoj, Mūsų Vilnius 1937 nr. 4-5).

Lomsargis 1. P r a n c i š k u s (apie 1860 Švėkšnos par. — 1900 II 1 Samaroje) kunigas, misininkas. Mokėsi Šiaulių gimn., Petrapilio kunigų seminarijoje. Įšv. kunigu 1883, vikaravo Ludzoje (Latgaloje), kur mokė žmones skaityti ir aprūpino juos draudžiama spauda latvių kalba. 1885 buvo išsiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją ruoštis dvasios tėvo pareigoms Petrapilio kunigų seminarijoje, bet 1887 dėl džiovos turėjo mokslą nutraukti. Sustiprėjęs sveikata, buvo paskirtas Jamburgo-Narvos klebonu, iš kur lengvai pasiekdavo Petrapilį. Dar seminarijos, o ypačiai akademijos, laikais, užsidegęs mintimi atversti stačiatikius katalikybėn, Petrapilyje iš uolesnių savo draugų sukūrė stačiatikiams atversti d-ją, kurios nariai sutvarkė daugybę moterysčių (tik vieneriais metais apie 80) katalikų su nekatalikais, sudariusių santuoką cerkvėje. Konvertitams parengti, atvykdamas į Petrapilį, reguliariai dėstė tikėjimo tiesas. Rusų valdžia, patyrusi apie L. veiklą Petrapilyje, 1892 pareikalavo iš arkivyskupo L. iškelti toliau nuo Petrapilio. 1892 L. buvo nukeltas į Samarą. Netoli Samaros esančiame Ivanovkos k. L. rado apie 100 surusėjusių ir sulenkėjusių lietuvių nuo Zarasų ir Ašmenos. Čia tuojau apie 70 stačiatikių pasiprašė priimami į Kat. Bažnyčią. Nemaža stačiatikių L. atvertė ir pačioje Samaroje. Ivanovkos stačiatikių kunigas iškėlė bylą už rusų stačiatikių vaikų krikštijimą. Teisme L. gynėsi pats ir prisipažino elgęsis pagal savo sąžinę, žinodamas peržengiąs valdžios įstatymus. Teismas nuteisė L. atstatyti iš pareigų, bet caro Mikalojaus II įžengimo į sostą amnestijos proga bausmę dovanojo. Gavęs pagalbininku kun. Ig. Lapšį, L. ji siuntinėjo po visus savo 72.000 kvad. verstų par. užkampius, o pats ėmėsi Samaroje statyti bažnyčią, rinkdamas aukas per buv. akademijos draugus. Buvo jau surinkęs apie 100.000 rublių, bet bažnyčią, jam mirus, pastatė jo įpėdinis kun. Lapšys. Kai Samaros apygardoje 1899 kilo badas, L. įsteigė viešas valgyklas, globojo 1380 vaikų be tikėjimo skirtumo. Atsinaujinus džiovai, 1899 gydėsi Palangoje, bet grįžęs į Samarą, tuoj mirė. Tiek buvo visų gerbiamas, kad jam mirus laidotuvėms vienas protestantas paaukojo 600 rublių, o stačiatikių kunigas Samaros laikraštyje aprašė jo gyvenimą ir apaštališkąjį uolumą.

Arkiv. Pr. KareviČius, Kun. Pranciškus L. (Tiesos Kelias 1926, II, 173–176). *J.V.*

2. T a d a s (1905 VIII 14 Varniškių k., Švėkšnos vls., Tauragės aps. — vokiečių sušaudytas II pas. karo metu) knygrišys. Trejus metus mokėsi Kauno meno m-loje, 1938 baigė Prahos valstybinėje grafikos m-loje prof. Solaro studiją. Rišo knygas XXVII knygų mėgėjų d-jos nariams, prez. A. Smetonai, valstybinių literatūros premijų laureatams ir kt. Dalyvavo Naujorko pasaulinėj parodoj 1939, o Kaune IV rudens parodoj 1938 ir apžvalginėj parodoj 1942.

Lomža š. Lenkijos mst. prie Narevo upės, 143 km į š.r. nuo Varšuvos; 25.065 gyv. (1931; 1946 buvo 13.800 gyv.). Žemės ūkio mašinų, odų, gėrimų, linų pluošto ir kt. pramonė, dideli malūnai ir plytinė. L. minima jau XI a., nuo seno priklausė Mozūrų kunigaikščiams. 1410 pastatyta parapijos bžn. (atminti Žalgirio mūšiui), kuri 1520 sunaikinta, o 1696 vėl atstatyta. Buvusi jėzuitų bžn. (1730) vėliau atiteko evangelikams. XVI a. Lomžoje buvo 2 pilys, 2 rotušės, 7 bžn. ir 590 gyvenamųjų namų. Magdeburginio miesto teises L. gavo 1418. L. būdavo šaukiami Mozūrų k-tijos suvažiavimai. L. buvo išaugusi į žymų miestą su medaus, vaško, gintaro, javų ir gyvulių prekyba. 1600 ir 1631 sunkiai nukentėjo nuo upės potvynių, 1658 sunaikino gaisras, 1824 pašalinti pilies griuvė-

siai, kurių vietoje pastatyta sinagoga. 1815 L. patapo Augustavo vaivadijos, o nuo 1867 ligi 1915 L. gubernijos centru. 1908 rusų paversta karo tvirtove. 1863 VII 21 prie L. kazokai nukankino 50 beginklių mokinių, kurie buvo prisidėję prie sukilėlių. *A.B.*

L. mirė rašytojas kun. A. Tatarė (1889), kuris ten ir palaidotas. Susiradus L. daugiau lietuvių, Ks. Sakalauskas - Vanagėlis 1905 buvo suorganizavęs Pagalbos d-ją, turėjusią per 50 narių. Be Sakalausko-Vanagėlio (1908 iškelto į Varšuvą), toj d-joj dar veikė kun. Aleksandravičius. D-ja rengė vaidinimų, o viename susirinkime Vilniaus lietuvių k. kursų (gimnazijose) mokiniams paaukojo 26 rublius.

Lomžos vyskupija, sudaranti Vilniaus bažnytinės provincijos dalį, įkurta 1925 II 10 iš lenkiškosios dalies buv. Seinų vyskupijos, į kurią pateko ir lenkų okupuotos Lietuvos dalies Suvalkai, Seinai, Punskas, Beržininkas, Vižainis ir kt. vietovės. Pirmuoju L.v. vyskupu buvo R. Jalbrzykowskis (vėliau perkeltas į Vilnių arkivyskupu); vėliau vyskupavo Stanislovas Lukomskis, o dabar Česlovas Falkowskis. L.v. apima 13.100 km² ploto su 580.000 katalikų, 147 bažnyčiomis (parapijų 135), 229 kunigais ir 2 vyrų bei 14 moterų vienuolynais. Vokiečių okupacijos metu kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose žuvo 48 šios vyskupijos kunigai. *J.V.*

Lonchocarpus žr. Kubė.

London 1. D. Britanijos sostinė, žr. Londonas; 2. Kanados mst. Ontario provincijoj, tarp Hurono ir Erie ež.; 121.000 gyv.

Londono (Kanadoje) lietuvių šeštadieninės mokyklos Kalėdų eglutė *A. Juraičio nuotrauka*

Londono (Kanadoj) liet. tautinių šokių grupė *A. Juraičio nuotrauka*

(1951). Pradėjo steigtis 1826, inkorporuotas 1848. Derlingos srities centre, L. išaugo į nemažą ūkinį centrą su maisto pramonės įmonėmis, radijo aparatų, šaldytuvų ir kt. fabrikais. 1878 įst. univ.; kat. vyskupo rezidencija. Miesto gatvės ir tiltai pavadinti senojo Anglijos L. vardais.

Lietuvių kolonija susidarė tik po II pas. karo. 1951 statistikos duomenimis, L. buvo 220 lietuvių; faktiškai su apylinke lietuvių yra 250. Pirmoji organizacija buvo Kanados lietuvių tarybos skyrius, įkurtas 1948 VI 14 (iniciatoriai Pr. Skvarnavičius, V. Petrauskas ir L. Mačys). Vėliau susiorganizavo Kanados LB apylinkė (apie 200 narių), kurios pirmoji valdyba išrinkta 1952 V 26. Bendruomeninėj veikloj reiškiasi L. Eimantas, A. Petrašiūnas, K. Kudukis, V. Lenkauskas, Pr. Kulvinskienė, B. Ratkevičiūtė, S. Keras, A. Švilpa, A. Pocius ir kt. Kitos organizacijos: M. Lietuvos bičiulių d-ja, įst. 1954, 20 narių, pirm. E. F. Daniliūnas; mišri skautų draugovė, įst. 1950 IV 23, 30 narių, drauginininkas O. Gešventas (L. yra Skautų Aido administracijoje, kuria rūpinasi L. Eimantas, ir Skautų sąskrydžio fondo centras, kurio sekr. O. Gešventas); skautų vyčių būrelis, SLA 320 kuopa (įst. 1950, apmirusi), būreliai remti Vasario 16 gimn. (vad. K. Kudukis) ir saleziečiams (vad. J. Stulgys). Šeštadieninė m-la veikia nuo 1951, ją globoja LB apylinkė, vadovauja L. Eimantas. Tikybinius kat. reikalus aprūpina kun. J. Danielius. Veikęs choras išsisklaidė, bet žymesnių pamaldų metu bažnyčioje, kuri pamaldoms gaunama iš šv. Juozapo par., gieda mišrus kvintetas, kuriam vadovauja J. Petrauskas. Dauguma L. lietuvių dirba fabrikuose, o apylinkėj gyvenantieji — žemės ūkiuose. *J.Krd.*

London Jack, iš tiesų John Griffith L. (1876–1916) amerikiečių rašytojas. Nuo 17 metų jūrininkas, vėliau—darbininkas, auk-

J. London

so ieškotojas, laikraštininkas. Gyvenimą baigė savižudybe. Pagarsėjo romanu The Call of the Wild 1903. Kitos jo knygos: The Sea-Wolf 1904, White Fang 1905, South Sea Tales 1911, Smoke Bellew 1912. Stipriausieji jo veikalai yra autobiografiniai: Martin Eden 1909 ir John Barleycorn 1913. L. anksti įsijungė į socialistinį judėjimą. Žymiausi jo ideologiniai romanai: The People of the Abyss 1903, The Iron Heel 1907. Iš per 40 L. parašytų knygų daugelis yra antraeilės vertės. Tačiau jo iškiliųjų kūrinių gyvybingumas, aštrus realizmas ir eilinio žmogaus kovos su gamtos stichija bei aplinka atjautimas pagrįstai padarė jį nepaprastai populiarų, nežiūrint kritikos vėsumo. Filosofiškai nedaug mažiau už Marksą jį veikė Nietzsche. Primityvumo apoteozėje ryški Kiplingo įtaka. Lietuvoje L. buvo daugiausia skaitomas amerikiečių rašytojas. Be smulkesnių dalykų, buvo išversta Saulės sūnus 1928, Jo tėvų dievas 1929 (vert. K. Puida), Trys širdys 1929 (Pr. Šileika), Martynas Idnas 1930–31 (Pr. Šileika), Jūros vilkas 1930 (Pr. Morkūnas), Raudonasis maras 1938 (K. Kaunas), Smokas Belju 1957 ir kt.

E. B. Payne, The Soul of J. L. 1926; *Joan London,* J. L. and His Time 1939; *H. Bracher,* J. L. 1950. *A.L.*

Londonas (London) Britų imperijos sostinė, didžiausias pasaulio miestas, abipus Temzės (Thames) upės, apie 60 km nuo Šiaurės jūros; 8. 364.000 gyv. (1952; 1900 — 6,5 mil., 1910 — 7,5 mil. gyv.). Tikrasis L. (The Administrative County of London) susideda iš 29 savivaldybinių vienetų ir sudaro 2 pagrindines (branduolines) miesto dalis: City, 271 ha ploto, ir aplink jį žiedu išsidėsčiusį Metropolį, 303 km² ploto. Šitose ribose paimtas L. turi apie 3,5 mil. gyv., iš kurių tik apie 5200 nuolat gyvenančių City daly, kuri yra finansų ir komercijos židinys su apie 1 mil. tarnautojų dienos metu. Aplink šią centrinę miesto dalį yra susikūręs dar didesnis priemiesčių žiedas (Outer Ring), su kuriuo visas mst. vadinamas Didžiuoju L. (Great London), apima 1905 km² plotą (Naujorkas apima 816 km²) ir tuo būdu yra didžiausias ir plotu, ne tik gyv. skaičiumi,

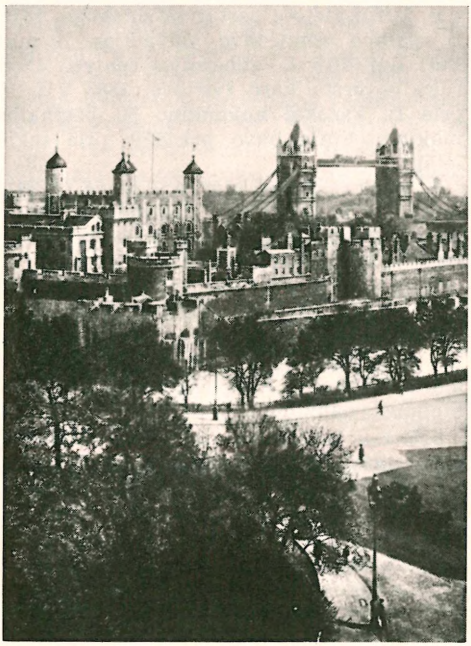

Londono Tower

pasaulio mst. L. įsikūrė toje vietoje, kur senovėje sustodavo jūrinio potvynio nešami aukštyn upe prekybos laivai, nes ten pasibaigia potvynio banga, ir kur jau keltų laikais buvo per upę nutiestas tiltas. Jo klimatas yra grynai jūrinis, švelnus, su dažniausiai pučiančiais p.v. vėjais, mažu saulėtumu (ypačiai žiemos metu), dažnais rūkais ir darganomis. Vėlai rudenį ir žiemą neretai tirštas rūkas, susimaišęs su fabrikų dūmais, sudaro nepermatomą, rusvos spalvos orą (‚pea soup'), kuris ne tik apsunkina kvėpavimą, bet ir suparalyžuoja gatvėse judėjimą. Vidurkinė metų temp. 9,9°C, I 4°C, VII 18°C.

Žymybės. L. yra ne tik didžiausias, bet ir turtingiausias bei įdomiausias D. Britanijos miestas su daugybe didžiulių bankų, prekybos kontorų, rūmų, muziejų, mokslo įstaigų ir kt. City'je dominuoja Šv. Povilo katedra (1675–1710), Anglijos bankas, birža. Svarbiųjų gatvių susikirtimuose išaugo didžiosios krautuvės. Turtingųjų gyvenamieji kvartalai yra v. miesto daly (West End), bet dveji karališkieji rezidenciniai rūmai St. James ir Buckingham yra centrinėj daly. Temzės šiauriniame krante yra 1840–50 statyti parlamento rūmai su

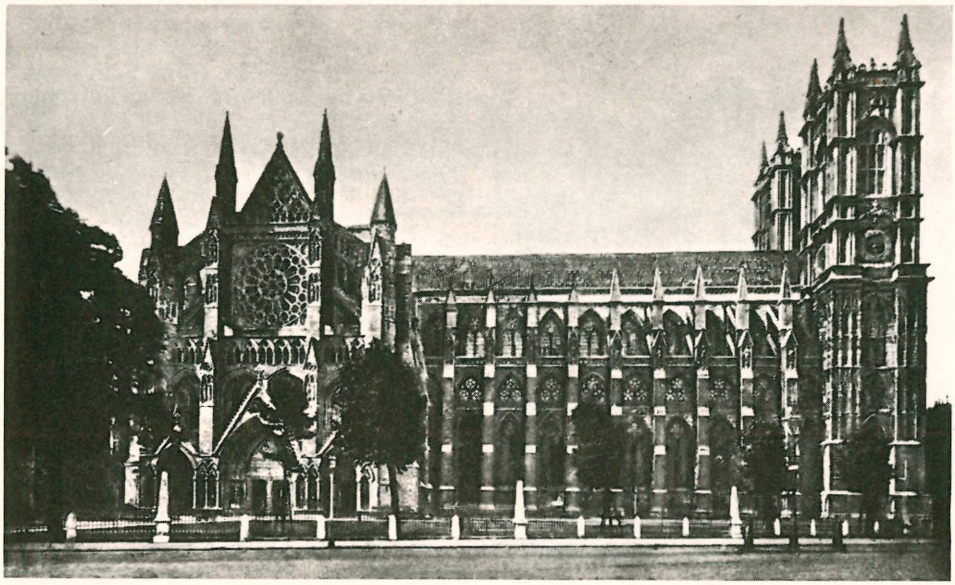

Londono Westminster Abbey

1100 kambarių, 11 kiemų ir 3 bokštais, iš kurių Viktorijos bokštas yra apie 100 m aukščio. Iš senosios statybos žymybių pirmauja Westminsterio abatija (XIII-XV a.), buv. kat. vienuolyno bžn., anglų karalių ir kitų žymiųjų žmonių laidojimo vieta) ir The Tower of London (XI a.), karališkojo teismo rūmai (baigti 1882), Westminster Hall (XIV a., karalių vainikavimo vieta), rotušė (Mansion House, XVIII a.), Whitehall (buv. Yorko arkivyskupų rūmai) ir kt. Meno ir mokslo institucijos: Britų muziejus (1823–55, apie 5 mil. knygų, 70.000 rankraščių, 500.000 monetų ir etnografijos bei meno skyriai), National Gallery (tapybos meno muziejus, įst. 1824), National Portrait Gallery (įst. 1856), Tate Gallery (moderniojo meno muziejus), Viktorijos-Alberto pritaikomųjų menų muziejus, gamtos muziejus, zoologijos sodas; L. univ. (įst. 1836, iš pradžių tik egzaminų įstaiga, į mokymo įstaigą perorganizuota 1900), karališkoji kolegija (King's College), meno akademija, chirurgijos, medicinos, muzikos, architektūros akademijos ir apie 250 įvairių specialinių mokyklų. Iš teatrų žymiausi: Covent Garden Theatre, Drury Lane Theatre, The Lyceum, Savoy, Adelphi, Criterion, St. James', Her Majesty's Theatre ir kt. Žymiausios koncertų salės: Hippodrome, Coliseum, Widmill ir Palladium. Mieste yra daug aikščių ir parkų, iš kurių žymiausi: Trafalgaro aikštė su Nelsono paminklu, Hyde ir Kensington parkai.

Ūkinis gyvenimas. L. yra, šalia Naujorko, didžiausias pasaulyje prekybos centras su daugybe tarptautinių prekybos, draudimų, investacijų, kredito institucijų, su viena žymiausių pasaulyje bendra birža ir keliomis specialinėmis. L. uostas apima apie 3000 akrų ir tik Liverpulis jį pralenkia eksporte. Be to, L. yra didžiausias krašto pramonės miestas su ypačiai išplėsta mašinų, muzikos instrumentų, chirurgijos įrankių, odos gaminių, stiklo, audinių (šilko), alaus ir spirito, elektros reikmenų, brangenybių, laikrodžių, chemikalų ir kt. gamyba. Maisto produktus patiekia kelios didžiulės turgaus halės, iš kurių Billingsgate Market yra didžiausia pasaulyje žuvies rinka, o Covent Garden Market — daržovių, vaisių ir gėlių. Susisiekimui su užmiesčiu yra keliolika glžk. stočių, iš kurių svarbiausios: Viktorijos, Waterloo, Charing Cross, London Bridge. Aerodromas Croyden yra už 15 km į p.r. nuo miesto.

Istorija. L. jau minimas kaip miestas romėnų okupacijos (I a.) laikais, bet ne sostinė jų kolonijos. Tik IX a. Alfre-

Londono lietuvių namai

das D. padarė L. savo sostine. Wiliamas Nugalėtojas pastatydino L. Tower'į—miesto citadelę. Viduramžiais miestas augo lėtai, nes buvo niokojamas karų, epidemijų ir ūkinių sunkmečių. Karalienės Elzbietos 1566 atidaryta prekybos birža pradėjo naują miesto tarpsnį, bet, pamačiusi kaip sparčiai miestas auga, 1580 uždraudė statyti naujus namus toliau, kaip 3 mylios už miesto vartų, nes bijojo perdidelio miesto. 1665 maru mirė per 100.000 gyv., o 1666 miestą sunaikino gaisras. Jį atstatant (vadovavo arch. Ch. Wren) buvo leidžiami statyti tik mūro namai. 1760–66 panaikinti miesto mūrai ir vartai. 1915–18 miestą bombardavo vokiečių aviacija, bet žuvo tik apie 300 žmonių. Didelių nuostolių miestui padarė vokiečių oriniai puolimai 1940 IX — 1941 VII laiko tarpe (apie 50.000 bombų, 7500 t bendro svorio, užmušė per 10.000 ir sunkiai sužeidė 17.000 žmonių) ir nuo 1944 IV vokiečių raketos. L. yra vykę daug įvairių tarptautinių konferencijų.

K. Baedeker, London [20] 1952; *J. Herbert,* The Port of London 1948; *Parry Marshall,* City of L. 1947. *A.B.*

L. b i r ž a (London Stock Exchange) yra svarbiausia Europos rinka, kur vyksta prekyba įvairiomis vertybėmis. Dabartinį savo vardą gavo 1773, kada vertybių brokeriai sudarė specialią to vardo d-ją. Jos narių skaičius keleriopai didesnis už Naujorko biržos narių skaičių. Nariu tampama, gavus trijų esančių narių garantiją, įsigijus bent vieną akciją ir sumokėjus nustatytą nario mokestį. Biržą administruoja kasmet iš jos narių renkamas komitetas, kuris darbą pasiskirsto įvairiomis komisijomis. Birža turi dviejų funkcijų narius: 1. tarpininkai (brokeriai) priima plačiosios publikos užsakymus pirkti bei parduoti norimas vertybes; 2. ‚džoberiai' (jobbers) yra tie nariai, per kuriuos tarpininkai įvykdo biržoj pačias pirkimo bei pardavimo operacijas. Paprastai ‚džoberiai' negali daryti tiesiogiai jokių operacijų vertybėmis su plačiąja publika. Už pirktas bei parduotas vertybes biržoj atsiskaitoma paprastai dukart per mėnesį (mėnesio pradžioje ir vidury). Tiesa, sumokėjus tam tikrą komisiją, atsiskaitymas gali būti pratęstas dar dviem savaitėms. Apskritai, L. birža neturi tokio viešumo, kaip Naujorko. *J.Pžm.*

L. l i e t u v i a i. XIX a. antroje pusėje pradėję kurtis šio miesto priemiesčiuose lietuviai ir ligi šiol daugumas tebedirba fabrikuose, dirbtuvėse ir dalis įstaigose, o jaunosios kartos dalis jau ir inteligentinėse profesijose. Tik mažuma verčiasi savarankiškai. Tai keletas siuvėjų, kurių pora dar samdosi darbininkų, keletas turi baldų dirbtuves, vienas knygyną, trys maisto parduotuves ir vienas importo - eksporto biznį.

Pirmoji d-ja buvo kun. T. Banaičio 1896 VIII 6 įsteigta Sušelpiamoji Draugystė Vienybės Lietuvių Rymo Katalikų. L. lietuviai vėliau per ištisą 50 m. laikotarpį buvo suorganizavę netoli 20 tų draugijų (žr. Anglijos lietuviai), bet iš jų iki šiol yra belikusios vos tik kelios. Minėtinos: Rūtos d-ja (nuo 1910), Šv. Onos d-ja (nuo 1915) ir Lietuvių socialinis ir sporto klubas (nuo 1910); šiose organizacijose yra susimaišiusios senoji ir naujoji ateivijos. Pašalpinei Šv. Onos d-jai ilgus metus vadovauja O. Liūdžiuvienė. Sporto ir socialinis klubas pastatytas ant stipresnių pagrindų P. Bulaičiui vadovaujant, o dabar yra pirmininkaujamas P. Mašalaičio. Abi ateivijas taip pat jungia p a r a p i n ė b e n d r u o m e n ė, kurios priekyje yra ilgametis senosios ateivijos veikėjas Petras Bulaitis, kartu tartum stambiausioji jungtis tarp senųjų ir naujųjų, nes jis yra ir kai kurių naujųjų bendrinių organizacijų vadovybėse. Londono lietuviškąją parapi-

Lietuvių sodyba Headley Park'e

ją ir artimesnes kolonijas aptarnauja kun. A. Kazlauskas ir kun. P. Dauknys.

Po II pas. karo L. palaipsniui yra sutraukęs ne tik nemaža šiaip lietuvių, bet ir didžiumą šiame krašte pastoviau įsikūrusių inteligentinių pajėgų. Ta naujoji ateivija turi jau savas bendrines, kultūrines ir politines organizacijas ir sambūrius. Jų visų centrai šiame krašte yra L.

Šalia tik savo valdybą L. turinčios ir visas krašto lietuviškąsias organizacijas apjungiančios D. Britanijos Lietuvių Bendruomenės, pati gausiausioji bendrinė atskira organizacija, apimanti daugumą lietutuvių, yra D. Britanijos Lietuvių S-ga (DBLS). L. yra M. Bajorino vadovaujamas jos centras ir dar du skyriai: centrinis ir I-sis. Centrinio skyriaus įsikūrimo data sutampa su pačios s-gos įsisteigimu 1947 VII 2. Šis skyrius centre apjungė daugiausia tuos atskirai krašte išsiblaškiusius lietuvius, kurie gyvena toliau nuo liet. kolonijų. Pirmasis to skyriaus susirinkimas dėl to įvyko tik 1948 X 3. 1949–50 jis turėjo 480 narių (1957 buvo 200); skyriui yra vadovavę P. Mašalaitis, J. Damušis, S. Prapuolenytė, V. Zdanavičius, R. Baublys ir T. Vidugiris. 1952 įsteigta skrajojamoji biblioteka su per 600 knygų, vedama T. Vidugirio. DBLS Londono I skyrius įsteigtas 1947 IX 13 M. Šilkaičio ir Z. Mockevičiaus pastangomis ir pradžioje turėjęs East End skyriaus vardą, savo metu buvo apjungęs 80 šio miesto lietuvių (dabar 40). Skyriui yra vadovavę A. Rudzevičius, P. Bulaitis, J. Černis, V. Šalčiūnas, Z. Jūras, A. Nemajuška, V. Palubeckas, J. Senkus ir S. Kasparas. Skyriaus veikla reiškiasi daugiausia bendriniame L. lietuvių darbe. Prie DBLS suorganizuotoji Lietuvių Namų Akc. B-vė valdo L. namus ir Nidos spaustuvę, leidžia Europos Lietuvio savaitraštį bei Nidos knygų klubo knygas. Bendrovei nuo pat pradžios vadovauja M. Bajorinas. Bendrovė 1955 pradžioj atokiau nuo L. (už 47 mylių), Headley Park vietovėje, įsigijo Lietuvių Sodybą — 23 ha žemės plotą su pastatais, vietą tinkamą vasaroti ir panaudojamą taip pat platesnio masto lietuvių suvažiavimams, pobūviams ir kursams.

Iš kelių meno šakų sudarytasis L. Lietuvių Meno Sambūris yra buvusi lyg tąsa ir senosios ateivijos palaikytųjų tradicijų. L. lietuviai turėjo bažnytinį chorą, kuris su pertraukomis veikė ištisą 50 metų, pasirodydamas su programomis ir iškilminguose minėjimuose bei šiaip iškilmingais lietuviams atvejais. Suruošiama būdavo ir vaidinimų (net operetė Consilium facultatis). 1947 rudenį L. lietuvių chorui ėmė vadovauti V. Mamaitis. Prie choro tuoj susidarė V. Torutos vadovau-

Londono lietuvių ilgametis veikėjas P. Bulaitis su šeima

Londono lietuvių vyrų choras. Vidury dirigentas ir vadovas V. Mamaitis

jama tautinių šokių grupė. 1950 susiorganizavo dar vaidintojų Vaidilos grupė, kurios režisierium ir dekoratorium pradžioj buvo A. J. Kaulėnas, pastatęs 9 veikalus, kurių dalis kartota ir kitose lietuvių kolonijose. Vėliau Vaidilos režisūrą perėmė F. Neveravičius, pastatęs 2 veikalus. Sambūrio tautinių šokių grupė ilgainiui sunyko, o V. Mamaičio vedamasis choras po pertraukos 1955 persiorganizavo į atskirai veikiantį L. vyrų chorą. Dramos mėgėjų sekciją dar turi Liet. Atgimimo Sąjūdis, taip pat skautai. Skautai turi dar V. Mamaičio vedamą skudučių orkestrą.

Vaikams ir jaunimui L. organizacijos ruošdavo vaikų eglutes ir šventes, ir patys vaikai parengdavo programas su vaidinimais. Šiuo metu priaugančiojo jaunimo lietuviškumas taip pat palaikomas jų organizacijų ir su pertraukomis veikiančios savaitgalio mokyklos. Didžioji dalis priaugančiojo lietuvių jaunimo yra apjungta į skautų Vytauto D. draugovę, įsteigtą 1952 (dvi skiltys: berniukų ir mergaičių). Jiems vadovauja M. Kaulėnas ir J. Alkimavičius. Draugovė dalyvauja visuomenės gyvenime ir yra buvusi 4 tautinėse stovyklose ir anglų sąskrydyje. Prieš II pas. karą L. lietuvių jaunimo veikime itin reiškėsi J. Liūdžius (žr.).

Spaustuvę Londone dar XIX a. gale buvo įsteigęs čia atvykęs LSDP atstovas dr. A. Domaševičius savo partijos leidiniams spausdinti. Pavedė ją tvarkyti K. Pilėnui, bet tas netrukus ją sulikvidavo ir pinigus praleido. Dabar L. veikia Lietuvių Namų Akcinės Bendrovės Nidos vardo spaustuvė. Ta pati Lietuvių Namų Akc. B-vė leidžia savaitraštį Europos Lietuvį, Lietuvių Rezistencinė Santarvė žurnalą Santarvę, Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio vietininkija rotatoriumi mėnesinę Tėvų Žemę, profesinių sąjungų grupė rotatorium mėnesinį Darbininkų Balsą ir Lietuvių socialdemokratų partijos L. komitetas rotatorinį biuletenį. Taip pat L. Lietuvių Namų Akc. B-vė leidžia pigiąją biblioteka — Nidos knygų klubo knygas.

Rašytojų d-jos skyrius, vadovaujamas F. Neveravičiaus, palaiko ryšį su PEN egzilų sekcija, 1954 parengė medžiagos to klubo vakarui anglų kalba iš lietuvių literatūros ir vėliau tokios medžiagos tremtinių rašytojų almanachui anglų kalba. Žurnalistų s-gos skyrius įsteigtas 1949, ligi 1953 vadovaujamas K. Obolėno, vėliau F. Neveravičiaus. Skyrius per savo atstovus dalyvauja Tarptautinėje Centro bei Rytų Europos ir Baltų bei Balkanų kraštų laisvųjų žurnalistų federacijoje. Šioje tarptautinėje organizacijoje skyriui atstovauja F. Neveravičius nuo 1949 kaip direktorių tarybos narys, o nuo 1954 dar ir revizijos komisijoje. Lietuvių inžinierių s-gos skyriui vadovauja J. Vilčinskas.

Tautos Fondo atstovybė L. įsteigta 1951 II 4, pirmininkaujama J. Vilčinsko (nariai P. Bulaitis, J. Petrušaitis, K. Makūnas ir S. Nenortas) ir visoje D. Britanijoje turinti 24 talkininkus-aukų rinkėjus, per pirmuosius 4 savo veiklos metus yra surinkusi per 3000 svarų. Savo atstovybę turi ir Lietuvos Nepriklausomybės Fondas (atstovas T. Vidugiris).

L. lietuvių politinis klubas politiniams, visuomeniniams ir kultūriniams klausimams nagrinėti ir socialumui, politinei kultūrai, pakantai ir pokalbių lygiui kelti, įsteigtas 1952 I 5 Juozo Senkaus iniciatyva ir jo vadovaujamas, yra uždara organizacija, šiuo metu apjungusi 16 vadovaujančių L. lietuvių inteligentų. Pagal susidariusią tradiciją tas klubas priima Londonan iš kitų kraštų atsilankiusius įžymiuosius lietuvių veikėjus. Lietuvių Rezistencinės Santarvės branduolys įsikūrė L. 1951, persiorganizavęs į skyrių 1955 (pirm. S. Kasparas). L. taip pat yra tos organizacijos Europos sekretoriatas (F. Neveravičius), Santarvės žurnalo redakcija (F. Neveravičius) ir nuo 1955 Europos komiteto buveinė. Lietuvių Socialdemokratų Partijos komitetas visam šiam kraštui J. Vilčinsko

Pirmoji Lietuvos atstovybė Londone su jos šefu dr. J. Šliūpu (pirmoj eilėj antrasis iš kairės), atvykus naujam atstovui V. Čepinskiui ir patarėjui K. Bizauskui (abu sėdi iš dešinės)

ir A. Zamžicko iniciatyva suorganizuotas 1951.

Lietuvos Pasiuntinybė L. Kai Lietuva pasiskelbė nepriklausoma valstybe, bet dar nebuvo didžiųjų valstybių pripažinta, jos reikalais L. rūpinosi Lietuvos vyriausybės siunčiamos delegacijos, arba misijos. Kiek vėliau, kai Lietuva jau buvo pripažįstama kaip gyvuojanti (de facto) valstybė, Lietuvos vyriausybė steigė Londone savo atstovybes, kurios, nors dar neturėjo pilnų diplomatinių teisių, jau galėjo naudotis kai kuriais palengvinimais ir teisėmis. Tik po to, kai po I pas. karo didžiosios valstybės (D. Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija) per savo ambasadorių konferenciją pilnai pripažino Lietuvą de jure (1922 XII 20), Lietuvos reikalai D. Britanijoje galėjo būti jau oficialiai ir pilnai atstovaujami Lietuvos pasiuntinybės titulu. Bet pirmoji Lietuvos pasiuntinybė L. su visomis diplomatinėmis teisėmis ir nepaprastu pasiuntiniu ir įgaliotu ministru buvo įsteigta tik 1924 XII 10, kai pilnu įgaliotu ministru buvo paskirtas Ernestas Galvanauskas, buv. Lietuvos ministras pirmininkas. Ligi tam laikui privačiai ar pusiau oficialiai Lietuvai L. atstovaujantieji asmenys vadindavosi Lietuvos reprezentantų ar atstovų vardu. Pirmoji Lietuvos vyriausybės paskirtoji delegacija-atstovybė įsikūrė L. 1919 I 1. Jos vedėju-atstovu buvo prof. Vincas Čepinskis su patarėju-sekretorium Kaziu Bizausku. Jiedu įkūrė savo delegatūros - atstovybės biurą prie 24, Cornwall Gardens, W. 8, L. miesto dalyje, vadinamoj Kensingtonu. Tų pačių metų rudenį prof. Čepinskis grįžo Lietuvon. Jo vieton buvo paskirtas Alfredas Tiškevičius-Tiškus. Jis perkėlė atstovybę į tinkamesnes patalpas prie 10, Palace Gate, W. 8, toj pačioj miesto daly. Šioje vietoje atstovybė išbuvo iki 1937. Tada buvo perkelta į 19, Kensington Palace Gardens, o po II pas. karo į dabartinę vietą — 17, Essex Villas. Po Alfredo Tiškevičiaus, išbuvusio apie porą metų, Lietuvos atstovais L. buvo Tomas Norus-Naruševičius (ligi 1923 VI 29) ir Valdemaras Čarneckis (ligi 1924 VI 18), abu chargé d'affaires titulu. Nepaprastų pasiuntinių ir įgaliotų ministrų titulais L. buvo: E. Galvanauskas 1924 XII 10 — 1928 VI 1, K. Bizauskas 1928 VI 16 — 1931 X 1, Vc. Sidzikauskas 1931 XII 9 — 1934 VI 1, Br. K. Balutis nuo 1934 VI 1 iki šiol. Lietuvos įgaliotieji ministrai D. Britanijoje paprastai būdavo skiriami tokiais pat pasiuntiniais ir Hagoje, Olandijoje. L. pasiuntinybės sekretoriais ar patarėjais yra įvairiais laikais buvę: K. Bizauskas, H. Rabinavičiuś, T. Petkevičius, V. K. Račkauskas, J. Kajeckas, J. Žmuidzinas, Edm. Laucevičius ir V. Balickas, pasiuntinybės patarėjas šiuo metu.

Pasiuntinybės L. priežiūroje ir žinioje yra ir konsulatai, veikiantieji ne tik D. Britanijoje, bet ir visose jos buvusiose dominijose, o šiuo laiku — britų karūnos jungiamuosiuose kraštuose. Prieš II pas. karą L. pasiuntinybės prižiūrimi buvo šie generaliniai konsulatai, konsulatai ir vad. garbės konsulatai: L. — konsulatas, vėliau gen. konsulatas, įsteigtas 1925 II 28.

Pirmoji Lietuvos atstovybė Londone 1919–20

Lietuvos pasiuntinybė Londone po II pas. karo, nuo 1946

Konsulai ar gen. konsulai čia buvo: K. Gineitis (1925 II 28 — 1930 V 7) ir Vyt. Gylys (1930 V 7 — 1932 V 19). Po to konsulatas buvo panaikintas ir pakeistas į konsularinį skyrių prie Lietuvos pasiuntinybės. Glasgowe konsulatas įsteigtas 1930 XII 31; konsulas — Alexander McGregor; konsulatas veikia iki šiol. Kapštate (Pietų Afrikoj) konsulu buvo V. K. Račkauskas (konsulatas panaikintas). Johannesburge (Pietų Afrikoj) generalinis konsulatas įsteigtas 1932 V 8; gen. konsulas Charles MacGilliry iki 1940 rudens, kada konsulatas panaikintas. Tel-Avive (Palestinoje) gen. konsulatas įsteigtas 1927 VI 23; gen. konsulai: Sim. Rozenbaumas (1927 I 13 — 1935 I 10), Nachmonas Rachmilevičius iki konsulato panaikinimo sovietams Lietuvą okupavus. Toronto, Ont. (Kanadoje), generaliniu konsulu nuo įsteigimo iki mirties (1949 V 24) G. L. P. Grant-Suttie, nuo 1949 XII 1 Vyt. Gylys. Po Grant-Suttie mirties konsulatas perėjo Vašingtono Lietuvos pasiuntinybės žinion.

Prieš II pas. karą savo personalo didumu Lietuvos pasiuntinybė L. buvo mažesnė tik už Berlyno pasiuntinybę. Rusams okupavus Lietuvą, personalas mažėjo, ir šiuo metu visus politinius ir konsularinius reikalus atlieka ministras B. K. Balutis su patarėju - sekretorium V. Balicku. Po II pas. karo Lietuvos pasiuntinybei L. teko taip pat perimti ir visi reikalai tuose Europos kraštuose, kuriuose dėl karo pasekmių turėjo užsidaryti ten buvusios atstovybės ir konsulatai. Šiuo laiku, be pačios D. Britanijos, Lietuvos pasiuntinybė L. aprūpina Lietuvos užsienio pasais ir visokiais kitokiais dokumentais lietuvius, gyvenančius šiuose Europos kraštuose: Švedijoj, Norvegijoj, Danijoj, Islandijoj, Belgijoj, Olandijoj, Liuksemburge, Vokietijoj ir Prancūzijoj ir tų kraštų valdomose teritorijose, taip pat Australijoj ir Palestinoj.

Atstovybės žinioje iki II pas. karo buvo ir Lietuvos ekonominis atstovavimas. Tuos reikalus tvarkė pasiuntinybės patarėjas agrikultūriniams reikalams K. Gineitis, rūpinęsis Pienocentro, Maisto ir Lietūkio gaminių importu D. Britanijoje. Jo padėjėjai Pienocentro reikalams buvo P. B. Varkala Londone (pietinei krašto daliai) ir P. Šveikauskas Mančesteryje (šiaurinei daliai) ir M. Bajorinas rūpintis Maisto reikalais. Ypač daug būdavo įvežama Pienocentro superkamojo sviesto ir kiaušinių (po 1936, pablogėjus santykiams su Vokietija, apie 75% tų gaminių eksporto). Suorganizavus Lietuvos laivų bendrovę, nuo 1937 dalis tų prekių buvo siunčiama savais laivais (Utena, Panevėžys, Kaunas, Marijampolė, Šiauliai), daugiausia į Hullio uostą. Atplaukdavo laivai ne tik su kiaušiniais, sviestu ir bekonu, bet taip pat su medžiais, fanera, linais ir kt. prekėmis. Iš Anglijos gabendavosi anglį, plieną, mašinas. *K.Brn.*

Londonderry (kitaip Derry, airių Dhoire) Š. Airijos didumu antrasis miestas; 47.813 gyv. (1951), geriausias š. pajūrio uostas. Kat. ir anglikonų vyskupai; baltinių, gėrimų, laivų statybos pramonė. L. yra to pat vardo grafijos (2050 km², 105.421 gyv.) sostinė. Jo apylinkėse kasama geležies rūda (hematitas).

London shrunk (ag.) grynos vilnos medžiagos, kurios atitinkamu būdu apdirbtos, kad drėkinamos ir lyginamos nesitrauktų arba kad tas susitraukimas būtų visur mažas ir vienodas. Tokios medžiagos keletą kartų laisvai praleidžiamos per karštą vandenį ir vėliau per šaltą. Džiovinamos iš lėto, sukabintos šiltoje patalpoje ant lazdų. Taip pat naudojami ir kiti panašūs daugiau sumechaninti būdai.

Long 1. George Washington De žr. De Long.

2. Huey Pierce (1893–1935) amerikiečių politikas, nuo 1928 Louisianos gubernatorius, nuo 1931 senatorius, išgarsėjęs demagogija ir 1935 savo politinio priešo nušautas.

3. John Luther (1861–1927) amerikiečių rašytojas, daugiausia rašęs pjeses. Jo novelė Madame Butterfly 1898 buvo Belasco sudraminta (1900) ir vėliau (1908) Puccini panaudota libretu to pat vardo operai.

Longas (Longus) graikų III a. po Kr. rašytojas, autorius piemenų romano, vaizduojančio Dafnio ir Chlojos meilę. Šis romanas turėjo didelio poveikio ir naujaisiais amžiais, duodamas pagrindą pastoralinei literatūrai. Leidimai: A. Kaïris 1932, J. M. Edmond su ag. vertimu 1916, G. Dalmeyda su prc. vertimu 1934, F. Jacobs vok. vertimas 1832, naujai H. Floerke's perdirbtas ²1946.

Long Beach Kalifornijos pajūrio uostas ir kurortas, 20 mylių į p. nuo Los Angeles, prie San Pedro įlankos, inkorporuotas 1888; 250.767 gyv. (1950). Uostas (12 m gylio) sujungtas su Los Angeles uostu apsaugotu kanalu, ir jie abu sudaro vieną jungtinį uostą. L.B. yra karo laivyno bazė su vienu didžiausių pasaulyje sausųjų dokų. 1921 L.B. apylinkėse aptikta naftos, kuri eksploatuojama dideliu mastu. Pramonė: naftos rafinerijos, daržovių, vaisių ir žuvies konservų, lėktuvų, motorų ir kt. gamyba. L.B. yra labai sparčiai augąs miestas.

Negausi lietuvių kolonija buvo susiorganizavusi į LB apylinkę ir 1955 JAV LB tarybos rinkimuose dalyvavo 27 asmens. Vėliau L.B. apylinkė persiorganizavo į L.B. liet. klubą.

Long Branch JAV miestas New Jersey valstybėj, prie Atlanto vandenyno, 30 mylių į p. nuo Naujorko; 23.090 gyv. (1950). L.B. yra pajūrio kurortas, vienas iš seniausių JAV. Jame atostogas praleisdavo prezidentai U. S. Grantas, J. A. Garfieldas ir W. Wilsonas, o turtuoliai turėdavo savo vasarines rezidencijas. Tinkamas maudytis pajūrio ruožas ties miestu yra 6 km ilgio. Už 4 mylių į š.v. nuo L.B. yra Fort Monmouth — armijos signalinio korpo būstinė.

Longchamp(s) garsi arklių lenktynių vieta Bois de Boulogne, prie Paryžiaus. Seniau ten buvo šv. Liudviko sesers Izabelės 1260 įkurtas klariečių vienuolynas, revoliucijos metu 1792 panaikintas.

Longfellow Henry Wadsworth (1807 Portland, Me. — 1882 Cambridge, Mass.) amerikiečių rašytojas. Studijavo kalbas ir literatūrą Bowdoino kolegijoje. Studijas gilino Europoj ir grįžęs profesoriavo Bowdoine ir Harvarde (1836–54), mokėjo 10 kalbų. Pirmoji L. knyga buvo jo kelionių įspūdžiai Outre-Mer 1832–34, bet jo garsas pasklido su pirmaisias poezijos rinkiniais: Voices of the Night 1839 ir Ballads and Other Poems 1842, kur buvo poemos Psalm of Life, Excelsior, The Village Blacksmith ir kitos. Ilgoje poemoje Evangeline 1847 L. daktiliniu hegzametru aprašė prancūzų ištrėmimą iš Akadijos. Suomių epo Kalevalos metru parašyta poema Hiawatha 1855 (V. K. Račkausko vertimas 1929) sėmėsi medžiagos iš indėnų legendų. Šiems ir kitiems kūriniams amerikietiškomis temomis L. neieškojo savito išraiškos būdo, bet skolinosi iš savo išsamaus Europos literatūrų žinyno. Ypač ji veikė vokiečių romantikai. L. prozos rinkiniai The Courtship of Miles Standish 1858 ir Tales of Wayside Inn 1863 taip pat buvo labai populiarūs. Iš vėlesniųjų L. poezijos rinkinių minėtinas The Hanging of the Crane 1874. Didžiausi L. užsimojimai buvo Dantės Dieviškosios Komedijos vertimas 1867, kurį jis pradėjo po savo žmonos tragiškos mirties, ir trilogija Christus 1872. Dar gyvas L. buvo laikomas didžiausiu amerikiečių poetu. Tačiau XX a. tos pačios savybės, kurios buvo suteikusios jam garbę ir garsą — švelnumas, lengvumas, sentimentalumas, didaktiškumas, erudicija — buvo kritikos atkreiptos prieš jį. Jam buvo prikišta romumas, knygiškumas, subtilumo stoka, paviršutiniškas simbolizmas. Į kurį kraštutinumą bekryptų L. vertinimai, jo vaidmuo XIX a. JAV literatūroj — kaip tarpininko tarp Senojo ir Naujojo Pasaulio kultūrų, gabaus eiliuotojo ir gero pasakotojo — liks stambus.

H. W. Longfellow

H. S. Gorman, H. W. L., a Victorian American 1926; *J. T. Hatfield*, New Light on L. 1933. *A.L.*

Longhena Baldassare (1598–1682) italų baroko architektas, dirbęs Venecijoje. Jo ten yra S. Maria della Salute bžn. (1632–82), Palazzo Rezzonico, Palazzo Pesaro etc.

Longhi 1. Pietro Falca (1702–85) italų tapytojas, vienas paskutiniųjų didžiosios Venecijos mokyklos meistrų. Kurį laiką pasimokęs pas Balestrą, L. nuvyko į Boloniją ir ten dirbo Crespi (lo Spagnolo) studijoje. 1732 grįžta atgal į Veneciją, iš

kur jau niekur daugiau nebeišvyko ir gyveno kaip ramus miestietis. Jaunystėj bandęs jėgas istorinėje tematikoje, vėliau visiškai atsidėjo žanrinei tapybai. Dažniausiai mažučio formato paveiksluose L. vaizduoja kasdienį Venecijos aristokratų, buržuacijos ir liaudies gyvenimą. Šia prasme jis yra Goldoni ir Gozzi atitikmuo tapyboje. Savo kūryba L. jau yra atitrūkęs nuo senųjų Venecijos tradicijų: kilnaus aristokratizmo ir grandiozinio mosto vietoje dominuoja buržuazinis idealas. Geriausi L. darbai yra aristokratiškų šeimų vidaus gyvenimo scenos, kuriose jis nepaprastai subtiliai ir niuansuotai pagauna ir išreiškia epochai būdingų problemų bei tendencijų kompleksą; juose L. nenukrypsta nei į satyrą, nei į moralizavimą, tik demonstruoja savo psichologinį įžvalgumą ir meninį santūrumą (Šokio pamoka, Ca' Rezzonico, Venecija; Muzikos mokytojas, Accademia, Venecija). Tapybinėmis kvalifikacijomis L. yra vidutinis technikas ir nemažas kompozicijos meistras. Spalva jo tapyboj nustumta į antrąjį planą ir tarnauja arba formos atbaigimui, arba atmosferos sukūrimui. L. spalviniai efektai intelektualiai apskaičiuoti, ne visuomet adekvatūs, kartais banalūs. Ypatingai meistriški yra L. piešiniai, pasižymį dideliu laisvumu, kurio trūkumas aiškiai jaučiamas tapybos darbuose.

2. Alessandro Falca (1733–1813), pirmojo sūnus, tęsė savo tėvo pradėtą žanrinės tapybos tradiciją, bet taip pat padarė ir keletą portretų. Jo tapyboje jau galima pastebėti kai kurių neoklasicizmo žymių. 1763 jis paskelbė plačiai žinomą veikalą Vite i ritratti dei famosi pittori veneziani.

G. Lorenzetti, La Pittura italiana del Settecento 1942; *A. Rava,* P. L. ²1922; *O. Uzanne,* P. L. 1924; *E. Arslan,* Inediti di P. et A. L., Emporium II, 1942; *V. Moschini,* P. L. 1956. *A.Lc.*

Longyearbyen, kitaip Longyear City, Špicbergeno uostas ir adm. centras su norvegų Svalbardo (Špicbergeno) gubernatoriaus rezidencija prie Advento įlankos; apie 650 gyv. (1955). Radijo siųstuvas, meteorologinė stotis. Uostas VII–IX mėn. neužšalęs. Jo apylinkėje akmens anglies ištekliai. L. įkūrė 1906 amerikietis Longyear.

Longinus žr. Dlugosz.

Long Island didžiausia JAV metropolijos sala; jos v. gale yra Bruklinas. Nuo Naujorko (Manhattano ir Bronxo) ją skiria East River, o nuo Staten Island (Naujorko dalis) The Narrows sąsiauriai. Ji yra 118 mylių (190 km) ilgio ir ligi 20 mylių (31 km) pločio, 3556 km² ploto. Iš š. pusės (nuo Connecticuto) ją skiria L.I. Sound sąsiauris. Šiaurinė jos pusė sudaryta iš ledynlaikio morėnų, kurios apdengia senąsias pirmines uolienas, o pietiniame pakrašty vyrauja suplauti smėlynai. Dėl to šiaurinėj pusėj daug kur yra kalvų ir krantas labai karpytas, o pietinėj — lygumos, kurios baigiasi lagūnomis. Peconic Bay įlanka salos rytinį galą dalija į 2 ilgus, siaurus pusiasalius, iš kurių pietinis baigiasi Montauk Point (žr.) ragu. L.I. yra iš viso arti 5 mil. gyv. (1958), iš kurių apie 3,3 mil. gyvena Brukline (Kings ir Queens), o likusieji Nassau ir Suffolk apskrityse. Pažymėtinas labai spartus gyventojų judėjimas iš Bruklino į užmiesčius. Dėl to Nassau aps. gyventojų skaičius nuo 1950 ligi 1958 padidėjo iš 673.000 ligi 1.199.000 (75%), o Suffolko aps. iš 276.130 ligi 558.376 (91,5%). L.I. saloje labai išplitęs pieno, paukščių, sodų ir daržų ūkis. Joje yra apie 3100 ūkių su apie 60.000 ha dirbamos žemės. Vidurinėj ir rytinėse dalyse yra kelios dešimtys lietuvių ūkininkų, įsikūrusių dar prieš I pas. karą. Dar daugiau yra besiverčiančių daržų ir naminių paukščių mažais ūkeliais. Salos pajūriuose yra daug vasarviečių ir rezidencinių vietovių, iš kurių žymiausios: Great Neck, Port Washington, Manhasset, Glen Cove, Oyster Bay, North Port, Stony Brook (š. pakrašty) ir Long Beach, Amityville, Babylon, Bay Shore, Patchogue ir kt. p. pakrašty. Vidurinėj salos daly po II pas. karo išaugo eilė naujų miestų: Levittown, Hempstead, Mineola ir kt. L.I. salą aptiko 1609 H. Hudsonas. Tada ji buvo gyvenama 13 indėnų algonkinų genčių. Vėliau dėl jos varžėsi olandai ir anglai. 1650 sutartimi olandai gavo vakarinę dalį, o anglai rytinę. 1674 Westminsterio sutartimi visa sala atiteko anglams. Amerikos revoliuciniame kare 1776 VIII 27 anglai sumušė amerikiečius Prospect Parko (Brukline) vietoje. Amerikiečiams vadovavo gen. Israel Putnamas, o anglams gen. Howe. Po kautynių, kuriose amerikiečių 500 buvo užmuštų ir per 1100 patekusių į nelaisvę, Jurgiui Vašingtonui pasisekė likusią kariuomenės dalį perkelti per East River į Manhattaną. *A.B.*

Long Island Sound Atlanto vandenyno sąsiauris tarp Long Island (žr.) salos ir žemyno; apie 180 km ilgio, 15–35 km plo-

čio, ligi 70 m gylio. Vakaruose jis pasibaigia East River sąsiauriu, kuris savo keliu pereina į Naujorko įlanką. L.I.S. yra mėgiama buriuotojų vieta.

Longstreet James (1821–1904) amerikiečių generolas. 1842 baigęs West Point karo akademiją, dalyvavo Meksikos kare. Prasidėjus pilietiniam karui, pasitraukė iš JAV armijos ir prisidėjo prie konfederatų. Dalyvavo daugelyje mūšių. Gettysburgo mūšyje vadovavo dešiniajam sparnui, kur jo pavėlavimas ofenzyvon, sakoma, nulėmęs pietiečių pralaimėjimą. Išsp. From Manassas to Appomatox 1876.

Longus žr. Longas.

Longwood Gardens kultūrinis parkas-gėlynas Pensilvanijoj, 30 mylių į p. nuo Filadelfijos, prie Kennett Square vietovės. Čia buv. seną dvarą, XVIII a. pabaigos kvakerių būstinę, 1906 nupirko turtuolis Pierre S. du Pont ir įtaisė gėlyną su fontanais (Versalio pavyzdžiu), šiltnamiais, dideliu parku, dirbtiniais tvenkiniais ir iliuminacijomis. Gėlyne yra teatras su didžiuliais vargonais (11.000 dūdų), kur vasarą vaidina Filadelfijos Savoy teatro trupė, o nuolatinis vargoninkas duoda vargonų koncertus. L.G. laikomas gražiausiai įrengtu JAV hortikultūriniu parku. Nuo 1946 jis laisvai prieinamas visuomenei. Per metus jį aplanko apie 300.000 lankytojų.

A. B.

Lonicera žr. Sausmedis.

Lönnrot Elias (1802–84) suomių tautosakos rinkėjas. Kaimo siuvėjo sūnus, išėjo gydytoju ir 1833 apsigyveno Kajaani mstl. Tačiau gydytojo praktiką jis laikė tik pragyvenimo šaltiniu, o visų pirma atsidėjo suomių tautosakos rinkimui, kurį buvo pradėjęs 1828 kelione į Kareliją ir 1829–31 išleistu dainų rinkiniu Kantele (Kanklės). Medicinos disertacijai L. taip pat buvo pasirinkęs tautosakinę temą — magiškąją suomių mediciną (Om finnarnas magiska medicin 1832, naujai 1842). 1831–34 jis apkeliavo ir rusų valdžioj atsidūrusią Karelijos dalį. Surinktas epines giesmes L. suredagavo garsiuoju Kalevalos epu (žr. Kalevala): pirmoji Kalevalos dalis pasirodė 1835, antroji 1838, nauja papildyta laida 1849. Surinktas lyrines dainas ir balades išleido rinkiniu Kanteletar 1840 (papildyta laida 1887). Toliau sekė priežodžių (1842) ir mįslių (1844) rinkiniai, o vėliau dar burtų rinkinys 1880. 1841–45 L. apkeliavo lapių sritis, rusų Kareliją, Estiją, Livoniją ir Ingriją, tyrinėdamas suomių tarmes. 1853–62 L. buvo Helsinkio univ. suomių kalbos ir literatūros prof. Kaip kalbininkas praktikas jis turi nuopelnų praturtinęs suomių k. kultūrinių žodžių naujadarais bei specialiais techniniais terminais, 1872 išleidęs savo giesmyno projektą (vieną iš svarbiausių parengiamųjų darbų galutiniam psalmynui) ir parengęs suomių-švedų kalbų žodyną (Finskt-svenskt lexicon 1866–80), kuris ligšiol tebėra didžiausias spausdintas suomiškų žodžių šaltinis. L. padėjo pagrindus naujajai suomių rašto kalbai, savo autoritetu numalšindamas ginčus tarp įvairių tarmių propaguotojų. Suomiškai jo biografijas parengė O. A. Kallio ²1929 ir A. Anttilla, 2 tt., 1931–35.

J.Lng.

Löns Hermann (1866–1914) vokiečių rašytojas, žuvęs kovose ties Reimsu. Pastabus, išradingas ir aistringas Žemosios Saksonijos gamtos ir gyvulių pasaulio vaizduotojas. Jo liaudiška poezija tapo didžia dalimi liaudies dainomis. Raštai: eskizai Mein grünes Buch 1901 ir Mein braunes Buch 1906, romanas Der letzte Hansbur 1909, eilių knygos Mein goldenes Buch 1901, Mein blaues Buch 1909, Der kleine Rosengarten 1911 ir kt.

A. Kutscher, Ein L.-Brevier 1943 (su bibliografija).

Lons-le-Saunier r. Prancūzijos mst. ir mineralinio vandens kurortas, Vallière upės klony, kurio šlaituose dideli vynuogynai; apie 16.000 gyv. (1956). Miestas yra Juros departamento sostinė.

Lonva Gudijos Dokšicos aps. upė, pirmas žymesnis kair. Neries intakas, 22 km ilgio; teka į š.v., turi deš. intaką Kamenką; baseino plotas 144 km², vid. debitas 0,9 m³/sek.

Loomis Mahlon (1826–86) amerikiečių dantų gydytojas ir bevielio telegrafo pradininkas. Bandymus pradėjo 1865 ir pirmą bevielį signalą paleido 1868 14 mylių (apie 22,5 km) atstumu. Varinę anteną pakėlė aitvaru, o jos kitą galą per galvanometrą sujungė su žeme. 1871 bandymus nutraukė ir vertėsi dantų gydymu. Sukaupęs kiek kapitalo vėl tęsė nutrauktus bandymus. Pastatė ant dviejų kalnų viršūnių metalinėms antenoms bokštelius (apie 32 km tarpas). Bet bevielio telegrafavimo būdas pasidarė veiksmingas tik tuomet, kai Branly įtaisė kogererį ir Fessenden elektrolitinį detektorių. L. garbė teko tik už tai, kad jis pirmas norėjo tą idėją įgyvendinti.

M.Kr.

Loorits Oskar (g. 1900) estų tautotyrininkas. 1926 Tartų univ. gavęs daktaro laipsnį, nuo 1927 dėstė Tartų univ. ir buvo Estų tautosakos archyvo vedėjas. Nuo 1944 gyvena Švedijoj. Savo tyrinėjimuose plačiai liečia ir baltų kultūrinę įtaką lybiams ir estams. 1923 išsp. estų kalbos gramatiką ir 1925 jos vadovėlį m-loms, vėliau atsidėjo tautotyrai. Šios srities veikalai: Livische Märchen- und Sagenvarianten 1926; Liivi rahva usund (Lybių liaudies tikėjimas), 3 tt., 1926–28; Das Märchen vom gestohlenen Donnerinstrument bei den Esten 1932; Estnische Volksdichtung und Mythologie 1932; Eesti rahvausundi maailmavaade (Estų liaudies tikėjimo pasaulėžiūra 1932 (²1948); Grundzüge des estnischen Volksglaubens nuo 1949 (I 1949, II 1951–53); Okupatsioon rahvapilke kõverpeeglis (Okupacija liaudies satyroj) 1950. Kiti veikalai: essay rinkinys Vastu voolu (Prieš srovę) 1933, Eestluse elujõud (Estybės gyvybingumas) 1951, Eesti ajaloo põhiproblemid (Estijos istorijos pagrindinės problemos) 1955. Tarptautinių tautotyros žurnalų bendradarbis; Tautosakos Darbuose I 1935 išsp. jo straipsnis About the Baptism of Novices as Practised by the Baltic Sailors. *M.J.*

Loos š. Prancūzijos akmens anglies kasyklų mst. į p.v. nuo Lilio; apie 13.000 gyv. (1956). I pas. karo metu 1915 ir 1917 prie jo vyko atkaklios kautynės. Prie L. sąjungininkai 1915 pirmą kartą panaudojo nuodingąsias dujas.

Loos Adolf (1870–1933) austrų architektas. Baigęs Drezdeno aukštąją technikos mokyklą, 1893–97 lankėsi JAV, šiaip daugiausia dirbo Vienoje su pertrauka 1924–28, kada buvo Paryžiuje. Daugiausia jis statė gyvenamuosius namus. Kovodamas prieš ornamentus ir siekdamas paprastumo (Neue Sachlichkeit atstovas), jis buvo vienas iš moderniosios architektūros pionierių. Savo teorines pažiūras išdėstė veikaluose: Ornament und Verbrechen 1908, Architektur 1909, Ins Leere gesprochen ²1932, Trotzdem ²1931.

Lopacinskis (Lopaciński) 1. Ignotas (1822–82) 1863 sukilimo dalyvis. 1856–59 Drisos aps. bajorų maršalka. 1863 Lietuvos skyriaus sukilimo vadovybės narys, vienas iš 1863 sudarytosios vyriausybės 5 narių. Rėmė Kalinauską santykiuose su Lenkija. Buvo kalintas, bet išliko gyvas.

2. Jonas Dominikas (1708 V 9 Lopacinės dv., Mstislaulio vaivadijoje — 1778 I 11 Janapolėj, netoli Varnių) Žemaičių vyskupas. Jo tėvai Leonas ir Regina Svencickaitė L. buvo bajorai ir turėjo Lopacinės ir Malatiškių dv. Pradžioje L. mokėsi Vilniuje ir 1730 II 25 Vilniaus katedroj priėmė 4 mažuosius šventimus. Dar klieriku būdamas gavo Kražių klebono titulą ir beneficijos pajamas mokslui eiti. Toliau studijavo Varšuvoje, Šv. Kryžiaus seminarijoje 1730–32, kun. įšv. 1732 V 8 ir paskirtas Vilniaus katedros kan. ir Vainių koplyčios rektoriumi. 1753 pakeltas prel. scholastiku. Dėl tos vietos jis turėjo sunkiai rungtis su lenku kun. W. Bronikowskiu. Bet L. laimėjo bylą pas nuncijų Varšuvoje. Sprendimą jo naudai svarbiausia nulėmė ta aplinkybė, kad L. buvo lietuvis. Ir pop. Benediktas XIV paskyrimo rašte pabrėžė, kad Vilniaus scholastiko vietą reikia duoti lietuviui kunigui (‚... presbytero lituano conferri debeat'). Be to, L. turėjo dar Anykščių par., kurią valdė per savo vikarą. Scholastiko pajamos siekė iki 600 romėniškų skudų, Vainių koplyčios — 1000 ir Anykščių par. — 500 skudų. Vysk. Ant. Tiškevičius paskyrė jį Šiluvos klebonu. Radęs parapijos bžn. menką ir apleistą, pradėjo statyti naują mūrinę. Tapęs vėliau vyskupu, L. Šiluvos klebonu paskyrė kun. T. Bukotą, kuris pabaigė statyti bžn. L. rūpesčiu Šiluvos bžn. buvo įtaisyti vargonai, tada vieni iš didesniųjų Lietuvoje. Jis rūpinosi gauti Šiluvos bžn. infulatūros titulą ir tuo reikalu 1774 rašė Romai.

Žemaičių vysk. J. D. Lopacinskis

1755 V 25 L. užėmė D.L.K. sekretoriaus pareigas. Vilniaus univ. 1756 VII 13 gavo utriusque iuris daktaro laipsnį. Vilniaus kapitulos įgaliotas, L. važinėjo į seimelius (1733 Mstislaulin) ir seimus (1739, 1746, 1750, 1752 Varšuvon). 1742 kapitula siuntė L. su pavysk. J. Sapiega į Romą tvarkyti jos reikalų. Ten jų rūpesčiu buvo gauta iš pop. Benedikto XIV leidimas Vilniaus katedros kan. ir prel. nešioti kryžių. 1750 būdamas Varšuvoje, tarėsi su ten atbėgusiais muzikais, kad jie persikeltų į Vilnių ir sudarytų katedros styginį orkestrą. Kapitulos dv. Kaplancuose (prie Berezinos)

jis pastatė unitams bžn., davė jai 1½ valako žemės ir paskyrė mokėti kasmet iš dvaro po 100 auksinų kunigo pragyvenimui.

L. buvo talentingas ir didelės energijos kunigas. Mirus Žemaičių vysk. Ant. Tiškevičiui, karalius Augustas III prezentavo L. popiežiui kandidatu į Žemaičių vyskupus. Pop. Klemensas XIII prekonizavo L. 1762 IV 19 Žemaičių vyskupu. Pakonsekruotas 1762 VI 10 Vilniaus katedroj, VII 17 iškeliavo į Žemaičius, sustodamas Pažaislyje, Kaune, Panemunėje, Raudondvaryje. Atvykęs į Varnius, VIII 3 atliko iškilmingą ingresą. Jėzuitai ir domininkonai įteikė jam tai progai parašytas ir Vilniuje atspausdintas knygeles. Norėdamas geriau pažinti savo vyskupiją, liepė klebonams tiksliai ir išsamiai aprašyti savo parapijas ir aprašus atsiųsti jam į Alsėdžius. 1765 sukvietė į Varnius kunigus patikrinti jų teologinių žinių ir pamokyti silpniau nusimanančius. 1766 aplinkraščiu ragino kunigus gerai paruošti sekmadienio pamokslus ir suprantamai perteikti tikėjimo tiesas tikintiesiems. Jis sielojosi, kad bajorai neklauso lietuviškų pamokslų. Vatikano archyve yra L. platus pranešimas apie to laiko Žemaičių vyskupijos padėtį. Jame L. nusiskundė, jog jo širdis labai nuliūdusi dėl to, kad didelė dalis bajorų retai būna bažnyčioje ‚kai žemaitiškai (‚...: in lingva vernacula Samogitia') aiškinamas katekizmas ir sakomi lietuviškai pamokslai'. Jis rūpinosi taisyti bžn., statyti naujas ir steigti daugiau parapijų. Jam vyskupaujant buvo pastatytos arba perstatytos šios bžn. bei koplyčios: Konstantinavos, Medingėnų, Budrių, Pakražančio, Karklėnų, Radviliškio, Rozalimo (ir altarija), Pagramančio ir Janapolės (statytos paties vysk. L.), Mosėdžio, Šaukoto, Nemakščių (perstatyta ir įsteigta altarija), Vaiguvos, Ukrinų, Aleksandrijos, Jokūbavo, Batakių, Luokės, Vainuto. Aristokratiškumas ir pažangos siekimas buvo ryškus jo gyvenimo ir veiklos bruožas. Jis rūpinosi ne tik religinės, bet ir materialinės gerovės pakėlimu savo vyskupijoje; žiūrėjo, kad ir kiti bažnytiniai trobesiai, ypač vyskupui priklausančiuose valsčiuose, būtų laikomi tvarkingai ir švariai. Jis išgražino Varnių katedros vidų marmuru, pastatė Varniuose mūro namus katedros vikarams ir choristams, išmūrijo naują seminarijos pastatą, prie Varnių pradžios mokyklos pastatė namą mokytojui gyventi. Viržuvėnuose (dv.) buvo įrengęs savo rezidenciją, gražiai ją išpuošęs, pastatydamas naują bžn., gyvenamuosius rūmus, įveisdamas sodą-parką ir pavadinęs tą vietą Janapolės (žr.) vardu.

L. budriai sekė ir religinį vyskupijos gyvenimą. Buvo kietas kitatikių atžvilgiu. 1764 vizituodamas vyskupiją, jis išleido griežtą potvarkį prieš kalvinus, uždrausdamas jiems taisyti Kelmės bžn., skambinti varpais, kai katalikų bažnyčių varpai Didžiąją savaitę tyli. Prieš 1768 seimą, turėjusį spręsti disidentų klausimą, L. išsiuntinėjo visoms bžn. aplinkraštį, skirtą perskaityti per pamaldas tikintiesiems. Jame L. priminė, kad protestantai seniau mėgino prievarta primesti katalikams savo tikėjimą ir atiminėjo iš jų bžn. Dabar katalikai turi neduoti jiems per daug laisvės, kad negrįžtų senieji laikai.

1774 L. parkvietė į Žemaičius vienuolius kunigus misininkus ir pavedė jiems Varnių kun. seminariją. Tuo laiku buvo parašyti nauji seminarijos įstatai. Jis leido įsikurti pranciškonams Žaiginy. 1776 parinko šv. Joną Krikštytoją Žemaičių vyskupijos globėju ir įsakė VI 24 dieną švęsti visoje vyskupijoje. Pastebėjęs įsigalinčias negeroves atliekant maldingas keliones į Šiluvą ir Žemaičių Kalvariją, L. paskelbė tokias keliones normuojančius potvarkius. Kraštą prislėgus kurioms nors nelaimėms — priešams užpuolus, sausrai ar nederliui užėjus, L. įsakydavo tikintiesiems daugiau melstis ir pasninkauti. 1776 visoj vyskupijoj atšventė šventųjų metų jubiliejų, atnaujino užmirštą potvarkį skelbti iš parapijos bžn. sakyklų tuos, kurie rengiasi stoti į kun. seminariją. Jam rūpėjo, kad tik geri kandidatai patektų seminarijon. L. garbingai valdė vyskupiją 1762–78. Savo veikime laikėsi šūkio: Ne kaimenė ganytojui, bet ganytojas kaimenei yra Dievo duotas. Jo padėjėjai yra buvę pavyskupiai: Al. Horainis, Myk. Chominskis ir Juozapas Leonas L.

L. rėmė knygų spausdinimą. Jis pats išvertė iš prancūzų k. į lenkų ir išleido dvi knygas: Zbiór krótki historyi kościelniej Vilniuj 1752 ir Historya revolucyi portugalskiej Vilniuj 1753. Jo įsakymu buvo išleistos ir dvi lietuviškos knygos: ‚Kningiale apraszanti broctwa pamoksla krikszczioniszka po wardu Families Szwentos' (300 psl.) 1772 ir ‚Metay Szwęti arba Jubileuszas Didis nuog Szwęciausia Tiewa Piusa Sieszta' (72 psl.) 1776. L. parašė dvi išsamias

reliacijas (1767 ir 1773) Apaštalų Sostui apie Žemaičių vyskupijos padėtį. Jis vartojo antspaudą su penkiais herbais. Mirdamas savo biblioteką užrašė Varnių kun. seminarijai. Palaidotas Varnių katedroje. Jo brolėno ir kapitulos rūpesčiu katedroje buvo pastatytas jam antkapis su įrašu, išskaičiuojančiu jo žymiuosius darbus. Katedroje kabojo ir jo paveikslas.

Vatikano archyvas, Processus cons. vol. 150 ff. 445–459; Archyvum Congregationis Concilii, Relationes Dioeces. Samogit. 1767, 1773; *M. Wolonczewskis*, Žemajtiu Wiskupistė I–II 1848; *T. Żychliński*, Złota księga szlachty polskiej IV 1882; *B. Smigelskis*, Kritika vysk. Valančiaus Žemajtju Wiskupistės (Draugija 1911 nr. 57); (") Pastabos apie padidintą Žemaičių vyskupystę (Draugija 1912 nr. 68); *A. Boniecki*, Herbarz Polski XV 1912; *J. Gružewski*, Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach 1912; *J. Kurczewski*, Kościół Zamkowy III 1916; Sacrum Poloniae Millennium 1954; *Vc. Biržiška*, Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957. *R. Krs.*

3. Juozapas Leonas (1751 III 10 Leonpolio dv., Breslaujos aps. — 1803 IV 22 Saryje, Gudijoj) Žemaičių pavyskupis, D. L. K. instigatoriaus Mikalojaus ir Barboros Kapčiūtės sūnus, Žemaičių vysk. Jono Domininko L. brolėnas, mokėsi Vilniuje, 1769 gavo teisių daktaro laipsnį, paskui įstojo į Varšuvos kun. seminariją. Po trejų metų teologinių studijų nuvyko į Romą, kur buvo 1774 III 13 įšv. kunigu. Dar Vilniaus studentą, pasižymėjusį dideliais gabumais, dėdė vysk. Jonas Domininkas L. 1765 pakėlė Žemaičių katedros kanauninku, o Vilniaus kapitula priėmė jį prelato scholastiko padėjėju ir pavedė administruoti Vainių koplyčią. Vėliau jis gavo Vilniaus scholastiko prelatūrą ir Kražių kleboniją. Studijų metu išvertė iš prancūzų k. ir išleido dvi knygas: Czytania pobożne na każdy dzień miesiąca (Vilnius 1772) ir Mowy Massyliona (Vilnius 1773). Rankraštų paliko savo 1773–74 Romos kelionės dienoraštį. Kai Žemaičių sufraganas M. Chominskis atsisakė iš pareigų, dėdė vyskupas 1764 prašė popiežių, kad jam pagalbininku būtų paskirtas Juozapas L. 1776 paskirtas tituliniu Tripolitano in partibus infidelium vysk. ir Žemaičių pavyskupiu, pakonsekruotas Varšuvoje 1776 VI 20, grįžęs į Žemaičius, padėjo seneliui dėdei valdyti vyskupiją ir slaugė jį ligoj. Jam mirus (1778), nuo II 4 iki V 20 administravo vyskupiją. Kapitulos padedamas ėmėsi iniciatyvos pastatyti Varnių katedroj mirusiam vysk. L. antkapį. Kan. T. Bukota dedikavo jam per vysk. Jono L. laidotuves pasakytų šešių pamokslų leidinį. Pradėjus vyskupiją valdyti Stp. Giedraičiui, L. išsikėlė į Vilnių. Palaidotas Rasicoje.

Vatikano Archyvas, Processus Cons. vol. 172 ff. 240–257; *M. Wolonczewskis*, Žemajtiu Wiskupistė I 1848; *Żychliński*, Złota księga szlachty polskiej IV 1882; *J. Kurczewski*, Kościół Zamkowy III 1916. *R.Krs.*

4. Jurgis (m. 1649 V 26) Žemaičių pavyskupis, Upytės vaito ir stalininko Jono L. sūnus ir vysk. Jurgio Tiškevičiaus giminaitis. Valančius jo pavardę rašo ‚Lepaczynskis'. Jau prie vysk. M. Geišo buvo Varnių katedros prel. Vyskupas buvo jam pavedęs iškelti bylą Jonušui Radvilai, kad šis neteisėtai sugriovė Saločių bžn. Jis patraukė Radvilą į teismą 1632 ir po ilgesnio bylinėjimosi laimėjo bylą tribunole teisme. Vysk. J. Tiškevičius, prieš atvykdamas į Žemaičius, buvo įgaliojęs L. jo vardu perimti vyskupiją. 1635 prel. L. vizitavo kun. seminariją Kražiuose ir po to visos kapitulos vardu įteikė vysk. J. Tiškevičiui prašymą, kad seminarija iš Kražių būtų perkelta į Varnius, kad kanauninkai galėtų geriau prižiūrėti klierikų mokymą ir auklėjimą. 1639 vysk. išvykus į Romą, L. valdė diecezją. 1640 jis išieškojo per teismą, kad dvarininkai Vc. Šemeta ir Jurgis Gruževskis sumokėtų dešimtinę iš Verpėnų ir Graužių dv. Kražių altarijai. L. dalyvavo keturiuose Žemaičių diecezijos sinoduose (1636, 1639, 1643, 1647) ir 1643 buvo nuvykęs į provincinį bžn. sinodą Varšuvon, o 1648 pasirašė karaliaus Jono Kazimiero elekciją.

Mirus Kazakevičiui (žr.), L. buvo paskirtas Žemaičių pavyskupiu ir 1647 vysk. J. Tiškevičiaus pakonsekruotas. Vyskupavo apie 2 metus. Grįždamas iš Krokuvos susirgo ir mirė Naumiesty už Nemuno.

M. Wolonczewskis, Žemajtiu Wiskupistė I–II 1848; *T. Żychliński*, Złota księga szlachty polskiej IV 1882; *B. Smigelskis*, Kunigo vikaro užrašai (Draugija 1910 nr. 38); *J. Gružewski*, Kościół ewangelicko - reformowany w Kielmach 1912. *R.Krs.*

5. Kristupas (m. XVIII a. antroje pusėje) kun., pijoras, Raseinių pijorų kolegijos rektorius, vysk. Jono Domininko L. giminaitis. Ilgus metus rinko medžiagą lietuvių k. žodynui. Paragintas Žemaičių vysk. Ant. Tiškevičiaus ir gavęs iš jo lėšų, 1754 buvo įteikęs dalį to žodyno rankraščių spausdinti Vilniaus pranciškonų spaustuvei. Tolimesnis to žodyno likimas nežinomas. Apie L. ir jo darbą žinių yra pateikęs jo bendralaikis Varšuvos Zaluskių bibliotekos ved. J. Janozkis savo straipsnyje apie Lenkijos ir Lietuvos aukštųjų ir

aukštesniųjų mokyklų personalą (Lexicon derer itzlebenden Gelehrten in Polen II 1755, 160–161). Patį Kristupą L. Janozkis charakterizuoja taip: linksmas ir gyvas, nuostabiai išsimokslinęs, puikiai pažįstąs Lietuvos istoriją ir kalbą.

A. Boniecki, Herbarz Polski XV 1912; *Vc. Biržiška,* Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957.
R.Krs.

6. Simanas (m. 1814) kun. Būdamas Lenkimų filialistu, jis skatino S. Daukanto tėvus leisti sūnų mokytis ir pats prisidėjo savo parama. Spėliodamas, kuris iš L. gali būti autoriumi katekizminių pamokslų, išlikusių 376 psl. rankrašty ‚Karszta balsa Apasztaliszka atnauiinima' iš 1794, Vc. Biržiška paskutinėj savo knygoj (Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957, 132) iškėlė ir Simano L. pavardę.

Lopaičių kalnas Tverų vls., Telšių aps., 1 km į š.r. nuo Lopaičių k., 3 km į š.r. nuo Tverų mstl., 9 km į p.v. nuo Žarėnų mstl., 211 m nuo j.l.; Pabaltijo trianguliacijos taškas.

L. miškas yra apie 350 ha ploto įvairiaamžis eglynas. Miške yra Ruškio ežerėlis (apie 3 ha ploto).

Łopalewski Tadeusz (g. 1900) lenkų žurnalistas ir poetas. Prieš II pas. karą Vilniuj redagavo lenkų rašytojų periodinį spaudinį Środy Literackie, kur buvo plati nepriklausomosios Lietuvos kūrybos kronika. Išsp. Prawo przyjaźni, Obok zagłady, Czarownice litewskie 1933, Między Niemnem a Dzwiną 1937 (²1955).

Lopas Laurynas (apie 1880 Lieporų k., Kriukų vls., Šiaulių aps. — ? Sibire) veterinorius, visuomenės veikėjas. Baigęs Mintaujos gimn. ir Tartų univ. veterinarijos fak., prieš I pas. karą įsikūręs veterinorium Jonišky, Šiaulių aps., veikė įvairiose vietinėse organizacijose, buvo geras kalbėtojas. 1906 išrinktas Kauno gubernijos I Valstybės dūmos atstovu, prisidėjo prie trudovikų ir pasirašė dūmos atstovų Viborgo atsišaukimą. Tuo laiku rašinėjo ir spaudoje (Vilniaus Žiniose, Lietuvos Ūkininke, Šaltiny). Vėliau yra rašęs ‚Veterinarijoj ir Zootechnikoj'. Antruoju bolševikmečiu buvo išvežtas į Sov. Rusiją ir ten mirė. Pav. žr. LE V, 229.

Lopatin Lev Michailovič (1855–1920) rusų filosofas, Maskvos univ. prof. Vl. Solovjovo draugas, įtakotas Leibnizo ir Lotzės poveikio, L. plėtojo etinio personalizmo sistemą. Pas jį studijavo Ramūnas Bytautas (žr.).

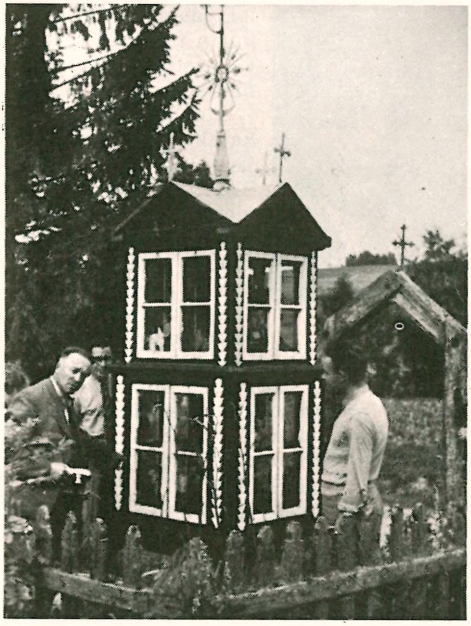

Koplytėlė Lopaičių kalne *S. Kolupailos nuotrauka*

Lopatto (Lopeta) 1. Adomas (1859 Meldinų k., Rozalimo par., Panevėžio aps. — 1946 JAV) kunigas. Mokėsi Mintaujos gimn., Žemaičių kunigų seminarijoje. 1884 išv. kunigu, dirbo Panevėžy, Telšiuose ir kt. 1893 atvyko į JAV, apsigyveno Pitsburge ir pradėjo organizuoti liet. Šv. Kazimiero par. Vėliau buvo išvykęs į Wisconsiną. Ten nusilpus sveikatai, persikėlė į Scrantoną, 1914 įsteigė liet. Šv. Mykolo par. ir joj dirbo ligi 1931, kai persikėlė kapelionauti pas Nukryžiuoto Jėzaus seseles Elmhurst, Pa., vienuolyne. Už nuopelnus lietuvybei 1935 apdovanotas Gedimino ordinu.

J. Liauba, O.F.M., Kun. A. L. (Amerikos lietuvių kat. darbai 1943).

2. Jonas S. (1882 IX 16 Pilviškiuose, Vilkaviškio aps. — 1956 IV 2 Wilkes Barre, Pa.) advokatas, visuomenės veikėjas. Su tėvais atvyko į JAV 1892. 1907 baigė Pensilvanijos univ. teisių bakalauro laipsniu ir advokatavo Wilkes-Barre, Pa. I pas. karo metu uoliai reiškėsi lietuviškoj veikloj. Per kongresmaną J. J. Casey išgavo iš prez. Wilsono Lietuvių Dienos (žr.) 1916 XI 1 paskelbimą ir buvo šios dienos rengimo centro komiteto pirmininku. Kai surengus Lietuvių Dieną katalikų organizacijų atstovai pasitraukė iš šio komiteto,

J. S. Lopatto

laikydami jį buvusį sukurtą tik šiam reikalui, L. pasiliko jam pirmininkauti, nors ir buvo į komitetą įėjęs kaip katalikų atstovas. 1918 jis įėjo į abiejų (katalikų ir ‚tautiečių') to meto tarybų sudarytą bendrą Vykdomąjį komitetą. 1919 jis buvo vienas amerikiečių liet. delegatų sekti Paryžiaus taikos konferencijai. Abiejuose susivienijimuose (ARLK Susivienijime ir SLA) kurį laiką yra buvęs teisiniu patarėju. Už nuopelnus Lietuvai 1938 apdovanotas Gedimino ordinu.

Lope de Rueda žr. Rueda.

Lope de Vega žr. Vega.

López de Ayala 1. Adelardo (1828–79) ispanų dramaturgas, ‚alta comedia' tragiškojo realizmo atstovas. Tai srovei būdingas nusigręžimas nuo romantiškos fantazijos ir istorinių temų, gilinimasis į gyvenamojo laiko tautines ir visuomenines problemas bei protestas prieš materializmą ir korupciją. Geriausios L. de A. dramos: El tanto por ciento 1861 ir Consuelo 1878.

2. Pedro (1332–1407) ispanų viduramžių rašytojas moralistas, rašęs eilėmis ir proza. Monoriminiais ketureiliais parašytoj poemoj Rimado de Palacio didaktiškai išdėstė krikščioniškojo tikėjimo principus, ryškiomis spalvomis nuplieksdamas geras ir blogas žmogiškosios prigimties savybes. Prozoje pasižymėjo kaip Petro I, Henriko II, Jono I, Henriko III kronikininkas ir gyvo, įdomaus, dramatiško pasakojimo meistras. Politiniame gyvenime užėmė aukštas vietas, nuo 1398 buvo Kastilijos kancleris.

J.K.

López de Gómara (1510–60) ispanų karališkojo sosto oficialus kronikininkas P. Amerikoje, parašęs garsiąją Historia general de las Indias 1553.

López de Legazpi Miguel (apie 1510–72) ispanų konkvistadoras, nuo 1563 vadovavęs Filipinų užėmimo ekspedicijai ir 1569 paskirtas užimtųjų salų gubernatoriumi. Labiau pasitikėjo taikiomis priemonėmis ir savo taktu kai kurias salas užėmė beveik be kovos. 1571 įkūrė Manilą. Jis buvo Filipinų krikščioniškosios kultūros pradininkas.

J. Sanz y Diaz, L. 1940.

López de Santa Anna, Antonio žr. Santa Anna, Antonio López de.

López y Planes 1. Vicente (1784–1856) argentiniečių politikas ir poetas. 1827 trumpą laiką jis buvo La Platos jungtinių provincijų laikinuoju prezidentu. Po diktatoriaus Rosas kritimo nuo 1852 Buenos Aires provincijos gubernatorius. Jo karinis eilėraštis, skirtas revoliucijos triumfui išreikšti, 1813 buvo priimtas tautiniu Argentinos himnu. Jo sūnus, 2. Vicente Fidel L. (1815?–1903) taip pat reiškėsi politikoje, bet labiausia pasižymėjo kaip istorikas, Historia de la República Argentina, 10 tt., 1883–93 autorius.

Lophodermium žr. Spygliakrėtis.

Lop–nor Š. Kinijos Sinkiano provincijos ežeras, kintamo ploto apie 2200 km²; paviršius 780 m nuo j.l.; gylis ligi 5 m; ež. maitina upė Tarim su jos intakais; dėl debito svyravimo ežeras keičia ne tik plotą, bet ir vietą, 400 km ribose. Švedų geografas Sven Hedin tyrė Tarimo upę ir L.–n. (Der wandernde See 1937).

Lopšelis 1. vaikų darželis; 2. žr. Kūdikių gelbėjimo draugija.

Lopšinė 1. viena pirminių darbo giesmių, giedama lopšį linguojant. Senosios mūsų l. yra laisvo žodžio, tik pastovios muzikinės eilutės, kurios dalį užima įvairiai kartojamas ‚a–a' ar kitas priedainis. Visas kitas žodinis sandas yra tiek nepastovus, kad ir ta pati moteris antrą kartą nesugeba tiksliai jo pakartoti, bet jį perkuria, pritaikydama tai pačiai muzikinei eilutei. L. priedainiai gan pastovūs, pvz. ‚a-a, a-a, a-a-a-à', ‚čiūčia, čiūčia, čiū-čia-čia', ‚lylia, lylia, ly-lia-lià', ‚liūlia, liūlia, liū-liū-lia' ir pn.

2. Muzikos kūrinys, vaizduojąs kūdikio supimą, visada ramios, kartais monotoniškos nuotaikos. L. rašė J. Brahmsas, P. Čaikovskis, mūsų — J. Naujelis, St. Šimkus.

Lopšys 1. supamasis kūdikio guolis, sūpynė. Mūsuose sutinkami keliaropi l. Žemaičiuose daugiausia išplitęs pintinis l., daromas iš vytelių, lazdyno plėšų ar pušies šaknų, kartais net ir skalų. Jo ilgis iki 1 m, plotis 50–60 cm ir gylis iki 40 cm, kraštas pasietas lanku (už jo rišamos l. virvės), paprastai siauresniu kojūgaliu, apskritai nubaigtu. Pintinis l. dar sutinkamas ir Dzūkuose bei jų kaimynuose. Vid. ir R. Lietuvai būdingas įvairaus dydžio keturkampis lentinis l., kurio kraštai išpiaunami kiek vingiuotai, kartais dar pagražinami piaustiniu ir nudažomi. Šis l. dažnai

gilesnis už pintinį, kad vaikas jau ir atsisėdęs iš jo neišsiristų. Abu šie l. kabinami 4 (pintinis ir 3) virvėmis po linge. Iš pastatomųjų l. V. Lietuvoje ir miestelėnų bei kt. tarpe buvo išplitęs lankinis l., kurio dėžė stovėjo ant keturių kojelių, o priešakinė bei užpakalinė jų pora buvo sujungta lankais. Toks l. buvo galimas sūpuoti į šalis. Daugelyje vietų jis vadinamas yokišku skoliniu ‚vygė' ir yra per dvarus bei miestus patekęs į mūsų kaimą. XIX a. lankiniai dvaro l. yra dažyti, išrašyti gėlėmis, širdelėmis bei paukščiukais. Atskirose vietose, nebūdamas kur ypatingai praplitęs, sutinkamas stumdomasis l. Jis pasietas kojinėse staklėse ant virvučių, medinių ar geležinių kablių, žinomas jau XIX a. gale, paskutiniu metu daug kur visai išstūmęs pakabinamuosius l. ir vietomis vadinamas dar ‚lylià'. Taip pat paskutiniais metais buvo sutinkami ir l. su geležinėmis spyruoklėmis vienus jų pakabinant, kitus spyruoklėmis paremiant. Šalia šių, buvo dar nešiojamieji, kuriuos moterys ėmė su kūdikiu į laukus. Žemaičiuose jis dažnas iš lazdyno lanko, kur prisiūtas viduryje drobės gabalas, vienur ištemptas, kitur sudaręs iškabusį maišelį. Jis pasiejamas trimis virvėmis, kurių galai surišti ir ten pririštas kablys. Tokį l. pakabina ant medžio šakos arba iš trijų lazdų surištos atramos. Žemaičiai ir dzūkai turi dar mažą pintinį l., kurį taip pat kabina lauke ant medžio šakos, lazdų trikojo ar net šalia vežimo.

Įvairiose krašto vietose l. daro nevienodu laiku. Žemaičiai seniau kiekvienai augančiai mergaitei pindavo kraitinį l. (pats tėvas, jo nesant senelis, dėdė ar kt. giminė). L. padėdavo klėtyje, ant pirkios aukšto ir į vyro namus nuveždavo drauge su visu nuotakos turtu. Kitose vietose jį pindavo jau subrendusiai mergaitei (Ylakių apl. su ‚pirmaisiais mergaitės žiedais') ar net nuotakai (Kuršėnai, Rietavas). Gimęs vaikas buvo guldomas į kraitinį l., o tik šiam sunykus pats vaikų tėvas ar jų senelis darydavo naują l. Paskutiniu metu kraitinis l. Žemaičiuose ėmė staiga nykti ir nebepriklausė nuotakos turtui, bet buvo pinamas kūdikio laukiant. Aukštaičiai l. paprastai daro tik reikalui ištikus, jeigu l. nebuvo išlikęs ūkyje. Taip pat jie l. ir skolinasi pas kaimynus; to nepastebime Žemaičiuose.

Pirkioje l. laikomas užkrosnėje, paprastai prie motinos lovos. Nuo saulės ir musių l. apsiaučiamas balta paklode, o seniau vengiant ‚piktų akių' prie jo pakabindavo raudoną kaspinėlį, siūlų nerinį, česnaką, šermukšnio šakelę. L. čiužinėlį darė iš drobinio ar pakulinio audeklo, kurį prikimšdavo lingalvių arba avižinių lakių. Jas kimšdavo ir vaikučio pagalvėlei, nes ant plunksninės ar pūkinės pagalviukės kūdikis blogai miegąs. Labai dažnai l. vaikas buvo guldomas iki 3 m., todėl seniau jaunoje šeimoje du l. vienu metu buvo įprastas reikalas.

A. Gricius, Vaikų auklėjimas (Gimtasai Kraštas 1941, 99); *N. Girdauskaitė*, Kaip įrengtas vaiko lopšys (t.p. 1940, 104–105). *A.Mž.*

2. Artilerijoje lafeto (žr.) viršutinė dalis, kuri paslankiai prijungia pabūklo vamzdį prie lafeto. L. yra sutalpinti a. hidrauliniai stabdžiai amortizuoti šūvio atatrankai ir b. užušliaužos mechanizmas grąžinti vamzdžiui priekin į seną vietą.

Lorain JAV mst. Ohio valstybėje, prie Erie ež.; 50.800 gyv. (1950). Vienas patogiausių Didžiųjų ež. uostų, su didelėmis laivų statyklomis ir įtaisymais pakrauti į laivus geležies rūdai ir akmens anglims. Žemkasių mašinų, kranų, keltuvų, vamzdžių ir kt. gamybos pramonė.

Loranas (ag. Loran, sutrumpinta iš Long Range Navigation ‚tolimasis plaukiojimas') navigacijos sistema, kitaip vadinama hiperboline navigacija, remiasi principu, pagal kurį visų hiperbolės taškų atstumo skirtumas nuo dviejų židinių yra pastovus. L. hiperbolinius židinius atstoja du radijo siųstuvai, kurie siunčia į erdvę signalus

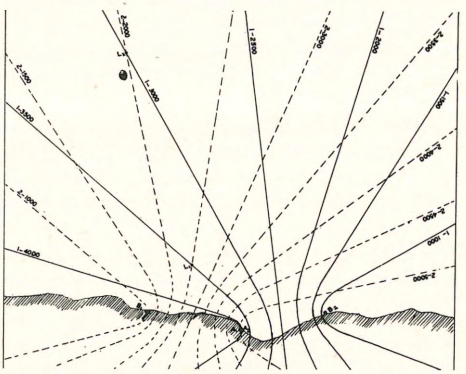

Dvi lorano stočių grupės, schemiškai parodytos jūrlapyje. B_1 ir B_2 — radijo siųstuvai, A_1 ir A_2 — sinchronizatoriai. Laivo pozicija L_1 yra tiksliau nustatoma negu laivo L_2.

vienodais intervalais (40.000 mikrosek.). Šie siųstuvai pastatyti krante tiksliai nustatytoje vietoje ir žinomu atstumu vienas nuo kito. Antrasis siųstuvas nėra savarankis, nes tarnauja tik persiuntimui signalų, kuriuos pagauna iš pirmojo siųstuvo. Tokiu būdu šie signalai bet kurį tašką erdvėje pasiekia pastoviai pavėluodami. Jūrlapyje išvestos hiperbolės atžymi visus taškus su tuo pačiu pavėlavimo koeficientu. Laive ar lėktuve įrengtas katodinių spindulių vamzdelis pagauna tuos signalus ir perduoda ant brūkšneliais sužymėto ekrano judančių šviesos linijų pavidalu. Šios dvi šviesos linijos parodo laiko skirtumą tarp signalų ir tuo pačiu atstumų skirtumą. Žinant atstumų skirtumą nesunku nustatyti laivo ar lėktuvo poziciją. Tačiau su vienu signalų komplektu surandama tik toji hiperbolė, ant kurios yra stebimas objektas. Pačiam taškui surasti reikalingas antras radijo siųstuvų komplektas, nes turint dvi skirtingų krypčių hiperboles, tas taškas privalo gulėti ten, kur tos hiperbolės susikerta. Tokiai siųstuvų grupei sudaryti užtenka 3 radijo stočių, nes dvi pirmosios — pagrindinės — gali naudotis trečiąja stotimi, esančia viduryje, kaip bendru sinchronizatoriumi. L. buvo surastas ir panaudotas beveik tuo pačiu metu (1942) Anglijoje (pavadintas G e e) ir JAV (L o r a n). Skirtumas yra tik tas, kad anglai pavartojo 40–80 megaciklų dažnumo impulsus, tokiu būdu siųstuvų veikimo spindulį apribodami 200–300 mylių atstumu. L. impulsų dažnumas yra sumažintas iki 2 megaciklų, todėl pasinaudojant ionosferos refleksine savybe, veikimo spindulys prailginamas iki 1000 mylių. Laivo vieta tiksliausiai surandama, kai dviejų hiperbolinių kreivių susikirtimo kampas artimas statmenam. *M.Slp.*

Lorca p. Ispanijos miestas Murcios provincijoj; apie 30.000 gyv. (1955). Mieste yra senų pastatų, iš kurių žymiausi bžn. Santiago (XV a.) ir XVII a. rūmai Casa de los Guerara. Apylinkėse sieros ir švino kasyklos.

Lorca, ispanų poetas, žr. García Lorca.

Lorch V. Vokietijos Viurtembergo mst. prie Remso upės; 5362 gyv. (1954). Į š.r. nuo miesto, ant stačios uolų kalvos yra buv. 1102–1525 benediktinų vienuolynas su romaniška bžn., kurioj būdavo laidojami Hohenštaufenai.

Lordas (iš sen. ag. hlaford ‚duonos saugotojas') titulas, taikomas įvairaus laipsnio didikams (išskyrus kunigaikščius) ir kai kuriems aukštiems pareigūnams. Jis kilo viduramžiais, kur l. vadinti stambieji žemvaldžiai, buvę drauge ir karaliaus dvariškiais bei patarėjais. Išsivysčius parlamentui (XIII a.) l. sudarė aukštesniuosius rūmus, išlaikiusius ir šiandien l. rūmų vardą. Iš centro valdžios atstovų l. titulą pvz. turi kancleris, vyriausias iždininkas, laivyno admiraliteto viršininkas ir kt. Be to, l. vardą turi Londono ir kai kurių kitų stambesnių miestų burmistrai. Tam tikrais atvejais l. titulas gali būti ir įgyjamas karaliaus dovanojimu ar net pirkimu. *J.J.*

Lordozė (gr.) normalus nugarkaulio išlinkimas į priekį. Daugiausia nugarkaulis išlinksta į priekį juosmens srity, kiek mažiau kaklo srityje. Juodosios rasės, ypač moterų, šis išlinkimas yra didesnis negu baltosios rasės.

Lorelei status uolos kranto iškyšulys Reino staigiame posūky, deš. pusėj, tarp St. Goarshauseno ir Oberweselio (į p. nuo

Lorelei

Koblenzo); 132 m aukščio. Ties L. Reinas teka srauniai siaura vaga, iš abiejų pusių suspausta aukštų, stačių krantų. Upės įlankoj išsikišęs L. daro grasų įspūdį, atsiliepia aidu ir sudaro realų pavojų laivams. Tai davė pagrindo senoms legendoms, kurias vėliau panaudojo savo kūriniams Heine, Brentano ir kt. rašytojai.

Lorentowicz Jan (1868–1940) lenkų literatūros ir teatro kritikas. Redagavo eilę laikraščių, vėliau buvo Varšuvoje teatro dir. Didelis eruditas ir plataus intelektualinio intereso žmogus, L. kovojo prieš natūralizmą ir kėlė individualizuoto meno postulatą. Veikalai: Młoda Polska, 3 tt., 1908–13; Polska pieśń niepodległa 1917; L.

Reymont 1925; Dwadzieścia lat teatru, 2 tt., 1929–30; Literatura polska od r. 1863, 1932; La Pologne en France 1935; Teatr polski w Warszawie (1913–1938) 1938.

Lorentz 1. Hendrik Antoon (1853–1928) olandų fizikas, elektroninės teorijos kūrėjas, 1902 gavęs Nobelio fizikos premiją (drauge su P. Zeemanu). 1878–1923 Leideno univ. prof., 1923–28 Haarlemo tyrimo instituto dir. L. sukūrė elektromagnetinę teoriją, pagal kurią atomai sudaryti iš elektronų ir teigiamai įelektrintų dalelių, kurių masė žymiai didesnė už elektronų masę. Šių dalelių elektros krūviai sukuria elektrinį lauką, o judėdami ir magnetinį. Šiai teorijai pasisekė išaiškinti daug elektros ir šviesos reiškinių, bet kai kur ir ji sutiko nenugalimų sunkumų, kuriuos toliau aiškino kvantų teorija. Taip pat jis dalyvavo reliatyvybės teorijos plėtojime. Pagrindiniai veikalai: La théorie électromagnétique de Maxwell et son application aux corps mouvants 1892; The Theory of Electrons and its Applications to the Phenomena of Light and Radiant Heat 1909 (²1916); Das Relativitätsprinzip 1914; Collected Papers, 9 tt., 1934–39.

H. A. Lorentz

A. Einstein, A. H. L. 1953. *M.Kr.*

2. Stanisław (g. 1899) lenkų meno istorikas. Būdamas Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų konservatorium L. 1929–36 vadovavo šiose žemėse esančių architektūros paminklų konservavimo bei tyrimo darbams ir paskelbė keletą svarbių pranešimų apie atliktus darbus, pvz. Konserwacja ruin zamków w Wileńszczyznie i Nowogródczyźnie 1930–31, Konserwacja wnętrza kościoła Ostrobramskiego w Wilnie 1930–31. Be to, jis paskelbė nauja archyvine medžiaga paremtų vertingų studijų D. Lietuvos k-tijos meno istorijai, pvz. Wycieczki po województwie wileńskim 1932; Wycieczki Slonimskie 1933; Materjały do historji architektury na ziemiach b. Wielkiego Xięstwa Litewskiego 1935 ir 1938–39; Jan Krzystof Glaubitz architekt wileński XVIII w. 1937; O architekcie Janie Zaorze i dekoratorach kościoła św. Piotra i Pawla na Antokolu w Wilnie 1938. Pakviestas Varšuvon Tautinio muziejaus dir. 1936, šią įstaigą išugdė iki europinio lygio. 1938 paskelbė šio muziejaus istoriją. 1945 vyr. muziejų ir paminklų apsaugos dir., nuo 1947 meno istorijos prof. Varšuvos univ. Po karo paskelbė eilę naujų darbų iš Lenkijos klasicizmo istorijos, meno topografijos, muziejininkystės, pvz. Sarkofag Scypiona w Polsce 1946, Domus Aurea Nerona i Villa Laurentina, O polskich zbieraczach waz antycznych, Zburzenie zamku królewskiego 1947, Natolin 1948; Architektura Wieku Oświecienia 1951. *P.Rkl.*

Lorenz 1. Konrad (g. 1903) vokiečių psichologas, 1940–45 Karaliaučiaus univ. prof., nuo 1950 Max Plancko gyvulių fiziologijos instituto Buldern Vestfalijoje, dir. Specialiai jo dėmesys nukreiptas į lyginamąją gyvulių psichologiją. Išsp. Er redete mit dem Vieh, den Vögeln und den Fischen 1949 (⁷1953), So kam der Mensch auf den Hund 1950 (⁶1953).

2. Ottokar (1832–1902) vokiečių istorikas, nuo 1862 Vienos, nuo 1885 Jenos univ. prof. Jis pagrindė mokslinę genealogiją ir plėtojo generacijų teoriją, pagal kurią istorija vykstanti būtinu 300 metų ritmu. Veikalai: Deutsche Geschichte im 13. und 14. Jahrhundert 1863–67, Deutschlands Geschichtsquellen 1870, Die Geschichtswissenschaft, 2 tt., 1886–91, Genealogisches Handbuch der europäischen Staatengeschichte 1892, Lehrbuch der gesamten wissenschaftlichen Genealogie 1898.

Lorenzetti du italų tapytojai broliai. 1. Pietro (g. apie 1280), Sienoje minimas 1306–45, buvo Duccio mokinys. Tradicinėse religinėse temose jis siekė stipresnio dramatiškumo. Atskiras kultines šventųjų figūras sustatydamas greta, jis stengėsi sujungti į psichiškai motyvuotą grupę, suintensyvindamas judesius ir išryškindamas tvirtą kontūrą. Jo ankstyvesniems darbams priklauso 1320 altorius S. Maria della Pieve mieste Arezzo, 1334–35 freskos S. Francesco bžn. Sienoje, apie 1341 Humilitas- altoriaus dalys Uffizi ir Berlyne, o jo kūrybos viršūnę sudaro 1342 Marijos altorius Sienoje ir po 1342 sukurtos dvi freskos Asyžiaus žemutinėje Šv. Pranciškaus bžn.: Dievo Motina tarp Šv. Pranciškaus ir Šv. Jono Evangelisto bei vienas ispūdingas Nuėmimas nuo Kryžiaus. Jaunesnysis 2. Ambrogio L. minimas 1324–47. Sienoj 1335–40 Palazzo Publico rotušės rū-

P. Lorenzetti Dievo Motina su šv. Pranciškumi ir šv. Jonu Evangelistu (freska Asyžiuje)

mams jis davė freskų ciklą, vaizduojantį valstybės alegoriją ir gero bei blogo valdymo pasekmes, dėl kurių jis vėliau tapo pramintas pirmuoju humanistiniu menininku, atvėrusiu akis į pasaulį, nes šitose freskose jis ne tik pirmąsyk išpasakojo šimtu figūrų judrų miesto gatvės gyvenimą, bet negirdėtu išsamumu atvaizdavo architektūros panoramą. Jo 1344 altorius su Angelo apreiškimu Marijai jau turi linijų perspektyvą. Broliai L. apsprendė Sienos Trecento tapybą amžiaus vidury. Jie ėjo savo keliu, nekreipdami dėmesio į prancūziškąją gotikos madą. Tik po 1348 maro Sienoje pradėjo stipriau reikštis gotinis dekoratyvizmas ir, atgijus Simone Martini poveikiui, abiejų L. reikšmė susilpnėjo.

E. v. Meyenburg, A. L. 1903; *E. Cecchi,* P. L. 1930; *E. T. de Wald,* P. L. 1930; *G. Sinibaldi,* I L. 1933. *P.Rkl.*

Lorenzini Carlo žr. Collodi Carlo.

Lorenco de'Medici žr. Medici, Lorenzo de'.

Lorenzo Credi di žr. Credi.

Lorenzo Fiorenzo di žr. Fiorenzo di Lorenzo.

Lorenzo Monaco, iš tikrųjų Piero di Giovanni (apie 1370–1425), italų tapytojas. Nuo 1391 kamaldulų vienuolis. Gotiškojo minkštojo stiliaus atstovas Florencijoje. Apie 1410 davė iliuminacijų, 1413 altorių su Marijos karūnavimu, dabar esantį Uffizi. Jo Marijos freskų ciklas išliko S. Trinità bžn. Capella Bartolini Florencijoje.

O. Sirén, Don L. M. 1905.

Loreto vidurinės Italijos vietovė Anconos provincijoje, 5 km nuo Adrijos jūros, ant neaukšto kalnelio. Garsi Marijos šventovė, kur, pagal tradiciją, saugomas Nazareto namelis. Bažnyčia, pašvęsta Švč. Mergelės garbei, minima dokumentuose jau 1194. XIV a. kalbama apie paveikslo papuošalus ir pop. suteiktus atlaidus. XV a. ją dar labiau išgarsino dviejų popiežių (Mikalojaus V, Pijaus II) atsilankymai. Dviejose pop. Povilo II bulėse 1470 ir 1471 teminimas stebuklingas Marijos paveikslas. Apie Nazareto namelį pirmą kartą užsimena Pietro di Giorgio Tolomei (vad. Teramano, nes kilęs iš Teramo) 1472 rašytame pasakojime apie šventovės pradžią. Marijos namelis, paverstas į bažnyčią, Nazarete išbuvęs iki 1286. Kai mahometonai užėmė tą sritį, angelai Namelį pernešę pir-

Loreto bazilika

ma prie Fiumės mst., vėliau į Recanati teritoriją ir pagaliau į L. Tolomei pasakojimas tuoj pat plačiai paplito, ir pagal jį atsirado įvairių kitų legendų. Pop. Julijus II ilgoje bulėje 1507 patvirtindamas ankstyvesnius L. bažnyčios dokumentus jau mini, be Marijos paveikslo, ir jos Namelį (‚camera seu thalamus... ut pie creditur et fama est'). 1514 prie L. bažnyčios įsteigtą 12 kanauninkų kolegija; 1554 apsigyveno 14 jėzuitų nuodėmklausių; 1556 įkurta jėzuitų kolegija. Šventovės reikalams tvarkyti 1698 sudaryta iš 4 kardinolų L. kongregacija; 1728 bažnyčiai suteiktas bazilikos titulas. Didingas bažnyčios pastatas statytas 1468–71; 1531 Nazareto namelis apmūrytas marmuru. Apie Namelio autentiškumą ginčijamasi iki mūsų dienų. Pats Namelio pernešimo faktas nėra tikėjimo dogma, ir pop. apie tai atsargiai išsireiškia (plg. cituotą Julijų II). Ne vien nuo to priklauso L. garsas: pati šventovė yra labai sena ir buvo garsi, kai apie Nazareto namelį niekas nekalbėjo.

Prieš Namelio autentiškumą: *L. de Feis*, La S. Casa di Nazareto e il santuario di L. 1905; *U. Chevalier*, N.-Dame de L. 1906; *G. Hüffer*, L., eine geschichtskritische Untersuchung 1913–21. Už autentiškumą: *R. Della Casa*, Studio storico documentato sulla S. Casa di L. 1906; *Alfonso M. di Gesù*, La Casa Santa venerata a L. 1906; *J. G. Kresser*, Nazareth, ein Zeuge für L., 1908; *J. Rinieri*, La S. Casa di L. 1910. *P.Rbk.*

Lorgna Antonio Maria (1739–96) italų karo inžinierius, matematikas ir hidraulikas; išl. Memorie intorno all' acque correnti 1777.

Lorient (anksčiau L'Orient) š.v. Prancūzijos pajūrio (6 km nuo jūros) uostas, tarp Bresto ir Nantes; apie 12.500 gyv. (1956). L. yra prie ilgos, siauros įlankos, į kurią įteka Blavet upė. L. yra karo, prekybos ir žvejų uostas, įkurtas 1664 R. Indijos B-vės kaip jos prekių iškrovimo vieta. II pas. karo metu jame buvo įrengta vokiečių povandeninių laivų bazė. 1944 vasarą sąjungininkų apgulta ir dažnai bombarduojama bei puolama, išsilaikė ligi karo pabaigos (1945 V 8).

Lornetas (prc. lorgnette) akiniai su rankena.

Lorrain Claude Gelée (1600 Chamagne, Lotaringijoj — 1682 Romoje), prancūzų tapytojas, žymiausias senosios prancūzų mokyklos peizažistas. Kilęs iš žemiausio luomo, L. ankstyvoje jaunystėje dirbo cukrainėje. Pirmąsias piešimo pamokas, sakoma, gavęs iš savo brolio Jean Gelée, kuris Freiburge, Vokietijoj, vertėsi graverio amatu. Tuoj po to L. nežinia kokiomis aplinkybėmis pateko į Romą, iš ten į Neapolį ir vėl į Romą, kur dirbo Agostino Tassi atelier, eidamas tarno ir mokinio pareigas, vėliau padėdamas vykdyti savo mokytojo užsakymus. Per savo draugus Breembergą ir Poelenburgą susipažino su tuo laiku Romoje gyvenusio Elsheimerio maniera, paimta iš Caravaggio, ir kartu su jais tapė Campagna Romana griuvėsius bei mitologines scenas peizažo fone. 1625 per Veneciją ir Bavariją atvyko į Lotaringiją, kur dalyvavo Carmes bažnyčios dekoravime. 1627 grįžo į Romą ir čia išgyveno ligi mirties, pasitenkindamas tik tapybinėmis išvykomis. L. tapybinį palikimą sudaro didelis skaičius paveikslų, tik ne visais atvejais įmanoma nustatyti jų autentiškumą. Išlikęs pieštinis (škicų) katalogas ‚Libro di Verità' apima vos ketvirtį jo darbų. Ypač daug neaiškumų šia prasme įnešė L. mokiniai Bourdon ir Romain, skelbęsi esą kai kurių jo darbų autoriai. Tapybiškai L. susiformavo daugiausia Elsheimerio, Brillio, kai kurių kritikų nuomone, Poussino poveikyje. Nors ir nėra davinių, įrodančių, kad jie būtų kuomet nors susitikę, tačiau yra neabejotinų panašumų piešinio konstrukcijoje ir kt. Peizažinėje L. tapyboje pastebimi trys tipai: istorinis (La Naissance de l'Empire Romain, Lordo Radnor kol.), uostų (Port dė mer au soleil couchant, Louvre) ir idilinis peizažas (Berger jouant de la flûte au soleil couchant, Lordo Northbrook kol.), tačiau visuose juose dėmesys sukoncentruotas ne į figūras (kurias dažniausiai piešė kiti: Miel, Courtois, Lauri, Allegrini), bet į šviesos efektus ir gamtovaizdžio smulkmenas. L. yra pirmas tapytojas, tiek daug dėmesio skyręs šviesos pasikeitimams (šia prasme jis yra tolimas impresionizmo pirmatakas) ir išreiškęs visą saulės poeziją įvairiose jos atmosferinio kelio fazėse (Le Matin ir Le Soir, Ermitažo galerija Petrapily). Saulėleidžio ir saulėtekio studijoms L. budėdavo per naktį, norėdamas kiek galima tiksliau užfiksuoti saulės šviesos silpnėjimo ir jos augimo atskirus momentus. Ypač meistriškai L. panaudoja šviesos refleksus peizažo detalėse: lapuose, vandeny, debesyse ir nykstančiame horizonte (L. draugai flamandai buvo jį net praminę Horizontu). Šia prasme L. turėjo nepaprastai daug įtakos anglų XIX a. peizažistams (Turneriui, Constable). L. ta-

Cl. Lorrain Apolono šventykla (Palazzo Doria Romoje)

pyba, klasiška savo forma, atitraukta ir supoetinta, beveik visuomet turi realistinį pagrindą: savo modelius L. piešė iš gamtos.

J. Sandrart, Academia artis pictoriae 1683 (vok. to paties veikalo versija Teutsche Akademie 1675); *F. Baldinucci,* Notizie de' Professori del disegno 1684–1728; *Lady Dilke,* Cl. L. 1884; *W. Friedländer,* Cl. L. 1921; *L. Dimier,* Histoire de la peinture française du retour de Vouet à la mort de Lebrun, 1627 à 1690, 1926–27; *E. Boyer,* Les années d'apprentissage de Cl. Lorrain, Actes du Congrès de l'Histoire de l'Art 1933; *K. Clark,* Landscape into Art 1949. *A.Lc.*

Lorsch V. Vokietijos mstl. Hessene, į p. nuo Darmstadto; 8400 gyv. (1954). Žymi istorinė vieta. Romėnų Laurissa, kur kryžiavosi Mainco–Bazelio ir Galijos–Dunojaus keliai, buvo stambesnė gyvenvietė (1952–53 kasinėjimai rodo rom. pastatų liekanų villa rustica tipo). Karolio D. giminaitis Metzo arkiv. Chrodegangas 763 L. įst. benediktinų vienuolyną. 1932–33 kasinėjimai parodė, kad jo planas dar buvo rom. villa rustica pobūdžio. 764 iš Romos atsiųstųjų šv. Nazarijaus relikvijų kultas davė akstiną statybai naujo didelio vienuolyno ant netolimos kalvos. 774 pašventinta Šv. Petro ir Povilo bžn. dalyvaujant Karoliui D. Karalius Liudvikas Vokietis L. padarė savo valstybės dvasiniu centru. Jo sūnus 876–882 L. pastatė kriptinę bažnyčią - mauzoliejų, išpuoštą freskomis. Vienuolynas, globojamas imperatorių, sulaukė daug dovanojimų ir savo žemes, kurios siekė Šveicariją ir Olandiją, valdė, kartu su gausiais vasalais, savarankiškai. Vasalai 1065 vienuolynui ginti pastatė Starkenburgo pilį. Žydėjimo laikais L. turėjo knygų raštinę ir biblioteką, kurią XVI a. gavo Heidelbergo Palatina, o su šia 1632 Vaticana, kur tebėra L. bibliotekos katalogas. L. abatas Sigehardas (m. 1198) buvo Nibelungų Giesmės rankraščio C autoriumi. 1232 imp. Fridrichas II L. atidavė Mainco vyskupui, 1248 jis atiteko premonstratams, kurie L. išbuvo iki reformacijos. 1621 L. vienuolyną sudegino ispanai. Virš žemės teliko vienuolyno sienos iš IX a., bžn. navos likutis ir garsusis vartų namelis iš 774 (žr. pav. LE XI, 51), dabar aiškinamas kaip karaliaus garbės ir teismo lodža su sosto sale antrame aukšte. Jo restauracija 1936 po XIV a. freskomis atidengė karo-

lingines freskas, seniausias Vokietijoj. Taip pat ir pats pastatas yra pirmasis tebestovįs iš poromėniškų laikų. 1927–36 Behno kasinėjimai išaiškino buv. vienuolyno planą. Iš kronikose minimų daugelio pastatų, 8 bžn., 26 koplyčių vienuolyno rajone, kasinėjimai nustatė 3 bžn., klauzūros namus su kiemu, 4 vartus. Atriumas, bokštai, bazilika ir už presbiterijos stovėjęs Karolingų mauzoliejus sudarė 165 m ilgio kompleksą. Rasta sarkofagų, o mauzoliejuj freskų fragmentų.

K. Glöckner, Codex Laureshamensis I–III 1929–36; *F. Behn,* Die karolingische Klosterkirche von L. nach den Ausgrabungen von 1927/28 u. 1932/33; ('') Kloster L. 1949; *K. Minst,* Das Königskloster zu L. 1950; *W. Selzer,* Das karolingische Reichskloster L. 1955. *P.Rkl.*

Lortz Joseph (g. 1887) vokiečių katalikų istorikas, gimęs Liuksemburge, nuo 1935 Münsterio, nuo 1950 Mainzo univ. prof. Veikalai: Tertulian 1927–28, Geschichte d. Kirche 1930 (¹⁸1953), Die Reformation als religiöses Anliegen heute 1949, Bonifatius und die Grundlegung des Abendlandes 1954.

Lortzing Albert (1801–1851) vokiečių operinės muzikos kompozitorius. Sekdamas tėvų, keliaujančios teatro trupės aktorių, pavyzdžiu, L. taip pat tapo aktorium-dainininku, o kompozitoriaus darbui pasiruošė daugiausia savamoksliškai. 1826–33 dainavo Detmoldo teatre, 1833–44 Leipcige, kur 1844 buvo paskirtas dirigentu, tačiau dėl nesutikimų su teatro vadovybe paliko Leipcigą ir keliavo po Vokietiją, statydamas daugiausia savo operas. 1846 L. gavo Theater an der Wien dirigento vietą, 1849 vėl grįžo į Leipcigą, o nuo 1850 buvo Friedrich-Wilhelmstädtisches Theater dirigentas Berlyne. L. parašė savo paties libretams 15 operų, kurių svarbiausios yra ryškiausi vokiečių XIX a. komiškos operos (vad. Spieloper) pavyzdžiai. Dėl savo pabrėžtinai vokiško liaudiško kolorito užsienyje jos šiandien retai testatomos, tačiau Vokietijoje tebėra ypač populiarios Zar und Zimmermann 1837, Der Wildschütz 1842, Undine 1845 ir Der Waffenschmied 1846. Be to, L. yra parašęs oratoriją Die Himmelfahrt Christi 1828, šiek tiek orkestrinės muzikos, choro ir solo dainų. Išl. jo Gesammelte Briefe ²1913.

P. J. Düringer, A. L. 1851; *H. Laue,* Die Operndichtung L.s 1932; *H. Killer,* A. L. 1938; *O. Schumann,* A. L. 1941; *G. R. Kruse,* A. L. ²1947; *G. Dippel,* A. L. 1951; *H. Burgmüller,* Die Musen darben: ein Lebensbild A. L.s 1955. *K.O.*

Łoś Jan (1860-1928) lenkų slavistas, 1890–1902 Petrapilyje doc., nuo 1902 prof., nuo 1920 Krokuvos univ. prof., 1923–24 rektorius. Veikalai: Przegląd językowych zabytków staropolskich 1915, Gramatyka staroslowiańska 1922, Gramatyka polska, 3 tt., 1922–27 ir kt.

Los Alamos JAV vietovė New Mexico valstybėj, apie 35 mylios į r. nuo Santa Fe, 2500 m nuo j.l.; 9934 gyv. (1950). L.A. yra pagrindinė atominių tyrinėjimų vieta su 1942 įrengta didele laboratorija, kurioje buvo pagaminta pirmoji atominė bomba. Ten pat yra Atominės energijos komisijos dispozicijoje dykumų rezervatas (apie 30.000 ha), kur buvo 1945 VII 16 susprogdinta pirmoji atominė bomba. L.A. vietovė sukurta prie atominių tyrinėjimų laboratorijos.

Los Angeles didžiausias Kalifornijos mst. ir uostas prie Pacifiko San Pedro įlankos ir L.A. upės; apie 3 mil. gyv. (1958, 1940—1.504.277, 1910—319.200, 1900—102.480 gyventojų). L. A. yra sparčiausiai augąs JAV didmiestis; ypač jis greitai didėja gyv. skaičiumi ir plotu po II pas. karo. Jo metropoliniame plote (su priemiesčiais) yra apie 4,5 mil. gyv. (1958). Žmones jis traukia savo saulėtu klimatu, egzotiška gamta, nauja pramone ir pasaulinio filmų centro garsu. Iš visų JAV didmiesčių jis yra erd-

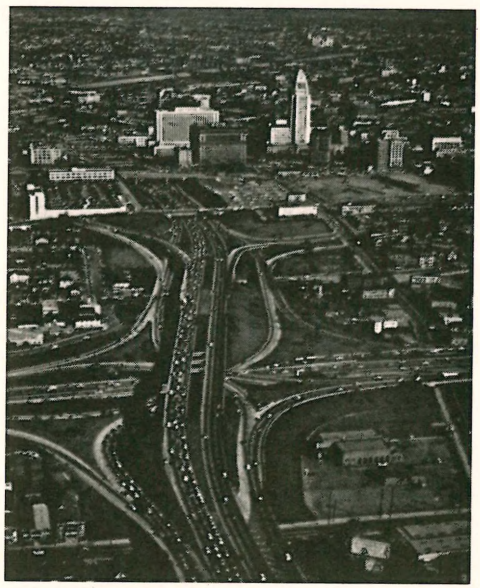

Los Angeles

viausias, laisvai išsimėtęs po plačius kalvotus plotus. Besiplėsdamas miestas suaugo su gausiais savo naujaisiais priemiesčiais, su kuriais jis sudaro vieną urbanistinį konglomeratą. Dėl tokio didelio padrikumo, staigaus išsiplėtimo į periferijas, miestas kenčia dėl susisiekimo nepatogumų. L.A. yra didžiausias plotu (1135 km²) JAV miestas ir turi tendencijos dar vis plėstis. Jo klimatas yra tiek sausas ir saulėtas, kad per metus yra 350 dienų saulėtų. Tai nulėmė filmų pramonės susikūrimą, nes beveik kiekvieną dieną galima atvirame ore filmuoti; tai buvo ypačiai svarbu kinematografijos pradžioje, kai neturėta gamtą pavaduojančių filmo studijų. Tačiau klimato gerumą retkarčiais gadina rūkas, susimaišęs su dūmais (‚smog'), nuo kurio kenčia kvėpavimo organais negaluojantieji žmonės. Pramonė: L.A. yra didžiausias JAV lėktuvų statybos ir didumo antrasis automobilių surinkimo ir padangų gamybos centras. Didelės naftos rafinerijos, mėsos produktų gamyba, daržovių ir vaisių konservų, moterų drabužių, popieriaus ir spaudos, laivų statybos, mašinų, metalinių dalykų, chemikalų, baldų pramonė. Jo apylinkėse intensyvus sodų ūkis su didžiulėmis apelsinų, aprikosų, persikų, figų, avokadų, vynuogynų, daržovių plantacijomis, kurios yra dirbtinai drėkinamos. L.A. vandenį gauna iš Kolorado upės užtvankos už 450 km. Mieste neleidžiama statyti namų per 45 m aukščio, dėl to L.A. yra vienintelis JAV didmiestis be dangoraižių; išimtį sudaro 136 m aukščio rotušė. Aukštojo mokslo institucijos: Kalifornijos univ. (UC), Pietų Kalifornijos univ., kat. Loyolos univ., Pacific Coast univ., Southwestern univ., Kalifornijos technologijos institutas (CIT), Vakarų kolegija, Chapmano kolegija, Mount St. Mary's kolegija, Immaculate Heart kolegija, medicinos kolegija ir Pepperdine kolegija.

Istorija. L.A. įkūrė 1781 Meksikos provincijos Alta California gubernatorius Don Felipe de Neve ir pavadino El Pueblo de Nostra Señora la Reina de Los Angeles (Mūsų Ponios Angelų Karalienės kaimas). Užėmus amerikiečiams 1846–48 Kaliforniją, L.A. buvo paverstas iš mažos vietovės, anuomet turėjusios 1600 gyv., į gyvą naujojo pasienio miestą. Aptikus 1849 Kalifornijoj aukso, pagreitėjo ir L.A. augimas, nes jis buvo aukso ieškotojams maisto tiekėjas. Tačiau ypačiai daug nusipelnė miesto išaugimui 1885 atvedimas Santa Fe gležk. linijos, kuri sudarė konkurenciją anksčiau atvestai Southern Pacific linijai. Jų konkurencijos dėka atpigus keleivių transportui, gyv. skaičius per 2 metus padidėjo 400%. Vėliau teigiamai paveikė ir Panamos kanalo iškasimas. *A.B.*

L. A. lietuviai. Pirmieji lietuviai į L.A. atvyko apie XIX a. pabaigą. 1905 suorganizuota SLA kuopa, nors lietuvių iš viso mieste tebuvo apie 25. Nuo 1909 pradėjo daugiau lietuvių apsigyventi. 1940 lietuvių buvo 840. Nauja lietuvių banga L.A. pasiekė po II pas. karo: 1947–57 čia apsigyveno per 400 šeimų ir daug pavienių asmenų. Žymi jų dalis yra inteligentinių profesijų: inžinieriai, gydytojai, teisininkai, pedagogai ir kt. Iš viso esama (1958) arti 6000 lietuvių L.A. ir artimose apylinkėse. Lietuviai yra viena įtakingiausių ir kultūriniame gyvenime veikliausių tautinių grupių. Kalifornijos kongresas 1957 priėmė rezoliuciją, kuria pareiškiamas lietuviams pagyrimas už jų organizacinius darbus ir kūrybinį įnašą į valstybės visuomeninį gyvenimą. Rezoliucija buvo adresuota Šv. Kazimiero parapijai, ir jos tekstas iškabintas parapijos salėje. L.A. miesto valdyba, ryšium su Šv. Kazimiero 500 metų gimimo sukaktimi, 1958 priėmė specialią rezoliuciją, kuria sveikina lietuvius ir drauge pareiškia užuojautos dėl Lietuvos okupacijos. Lietuviai turi artimų ryšių su Kalifornijos vadovaujančiais politikais, žinomi Holywoodo filmų pasauly ir iš viso turi gerą vardą kaip aukštos kultūros, kūrybinga etninė grupė.

Institucijos. Nuo 1939 X 1 veikia Lietuvos Respublikos konsulatas; garbės konsulu 1939 VI 15 paskirtas dr. J. J. Bielskis. Svarbus lietuviško veikimo centras yra Šv. Kazimiero parapija, įkurta 1941 prel. Jul. Maciejausko (žr.) pastangomis. Jam 1947 V 14 mirus, nauju klebonu paskirtas kun. J. Kučingis (žr.). Maža senoji bžn. 1948 parduota ukrainiečiams, o nupirkta buv. presbiterijonų bžn. su atskira klebonija (2704 St. George st.), 1949 nupirkti du gretimai buvę sklypai ir čia 1951 pastatyta už 125.000 dol. nauja bžn. (pašventinta 1951 XI 4), 1954 nupirktas 4 butų namas, kuriame įrengta klebonija. 1955 Agnė Gilienė padovanojo greta esančius namus, kuriuose iš Čikagos atkviestos seselės kazimierietės veda vaikų darželį. 1957 atidarytas parapinės mokyklos I skyrius.

Los Angeles liet. Šv. Kazimiero par. bažnyčia *P. Gasparonio nuotrauka*

Nuo 1952 parapija leidžia rotatoriumi spausdinamą dvisavaitinį laikraštėlį (900 egz.), Lietuvių Žinias, nemokamai siuntinėjamą L.A. ir apylinkėse gyvenantiems lietuviams. Parapijos salė įrengta anksčiau (1948–51) buv. bažnyčioje. Ja naudojasi įvairios organizacijos susirinkimams, koncertams ir kt. reikalams. Per metus salėje ir po ja apačioje esančioje patalpoje esti apie 200 susirinkimų ir posėdžių. Parapijai priklauso ir nemažas skaičius nelietuvių. Iš viso parapijai priklauso (1958) apie 3000 parapiečių. Klebono padėjėjais yra (1958) kun. A. Bučmys, I.C.D., ir kan. A. Steponaitis. Parapijos turtas yra apie 0,5 mil. dol. vertės. Nuo 1954 parapija kasmet ruošia iškilmingą Kalifornijos Lietuvių Dieną su menine programa ir žymiais kalbėtojais. Joje dalyvauja apie 2000 asmenų — didžiausias skaičius liet. parengimuose. Parapijos globoje vyksta gyvas organizacinis-kultūrinis veikimas. 1941 įkurtas parapijos choras; pirmąja vadove buvo B. Starkienė, vėliau G. Gražytė, sesuo Asizija, A. Šlapelis, J. Ąžuolaitis, A. Skridulis (jam yra talkinęs Vl. Baltrušaitis), Br. Budriūnas. Iš jo sudaryta vyrų oktetas ir moterų choras. Lietuviškoji šeštadienio mokykla įkurta prie parapijos 1949 IX 3 klebono kun. J. Kučingio iniciatyva. Jos mokinių skaičius: 1949 — 25, 1953–54 — 60, 1954–55 — 50, 1957–58 — 30.

Liet. ev.-liuteronai 1952 suorganizavo savo parapiją, kuriai priklauso apie 100 narių; jos dvasinis vadovas yra kun. M. Preikšaitis. Savos bžn. neturėdami, jie naudojasi Šv. Andriejaus bažnyčia.

Holywoode lietuviai žinomi nuo 1914, kai buvo pagamintas filmas apie lietuvių ateivius pagal Upton Sinclair romaną Džungles. Apie 1930 čia dirbo J. Vaičkus, vėliau Ieva Paulekiūtė; po II pas. karo iškilo Jokūbas Šernas (Jack Sernas) ir Rūta Kilmonytė (Ruta Lee), o J. Kižis pasižymėjo kaip filmuotojas. Lietuvių spaudos atstovais pripažinti Alg. Gustaitis, J. Kaributas.

Los Angeles liet. Šv. Kazimiero par. choras su dirigentu Br. Budriūnu

Spauda ir organizacijos. A. F. Skirius 1946 pradėjo leisti iliustruotą žurnalą ‚Kalifornijos Lietuvis', kuris 1949 pakeistas į Lietuvių Dienas (žr.). Nuo 1952 V 24 kiekvieną šeštadienį po 30 min. yra liet. radijo valandėlė, kuriai vadovauja Br. Gediminas. Scenos mėgėjai, A. Skridulio vadovaujami, yra pastatę dvi operetes ir eilę vaidinimų. Režisavo St. Makarevičius, J. Kaributas, G. Velička ir kt. Tautinių šokių grupė, dažnai pasirodanti ir amerikiečiams, įkurta 1941. Daugiausia su ja dirbo L. Zaikienė, o nuo 1947 vadovauja V. Fledžinskienė. Dailiųjų menų klubas susiorganizavo 1956, ligi 1958 surengė 2 dailininkų parodas ir ruošia kultūrinėmis temomis paskaitas su diskusijomis. 1954 V 11 įsteigtas ‚Lietuvių mokslo studijų institutas', kurio pirm. yra J. Gliauda. 1949 A. Kučiūnas buvo suorganizavęs chorą—Dainininkų Klubą, vėliau pavadintą Stasio Šimkaus choru, turėjusį apie 30 choristų. Jam išsikėlus iš L.A., chorvedžiu buvo J. Ąžuolaitis, Vl. Baltrušaitis (1951–53) ir vėliau J. Bertulis. Choras pastatė Gogolio komediją Piršlybas, davė ištraukų iš Traviatos ir kt. Dėl neturėjimo patalpų choras nustojo veikęs. 1951 X 26 Vl. Pažiūros iniciatyva suorganizuoti skautai. Jis buvo ir pirmasis vietininkas. 1954 II 26 skaučių vadovavimą prisiėmė J. Varnienė, o skautų S. Makarevičius. 1957 įkurtas Ramiojo Vandenyno rajonas, kurio vadu išrinktas M. Naujokaitis. 1954 V 9 A. Audronio ini-

Los Angeles lituanistinės šeštadieninės mokyklos choras. Dešinėj — mokyklos choro ir tautinių šokių grupės vedėja O. Razutienė

Los Angeles scenos mėgėjai vaidina J. Zdanavičiaus ‚Šv. Kazimierą' *P. Gasparonio nuotrauka*

ciatyva įkurti Akademikų skautų sąjūdžio, Akademikų skautų korp. Vytis ir Skautų s-gos skautininkų ramovės skyriai. Veikia bendrosios studentų s-gos ir nuo 1955 III 5 studentų Santaros skyriai. Alto skyrius suorganizuotas 1942 pradžioje. Nuo 1955 jo pirm. A. Skiriaus pastangomis įkurtas Pabaltijo valstybių jungtinis komitetas (Baltic States Joint Committee) ir 1957 pradžioje Amerikiečių tautinis komitetas pavergtų tautų laisvinimui (American National Committee for the Freedom of Enslaved Nations). Nuo 1952 X 19 ligi 1954 XI 12 veikė aukštesnieji lituanistikos kursai, kuriuos lankė 16 asmenų, o baigė 3. Jų programa buvo tolygi nepriklausomosios Lietuvos gimn. programai. Lietuvos Vyčių kuopa (133) suorganizuota 1947 II kun. J. Tamulio pastangomis. Kuopos pirmininku ilgą laiką buvo Miltonas Starkus; 1957 buvo 110 narių. 1957 kuopa padalyta į du vienetus: sendraugių ir jaunųjų grupes. Tai viena veikliausių vyčių organizacijos kuopų. Jos aktyvi narė yra ir Holywoodo aktorė Rūta Kilmonytė-Lee. 1957 kuopa pravedė pavyzdingai suorganizuotą vyčių seimą. Balfo skyrių suorganizavo 1944 X 15 prel. J. Maciejauskas. Ligi 1958 skyrius surinko apie 8000 dol. ir didelį kiekį drabužių. L. B. apylinkė suorganizuota 1955 IV 19 (pirm. K. Liaudanskas). ALTS skyrius įsteigtas 1949 X 18 (anksčiau, 1945 VI 23–1949 X 18, veikė Lietuvai vaduoti s-gos skyrius). 1950 įkurta ALT Sandaros 51 kuopa. Lietuvių rezistencinės santarvės skyrius įkurtas 1951 III 3, o nuo 1952 VI 23 čia yra šios organizacijos JAV centro komitetas. Liet. karo veteranų s-gos Ramovės sk. suorganizuotas 1952 VII 13. Tėvynės mylėtojų d-jos 8 kuopa įkurta 1944 III 19. Kalifornijos liet. respublikonų organizacija įkurta 1956 VI 10 L. Valiuko pastangomis. Kiti žymūs jos veikėjai: K. Lukšys, dr. G. Valančius, Br. Budginas, J. Kojelis, A. Skirius ir kt. Per šią organizaciją kontaktuojami Lietuvos laisvinimo reikalu žymūs vietos politiniai vadovai. Teisininkų d-jos skyrius įkurtas 1951 VII 1 A. Dabšio iniciatyva. LRKSA kuopa suorganizuota 1947 IX 21; narių yra per 100. LRK Moterų s-gos 74 kuopa įkurta 1947 VII 27. 1956 X susiorganizavo studentų ateitininkų kuopa; atskirai veikia ir ateitininkų sendraugių kuopa (nuo 1949 veikė bendras ateitininkų sambūris). A.L.R.K. Federacijos, apjungiančios visas liet. kat. organizacijas, skyrius įkurtas po II pas. karo; pirmininkas (1958) V. Kazlas. D. Lietuvos Kunigaikštienės Birutės moterų d-jos skyrius įkurtas 1957 III 31. Lietuvių fronto bičiulių skyrius įkurtas 1956. Inžinierių ir architektų s-gos skyrius įkurtas 1956 IV 15; 1958 buvo 48 nariai; Kultūros ir labdaros klubas; Amerikos lietuvių piliečių klubas,

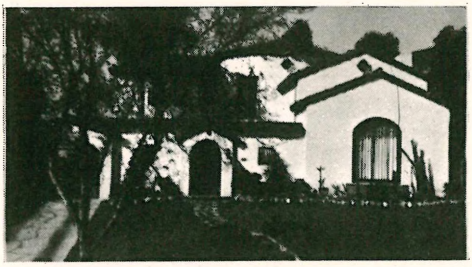

Lietuvos konsulatas ir konsulo dr. J. J. Bielskio rezidencija Los Angeles mst.

Šv. Vardo d-ja. Nuo 1954 V 23 ligi 1955 III 1 veikė prof. M. Biržiškai šelpti komitetas, surinkęs 4527, 96 dol. (pirm. J. Uždavinys). P. Jasiukonis, Alg. Gustaitis ir inž. V. Petrauskas nuo 1954 yra sukūrę filmų gamybos vienetą ‚Litu-Filmas'.

L.A. lietuvių kolonija, nors yra išsimėčiusi po didžiulį miesto plotą, bet pasižymi gyva ir įvairia kultūrine bei politine veikla. Ji tolydžio auga, nes vis daugiau lietuvių atsikelia į L.A. apsigyventi.

Alg.G. ir A.B.

Löscher Valentin Ernst (1673–1749) vokiečių ev.-liut. kunigas. Gynė liuteranizmo doktrinas, kovodamas prieš uniją su reformatais ir prieš individualistinį pietistinio pobūdžio religiškumą.

Loschmidt Josef (1821–95) vokiečių fizikas, nuo 1868 Vienos univ. prof. Tyrė dujų difuziją. 1865 pirmas apskaičiavo molekulų skaičių medžiagos tūrio vienete, būtent $2{,}65 \cdot 10^{19}$ molekulų viename cm^3 dujų. Tą skaičių dabar dažnai vadina L. skaičiumi.

Loserth Johann (1846–1936) austrų istorikas, profesoriavęs Černovicuose ir 1893–1917 Graze. Jis ypač pasižymėjo Huso herezijos tyrimu, kur stengėsi įrodyti husitizmo sąjūdį buvus vien viklifizmo atžala Čekijoj. Tad savo žymiame veikale Hus und Wicklif, ²1925, jis iš tikrųjų dėsto viklifizmo istoriją Čekijoj ir jo pėdsakus Huso raštuose. L. teorija čekų istorikų nepripažinta. Antras minėtinas L. veikalas yra Geschichte des späteren Mittelalters 1903 — bendra Europos istorija nuo XIII iki XVI a. *J.J.*

Losievskis 1. (Losiewski, pagal Sommervogelį Losiewicz) Kristupas (1649 III 23 Lietuvoje — 1712 III 5 Vilniuje) jėzuitas (nuo 1667). Baigęs teologijos ir kanonų teisės mokslus daktaro laipsniu, nuo 1670 buvo kanonų teisės ir filosofijos ordinarinis prof. Vilniaus akademijoje, apie 8 metus rektorius. Vėliau Varšuvos kolegijoje buvo teologijos prof. ir rektorius. Lietuvos jėzuitų provinciolas 1709 II — 1712 II (jį pakeitė Jonas Rimgaila). Išleido Varšuvoje Via theologica ad Deum, ultimum finem, per actus humanos consignata 1694, Signacula septem theologica, octogono crucis 1696. Kiti jo leidiniai išėjo Vilniuje: Assertiones canonico-legales de judiciis et processu 1699; panegirikos ir didikų laidotuvių kalbos, kaip Portae triumphales 1685; Dies aeternitatis 1683; drauge su Kazimieru Bielskiu ir Sipotu (Szpot?) parašyta laidotuvių kalba Imago posthuma Perillustris ac Admodum Reverendi Domini Casimiri Woysznarowicz S. Th. D., Canonici Vilnensis 1677. Po L. mirties visas jo panegirikas ir kalbas Varšuvoje išleido B. Gizbertas, antrašte Plinius palaemonicus magnus e lithuana Societate orator 1717 (163 psl.).

Sommervogel, Bibliothèque. . ., V 26.

2. (Losiewski) Stanislovas (1657 V 8 — 1706 IV 15 Varšuvoje) jėzuitas (nuo 1672), filosofijos, teologijos ir kanonų teisės prof. Vilniaus akad. Ten pat išleido Paradoxa philosophica 1693 ir anonimiškai Infulatorum numinum 1682 (Stanislovo de Lubaniec Dambski, Plocko vyskupo, ingreso proga).

Sommervogel, Bibliothèque. . . V, 26–27. *A.Lm.*

Lososna k. Gardino aps., 3 km į v. nuo Gardino, Nemuno kair. krante, kur Lašišinė įteka į Nemuną. Greta L. yra likučiai buvusių garsių Tizenhauzo įmonių, kur buvo gaminama geros rūšies drobė, prabangios juostos; čia buvo dirbtuvės ir brangių indų. Tos įmonės buvo varomos Lašišinės vandens jėga. Per L. Nemuno žemupiu ir Lašišinės upe 1795–1807 ėjo siena tarp Prūsų ir Rusijos, tarp Suvalkų ir Gardino, Vilniaus ir Kauno gubernijų.

V.Klb.

Losovičius Jonas (m. 1481) Vilniaus vyskupas, gimęs Vilniuje. J. Dlugošas vadina jį lietuviu, Vilniaus miestiečiu (‚civilis Vilnensis lithuanus'). Įšv. kun. ėjo Vilniaus vysk. Dzieržgavičiaus sekretoriaus pareigas, buvo pakeltas kan. ir prel. dekanu. Gimęs gero, tiesaus charakterio, dorą ir uolų kun., karalius Kazimieras jį pasiūlė pop. Pijui II kandidatu į Lucko vysk., kuriuo paskirtas 1463 I 24. Kadangi Luckas buvo totorių apnaikintas, L. savo rezidenciją buvo perkėlęs į Palenkės Jonavą. Mirus Dzieržgavičiui, 1468 V 4 L. paskirtas Vilniaus vysk.

Vilniaus vysk. J. Losovičius

Turtingas ir dosnus vyskupas atnaujino katedros šv. Andriejaus koplyčią ir pristatė naują, padidino katedros beneficiją, nupirkdamas iš bajorų žemės. Jis pirmas iš Vilniaus vyskupų pradėjo teikti katedros dvarų žemdirbiams laisvųjų ūkininkų teises (šešuoliuose valstiečiui Migui suteikė žemės gabalą ir privilegijų). Kad geriau aprūpintų dvasinius tikinčiųjų reikalus, stengėsi padaryti tankesnį diecezijoj bžn. tinklą. Jam vyskupaujant buvo pastatytos šios bžn.: Bijutiškių, Daugėliškio, Dieveniškių, Iškoldės (Iszkołdz) (L. pakonsekravo 1471 ir suteikė parapijos teises), Kabilninko, Lebedžių, Sidžių, Trobų, Vidžių (L. pakonsekravo 1481), Volmos, Volpių, Zelvos. L. nuoširdžiai rėmė pranciškonų veiklą Vilniuje.

W. Przyalgowski, Żywoty biskupow Wilenskich 1860; *J. Kurczewski,* Kosciol Zamkowy I–II 1908, 1910; (") Biskupstwo Wilenskiej 1912; *K. Eubel,* Hierarchia Catholica II 1901; Sacrum Poloniae Millennium I 1954. *R. Krs.*

Losskij Nikolai Onufrievič (g. 1870 Krėslavoje, Latvijoje) rusų filosofas. Studijavo Petrapily, vėliau Šveicarijoj ir Vokietijoj, kur jo mokytojais buvo Wundtas ir Windelbandas. 1900–21 Petrapilio, 1922–42 Prahos univ. prof. 1946 atvyko į JAV ir ligi 1950 dėstė Naujorko pravoslavų seminarijoj. Vėliau persikėlė į Los Angeles. Pats savo filosofiją, gimininga Leibnizo monadologijai ir Plotino idėjų mokslui, vadina ‚real-idealizmu', nors filosofijos istorijoj jis daugiau žinomas kaip intuityvizmo grindėjas. Veikalai: Osnovnyja učenija psichologii s točki zrenija voliuntarizma 1903 (vok. vert. 1905), Grundlegung des Intuitivismus 1908 (rusiškai 1906), logikos vadovėlis 1921 (vok. 1927), The World as an Organic Whole 1928, L'intuition, la matiere et la vie 1928, Freedom of Will 1932, Value and Existence 1935 (su J. S. Marshall), Des conditions de la morale absolue 1948, History of Russian Philosophy 1951 (taip pat ir prc.), Dostojevskij i ego christianskoje miroponimanije 1953, Charakter russkago naroda 1957. Vienoj savo brošiūroj L. nagrinėja A. Mickevičiaus ir kauniškio Tovianskio mesianizmą (Three Characters from the History of Polish Messianism 1936). *V.Trp.*

Los Teques Venecuelos mst., Mirandos provincijos sostinė, 1180 m nuo j.l., 21.911 gyv. (1956). Dėl vėsaus klimato savaitgaliais lankomas Caracaso didmiesčio gyventojų. Įsikūrusios 2 lietuvių šeimos.

Los von Rom (vok. ‚šalin nuo Romos') politinis, kultūrinis ir religinis sąjūdis, kilęs Austrijoje iš nusistatymo, kad Katalikų Bažnyčia esanti didžiausia kliūtis visų germaniškųjų tautų susijungimo. L.v.R. sąjūdis plačiau pradėjo reikštis nuo 1897; jo centras buvo Innsbruckas, kur veikė Ulrich-Hutten s-ga ir buvo leidžiami laikraščiai: Der Scherer, Pfeile aus der Ebernburg ir Mitteilungen an die deutsche Tagespresse zur Förderung der L. v. R.-Bewegung. Pagrindinis organas buvo Die Wartburg (nuo 1905). Sąjūdį palaikė didžiausia dalimi laicistai liberalai ir protestantai. Šių pastarųjų svajonė buvo pajungti Austro-Vengrijos kraštus po Hohenzollernų skeptru. Katalikų vyskupams, dvasininkams ir susiorganizavusioms katalikų pajėgoms besipriešinant, sąjūdis po kiek laiko visai sunyko. Jei ne tiesiogiai, tai bent savo dvasia L.v.R. judėjimą pasekė vad. senkatalikių grupės ir tautinės bažnyčios.

A. Fuchs, Geistige Strömungen in Österreich (1867–1918) 1949. *P.Rbk.*

Loša 1. upė, žr. Aluošia, papildymų tome; 2. Gudijos Červenės aps. upė, kair. Nemuno intakas, žymiai didesnis už Nemuno aukštupį, 48,6 km ilgio; teka nuo Lošos bžk. į p.v., toliau į š.v., įteka ties Pesočnos bžk., žemupy turi kitą dirbtinę vagą ties pat Pesočna; intakai kair. Ispolocha ir Vynia; baseino plotas ligi Vynios 344, su Vynia 832, ligi žiočių 876 km², vid. debitas 5,5 m³/sek.

Loša 1. bžk., žr. Aluošia, papildymų tome; 2. Gudijos bžk., į p. nuo Minsko, prie Šackų–Uzdos vieškelio, Lošos upės, Nemuno intako, aukštupy. Už 6 km į š.v. nuo L. yra Nemuno versmės. Miškingose L. apylinkėse seniau vykdavo briedžių, lokių ir kt. žvėrių didelės medžioklės. XVII a. L. priklausė kng. Holovčinskiams, vėliau Zarankams, XVIII a. per vedybas teko Zavišams, po jų Grabskiams. *V.Klb.*

Lot Ferdinand (1866–1952) prancūzų istorikas medievistas, Paryžiaus univ. prof. Labai gausus kūrėjas, palikęs apie 300 veikalų bei studijų įvairiais viduramžių (daugiau prancūzų) istorijos klausimais. Pagrindiniai veikalai: Les derniers Carolin-

giens 1891; Le règne de Charle le Chauve (su L. Halphen) 1909; Le fin du monde antique et le debut du moyen-âge 1927; Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe 1937; L'art militaire et les armées au moyen-âge 1946.

Lota 1. kartelė, kalama prie sienų ar juodlubių kaip glaisto (žr.) pagrindas; 2. stogo grebėstas (žr.).

Lota vidurinės Čilės uostas į p. nuo Valparaiso, prie Araucos įlankos; apie 30.000 gyv. (1955). Jo apylinkėse yra akmens anglies išteklių, kurių kasyklos iš dalies yra po jūros dugnu.

Lota lota žr. Vėgėlė.

Lotaras 1. L. I (795-855), Frankonijos imperatorius 840–855. Vyriausias sūnus imp. Liudviko Pamaldžiojo, pradėjęs valdyti drauge su tėvu (nuo 817). Susidėjęs su broliais kovojo su tėvu, ir šiam mirus, tapo imperatorium. Dėl pirmenybės kivirčijosi su dviem broliais — Karoliu Plikuoju ir Liudviku Vokiečiu; pagal Verdeno sutartį (843) su jais pasilaikė Italiją ir maždaug vakarinį Reino pakraštį nuo Vokiečių jūros iki Juros kalnų. Šis žemės intarpas tarp vakarinės ir rytinės Frankonijos masino šiųjų valdovus jį pasigriebti, ir jie kovojo su imperatorium, kol privertė pasitraukti. Uždarytas į Priumo vienuolyną, netrukus mirė.

2. L. II (825–869), L. I antrasis sūnus, po tėvo mirties gavęs jo imperijos šiaurinį trečdalį, nuo jo vėliau gavusį Lotaringijos vardą.

3. L. III Suplinburgietis, arba Saksas (1075?–1137), vokiečių karalius ir Romos imperatorius 1125–37, kilęs iš teritorinių saksų kunigaikščių tarpo. Karalium išrinktas bažnyčios dignitorių, pirmoj eilėj Mainco arkivyskupo Adalberto, buvo klusnus jųjų politikos vykdytojas. Pirmaisiais metais jis kovojo su Švabijos kunigaikščiu, būsimosios Hohenštaufenų giminės nariu, taip pat pretendavusiu į karaliaus sostą. L. talkino bavariškoji valdovų welfų giminė, ir josios dabar prasidėjusios kovos su Hohenštaufenais davė pradžią garsioms gvelfų ir gibelinų partijoms. Vokietijos ateičiai didelės svarbos buvo L. rytų politika. Dar būdamas saksų hercogas, jis rūpinosi praplėsti vokiečių įtaką paelbio slavų kraštuose ir tuo būdu tęsti saksų Otonų pradėtą, tačiau sužlugusią politiką. L. paskyrė hercogą Adolfą Šaumburgietį Holšteino valdovu ir davė pradžią šio vardo kunigaikštijai. Atiduodamas dvi į rytus nuo Elbės buvusias markas, šiaurės ir Meiseno, vokiškoms giminėms, askaniečiams ir vetinams, jis nutiesė pagrindus būsimai Brandenburgo markai ir Saksonijos kunigaikštijai. L. įtaka rytuose siekė net Lenkiją, ir šios karalius Boleslovas Merseburgo reichstage 1135 atliko jam vasalystės priesaiką ir prisipažino valdąs anksčiau nukariautą Pomeraniją leno teisėmis. Paelbio slavų krikštui jis pirmas pritraukė naują ordiną — premonstrantus ir jų įkūrėją Norbertą paskyrė Magdeburgo arkivyskupu. Šis ordinas suvaidino vėliau lemiamą vaidmenį slaviškų kraštų kolonizacijoj ir krikšte. L. III du kartus žygiavo į Italiją ir iš pop. Inocento II gavo imperatorišką karūną 1133. Iš antro žygio grįždamas pakeliui mirė. *J.J.*

Lotarev žr. Severianin, Igor.

Lotaringija (prc. Lorraine, vok. Lothringen, viduramžių Lotharingia) sena istorinė šalis š.r. Prancūzijoj tarp Vogėzų, Šampanijos, Belgijos, Liuksemburgo ir Vokietijos, IX a. dar apėmusi ir visą dabartinę Olandiją su š. Vokietijos pakraščiu (ligi Vėzerio deltos imtinai) bei didesnę dalį Belgijos su Liuksemburgu. L. susideda iš 3 gana skirtingų sričių: 1. Vogėzų pakraščių su dideliais miškais ir medvilnės tekstilės pramone kloniuose, pvz. Épinal, Remiremont, St.-Dié. 2. Rytų L. (kalvotų žemėvaizdžių) su derlingomis kviečių dirvomis, geromis ganyklomis ir druskos kasyklomis. 3. Vakarų L. (kalnuotų pakopų); retai gyvenama ir tik kai kur tinkama žemės ūkiui, daugiausia apaugusi lapuočių miškais. Kalbiniu - tautiniu požiūriu L. skirstoma į dvi dalis: grynai prancūzišką su centru Nancy ir vyraujančios vok. kalbos su centru Metzu. Geografine padėtimi L. yra tarpinė šalis tarp Vidurio ir Vakarų Europos. L. yra dideli valgomosios druskos ištekliai, ypačiai Château-Salins srity ir geležies rūdos (vad. minetės) klodai, kurių kasyklos sudaro apie 93% visos Prancūzijos geležies rūdos produkcijos. Dėl šios geležies rūdos išteklių L. yra ilgai buvusi ginčo objektu tarp Prancūzijos ir Vokietijos. Svarbiausios jos kasyklos koncentruojasi Nancy, Briey ir Longway baseinuose. *A.B.*

Istorija. Atskiru politiniu vienetu, kad ir skirtingose ribose, L. atsirado jau viduramžių pradžioj. Ji buvo senoji frankų austraziečių buveinė, iš kur kilo Karo-

lingų giminė, didžiosios Frankonijos valstybės kūrėja. Šiai valstybei skylant ir pagal Verdeno sutartį (843) Karolingams dalijantis valdomis, atsirado tarp rytinės ir vakarinės Frankonijos vidurinė dalis (Francia media) — ruožas palei Reiną nuo Vokiečių jūros iki Juros kalnų. Būdamas vidury tarp vakarinės ir rytinės Frankonijos, atseit, tarp Prancūzijos ir Vokietijos, šis ruožas tapo šių valstybių šimtmetinio ginčo objektu. Per paskutines Karolingų dalybas kraštas teko Lotarui II (855–869), davusiam jam istorijoj prigijusį L. vardą (Lotharii regnum, Lotharingia). Po Lotaro mirties kraštą dalijosi rytinės ir vakarinės Frankonijos valdovai ir vėliau vienas po kito užiminėjo, kol 925 L. teko vokiečių karaliui Henrikui I. Vokietijos dalimi L. paliko ilgus šimtmečius, tačiau būdama atskiru vienetu su savu kunigaikščiu. Tekusią Vokietijai L. imp. Otonas pavedė valdyti savo broliui Brunonui, kuris ją padalijo (959) į dvi dalis: Žemutinę L., apėmusią maždaug šių dienų Belgijos ir Olandijos sritis, ir Aukštutinę L. — kraštą Mozelio upės baseine su Triero, Metzo, Nancy, Verdeno ir Toulo miestais. Nuo šiol abiejų dalių buitis nepriklausomai vystėsi ir L. vardas buvo taikomas vien Aukštutinei daliai. Kol iš pat pradžių (nuo X a.) Vokietijos imperija buvo galinga, o Prancūzija pirmųjų Kapetingų valdoma silpna, L. bent politiškai pirmavo vokiečiai: L. kunigaikščiai, kurių pirmieji buvo vokiško kilimo, iš Elzaso, klausė vokiečių karalių. Sričiai ilgainiui skaldantis ir atsiradus beveik nepriklausomiems vienetams, kai kurios dalys ėmė linkti prie Prancūzijos. Nuo XIII a. jau žymi Prancūzijos persvara L. Prancūzija, būdama politiškai ir kultūriškai pranašesnė už Vokietiją, į viduramžių galą vis labiau plėtėsi Reino link. Šios ekspansijos viršūnė buvo okupavimas trijų savaimingomis sritimis tapusių vyskupijų — Metzo, Toulo ir Verdeno (1552). Nauja Prancūzijos ekspansijos banga prasidėjo iškilus jos absoliutinės monarchijos galybei ir Vokietijai padrikus dėl reformacijos ir sekusių religinių kovų. Pagal Vestfalijos taiką (1648) gavę Elzasą (be Strasburgo, užimto 1681), prancūzai po kelerių metų (1670) pirmą kartą buvo prisijungę L. Sąlygoms keičiantis jie vėl grąžino ją jos kunigaikščiams, t.y. imperijai. Šiosios bent formaliai priklausoma ji išbuvo iki 1735, kada Vienos taikoj imp. Karolis VI, prancūzų spaudžiamas, nuo jos atsisakė. Prancūzai atidavė ją pašalintam Lenkijos karaliui Stanislovui Leščinskiui. Po šio mirties (1766) ji teko Prancūzijai. L. kunigaikščių paskutinis palikuonis Steponas Pranas, imperatorės Marijos Terezijos vyras, buvo atlygintas Toskanos k-tija. Didžioji revoliucija ir po jos sekę karai L. stipriau surišo su Prancūzija, kai ši dar išsiplėtė Reino link ir net kurį laiką siekė šią upę. Bet Vienos kongreso sprendimu jai gretimi plotai, ypač buvusi Triero arkivyskupijos teritorija, teko Prūsijai. Prancūzai, lyg nujausdami naujosios vokiškos galybės pavojų, vis kėlė ‚natūralinių sienų', atseit Reino, klausimą, kol 1870–71 karas palaidojo jų planus. Žymi L. dalis su Metzu vėl buvo atskirta nuo Prancūzijos. I pas. karas ir Versalio taika 1919 grąžino Prancūzijai L. (ir Elzasą). Trumpą laiką (1941–44) ji buvo L. netekusi II pas. karo metu ir vėl susigrąžino Reichui žlugus.

R. Parisot, Histoire de la Lorraine, 3 tt., 1919–24; *J. Haller,* Tausend Jahre deutsch-französischer Beziehungen 1930; *Fr. Jaffe,* Zwischen Deutschland und Frankreich 1931. *J. J.*

Lotas Abraomo brolio Arano sūnus. Po tėvo mirties L. su Abraomu iš Mezapotamijos Uri persikėlė į Haraną, o vėliau į Kananą. Iš čia bado verčiami nukeliavo į Egiptą ir vėl grįžo. Kai tarp Abraomo ir L. piemenų kilo nesutarimas, L. pasitraukė į Sodomą. Dievas, bausdamas už nuodėmes Sodomą ir Homorą, liepė L. su šeima iš miesto išvykti. Išvykdama L. žmona, nepaklausiusi Dievo įsakymo ir atsigręžusi, tuoj pat pavirto druskos stulpu. L. su dviem dukterimis apsigyvenęs negyvenamose kalvose. Dukterys, nesitikėdamos ištekėti, nugirdžiusios tėvą ir su juo santykiavusios. Iš vyresniosios dukters sūnaus Moabo kilo moabitai, o iš jaunesniosios sūnaus Benammi—amonitai (Gim. 19).

P. Plk.

Lotas (vok. Lot) švininis svambalas, naudojamas jūrų gyliui matuoti. L. pririštas ant ilgos virvės, kurios ilgio tarpai atžymėti įpintomis įvairių spalvų juostelėmis bei odos gabaliukais įvairiomis iškarpomis, kad būtų galima užčiuopti patamsy. Svambalo dugne padarytas įdubimas, į kurį pritepama taukų su kaupu. Prie taukų prikimba dugno žemės, ir iš to spėjama dugno sudėtis. Lengvas (4,5 kg) svambalas naudojamas sekliose vietose, sunkesnis (10 kg) didesniems gyliams. L. dabar retai benaudojamas, nes laivai turi trumpų

garso bangų gylio matuotojus (žr. Vandenynų gyliai ir jų matavimas).

Loterija schema stambiai pinigų sumai sukaupti, parduodant didelį skaičių bilietų, kurių maža dalis atsitiktinumo keliu laimi dovanas, vad. prizais. L. vadina ir šiaip bet kokio turto paskirstymą arba reikalų sprendimą atsitiktinumo būdu. L. gali būti nuolat veikianti privati ar vieša įmonė, bet dažnai ji tėra tik kartinė. L. veikimas tvarkomas įstatymais. Dažnai jos draudžiamos arba laikomos griežtoje valdžios organų priežiūroje. Išimtys daromos labdaros ir šalpos reikalams.

V a l s t y b ė s l. (jos įstatymas paskelbtas Vyr. Žiniose 381 : 2624) Lietuvoje buvo valstybinė institucija, 1932 pakeitusi pradžioj veikusią Lietuvos Raudonojo Kryžiaus l. Ji veikė finansų ministro priežiūroje. Vieną l. sudarydavo penkios klasės. Vienos klasės pilno bilieto kaina 10 Lt., visų klasių 50 Lt. Bilietas buvo dalijamas: $^1/_1$, $^1/_2$ ir $^1/_4$. Tolimesnių klasių bilietų pirkėjai turėjo mokėti ir už praėjusių klasių bilietus, nes stambiausi laimėjimai buvo skiriami penktoje klasėje. L. ėjo dviem serijomis: A ir B. Abiejų serijų bilieto kaina dviguba, išlošimas taip pat dvigubas. Vienos serijos bilietų parduodavo iki 30.000, abiejų serijų — dvigubai daugiau. Vienas bilietas galėjo laimėti nuo 50 Lt. iki 100.000 Lt. $^2/_3$ surinktų už bilietus pinigų ėjo laimėjimams. Lošimai vyko kas mėnesį, per metus dvi loterijos. Metinis pelnas siekė 1 mil. Lt., ir visas buvo skiriamas labdaros tikslams: ⅓ LRK reikalams, likusi dalis visoms kitoms labdaros ir šalpos organizacijoms. Pelno skirstymo planą paruošdavo Socialinės globos įstaiga. Panašias l. valstybės leidimu yra turėjusios šios organizacijos: Užsienio lietuviams remti d-ja, Lietuvos aero klubas ir Jaunoji Lietuva. Pirmoji vieša l. Lietuvoje buvo leista 1920 III 29 Aukštųjų Mokslų d-jai (Aukštųjų Kursų reikalams). Buvo 24.000 bilietų po 25 auksinus (traukimų 4 serijos). *S. Stn.*

Loti Pierre, iš tiesų Julien Viaud (1850–1923), prancūzų rašytojas, egzotinio romano kūrėjas. Kilęs iš bretonų jūrininkų šeimos, 1867 įstojo į karo laivyną, kuriame tarnaudamas aplankė Polineziją, Indiją, Indokiniją, Japoniją, Afrikos kolonijas etc. Šios kelionės davė impulsų ir medžiagos kūrybai. Pirmas L. romanas buvo Aziyadé 1879. Toliau sekė Le Roman d'un Spahi 1881, Le Mariage de Loti 1882 (L. Viksvelės vert. 1937), Mon Frère Yves 1883, Pêcheur d'Islande 1886 (A. Šimėno vert. 1929), Madame Chrysantème 1887, Le Livre de la Pitié et de la Mort 1891. 1892 L. buvo išrinktas į Prancūzų akademiją. Likusią L. kūrybą (apie 40 dalykų) sudaro kelionių įspūdžiai, egzotiškų kraštų aprašymai, atsiminimai. L. romanai yra šiek tiek transformuotos jo paties išgyvenimų iškarpos; be aiškaus kompozicinio plano, daugiau lyriški negu epiški. Jo stilius paprastas, tiesioginis, be ornamentų, be retorikos. Visa L. kūryba prisisunkusi liūdesio, nostalgijos, kurią jis patyrė egzotiškos gamtos akivaizdoje, išgyvendamas ne tik jos grožį, bet ir praeinamybės šiurpą bei nuolatinę grėsmę. Didelė dalis L. kūrybos stipriai nukentėjo nuo laiko ir šiandien sunkiai bepaskaitoma, ypač jo egzotika. Išimtį sudaro gal tik jo bretoniškieji pasakojimai Mon Frère Yves ir Pêcheur d'Islande.

R. Lefèvre, La vie inquiète de P. L. 1934; *R. de Traz,* P. L. 1949 *A. Č.*

Lotynai Laciumo gyventojai, kalbėję skirtinga nuo kitų itališkų kilčių lotynų k. (žr.), priklausančia lotynų-faliskų grupei. Atkilę iš š. apie 2000 pr. Kr., l. pirmiausia apsigyveno Lombardijoje, vėliau paplito po visą š. ir v. Italiją. Oskų-umbrų, antrosios stipresnės italikų ateivių bangos (apie 1500–1100 pr. Kr.), nustelbti, l. išsilaikė į p.r. nuo Tiberio žemupio derlingoje pakrantės žemumoje, kur buvo šie miestai: Roma, Ostia, Ardea, Antium, Astura, Circei, Lanuvium, Tarracina, taip pat į r. nuo ten Albos kalnuose su miestais Alba Longa, Aricia, Bovillae, Gabii, Lanuvium, Praeneste, Tibur, Tusculum, Velitrae ir mažame kampelyje į š. nuo Tiberio Ianiculum.

L. miestai anksti sudarė l. sąjungą, kuriai pradžioje vadovavo Alba Longa. Svarbiausias s-gos tikslas buvo bendrai kariauti su priešais. Religinis s-gos centras, kur sąjungininkai darydavo bendrus susirinkimus ir švęsdavo bendras šventes — feria Latinae, buvo Mons Albanus, dabar Monte Cavo, Albos kalno viršūnė, kur buvo Laciumo Jupiterio (Iupiter Latiaris) šventovė. Apie 600 pr. Kr. l. pateko etruskų įtakon ir buvo jų užkariauti. Romoje VI a. pr. Kr. įsigalėjo karališkoji etruskų Tarkvinijų giminė, ir Roma pradėjo vadovauti sąjungai. Alba Longa buvo sugriauta, romėnai pradėjo vadovauti bendrai šventei, tačiau Albos kalnas ir toliau liko religinis Laciumo

centras. Jei rom. karvedžiui neleisdavo daryti triumfo Romoje, jis galėdavo rengti iškilmingą eiseną į Albos kalną. To meto l. Romoje vadovavimo faktą patvirtina VI a. pr. Kr. pabaigoje Romos su Kartagina sudarytoji sutartis.

Apie 510 pr. Kr. Tarkvinijai buvo nuversti. L. sukilo ir buvo sudarę l. sąjungą be Romos, bet 496 pr. Kr. prie Regilo ežero (lacus Regillus) romėnai juos sumušė. 493 pr. Kr. sąjungininkai sudarė sutartį su rom. konsulu Spurijum Kasijum (feodus Cassianum ‚K. sutartį'), l. tapo autonominiais Romos sąjungininkais. Prie sąjungos prisidėjo ir hernikai. Galams užkariavus Romą 387, sąjungininkai atsimetė nuo jos, tačiau paskirai vieni po kitų buvo užkariauti, 358 vėl buvo atnaujinta sąjunga. Laciumo sritis buvo žymiai išplėsta į pietus. Paskutinį kartą bandydami atgauti laisvę, l. susidėjo su aurunkais, kampaniečiais, sidicinais ir volskais, bet mūšį prie Vezuvijaus (340) laimėjo Roma. 338 l. sąjunga buvo panaikinta. Vadovaudamasi dėsniu divide et impera, Roma sudarė su miestais atskiras sutartis, kurios buvo nevienodai palankios ir ardė l. vienybę.

L. gavo ribotą rom. pilietybę ir buvo įpareigoti tarnauti kariuomenėje. Tad vėliau teisės atžvilgiu Italijos gyventojai buvo skirstomi į pilnateisius Romos piliečius (cives Romani), l. piliečius (nominis Latini) ir sąjungininkus (socii), kurie kariuomenėje sudarydavo pagalbinę kariuomenę (auxilia), ir raitininkus. Tad l. turėjo nuolatos pirmenybę prieš sąjungininkus ir svetimuosius. Daug kilmingų l. šeimų persikėlė į Romą, kur jos buvo laikomos tikrais Romos piliečiais. Nuo Grakchų (žr.) reformų laikų l., būdami liaudies partijos šalininkai, darė nesėkmingų pastangų gauti pilnas Romos piliečių teises. Tik po vad. sąjungininkų karo 189 pr. Kr. l. gavo su romėnais lygias teises.

K. J. Beloch, Der italische Bund unter Roms Hegemonie 1880; *H. Nissen*, Italische Landeskunde 2, 1902; *J. Goehler*, Rom u. Italien 1939; *F. Altheim*, Röm. Geschichte, 2tt., 1951–53. *A.Rkš.*

Lotyniškoji Bažnyčia, kitaip lotyniškųjų apeigų bažnyčia, yra vienas iš visuotinės Kat. Bažnyčios vardų. Šis pavadinimas paremtas tuo visuotinės Kat. Bažnyčios aspektu, kad jos liturgijos oficiali kalba yra lotynų k.; dėl to ir pati Romos liturgija vadinasi dar lotyniškąja. Ši liturgija yra vartojama visuose katalikiškojo pasaulio kraštuose, išskyrus Rytų liturgijų sritis. Tačiau Rytų apeigų katalikų yra labai maža, apie 3% viso kat. skaičiaus. Tad nėra didelio netikslumo ir visai Kat. Bažnyčiai taikinti lotyniškosios vardą. Kada lotynų k. tapo oficialia Romos liturgijos k., tikslios datos nustatyti negalima. Pradžioje liturginė k. Romoje buvo graikų. Romos krikščionys, kaip ir kitų žymiųjų religinių centrų (Aleksandrijos, Antiochijos, Jeruzalės etc.), graikiškai kalbėjo mažių mažiausia I ir II a. Tuo metu iš viso nebuvo liturginės kalbos klausimo: žmonės meldėsi ta kalba, kuria kalbėjo. Atrodo, kad pirmieji lotynų k. pradėjo vartoti Afrikos krikščionys. Apie III a. pabaigą Romoje įprastinė pamaldų kalba buvo lotynų, ir IV a. ji tapo vienintele. (Žr. Liturgija: liturgijų susiformavimas ir klasifikacija). *P. Dmb.*

Lotynų Amerika vardas, taikomas Pietų ir Vidurio Amerikai, kadangi šie kraštai buvo kolonizuoti romanų, arba lotynų, tautų: ispanų ir portugalų.

Lotynų Jeruzalės karalija įsikūrė I Kryžiaus karo metu (1099), kada krikščionys užkariavo Jeruzalę su aplinkinėmis žemėmis bei miestais. Tuo pat metu įsisteigė Antiochijos kunigaikštija, Edesos ir Tripoli grafijos. Šie 3 politiniai vienetai savarankiškai tvarkėsi ir Jeruzalės karaliui, daugiau dėl jo miesto orumo, pripažino pirmenybę vien iš vardo. Dėl to L.J.k. vardas kartais taikomas visoms krikščioniškoms Sirijos valstybėms.

Jos buvo tipiškos feodalinės valstybės, dirbtiniu būdu prancūzų didikų įkurtos pagal iš jų krašto perkeltą feodalizmą. Tad kiekvienoj valstybėj savarankiškai politikavo didieji feodų savininkai, miestai su savivaldybės teisėmis, ordinai (templininkai, joanitai ir vėliau teutonininkai) ir, ypač pakraštiniuose miestuose, italų miestai-respublikos. Didelę galią L.J. karalijoje turėjo bažnyčia, kurios galva – patriarchas —net pretendavo į krašto suverenus. Greičiausiai dėl to pirmas Jeruzalės valdovas Gotfriedas Bulonietis nesivainikavo karališkąja karūna, bet turėjo tenkintis Šv. Karsto gynėjo (advocatus) titulu.

Feodalinė L.J.k. santvarka išdėstyta vad. Jeruzalės įstatymuose, kurie galutinai kodifikuoti XIII a. Iš jų aiškėja feodalinė didikų ir šiaip laisvųjų frankų savivaldybė ir jų pareigos, pirmoje eilėj karinės, valstybei. Didikų baronų savarankiškumo išraiška buvo aukščiausias teismas (Haute Cour), kurio paskirtis, be didiuomenės tei-

simo, buvo dar spręsti visus valstybės reikalus. Aukščiausias teismas laikytas vyriausiu valstybės organu, turėjusiu teisę rinkti karalių, kuris baronų tarpe buvo vien ‚pirmas tarp lygiųjų' (primus inter pares). Panašūs žemesnieji teismai buvo miestuose (Cour de la Bourgeois). Uostamiesčiuose bei rinkų miestuose žinomi ypatingi teismai, Cour de la Fonde, nagrinėję su prekyba susijusias bylas, ir vad. Cour de la Chaine, narplioję laivininkystės bei jūrinės prekybos, ypač muitų, reikalus. Panašius teismus, be L.J.k., turėjo ir kitos valstybės, didieji feodalai, ordinai, bažnyčia. Tuo būdu L.J.k. teikia labai susiskaldžiusios, palaidos valstybės vaizdą.

Būdama pakrikusi, ji tegalėjo laikytis daugiausia europiečių, italų miestų ir kryžininkų, remiama, tačiau ilgainiui negalėjo atsispirti augančioms saracėnų jėgoms. Pirmoji saracėnų puolimo auka buvo Edesa, kurios kritimas 1144 pažadino nesėkmingą II Kryžiaus karą. Tuo tarpu Egipto valdovas Saladinas pasišovė nukariauti Siriją ir, pirma paėmęs Damaską, užgrobė Jeruzalę (1187) su kitais krikščionių miestais. L.J.k., pirmoj eilėj italų miestų laivyno dėka, tegalėjo šimtą su viršum metų laikytis vien pajūry su Akros miesto centru. Paskutinį bandymą atgauti Jeruzalę darė imperatorius Fridrichas II, kuriam pavyko išsiderėti jį krikščionims 1229–44 metų laikotarpiui. Po to ji vėl atiteko mahometonams, kaip vėliau (1291) ir Akra su krikščionių žemių likučiais. Lyg L.J. karalijos liekana vakarų krikščionims liko anglų karaliaus Liūtaširdžio nukariauta (1192) Kipro sala, pradžioj buvusi sujungta su Akros valstybe. Kipro saloj susispietė pabėgėliai Sirijos krikščionys ir rezidavo L.J.k. valdovų įpėdiniai. Feodalinė frankų valstybė Kipre išsilaikė iki XV a. vidurio, kada liko turkų užgrobta.

C. R. Conder, The Latin Kingdom of Jerusalem 1897; *J. L. La Monte,* Feudal Monarchy in the Kingdom of Jerusalem (1100–1291) 1932; *D. C. Munro,* The Kingdom of the Crusaders 1935; *J. Richard,* Le Royaume latin de Jérusalem 1953.

J. J.

Lotynų kalba (lot. lingua Latina), nors etimologiškai kildinama nuo žodžio Laciumas ir pagal tai turėtų reikšti ‚Laciumo k.', ištikrųjų pradžioje tebuvo tik paties Romos miesto ar net veikiau tik vienos su kitomis į miestą suaugusios Romos gyventojų grupės k. Kai kurios artimiausios Romos apylinkės seniausiais laikais greičiausiai dar kalbėjo lotyniškai, bet paties Laciumo geografinė sąvoka nebuvo pastovi: ji tebuvo politinė, o ne etnografinė. Tai patvirtina ir išlikę senieji kalbos paminklai. Pvz. Lanuviume žodžio nebrundines ‚inkstai' pirmykštis vidurinis garsas f, kaip ir l.k., virto b, o Prenestės (Praeneste) tarmėje— nefrones — jis nepasikeitė.

Ide. kalbų šeimai priklausanti l.k. yra viena italikų (žr.) tarmių, ir drauge su faliskų, Tiberio š. pusėje Falerijų miesto gyventojų, tarme sudaro lotynų-faliskų grupę. Iš kitų italikų tarmių daugiausia tikslių žinių turime apie oskų ir umbrų k. Tačiau šios ir kitos tarmės neišaugo į literatūrines kalbas, nes buvo nustelbtos politiškai įsigalėjusios Romos.

Kitos italikų tarmės turėjo įtakos l.k., į kurios žodyną pateko nemaža oskų-umbrų šakos žodžių. Tai visai natūralu, nes oskų-umbrų dialektas siekė artimas Romos apylinkes, ir pagal senovinę tradiciją, seniausiais laikais pačioje Romoje šalia mons Palatinus kalvoje įsikūrusių lotynų buvo dar apsigyvenę oskų - umbrų šakai priklausantieji sabinai. ‚Sabinizmais' vadinamos tokios žodžių lytys, kuriose šalia senovinio d vartojamos lytys su l: sen. lot. dacruma ‚ašara', dingua ‚liežuvis' vėliau lacrima, lingua. Net artimiausioji l.k. faliskų tarmė aspiratas vartoja oskų-umbrų pavyzdžiu: ide. dh l.k. žodžio viduryje yra b, oskų-umbrų f: l. liberta ‚atleistinė', faliskiškai loferta (kad čia ide. dh, rodo gr. eleutheros ‚laisvas'). Apie lotyniškosios italikų šakos tarmes labai maža težinome, nes Romos miestas drauge su politine galia ir kalbiniu atžvilgiu įgijo vadovaujamą vaidmenį ir anksti nustelbė tarmiškumus.

Kiek leidžia spręsti istoriniai laikai, l.k. yra savarankiškas ide. kalbų šeimos narys, ir jos nesieja su kita kuria kalba tokia artima giminystė, kuri yra pvz. tarp indų ir iraniečių k., kurios, atsiskyrusios nuo ide. prokalbės, dar ilgą laiką sudarė bendrą kalbinį vienetą. Seniau įsigalėjusi hipotezė, kad l.k. su gr. kalba sudaro kalbinį vienetą, neturi pagrindo. Šios abi klasikinės k. iš viršaus panašios daugiausia dėl to, kad mes pažįstame jų senovinę formą. Šios kalbos tebeturi tų bendrų žymių, kurias turėjo ir kitos ide. k., kurias tačiau jau buvo praradusios, kai jas pradėta moksliškai tyrinėti.

Neturi pagrindo ir ryšium su humanizmu XV–XVII a. Lietuvoje įsigalėjusi teorija, kad l.k. sieja artima giminystė su liet.

Lotynų kalbos mokytojų kursai Kaune 1938

k. Tiesa, tarp šių dviejų k. esama daug ir nekalbininkui pastebimo bendrumo: pilnos vardažodžių galūnės, linksniuočių atitikimas, bendros kai kurių dalyvių lytys, siekinys, būdinys, žodyno bendrybės, tačiau liet. k. artima l.k. tik dėl to, kad ji išlaikė senoviškumą ir drauge su l.k. ne tiek nutolo nuo savo bendrosios ide. prokalbės, kaip kitos naujosios k. Kad l.k. yra gan tolima liet. k. giminaitė, rodo ir tai, kad pirmoji yra kentuminė (žr.), o antroji sateminė (žr.).

Daugiau pagrindo turi keltų-italikų hipotezė, pagal kurią l.k. artimesnė kaimyninei keltų kalbai negu kitoms ide. k. ir gal net pirmuosius savarankiškus žingsnius žengusi drauge su ja. Būdingas abiem kalboms bendras žodžio ‚penki' pirmasis gomurinis garsas: lot. quinque, airiškai coic, atsiradęs dėl asimiliacijos su sekančiu skiemeniu: quinque iš ide. *penque. Kad čia ide. prokalbėje buvo *penque, rodo gr. pente, sen. ind. pañca, liet. penki, sen. bulgarų pęt . Bendra italikų ir keltų k. tariamosios nuosakos priesaga ā: lot. ferat, sen. airių bera iš *berāt; bendras abiem k. pasyvo ir deponens r: airių ds. 3 asmuo sechitir, lot. sequontur ‚jie seka', o kamienų kilmininkas lot. ir sen. galų k. turėjo ī ir kt. Šie panašumai duoda pagrindo tvirtinti, kad italikai kalbiniu atžvilgiu buvo daug artimesni keltams negu, sakysim, germanams. Vis dėlto tas artumas nebuvo tiek glaudūs, kiek pvz. tarp indų ir iraniečių, ir italikų-keltų kalbinis vieningumas vis dėlto yra gan problematiškas.

Keltų, arba galų, kilmės žodžių nedaug tepateko į l.k. Tai daugiausia gyvulių, vežimų rūšių, drabužių, ginklų ir su gladiatoriais susiję pavadinimai. Dar mažiau žymių l.k. paliko ide. šeimai priklausanti ilirų ir semitiškoji punų k. Iš pastarosios į l.k. pateko māgālia, arba mapālia ‚Afrikos nomadų palapinės' ir sveikinimo formulė ave.

Iš neindoeuropiečių k. daugiausia įtakos l.k. turėjo etruskų k. Istorikas Livijus tvirtina, kad į IV a. pr. Kr. pabaigą etruskų mokslas romėnams vaidinęs tą patį vaidmenį, kaip vėliau graikų, ir romėnų jaunuoliai buvę mokomi etruskiškai, kaip vėliau graikiškai. Šalia kai kurių bendrinių ir tikrinių tiesiog iš etruskų arba per etruskus iš gr. patekusių vardų, kaip pastaruoju metu įrodinėjama, ir žodis satura, satira kilęs iš etruskų sat(i)r ‚kalbėti', tad ir Lucilijaus ir Horacijaus sermo ‚pašnekesys' esąs tikrasis žodžio satira vertimas. Pagal tai ir versus saturnius esąs ne, kaip paprastai aiškinama, ‚Saturno', bet ‚šnekamoji', arba ‚satirinė', eilė.

Didžiausią įtaką l.k. turėjo graikų k. Ši įtaka pasireiškė daugiausia žodynu, sintakse ir kirčiavimu. Gr. skoliniai ir svetimybės l.k. sudaro nemenką tomą. L.k. žodynas turtėjo gr. žodžiais dvejopu keliu: santykiaujant su gausingų gr. kolonijų p. Italijoje ir Sicilijoje gyventojais ir per gr. literatūrą, turėjusią milžinišką įtaką rom. literatūros raidai. Kaip seniausieji gr. skoliniai buvo sulotyninti, rodo pvz. dracuma, mina (tokie svorio matai bei monetos),

cupressus ‚kiparisas', māchina ‚mašina', Hercules iš gr. drachmē, mnā, kypárissos,, māchanā (doriečių ā vietoje joniečių-atikiečių ē), Hēraklēs. Šiuose sulotynintuose žodžiuose pastebime lotynišką balsių pritaikymą savajai kalbai ir jų išplėtimą, kuris žodyje mina, be to, dar padėjo išvengti svetimos l.k. pradžios mn-. Neturėdama aspiratų, l.k. graikų skoliniuose vartojo atitinkamus sprogstamuosius nebalsingus priebalsius: gr. porphyra ‚purpurinė sraigė', minthē ‚gauruotoji mėta', lot. purpura, menta. Perimdami gr. žodį, žmonės naudojosi garso ir sąvokos asociacija ir sukūrė gimtosios kalbos žodžiams artimus darinius: iš gr.oreíchalkos ‚žalvaris' lot. aurichalcum. Tai — vad. liaudies etimologija. Gr. šnekamosios k. betarpiškai įtakai tenka skirti ir palyginti gausius romaniškųjų k. liaudies vartojamus graikiškus žodžius, pvz. ‚smūgis' it colpo, prc. coup, gr. kólaphos. Be tiesiog perimtųjų gr. žodžių, l.k. gausu reikšmės skolinių, kurių išorė lotyniška, dvasia graikiška. Tai daugiausia filosofijos, teologijos ir gramatikos terminai, perimti ryšium su gr. kultūros įtaka: essentia žodžio ousía, novum testamentum — kainė diathēkė, casus ‚linksnis' — ptōsis žodiškas vertimas.

Etruskų ir gr. k. įtaka bus veikiausiai paveikusi ir l.k. kirčiavimą. Laisvas, daugiausia muzikalinis, pasižymįs nevienodu tono aukščiu ide. kirtis jau italikų prokalbės laikais buvo virtęs dinaminiu, t.y. paremtu spūdžiu, pirmojo skiemens kirčiu. Ryšium su stipresniu pirmojo skiemens tarimu susilpnėjo ar net visai iškrito paprastų ir sudėtinių žodžių sekančiųjų skiemenų balsiai: rápit, bet árripit, validus, bet valde. Manoma, kad tai įvyko dėl etruskų kalbos įtakos, nes etruskų k. turi taip pat dinaminį kirtį pirmajame žodžio skiemenyje.

Gr. įtakai keičiant etruskiškąją, keitėsi ir lot. žodžių kirčiavimas, ir nuo rom. literatūros pradžios įsigalėjo dėsnis, kad daugiaskiemeniuose žodžiuose kirčiuojamas priešpaskutinis skiemuo, jei jis ilgas, ir tretysis nuo galo, jei priešpaskutinis trumpas. Tai derinasi su gr. žodžių kirčiavimu, nes gr. k. kirčiuojamas vienas iš trijų paskutinių skiemenų. Šis, kaip ir gr. kalboje, kirčiavimas buvo muzikalinis, nes poezijoje ir prozoje buvo skiriama ir nekirčiuotų skiemenų kiekybė. Imperijos laikais l.k. kirtis ir toliau palengva keitėsi, kol apie IV–V a. po Kr. virto vėl dinaminiu. Tai patvirtina ir iš l. šnekamosios (vulgarinės) k. kilusios romanų k., turinčios dinaminį kirtį.

Senieji l.k. įrašai rodo, kad ir l.k. garsai nuo VI a. pr. Kr. pradžios iki III a. pr. Kr. vidurio, t.y. iki rom. literatūros pradžios, žymiai pasikeitė. Vis dėlto ir literatūrinio laikotarpio l.k. tebeturi nemaža senoviškumo žymių. Ide. garsynas beveik išsilaikė, tačiau dvibalsiai virto balsiais, pvz. ei virto i. Ide. bh, dh, th virto f, d, t; palataliniai k, g, gh virto c, g, h_1 (kentuminės k. žymė), guturalinis ir velarinis gh virto h, g. Vietininkui ir įrankininkui (locativus ir instrumentalis) sutapus su ablativu, išliko dar šeši linksniai, tarp jų ablativas ir vocativas. Vardažodžių išliko 3 giminės, skirtukas dar neišsivystė. Dviskaita nebeišliko. Buvusios veiksmažodžio mediumo rūšies išliko liekana verbum deponens. Iš nuosakų neišliko geidžiamoji (modus optativus). Vietoje dar neturinčios laiko požymių praesens-aoristo ir perfekto sistemos atsirado turinčioji laiko laipsnius praesento ir perfekto sistema su naujais imperfektais (imperfectum, plusquamperfectum, futurum exactum). Perfektas perėmė aoristo funkcijas.

Drauge su rom. valstybės augimu plito ir l.k. pačioje Italijoje ir šalyse į v. nuo jos. L.k. plisti į r. trukdė aukštos kultūros graikų k. Rytinė riba buvo Dakija, šių dienų Rumunija. Š. Afrikoje įsigalėjusią l.k. nustelbė vėlesniųjų užkariautojų arabų k. Iš vulgarinės, t.y. šnekamosios, l.k. tiesiog kilo visos romanų k. Ryšium su vėlesniąja ispanų, portugalų ir prancūzų kolonizacija Amerikoje ir su gavusios žymių romaniškų priemaišų anglų k. paplitimu užjūriuose žymioje žemės dalyje šiandien vartojamosios kalbos kilusios visai ar bent iš dalies iš l.k.

Šalia šnekamosios (vulgarinės) l.k. nuo III a. pr. Kr. vidurio graikų k. ir literatūros įtakoje augant lot. literatūrai išaugo ir literatūrinė l.k. Apie literatūrinę l.k. ir jos santykį su literatūrine raida žr. Rom. literatūra ir Lotynų literatūra.

L.k. turėjo milžinišką reikšmę ne tik senovėje, bet ir vėlesniaisiais laikais. Ji buvo ilgą laiką literatūros, mokslo ir mokyklinė V. Europos k. Šiandien ji tebėra Katalikų Bažnyčios k. Lotyniški terminai tebevartojami įvairiuose moksluose ir technikoje. L.k. dar ir šiandien daugelyje Europos, Amerikos ir kitų šalių aukštesniosiose mokyklose užima svarbią vietą ne vien dėl to, kad palengvina mokytis iš jos kilusių ro-

maniškųjų k. Būdama V. Europos kultūros nešėja, ji padeda suprasti Vakarų kultūros pagrindus ir dėl savo ypatingai aiškios ir logiškos formos yra puiki dvasinio mokslinimo priemonė.

Lotynų raidynas buvo perimtas iš p. Italijos Chalkidikos graikų ir pradžioje, net Cicerono laikais, teturėjo 21 raidę: A B C D E F Z H I K L M N O P Q R S T V X. C, kaip ir gr. k., reiškė garsą g. Etruskų įtakoje romėnai, šalia K ir Q, pradėjo vartoti ir raidę C garsui k žymėti. K buvo vartojama prieš a, Q prieš u ir C prieš e, i. Tačiau tokia sistema, kurioje tas patsai žodžio garsas įvairiose lytyse įvairiomis raidėmis rašomas, pvz. loqus ‚vieta', loka, loci, negalėjo išlikti, ir tiek romėnai, tiek etruskai ir faliskai pasirinko raidę C, apribodami K ir Q vartojimą. Pradėjus garsą k gausiau žymėti raide C, garsui g buvo išrasta nauja raidė G, pridėjus prie C brūkšnį. Z raidė apie IV a. pr. Kr. pabaigą išnyko, nes ir garsas z lotynų k. buvo išnykęs. I a. po Kr. drauge su gr. žodžiais buvo ir raidė Z vėl priimta. Taip pat tada į l. raidyną pateko ir gr. Y tarpiniam tarp i ir u garsui (prc. u, vok. ü) reikšti. Abi šios raidės buvo pridėtos raidyno gale po X. Taip susidarė visai išvystytas garsų raidynas iš 23 raidžių. Pusbalsis u kaip ir balsis u būdavo žymimas raide V (priebalsį V ir balsį U raide žymėti pradėta naujaisiais laikais).

Seniausi įrašai rašyti iš dešinės į kairę, kiti ‚bustrofėdon', t.y. pakaitomis eilutę į kairę, eilutę į dešinę. Literatūriniais laikais visada buvo rašoma iš kairės į dešinę.

W. M. Lindsay, The Latin Language 1894 (vok. vert. H. Nohl 1897); *J. Vendryes*, Recherches sur l'histoire et les efforts de l'intensité initiale en Latin 1902; *E. Thomas*, Studien zur lateinischen und griechischen Sprachgeschichte 1912; *E. Norden*, Die antike Kunstprosa² 2 tt., 1915–18; *A. Burger*, Études de phonétique et de morphologie latines 1928; *A. Meillet*, Esquisse d'une histoire de la langue latine 1928 (³1933); *G. Devoto*, Storia della lingua di Roma ²1944; *F. Stolz ir A. Debrunner*, Geschichte der lateinischen Sprache 31953; *R. Kühner – C. Stegmann*, Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, 2 tt., 1912–14; *A. Meillet ir J. Vendryes*, Traité de grammaire comparée des langues classiques 1924 (²1927); *F. Stolz, J. H. Schmalz, M. Leumann ir J. B. Hofmann*, Lat. Grammatik ⁶1954; *E. Kieckers*, Historische lat. Grammatik, 2 tt., 1930–31; *F. Sommer*, Handbuch der lat. Laut- und Formenlehre ²1948; *M. Niedermann*, Historische Lautlehre des Lateinischen ³1953; *E. Forcellini*, Totius Latinitatis Lexicon 1771, papildytas De Vit, 6 tt., 1858–75, ir Corradini, 4tt., 1864–98; Thesaurus linguae Latinae nuo 1900; *K. Jokantas*, Lotyniškai lietuviškas žodynas 1936; *A. Ernout, A. Meillet*, Dictionnaire étimologique de la langue latine ³1951; *A. Walde ir J. B. Hofmann*, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, 3 tt., ³1938–54–56; *K. Koffmane*, Die Geschichte des Kirchenlatein 1879–81; *K. Strekker*, Einführung in das Mittellatein ²1929; *J. Schrijnen*, Charakteristik des altchristl. Latein 1932; *J. B. Hofmann*, Lat. Umgangssprache ²1936; *A. Rukša*, De vocibus vulgaribus, quae inveniuntur in apostolorum epistolis, quae quidem sunt Litterarum Sacrarum editionis vulgatae 1939; *C. Battisti*, Avviamento allo studio del latino volgare 1949; *A. Souter*, A Glossary of Later Latin to 600 A. D. 1949; *C. Du Cange*, Glossarium mediae et infimae Latinitatis 1678, paskutinis leidimas 7 tt., 1840–50; *A. Bacci*, Varia Latinitatis scripta II: Vacabolario Italiano–Latino delle parole moderne ²1949; *J. F. Niemeyer*, Mediae Latinitatis Lexicon Minus nuo 1954. *A.Rkš.*

L.k. Lietuvoje valstybės gyvenime buvo vartojama nuo pat Lietuvos valstybės susikūrimo XIII a. Kadangi tuo metu l.k. buvo tarptautinė diplomatinė, o taip pat Katalikų Bažnyčios ir šviesuolių pasaulio kalba V. Europoje, tai ir nuo pat valstybės įsikūrimo prasidėjo valstybinis jos vartojimas Lietuvoje santykiuose su Vakarų valstybėmis. Jau ryšium su Mindaugo krikštu 1250 ir jo vainikavimu Lietuvos karalium 1253 kilęs susirašinėjimas su popiežium ėjo lotyniškai. Kai kurie Mindaugo dokumentai, kaip įvairių Lietuvos žemių užrašymas pirmajam Lietuvos vysk. Kristijonui, buvo surašyti l.k. Taip pat ir D.L.K. Gedimino 1322–23 laiškai, rašyti pop. Jonui XXII, domininkonų ir pranciškonų ordinų viršininkams Saksonijoje ir keliems Hanzos sąjungos miestams, buvo surašyti lotyniškai. Gedimino laikais Vilniuje ir Naugarduke buvo katalikų bažnyčių bei vienuolių. Nuo Gedimino laikų valstybiniam susirašinėjimui su V. Europos valdovais imta naudotis katalikų vienuolių paslaugomis, kurie mokėjo skaityti ir rašyti lotyniškai. Tuo būdu jau nuo XIV a. susidarė paprotys vartoti tarptautinę l.k. D.L.K-čio raštinėje, palaikant diplomatinius ryšius su Vakarų valstybėmis. Tiesa, santykiuose su Vokiečių ir Livonijos ordinais bei su Rygos miestu kartais buvo vartojama ir vokiečių k., tačiau ir čia dažnai buvo naudotasi l.k. ne tik diplomatinėje korespondencijoje, bet ir sudarant tarptautines sutartis. Santykiuose su Lenkija iš pradžių irgi buvo vartojama l.k. Tik santykiuose su Europos Rytais buvo vartojama rytų slavų, ypačiai gudų rašto k., o su totoriais buvo susirašinėjama net totoriškai.

D.L.K. Vytautas D. savo raštinėje laikė įvairių specialių raštininkų ir vertėjų, tiek dvasininkų, tiek pasauliečių, mokančių įvairių kalbų, nes čia buvo rašomi ir gaunami dokumentai įvairiomis kalbomis, žymi jų dalis lotyniškai. Nuo Vytauto ir Jogailos laikų, ypačiai nuo Lietuvos krikšto 1387, diplomatiniai Lietuvos ryšiai su Vakarais,

Kojalavičiaus Lietuvos istorijos lotynų k. titulinis puslapis

pasikeitimas laiškais bei delegacijomis ir tarptautinių sutarčių sudarymas žymiai padidėjo. Tai buvo atliekama l.k. Taip pat pagyvėjo kultūriniai ir bažnytiniai ryšiai su Vakarais, kurie irgi buvo palaikomi l.k.

Valstybinis l.k. vartojimas Lietuvoje reiškėsi ne tik valstybiniuose bei bažnytiniuose santykiuose su popiežiumi bei V. Europos valstybėms, bet taip pat ir Lietuvos vidaus gyvenime. Pirmosios bajorų ir katalikų bažnyčios privilegijos, taip pat kaip ir sutartys su Lenkija, buvo sudarytos l.k. Net ir D.L.K-čių ir vėliau valstybinio Lietuvos antspaudo tekstas buvo lotyniškas. Vis dėlto l.k. vartojimas Lietuvos vidaus reikaluose pilnai neįsigalėjo ir buvo gana ribotas, ypačiai nuo XIV a. pabaigos pradėjus vartoti gudų rašto kalbą vidaus santykiuose su gudiškomis bei rusiškomis Lietuvos žemėmis. Ne lotynų, bet gudų rašto kalba pamažu pasidarė oficiali Lietuvos kanceliarijos rašto kalba valstybės vidaus reikaluose, nors l.k. vartojimas vidaus reikaluose visai ir neišnyko, ypačiai kai raštai lietė pačių lietuvių aukštaičių ir žemaičių gyvenamas žemes.

Dar XV a. reiškėsi pastangos praplėsti valstybinį lotynų rašto kalbos vartojimą vidaus reikaluose. Nuo Jogailos ir Vytauto laikų Lietuvos didikų ir žymesnių bajorų sūnūs pradėjo važinėti į užsienius studijuoti V. Europos universitetuose, kur mokslas buvo einamas lotyniškai. Čia lietuviai, pramokę lotyniškai bei susipažinę su Romos istorija, pastebėjo lietuvių ir l.k. giminingumą bei senovės papročių panašumą. Renesanso bei humanizmo aplinkoje ir tų panašumų įtakoje dar XV a. pradžioje susidarė teorija, esą lietuviai kilę iš senovės romėnų, o lietuvių k. esanti tik laiko ir aplinkybių įtakoje iškraipyta jų protėvių l.k. Lietuvių iš romėnų kilimo teoriją pirmas raštu suformulavo lenkų XV a. istorikas J. Dlugošas, pats savo Lenkijos istoriją rašęs lotyniškai. Lietuvių romėniškosios kilmės teorija pateko ir į Lietuvos Metraščius. Šios teorijos tikrumu tikėjo ne tik Italijos, Vokietijos bei Prancūzijos universitetuose studijavę Lietuvos šviesuoliai, bet ir lenkų bei kitų tautų to meto ir vėlesni istorikai, remdamiesi dideliu lotynų ir lietuvių k. panašumu. Šios teorijos ypačiai laikėsi ir savo tariamu romėnišku kilimu didžiavosi Lietuvos XV–XVI a. humanistai. Ryšium su tuo plito ir l.k. vartojimas Lietuvoje. Kadangi l.k. buvo laikoma lyg savąja senovės lietuvių k., imta reikalauti platesnio jos vartojimo Lietuvos valstybės vidaus reikaluose bei viešame gyvenime. Ta kryptimi veikė Mykolas Lietuvis (spėjama Mykolas Tiškevičius) XVI a. viduryje. Tuo metu Lietuvoje reiškėsi gana stipri reakcija prieš lietuviams svetimos gudų rašto kalbos vartojimą valstybės kanceliarijoje ir kitose įstaigose. Į l.k. buvo išverstas Lietuvos Statutas. Kad patys lietuviai galėtų geriau pramokti savo senosios ‚protėvių' kalbos, imta reikalauti įkurti aukštesnių mokyklų su dėstoma l.k. Taip 1568 Lietuvos seimas Gardine reikalavo iš D.L.K. Žygimanto Augusto įsteigti Vilniuje lotynišką gimnaziją. 1570 Vilniuje buvo įkurta jėzuitų kolegija, kurioje mokslas buvo einamas lotyniškai.

Nežiūrint šito humanistų sąjūdžio, l.k. vartojimas neįsigalėjo nei valstybiniame, nei viešame Lietuvos gyvenime. Humanizmo bangai atslūgstant, aprimo ir sąjūdis dėl l.k. ‚atgaivinimo'. Didelė Lietuvos bajorų dalis jau buvo gerokai aplenkėjusi, ir dėl to jau reiškėsi lenkų k. skverbimasis į viešąjį bei valstybinį gyvenimą. Supanašinus Lietuvos ir Lenkijos vidaus santvarką XVI a. viduryje ir ypačiai po 1569 Liublino unijos, lenkų k. pamažu ėmė stumti ir gu-

dų rašto vartojimą iš valstybės įstaigų. Iš gudų rašto kalbos Lietuvos Statutas dabar buvo išverstas į lenkų k., kurią vis dažniau imta vartoti ir teismuose bei kitose valstybės įstaigose. Dar Vazų laikais l. k. vyravo Lietuvos mokyklose, bet greta jos žymių teisių čia turėjo ir lenkų k. XVII a. retkarčiais dar randame seimelių nutarimų bei instrukcijų lotyniškai, kartais ir kitokių dokumentų. Pats Lietuvos valstybės kancleris Stanislovas Albrechtas Radvilas XVII a. pirmoje pusėje ir viduryje rašė savo atsiminimus (dienoraštį) lotyniškai. Tačiau apskritai l.k. pamažu buvo lenkų k. išstumta. Vis dėl to l. k. vartojimo pėdsakai išliko ligi pat bendrosios unijinės Lietuvos-Lenkijos valstybės žlugimo XVIII a. pabaigoje, ypačiai lenkiškai lotyniško ‚makaronizmo' pavidalu. XVII–XVIII a. bendrųjų su lenkais ir atskirųjų lietuvių seimų konstitucijos, seimų dienoraščiai, atstovų kalbos, seimelių instrukcijos ir viešo bei privataus pobūdžio dokumentai ir raštai mirgėte mirga lotyniškais žodžiais bei lotynizmais. Tai tikras lenkų ir l. kalbų mišinys. Daugelis lotyniškų žodžių vartojami ir rašomi su lenkiškomis galūnėmis ir kitokiu būdu darkomi, juos įterpiant į lenkiškus sakinius. Tuo būdu l.k., kad ir netiesiog bei labai sudarkyta, vis dar tebebuvo vartojama valstybiniame gyvenime. Jos vartojimas tačiau išnyko su Lietuvos atitekimu rusų valdžion, kuri Lietuvoje įvedė rusiškąją tvarką ir palaipsniui ėmėsi sistemingos Lietuvos rusinimo politikos. *K.Avž.*

Lotynų literatūra viduramžiais yra tartum vėlyvosios romėnų literatūros (žr.) tęsinys, tad ir aiškios skiriamosios ribos tarp šių literatūrų nėra. Viduramžio literatūra paprastai pradedama nuo ‚paskutiniojo romėno' Boecijaus (Boethius) mirties (524 po Kr.) Kasiodoru (apie 490–585). Kiti skiriamąją datą laiko 476, Romos imperijos Vakaruose žlugimą.

V i d u r a m ž i ų l.l. būdingas buvo antikinio, krikščioniškojo ir liaudinio elemento junginys. Šalia per visą viduramžį tebevartotų antikinių eiliavimo metrų žymų vaidmenį vaidino ir į senovės pabaigą pradėtoji vartoti ritminė poezija, grindžiama vietoje antikinio kiekybinio skiemenų skaičiavimu paremtu eiliavimu. Pradžioje tebuvo paisoma tik natūralaus žodžių kirčio eilutės pabaigoje, vėliau tam tikra kirčiavimo schema imta taikyti ir visai eilutei. Naujų eiliavimo formų davė ir rimas, prigijęs net ir kiekybinėje metrinėje poezijoje. Dar labiau pagausino poezijos formas nuo IX a. pabaigos atsiradusios sekvencijos. Rimas ir ritmas imta vartoti net literatūrinėje prozoje.

Vis dėlto sekimas antikiniais autoriais, ypač Vergilijum, Horacijum ir Ovidijum, per visą viduramžį tebevaidino svarbų vaidmenį. Mokyklos uoliai mokė stilistikos ir poezijos meno. Buvo sukurta net visa eilė proza ir eilėmis rašytų vadovėlių, vadinamųjų artes dictandi, dictaminis, poetriae, versificatoriae.

Viduramžio l.l. yra gausinga V. Europos literatūra: iki X a. ji vyravo beveik išimtinai, o po to ji žymiai pralenkė visas tautines literatūras sudėtas kartu. Šalia daugiarūšės literatūros siaurąja prasme viduramžiais buvo sukurta milžiniška daugybė lot. mokslinės literatūros veikalų. Dydžiu ir reikšme pirmauja teologinė literatūra (Patrologia Latina Migne 221 tt.!). Gausingą masę istorinės literatūros duoda veikalas Monumenta Germaniae Historica. Neaprėpiamai gausūs ir kiti mokslai: matematika, gamta, medicina, filologija, teisė. Ypač gyvai atstovaujama buvo filosofija.

Viduramžio l.l. galima skirstyti į šiuos periodus: 476–VIII a. žemiausio sunykimo, VIII–X a. bažnytinio atgimimo; XI–XIV a. scholastikos laikotarpis.

Dar antikinės senovės laikais plintant krikščionybei ėmė rastis ne tik tikybinių krikščionybės raštų, bet ir literatūrinių. Poetai ėmė vartoti Šv. Rašto, ypač N. Testamento, temas. Ispanas Iuvencus (IV a.) lot. hegzametru sukūrė pirmąją mesijadą Historia Evangelica. Ypatingai reikšmingi buvo krikščioniškieji himnai, Hilarijaus iš Poitiers pradėtieji ir Ambrozijaus iš Milano (apie 340–397) išvystyti. Ambrozijus perėmė lotyniškąjį jambinį metrą ir, modifikavęs jį veikiausiai žydų psalmių giesmių ir muzikos įtakoje, sudarė pavyzdį krikščioniškai himnologijai tūkstančiui metų. Juo sekė Sedulijus (V a.), sukūręs garsiąją Carmen paschale, Velykų giesmę. Kiti to meto himnologai: šv. Paulinas iš Nolos (apie 400), eilėmis aprašęs šv. Felikso gyvenimą, ispanas Prudencijus (V a.), savo krikščioniška poezija veikęs beveik visus viduramžius, Klaudianas Mamertas.

Nors žlugus V. Romos imperijai įsiviešpatavo barbarija, tačiau ir šiuo bendro kultūros sunykimo laikotarpiu išsiskiria keletas įžymių rašytojų, vertų didžiosios antikinės tradicijos. Romėnų senatorius Boecijus (480–524), Teodoriko kalintas ir

nuteistas mirti, kalėjime sukūrė prozos ir poezijos mišiniu rašytą garsųjį veikalą De consolatione philosophiae libri V. Veikalas vėliau buvo labai mėgiamas ir turėjo daug sekėjų, tačiau jie neprilygo Boecijui savo talentu. Boecijus meistriškai sujungė antikinę filosofiją su krikščionybe. Dar didesnę reikšmę ankstyvojo viduramžio dvasinei raidai turėjo jo Aristotelio komentarai. Šalia jo svarbumu buvo Kasiodoras (apie 490–585), Teodoriko sekretorius. Jis parašė Chronica, visuotinę istoriją nuo pasaulio įkūrimo iki 519, specialią gotų istoriją, kuri dingo, bet kurios goto Jordanio santrauka išliko. Pasitraukęs į savo įkurtąjį benediktinų vienuolyną apie 540, jis dar parašė eilę svarbių teologinių ir filosofinių traktatų. Laikydamas pasaulietišką mokslą naudingą savo draugams vienuoliams, jis įvedė paprotį nurašinėti rankraščius, išsaugojusį mums dvasinius klasikinio senovės pasaulio turtus. Didžiulę reikšmę turėjo jo mokyklinių mokslų paskirstymas į septem artes liberales (‚septynius laisvuosius menus', žr.). Šie ‚laisvieji', t.y. laisvajam žmogui lavinti skirti, mokslai sudarė per visą viduramžį išsilaikiusios lotyniškosios mokyklos pagrindą. Benediktas iš Nursijos (apie 480–593), ‚V. Europos vienuolynų tėvas', 529 Monte Cassino įsteigė vienuolyną, tapusį vakarų vienuolynų pradininku. Jis parašė ‚Regula', nustatančią vienuoliams drausmę, galiojusią visais vėlesniaisiais laikais, ir veiklą paskelbė vienu iš pagrindinių reikalavimų vienuoliui pagal šūkį ora et labora (melskis ir dirbk). Šio meto žymiausias ir pirmas didysis lot. rašytojas nemokėjęs graikiškai buvo pop. Grigalius I D. (apie 540–604). Išliko jo 8 himnai, Šv. Rašto komentarai ir kita religinio turinio literatūra, 800 laiškų, svarbių istorijai.

Tačiau moksle Italija nebeteko vadovaujamo vaidmens. Jos vietą užėmė š. Afrika ir Ispanija. Š. Afrikoj veikė Verecundus (m. 552), S. Testamento giesmių aiškintojas, Koripas (Corippus; apie 580), istorinių karų su maurais epų autorius, Ispanijoj—Martynas iš Bragos (m. 580), krikščionių rašytojas ir vyskupas, šv. Izidorius iš Sevilijos (apie 570–636), autorius pasaulinės chronikos ir Etimologiarum libri XX — 7 laisvųjų menų (mokslų) išdėstymo, autoritetingo visiems viduramžiams. Galijoje kūrė trubadūras Venancijus Fortunatas, puikių himnų Vexilla regis ir Pange lingua autorius, ir didžiausias to meto istorikas Grigalius iš Turo (538–594), parašęs 10 knygų Historia Francorum, davusią jam ‚frankų Herodoto' pravardę. Konstantinopolyje mokęs lot. k. Priscianas iš Cezarejos (apie 500) paliko 18 knygų Institutiones grammaticae, pilniausią ir geriausią išlikusį lot. k. vadovėlį, ypač svarbų antikinės literatūros liekanomis. Anglų lot. poezijos kūrėju laikomas Aldhelmas iš Malmesbury (apie 650 – 709), teoriškai nagrinėjęs metrikos ir ritmikos klausimus. Anglų istoriografijos kūrėjas buvo Beda Venerabilis (‚Garbingasis'), parašęs didžiai reikšmingą veikalą Historia ecclesiastica gentis Anglorum ir Chronicon, pasaulio įvykių apžvalgą. Airijos žymus poetas Kolumbanas (543–615) įsteigė 612 Bobbio vienuolyną, tapusį viduramžiais š. Italijos kultūros židiniu. Airijoje VI–IX a. pastebima gyva kultūrinė veikla. Poetas Adamnanas (624–704) ir kiti sukūrė gausią bažnytinę literatūrą.

Barbarų teisei derinti su romėniškąja išleista eilė veikalų: Edictum Theodorici regis (500), Lex Romana Visigothorum (506), Lex Romana Burgundiorum (516). Išleistas rytuose paruoštas žymiausias teisės rinkinys Codex Iustinianus su gausiais papildymais.

Karolingų renesansas buvo sukeltas Karolio D. įkurtų gausių mokyklų Vokietijoje ir Prancūzijoje, kaip rūmų mokyklos Aachene, Ture (Tours), St. Galle ir kt. Karolis D. sukvietė į savo rūmus vadovaujančius kultūrai asmenis, kurių prieky buvo anglas Alkuinas (apie 735–804), 15 metų mokęs Yorke, vėliau vadovavęs Karolio D. rūmų mokyklai. Parašė gramatinių ir retorinių veikalų dialogų forma, Šv. Rašto komentarus, astronomijos ir poetikos veikalų. Žymiausias po Grigaliaus iš Turo viduramžio istorikas Paulus Diaconus (apie 725–791) parašė 6 knygų Historia Langobardorum.

Alkuino iš Anglijos atneštąją tradiciją Hrabanus Maurus (apie 776–856) perkėlė į Fuldą. Jis parašė lyg ir enciklopediją De universo, be to, komentarus S. ir N. Testamentui ir kt. Jo mokinys Valafridas Strabonas (apie 809-849) parašė Visio Wettini, Dantės Dieviškosios Komedijos prototipą, ir Hortulus, vienuolyno sodo augalų aprašymą. Garsiausieji Alkuino mokiniai buvo žymiausias to meto istorikas Einhardas (apie 770–840), vienintelis Fuldoje išmokslintas pasaulietis, sekdamas Suetonijaus ‚imperatorių gyvenimu' parašęs pui-

kią lot. k. ‚Karolio D. gyvenimą' ir kt. ir iš Ispanijos kilęs vestgotas Teodulfas iš Orleano (apie 760–821), žymiausias Karolingų laikmečio poetas. Anastasius Bibliothecarius (apie 810–879) parašė Chronographia tripertita ir kitus istorinius veikalus, Vilibaldas — šv. Benedikto gyvenimą. Joannes Scotus Eriugena pasižymėjo filosofiniais veikalais, Sedulius Scotus parašė komentarą Porfirijui ir vadovą valdovams De rectoribus Christianis.

Žymiausioji X a. poetė buvo Gandersheimo vienuolyno vienuolė Hroswitha (apie 930–1002), pirmoji vokiečių poetė ir istorikė. Hegzametriniu veikalu Primordia Coenobii Gandeshemensis ji vaizduoja vienuolyno pradžią iki 919. Veikalu Gesta Odonis ji papildo savo amžininko Widukindo iš Corvey Saksonijos istoriją. Norėdama išstumti iš vienuolynų Terencijaus lektūrą, ji, sekdama Boecijum ir Terencijum, parašė 6 dialogus (kad atitiktų 6 Terencijaus komedijas), skirtus daugiau skaityti negu vaidinti. Ji sukūrė dar du biblinius poetinius kūrinius, du epus ir šešias legendas leoniniu (rimuotu) metru, tarp jų Theophilus, seniausią Fausto legendą betarpiškai iš graikiško šaltinio.

Apie 930 (pagal kitus IX a. antrojoje pusėje) atsirado labai aukšto lygio epinis veikalas Waltharius manu fortis (Valtarijus stipriarankis). Tema — žavinga vokiečių sakmė apie Valterio iš Akvitanijos pabėgimą su burgundų princese Hildegunde, forma — hegzametrinis eilėraštis. Tai vienas geriausių viduramžio poezijos veikalų, pasižymįs humoru, variacija, realizmu. Gerbertas, vėliau pop. Silvestras II, didelis klasikų gerbėjas, parašė vertingų filosofijos, matematikos ir fizikos veikalų.

Scholastikos laikmetis. Menkėjančią literatūrą sekančiais dviem šimtmečiais po Karolio D. atgaivino universitetų atsiradimas ir scholastinės filosofijos augimas po Kryžiaus karų. Nors scholastika (žr.) plačiąja prasme prasidėjo dar prieš viduramžius ir nėra griežtos ribos tarp patristikos ir scholastikos, tačiau iki XII a. viduramžinei filosofijai stigo sistemos. Pirmas didelis scholastinės filosofijos atstovas, bet dar pirmykščia plačiąja prasme, buvo iš Lombardijos kilęs Canterbury arkivyskupas šv. Anzelmas (apie 1033–1109).

Scholastika siaurąja prasme prasideda XII a. Laikantis dėsnio, kad tiesa negali prieštarauti tiesai, buvo stengiamasi krikščionių religijos mokslą suderinti su filosofijos pasiektais rezultatais. Šio naujai atgimstančios literatūros amžiaus pirmoji stambmena — Petras Abelardas (1079–1142), garsus mokytojas, didelis metrikos meistras, parašęs veikalų iš įvairių sričių, tarp jų himnų knygą ir žymų filosofinį teologinį veikalą Sic et non. Petras Lombardietis (apie 1100–apie 1160) parašė 4 knygas Sentencijų, vėliau gausiai komentuotų.

Žymiausius scholastikos atstovus betgi davė XIII a., kada buvo per arabus iš pagrindų susipažinta su Aristotelio veikalais. Pradžioje vyravo pranciškonai, tarp kurių žymiausias buvo Aleksandras Halietis (m. 1245). Po jo iškilo domininkonai, kaip Albertas Didysis (apie 1206–80), šalia teologinių ir filosofinių veikalų, rašęs daugybe įvairių temų. Jo mokinys Tomas Akvinietis (1225–74), ‚scholastikos kunigaikštis', savo summose Aristotelio monoteistinę filosofiją sulydė su krikščionybe, išlaikydamas kai kuriuos specifinius Platono filosofijos momentus. Dėl šios naujosios sintezės užvirė per visą scholastikos laikmetį trukusi mokyklų savitarpio kova. Šv. Bonaventūra (1221–74) parašė mistinių ir egzegetinių veikalų, Duns Scotus (apie 1270-1308) daugelį traktatų diskusiniais klausimais. Minėtinas enciklopedistas Vincentas iš Beauvais (apie 1190–1264), gamtos filosofas Roger Baconas (apie 1214–94), bažnytinis rašytojas Durantis, arba Durandus (apie 1237–96). Žymiausieji scholastikai po XIII a. Vilhelmas Okamietis (apie 1280 — apie 1349) ir mistikai Jonas Ruysbroekas (1293–1381), Meistras Eckartas (1260–1327), Dionizas Kartūzietis (apie 1402–71), ‚paskutinysis scholastikas'.

Bernardas iš Clairvaux (1090–1153) šalia kitų gausių teologinių ir mistinių veikalų paliko De consideratione ad Eugenium, kuriame pareiškė, kad Bažnyčios reformos turėtų būti pradėtos nuo jos galvos šventumo. Jonas Salisburietis (apie 1115–80) parašė šv. Anzelmo gyvenimą. Domininkonas Jokūbas Voraginietis (apie 1230–98) parašė Legenda aurea, garsų šventųjų legendų rinkinį, tapusį viduramžiais mėgiamiausia knyga. XIII a. gyveno ir didžiausias anglų istorikas viduramžiais ir paskutinysis vienuolis analistas Motiejus Paryžietis (Matheus Parisiensis; m. po 1259), parašęs Chronica maior ir Historia minor. Dantės (1265–1321) veikalas De Monarchia yra žymus politinių mokslų veikalas, ly-

gintinas su Tomo Akviniečio De regione principis.

Mėgiamiausias scholastikos laikmečio epas buvo poeto ir mokslininko Valterio iš Châtillon Aleksandreida (Alexandreis). Iš kitų antikinių medžiagų epams dažniau imdavo Trojos sakmę: anglas Josephus Iscanus (apie 1200) sukūrė De bello Troiano, Albertus Stadensis (XIII a. viduryje) Troilus, griežtą kontrastą ‚Valtarijui stipriarankiui', veikalą klasikinį ne tik metru, bet ir tema. Tačiau ir savo meto istorijos temos buvo imamos dideliems epams, pvz. Barbarosos laikmetis Gotfrido Viterbiečio ir kt.

Gausi ir pažengusi viduramžių žvėrių pasakėčia kilo ne tiesiog iš antikinės, ne iš Fedro ar Ezopo, bet iš jų vėlesniųjų sekėjų. Seniausias viduramžių lotyniškasis žvėrių epas ir drauge seniausia vokiečių ‚Reineke Fuchs' versija yra apie 940 vieno vienuolio iš Toulo hegzametru eiliuota Ecbasis cuiusdam captivi (Belaisvio pabėgimas), kaip lapė gudrumu apgavo vilką. Apie šimtmetį vėliau flandras Nivardus dideliame eiliuotame epe Ysengrinus apdainavo lapės ir vilko nesantaiką. Antrojoje XII a. pusėje Nigellus Wirekeris, vienuolis iš Christ Church Canterbury, sukūrė vertingą satyrinį epą Speculum adultorum.

Apie 1050 vokiečių vienuolis iš Tegernsee sukūrė labai vertingą hegzametrinį epą Ruodlieb, pirmąjį viduramžių eiliuotą romaną, kuriame autorius, šalia liaudies motyvų ir herojinės sakmės bruožų, pirmąkart vaizduoja rūmų riterių pasaulį. Šio epo teišliko nuotrupos.

Žymiausias viduramžio poetas buvo Archipoeta (Antpoetis), nežinomas vardu vokiečių poetas, artimas Barbarosos rūmams. Išliko 10 jo eilėraščių 1160–65 laikotarpio. Šalia visos eilės minėtinų poetų, kaip Valteris iš Châtillon, Hugo Orleanietis, Hildebertas Turietis ir kt., yra visa eilė nežinomųjų vardais poetų lyrikos rinkinių, kaip Cambridge, didžiausias ir visapusiškiausias viduramžių lyrikos rinkinys, atsiradęs apie XI a. vidurį, Carmina Burana, antrosios XIII a. pusės, aukštos estetinės vertės giesmių Arundel rinkinys ir kt.

Labai gausi yra viduramžio, ypač vėlyvojo, didaktinė poezija. Mokiniai ir studentai turėdavo savo mokymosi medžiagą atmintinai išmokti eilėmis, dažnai rimuotų hegzametrų pavidalu. Išliko daugybė eiliuotų vadovėlių rankraščių medicinos, teologijos, teisės mokslo, istorijos, literatūros ir kt.

Per keletą šimtmečių viduramžiais pažengė ir kanonų bei romėnų teisė. Gracianas (1160) pradėjo kodifikuoti kanonų teisę. Jo darbą tęsė Inocentas III, Grigalius IX, Raimundas iš Penafort ir Bonifacas VIII. Taip buvo sudarytas Corpus iuris canonici šalia Corpus iuris civilis. Kanonų teisė turėjo taip pat daugelį komentatorių.

Nors žlugus Romos V. imperijai ir įsiviešpatavo barbarija, tačiau l.l. nemirė. Buvo sukurta ir išugdyta keletas reikšmingų lieratūrinių formų, kaip himnai, romanas, įvairiausio stiliaus istorija — nuo sausiausių metraščių ir grynų įrašų, per tikrą istoriją ir biografijas iki istorinių romanų. Donato ir Kasiodoro septynių laisvųjų menų paremta viduramžių lotyniškoji mokykla, vėliau ir universitetai, vienuolynai, stropiai saugoję ir nurašinėję antikinius rankraščius, ne tik padėjo sukurti viduramžio literatūrą, bet ir paruošė dirvą naujųjų laikų kultūriniam sąjūdžiui humanizmui (žr.).

Naujoji lotynų literatūra atsirado nuo XIII a. pabaigos ryšium su humanistų pastangomis gryninti viduramžio lot. kalbą, imant pavyzdžiu klasikinės senovės rašytojus, ypač Ciceroną. Būdama suvaržyta, kalba nebeteko kūrybinio lankstumo ir po XV ir XVI a. žydėjimo turėjo užleisti vietą naujai iškilusioms literatūroms gimtąja tautine kalba.

Naujoji l.l. atsirado Italijoje. Jos pradininkas buvo garsusis humanistas Petrarka. Italijos poezijai atstovavo lyrika, tačiau buvo rašoma ir dramos, epai, didaktiniai eilėraščiai, epigramos. Pats Petrarka rašė idiles (piemenų eilėraščius). Žymiausieji XV ir XVI a. pradžios poetai ir rašytojai buvo Giovanni Pontano, A. Panormita, A. Poliziano, Ariosto, Tito Vespasiano ir Ercole Strozzi. Pirmojoje XVI a. pusėje kūrė Giov. Cotta, P. Bembo, Baldassare Castiglione, Andrea Navagero ir kt. XVI a. antrosios pusės garsiausi poetai buvo Ipp. Capilupi ir Giov. Battista Amalteo. Prancūzijos naujaisiais laikais žymiausi l.l. atstovai buvo M. A. Muretus, Sal. Macrimis, Iulius Caesar Scaligeris (1484–1558) ir I. Iustus Scaligeris (1540–1609). Vokietijoj jau humanizmo laikais buvo žymių rašytojų ir poetų, lotyniškai rašiusių, kaip Ulrich von Huttenas, Conrad Celtis. Mutianus Rufus ir Eobanus Hessus vadovavo vad. Erfurto rateliui, Me-

lanchtonas — Vitenbergo poetų rateliui. Artimas tam rateliui buvo gabus poetas P. Lotichius Secundus. Žymiausias XVII a. poetas buvo J. Balde. Dramos pradininkas buvo Reuchlinas. Jėzuitų teatro dramaturgas buvo J. Bidermannas ir N. Avancinus, benediktinų S. Rettenbacheris (1634–1706). Niderlanduose XVI a. pradžioje žymiausias lyrikas buvo Ioh. Nicolai Secundus ir dramaturgas G. Macropedius; be jų, Guilielmus Gnaphaeus, Cornelius Crocus. Ypač tobula lotynų k. rašė ir Erazmas Roterdamietis (1469–1536). Iš vėlesnių žymesni J. Dousa 1545–1609), Hugo Grotius (žr.), D. Heinsius, I. Lernutius, Dom. Baudius. Žymiausieji Anglijos ir Skotijos naujosios l.l. atstovai buvo Thomas Morus (More), epigramatikas John Owenas, lyrikas ir dramaturgas George Buchananas. Lotyniškai yra rašęs ir J. Miltonas. Čekijos žymiausi poetai buvo Lobkowiczius ir Bohuslav Hassensteinas. Bendroji raida mažiau tepalietė Ispaniją, Portugaliją, Skandinavijos kraštus. Žymiausias Lenkijos, drauge ir Lietuvos, naujosios l. poezijos atstovas — M. K. Sarbievius (Sarbiewski; 1595-1640), mozūras, baigęs Vilniaus akademiją ir pusę gyvenimo praleidęs Lietuvoje, dešimčia idilių (Silviludia) apdainavęs karaliaus medžioklę Lietuvos miškuose, žymia dalimi odžių išgarbinęs Lietuvos didikus, ode Ad Coslovium apdainavęs didingą Lietuvos sostinę Vilnių.

Nuo XVII a. lotynų kalba dingsta iš to meto poezijos. Tas pats likimas lotynų k. ištinka ir kitose srityse. Humanizmo ir dar vėlesniu laiku buvusi beveik visuotinai vartojama moksline kalba, ji vis labiau ima savo vietą užleisti gyvosioms tautinėms kalboms. Iš dalies lotyniškai savo veikalus dar skelbė ir pirmieji naujųjų amžių filosofijos grindėjai, kaip Th. Hobbes (1588–1679), R. Descartes (1596–1650), B. Spinoza (1632–77), G. W. Leibnizas (1646–1716) ir kt. Tačiau nuo XVII a. pabaigos lotynų k. telieka bažnytinėje ir specialioje literatūroje. Tokie reiškiniai kaip XIX a. pop. Leono XIII gražios formos lotyniškoji poezija darosi vis retesni.

K. Strecker, Einführung in das Mittellatein ³1939; *W. Meyer,* Ges. Abhandlungen zur mittellat. Rhytmik 1, 2 1905, 3 1936; *P. v. Winterfeld,* Deutsche Dichter des lat. Mittelalters ⁴1922; *Ch. H. Haskins,* The Renaissance of the 12th Century 1927; *E. K. Rand,* Founders of the Middle Ages 1928. — *A. Baumgartner,* Die lat. und griech. Literatur der christl. Völker ³–⁴1905; *M. Manitius,* Gesch. der lat. Lit. des Mittelalt., 3 tt., 1911–31; *F. J. E. Raby,* History of Christian-Latin Poetry 1927; (") History of Secular Latin Poetry, 2 tt., 1934; *J. De Ghellinck,* Littérature latine au moyen âge, 2 tt., 1939; (") L'essor de la littérature lat. au XII-e siècle 1946; *E. R. Curtius,* Europäische Literatur und lat. Mittelalter 1948; *G. Vecchi,* Poesia latina medievale 1952. — Žurnalai: Classica et Mediaevalia, Revue danoise de philologie et d'histoire, nuo 1938; Medium Aevum, Oxford, nuo 1932; Revue du Moyen Age Latin, nuo 1944. — Naujosios l. l. antologijos: *Gruter,* Deliciae poetarum Italorum, 2 tt., 1608, Gallorum, 3 tt., 1609, Germanorum, 6 tt., 1612, Belgicorum, 4 tt., 1614; Froebel ir Friedmann, 4 tt., 1821–24; 1840; Lat. Literaturdenkmäler des 15. und 16. Jahrh., hg. v. M. Herrmann nuo 1890. — *A. Baumgartner,* Gesch. der Weltliteratur ⁴1925; *A. Schroeter,* Beitr. zur. Gesch. der neulat. Poesie Deutschlands und Hollands 1909; *Murarasu,* La poésie neo-latine et la renaissance des lettres antiques en France 1500–49, 1928; *G. Ellinger,* Gesch. der N. L. Deutschlands im 16. Jahrh., 2 tt., 1929; *R. Newald,* Der Übergang vom Mittellatein zum Humanistenlatein 1942. *A.Rkš.*

Lotynų mokyklos nuo viduramžių steigtos mokyklos prie vienuolynų, parapijų bei šiaip miestuose, kuriose visų pirma buvo mokoma lotynų k. Šios mokyklos buvo pirmatakės dabartinių aukštesniųjų mokyklų (gimnazijų).

Lotynų Monetų Unija vardas, duotas 1865 piniginei sutarčiai tarp Prancūzijos, Belgijos, Italijos ir Šveicarijos. Ji suvienodino visų pasirašiusių valstybių aukso ir sidabro monetų tūrį, jų svorį bei formą, paimdama vertės pagrindu tuometinio prancūzų franko bimetalinį paritetą. Priimdami bendrą dešimtainę aukso ir sidabro pilnaverčių monetų kaldinimo sistemą, susitarę kraštai manė stabilizuoti aukso ir sidabro vertės santykį ir tuo būdu bendromis jėgomis geriau išlaikyti bimetalines unijos kraštų valiutas. Prancūzijos, Belgijos ir Šveicarijos piniginiai vienetai turėjo ir bendrą franko vardą, o Italijos piniginis vienetas vadinosi lira. Kiekvienas kraštas galėjo kaldinti neribotą kiekį 5, 10, 50 ir 100 kupiūrų aukso monetas, o pilnavertės sidabro monetos buvo nusistatyta gaminti tik 5 piniginių vienetų kupiūromis. Šios visos monetos buvo lygiai teisėtos mokėjimo priemonės visuose unijos kraštuose. 1868 prie unijos prisijungė ir Graikija su savo piniginiu vienetu drachma. Sidabro vertės kritimas palyginti su auksu 1879 privertė unijos valstybes apriboti naujų pilnaverčių sidabro monetų kaldinimą. Tuo būdu sidabro bazė unijos kraštų valiutose buvo susiaurinta, todėl ir pati tokia pinigų sistema buvo vadinama šlubuojančiu bimetalizmu. Tokia reformuota unija praktiškai išsilaikė iki I pas. karo, o formaliai pasibaigė 1926 XII 31. *J.Pžm.*

Loto (it.) žaidimas tam tikromis numeruotomis (ar paveiksluotomis) kortomis,

kurias reikia padengti tam tikrais numeruotais rutuliukais. Kortose numerių yra 15, 3 eilės po 5. Žaidimo vedėjas aklai iš krepšelio traukia numerius (1–90), o tas, kas iššauktą skaičių randa savo kartoje, ji padengia. Laimima, kai padengiami visi 15 numerių arba tam tikras skaičius toje pačioje eilėje. Kaune kurį laiką l. klubus laikė pora labdaros organizacijų, bet 1925 IV 16 l. klubai Kaune buvo nutarta uždaryti.

Lotofagai (gr. ‚lotoso valgytojai') pasakiška Homero Odisėjos tauta, tariamai gyvenusi šiaurinėje Afrikoje.

Lotosas (Nelumbo) lūgninių (Nymphaeaceae) šeimos, skiriamas ir Nelumbonacae šeimai, vandeninis augalas. Lapai dideli, ilgakočiai, plūduriuoją bei aukštai iškilę iš vandens. Sėklos ir šaknys su gumbiškais šakniastiebiais, valgomos. Dvi skirtys: L. amerikinis (N. lutea, ag. water chinkapin) turi lapus apie 60 cm skersmens, jie iškilę virš 2 m iš vandens. Tvenkiniuose, balose bei lėtai tekančiuose vandenyse auga nuo Ontario iki Louisianos ir Floridos. L. šventasis, arba indų l. (N. nucifera), yra didesniais lapais negu N. lutea, paprastai rožiniais žiedais. Išplitęs P. Kinijoje, Japonijoje, Š. Australijoje. Budistai ji laiko šventu. Jis veisiamas ir JAV; esama įvairių kultūrinių veislių. *J.Rkt.*

Lotosas šventasis (Nelumbo nucifera)

Lotti Antonio (apie 1667–1740) italų muzikas, paskutinis atstovas kelių polifoninio stiliaus mokyklų, naudojęs jau naują harmoniją. Mokėsi gimtojoje Venecijoje pas Legrenzi ir buvo Šv. Morkaus bžn. vargonininku (nuo 1692) ir kapelmeistru (nuo 1736). 1717–19 buvo nuvykęs į Drezdeną komponuoti operų. Kūryba: 21 opera, 3 oratorijos, daug bažnytinių (pažymėtinas aštuonių balsų Crucifixus iš mišių Credo ir Miserere) ir pasaulietinių dalykų. Jo muzika pilna išraiškos ir grakštumo, rečitatyvai — gilaus jausmingumo.

A. Moser, A. Corelli und A. L. 1921. *Iz.V.*

Lotto Lorenzo (1480–1556), renesanso epochos Venecijos mokyklos tapytojas. Meninius pagrindus gavęs Vivarini dirbtuvėje, L. dirbo įvairiose Italijos vietose. 1509, pop. Julijaus II kvietimu, atvyko į Romą

L. Lotto Šv. Jeronimas (Luvre, Paryžiuje)

dalyvauti Stanza della Segnatura dekoravime, bet, atvykus Rafaeliui, buvo atleistas ir pradėti darbai sunaikinti. Nuo 1513 apie dešimtį metų dirbo Bergame, kur nutapė Šv. Kotrynos vestuves (Acc. Carrara) ir daug kitų religinių paveikslų. 1525–48 gyveno Trevise; 1549–56 — Ankonoje; iš ten nuvyko į Loreto ir, nutapęs keletą darbų Palazzo Apostolico, mirė. Savo charakteriu L. stipriai skyrėsi nuo kitų renesanso tapytojų: kuklus, užsidaręs, nemėgo didžiųjų centrų ir plačiausiai buvo žinomas provincijoje. Giorgionės ir Tiziano bendralaikis, jų kūrybos atžvilgiu L. laikėsi reservuotai. Jaunystėje dirbęs Giovanni Bellini ir Antonello da Messina poveikyje (Luvro Šv. Jeronimas), vėliau žvilgsnį kreipė į Correggio (Mergelė su Kūdikiu ir Šventaisiais, Vienos Kunsthistorisches Museum), ir tik Ankonos periodo darbuose galima užtikti kai kurių Tiziano ir Giorgionės tapybos pėdsakų (Milano Brera galerijoje Nepažįstamojo portretas; Londono National Gallery Šeimos portretas). Apskritai imant, Venecijos mokykloje L. stovi nuošaliai. Jam trūksta veneciečiams būdingo lengvapėdiškumo, ritmo, grandiozinio mosto. Jo sensualumas gilesnis, realistiškesnis; tapybinės priemonės kuklesnės ir santūresnės (spalva, chiaroscuro vartojimas). Žymiausias L. tapybos trūkumas yra vienintelės stilistinės linijos ir nuosavos tapybinės ‚dikcijos' stoka.

L. Biagi, L. 1942; *B. Berenson,* L. L. 1956. *A.Lc.*

Lotus žr. Garždenis.

Lotze Rudolf Hermann (1817–81) vokiečių filosofas. Baigęs mediciną, vėliau atsidėjo filosofijai ir 1844–81 profesoriavo Göttingeno univ. Stipriai įtakotas Leibnizo, siekė sintezės tarp vokiečių idealistinės metafizikos ir gamtos mokslų. Atmesda-

mas vitalizmą ir atstovaudamas mechanizmui gamtos filosofijoj, jis tačiau ėmėsi kurti idealistine filosofiją, teikiančią pagrindą etikai ir žmogaus individualybei. Pagrindiniame veikale Mikrokosmos (3 tt., 1856–64) pagal priežastinius, prasminius ir tikslinius sąryšius L. skiria tikrovės, tiesos ir vertybių sritis, o savo logikoje (Logik 1874) specialiai ryškina skirtumą tarp daiktų tikrovėje buvimo ir vertybių bei prasmingų turinių ‚galiojimo'. Šiuo vertybės sąvokos nušvietimu L. turėjo poveikio vėliau išsiskleidusiai vertybių filosofijai. Kiti veikalai: Metaphysik 1841 ir 1879, Medizinische Psychologie oder Psysiologie der Seele 1852, Geschichte der Ästhetik 1868.

M. Wentscher, H. L. 1913.

Lötzen žr. Lėcius.

Loubet Emile (1838–1929) Prancūzijos prezidentas 1899–1906. Nuo 1876 parlamento narys (nuosaikus respublikonas), 1885 senatorius. 1892 ministras pirmininkas, turėjęs atsistatydinti dėl iškilusio Panamos skandalo. 1896 senato pirmininkas. Jam esant prezidentu, įvyko Dreyfuso bylos peržiūrėjimas, valstybės nuo Bažnyčios atskyrimas ir Anglijos su Prancūzija suartėjimas (entente cordiale). 1901 jį aplankė caras Mikalojus II; sekančiais metais L. nuvyko Rusijon. 1904 aplankė Romoje Italijos karalių Viktorą Emanuelį III ir buvo pirmas katalikų valstybės prez., padaręs tokį Vatikanui nepalankų žygį. 1906 L. pasitraukė iš viešojo gyvenimo.

A. Combarieu, Sept ans à l'Elysée 1932.

Louÿs Pierre (1870–1925), Pierre Louis slapyvardis, prancūzų poetas ir romanistas. A. Gide klasės draugas, L. labai anksti pradėjo reikštis literatūroje ir amžiaus sąvartoje buvo plačiai žinomas ypač romanu Aphrodite (1896) ir Les Chansons de Bilitis (1899) poezija. Savo estetinį bei moralinį credo L. suformulavo Afroditės įžangoje, kurioje stengėsi įrodyti sensualinio aktyvumo reikšmę intelektualinėje asmenybės evoliucijoje, ragindamas grįžti prie senovės graikų moralės normų, įgalinančių atkurti antikinį laimės idealą. Tokį sensualinės laimės idealą L. apdainavo bukolinėje Les Chansons de Bilitis poezijoje, paskelbtoje tariamų vertimų iš graikų kalbos vardu. Kiti žymesnieji L. veikalai: La Femme et le Pantin 1878 (Moteris ir žaisliukas 1938, R. Mirono vert.), Les Aventures du Roi Pausole 1901, Psyché 1927.

Louisdor (Louis d'Or) žr. Luidoras.

Louisiados (Louisiade Islands) 10 salų grupė pietų Pacifike, į p.r. nuo N. Gvinėjos; 2200 km², priklauso Australijos Papua teritorijai. Salos susidariusios iš vulkaninių ir kristalinių uolienų; jose randama aukso.

Louisiana (stp. La.) JAV valstybė, Mississippio žemupio baseine; 125.625 km²; 2.680.000 gyv. (1950); sostinė Baton Rouge.

Louisianos kapitolis Baton Rouge mieste

Žemės paviršiaus didžiąją dalį sudaro žemumos; apie 30% viso ploto sudaryta iš upių deltų samplovų, ir čia aukščiausios vietos nesiekia 20 m nuo j.l. (New Orleane žemės paviršius yra 2 m žemiau j.l.; kaikur Mississippio upės krantai yra aukštesni už aplinkos paviršių). Klimatas subtropinis; vyrauja nuo Meksikos įlankos pučią vėjai, kurie dideliame plote suvienodina klimato reiškinius. Nors vasaros ilgos, bet nėra varginančių karščių; temp. retai kada pakyla per 36°C. Žiemos švelnios, su vidurkine 7–12°C temp. Drėgmenų iškrinta 1200–1500 mm. Dėl šilto ir drėgno klimato krašto augalija yra vešli ir turtinga. Pajūrio žemumose ypačiai daug įvairių rūšių ąžuolų ir kiparisų. Dideliuose pajūrio pelkių-maršų plotuose veisiasi begalės paukščių. Dėl to ir pati valstybė vadinama pingvinų šalimi. Jokia kita JAV valstybė

neturi tiek daug medžiojamų paukščių (pvz. laukinių kalakutų, ančių, žąsų, tetervinų) ir žvėrių (lapių, meškų ir kt.), kaip L. Dėl to ji pirmauja kailių produkcijoje. Miškai apima apie 500.000 ha ploto. Žemės turtai: nafta, degamosios dujos, siera, druska. Svarbiausios pramonės šakos: medžio apdirbimas (celiuliozė), cukraus, naftos, gėrimų ir kt. Ūkiniame gyvenime svarbiausias žemės ūkis su apie 130.000 ūkių, kuriems priklauso per 4 mil. ha žemės. Pagrindiniai produktai: cukrinės nendrės (apie 4,5 mil. t), ryžiai (800.000 t), kukurūzai, saldžiosios bulvės, riešutai (18.000 t) ir medvilnė (250.000 balų). Veikia 16 aukštųjų mokyklų; iš 5 universitetų 2 yra Baton Rouge ir 3 New Orleane.

Istorija. L. yra likutis buvusios didžiulės Prancūzijos kolonijos, apėmusios visą Mississippio baseiną ir gretimas sritis. Prancūzas Robert Cavalier de La Salle 1682 atvyko iš Kanados ir, perkeliavęs upe nuo jos aukštupio ligi Meksikos įlankos, visą jos baseino plotą paskelbė karaliaus vardu Prancūzijos nuosavybe ir Liudviko XIV garbei pavadino L. Pirmieji prancūzai apsigyveno 1699, o 1718 įkūrė New Orleaną. Drauge su Kanada L. sudarė N. Prancūziją. 1712 Liudvikas XIV suteikė Paryžiaus pirkliui A. Crozat 15 metų monopolines teises eksploatuoti L. Tačiau po nesėkmingų pastangų 1717 jis atsisakė gautų teisių, kurios perėjo Vakarų b-vei, vadovaujamai finansininko J. Law (žr.). Imigrantai pradėjo vykti daugiausia iš Vokietijos ir Elzaso; būdavo atgabenama daug prancūzų kalinių ir Afrikos negrų. 1722 New Orleanas padarytas kolonijos sostine. Prancūzai turėjo dažnai kariauti su indėnais, ypačiai načezais ir čikasojais. 1763 L. dalis į r. nuo Mississippio atiteko Anglijai, o vakarinė dalis Ispanijai, kuri išimties keliu gavo ir New Orleaną. Įsikūrusios Kentucky ir Tennessee teritorijos negavo iš ispanų laisvo vandens kelio upe į Meksikos įlanką, ir dėl to L. galiausiai buvo nupirkta iš Prancūzijos. Tai buvo didžiausias JAV teritorinis laimėjimas: už 15 mil. dol. buvo 1803 nupirkta apie 2.500.000 km² ploto, kuriame šiandien yra Arkansas, Missouri, Iowa, Minnesota, Mississippis, N. Dakota, S. Dakota, Nebraska, Kansas, Oklahoma, dalis Montanos, Wyomingo, Kolorado ir L. 1812 L. buvo priimta į JAV sąjungą, ir prasidėjo jos spartus ūkinis augimas. New Orleanas buvo didumo antrasis (po Naujorko) JAV uostas, bet pilietinio karo metu jo reikšmė labai sumažėjo. Nors negrų vergija buvo panaikinta 1864, bet nuo 1866 vyriausybė ėmėsi kai kurių nepalankių negrams priemonių. Iš čia kilo įtampa, dažnos riaušės, teroras, negrų žudymas ir kt. 1867 L. okupavo federalinė kariuomenė, kurios vadas gen. Ph. H. Sheridanas panaudojo savo plačias teises tvarkai įgyvendinti. 1868 priimta nauja konstitucija, bet vidaus neramumai pasiliko ligi XX a. pradžios. *A.B.*

Louis Napoléon žr. Napoleonas III (Prancūzijos).

Louis-quatorze nuosaikaus baroko stilius prancūzų mene Liudviko XIV (1643–1715) viešpatavimo metu.

Louis-quinze prancūzų meno kryptis Liudviko XV metu (1715–74); jam būdingas perėjimas į rokoką ir pats rokokas.

Louis-seize apie 1760 prancūzų mene iškilusi meno kryptis, būdinga klasicistinėmis tendencijomis.

Louisville JAV mst., didumo pirmasis Kentucky, prie Ohio upės, kurios čia smarkėtakos apeinamos 4 km ilgio kanalu; turi 367.359 gyv. (1950). Kitapus upės yra Indianos Jeffersonville ir New Albany. Žymybės: valstybinis univ., negrų Simmons univ., 2 kat. moterų kolegijos, kat. arkivyskupo rezidencija, muziejus ir Churchill Downs hipodromas, kuriame kasmet įvyksta populiariosios Kentucky Derby arklių lenktynės. L. yra pasaulinės reikšmės tabako prekybos centras. Pramonė: tabako, gėrimų, mėsos konservų, baldų, chemikalų, tekstilės ir aliuminio gaminių.

Lourdes žr. Liurdas.

Lourenço Marques portugalų Mozambiko kolonijos r. Afrikoje sostinė ir uostas; apie 100.000 gyv. (1958), iš jų per 40.000 europiečių. Per jį išvežama cukrus, kukurūzai, medvilnė, kopra, sizalas, metalų rūda, odos ir auksas iš Johannisburgo. L.M. yra traukiniu sujungtas su Transvaliu ir Angolos kolonijos Lobito uostu. L.M. laikomas švariausiu Afrikos miestu, savo išvaizda panašus į Brazilijos miestus. Mieste yra turtingas gamtos-etnografijos muziejus, kat. arkivyskupo rezidencija, užmiestyje aerodromas.

Louvain žr. Liuvenas.

Louvet de Couvray Jean-Baptiste (1760–1797) prancūzų rašytojas, aktyvus revoliucijos dalyvis (žirondistas), autorius populiaraus romano Les aventures (arba

amours) du chevalier de Faublas 1787, kuriame jis drąsiu atvirumu nupiešė priešrevoliucinės visuomenės vaizdą.

Louvois François, Marquis de (1641-1691) Liudviko XIV karo ministras, paveldėjęs tą postą iš savo tėvo Michel Le Tellier. Politinei to meto Prancūzijos galybei L. suteikė karinę bazę, visiškai reorganizuodamas kariuomenę, įvesdamas griežtą discipliną, uniformas, ir sumodernindamas jos apginklavimą. L. ir Vauban apjuosė Prancūziją galingą fortų sistema. Prie jo nuopelnų reikia priskirti ir Invalidų rūmų pastatymą Paryžiuje karo veteranams.

L. André, Michel Le Tellier et L. 1942. *V.Trp.*

Louvre žr. Luvras.

Lova baidas poilsiui ir miegui. Dabar l. susideda iš rėmų su kojomis ir čiužinio su patalais. Plačia prasme l. reiškia apskritai gulto vietą. L. pradžia — duobė žemėje, guolis. Pasikloti ir užsikloti buvo vartojamos gyvulių odos. Kaip baldas l. yra žinoma nuo senovės. Iškasenos rodo, kad ištaigingos l. buvo populiarios aukštesnio luomo babiloniečių ir persų tarpe. Žymiai kuklesnes negu persų l. vartojo pasiturį graikai. Po VII a. pr. Kr. graikų l. ir guoliai buvo puošiami dramblio kaulo, vėžlio kriauklės, brangiųjų metalų imitacijomis, o kojos dažnai būdavo gryno sidabro ar aukso. Milete, Korinte ir Kartaginoje buvo išsivysčiusi patalų ir lovų paklojimų pramonė. Prieš Romos civilizacijos iškilimą ištaigingos l., panašios kaip ir Graikijoje, buvo gaminamos Etrurijoje. Keletas laidojimo guolių su puikia inkrustacija atrasta etruskų IV ir III a. pr. Kr. kapuose. Romėnų l. buvo kukli, be jokių papuošimų, iki Romos respublikos žlugimo. Vėliau jų l. ištaigingumu pralenkė persus ir graikus. Romos civilizacijai žlugus, l. vėl pasidarė kukli ilgam laikui. XII–XIII a. didikų pilyse ir rezidencijose l. buvo plačiai vartojama, o jos papuošimai ir dydis sparčiai augo. Maža l. su čiužiniu, aptrauktu šilku, buvo labai populiari. XIV a. valdančiųjų sluoksnių lova pasidaro labai didelė. Pradėta vartoti vad. baldakimus: medžiaga, nuleista nuo lubų ir sienų. Vėliau tai išsivystė į keturių stulpelių l. (vokiečiai ją vadina Himmelsbett, t.y. baldakimas, pritvirtintas prie lovos keturiais stulpeliais — kojų pratęsimu). Stulpeliai ir atramos buvo meniškai papuošti raižiniais. Liudviko XIV (kuris, tarp kitko, turėjo net 414 lovų kolekciją) ir Liudviko XV laikais l. gamybos menas pasiekė aukščiausio laipsnio, kadangi anais laikais buvo mada, kad karaliai, karalienės ir šiaip didiuomenė priiminėdavo svečius miegamajame, gulėdami l. Tokia l. kaip valdančiųjų ir turtingųjų sluoksnių privilegija, pradėjo nykti su industralizacijos kilimu. L. pasidarė visų prieinamas baldas. Šių dienų l. patogumas pasiektas moderniosios technologijos dėka. Tobulinant l. didžiausias dėmesys kreipiamas į čiužinio ir spyruoklių patvarumą bei patogumą. Dabartinė l. yra standartizuota. Yra daug l. rūšių, būtent: sudedamosios, pritaikintos kelionėms, mažuose butuose uždaromos į spintą. Daugiausia paplitusi šių dienų l. dienos metu yra pritaikoma sėdėti, o naktį miegoti. *A.J.Vr.*

Lietuvos kaime XIX a. žmogaus poilsiui buvo išplitęs gultas ir l. Gultą, arba guolį, įsiruošdavo kiekvienai nakčiai atskirai ant krosnies, suolo ir kt. Kiek pastovesnis gultas buvo R. Aukštaičiuose lubelės (žr.), turinčios jau l. paskirtį. XIX a. pirkiose l. dažniausiai buvo ręstinės ir dvigulės. Senosiose Žemaičių pirkiose jos teišliko tik šalinikėse (šoninikėse) ir klėtyse. Jos visos iš storų, skeltinių lentų arba pusmedžių. Dugninės savo galais įleistos į šoninikės sienas; taip pat įresta ir jų kraštinė (skiausčia šoninė lenta, kad iš l. patalinė neišsistumtų). Jei šalinikė buvo siaura, tai ši l. trumpa, o platesnėse ji dvigulė, būtent pasidėjus viduryje pagalves galima sugulti dviems, nugręžiant kojas į sienas. Tokia pat ręstinė l. dažna ir uždarame prieklėtyje (priesvirnyje), paprastai žinoma ‚jaunavedžių l.' vardu. R. Lietuvoje ręstinė l. rečiau sutinkama, nors XIX a. ji buvo dar kiekvienoje klėtyje, įresta jos kampe ir paremta viena koja. Kupiškio ir gretiminėse apylinkėse ji tebeskiriama jaunavedžiams ir pirmanakčiams atskirai mėginama, apeiginiu būdu klojama. Viena koja paremtų l. buvo kartais sutinkama ir R. Aukštaičių pirkiose, tačiau jau XIX gale jas išstūmė atskiros, pastatomos l. Pradžioje šios atskiros l. buvo tik nertinės. Jų šonams ėmė storas lentas ir jas įnerdavo į kojas, kurios buvo sujungtos plonų lentų galais. L. galai buvo žemi ir abu lygūs. Išardomosios l. pasirodė kaime jau XX a. pradžioje. Jų galai buvo atskirai sunerti, o šoninės prijungiamos įsukant geležinius sraigtus, vėliau jau tik sukabinant. Šių visų l. dugnas paprastai buvo ilginių lentų, padėtų

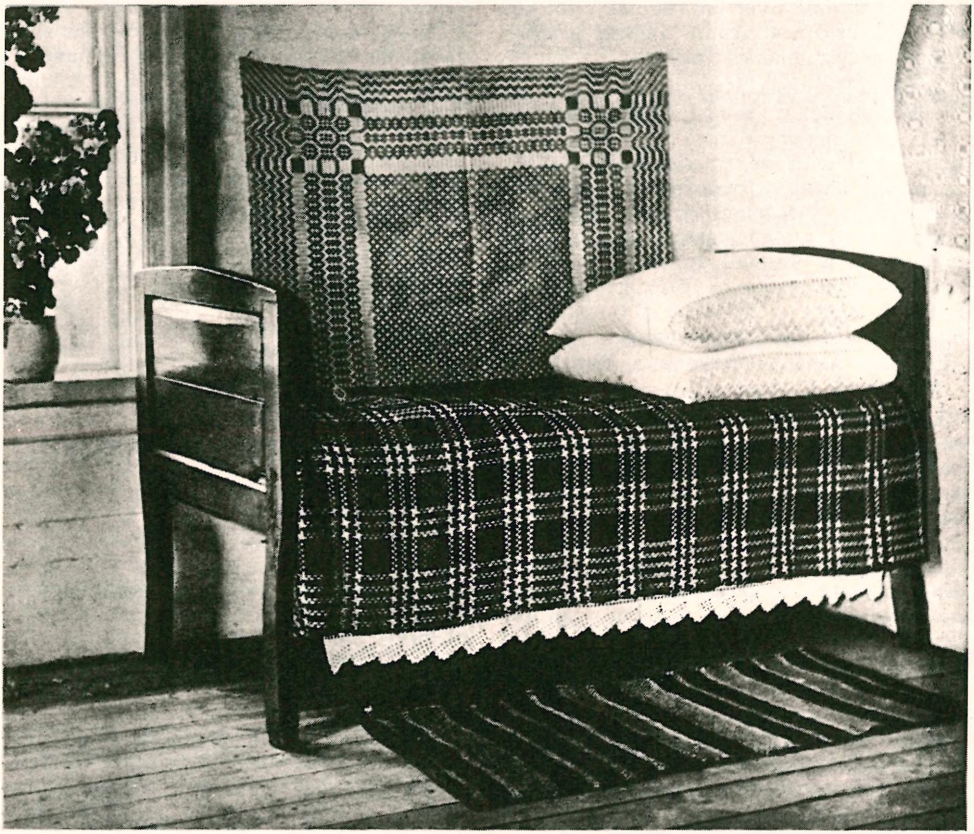

Lietuvos kaimo lova

ant skersinių juostų arba skersinių lentelių, bet retai kada turėjo virvelėmis išpintą dugninį. Visos šios kaimo l. buvo plačios, skiriamos dviems sugulti (vaikus guldydavo ir po kelis, kartais ir skersai l.). Siauresnes, viengules l. XIX a. gale tedarė turtingesni ūkininkai svečiams guldyti; jos buvo statomos geresniame pirkios gale. Šias l. darė iš uosio, ąžuolo, beržo ar juodalksnio, vingiais išpiaudami galų viršutinę lentą, dažnai jau žemesniu kojų galu ir kitaip dar jų galus ir kojas išpuošdami. Jos buvo dažytos arba nuleistos dažų laku.

Kasdienę kaimo l. paklotę sudarė ilginiai šiaudai, užtiesti dryžuota ar languota paklode, paprastai su dviem pagalviais, kurie apvilkti mėlyndryžiais ar languotais antvalkalais. Žiemos metu ji buvo dar užklojama stora antklode, vasarą užtiesiama languota ar dryžine antrąja paklode. Paskutiniu metu l. šiaudai pakeisti čiužiniu. Svečių, arba geroji, l. turėjo šiaudų prikimštą čiužinį ir buvo klojama balta drobine paklode, baltais lininiais ar pirktiniais pagalvės antvalkalais, pūkine, plunksnine ar vilnone antklode, viršun užtiesta raštuota lovatiese.

Dvarų l. minimos XVII a. inventoriuose. Jų buvo ne tik vietoje dirbdintų, bet ir įvežtinių iš Italijos. XIX a. dvaruose ir klebonijose buvo ir dengtu viršumi l., kurios iš vokiečių pateko ir į M. Lietuvos pirkias. Dvaruose būta ir spintinių l., kur viena ant kitos įrengtos l. buvo uždaromos durelėmis ar užtraukiamos užuolaida. Dvarų l. buvo visos dažytos, įvairiais puošmenimis išpuoštais galais, dirbdintos ne tik iš ąžuolo, bet ir iš įvežtinių kietmedžių.

I. Končius, Kelios lovos (Gimtasai Kraštas 1941). *A.Mž.*

Lovatė Rusijos upė, Ilmenio ež. intakas, 536 km ilgio; prasideda Gudijos šiaurėje, teka į š. pro Velikije Luki; deš. intakas

Kunia; baseino plotas 21.900 km², vid. debitas 164 m³/sek. 1785 inž. Ch. Trossonas buvo paruošęs projektą Dauguvai surišti su L. ir Volchovu; tai turėjo būti dalis vandens kelio iš Juodosios jūros į Petrapilį; tačiau tas projektas nebuvo mėgintas vykdyti.

Lovatiesė viršutinis lovos užtiesalas. XIX a. Lietuvos kaime sutinkamos keliariopos l. Kasdienai dažniausiai austa storų pašukinių ar lininių siūlų dvinytės l. Jos buvo tamsių spalvų, siūlai dažyti šieno pakritomis (rusvai), beržų lapais (geltonai), jonžolėmis (mėlynai) ir t.t. Dryžinės l. buvo austos ilginiais dryžiais, o kapotinės — ataustos tos pat spalvos dryžiais ir skersai, įvairaus dydžio langiukais. Šventėms arba svečiams skirtos lovos anuo metu buvo užtiestos geresnėmis l., austomis iš plonų lininių siūlų, kartais su vilnos ataudais arba net grynos vilnos. Šių l. buvo diminių, kaišytinių, rinktinių; regstinių, pintinių, rištinių ir t.t. Jų raštai buvo gana įvairūs geometriniai deriniai, nors neretas ir augalinis raštas. Po I pas. karo mūsų kaime išplito įvairaus rašto rinktinės l., kurių raštas išrenkamas pagalbinėmis nytelėmis (jų būna iki 64). Šioms rinktinėms l. daugiausia buvo perkama medvilnės siūlai metmenims, o ataudams dažniau vartojama vilna kaip linas. Jų rašte dažniau vyravo jau augalinis, ne geometrinis duomuo. Kai kurioms l. buvo išrišami arba primezgami spurgai.

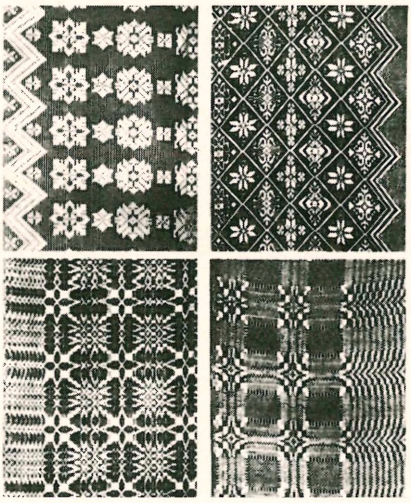

Lovatiesės

Lietuvos dvarų lovoms buvo perkami jau nuo XV a. V. Europos audiniai, nors jų tarpe dažnai buvo ir Rytų gaminiai. Vėliau dvaruose garsėjo Tizenhauzų dirbtuvių austinės l. XIX a. per dvarus keliavo vėl V. Europos l.; taip pat buvo ir šilkinių, kartais su įaustais sidabro siūlais bei jų raštais. *A.Mž.*

Lovejoy 1. Arthur Oncken (g. 1873) amerikiečių filosofas, nuo 1908 Johns Hopkinso univ. prof. Kritinio realizmo atstovas, aštriai kritikavo pragmatizmą ir behaviorizmą. Veikalai: The Revolt against Dualism 1930, The Great Chain of Being 1936, Essays in the History of Ideas 1948.

2. Elijah Parish (1802–37) amerikiečių kovotojas už vergijos panaikinimą. Presbiterijonų kunigas, baigęs Princetono teologijos seminariją 1833, tais pačiais metais St. Louis įsteigė laikraštį Observer. Persekiojamas 1836 su laikraščiu persikėlė į Altoną, Ill. Laikraščio patalpos buvo tris kartus minios sunaikintos. Ketvirtą kartą jas begindamas, buvo nušautas. Jo mirtis padėjo sužadinti abolicionistinį sąjūdį, kuriame aktyviai reiškėsi ir jo brolis

3. Owen (1811–64), buvęs E. P. L. užmušimo liudininku, nuo 1856 kongreso atstovas (anksčiau kongregacionalistų kunigas).

Lovelace Richard (1618–58) anglų poetas. Dvariškis, muzikas, kalėjo už rojalizmą. Paliko keletą pastovios vertės eilėraščių, kaip To Althea from Prison, To Lucasta Going to the Wars. Poezijos rinkiniai: Lucasta: Epodes, Odes, Sonnets, Songs etc. 1649, pomirtinis Lucasta: Posthume Poems 1660.

Loveland JAV mst. Kolorado valstybėj, apie 55 mylios į š. nuo Denverio; per 10.000 gyv. (1958). Derlingoj, iriguotoj srity, turizmo ir vasarojimo vieta, 1500 m nuo j.l. Netoli L. yra Thompsono kanjonas — gilus upės vagos griovis.

Lovelė mažas guldomasis baldas, skirtas vaikams ir turįs apsauginę tvorelę, kad vaikas miegodamas neiškristų. Iš miestų į kaimą jos pradėjo ateiti po 1925.

Lovickis (Łowicki) Motiejus (1817–90) gydytojas. Medicinos mokslus ėjo Vilniuje. Už dalyvavimą slaptoje jaunuomenės veikloje 1840 išsiųstas į Sibirą. Po 17 metų sugrįžęs į Lietuvą, praktikavo Kaune, paskui

Balstogėje. Jis yra pateikęs istorikui Bielinskiui daug žinių apie medicinos chirurgijos akad. Vilniuje. Išsp. Sibiro atsiminimus Zarysy Syberji (Pamiętnik Nauk) 1844, naujai Wspomnienia antrašte išleistus 1925.

Lovynas Kristijonas (1721 XII 15 Barštyne — 1783 II 10 Joneikiškiuose, M. Lietuvoj) ev. kunigas. Teologijos mokslus išėjęs Karaliaučiaus univ., buvo bažnyčios mokytojas Katyčiuose, Plaškiuose, Klaipėdoj (prie lietuvių bžn.), Kretingalėj, Plyviškėj, 1752 našlaičių prieglaudos Potsdame mokytojas, nuo 1755 Jurbarko (prie Įsruties), nuo 1771 Joneikiškių klebonas. Kėlė reikalą pagerinti Berendto (arba septintąjį) giesmyną. Pats buvo pradėjęs tą darbą, bet 1771 nuo to darbo atsisakė ir jį perdavė Klaipėdos kun. Volfui. Vėliau iš šio pastarojo tą darbą perėmė G. Ostermejeris, 1780 išleidęs savo giesmyną, kuriam iš dalies pasinaudojo L. pataisomis bei pastabomis. Tačiau kai G. Ostermejerio giesmynas išėjo, L. jau buvo kitos nuomonės ir prisidėjo prie brolių Mielckių akcijos prieš G. Ostermejerį. Iš L. sukurtų giesmių 10 buvo įdėta G. Ostermejerio giesmyne ir 8 Psalmių knygose. 8 L. giesmės yra Ch. G. Mielckės 1806 giesmynė ir 4 giesmės K. G. Keberio 1832 giesmyne. Be to, L. išvertė Hollazo ‚Evangeliszką malones dawadą' 1768 (vėlesnės laidos 1801, 1840 ir 1876) ir Hasselbergo ‚Pamokinimą apie užauginimą waikų' 1782. Vc. Biržiška dar mini jį apie 1782 išleidus penkių giesmių giesmynėlį. Be to, jis išsp. laidotuvių pamokslą (Apie malonės algą wiernų mokytojų), mirus jo uošviui, Įsrutıes vysk. Hahnui.

G. Ostermeyer, Erste littauische Liedergeschichte 1793; *Prabočių Anūkas (A. Bruožis),* M. Lietuvos buv. rašytojai 1920; *Vc. Biržiška,* Senųjų lietuviškų knygų istorija I–II 1953–57; *K. Gudaitis,* Lietuviai evangelikai 1957. *K. Gdt.*

Lovininkas XIX a. Užnemunėje rinktasis valsčiaus pareigūnas, kuris turėdavo vykdyti vietos teismo paskirtas rykščių bausmes. Daug kur l. vadino ir baudžiavos dvarų pareigūną, kuris pono įsakymu turėjo išlupti lovin paguldytą baudžiauninką.

Lovys 1. iš rąsto skobtas indas ar kita ūkinė padarynė. L. ėmė juodalksnio, eglės, liepos, klevo, beržo ar ąžuolo medį, žiūrint paskirties. Dideli, iki 3–4 m ilgio l. buvo skobiami lauke galvijams girdyti. Mažesni l. buvo skobiami tvartuose laikomiems gyvuliams girdyti, kiaulėms šerti ir kt. ūkio reikalams (iš bet kokio medžio, nevengiant

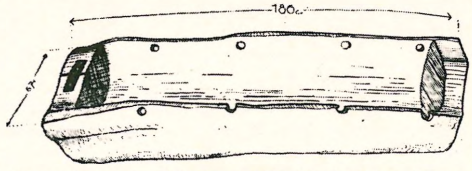

Lovys baudžiauninkams plakti (iš Šetekšnų dvaro, Panemunėlio vls., Rokiškio ap.)

smalingos eglės ar pušies). Mėsai sūdyti ir kitam maistui laikyti l. skobė tik iš lapuočio medžio. Pirties l., kuriame šildė vandenį, buvo išimtinai lapuočio medžio, taip pat ir kraitlovis. Darydavo ir visai mažų l. šuniui lakinti, paršelių, vištų ėdalui ir pn. Paskutiniu metu visus skobtinius l. pakeitė lentiniai, daromi iš trijų ilginių lentų (dugninės ir dviejų šoninių) ir dviejų trapecinių galo lentelių. Baudžiavos dienomis ir mažus vaikus girdydavo iš mažo liepinio l., kurio vienas galas baigėsi čiaupeliu ar snapeliu (žr. Žindukas). Vėliau tokius l. darė tik avinukams, paršiukams girdyti. Buvo specialūs l. baudžiauninkams plakti. Kad nejudėtų plakamasis, buvo lovyje prispaudžiamas lazdomis, perkišamomis per l. šonų ausis. Paprastai plakamasis buvo ‚surišamas' trimis lazdomis (per pečius, pusiaują ir pakinklius). Kitų dvarų l. vietoje lazdų buvo įtaisyti diržai, kuriais plakamąjį pririšdavo (plg. P. Ruseckas, Baudžiava 1936).

2. Iki 4 m ilgio iš storo rąsto išskobta eldija (žr.), kuriai iš abiejų pusių pridėti sparnai arba plautai (dvi lentos), kad jis nesisvarstytų. Tokiu l. plauko bučius dėdami ar kitu būdu po nendrynus žuvaudami. Paskutiniu metu jų buvo ir lentinių.

3. Iš rąsto skobtas avilys. *A.Mž.*

Lovys ež. Merkinės vls., Alytaus aps. 2 km į š. nuo Merkinės mstl., deš. Straujos krante, 13 ha ploto.

Lovmianskis (Laumianskis) Vladislovas (m. apie 1917) gydytojas. Jo tėvas buvo valsčiaus raštininkas, iš Laužiko pavardę sulenkinęs į L.; vaikui auklėti jis persikėlė į Šiaulius ir ten laikė mokinių bendrabutį. Sūnus Vladislovas (rašėsi ir Ladislovas) gimnazijos vyresnėse klasėse buvo jau susipratęs lietuvis. 1900 baigęs Šiaulių gimnaziją, išvyko medicinos studijuoti Maskvon ir ten aktyviai reiškėsi lietuvių studentų d-joj. Apie 1910 baigęs medicinos mokslus, apsigyveno Vilniuje, kur reiškėsi ir visuomenine veikla Rūtos d-joj ir kt. I pas karo metu mobilizuotas rusų kariuomenėn, pateko nelaisvėn ir ten psichiškai

susirgo (persekiojimo manija). Kaip beviltiškas ligonis paleistas iš nelaisvės, Rusijoj apie 1917 nusižudė. Jis yra parašęs pradžios mokyklai vadovėlių: Elementorių, I vaikų knygelę, 1905 (ir 1915) ir Žiupsnelį 1906 (²1908, ³1911). *J.Č.*

Lovoriškės bžk. ir buv. dvaras Mickūnų vls., Vilniaus aps., 24 km į r. nuo Vilniaus, prie Neries intako Vilnios. L. apylinkės miškingos (L. girininkija priklausė N. Vilnios miškų urėdijai) ir pelkėtos. Kitados L. buvo seniūnija, valdoma Pacų giminės. Lietuvos pakanclerio Paco žmonos Onos Rudaminaitės rūpesčiu 1642 pastatyta medinė Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia, perstatyta 1755 vyskupo Zenkovičiaus. 1906 pastatyta mūrinė bažnyčia kun. Juozo Mirono ir parapiečių rūpesčiu. Mickūnų koplyčia 1869 paversta cerkve. *V.Klb.*

Low Church (ag. ‚žemoji bažnyčia') anglikonų bažnyčios puritoninė kryptis, priešinga High Church, labiau pabrėžiančiai apeiginį momentą ir artimesnei katalikybei. Žr. Anglikonų, arba episkopalinė, bažnyčia.

Lowell 1. A m y (1874–1925) amerikiečių poetė, kritikė. Kilusi iš intelektualų šeimos, plačiai studijavusi, daug keliavusi. Jos pirmasis eilėraščių rinkinys A Dome of Many-Colored Glass 1912 buvo konvencionalus. L. labai paveikė susitikimas su imažistais, kurių sąjūdy ji aktyviai dalyvavo. Knygoje Sword Blades and Poppy Seed 1914 ji eksperimentavo laisvosiomis eilėmis, o Can Grande's Castle 1918 parašyta ‚polifonine proza', mėginant jungti prozą su poezija. Kiti poezijos rinkiniai: Men, Women, and Ghosts 1916, Fir-Flower Tablets 1921 (su F. Ayscough), What's o'Clock 1925, East Wind 1926, Ballads for Sale 1927. Iš įžvalgių jos kritikos knygų minėtinos: Six French Poets 1915, John Keats 1925.

S. F. Damon, **A. L. 1935.**

2. J a m e s R u s s e l l (1819–91) amerikiečių poetas, kritikas, žurnalistas, diplomatas. Baigęs teisės studijas Harvarde, vertėsi kaip žurnalistas ir dalyvavo vergijos panaikinimo sąjūdyje. Pagarsėjo satyra The Biglow Papers 1846 ir 1867. Eilėraščių rinkiniai: A Year's Life 1841, Poems 1844. Jo gausūs kritikos straipsniai buvo išleisti atskiromis knygomis: Conversations on Some of the Old Poets 1845, Fable for Critics 1848, Fireside Travels 1864, Among My Books 1870 ir 1876, My Study Windows 1871. Jos priklauso prie iškiliųjų XIX a. kritikos raštų. 1875 L. buvo paskirtas įgaliotu ministru Madridan ir vėliau Londonan (1878–85). Jo europinės kalbos ir paskaitos išleistos rinkiniu Democracy and Other Addresses 1887.

W. H. Hudson, **L. and His Poetry 1911;** *R. C. Beatty,* **J. R. L. 1942.** *A.L.*

3. P e r c i v a l (1855–1916) amerikiečių astronomas, 1893 įsteigęs Flagstaffe, Arizonoj, observatoriją, kuri pavadinta jo vardu; jos direktorium jis buvo iki mirties. Pagal Neptūno tako perturbacijas L. rado, kad turi būti dar viena planeta toliau nuo saulės negu Neptūnas. 1930 C. W. Tombaugh L. observatorijoje rado šią planetą, gavusią Plutono vardą. *Č.M.*

Lowell JAV mst. Massachusetts valstybėj, prie Merrimaco upės, 25 mylios į š.v. nuo Bostono; 96.523 gyv. (1952). L. išaugo, kai 1822 jame buvo įkurtas tekstilės fabrikas. 1826 inkorporuojant buvo pavadintas medvilnės tekstilės pramonės pionieriaus Francis Cabot L. (1775–1817) vardu. Dėl didelės tesktilės pramonės L. buvo vadinamas Amerikos Mančesteriu. Nuo 1929 daug tekstilės įmonių išsikėlė į pietines valstybes. Mieste yra tekstilės technikos institutas.

L. l i e t u v i a i. Pirmieji lietuviai (daugiausia iš Vilniaus krašto) L. apsigyveno apie 1892. Pirmoji organizacija — D.L.K. Algirdo pašalpinė d-ja, įsteigta 1900 X 28 Silv. Viškačkos ir Mato Dirsės rūpesčiu. Ši d-ja turėjo nemažą knygynėlį ir rūpinosi parapijos steigimu. 1907 II 17 įkurta antra Šv. Juozapo d-ja, 1909 I 3 moterų Aušros Vartų d-ja. 1902 jau ėmė kilti parapijos steigimo mintis, ir 1903 sušauktame susirinkime, dalyvaujant iš Bostono kun. J. Griciui, nutarta steigti parapiją šv. Juozapo vardu ir išrinktas komitetas su Dirse priešakyje; komiteto atstovai M. Dirsė ir Jurgis Jurevičius gavo vyskupo pritarimą rūpintis parapijos steigimu. Kun. A. Jusaičiui padedant, buvo nupirktas žemės sklypas bžn. statyti. 1907 pirmuoju klebonu gautas kun. J. Pėža; pamaldos laikytos prancūzų bžn. 1909 klebonauti atvyko kun. K. Urbonavičius; jo laiku buvo nupirkti lenkų nezaliežnikų maldos namai, kurie po remonto 1911 V 30 pašventinti kaip lietuvių Šv. Juozapo bžn.; 1912 nupirkti namai klebonijai. 1912 XI 2 gaisras sunaikino bžn.; ją baigė atremontuoti jau naujas klebonas kun. J. Aleknavičius, atvykęs 1912 gale. 1921–27 klebonavo kun. St. Kučas (įrengė vargonus), 1927–29 kun.

Pr. Juras (atgaivino Lietuvių darbininkų s-gos skyrių ir įkūrė eilę religinių brolijų, pradėjo jaunimo lituanistinį švietimą vasaros metu, įrengė šventorių ir po bažnyčia salę); 1929-48 kun. Pr. Strakauskas, nuo 1948 kun. J. Skalandis. Parapijos turtas siekia per 200.000 dol. 1942 parapiečių buvo 1549, vėliau sumažėjo. Prie parapijos veikia Šv. Juozapo d-ja, Aušros Vartų d-ja, LRK moterų s-gos kuopa, vyčiai, eilė religinių brolijų. *P.M.J.*

Be parapinių organizacijų, yra eilė kitų, iš kurių visų pirma minėtinas D.L.K. Vytauto klubas, įsteigtas 1920 VI 13 daugiausia Petro Karsoko iniciatyva. Klubas turi nuosavus namus su svetaine, o anksčiau dar turėjo ir vasarnamį išvykoms. Klubui priklauso apie 150 narių. Rūpinamasi Lietuvos laisvinimo reikalais. Lietuviškais reikalais sielojosi ir jiems skiria aukų SLS 173 kuopa, suorganizuota Jono Žebrio 1922. Jai priklauso 74 nariai. Juozo Širvydo 1922 suorganizuota Lietuvos sūnų ir dukterų pašalpinė d-ja nustojo veikusi 1955. Taip pat 1958 rudenį nustojo veikęs ir Lietuvių piliečių socialis klubas, kurį 1949 buvo suorganizavęs Stasys Paulionka; klubas turėjo 45 narius. Stasio Kučinsko suorganizuotas Lietuvai remti skyrius vėliau persiorganizavo į Balfo skyrių. Trumpą laiką veikė Alto skyrius, kurį buvo suorganizavęs L. Paulauskas. *L.P.*

Löwenbrau München 1383 Münchene įsteigtas alaus bravoras, nuo 1872 akcinė b-vė. Apie 1000 tarnautojų; kapitalas per 14 mil. vokiečių markių.

Löwenhaupt (Lewenhaupt) Adam Ludwig (1659–1719) švedų generolas, pasižymėjęs Šiaurės karo (1700–21) vadas Latvijoje ir Lietuvoje. 1702 sumušė rusų dalinius Kurše ir buvo paskirtas Mintaujos gubernatoriumi. 1703 pradžioje susitiko su jungtine lietuvių, lenkų ir rusų kariuomene, vadovaujama Oginskio ir Višnioveckio, ties Saločiais ir Žagaryne ir ją sumušė. Višnioveckio daliniai grįžo į Lenkiją. 1704 užėmė Biržus ir kartu su K. Sapiega organizavo Lietuvos konfederaciją prieš Augustą II. Spaudžiamas naujai atvykusių rusų dalinių pasitraukė į Latviją, kur 1706 buvo paskirtas Rygos gubernatoriumi. Čia tarp kita ko leido latvių kalba atsišaukimus drausmei palaikyti. Savo žinioje turėjo apie 12.000 karių. 1708 ties Lesnaja rusų sumuštas nesuspėjo atvykti į Poltavos mūšio lauką, kur 1709 VII buvo sumuštas Karolis XII. L. pasirašė kapituliaciją ir išbuvo rusų nelaisvėje ligi mirties. 1757 paskelbti jo atsiminimai, kuriuose jis kritikavo Karolio XII politiką.

Uddgren, A. L. Lewenhaupt 1919; *Feldman,* Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1925. *V.Trp.*

Löwenstein 1. Karl, Fürst zu L.-Wertheim (1834–1921) vokiečių katalikų veikėjas, vienas centro partijos steigėjų, 1868–98 vokiečių katalikų dienų gen. komisaras, nuo 1908 domininkonas. Jo sūnus 2. Alois (1871–1952) 1907–18 buvo centro partijos atstovas reichstage, 1920–48 kat. centrinio komiteto pirm. Pastarojo sūnus 3. Karl (g. 1904) nuo 1948 vadovauja naujai sudarytam vokiečių kat. centro komitetui.

Löwentinsee žr. Negatynas.

Lowestoft r. Anglijos uostas Suffolko grafijoj, prie Waveney upės žiočių; apie 45.000 gyv. (1958). L. yra svarbumo antrasis (po Yarmoutho) D. Britanijos žvejybos uostas ir žinomas pajūrio kurortas. Prie L. 1665 įvykusiose jūrų kautynėse buvo sumuštas olandų laivynas, netekęs 18 laivų.

Lowie Robert Harry (1883 Vienoj—1957 JAV) amerikiečių etnologas, Kalifornijos, vėliau Kolumbijos univ. prof., autorius veikalų: Primitive Society 1920, Primitive Religion 1924, Origin of State 1927, Introduction to Cultural Anthropology 1934, The History of Ethnological Theory 1937, The German People (a Social Portrait to 1914) 1945, Social Organization 1948.

Łowmiańska Marja, Lietuvos praeities tyrinėtoja, iki 1939 Vilniuje paskelbusi originalių darbų, iš kurių minėtina 1929 išleista studija Wilno przed najazdem moskiewskiem 1655. Pasiremdama autentiška medžiaga, L. kritiškai įvertina Vilniaus gyventojų skaičių, įrodydama, jog per Maskvos invaziją negalėjo žūti dešimtimis tūkstančių, nes iš viso Vilniuje tada nebuvo daugiau kaip 20.000 gyv. Kadangi Vilnius 1655 smarkiai buvo nuplėštas ir sunaikintas, L. darbas lieka reikšmingas bandymas parodyti Gedimino sostinę prieš sunaikinimą. Paminėtina dar L. tyrinėjimas apie tautinę Vilniaus cechų sudėtį XVI–XVIII a. (W sprawie składu narodowościowego cechów Wileńskich, išsp. Ateneum Wil. VII 1930, 346–350; Vilniuje yra išskaičiuotos 44 amatų rūšys. *Z.I.*

Łowmiański Henryk, lenkų istorikas, iki 1939 Vilniaus Batoro univ. doc., po II pas. karo Poznanės univ. prof. Žymiausias L. veikalas yra Studja nad początkami społe-

czeństwa i państwa litewskiego, 2 tt., 1931–32. Darydamas gausių palyginimų su kt. baltais, Ł. tyrinėjo ten lietuvių tautos visuomeninius ir valstybinius santykius. Iš kitų Ł. darbų minėtina: Papiernie Wileńskie XVI wieku (Ateneum Wileńskie II 1924), Przyczyńki do kwestji najsztarszych kształtów wsi litewskiej (t. p. VI 1929), Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r. (t. p. XII 1937); Witold, wielki książe litewski 1930 (populiari knygutė), Uwagi w sprawie podłoża społecznego i gospodarzego unii jagiellońskiej (Księga pamiątkowa ku uczczeniu rocznicy I Statutu litewskiego 1934), Prusy pogańskie 1934 (rinkiny Dzieje Prus Wchodnych), Rys historyczny województwa nowogródzkiego w jego dzisiejszych granicach 1935, Wykaz wywodów szlachectwa na Litwie (Miesięcznik Heraldyczny 1934–39). Neminint eilės smulkesnių straipsnių ir nuolat rašomų recenzijų (L. nuo 1932 yra recenzavęs beveik visus ir lietuvių istorinius darbus), po II pas. karo L. vėl parašė darbų iš lietuvių istorijos: Stosunki polsko-pruskie za pierwszych Piastów (Przegląd Historyczny 41 1950), Z zagadnien spornych społeczeństwa litewskiego w wiekach średnich (t.p.), Stan badań nad podłożem gospodarczym i społecznym genezy państwa ruskiego (t. p. 1952). Svarbiausias darbas yra: Agresja zakonu krzyżackiego na Litwę w wiekach XIII–XV (t. p. 45 1954). Įdomias tezes L. iškėlė veikale Zagadnienie roli normanów w genezie państw słowiańskich 1957. Nors kai kurios L. išvados yra tendencingos ir taisytinos, tačiau jo tyrinėjimai Lietuvos istorijos srityje pasilieka verti dėmesio dėl juose sutelktos gausios medžiagos ir įdomios analizės. 1939 paliko nebaigtas spausdinti L. paruoštas Vilniaus amatininkų cechų dokumentų rinkinys (Akty cechów wileńskich I), turįs didelės svarbos Lietuvos kultūros istorijai. 1957 L. redaguojami buvo išleisti du dideli tomai Historja Polski (iki 1764) su Lietuvą liečiančiais skyriais, plačiomis šaltinių ir bibliografijų apžvalgomis. Nors veikalas rašytas marksistinėje dvasioje, žymi redaktoriaus L. erudicija Lietuvos ir Lenkijos istorijos srityje.

Z.I.

Lowton Anglijos mstl. Lancashire grafijoje. Lietuvių kolonijos užuomazgą sudarė į apylinkės anglių kasyklas suvežtieji vyrai. Pirmasis jų būrys atsidūrė vietiniame angliakasių hostelyje 1948 pradžioje, bet ilgainiui daugis jų kūrė šeimas, pirkosi namus ir dėl to pabiro tokiose vietovėse, kaip Golborne, Leighe, Ashtone, Earlestowne, Mančestery, Widnes ir kt. 1948 II 29 įkurtas D. Britanijos liet. s-gos (DBLS) skyrius, kitais metais turėjęs 112 narių. Skyriui bei visai apie jį susibūrusiai, nors vėliau ir įvairiose vietovėse pabirusiai L. lietuvių kolonijai vadovavo P. Navazelskis, P. Klezas, V. Miškinis ir J. Evaškaitis. Geriausi visokio lietuviškojo darbo metai yra buvę 1949–51, kada kolonija nebuvo dar pabirusi ir jai vadovavo P. Klezas. Prie DBLS tada buvo dar savišalpos kasa, vaidybos būrelis, A. Merkelienės vedama tautinių šokių grupė, P. Bulkės, o vėliau Ramono diriguojamas vyrų choras ir vadinamoji linksmųjų brolių grupė. Su sceniniais parengimais lowtoniškiai yra rodęsi Mančestery, Earlestowne, Widnes, Liverpuly ir Mootos lietuvių kolonijose. *K.Brn.*

Loxia žr. Kryžiasnapis.

Lozana (Lausanne) mst. v. Šveicarijoje, Lemano ež. š. krante; 106.800 gyv. (1950). Svarbių tarpvalstybinių geležinkelio linijų iš Paryžiaus pro Simploną į Milaną ir iš Marselio pro Ženevą į Frankfurtą susikryžiavimo vieta. Dėl gražios padėties ir patogaus susisiekimo L. yra viena žymiausių Šveicarijoj turistinės-kurortinės atrakcijos vietų. L. yra Šveicarijos vyr. tribunolas, 1890 įkurtas univ., technikumas, protestantų katedra (1175–1275, ankstyvasis burgundų gotikas), radijo siųstuvas, muziejus, teatras. Rudens metu čia vyksta tarptautinės automobilių lenktynės dėl Grand Prix de L. premijos. L. yra mėgiama tarptautinių diplomatinių konferencijų vieta. Be

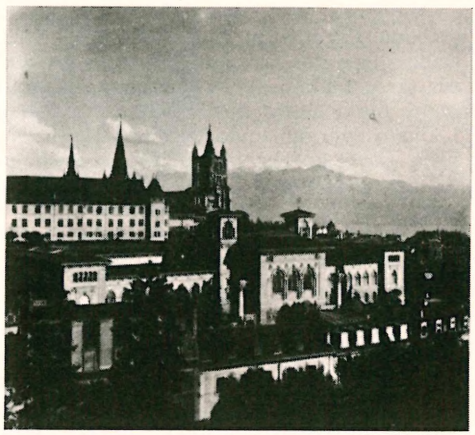

Lozanos universitetas ir katedra

kitų, 1927 L. įvyko ekumeninio sąjūdžio, prasidėjusio Ženevoje 1920, antrasis suvažiavimas, išleidęs pasisakymą krikščionybės vienybės reikalu.

L. yra sena vietovė; 590 į čia persikėlė iš Avenches vyskupas, 1434 Šv. Romos Imperijos mst.; įvedus reformaciją, vyskupo rezidencija perkelta į Fribourgą. 1537 įkurtoji evangelikų akademija, 1890 paversta univ. 1798 L. su savo apylinkių teritorija atsiskyrė nuo Berno, kuriam priklausė nuo 1536, ir pasiskelbė Lemano respublika. Nuo 1803 Waadt (Vaud) kantono sostinė. *A.B.*

L. konferencijos ir sutartys: 1. 1912 XII 18 priemiesty Ouchy pasirašyta Italijos–Turkijos taikos sutartis, pagal kurią Italijai atiteko Libija ir Kirenaika; 2. 1922 II — 1923 VII vyko konferencija, pirmininkaujama lordo Curzono, kuria pasibaigė turkų-graikų karas; pasirašytąja sutartimi pripažinta naujoji Turkijos valstybė, panaikinta turkams nepalanki Sevro sutartis, pasirašytos sutartys dėl Bosforo jūros sąsiaurio (pakeista 1936 Montreux sutartimi), graikų ir turkų gyventojų pasikeitimo, tautinių mažumų apsaugos Graikijoje ir kt.; 3. 1932 VI–VII konferencijoje tarp santarvininkų ir Vokietijos panaikintas Youngo reparacijų mokėjimo planas ir praktiškai anuliuotos Vokietijos karo reparacijos; 4. 1949 VI 3 karo paliaubų sutartis tarp Izraelio ir arabų. *A.Grt.*

L. lietuvių konferencijos ir kita veikla. I pas. karo metu L. buvo svarbus lietuviškojo darbo centras. Neutralioj Šveicarijoj esant palankesnėms darbo sąlygoms, 1915 rudenį iš Paryžiaus į L. atsikėlė Pavergtųjų Tautų Sąjunga ir J. Gabrio įsteigtas Lietuvių informacijos biuras (žr.), atlikęs svarbų propagandinį vaidmenį. Šiam biurui direktyvas duoti vėliau L. buvo suorganizuota Lietuvių tautos taryba (žr.), kurios vardu buvo siuntinėjami memorandumai Lietuvos reikalais svetimų valstybių vyriausybėms. L. veikė ir popiežiaus 1917 V 20 leistos Lietuvių dienos (žr.), kurios metu buvo renkamos aukos Lietuvai, vykdomasis komitetas (pirm. kun. K. Olšauskis). Be to, vėliau į L. buvo perkeltas Fribourge 1915 suorganizuotas ir kun. A. Steponaičio vadovaujamas belaisvių ir tremtinių, daugiausia Vokietijoje, šelpimo komitetas Lithuania, turėjęs skyrių Barcelonoje ir atskirus komitetus Vokietijos ir Austrijos belaisvių stovyklose. Visose šiose organizacijose daugiausia veikė, be J. Gabrio, dar J. Purickis, V. Daumantas (Dzimidavičius), kun. A. Steponaitis, vėliau iš JAV atvykęs kun. dr. V. Bartuška, iš Lietuvos kun. K. Olšauskis. Būdama toks lietuviškojo veikimo centras, L. buvo lankoma Europon atvykstančių amerikiečių lietuvių veikėjų, o taip pat tų lietuvių veikėjų, kurie iš Rusijos ar iš vokiečių okupuotosios Lietuvos išvykdavo į laisvąjį pasaulį. Tokių veikėjų susitikimai yra gavę L. konferencijų vardą.

I lietuvių konferencija L. įvyko 1916 V 30 — VI 4. Be Šveicarijos lietuvių (J. Gabrio, J. Purickio, V. Daumanto, kun. A. Steponaičio, kun. A. Viskantos, St. Šalkauskio ir dr. J. Tumėno), joje dalyvavo iš Rusijos M. Yčas, lietuvių centrinio komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti pirm., ir JAV lietuvių atstovai kun. V. Bartuška, dr. J. J. Bielskis (katalikų) ir R. Karuža (tautinės Sandaros atstovas). Pirmininkavo M. Yčas. Konferencijoj buvo pareikštas protestas prieš vokiečių valdžios žiaurumus Lietuvoj; apgailestauta amerikiečių lietuvių nevieningumas (išreiškiant papeikimą tiems, ‚kurie pastatė separatyvinę savo ideologiją'); pripažintas labai pageidaujamas amerikiečių lietuvių kapitalų telkimas pakelti Lietuvos ūkiniam gyvenimui; keltas reikalas lietuvių visuomenei rūpintis Vilniuje Lietuvos universiteto steigimu; nutarta parengti memorandumą Apaštalų Sostui aktualiaisiais Lietuvos bažnytinio gyvenimo klausimais; numatyta reorganizuoti kolegijos pagrindais J. Gabrio informacijos biurą ir jam direktyvoms teikti suorganizuoti atskirą visuomeninę tarybą; pagaliau patarta lietuviams išeiti iš Generalinio komiteto karo aukoms šelpti Lietuvoje (šis komitetas, įsteigtas Fribourge 1915 gale, jungė dvarininkus: baroną Brunovą, kng. Puzyną, Br. Pilsudskį, vėlesnio Lenkijos diktatoriaus vyresnį brolį, grafą Zyberg-Platerį ir kt., o iš lietuvių jam priklausė kun. A. Viskanta, J. Purickis, V. Daumantas, kun. A. Steponaitis).

II lietuvių konferencija L. įvyko 1916 VI 30 — VII 4. Joje, svarbiausia, dalyvavo iš Lietuvos A. Smetona (konferencijos pirm.), dr. J. Šaulys ir inž. St. Kairys. Ši konferencija buvo slapta. Ratifikavusi pagrindinius I konferencijos punktus, ji pasisakė dėl Lietuvių informacijos biuro ir dėl I konferencijoje sumanytosios tarybos, kuri apjungtų Rusijos, Lietuvos ir JAV lietuvių

atstovus (‚Visas politikos veikimas koncentruojamas Šveicarijoj, čia laikomas Tarybos žinioje ir visas politinis fondas'). Šioje konferencijoje buvo iškeltas Lietuvai pilnos nepriklausomybės reikalavimas šeštąja rezoliucija: ‚Politinio takto klausime konferencija nutaria laikytis deklaracijos, paskelbtos tautų konferencijoj (27–29 d. birželio mėn. 1916 m. Lozanoj), būtent: siekti politinės nepriklausomybės atgavimo. — Tačiau, statant nepriklausomybės obalsį kaip aukščiausią idealą, konferencija mato ir kitokių politinio Lietuvos egzistavimo galimumų, dėl to ragina tuos galimumus svarstyti ir prie jų ruoštis, kad taip virtus, jog karas atneštų ir negeistinas politinės buities sąlygas, Lietuva ir medžiagiškai ir dvasiškai būtų stipri ir pasiruošusi visada saugoti ir kovoti už savo individualinę tautybę ir kultūrą'. Rezoliucijoj minimoji tautų konferencija buvo III Pavergtųjų tautų s-gos konferencija, vykusi L. 1916 VI 27–30. Joj dalyvavo 28 tautų atstovai. Jon buvo atvykę ir Lietuvos atstovai, kurių atvykimas sudarė progą ir II lietuvių L. konferencijai. Be A. Smetonos, St. Kairio ir J. Šaulio, pavergtųjų tautų konferencijoj Lietuvai atstovavo ir JAV lietuvių atstovai kun. V. Bartuška ir J. J. Bielskis. Lietuvių vardu parengtą memorandumą - deklaraciją (su istorine Lietuvos apžvalga ir pareiškimu, kad Lietuva ‚savo ateities užtikrinimą ir laisvės garantiją mato tik pilnoje ir nevaržomoje nepriklausomybėje') 1916 VI 29 posėdyje perskaitė kun. V. Bartuška.

L. didžia dalimi vyko ir vad. Berno II konferencija 1917 XI 2–10, kurioj dalyvavo vilniškės Lietuvos Tarybos, Šveicarijos ir JAV lietuvių atstovai. Dar viena Lietuvos Tarybos atstovų konferencija su Šveicarijos lietuvių veikėjais L. yra įvykusi 1918 IX 5–16. Bet tuo metu lozaniškis informacijos biuras ir lozaniškė taryba (savo laiku, J. Gabrio veikiama, bepradėjusi vadintis Aukščiausia Tautos Taryba, prc. Conseil Nationale Suprême) jau buvo praradusi savo politinį svorį. Tačiau, apskritai imant, I pas. karo metu L. susispiečiusių asmenų ir institucijų veikla yra įrašiusi L. vardą į mūsų kovos dėl nepriklausomybės istoriją.

M. Yčas, Atsiminimai III, 5–29; *V. Bartuška,* Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais 1937; *A. Steponaitis,* Atsiminimai 1938; *J. Gabrys,* Vers l'indépendance lithuanianne 1920; *J. J. Bielskis,* Amerikos lietuviai Lietuvos laisvės kovoje (Lietuvių Dienos 1955 nr. 2). *A.Grt. ir J.G.*

Łoziński Władyslaw (1843 – 1913) lenkų kultūros istorikas. Būdamas Lvovo laikraščių redaktoriumi, rašė apysakų (paminėtina Madonna Busowiska), kurių daugumas liečia Galicijos praeitį. Subrendęs rašytojas L. atėjo istorijon, kaip ir jo jaunesnis brolis Bronislovas (1848–1911), daug laiko skyrė Galicijos ir ypač Lvovo kultūros istorijos klausimams. Svarbiausi darbai: Malarstwo cerkiewne na Rusi 1887 ir Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVIII 1892. 1897 L. išleido savo gausių rinkinių iš dvarų kultūros katalogą (Katalog zbiorów Wł. L.). Lietuvos istorijai reikšmingi jo darbai yra Prawem i lewem 1903 (²1904) ir ypač Życie polskie w dawnych wiekach 1907 (²1908, ³1912, ⁴1947 Paryžiuje; yra vokiškas vertimas). Pateikdamas gausios ir įdomios iliustracinės medžiagos (net spalvotos), L. aprašė visą kultūrinį gyvenimą (dvarus, rūbus, iškilmes, medžioklės, šventes ir kt.), duodamas pavyzdžių ir iliustracijų ir iš Lietuvos didikų gyvenimo. Visą gyvenimą domėjęsis kilmingųjų kultūra, šitoje kritikos pripažintoje knygoje pateikė autoritetingą vaizdą respublikos laikų visuomenės. L. Finkelis yra davęs L. įvertinimą Kwartalnik Historyczny 27 1913. *Z.I.*

Lozoraitienė - Matulaitytė Vincenta (g. 1896 VII 19 Domeikuose, Vilkaviškio aps.), Vinco Matulaičio (žr.) duktė, visuomenės veikėja. 1914 baigė Petrapily Šv. Kotrynos gimn. ir 1917 prancūzų kalbos kursus (Alliance Française). 1918 grįžusi Lietuvon, Vilniuje dirbo Lietuvos Taryboje, centriniame liet. komitete, mokytojavo O. Mašiotienės gimnazijoj. 1919 gale persikėlusi į Kauną, tarnavo finansų, nuo 1921 užsienio reikalų m-joj (Eltoj). 1923 ištekėjo už Stasio Lozoraičio (žr.) ir su juo išsikėlė į Berlyną, kur lankė Fröbelio m-lą. 1929 persikėlė Romon; ten išklausė M. Montessori vedamus pedagoginius kursus. 1933–39 buvo Lietuvoj, nuo 1939 gyvena Romoj. Yra dirbusi įvairų visuomeninį darbą. Buvo Vilkolakio v-boj (1919), veikė Kareivių prieteliu d-joj, dirbo Moterų globos komitete. 1934–39 pirmininkavo Lietuvos moterų tarybai, atstovavo

V. Lozoraitienė

Lietuvos moterims 1936 kongrese Dubrovnike, Jugoslavijoj, ir 1938 Edinburge, Skotijoj. Buvo Virgines Baltienses korp. globėja. Italijoj II pas. karo metu ir po jo rūpinosi liet. kariais ir pabėgėliais. Reiškėsi spaudos darbe: 1929 įsteigė ir metus red. ‚Motiną ir vaiką', 1937 ‚Moterį ir pasaulį'; 1945 Romoj suredagavo Lietuvių Balso 2 nr. Pedagoginiais moterų ir kt. klausimais yra rašiusi daugely Lietuvos ir užsienio lietuvių laikraščių. Taip pat yra rašiusi Latvijos, Estijos, Jugoslavijos, Italijos spaudoj. Dalyvavo Romoj tarptautiniuose 1949 šeimos ir 1950 vaikų globos kongresuose, įteikdama raštus apie šeimos ir vaikų padėtį okupuotoj Lietuvoj.

Lozoraitis 1. Juozas (m. 1920 IX 12 Kaune) Motiejaus brolis, dalyvavo varpininkų sąjūdy, veikė su Sietynu (žr.), bendradarbiavo Ūkininke (nuo 1895), Varpe, Naujienose, o vėliau ir eilėj kitų laikraščių, reikšdamasis ir beletristiniais bandymais. Pasirašinėjo Tilviko ir kt. slapyvardžiais. Atskirai išsp. Idėja ant mėšlyno, Kėkštų Simas 1901, Šios gadynės litanija 1905. Buvo mokęsis Marijampolės gimn., o paskui vertėsi prekyba, dažnai važinėjo į Tilžę. Surinko apie 200 eksponatų (audinių ir kt.) Paryžiaus 1900 parodos lietuvių skyriui. Daug kartų rusų krėstas ir suiminėtas. Jo brolis Jonas, paliktas ūky (Baltrušių k., Griškabūdžio vls., Šakių aps.) taip pat dalyvavo lietuviškosios spaudos platinime ir Sietyno organizacijoj, kurios byloj (1896–99) nukentėjo. Jis vienas ar brolio Juozo padedamas išvertė ir 1896 Ūkininko priedu išsp. knygelę apie gyvulių gelbėjimą nuo išputimo (vertė Jonų Jonas).

K. Grinius, Atsiminimai I 1947.

2. Motiejus (1866 Baltrušių k., Griškabūdžio vls., Šakių aps. — 1907 VII 18/31 Kaune) varpininkas, pirmas lietuvis advokatas. Nuo 1877 mokėsi Marijampolės gimnazijoj, 1889 baigė Maskvos univ. teisių fakultetą. Jau gimnazijoj dalyvavo slaptoj mokinių kuopelėj, pirkusioj knygas bendram lavinimuisi. Maskvoj priklausė vietinei lietuvių d-jai ir joj skaitė paskaitų. Baigęs mokslus, 1899 apsigyveno Kaune ir pradėjo advokato karjerą. Pradėjęs skųstis kojos skausmais jau apie 1898, paskutinius trejus gyvenimo metus nesikėlė iš lovos. Buvo vedęs lietuviškai kalbančią Suvalkų bajoraitę Mariją Jaroševičiūtę.

M. Lozoraitis

Uoliai veikė tautinio atgimimo darbe. Spaudos darbą pradėjo 1887 Šviesoje (5 nr.) rašiniu apie amžino banko projektą lietuvių knygoms palaikyti. 1888 VI 29 dalyvavo lietuvių šviesuolių Marijampolės suvažiavime, kur buvo nutarta leisti Varpą. 1889 varpininkų suvažiavimas įvyko jo paties tėviškėje. Varpe bendradarbiavimą pradėjo 1889 12 nr. korespondencija iš Pilviškių. Nuo 1890 2 nr. Varpe L. kelis metus vedė politikos skyrių, keldamas laisvės kovos pavyzdžius, rūpindamasis socialiniu klausimu ir žemės reforma, ryškindamas demokratijos principus. Keliuose straipsniuose rašė spaudos draudimo reikalu (rusiškai šiuo klausimu parengtas straipsnis, skaitytas Petrapilio geografinės d-jos 1895 susirinkime, buvo išsp. rusų laikrašty Živaja Starina, lietuviškai Varpe 1896 7 nr. antrašte Lietuviai ir rusiškas alfabetas). Be Varpo, jis dar rašė ir Ūkininke ir iš lenkų k. išvertė Tamošių Besotį, 1895 išsp. kaip Ūkininko 3 nr. priedą. Pasirašinėjo M. Joniškio slapyvardžiu. L. publicistika pasižymėjo minties nuosaikumu ir mokslišku objektyvumu. J. Jablonskis jį apibūdino Varpo doriausiu, tiesiausiu ir didžiausio takto žmogumi (Jablonskio raštai I, 265 psl.). Lietuvos advokatų taryba 1937 jam, kaip ‚pirmajam lietuvių advokatui, spaudos kovotojui, dideliam demokratui', pastatė antkapį-paminklą, įamžindama jo žodžius ‚ir prasčiokai yra žmonės'.

P. Girininkas (P. Leonas), M. L. (Draugija 1907 nr. 8).

3. Stasys (g. 1898 IX 5 Kaune) diplomatas. Sūnus Motiejaus L. (žr.) ir Marijos Jaroševičiūtės, Suvalkų bajoraitės. Tėvui anksti mirus, našlaičio auklėjimas teko motinai. Pradėjo mokytis Kaune, kur išėjo 4 klases. 1918 baigė Voroneže M. Yčo gimn. Vėliau, jau tarnaudamas diplomatinėj tarnyboj, klausė teisės paskaitų Berlyno univ. Iš Rusijos grįžęs Lietuvon, nuo 1918 XI 26 tarnavo vidaus reikalų ministerijoj; 1919 VI perėjo tar-

St. Lozoraitis

nauti į ministrų kabinetą kanceliarijos viršininku, nuo 1921 XI ministrų kabineto reikalų vedėju. 1923 IV įstojo į diplomatinę tarnybą ir buvo paskirtas į Berlyno pasiuntinybę, kur 1925 V buvo pakeltas I sekr., nuo 1928 pradžios pasiuntinybės patarėju. 1929 XII toms pačioms pareigoms perkeltas į Vatikaną, nuo 1931 V ten pat chargé d'affaires. 1932 IX paskirtas centre politikos departamento dir. Po 1934 VI 7 sukilimo pasitraukus D. Zauniui, 1934 VI 13 paskirtas užsienio reikalų ministru, šias pareigas ėjo ligi 1938 XII 5. Lietuvos užsienio politikos vadovybė L. buvo tekusi tuo metu, kai Vokietija ir Lenkija 1934 pradžioje buvo sudariusios nepuolimo paktą. Savo svarbiausiu uždaviniu L. laikė plėsti Lietuvos santykius su Vakarais ir su Pabaltijo kaimynais. 1934 IX 12 Ženevoje pasirašė Pabaltijo santarvės sutartį, kurios buvo vienas iš iniciatorių. Toji sutartis iškėlė Pabaltijo kraštų svorį; ypač tai išryškėjo 1934–35, kai vyko derybos dėl Rytų Europos saugumo pakto. L. buvo išrinktas vienos Tautų Sąjungos plenumo komisijos pirm. Su oficialiais vizitais L. lankėsi Maskvoje, Helsinkyje, Stockholme, Paryžiuje, Londone (vadovavo Lietuvos delegacijai Jurgio V laidotuvėse ir Eduardo VIII karūnavime), Romoj, Rygoj, Taline ir kt. Gynė Lietuvos teises santykiuose su nacionalsocialistine Vokietija; pakartotinai bandė rasti modus vivendi su Lenkija ir 1935 IX Ženevoj susitiko su Lenkijos užsienio reikalų ministru Becku. 1938 III susilaukus Lietuvai Lenkijos ultimatumo, L. buvo įteikęs atsistatydinimą, kuris nebuvo prezidento priimtas, ir užsienio reikalų ministro postą L. paliko tik 1938 XII 5. Kurį laiką buvo užsienio reikalų m-jos centre įgalioto ministro titulu ir, Vokietijai atplėšus Klaipėdos kraštą, pirmininkavo komisijai, sudarytai kilusiems dėl to klausimams tvarkyti. 1939 II 15 paskirtas nepaprastu pasiuntiniu ir įgaliotu ministru Romon prie Kvirinalo. 1940 VI 2 užsienio reikalų ministro Urbšio telegrama buvo pavestas eiti užsieny pasilikusios Lietuvos diplomatijos šefo pareigas, jei Lietuvą ištiktų katastrofa. Raudonajai armijai 1940 VI 15 įsiveržus į Lietuvą, L. iniciatyva visi Lietuvos pasiuntiniai įteikė vyriausybėms, prie kurių buvo akredituoti, protesto notas, visai eilei valstybių, tarp jų JAV, davusias pagrindo nepripažinti Lietuvos okupacijos. Lietuvos atstovybė prie Kvirinalo nustojo veikti 1940 VIII 27, kai jos patalpas užėmė Sovietų valdininkai. L. išrinktas Paryžiaus Tarptautinės diplomatinės akademijos nariu (1935), apdovanotas aukštais Lietuvos ir kt. valstybių ordinais. Įvairių kraštų spaudoj L. yra paskelbęs straipsnių Lietuvos laisvės temomis. 1949, 1956 ir 1957 lankėsi JAV; yra pakartotinai su politine misija važinėjęs Londonan, Paryžiun, Bonnon ir kitur.

4. Stasys (g. 1924 VIII 2 Berlyne), Stasio sūnus, 1935–39 mokėsi Kaune M. Pečkauskaitės gimn., 1943 Romoj baigė vokiečių gimn. ir tais pačiais metais pradėjo dirbti Lietuvos pasiuntinybėj prie Šv. Sosto (nuo 1947 attaché, nuo 1952 pirmasis sekr.). 1944–48 lankė Romos univ. teisių fak. Dalyvavo Italijos lietuvių veikloje (Lithuania d-jos v-boj nuo 1944, centriniame liet. komitete narys nuo 1946 ir 1950 pirm., Italijos LB laikinojo organizacinio komiteto pirm. 1950–52) ir įvairiose tarptautinėse konferencijose. Nuo 1950 Tarptautinės tremtinių intelektualų s-gos v-boj. Rašė Santarvėj, Europos Lietuvy, taip pat italų spaudoj; 1946–48 buvo Lietuvių Balso redakcijoj.

Lozorius (hebr. El'azar ‚Dievas padeda') 1. evangelijoje minimas palabolės vargšas (Luk. XVI, 19–31), pastatomas prieš viskuo pertekusį ir šykštų turtuolį. Jų padėtis, pagal parabolę, pasikeičia amžinajame gyvenime: pirmasis džiaugiasi laime, kadangi kantriai pakėlė savo nedalią; antrasis pasmerkiamas kančioms, nes buvo negailestingas. Parabolės L. Bažnyčioje visais laikais buvo labai populiarus. Jis laikomas elgetų ir ligonių globėju. Net pats jo vardas buvo ir yra vartojamas pažymėti bedaliams ir ligoniams, o kai kuriose kalbose ir pačioms ligoninėms (lazaretai).

2. Marijos ir Mortos brolis iš Betanijos, Kristaus prikeltas iš numirusių. Jono evangelija plačiai aprašo jo iš numirusių prikėlimą ir pažymi, kad šis faktas turėjo nepaprastą atgarsį Jeruzalėje, sukeldamas vienų stebėjimąsi Jėzaus galia, kitų Jam neapykantą ir pasiryžimą Jį nužudyti. Evangelistai dar mini (Jon. XII, 1–11; Mt. XXVI, 6; Mk. XIV, 3), kad iš numirusių prikeltasis L. su savo seserimis Morta ir Marija dalyvavo prieš paskutines Velykas Simono raupsuotojo surengtose Kristaus garbei vaišėse, kurių metu Marija išpylė ant Jėzaus galvos kvepalų taurę. XI–XII a. kilusi tradicija sako, kad L. su savo se-

serimis po Kristaus mirties atvykę skelbti Evangelijos į Galiją, ir kad čia L. tapęs Marselio vyskupu. Kita legenda sako, kad jis buvęs palaidotas Lanarko mieste, Kipro saloje. *L.T.*

Ložė (prc. loge) 1. teatre atskira vieta keliems žiūrovams, atitverta nuo aplinkumos; l. pradžia siekia baroko laikų teatrą ir kilo iš noro pabrėžti luominę hierarchiją.

2. Slaptos organizacijos skyrius ar jos susirinkimų patalpa, specialiai masonų. Žr. Masonai.

Ložinskis Juozas (apie 1858 Paalančio k., Kulių vls., Kretingos aps. — apie 1903 Vilniaus krašte) knygnešys, visuomenininkas. Po kariuomenės Šiauliuose įsigijo 4 kl. vaistininko liudijimą ir įstojo į Žemaičių kun. seminariją, kur įsteigė slaptą Lietuvos Mylėtojų d-ją (žr.). Jo pasitelkti klierikai lietuviškai išvertė A. Liguori Pasiruošimą mirčiai ir kt. raštų, kuriems jis surado pinigų ir išspausdino Tilžėje. Už šiuos raštus 1889 sem. rektoriaus kun. G. Cirtauto buvo priverstas iš jos išstoti. Dabar L. liko Lietuvos mylėtojų d-jos knygnešiu-paštininku: į Tilžę vežė Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgai, Tėvynės Sargui ir kt. rankraščius, iš ten — knygas. Visą laiką buvo kelyje ir pasiekdavo Vilnių, Daugpilį, Mintaują, Rygą ir Petrapilį. Savo draugų kunigų pinigu ir žmonėmis remiamas sudarė du knygnešių kelius: pirmasis ėjo per Panevėžį į Zarasus ir Švenčionis, antrasis — per Raseinius, Ukmergę Vilniaus link ir toliau. P. Matulionio paveiktas, susidomėjo žuvų ūkiu, įstojo į žuvų augintojų d-ją, buvo paskirtas jos inspektoriumi dvaruose, siuntinėjamas į žuvininkystės suvažiavimus; tuo būdu žuvininkystės reikalai liko knygnešio darbo priedanga. Savo žmoną (žarėniškę Bričkaitę) dažnai imdavosi kartu knygoms išvežioti po Lietuvą. Grįždamas iš Petrapilio žuvininkų suvažiavimo, pakelėje ties Dūkštu susirgo traukinyje dėmėtąja šiltine ir draugų kunigų globojamas mirė kažkur Vilniaus krašte.

Kun. N. Petkus, Kieno dvasia? (Žvaigždė 1923 nr. 10 ir 11; Aušros 40 m. sukaktuvėse 1923; *P. Ruseckas,* Knygnešys I 1926, 206. *A. Mž.*

LPDA Lietuvių Profesorių D-jos Amerikoje (žr.) santrumpa.

LRD Lietuvių Rašytojų Draugijos (žr.) santrumpa.

LRK. 1. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus (žr. Raudonasis Kryžius) santrumpa; 2. lietuvių organizacijų vardo santrumpose— Lietuvių Romos Katalikų, pvz. LRK Moterų S-ga, LRK Federacija ir t.t.

LRS Lietuvių Rezistencinės Santarvės (žr.) santrumpa.

L.S., arba l.s., santrumpa lot. žodžiams: Loco sigilli (‚antspaudo vietoj') arba Lectori salutem (‚sveikinimas skaitytojui').

LSDP Lietuvos Socialdemokratų Partijos (žr. Socialdemokratai) santrumpa.

LSI Lietuvaičių Seserų Instituto (žr.) santrumpa.

LSI Banner Lietuvaičių Seserų Instituto 1956 XII pradėtas leisti iliustruotas rotatorinis leidinys (keturis kartus per metus), skirtas seserims mokytojoms, dirbančioms liet. parapinėse m-lose. Pirmaisiais metais jį leido seserys pranciškietės Pitsburge, redagavo motina M. Aloyza, meninę priežiūra buvo sesers M. Viktorijos. Leidinio leidimas bei redagavimas numatytas kas metai pamainomis pavesti visoms LSI sudarančioms vienuolijoms. 1957 pabaigoje perėmusios jo leidimą, Nukryžiuotojo Jėzaus seserys Brocktone, Mass., leidinį pavadino kitu vardu — L S I Š v y t u r y s ir pavedė jį redaguoti seseriai Anunciatai. Rūpintasi pateikti seserims mokytojoms daugiau lituanistinės medžiagos (ne tik žinių, bet pvz. ir dainelių su gaidomis ir t.t.). 1958 nr. 2 skirtas Vasario 16 minėjimui, pateikiant apie Lietuvą istorinių žinių, paaiškinant jos valstybinius ženklus ir t.t. 1958 rudenį leidinio leidimas ir redagavimas perleistas kazimierietėms Čikagoje.

LSS Lietuvių Socialistų Sąjungos (žr. Socialistų Sąjunga) santrumpa.

LTA Lietuvių Tautosakos Archyvo (žr.) santrumpa.

LTB Lietuvių Tremtinių (arba: Tautinės) Bendruomenės santrumpa bendruomeninio organizavimosi Vokietijoje metu. Žr. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, Vokietijos lietuviai.

Ltd. Limited (žr.) santrumpa.

LTS 1. Lietuvių Tautininkų Sąjungos (žr. Tautininkai) santrumpa; 2. Lietuvių Tautinio Sąjūdžio (žr.) santrumpa.

LTS žinynas Lietuvių Tautininkų S-gos (Lietuvoje) nuo 1934 leidinys, kuriame buvo skelbiami s-gos organizaciniai nuostatai, instrukcijos ir kiti vidiniai organizaciniai aktai. Leidinys buvo skirtas specialiai sąjungos pareigūnams. Buvo leidžiamas ne griežtai periodiškai, pagal reikalą. Uždarytas 1940.

Lu cheminio elemento lutecio santrumpinis ženklas.

LU Lietuvos Universiteto, 1930 gavusio Vytauto D. vardą, santrumpa. Žr. Vytauto D. Universitetas.

Lualaba Vidurio Afrikos upė, Kongo aukštupis ligi Stanleyvillės mst., 2888 km ilgio; baseino plotas 937.330 km², vid. debitas 5350 m³/sek.

Luanda (Loanda), São Paulo de L., portugalų Angolos kolonijos faktinoji sostinė (formaliai sostinė yra Nova Lisbõa ir didžiausias miestas; per 170.000 gyv. (1956, 1946 buvo 66.932 gyv.), iš kurių apie 50.000 europiečių. L. yra svarbus uostas; pro jį išvežama kava, cukrus, medvilnė, palmių alyva, kopra, odos ir kt. Arkivyskupo rezidencija, visos centrinės kolonijos adm. įstaigos, kelios specialinės mokyklos. L. yra seniausioji europiečių įsikūrimo vieta Afrikos vakariniame krante ir laikoma patraukliausiu europiečiams miestu nuo Tanžero ligi Kapštato. Mieste judrus kultūrinis gyvenimas, pvz. leidžiami 3 dienraščiai, veikia teatras, daug klubų, pramogų vietų, yra radijo siųstuvas, aerodromas ir kt. Nuo miesto į š.v. yra didelė (27 km ilgio) L. sala.

Luang Prabang Laoso valstybės karalių rezidencinis mst., prie Nam Kan ir Mekongo upių santakos; apie 25.000 gyv. (1956).

Luara (Loire) Vidurio Prancūzijos upė, įteka į Atlantą žemiau Nantes mst., 1020 km ilgio; baseino plotas 121.240 km², vid. debitas 935 m³/sek.; žymesni intakai: kair. Allier, Cher, Indre, Vienne, Sèvre, deš. Maine.

Luba, arba baluba, bantiškų negrų kiltis Š. Rodezijoj, Angoloje ir P. Belgų Konge, ligi 2 mil. žmonių. Vyrai daugiausia medžiotojai ir amatininkai (medžio drožyba, kalvininkystė); sklypelius kapliu įdirba moterys. Ryškus matriarchatinis pradas.

Lubac Henri de (g. 1896) prancūzų teologas, jėzuitas, Lijono kat. instituto prof., autorius originalių teologinių studijų: Catholicisme 1938, Corpus mysticum 1944, Le drame de l'humanisme athée 1945, Surnaturel 1946, De la connaissance de Dieu 1948, Histoire de l'Esprit 1950, Aspects du Bouddhisme 1951, Rencontre du Bouddhisme et de l'Occident 1952, Méditation su l'Église 1953.

Lubanas Latvijos Vidžemės ež., didžiausias Latvijoje, 8780 ha, su salomis 8830 ha ploto; paviršius 93 m nuo j.l.; įteka Malta, Rezeknė, Pededzė, išteka Aiviekstė (Dauguvos deš. intakas). Ež. negilus, ligi 2,5 m, vid. 1,6 m, plokščiais krantais, plačiai išsiliedavo po liūčių. 1926–36 pagilinta Aiviekstės vaga, pažemintas ež. lygmuo; ež. smarkiai užaugęs. L. ež. reguliavimas buvo didžiausias melioracijos darbas Pabaltijy; kieta dolomitinių klinčių vaga buvo sprogdinama ir kasama žemsėmių; darbams vadovavo inž. A. Kursišs. *S.K.*

Lubbock Sir John (1834–1913) anglų bankininkas, politikas (nuo 1870 parlamento narys) ir entomologijos (Ants, Bees) and Wasps 1882), antropologijos (Prehistoric Times 1865, The Origin of Civilization and the Primitive Condition of Man 1870) populiarizatorius, religijos pradmeniu ėmęs pirmykštį ateizmą.

Lübeck žr. Liubekas.

Lübeck Vincent (1654–1740) vok. kompozitorius, žymiausias savo laiko Š. Vokietijos vargonų muzikas (nuo 1702 Hamburgo Nikolaikirche vargonininkas). Jo išlikusius kūrinius (kantatas, vargonams ir fortepionui dalykus) išl. G. Harmsas 1921.

Lubecki 1. Hieronym žr. Drucki-L.

2. Jan (1619-78) jėzuitas. Kilęs iš senos kunigaikščių giminės, perėjo į katalikybę ir slapta nuo tėvų Vilniuje įstojo į jėzuitus. Norėdami jį atgauti, tėvai ragino pereiti į graikų apeigas ir buvo jam išrūpinę metropolito vietą. Pasilikęs pas jėzuitus, daugiausia dirbo Lietuvoj kaip pamokslininkas ir literatūros, matematikos mokytojas Kražiuose ir Polocke. Parašė kosmologijos vadovėlį.

3. Ksavery (1779–1846) lenkų finansų ministras vad. Kongreso k-tijoj, savotiškas finansų genijus, įkūręs Lenkijos banką, padėjęs žemės savininkams išsimokėti skolas, padidinęs eksportą ir t.t. Konservatyvus ir su Rusija bendradarbiavimo šalininkas, bet sėkmingai kovojo už lenkų reikalus.

Lubelės R. Lietuvos pirkiose pastovus guoliui įrengimas, įtaisomas užkrosnėje, visą lentų grindinį pakabinant palubėj, maždaug apie 1 m nuo lubų. L. turi apie 2 m ilgio ir apie tiek pat pločio, iš šono apsaugotas kraštine (skiausčia) lenta. Paprastai buvo skiriamos piemens arba merginų nakvynei. Ant l. buvo užlipama nuo krosnies paminos.

Łubeńska Konstancja (1802–67) A. Mickevičiaus draugė, pasireiškusi lenkų literatūroje. Išsp. Niedowianek 1842, Upominek moim współziomkom 1863 ir A. Mickevi-

čiaus jai rašytus laiškus Listy śp. A. Mickiewicza do pani Konstancji 1863 ir kt.

Lubickas Pranas (? Vaidolonių k., Šeduvos vls., Panevėžio aps. — 1940 Kaune) plk. ltn., teatro kritikas. Mokėsi Šiauliuose ir Kaune, studijavo Šeniavskio univ. Maskvoj. 1914 mobilizuotas, baigė karo mokyklą ir tarnavo rusų kariuomenėj; po bolševikų revoliucijos perėjo pas Denikiną ir redagavo dienraštį Rossija. Lietuvon sugrįžo 1922 ir tarnavo Lietuvos kariuomenėje (intendantūroje). Rusijoje kaip publicistas ir teatro kritikas rašė Dien (kurį laiką red. sekr.), Teatr i iskusstvo, Russkoje Slovo, Rampa i Žizn, Lietuvoj — Echo, Lietuvy, Lietuvoj, Lietuvos Aide, Kary, Vaire ir kt. Leido žurnalą Meno Kultūrą. Pasirašinėjo rusiškai Viktor Pravdin, lietuviškai Vikt. Pr., Meirūnu. Suredagavo Lietuvai pagražinti d-jos leidinį Vytauto D. garbei 1936. Užėjus bolševikams, nusišovė.

Lubicz-Milosz Oskar žr. Milašius.

Lubieniecki 1. Bogdan Theodor (1653–1729) lenkų tapytojas. Mokėsi tapybos Hamburge ir nuo 1675 pas G. de Lairesse Amsterdame. 1696 nusikėlė Berlynan, kur dirbo prie karaliaus rūmų dekoracijos ir raižė peizažus ofortu. Paskelbęs raštą, ginantį socianizmą, buvo iš Berlyno ištremtas ir išvyko Lenkijon.

2. Jędrzej (1550–1622) lenkų socionas ir istorikas. Paliko rankraščiu Poloneutichia albo Królewstwa Polskiego szczęście a przytem i W. Ks. Litewskiego. 1842 veikalas išspausdintas.

3. (Christoffel) Krzysztof (1660/61 — po 1729) lenkų tapytojas, sūnus Vokietijon emigravusio sociono, (1) brolis. Mokėsi Hamburge ir 1675 pas A. Backerį Amsterdame, kur liko gyventi. Davė portretų, žanro ir grafikos. Darbai Amsterdame ir Krokuvoje.

4. Stanisław (1623–75), vad. jaunesnysis, lenkų socionas, astronomas ir istorikas. Išsp. Historia reformationis polonicae 1685, be to, karaliaus Jono III ir Boguslavo Radvilos biografijas.

Łubieński 1. Feliks (1758–1848) lenkų politikas, teisininkas, buvo teisingumo ir užsienio reikalų ministras. Įvedė Lenkijoje Napoleono kodeksą, įsteigė teisės mokyklą. Išsp. Pamiętniki 1876.

2. Konstanty Ireneusz (1825 II 19 Varšuvoj — 1869 VI 16 Žemajame Naugarde) Seinų vyskupas. Kilęs iš garsios grafų Lubienskių giminės, davusios net 9 vyskupus, tarp jų ir Gniezno arkivyskupų. L. tėvas Henrikas buvo Lenkijos banko valdytojas, motina — Irena Potockytė. L. mokėsi pradžioje namuose, gerai išmoko prancūzų, vokiečių, italų ir rusų kalbas. Tolesnių studijų 1839 išvyko į Šveicarijos Fribourgą. Sugrįžęs 1846 į Lenkiją, įstojo į Kielcų, 1847 persikėlė į Varšuvos Šv. Kryžiaus kun. seminariją. Kunigu įšv. 1849 VII 15. Jo tėvą 1850 ištrėmus į Kurską, kartu ten nuvyko ir jis. 1854 nuvažiavo į Petrapilį ir arkivyskupo Ign. Holovinskio buvo paskirtas Šv. Kotrynos bažnyčios pamokslininku. 1858 tapo kapelionu Maltos ordino bžn. Petrapily. Tuo metu į Maltos ordino bžn. rinkdavosi pamaldų katalikiškų valstybių pasiuntiniai, gyvenę Petrapily. L., mokėdamas daug kalbų, galėjo sėkmingai atlikti pastoraciją jų tarpe ir užmegzti pažintį su aukštąja aristokratija ir įvairiais diplomatais, ypač su caro broliu kng. Konstantinu. Šią pastarąją pažįntį vėliau L. panaudojo sutrukdyti Muravjovo pasiūlytą planą Suvalkų gubernija įjungti į Rusijos imperiją. 1859 iš Petrapilio ištremtas į Charkovą; iš ten po metų grąžintas ir paskirtas klebonu į Taliną. 1861, gavęs rusų valdžios leidimą, iškeliavo į Paryžių, o iš ten į Romą, kur suėjo į kontaktą su įtakingais asmenimis ir turėjo 3 privačias audiencijas pas Šv. Tėvą.

Seinų vyskupas K. I. Łubieński

1863 III 16 pop. Pijus IX paskyrė L. Seinų vyskupu. Rusų valdžia delsė paskyrimą patvirtinti, nes ji buvo Apašt. Sostui prezentavusi kitą kandidatą. Į Seinus L. atvyko 1863 X 3 ir atliko ingresą. Pakonsekruotas 1863 XII 20, L. pradėjo valdyti 17 metų neturėjusią vyskupo diecezijį. Tuojau ėmėsi restauruoti kun. seminarijos rūmus, pertvarkyti mokymą, įvedė 6 metų mokslo kursą (baigusieji daugiau kaip 4 gimn. klases seminarijoje mokydavosi 5 metus). Buvo įkūręs seminarijoj dvarininkų vaikų mokyklą, kuri tačiau teveikė 1 metus. Norėdamas palaikyti artimą ir nuolatinį ryšį su klierikais, L. apsigyveno seminarijoj, klierikams sakydavo konferencijas, vesdavo rekolekcijas, kviesdavosi juos pas save pusryčių, lankydavosi paskaitų ir egzaminų metu auditorijose. Klierikų

buvo mylimas ir gerbiamas. Kai rusų valdžia pasikėsino užimti vyskupo rūmus, tada L. iš sem. persikėlė į juos gyventi. Atremontavo katedrą, Masalskių koplyčioje pastatė gotišką altorių.

Per 6 vyskupavimo metus neoficialios vizitacijos būdu aplankė visas diecezijos parapijų bžn. ir pakonsekravo Panemunės ir Šunskų bžn. Nors buvo lenkas, bet gerbė lietuvių k. ir pripažino jos teises. Lietuviškose parapijose (pvz. Sintautuose, Griškabūdy) per procesiją užgiedodavo lietuviškai giesmę Garbė ir šlovė. Balbieriškio bžn. išgirdęs giedant lenkiškai, teiravosi, kiek parapijoj yra kalbančių lenkiškai ir, sužinojęs iš klebono, kad tokių tėra apie šimtą, pasakė: Tai kaip gi galima leisti giedoti lenkiškai, jeigu visa parapija lietuviška. Seinų katedroj įvedė lietuviškus pamokslus. Jo valdymo metu Seinų kun. seminarijos klierikai lietuviai, prof. St. Jamiolkovskio įtakoje, pasižymėjo sąmoningu lietuviškumu, rinko liaudies dainas, net buvo susitarę rašyti lietuvišką žodyną, o tapę kunigais reiškėsi liaudies švietėjais Užnemunėje. Pats vysk. L. mėgęs lietuvius, net lietuvinęs lietuvių klierikų pavardes, nubraukdamas jų lenkiškas galūnes.

L. vyskupavimo laikotarpis buvo neramus ir sunkus. Į rusų valdžios potvarkius (1864 vienuolynų uždarymas, 1865 įstatymai suvaržą dvasininkus), pažeidžiančius Bažnyčios teises, L. atsakydavo stipria rezistencija. Jis priešinosi Čerkovskio įsakymui padaryti Seinų vyskupijos bažnyčių klasifikaciją-paskirstymą į I, II ir III eilės bžn. Kai valdžia, nusavinusi bžn. turtus, privertė tokį paskirstymą padaryti ir kunigams nustatė menkas algas, L. nenorėjo tų patvarkymų pripažinti ir 1866 įteikė valdžiai protesto raštą. Nesutikdamas su rusų vedama Bažnyčios atžvilgiu politika, jis 1869 atšaukė savo vyskupijos atstovą asesorių iš Dvasinės Kat. Kolegijos Petrapily. Kovoj prieš rusų valdžią jis stebėjo ir žavėjosi vysk. M. Valančiumi ir jo politine linija. 1868 VII slapta susitiko su Valančiumi Aleksote. 1869 V 31 L. buvo policijos suimtas ir ištremtas į Rusiją. Kelyje staiga susirgo, ir pasiekęs Žemąjį Naugardą, buvo iš traukinio nugabentas į viešbutį, kur ir mirė. Kai kurios jo mirties aplinkybės duoda pagrindo manyti, kad L. buvo nunuodytas jį lydėjusio žandarmerijos plk. Kurzelewskio.

(R. Łubienski), K.-I. Pomian Hrabia Łubienski Biskup Sejnejski 1898; *P. A(ugustaitis)*, Vygrių ir Seinų dijecezijos istorija (Vadovas V, 1910 nr. 19). *R.Krs.*

3. Maciej (1572–1652) Gniezno arkivyskupas. Mokėsi pas jėzuitus Poznanėje, studijavo Krokuvos akademijoj ir Italijoj. Kunigu įšv. 1602, ėjo karaliaus Zigmanto Vazos sekretoriaus pareigas. 1621 paskirtas Chelmo vyskupu, atnaujino katedrą, sušaukė 1624 sinodą, įsteigė sufraganiją. 1626 perkeltas Poznanės vyskupu, o 1631 — Wloclawko. 1641 XI.27 paskirtas Gniezno arkivyskupu primu. Sušaukė du sinodus: diecezinį ir provincinį 1643 Varšuvoje, kuriame iš Žemaičių vyskupijos dalyvavo du atstovai: vysk. J. Tiškevičius ir prel. J. Lopacinskas. Įsteigė dvi kun. seminarijas: Kamiene ir Chojnicuose. Rūpinosi sušaukti katalikų ir protestantų suvažiavimą Torne 1645 (Colloquium charitativum). L. prašomas, vysk. Parčevskis ir Žemaičiuose rinko pinigus išpirkti totorių nelaisvėn patekusį Potocki. Politikoj nesireiškė, buvo pavyzdingas vyskupas. Pop. Urbonas VIII apie jį pasakė: In Polonia multi sunt praelati, solus Mathias est episcopus.

J. Korytkowski, Arcybiskupi Gnieźnieńscy IV 1888; Sacrum Poloniae Millennium I 1954. *R. Krs.*

4. Władysław Aleksander (1703–67) Gniezno arkivyskupas. Filosofiją studijavo jėzuitų kolegijoj Kališe, teologiją — Romoj. Kunigu įšv. 1727, buvo pakeltas Krokuvos kanauninku. 1741–58 ėjo didžiojo karūnos sekretoriaus pareigas, 1758 paskirtas Lvovo arkivyskupu, o 1759 IV 9 — Gniezno arkivyskupu primu. Jis karūnavo Stanislovą Poniatovskį.

J. Korytkowski, Arcybiskupi Gnieźnieńscy V 1888; *Askenazy*, Pamiętnik prymassa, Dwa stulecia 1910. *R. Krs.*

Lubinas (Lupinus) ankštinių (Leguminosae) šeimos gentis. Lietuvoje kiek didesnės reikšmės turi l. siauralapis (L. angustifolius) ir l. geltonžiedis (L. luteus). L. baltasis (L. albus) geriau dera tik geresnio klimato srityse. Žinomas dar dekoratyvinis l. ilgametis (L. polyphyllos), kilęs iš Amerikos.

Lubinas

L. sėklose yra baltyminių medžiagų, kai kurių veislių ligi 40%. Dėl to l. sėklos galėtų būti svarbus baltymų šalti-

nis ūkio gyvuliams. Tačiau daugumos veislių, ypač senesniųjų, sėkla be specialaus paruošimo gyvuliams netinka dėl didelio kartumo, kuris pareina nuo alkaloidų (l. siauralapy—l-lupaninas, l. geltonžiedy—lupininas, sparteinas), randamų visose augalo dalyse, ne tik sėklose. Šie alkaloidai vandenyje tirpsta, todėl sėklas mirkant galimi bent iš dalies pašalinti, t.y. l. sėklas nukartinti. Selekcijos keliu yra pasisekę išauginti veislių, turinčių palyginti mažai alkaloido ir gyvulių noriai ėdamų be specialaus paruošimo. Tos veislės praktikoje yra gavusios saldžiųjų l. vardą, nors iš tiesų cukraus jose nėra daugiau kaip karčiuosiuose l., o tik maža karčiųjų medžiagų. Maža alkaloido ne tik jų sėklose, bet ir visose kitose augalo dalyse, todėl gyvuliai noromis ėda ir žalius augalus.

L. siauralapio lapas yra sudėtinis, pirštuotas; stiebas šakotas; žiedynas — galinė kekė ir jų daug; žiedo sudarymas būdingas ankštiniams augalams, mėlynos spalvos; vaisius — ankštis su 3–5 stambiomis sėklomis. L. geltonžiedžio lapas irgi pirštėtas, tik atskiri lapeliai gana platūs; stiebas mažai šakojasi; dažnai turi tik vieną žiedyną-kekę; žiedai stambūs, geltonos spalvos. L. siauralapis ir geltonžiedis yra ilgos dienos augalai. Pasėti vėlai jie vasarą nebespėja išsivystyti tiek, kad suspėtų pražysti, o nusitęsus procesui rudeniop, jie jau nebesužysta. Dėl to šios dvi l. skirtys turi geresnes sąlygas vidurinėje klimato juostoje. Dygstančių sėklų laikymas žemoje temperatūroje (jas jarovizuojant, arba vernalizuojant) vystymąsi pagreitina. Šiedu čia paminėti reiškiniai veikia priešpriešiai: anksti pasėtų l. vystymąsi stabdo trumpesnė diena, o skatina žemesnė temperatūra. Vėliau sezono metu l. pasėjus, ilga diena vystymąsi greitina, o aukštesnė temperatūra lėtina.

L. turi augalo pionieriaus savybių: jų šaknų sistema yra stipriai išvystyta, aktyvi, turi giliai siekiančią pagrindinę šaknį, todėl gali augti ir lengvose, sausose ir rūgščiose dirvose. Kadangi l., kaip ir kitų ankštinių šeimos augalų, šaknyse simbiozo būdu gyvena Bacillus radicicola bakterijos, kurios sugeba laisvąjį oro azotą įjungti į organinius junginius, l. turėtų būti kuo plačiausiai auginamas lengvose žemėse. Jo pritaikymas yra labai platus. Labai geras kaip žalioji trąša. Mažalkaloidinės ‚saldžiosios' l. veislės tinka gyvuliams baltyminiais pašarais (žaliu pavidalu, bet taip pat išeina geras raugintas pašaras, arba silosas, bei šienas).

Didelė kliūtis l. auginimo plitime yra kai kurios jų nepageidaujamos savybės. Didelė jų sėkla yra gera šeriant, bet užtat reikia labai daug sėjos reikalams. Kultūrinių l. veislių sėklų derlius dar dažnai yra nepastovus. Nors jau senokai yra mažalkaloidinių l. veislių, bet jos dar nepakankamai pagerintos ir mažai tepaplitusios. Visų senesniųjų veislių subrendusios ankštys skyla išilgai ir išbarsto sėklas lauke. Mažalkaloidiniai l. pasirodė mažiau atsparūs ligoms ir kenkėjams.

Yra surastos dvi l. kilmės sritys: vidurio Amerika ir Vidaržemio jūros sritis su Artimaisiais Rytais. Pirmosios srities visos l. rūšys yra ilgametės, gi antrosios — vienmetės. Ilgamečiai l. su vienmečiais nesikryžiuoja. Europoje l. seniai žinomas — jau senovės romėnai jį naudojo žaliajai trąšai. Plačiau imta auginti tik prieš kokį šimtą metų. Jų auginimas plito ligi pereito amžiaus pabaigos, o nuo tada vis nuolat smuko. Atrodo, kad išauginus ‚saldžiuosius' l., jų auginimas vėl stipriau ims plisti.

Br.P.

Lubinas Pranas (rašosi Frank J. Lubin, g. 1910 I 7 Los Angeles, California) krepšininkas. Lankė Lincoln aukštesniąją mokyklą 1923–27, UCLA 1927–31, UC at Berkeley, teisių m-lą 1931–32. Gavo AB laipsnį. Dirba 20th Century-Fox kino studijoj kaip scenos keitėjas. Be suminėtųjų m-lų krepšinio komandų, žaidė dar šiose komandose: Pasadena Majors 1931–32, Olimpic Club (S. F.) 1933–34, Universal Pictures 1934-37, 20th Century Fox 1937–48, Kelbos Barbecue 1948–52, nuo 1952 Wickland–O'Neill komandoj. 1936 jo vadovaujama komanda laimėjo priešolimpines rungtynes Naujorke ir tuo būdu laimėjo teisę atstovauti JAV pasaulinėje 1936 Berlyno olimpiadoje, kur ji nugalėjo varžovus ir laimėjo aukso medalį. Po olimpinių žaidynių

Pr. Lubinas Kaune 1939, Lietuvai antrą kartą apgynus Europos krepšinio meistro vardą

L. atvyko Lietuvon ir čia išbuvo apie tris mėnesius. 1938 IV vėl grįžo Lietuvon ir dirbo Kauno policijos mokykloje kaip sporto instruktorius ir instruktavo įvairias Lietuvos krepšinio komandas. Lietuvos I tautinėj olimpiadoj Kaune 1938 VII 17–31 jo vadovaujama JAV lietuvių krepšininkų komanda išėjo laimėtoja. 1939 V 21–28 tarptautinėse Europos krepšinio pirmenybėse, kur Lietuva apgynė savo 1937 laimėtą Europos meisterio vardą, L. žaidė visose rungtynėse ir laimėjo Lietuvai daugiausia taškų — 96. Prieš II pas. karą vėl grįžo į JAV, kur jis net 9 kartus buvo išrinktas į geriausią JAV rinktinę (All Americans). Be krepšinio, yra dar reiškęsis plaukyme, golfe ir kt. sporto šakose. Jo tėvas kilęs iš Lukšių, Šakių aps., motina— nuo Vabalninko. *Alg.G.*

Lubitsch Ernst (1892–1947) filmų režisierius vokiečių ir nuo 1923 JAV filmuose. Teatro meną studijavo pas Max Reinhardtą (žr.). Pastatė eilę istorinių filmų, vėliau pasižymėjo satyriniais, operetinio pobūdžio filmais. L. panaudotas žaismingos, su lengva ironija nuotaikos stilius (JAV pastatytuose filmuose) filmo mene pradėtas vadinti jo vardu (L. touch). Vokietijoje L. pastatyti filmai: Carmen 1918, Anna Boleyn 1919, Madame Dubarry 1919, JAV — Love Parade 1929, Merry Widow 1934, satyrinis, sovietų špionažą pajuokiąs filmas su Greta Garbo Ninočka 1939. *V.Als.*

Lublin žr. Liublinas.

Lubomirski žr. Liubomirskiai.

Lubos apatinis perdangos paviršius patalpos viršuje. Perdanga yra trobesio dalis, kuria konstruktyviai atskiriamos viršutinės patalpos nuo apatinių. Paprastai perdangos viršutinis paviršius yra grindys (žr.), o apatinis l. Papraščiausios l. yra pati perdanga: sijos ir apatinis grindų paviršius. Tačiau kad perdanga geriau izoliuotų šilimą bei garsą ir kad patalpos būtų gražesnės ir švaresnės, įrengiama l. konstrukcija, pritvirtinama iš apačios prie perdangos. L. esti medinės, glaistinės ar gipsinės, mūrinės, gelžbetoninės. Dažniausiai žmonių naudojamų patalpų l. esti lygiai glaistytos (žr. Glaistas). Moderniojoje architektūroje dažnai naudojamos akustinės plokštės luboms padengti. Tos plokštės presuojamos iš kedentos medienos. Dekoratyvios l. daromos reljefingos, išdalijant

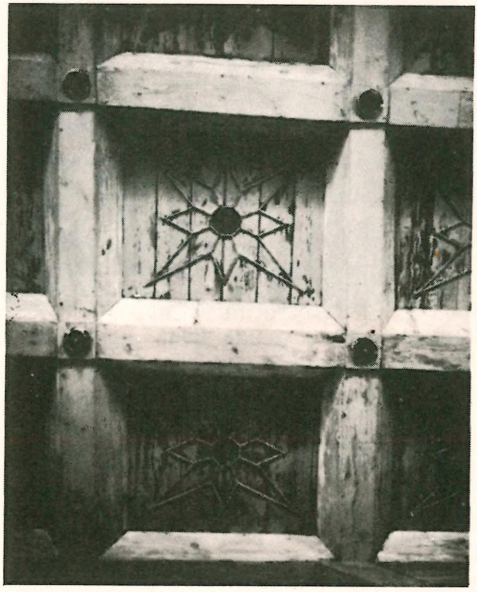

Inturkės (Utenos aps.) medinės bažnyčios lubos su reljefais padalose *J. Lingio nuotrauka*

plokštumą padalomis (kesonais), kurios puošiamos skobiniais ar tapyba.

Dekoratyvinių l. yra išlikę senuose architektūros paminkluose, pvz. Egipto kapuose. Gotikos (dažnai ir šiais laikais) pastatų medinės l. sijos lieka matomos; jos puošia patalpą savo natūraliu konstruktyvumu. Antikinės graikų l. būdavo dengiamos kartais marmuro plokštelėmis. Romėnų maudyklių liekanos Pompėjoje turi freskų ir reljefų turtingas l. Vėliau renesanso architektūroje l. vėl traktuojamos tapybiškai arba skulptūriškai (gipsatūros). Skiriami trys renesanso l. tipai: 1. padalos su rozetėmis, 2. tapyti skliautai (suklestėjo baroko pastatuose), 3. didelės tapytos plokštumos (pvz. Venecijos dožų rūmai). Moderniosios architektūros l. yra labai suprastintos, joms nebeskiriama tiek meninės reikšmės, kaip seniau.

Senojo Lietuvos kaimo namų l. dažniausiai esti su matomomis sijomis, iš viršaus apkaltos spraustinėmis lentomis ir užpiltos spaliais, smėliu ar moliu šilimai sulaikyti. Rečiau pasitaiko sijų apačioj pakaltų l. Namų priemenėj l. nedarydavo, tik juodlubes (žr.). Klėtyse esti stiprios lubos, ant kurių pila grūdus. Kituose ūkio trobesiuose daromos juodlubės. Lietuvos kaimo

Lucas van Leyden Karvininkė

medinių bažnyčių l. paįvairinamos reljefais, panašiai kaip ir mūrinėse bažnyčiose.

J.Gbt.

Lubowicki Franciszek (1724–1801) jėzuitas; pradžioje dirbo Mogiliave, Minske, Lomžoje; jėzuitus panaikinus, buvo Rusijoje išlikusios jėzuitų dalies Daugpilio kolegijos rektorius 1784–90, drauge Mozūrų provincijos provinciolas 1786–90. Vėliau buvo Polocke generalinio vikaro padėjėjas.

Lucanus žr. Lukanas.

Lucas van Leyden (1494–1533) olandų grafikas ir tapytojas. Buvo C. Engelbrechtszeno (žr.) mokinys. Tebūdamas 14 metų jau pradėjo reikštis brandžiais grafikos darbais ir išvystė puikią raižymo techniką, įgalinusią jautriai gilintis į gamtos ir žmonių pasaulį renesansininko žvilgsniu. L. grafika, apimanti 175 vario raižinius, porą ofortų, 28 medžio raižinius bei iliustracijas, turėjo olandų menui didelę reikšmę, nes L. ja parodė, kad kasdienybė yra verta meno kūrinio. Šalia Flamo Quinten Massys, jis buvo pirmas davęs grynų liaudies gyvenimo scenų, nors kaimietį jis dar matė iš komiškos pusės. Prie pirmųjų L. liaudinio žanro raižinių priklauso pvz. Karvininkė 1510, Dantų gydytojas, Kaimo chirurgas, Šachmatų lošikai. Du jo medžio raižinių ciklai vaizduoja moters galybę. 1521 Kristaus Kančios cikle pastebimas poveikis Dürerio, su kuriuo L. turi ir daugiau panašumų. Abu menininkai buvo susitikę 1521 Antverpene. Kaip ir Dürerio, L. buvo produktingesnis ir stipresnis grafikoje negu tapyboje, plg. Paskutinis Teismas Leydene, Dievo Motina su Marija Magdalena ir fundatoriūmi, Dievo Motina su Angelais Berlyne ir kt. Kolorite L. mėgo duoti vieton lokalinių spalvų tamsesnį bendrą toną. Vėlesniuose darbuose vis labiau pasisavindamas italų renesanso dekoratyvines detales ir pereidamas prie mitologinės - alegorinės tematikos, sekdamas Marcantonu (žr.), L. pradėjo eiti su romanistais (žr.), bet ankstyva mirtis nutraukė šią evoliuciją, ir meno istorijai L. pasiliko olandų XVI a. natūralizmo pirmūnas.

Th. Volbehr, L. van L. (Verzeichnis seiner Kupferstiche, Holzschnitte und Illustrationen) 1888; *M. Beets,* L. de L. 1913; *R. Kahn,* Die Graphik des L. van L. 1918; *L. Baldass,* Die Gemälde des L. van L. 1923; *M. Friedländer,* L. van L. 1924; ('') L. van L. 1925.

P.Rkl.

Lucca vidurio Italijos mst. Toskanoje, derlingoj lygumoj; 87.500 gyv. (1951). Mst. supa trys eilės senovinių įstiprinimų-pylimų. Romėnų ‚Luca' pradėjo kilti langobardų laikais. XI a. priklausė Tuscijos markizatui, 1119–1315 laisvasis mst., 1327–69 L. hercogijos sostinė, nuo 1369 vėl laisvasis miestas. 1794 užimtas prancūzų, Napoleono 1805 pakeltas į k-tiją, 1847 atiteko Toskanai. Nuo 347 vyskupijos, nuo 1726 arkivyskupijos sostinė.

L. p a m i n k l a i yra savito stiliaus, pilno gyvybingo ritmo. Kelios žymios bžn., statytos langobardų laikais, buvo L. žydint

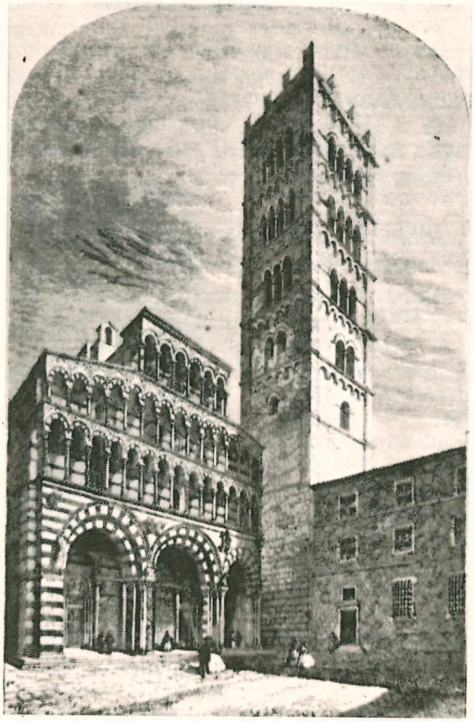

Luccos katedra

XII–XIII a. praplėstos. S. Martino katedra, baigta 1196–1204 arch. Guidetto, turi gražų fasadą su arkadų portiku, spalvotomis inkrustacijomis, reljefais ir ant konzolės patrono Šv. Martyno raitelio statula iš XIII a. Kiti katedros meno turtai: garsusis stebuklingas L. ‚Volto Santo' kryžiaus (labai senas bizantiškas darbas, ikonoklastų laikais atvežtas į L.) ir 1406 Ilaria del Caretto paminklas (Jacopo della Quercia darbo). XII a. San Michele fasadas iškyla mažučių arkadų keturiomis eilėmis. Panašaus stiliaus 1112–47 S. Freddiano bžn. fasado frontonas turi didelę Dangun Ėmimo mozaiką iš XIII a., o vidus žymių skulptūros darbų, pvz. XII a. krikštyklą su meistro Roberto reljefais. Jau XIII a. L. buvo stipri tapybos mokykla su meistrais Berlinghieri ir Deodato Orlandi, maniera greca krypties, pasižymėjusi tapytais krucifiksais (croce dipinta). Kylant XIV a. Florencijai, L. meno reikšmė sumažėjo. 1640 įsteigta meno akademija davė F. Batoni (žr.).

J. I. Kraševskis savo Vilniaus istorijoje mini iš L. kilusį architektą Frigdianų ar Frigidianų, kuris vykdęs Šv. Petro ir Povilo bžn. statybą Vilniaus Antakalnyje. Nauji S. Lorentzo archyviniai tyrinėjimai nustatė, kad bent 1666–76 tuos darbus vykdė arch. J. Zaor, todėl Frigidianus (kai kas dar rašo Fregidiano di Lucca) galėjo tik 1677 ar vėliau Antakalnyje dirbti. Žr. Šv. Petro ir Povilo bžn.

E. Ridolfi, Guida di L. 1912; *C. Sardi,* L. e il suo ducato 1912; *A. Mancini,* Storia di L. 1950; *G. de Francovich,* Il Volto Santo di L. 1936; *A. Pedemonte,* Quando venne il Volto Santo a L. 1936. *P.Rkl.*

Luce 1. Clare Boothe (g. 1903) amerikiečių dramaturgė, diplomatė. Vertėsi žurnalistika ir kaip respublikonė dalyvavo politiniame gyvenime (1943–47 kongreso narė (Connecticut atstovė). 1946 perėjo į katalikybę. 1953–56 buvo ambasadorė Italijai. Iš jos komedijų žymiausia The Women 1936. Antrosiose vedybose ji ištekėjo už 2. Henry Robinson L. (g. 1898), laikraščių leidėjo, 1923 įsteigusio Time ir Weekly News Magazine, 1930 Fortune ir 1936 Life žurnalus.

Lucerna (vok. Luzern, prc. Lucerne) 1. Vidurinės Šveicarijos kantonas Keturių Kantonų (žr.) ežero srity; 1492 km², turi 223.249 gyv. (1950). Paviršius: miškais apaugę kalnai, daug ežerų, platūs kloniai. Gyventojai daugiausia pasiturį žemdirbiai katalikai; intensyvus pieno ūkis, o pietinėj daly vyrauja sodų ūkis (vaismedžiai ir vynuogės). Perdirbamoji žemės ūkio produktų, medžio, mašinų, tekstilės, popieriaus, tabako pramonė. L. išsivadavo iš austrų 1332 ir drauge su Schwyzo, Uri ir Unterwaldeno kantonais sudarė Šveicarijos sąjungos branduolį.

2. L. kantono sostinė, prie Reino intako Reuss ištakos iš Keturių Kantonų ežero, 436 m nuo j.l.; 65.545 gyv. (1954). L. yra Šveicarijos užsienio turistų judėjimo centras (apie 300.000 užsienio turistų per metus), iš kurio šakojasi pagrindinės gležk. linijos į Zürichą, Bazelį, Berną; reguliarus susisiekimas laivais su visomis Keturių Kantonų ež. krantų vietovėmis. Senamiestis, upės š. krante, išlaikė savo seną išvaizdą ir dalį miesto mūro. Naujamiestis, p. krante, yra svarbiausia miesto dalis su valdinėmis įstaigomis, prekyba, pramone ir kultūros-mokslo institucijomis. Per upę yra 7 tiltai, iš kurių 2 yra dengti ir išlikę iš viduramžių. Juose yra vertingų meno kūrinių (pvz. XVII a. Meglingerio Miru-

Lucerna

siųjų šokis, istoriniai paveikslai). Mieste yra keli muziejai ir kelios XIV–XVII a. bžn. Mokslo institucijos: kat. seminarija su teologijos fakultetu, mokytojų seminarija, muzikos, taikomojo meno, vargonininkų, viešbutininkų, kat. bažnytinės muzikos specialinės mokyklos, kelios bibliotekos. Kasmet ruošiamos tarptautinės muzikos savaitės. Pramonė: dirbtinio šilko, mašinų, vagonų, motorų ir kt. L. jau 1180 turėjo miesto teises, 1291 užimta austrų, 1332 prisidėjo prie pradinės šveicarų sąjungos. Kaip katalikiškųjų kantonų priešakys 1529–31 kovojo prieš reformaciją, 1579–1873 popiežiaus nuncijų rezidencija, 1798–1803 Helvetų respublikos sostinė. *A.B.*

Lucevič Ivan žr. Kupala, Jan.

Luchaire Achille (1846–1908) prancūzų istorikas. Dėstė Bordeaux ir Paryžiaus univ. 1889 po Fustel de Coulanges perėmė viduramžių istorijos katedrą. Savo raštuose nušvietė pirmųjų Kapetingų laikus ir XIII a. **Pažymėtini jo veikalai:** Histoire des institutions monarchiques de la France sous les premiers Capétiens 987–1180, 2 tt., 1884; Études sur les actes de Louis VII 1885; Louis VI le Gros 1889; Les Communes françaises à l'époque des Capétiens directs 1890; Manuel des institutions françaises, période des Capétiens directs, 1892, Innocent III, 3 tt., 1905–07.

Luchsperger Lorenz (miręs 1501) austrų skulptorius, nuo 1486 minimas Wiener-Neustadte, kur katedroje esančios apaštalų statulos ir Marijos grupė, datuojamos apie 1495, priskiriamos L. Jų nepaprastas, įvairus ir šviežias plataus mosto stilius, nuostabiai išreikštos įvairios sielos būklės ir charakteriai rodo čia dirbus didelio temperamento vėlyvosios gotikos skulptūros meistrą.

K. Ottinger, L. L. der Meister der Wiener-Neustädter Domapostel 1935.

Luciferazė enzimas, randamas šviečiančių organizmų audiniuose. Manoma, kad šis enzimas perteikia deguonį l u c i f e r i n u i, kuris oksiduojamas (šio proceso metu) skleidžia šviesą (žr. Bioluminiscencija).

Lucilius Caius (apie 180–102 pr. Kr.) satyrinės romėnų poezijos kūrėjas. Turtingas, nevedęs, atsidėjęs vien poezijai, nevaržomas tarnybos, įtakingo Scipiono Emiliono ir Lelijaus bičiulis, naudodamasis savo nepriklausoma padėtimi, L. negirdėta drąsa ir taikliu sąmojum kritikavo savo meto visuomeninį, politinį ir literatūrinį gyvenimą, nebijodamas puolamųjų asmenų vadinti vardais. Savo eilėraščių vardą saturae ir eiliavimo formą L. perėmė iš Enijaus (žr. Ennius). ‚Mišriųjų eilėraščių' vardas tiko, nes turinys buvo įvairus. Nauja L. ‚saturose' buvo tai, kad jos pasižymėjo kandžia pajuoka, ir nuo L. satyra tapo pašaipos eilėraščiu. Šalia trochėjinių septenarų ir jambinių senarų, L. veikalė vyravo hegzametras, tapęs tradiciniu rom. satyros metru. L. eilės buvo paskubomis apmestos, tad didysis jo sekėjas Horacijus, stebėdamasis savo pirmatako genialumu, peikė jo palaidą formą. Iš viso 30 knygų veikalo teišliko apie 1000 daugiausia pavienių gramatikų cituotų eilučių. Tai bene pats didžiausias rom. literatūros nuostolis. Jo tekstai — F. Marx, 2 tt., 1904–05; N. Terzaghi, Lucilio 1934.

C. Cichorius, Untersuchungen zu L. 1908; (") Röm. Studien 1922; *C. G. Fiske,* L. and Horace 1920; *O. Weinreich,* Röm. Satiren 1949; *U. Knoche,* Die röm. Satire 1949; *M. Puelma Piwonka,* L. und Kallimachos 1949. *A.Rkš.*

Lucioperca lucioperca žr. Starkis.

Luckas (ukr., lenk. Łuck, lot. Luceoria) miestas V. Ukrainoje, Volinijos apygardos centras; 42.000 gyv. (1950). Uostas prie Stirės upės (Pripeties deš. intako), glžk. st., smulki plytų ir statybinės medžiagos pramonė, veikia pedagoginis inst., 1928 įst. Volinijos muziejus. 1920–39 L. buvo Lenkijos, nors visame apskrity iš 290.862 gyventojų lenkų tebuvo 56.247 (19,3%).

I s t o r i j a. IX a. čia buvo r. slavų dulebų medinė pilis. X–XI a. kraštas priklausė Kijevo valstybei. 1075 L. minimas, kai Boleslovas Narsusis savo Kijevo žygio metu jį buvo apgulęs. Nuo XII a. L. priklausė Haličo-Vladimiro kunigaikštijai. 1240 L. sudegino mongolai. Ipatijaus metraštis mini, kad 1255 Mindaugo kariuomenė kovojo apie L. D.L.K. Gediminas apvesdino savo sūnų Liubartą su Vladimiro kng. Andriaus dukterimi. 1342 Gediminas atidavė valdyti L., Vladimirą ir Volinijos žemes Liubartui (Lietuvos metraštis). Tokiu būdu visas tas kraštas, vad. Volinija, įėjo į Lietuvos valstybės sąstatą. Tik Belzas ir Chelmas, atskirti nuo Vladimiro, teko Lenkijai. 1349 Lenkijos Kazimieras D. įsiveržė į Voliniją, bet Liubartui pavyko išsilaikyti Lucke. Kęstučio padedamas, Liubartas greit atgavo prarastas žemes, ir Kazimieras D. 1352 pripažino L. ir kitas Volinijos sritis Liubartui. Naujas karas buvo Lietuvai nepalankus, ir 1366 taika Volinija buvo padalyta tarp Lenkijos ir Lietuvos, kuriai liko L. 1370 Liubartas iš L. puolė Vla-

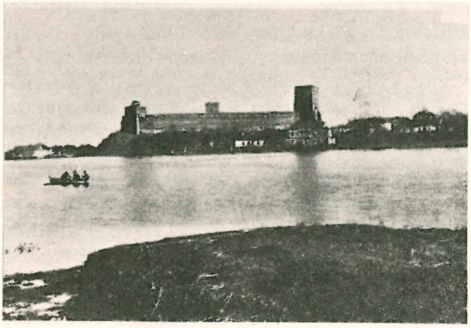

Lucko pilies bendras vaizdas

dimirą, Belzą ir Chelmą. 1377 jis turėjo pasiduoti vengrų karaliui Liudvikui, bet kai 1382 šis mirė, Liubartas vėl valdė visą Voliniją. Liubartas rezidavo L., kur pasistatė naują pilį. 1384 Liubartui mirus, L. valdė jo sūnus Teodoras. 1387 ar 1388 Jogaila atėmė iš Teodoro L. ir jam valdyti paskyrė seniūną lenką, o kiek vėliau Teodorą Ostrogiškį. 1392 Jogaila L. atidavė Vytautui, kuris L. padarė antra Lietuvos sostine. Vytautas L. išbaigė mūrinę aukštutinę pilį ir rėmė bažnyčias. 1429 įvyko garsusis L. suvažiavimas (žr.), kuriame buvo iškeltas Vytauto karūnos klausimas. Vytautui mirus (1430), Lenkija, norėdama atimti Voliniją iš Švitrigailos, pradėjo karą, bet L. pilis, vadovaujama seniūno Juršo, atmušė lenkų atakas, ir paliaubose L. paliktas Lietuvai. 1432 Jogaila pripažino L. Žygimantui Kęstutaičiui iki jo mirties, bet maišto metu dalis Volinijos bajorų pasidavė Lenkijai. Tada Jogaila pripažino jiems lenkų bajorų teises, o L. miestui 1432 suteikė magdeburginę teisę bei žydų ir armėnų savivaldas. Bet jau 1433 L. vietininkas Aleksandras Nos pasidavė Lietuvai. Po Ukmergės mūšio 1436–38 Švitrigaila laikėsi L., bet po to porai metų L. vėl grįžo Žygimantui. Po jo mirties 1440 kng. Sanguška kovojo už Volinijos priklausymą D.L.K. Kazimierui, bet persvarą gavo Švitrigailos šalininkai. 1442–52 L. valdė Švitrigaila, kuris nors 1443 pasidavė Kazimierui kaip lėninninkas, bet L. pilyje dar laikė D.L.K. pobūdžio dvarą. L. rinkosi Volinijos ponų taryba, kuri 1451 nutarė toliau likti prie Lietuvos. Kazimiero pastangomis L., Vladimiro ir Kšemenco žemės liko Lietuvai iki Liublino unijos. Kazimieras leido aukštas pareigas duoti tik vietiniams ponams. L. seniūnas buvo ir faktinis Volinijos valdovas. Kazimiero laikais L. miestas minimas 14 Lietuvos žymiųjų miestų tarpe. XV a. antroje pusėje L. kraštas buvo puldinėjamas totorių, ir kadangi lietuviai buvo užimti karais su Maskva, didėjo įtaka lenkų, kurie padėjo ginti Voliniją. L. miestas greit smuko, ir 1495 Aleksandras atnaujino Magdeburgo teises. Žygimantas Augustas miestui suteikė naujų privilegijų. 1569 Liublino unijai prijungus Voliniją prie Lenkijos, L. tapo Volinijos vaivadijos sostine, kurioje vyko bajorų seimeliai. Steponas Batoras L. įst. rytinių žemių tribunolą. 1619 jėzuitai įkūrė kolegiją. Apie 1617 gaisras gerokai sunaikino miestą. 1648 L. užėmė kazokai ir nusiaubė apylinkes 1733 L. susidarė konfederacija Leščinskio elekcijai remti. 1765 miestas buvo nusmukęs, pilis apleista. Per 1781 gaisrą nukentėjo miestas ir bažnyčios, abi katedros sudegė. 1781 įsteigta apskrities mokykla. Rusams L. tarnavo karo operacijų baze 1707, 1810–11, 1812. 1816–31 L. stovėjo Lietuvos korpuso divizija, kurią 1826 lankė caras Mikalojus I. 1870 rusai pastatė tvirtovę Michailogradą. XIX a. pabaigoj pravedus geležinkelį, miestas kiek pakilo. 1920–39 L. buvo Lenkijos vaivadijos centras, po to L. priskirtas Ukrainai.

P a m i n k l a i. L. yra buvusios dvi pilys: aukštumoje prie Stirės upės vingio ir upelio Gluščo tebestovinti aukštutinė pilis ir nuo šios perkasu atskirta žemutinė pilis. Aukštutinės pilies ginamosios sienos išliko gana gerai. Planas netaisyklingo trikampio (ilgieji šonai 140 ir 110 m). Pilis turėjo 4 keturkampius bokštus, kurių 3 tebestovi: ‚Liubarto bokštas' yra apie 24 m aukščio (pamatas 10,10×11,70 m), turi gotišką vartų angą, atsiveriančią į tiltą per perkasą, jo atskiri aukštai buvo perdengti kryžiniais skliautais ir pasiekiami sraigtiniais laiptais; ‚Švitrigailos bokštas', esąs p.r. dalyje, turi per tris aukštus renesansinius langus (išskyrus vieną dar gotiškai profiliuotą), bokšto viršus dengtas; ‚Vladikos bokštas' (šiaurinėje dalyje), yra mažiausias, 14 m aukščio (pamatai 8,3×8,8 m), turi sraigtinius laiptus. Pagal tradiciją L.

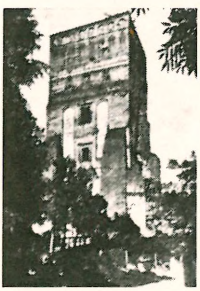

Lucko pilies Liubarto bokštas

Lucko pilies Švitrigailos bokštas

pilį sumūrijęs kng. Liubartas apie 1325–28, bet dėl rūpestingai atliktos mūrijimo technikos spėjama, jog pilį pagrindinai užbaigė XV a. Vytautas ir Švitrigaila. Žygimanto Augusto laikais pilis buvo atnaujinta; apie tai liudija kai kurios renesansinės detalės (pvz. atikos Liubarto bokšto). XVII a. turkų pavojaus akivaizdoje pilis buvo dar taisoma, bet vėliau ji nustojo karinės reikšmės. Pilies viduje stovėję atskiri pastatai — kunigaikščio rūmai, katedra, kunigų, sargybos ir kt. namai — dar minimi 1611, bet 1765 jau buvo sugriuvę. 1789 jų vietoje pastatyti teismo namai.

Žemutinės pilies sienų mūrai neišliko, bet jų kryptis žinoma. XVI a. ji turėjo 4 medinius bokštus ir 32 priestatus. Žemutinėje pilyje stovėjo senoji kat. Šv. Trejybės katedra, kurią 1425–27 įst. Vytautas, atkeldamas vyskupą iš Vladimiro (ten kat. vyskupija įst. 1358). Vytautinė katedra buvo medinė, o 1539 pastatyta mūrinė, bet ji neišliko. XVIII a. kat. katedra perkelta į barokinę jėzuitų bažnyčią, įst. 1606–10. Ji viduje turi Bacciarellio ir Smuglevičiaus paveikslų, vysk. epitafijų ir zakristijoje L. vysk. galeriją. Didžiulė L. vyskupija apėmė Volinijos, Podolės, Lietuvos Brastos, Pinsko ir kt. sritis. Nuo 1798 veikė L.-Žitomiro vyskupija su dviem katedromis ir vienu vyskupu, kuris 1844 išsikėlė į Žitomirą, o 1925 vėl grįžo į L. Domininkonai L. veikė nuo XIII a. 1390 juos apdovanojo Jogaila, o 1392 Vytautas. Jų bažnyčia žemutinėje pilyje po 1793 gaisro išlikus sienoms ir bokštui buvo restauruota, 1847 sekuliarizuota, stebuklingą Dievo Motinos paveikslą perkeliant į katedrą. Brigičių vienuolynas su barokine bžn. įst. 1624 prie žemutinės pilies sienos, po 1724 gaisro restauruotas ir 1846 sekuliarizuotas. Karmelitų vienuolyno ir bžn. (įst. 1764), kurią naikino 1793 ir 1845 gaisrai, yra likę griuvėsių su freskomis. Bonifratrų vienuolynas minimas 1647 su bžn. perdirbta iš senos bizantiškos cerkvės buvo 1858 nugriauti. Už žemutinės pilies sienų 1643 įst. bernardinų vienuolynas, išmūrytas 1754 Karolio Radvilos fundacija, 1853 uždarytas, o bžn. paversta cerkve. Trinitorių vienuolynas, įsteigtas 1729, turėjęs daug freskų, buvo uždarytas 1845. Stačiatikių Šv. Jono Evangelisto katedra aukštutinėje pilyje išnyko. Pagal tradiciją, joje buvęs palaidotas Liubartas. Katedra minima pirmąsyk 1288, bet kada ji įsteigta, tiksliai nežinoma. L. stačiatikių vysk. titulavosi ‚L. ir Ostrogo vyskupu ir visos Rusijos egzarchu'. Jų istorija pradedama 1326 minimuoju vysk. Teodozijum. 1595 vysk. Kirilas Terleckis L. prisidėjo prie unijos. 1826 rusai unitų vyskupiją uždarė. XV–XVI a. L. minima 15 cerkvių, kurių 4 buvo mūrinės. Seniausios XII a. Šv. Dimitro cerkvės žemutinėje pilyje išliko choro dalies pamatai. Pokrovijos cerkvė iš XVI a. garsi savo stebuklinga Dievo Motinos ikona. Bazilijonų vienuolynas, įst. 1619 senesnės Šv. Lozoriaus cerkvės vietoje, po 1803 gaisro sunyko. XVII a. egzistavo bazilijonių vienuolynas. Armėnai, L. minimi jau Vytauto laikais, turėjo Šv. Stepono bžn. (įst. 1445), kuri, XVIII a. armėnams išnykus, pavirto griuvėsiais. 1627 statytoji L. mūrinė sinagoga yra tvirtovės pobūdžio ir imituoja L. pilies fasadus.

T. J. Stecki, Łuck starożytny i dzisiejszy 1876; *A. Jablonowski,* Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI w. (Zródła dziejowe VI 1877); Słownik Geograficzny V 1884, 778–792; *A. Wojnicz,* Łuck na Wołyniu, spis historyczno-fizjograficzny 1922; *K. Iwanicki,* Łuck i zamek w Łucku (Przegląd Lubelsko-Kresowy I, 8–9, 1925); *J. Hoffmann,* Ł. i jego zabytki 1925; Łuck w świetle cyfr i faktów 1926; *S. Zajączkowski,* Wołyń pod panowaniem Litwy (Rocznik Wołyński II 1931, 1–25); *A. Dublanskij,* Luck. Istoričeskij narys 1934;

Luckas

Lucko sinagogos ‚bimah'

J. Dutkiewicz, Zamki warowne na Wolyniu (Kalendarz Ziem Wschodnich 1935); *G. K. Loukomski*, Jewish Art in European Synagogues 1947, 33, 73, 91. *P.Rkl.*

L. suvažiavimas, įvykęs 1429 pradžioje Volinijos sostinėje Lucke, Vytauto D., Jogailos ir imp. Zigmanto Liuksemburgiečio skirtas Vidurio ir Rytų Europos klausimams aptarti, ypač išgarsėjęs Vytauto vainiko klausimo iškėlimu.

Pasirengimai. Įvairiems ginčams spręsti Vytauto laikais monarchai susitikdavo prie sienų. Ne kartą Vytautas ir Jogaila susivažiuodavo prie Nemuno su vyr. Ordino magistru. Atsiradus eilei spręstinų klausimų, jau nuo 1425 Vytautas ir Zigmantas norėjo susitikti, tačiau ramybės neduodąs husitų pavojus vertė Zigmantą suvažiavimą atidėlioti. Iš dalies naujasis susitikimas turėjo būti tąsa įvykusio Vytauto, Jogailos ir kryžiuočių susivažiavimo Veliuonoje (1423 V) ir Niešavoje (1428 V). Čia Vytautas kryžiuočių ir lenkų sienų ginče buvo pripažintas superarbitru. Tada (1428) buvo sutartas naujas suvažiavimas. Iš pradžių Vytautas norėjo pasiūlyti Trakus, bet pats įsitikino, jog D. L. K-tijos p. pasienyje, turtingoje Volinijoje esanti erdvi pilis L. bus žymiai arčiau iš Vengrijos pasiekti Zigmantui. Jau 1428 XI gale buvo nustatyta ir susivažiavimo data 1429 I 6, bet dalyviai tesusirinko 2 savaites vėliau. I 6 atvykęs Jogaila, nenorėdamas dykai sėdėti, išvyko savaitei pamedžioti į girias tarp L. ir Žitomiriaus. I 15 atvyko kryžiuočių įgaliotiniai, suvažiavo daug kitų svečių, grįžo iš medžioklės Jogaila, o Zigmanto vis dar nebuvo. Lydimas gausios palydos (400), kurioje buvo daug Vokietijos, čekų, vengrų kunigaikščių ir didikų, pagaliau imperatorius su žmona Barbora I 22, Vytauto ir Jogailos prieš mylią nuo L. pasitiktas, įvažiavo su didele iškilme. Dlugošas, aprašydamas tą D. L. K-tijoje nematytą ceremoniją (Zigmantas buvo pirmasis imperatorius Lietuvoje), pastebi, jog L. buvęs žmonių perpildytas, triūbomis ir kitais instrumentais buvo reiškiamas džiaugsmas, o Vytautas visus stebinęs savo puošniu pasirengimu.

Suvažiavimo programa ir dalyviai. Iš seniau vilkosi daug klausimų, kurie L. turėjo būti sprendžiami. Zigmantas norėjo pagalbos prieš turkus iš Jogailos ir Vytauto, kuriedu prieš metus iki pat Dunojaus atsiuntė savo dalinius. Dar labiau jam rūpėjo čekų husitų reikalai, kad Vytautas ir Jogaila ateityje neberemtų jų. Kadangi prieš husitus turėjo būti aptarti bendri žygiai, popiežiaus legatas atvežė dvi Jogailai skirtas bules iš Martyno V. Zigmantas dar prieš L. suvažiavimą reikalavo pasidalyti nedraugiškai nusistačiusią Moldaviją. Šalia šito klausimo, turėjo būti sprendžiami vis nesibaigią ginčijamų lenkų-kryžiuočių sienų reikalai, N. Markės ir Drieseno (Drezdenkos) pilies priklausomybė. Vytautas su kryžiuočiais jau taikiai gyveno, nors nerimstąs Ordino magistras Russdorfas ir turėjo planų pakeisti Melno taiką. L. turėjo būti svarstomi ginčai Silezijoje, Hanzos miestų nesutikimai su Danijos karaliumi, bažnytinės unijos klausimas.

Didžioje garbėje spindėdamas ir savo vaišingumą be ribų rodydamas (Dlugošas kalba apie aukso ir sidabro indus), L. suvažiavimo šeimininkas Vytautas sukvietė artimus ir tolimus kaimynus. Įvairūs šaltiniai skirtingai paduoda žymiųjų dalyvių

Lucko suvažiavimas *(S. Ušinsko pav.)*

skaičių. M. Stryjkovskio kronika ir Lietuvos Metraštis į dalyvių skaičių surašė ir tokius valdovus, kurie tik savo pasiuntinius siuntė. Iki šiol tad tiksliai visų dalyvių skaičius nėra paaiškėjęs. Be trijų žymiųjų valdovų (Vytauto, Jogailos, Zigmanto, visi su žmonomis), dalyvavo Mozūrų, Pamario, Liegnitzo, Tverės, Riazanės, Odojevo ir kiti smulkesni kunigaikščiai. Savo pasiuntinius atsiuntė Maskvos Vosylius, Danijos karalius, Hanzos miestai, Bizantijos imperatorius, Perekopo (Krymo) ir Užvolgės totorių chanai, Ordinas, Naugardo ir Pskovo respublikos, Moldavijos ‚gaspadorius'. Dalyvavo daug Lenkijos ir Lietuvos didikų, Vytauto pareigūnų, jo bajorų. Anot Stryjkovskio, ‚susivažiavo tiek daug į L., jog per kelias mylias aplink L. kaimai ir dvarai buvo pilni svečių' (II, 168).

V a i š ė s i r p o l i t i n i a i k l a u s i m a i. Puotos ir pramogos sudarė svarbią programos dalį suvažiavime, kuriam Vytautas pasiruošė plačiu mastu. ‚Vytauto pagyrime' (Pochvala kniaziu Vitovte) yra jau suminėta, jog per 7 savaites, neskaitant kitų gėrimų (alaus, vyno), kasdien ėję po 500 statinių midaus, po 500 telyčių, 500 šernų, po 100 zubrų, po 100 briedžių, ‚o kitų dalykų ir skaičiaus nėra'. Tie skaičiai, žinoma, yra perdėti, paimti iš vėlesnių išpūstų pasakojimų. Patys šaltiniai dėl jų nesutaria. Pvz. Lietuvos metraščio Supraslio kodekse midaus ir gyvulių teminima po 300 vienetų. O jau Stryjkovskio ir Bychovco kronikose jų minima po 700; pagal Stryjkovskį kasdien buvę suvartojama po 1400 vien avinų. Apskritai tada žmonės buvo pamėgę didelius, perdėtus skaičius, ir metraštininkai tuo tik dar labiau norėjo išryškinti Vytauto garsą, jo beribį vaišingumą. Net ir kritiškajam Vytauto atžvilgiu Dlugošui, kuris duodamas įdomių žinių, plačiai rašė apie L.s., atrodė, jog seniai pasaulis matęs ir dar ilgai nematys tokio iškilmingo valdovų suvažiavimo. Kai L. suvažiavimas amžininkams buvo padaręs tokį stiprų įspūdį, nenuostabu, kad buvo pateikti tokie dideli maisto gėrybių skaičiai, kurių būtų per gausu didelei armijai išmaitinti. Romantikai istorikai, praeities mėgėjai, literatai su pasigėrėjimu aprašinėdavo L. suvažiavimą.

Politiniai suvažiavimo rezultatai tačiau buvo nedideli. Zigmantas spaudė Jogailą, kad tas nutrauktų ryšius su husitais. Nors popiežiaus legatas energingai skatino Jogailą ir Vytautą į karą prieš heretikus, jiedu tik neaiškiai težadėjo paramą. Nieko nebuvo sutarta ir turkų klausimu. Dėl nepasisekimų Zigmantas kaltę vertė Moldavijos ‚gaspadoriui'. Sunkiai ėjo kryžiuočių ir lenkų sienų derybos, paliekant status quo. Zigmantas iš L. raštu įspėjo hanzininkus ir Holšteino kunigaikštį, kad nekariautų su Danijos karaliumi. Jis visiškai tačiau nesidomėjo R. ir V. Bažnyčių suvienijimo klausimu, pastebėdamas, jog stačiatikių dvasininkai kai kuriuo atžvilgiu už katalikus aukščiau stovį. Labiausiai išgarsėjo L. suvažiavimas Zigmanto iškeltu Vytauto vainiko klausimu.

V y t a u t o v a i n i k a v i m o s u m a n y m a s. Šis klausimas nebuvo naujas, nes dar prieš Žalgirio kautynes, Kezmarko susitikime Zigmantas Vytautui buvo siūlęs karališkąjį vainiką, kurio klausimas vėliau keliais atvejais iškilo. Tą sumanymą vis palaikė Zigmantas, jam ėmė pritarti kryžiuočiai. L. suvažiavime tą mintį imperatorius pirmam išdėstė Jogailai, kuris pačioje pradžioje pasiūlymui pritarė. Yra iškelta nauja tezė (L. Kolankowskis), jog pats Jogaila norėjęs Lietuvą atskirti nuo Lenkijos, kad po bevaikio Vytauto mirties ją gautų vienas iš Jogailos sūnų. Tam sumanymui turėjęs patarnauti Vytauto vainikas. Kai Zigmantas Vytautui, išgirdamas jį, jog jis turįs būti sulygintas su kitais krikščionių valdovais, ėmė siūlyti vainiką, jis tuojau įžvelgė būsimas kliūtis. Neduodamas laiko atskirai pasitarti, Zigmantas rytojaus dieną drauge su Vytautu anksti rytą nuėjo pas Jogailą. Kad imperatorius nesuprastų, Vytautas, jau iš anksto savo sutikimą davusiam, Jogailai lietuviš-

kai pasakė. ‚Karaliau, nesiskubink su tuo klausimu. Pirma pasitarki su savo prelatais ir didikais, o aš pasitarsiu su savaisiais'. Pagal Dlugošą Jogaila pora atvejų stipriai prašęs Vytautą, kad tas sutiktų priimti vainiką. Zigmantas padėkojęs Jogailai už pritarimą Vytauto vainikavimui, ir abi pusės ėmė atskirai tartis (Dlugošas mini, jog trys valdovai L. suvažiavime turėjo savo posėdžiams atskiras patalpas). Kai Vytauto taryba jo vainikavimo pasiūlymui karštai pritarė, lenkai jį griežtai atmetė, įžiūrėdami didelį pavojų Horodlės aktams (žr.), t.y. unijai, ‚nes karūna karūnon negali būti įjungta'. Lenkų senatoriai pyko ant Jogailos, kam jis buvo davęs sutikimą. Reaguodami į jų prieštaravimus Vytauto vainikavimui, lietuviai didikai esą sukėlę triukšmą, kurį Vytautas vos nuramino. Labiausiai aštriai klausimą statė kancleris Zbignievas Olesnickis, kurį ir kitus lenkų senatorius Vytautas vėliau (pagal Dlugošą) bandęs palenkti brangiomis dovanomis. Plačiai Dlugošas yra išdėstęs lenkų nusistatymą, visus jų svarstymus. A. Sarnes yra tačiau su pagrindu nurodęs, jog savo kronikos 11 knygą (apie vainikavimą) Dlugošas yra rašęs perdaug tendencingai Olesnickio įtakoje. Nerasdama kitos išeities, lenkų delegacija tuojau išvyko iš L. Darydami Zigmantui priekaištų, kad jis ardąs tautų uniją, ir bijodami, kad senelis Jogaila vėl nebūtų įveltas į imperatoriaus diplomatinį tinklą, patarėjai drauge pasiėmė ir savo karalių. Atleidęs senatorius namo, jis pats grįžo į Krokuvą. Lengvai galvojo lenkų senatoriai, kad skubiu išvykimu bus užbaigtas konfliktas. Nelauktai greitai baigėsi L. suvažiavimas, kuriame, lenkams išvykus, Zigmantas dar paliko 5 dienas, ir sausio gale grįžo Vengrijon. O Vytautas, nedavęs jam galutinio atsakymo, išvyko Lietuvon. Savo ilgame laiške Jogailai iš Trakų (1429 II 17) jis smulkiai nupasakojo visą vainiko klausimo eigą suvažiavime, išdėstydamas visus turėtus pokalbius, susitikimus (Cod. epist. Vit. 815–818). Šitas įdomus Vytauto laiškas yra pagrindinis šaltinis, kuriuo remdamiesi A. Prochaska, A. Lewickis ir kt. yra išanalizavę visą derybų eigą. Kitų klausimų nebaigę spręsti, iš L. išsivažinėję valdovai (Vytautas, Jogaila, Zigmantas) vainiko klausimu pradėjo platų susirašinėjimą. Kai lenkų senato ir Olesnickio įtakoje Jogaila atsiėmė duotąjį sutikimą Vytauto vainikavimui, šis, stipriai palaikomas Lietuvos kilmingųjų, pasiryžo nenusileisti. Zigmantas pagaliau balandžio mėn. jau turėjo žinią, jog Vytautas, ‚ar lenkai nori, ar nenori, kaip laisvų gyventojų laisvas valdytojas, priims pasiūlytą vainiką'. Taip pranešė lenkams Vytauto delegatai maršalas Rumbaudas ir Vilniaus vaivada Gostautas. Stryjkovskis mini, jog iš L. suvažiavimo išvykstantį Zigmantą Vytautas buvo gausiai apdovanojęs. Tarp kitų dovanų imperatorius gavęs ir auksu bei brangiais akmenimis apsagstytą tauro ragą, kurį Gediminas buvo nukovęs Vilniaus pilies kaine.

J. Długosz, Opera Omnia XIII 1877, 366–375; Codex epistolaris Vitoldi, edd. A. Prochaska, 1882, 806–818; *M. Stryjkowski*, Kronika Polska, Litewska, Żmódska i wszystkiej Rusi, II 1846, 168–170; Polnoje Sobranije Russk. Lietopisej XVII, 60, 101, 176, 282, 333, 458, 525; *L. Kolankowski*, O litewską koronę (Kwartalnik historyczny 40 1926); (") Kwestja litewskiej korony (Ateneum Wileńskie V 1928, atsakymas Prochaskai); *A. Prochaska*, Zjazd monarchów w Lucku (Przewodnik naukowy i literacki, Lwów I 1873, II 1874); (") Ostatnie lata Witolda. Studyum z dziejów intrygi dyplomatycznej 1882; (") Znaczenie niedoszłej koronacji Witolda (Ateneum Wileńskie I 1923); *A. Lewicki*, Powstanie Swidrigielly 1892; *A. Sarnes*, Witold und Polen in den Jahren 1427–1430, 1893 (atspaudas iš Altpreussische Monatsschrift 30 1893); *D. Alseika*, Vytauto D. sumanymas vainikuotis Lietuvos karaliaus vainiku 1924; *Z. Ivinskis*, Vytauto karūnacija ir jos reikšmė lietuvių tautai (Mūsų Žinynas 1938 nr. 9); (") Vytauto D. darbų ir jo periodo bibliografija (Athenaeum 1931 nr. 1, 90–138). *Z.I.*

Luckievič 1. Anton (g. apie 1880) gudų žurnalistas ir politikas. Vienas iš gudų politinės organizacijos Bielaruskaja Revalucyjnaja Hramada (1903) steigėjų, 1905 revoliucijos dalyvis Vilniuje. Su broliu Ivanu 1906 įsteigė ir leido Vilniuje pirmąjį gudų legalų laikraštį Naša Dola, o jį rusams uždarius — Naša Niva, kuri ėjo iki 1915 ir savo įtaka gudų tautiniam atgimimui gali būti prilyginta tik liet. ‚Aušrai' bei ‚Varpui'. 1916–17 V. Lastoūskio įsteigto Homan laikraščio faktinis red. Lenkų okupacijoje rašė gudų spaudoje. Bolševikams 1939 užėmus Vilnių, L. buvo suimtas ir ištremtas.

2. Ivan (1881–1919 Vilniuje) gudų archeologas ir politikas, (1) brolis. Kilęs iš D. L. K-tijos bajorų šeimos. Mokėsi Petrapilio univ. teisių fak. ir Archeologiniame institute, kurį baigė 1904. Dar tobulinosi Vienoje Jagičo (žr.) slavų seminare. Studentas būdamas 1903 aktyviai prisidėjo prie gudų revoliucinės hramados įsteigimo ir besirengiant V 1 demonstracijai buvo suimtas. Kalėjime susirgo džiova, kuri ir kankino jį visą gyvenimą. Jo ir brolio lėšomis buvo leidžiami pirmieji gudiški laik-

raščiai. Vokiečių okupacijos metu, planuodamas atkurti 1795 Rusijos aneksuotą D. L. K-tiją, L. 1915 įsteigė Vilniuje D. L. K-tijos konfederaciją, kuri 1915 išleido jo parašytą I universalą, o 1916 — II. L. svajojo apie valstybę iš 2 autonominių dalių — gudiškos ir lietuviškos. 1916 jo pastangų dėka Hindenburgas liepė įtraukti gudų k. į sąrašą okupuotame krašte oficialių kalbų, lygiai su lietuvių ir lenkų, Svisločėje buvo įsteigta gudų mokytojų seminarija, o miestuose ir kaimuose keli šimtai gudų m-lų. 1918 III 25 dalyvavo Minske nepriklausomos Gudijos paskelbimo iškilmėse. 1918 XI 27 L. įėjo nariu į Lietuvos Tarybą, kartu su 5 kitais gudais. L. išrūpino, kad Vilniuje būtų įsteigta gudų gimnazija. Per visą savo gyvenimą L. rinko Gudijoje ir Lietuvoje senienas. Įsteigė Vilniuje ir tvarkė iki mirties gudų muziejų su biblioteka ir archyvu. Prisidėjo ir prie Gudų mokslo d-jos įsteigimo. L. įsteigtas muziejus buvo pavadintas jo vardu. Lietuvai atgavus Vilnių, muziejų globojo Lituanistikos institutas, o kai jau bolševikai pavadino institutą LTSR Mokslų Akademija, L. vardo muziejus ir biblioteka buvo įjungti į akademijos įstaigų tinklą.

J. Vitan - Dubiejkaŭskaja, Žmienia ŭspaminaŭ (Baćkaŭščyna 30–31, 1954) ir Rycar Pahoni (t. p. 22–23, 1956). *A. Ržč.*

Luckis Markas (g. 1906 I 12) žydų kilmės šachmatininkas, ilgametis reprezentacinės komandos žaidėjas, geras teoretikas. III–IV lentoj žaidė už Lietuvą nuo 1931 Prahos, Folkestono, Stockholmo, Varšuvos ir Müncheno pasaulinėse olimpiadose. 1937–38 Nothingame, Anglijoj, laimėjo I vietą, o 1938–39 Hastingtone, Anglijoje, II vietą. Buvo ilgametis Klaipėdos meistras. Išvykęs į Argentiną, dėl prasidėjusio karo į Lietuvą nebegrįžo. Neišsigindamas savo kilmės iš Lietuvos, reiškėsi ir Argentinos šachmatų gyvenime, įkopęs į žymesnių meistrų eiles. Argentinos pirmenybėse 1948 laimėjo II vietą. Žymiame P. Amerikos Mar del Plata turnyre 1949 buvo penktas iš 18 dalyvių. Šiame turnyre 1944 L. žaista partija, kurioj jis nugalėjo švedą Stahlbergą, įdėta knygoj The Golden Treasury of Chess 1956. 1957 Buenos Aires pirmenybėse L. baigė ketvirtuoju.

Luckner Felix, Graf von (g. 1881) vokiečių jūrininkas. Pradėjo plaukioti prekybos laive dar vaiko amžiaus. Po ilgų nuotykingų kelionių po pasaulio jūras, I pas. karo metu stojo į Vokietijos karo laivyną, kur buvo paskirtas pagalbinio kreiserio Seeadler vadu. Jam buvo pavesta prasimušti pro anglų blokadą ir laisvuose pasaulio vandenyse skandinti priešų prekinius laivus. Plaukiodamas po Atlantą ir Pacifiką jis nuskandino daug anglų ir jų sąjungininkų prekinių laivų, bet išgelbėdamas jų įgulas. 1918 sugautas paspruko. Po karo savo jachta Der Seeteufel lankėsi įvairiuose kraštuose, kur pasakodavo karo meto nuotykius. 1927 ir 1948–49 lankėsi JAV. Dėl savo žygdarbių buvo pramintas ‚jūros velniu', o po karo plačiai pasaulyje išgarsėjo savo žygių aprašymais. Jo žygius aprašė 1927 amerikiečių rašytojas Lowell Thomas knygoje Count Luckner, the Sea Devil. Veikalai: Der Seeteufel 1921; Seeteufel erobert Amerika 1928. *A. B.*

Lucknow (kitaip Lakhnau) š. Indijos mst. Uttar Pradeš valstybėje; apie 450.000 gyv. (1956). Miesto architektūrinės įžymybės: senas karinis fortas, mauzoliejus Imambara, Jama Maždid ir keliolika gražių mečečių, iš kurių žymiausios yra Perlų ir Didžioji mečetės. 1920 įkurtas univ., hindustanų tautinė akad., muzikos ir dailės akademijos, paleobotanikos ir sausrų tyrinėjimo institutai, 1864 įkurta Canningo kolegija. Pramonė: šilko audinių, brokato, muslino, sidabro ir aukso puošmenų, keramikos, popieriaus ir kt. 1775–1856 L. buvo Oudho karalystės sostinė.

Lucretia žr. Lukrecija.

Lucretius žr. Lukrecijus.

Lucrezia Borgia žr. Borgia.

Luculus žr. Lukulas.

Lučanskis Mykolas (1897–1933) čekoslovakų evangelikų teologas. 15 metų amžiaus atvykęs į JAV, čia išėjo vidurinį mokslą ir studijavo Missourio sinodo ev. teologijos aukštojoj m-loj Springfielde, Ill. Atsikūrus nepriklausomai Čekoslovakijai, grįžo į tėvynę ir 1923 baigė Bratislavos univ. ev. teol. fak., o 1925 dar trumpai studijas gilino Paryžiuje. 1927–29 docento teisėmis vokiškai skaitė sisteminę teologiją LU ev. teologijos fak. ir 1929 rudenį šiame pat fakultete įsigijo daktaro laipsnį už disertaciją ‚Kristaus asmenybės problema XX a. kristologijoj' (vokiečių k.). Nuo 1929 rudens ligi mirties profesoriavo Bratislavos universitete.

Srovės kalendorius 1934; *K. Gudaitis,* Lietuviai Evangelikai 1957. *K. Gdt.*

Lučickij Ivan (1845–1918) rusų istorikas ir politikas, Kijevo ir Petrapilio univ. prof., Rusijos dūmos atstovas. Tyrė XVI a. Pran-

cūzijos religinių kovų istoriją ir valstiečių gyvenimą priešrevoliucinėje Prancūzijoje. Išsp. Vopros o krestjanskoj pozemelnoj sobstvennosti vo Francii 1894 (prc. 1895); Krestjanskoje zemlevladenije vo Francii nakanune revoliucii 1900 (pr. 1912); Krestjanstvo vo Francii XVIII v. (Kniga dlia čtenija II) 1911; Sostojanije zemledelčeskich klassov vo Francii nakanune revoliucii i agrarnaja reforma 1789–93, 1912 (prc. 1911); Istorija krestjanskoj reformy v zapadnoj Europe. *P. Č.*

Lučyna Janka, iš tiesų Jan Niasłuchoŭski (1851–1897) gudų poetas, bajoras. Dėl gudų spaudos lotynų raidėmis draudimo Rusijos imperijoje savo eilių rinkinį Viazanka išleido užsienyje 1891. Tas pats rinkinys išleistas 1903 Petrapilyje lotynų raidėmis. Cenzorius įtikintas, kad tai bulgarų kalba parašytos eilės, patikėjo ir praleido.

Lučioja Pastovio aps. upė, Medelos (Birvetos, Dysnos) deš. intakas, 45 km ilgio; teka iš Lučiojaus ež. į p.v., toliau į š.v.; baseino plotas 227 km².

Lučiojus 1. ež. Pastovio aps., 16 km į r. nuo Pastovio mst., 230 ha ploto; paviršius 166 m nuo j.l.; ežere 5 salos; iš ež. teka Lučioja (Medelos, Birvetos, Dysnos, Dauguvos); š. krante Lučiojaus bžk.

2. Buv. dvaras ir bžk. Pastovio aps., apie 20 km į r. nuo Pastovio; prieš II pas. karą Lenkijos (valsčiaus centras), po jo Sov. Gudijos. L. įsikūręs prie to pat vardo ež. su gražiais dvaro dviejų aukštų rūmais ir dideliu parku. Nuo 1553 L. buvo Šemiotų, nuo 1617 Rudaminų nuosavybė, 1733 įsigyta Oginskaitės-Puzinienės, kuri 1755 L. dovanojo Tadui Oginskiui. Šio rūpesčiu jėzuitai 1766 pastatė puošnią mūrinę bažnyčią, vėliau tapusią parapine. 1786 L. parduotas Tadui Vankovičiui.

Lučka upelis Pelesos vls., Gardino aps., Pelesos (Katros, Nemuno) kair. intakas, 10 km ilgio.

Lud 1. 1912–14 Vilniuje M. Davainio-Silvestraičio prie Litwos leistas savaitraštis, skirtas lietuviškai nepramokusiems liaudies žmonėms. Be paties redaktoriaus M. Davainio-Silvestraičio, savaitraštyje rašė St. Jablonskienė-Strazdaitė, G. Landsbergis, Paškevičius ir kt.

2. A. Kalinos 1895 įsteigtas lenkų tautotyros žurnalas, nuo 1909 Lenkų etnografinės d-jos organas. Ligi 1957 išėjo 42 tomai, kurių 40-tasis tomas duoda visų ankstesniųjų tomų turinio indeksą. Nemaža paskelbta ir lituanistinės medžiagos, per 650 pozicijų.

Ludat Herbert (g. 1910 IV 17 Įsrutyje) vokiečių istorikas, tyrinėjęs R. Vokietijos, kolonizacijos ir Lenkijos istoriją. Anksčiau dėstęs Berlyne, Poznanėje (1941), Kielyje (1945), Münsteryje (1947), nuo 1956 yra Erlangeno univ. prof. Išsp. Legenden um Jaxa von Köpenick 1936, Die Anfänge des polnischen Staates 1942, Bistum Lebus 1942, Ryšium su Brandenburgo ir kolonizacijos istorija L. rašė Mieszkos Tributpflicht bis zum Warthe (Archiv. f. Landesu. Volksforschungen II 1938). Matydamas, kad po II pas. karo tendencingas naujosios Lenkijos istorijos mokslas siekia apginti lenkų teises į Pamarį, Sileziją ir į kt. iš R. Vokietijos atimtas žemes, L. specialiau susidomėjo tų žemių istorija. *Z. I.*

Lüdemann Wilhelm Johann (apie 1628 Harburge ties Lüneburgu — 1661 Nybudžiuose) ev. kunigas, nuo 1651 Balėtuose, nuo 1655 Nybudžiuose. Jo 8 giesmės išspausdintos D. Kleino giesmyne 1666.

Ludendorff Erich (1865–1937) vokiečių generolas, strategas, per I pas. karą pasižymėjęs operacinių karo planų sumanymais ir jų vykdymu.

E. Ludendorff

Gimęs Kruszewnioj prie Poznanės. Į kariuomenę įstojo 1883, o 1894 buvo paskirtas į generalinį štabą. Prieš I pas. karą buvo operacijų skyriaus viršininkas vyriausiame vokiečių armijos štabe. Jo pastangomis 1913 buvo padidinta reguliari vokiečių kariuomenė. Pirmą kartą L. pasižymėjo karo pradžioje Lježo tvirtovę Belgijoje paimant. 1914 VIII 22 tapo VIII armijos štabo viršininku. VIII armija tuo metu veikė Rytprūsiuose ir rusų spaudžiama traukėsi. Šios armijos viršininkas buvo feldmaršalas Hindenburgas, kuris atvyko į Rytprūsius truputį vėliau. L. pasiūlė Hindenburgui savo sumanymą, kaip nugalėti rusus. Vykdant L. planą, 1914 VIII 26–30 II (gen. Samsonovo) rusų armija buvo sumušta, o I armija priversta skubiai pasitraukti iš Rytprūsių. Pasibaigusias kautynes L. pasiūlė pavadinti ‚Tannenbergo kautynėmis', kaip atsilyginimą už 1410 VII 15 kryžiuočių pralaimėtą mūšį su lietuviais ir lenkais. Hindenburgui tapus prieš

rusus veikiančios kariuomenės vadu, L. buvo paskirtas jo štabo viršininku. Turėjo įtakos operacijų eigai 1915 užimant vokiečiams Lietuvą ir Lenkiją. Vokiečių armijos būstinei įsikūrus Kaune, čia rezidavo ir L. su savo štabu. Pagal jo nurodymus buvo sutvarkytas ir okupacinis Lietuvos krašto valdymas. Jis buvo gan griežtas. Lietuvos karo - administracinis aparatas buvo taip sutvarkytas, kad juo daugiau būtų galima paimti medžiagų ir maisto karo reikalams. Lietuvoje L. nieko gero nematė ir nerado: tik kur-ne-kur vokiečių kultūros liekanos, o šiaip tik purvas. Geri buvo tik lietuviški arkliai, kurių buvo paimta labai daug karo reikalams. 1916 VIII 29 L. buvo paskirtas vokiečių kariuomenės štabo viršininku ir iš Lietuvos išvyko. 1918 L. suplanavo paskutinę didelę ofenzyvą Vakarų fronte prieš sąjungininkus. Operacijas pradėjo kovo mėn.; liepos mėn. vokiečiai bandė prasilaužti abipus Reimso miesto, bet operacija nepavyko. Vokietijai karą pralaimint, 1918 X 26 L. buvo iš pareigų atleistas. Kilus Vokietijoj revoliucijai, L. trumpam buvo pasitraukęs į Švediją (1919). Vėliau Vokietijoj reiškėsi nacionalistiniuose sąjūdžiuose. 1923 XI dalyvavo Hitlerio puče. 1924–28 buvo atstovu Reichstage. 1925 buvo nesėkmingu nacionalsocialistų kandidatu į Reicho prezidentus. Su savo antrąja žmona Mathilde Spiess (g. 1877) 1926 L. įsteigė Tannenbergbund kovai su ‚internacionalinėmis jėgomis' (masonais, žydais, katalikais, marksistais) ir ‚vokiškai germaniškos religijos' kūrimui. Iš L. raštų istoriškai įdomūs šie: Meine Kriegserinnerungen 1919, Urkunden der Obersten Heeresleitung über ihre Tätigkeit (1916–18) 1920, Kriegführung und Politik 1922, Mein militärischer Werdegang 1933.

Th. von Schafer, L. 1935; *W. Foerster*, Der Feldherr L. im Unglück 1952; *W. Breucker*, Die Tragik L.s 1953. *K. Alš.*

Lüdenscheid V. Vokietijos mst. Vestfalijoj, tarp Lenne ir Volme upių; 54.500 gyv. (1954). Žymus metalurgijos pramonės centras. Apylinkėj yra kelios užtvankos, iš kurių Versetalsperre su 32 mil. m^3 tvenkiniu yra didumo trečioji Vokietijoj.

Luder von Braunschweig žr. Luther von Braunschweig.

Ludi (lot. ds. nuo ludus ‚žaidimas') sen. Romoje viešosios pramogos, pvz. žvėrių ir gladiatorių kovos.

Ludin Adolf (g. 1879) vokiečių hidrotechnikas, emigravęs į Urugvajų; išl. Wasserkraftanlagen 1934–43, Die nordischen Wasserkräfte 1930.

Ludington JAV mst. Michigane, prie Père Marquette upės žiočių ir Mičigano ež.; 9506 gyv. (1950). Vaisių perdirbimo, chemikalų, baldų pramonė. Mieste yra paminklinis kryžius toje vietoje, kur 1672 mirė prancūzų misininkas ir tyrinėtojas jėzuitas Jacques Marquette. Ligi 1871 L. buvo vadinamas jo vardu, bet vėliau pakeistas į medžio pirklio L. vardą.

Ludkiewicz Zdisław (g. 1883 Panevėžyje), Felikso Liutkevičiaus (žr.) sūnus, lenkų politikas, 1923–24 Grabskio kabinete žemės reformos ministras, Varšuvos aukštosios žemės ūkio mokyklos prof., 1925–26 rektorius. Išsp. Kwestja rolna w Galicji 1910, Komasacja gruntów wiejskich, Polityka agrarna 1921, Podręcznik polityki agrarnej 1932, Ustroj rolny Polski i jego niedomagania 1936.

Ludolfo skaičius, paprastai žymimas graikų raide π (pi), pavadintas šiuo vardu matematiko Ludolfo van Ceulen, kuris apie 1600 apskaičiavo šį skaičių ligi 35 dešimtainės vietos. Žr. Pi.

Ludovico il Moro žr. Sforza.

Ludwig 1. A l f r e d (1832 Vienoje – 1912 Prahoje) vokiečių indologas, 1871–1901 Prahos univ. prof. Svarbiausias jo darbas yra pilnas Rigvedos vertimas į vokiečių k. su įvadu ir komentarais, 6 tt., 1876–88. Poroj veikalų yra lietęs ir lietuvių k. klausimus: Der Infinitiv im Veda mit einer Systematik des litauischen und slavischen Verbs 1871 (159 psl.) ir Die Herkunft des litauischen K.-optativs 1898 (atspaudas iš Sitzungsberichte der königl. Böhmischen Ges. der Wissenschaften).

2. (tikroji pavardė Cohn) E m i l (1881–1948) žydų kilmės vokiečių rašytojas, 1907 persikėlęs į Šveicariją. Rašė didžiųjų žmonių (Goethes 1920, Rembrandto 1923, Napoleono 1925, Bismarcko 1926, Michelangelo 1926, Lincolno 1926, Hindenburgo 1935, Roosevelto 1938, Beethoveno 1945 Stalino 1945) psichologines biografijas, dėl neblogos beletristinės konstrukcijos plačiai paplitusias, bet mokslinės vertės neturinčias. 1902 buvo pasikrikštijęs, bet po W. von Rathenau nužudymo viešai krikščionybės išsižadėjo.

3. O t t o (1813–65) vokiečių rašytojas. Studijavo muziką, vėliau perėjo į literatūrinę kūrybą. Vadinamojo poetinio realizmo (jo paties sukurtas terminas) atsto-

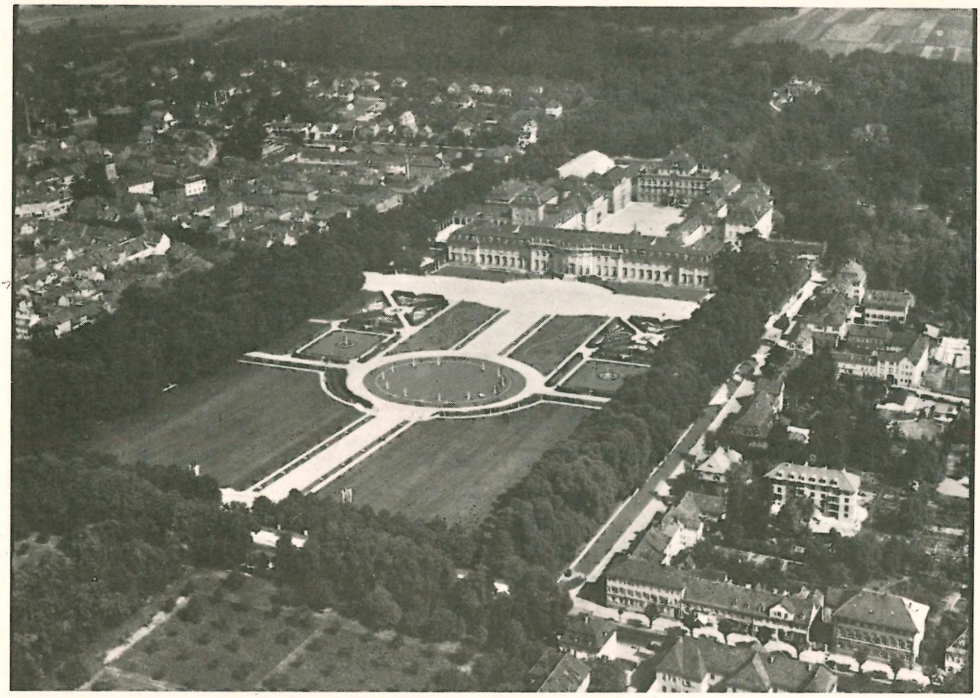

Ludwigsburg. Buvusi Viurtembergo karalių rezidencija, parkas ir miestas

vas. Talentingas dramaturgas (žymiausia drama Der Erbförşter 1850) ir įžvalgus bei kietas teatro kritikas, besąlyginis Šekspyro genijaus gerbėjas (Shakespearestudien 1871), pasmerkęs Šilerio dramas. Ypačiai išgarsėjusios jo Tiuringijos apysakos: Die Heitherethei und ihr Widerspiel 1854 ir Zwischen Himmel und Erde 1855. L. kūrinių stilius racionalistinis, labai dažnai kenčiąs nuo perdidelės intelekto kontrolės. Šešiais tt. jo raštai išl. 1891; kritišką jo visų raštų laidą 1912 pradėjo P. Merker, bet iš 18 suplanuotų tomų išėjo tik 6 (1912–22).

Ludwigia palustris žr. Gangelis pelkinis.

Ludwigsburg p. Vokietijos mst. Viurtemberge, 14 km į š. nuo Stuttgarto; 61.000 gyv. (1954). Mieste yra vargonų, akordeonų ir pianinų gamybos meisterių mokykla. Megztų drabužių, mašinų, žaislų, vargonų pramonė. XVII a. L. vietoje tebuvo Viurtembergo hercogų medžioklės miškai; hercogas Eberhardas Liudvikas 1704–06 pasistatė nedidelę medžioklių pilį. Ją 1712–14 arch. J. F. Nette perplanavo į platesnio masto baroko stiliaus rūmus. 1715–33 architektas D. G. Frisoni sekdamas Versaliu tęsė rūmų statybą, suplanavo parkus, miestą ir pastatė miesto bažnyčią. 1737 hercogas Karolis Eugenijus perkėlė rezidenciją iš Stuttgarto į L. Apie 1770 galutinai baigtasis rūmų kompleksas, tokio pobūdžio didžiausias Vokietijoje, turi 18 trobesių su 452 kambariais ar salėmis, dvi bažnyčias (kat. ir ev.), sosto salę ir teatrą (1725). Turtingi baroko, rokoko ir klasicizmo stiliaus rūmų interjerai, freskiniai plafonai P. Scoti, N. Guibalo, L. A. Colombos, stiukai ir skulptūros D. F. Carlonės ir kt. darbo. Dalį interjerų N. F. Thouret apie 1800 perdirbo imperiniu stiliumi. Išliko karaliaus kambariai, jų baldai, draperijos, vazos, laikrodžiai. Dideli parkai su Favorite 1718 ir Monrepos 1764 vilomis. 1805 rūmus lankęs Napoleonas I už sąjungą Viurtembergo hercogą pakėlė į karalius. Paminklas 1812 Rusijos žygyje žuvusiems stovi kieme. XIX a. L. tapo garnizono miestas. 1918 karalius abdikavo ir išsikėlė į Bebenhauseną. Rūmuose dabar krašto muziejaus baroko skyrius, galerija ir valstybinio archyvo dalis. Plačiai žinomas L. p o r c e l i a n a s. 1756–1824 L. veikusi Viurtem-

Ludwigsburgo porcelianas: Pora prie spineto (apie 1765)

bergo hercogų-karalių išlaikoma porceliano manufaktūra gamino spalvotus servizus ir figūrėles, kurių lipdymu pasižymėjo J. Ch. W. Beyeris, L. dirbęs 1759–67 ir perėjęs iš rokoko į klasicizmą. Manufaktūros žydėjimas pasibaigė 1794. Gaminių ženklas: du susipynę C ir karūna. Žr. Porcelianas.

O. Paret (red.), L. und das Land um den Asperg 1934; *C. Belschner,* Führer durch L. und sein Schloss 1934; ('') L. im Wandel der Zeiten 1936; *W. Baumgärtner,* Die Erbauung des L. Schlosses 1938; *R. Schmidt,* Schloss L. 1954; *O. Paret,* 250 Jahre L. (1704–1954) 1954; *W. Fleischmann,* Schlossmuseum L. 1954; *A. Schoenle,* Blühendes Barock L. 1957. Porcelianas: *H. Christ,* L. Porzellanfiguren 1921. *P. Rkl.*

L. lietuviai, patekę į DP stovyklas, įrengtas gausiose L. kareivinėse, apie 1945–47 buvo išsirinkę komitetą, kuris dėl emigracijos greitai susilikvidavo. 1948–51 daug amerikiečių zonos lietuvių emigruodami perėjo IRO pereinamąją stovyklą Resettlement Center L.–Ossweil. Amerikiečiams sugriežtinus vizai gauti įstatymo taikymą smarkiai padidėjo atmestųjų skaičius. Nepriimant atgal į IRO stovyklas, dalis atmestųjų mėgino pačiame L. gauti tarnybą ir sykiu prašėsi priimami į vokiečių ūkį L., ypatingai į vok. įstaigų išlaikomą stovyklą Aldingen prie L. Kai 1950 į L. čekų stovyklą buvo atkelti Fellbacho baltų stovyklos likučiai, visi L. lietuviai susibūrė į PLB apylinkę ir išsirinko komitetą: pirmuoju pirm. buvo iniciatorius dipl. inž. J. Tiška, o sekr. J. Radvenienė. 1951 daliai L. lietuvių apsigyvenus Stuttgarte buvo sudaryta bendra Stuttgarto–L. apylinkė. Rinkdama Stuttgarte pabirai gyvenančius lietuvius, ši apylinkė 1952 galutinai persiorganizavo į Stuttgarto PLB apylinkę, kurios rėmuose L. pasilikę lietuviai iki 1954 sudarė savo seniūniją. L. seniūnu buvo K. Šimanauskas. 1954–56 veikė atskira apylinkė. Veikimo metais 1950–56 L. buvo reguliariai ruošiamos lietuviškos pamaldos, susirinkimai, paskaitos. *P. Rkl.*

Ludwigshafen, L. am Rhein, V. Vokietijos mst. Reino kair. krante priešais Mannheimą, su kuriuo jis yra suaugęs; 141.291 gyv. (1954). L. yra didžiausias Reinlando-Pfalco pramonės mst. ir Reino kair. kranto uostas. Ypačiai didelė yra cheminė pramonė, kurios didžiausioj Badische Anilin und Sodafabrik firmoj dirba per 26.000 darbininkų ir tarnautojų. Uostas apima 275 ha, turi 6 baseinus ir 4 upės prieplaukas 28,5 km ilgio. 1943–45 orinių puolimų metu sunaikinta 55% viso miesto.

Ludza Latgalos aps. miestas prie dviejų to paties vardo ežerų, 30 km nuo Sovietų Rusijos sienos. Latvių (latgalių) čia įsikurta VI–VII a. pr. Kr. Juos siekė Polocko kunigaikštija. Kijevo kronika mini, kad 1171 buvusi pastatyta stačiatikių cerkvė. Livonijos ordinui Latgalą užėmus, 1399 pastatyta stipri pilis su 6 bokštais, 3 vartais ir 2 priešpiliais. Ji skirta gintis nuo rusų, bet tuo metu Latgalą nuo Maskvos skyrė Lietuva, prasiveržusi iki Pskovo ir Tverės. Polockas buvo Lietuvos valdžioje jau nuo Mindaugo laikų. Tiktai XV a. gale Maskva vėl priartėja prie Latgalos, o XVI–XVII a. L. pilis eina iš rankų į rankas: 1558 užima rusai, iš jų atima lietuviai; 1577 vėl užima Jonas IV Žiaurusis, 1582 atima Steponas Batoras; 1625 patenka švedų karaliui Gustavui Adolfui, 1654 užima Maskvos caras Aleksiejus Romanovas, bet Olivos taika (1660) atitenka Lietuvai ir Lenkijai. Rusai vėl užima per pirmąjį Lietuvos ir Lenkijos padalijimą (1772). Rusų valdymo laikais L. priklausė įvairioms gubernijoms: 1772 Pskovo, 1796 naujai sudarytai Gudijos gub., nuo 1802 Vitebsko. Prieš I pas. karą gyventojų buvo 7100 (1914), vertėsi daugiausia linų prekyba. Latvijos nepriklausomybės laikais buvo 5546 gyv. (1935), o II pas. ka-

Ludzos pilis

ro metu sumažėjo iki 3946 (1943). Latvių buvo tik 40%, kiti — rusai, gudai, lenkai, žydai; lietuviais visame L. apskrity 1935 teužsirašė 69. Miesto herbe yra Lietuvos vytis juodame dugne. *S. Sužiedėlis.*

Prie L. esančiame Uodų kalne (Odu kalns) 1890–91 ištirti 338 ir 1925 du vidurinio geležies amžiaus kapai, kuriuose surasta labai daug vertingos medžiagos Latgalos proistorinei kultūrai pažinti. Dalis įkapių pateko ir į VU archeologijos muziejų. Rusų proistorikai net to meto Latvijos ir Lietuvos kultūrą buvo pavadinę Liucino kultūra (Ludza rus. vadinama Liucinu). Tačiau vėliau šis kultūros pavadinimas neprigijo proistorinėje literatūroje. *J.P.*

Lueger 1. Karl (1844–1910) austrų politikas. Vienas iš krikščionių socialinės partijos steigėjų ir nuo 1888 jos pirm. Sociališkai pažangios ir demokratinės dvasios, bet griežtas liberalų (ūkine prasme) priešas ir antisemitas (taip pat ūkiniu atžvilgiu), išrinktas Vienos burmistru, tik iš penkto karto 1897 buvo toms pareigoms imperatoriaus patvirtintas. Jas ėjo ligi mirties. Daug nusipelnė miestui, ypač savo socialinėmis reformomis. Kaip atstovas reicho taryboje, dėjosi su slavais ir buvo vengrų autonominių tendencijų priešas.

R. Kralik, K. L. und der christliche Sozialismus 1923.

2. Otto (1843–1911) vokiečių hidrotechnikos profesorius Stuttgarte, išl. Wasserversorgung der Städte 1890–1908; techniškosios enciklopedijos Lexikon der gesamten Technik u. ihrer Hilfswissenschaften (³1926–31) vyr. redaktorius.

Lues (lot. ‚užkrėtimas') žr. Sifilis.

Luffa cylindrica žr. Šiūroklė.

Lufft Hans (1495–1584) vokiečių spaustuvininkas, nuo 1523 spausdinęs Liuterio ir kitų reformatų raštus, tarp jų ir Liuterio biblijos vertimą. 1549 jis buvo pakviestas Karaliaučiuj įsteigti spaustuvę ir pirmasis gavo spausdinimo privilegiją Prūsijoje. Jo spaustuvė Karaliaučiuje veikė tik ligi 1553.

Lufira Centro Afrikos upė, Lualabos dešinis intakas, 800 km ilgio; baseino plotas 51.480 km², vid. debitas 270 m³/sek.

Luga Rusijos upė, 346 km ilgio; teka pro Lugos mst. į Š.v. ir įteka į Baltijos jūros Suomių įlanką Estijos pasieny; baseino plotas 13.390 km², vid. debitas 110 m³/sek.

Lugaila žr. Liugaila.

Lugamėnai bžk. ir buv. valsčiaus (1931 buvo 9594 gyv.) centras Valažino aps., keli km į p.v. nuo Lazūnų; siaurojo geležinkelio Gaujos-Bokštų ruože stotis, m-la, paštas, valsčiaus įstaigos; po I pas. karo Lenkijos, po II pas. karo — Sov. Gudijos valdžioj.

Lugano p. Šveicarijos kurortas prie L.

Lugano vaizdas iš Trevano pilies

ežero; apie 19.500 gyv. (1957). L. yra piečiausias Šveicarijos mst., labai gražioje vietoje (tarp Monte San Salvatore ir Monte Brè kalnų), pakeliui iš V. Europos į Italiją. Romaninė-gotikinė katedra (XIII a.) su marmuro fasadu, Santa Maria degli Angioli bžn. (XV a.) yra Luini freskų. *A.B.*

L. 1925 X 13–24 ėjo Lietuvos ir Lenkijos derybos dėl miško plukdymo Nemunu. Derybos tuo reikalu buvo pradėtos 1925 IX 1 Kopenhagoje ir nutrauktos IX 10. Lietuvos delegacijai laiku negavus ministrų kabineto nustatytų instrukcijų ir todėl nuėjus toliau, negu buvo numatyta instrukcijose, IX 19 dėl to teko atsistatydinti užsienio reikalų ministrui V. Čarneckiui, bet pačios derybos turėjo eiti toliau. Tokiu būdu Lietuvos delegacija, vadovaujama dr. J. Šaulio, atnaujino derybas L. Jos pasibaigė be rezultatų. 1928 gruodžio mėn. sesijoje Tautų Sąjungos taryba svarstė Lietuvos ir Lenkijos Karaliaučiaus derybų rezultatus.

Nuo 1940 iki mirties (1948) L. (Suviglia-na) pastoviai gyveno Lietuvos diplomatas ir Vasario 16 akto signataras dr. J. Šaulys. Nuo 1946 L. gyvena kitas Vasario 16 akto signataras prel. K. Šaulys. *A. Grt.*

Lugano ežeras (it. Lago di Lugano, senesnis vardas Il Ceresio) p. Alpių pakraščio ež. tarp Lago Maggiore ir Como ež.; 48,9 km² ploto (18 km² priklauso Italijai, o visas likusis Šveicarijos Tesino kantonui), 35 km ilgio, ligi 3 km pločio; gylis ligi 288 m, vid. 134 m; paviršius 271 m nuo j. l. Iš ež. teka Tresa į Lago Maggiore. Krantai labai aukšti ir karpyti; siauras, ilgas, panašus į fiordą.

Luganskas žr. Vorošilovgradas.

Lugh, L. Ferrandi, vietovė Somalijoje (r. Afrikoje) prie Giuba upės netoli tos vietos, kur susieina Etiopijos, Kenijos ir Somalijos teritorijos. Čia yra aukščiausioji pasaulyje (užregistruota) vidurkinė metinė temperatūra, 31°C.

Lugindenis ež. Onuškio vls., Trakų aps., 8 km į p.r. nuo Onuškio mstl., 1 km į v. nuo Spenglo ež., 16 ha ploto; priklauso Spenglos (Merkio) baseinui.

Lūginė (kitaip Orinai) k. Marijampolės vls. ir aps., 6 km nuo Marijampolės; 1923

buvo 9 ūkiai su 75 gyv. Arkivysk. J. Matulaičio-Matulevičiaus gimimo vieta.

Lūgnė (Nuphar) lūgninių (Nymphaeaceae) šeimos vandeninis augalas. Lapai dideli, širdiški, plūduriuoją vandens paviršiuj, kartais plačiu plotu susitelkę; stiebas įsitvirtinęs dugne. L. auga stovinčiuose arba lėtai tekančiuose vandenyse, 8 skirtys. Pas mus dažna l. paprastoji (N. luteum), geltonais žiedais; lapai ir šaknys vaistingi. L. mažažiedė (N. pumilum) yra daug retesnė. JAV auga N. advena, N. rubrodiscum ir kt.

Lūgniniai (Nymphaeaceae) vandeninių augalų šeima, apjungianti 5 gentis, kurių tarpe yra lūgnė (Nuphar), vandens lelija (Nymphaea), viktorija (Victoria).

Lugo š. Ispanijos mst. Galicijos provincijoj; 53.743 gyv. (1950). Katedra (XII a.); sieringo vandens versmės. Senamiestis apsuptas 12 m aukščio ir 6 m storio mūru, kurio dalis išlikusi iš romėnų laikų ir turi 85 apvalius kuorus. Jo viršus paverstas pasivaikščiojimo keliu aplink miestą. L. išaugo iš romėnų įkurtos karinės stovyklos Lucus Augusti.

Lugo Juán de (1583–1660) ispanų jėzuitas, nuo 1621 Romos Kolegijos, dabartinio Gregorianumo univ. prof.; 1643 paskirtas kardinolu. Vienas žymiausių to meto teologų ir moralistų, šv. Alfonso Liguori laikomas didžiausiu teologu po šv. Tomo Akviniečio, pasižymėjęs savarankišku mąstymu. Pagrindinis veikalas De justitia et jure, 2 tt., 1642; kiti veikalai: De incarnatione Dominica 1633; De sacramentis 1638; De virtute fidei divinae 1646. Visų raštų (8 tt.) paskutinis leidimas 1891–94. Jis įvedė Europoj chininą.

J. Kompel, L. 1931.

Lugones Leopoldo (1874–1938) Argentinos poetas, Rubén Darío ir Whitmano mokinys, su refleksyviniu realistiniu atspalviu. L. iškilo iš modernizmo bangos, vadinamos ‚mundonovizmo' vardu, temų požiūriu pasukusios į vietinį P. Amerikos peizažą bei koloritą ir apoteozavusios paprastą kasdieninį gyvenimą. Poezijos knygos: Las montañas de oro 1897, Los crepúsculos del jardin 1905, Lunario sentimental 1909, El libro de los paisajes 1917, Poemas solariegos 1928.

Lugubre (it.) išraiškos terminas muzikoje — liūdnai, nusiminusiai, prislėgtai.

Luidoras (pr. Louis d'or ‚auksinis Liudvikas') Prancūzijos auksinė moneta 1640–1795, įvesta Liudviko XIII; paskui l. vadinta ir 20 frankų auksinė moneta, pasirodžiusi 1789. Iš pradžių l. vertė buvo 10 livrų, Liudviko XIV laikais — 14 livrų.

B. Luini: Marija rožių darželyje

Luini Bernardo (1475–1532) italų tapytojas Milane. Gal būt, Borgognonės, o paskui Bramantino mokinys. Nuo 1510 L. yra Leonardo poveikyje, bet parodo nemažai savarankiškumo. Iš didžiojo meistro L. paėmė sudvasintą jaunystės grožį ir švelnų niuansuotą koloritą, bet Leonardo kompozicijos didingumo nepasiekė. Daugumas darbų Milano muziejuose. Jo freskas iš Milano S. Maurizio ir kt. bžn., dabar nupiautas nuo sienų, galima matyti Breroje. 1529 Kristaus Kančios freskų ciklas Lugano S. Maria degli Angeli bžn. yra L. svarbiausias darbas. Bet įspūdingesnės jo mažos ir paprastos kompozicijos, pilnos naivaus ir nuoširdaus realizmo, pvz. Angelas ir Tobijas, Madona del Roseto, Kristus tarp Rašto žinovų.

G. C. Williamson, B. L. 1903; *J. Mason.* B. L. 1908; *L. Beltrami,* L. 1911; *A. Ottino della Chiesa,* B. L. 1953. *P. Rkl.*

Luis de Léon žr. León, Luis Ponce de.

Luizė 1. (Louise de Marillac; 1591–1660) prancūzų šventoji (III 15), po 12 metų moterystės tapo našle ir atsidėjo Paryžiaus našlaičių ir vargšų globai. Padėjo šv. Vincentui Pauliečiui įsteigti gailestingųjų seserų vienuoliją, Romos pripažintą 1655.

2. (Augustė Vilhelmina Amalija) (1776–1810) Prūsijos karalienė, princo Mecklen-

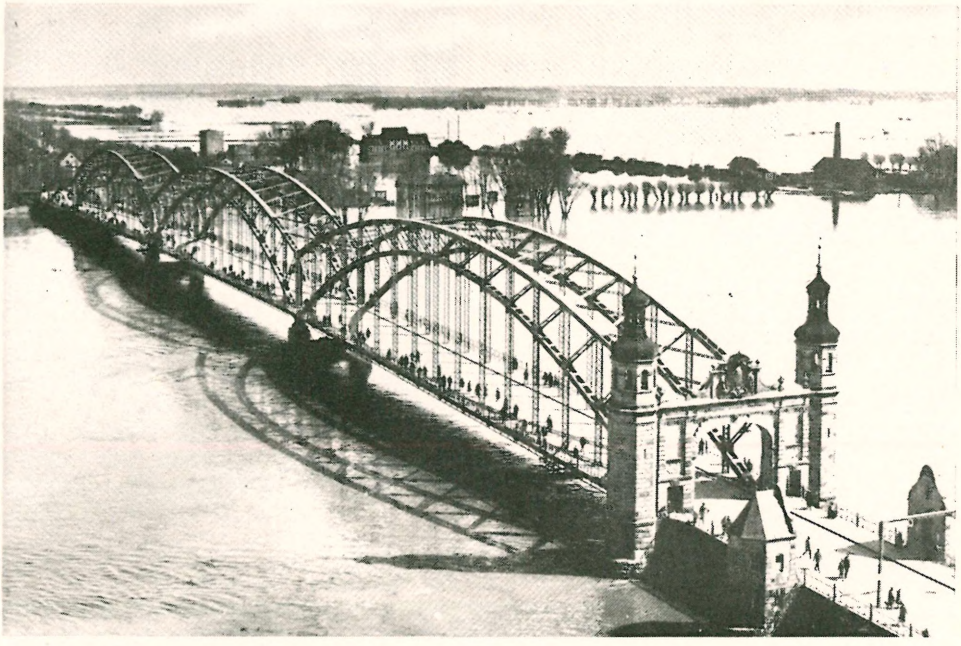

Luizės tiltas (potvynio metu)

burgo-Strelitzo duktė, 1793 ištekėjusi už būsimojo Prūsijos karaliaus Fridricho Vilhelmo III. Napoelono karo metu buvo su vaikais pabėgusi į Karaliaučių, Klaipėdą. 1807 nusižemino ir prašė Napoleoną padaryti nuolaidų sudarant taiką su Prūsija. Dėl tauraus būdo ir grožio buvo populiari valdovė. Jos vardo buvo fundacijų ir garbės ordinų.

H. v. Petersdorf, Königin L †1926; *K. Griewank,* Königin L. 1943. *P. Č.*

Luizės tiltas ties Tilže per Nemuną, 416 m ilgio, iš 3 didelių angų su pusiau parabolinėmis fermomis ir 2 mažų angų, prie kairiojo kranto, kurių viena varstoma laivams praleisti; tiltas pastatytas 1907.

Luizitas (nuo išradėjo Lewis) žr. Dichlordivinilarsino chloridas.

Lūjà (vok. Loye) 1. Rytprūsių upė, Nemuno deltos šaka, į š. nuo Įsės, 6 km ilgio, su aukštupiu Lūjele 8,7 km; atsišakoja nuo Akelės ir ties Lūjos bžk. įteka į Kuršių mares.

2. Žvejų k. prie Kuršių marių, 6 km į p. nuo Karklės, Įsės par., Pakalnės aps. Kaimo pastatų eilės abipus Lūjos upės nuo potvynių saugomos pylimų. Lūjos platoka upė, kadaise buvusi Nemuno vandenų ištaka, dabar menkos srovės ir gerokai prižėlusi. Pačią vietovę supa Tovelninkų miškai iš pietų ir Karklės miškai iš rytų bei šiaurės. Žinomas elnių rajonas. Pats pamarys plačiai priaugęs nendrynų. Kaime nuolat jaučiamas stiprus stintų kvapas. 1939 buvo 288 gyv., girininkija, mokykla, keletas smuklių ir pas žvejus įrengtos nakvynės vietos turistams. *M. Nb.*

Lujan Argentinos mst. Buenos Aires provincijoj; apie 20.000 gyv. (1957). L. yra 50 km į v. nuo Buenos Aires ir laikomas antrąja žymiausia Marijos šventviete Argentinoj. Vietovę dominuoja didelė bazilika.

Lūja

Lūjos ež. (vok. Loyer) Rytprūsiuose, 9 km į p.v. nuo Žydkiemio bžk., 1 km nuo Lenkijos sienos, 77 ha ploto; paviršius 189 m nuo j.l.; gylis ligi 15,5 m; iš ež. teka Lūja, arba Blindžių upelis, Blindės–Romintos (Pisos, Priegliaus) kair. intakas.

Lukaitienė (Lukavičienė)-Janušauskaitė Marija (g. apie 1905) botanikė. Baigė VDU matematikos - gamtos mokslų botanikos skyrių ir dirbo botanikos sode aklimatizacijos ir fenologijos srityse, daugiausia tyrinėdama Lietuvos parkų ir sodų augalus. Likusi Lietuvoje, vadovauja Kauno botanikos sodui. Išsp.: Medžiaga Lietuvos sodų ir parkų dekoratyviniams medžiams ir krūmams pažinti (Matematikos-gamtos fakulteto darbai XI 1936), Duomenys apie vynmedžių kultūrą VDU botanikos sode 1931–37 (t. p. XI:4 1937), Duomenys fenologinių stebėjimų, atliktų VDU Botanikos sode 1930-32 (t.p. XI : 4 1937), Dekoratyviniai medžiai ir krūmai Lietuvos parkuose ir sodybose (Botanikos inst. darbai I 1951).

Lukanas, Marcus Annaeus Lucanus (39-65 po Kr.), rom. poetas iš Kordobos Ispanijoj, filosofo Senekos brolėnas. Rungtyniaudamas su Vergilijaus Eneida, L. apdainavo pilietinį Cezario su Pompėjum karą išlikusiu nebaigtu 10 knygų epu Apie pilietinį karą, dėl centrinę veikalo vietą užimančio mūšio ties Farsalu paprastai Pharsalia vadinamu. L. išgyrė Pompėjų ir Katoną Utikietį, kovojusius už respublikos laisvę, ir smerkė Cezarį, kurio laimėjimas virto tironija. Apkaltintas dalyvavimu Pizono sąmoksle, L. Nerono buvo pasmerktas nusižudyti. L. nedarė istorinių studijų ir nebuvo sustatęs plano, bet laikėsi Cezario Pilietiniame kare išdėstytos įvykių eilės. Medžiagą epui L. ėmė daugiausia iš Livijaus. Nepaisant kiek nuobodoko pasakojimo su moksliniais ekskursais ir retorinio patoso, L. veikalas yra vertas dėmesio ir ypač dėl barokinio stiliaus ir istorinių teigiamų privalumų senovėje ir viduramžiais buvo aukštai vertinamas ir gausiai skaitomas. Leidiniai — C. Hosius ³1913; A. E. Housman 1927, 1951; tekstas ir prancūzų vert. — A. Bourgéry ir M. Ponchont, 2 tt., 1926–29.

E. Fraenkel, Vorträge der Bibliothek Warburg 1927; *A. Thierfelder:* Archiv für Kulturgeschichte 25, 1934. *A.Rkš.*

Lukas Evangelistas (šventė X 18). Gimė ir augo Sirijos Antiochijoje, subrendo pagoniškoje kultūroje. Iš profesijos buvo gydytojas (Kol. IV, 14). Kada tapo krikščioniu — neaišku. Betarpiu Kristaus mokiniu jis tikrai nebuvo; Evangeliją jis bus išgirdęs iš apaštalų ir betarpių Kristaus mokinių, palyginti anksti pasiekusių Antiochiją. Galimas dalykas, kad L. buvo vienas iš pirmųjų Antiochijos bažnyčios narių. Čia greičiausiai jis buvo susipažinęs ir su šv. Povilu, kai šis į čia atvyko pirmą kartą drauge su šv. Barnabu. Vėliau jis tapo ištikimu Pagonių Apaštalo pagalbininku ir draugu jo kelionėse bei apaštališkoje veikloje. 49–50 jis lydėjo šv. Povilą antrosios apaštališkosios kelionės metu iš Troados į Pilypus. 57–58 keliavo drauge su Povilu iš Pilypų į Jeruzalę, kur buvo liudininku jo suėmimo ir kalinimo Cezarėjoje. Kai Povilas kaliniu buvo gabenamas iš Cezarėjos į Romą, L. vyko su juo ir buvo Romoje tiek pirmojo, tiek ir antrojo Povilo kalinimo metu. Po šv. Povilo mirties L. paliko Romą ir persikėlė į Rytus, greičiausiai į Graikiją. Gyvenimą baigė kankinio mirtimi. L. parašė trečiąją Evangeliją ir Apaštalų Darbų knygą.

L. E v a n g e l i j a – tai trečioji Evangelija. Autorystę paliudija patys seniausi, jau iš I ir II a., dokumentai (Didache, Klemensas Rom., Justinas, Ireniejus, Origenas, Tertulijonas ir kt.) ir visas vieningas krikščioniškas padavimas. Kad L. yra parašęs trečiąją Evangeliją, tai patvirtina pati knyga, iš kurios matyti, kad jos autorius yra buvęs tas pats, kuris parašė ir Apaštalų Darbų knygą. Iš knygos turinio matyti, kad autorius yra turėjęs glaudžių ryšių su šv. Povilu, buvęs aukštos helenistinės kultūros vyras, turėjęs mediciniską išsilavinimą ir patirtį.

Kur ir kada L. parašė Evangelijos knygą, tiksliai nežinoma: yra tik maždaug apytikrių duomenų. Dėl parašymo vietos tik spėliojama, nes tradicijos liudijimai nesutaria. Kai kurie nurodo Achają (Graikijoje), kiti Egiptą, dar kiti Romą. Dėl parašymo laiko yra visa eilė duomenų, iš kurių galima nustatyti apytikrė data. Visų pirma yra aišku, kad L. savo Evangeliją parašė po to, kai Mato ir Morkaus Evangelijos jau buvo parašytos, nes jos jam jau buvo žinomos, ypač Morkaus, kuria jis naudojasi kaip šaltiniu; tą pat paliudija ir vieninga krikščioniškoji tradicija. Taip pat aišku, kad L. Evangeliją parašė pirmiau negu Apaštalų Darbus. Jis pats tai pasako Ap. Darbų pradžioje (I, 1). Kadangi Mato ir Morkaus Evangelijos buvo parašytos tarp 50–60 metų, o Apaštalų Darbai ne vė-

Šv. Lukas Evangelistas (Ada evangelijos iliustracija, Trieras apie 800)

liau 67, ir greičiausiai dar prieš 64, tai L. savo Evangeliją bus parašęs 60–63.

Kam skyrė ir kuriuo tikslu L. rašė savo Evangeliją, pasisako pats knygos pradžioje. Skyrė Teofiliui, kuris, galimas dalykas, buvo koks nors žymus jo draugas. Bet nėra negalima, kad šiuo vardu nurodoma ne kuris nors paskiras asmuo, bet kiekvienas ‚Dievą mylįs' (theophilos) krikščionis. Jeigu autorius savo Evangeliją būtų dedikavęs ir paskiram asmeniui, tai ją tikrai skyrė plačioms krikščionių masėms. Rašymo būdas ir iškeliamos idėjos rodo, kad L. savo Evangeliją skyrė iš pagonių virtusiems krikščionims, kaip ir pats. Jis necituoja hebraiškų-aramaiškų išsireiškimų, dažnai vartoja graikiškus terminus, paaiškina hebraiškus papročius. Jis pristato Jėzų ne kaip žydų lauktąjį Mesiją, bet veikiau kaip visų žmonių išganytoją.

L. aiškiai pasako, jog rašydamas Evangeliją, naudojęsis įvairiais šaltiniais, kuriuos rūpestingai ištyręs ir ištikimai panaudojęs. Neabejotina, kad jis bus naudojęsis tiek rašytais, tiek ir žodiniais šaltiniais (Lk. I, 1–2). Iš rašytinių šaltinių jis tikrai bus panaudojęs šv. Morkaus Evangeliją, kurią aiškiai seka aprašydamas Kristaus apaštalavimą Galilėjoje ir Jo atvykimą bei veiklą Jeruzalėje. Iš žodinių šaltinių jis galėjo nemažiau pasinaudoti negu iš rašytų, nes turėjo nuolatinių ryšių su žymiausiais apaštalais: buvo šv. Povilo mokinys; šv. Petrą tikriausiai buvo sutikęs tiek Antiochijoje, tiek Romoje; šv. Jokūbą bus aplankęs Jeruzalėje; šv. Joną galėjo pažinti Efeze, su juo ir Dievo Motiną Mariją, iš kurios galėjo gauti žinių apie Kristaus gimimą ir vaikystę.

Savo pobūdžiu ir stiliumi trečioji Evangelija, kaip ir pirmosios dvi, paduoda Kristaus skelbtą katekezę, ir yra istorinis-biografinis veikalas. Autoriui visų pirma rūpėjo pateikti faktus, surinkti ir teisingai atpasakoti Kristaus paskelbtojo mokslo tiesas. Ypatingu būdu iškeliamos šios tiesos: Evangelijos visuotinumas (II, 14), neturto išganingumas (VI 20–26; XII, 13–21; XIV 13 ir kt.), Dievo gailestingumas, maldos naudingumas. Be to, L. Evangelijose labiau negu kitose iškeliamas moterų vaidmuo. Jo graikų kalbos žodynas yra turtingas, išsireiškimai įvairūs ir pati kalba gana originali, gražios formos. Šiuo atžvilgiu L. pralenkia visus kitus N. Testamento autorius, išskyrus laišką Žydams, I Petro ir Jokūbo. Tačiau jo stilius nėra nei išdailintas, nei reikiamai išlygintas. Nuo puošnių klasinių išsireiškimų jis lengvai nusileidžia į barbarizmus, nuo grynos gražios graikų kalbos netikėtai pereina į pasakojimą, kuriame aiškiai atsispindi aramajų-hebrajų kalbos dvasia (Lk. IX, 51 s.; XIII, 10–17; I, 5–25). Tai rodo, kad L. bus naudojęsis šaltiniais, kurie turėjo semitinės kalbos atspalvį. Be to, L. rūpėjo ne literatūrinį veikalą parašyti, o tik ištikimai perduoti Kristaus katekezę, kad ji būtų kiek galint tikslesnė ir suprantamesnė.

L. Evangelija paprastai yra skirstoma į 4 dalis. Pirmoje (I,5 — II 52) aprašoma Kristaus giminas ir vaikystė. Antroje (III, 1 — IX, 50) atpasakojamas Kristaus apaštalavimas Galilėjoje. Trečioje (IX, 51 — XIX, 58) plačiai aprašoma Kristaus paskutinė kelionė į Jeruzalę (ši dalis yra savarankiškiausia). Ketvirtoje (XIX, 58 — XXIV, 53) aprašoma Kristaus kančia, mirtis ir prisikėlimas.

Bažnyčios Tėvų ir viduramžių autorių komentarų sąrašą žr. *E. Mangenot*, Luc (Dict. de la Bible IV); *A. Harnack*, L. der Arzt 1906; *J. Weiss*, Das L. Evangelium 1907; *Th. Zahn*, Das Evangelium des L. [4]1920; *M. J. Lagrange*, St. L. [3]1927; *Ad.*

Schlater, Das E. des L. 1931; *N. Gelderhuys,* Comm. on Gospel of L. 1950; *A. Guidetti,* Evangelium secundum L. 1955; *E. Hirsch,* Frühgesch. des Evangeliums 1941; *W. K. Hobert,* Medical Language of L. 1954; *A. H. N. Green-Armytage,* A Portrait of St. L. 1955. *L. T.*

Menas iš pradžių šv. L. vaizdavo kaip gydytoją (gydytojų patroną). Tai patvirtina seniausias paminklas — IV a. freska Commodilla katakomboje, kurioje L. laiko chirurginių įrankių dėželę. L. evangelisto simbolis yra jautis. Todėl mėsininkai taip pat išsirinko L. savo patronu. IX–XII a. rankraštinėse evangelijose L. dažnai vaizduojamas savo evangelijos priekyje sėdįs ir rašąs; šalimais įkomponuotas jautis. Be to, jau Egberto kodekse L. piešiamas Emaus scenoje (pagal Lk. 24, 12–31). Apaštalų draugėje, pvz. Koimesis scenoje L. atžymimas mokslininko drabužiu ir knyga, į kurią jis gilinasi. Atskira kultinė L. figūra retai sutinkama. L. istorinis ciklas nesusiformavo dėl to, kad plačiau nepasklido L. relikvijų kultas. Tik Brescia katedra yra garsi L. relikvijomis. Užtat vaizdus Dievo Motinos aprašymas L. evangelijoje buvo priežastis, kad labai anksti Rytų Bažnyčioje pradėta jį laikyti buvus tapytoju, nupiešusiu pirmus Dievo Motinos ir Jėzaus Kristaus autentiškus portretus. Šis padavimas patvirtintas jau VI a., kai Teodoros Lektor rašė, kad imp. Eudokija II apie 450 iš Jeruzalės į Konstantinopolį atvežusi tokį L. tapytą Dievo Motinos pav. Visoje Europoje priskaitoma daugiau kaip 600 labai gerbiamų pav., kurių atsiradimas rišamas su šitu padavimu, ir todėl jie vad. ‚Šv. L. paveikslais'. Daugumas jų tėra labai seni bizantiškųjų tapybos mokyklų kūriniai, pvz. Snieginė Dievo Motina S. Maria Maggiore bžn. Romoje. Rečiau su L. rišami Jėzaus Kristaus pav. L. pieštu laikomas toks Sancta Sanctorum koplyčioje Romoje esąs pav., kuris atsirado nevėliau kaip VIII a. (žr. LE IX, 404). Šis padavimas išpopuliarėjo gotikos epochoje V. Europos miestuose, kai stiprėjant menininkų profesijai L. iškilo kaip tapytojų globėjas. XV–XVI a. niderlandų, vokiečių ir italų menininkai mėgo vaizduoti tą legendinę sceną, kaip jų patronas portretavo Dievo Motiną (pvz. Roger van der Weyden, Memlingo, Jean Gossaert Mabuse, Aldegreverio darbai). Pinturicchio tokio turinio L. freską davė S. Maria del Popolo bžn., G. Vasari — menininkų brolijos koplyčioje prie Sma Annunciata Florencijoje, o nežinomas Raffaelio mokinys — Accademia di San Luca Romoje.

Šv. Lukas Evangelistas tapo Dievo Motiną (Accademia di San Luca Romoje XVI a.)

E. von Dobschütz, Christusbilder 1899; *D. Klein,* St. L. als Maler der Madonna 1934; *H. Martin,* St. L. 1927; *K. Künstle,* Ikonographie der christlichen Kunst II 1928, 417–419.

Šv. Luko gildijos ir brolijos nariai buvo tapytojai, skulptoriai — medinių figūrų drožėjai, stikliai, vitražų dirbėjai, taip pat spaustuvininkai, apskritai amatininkai dirbę religiniam menui. Jų žydėjimo laikai buvo Europos vėlyvieji viduramžiai XV–XVI a., ypač Niderlanduose. Pačiai žymiajai Antverpeno gildijai priklausė beveik visi svarbesnieji flamų mokyklos tapytojai. Nemažesnės reikšmės šv. L. brolijos turėjo Florencijoje ir Romoje. ‚Šv. L. brolijomis' vadinosi ir kai kurios naujųjų laikų menininkų draugijos skelbusios konservatyvią ir religinę programą, pvz. 1809 Romoje vokiečių romantikai įst. ‚Lukasbund', žinomą taip pat Nazariečių (Nazarener) vardu. 1925 Varšuvoje lenkų realistų bei veristų grupė įst. ‚Bractwo Św. Łukasza' siekė atnaujinti religinę tapybą. Lietuvoje, Kaune, 1928–29 A. Valeška šv. L. cecho (įregistruota 1928 III 3) vardu buvo bandęs organizuoti bažnytinės dailės dirbtuvę ir drauge dailės studiją. — Kita buvo šv. L. gydytojų gildija. Lietuvoje šv. L. vardu buvo

pavadinta Labdaringosios krikščioniškos meilės d-jos (žr.) išlaikoma ligoninė Kaune.

Šv. L. meno akademija Romoje išsivystė iš Šv. L. brolijos, turėjusios savo bžn. San Luca all'Esquilino. XVI a. ji persiorganizavo į meno univ. 1577 pop. Grigalius XIII patvirtino naują statutą ir paskyrė S. Martina bžn. prie Forum Romanum. Šioje vietoje ‚Academia di San Luca' pasiekė didelio garso. 1592 F. Zuccari sudarytas statutas nustatė dėstymo sistemą su architektūros, skulptūros ir tapybos paskaitomis, anatomija, perspektyva ir t.t.; numatė traktatus ir premijas. Per ją menas nustojo būti amatu, bet ėmė jungtis su mokslu ir, popiežių globojamas, su bažnytinės reformos idėjomis. Keliskart popiežių reformuojama Romos Šv. L. akademija turėjo didelės reikšmės ne tik Italijos bei Romoje dirbantiems svetimtaučiams menininkams, bet ja sekant ir užsienyje buvo organizuojamos meno akademijos, pvz. 1649 P. Mignard įst. Šv. L. akademiją Paryžiuje (veikė iki 1777). Romos Šv. L. akademija stovėjo klasicizmo sąjūdžio priekyje. Jai priklausė tokie Mengs ir Thorwaldsenas. Vadovaujant A. Canovai, 1810 Napoleonas I patvirtino naują statutą, kuriuo ji gavo grynai pasaulinį pobūdį. Vilniaus univ. meno mokyklos prof. P. Smuglevičius ir A. Lebrunas buvo Romos Šv. L. akademijos nariais.

J. Arnaud, L'Académie de Saint-Luc à Rome 1886; *W. Körthe,* Der Palazzo Zuccari in Rom 1934. *P. Rkl.*

Lukas 1. Trakų mst. ežeras, Galvės ež. p. dalis, t.p. vad. Bernardinų ež., 88,7 ha ploto; paviršius 148,9 m nuo j.l.; gylis ligi 20,3 m, vid. 8,86 m; 2. upė (vok. Lyck, lenk. Lęga), Aleckos vls., Rytprūsiuose, Bebros (Narevo, Bugo, Vyslos) kair. intakas, 70 km ilgio; teka į p. per Luko ež.; baseino plotas 2532 km²; 3. ež (vok. Lyck, lenk. Łeg) Aleckos vls., Rytprūsiuose, 3 km į p. nuo Aleckos mst., 409 ha ploto; paviršius 120 m nuo j. l.; gylis ligi 57 m; per ež. teka Lukas, Vyslos baseino upė.

Lukas (vok. Lyck, lenk. Ełk) mst. Alenšteino vaivadijoje, prie Luko ež. ir upės, 35 km į v. nuo Augustavo. Miestas yra 132 m nuo j. l., 1939 buvo 16.500 gyv. (1946 — 6100 gyv.). Čia yra glžk. mazgas: L.–Augustavas, L.–Alenšteinas, L.–Sensburgas ir L.–Įsrutis. Prieš II pas. karą buvo gimnazija, liciejus, prekybos mokykla, kraštotyros muziejus, ligoninė, senelių prieglauda, miškų urėdija, faneros fabrikas, arklių ir galvijų prekymečiai. L. apylinkės geležies amžiuje ir ankstyvosios istorijos laikais buvo gyvenamos sūduvių. Pirmą kartą L. minimas istoriniuose šaltiniuose 1370. Kryžiuočiai, užėmę šią sritį, vienoje Luko ež. saloje apie 1400 pastatė pilį, kurioje vėliau įrengtas kalėjimas. 1425 L. gavo miesto teises. 1656 L. sugriovė totoriai. 1915 II 7–21 čia vyko didelės kovos vokiečių su rusais. II pas. karo metu miestas smarkiai nukentėjo. 1945 L. priskirtas Lenkijai, Alenšteino vaivadijai (aps. centras). 1798 L. gimė E. K. S. Gisevijus (žr.).

H. Gollub, Geschichte der Stadt L. 1933. *M.Nb.*

Lukas žr. David (6).

Lukas (anksčiau Lukošius) Petras (g. 1897 XI 21 Drukšiuose, Vilniaus krašte) skulptorius. 1939 baigė Milano meno akad. Būdamas Italijoje 1938–39 dalyvavo parodose Romoje, Palerme ir Milane. Po vieną jo kūrinį yra Romos ir Palermo moderniosios dailės muziejuose. Grįžęs Lietuvon, dalyvavo visose nuo 1939 rengtose parodose Kaune ir Vilniuje. Vieną jo kūrinių įsigijo Vytauto D. kultūros muziejus. Nuo bolševikų pasitraukęs iš Lietuvos, emigravo į P. Ameriką. Be skulptūros, dirba dar plastinės keramikos ir tapybos srityse.

P. Lukas (Lukošius): Liaudies muzikė

Łukasiewicz 1. Jan (1878–1956) lenkų logikas, nuo 1920 iki II pas. karo prof. Varšuvos univ. (du kartus, 1922 ir 1931, rektorius), vėliau Dubline. Logikos istorikas ir daugiavertės (formalistinės) logikos pagrindėjas. Veikalai: Untersuchungen über das Aussagenkalkül 1930, Zur Geschichte der Aussagenlogik 1935, Die Logik und das Grundlagenproblem 1938, Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of Modern Formal Logic 1951. L. buvo Lenkijos švietimo ministras 1919–22.

2. Juliusz (1892–1951) lenkų diplomatas nuo 1919, buvęs pasiuntiniu Rygoje, Vienoje, 1934–36 ambasadorius Maskvoje, 1936–39 Paryžiuje. Mirė emigracijoje.

3. Žr. Lukoševičius.

Łukasiński Walerian (1786–1868) lenkų revoliucionierius, tautos kankinys. Vaikystėje (1794) matė rusų kariuomenės siautėjimą Varšuvoje; tai buvo paskata kovai dėl laisvės. 1807 įstojo į lenkų kariuomenę, dalyvavo Napoleono karuose ir ligi 1817 išsitarnavo majoro laipsnį. Dalyvavo masonų organizacijoje. 1821 įsteigė Patriotų d-ją ir tos organizacijos skyriams pradėjo vadovauti Lenkijos kariuomenėje ir vad. Lietuvos korpuse. 1822 areštuotas, 1824 karo teismo nuteistas 9 metus kalėti, bet caras Aleksandras I sumažino bausmę ligi 7 metų. 1825 mėgino pabėgti iš kalėjimo, bet nepavyko. 1830 paskutinysis Lenkijos seimas prašė carą Mikalojų I dovanoti Ł. bausmę. Dėl prasidėjusio sukilimo, Ł. rusų kariuomenės buvo išsivežtas ir caro Mikalojaus I įsakymu padėtas į Šliselburgo tvirtovę. Ł. gyvą palaidotą išlaikė Šliselburgo tvirtovės rūsyje 37 metus. Šio paslaptingojo kalinio pavardės, be tvirtovės komendanto, niekas nežinojo, buvo draudžiama su juo kalbėtis ir tik ypatingais atvejais į jo urvą užeidavo sargybiniai trise. Per visą laiką nepatenkino Ł. noro ir nepakvietė kunigo išpažinties atlikti. 1868 Šliselburgo komendantas gen. mjr. von Gründbladt raportavo carui Aleksandrui II, kad paslaptingasis kalinys 1868 II 27 iš Dievo malonės mirė.

S. Askenazy, L. 1908. *P. Č.*

Łukaszewicz 1. J ó z e f (1799–1873) lenkų istorikas. Mokėsi Krokuvoje, vėliau dirbo įvairiuose archyvuose bei bibliotekose ir rinko archyvinę medžiagą Dancige, Elbinge, Torunėje ir kitur. Nuo 1829 per 20 metų buvo Poznanės Raczyńskių bibliotekos bibliotekininku ir parengė Raczyńskio darbus spaudai. Išsp. vertingų darbų D. Lenkijos ir Poznanės istorijai: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkopolsce 1835; Obraz historyczno-statystyczny m. Poznania, 2 tt., 1838; Krótki opis historji kościołów parochjalnych w dawnej diecezji Poznańskiej, 3 tt., 1858–63 ir kt. Išleido ir du svarbius darbus Lietuvos istorijai: Dzieje kościołów wyznania helweckiego na Litwie, 2 tt., 1842–43 ir Historya szkół w Koronie i w W. X. Litewskiem, 4 tt., 1849 –1851. *J. P.*

2. Žr. Lukoševičius.

Lukaševičius 1. H e n r i k a s (g. 1912 I 1) teisininkas. 1931 baigė Panevėžio gimn., 1935 VDU teisių fak. Atlikęs teismo stažą, buvo apylinkės teisėjas. 1941 pakviestas VU civilinės teisės katedros vyr. asist., netrukus įsigijo daktaro laipsnį. Po II pas. karo buvo išvykęs į Argentiną, iš kur persikėlė į JAV ir apsigyveno Brukline. 1953 išl. romaną iš Argentinos lietuvių gyvenimo — Likimo žaismas. Yra veikęs skautuose ir rašęs skautų spaudoje, Karyje, Drauge.

2. J u o z a s (apie 1855–1938 VII Mištūnų k., Vilniaus krašte) knygnešys. Lietuviškas knygas dažnai išdalydavo veltui, kad tik tos apylinkės liktų lietuviškos. Spaudą atgavus, L. plačioje apylinkėje buvo žinomas trečiųjų teismo teisėju, sugebančiu sutaikyti kaimynus ir gimines.

3. J u o z a s (1892 Šimkaičių vls., Raseinių aps. — 1921 I 23 ten pat) ūkininkas, savivaldybininkas (vls. viršaitis), Steigiamojo seimo valstiečių s-gos frakcijos narys.

4. Žr. Lukoševičius.

Lukauskaitė-Poškienė Galina (g. 1906 I 29 Šiauliuose) Stasio Lukauskio (žr.) duktė, poetė. 1922 baigusi gimnaziją Šiauliuose, gamtos mokslus studijavo Vienos ir Kauno univ. Mokytojavo Joniškio gimn. ir Aukštadvario vidurinėj m-loj. 1935-40 valstybinio knygyno ved. Radviliškyje ir Šiauliuose. Likusi Lietuvoje, buvo išvežta į Sov. Rusiją, 1955 po 11 metų grįžo į Šiaulius. Kaip poetė debiutavo 1932 kairiųjų rašytojų žurnale Darbe eilėraščiu Brangiausias pėdas. Šio eilėraščio vardu pavadino ir savo pirmąjį eilėraščių rinkinį 1933. Antrasis rinkinys išėjo 1938 antrašte Eilėraščių kraitis. Savo poezijoje L. siejo meilės (‚be jokių visuomenės normų, instinktyviškos', K. Korsako žodžiais Kultūroj 1934 nr. 2) motyvą su socialinio maištingumo tendencija. Būdingai tai išreiškia ir debiutinis eilėraštis Brangiausias pėdas, kur motina nelegaliai sulauktajam sūnui dainuoja: ‚nebūsi tu kunigu, nei teisėju, tik pavargusiųjų ir nuskriaustųjų apgynėju'. Su J. Krūminu išvertė V. Korolenkos Debesuotą dieną 1939.

G. Lukauskaitė

Lukauskis 1. (rašėsi Lukawski) K i p r i j o n a s, XVIII a. Troškūnų klebonas, palikęs rankraščiu 190 psl. knygutę ‚Duona dwasiszka' 1795 (Vilniaus univ. bibliotekoje) ir 39 katekizminių pamokslų rinki-

nį (Pamoksłas isz prisakimu Diewa ape pawinascias givenimo krikscioniszka, per 400 psl.) 1797.

2. Petras (1795–1876) kunigas. Klebonaudamas Tirkšliuose, buvo apkaltintas leidęs vikarui perskaityti sukilėlių atsišaukimą, 1864 suimtas ir nubaustas tremtimi į Sibirą, Tobolsko guberniją. 1871 jam buvo leista persikelti į Civilską prie Kazanės, o 1875 atsikelti į Mintaują, paliekant policijos priežiūroje.

3. Stanislovas (1869 IX 8 Varkalių k., Šiluvos vls., Raseinių aps. — 1925 V 22 Šiauliuose) advokatas, Šiaulių visuomeninink as. Pradžios mokslą išėjo Šiluvoje. Dėdės inž. J. Bielskio remiamas, Liepojos gimnaziją baigė 1895. Gimnazijoj buvo artimai susidraugavęs su P. Kalninš (vėliau Latvijos socialdemokratų vadu ir ilgamečiu seimo pirm.), su kuriuo palaikė santykius iki mirties. Buvo manęs mokytis inžinierium ir su ta mintimi išvyko į JAV, bet nusivylęs grįžo atgal ir stojo į Petrapilio univ. teisių fak., kurį baigė 1899. Apsigyvenęs Šiauliuose, vertėsi advokatūra ligi mirties su pora pertraukų: 1902–04, kada su šeima už liet. knygų platinimą buvo ištremtas į Saratovą, ir 1915–18, kada buvo pasitraukęs į Rusiją, kur buvo Petrapily Putilovo laivų statybos b-vės reikalų vedėjas, vėliau Maskvoj Sandonato platinos kasyklų b-vės juriskonsultas. Dėdės inž. J. Bielskio, žymaus to meto rusų ir lenkų revoliucinio sąjūdžio dalyvio, pas kurį Liepojoj gyveno, įtakoj L. anksti politiškai apsisprendė kaip aiškus demokratas, socialistas revoliucionierius, bet politiniame darbe mažai tesireiškė, nors gausiai jį medžiagiškai rėmė. Pats savo būdu daugiau linko dirbti praktišką darbą. Visą laiką Šiauliuose buvo įsitraukęs į vietos lietuvių visuomeninį gyvenimą, dėjosi prie pirmųjų lietuvių spektaklių ir istorinių Šiaulių gegužinių rengimo, ekonominių, švietimo ir labdaros organizacijų kūrimo. 1904 (kartu su J. Jablonskiu, V. Zubovu, P. Vileišiu ir kt.) stengėsi gauti leidimą lietuviškam dienraščiui Šiauliuose leisti, paskui 1912 — savaitraščiui ir Sietyno b-vei knygoms leisti (pastarosios veiklą pačioj užuomazgoj nutraukė karas). 1912 su adv. K. Venclauskiu ir inž. V. Bielskiu įėjo į Šiaulių mst. tarybą, įnešdami ten naujos dvasios. Su maža pertrauka Šiaulių mst. taryboj jis išbuvo ligi mirties ir daug padėjo miestą sumoderninti. Buvo vienas šulų vaikus globojančio Lopšelio, moksleivius šelpiančio Žiburėlio, gimnazijos tėvų komiteto, kalinių globos d-jos, ugniagesių, Varpo d-jos, Kultūros b-vės, vartotojų b-vės ir t.t. Didelis tolerantas, drąsiai kėlė balsą gindamas nuskriaustuosius. Advokatas buvo visiems prieinamas ir pasižymėjo kaip kovingas savo klientų gynėjas (ypač politinėse bylose, dar rusų laikais valstiečiams besibylinėjant dėl žemės su dvarininkais). *J. Snd.*

St. Lukauskis

Lukeman Henry Augustus (1871–1935) amerikiečių skulptorius. L. Thompsono ir D. C. Frencho mokinys, studijavęs Paryžiaus École des Beaux Arts Falgniére priežiūroje. Jo portretai, biustai, antkapiai ir paminklai yra plačiai pasklidę po Ameriką.

Lukianas (gr. Lukianos, lot. Lucianus) iš Samosatos prie Eufrato (apie 120–180 po Kr.) graikų rašytojas. Kad ir būdamas beturtis, studijavo filosofiją ir retoriką ir tapo keliaujančiu oratorium. Apkeliavo Romos imperiją gaudamas puikių pajamų už prakalbas. Vėliau gyveno Atėnuose ir rašė veikalus; senatvėje buvo Egipto vietininko kanceliarijos viršininku. L. atgaivino menipinę satyrą (satura Menippea). Senatvėje L. parašė dvi tuomet mėgiamas romaninės pasakojamosios literatūros parodijas Tikrąją istoriją ir Lukijų arba asilą. Lengva pasakojama forma gausinguose raštuose L. taikliai ir sąmojingai pašiepia savo laiko ydas: filosofinių teorijų tuštumą, religinius prietarus (tiek baigiančią savo dienas pagonybę, jos mitologinį pasaulį, simbolius ir ceremonijas, tiek prietarais, svajingumu, lengvatikiškumu ir paplitusiu stebėjimuosi stebukladariais iškreiptą krikščionybę). L. buvo vienas iš talentingiausių ir sąmojingiausių imperijos meto rašytojų. Mokslingo azijiečio pasisavintas graikų kalbos stilius plaukia lengvai ir pilnas reminiscencijų iš klasikinio graikų laikotarpio. L. visais laikais buvo su pomėgiu skaitomas, ypač XVIII a. šviečiamuoju periodu. Jo tekstai — J. Sommerbrodt 3 tt., 1886–99; K. Mras 1954 (gr. ir vok.).

M. Croiset Essai sur. . . Lucien 1882; *R. Helm*, L. und Menipp 1906; *A. Peretti*, L., un intellettuale greco contro Roma 1946; *J. Delz*, L.s Kenntnis der athenischen Antiquitäten 1950. *A.Rkš.*

Lukin (iš tiesų Antonov) Nikolai Michailovič (g. 1885) rusų istorikas, nuo 1916 Maskvos univ. doc. Bolševikų valdymo metu ilgesnį laiką Istorik Marksist žurnalo red., Mokslo akad. narys bei mokslo akad. instituto istorijos skyriaus direktorius. Betgi, matyt, dėl nukrypimų į antrąjį Didžiosios Sovietų Enciklopedijos leidimą jo biografija neįdėta. Išsp. Bor'ba za kolonii 1914, M. Robespierre 1919. Noveišaja istorija Zapadnoj Europy 1923, Parižskaja komuna 1922, Očerki po noveišej istorii Germanii 1926.

Lukiškės Vilniaus miesto sritis Neries įlinkyje, kairiajame upės krante, palei Žvėryno tiltą, abipus Gedimino gatvės. Šioji sritis, būdama nuošaliai nuo didžiųjų susisiekimo arterijų, tik XIX a. išaugo ir susijungė su miestu. 1593 Stanislovas Radvila, Vilniaus vaivada, L. padovanojo Vilniaus jėzuitų kolegijai: čia buvo jėzuitų rekreacijos vieta. Šiandien L. sritis yra išraižyta siaurų gatvių, apstatytų be jokio plano gyvenamaisiais namais. Neužstatyta tėra upės pakrantė ir didžiausia Vilniuje Lukiškių aikštė, kur 1863 rusai prie Aukų gatvės vykdė sukilėlių egzekucijas. Ilgus metus šioje aikštėje vyko metinės III 3–5 Kaziuko mugės. Okupantai L. aikštę pavadino Lenino vardu ir jos viduryje pastatė Leninui paminklą. L. aikštės vienamе gale dominuoja baroko stiliaus šv. Jokūbo ir Pilypo bžn. (žr.). Prie bažnyčios buvę dominikonų vienuolyno pastatai paversti šv. Jokūbo vardo ligonine. L. gatvėje yra mahometonų kapinės ir medinė mečetė Vilniuje Vytauto D. įkurdintų totorių. Tarp Kalėjimo gatvės ir to pat vardo skersgatvio yra didysis Vilniaus Lukiškių kalėjimas (1898–1903 statytas), kuriame įvairių okupacijų metais teko sėdėti dažnam veikliesniam lietuviui. Prie L. aikštės, buv. Vilniaus pirklių ir pramoninkų rūmuose, 1933 buvo įsikūrusi Lietuvių sanitarinės pagalbos d-jos ligoninė ir poliklinika. Priešais L. aikštę yra dideli teismo rūmai ir buv. prieš I pas. karą mergaičių gimnazijos rūmai, kuriuose, Vilnių atgavus Lietuvai, įsikūrė lietuvių mergaičių Birutės gimn.

V.Klb.

Lukna 1. upelis Skiemonių vls., Utenos aps., Nevėžės (Virintos, Šventosios, Neries) aukštupis, 16 km ilgio; teka į v. ir š.v. pro Skiemonių mstl., įteka į Nevėžos ež.; 2. upelis Kulių vls., Kretingos aps., ir Plungės vls., Telšių aps., Minijos kair. intakas, 12 km ilgio; teka į š.r., įteka ties Stalgėnų bžk.; baseino plotas 50 km²; 3. upelis Kaltanėnų vls., Švenčionių aps., Žeimenos (Neries) deš. intakas, 9 km ilgio; teka iš Lukno ež. (3) į p.r., žemupy į š.r.; baseino plotas 48 km²; 4. upelis Vyžuonų vls., Utenos aps., Vyžuonos (Šventosios, Neries) deš. intakas, 7 km ilgio; teka į v. per Lukno ež. (1).

Lukna (3) įteka į Žeimeną *S. Kolupailos nuotrauka*

Luknas 1. ež. Vyžuonų vls., Utenos aps., 2 km į p.r. nuo Vyžuonų mstl., 3 km ilgio, 65 ha ploto; paviršius 96 m nuo j.l.; per ež. teka Lukna (4), Vyžuonos (Šventosios, Neries); 2. ež. Gardino aps., 4 km į r. nuo Ežeronių mstl., 48 ha ploto; paviršius 119 m nuo j. l.; per ežerą teka Luknia (2), Birvos (Piros, Katros, Nemuno); 3. ež. Švenčionių aps., 8 km į v. nuo Kaltanėnų mstl., 6 km į p.r. nuo Labanoro bžk., 11 ha ploto; paviršius 150 m nuo j. l.; iš ež. teka Lukna (3), Žeimenos (Neries).

Luknė k. Skuodo vls., Kretingos aps., 6 km nuo Skuodo; 1923 buvo 28 ūkiai ir 216 gyv. Ardomame naujojo geležies amžiaus kapinyne surasta V. Lietuvos kultūrinei grupei būdingų įkapių: pasaginių segių aguoniniais galais, pasaginių segių vyniotais galais, kryžminių smeigtų, trauktų spaustiniu sidabru, daugiakampių žalvarinių karolių ir kt. Radiniai Vytauto D. kultūros muziejuje.

Luknė 1. upelis Betygalos ir Šiluvos vls., Raseinių aps., Dubysos kair. intakas, 20,5 km ilgio; teka į p.v., turi gilų slėnį ir deš. intaką Sandravą, krinta 64 m; baseino plotas 134 km², vid. debitas 0,9 m³/sek.; 2. upelis Skuodo vls., Kretingos aps., Šventosios (Baltijos) deš. intakas, 10 km ilgio; teka į p.v., sudaro sieną su Latvija; baseino plotas 32 km², vid. debitas 0,35 m³/sek.

Luknėnai k. Plungės vls., Telšių aps., 11 km nuo Plungės ir 40 km nuo Kretingos;

1923 buvo 27 ūkiai su 173 gyv. L. g i r i n i n k i j a (Plungės miškų urėdijos) apėmė šiuos didesnius miškus: Juodeikių, Rekščių, Stalgėnų-Stalgo.

Luknia 1. upelis Rudiškių vls., Trakų aps, Merkio deš. intakas, 29,1 km ilgio; teka per Meduvio, Karvių ir Luknio ež., bendra p. linkme; intakai Aluona, Alksnupis, Mamuva; baseino plotas 150 km², vid. debitas 1,0 m³/sek.; 2. upelis Ežeronių vls., Gardino aps., 13 km ilgio; teka į p.v. per Možnevo ir Lukno (2) ež.

Luknys ež. Rudiškių vls., Trakų aps., 9 km į p. nuo Trakų mst., 35 ha ploto; paviršius 139 m nuo j. l.; per ež. teka Luknia (1), Merkio intakas.

Lukojus 1. upelis Kelmės vls., Raseinių aps., Dubysos kair. intakas, 15 km ilgio; teka iš Lukojaus ež. į r.; baseino plotas 32 km²; 2. ežeras, 8 km į š. nuo Kelmės mstl., 9 ha ploto, iš kurio teka L. upelis.

Lukomski (ag. rašosi Loukomski) Georgij Kreskentjevič (g. 1884) rusų architektūros piešėjas. Studijavo Petrapilio meno akad. ir Paryžiuje. 1919–20 konservatorius Kijeve. 1924 emigravo į Paryžių. Savo piešiniams ir akvarelėms motyvus rinko studijuodamas Petrapilio, Kijevo, nuo 1904 Paryžiaus, Romos, Stockholmo, Kopenhagos, Berlyno, Galicijos, Lenkijos, 1929 Konstantinopolio architektūros paminklus. Yra padaręs scenovaizdžių. L. piešinių yra įsigiję keli Europos muziejai. Parašė eilė meno istorijos veikalų: Sovremennii Peterburg (Klasičeskoje stroitelstvo 1900–1915 g. g.) 1917; Alt-Russland, Architektur und Kunstgewerbe 1923; Carskoje Selo 1924; Le Kreml de Moscou I–III 1928; Mobilier et décoration des anciens palais impériaux russes 1928; L'art étrusque 1930; History of Modern Russian Painting 1945; Jewish Art in European Synagogues 1947 (yra apie Lietuvą) ir kt.

S. Bernstamm, G. K. L. 1931; *L. Réau*, G. K. L. 1929. *P.Rkl.*

Lukonė (lenk. Łukonica) upė Slanimo aps., Ščėros (Nemuno) kair. intakas, 32 km ilgio; teka į š. pro Holynkos mstl. ir įteka ties Skrundžių bžk.; intakai Dorohobužka ir Jelka; baseino plotas 164 km².

Lukoševičienė - Kemežytė Irena - Regina (g. 1924 Simaneliškių dv., Alvito vls., Vilkaviškio aps.) 1941 baigė Marijampolės Rygiškių Jono mergaičių gimn. ir vokiečių k. mokytojams parengti kursus. 1941–44 mokytoja Leipalingio vidurinėj m-loj. Kanadoj 1949–52 mokėsi Montrealio univ. rengdamasi socialinės globos darbui. Skaučių veikėja (1948–56 Montrealio skaučių tuntininkė ir Kanados rajono seserijos vadeivė) ir skautų spaudos bendradarbė.

Lukoševičius 1. (Lukaszewicz) J o n a s (1699 I 14 Lietuvoj — 1779 V 5 Užvaldėj, Latgaloj) jėzuitas. 1716 įstojo į jėzuitus, 1718–24 mokytojavo Kauno, Pašiaušio ir Polocko kolegijose. 1730 įšventintas kunigu; visą gyvenimą praleido misijose Daugpilio apylinkėse. Mintaujoj 1756 ir 1796 latviškai išl. evangelijų knygą sekmadieniams ir visų metų šventėms. 1765 išėjo knygutė ‚Pawinastis Krikscioniszkas tay ira kuo pawinas koznas Krikscionys zinoty, tikiety ir darity, kad butu iszganitas'. Pačioj knygutė autorius nenurodytas, bet jos latviškame 1808 vertime nurodyta, kad ją parašė L. Šio katekizmo, šiek tiek perdirbto, yra pasirodę keli leidimai, bet dėl jų nėra tikra, ar jie yra L. katekizmo pakartojimai ar panašaus vardo kun. K. Klimavičiaus katekizmo perdirbiniai. Be to, nurodoma, kad L. išleidęs asketinių veikalų (opera ascetica), bet tikslesnių žinių nėra.

Sommervogel, Bibliothèque V ir II; *Vc. Biržiška*, Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957.

2. (Łukasiewicz, Łukaszewicz) J u o z a p a t a s I g n a s (1789 Lietuvoje—1850 I 3 Varšuvoje) tapytojas. Mokėsi Vilniaus domininkonų m-loj. Rustemo mokinys Vilniuje ir Kosińskio Varšuvoje. 1819 kng. Konstantino dvaro tapytojas. Tapė portretus, kariškas scenas ir peizažus. Apie 100 paveikslų, vaizduojančių lenkų kariuomenės tipus iš Belvederio rūmų prie Varšuvos, nuo 1924 yra lenkų Tautiniame muziejuje.

P. Galaunė, Vilniaus meno mokykla 1928, 76.

3. (Lukaszewicz) J u o z a s (1863 XII 1 netoli Vilniaus — 1928 Vilniuje) revoliucininkas, geologas. 1883 baigė Vilniaus gimn. ir stojo į Petrapilio univ. gamtos mokslų fak. Dalyvavo revoliucinėse studentų grupėse. Viena šių grupių 1887 III 1 rengė atentatą prieš carą Aleksandrą III. Tardymo metu Kančeriui išdavus draugus, buvo suimtas ir L. Nuteistas ligi gyvos galvos kalėti, išsėdėjo Šliselburgo tvirtovėj 18 metų, kol 1905 buvo paleistas. Nuo 1920 profesoriavo Vilniaus univ., išsp. Neorganičeskaja žizn' zemli.

V. Figner, Slisselburgskije uzniki 1929; *S. Kairys*, Lietuva budo 1957, 377.

4. J u o z a s (g. 1914 XII 1 Virbaly) Brazilijos liet. veikėjas. 1926 atvykęs į Braziliją, 1937 baigė farmacijos mokslą Sao Paulo mst. ir ten pat įsigijo vaistinę. Sao Paulo liet. tarybos narys. 1954 savo namuose įkū-

rė vargo m-lą, pats kalbino jai mokinius (susidarė per 50), savo lėšomis išlaiko šią m-lą ir 1955 davė lėšų išleisti lietuvių k. vadovėliui Tėvų Kalba. Brazilijos LB valdybos narys.

5 Petras-Povilas (g. 1920 V 19 Kūlupėnų k., Kartenos vls., Kretingos aps.) agronomas. 1940 baigė Kretingos pranciškonų gimn., 1941–44 studijavo ŽŪA, 1946–1948 Bonnos univ. (baigimo diplomui darbas apie Lietuvos pienininkystę 1929–39) ir, 1948 atvykęs Kanadon, 1953–56 Montrealio McGill univ., kur gavo magistro laipsnį už darbą, liečiantį aplinkos veiksnių įtaką rudosioms miežių kūlėms. Nuo 1954 Macdonald kolegijoje tyrimų asist. Dalyvavo ateitininkuose, 1943–44 ŽŪA stud. atstovybės pirm., 1947–48 Bonnos liet. stud. atstovybės pirm., 1950–51 Montrealio Lietuvių akademinio sambūrio v-bos pirm., LB Kanados krašto pirmosios tarybos narys.

6. Stanislovas Kazimieras (g. 1905 XII 14, Reading, Pa.) amerikiečių lietuvių veikėjas. Vaikas parvežtas Lietuvon, gyveno čia 1912–28. Grįžęs į JAV, lankė St. John's univ. Brukline ir įsigijo aukštesniosios m-los mokytojo teises. Gyvena Brukline, dalyvauja kat. organizacijose ir bendradarbiauja kat. spaudoje.

7. (Lukaszewicz, Lukasiewicz) Tadas (prie Minsko — 1842 Münchene) tapytojas. Rustemo mokinys Vilniuje ir Corneliuso bei J. Bernhardto Münchene (1839). Tapė portretus, miniatūras, žanrą ir peizažą.

8. (Lucas) Vincas (1868 VII 23 Lietuvoj — 1945 X 27 Minersville, Pa.) baigė Marijampolės gimn. 4 kl. ir atvyko į JAV 1886. Baigęs McCanns prekybos m-lą Mahanoy City, Pa., 15 metų Shenandoah, Pa., tarnavo prekybos kompanijoj, o nuo 1905 turėjo nuosavą krautuvę Minersville, Pa. Veikė vietos katalikų organizacijose ir turėjo pareigų LRK Susivienijimo centro organuose. I pas. karo metu buvo Lietuvių Dienai (1916 XI 1) rengti centrinio komiteto iždininkas ir Lietuvių tautos tarybos narys.

Lukošytė Morta (g. 1896 IV 17 Užupės k., Surviliškio vls., Kėdainių aps.) Steigiamojo seimo narė. 1916 baigė Panevėžio Saulės seminarijėlę ir vėliau vakarinius mokytojų kursus. 1919 IX — 1922 I Surviliškio pradžios m-los vedėja. Veikė ateitininkuose, pavasarininkuose, kat. moterų d-joje ir šauliuose. 1922 I įėjo į Steigiamąjį seimą kaip krikščionių demokratų bloko atstovė.

Lukošiūnas 1. (JAV pasivadino Lumas) Leonas (g. 1905 XII 14 Rygoj) kunigas. Pradžios m-lą ėjo Rygoj, gimnaziją Šiauliuose, teologijos mokslus Kaune. 1929 įšv. kunigu, Romoj įsigijo bažnytinių teisių daktaro laipsnį. Dirbo Panevėžio vyskupijos kūrijoj, kapelionavo gimnazijose (Utenoj), okupaciniais metais buvo kurį laiką Kauno kun. seminarijos vicerektoriumi. 1944 pasitraukė Vokietijon, iš jos netrukus Šveicarijon, o 1946 atvyko į JAV. Kunigauja pietinėse valstybėse.

2. Povilas Kazimieras (apie 1838 Ragavos k., Dusetų vls., Zarasų aps. — apie 1910 Daugpily) 1863 sukilėlių valstiečių vadas Zarasų–Utenos aps. Istorinėj literatūroj daugiausia jis minimas Kazimiero vardu, bet dusetiškiuose žinomas Povilo vardu. Mokėsi Vilniuje ir prisijungė prie ‚raudonkepurių', skelbė baudžiauninkams laisvę ir žemę. Su dusetiškių ir kt. būriais sudegino Dusetose 1863 XII miesto vartus ir kovėsi su vietos rusų daliniais, juos sumušdamas. Vėliau laikėsi Girioje, Šile ir kt. miškuose, iškardamas apylinkės smuklininkus žydus, rusų šnipus. Jo būryje buvę ligi 100 raitelių. L. vyrai apsirūpindavo maistu, apranga bei ginklais ir šaudmenimis iš rusų kariuomenės karo grobio. 1864 IV 11 Głos Wolny (užsienyje) paduoda tokią žinią, kad L. 1863 IX 28 netoli Anykščių užpuolęs kazokų dalinį, kuris vykdęs rekviziciją, ir visai jį sunaikinęs: 16 buvę užmuštų, o 18 paėmęs į nelaisvę. Sukilimą pralaimėjus, slapstėsi dar vietos miškuose, vėliau svetima pavarde gyveno Daugpilyje. Už jo seserį Emiliją buvo ištremtas kun. J. Laukavičius (žr.); apskritai dėl sukilimo iš tos apylinkės ištremta per 180 lietuvių, o jų ūkiai apgyvendinti rūsais.

J. K. Janowski, Pamiętniki o powstaniu styczniowem II 1925. *A. Mž. ir P. Č.*

Lukošius 1. Juozas (1892 I 22 Užupių k., Surviliškio vls., Kėdainių aps. — 1917 V 3 ten pat) 1911 baigė Saulės kursus ir 1913 išlaikė egzaminus į kunigų seminariją, bet rusų valdžia, kaip neištikimam neleido jon įstoti. 1914 kurį laiką Kaune dirbo Vienybės ir Pavasario redakcijose. Tų pačių metų rudenį gavo Motinėlės stipendiją ir išvyko Petrapilin komercijos mokslų studijuoti. Po metų grįžęs Lietuvon, dirbo Vilniuje prie nukentėjusių nuo karo šalpos. Veikė blaivybės d-joje, pavasarininkuose, ateitininkuose. Rašė Vilty, Pavasary, Ateity. Vienybėj, Viensėdy (dažnai

pasirašinėjo Surviliškio Strategu). Mirė džiova.

2. Kazimieras M. (1885 Švenčiuliškių k., Krekenavos vls., Panevėžio aps. — 1940 V 12 Waterbury, Conn.) advokatas. Liepojos gimn. išėjo 4 klases toliau mokėsi Maskvoje. Atvykęs į JAV 1905, stojo į lenkų kunigų Šv. Kirilo ir Metodijo seminariją Detroite. Antrais metais susikirtęs su seminarijos vadovybe dėl lietuviško nusistatymo, iš jos išstojo ir vėliau galutinai nusisuko nuo katalikybės. Toliau trumpą laiką studijavo Valparaiso univ. ir tuo pačiu metu ten dėstė lietuvių k. Vėliau ilgiau apsistojo Waterbury, kur mokytojavo miesto vakarinėje m-loje ir teismuose vertėjavo. Buvo suorganizavęs mokyklėlę lietuvių jaunimui, bandė organizuoti lietuvių k. mokymą korespondenciniu būdu. 1911 leido mėnesinuką Aidą, skirtą daugiausia dailiajai literatūrai. Pats išl. eilių rinkinį Laiko aidai 1913 (ar 1911?). 1918 baigė La Salle Extension univ. teisių skyrių ir nuo 1919 advokatavo Waterburyje. Savo laisvą laiką skyręs rašymui ir palikęs daug rankraščių.

3. Petras žr. Lukas.

Lukotė Žemaičiuose kryžiuočių paimtas įkaitas 1406. Vokiečių ordinas, po Raciążo taikos vėl užvaldęs Žemaičius, tuoj ėmė įkaitus, kurių tarpe, kaip rodo kryžiuočių pastatyto Žemaičių seniūno (Voigt) M. Küchmeisterio (žr.) raštas ordino maršalui (1406 I 23), šalia kitų buvo išgabentas į Prūsus iš Viduklės L., Gadeikos sūnus. Plg. Jotkys, Jovirdas ir kt

Codex epistolaris Vitoldi 1882, 123 (nr. 335). žr. Kirlys. *Z.I.*

Lukrecijus, Titus Lucretius Carus (apie 98–55 pr. Kr.), vienas genialiausių Romos poetų, parašęs hegzametrais 6 knygų didaktinį filosofinį veikalą De rerum natura (‚Apie visatos sąrangą'), kuriame išdėstė Epikuro mokslą materialistiniu požiūriu.

Pasaulis neturi ribos. Mūsų saulės sistema tėra maža visatos dalelė, ir tokių sistemų yra daugybė. Viskas pasaulyje atsiranda ir dingsta pagal amžinus dėsnius. Jokios antgamtinės jėgos nesikiša į pasaulio tvarką, ir nėra jokio pomirtinio gyvenimo. Tad žmonės turi būti išvaduoti nuo dievų ir mirties baimės, — toks buvo L. veikalo užsibrėžtas tikslas. Kad ir pilnas religinio pakilimo L. poetiškas himnas Venerai, tačiau tikrą poeto nusistatymą religijos atžvilgiu rodo garsi jo veikalo vieta (I 101): Tantum religio potuit suadere malorum (‚Tiek blogybių galėjo patarti religija!'). Gilus įžvalgumas ir gyva vaizduotė padėjo poetui apvaldyti sausą medžiagą, nugalėti dar nelanksčios lotynų k. sunkumus ir duoti poetinį efektą. Įspūdingi paveikslai rodo L. vaizdavimo jėgą.

L. išėjęs iš proto ir nusižudęs, tad jo nebaigtą veikalą išleido Ciceronas ar veikiau Cicerono įpėdiniai. Savo metu L. buvo vienišas, tačiau kita karta jau ji laikė klasiku. L. nusipelnė istorijai tuo, kad naujosioms tautoms perdavė graikų materialistinį pasaulio aiškinimą. Tekstai: Diels, L. C. De rerum natura, 2 tt., 1923–24 (lot. ir vok.); Bailey, 3 tt. (ag. vert., komentarai).

Regenbogen, L., seine Gestalt in seinem Gedicht 1932; *J. Masson,* L., Epicurian and Poet, 1907–09; *K. Büchner,* Beobachtung über Vers u. Gedankengang bei L. 1936; *H. Klepl,* L. u. Virgil in ihren Lehrgedichten 1940. *A.Rkš.*

Luks George Benjamin (1867–1933) amerikiečių dailininkas. Studijavo Pensilvanijos meno akademijoj ir vėliau Europoj (Düsseldorfe, Paryžiuje, Londone). 1895 grįžęs į JAV, dirbo Filadelfijos ir Naujorko laikraščiuose, piešdamas karikatūrų serijas. Po antrosios kelionės Paryžiun 1902 L. daugiau atsidėjo tapybai ir dirbo Naujorke, tarpais mokytojaudamas Art Students League ir savo įsteigtoj mokykloj.

G. Luks Vaikai žaidžia

Antiakademinės vad. Aštuonių grupės narys, L. savo žanrinėj tapyboj duoda kasdienines didmiesčio gyvenimo scenas — uosto darbininkus, padugnių gyventojus, priemiesčių vaikus, akyliai ir su užuojauta juos vaizduodamas. Laikraščių iliustratoriaus patirtis padarė daug įtakos ir jo aliejinei tapybai. L. darbai, randami beveik visose didesnėse amerikiečių meno galerijose, pasižymi spontaniškumu, greitu teptuko brūkšniu, neatbaigtumu. *R.Žk.*

Luksacija (lot.) išnarinimas, pvz. kaulo iš sąnario; taip pat šis terminas gali būti vartojamas ir kitiems iš savo įprastos vietos išėjusiems organams.

Luksnėnų ežeras Miroslavo vls., Alytaus aps., 5 km į p.r. nuo Ūdrijos bžk., ties Simno–Alytaus glžk. linija, 2,3 km ilgio, 70 ha ploto; paviršius 100 m nuo j.l.; iš ež. teka Paežerėlė, Peršekės (Nemuno) dešinysis intakas.

Luksoras, arba El Uksur (ar. ‚pilys') mst. viduriniame Egipte, prie Nilo, netoli Karnako (žr.); 30.100 gyv. (1952). Svarbi turistų lankymo vieta. L. ir Karnake yra žymiausios senovės Egipto šventyklos. Šalia L. šventyklų yra Karalių Kapų Slėnys, kur 1922 buvo atkastas vienas iš didžiausių faraono Tutankhamono (apie 1350 pr. Kr.) kapas su visais įrengimais. 1949 atkastos sfinksų alėjos. Žymiausia yra Amenofio III (apie 1400 pr. Kr.) statyta ir Ramsio II baigta Amono garbei šventykla. Į šventyklą įeinama pro 200 pėdų ilgio ir 88 pėdų aukščio pilonus. Fronte pastatytos dvi milžiniškos Ramsio II stovylos ir du aukšti obeliskai, kurių vienas 1831 nugabentas į Paryžių ir pastatytas Taikos aikštėje. Perėjus dviem kolonų eilėmis apsuptą kiemą, antri pilonai; toliau dviejų eilių kolonada po 7 kolonas 22 pėdų skersmens, vedanti į antrą mažesnį kiemą, apsuptą taip pat kolonomis. Už antro kiemo 32 kolonų portikas ir pagaliau pati šventykla.

A. M. Blackman, L. and Its Temples 1923; (") Das hunderttorige Theben 1926. *P. Plk.*

Lūkstas ež. Varnių vls., Telšių aps., 2 km į p.v. nuo Varnių mstl., 6,2 km ilgio, ligi 3 km pločio, 1018 ha ploto, trečias pagal didumą Žemaičiuose; paviršius 154,0 m nuo j.l.; gylis ligi 10 m; į ež. įteka Sietuvas su Garduva ir Domantas, ištekа Varnelė, kuri teka į Biržulio ež. (Virvyčios, Ventos); ež. krantuose pasitaikydavo rasti gintaro.

Lukša 1. Augustinas (m. 1919 Skaistkalnėje, Latvijoje) lietuvių kunigas, dirbęs Latvijoje (nuo 1892 Skaistkalnėje) ir parašęs latvių katalikams: Jaunas un

Memnono kolosai Luksore

Veces Daribas stasti (L. perdirbta plati Valančiaus Šv. Rašto istorija), Dziesmu gramata, Mazais Katolu katkismas ir kt.

Tiesos Kelias 1932, 450.

2. Kazimieras (g. 1906 Leipalingy, Seinų aps.) ekonomistas. I pas. karo metu mokėsi Voronežo gimn., 1925 baigė Marijampolės realinę gimn. ir stojo ekonomijos studijuoti į LU. Tautininkų režimo persekiojamas, pabėgo į Lenkiją, studijavo Vilniaus univ., baigė Karaliaučiaus univ. Atsisakęs talkinti lenkų policijai, buvo jos suimtas ir perduotas Lietuvos policijai, kurį laiką kalėjime laikytas, vėliau amnestuotas. Pakviestas į VU ekonominių mokslų fak. vyr. asistentu, dėstė balansų mokslą ir specialinę buhalteriją. Išvertė D. H. Robertsono Pinigus. Likęs Lietuvoj, docentauja Vilniaus univ.

Lukšiai mstl. ir valsčiaus centras Šakių aps., 7 km į r. nuo Šakių, derlingoj š. Sūduvos lygumoj; 1866 buvo 25 namai su 269 gyv., 1940 buvo apie 500 gyv. (1923 — 412). Be valsčiaus ir policijos įstaigų, buvo pradžios m-la, paštas, pieninė, vaistinė ir gydytojas, girininkija (Lekėčių miškų urėdijos). Nepriklausomybės metais buvo pastatyta nauja pradžios m-la. Nuo L. į p.r. (kitapus Siesarties) esančiame Zyplių dv.,

Lukšių bažnyčia *A. Bendoriaus nuotrauka*

dviejų aukštų mūro rūmuose, buvo įsikūrusi lenkų 1919 iš Seinų ištremta kunigų seminarija; ją po kelerių metų perkėlus į Gižus, buvo atidaryta žemesnioji žemės ūkio m-la, o pats dvaras paverstas pavyzdiniu ūkiu. Nuo dvaro rūmų kelias į L. abiejose pusėse apsodintas topoliais. Organizacinis gyvenimas L. prasidėjo dar prieš I pas. karą. Paskutinysis Zyplių dv. savininkas grafas T. Potockis buvo sudaręs ūkio d-ją dar 1904. Vėliau šią d-ją pakeitė Marijampolės ūkininkų d-jos skyrius. 1907 pradžioje suorganizuotas Žiburio skyrius (1913 turėjęs 113 narių), kurio iniciatyva buvo įsteigta prieglauda (joje 1913 buvo išlaikoma 6 seneliai ir 1 našlaitė). 1907 rudenį įsikūrė Šviesos skyrius, 1913 Liet. kat. blaivybės d-jos skyrius. Organizaciniame gyvenime veiklus buvo kun. J. Skinkys. Nepriklausomybės metais gyvai reiškėsi šauliai (nuo 1933 turėjo chorą), pavasarininkai, jaunalietuviai ir kt. 1919–36 veikė vartotojų b-vė Mėnesis, 1938 įsisteigė kooperatyvas Varpas. Iš L. apylinkės kilę: knygnešių organizatorius kun. M. Sidaravičius, JAV lietuvių laikraštininkas J. Adomaitis-Šernas, knygnešys Pr. Kriaučiūnas ir kt. *A.B.*

Istorija. L. išaugo iš XVII a. pabaigoj Veliuonos girios srityje įkurto kaimo. L. kaimas minimas jau 1697–1706 Sintautų bžn. metrikuose. Tada L. priklausė D.L.K. dvarui, Veliuonos tenutai, arba seniūnijai. Sūduvą užėmus Prūsams, L. iki 1807 buvo Prūsijos iždo nuosavybė. Po 1807 Veliuonos seniūnijos dalis, esanti Nemuno kair. krante, kartu su L. buvo priskirta prie Varšuvos k-tijos ir atiduota buvusiam paskutiniam Veliuonos seniūnui kng. Juozapui Poniatovskiui (paskutinio karaliaus brolėnui), dalyvavusiam ir pasižymėjusiam Napoleono karuose. Tą posesiją sudarė Zyplių dvaras ir 300 valakų girios. 1813 žuvus (prigėrus prie Leipcigo) Poniatovskiui, turtas atiteko jo seseriai Teresei Tiškevičienei. Bet ši gyveno Paryžiuje, o Zyplius valdė įgaliotinis. Pritrūkusi pinigų, Tiškevičienė minėtąsias žemes, turėjusias Zyplių vardą (nuo dvarelio, dabar vad. S. Zypliai), pardavė Jonui Bartkovskiui, bajorui nuo Plocko. Naujasis savininkas, kad būtų arčiau girių, iš kurių traukė pelną, įkūrė kitą dv. prie L. ir pavadino jį N. Zypliais. Nusipelnęs mokyklai rūmų pastatymu ir bažnyčiai aukomis, J. Bartkovskis mirė 1855; jo paminkle (L. kapinėse) lietuvišką ir lenkišką užrašą sueiliavo kun. A. Tatarė. Mirus J. Bartkovskiui, Zypliai ir L. teko podukrai Joanai Kučinskienei, kuri nuolat gyveno Siedleco gub. ir L. aplankė tik du kartus: parinkti naujai bžn. vietą ir dalyvauti jos konsekracijoje 1886. Iš Kučinskienės dukters Liudvikos Ostrovskienės dvarą nupirko grafas T. Potockis, kuris jį valdė iki I pas. karo.

Nevėliau 1745 Veliuonos seniūnas ir Brastos vaivada Adomas T. Chodkevičius pastatė L. medinę šv. Juozapo bžn. Pradžioj L. buvo Veliuonos filija, po 1794 — Sintautų. Įkūrus Vygrių vyskupiją, L. padaryta 1808 parapija. Bžn. pakonsekruota 1800 vysk. M. Karpavičiaus. Zyplių dv. savininkas Jonas Bartkovskis mirdamas (1855) naujos bžn. statybai užrašė 100.000 lenkų auksinų, dv. davė medžiagos, o parapiečiai prisidėjo darbu. Prieš 1863 jau buvo pradėta statyba: padėti pamatai, išmūrytos sienos. Užėję neramumai sutrukdė darbą, kol 1870 kun. P. Vencevičiaus rūpesčiu užbaigta mūryti sienas ir uždengtas stogas. Prie statymo daug prisidėjo Zyplių dvaro nuomininkai Pr. ir Darata Kaminskai. Įsmukus skliautui, vidaus įrengimo darbas vėl sutriko; galutinai bžn. statybą 1877 baigė kun. K. Vaišnora, ilgai L. klebonavęs ir palikęs gerą vardą. Bažnyčia, pakonsekruota vysk. J. Olekos 1886, yra akmeninė, gotiško stiliaus, su vienu bokštu ir viena nava, su koplyčiomis iš abiejų pusių. Per I pas. karą ji nukentėjo

Zyplių dvaro topolių alėja prie Lukšių
A. Bendoriaus nuotrauka

nuo šūvių, atremontavo kun. Stanaitis, pakeitęs kun. Silv. Leonavičių (žr.), klebonavusį 1906–17. Kun. V. Merkevičiaus rūpesčiu bžn. vėliau buvo ištapyta gražiais paveikslais. 1940 L. par. priklausė 3750 tikinčiųjų.

L. bžn. beneficija nuo seniau buvo nedidelė — 1 margas žemės daržui, 14 margų pievos ir iš dv. miško 8 sieksniai malkų. Kolatorė T. Tiškevičienė 1829 dar užrašė, kad dv. kasmet klebonui mokėtų po 600 auksinų. Koplyčios yra Švedrikiuose, Palėnuose, Grybinuose.

L. apie 1839–55 vikaravo švietėjas ir rašytojas kun. Ant. Tatarė. Jis įkūrė L. pradžios mokyklą, kurioje kelerius metus pats mokė vaikus. Jis mokėjo taip giliai įdiegti savo mokiniams mokslo ir knygos meilę, kad jie likdavo visą gyvenimą ištikimi spausdinto žodžio skaitytojai. L. mokėsi ir Jonas Basanavičius. Tatarės prikalbintas, Zyplių dvarininkas Bartkovskis pastatė L. mokyklai mūrinį namą. 1859 joje mokėsi 45 mokiniai. Mokykla tebeveikė 1866, vėliau ji buvo rusų uždaryta. Apie 1907 kun. J. Skinkio rūpesčiu L. vėl atidaryta pradžios m-la. 1908 prie m-los veikė Žiburio d-jos skyriaus kursai suaugusiems mokytis skaityti ir rašyti. L. buvo įkurta ir biblioteka, 1913 ji turėjo 600 knygų, prie jos atidaryta skaitykla.

Slow. geogr. V 1884; *P. A(ugustaitis)*, Seinų dijecijos bažnyčių monografija (Vadovas IX 1911 nr. 34); Šaltinis 1908, 59, 1913, 718; *J. Totoraitis*, Sūduvos Suvalkijos istorija I 1938; Elenchus 1940.

R. Krs. ir rd.

Lukšienė-Matjošaitytė Meilytė Julija (g. 1913 VIII 20 Vienoje, Austrijoje), Julijos Biliūnienės-Matjošaitienės ir St. Matjošaičio (žr.) duktė, lietuvių literatūros istorikė. Baigė Vilniuje Vytauto D. gimn. ir 1942 VU hum. mokslų fakultetą (diplominis darbas ‚Jonas Biliūnas laiškuose'). 1955 X 13 Vilniaus univ. apgynė disertaciją filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti. Disertacijoje nagrinėjo Jono Biliūno kūrybą. Docentaudama VU istorijos-filologijos fak., L. paskirta laikinai eiti lietuvių literatūros istorijos katedros vedėjo pareigas. Kiti darbai: su A. Janulaičiu ir J. Žiugžda redagavo J. Biliūno parinktus raštus mokykloms 1938; išsp. Esmaičio Sakalėlio II knygų pradžios m-lai lietuvių ir lenkų k. žodynėlį 1939; su P. Pečeliūnu sudarė J. Biliūno raštų dviejų tomų leidimą 1954–55; viena iš vertėjų Rusų liaudies pasakų 1954; viena iš redaktorių S. Daukanto rinktinių raštų 1955; K. Korsako redaguotos Lietuvių literatūros istorijos I 1957 koautorė (parengė 5 skyrius apie XIX a. literatūrą). Ištekėjusi už Kazimiero Lukšos (žr.).

M. Lukšienė

Lukšys 1. Kazys (g. 1892 III 4 Vazgirdonių k., Varėnos par.) lietuviškos kino kronikos pionierius. 1910 atvyko į JAV, išsimokė elektros mechaniku. 1917–18 tarnavo JAV kariuomenėj. Išmokęs filmavimo technikos, 1920 nusipirko filmą apie Genovaitę ir, pridėjęs lietuviškus parašus (pirmasis filmas lietuviškais parašais), rodė visose JAV lietuvių kolonijose. 1921 aplankęs Lietuvą, iš ten parengė 3 val. filmą, su kuriuo vėl aplankė per 100 JAV lietuvių kolonijų. Dalį Lietuvos vaizdų pardavė Fox News agentūrai. Paskui beveik kasmet (iš viso 15 kartų) lankėsi Lietuvon. Teikė filmo kroniką Lietuvos kino teatrams iš pačios Lietuvos ir iš JAV lietuvių gyvenimo, o JAV lietuvius supažindindavo filme su Lietuvos laimėjimais. 1933 pagamino pirmą garsinę lietuvių kalba filmą — Dariaus ir Girėno skridimas iš JAV Lietuvon. Lietuvoj pastatė savo kino teatrą Raseiniuose ir manė pastoviai įsikurti. Užėjus bolševikams, visą turtą praradęs, 1941 grįžo į JAV, apsigyveno Los

Lukšys

Angeles mst., kur po kiek laiko pradėjo verstis nekilnojamosios nuosavybės pardavimu. Uolus vietos veikėjas, kelerius metus pirmininkavo Balfo ir Alto skyriams, SLA kuopai, piliečių klubui (jo organizatorius), rėmė parapijos steigimą.

2. Motiejus (g. apie 1908 Pocviečio dv. kumečių šeimoje, Žaliosios vls., Vilkaviškio aps.) rašytojas, mokytojas. Baigęs Vilkaviškio gimn. 4 klases ir Naumiesčio mokytojų seminariją, mokytojavo pradžios m-loje. Pradėjęs bendradarbiauti periodinėje spaudoje (Ateityje), daugiausia lietė vaikų pasaulį. 1935 pasirodė jo rinkinys Aukso trupiniai, kur įdėti 7 apsakymėliai vaikams. 1937 išėjo Gailestingoji sesutė, o 1938 laimėjo valstybinę dramos konkurso premiją už 5 veiksmų dramą Žalčių karalienę (išsp. 1940). Tais pat 1938 išleista jo knyga Saulėta diena. Paskesniaisiais metais stovi nuošaliai nuo literatūrinės veiklos. 1957 buvo Panevėžio darbininkų jaunimo vidurinės mokyklos Nr. 2 mokymo dalies vedėju. 1957 jam suteiktas nusipelniusio mokytojo vardas. Jo raštams būdinga graži kalba, sklandus pasakojimas ir vaikų pasaulio pažinimas. *A.Vč.*

3. Povilas (1886 VIII 21 Kazokų k., Surviliškio vls., Kėdainių aps. — 1919 II 8 prie Taučiūnų k., Kėdainių aps.) pirmas kareivis, žuvęs kautynėse dėl Lietuvos laisvės. Kilęs iš neturtingos šeimos. Lankė Surviliškio pradžios mokyklą. Paaugęs mokėsi namų statybos amato. Tarnavo rusų kariuomenėje. Į Lietuvą sugrįžęs vėl vertėsi namų statybos amatu. Veikė pavasarininkuose. Pradėjus tvertis Lietuvos kariuomenei, metė darbą. Surinkęs aplinkiniuose kaimuose savanorių būrelį, jais vedinas atvyko į Kėdainius, kur buvo priimtas į Kėdainių srities apsaugos būrį ir paskirtas būrininku. Netrukus buvo paskirtas lauko sargybos viršininku į Šilainėlių kaimą su 8 kareiviais. Lauko sargyba buvo bolševikų būrio užpulta, bet L. su savo sargyba bolševikų puolimą atrėmė. Kai II 7 bolševikai puolė Kėdainius, L. su lauko sargyba pasitraukė į Kėdainius. Bolševikams pradėjus Kėdainius supti iš pietų ir užėmus Eigulių k., L. gavo naują uždavinį: užimti Paobelių dv. ir neleisti bolševikams perkirsti Kėdainių–Kauno kelią. Šį uždavinį L. atliko puikiai: užėmė Paobelių dv. ir bolševikus privertė pasitraukti. Obelės upės aukštais krantais dengdamasis, L. su 8 savanoriais priėjo Eigulių k. priešui iš užpakalio ir netikėtai puolė. Bolševikų kuopa iš Eigulių k. tuoj pasitraukė. Iš Kėdainių priemiesčio tuoj atvyko kėdainiečių būrys ir užėmė Eigulius. Pavakarėj kautynės aprimo. Naktį buvo gauta žinių, kad bolševikai traukiasi Šėtos link. Nuspręsta buvo padaryti sustiprintą žvalgymą Šėtos link. Į vieną žvalgomąjį būrelį L. buvo paskirtas žvalgybos viršininko pavaduotoju. Būrys susidėjo iš 16–17 žmonių; buvo 2 raitininkai. Išvyko dar tamsoje iš Eigulių k. rogėmis. Turėjo kulkosvaidį, o kulkosvaidininkai buvo vokiečiai. Aušt ant II 8 žvalgų būrelis slinko prie Taučiūnų k., iš kur bolševikai į juos pradėjo netikėtai šaudyti.

P. Lukšio paminklas Karo muziejuje

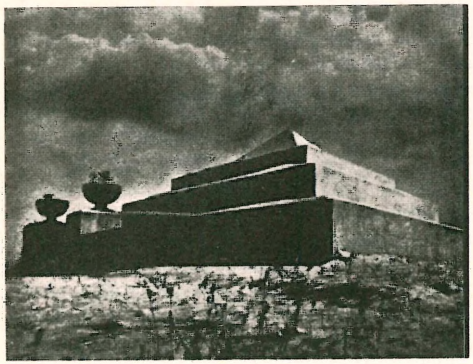

P. Lukšio paminklas žuvimo vietoj, Taučiūnų kaimo laukuose

Pradžioje bolševikai šaudė iš Taučiūnų k., netrukus ir iš Taučiūnų dv. Priešo ugnis buvo stipri ir taikli, nes atstumas buvo nedidelis. Žvalgai šoko iš rogių ir ruošėsi gintis. Čia apie 8 val. ryto žuvo L. Jis žuvo stačias ir drąsindamas kitus, kai peršautas krito į roges. Priešas puolė ir pradėjo supti. Žvalgai atsišaudydami pasitraukė. Žuvęs L. buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Palaidotas Kėdainiuose, karių kapuose (iš šv. Jurgio par. kapinių į karių kapus jo palaikai perkelti 1938 XI 23). Žuvimo vietoje kėdainiečiai 1929 pastatė paminklą (arch. Landsbergio - Žemkalnio projektas). Karo muziejui jo biustą padarė skulptorius B. Pundžius.

J. Šarauskas, Pirmosios kautynės (P. Rusecko redaguotoj knygoj Savanoris 1929). *K.Alš.*

Lukšta žr. Puriena lukšta (Caltha palustris).

Lukštai bžk. ir buv. dv. Obelių vls. (sovietinėj okupacijoj—rajono), Rokiškio aps., 9 km į š. nuo Obelių; apie 100 gyv. (1940, 1923 buvo 4 ūkiai su 28 gyv.). 1788 L. dv. priklausė Ign. Petkevičiui, kuris buvo ji įkeitęs R. Vyšniauskienei. Dv. buvo degtinės varykla. 1860 dv. buvo išnuomotas. Nuomininkas nenorėdamas taisyti inventoriaus, sudarydavęs sutartis su artimaisiais valstiečiais, kad jie už 22,50 rb. atliks per metus visus laukų darbus vienoje dešimtinėj kiekvieno trilaukio sklype. — Mūrinė šv. Jono apaštalo ir evangelisto vardo bžn. statyta 1926 grafo J. Przezdzieckio bei parapiečių lėšomis ir kun. Pr. Vainausko rūpesčiu. Pakonsekruota 1928 vysk. K. Paltaroko. 1940 turėjo 2620 parapiečių.

Lukštaitė 1. Bronė (g. 1917 XII 23 Petrapily) architektė. 1935 baigė Kaune kazimieriečių gimn., 1943 VDU statybos fak., gaudama diplomuotos inžinierės–architektės vardą. Vokietijos UNRRA univ. Münchene architektūros katedros asistentė 1945–46. 1949 atvykusi į JAV, apsigyveno Čikagoj, kur nuo 1954 dirba lietuvių architektų Kova Associates, Inc., įstaigoje. Lietuvoj suprojektavo ir pastatė Tauragnų par. klebonija, Vokietijoj laimėjo premiją tipingų lietuviškų namų konkurse Augsburge, parengė projektą lietuvių jėzuitų bžn., salei ir klebonijai Montevideo, Urugvajuj. 1939 atstovavo Lietuvos skautams tarptautinėj stovykloj Budapešte.

2. Eleonora žr. Marčiulionienė-Lukštaitė, Eleonora.

Lukštas 1. ež. Rokiškio aps., 2 km į š. nuo Jūžintų mstl., ties Gečionių dv., 2,7 km ilgio, 53,2 ha ploto; paviršius 112,4 m nuo j.l.; už 300 m yra gretimas Jūžintų ež., iš kurio išteka Jūžintėlė, tekanti per L. į Rašų ež. (Šventosios, Neries); 2. ežeras Utenos aps., 3 km į š. nuo Alantos mstl., 1,2 km ilgio, 36 ha ploto; paviršius 126 m nuo j.l.; priklauso Vastapos (Suojos, Virintos, Šventosios, Neries) baseinui.

Lukštė (Lukstė) upelis Imbrado vls., Zarasų aps., Alūkstos (Ilūkstės) aukštupis, 9 km ilgio; teka į š. iš Lukstinio (Ilūksto) ežero.

Lukštynas ež. Utenos aps., 14 km į š.r. nuo Molėtų mstl., 2 km į š. nuo Stirnių ež., 1,6 km ilgio, 33 ha ploto; paviršius 151 m nuo j.l.; per gretimą Balčio ež. priklauso Virintos (Šventosios, Neries) baseinui.

Lukštinis (Lukstinis) ež. Imbrado vls., Zarasų aps., žr. Ilūkstas.

Lukulas, Lucius Licinius Lucullus (apie 117–57 pr. Kr.) romėnų optimatas, 74 pr. Kr. tapęs konsulu, sėkmingai vadovavo trečiajam karui su Ponto karalium Mitradatu VI M. Azijoje, reformavo Azijos finansus, sumažindamas vietiniams gyventojams nuošimčius ir skolas, kilusias dėl romėnų raitininkų lupikavimo. Tai nepatiko Romos finansininkams raitininkams, ir 67 L. turėjo perduoti vadovybę Pompėjui. L. buvo turtingiausias romėnas po Kraso, jo pomėgis smaguriauti tebėra ir dabar priežodžiu. Jis pasižymėjo puikiu graikišku išsimokslinimu ir turėjo didelę biblioteką ir meno kūrinių rinkinį. 76 pr. Kr. jis iš gr. miesto Kerasos M. Azijoje atgabeno į Europą vyšnią.

L. Viloresi, Lucullo 1939. *A.Rkš.*

Lukutis, kitaip kukutis (pagrindinė forma, kurią vartoja prof. T. Ivanauskas), žr. Budutis. J. Balčikonio ir kt. Dabartinės

lietuvių k. žodynas pagrindine forma teikia lukutį.

Luleå š. Švedijos mst. prie upės Lule älv žiočių ir Botnijos įlankos; 22.514 gyventojų (1950). Geležies rūdos, iškasamos Kirunos ir Gällivaros kasyklose, išvežimo uostas, nors 5 mėn. per metus esti užšalęs. Dalis rūdos sutirpinama vietos tirpyklose. Liuteronų vyskupas, etnografijos muziejus, medžio apdirbimo ir žuvies (lašišų) konservų pramonė.

Lule älv š. Švedijos upė, teka iš Laplando kalnų į Botnijos įlanką, 450 km ilgio; baseino plotas 25.250 km², vid. debitas 497 m³/sek.; prie žiočių Luleå mst.

Lully Jean Baptiste (1632 XI 28 Florencijoje — 1687 III 22 Paryžiuje) italų kilmės (tikroji pavardė — Giovanni Battista Lulli) prancūzų kompozitorius. Atvykęs 1646 į Paryžių, L. netrukus gavo smuikininko vietą Liudviko XIV orkestre, šoko rūmų balete ir komponavo muziką karaliaus teatro baletams, pastoralėms ir komedijoms. Gabumų, didelės energijos ir apsukrių intrigų dėka L. greitai iškilo: 1652 sudarė atskirą, savo paties vadovaujamą styginį orkestrą, 1653 tapo karaliaus rūmų kompozitorium, 1672 gavo išimtinę privilegiją ruošti Paryžiuje operinius pastatymus. Nuo to laiko (1672) L. reiškėsi daugiausia operos srityje: kasmet sukurdavo po vieną operą, pats jas diriguodavo ir dažnai režisuodavo. Tuo būdu jis monopolizavo beveik visą Paryžiaus muz. gyvenimą ir tapo ryškiausiu Liudviko XIV epochos, prancūzų muz. baroko atstovu. L. sūnūs, Louis L. (1664–1736), Jean Baptiste L. (1665–1701), Jean Louis L. (1667–1688), buvo taip pat gana žinomi to meto prancūzų kompozitoriai. — Didžiąją L. kūrybos dalį sudaro teatrinė muzika: pastoralės, divertismentai, komedijos-baletai (nemaža jų Moljero tekstams, pvz. L'amour médecin 1665, Le bourgeois gentilhomme 1670 ir kt.) ir operos. Reikšmingiausios yra jo operos, parašytos bendradarbiaujant su dramaturgu-libretistu Ph. Quinault: Cadmus et Hermione 1673, Alceste 1674, Thésée 1675, Atys 1676, Isis 1677, Psyché 1678, Phaéton 1683, Amadis de Gaule 1684, Roland 1685, Armide et Renaud 1686 ir kt. Jomis L. padėjo prancūziškosios operos pagrindus ir tapo pirmuoju iškiliu jos kompozitoriumi. Atliepdamas Liudviko XIV epochos teatrinį skonį, L., priešingai to meto itališkajai operai, vietoje arijų daugiau pabrėžė deklamacinį rečitatyvą, įvedė dažnus chorus ir baletus (jis pirmas šiam tikslui panaudojo menuetą) ir vad. prancūziškąją uvertiūrą. Tuo būdu orkestrui teko daug reikšmingesnis vaidmuo, negu anksčiau. Iš orkestrinių L. operų ir baletų dalių buvo sudaromos savarankiškai atliekamos siuitos, kurios turėjo nemažos reikšmės tolimesnei instrumentinės muz. raidai, ypač Vokietijoje (Bachui, Händeliui, Telemannui). — Be teatrinės muzikos, L. yra parašęs šiek tiek instrumentinės ir bažnytinės vokalinės muz. kūrinių. Pilnas jo kūrinių leidimas nėra baigtas — išl. 10 tt. (1930–39).

J. B. Lully

E. Radet, L. 1891; *H. Prunières*, L. 1909; (") La vie illustre et libertine de J.-B. L. 1929; *L. de La Laurencie*, L. ²1919; *E. Borrel*, J.-B. L. 1949; *T. Valensi*, Louis XIV et L. 1951. *K.O.*

Lullula arborea žr. Lygutė.

Lullus Raimundus (1235–1315) ispanų (katalonų) rašytojas, mistikas, filosofas, gavęs Doctor illuminatus vardą. Turtingų tėvų sūnus, iš pradžių nerūpestingai gyveno, rašė eiles (kataloniškai), buvo sukūręs šeimą. Vėliau įstojo į III Šv. Pranciškaus ordiną ir su apaštališka aistra atsidėjo mahometonų atvertimui į krikščionybę. Kaip misionierius veikė Š. Afrikoj ir Artimuosiuose Rytuose (pora kartų buvo kalintas; esą ir miręs kankiniu). Išmoko arabų kalbą ir gerai pažino jų filosofiją. Lankęsis Vokietijoj ir Anglijoj, mokęs Paryžiaus ir Montpellier mokyklose, vėliau misijų tikslams jis pats įsteigė mokyklą Malorkos saloj mokyti hebrajų, chaldėjų ir arabų k. Kaip filosofas L. buvo priešas racionalistinės arabų (visų pirma Averroes) filosofijos ir turėjo įtakos Mikalojui Kuzaniečiui. Jo įvairių raštų (literatūrinių kūrinių, mistinių traktatų, filosofinių studijų) priskaitoma ligi 200 (neteisingai jam buvo priskiriama alcheminių raštų). Garsiausias jo veikalas yra Ars magna, kuriame jis imasi ieškoti būdo, kaip iš pagrindinių sąvokų, jas simboliškai išreiškiant ir kombinuojant, galima išvesti visas tiesas ir tuo būdu visą žiniją suvesti į vieną bendrą sistemą. Pačiam L. šis užsimojimas buvo susijęs su apologetine intencija — įrodyti tiesą tiems, kurie nepriima krikščioniškojo apreiškimo. Vėliau, nebe apologetinėj, o-

racionalistinėj perspektyvoj, šį L. užsimojimą iš naujo kėlė Leibnizas, kuris minėjo L. kaip savo pirmataką. Tuo pačiu L. laikomas ir moderniosios logistikos pirmataku. Kat. Bažnyčios L. paskelbtas palaimintuoju (šventė VII 3, pranciškonuose VII 4).

E. A. Peers, L. (ag.) 1929; *F. Sureda Blanes*, El beato R. L. 1934; *J. Xirau–Palau*, Vida y obra de R. L. 1946.

Lulonga Vidurio Afrikos upė, Kongo kair. intakas, 750 km ilgio; baseino plotas 76.950 km^2, vid. debitas 1250 m^3/sek.

Lumbagas (lot. lumbago) dieglys, strėnų skausmai, dažniausiai dėl raumenų sausgyslių ar raiščių susirgimų, pertempimų. Strėnose skausmai gali būti ir dėl daugelio kitų susirgimų, kaip kaulų, moterų, virškinamojo trakto ir kt.

Lumbė 1. M a m e r t a s (1884 III 25 Žadavainių k., Daugailių vls., Utenos aps. — 1942 XI 1 Kaune) kunigas. Baigęs Žemaičių kunigų seminariją ir 1908 įšventintas, paskirtas vikaru Tauragėn, 1909 prie Karmelitų bžn. Kaune, iš kur 1911 rusų valdžios pašalintas, slaptai paskirtas Vaitkuškės filijon ir tais pačiais metais perkeltas vikaru į Panevėžį. 1913 vikaras Ramygaloj, 1915 ten pat klebonas. 1920 paskirtas Šeduvos klebonu; jo rūpesčiu pastatyta Šeduvos progimn. namai. 1925–26 Eržvilko klebonas, 1926 perkeltas į Šančius kuratu, 1930 ten pat pakeltas klebonu. Šančiuose jis pastatė akmeninę bažnyčią, pašventintą 1938. Visose vietose, kur buvo, rūpinosi žmonių švietimu, veikė darbininkuose juozapiečiuose, jaunystėj rašė šaltiny, Vienybėj ir kt. katalikiškoj spaudoj. Padėjo į mokslus išeiti savo jaunesniam broliui Pulgiui.

Kun. M. Lumbė

2. (rašėsi Lumbis) P u l g i s (1891 III 1 Žadavainių k., Daugailių vls., Utenos aps. — ? Sibire) Steigiamojo seimo narys, karininkas, mokytojas. Ligi 19 amžiaus metų lauko darbininkas, apie 1912 Kaune baigė Saulės mokytojų kursus. 1913–14 tarnavo rusų kariuomenėje, grįžęs vedė Daugailių vartotojų b-vę, 1915–17 mokytojavo Rybnikų ir Griūčių (Utenos aps.) pradžios m-lose. 1917–18 buvo Kauno kunigų seminarijoje, iš kurios stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę 1919 I 6. Tarnavo artileristu, ir jam teko 1919 III 26 iššauti pirmąjį artilerijos šovinį, pataikiusį Deltuvos kleboniją, kur buvo susimetę bolševikai. Baigęs karo m-lą, nuo 1919 XII 17 tarnavo artilerijos leitenantu. 1920 IX 22 prie Seinų pateko į lenkų nelaisvę, iš kurios per Vokietiją ir Čekoslovakiją pabėgo ir jau lapkričio mėn. dalyvavo paskutinėse kovose prieš lenkus. Apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Iš kariuomenės pasitraukė į atsargą, kai 1922 VII 27 įėjo į Steigiamąjį seimą darbo federacijos atstovu. Darbo federaciją atstovavo ir I bei II seimuose. Vėliau vėl mokytojavo, bandė rangovo verslą, o 1932–39 buvo Kauno mst. savivaldybės policijos nuovados viršininkas. 1939–41 vėl mokytojavo. 1941 VI 14 su šeima deportuotas į Sov. Rusiją, kur ir žuvo bolševikų nukankintas.

Lumbėjas žr. Liumbkis.

Lumberton, City of L., JAV mst. Š. Karolinoj, prie Lumber upės; apie 120.000 gyv. (1956). Tabako prekyba, medvilnės ir medžio apdirbimo pramonė. Prie L. yra indėnų rezervatas ir valstybinė Pembroke indėnų kolegija.

Lumbiai k. Seinų vls., 4 km į v. šiaurę nuo Seinų. Lenkų okupacijos pradžioje L. gyventojai, negaudami viešosios lietuviškos pradžios mokyklos, buvo įsteigę privačią mokyklėlę, kurią lenkų administracija 1924 uždraudė, o kaimo seniūną, 8 gyventojus ir mokytoją (‚daraktorių') nubaudė.

Lumbis 1. (L.–Bulis) J o n a s (1883 Krampių k., Joniškio vls., Šiaulių aps. — 1943 XII 30 Ročestery, N.Y.) siuvėjas, 1913 atvyko į JAV ir apsigyveno Ročesteryje, kur taip pat siuvėjavo, o vakarais lankė paišybos m-lą. Nuo 1919 piešė politinio turinio šaržus, kuriuos spausdino Laisvėje. Jo šaržų rinkinys Brukline išleistas 1923. Pilnas jo darbų albumas Karikatūros (su įvadiniu R. Mizaros straipsniu) okupuotoj Lietuvoj išėjo 1956. Bandė rašinėti ir politinius komunistinius eilėraščius (Raguočiaus slapyvardžiu).

2. P u l g i s žr. Lumbė.

Lumbres (Lombres) Antoine de (mirė 1676) Liudviko XIV laikų prancūzų diplomatas. 1651 paskirtas pasiuntiniu Berlyne ir Karaliaučiuje, ėmė domėtis Šiaurės ir Rytų Europos problemomis. 1656–65 ambasadorius Varšuvoje, kur jo tikslas buvo sutaikyti Lenkiją–Lietuvą su Švedija ir išplėsti Prancūzijos įtaką Šiaurės rytų Europoje. Dėl didelės Habsburgų įtakos Respublikoje ir dėl gabaus jų diplomato barono

Lisolos machinacijų pirmi jo žingsniai Varšuvoje buvo be galo sunkūs, ypač kad oficialiai tuo metu Prancūzija rėmė Švediją. Tačiau Jono Kazimiero prancūzės žmonos Marijos Liudvikos ir gausiai disponuojamų lėšų pagalba jam pavyko suorganizuoti Prancūzijos šalininkų partiją, kurios priešaky netrukus atsistojo ambicingas ir gabus Lietuvos kancleris Kristupas Pacas, kuris taip pat buvo vedęs prancūzę. 1660 Olivos derybose L. buvo tikras šeimininkas. Pasirašius taiką su Švedija, prieš jį iškilo kita dar sunkesnė problema — išrinkti Prancūzijos kandidatą Respublikos sosto įpėdiniu prie Jono Kazimiero gyvos galvos. Šitą jo planą daugiausia sutrukdė Lenkijos maršalo J. Liubomirskio maištas (žr.). Vienu metu Lietuva, vadovaujama Pacų, buvo linkusi pati viena paskelbti Enghieno kunigaikštį sosto įpėdiniu, tikėdamasi, kad po to su jo kandidatūra sutiks ir Lenkija. L. atsiminimai (Relations de Antoine de Lumbres, 3 tt.), paskelbti 1911–13, yra svarbus šaltinis diplomatinei Lenkijos–Lietuvos istorijai.

Kubala, Wojny dunskie i pokój Oliwski 1922; *Waliszewski*, Polsko-francuskie stosunki 1889; *Przezdziecki*, Diplomatie et protocole à la cour de Pologne 1934. *V. Trp.*

Lumbus (lot.) strėnos. Lumbalinis liečiąs strėnas, priklausąs strėnoms.

Lumière Louis Jean (1864–1948) prancūzų išradėjas. Kartu su broliu Augustu (1862–1954) sukonstruktavo aparatą fotografuoti judantiems kūnams ir tas fotografijas projektuoti ekrane. Šį savo išradimą pavadino kinematografu. Pirmą bandymą atliko 1895, ir tų metų gale Paryžiuje pradėjo veikti pirmas pasaulyje kinoteatras. 1903 jie išrado autochronines (žr.) fotografijos plokšteles spalvotoms nuotraukoms. 1935 parengė aparatūrą ir demonstravimo būdą stereoskopinių filmų, kuriems žiūrėti naudojami tam tikri akiniai. *M. Kr.*

Luminalis, arba fenobarbitalis, fenobarbitonas, $C_{12}H_{12}O_3N_2$, 5-etil-5-fenilbarbiturinė rūgštis, gaunamas kondensuojant etilfenilmalonines rūgšties etilo esterą su karbamidu. Balti, be kvapo, silpnai kartaus skonio kristaliniai milteliai. Lydosi 173–177°C. Sunkiai tirpsta vandenyje, bet lengvai organiniuose tirpikliuose ir šarmuose. Imamas į vidų kaip raminąs vaistas nuo įvairių nervinių reiškinių, širdies ir skrandžio neurozė, klimakterinių, dismenorėjos ir tiroksikozės reiškinių; taip pat nuo migrenos ir ypač nuo epilepsijos. Dozė 30–120 mg. Luminalio natrio druska, $C_{12}H_{11}O_3N_2Na$, labai lengvai tirpstanti vandenyje, vartojama tiems patiems tikslams injekcijų pavidalu į venas ar raumenis. L. natrio druskos veikimas yra daug greitesnis kaip l. *St. K.*

Lummer Otto (1860–1925) vokiečių fizikas, nuo 1905 Breslau univ. prof. Tyrinėjo bangų interferenciją ir drauge su E. Gercke padarė bangų interferencijai tirti įrankį, vad. L.-Gerckės plokšte. Drauge su E. Brodhunu (g. 1860) padarė naujo tipo fotometrą iš dviejų sudėtų prizmių, vadinamą L.-Brodhuno kubu. Tyrė energijos pasiskirstymą absoliučiai tamsiame (juodame) kūne.

Luna (lot.) 1. mėnulis (žr.), 2. sen. romėnų mėnulio deivė, Romoje garbinta iš dalies viena, iš dalies drauge su saulės dievu Sol. Jos kultas nebuvo senos kilmės, nes pačiai senajai romėnų religijai dangaus kūnų kultas buvo svetimas.

Luna Alvaro de (1388? — 1453) ispanų politikas ir poetas, antipopiežiaus Benedikto XIII brolio sūnus. Iš pradžių pažas Kastilijos karaliaus Jono II rūmuose, iškilo konetabliu ir įgijo karaliui tiek įtakos, kad nuo 1430 tapo faktiniu krašto valdovu. Sėkmingai kariavo su maurais, kol jo priešams, paremtiems Jono II antrosios žmonos Izabelės Portugalės, pasisekė prieš jį nuteikti karalių. Jam buvo nukirsta galva. Išsilavinęs muzikoje, rašė poeziją. Jo erudiciją liudija ir veikalas apie moteris Biblijoje, pagonybėje ir krikščionybėje (Libro de las claras é virtuosas mujeres).

Lunacija (iš lot. luna ‚mėnulis') laikas, per kurį mėnulio fazės pilnai pereina savo ciklą.

Lunačarskij Anatolij Vasiljevič (1875–1933) rusų bolševikų politikas, dramaturgas ir rašytojas, 1917–29 švietimo komisaras. Bolševikinės revoliucijos ir pilietinio karo metu negailestingai naikinamus meno turtus rūpinosi išsaugoti, globojo teatrą. 1933 buvo paskirtas pasiuntiniu Ispanijon, mirė prieš pradėdamas eiti pareigas. Dramos: O. Cromwell 1919, Faust i gorod 1921, Campanella 1922, Osvoboždennyj Don-Kichot 1924 ir kt.; kiti raštai: Osnovy pozitivnoj etiki 1904, Religija i socializm 1911, Statji o teatre i dramaturgii 1938, Russkaja literatura 1947 ir kt.

Lunaria žr. Blizgė.

Lunatizmas (lot.), arba somnambulizmas, tarpinė būsena tarp miego ir nubudimo,

kurios metu miegąs žmogus gali atlikti įvairius komplikuotus veiksmus. L. vardas kilęs iš lotynų luna ‚mėnulis', nes anksčiau buvo manoma, kad l. sukelia mėnulio įtaka. Dabartinė psichiatrija nurodo, kad l. yra isterinis simptomas ir neurotinio sutrikimo požymis. Tokiais l. epizodais žmogus simboliškai išreiškia savo nesąmoningus troškimus, kurių jis negali pilnai užgniaužti. L. dažniausiai pasitaiko vaikystėje ir pubertete.

Lund p. Švedijos mst. į š. r. nuo Malmö; apie 35.000 gyv. (1955). Senas švedų kultūros centras, reikšmingas tautos istorijoj. 1666 įkurtas univ., 1080–1145 statyta romanų stiliaus katedra (didžiausia ir architektūros atžvilgiu žymiausia visoj Skandinavijoj), istorinis muziejus. Tekstilės, medžio ir cukraus rafinerijos pramonė. L. įkurtas IX a.; 1048 vyskupijos, o nuo 1104 arkivyskupo (turėjusio jurisdikcijos visai Skandinavijai) sostinė. Viduramžiais L. buvo didžiausias Skandinavijos mst. Jis dažnai yra buvęs ir Danijos karalių rezidencija; ne kartą nukentėjo nuo danų karų su švedais. 1952 L. įvyko 3-ji pasaulinė ekumeninio sąjūdžio konferencija. *A. B.*

L. t e o l o g i j a L. universiteto ev. liuteronų teologinė m-la. Ji moko, kad Liuterio reformacija siekė pirmykštės krikščionybės meilės aiškinimo agapės pagrindu, bet ne eros prasme; atmeta modernųjį krikščionybės aiškinimą filosofų Hegelio ir Kanto bei teologų Schleiermacherio, Ritschlio, Harnacko prasme. Jos žymieji atstovai: vyskupai G. E.H. Aulén ir T. S. Nygrén.

G. Aulén, The Faith of the Christian Church 1948; *A. Nygrén,* This is the Church 1952. *M. Kv.*

Lundberg Gustaf (1695–1786) švedų dailininkas. 1717 išvyko į Paryžių ir ten mokėsi pas Rigaud, Largillière ir Rosalba Carriera. Iš šios pastarosios išmokęs pastelinės technikos, L. išgarsėjo kaip portretistas. 1725 jis nutapė (dar aliejiniais dažais) ką tik ištekėjusią Mariją Leščinskaitę ir jos tėvus (portretai Versalio sandėliuose). Jo kreida įamžino ir Liudviką XV su žmona. Švedijon grįžo tik 1745 ir per 25 m. buvo garsiausias Švedijos portretistas. Masinė gamyba betgi ilgainiui jį išsėmė. Nuo 1750 buvo karaliaus rūmų tapytoju.

O. Levertin, G. L. 1902.

Lundbye Johan Thomas (1818–1848) danų tapytojas. Jautrus danų gamtovaizdžio ir gyvulių vaizduotojas. Daugelis jo piešinių yra tikri jausmo ir humoro šedevriukai. L. savanoriu įstojo į 1848 karą ir buvo per neapsižiūrėjimą nušautas stovykloje. Paliko apie 1500 piešinių.

Lundegård Axel (1861–1930) švedų rašytojas. Pirma vertęsis žurnalizmu, paskui atsidėjo vien tik dailiajai literatūrai. Iš jaunuoliško radikalizmo ir natūralizmo vėliau perėjo į reikalavimą gyvenimo džiaugsmo ir romantikos literatūroje. Nemažą dalį jo kūrybos sudaro fantastiniai istoriniai romanai. Išskirtini šie jo veikalai: I gryningen (Auštant) 1885, Röde prinsen (Raudonasis princas) 1892, Prometeus 1893, Elsa Finne 1902, Struensee 1898–1900. Septyniais tomais jo raštai išl. 1932–1933.

Lundkvist Artur (g. 1906) švedų poetas. Daug keliavo po Europą, Afriką, Indiją, JAV, Pietų Ameriką ir išspausdino meniškai ir intelektualiai įdomių kelionių aprašymų. Suredagavo naujosios Europos literatūros istoriją (Europas litteraturhistoria 1919–39, išl. 1946), kurioj J. Lingis parašė straipsnį ir apie lietuvių literatūrą. Jo paties lyrika iš pradžių pasižymi primityvizmu, vitališku mašinų garbinimu, seksualine romantika; vėliau, surrealizmo įtakoj (Eluard, Breton), ėmė linkti į pražūties vizijas, sapnų simboliką. Poezijos rinkiniai: Glöd (Žarijos) 1928, Naket liv (Nuogas gyvenimas) 1929, Svart stad (Juodas miestas) 1930, Nattens broar (Nakties tiltai) 1936, Korsväg (Kryžkelė) 1942, Fotspår i vattnet (Pėdsakai vandenyje) 1946 ir t.t. Prozos rinkinys Malinga 1952. *J. Lng.*

Lund-Quist Carl Elof (g. 1908) amerikiečių liuteronų kunigas. Kunigu įšventintas Augustanos Bažnyčioj, švedų liuteronų kilmės, 1936–41 parapijos kunigas Čikagoje, 1941–46 studentų kapelionas Minneapolyje, 1946–50 JAV Liuteronų tautinės tarybos informacijos skyriaus vedėjas, 1951 jos atstovas Pasaulio liuteronų s-goj nukentėjusių bžn. šelpimo reikalu; nuo 1952 Pasaulio liuteronų s-gos egzekutyvinis sekretorius.

Lüneburg š. Vokietijos mst. Žemutiniuose Saksuose, prie Ilmenau upės; 59.670 gyv. (1954). Mokslo institucijos: pedagogikos institutas, administracijos-ūkio ir 1952 įkurta Šiaurės rytų vokiečių akademija, kelios specialinės ir vidurinės m-los; biblioteka su vertingais viduramžių veikalais, muziejus. Senas druskos gamybos centras, įst. X a. prie L. pilies. Miesto teises gavo 1247. Būdamas uostas prie Elbės intako Ilmenau, XIV a. antroje pusėje priklausė Hanzai. Iš L. ėjo prekyba ir kolonizcija į slaviškus uželbio ir Baltijos kraštus. 1371

Lüneburgo Šv. Jono bažnyčia ir patricijų namai

miestiečiai sugriovė L. hercogo pilį. Vieninteli per II pas. karą nenukentėjęs š. Vokietijos plytų gotikos architektūros miestas su gražiu senamiesčiu. 1376–90 Šv. Mykolo bžn. yra L. hercogų kripta. XV a. Šv. Jono parapinė bžn. yra 5 navų su masyviu 105 m bokštu. XIII–XVIII a. rotušė. Uoste seniausias Vokietijos kranas iš 1346. Patricijų namai XV–XVIII a. turi įdomius į gatvę atsuktus frontonus. Dėl po miestu einančių druskos klodų kai kurie namai pakrypę. L. nuolat vyksta vokiečių pabėgėlių organizacijų konferencijos tam tikslui įst. Nordostdeutsche Akademie namuose. 1956 L. šventė 1000 metų jubiliejų.

W. Reinecke, Geschichte der Stadt L. I–II 1933; *M. Wendland* (red.), Aus L. tausendjähriger Vergangenheit 1956; *J. Matthaei,* L. 1950. *P.Rkl.*

L. Lietuviai. Po II pas. karo L. lietuvių susitelkė ligi 100, visi gyveno privačiai. Tie, kurie turėjo DP teises, maistu ir kitkuo buvo aprūpinami iš Alt-Garge stovyklos (apie 18 km nuo L.). L. kurį laiką veikė didoka DP ligoninė, kurioj dirbo ir keli lietuvių gydytojai. 1945–46 veikė Lietuvių s-gos skyrius, kuriam vadovavo kun. Baltutis, vėliau Daugirdas. Netrukus daugumas lietuvių išsikėlė kitur ar išemigravo. Mieste liko tik kelios šeimos. Ligi 1955 dar veikė maža LB apylinkė, vadovaujama Viliaus Mačiulaičio. *Pr. Z.*

Lüneburg Abraham David (1670 VIII 31 Gumbinėje — 1743 XII Klaipėdoje) ev. kunigas, 1732 giesmynui davęs dvi savo giesmes ir bendradarbiavęs su J. J. Kvandtu ir kt., rengiant naują Biblijos vertimą.

L. J. Rehsa, Geschichte der litauischen Bibel 1816; (") Phililogischkritischen Bemerkungen zur Lithauischen Bibel II 1824.

Lüneburgo šilas (Lüneburger Heide) didžiausias Vokietijos tyrlaukių šilynas, tarp Elbės ir Allerio upių, 1135 km². Daugiausia smėlingas žemės paviršius su kai kur pasitaikančiais molio plotais ir dažnomis, stipriomis ortšteino formacijomis, apaugęs viržiais, bruknėmis, mėlynėmis, kadugiais, pušimis, beržais ir kt. augalais. Pietvakarinėje dalyje yra naftos.

H. Wagner, Die Lüneburger Heide 1953.

Luneckas 1. Mykolas (g. 1905 VII 5 Rygoj), (2) sūnus, mokytojas. Savanoris kūrėjas, ilgą laiką mokytojavo Vilniuj ir Vilniaus krašte. Dėl lietuviškos veiklos lenkų kalintas, 1934 iš kalėjimo paspruko į nepriklausomą Lietuvą, kur mokytojavo Saldutišky, Margininkuose, Kaune. Veikė šauliuose. Vokietijoj 1946 Laisvosios Lietuvos redakcijos narys ir administratorius; 1953 jos perkėlėjas iš Kanados į JAV. LAS savišalpos fondo valdytojas. Rašė Vilniaus lietuvių spaudoj, Laisvojoj Lietuvoj, Amerikos Lietuvy. Atvykęs į JAV, gyveno Worcestery, vėliau persikėlė į Čikagą.

2. Motiejus (1868 XII 27 Pustoškių k., Daugėliškio vls., Švenčionių aps. — 1943 IX 30 Vilniuje) vilniečių lietuvių veikėjas. Baigęs pradžios m-lą, 1904–16 gyveno Rygoj, vėliau Rusijoj, nuo 1919 ligi mirties Vilniuje. Ilgą laiką dirbo geležinkelių tarnyboj. Caro ir lenkų okupacijos laikais platino lietuviškąją spaudą. 1924 gale pasirašinėjo Vilniaus Balso red.; ryšium su tuo iškeltoj byloj 1926 buvo nubaustas 2 mėn. kalėjimo. Atleistas iš tarnybos (už minėtojo laikraščio redaktoriumi pasirašymą ir už nesutikimą savo 4 vaikus atsiimti iš lietuvių gimnazijos) ir likęs bedarbis, slaptai važinėjo po Vilniaus kraštą ir slaptai mokė vaikus lietuviškai. *St.Vk.*

Lunelis ež. Rimšės vls., Zarasų aps., 2 km į r. nuo Dysnų ež., 26 ha ploto; paviršius 145 m nuo j.l.; per Alksno ež. priklauso Žilmos (Lašmens, Drūkšės, Dysnos, Dauguvos) baseinui; 1 km į r. yra Lunelėlio ež., 13 ha ploto.

Lunetė (prc. lunette ‚mažas mėnulis, pusmėnulis') architektūroje aprėmintas pusapskritimio ar segmento formos lankas virš durų, langų ir kt. Plg. Timpanas.

Lunéville r. Prancūzijos mst. Meurthe-et-Moselle departamente, į p.r. nuo Nancy; 24.670 gyv. (1950). Lotaringijos hercogų rūmai, fajanso ir mašinų pramonė. L. buvo paskutiniųjų Lotaringijos hercogų Leščinskių sostinė.

Lunghai geležinkelis svarbiausias Vidurio Kinijos rytų–vakarų linkmės geležinkelis. Pradėtas 1905 nuo Lienjuno prie Geltonosios jūros ir 1952 nutiestas ligi Lančou Kansu provincijoj (1740 km ilgio). Nuo čia toliau tiesiamas per Sinkianą ligi Sov. Rusijos sienos. Tai pirmos eilės strateginis kelias, reikalingas Sov. Rusijos karinei, potinei ir ūkinei ekspansijai Kinijoje.

Łuniński Ernest (1869–1931) lenkų istorikas, 1899 Sofijos univ. prof. Yra išspausdinęs veikalų iš Lietuvos istorijos: Listy Karola Radziwiłła, Berek Joselewicz i jego syn 1909 ir kt.

Lunisolariniai metai kalendorinis laikotarpis, kuriame stengiamasi suderinti regimuosius mėnulio ir saulės apsisukimo aplink žemę periodus (žr. Kalendorius).

Lunkevič Valerian Viktorovič (1866-1941) rusų biologas, gamtos mokslų populiarizatorius. Svarbiausias jo veikalas yra Ot Heraklita do Darvina 1936–43. Vertimai į lietuvių k.: Iš kur atsirado mūsų naminiai gyvuliai ir auginami augmenys 1901 ir Kaip gyvena augmenys 1901 (‚sutaisė' J. Adomaitis-Šernas), Dangus ir žemė 1910 (vertė Ad. Vėgėlė-A. Musteikis), Kaip gyventa mūsų senelių ir prosenelių 1921 (kupiškėnų būrelio vertimas), Žemės istorija 1924 (vertė V. P. Š.), Kasamosios anglys 1925 (vertė Vl. A. Š.) ir kt.

Lunkevičius (Lunkiewicz) 1. Jonas Liudvikas (1810 Vilniuje — 1894 t. p.) kunigas. Baigė Vilniaus dvasinę akademiją; 1834 įšvęstas kunigu, 1841 gavo teologijos magistro laipsnį. Buvo Vilniaus vysk. Klongevičiaus sekr., vėliau Gardino gimn. kapelionas, Gardino dekanas ir Asavos (12 metų) klebonas. 1891 persikėlė į Vilnių. Išsp. Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów rzymsko-katolickiego Kościoła 1878 (⁶1890) ir kt.

2. Viktoras (apie 1808 Vilniuje — apie 1890 Kaukaze) gydytojas. Studijavo Vilniaus univ., baigė Vilniaus chirurgijos-medicinos akademiją ir nuo 1833 gydė Vilniuje, bet netrukus persikėlė į Marikonių dvarus (Svėdasų apl.). Įpintas į 1863 sukilimo bylas, vėliau išsikėlė į Kaukazą.

Lunna mstl. Gardino aps., 40 km į p.r. nuo Gardino, Nemuno kair. krante; apie 1500 gyv. Sov. Rusijos priskirta Gudijai. Pirmoji medinė bžn. statyta karalienės Bonos 1546, mūrinė — karaliaus Stanislovo Augusto 1782–85. Be to, yra ir cerkvė. Ties L. yra tiltas per Nemuną ir Nemuno vandens observacijos stotis.

Lunt William Edward (1882–1956) amerikiečių istorikas, prof. Harvarde ir kt., ypač atsidėjęs popiežių viduramžių finansinės politikos tyrėjas. Jo pagrindinis veikalas, Papal Revenues in the Middle Ages, 2 tt., 1934, yra gausių šaltinių rinkinys. Kita studija Financial Relations of the Papacy with England to 1327, 1939. Be to, jis išsp. History of England ³1945.

Lunulė (lot.) žr. Liturginiai indai.

Luoba 1. upė Ylakių vls., Mažeikių aps., ir Skuodo vls., Kretingos aps., Bartuvos deš. intakas, 41,1 km ilgio; teka smulkiais vingiais giliame slėnyje, krinta 92 m; intakai kair. Svirelis, Pukupis, Gaivenis, Ašoklys, Pragulbas, Šatė, deš. Kuolupis, Guntinis; įteka į Bartuvą ties Kretingos–Priekulės geležinkelio linija; žemiau Skuodo mstl.; baseino plotas 353 km², vid. debitas 2,5 m³/sek. L. slėnyje, 8 km į r. nuo Skuodo mstl., buvo žymi senovėje Apuolės (žr.) pilis.

2. Sena vietovė Mažeikių aps., tarp Ylakių ir Sėdos, į r. nuo Apuolės piliakalnio, 1253 minima istorinių šaltinių. 1923 buvo 66 ūkiai ir 430 gyventojų.

Luobas nulupta stora medžio žievė. Kaime l. buvo lupama nuo eglės, liepos ar beržo rąstų. Išdžiovintu l. (dažniausiai eglės) nutiesia kartines ar kitokias lubas, kad šios užpiltos smėliu ar spaliais neprabirtų. Žemaičiai l. dengia priemenės pakriautę. Labai dažnai l. pridengia spaliais aptaisytą stogo šelmenį (kad vėjas stogo neardytų), kartais juo dengia menkus pastatus, iš jų daro luobines būdas, vasaros virtuves, kelminius avilius ir t.t. Kartais sutinkamas ir luobinis aviliukas, keliamas spiečiui gaudyti. Eglės l. taip pat naudojamas odas ir kailius rauginant. Liepos l. plėšiamas luobinėms naginėms. Beržo l. dažniausiai sunaudojamas degutui.

Luobikis Jonas (1864 VI 23 Barštinės k., Kvietiškio par., Marijampolės aps. — po

1939) knygnešys. Sasnavos zakristijono sūnus, padėjo žiemomis tėvui ‚daraktoriauti' nuo 11 amžiaus metų. Vėliau pats ‚daraktoriavo' ir nuo 1885 dirbo knygnešio darbą. Daug kartų kratytas, gavo 6 mėn. atsėdėti S. Kalvarijos kalėjime ir paskui 2 metams buvo ištremtas į Žitomirą (1899–1901). Priklausė Artojo draugijai, veikusiai 1901–05. 1905 įsijungęs į revoliucinį sąjūdį Kvietiškio apylinkėj, vėl kurį laiką buvo kalintas. Palaikė santykius su dr. K. Griniumi ir kt. Nuo 1930 gavo knygnešio pensiją.

P. Ruseckas, Knygnešys II, 238–250.

Luobinė 1. iš eglės ar kito medžio luobo padaryta būda ar vasarinė lauko virtuvė; 2. iš senos liepos luobo pasiūtas apavas, panašus odinėms naginėms. Jas darė ir nešiojo dar prieš I pas. karą neturtingieji žemaičiai.

A. Vitkauskas, Liaudies technika; luobinės naginės (Gimtasai Kraštas 1943, 290–299).

Luodasas ež. Svierių aps., 5 km į p.v. nuo Kamojų mstl., 1,8 km ilgio, ligi 1 km pločio, 90 ha ploto; paviršius 181 m nuo j.l.; iš ež. teka Luodasa, 10 km ilgio upelis, per Serenčiono ež., Stračios (Neries) deš. intakas.

Luodykštis ež. Zarasų aps., 7 km į š.r. nuo Salako mstl., greta Luodžio ež., 38 ha ploto; per ež. teka Šventosios (Neries) aukštupis; ež. seklus, užaugęs; paviršius 150,4 m nuo j.l.

Luodis ež. Zarasų aps., 1 km į r. nuo Salako mstl., 9,5 km ilgio, ligi 3 km pločio, 1154 ha ploto; paviršius 150,4 m nuo j.l., perimetras 52 km. Ež. pasižymi krantų įvairumu: pietuose turi pusiasalius Briedžragį, Žvėryną ir Luodžių dvaro špilių; įlankos: š. Dumblijai, r. Sidabrinė, p.r. ilga Kaptela. Ež. 3 salos: Juodoji 6,5 ha, Krutamoji 5 ha ir Bukietas 0,25 ha. Ež. matuotas 1937; gylis ligi 16,8 m. Į ež. įteka Dūkšta, išteka į Luodykštį ež. Šventosios aukštupis; nuo L. ežero ligi Šventosios žiočių yra 234,7 km — ilgiausias ir įdomiausias vandens kelias baidarių kelionėms. 1937 VIII ež. fauną tyrė prof. P. B. Šivickis: jis aprašė planktoną ir moliuskus, pažymėjo bent 10 rūšių žuvų.

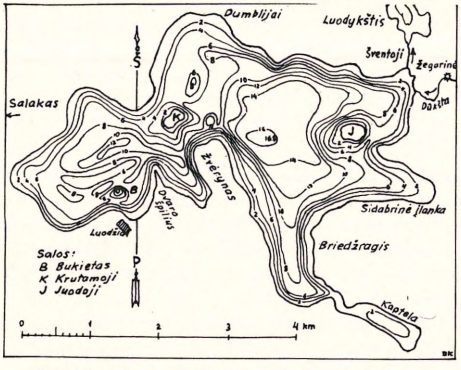

Luodžio ežero planas (braižė S. Kolupaila)

S. Kolupaila, Aukštaičių upėmis ir ežerais (Gamtos Draugas 1935, 12 nr.); *J. Maniukas,* Indėlis Luodžio ež. erkėms pažinti (Kosmos 1937 nr. 10–12); *P. B. Šivickis,* Luodžio ež. fauna vasaros gale (Kosmos 1940, 1–3 nr.). *S.K.*

Luokas žuvims trankyti kūlė, vartojama dar plonam ledui esant. Žr. Žuvavimas.

Luokavos I durpynas Vegerių vls., Mažeikių aps., 166 ha ploto, 1,7 m gylio. Sudurpėjimas mažas. Pelkė aukštutinė, 216 ha. Netoliese yra ir L. kalnas, Giepaičių miško š. daly, apie 25 m aukščio, senovėj buvęs gynimosi punktas.

Luokė mstl. ir valsčiaus (1923 buvo 8418 gyv.) centras Telšių aps. (Sov. Rusijos okupacijoj priskirtas Užvenčio rajonui), 23 km į p.r. nuo Telšių, 3 km į š.v. nuo Šatrijos kalno (žr.); apie 1300 gyv. (1940, 1923 buvo 197 namai ir 1287 gyv.). Iš miestelio centro išsišakojusios gatvės pagal senus kelius į Telšius, Varnius, Kuršėnus, Užventį ir Tryškius. L. neišaugo į didesnę vietovę, nors nuo seno garsėjo prekymečiais. Būdama nevandeningoje vietoje, ji daug kartų nukentėjo nuo gaisrų, pvz. 1911 išdegė miestelio vakarinė dalis, o 1934 IX 11 visas centras ir p.r. dalis. Po šio gaisro L. iš naujo perplanuota ir 1939 buvo jau atsistačiusi su dviaukščiais mūro namais aplink turgaus aikštę, naujais cemento šaligatviais ir nauja mūrine pradžios mokykla (arch. Stulginskio projektas). 1944 bolševikų invazijos metu vykstant kautynėms buvo sunaikinti keli namai, bet išliko bžn. Nepriklausomybės metu L. buvo: valsčiaus savivaldybės įstaiga, girininkijos įstaiga (Telšių miškų urėdijos sudėty; didesni miškai: Stonkalnis, Medinė, Biržuvėnų miškas), paštas, sveikatos punktas, vaistinė, viešoji biblioteka, knygynas (Šatrija), žydų liaudies bankas, policijos nuovada, ugniagesių šaulių komanda, garinė pieninė (ligi 1928 veikė Lietuvos ūkininkų s-gos pieninė Šatrijos kalnas), vandens malūnas su verpykla (Jucių k.), žemės ūkio kooperatyvas Ūkininkas (anksčiau nuo 1919 veikė L. vartotojų b-vė), lentpiūvė, kailių apdirbimo ir kelios kitos smulkios amatų įmonės, keletas krautuvių, plytinė (užmies-

ty), elektros jėgainė (L. ir apylinkių gyv. susipažino su elektros šviesa jau 1902, kai Biržuvėnų dv. savininkas Gurskis pastatė mažą elektros jėgainę šviesai duoti). Iš kultūrinių organizacijų veikliausios buvo: šauliai (įsisteigė 1922, turėjo dūdų orkestrą), pavasarininkai ir jaunieji ūkininkai. Prieš I pas. karą veiklus vikaras buvo kun. Zimbilas, įsteigęs blaivybės d-jos skyrių ir suorganizavęs slaptą bibliotekėlę. 1911 už lietuviškumą jis buvo rusų nubaustas ir kitur iškeltas. Iš L. apylinkės kilę prel. prof. Bl. Česnys, prel. Pr. Virmauskis, kun. Račkauskas, kun. S. Raila, poetas V. Jonikas ir kt. *V.J.*

Istorija. L., istoriniuose šaltiniuose vadinama Luknyk, lenk. Łukniki, jau XIV a. buvo gyvenama vietovė. Vytauto laikais L. buvo aps. centras. 1416 į Žemaičius buvo atvykę krikšto reikalais Jogaila ir Vytautas. Valdovų įsakymu 1417 L. buvo pastatyta pirmoji medinė Visų Šventųjų bžn. Kad ji buvo pastatyta greit, liudija faktas, kad 1424 į Žemaičius atvykęs vysk. Dzieržgavičius jau rado L. bžn. Vytautas suteikė jai turtingą beneficiją, būtent: Luokės k. su žmonėmis, pavaldiniais, malūnu, Paškuvėnų žemę su žmonėmis, Pikelėnus ir Taurogenų bei Papilės ūkius. Be to, L. bžn. jis užrašė iš D.L.K. valdų 5 jaučius, kuriuos kasmet turėjo duoti Dirvėnų, Viešvėnų ir Beržėnų laikytojai. XV a. pabaigoj K. klebonas Simonas Gardinietis, žuvus L. bžn. donacijos dokumentui, prašė D.L.K. Aleksandrą išduoti naują raštą, patvirtinantį jo pirmatakų padarytą donaciją. Aleksandras 1493 VIII 14 patvirtino ankstyvesnę L. bžn. fundaciją ir ją padidino. Ši L. bžn. privilegija buvo dar užregistruota 1838 IX 30 Telšių aps. teisme ir ten patvirtinta. L. parapija ir klebonija buvo viena geriausių vyskupijoj, jos klebonais dažniausiai būdavo Varnių katedros prelatai. Pirmasis Medininkų vysk. Motiejus Žemaičių sukilimo metu Vytautui pageidaujant savo sostinę buvo laikinai perkėlęs iš Medininkų į L. Vysk. Martynas, prieš tapdamas Žemaičių vysk., yra buvęs L. klebonu. Protestantizmo įsigalėjimo metu L. bžn. kurį laiką liko be kunigų ir stovėjo uždaryta. Prie vysk. M. Giedraičio L. atgavo savo pozicijas. 1587 padalijus vyskupiją į tris dekanatus, L. tapo vieno jų centru. Vėliau, naujai paskirstant vyskupiją, dekano būstinė buvo iš L. perkelta į Varnius. M. Giedraitis išrūpino iš karaliaus

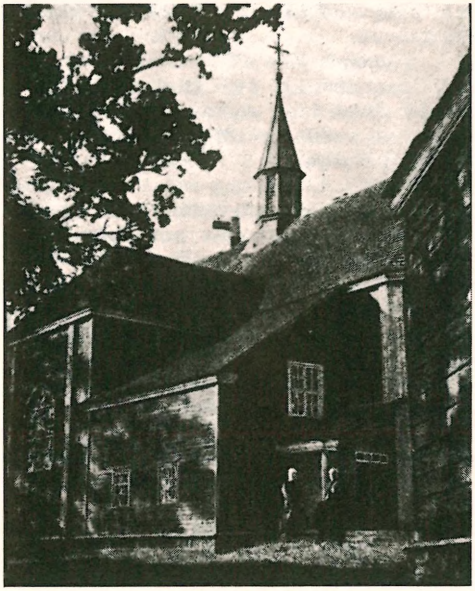

Luokės bažnyčia

Stepono Batoro (greičiausiai D. L. Kunigaikščiai turėjo L. bžn. kolatorių teisę) sutikimą, kad L. beneficijos pajamos būtų skiriamos Varnių katedros giedotojams kunigams išlaikyti. Tiktai kai po 1710 maro pajamos iš L. labai sumenko, patys giedotojai, 1746 prašė vysk. Ant. Tiškevičių, kad atsiimtų L. sau, o jiems mokėtų kasmetinę algą. Tada L. perėjo vėl Žemaičių vyskupų jurisdikcijon. Vysk. Valančius nurodo, kad XVII a. pabaigoj L. apylinkėse buvę valstiečių, užsiiminėjančių kerėjimu bei raganavimu, ir kad keli jų buvo už tai 1696 teisiami bajorų teisme. 1702 viena ‚ragana', Varnių kanauninko motina, buvo sudeginta.

Vysk. Jonas Lopacinskas (žr.) vietoj senosios 1774 pastatė L. naują medinę bžn., kurią pakonsekravo vysk. Chominskas. 1819 parapiečių lėšomis buvo pastatyta L. koplyčia. 1841 L. gyveno 4 kunigai, bžn. beneficiją sudarė 7 valakai ir 27 margai žemės, bžn. priklausė 15 žmonių, mstl. buvo 539 gyv. Apie 1866 L. buvo 2 alaus daryklos, malūnas, 2 odų dirbtuvės, keletas krautuvių — visos žydų rankose, veikė pašto įstaiga, mokykla. 1853 statistiniai duomenys rodo, kad L. tada buvo dvi mokyklos: parapinė su 7 mokiniais ir valdžios — 41 mokiniu. Vėliau parapinę m-lą rusai uždarė. Rusų valdžia, nusavinusi bžn. že-

mę, apgyvendino ten iš Rusijos atvykusius kolonistus.

L. klebonas Kaz. Choromanskis ir vikarai Dom. Kozickis, Just. Siesickis ir Vincas Lukaševičius buvo apkaltinti, kad palaikė ryšius ir veikė su 1863 sukilėliais, ir ištremti į Rusiją.

Jau XVII a. pirmoj pusėj L. veikė prieglauda. Kriz. Volodkevičius, Dirvėnų savininkas, savo testamente buvo užrašęs jai kasmet išmokėti po 50 auksinų. L. turėjo ir savo specifinį svorio matą, vadinamą ‚Luokės miera' (lenk. ‚Łuknicka miara'), naudojamą svoriu einamoms duoklėms atiduoti.

L. per šv. Jurgio prekymetį 1878 buvo nulinčiuotas garsusis plėšikas Tadas Blinda. Kurį laiką jis buvęs net L. storastà ir bažnyčiai paaukojęs auksinę monstranciją (V. Maknickas, G. Landsbergis-Žemkalnis 1936, 127).

Codex epistolaris saeculi XV I 1876; Codex epistolaris Vitoldi 1882; Opisanije rukopisnago otdielenija Vilenskoj publičnoj biblioteki V 1906; Słow. geogr. V 1884; *M. Wolonczewskis*, Žemajtiu Wiskupistė 1848; *M. Valančius*, Pastabos pačiam sau 1929; *A. Salys*, Die žemaitischen Mundarten (Tauta ir žodis VI 1930); Vadovas po Lietuvą 1938; Elenchus 1940. *R.Krs.*

Luomas laipsniškai susiklosčiusios visuomenės grupė, praktiškai turinti paveldėtų privilegijų, pareigų bei teisių, o taip pat sau būdingą užsiėmimą ir su tuo susijusį gyvenimo būdą bei orumą. Dažniausiai l. vadinama kilme apspręsta uždara grupė arba ‚valdantysis' l., koks buvo sutinkamas V. Europos viduramžių feodalinėje santvarkoje, kur tik nedidelių visuomeninių grupių nariai — aukštuomenė — buvo ‚luomo' žmonės, o visi kiti — jų priklausomi pavaldiniai. Luominė visuomenė nustato asmens padėtį visuomenėje. Pakilimas ar nusmukimas visuomeninėje hierarchijoje liečia visą l. Asmens sugebėjimai bei pastangos gali pakeisti tik jo padėtį l. viduje. Luominė visuomenė laikoma kastinės santvarkos sušvelninta lytimi. Joje yra išnykęs kastinei santvarkai tipingas tikybinis pobūdis, tačiau tebeviešpatauja laipsniški skirtumai, kurie ryškiai pastebimi paveldėtose tradicijose, l. ‚garbėje', vengime ‚mišrių vedybų' ir pn. V. Europoj luominė visuomenė pakeitė feodalinę santvarką XIII–XIV a., kai dvasininkai ir miestiečiai užsitikrino sau privilegijų ir sukūrė savo l. Tuo tarpu ūkininkija neteko savo buvusios padėties ir pamažu tapo baudžiauninkais, žemiausiu visuomenės sluoksniu laudimi. Regima l. padėties žymė buvo politinės privilegijos, dalyvavimas provincinių bei valstybinių atstovybių rinkimuose. L. įsigalėjimas suvaržė monarchiją ir davė pradžią konstitucinėms teisėms. Luominė santvarka V. Europoje sugriuvo naujaisiais laikais tarp Prancūzų revoliucijos ir XIX a. vidurio. Iš pradžių opozicija kilo prieš aukštuomenės politinį pirmavimą, bet pamažu ėmė griauti visą santvarką. Naujausių laikų ūkio raida sukūrė daugybę naujų visuomeninių kategorijų, kurios susprogdino siaurus luominės visuomenės rėmus. Politinės demokratijos idėjų, laisvo profesijos pasirinkimo ir lygių visuomeninio pakilimo galimybių apspręstoje mūsų laikų visuomenėje nebėra l. tikra to žodžio prasme. Skirtingos visuomeninės grupės savo įvairiomis paskirtimis viena kitą papildo, bet nėra laipsniškame priklausomybės santykyje. Nėra vadovaujančios grupės, bet kiekvienos jų viduje yra vadovaująs sluoksnis. Jos visos dalyvauja valstybės reikalų tvarkyme. Galima kalbėti tik apie luomams panašius susigrupavimus, išsiskiriančius savo pajamomis, profesija ir jai būdingu išsilavinimu, atitinkamu gyvenimo būdu ir pn. Šiandien jie labai išsisklaidę (pvz. įvairios darbininkų ir tarnautojų rūšys). Šia prasme l. sąvoka nebesako nieko aiškaus (pvz. vidurinis l.). Aukštuomenė pramoninėj visuomenėj neteko l. formalaus pastovumo. Tam tikras pastovumas į luomus panašiuose susigrupavimuose reiškiasi tuo, kad ‚pakilę' dažniausiai nepasisavina naujo gyvenimo stiliaus, kuris įsipilietina tik sekančioje kartoje. Tai paaiškina, kodėl ir modernioje klasinėje visuomenėje luominiai vaidiniai nėra galutinai išnykę.

L i e t u v o j luominės visuomenės apraiškų matyti jau istorinių laikų pradžioj. Kunigaikščių giminių tarpusavio varžybose iškilęs didysis kunigaikštis su savo šeima sudarė laipsniškai susiklosčiusios visuomenės piramidės viršūnę. Valstybinis ir visuomeninis suartėjimas su Lenkija XV a. susilpnino didžiojo kunigaikščio galybę ir iškėlė vadovaujantį vaidmenį didikų, kurių žymiausios šeimos buvo Gostautai, Radvilos, Pacai ir Sapiegos. Nuo XVIII a. pradžios didikus pakeitė stambieji žemvaldžiai, kurių įtaka galutinai žlugo XIX a. antroje pusėje. Ypatingos istorinės aplinkybės neleido susidaryti Lietuvoje savai miestietijai. Tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurių luominė visuomenė mūsuose ilgiau iš-

Didikas, bajoras ir valstietis (J. Matejkos pav.)

silaikė. Reikšmingos betgi buvo ir politinės priežastys. Jungtinės Lietuvos - Lenkijos valstybės žlugimas, nesiliaujanti pasipriešinimo ir laisvės kova, ją sekusios okupantų represijos sutrukdė normalią krašto vystymosi eigą. Luominės santvarkos irimas vyko per visą XIX a. Visuomeniškai žlungančią Lietuvos bajoriją lemiamai sužlugdė 1863–64 sukilimo malšintojas Muravjovas. Jo pravesta žemės reforma pagreitino visuomeninės sąrangos pasikeitimą, kuriame vadovaujamas vaidmuo atiteko iš kaimo kilusiai šviesuomenei. Tačiau ir demokratinėje Lietuvos visuomenėje, ypač kaime, iki paskutinių laikų stipriai reiškėsi luominiai vaidiniai (pvz. ūkininko ir samdinių santykiuose). Normali Lietuvos visuomenės raida dar kartą brutaliai sutrukdyta prasidėjus sovietinei okupacijai. Priverstinis ūkio sukolektyvinimas, masiniai gyventojų trėmimai, krašto dirbtinis pramoninimas ir pavergtos tautos reakcijos neabejotinai paliks gilių pėdsakų ateities Lietuvos visuomeninėje sąrangoje, kurioje galutinai bus atsipalaiduota luominės visuomenės palikimo. Žr. Bajorai, Dvaras, Kaimynai, Valstiečiai ir t.t.

F. Tönnies, Stände u. Klassen (Handwörterbuch der Soziologie, red. A. Vierkandt, 1931, 617–638): *W. Heinrich*, Das Ständewesen 1934; *W. A. Jöhr* Die ständische Ordnung 1937. *K.J.Čg.*

Luomiai bžk. ir dv., Batakių vls., Tauragės aps.; 1923 kaime buvo 52 ir dvare 136 gyv. Medinė bažnyčia (koplyčia) pastatyta 1766; anksčiau buvo Batakių par. filija, apie 1940 įsteigta L. parapija. Nepriklausomybės metais įst. pašto agentūra.

Luominės miškas Kvėdarnos vls., Tauragės aps., 106 ha eglynas su beržu, drebule.

Luošumas kurios nors galūnės arba jos dalies trūkumas; kurios nors kūno dalies deformacija, neleidžianti jai atlikti normalios funkcijos. L. gali būti prigimtas arba įgytas (dėl sužalojimo ar persirgtos ligos pasekmė).

Luotas skobtinis mažas laivelis, žr. Eldija.

Lupa (prc.) optinis įrankis, padedąs įžiūrėti smulkius daiktus arba jų daleles. Paprasčiausia l. yra iškilas lęšis (žr.), bet jis padidina tik kelis kartus. Pavartojus lęšių sistemą, galima padidinti iki 50 kartų. Dar didesniam padidinimui naudojamas mikroskopas (žr.).

Lūpakojai (Chilopoda) šimtakojų (Myriopoda) būrys, sudaras antrąjį poklasį (Opisthogoneata). Jie turi neporinę lytinę angą, atsiveriančią priešpaskutiniame kūno narely. L. yra tipingi grobuonys, mintą kirmėlėmis, vabzdžiais ir kt. gyvūnais.

Lūpažiedžiai (Lamiaceae syn. Labiatae) augalų šeima telkianti žoles, krūmus, rečiau medžius. L. augalai būdingi savo kvapu. Čia priklauso mėta (Mentha), šalavijas (Salvia), čiobrelis (Thymus) ir kt.

Lūpiniai garsai žr. Garsai.

Lupinus žr. Lubinas.

Luponiai k. Šiaulių vls. ir aps.; 1923 buvo 31 kiemas su 155 gyv. Vidury kaimo yra to paties L. vardo piliakalnis (jame gyvenusi pikta ragana, žmones baudusi lupimu, tai nuo to esą kilę ir k. bei piliakalnio vardai).

Lūpos (lot. labium, ds. labia), viršutinė ir apatinė, užčiaupia įėjimą į burnos ertmę. Susiglausdamos jos suformuoja tai, kas kasdienėj kalboj vadinama burna, nors anatomiškai tai tėra burnos dalis, būtent anga, vedanti į burnos ertmę. Anatomiškai l. galima lyginti atlapui, padengtam odą iš išorės ir gleivine plėve iš vidaus. Odos perėjimas į gleivinę atžymėtas stora linija, išryškinančia l. ir pačios burnos formą. Vaikų ir jaunų moterų viršutinės l. linija dažnai gražiai išlankstyta puslankio pavidalu. Apatinė l. paprastai yra storesnė už viršutinę ir savais išlenkimais taikosi prie viršutinės. Senesniame amžiuj ryškūs l. bruo-

žai sunyksta, nes audiniai pasidaro neelastingi, ištižę. Tarp odos ir gleivinės plėvės įterpti l. judinantieji raumenys: a. vad. musculus circularis oris sučiaupia l. ir uždaro burną (jis apjuosia burną iš visų pusių ir yra ovalo formos); b. priešingos funkcijos raumenys atidaro ir išplečia burną. Šita raumenukų grupė prasideda užpakalinėj nejudrioj veido daly, stipinais susieina prie burnos kampų ir įsipina į l. odą ir į cirkuliarinį l. raumenį. Vienas iš šios raumenukų grupės, vad. juoko raumuo (musculus risorius) atlieka sudėtingus juoko ir šypsenos l. judesius. L. raumenis kontroliuoja motorinis veido nervas (nervus facialis). Jei šis nervas vienoj pusėj būna suparaližuotas, jo kontroliuojami raumens sudrimba ir nejuda, o burna iškrypsta į priešingą pusę, nes tos pusės raumenys ją pertraukia.

L. yra jautri vieta prisiliečiamams ir temperatūrai, todėl jos vaidina ir emocinį vaidmenį (bučiavimasis). Juntamąsias l. funkcijas kontroliuoja vad. trišakis nervas (nervus trigeminus). L. taip pat yra kalbos organas. L. ir burna didele dalimi sudaro veido grožį. Moterys šį grožį dar paryškina kosmetinėmis priemonėmis, o vyrams pati gamta l. puošia ūsais, kurių augimą kontroliuoja vyriškieji hormonai. L. tipas yra svarbus antropologinis požymis, leidžiąs atpažinti rasę, kiltį. Ypatingai ryškus rasinis tipas yra Afrikos negrų l.

Embriologiškai l. formuojasi gan sudėtingu būdu, ir todėl įgimti iškrypimai čia neretai pasitaiko. Vienas dažniausių apsigimimų yra vad. k i š k i o l. (labium leporinum), kai kūdikis gimsta su skelta viršutine l. Įvairūs l. susirgimai (l. uždegimas, arba cheilitas, l. ekzema [herpes labialis] ir kt.) priklauso nuo sužalojimų, erzinimų arba nuo infekcijos. L. furunkulas gali virsti pavojingu susirgimu, nes pro gausius limfos ir kraujo takus infekcija turi geras sąlygas plėstis ir išvirsti į bendrą kraujo infekciją (septicemia) arba į smegenų plėvės uždegimą (meningitą). Pypkiuotojai dažnai turi apatinės l. vėžį. Bučiuojantis ir vartojant sergančiųjų valgymo ir gėrimo indus, galima apsikrėsti sifiliu. Kai sifilis buvo labiau paplitęs, toki apsikrėtimai neretai pasitaikydavo.

L. taip pat vadinama moterų lyties organo raukšlės: paviršutinės didžiosios l. (labia maiora) ir gilesnės mažosios l. (labia minora). *V. Kn.*

Lupulinas apynio (Humulus Lupulus L.) spurgų liaukinės trichomos. Gelsvai oranžinės spalvos, aromatinio kvapo, kartaus skonio milteliai. Turi oleorezino, kurio svarbiausios sudedamosios dalys yra rūgštys: humulonas, $C_{21}H_{30}O_5$, ir lupulonas, $C_{26}H_{38}O_4$.

Lupus (lot. ‚vilkas') 1. plėšrusis gyvulys (Canis l.) žr. Vilkas; 2. a s t r o n o m i j o j e žvaigždynas žr. Vilkas; 3. m e d i c i n o j e dvi skirtingos odos ligos: 1. l. vulgaris ir 2. l. erythematosus.

L. v u l g a r i s yra odos ir gleivinių tuberkuliozė. Jos sukėlėjas yra tuberkuliozinė bacila, į odą patenkanti dažniausiai iš išorės nuo šia liga sergančio žmogaus ar gyvulio. Rečiau pasitaiko, kad bacilos atkeliauja kraujo ar limfos keliu iš to paties žmogaus tuberkulioze sergančių vidaus organų, dažniausiai plaučių. Liga prasideda vadinamu tuberkuliozinių mazgeliu, kuris yra vos akimi įžiūrimas. Mazgelių skaičiui didėjant, liga plečiasi. Suserga dažniausiai veidas ir galūnės, bet gali sirgti kiekviena kūno dalis. Atsiranda paraudimas, šašai ir išopėjimas, kurio centras dažnai užgyja randu, o periferija plečiasi; tokiu būdu paliečiami dideli odos plotai ir subiaurinamos kūnos dalys, pvz. nosis ar veidas. Pagal tai, kaip l. vulgaris atrodo, skirstoma į žiedo formos (l. v. annularis), karpinių išaugų formos (l. v. verrucosus) ir pn. Ši liga savaime nepagyja, o ja sergant galima apkrėsti kitus.

L. e r y t h e m a t o s u s yra neaiškios kilmės odos ir gleivinių liga, paliečianti dažniausiai veidą ir kitas drabužiais nepridengtas kūno dalis. Yra nuomonė, kad ja serga žmonės, kurių oda yra jautri saulės šviesai. Jos eiga labai chroniška. Dažnai paliečia nosies odą ir sudaro veide plaštakės vaizdą. Liga neapkrečiama. *M. Vt.*

Lura 1. (vok. Lure) sen. šiaurės germanų pučiamasis muzikos instrumentas, išliedintas iš žalvario ir vartotas naujajame žalvario amžiuje. L. vamzdis lieknas, išlenktas, viršutinysis galas baigiasi į priekį atsukta apskrita plokštele. Vamzdelio sienelės plonos (1–2 mm), instrumento ilgis siekia iki 3 m, tono aukštis tarp G ir Gis. L. paprastai randamos poromis ir abi būna to paties tono. Ir Skandinavijos uolų įraižose vad. ‚lurų pūtėjai' vaizduojami poromis. L. vartotos, greičiausiai, kultinėse apeigose. Ligi šiol Skandinavijoje ir Š. Vokie-

tijoje surasta apie 40 l. Spėjama, kad l. yra išsivysčiusi iš to paties tipo raginio muz. instrumento.

H. Schmidt, Die Luren von Daberkow (Prähistorische Zeitschrift VII 1915). *J. P.*

2. (prc. loure) Senas prancūzų dumplinio tipo instrumentas, ypatingai paplitęs Normandijoje. Vėliau tuo vardu vadintas šokis, pasižymįs lėtu charakteriu, $^6/_4$ takto. Šis šokis panaudotas Bacho prancūziškose siuitose ir partitoje E dur smuiko solo.

Lurai Luristano ir gretimos srities gyventojai Irane, apie 350.000 asmenų, daugiausia nomadai, kurdams giminingos, senos vietinės rasės, su arijų priemaiša. Laiko save pranašiausiais iraniečiais.

Luria Isaak ben Salamon, vad. Ari (1534 Jeruzalėje — 1572 Safede) žydų mistikas, vėlesnės kabalistų (žr.) mokyklos steigėjas. Savo mokslą skelbė tik žodžiu; jį surašė jo mokinys Chajim Vital Calambrose (1543–1620).

G. G. Scholem, Major Trends in Jewish Mysticism 1946.

Lurje Jošua (1871 Pampėnuose — 1937 Jeruzalėje) žydų pedagogas ir rašytojas. 1896 gavo filosofijos dr. laipsnį Berlyne, Varšuvoje leido nuo 1899 Lud, nuo 1903 Petrapilyje Freind, o 1906 Vilniuje Dos idiše Folk, pasireikšdamas sionistu. 1907 išvyko į Palestiną.

Lusaka Šiaurinės Rodezijos sostinė nuo 1935 su 26.000 gyv. (1949), iš kurių 3600 baltųjų. Derlingos ūkio ir kasyklų srities centras.

Luschan Felix von (1854–1924) austrų antropologas ir etnologas, nuo 1885 Berlyno Museum für Völkerkunde dir. pav., nuo 1904 dir., drauge 1890–1922 Berlyno univ. prof. L. vykdė tyrimus Balkanuose, M. Azijoje, Egipte, o 1888, 1890–91, 1894 ir 1902 su Koldewey kasinėjo Zendžirli (Sendschirli) Anatolijoje, 1905 P. Afrikoje, 1912 Kretoje ir 1914 Australijoje. Jis išjudino buv. vokiečių kolonijų antropo-etnologinius tyrinėjimus, davė gerų darbų apie priešakinės Azijos rases, grindė jų biologiją pagal ‚rasės mišimo ir jos atsistatymo' (Mischung und Entmischung) savo sudarytus dėsnius, o etnologijoje buvo vienas iš pagrindinių konvergencijos taikintojų. Pagrindiniai darbai: Ausgrabungen in Sendschirli, 5 tt., 1893–1925, Mischung und Entmischung von Rassen 1906, Völker, Rassen, Sprachen 1912, Rassen u. Völker 1915, Die Altertümer von Benin, 3 tt., 1918 ir kt.

Luscinia 1. žr. Lakštingala; 2. žr. Mėlyngurklė.

Lūse Herta (g. 1892) latvių dainininkė, 1922–44 Nacionalinės operos pradžioje choristė, vėliau viena iškiliausių mezosopranų; 1939–44 Latvijos konservatorijos dainavimo klasės vedėja. Koncertavusi visoj eilėj Europos kraštų, Paryžiuje dainavusi kartu su Šaliapinu. Nuo 1944 davusi koncertų Vokietijoje, Anglijoje, Švedijoje. 1950 atvyko į JAV.

Lusignan prancūzų aristokratinė giminė, valdžiusi Marche grafiją. Viena jos šaka aktyviai dalyvavo Kryžiaus karuose. Guy de L. 1186 tapo Lotynų Jeruzalės karalystės ir 1192 Kipro karaliumi. Kiprą šios giminės valdovai valdė ligi 1489.

Lusitania 1. senovinis v. Ispanijos vardas, taikytas ir daliai dabartinės Portugalijos; naujaisiais laikais poetinis Portugalijos vardas.

2. Cunard Line b-vės britų keleivinis laivas (30.400 b.r.t.), kurį 1915 V 7 10 mylių nuo p. Airijos kranto torpedavo vokiečių povandeninis laivas. L. per 20 min. nuskendo su 1198 keleiviais iš 1959. Tarp žuvusiųjų buvo 114 amerikiečių. L. nebuvo ginkluota, bet vežė amunicijos. Vokietijos ambasada L. išplaukimo dieną buvo per laikraščius įspėjusi amerikiečius laivu neplaukti. Šis įvykis sukėlė aršią reakciją amerikiečiuose ir paruošė nuotaiką vėlesniam JAV įstojimui karan prieš Vokietiją.

Łuskina Szczepan (1725–1793) gudų kilmės lenkų jėzuitas, astronomas, laikraštininkas. 1749 įstojo į jėzuitus. Baigęs Vilniaus akad. teologiją, vėliau studijavo dar Romoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje. 1755–66 buvo Stanislovo Leščinskio nuodėmklausis. Varšuvos kolegijoje dėstė matematiką ir astronomiją, 3 metus buvo kolegijos rektorium. Panaikinus jėzuitų ordiną, Stanislovo Augusto pavestas 18 m. redagavo Gazeta Warszawska. Turėjo įtakos Stanislovui Augustui. Išsp. L'observation astronomique du passage de Venus par le disque du soleil qui doit se faire à Varsovie sur la terasse de la Bibliothèque publique de Załuski le 6 Juin 1761, 1761; De solis eclypsi anni 1764 exercitatio astronomica in regio Collegii Varsaviensi 1764; Starodawna sława Przeświętnej Akademii Zamojskiej 1792 ir kt. *J. P.*

Lustenau Austrijos mst. Voralberge, prie Šveicarijos sienos; 10.300 gyv. (1951). Lietuvių L. ir apylinkėj II pas. karo metu ėmė telktis nuo 1944 XI Susirinkus ligi 50 asmenų, 1945 IV bendrai atšvęstos Velykos ir sudarytas komitetas. 1945 V L.

buvo atidaryta DP stovykla, mišri su grįžtančiais į Sov. Rusiją; po V 15 pavyko įsikurti RAD barakuose tik niekur negrįžtantiesiems. Šioj stovykloj buvo įvairių tautybių pabėgėlių, bet lietuviams pavyko į savo rankas paimti jos vadovybę (A. Kairelis, St. Kuzmickas, J. Pajaujis. A. Mažiulis) ir ją išlaikyti ligi X 17. 1945 VI buvo sudarytas apylinkės lietuvių komitetas, kuris surengė Čiurlionio ansamblio koncertą, turėjo vaikų darželį ir prancūzų (Čižienė) bei anglų (L. Šeštokienė) k. kursus. Lietuvių į L. buvo suvažiavę ligi 600, iš kurių stovyklos sąrašuose buvo apie 150. Iš L. lietuviai pradėjo skirstytis VIII; dalis išvažiavo į Vokietiją, kiti studijuoti į Innsbrucko univ. Visi likusieji lietuviai 1945 XI buvo išvežti į Albertschwende stovyklą.

A. Mž.

Łuszczewska Jadwiga (1834–1908), slapyvardis Deotyma, lenkų poetė-improvizatorė ir didelė poezijos globėja, kurios literatūrinis salonas Varšuvoje suvaidino lenkų literatūriniame gyvenime žymų vaidmenį. Poezija Ł. mažiau pasižymėjo. Nežiūrint romantinės manieros, Ł. poezija perdėm klasiška, šalta ir intelektualinė. Būdama didelės erudicijos moteris, Ł. temų sėmėsi iš fantastinio pusdievių pasaulio, su sapnais ir dvasiomis, dažnai nukrypdama į paprastą spiritizmą, pvz. Zwierciadlana zagadka 1879. Ł. poemos: Wanda 1887, Branka w jasyrze 1890 ir Sobieski pod Wiedniem (I d. 1894, II — 1904).

Luszkowski Andrzej (m. 1656 XII 12) jėzuitas (nuo 1611). Kelerius metus buvo kolegijos rektorius, po to pamokslininkas Varšuvoje, 1631 Vilniaus akademijos filosofijos daktaras ir prof. Jo rūpesčiu Vilniaus Šv. Kazimiero bžn. stogas apdengtas varine skarda ir sidabru išpuoštas didysis altorius. 1642–45 profesų namų viršininkas Vilniuje.

Jėzuitų archyvas, Lit. 61, 223–224.

Lūšė 1. geležinkelio stotis Mažeikių–Priekulės (Latvijoj) ruože, 22 km į š.v. nuo Mažeikių, paskutinė stotis Latvijos pasienyje, 7 km nuo Židikų; 1923 buvo 49 gyv. Nepriklausomybės metais L. buvo pašto agentūra, sienos pereinamasis punktas, Ylakių žemės ūkio kooperatyvo sandėlis, ugniagesių šaulių komanda, pieno perdirbimo b-vė Žemaitija (įsteigta 1931; 1933 V pastatyta Lietuvoje pirmoji standartinė garinė pieninė už 57.000 lt.).

2. (Lūšinė) upelis Telšių vls. ir aps., Sruojos (Varduvos, Ventos) aukštupis, 14 km ilgio; teka dideliais vingiais pro Lieplaukės bžk. į š.v. ir įteka į Alsėdžių ež., iš kurio teka Sruoja; deš. intakas Germantupis iš Germanto ež.

Lušis vežimo dalis (Žemaitijoje ir Sūduvoje). Pailga geležinė sulenkta plokštė su kuslankiais žiedais galuose, užmaunamais ant rungo gardėms palaikyti.

Lušys Stasys (g. 1903 VIII 31 Vaišnorių k., Šiaulių vls. ir aps.) ekonomistas, visuomenės veikėjas. 1925 baigė Šiaulių gimn., 1930 VDU teisių fak. ekonomikos skyrių. Tarnavo Žemės banke. 1941 VII laikinosios vyriausybės paskirtas Prekybos, pramonės ir amatų rūmų pirm., šias pareigas ėjo iki pasitraukimo iš Lietuvos 1944. Abiejų okupacijų metu veikė pogrindy. Vokietijoj buvo Lietuvių s-gos centro v-boj 1945–46 ir vadovavo LTB Regensburgo apygardai 1947–48. Į JAV atvyko 1948. Iš pradžių gyveno Bostone; vietinės LTB apylinkės pirm. 1949 ir 1952; vienas iš Bostono lituanistinės mokyklos steigėjų. Nuo 1954 pora metų buvo BALFo reikalų vedėju Brukline. Iš katalikiškųjų organizacijų daugiausia veikė ateitininkuose: pirmininkavo moksleivių ateitininkų s-gai 1926–27 ir LU stud. ateitininkų s-gai 1927–29, o vėliau įvairiems sendraugių skyriams. 1950–58 JAV liet. krikščionių demokratų s-gos centro v-bos v.pirm.; Vidurio Europos krikščionių demokratų unijos kongrese 1953 išrinktas tarybos nariu ir vykdomojo komiteto v.pirm.

Lūšis (Lynx) 1. katinių (Felidae) šeimos plėšrus laukinis gyvulys. Kūno ilgis 90–100 cm, svoris 25–30 kg; pilksvai gelsvos spalvos su rudomis dėmėmis, kurios vasarą yra ryškesnės; atskirų l. kailių spalva ne visai vienoda; uodega striuka, lyg nukirsta; kojos ilgos ir tvirtos; trikampio formos ausys baigiasi juodų, ilgų plaukų kuokšteliu. L. pasižymi geru regėjimu. L. laikosi dažniau-

Bieloviežo girių lūšis

siai po vieną, kiekvienas l. turi savo maždaug 10 km skersmens gyvenamąją teritoriją, tik jauniklių auginimo metu visa šeima laikosi vienoj vietoj. L. rujoja II–III mėn. Po 3 mėn patelė atveda 2–3 jauniklius, kurie praregi tik po 8–10 d. Rudenį jaunikliai jau pradeda medžioti, o sulaukę metų jau visiškai nuo motinos atsiskiria; l. visiškai subręsta ir pradeda veistis tik sulaukus dvejų metų. L. minta laukiniais žvėreliais bei paukščiais. Nuo jų nukenčia stirnos, kiškiai, voveraitės, kurtiniai, tetervinai ir kt. L. yra labai plėšrūs ir piauna žvėrelių ar paukščių daugiau negu gali iškarto suėsti. Papiovęs stambesnį grobį, l. dažniausiai jį tik apėda, pageria kraujo ir palieka. Medžioklės ūkiui l. daro nuostolių. Medžioti l. eina naktį, o dieną guli pasislėpęs, dažniausiai storų medžių horizontalinėse šakose. L. kailis yra švelnus, tankus, todėl branginamas, bet dėl trapumo greit nusitrina. Geresnis žieminis kailis. L. mėsa valgoma, panašaus skonio į kalakutieną. Lietuvoje ir taip pat visoj š. Europoj sutinkamas l. paprastasis (L. lynx). Dar prieš 100 m. Lietuvos giriose l. buvo neretas žvėris, tačiau nykstant miškams sparčiai sumažėjo. Nepriklausomybės metu l. buvo skaičiuojama ligi 70; apsaugos sumetimais buvo draudžiama l. medžioti ištisus metus. Tik per klaidą ar dėl nežinojimo buvo nušaunama ir l., pvz. 1937 XI Vilkikių miške, Šeduvos vls.; 1939 XII Baltkojų girininkijos miške (Šakių urėdijoj), o 1940 VI Budavonės girioj prie Bartininkų, Vilkaviškio aps.; 1953 — viena Pakruojo, kita Tauragės apylinkėj. 1956 Lietuvoj bebuvo priskaičiuojama 20 l., rytinėje daly: Labanoro miškuose, Gudų girioje prie Varėnos, Rūdninkų miškuose, Užvinčių rezervate prie Dūkšto ir Biržų girioj. Europoj gyvena L. pardina, Š. Amerikoj L. canadensis. Afrikoj ir Azijoj sutinkamas L. caracal, rausvai rudas, 70 cm ilgio.

2. Astronomijoje šiaurės dangaus žvaigždynas, kuriame plika akimi matomos vos 8–10 silpnų žvaigždžių. L. yra tarp Dvynių, Vežėjo, Kupranugario, Grįžulo Ratų, Liūto ir Vėžio žvaigždynų.

Lūšis upelis Židikų vls., Mažeikių aps., Ventos kair. intakas, 30 km ilgio; teka į š.v., sudarydamas sieną su Latvija ligi Pikelių bžk., žemupy suka į š., Kuršo žemėje, Nigrandės vls. Intakai kair. Jonupis, Žvėrupė, Spininis, visi Latvijoje. Baseino plotas 116 km².

Lūšys 1. (lenk. Obsterno) ež. Brėslaujos aps., 20 km į r. nuo Brėslaujos mst., 1342 ha ploto; paviršius 139,3 m nuo j. l.; gylis ligi 12,2 m; iš gretimo Aukšlio ež. per L. į Dėdyno ež. teka Viata, Dauguvos intakas; š.r. krante Pabradės (Przebrodzie) bžk.; 2. ež. Ignalinos vls., Švenčionių aps., ties Palūšės bžk., centrinis Asalnų (žr.) grupėje, 6 km ilgio (su vak. įlanka Lūšykščiu), 365 ha ploto; paviršius 140 m nuo j. l.; su juo jungiasi Asalnų ir Šakarvo ež. Prie L. ež. 1957 pastatyta terpentino gamykla.

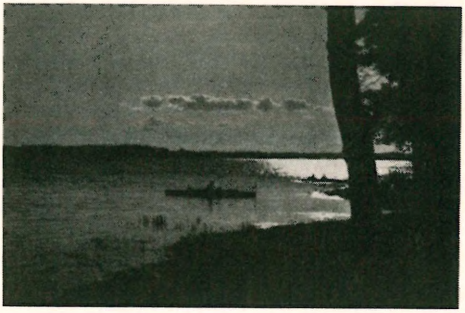

Lūšio ež. (Švenčionių aps.) *S. Kolupailos nuotrauka*

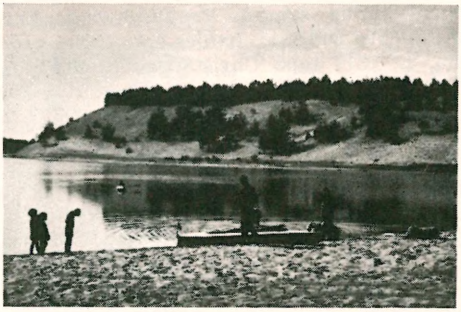

Lūšio ež. įlanka ties Palūše
S. Kolupailos nuotrauka

Lutecis (lot. lutetium) cheminis elementas, žymimas Lu, eilės nr. 71, at. sv. 174,99, valentingumas 3. Aptiktas G. Urbaino 1907 ir nepriklausomai K. A. von Welsbacho 1908, kuris jį buvo pavadinęs kasiopėjumi (cassiopeium), Cp. L. priklauso vad. retųjų žemių metalų itrio grupei. L. sudaro vos 7×10^{-5}% žemės plutos. Žinomi l. oksidas, LuO_3, l. chloridas $LuCl_3$ ir kitos l. giminingos druskos.

Lutero di Giovanni žr. Dosso Dossi.

Luterons evangelikų liuteronų religinis laikraštis, pasirodęs Tilžėje 1887 pradžioje

ir sustojęs 1888 pradžioje. Kurį laiką ėjo dvisavaitiniu, vėliau kas savaitę. Red. D. Laukandt iš Rukų. Nuo 28 nr. buvo įmaišoma žinučių ir vokiečių kalba. Išėjo per 40 nr.

Luthardt Christoph Ernst (1823–1902) vokiečių ev. liuteronų teologas, Leipcigo univ. prof. Priklausė vad. Erlangeno mokyklai, kovojo su liberalistine srove. Išsp. Apologie des Christentums, 4 tt., 1864–80 (daug leidimų), Kompendium der Dogmatik 1865 ([13]1933), Kompendium der theol. Ethik 1896.

Luther 1. Hans (g. 1879) vokiečių politikas, 1923–25 būdamas finansų ministru padėjo H. Schachtui stabilizuoti Vokietijos valiutą. 1925 I — 1926 V Reicho kancleris; jo užsienio reikalų ministras Stresemannas sudarė Locarno paktą. 1930–1933 Reicho banko valdytojas. Hitleriui valdžion atėjus, iš šių pareigų atleistas, 1933–37 buvo atstovu Vašingtone. Nuo 1945 vėl ėjo įvairias pareigas Vokietiją atstatant, nuo 1952 Miuncheno politinių mokslų aukštosios mokyklos prof.

2. Martin žr. Liuteris, Martynas.

Luther von Braunschweig (m. 1335) Vokiečių ordino didysis magistras 1331–35. L. buvo sūnus žymaus Braunschweigo kng. Albrechto Didžiojo. Įstojęs apie 1280 į ordiną, L. 1314 tapo Christburgo komtūru ir drauge Ordino vyriausiuoju ūkvedžiu (Grosstrappier, trapenarius). 1331 II 17 išrinktas didžiuoju magistru, po ketverių metų 1335 tuoj po Velykų (turbūt IV 18) mirė. Išskyrus smulkius susidūrimus ir 1333 žygį į Žemaičius L. laikais kryžiuočiai Lietuvos nepuldinėjo. Pagrindinis L. rūpestis buvo aštrus Ordino konfliktas su lenkais, kuris tik po L. mirties pasibaigė Kališo taika (žr.). Su L. išrinkimu baigėsi ir karo paliaubos su Lenkija. Tad du mėnesiu 1331 vasarą Ordino kariuomenė niokiojo D. Lenkiją, o 1332 užėmė Kujaviją ir ten statėsi savo pilis, kai Vladislovas Loketka įsiveržė į Kulmo žemę. Padarius vėl paliaubas Loketka greitai mirė, o prie įpėdinio Kazimiero jos buvo pratęsiamos toliau. Tarp Vokiečių ordino didžiųjų magistrų L. buvo vienintelis, kuris dideliu uolumu puoselėjo vokiečių poeziją kaip tik tuo metu, kai p. Vokietijoje eiliavimas buvo suskurdęs. Pats L. eilėmis perdirbo Šv. Barboros gyvenimo legendą (tekstas žuvo) ir rimuotai išvertė Danieliaus pranašystę. L. įsakmiai prašomas, N. Jeroschinas (žr.) vokiškai išvertė lotynišką Petro Dusburgiečio kroniką. Vokiškos ordino poezijos rankraščių pagausėjimas buvo skatinančios L. veiklos ženklas. L. rūpinosi bažnytine muzika ir mokyklomis.

Scriptores rerum Prussicarum I, II; *J. Voigt*, Geschichte Preussens IV, 478–519; *W. Ziesemer*, Die Literatur des Deutschen Ordens in Preussen; *K. Lohmeyer*, L. Herzog von Braunschweig, Allgemeine Deutsche Biographie III 1876; *Chr. Krollmann*, Altpreussische Biographie I 1941. žr. Jeroschin. *Z. I.*

Lutnickis (Lutnicki) 1. Kazimieras, tapytojas Mykolo Kazimiero Radvilos tarnyboje. Gyveno Myriuje. Restauravo Nesvyžiaus pilies portretų salę. 1759 įsigijo tris sklypus Nesvyžiuje. Jo žmona Teresė L. apie 1746/47–1762 buvo meistrė Radvilų tekstilės manufaktūroje Myriaus pilyje, kur su keliomis pagalbininkėmis dirbo gobolenus.

2. Leonas, architektas ir geometras Radvilų tarnyboje Nesvyžiuje. Titulavosi vėliavininku ir architektu. 1778 padarė projektą iškilmių iliuminacijai į Lietuvą grįžtantiems Jeronimui Radvilai ir Sofijai Thourn de Taxis-Radvilienei pagerbti. Projekto brėžinys buvo Varšuvos univ. bibliotekoje pažymėtas ‚Leo Lutnicki geometr. invenit'. 1780 projektavo Nesvyžiuje žvėryną, Alboje (žr.) kanalus, altaną, Karolio Radvilos vasaros rezidenciją. 1783 suprojektavo karališkąją salę Nesvyžiaus pilyje. 1786 pastatė oficinas ir restauravo rūmus

Luther von Braunschweig antkapis Karaliaučiaus katedroje (XIV a.)

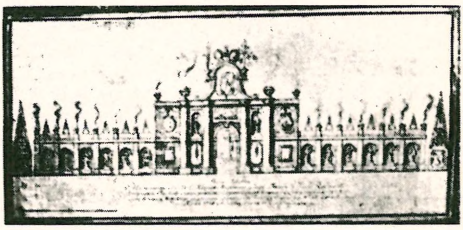

L. Lutnickis: Iliuminacijų projektas Nesvyžiaus iškilmėms 1778

Slucke. 1789 suprojektavo oficiną Lachvoje. 1790 restauravo Šv. Mykolo bžn. Nesvyžiuje ir pastatė medinę cerkvę.

S. Lorentz, Materiały do historji architektury na ziemiach b. W. X. L. (Prace sekcji historji sztuki 2) 1935, 261–263; *T. Mańkowski*, Materjały do dziejów manufaktur tkackich Michała Kazimierza Radziwiłła ‚Rybenki' (Prace sekcji historji sztuki 3) 1938/39, 3; *B. Taurogiński*, Dane archywalne o artystach na dworze książąt Radziwiłłow XVI–XIX w. (Prace sekcji historji sztuki 3) 1938/39, 21–22. *P. Rkl.*

Luton p. Anglijos mst., 47 km į š. nuo Londono; 110.500 gyv. (1952). Didžiausias Anglijoj šiaudinių skrybėlių gamybos centras, dažų, automobilių, mašinų ir kt. pramonė.

Lutoslawski Wincenty (1863 Vilniuje — 1954 XII 28 Krokuvoj) lenkų filosofas. 1881 baigė Mintaujos vokiečių gimn., studijavo pora metų Rygos politechnikume, vėliau Tartų univ. ir Sorbonoj, 1887 Tartuose gavo magistro laipsnį. 1890–93 docentavo Kazanės universitete. Gilino studijas Anglijoj ir Ispanijoj, 1898 įsigijo daktaro laipsnį Helsinkio univ. 1900–01 pradėjęs docentauti Krokuvos univ., buvo austrų valdžios atstatytas. Išvykęs į užsienį, kurį laiką dėstė Lozanos ir 1911–16 Ženevos univ. Kaip svečias yra skaitęs paskaitų Londono univ., Lowellio institute JAV, Sorbonoj. 1919–31 Vilniaus univ. prof. L. filosofinis mąstymas yra apspręstas platonizmo, kurį jis siejo su lenkų mesianizmu. Platonui skirtosios studijos: Erhaltung und Untergang der Staatsverfassungen nach Plato, Aristoteles und Machiavelli 1887, O logice Platona 1891–92, Platon jako twórca idealizmu (i socjalizmu) 1899, The Origin and Growth of Plato's Logic 1897 (²1905). Kiti veikalai: Seelenmacht 1899, Un grand initiateur: A. Mickiewicz 1902, Eleusis I 1903, Logika ogólna 1906, Religja w życiu narodowem 1909, Początki greckiej filozofji 1910, Psychologie de la volonté 1912, Volonté et liberté 1913, The World of Souls 1924, Zarys metafizyki polskiej 1925, Preexistence and Reincarnation 1928, The Knowledge of Reality 1930, A Theory of Personality 1931. Überwego filosofijos istorijai L. parašė skirsnį apie lenkų filosofiją (Grundriss der Geschichte der Philosophie V 1928, 299–334).

W. Lutoslawski

Luts Oskar (1887–1953) estų rašytojas. 1911–13 studijavo farmakologiją Tartų univ. (nuo 1902 dirbo vaistinėj), 1919–21 tarnavo universiteto bibliotekoj, nuo 1921 atsidėjo vien rašymui. Debiutavo didelio pasisekimo sulaukusia mokyklos laikų atsiminimų serija: Kevade (Pavasaris) I 1912, II 1913; Suvi (Vasara) 1918–19, Tootsi pulm (T. vestuvės) 1921. Toliau sekė novelės Soo (Pelkės) 1920, Karavaan (Karavanas) 1920, Inderlin 1920, Nukitsamees 1920, Harald tegutseb (H. veikia) 1921, Andrese elukäik (A. gyvenimas) 1923, Iiling (Dulkės) 1924, Olga Nukrus 1926 ir t.t. 1930–34 įvairiomis antraštėmis spausdino savo memuarus. Be to, išleido penketą novelių knygų, apie 15 pjesių, eilę knygų vaikams. L. kūryba realistinė, bet su romantiniu atspalviu. Įgimto talento pasakotojas, L. taip pat pasižymėjo gyvu humoru. Lietuviškai išversta jo Pavasaris 1957 (vert. R. Butkutė) ir Vasara 1958.

Lütschg-Loetscher Otto (1871–1947) šveicarų hidrologas, glaciologas, Züricho technikos mokyklos prof. Išl. Über Niederschlag und Abfluss im Hochgebirge 1926; Zum Wasserhaushalt der Schweizer Hochgebirges 1944–54.

Lututė (Aegolius funereus) pelėdinių (Strigidae) šeimos plėšrus naktinis paukštis, panašus į pelėdikę. Ilgio apie 260 mm, sparnų tarpugalio apie 540 mm. Viršutinės kūno dalies spalva pilka, su baltomis dėmėmis pečiuose ir plunknose; apačia balta, išmarginta pilkomis dėmėmis; skruostai beveik balti, tik prie akių juosvi. Nuo pelėdikės l. skiriasi didele ausies anga ir tuo, kad l. kojos iki pat pirštų apaugusios tankiomis baltomis plunksnomis, tik nagai matomi. Minta daugiausia smulkiais graužikais ir mažais paukšteliais. L. yra 6 rūšys Europoj, didesnėj Azijos daly ir Š. Amerikoj. Lietuvoje l., priklausanti porūšiui Ae. f. funereus, retai sutinkama miškuose.

Lututė

Lützow Adolf, Freiherr von (1782–1834) vokiečių laisvės kovų karys, 1813 II sudaręs savanorių dalinį (Lützowsche Freikorps, arba Schwarze Schar), daugiausia iš studentų. Šiame dalinyje buvo poetas Th.

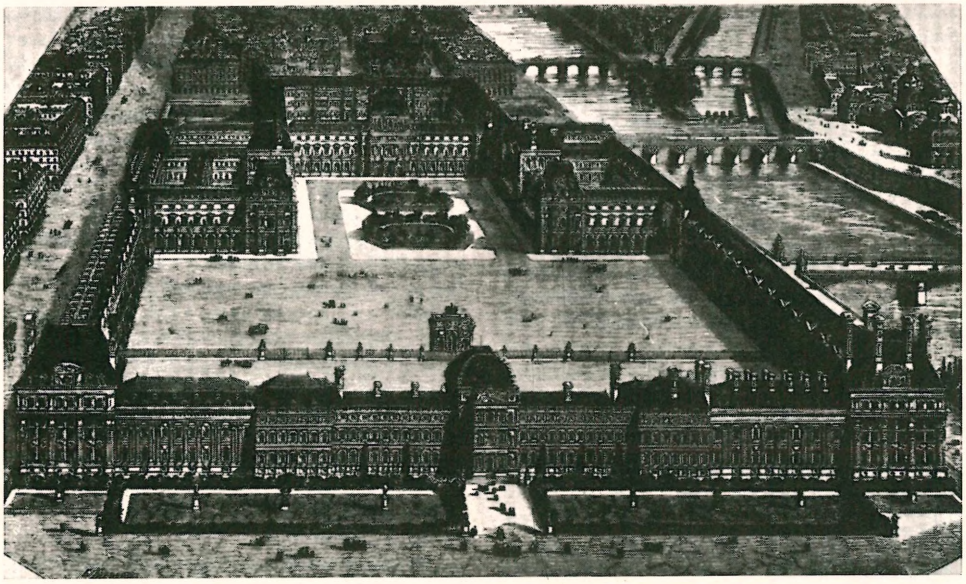

Luvro rūmai su Tuileries prieš 1871 (pagal Die Illustrierte Welt 1858 raižinį)

Körner (apdainavęs jo žygius savo garsią poemą), L. Jahn ir kt. Kariškai mažai reikšmingas (pirma apie 1200 vyrų, vėliau ligi 3000), šis dalinys pasižymėjo ypatinga narsa. Pirmą kartą jis buvo beveik visiškai prancūzų sunaikintas 1813 VI 17 prie Kitzen (po paliaubų, apie kurias L. nespėjo sužinoti). Antrą kartą jis buvo suformuotas 1813 gale.

Luvijai indoeuropiečių tauta, gimininga hetitams, hetitų valstybės pietryčiuose. Žr. Hititai.

Luvras (prc. Louvre) buvę Prancūzijos karalių miesto rūmai Paryžiuje, dabar muziejus ir žymiausias Paryžiaus pasaulinės architektūros paminklas. Karalius Pilypas Augustas apie 1200 pastatė gotinę pilį. XVI a. Pranciškus I, planuodamas renesansinius rūmus, pilį nugriovė. Apie 1546–64 arch. P. Lescot pastatytųjų rūmų dalis priklauso prie svarbiausių prancūzų renesanso sprendimų; jų kiemų fasadai pasižymi dispozicijos aiškumu ir smulkia dekoracija, pagyvinta J. Goujono skulptūromis. Arch. Ph. de L'Orme apie 1565–70 Kotrynai de Mediči pradėjo statyti į v. nuo L. Tuileries rūmus ir L. galerijas, kurias tęsdamas arch. B. Du Cerceau apie 1600 Henrikui IV pastatė Grande Galerie, iš Senos pusės sujungdamas L. su Tuileries. Liudviko XIII įsakymu arch. J. Lemercier nuo 1624 vykdė L. praplėtimo planą. 1665 Liudvikas XIV pakvietė arch. Berninį iš Romos užbaigti L., bet jo barokinio projekto buvo atsisakyta duodant pirmenybę klasicistui C. Perrault, kurio projektu 1667–74 buvo pastatytas garsusis r. fasadas su vad. L. kolonada iš 28 porų korintinių kolonų. Arch. L. Leveau statė toliau Tuileries. Karaliui gyvenant Versalyje, L. buvo paliktas fragmentas. Napoleono I epochoje arch. Ch. Percier ir P. F. L. Fontaine, Napoleono III – arch. Visconti ir Lefuel 1848–68 pastatė naująjį L., kartu su Tuileries ir senuoju L. sujungdami į vieną užbaigtą ansamblį, užimantį 200.000 m². Per 1871 sukilimą sudegintas Tuileries 1883 nugriovus, vaizdas vėl kiek pasikeitė. L. muziejaus pagrindą sudaro L. rūmuose buvę Prancūzijos karalių meno turtai, kuriuos revoliucija 1793 nusavino ir padarė prieinamus viešumai. Rinkiniai buvo papildyti iš bažnyčių atimtais ir Napoelono užsieny pagrobtais meno turtais, vėliau pirkimais ir iškasenomis. Šiandien muziejus apima daugelį skyrių ir yra vienas iš pačių didžiųjų ir vertingiausias pasaulyje.

A. Babeau, Le L. et son histoire 1895; *G. Geffroy,* Le Palais du L. 1909; *H. Verne,* Le Palais du L. de Philippe Auguste à Napoléon 1924; *L. Hautecoeur,* L'histoire du château du L. et des Tuileries sous le règne de Louis XIV 1927; ('') L'histoire du L. 1290–1928, 1929; *P. Vitry,* Le Musée du L. 1927; *A. Blum,* Le L. du palais au musée 1947.

P. Rkl.

Luvua Vidurio Afrikos upė, Lualabos deš. intakas, teka iš Moero ež., su aukštupiu Luapula 2040 km ilgio; baseino plotas 265.260 km², vid. debitas 770 m³/sek.

Lux knygų leidykla Vokietijoj, Fellbacho liet. stovykloj prie Stuttgarto, pradėjusi veiklą 1947 (įregistruota Tübingene kaip aprėžtos atsakomybės b-vė). Formaliais jos steigėjais buvo kan. P. Juknevičius, kan. V. Zakarauskas, dr. P. Karvelis ir J. Sakevičius. Kapitalą b-vei parūpino iš Lietuvos pasitraukusieji vyskupai (arkiv. J. Skvireckas, vysk. V. Brizgys ir vysk. V. Padolskis), per kan. dr. J. B. Končių gavę auką iš JAV kat. vyskupų. Pirmasis leidinys, kuriuo Lietuvos vyskupai buvo pradėję rūpintis jau 1945, buvo N. Testamento IV laida, kurio 18.000 egz. buvo nemokamai išdalyta lietuvių šeimoms kaip JAV kat. vyskupų dovana lietuvių katalikų tremtiniams. Berengiant šį leidinį, vyskupai nusistatė suorganizuoti ir leidyklą. Iš viso L. leidykla išleido 15 knygų, tarp jų Šv. Rašto VI knygą, Psalmių knygą, kan. dr. F. Bartkaus maldaknygę Būk mums malonus, enciklikų rinkinį, M. Krupavičiaus Krikščioniškąją demokratiją ir kt. Leidyklos veikla nutrūko ryšium su emigracijos iš Vokietijos banga.

Lux Christi Kunigų Vienybės trimėnesinis žurnalas, leidžiamas nuo 1951 antrojo ketvirčio, spausdinamas Šv. P. M. Nekalto Prasidėjimo vienuolyne Putname, Conn. Sumanymas žurnalą išleisti buvo iškeltas Bostono ir Hartfordo Kunigų Vienybės provincijų kunigų pasitarime Marianapoly 1951 III. Pirmuosius 11 nr. suredagavo kun. St. Yla (pamokslų skyrių tvarkė kun. V. Pikturna), nuo 12 nr. (1954) redagavimą perėmė kun. dr. V. Rimšelis, M.I.C., nuo 24 nr. (1957 VI) kun. J. Petrėnas, nuo 1958 (laikinai) kun. T. Narbutas. Iš pradžių ėjo mažo formato 64 psl., nuo 3 nr. — 80 psl., vėliau padidėjo ligi 110 psl. knygos formato. Pagrindiniai skyriai: straipsniai religiniais ir lietuvybės klausimais, pamokslai, lietuvių dvasininkų ir apskritai Bažnyčios gyvenimo kronika, knygų apžvalga. Dedama iliustracijų. Bendradarbiai daugiausia kunigai, bet yra ir pasauliečių (Z. Ivinskis, S. Sužiedėlis ir kt.). Nuo 7 nr. žurnalo spausdinama 850 egz.

Luxemburg Rosa (1870–1919) žydų kilmės socialistų veikėja, marksizmo teoretikė. Gimė ir gimnazijos mokslus išėjo Lenkijoje, universitetą baigė Šveicarijoje. 1898 už disertaciją Industrielle Entwicklung Polens Leipcigo univ. gavo daktaro laipsnį. 1887 pradėjo revoliucionierės veiklą lenkų socialistų Proletariato organizacijoje. 1893 drauge su vilniečiu L. Jogiches įkūrė atskirą Lenkijos socialdemokratų partiją, kuri 1900 pradėjo veikti Lenkijos ir Lietuvos socialdemokratų vardu. 1897 gavo Vokietijos pilietybę ir gyveno Vokietijoje, bet vadovavo ir minėtajai socialdemokratų partijai. Aktyvi 1905 revoliucijos dalyvė. Dėl pacifistinės veiklos 1915–18 buvo kalinama Vokietijoje. Su K. Liebknechtu organizavo komunistinį Spartaką ir redagavo su juo Die Rote Fahne. Spartako sukilimo metu areštuota ir be teismo nužudyta. Aštriai polemizavo su Leninu dėl ultracentralistinio bolševikų partijos organizacijos pavidalo, vadindama Lenino šalininkus blankistais. Betgi kritikavo ir vokiečių sd revizionistus. Dėl ūkinių sumetimų buvo Rusijos nedalomumo šalininkė, todėl pasisakydavo ir prieš Lenkijos nepriklausomybę. Bolševikų valdymą smerkė dėl teroro vartojimo. Išsp. Wybuch rewolucji w caracie 1905, Czego chcemy, Kwestja polska a ruch socjalistyczny, Die Akkumulation des Kapitals 1913, Die Krise der Sozialdemokratie 1916, Die russische Revolution 1922, Einführung in die Nationalökonomie 1925, Briefe aus dem Gefängnis 1919.

v. H. Roland Holst-van der Schalk, R. L. 1937; *P. Fröhlich,* R. L., Gedanke und Tat 1939. *.P.Č.*

Luxeuil, Luxeuil-les-Bains (Haute-Saône) vietovė r. Prancūzijoje į v. nuo Mulhouse, kurortas; 5700 gyv. (1946). 590 šv. Kolumbanas įst. benediktinų vienuolyną, kurio XIII a. griuvėsiai tebėra. L. vienuolynas buvo knygų rašymo centras. Be to, L. raštinėje VII–VIII a. susiformavo ankstyviausia ir svarbiausia merovingų epochos tapybos mokykla. Perrašant senuosius krikščionių tekstus ir puošiant inicialus bei puslapius ornamentais, L. mokykloje pasireiškė, stipriau kaip to laiko Italijos vienuolynų raštinėse, savitas tapybos stilius: laisvas, lengvas ir fantazingas suabstraktintų formų žaismas. Pirmasis pvz. yra 669 rašytas Augustino tekstas. Pilnai išvystytą L. stilių turi VIII a. antro ketvirčio Ezechielemo Grigaliaus teksto ornamentai ir raidės. Šią kūrybą galime laikyti europinės tapybos užuomazga.

E. H. Zimmermann, Vorkarolingische Miniaturen 1916; *A. Boeckler,* Abendländische Miniaturen bis zum Ausgang der romanischen Zeit 1930. *P.Rkl.*

Luxeuil mokykla VIII a.: Grigaliaus teksto pradžia CRVX ALMA FVLGIT

Luza š. Rusijos upė, Jugo (Dvinos) deš. intakas, 442 km ilgio; baseino plotas 17.700 km².

Luzán Ignacio de (1702–54) ispanų rašytojas ir kritikas, savo Poética 1737 turėjęs lemiamo poveikio ispanų literatūros posūkiui į klasicizmą..

Luzern žr. Lucerna.

Luzerne JAV mst. Pensilvanijoj; 6176 gyv. (1950, 1940 — 7082), iš kurių apie 1000 yra lietuviai. Kun. Jono Kundrecko rūpesčiu 1924 čia įkurta liet. šv. Onos parapija, 1925 pastatyta laikinė mūro bžn. (pradėta statyti 1924 XII 1, baigta 1925 VI 16 ir pašventinta 1925 VI 30) pusrūsy, kuris, pastačius ant viršaus bažnyčią, bus paverstas sale. Anksčiau žmonės priklausė Kingstono liet. parapijai. Veikia kelios parapinės d-jos ir ALRKS kuopa. Pirmoji organizacija Šventųjų Petro ir Povilo pašalpinė draugystė buvo įkurta 1892 I 24. Parapijai pradžioj priklausė 115 šeimų ir 15 viengungių, 1958 jai priklausė apie 300 šeimų, kurių žymi dalis nelietuviai. Parapijos klebonas ir lietuviškosios veiklos vadovas yra kun. V. Šimkonis.

Luzitanai iberų kiltis romėnų provincijoje Lusitania, apėmusioje maždaug dabartinę Portugaliją. Atkakliai priešinęsi romėnams, l. buvo pavergti 139 po Kr. žuvus jų vadui Viriatui. Senas portugalų savęs tapatinimas su l., radęs savo atgarsį garsiojoje Camoes poemoje Os Lusiados, nelaikomas realiai pagrįstas. Tačiau galimas dalykas, kad atskiros Luzitanijos provincijos sudarymas buvo veiksnys vėliau susidaryti atskirai Portugalijos karalijai.

C. H. V. Sutherland, The Romains in Spain 1939.

Luzon didžiausia Filipinų sala tarp Pietų Kinijos jūros ir Pacifiko vandenyno; 105.710 km², 7,4 mil. gyv. (1950). Išilgai salą šiaurės-pietų linkme tęsiasi kalnynas, kurio pagrindą sudaro granitas, o pietuose vulkaninės uolienos. Saloje yra daug užgesusių ir 2 veikiantieji vulkanai, iš kurių Mayon yra 2433 m aukščio. Klimatas tropinis; r. salos dalis gauna daug atmosferos kritulių ir apaugusi atogrąžų miškais, o v. daly pučia musonai ir vyrauja savanos. Dažnai pasitaiko taifūnų. Gyv. daugumas filipiniečiai katalikai, vidurio daly yra išlikusių pirmykščių gyventojų negridų. Ūkiniu atžvilgiu L. yra labai reikšminga: pajūrių žemumose ir kloniuose auginama ryžiai, medvilnė, tabakas, palmės, cukrinės nendrės, kakavos ir kavos medžiai, baltosios bulvės, pamidorai, kasava, kopūstai, žemės riešutai, Manilos kanapės, kapokas, sizalas, bananai, mango, apelsinai ir kt. Žemėj randama aukso, geležies rūdos, vario, akmens anglies, sieros, marmuro, gipso agatų, jaspisų, bet mineralinių turtų eksploatacija dar neišplėsta. Pramonė: sukraus, margarino, alyvos, gėrimų, kvepalų ir kosmetikos dalykų, baldų, perlamutro sagų, skrybėlių, adinių, virvių, dažų, cemento, cigarų gamyba. Didžiausias salos mst. Manila; kiti žymūs miestai: Cavite City, Vignan, Legaspi, Baguio City, Dagupan ir Batanges San Pablo. *A.B.*

Luzula žr. Kiškiagrikis.

Lūža Juozas (g. 1911 X 17 Kupšių k., Kartenos vls., Kretingos aps.) agronomas. 1928 baigė Kretingos vidurinę m-lą, 1933 Plungės mokytojų seminariją, 1936 Dotnuvos ŽŪA (baigimo diplomą gavo 1939 už diplominį darbą Cukrinių runkelių kultūra ir jos perspektyvos Lietuvoj). Parašė ŽŪA konkursinį darbą apie žemės ūkio darbų paskirstymą tarp vyrų ir moterų. Studijuodamas dirbo ekonominėse studentų organi-

zacijose ir ateitininkuose (Algimanto klubo pirm.). 1938–39 JŪR instruktorius Marijampolėj ir Klaipėdoj, 1939–44 Lietuvos Cukraus akc. b-vės vyr. agronomas — žaliavų skyriaus vedėjas. Vokietijoj 1946–1947 mokytojavo aukštesniojoje Žibinto prekybos m-loje Grevene. 1947 apsigyvenęs Anglijoje, aktyviai dalyvauja D. Britanijos liet. s-goj, vienas šios organizacijos Sleafordo ir Sheffieldo skyrių steigėjų. L. yra bendradarbiavęs J. Ūkininke, Ūkininko Patarėjuje, Ūkininke, Žemės Ūkyje, N. Sodyboje, XX Amžiuje, Lietuvos Keleivyje, Žibinte, Europos Lietuvyje, Darbininke ir kt. Yra parašęs keletą knygučių cukrinių runkelių augintojams (Auginkime cukrinius runkelius 1941, kartu su J. Mockaičiu — Cukrinių runkelių sėklų auginimas 1942, Ką turi žinoti cukrinių runkelių augintojas 1943) ir rankraščio teisėmis atspaustą Politinės ekonomijos vadovėlio I dalį. *K.Brn.*

J. Lūža

Lužičėnų kultūra (vok. Lausitzer Kultur, lenk. kultura łużycka) žalvario ir geležies amžiaus pradžios kultūra, išplitusi nuo Vidurio Vokietijos iki V. Lenkijos. Pavadinta pagal kapinynus, pirmiausia tyrinėtus Žemutinėje Lužicoje. Mirusieji deginami ir jų pelenai supilami į molines urnas. L.k. siejama su ankstyvesne žalvario amžiaus Unetičės (vok. Aunjetitzer) kultūra. Etninis l.k. priklausomumas dar nėra galutinai išaiškintas: vieni ją skiria ilirams, o lenkai pastaruoju metu — slavams.

Lūžija k. Klaipėdos aps., rytiniame Kuršių marių krante, 13 km į p. nuo Klaipėdos mst. Nuo 1897 veikia vandens matavimo stotis; vid. vandens horizontas +17 cm nuo j.l., mkm. 130 cm, mnm. — 28 cm.

Lužkos (lenk. Łużki) mstl. ir buv. dvaras Dysnos aps., valsčiaus centras, 36 km į p.v. nuo Dysnos; prie Mniutos upės, Dysnos deš. intako, slėnyje; apie 1500 gyv. Po I pas. karo Lenkijos, po II pas. karo Sov. Gudijos valdžioje. L. buvo Sapiegų nuosavybė, vėliau Žabų. Antanas Žaba, Polocko pilininkas, 1741 pastatė L. mūrinę Šv. Mykolo bžn., prie jos vienuolyną ir įkurdino pijorus, kurie čia laikė savo mokyklą. Mykolo sūnus pastatė puošnius dvaro rūmus. Čia buvo trys dideli malūnai, varomi Mniutos upės vandens jėga. Po Žabų L. perėjo Plateriams. 1831 sukilimo laiku L. buvo koncentruojami sukilėlių daliniai, kuriems heroiškai vadovavo Emilija Pliateraitė. Po sukilimo 1832 L. pijorų vienuolynas uždarytas. *V.Klb.*

Lvov 1. Aleksiej Fiodorovič (1798–1870) rusų muzikas. Įstojęs į kariuomenę, iškilo iki generolo ir buvo caro Mikalojaus I adjutantu. 1836 Petrapily perėmė prieš tai savo tėvo diriguojamą caro rūmų chorą. L. buvo geras smuikininkas, žinomas kvartetininkas. Parašė tris operas, smuiko koncertą, duetą smuikui ir violančelei, 24 caprice smuikui, daug bažnytinės muzikos. Žymiausias jo veikalas yra rusų imperijos himnas Bože caria chrani, parašytas 1833. L. palaidotas Pažaislio vienuolyne, Lietuvoje. *Iz.V.*

2. Georgij Jevgenjevič (1861—1925) rusų politikas. Kilęs iš stambių Tulos dvarininkų su kunigaikščio titulu, L. nuo 1886 buvo Rusijos vidaus reikalų m-jos valdininkas, nuo 1888 Tulos aps. savivaldybės (ziemstvos) tarybos narys, 1903–06 tos pačios aps. savivaldybės pirm. 1905 išrinktas į pirmąją valst. dūmą kaip konstitucinių demokratų (kadetų, žr.) partijos narys. 1914–18 L. buvo visos Rusijos apskrities savivaldybių s-gos pirm. Po 1917 III revoliucijos sudarius laikinąją Rusijos vyriausybę, L. buvo tos vyriausybės ministras pirm. ir vidaus reikalų ministras. Tose pareigose jis išbuvo ligi 1917 VII, kada iš laikinosios vyriausybės pasitraukė, ministro pirmininko pareigas užleidęs A. F. Kerenskiui. Po 1917 X bolševikų revoliucijos L. prisidėjo prie baltųjų prieškomunistinės veiklos, buvo bolševikų suimtas, bet iš jų kalėjimo pabėgo į Sibirą, o iš ten į užsienį, pastoviai apsigyvendamas Prancūzijoje, kur 1925 Boulogne mirė. *K.Avž.*

Lvovas (ukr. Lviv, lenk. Lwów, lot. Leopolis, vok. Lemberg) Sov. Ukrainos mst., gražioje kalvotoje vietoje ant V. Bugo ir Dniestro baseinų takoskyros. Geležinkelių ir plentų mazgas; turi aerodromą. 1939 buvo 318.000 gyv. (ukrainiečių, lenkų, žydų). Didžiausias V. Ukrainos miestas. L. yra išlikę daug senovės paminklų, XIII a. sutvirtinimų likučių, XIII a. Šv. Mikalojaus bžn., daug renesanso ir baroko pastatų, XVI a. prekybos ir gyvenamų namų aplink istorinę turgavietę, senų cerkvių ir bažnyčių. Iš kultūrinių L. įstaigų minėtinos įvai-

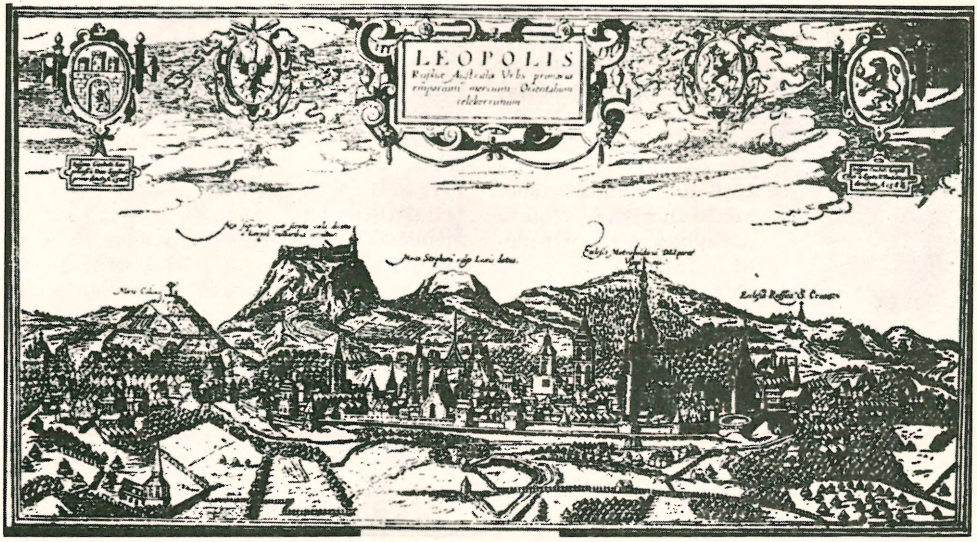

Lvovas (1572 raižinys)

rios m-los, institutai, 1661 įst. univ., konservatorija, daug bibliotekų ir muziejų, tarp jų garsi rankraščiais bei senomis knygomis turtinga Ossolinskių biblioteka, kurioje yra daug medžiagos ir Lietuvos praeities tyrinėtojams. L. veikia ir Ukrainos Mokslų Akademijos skyrius, teatras, opera.

L. yra vienas seniausių Ukrainos miestų, kurį savinasi taip pat ir lenkai. L. įkūrė Haličo kng. Danielius apie 1250 ir pavadino savo sūnaus Leono (Lev) vardu. 1261 totorių sudegintas, 1270 vėl atstatytas. Totoriams sunaikinus senąją Haličo kitijos sostinę Haličą, kng. Lev I Danilovičius čia perkėlė savo sostinę 1270; L. išsivystė į stambų prekybos bei amatų centrą ir kartu į atsparos punktą prieš totorių puolimus.

1340 išmirus Haličo kunigaikščiams, L. su Haličo k-tija kurį laiką buvo Lietuvos kng. Liubarto Gediminaičio valdžioje, bet tuoj prasidėjus lenkų kovoms su lietuviais dėl Haličo ir Volinijos žemių, L. ėjo iš rankų į rankas ir 1349 buvo pastoviai užimtas Lenkijos karaliaus Kazimiero D. 1530 L. apgulė lietuviai, bet jo atsiimti neįstengė. 1352 L. gavo Magdeburgo savivaldybės teises. Kazimiero globoje čia įsikūrė nemaža vokiečių kolonistų, taip pat ir lenkų. Po Kazimiero mirties 1370 Vengrijos karaliui Liudvikui I d'Anjou kartu pasidarius ir Lenkijos karaliumi, L. pateko Vengrijos valdžion ir joje išbuvo ligi 1387, kada kartu su Haličo žemėmis perėjo Lenkijos karalienei Jadvygai, Liudviko dukteriai, kaip ‚kraitis' ištekant už D.L.K. Jogailos. 1387 Jadvyga su lenkų kariuomene, padedama lietuvių kunigaikščių, užėmė Haličo žemes ir patį L., prijungdama užimtas sritis prie Lenkijos, nors Vengrijos seniūnai Haliče ir ragino miestus nepasiduoti.

Taip nuo XIV a. pabaigos L. pastoviai įėjo į Lenkijos valstybės sąstatą. Jadvyga L. suteikė didelių privilegijų, bet kartu energingai ėmėsi L. ir Haličo žemėse kolonizuoti lenkus. Kadangi vietinių gyventojų žymi dalis buvo stačiatikiai, jų santykiai su lenkais dar labiau paaštrėjo, 1412 iš Haličo į L. perkėlus katalikų arkivyskupijos centrą. Stiprėjant lenkų kolonizacijai, L. pasidarė rusiškųjų Lenkijos žemių sostine. Lenkijos unijos su Lietuva ir draugiškų santykių su Moldavija ir Valakija dėka prekybos keliams į Juodąją jūrą atsidarius, L. iškilo ir kaip žymus prekybos su Rytais centras, kuri laikas nuo laiko buvo pertraukiama totorių ir turkų užpuldinėjimų. 1498 L. buvo apgultas valakų ir 1524 turkų. Vidury XVI a. L. gyventojų tarpusavio santykiai paaštrėjo, prasidėjus rusinų stačiatikių kovai su lenkais katalikais už stačiatikių vyskupijos atgaivinimą ir už lygias rusinų teises su lenkais. Šioje kovoje pasižymėjo L. stačiatikių brolijos, kurios turėjo ir savo mokyklas, o nuo XVI a. pabaigos net aukštąją stačiatikių mo-

kyklą L. Tos brolijos priešinosi stačiatikių vertimui į unitus. Prasidėjus kazokų sąjūdžiui ir besiformuojant ukrainiečių tautai, L. rusinai-ukrainiečiai ėmė dar stipriau priešintis lenkams. 1648 ir 1655 L. bandė paimti Bagdono Chmelnickio vadovaujami kazokai ukrainiečiai. Lenkiškai ir katalikiškai akcijai sustiprinti 1661 L. buvo įsteigta jėzuitų kolegija, turėjusi didelę biblioteką. 1672 L. buvo turkų apgultas, o 1704 jį paėmė švedai, Karolio XII vadovaujami. L. buvo švedų smarkiai apiplėštas ir ilgai nepajėgė atsigauti.

Per 1772 Lenkijos padalijimą L. atiteko Austrijai ir pasidarė jos provincijos, vad. Galicijos, sostinė. Austrijos imp. Marija Terezija 1773 L. įsteigė medicinos kolegiją. Imp. Juozapas II 1784 buv. jėzuitų kolegiją perorganizavo į univ., kuris 1817 pertvarkytas iškilo kaip žymi švietimo įstaiga. Ligi 1824 mokslas L. univ. buvo einamas lotyniškai, po to vokiškai ligi 1871, o nuo tada lenkų kalba su kai kuriais kursais skaitomais ukrainietiškai. 1784 L. buvo įsteigta dvasinė seminarija ukrainiečių kunigams ruošti, 1844 aukštoji technikos mokykla, 1881 veterinarijos akademija.

Austrijos valdžioje L. kartu buvo ukrainiečių ir lenkų tautinės veiklos centras. Lenkų ir ukrainiečių antagonizmas L. paaštrėjo prasidėjus tautinio ukrainiečių atgimimo sąjūdžiui, kurio centras buvo L. Ukrainiečiams reikalaujant, prie L. univ. jau anksčiau buvo įsteigtos kelios katedros su ukrainiečių dėstomąja kalba ir parengiamasis universiteto ukrainiečių liciejus, bet lenkų įtakoje tos katedros ir liciejus vėl buvo uždaryta 1804–08. Galicijoje prasidėjus 1848 lenkų sukilimui, austrai bandė savo pusėn patraukti ukrainiečius, bet sukilimą numalšinę vėl rėmėsi lenkais. Lenkams savo rankose turint politinę galią, ukrainiečiai ėmė stiprintis kultūrinėje ir ekonominėje srityje. A. Barvinskio ir A. Koninskio pastangomis ukrainiečiai 1873 L. įsteigė Ševčenkos vardo d-ją, kuri 1892 persiorganizavo į mokslo d-ją ir 1898 virto ukrainiečių Mokslo Akademija, vadovaujama M. Hruševskio.

1914–15 ties L. ėjo didelės kautynės tarp austrų ir rusų kariuomenių. L. kurį laiką buvo užėmę rusai, bet 1915 vėl atiteko austrams ir vokiečiams, kurių okupuotas išliko ligi 1918. Austrijos Habsburgų imperijai subirus, ukrainiečiai paėmė valdžią L. 1918 XI 1 ir čia paskelbė nepriklausomą Vakarų Ukrainos respubliką, kuri neilgai tegyvavo, nes lenkų kariuomenė L. užėmė 1918 XI. Nuo tada L. liko lenkų valdžioje ir pasidarė L. vaivadijos adm. centru. Lenkų valdomas L. išbuvo ligi 1939, nežiūrint tautinių ukrainiečių kovų ir pasipriešinimo prieš lenkus. Prasidėjus II pas. karui ir vokiečiams užėmus v. Lenkiją, Sov. Rusijos 1939 IX užėmė Rytų Lenkiją, taigi ir L., kurį prijungė prie Sov. Ukrainos. Vokiečių okupacijoje L. išbuvo 1941–44, kol jį vėl užėmė Sov. Rusijos kariuomenė. 1945 Jaltos konferencija L. pažadėjo Sov. Rusijai. Po II pas. karo L. vėl pasidarė stambus pramonės ir kultūros centras. L. univ. buvo perorganizuotas ir čia įvestos ukrainiečių ir rusų dėstomosios kalbos.

V. A. Verešagin, Staryj Lvov 1915. *K.Avž.*

LVS 1. Lietuvai Vaduoti Sąjungos (žr.) santrumpa; 2. Lietuvių Vienybės Sąjūdžio (žr.) santrumpa.

KLAIDŲ ATITAISYMAS

psl.	skiltis	eilutė	išspausdinta	turi būti
II TOMO:				
495	I	20 iš v.	— 1941 Vilniuje	išbraukta
IX TOMO:				
128	I	26–25 „ ap.	stataus trikampio... statų kampą;	išbraukti
X TOMO:				
165	I	3 „ „	apie 1895	1898
422	I	4 „ v.	pluoštui gauti	sėklai gauti
XII TOMO:				
6	I	16 „ ap.	St. Matulaitis	St. Matulis
10	II	32 „ „	St. Mtl. : St. Matulaitis	S. Mtl. : St. Matulis
484	II	3 „ „	apsprendimą	teleologinį apsprendimą
XIII TOMO:				
6	I	22 „ „	St. Matulaitis	St. Matulis
18	I	3 „ „	(Rosa Rosaceae)	(Rosaceae)
47	I	28 „ „	Vincetxicum	Vincetoxicum
72	II	9 „ v.	Kretschmar	Kretzschmar
99	I	1 „ ap.	insitica	insiticia
215	I	10 „ „	romantiškąjį	romaniškąjį
317	I	1 „ „	T. saespitosum	T. caespitosum
XIV TOMO:				
6		20 „ „	Pleinys	Ant. Plenys
108	I	16 „ „	nebuvo	tebuvo
108	II	2 „ „	Kauno	Nemuno
108	II	1 „ „	L. Kondratavičiui, Wł. Syrokomla	L. Kondatavičius-Wł. Syrokomla
121	II	2 „ v.	prezicinės	precizinės
299	II	27 „ „	1914 I 19	1914 I 29
301	II	14 „ ap.	Paparčių dv.	Papečių dv.
301	II	18 „ „	o į p.v. Salinio ir Galsto ež.	o į p.r. už 8 km Galsto ež.
301	II	19 „ „	Į p.r.	Į p.v.
327	II	3 „ „	osmai	osai
342	II	2 „ „	Testudinis	Testitudínis
381	II	5 „ „	Boidabo	Bodaibo
386	I	7 „ „	už kamščiamedžio	už kamštį
452	I	26 „ „	1943	1643
475	II	25 „ „	tyrinių	lyrinių
510	II	11 „ v.	laibai	labai

XIII t. 239 psl. po prel. M. Krupavičiaus biografija praleistas Pr. Alšėno parašas.

XIV t. 306 psl. praleista nuoroda: **Lazdynų Pelėda** žr. 1. Lastauskienė, Marija, 2. Pšibiliauskienė, Sofija.